

Ε. ΜΑΝΤΕΛ

Ο ΥΣΤΕΡΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : Κ. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΥΣ

ΣΟΦΙΑ ΜΑΡΚΟΥ

gutenberg

Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ
Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ

BARAN P. - SWEETZ P.
ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΟΣ
ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

ΓΕΡΜΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ

ΛΑΔΗΣ Φ. - ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΔΙΝΑΡΣΑΤΟΣ - ΣΥΔΗΣ -
ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ
Ο ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΚΑΙ
ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΤΟΥ

MANDEL ERNEST
Ο ΥΣΤΕΡΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

SWEETZ PAUL
ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ ΚΩΣΤΑΣ
Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΠΡΟΣ ΣΤΗΝ ΥΦΕΣΗ
ΚΑΙ ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ. - ΜΠΕΛΟΗ Μ.
ΚΙΝΑ Ο ΓΙΓΑΝΤΑΣ

ΑΒΔΕΛΙΔΗΣ ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ
Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΣ ΣΥΝ-
ΘΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ, Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ
ΣΕ ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΧΩΡΑ

ΕΡΝΕΣΤ ΜΑΝΤΕΛ

Ο ΥΣΤΕΡΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Ο ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΤΟΥ ΦΑΣΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΕΠΙΜΟΡΦΙΑ : Κ. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΙ

Γενικό: Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

GUTENBERG - ΣΟΦΙΑΝΟΣ 101 ΤΗΛ. 626.614, 614.606

Κάθε γνήσιο αντίτυπο έχει τη σφραγίδα του εκδόσεως οίκου

Τόποις Geitaniourg, Διόλου 55 - 57, Τηλ, 629.430, 624.626

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο: Γ. Δανδανός

*Εξέφυλλο: Τόμος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Όταν, τὸ 1961, παράδωσα στὸ Γάλλο ἐκδότη μου τὸ χερσό- γραφο τῆς «Μαρξιστικῆς πραγματείας τῆς οἰκονομίας», συνέβαινε νὰ μὴ μὲ ικανοποιεῖ ἡ τελικὴ διατύπωσή τοῦ 14ου κεφαλαίου ποὺ πραγματεύεται τὴν ἐποχὴ τοῦ ὀνύοντος καπιταλισμοῦ, τὴ σημερινὴ δηλαδή φάση τοῦ συστήματος. Δὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀντίληψή μου σφαλερές οἱ ἐκτιμήσεις τούτου τοῦ κεφαλαίου, ὅμως ἡ ὁδὸναιμία τοῦ ἐγκυπται στὸν ὑπέρμειτρο περιγραφικὸ του χαρακτήρα, στὴ λειψή μ' ἄλλα λόγια συστηματικότητά τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀνάλυσης καὶ προπόντων στὴν ἀντιάρκεια τῆς προσπάθειάς μου νὰ συνδέ- σω τὴ σύγχρονη ἱστορία τοῦ καπιταλισμοῦ μὲ τοὺς ἐγγενεῖς νόμους κίνησης τοῦ κεφαλαίου.

Στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ἐπιωφελήθηκα ἀπὸ κόμπωσες ἐὐκαιρίες γιὰ νὰ κῶνω πρὸ σφιγτῆ καὶ συστηματικῆ τῇ θεωρητικῇ ἀνάλυσι τοῦ ὀστερου καπιταλισμοῦ. Μέσα στὴν περίοδο 1963 - 1967 δημοσίευσα κόμπωσες σύντομες ἐργασίες πᾶνω σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα. Αὐτὲς συνόψισαν τὶς κύριες πλευρὲς στὴ θεωρία τοῦ ὀστερου καπιταλισμοῦ. Κατὰ βόθος λοιπὸν δὲν ὀπόμενε παρὰ νὰ δοθῇ σὲ τούτῃ τὴν ἀνάλυση τὸ θεωρητικὸ κι ἐμπειρικὸ τῆς βάθρο καὶ νὰ τῆς ἐξασφαλιστῇ μιὰ ἀλάκληρωμένη μορφὴ. Μαὺ ἔλειψε ὅμως μέχρι τῶρα ἡ ἀπαραίτητη σκόλα γιὰ τοῦτο.

Γράφοντας τὰ μερικότερά μου τοῦτα δοκίμια κατὰλῃξα στὸ συμπέρασμα πὼς γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἱστορίας τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς ἐπιβάλλεται ὀπωσδήποτε νὰ συμβιβῶσουμε τοὺς νόμους κίνησης τοῦ κεφαλαίου γενικά μὲ τὶς συγκεκριμένες μορφὲς ἐκδήλωσης τῶν πολλῶν κεφαλαίων. Κάθε προσπιῦθαι εἴ- τε νὰ περιοριστοῦμε στὶς μορφὲς τοῦτες ἐκδήλωσης εἶτε νὰ τὶς ἀναγάγουμε ὀμεσα στοὺς νόμους κίνησης τοῦ κεφαλαίου γενικά» εἶναι μεθοδολογικὰ ἀδικοκαλόγητη καὶ στὴν πράξη ὀδηγεῖ στὴν ὀπτυχία. Ἐτοῦ ἀνάκυψε, ἀνάμεσα στ' ὀλλα, ἡ ἀνάγκη νὰ ἐντάξου- με τὸν ταξικὸ ὀγῶνα ἀνῶμου σὺ κεφάλαιο καὶ τὴν ἐργασία, τὸ ρόλο τοῦ ὀστικροῦ κράτους καὶ τῆς ὀστεροκαπιταλιστικῆς ἱδεολο- γίας, καθὼς καὶ τὴ συγκεκριμένη καὶ μεταβαλλόμενη σὴν κάθε φά- ση τοῦ καπιταλισμοῦ δομὴ τοῦ παγκόσμιου ἐμπορίου, δηλαδή τῆς παγκόσμιας ὀγορᾶς, στὴν ἀνάλυση τῶν ἀλληλοδιδόσχων σταδίων τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τῆς τωρινῆς ὀστεροκαπιταλιστικῆς του φάσης. Κι ἔτσι, τὸ παρὸν βιβλίο ὀποχτᾶ μιὰ διάρθρωση ποῦ εἶναι ὀσχε- τη μὲ τὸ ἀρχικὸ σχέδιο τοῦ Κάριλ Μάρξ γιὰ τὸ «Κεφάλαιο»: Τὸ κε- φάλαιο γενικά, τὸ συναγωνισμό, τὸ πιστωτικὸ σύστημα, τὸ μετο- χικὸ κεφάλαιο, τὴ ναιοχρησία, τὴ μισθωτὴ ἐργασία, τὸ κράτος, τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, τὴν παγκόσμια ὀγορᾶ — στὸ τελευταῖο τοῦτο τμήμα ὁ Μάρξ ἤθελε νὰ περιλάβει τὶς παγκόσμιες κρίσεις. Δὲ συμ- μορφώθηκα βέβαια μὲ τὶς λεπτομέρειες τούτου τοῦ σχέδιου, ποὺ κι ἡ τελικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «Κεφαλαίου» δὲν ἀκολούθησε.

Τὰ πρῶτα τέσσερα κεφάλαια τοῦ βιβλίου δίνουν τὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς ἀνάλυσης. Πραγματεύονται τὸ πρόβλημα τῆς ἀπαιτούμενης μεθόδου (κεφ. 1), τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ ζετύλιγμα τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς μὲ ὅλες τὶς ἐσωτερικὲς του αντινομίες καὶ τὴ διαμόρφωσή τοῦ πρόσφορου γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς κοινωνικοοικονομικοῦ περιβάλλοντος, τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς μὲ ἅλλα λόγια (κεφ. 2 καὶ 3), καὶ τὸ συσχετισμὸ ἀνάμεσα στὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καὶ τὴν ἐξελικτικὴ διαμόρφωση τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ κεφάλαιου (κεφ. 3 καὶ 4). Ἀναγνώστης μὲ λιγότερο ἐνδιαφέρον ἢ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ θεωρητικὰ μποροῦν νὰ παραλείψουν τὰ πρῶτα κεφάλαια.

Τὰ ἐννιά ἀναλυτικὰ κεφάλαια, ποὺ ἀκολουθοῦν, πραγματεύονται τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ οὐ μὲν λογικὴ κι ἱστορικὴ σειρά: Τὸ ξεκίνημα, ποὺ ἦταν μὲ ἀρσενική βελτίωση στοὺς δροὺς ἀξιοποίησης τοῦ κεφάλαιου σὰν ἀποτέλεσμα τῶν ἱστορικῶν ἡττῶν τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπὸ τὸ φασισμό καὶ στὸν παγκόσμιο πόλεμο (κεφ. 5). τὸ ξεδίπλωμα μὲ τὴν τρίτη τεχνολογικὴ ἐπανάσταση (κεφ. 6), τὰ εἰδικὰ γνωρίσματα ποὺ ἔχει ἡ νέα φάση ἀνάπτυξης τοῦ κεφάλαιου (κεφ. 7, 8 καὶ 9), τὸν εἰδικὸ συσχετισμὸ ὕστερου καπιταλισμοῦ καὶ παγκόσμιας ἀγορᾶς (κεφ. 10 καὶ 11), τὶς νέες μορφές ἐκδύλωσης καὶ «λύσεις» τοῦ προβλήματος πραγματοποίησης τῆς ὑπεραξίας (κεφ. 12 καὶ 13).

Τὰ τέσσερα τελευταῖα κεφάλαια εἶναι συνθετικοῦ χαρακτῆρα καὶ ζητᾶν νὰ συγκεφαλαιώσουν τὰ πορίσματα τῆς ἀνάλυσης. Δείχνουν πὲ ποῖο βαθμὸ στὸν ὕστερο καπιταλισμὸ οἱ βασικοὶ νόμοι κίνησε τοῦ κεφάλαιου κι οἱ ἐγγενεῖς οικονομικὲς του ἐξασκοῦσθαι ἀλλὰ ἀπλῶς νὰ λατρυγῶν ἀλλὰ καὶ παραξύνονται μάλιστα στὴν ἐφαρμογὴ (κεφ. 14 - 17).

Ἐπιβάλλεται δὴ μὴ διπλὴ προειδοποίηση. Πρῶτο, δὲ χρησιμοποιοῦ τὸν ὅρο ὕστερος καπιταλισμὸς μὲ τὴν ἐννοια πὺς ὁ καπιταλισμὸς ἀπὸχτησε μὴν «καπιταλισμὸς ὄντοτητα», ποὺ νὰ φανερώσει μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο γὺς ξεπεράστηκαν τάχα τ' ἀναλυτικὰ πορίσματα τοῦ «Κεφάλαιου» τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ τοῦ Λένιν. Ἀκριβῶς ὅπως γιὰ τὸ Λένιν ἡ ἀνάλυση τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ ἦταν δυνατὴ μόνον πάντως στὴ βήση τοῦ «Κεφάλαιου» καὶ σὰν ἐπιβεβαίωση τῆς γενικῆς νομοτέλειας τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς ποὺ ἀποκάλυψε ὁ Μάρξ, ἔτσι καὶ γιὰ μῆς ἡ προσέθεσις γιὰ μὴ μαρξιστικὴ ἀνάλυση τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ μόνον σὰν ἐπιβεβαίωση τῆς λενινιστικῆς ἀνάλυσης τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ εἶναι νοητὴ. Ἡ ἐποχὴ τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι ἓνα καινούργιο στάδιο στὴν ἐξέλιξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ ἱμπεριαλιστικοῦ σταδίου τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐξυπακούεται δηλαδὴ πὺς στὸν ὕστερο καπιταλισμὸ διατηροῦν τὴν ἐγκυρότητά τους τὰ γνωρίσματα τοῦ καπιταλισμοῦ στὸ ἱμπεριαλιστικὸ του στάδιο, ὅπως τάχει περιγράψει ὁ Λένιν.

Πρέπει να εκφράσουμε τη λύπη μας που δε βρήκαμε για την ιστορική τούτη εποχή μὲν ὀνομασία πιὸ καλὴ ἀπὸ τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ πού δὲν ικανοποιεῖ, γιατί εἶναι μόνον χρονολογική κι ὄχι συνθετική. Στὸ προτελευταῖο κεφάλαιο τῆς ἐργασίας τούτης ἀποσαφηνίζουμε γιατί προτιμᾶμε νὰ μιλάμε γιὰ ὑστερο καπιταλισμὸ ἀντὶ γιὰ κρατικομονοπωλιακὸ καπιταλισμὸ. Εἶναι καταφάνεξη ἢ ὑπεροχή τοῦ ἑνὸς πρὸς τὴν σύγκριση μὲ τὸν ἄλλο ἀνεοκρατικισμὸς πᾶν εἶναι διαφοροῦμενος ἀφ'αὐτοῦ μποροῦμε νὰ τὸν ἐρμηνεύσουμε σὰν ἐνδειχτικὸ τόσο μιᾶς βασικῆς συνέχειας ὥς καὶ μιᾶς δραστηκῆς ἀσυνέχειας σὲ σύγκριση μὲ τὸν παραδοσιακὸ καπιταλισμὸ. Ἴσως πολὺ σύντομα ἢ συζήτηση νὰ μᾶς δώγῃται σ' ἕνα ὅρα πιὸ ικανοποιητικὸ καὶ πιὸ συνθετικὸ. Πρὸς τὸ παρὸν διατηροῦμε τὸν ὅρο «ὑστερος καπιταλισμός», μὲ τὴν πεποιθὴση πῶς ἀποφασιστικὴ σημασία δὲν ἔχει τ' ὄνομα ἀλλὰ ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐξελικτικῆς διασοροποίησης πού σημαίνετα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Ἑρνέστ Μαντέλ, ποὺ προσφέρει ὁ αἰκὸς "Guttenberg" σὲ τέσσερις συνέχειες αὐτοῦς Ἕλληνες ἀναγνώστες, παρουσιάζει ἕνα ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς μαρξιστὲς καὶ γενικῶς τοὺς προοδευτικοὺς ἀνθρώπους στὴ χεῖρά μας. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἔγκειται στὸ ὅτι μᾶς βοηθάει νὰ καταλάβουμε τὸ συγκεκριμένον τρόπο λειτουργίας τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ συστήματος, τὴς ἰδιομορφίες στὸν τρόπο ἐφαρμογῆς τῶν μαρξιστικῶν - λενινιστικῶν τοποθετήσεων κι ἐρμηνειῶν στὴν τωρινὴ φάση τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, τὴ φάση τῆς ἐπεκτανόμενης κα ἐπιτεχνόμενης ἀδόκιμα κρίσης τοῦ συστήματος ποὺ περνᾶμε, φάση παράλληλης ἀδιάκοπης ἐπιτάχυνσης στὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἐπανάσταση ποὺ βάσει τὴ σφραγίδα τῆς στὴν ἐποχὴ μας. Ἡ κατανόηση τῆς πραγματικότητος σὰ συγκεκριμένου κάθε φορὰ συσχετισμοῦ τῆς πόλης τῆς θέσης καὶ τῆς ὀντησης εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ ὅσους θέλουν, βλέποντας τὴν κρισιμότητα τῆς κατάστασης, τοὺς ὅλους καὶ πὺ σαβαροὺς κινδύνους ποὺ ἀπαλοῦν τὸ λαό, τὴς ὅλους καὶ πὺ μεγάλες δυνατότητες ποὺ ξανοίγονται, τὴν ὅλους καὶ πὺ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἀβεβαιότητα καὶ ρευστότητα τῶν πάντων, νὰ συμβάλουν ἐνεργὰ καὶ σιωπᾶ στὴ γέννηση τῆς νέας σύνθεσης. Γι' αὐτὴ τὴ διπλὴ ἀνάγκη γνώσης καὶ πράξης τὸ τελευταῖον ἔργο τοῦ Ἑρνέστ Μαντέλ ἔχει, κατὰ τὴν πεποιθήση τοῦ μεταφραστοῦ, μὴ ἀναμφισβήτητη χρησιμότητα — κι ἡ χρησιμότητα αὐτὴ εἶναι προπάντων γιὰ ὅσους θέλουν νὰ σκεφτοῦν μαρξιστικὰ - λενινιστικὰ, δηλαδὴ καὶ ὀρθόδοξα καὶ δημιουργικὰ, δίχως ἀπόκλιση ἀπὸ τὴ μεθοδολογία ποὺ ἐρμηνεύει σιωπᾶ τοὺς νόμους κίνησης τοῦ κόσμου καθὼς κα ἐξαντλῶντας παράλληλα τὴς δυνατότητές τῆς, ἀξιοποιώντας τὴς πλήρως, δίχως δογματισμό, ἀλλὰ καὶ δίχως προσφυγὲς σ' ἀναθεωρητικὰ νεώματα.

Ὁ αὐτοτελὴς καπιταλισμὸς τοῦ Μαντέλ — κακὸ πρᾶγμα, ἀσφαλῶς, ἡ προσφυγὴ σὲ νέες ὁρολογίες καὶ ποὺ ὑπάρχουν οἱ παλιές, ἀλλὰ πάντως δὲν ἀξίζει τὸν κόπο, δὲν ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς μαρξιστικῆς μεθοδολογίας τὸ πάντα στραμμένο πρὸς τὴν ἀνάλυση ζωντανῶν καταστάσεων ἡ ἐρίδα γύρω ἀπὸ ὅρους ὅσο συμφωνᾶμε στὸ περιοχόμενό τους — εἶναι ὁ ἱμπεριαλισμὸς οἷς τὴ σημερινὴ του φάση τῆς γενίκευσης τοῦ ἐλέγχου ποὺ τὸ μονοπώλια ἀσκοῦν πάνω στὴν οἰκονομικὴ μὴ καὶ ὅλη τὴ δημόσια ζωὴ. Φάση τῆς ἐπικράτησης τῶν πολυεθνικῶν καὶ πολυκλαδικῶν μονοπωλίων, δηλαδὴ ολοκληρω-

σης τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, μὰ ἐπομένως κι ἀδιάκοπης παρόξυνσης τῶν ἀντιφάσεων τοῦ συμπλήρητος, ἀδιάκοπης ἐνίσχυσης τῶν ἀποσυνθετικῶν τάσεων στοὺς κόλπους τοῦ, σταθεροῦ κι ἀσταμάτητου δυναμώματος τῆς ἀρνήσεως στὰ σπλάγχνα τοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐποχὴ ὅπου τὰ μονοπώλια, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπεκταθοῦν εἰς ἀραιοτηριότητες τοὺς καθὼς ἔχουν ἄλλο καὶ πὺδ ἐπίμνη ἀνάγκη, γιὰ νὰ προασπίζονται καὶ νὰ προστατεύσουν τὰ ἐκμεταλλευτικά τους καθεστῶς, ἔχουν ἄλλο καὶ πὺδ μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὴ γενικὴ καὶ πολύμορφη συμπαραδότηση τοῦ κράτους, ὅπου τὸ παντολόγημα καπιταλιστικοῦ κι ἱμπεριαλιστικοῦ κράτους καὶ μονοπωλίων ἄλλο καὶ πὺδ ἀποφασιστικὰ κι ἀλακλήρωτικὰ πολυεθνικῶν καὶ πολυκλαδικῶν, γίνεται ἄλλο καὶ πὺδ ἀξεδιάλυτο—τὴν ἐποχὴ, μ' ἄλλα λόγια, τοῦ κρυσκομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ ποὺ ζοῦμε προπᾶντων μεσοπολεμικῶν, καὶ ποὺ ὁ συγγραφεὺς διακρίνει μὲ προσοχὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ «κλασσικοῦ», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, ἱμπεριαλισμοῦ ποὺ τῆς προηγήθηκε κι ὅπου ἦταν ἀποφασιστικὸς βέβαια κιόλας ὁ ρόλος τῶν μονοπωλίων καὶ τῆς ἐξαγωγῆς κεφαλαίων, μὰ καὶ πολὺ διάφορος, ἐπειδὴ ἡ ποσότητα δὲν εἶχε ἀκόμα μετατραπῇ σὲ ποιότητα, οἱ ἐκδηλώσεις τῆς κρίσεως τοῦ συστήματος.

Ποιὲς εἶναι οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἀνάμεσα στὸ σήμερον καὶ τὸ χθὲς τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ; Εἶναι, κατ' ἐξοχήν, τὸ παράδοξο ἐκ πρώτης ὄψεως κι ὁμοῦ ἀναπόφευκτο στὴ φάση τῆς ἀλακλήρωτικῆς κατίσχυσης τῶν μονοπωλίων καὶ πρωτοφανοῦς ἐνίσχυσης τῶν κοινωνικῶν ἀνταγωνισμῶν φαινόμενο πῶς ἡ ἀνέργεια συμβαδίζει μὲ τὸν πληθωρισμό, πῶς οἱ τιμὲς ἀνεβαίνουν τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ βασικοὶ πλουτοπαραγωγικοὶ πόροι—τὸ κεφάλαιο κι ἡ ἐργατικὴ δύναμη—μένουν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀναξιοποίητοι, πῶς ἡ ἀνοδος τῶν τιμῶν φανερώνεται ταυτόχρονα σὺν ὑποραιμίατῃ γιὰ τὴν κίνηση τοῦ συστήματος μὰ καὶ σὰ φραγμὸς πᾶνω σὴν ἀνάπτυξή του, σὰ δύναμη ἀποσυνθετικὴ ποὺ ἐπενεργεῖ πᾶνω του καὶ παῦ ἄλλο κι ἐνισχύεται στοὺς κόλπους τοῦ. Σ' ἐποχὴ παῦ ἡ ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων σπρώχνει ἄλλο καὶ πὺδ ἀφθαλμοφανῶς πρὸς τὸν προγραμματισμὸ σὲ παγκόσμιον κλίμακα σὰ δυνατότητα τεχνολογικὴ κι ἀνάγκη ἐπιβίωσης, στήν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ βλέπουμε ἡ ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ἡ ἄλλο καὶ πὺδ μεγάλη ἐπικράτηση τῶν μονοπωλίων μέσα στὰ πλαίσια τῆς παραγωγικῆς καὶ κρατικῆς ζωῆς, νὰ σπρώχνει παλλαπλὰ, ἀνάμεσά τους μὲ τὸ ὄπλο τοῦ πληθωρισμοῦ, στήν ἄλλο καὶ πὺδ ἐντονὴ ἀναρχοποίηση τῆς διεθνοῦς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, μὰ καὶ στήν ἐκδήλωση ἄλλο καὶ πὺδ ἀποσυνθετικῶν τάσεων στὸ ἐπί-

πεδίο τῶν ἐνδοκαπιταλιστικῶν διακρατικῶν σχέσεων. Πράκει-
 ται γιὰ τὴν ἐπενέργεια δυνάμεων ποὺ μᾶς ἐξηγοῦν γιατί, π.χ.,
 δείχνουν σκέψη ὁλόκληρα μὴ μαρξιστική ὥσαι σήμερον μιλῶν
 γιὰ τὴν Κοινὴ Ἀγορὰ σὰ μὴ νομοτελειακὰ ἐπιβαλλόμενη κι
 ἀξεπέραστη ἐκδήλωση τῆς τάχα μονοσήμαντης τάσης τοῦ κα-
 πιταλιστικοῦ συστήματος πρὸς τὴν «ὁλοκληρώση». Κι ἡ ἴδια
 ἀκριβῶς ἐπενέργεια δυνάμεων, ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἀσυγκράτητη ρο-
 πὴ πρὸς τὴν ὅλο καὶ πιδ ἑταυνη καταλήπτειση τοῦ ὅγκου
 τοῦ λαοῦ καθὺς καὶ τῶν τρίτων, τῶν πιδ ἀδύναμων, χωρῶν,
 μὲ τ' ὅπλο, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τοῦ πληθωρισμοῦ, μᾶς βασι-
 θάει νὰ καταλάβουμε ποιά εἶναι ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ καθιστᾷ,
 ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἀπαραίτητο τὸ σχηματισμὸ τῶν πλατῶν
 ἀντιμονοπωλιακῶν μετώπων κι ἀνασπένεικτη τὴν τελικὴ τους
 ἐπικράτηση. Μονάχα στὴ φάση τῆς ὁλοκληρώσεως τοῦ κρατι-
 κομονοπωλιακοῦ, τοῦ ὁποῦρου καπιταλισμοῦ, γίνεται ὁλό-
 τελα φανερὸ ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ τείνει στὶς μέρες μας ἡ ἱστορικὴ
 ἐξέλιξη στὶς ἀνεπτυγμένους καπιταλιστικὰς τουλάχιστον χώρες.
 Ἡ σημερινὴ μίαι ἔποχὴ διακρίνει κι ἔνα ἄλλο χαρακτηρισ-
 τικόν. Σὺν ὁποτέλεσμον τῆς ἑντάσεως στὸν ἀντιμονοπωλιατικόν
 ἀγῶνα τῶν ὁδοδούλων καὶ καθυστερημένων λαῶν τερματί-
 στηκε οὐσιαστικὰ τὸ ἀποικιοκρατικὸ σύστημα τῆς ὁμεσῆς κατα-
 δυνάστευσεως καὶ καταλήστευσεως τῶν καθυστερημένων, ὁ-
 πως ἀποκαλοῦνται, λαῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Μείσεως Ἀνατολῆς,
 τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσπινικῆς Ἀμερικῆς, τῆς μεσογειακῆς λε-
 κάνης καλπ. Δισεκατομμύρια ἀπλῶν ἀνθρώπων κατὰχτησαν τὴν
 ἑθνικὴ τους ἀνεξαρτησία. Ἡ πρώτη πρᾶιπάθεση γιὰ νὰ προ-
 χωρήσουν στὸ ὁρόμον τῆς ἀνάπτυξεως, τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ,
 ἐκπληκρύθηκε ἴται. Ὅμιως, βλέπουμε πῶς καὶ πάλι, μίαι σὺν
 δεκάχρονα ποῦ πέρασαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκό-
 σμιου πολέμου, ἡ πορεία τους πρὸς τὴν πρόδο προάσκαψε
 σὲ πανίσχυρα ἐμπόδια. Παρατηροῦμε ὅτι μεγαλῶνα ἀδιάκαπα
 ἡ διπύσταση ποὺ τοὺς χωρίζει, σ' ὅτι ἀφουρὰ τὸ βιοτικὸ τους
 ἐπίπεδο μὰ καὶ τὸ βαθμὸ τεχνολογικῆς ἀνάπτυξεως, ἀπὸ τὶς
 οἰκονομίες τῶν ἀνεπτυγμένων καπιταλιστικῶν κρατῶν. Βλέ-
 πουμε νὰ λειτουργεῖ ἕνας αὐτόματος μηχανισμὸς πολλαπλῆς
 ἐκμετάλλευσσεως ποὺ ἀδηγεῖ, ὅχι πρὸς τὴν ὁμαλὴ ἐκβιομηχανί-
 σή τους μίαι σὺν τὸ ἰσλαίσιον ἔστω τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου
 παραγωγῆς, ἀλλὰ ἀπενοντίας πὲ μίαι διαφορητικὴ μορφή ἐξέ-
 λιξεως, ποὺ τὴ διακρίνουν ἡ στρέβλωση καὶ καθυστέρηση τῆς
 οἰκονομίας τους ἡ περιωριοποίηση τοῦ ἐργατικοῦ τους ὁ-
 νομικοῦ, ἡ ὅλο καὶ πιδ λειψή οἰκονομικῆ, κοινωνικῆ καὶ κρατι-
 κῆ τους βιωσιμότητα, ἡ προοδευτικὴ ἀποδιοργάνωση τοῦ
 κρατικοῦ τους μηχανισμοῦ, ἡ ἀδυναμία νὰ ἐμπειδυθοῦν ἔστω

και στοιχειώδη δημοκρατικοί θεσμοί, ή υπώθησή τους σε μιάν κατεύθυνση όπου όλα και πιά πολύ μοναδικός τους όρό-
μος προς τό έμπρός παρουσιάζεται όχι ή γραμμή της καπιτα-
λιστικής ανάπτυξης που φανεώνεται κυριολεκτικά ύνυπαρχτη
στην περίπτωσή τους, αλλά ή γραμμή της βίαιης ρήξης με τό
παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, ή γραμμή της μή καπιτα-
λιστικής, όπως αποκαλείται, ανάπτυξης, ή λύση του όδηγεί
τελικά και συνειδητά στο σοσιαλισμό σαν τη μόνη διέξοδο.
Έχουμε δηλαδή μιάν πραγματικότητα όπου δίπλα στον καπι-
ταλιστικό κόσμο της ανάπτυξης, τον ιμπεριαλιστικό κι έκβια-
μηχανισμένο δηλαδή, ύπάρχει ο καπιταλιστικός κόσμος της
υπανάπτυξης, γέννημα του πρώτου με και προϋπόθεση για
τήν παραπέρα ύπαρξή του. Δεν είναι δηλαδή απλή εκθυστέ-
ρηση ή ύπανάπτυξη, είναι ή μιá από τις δύο όψεις του νομι-
σματος που λέγεται καπιταλισμός.

Αυτό ίσχυε βέβαια πάντοτε, από τότε που γεννήθηκε ο
καπιταλισμός. Σήμερα, ή νομονομιακή τούτη λειτουργία του
συστήματος σε βάρος των πιά πολλών λαών της γής είναι
απλώς πιά χτυπητή, πιά άμείλικτη. Τόσα ό Μάρξ όσο και ό
Λένιν έπιστημόνανε σ' άποσπάσματα τους τό φαινόμενα της
υπανάπτυξης κι άναφέρθηκαν στα βαθύτερα αίτιά της. Όμως
τους άποσχόλησε κυρίως, σ' ότι άφορρά τον άναπτυγμένο κα-
πιταλιστικό κόσμο ή διερεύνηση του τρόπου που έφαρμό-
ζονται σ' αυτόν οι νόμοι λειτουργίας του συστήματος, σ' ό,τι
πάλι σχετίζεται με τον ύπανάπτυχτο κόσμο ή άνάγκη κι οι μέ-
θοδες πάλης για την άπελευθέρωσή του από τον πολιτικό και
στρατιωτικό ζυγό της άποικιοκρατίας, για τό άρχικό κι άξε-
πέραστο τσίτο όναιγμα στο όρόμο προς την τελική λύση του
σοσιαλισμού. 'Η Γ'. Διεθνής καταπιάστηκε με τό θέμα τούτο
για πρώτη φορά τό 1928, στο Έκτο Συνέδριό της, με έσήγη-
ση του Όπτο Κουσίνεν, κι έκτοτε διάφοροι μαρξιστές και νεο-
μαρξιστές, καθώς κι άστοι μελετητές στις ύπανάπτυχτες χώ-
ρες, έγκύριαν στο πρόβλημα της οικονομικοκοινωνικής κατα-
δίκης των εκθυστερημένων λαών στη μόνη ύπανάπτυξη.
Όμως, μόνο μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, καθώς κατάρ-
ρεε τό άποικιοκρατικό σύστημα, καθώς έπαιρνε σάρκα κι
όστά και γινόταν όλο πιά πιεστικό τό αίτημα των λαών για τον
έκσπληχροισμό και την πτώση, προκινήσαμε στην τελική
μελέτη του θέματος. Τό βιβλίο του Έρνέστο Μοντέλ, έρχον-
τας την ύπανάπτυξη σά μόνιμο κι άναγκαστικό δημιούργημα
του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος κι έξηγώντας
γιατί οι δυσκολίες της άναγκαστικά χειροτερεύουν στη φάση
του ύστερου καπιταλισμού, φανεώνει άνάγκη και λήστο-

λόγα πώς ακριβώς λειτουργεί ό αυτόματος μηχανισμός που διαμέσου του όί πιά πολλοί κάτοικοι του καπιταλιστικού κόσμου, όί πιά πολλοί λαοί, καταδικάζονται στη μόνιμη κι όλο πιά άπειλητική γιά τά μέλλον τους άπάνταπτυξη, κι έτσι μετατρέπονται σέ μία σπουδαία όψη τής άρνησης στό παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, όί μιάν άπαναστατική δύναμη άποφασιστικής — μιά όχι βέβαια άποκλειστικής σημασίας γιά τήν άντιστροφή του συστήματος αυτού.

Υπάρχει μιά τρίτη όψη τής μεταπολεμικής πραγματικότητας που παρουσιάζει ένα ξεχωριστό ένδιαφέρον. Ή παγκόσμια καπιταλιστική οίκονομία παρουσίασε υπό πιά μεγάλο μέρος τούτης τής περιόδου μιάν αξιοπρόσεχτα έντονη άνοδική τάση. Οι οικονομικές όφέσεις όπήρξαν γιά πολύ χρόνο έξαιρετικά ρηχές, ό ρυθμός αύξησης τής βιομηχανικής παραγωγής ήταν σ' όλο σχεδόν τά κύρια βιομηχανικά κράτη τής Δύσης γρήγορος σέ μέσον έτήσιον όρο — έστω κι άν βέβαια ύστέρησε άπέναντι σ'ό ρυθμό προόδου τών σοσιαλιστικών χωρών. Άπό τή 1960 και πέρα άρχισαν νά σημειώνονται όλο και πιά έντονες διαταραχές στό διεθνές καπιταλιστικό σύστημα, και γύρω στό 1965 ό έμπορικός κι οικονομικός ανταγωνισμός άνάμεσα στόι κύρια καπιταλιστικά κράτη πήρε έπικίνδυνες διαστάσεις κι εκόσλίσθηκε και μέ τή μορφή ένός νομισματικού όλλά κι διπλωματικού πολέμου άναμεταξύ τους. Όιστάσο, όκόμη και στη δεκαετία 1960 - 1970 οι Ιμπεριαλιστικές ήγεσίες έσπιναν όλες τους πρds τó νά πιστεύουν, κι όκόμη περισσότερο πρds τó νά προπαγανδίζουν, ότι ό καπιταλισμός ξεπέρασε τάχα τó φαινόμενο τών κρίσεων, βρήκε γó μυστικό τής αδιάκοπης άνοδικής πορείας, τής άκταμώτητης αύξησης του άκαθάριστου ένθνικού προϊόντος κι έπομένως, σέ τελευταία ανάλυση, του τρόπου γιά νά παραμεριστεί ή άπειλή κι ή άναγκαιότητα του σοσιαλισμού. Τά κεύσμενά διδόμενα, μεγαλοποιημένα ώστε από βραχυπρόθεσμη άπάντηση νά μετατραπούν σέ μακροπρόθεσμη, αναφέρθηκαν σαν τó θεωρητικό βάθος γιά τήν «έπαναστατική» μεταμόρφωση του καπιταλισμού, οι έξοπλισμοί σαν τά πρακτικά μέσο γιά τήν ένετη πραγματοποίησί της και τήν ταυτόχρονη εκατάργηση τής άνεργιας. Ό καπιταλισμός παρουσιάζοταν σαν τó καθεστώς που τάχα έπιβίγεται στό ιδεολογικό πεδίο μάχης, ό σοσιαλισμός — που τή θέση του δυσχέραινε βέβαια γιά κάποια χρόνια ή άνάγκη νά έπουλωθούν τά τεράστια τρώμενα τών πολεμικών καταστροφών — σαν καθεστώς που δήθεν βρίσκεται σ' όμινα, υποχωρεί, κι ίσως — ίσως αύριο ξεπεραστί.

Ή εκόσλωση τής παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1973

μ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν ν' αποδοθῇ σὲ δευτερεύουσες αἰτίες, κλόνισε τούτη τὴν αὐτοπεποίθηση κι ἄρχισε ν' ἀνοίγει τὰ μάτια τῶν ἐργαζόμενων στὶς καπιταλιστικές χώρες. Σύμφωνα μὲ μιὰ σφυγμομέτρηση τῆς κοινῆς γνώμης, ποὺ ἐγινε στὶς ΗΠΑ τὸν Ἰούλι τοῦ 1975, 49% τῶν Ἀμερικανῶν πολιτῶν φρονοῦν πῶς γιὰ τὴ σημερινὴ κακοδαιμονία τους εὐθύνεται ἡ τάξη τῶν καπιταλιστῶν καὶ μόνο 45% δὲ συμφωνοῦνται τούτῃ τὴν ἀντίληψη. Ὡστόσο, παραμένει τὸ ἐρωτημ., καὶ περὶ τοῦ ν' ἀπαντηθῇ, τοῦ πῶς καὶ γιατί ἐξηγεῖται τὸ ἀτιμέσως μετὰ τὸ β' παγκόσμιον πόλεμο, λίγο μετὰ μιὰ δεκαετία (1930 - 1940) ποὺ εἶδε τίς πιὰ σοβαρὲς οἰκονομικὲς κρίσεις στὴν ἱστορία τοῦ καπιταλισμοῦ, τὸ σύστημα μπόρεσε νὰ βρεῖ μέσα του τὴς δυνάμεις γιὰ μιὰ νέα, ἔστω παροδική, ἀλλὰ πόντως μακρόχρονη, ικρίοδος ἀκμῆς ποὺ φάνηκε ν' ἀμφισβητεῖ τὴν ὀρθότητα τῆς μαρξιστικῆς ἀνάλυσης καὶ νὰ δικαιώνει ἄλλες τίς προσπάθειες γιὰ τὴν «ἀναθεώρηση», δηλαδή τὴν κατάρριψη, τοῦ μαρξισμοῦ σὰ μεθοδολογίας καὶ σὰν ἐργονείας τῆς καπιταλιστικῆς πραγματικότητος.

Μιὰν ἀπάντηση σ' αὐτὴν τὴν ἀπόλυτα δικαιολογημένη ἀπορία μᾶς δίνει τὸ ἔργο τοῦ Μαντέλ. Ποῦ προσφεύγει στὴ θεωρία τοῦ Κοντράτιεφ γιὰ τοὺς μακροὺς κύκλους, ἀλλὰ τῆς δίνει ἓνα πιὸ βαθὺ περιεχόμενο, βασισμένο στοὺς ρυθμοὺς τῆς τεχνολογικῆς προόδου καὶ στὶς ἀνάγκες ὁλοκληρωτικῆς παράλληλης ἀνανέωσης τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς βιομηχανίας, γιὰ νὰ ἐξηγήσει ἓνα φαινόμενο σὰν τὴ μετοπλεμικὴ περίοδος ἀκμῆς τοῦ συστήματος. Καὶ γιὰ νὰ προβλέψει ἐπίσης, μὲ τὴν ἴδια κατηγορηματικότητα πῶς, ἔστω καὶ μακρόχρονη, ἡ περίοδος τούτῃ ἀκμῆς δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀποδειχτῇ κι οὕτῃ παροδική, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀντίστροφη μακρόχρονη περίοδος τῆς παρατενδόμενης ὕψους, τῶν περιπλεκόμενων γιὰ πολλὸ χρόνο οἰκονομικῶν δυσκολιῶν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει τώρα μὲ τὴ φάση ποὺ ἔρχεται πρὶν δύο χρόνια μὲ τὴν ἐκδήλωση τῆς οἰκονομικῆς κρίσης.

Τὸ γιατί οἱ ἀντινομίες τοῦ συστήματος, στὴ σημερινὴ φάση, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔντονες στὶς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὲς χώρες καὶ δὲν μποροῦν παρὰ νὰ παίρνουν τίς ἐκ πρώτης ὄψης παράδοξες ὕψεις ποὺ παρουσιάζουν, εἶναι λοιπὸν πρόβλημα ποὺ βρίσκεται μὲν ἀπάντηση στὸ ἔργο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο βλέπουμε νὰ ἐξηγεῖται, μὲ σειρά ἀπὸ τεκμηριωμένους συλλογισμοὺς, γιατί ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ὑπανάπτυξη δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ παίρνει μορφὲς ἄλλοι καὶ πὺς δυναμικῆς καὶ ἀσυμμετρίας ἀναμέτρησης ἀναμεταξύ στοὺς ἱμπεριαλιστὲς καὶ τὸν

Τρίτο Κόσμο στις μέρες μας, άφ'αυ μιά από τις έκδηλώσεις της κρίσης του συστήματος είναι να υπανομεύεται όλο και πιο πολύ η βιωσιμότητα του αναπτυσσόμενου κόσμου. Και, τέλος, μέσα στο έργο του Μαντέλ βρίσκουμε μιά έρμηνεία των έκδηλώσεων ύγείας κι διαταραχής προόδου, που χαρακτηρίσαν το σύστημα για πολλά χρόνια μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, έκδηλώσεων που συμπίεσαν με το βόθεμα της γενικής κρίσης του ιμπεριαλισμού και φαίνονταν ν' αντικρούουν την πραγματικότητά της, κι όμως μπορούν να έρμηνευτούν σαν όπλως μιά λεπτομέρεια στην Ιστορικά δοσμένη πορεία παρακμής κι αποσύνθεσης του συστήματος.

Κατά τη γνώμη του μεταφραστή, πρόκειται δώ για τρεις, άνόμισα σ' άλλες λιγότερα πρωτεύουσας σημασίας, σπουδαίες υπηρεσίες που το έργο τούτο προσφέρει στην κατανόηση της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος στις μέρες μας. Δέν πρόκειται για μιάν προσπάθεια να υπακατασταθούν νέες έρμηνείες σ' εκείνες που έδωσαν στις κατευθύνσεις και τούς νόμους κίνησης του καπιταλιστικού συστήματος ο Μάρξ κι ο Λένιν. Δέν έχουμε δώ βιβλίο νεομαρξιστικό, δέν άνατρέπονται με κανένα τρόπο τά ήσα διδόντες. Μιά ή Ιστορία, τά πράγματα, αλλάζουν, ο καπιταλισμός παρουσιάζει νέες διωεις, τά προβλήματα πληθαίνουν και γίνονται πιο πολύπλοκα, οι παλιές έρμηνείες χωρούν σά γενικοί καθοδηγητικοί κανόνες αλλά όχι έπίσης — ούτε κι ήταν ούτ'ή όσφαλώς ή πρόθεση είτε του Μάρξ είτε του Λένιν — σ'έν τυφλωσαύρτες που ταυτάροντάς τους και δίχως καμιάν άπαλύτως πρόσθετη έρμηνευτική προσπάθεια μπορεί κανείς να φτάσει στην κατανόηση των σύνθετων φαινομένων του αδιάκοπα μεταβαλλόμενου παρόντος. Ό μαρξισμός είναι μιά μεθοδολογία που την αλήθεια της και την άποτελεσματικότητά της καταδειχνει ή τρόπος που στέκει ίκανή να παρακολουθήσει και να εξηγήσει την Ιστορία στην αδιάκοπη άνέλιξή της — τούτο άκριβώς το συμπέρασμα δικαιούται να διατυπώσει, νομίζω, ο άναγνώστης τούτου του έργου.

Τά παραπάνω δέν πρέπει να θεωρηθούν σαν άνεπιθύλακτη έξαρση του έργου του Μαντέλ. Έγινε λόγος για τις άναμφισβήτητες κατά την πεποίθηση του μεταφραστή, άρετές του και τη χρησιμότητά του για τόν άπροκατάληπτο μελετητή των σύγχρονων πραγμάτων. Πρέπει όμως ν' άναφερθούν έπίσης οι άδυναμίες του. Που άπειλούν να περιορίσουν την άκτινοβολία του άσφαλώς σπουδαίου τούτου έργου και που αντίθετα, έφόσον έπισημανθούν και τεθούν υπόψη του άναγνώ-

στη, μὲς ἐπιτρέπουν νὰ τὸ ἀξιοποιήσουμε ἀκόμη πρὸ ἀποδοτικὰ στὸ θεωρητικὸ καὶ στὸ πρακτικὸ πλάνο.

Οἱ ἀδυναμίες τοῦ ἔργου εἶναι στὸ πεδίο τῆς πολιτικῆς ἐρμηνείας τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. Ὁ Μαντέλ εἶναι μαρξιστής, εἶναι καὶ τροτσκιανός. Σὰ μαρξιστὴς, προβαίνει στὴν ὀρθὴ διάνοιξη γιὰ τὴν ἐκρηκτικὴ σ' ἀλήθεια φάση, σ' αὐτὴν ὁποία πέρασε ἡ κρίση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, γιὰ τὴν ὅλο καὶ πρὸ ἐπύμνη καὶ παραλυτικὴ ἀδυναμία ἐκείνου νὰ ξεπεράσει τὴς ὀντινομίης τοῦ τὸ ὀπιονομίζουν καὶ τὸ ἀπασυνθέτουν. Σὰν τροτσκιστής, ἐπηρεασμένος ἀπὸ πολιτικὲς τοποθετήσεις, δυσκολεύεται νὰ δεῖ ὅλες ἐκεῖνες τὴς ὀψεις τῆς ἀρνήσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ποὺ σπρώχνουν μὲ ὅλο καὶ πρὸ μεγάλῃ ἀποκλεισματικότητῃ πρὸς τὴν ἀντιτροπὴ του καὶ πρὸς τὴ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Τοῦ πέφτει ἀδύνατον νὰ ἀπασυνθέσει καὶ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ ρόλο τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόσμου, ποὺ εἶναι ὡστόσο βασικὸς στὴν κυριολεξία τοῦ ἔργου τούτου. Κι εἶναι καταφάνερη ἡ δυσκολία του νὰ καταλάβει πόσο προχωρημένο εἶναι σήμερ, σ' αὐτὴς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὲς χώρες, τὸ προοδευτικὸ κίνημα, ἡ ὀντιμονοπωλιακὴ κινητοποίηση κομμάτων καὶ μαζῶν, τὸ ἀντιπολεμικὸ ρεύμα, δυνάμεις ποὺ ὅλες τους συγκλίνουν σὲ τελευταία ἀνάλυση πρὸς τὴ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ — μὲ πρωτοπάρο σ' ὅλες τὴς περιπτώσεις τὸ ρόλο τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, μ' ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴ διαφύτιση τοῦ λαοῦ τὴν ἐρμηνεία ποὺ δίνουν στὰ προβλήματα οἱ συνεκτικὲς κομμουνιστές. Ἡ ἀνάλυση τοῦ Μαντέλ ἀπογραμμίζει πολὺ σωστὰ ὅλες τὴς ἀδυναμίες καὶ ὀντινομίης τῆς κοινωνικαπολιτικῆς θέσης στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα: ἐξαιρεῖ ὅλα ἐκεῖνα τὰ δεδομένα ποὺ ἀναπότρεπτα ὀδηγοῦν στὸ γινόντωμα τῆς ἀρνήσεως τοῦ συστήματος, ὅλλὰ καὶ ὀποτυχαίνει νὰ διαγνώσει καὶ νὰ ἐμεισημάνει σωστὰ τὰ φαινόμενα, τὴ φύση, τὴν ποιοτικὴ ὀφή τῆς ἀρνήσεως τούτης τοῦ συστήματος. Πρὸκειται γιὰ μιὰν ἐξαιρετικὴ ἐρμηνεία τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Δέν μπορεῖ κανεὶς μὲ κανένα τρόπο νὰ πει πὺς εἶναι, στὸ καθαρὸ οἰκονομικὸ πλάνο, στραβή. Ἀπεναντίας, ἔχει παραπολλὰ καὶ πολὺ χρήσιμα στοιχεῖα σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πλάνο καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ χαρακτηριστὴ σὰν ἀπαραίτητα ὀπλο γιὰ τὸ μαρξιστὴ καὶ τὸ μελετητὴ τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. Ὅμως, ἡ πολιτικὴ τοποθέτηση, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινᾷ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴν εἶναι στὸ τέλος ὅσο πρέπει ὀλοκληρωμένη ἡ εἰκόνα τοῦ κόσμου, οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ, πολιτικὴ, ποὺ προβάλλει. Νὰ μὴ βγαίνει ὀβίβιστο ἀπὸ τὴς γραμμὲς τῆς ἡ — ὡστόσο ἐξυπακουόμενῃ ἀναγκαστικὰ σ' αὐτὴν οἰκονομικὴ ἀνάλυση — αἰσιόδοξη ἐρμηνεία

του σύνθετου κόσμου στον οποίο ζούμε, αισιόδοξη εκτίμηση του σημείου από όπου βρίσκεται σήμερα ο σταματάτης, όλα κι δευτέρως, κοινωνικός, πολιτικός, ιδεολογικός, διακρατικός αγώνας ανάμεσα στη θέση και την άρνηση του συστήματος, ανάμεσα στις ιδέες, τις δυνάμεις της προόδου και κείνες της συντήρησης. Ούτε, από την άλλη μεριά, προκύπτει έτσι με την επιβαλλόμενη καθαρότητα ο καταθλιπτικός κίνδυνος στον οποίο αναγκαστικά τελεί σ' αυτές τις συνθήκες ή ειρήνη και τ' άλλο μέλλον της ανθρωπότητας, ή υποχρέωση του καθένου να πάρει όμοια και με υπήφνητα θέση στη μεγάλη διαμάχη, που μπροστά της δε χωρεί ούδετερότητα κι ιδιαιφορία.

Πράκειται όμως για ξεκάθαρα μειονεκτήματα του έργου, στην αντίληψη τουλάχιστο του μεταφραστή. Μειονεκτήματα που, εφόσον επισημανθούν, υποβοηθούν έτσι και το ξεπέρασμά τους. Και που δεν εμπεριέχεται έν μύση περιπαιώσει να μύς κάνουν να παραβλέψουμε τη μεγάλη αξία του συγγράμματος. Ή συνθετική ανάλυση του ύστερου καπιταλισμού, του κρατικο-μονοπωλιακού καπιταλισμού, από το Μαντέλ, αν σέ πολλές της λεπτομέρειες αναγκαστικά στήριζε*αι σ' ερμηνείες και διαπιστώσεις που έγιναν πριν κιόλας από διάφορους έρευνητές, ωστόσο σά συνδυασμένο σύνολο αποτελεί σταθμό στη μαρξιστική σκέψη. Χρέας μας είναι ν' αναγνωρίσουμε τη σημασία της, ανεπηρέαστοι από κάθε άλλη σκέψη και, δίχως να ξεχνάμε τις αδυναμίες του έργου, να γυρέσουμε ν' αξιοποιηθούμε τίς όσες έχει να μύς προσφέρει.

Κώστας Χατζηπαργύρης

Αθήνα. Οχτώβρης 1975

ΝΟΜΟΙ ΚΙΝΗΣΗΣ ΚΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο σπασματικός αντίκρουστος γενικός νόμος κίνησης του κεφάλαιου, που ανακάλυψε ο Μάρξ, και την ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αποτελεί ένα από τα πιο πολύπλοκα προβλήματα της μαρξικής θεωρίας. Μέτρο της δυσκολίας του προβλήματος αποτελεί το γεγονός πως ο συγγραφέας τουτος δεν εξηγήθηκε ακόμη, διαρκώς.

Στο μεταξύ έχει αποδείξει κριτικότητα πώς οι νόμοι κίνησης του καπιταλισμού, που διατύπωσε ο Μάρξ, είναι πράττον μες διαλεκτικές ανάλωσης που προχωρεί από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο: «Οι οικονομολόγοι του 17ου αιώνα, π.χ., άρχισαν πάντα με το ζωντανό δόλ, με τον πληθυσμό, το έθνος, το κράτος, έναν άριθμό από κράτη, αλπ. Μά καταλήγουν πάντοτε να βρουν με την ανάλυση μερικάς καθοριστικές, αφηρημένες και γενικές σχέσεις, όλων των καπιταλισμού της εργασίας, το χρήμα, την αξία, κλπ. Μέλις τα συγκεκριμένα τούτα δεδομένα καθορίστηκαν λίγο-πολύ κι έγιναν θεωρήσεις, άρχισαν να οικονομικά συστήματα, που ξεκινώντας από απλές έννοιες σαν την εργασία, τον καταμερισμό της εργασίας, την ανάγκη, την ανταλλακτική αξία ανέβαιναν μέχρι το κράτος, τις ανταλλαγές ανάμεσα στα έθνη και την παγκόσμια αγορά. Η τελευταία τούτη μέθοδος είναι καταπάνω η επιστημονικά σωστή. Το συγκεκριμένο είναι συγκεκριμένο επειδή συνδυάζει πολλούς προσδιορισμούς, είναι δηλαδή με άδότηση στην ποικιλία. Παρανοιάζεται για τον πόντο στη σκέψη σά με ά δικδικασία συνδυασμού κι άθροισής, σάν αποτέλεσμα κι άχ: σά σημείο ξεκινήματος, μέλο που είναι: το άληθινό σημείο ξεκινήματος και για τούτο επίσης σημείο ξεκινήματος για την περαιτέρω και την ενσωματωτική σύλληψη. Με τον πρώτο τρόπο ανάλυσης ή πλήρης σύλληψη έβλεπείτο κι άπόμεινε ένας αφηρημένος προσδιορισμός, με το δεύτερο οι αφηρημένα προσδιορισμοί άδηνούν στην άκαταραχική τού συγκεκριμένου μέσο της σκέψης. *Κοι ά Χάχα! έβλεπε στην άπειράσχηση να θεω-

ρήσει τὸ πραγματικὸν ὅτιν προῖεν τῆς σκέψης καὶ αὐτοσυγκριθῆναι, αὐτοσυγκριθῆναι καὶ ἀποψησθῆναι, ἐνῶ ἡ μεθεξῆς τῆς ἀνέξου ἀπὸ τὸ ἀφηρημένον στὸ συγκεκριμένον εἶναι ἀπλῶς ὁ τῆρας καὶ ἡ σκέψις ἰδιωτοποιεῖται τὸ συγκεκριμένον, τὸ ἀναπαράγει ὅτιν καὶ τὸ νοερὸν συγκεκριμένον» (1).

Μὰ συγκεκριρίζεται ὁ ὅλος πλοῦτος τῆς μετέξου πύτης τοῦ Μάρξ, ὅταν τὴν παρρησιάζουσι στὴν «ἀνάδο ἀπὸ τὸ ἀφηρημένον στὸ συγκεκριμένον». Πρῶτον παραυλίσταται εἶσι πῶς γὰρ τὸ Μάρξ τὸ συγκεκριμένον ἀποτελεῖ τόσο τὸ πραγματικὸν σημεῖον ἐκκλήματος, ὅσο καὶ τὸ σόχο τῆς διαδικασίας τῆς γνώσης, καὶ τὴ θεωρεῖ ὅτιν καὶ τὸ ἐνεργὸν καὶ πραγματικόν, ὅτιν τὸ ἀναπαράγει τὸ συγκεκριμένον μέσο τῆς σκέψης. Κατὰ τοῦτο ἄλλοτε λέγει ἱστορικῶν πῶς στὴν «ἀνάδο ἀπὸ τὸ ἀφηρημένον στὸ συγκεκριμένον» (ὅπως τὴν ἔχει περιγράψει ὁ Λένιν) προσηγήθηκε μετὰ ἀνέξου ἀπὸ τὸ συγκεκριμένον στὸ ἀφηρημένον (2). Γιατὶ τὸ εἶδος τὸ ἀφηρημένον εἶναι εἶναι παρὰ πρὸ τῶν μᾶς ἀνάλυτικῆς καταργήσεως καὶ γράφει καὶ διαχωρίζεται τὸ συγκεκριμένον εἰς «καθοριστικὰ σχέσεις» του. Πρῶτον, καταπορεύεται εἶσι ἡ ἐνότης καὶ τῶν διὰ διαδικασίαν, τῆς ἀνάλυτικῆς καὶ τῆς συνθετικῆς. Τὸ ἀφηρημένον εἶναι ἀληθινὸν μονάχα εἶσι καταπορεύουσι ὡς ἀναπαράγουσι τὴν «ἐνότης» στὴν ποικίλῃ καὶ παρουσιάζεται τὸ συγκεκριμένον. Ἡ ἀλήθεια, εἶσι ὁ Χέγκελ, εἶναι τὸ ὅλο, καὶ ὅλο εἶναι ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἀφαιρετικὴ καὶ τὸ συγκεκριμένον — μετὰ ἐνότης ἀντιθέσιν καὶ ὅχι ἡ αὐτότης τῆς. Πρῶτον, τέλος, ἡ πεποιημένη ἀναπαράγει τῆς συγκεκριμένῃς ἐνότητος ἀποχρῶν ἀποδείκνυσι δύναμις μονάχα μετὰ τὴν πραγματικὴν ἐφαρμογὴν τῆς, καὶ αὐτὸ σημαίνει ἀνάμεσα στ' ἄλλα — ὅπως καὶ τοῦτις ρητὴ ὁ Λένιν — πῶς ἐπιβάλλεται καὶ πραγματοποιεῖται καὶ καὶ ὅλο τῆς ἀνάλυσης «ὅτις ἐλεγχος μετὰ εἶσι τὸ ἐξομῶν, ἐνδεῶν τὴν πρᾶξιν» (3). Ἀπὸ πλεονάζουσι, ὅμως, οἱ ἀφηρημένοι προσδιορίζεται στὴν καὶ ἀπλῶς τοὺς διατύπωση» (εἰς κατηγορίας), ἐν εἶναι ἀπλῶς προϊόντα τοῦ «καθορῶν λέγουσι», μετὰ καὶ καθορίζονται εἰς ἀπαρχῆς τῆς πραγματικῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης: «Ἀπὸ τὴν ἀποχρῶν αὐτῇ, λοιπὸν, δικαιολογεῖται καὶ πῶς ἡ καὶ ἀπλῶς κατηγορία μπορεί καὶ ἐκφράζεται εἰς κυρίως σχέσεις σ' ἕνα μὴ ἀναπαράγουσι ὅλο ἢ εἰς ἐξαρτημένους ἐκείνης σχέσεις σ' ἕνα καὶ ἀναπαράγουσι ὅλο καὶ ἱστορικῶς ἴσταν καὶ ὅπως ἀπαρχῆς πρὶν τὸ ὅλο ἐξελικτὴ πρὸς τὴν κατεβύουσι ἐκείνη καὶ τὴν ἐκφράζει μετὰ καὶ συγκεκριμένῃ κατηγορία. Ὅτις ἡ πορεία τῆς ἀφαιρετικῆς σκέψης, καὶ ἀνέξου: ἀπὸ τὸ καὶ ἀπλῶς εἰς σύνθεσις, ὅτι ἀναπαράγουσι στὴν πραγματικὴ ἱστορικῆς διαδικασία» (4).

Μετὰ εἶσι τὸ παραπορεύουσι, καὶ γὰρ ὡς ἀναπαράγουσι εἶσι στὸ Λένιν, ἡ μαρξιστικὴ διαλεκτικὴ ἐξυπακούει «μὴ ἀπλῶς ἀνάλυσις, παραγωγικὴ ἀλλὰ καὶ ἐφαρμογικὴ, λογικὴ ἀπὸ τῆς καὶ ἱστορικῆς ἀφαιρετικῆς» (5). Ἀποτελεῖ τὴν ἐν ὅτῃ τῶν ἐνὸς τῶν μετέξου. Καὶ ἀποχρῶν εἰς ἐφαρμογικὴ ἀνέ-

ωση δεν μπορεί παρά να είναι ιστορικοεμπειρική, άρως για το Μάρξ όλες οι σχέσεις είναι πάντοτε ιστορικά καθορισμένες σχέσεις, έχουμε στη διαλεκτική αυτή μίαν έννοια θεωρίας κι ιστορικής εμπειρίας⁽⁷⁾.

Ός γνωστό, ο Μάρξ είχε συναγάγει την αναγκαιότητα της έπιστήμης από το γεγονός πως οόσια και φαινόμενο δε συμπίπτουν άμεσα⁽⁸⁾. Τό έργο της έπιστήμης, άρα, δεν έγκειται κατ' αότιον μονάχα στο ν' αποκωδύψει την οόσια των σχέσεων που συγκαλύπτεται από τά φαινόμενα στην έπιφάνεια, αλλά και στο νά εξηγήσει τά έξτα τά φαινόμενα, ν' αποκωδύξει δηλαδή τούς συνθετικούς κρίκους, τούς συνθέσιους που μιάς έπιτρέπουν νά ξανακοντάξουμε την οόσια και τó φαινόμενο σε μίαν έννοια⁽⁹⁾. Έφόσον τούτο δεν κατορθωθεί, ή θεωρία περιορίζεται σε μιά θεωρητική κατασκευή άφηρημένων «πρότυπων» άσχετων μέ την εμπειρική πραγματικότητα και πισυθεομεί από την άλιστική στην έδαλειστική διαλεκτική: «Η άλιστική άνώλυση σηματούπει, έχει μέ μίαν έδαλειστική, αλλά μέ μίαν άλιστική διαλεκτική, μέ κέτους δηλαδή τούς παράγοντες που μπορούν νά επαληθευθούν εμπειρικά»⁽¹⁰⁾. Ο Όττο Μάρρ διαπιστώνει για τούτο δικαιολογημένα: «Έίναι διαλεκτική ή διαδικασία, που φανερώνει τó σύνθετο οόσιος και φαινόμενου σε μιά διαδική, ταυτόσημη κι άναφατική στην ένότητά της, ένότηταν»⁽¹¹⁾.

Όυτε κι ύπάρχει άμφεδάλια πώς για τó Μάρξ ή εμπειρική άφαιώση της άλης προηγείται από την άναλυτική διαδικασία γνώσης άριέως άπως ή πραχτική εμπειρική επαλήθευση τήν τερματίζει (προπορινά), άμφύωντάς την σ' άνώτερο πάλιν. Γι' αούτ κι άγραφε στον έπιλογό του στη δεύτερη έκδοση του πρώτου τόμου του «Κεφάλαιου»: «Βέβαια, ο τρόπος παρουσίωσης πρέπει νά διαφέρει τυπικά από τόν τρόπο έρευνας. Τής έρευνας έργο είναι νά κατοχήσει τó άλικό στις λεπτομέρειές του, ν' αναλύσει τίς διάφορες μορφές άνάπτυξής του και νά εξιχνιάσει τόν άνώτερο έσθμό τους. Μ ο ν ά χ α ι ά ρ ο υ θ έ λ ο κ α λ η ρ ω θ ή τ ο υ τ ο ε ε ε ρ γ ο, μπορεί νά γίνει κι ή άνάλογη παρουσίαση της πραγματικής άνάπτυξης. Έφόσον τούτο παύσει και καθρεφιστή έδατά ή ζωή του άλικού, τότε ίσως παύη πώς έχουμε νά κάνουμε μέ μίαν άριστοιστική κατασκευή»⁽¹²⁾. Άγισ χρόνια νωρίτερα, ο Έγκελς είχε περιγράψει μ' άμοιο τρόπο τó πως παρουσιάζονται τά πράγματα: «Έίναι φανερό πως μ' άλλες φράσεις δεν μπορούμε νά κατορθώσουμε τίποτε, πως μονάχα μέ άρκώδες, κριτικά διαλεγμένο, ιστορικό άλικό που τó κατέχοιμα άλοκληρωτικά γίνεται δυνατό ή έπιτέλεση ενός τέτοιου έργου»⁽¹³⁾. Σ' ένα γράμμα, πάλι, στον Κούγκελμαν ο Μάρξ επανάλαβε: «Ο Άδωγκε έχει την άρέσκια νά πει πως άνούμαι: 'μέ σπάνια έλευθερία' μέσα στο εμπειρικό άλικό. Δεν τού παύει νάκν από τó νοό πώς 'ή έλευθερία τούτη άκίνητη μέσα στο άλικό' δεν είναι παρά μιά παράφραση της μεθόδου έπεξεργασίας του άλικού, δηλαδή της δ ι α λ ε κ τ ι κ ή ς μ ε θ ό δ ο υ»⁽¹⁴⁾. Γι'ά τούτο

καὶ τοῦτο· σὺν τῷ ὁ Μάρξ· «Ἡ ἀντίθεσις ἀπὸ τοῦ ἀφαιρεμένου στὸ συγκεκριμένο εἶναι μὴ κίνηση πρὸς τὴν ἀρχή· εἶναι πάντα ἀφαιρεμένη καὶ πρὸ τῆς ἀναλλοκτιπῆς τῆς ἑγκαίται στὸ ξεπέρασ-
μα τοῦ ἀφαιρεμένου τῆς τοῦ τοῦ χαραχτήρα·
ἀποκαλεῖται ἐπομένως, γενικότατα, μὴν κίνηση ἀπὸ τῆς μέρους πρὸ τοῦ ὅλου καὶ
ἀπὸ τοῦ ὅλου πρὸς τὴν μέρους, ἀπὸ τὸ φαινόμενο πρὸς τὴν οὐσία καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας στὸ
φαινόμενο, ἀπὸ τῆς συνολικότητος πρὸς ἀντιθέσιν τῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιθέ-
σεως πρὸς συνολικότητα, ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο πρὸς ὑποκείμενο καὶ ἀπὸ τὸ ὑπο-
κείμενο πρὸς ἀντικείμενο» (1). Συνολικότητα, μισοὶς μὴν κίνηση πρὸς
μὴν ἀναλλοκτιπῆς ἐκκίνηση τῆς ἐκκίνησης μισοὶς πρὸς Μάρξ, πάντα στὴν
παρακάτω περίπτωση πρὸς τῆς:

1. Την πολιτική αξιοποίηση της εμπειρικής μέτρης, την κυριότητα πάνω στο όλκον (τα επιφανειακά φαινόμενα) στις ιστορικές συνθήκες λειτουργίας του.

3. Τόση άναλυτική άποδείκνυται της βέβαιης πότνης στ' άφ'ηρημένα στοιχεία από τή συνθήκουν (τόση άναλο άπό τή συντακτική από άφ'ηρη-
ταίως) (10).

3. Τῇ Επεξεύρησιν τῶν ἀποφασιστικῶν συνειληθῶν συναρτήσεων ἀνέ-
μασι δὲ τούτοις τὰ στοιχεῖα, μετὰ τοιοῦτον ὅτι ἀποσπερματιστοὶ οἱ ἀφαιρετημένοι νό-
μοι κρίνεται τῆς ὁδοῦ, ἢ τῶς αὐτῆς.

4. Τόση άναγκάζει την άποφασιστική των πανθεϊστών κρίση και μες έπιτρέπει να πραγματοποιηθεί η σύνθετη έννοια στην ολότητα και τα έπιφανειακά φαινόμενα (ζωός από το άσχημο στο συγκεκριμένο, έβανση άναπαράγωγη στο συγκεκριμένο σε μιάς ένότητας από πω-
χίλους προσδιορισμούς).

β. Την πραχτική κ. εμπειρική επεξεργασία της θεωρίας (2,3,4) πάνω στο ζήτημα της συγκαταβατικής ιστορίας αίνησης.

6. Την ανακάλυψη νέων, έρευνακά συναρτηών δεδομένων και νέων συσχετισμών — συχνά μέλιστα νέων έφηρημένων συσχετισμών προσδιορισμών — με το να εφαρμόσουμε τα πορίσματα της γνώσης και της εκπαίδευσης στην πράξη στην απαραίτητα σύνολα πραγματικότητας (18). Δεν πρόκειται γι' ελαφριά χειρισμένα πιάδια της γνώσης, γιατί μερικά απ' αυτά συνδέονται άμεσα με το να είναι αναπείθευτο ένα πάρο - δίως άδικο να σέ μερικά τους. Καθώς προκύπτει πάντως, ή μέθοδος του Μάρξ είναι πολύ πιο πλούσια από τη μέθοδο της «ελαστικής» συγκρισιμολογίας ή «προσέγγισης» που χρησιμοποιεί: κι ή διαλεκτική επιστημονική μέθοδος. «Καιτί (19) τ' άπορικά κι έλαττω χαρκτηριστικά εξαίρετονται κι έπειτα επαναφέρονται μόνο έπιφανειακά, δίχως δηλαδή μίαν έποικείνωση μεσολάβησης της διαλεκτικής, μπορεί εύκολα να δημιουργηθή ή ψευδαίσθηση πως έδν υπάρχει καμιά ποικιλία «γένεσας» από να συνδέει το «άποικίνο» και το «επικεικίνο». Μπορεί κα-

νείς τότε να σχηματίσει την αντίληψή πώς το θεωρητικό πρότυπο περι-
λαβαίνει πραγματικά (έστω και μ' απλοποιητική μαρφή) όλα τα ού-
σιώδη στοιχεία του συγκεκριμένου αντικείμενου που εξετάζεται. Όπως
π.χ. μετά φωτογραφία, παρμένη από μεγάλο ύψος, δείχνει όλα τα εσω-
τερικά χαρακτηριστικά ενός ποταμού, μέλο του όρατός είναι μονάχα οι έρω-
σειρές, τα μεγάλα ποτάμια, τα δάση, κλπ.ο (17). Έρχεται έπίσης κα-
θαρὰ τὴν ἐπιφάνεια ἡ διαφορά ανάμεσα στὴ μέθοδο τοῦ διαλεκτικοῦ
ὀλισμοῦ καὶ τὴν ἀντικειμενικὴ μέθοδο τοῦ ἐκχυδαϊσμένου ὀλισμοῦ τοῦ ἐξο-
φρονῆσε: καθὲ τι τὸ συγκεκριμένο καὶ ἀτομικὸ ἐξελεγκμένο (18). Ὁ Γί-
ντρυ Ζελενὺ συνίζει πὺς ἡ νοερὴ ἀναπαράγωγι τῆς πραγματικότητος—
ἡ θεωρητικὴ πρόξηση, γὰρ νὰ χρησιμοποιήσῃμε τὴ γλῶσσα τοῦ Ἀλτ-
σέρ — πρέπει νὰ ὀρίσκειται πάντα σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικὴ κίνησι
τῆς ἱστορίας: «Ἢ ἀδιάκοπη ταλάντευσι ἀνάμεσα στὴν ἀμφιρριζήν δια-
λεκτικὴ ἐξέλιξι καὶ τὴν ὀλικὰ συγκεκριμένη ἱστορικὴ πραγματικότητα
κυριαρχεῖ σ' ὅλα τὰ «Κεφάλαια» τοῦ Μάρξ. Μὰ πρέπει παντοῖχρονα νὰ το-
νίσωμε πὺς ἡ ἀνάλυσι τοῦ Μάρξ ἀποσπᾷται: ὅλο καὶ ἑκὼν ἀπὸ τὸ
ἐπιβλῆμα καὶ τὴν ἐπιφανειακὴ ἔφη τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ
ἐκφράζε: ἰδὲ τὰ τὰ τίς ἀναγκαίως ἐσωτερικὲς σχέσεις σ' αὐτὴν τὴν πρ-
αγματικότητα. Μονάχα ἐπει μὲροῦσος ὁ Μάρξ νὰ συλλάβῃ τὴν ἱστο-
ρικὴν πραγματικότητα, μονάχα μὲ τὸ νὰ πλάσῃ: τὸ ἐπιστημονικὸν του
ὀλοκῶμα τὸν τὴν ἑλαφρὰ ἐξελεγκμένην καὶ τυποποιημένην ἐσωτερικὴν
ἀργάνωσι τῶν ἱστορικῶν πραγματικῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων. Ἡ ἐπι-
σπεύσῃ τούτῃ, δὲν πραγματοποιοῦται: μὲ πῶχῃ τὴν ἀποκρίνωσι, ἀπὸ τὴν
ἱστορικὴν πραγματικότητα, οὔτε καὶ ἀποτελεῖ μὲν βεβαιωτικὴ φυγή, ἀπὸ
τὴν πραγματικότητα. Ἐπέρχεται ἀπεκωντὶς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὀρθο-
λογικῆς ἀφομοίωσης τῆς πραγματικότητος, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς προ-
σέγγισις στὴν πραγματικότητα (19).

Γίνεται ἐξὸν ἐμφανῆς ἡ διαφορά μὲ τίς ἀντιλήψεις τοῦ Ἀλτσέρ καὶ
τῆς σχολῆς τοῦ Ἀλτσέρ. Δὲν ἐπιβιώνεται μὲ «ἱστορίζεσθαι» τροποποίησι,
τοῦ μαρξισμοῦ, οὔτε καὶ ζητεῖται: ν' ἀμφισβητηθῇ ὁ εἰδικὸς σῆχρος τοῦ
«Κεφάλαιου» (ἡ δομὴ καὶ οἱ νόμοι: τῆς ἐξέλιξης τοῦ καπιταλιστικοῦ πρὸ-
τυπου παραγωγῆς, καὶ ἀσφαλῶς ἔχει «οἱ γενικοὶ νόμοι: τῆς οἰκονομικῆς ὅρα
στειρότητος τῶν ἀνθρώπων»), μὲ ζητεῖται: ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ἀφτηρημένου
καὶ τοῦ συγκεκριμένου νὰ γίνῃ: ἀντιληπτὴ καὶ πὰ διαλεκτικὴ τῆς πρ-
αγματικῆς ἱστορίας καὶ νὰ μὴ μένη μονάχα σὲ πλάνο τῆς «θεωρητικῆς
παραγωγῆς». Κατὰ τὴν ἄλλα, ὁ σῆχρος εἶναι νὰ συνδέσωμε τὴ διαλεκτικὴ
τοῦ ἀφτηρημένου καὶ τοῦ συγκεκριμένου μὲ τὴ διαλεκτικὴ σχέση θεωρίας
καὶ ἐμπειρίας, ὥστε ἡ «θεωρητικὴ παραγωγή» νὰ μὴν ἀπομονωθῇ ἀπὸ
τὴν «ἐκκληθῆσθαι» μέσο τῶν βεβαιῶσεων, ἀγλαδῇ ἀπὸ τὴν πραγματικὴ
ἱστορικὴ κίνησι. Τὴ διαφορά τούτῃ ἀνάμεσα στὴν ἀντιλήψιν τοῦ Μάρξ
καὶ αὐτῇ τοῦ Ἀλτσέρ βεβήγουν καθαρὰ τὰ ὅσα γράφε: ὁ Μάρξ πρὸς «Πε-

μεθοδικά σχολία στὸ Βόγκνερ: «Εκ πρώτης ὄψεως δὲν ξεκαθαροῦν ἀπὸ ἐννοιῶν, καὶ ἐπομένως οἷσι ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἀξίας τοῦ γινώσκοντος καὶ δὲν ἔχῃ νὰ τὴν κατανοήσω μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο. Ξεκαθαροῦν ἀπὸ τὴν πιὸ ἀπλή καὶ κοινωγήνη μυστηριώδη πύθ παύειναι τὸ προῶν τῆς ἐργασίας στή σημερινὴ καὶ κοινὴν!», καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ ἐμπόρισμα. Αὐτὸ εἶναι: τοῖς ἀναλίσκῃ, καὶ μάλιστα ἀρχικῶς στὴ μορφῇ καὶ παρουσιάζεται»⁽²⁰⁾. Ἀναφέρεται, δὲ Ἀλτουσέρ λέγει: «Τοῦ λοιποῦ πρὸ μὲς πηγαίνει ἡ παραγωγικὴ τῆς βασικῆς διακρίσεως, πρὸ τοῦ Μάρξ ἔκανε πολὺ καθαρά, ἀνάμεσα στὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσεως καὶ τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο, ἀνάμεσα στὴν ἐνδογενὴ τῶν μορφῶν τῆς ἔννοιας στὴ γνώση καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν πραγματικῶν κατηγοριῶν στὴ συγκεκριμένη ἱστορία: Ὁδηγοῦμαστε ἐγγυητῶς ἀπὸ μὲν ἐμπειρικὴ θεωρία τῆς γνώσεως, καὶ στὴν καύσιση τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ στὸ ἴδιον τὸ «Κεφάλαιο». Δὲν ἀπάρχει λόγος ν' ἀπορρίψουμε πρὸς τὸς ἐμπειρικὸς ὁδονατοὺν νὰ εἶδον τὴν ἀπάντησιν, στὸ ἐρώτημα τὸ σχετικὸ μὲ τὸν καύσιση, ἐφόσον ἀληθεύει πῶς δὲν τὰ συναφῇ μὲ τὴ σχέση τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ στὸ «Κεφάλαιο» προβλήματα προσπεσθέντων, μὲν ἂν ἐνδογενὴ σχέση»⁽²¹⁾.

Ὁ Ἀλτουσέρ παραδέχεται τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν οἰκονομικὴ θεωρία τῆς ἱστορίας, μὲ χαρακτηριστικῶς σὺν «ψευδοπροβλήματα», σὺν «ἀντικατηγορίᾳ» καὶ «φαικτῶ» τῇ σχέσιν, ἀνάμεσα σ' οἰκονομικὴ θεωρία καὶ συγκεκριμένη ἱστορία. Δι' φαίνεται γὰρ καταλαβαίνει: πῶς εἶται δὲν ἔρχεται ἀπλῶς ἀπὸ ἀνάλυσιν μὲ τὴ μέθοδον τοῦ Μάρξ, ὥπως ἐκεῖνος σαφῶς τὴν ἐξέθεσε, μὲ ἐπίσης διατρέχει: πάνω στὴν προστάθειά του νὰ ξεφύγει τὸ σκεῆμα τοῦ ἐμπειρισμοῦ, τῆς ἐμπειρικῆς θεωρίας τῆς γνώσεως πρὸς ὃ ἴδιος ἔδρασε, τὴν κίνησιν νὰ δημευρήσῃ: ἔναντι κατὰ βάθος ἰδεολογικῶν διαδοχῶν «ἀντικείμενων» τῆς γνώσεως καὶ πραγματικῶν ἀντικειμένων»⁽²²⁾.

Τὴν ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθῇ ἡ ἐνότητα ἀνάμεσα ἀπὸ θεωρία καὶ ἱστορία ἀμφισβήτησαν καμὲν ὥστε μὲ τὸ ἐπιχείρημα πῶς τὸ εὐθεσιῶν ἀκριθῶς στοιχεῖν σὺν νόμους κίνησεως τοῦ κάθε τρόπου παραγωγῆς, καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, ἀποκλείει μὲν τέτοιον ἐνότητα μὲ τὴν ἐμπειρικὴν ὁλὴν. Οἱ νόμοι κίνησεως, λέγουσιν, δὲν εἶναι παρὰ «τάσεις» στὴν πλατὺ ἱστορικὴ ἐκποικί. Δὲν μποροῦν γὰρ καταβεχόμενοι κινεῖσθαι σύνθετοι μὲ χρονικὰ ἐρχομὸν ὁρισμῶν καὶ μεσοπρόθεσμοι ἐξελίξεις, καὶ μάλιστα οἷσι μποροῦν ν' ἀποδείχθω μακροπρόθεσμα μὲ τρόπο ἐμπειρικὸν πρὸς τὸ ξεχωρίζει ὁλικῶς. Ἐπιπλέον, τινάζονται, πρέπει ν' ἀναλογιστομε πῶς ἡ κάθε τέτοιον τάση γεννᾷ ἀντιτάσεις πρὸς ἐνδέχεται: γὰρ ἐξουδετερῶσιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς γὰρ κλίματος χρόνῳ⁽²³⁾. Ὁ τρίτος, πρὸς ὃ Μάρξ χειρίστηκε στὰ κεφάλαια 13, 14 καὶ 15 τοῦ τρίτου τόμου τοῦ «Κεφαλαίου» τὸ νόμιον τῆς ποικιλικῆς τάσεως τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρτους,

ἀναφέρεται διαρκώς σὺν κλασικῷ παράδειγμα μὲς τέτιος τύπου κι ἀντίστοιχῶς πρὸς γὰρ τὴν ἐκδοχὴ τῆς σύγκρουσής τους δὲν εἶναι τάχα θύναται καμιά πρόβλεψη. Ἀπὸ καὶ συμπεράνανε πῶς εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ ὑπάρξει: μὴ ἐμπειρικὴ ἐπίθεσις/κωστή τῶν νόμων κινήσεως πρὸς ἀνάλυση ὁ Μάρξ. Ὑποτίθειαν μάλιστα πῶς ἡ προσπάθεια νὰ θρηθεύῃ τέτιος «ἐμπειρικὸς ἐπιθετικὸς» φανερώται: μὴ «πολιτικὸς» παρεμβολὴ τῆς μεθόδου καὶ τῶν στόχων τοῦ Μάρξ — ἀπὸ τὰ δυὸ πλάνα τῆς ἀφαίρεσης, τὸ πλάνο τοῦ «καθαρῶς» πρώτου παραγωγῆς καὶ τὸ πλάνο τῆς συγκυριακῆς ἱστορικῆς διαδικασίας, ἀπέχουν πῶς πολὺ ἀναμεταξύ τους, πρὸς οὐσιαστικῶς δὲν μποροῦν νὰ ἔρθουν πρὸς ἐπὶ ἐπαρὴ ἀναμεταξύ τους.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ δείξουμε πῶς ὁ ὅτιος ὁ Μάρξ ἀρνήσεν κατηγορητικὰ κι ἀποφασιστικὰ μὲν τέτιος στήν εὐσταθὴ διαλεκτικὴν διάστασιν ἀνόμεσα στὴ θεωρητικὴ ἀνάλυση καὶ τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα. Γιατί στήν πραγματικότητά ἐκείνῃ τέτιος χωρισμὸς εἶναι: μὴ πιωδρόρηση ἀπὸ τὴν ὁλιστικὴν στήν ἰδεολογικὴ διαλεκτικὴ. Ὅταν οἱ «νόμοι» κινήσεως θεωρεῖνται: τόσο ἀφηρημένοι ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ φαντασθῶν τὴν πραγματικὴν, συγκεκριμένην, ἱστορικὴ διαδικασία, τότε ἡ ἀνακάλυψή τους πῶς ν' ἀποτελεῖ ἔργον γὰρ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀναμόρφωση τοῦ τῆς τῆς διαδικασίας. Δὲν ἀπομένει: πλὴ παρὰ ἐκείνους θεωρητικῆς οὐκονομικοκοινωνικῆς φιλοσοφίας, μὴ δευτὴ ἀφηρημένων συστημάτων, ὅπου ἡ ἀφαίρεση εἶναι σὲ ἀλήθεια «κενὴ» ἢ, γὰρ νὰ μεταχειρισθῶμε τὴν ἀξίωσι διατύπωση τοῦ Φρειδερίκου Ἑγκελς, ἐπὶ τῶς ὑποκειμένης. Γι' αὐτὸ καὶ τινέθηκε στὴν ἀντικύψιν τοῦ μαρξισμοῦ ἡ ἀρνήσι τῆς ἐνότητος ἀνόμεσα σὲ θεωρίαν κι ἱστορίαν, θεωρίαν κι ἐμπειρίαν νὰ συνδεθῇ πάντοτε μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ μαρξισμοῦ, πρὸς τὴν κατὰ τὴν εἶτα τοῦ μαρξισμοῦ καὶ μαρξιστικῶς ὑπερρετικισμοῦ, εἶτα τοῦ καθαρῶς βολονταρισμοῦ. Ἡ ἀδυναμία ἐπανεκδόσεως θεωρίας κι ἱστορίας ἀδύνατον ἀναγκαστικὰ στήν ἀδυναμία ἐπανεκδόσεως θεωρίας καὶ πράξεως.

Ἔτσι, ὁ Πιέρ Τζέφφρε μὲς κατηγορεῖ γὰρ τὴν προσπάθειαν ἐμπειρικῆς ἐπαλήθευσης τῶν κατηγοριῶν τοῦ Μάρξ ἐπιδόξ, ὅπως λέγει, οἱ κατηγορίαι κεφάλαιον καὶ κοινωνικὰ ἀναγκαστικὸς χρόνος ἐργασίας δὲν καταδείχοντες ἐμπειρικὰ σὲ καπιταλιστικὴν σύστησιν. Τάχα θύναται δὲν ὑπάρχουν συνθετικὰ κλάνοι πρὸς νὰ μὴ ἐπιτρέπουν νὰ συνδέσουμε τὰ φαινόμενα τῆς ἐπιφανείας (κέρδος, πρὸς παραγωγῆς, μέσος τιμὴς προϊόντων γὰρ ὁρισμένα χρονικὰ διαστήματα κλπ.) καὶ ποσοτικὰ μὲ τὴν θεωρητικὴν κατηγορίαν τοῦ Μάρξ; Ὁ Μάρξ κι ὁ Ἑγκελς, πάντως, ἀπὸ τὴν τὴν γνῶσιν εἶχαν⁽²⁴⁾. Ἡ πιωδρόρηση τοῦ Τζέφφρε στήν ἰδεολογικὴ διαλεκτικὴ σημαίνει πῶς τὸ συγκεκριμένο περριέχεται σὲ μόνο τὸ φαινόμενο.⁽²⁵⁾ πῶς δὲν ἀποκατεῖται τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἐν μὲ τῆς συνδέσεως τοῦ ἀποτελεῖ μὲν ἐνότητος ἀφηρημένου καὶ συγκεκριμένου, πῶς ἡ διαλεκτικὴ ἀποβλέπει, γὰρ νὰ μελήσῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἑγκελς, «ἐξ: ἀ-

πλής στο άφηρημένο γενικό, αλλά στο γενικό πάλι κλεινεί μέσα στους κόλπους του τον πλούτο του ξεχωριστού» (24). Όχι και μπόρεσε άσφαλως επίσης ο Τζέφρεϊς να κατανοήσει την παρατήρηση του "Κόκελς πώς: «Στην αρχή της ανταλλαγής, όταν τα προϊόντα μετατρέπονταν θαθμιστά σ' έμπορεύματα, οι άνθρωποι τ' ανταλλάξαν με βάση τις ακατά προσέγγιση αξίες τους. "Κλειδί μοναδικό κριτήριο για την ποσότητα σύγκριση των προϊόντων ήταν η έργασία που ξοδεύτηκε γι' αυτά. Τότε λοιπόν η αξία ήταν άμεσα και πραγματική ύπαρξη. Ξέραμε πώς η άμεση ποσότητα πραγματοποίηση της αξίας στην ανταλλαγή σταμάτησε και πώς σήμερα δεν πραγματοποιείται. Νομίζω δώσωτε πώς δέ να πώς προκαλέσει κομική ξεχωριστή δυσχέρεια να επισημάνετε, στις γενικές τους συλλάξετε γραμμές, τους συνθετικούς κρίνους που οδηγούν από την άμεση κίνη πραγματική αξία στην αξία του κεπιταλιστικού τρόπου παραγωγής — που είναι τόσο κολά κρημμένη ώστε οι οικονομολόγοι μας να μπορούν άνοτα ν' άνωσθήσονται την ύπαρξη της. **Μετα γνήσια ιστορική παρουσίαση της διαδικασίας αυτής άσφαλως προσποθέτει θαυμάσια μέλητρο άλλε κι ύπασχεται πολύ χρήσιμα άποτελέσματα κι άσφαλως θ' άποτελεσθός ένα έξαιρετικά πωλότισμο συμπληρώμα στο "Κεφάλαιο» (25).**

Μπορούμε συνεπώς να διατυπώσουμε ως εξής το διπλό πρόβλημα πού πρέπει να επιλυθή:

1. Πώς θα μπορούσαμε να έρμηνεύσουμε την πραγματική ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στην τελευταία έκτακτητητα των την ιστορία της εξακολούθησής ανάπτυξης των βιοτήτων άνθρωπων από τρόπον τούτου παραγωγής, από την καθορίζουν βλαστή σέ τελευταία άνάπτυξη οι άφηρημένοι νόμοι κίνησης του τρόπου τούτου παραγωγής; Ποιοί είναι οι άνοηταί συνθετικοί κρίνοι για να πραγματοποιηθή στην άνάπτυξη ή ένωση άφηρημένων και συγκεκριμένων;

2. Πώς ή μπορούσαμε ν' άναγάγουμε την πραγματική ιστορία της τελευταίας έκτακτητητας στην ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, να έρμηνεύουμε δηλαδή τα φαινόμενα και να εξηγήσουμε την εόσια του συνδυασμού άνάμεσα στο άπακτωμένο κεφάλαιο και τον προκαπιταλιστικό (ή μισοκαπιταλιστικό) χώρο που αέτω κυριεύει;

Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής γεννήθηκε μέσα σ' ένα συγκεκριμένο οικονομικοκοινωνικό πλαίσιο, με σέ άπαρτές ήταν πολύ σημαντικές: σέ μέρη σάν τή Δυτική Ερώπη, την Άνατολική Ερώπη, την ήπειρωτική Άσία, τή Βόρεια Άμερική, τή Άνατολική Άμερική και την Ιαπωνία (26). Οι κοινωνικοοικονομικοί σχηματισμοί (άσπικες κοινωνίες και καπιταλιστικές οικονομίες) πού διαμορφώθηκαν σ' αυτές τις περιχές τή διάρκεια του 18ου, 19ου και 20ου αιώνα και πού ή σύν-

Ηετη ένότητά τους (μαζί με των κοινωνιών της Άφρικής και της Ωκεανίας) άπαρτίζει το συγκεκριμένο καπιταλισμό, άναπαράγουν τέ διάφορες μορφές κι άναλογίες ένα συνδυασμό από παρασμένους και παρωτός τρόπους παραγωγής. ή μάλλον, για ν' άκριβολογήσουμε, από θεωρητικά παρασμένα κι άλληλεπιδόχρα στάδια του τριανού τρόπου παραγωγής⁽⁹⁷⁾. Η άργαλιά, ένότητά του παγκόσμιου καπιταλιστικού οιστήματος έέ σημαίνει πως έ είδικός, κάθε φορά, χαρακτήρας του άλλου τώτου συνδύασμού είναι κάτι τέ «εύτερετόν» και πως την πρωτεύουσα σημασία έχων τα κοινά καπιταλιστικά χαρακτήριστικά του οιστήματος. Άπειαντίας, τέ παγκόσμιος καπιταλιστικός οίστημα καθρεφτίζει τέ μεγάλο βαθμό τέ γενική έσχά του κόσμου για την άνιόμηση με και συνδυασμένη άνάπτυξη⁽⁹⁸⁾. Τούτο θα έπιβεβαιωθεί άργότερα στη λεπτομερέστερη άνάλυση του φαινόμενου του ίμπεριαλισμού.

Όταν άγωνίζεται ό κόσμος από έπαιξαν και παίζουν στον κόσμο κοινωνίας κι οίκονομίες μη καπιταλιστικές ή έσω μισοκαπιταλιστικές, άποβαίνουν άναπαράγεται τέ είδικά χαρακτήριστικά της κάθε φάσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, του έγγλέξικου π.χ. καπιταλισμού του έλεύθερου συνγωνισμού από το Βατερλώ μέχρι τέ Σεδάν, του κλασσικού ίμπεριαλισμού πριν την πρώτη παγκόσμιος πόλεμος και στο μεσοπόλεμο, και του ύπαρου καπιταλισμού των ήμερών μας. Γιατί όμως ή συνένωση θεωρίας κι ίστορίας, που ό Μάρξ προέήγαγε στην «Κριτική της πολιτικής οίκονομίας» και τέ «Κεφάλαια», έέν άξιοπαήθηκε άργότερα για την έρμηνεία των άλλεπιάλλων φάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής; Γιατί έέν ύπάρχει και σήμερα άκόμη με έκκαπνητική ίστορία του καπιταλισμού τέ συνάρτησης των έποτέρων νήμων άννησης του κεφάλαιου (ή· άλλως τώς μόλις προαναφερμένους περιορισμούς), και γιατί προπάντων μες έίπει με έκκαπνητική έρμηνεία της νέας φάσης στην ίστορία του καπιταλισμού από άναφάνερα έργασε μετά τέ δεύτερο παγκόσμιος πόλεμος;

Όην καθυπόριση της συνεδίσης άπάναντι στο είναι μισοέλη μερικώς τωάχιστο για έξήγησάμε με την προσωρινή παράλυση του προκάλασε στη θεωρία ή άπολογητική στρέλλωση του μαρξισμού από μέρους της σταλινικής γραφειοκρατίας και από για πάμα από έλασιόντες χρόνα περίδρια στο έλάχιστο τις δυνατότητες άνάπτυξης της μαρξιστικής μεθόδου. Άέν έξαφανίστηκαν και σήμερα άκόμη οι μακροπρόθεσμες έπιπτώσεις της άσιατης τώτης προσάθεας για έαρθοθή ή μαρξισμός.

Πόρον από τούτα τέ έεδομένα, από έμπόδιον την άνάπτυξη της οίκονομικής θεωρίας του Μάρξ στον 20ό αιώνα, και από είναι άμαρα κοινωνική ή άίτια τους, την ίστορία του μαρξισμού διακρίνει από τέ γνώμη μας και με έσώτερη λογική, που κι έξήγαγε μερικά τωάχιστον γιατί!

πολλές σημαντικές προσπάθειες εάν μπόρεσαν να καρποφορήσουν. Πίρ-
ται σ' αυτόν τί αναγκαζόταν να επιχειρήσουμε ιδιαίτερα δυό διέξοδο της
επιπλέονς τούτης λογικής: Ή μια τους αφορά τ' αναλυτικά έργα της
μαρξιστικής οικονομικής θεωρίας, κι ή άλλη την αναλυτική μέθοδο των
πιο σπουδαίων μαθητών του Μάρξ.

*Όλες σχεδόν οι προσπάθειες για να ερμηνευτούν συγκεκριμένες
φάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, ή ειδικά προβλήματα
που απορρέουν από τούτες τις φάσεις, με βάση τους αναλυόμενους στο
«Κεφάλαιο» νόμους κίνησης του τρόπου τούτου παραγωγής ξεκίνησαν
από τα πρότυπα αναπαραγωγής του Μάρξ στο δεύτερο τόμο του «Κεφα-
λαιο». Πιστεύουμε πως τα πρότυπα αυτά είναι αναπόλληλα για τούτο
το στάδιο και για να διερευνηθούν οι νόμοι κίνησης του κεφάλαιου ή ή
ιστορία του καπιταλισμού, 1^ο αυτό κι είναι καταδικασμένη στην αποτυ-
χία κάθε προσπάθεια να συναγάγουμε από τα πρότυπα τούτα είτε την
αδυναμία να λειτουργήσει μια «καθαρή» καπιταλιστική οικονομία και
τό άναπόφευκτο να καταρρεύσει: ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής,
είτε πάλι το αναγκαστικό της εξέλιξης προς το μονοπωλικό καπιταλι-
σμό καθώς και την ουσία του ύπερου καπιταλισμού.

Την άποψη τούτη άνέπτυξε ο Ρομάν Ροσσόλινκι στο έργο του «Zur
Entstehungsgeschichte des Marx'schen 'Kapital'» και μπορούμε ν' άρ-
κετούμε σέ μια συνοπτική της παρουσίαση (*). Ο Ροσσόλινκι έξηγαί
γιατί άπότυχαν τόσες από τις πιο σπουδαίες προσπάθειες για την ανα-
νένοση θεωρίας κι ιστορίας που καταβάλλαν μαθητές του Μάρξ — ο Ρούν-
τολφ Χίλφερντινγκ, ή Ρόζα Λούξεμπουργκ, ή Χένρικ Γκρόσμαν κι ο Νί-
κολάι Μπουχάριν. Τό έργο ίσχυει για τά γραφόμενα του Όττο Μπάουερ,
που ένα μεγάλο μέρος της ζωής του άσχολήθηκε με τούτο το πρόβλημα,
δίχως να θρεί μίαν ικανοποιητική λύση του.

Τα πρότυπα αναπαραγωγής παίζουν ένα σαφώς καθορισμένο κι ει-
δικό ρόλο στην άνάλυση του καπιταλισμού από τό Μάρξ. Συνέχτηκαν
για τούτον άκριβώς τό ρόλο τους κι όχι για κανέναν άλλο. Γυρεύουν να
έξηγηθούν γιατί ένα οικονομικό σύστημα θεωρημένο στην άναρχία της
«καθάρης» αγοράς, όπου την οικονομική ζωή φαίνεται να καθορίζουν
έκατομύρια ασύμβατες αποφάσεις αγοράς και πώλησης, όταν καταλήγει
στο διαρκές χάος και σέ συνεχείς διακεπές στην κοινωνική κι οικονομική
δικαιοσύνη αναπαραγωγής, αλλά σέ γενικές γραμμές λειτουργεί «έμφαλα»
— με περιοδικά «κράση», θάβει, από την εποχή του Μάρξ άδηγούσαν
κάθε έτος ή και άνα χρόνια στην οικονομική κρίση. Ή, για να θέσω-
με τά πράγματα διαφορετικά: Πώς έξηγείται άποτε ένα σύστημα, που
λειτουργεί μονάχα για τό κέρδος, που στηρίζεται στην άνταλλακτική
έξια κι άδικαφορεί για την ειδική αξία χρήσης των παραγόμενων έμπο-
ρευμάτων, μπορεί άπτόσο να έξασφαλίσει: τ' άπορρέοντα από την ειδική

παιτήρ αξία χρήσης όλικῆ στοιχεῖα τῆς διαδικασίας ἀναπαραγωγῆς, εἶναι δηλαδή σὲ θέση νὰ ξεπεράσει «αὐθόρμητα», τουλάχιστο προσωρινά, τὴν ἀνταρμία ἀνάμεσα σ' ἀναλλασστική ἀξία κι ἀξία χρήσης; Ἡ λειτουργία τῶν πρῶτων ἀναπαραγωγῆς εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἀκριβὴς, ν' ἀποδείξουν τὴν κατ' ἀρχὴν $\text{D} > \text{C} > \text{D} > \text{C}$ γιὰ τὴν $\text{D} > \text{C} > \text{D} > \text{C}$ τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς.

Γιὰ νὰ περῇαι αὐτὸν τὸ στάδιο, ὁ Μάρξ στηρίζεται σὲ μὲν οὐκ ἀπὸ γενικὲς ἀκριβεῖς. Διαχωρίζει ὅλες τὶς βιαιότητες σὲ δύο κατηγορίες, τὴ μὲν γιὰ τὴν παραγωγὴ μέσων παραγωγῆς (τμήμα I), καὶ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν παραγωγὴ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν (τμήμα II). Τὸ σύνολο τῆς βιομείωσης τὴν κοινωνία κι ἀναγκαζμένης νὰ πουλήσει τὴν ἐργατικὴ τῆς δύναμη μὲν τῶν παραγωγῶν ἀποκρίνεται ἐπίσης στοὺς δύο τοῦτους τομείς. Τὸ (δύο) ισχύει γιὰ τὴν ὅλην πύλιν (μηχανῶν, κυρίων, κλπ.) καὶ κυκλοφορούντων (πρώτων ἰδίων, καθίστων, βιομηχανικῶν μέσων) μέσων παραγωγῆς ποὺ εἶναι στή διάθεσιν τῆς κοινωνίας. Μὲ ἐξουσία τὸ σύνολο τοῦτων τῶν ἀναλωτικῶν ἐργάνων, ὁ Μάρξ καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὺς ἡ κοινωνικὴ παραγωγὴ τελεῖ σὲ μὲν $\text{I} > \text{C} > \text{D} > \text{C}$, πὺς δηλαδή ἡ κοινωνικὴ κι ἐκονομικὴ ἀναπαραγωγὴ μπορεῖ νὰ συνεχιστῇ ἀνεπὶχληρη, ὅσο κι ἐφόσον γίνεταί σθεαστὸς ὁ τίτλος ἱσορροπίας πρὸ ἀνακάλυψε. Στὸ σύστημα τῆς ἀπλῆς ἀναπαραγωγῆς καὶς εἶναι $\text{I} + \text{II} = \text{II}$. Τοῦτο σημαίνει πὺς ἡ ἐκονομικὴ ἱσορροπία κερδισθεῖται ἡ παραγωγὴ ἐμπορευμάτων τοῦ τμήματος I νὰ δημιουργεῖ γιὰ τὰ παραγόμενα στὸ τμήμα II ἐμπορευμάτων μὲ φρεγγρα ζήτητη ἴση μὲ τὴ συνολικὴ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων ποὺ κατέβει: νὰ παραθέσει σ' αὐτὸ τὸ τμήμα — κι ἐντέλει σὲ. Ἦταν ἀνέλεγο οἷον ἱσορροπία μπορεῖται εὐκόλως νὰ συναγάγουμε ἀπὸ τὰ πρῶτα διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς τοῦ Μάρξ. Πρῶτος τὴν κατέβει, κατὰ τὸ ὅσο ζήτη, ὁ Ὅττο Μπένσερ (88).

Γιὰ νὰ κερτῇαι τὴν ἐπιχειρηματολογία του στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ ἀκριβοῦς, ὁ Μάρξ συνεδεῖται ἀπὸ τὸ μὲν ἀναπαραγωγὴ τομῆς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὰ πρῶτα του. Δὲν κάνει λόγο, π.χ., γιὰ ἀπλοῦς ἐμπροειματοπαραγωγικοὺς ἀγρότες καὶ βιοτέχνες. Δὲν ἀπαιτεῖται ὅμως μὲν ὅλην προοπτικὴν γιὰ νὰ καταρτίσουμε πρῶτον βιο ἀγρότες καὶ βιοτέχνες ἐμφανίζονται σὺν βεβαιωστὸς τομῆς, ποὺ ἀγοράζει π.χ. πύλιν μέσο παραγωγῆς ἀπὸ τὸ τμήμα I καὶ τοῦ πούλα πούλιν πρῶτος ὅλες καὶ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ. Μειώνοντας τὸν ὅγκο τῆς παραγωγῆς στὸ τμήμα II μὲ ἐξουσία τὴν ἀξία τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πρὸς πούλιν οἱ ἀπλοῖ ἐμπροειματοπαραγωγικοὶ, καταλήγουμε σὲ μὲν ἀναπαραγωγὴ τῶν τῶν ἱσορροπίας τοῦ Μάρξ.

Εἶναι ὅστος φανερὸ πὺς ὅτι νὰ μπορεῖται νὰ ἐντάξουμε τὴ συνολικὴ ἐξέλιξη τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς στὴν ἔννοια τῆς ἱσορροπίας. Τὸ σύστημα ἀποτελεῖ ἀνεκάντις μὲ βιολογικὴ ἐνότητα περιεδ-

της ισορροπίας και περιοδικής διατάραξης της ισορροπίας, όπου η καλή μη άπὸ τις δύο τούτες καταστάσεις παράγει τὴν βιολογική της ἀρμονία. Ἡ ισορροπία οδηγεῖ ἀναγκαστικὰ στὴ διατάραξη τῆς ισορροπίας, πού μὲ τὴ σειρά τῆς ἐπιτρέπει μετὰ ἓνα ἐρισμένο διάστημα μὴν καινούργια προσωρινή ισορροπία. Ἔτσι: παραπάνω: Ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία διακρίνεται ἀντίθετα σ' ἄλλα τὰ γεγονότα πῶς εἰ διαταράσσεται τῆς ισορροπίας κυριαρχοῦν πάνω σ' ἄλλο μόνο στὴν κρίση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκατασταμένη ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς, ὅχι μόνο τῆς διακρίσεως τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ στὴ διακρίσεως τῆς τῆς. Ὡς καὶ μπορεῖ ν' ἀμφισβητηθῇ πῶς εἰ νόμοι: κινήσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς: ἐδῶ γὰρ στὴ διατάραξη τῆς ισορροπίας. Πῶς ν' ἀναφέρομα ἓνα καὶ μόνο παράδειγμα, ἡ αὐξήση τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου προκαλεῖ ἀντίθετα σ' ἄλλα μὴν τὸ γρήγορὴ ἀνάπτυξη τοῦ τμήματος I ἀπὸ τὸ τμήμα II. Δικαιολογεῖται μάλιστα νὰ φερνοῦνται τὴ διαπίστωση τούτη μ' ἄλλο τρόπο, λέγοντας: πῶς ἡ διατάραξη τῆς ισορροπίας, ἡ ἀνισομερὴς διανομὴ ἀνάπτυξη, εἶναι μὲτα στὴ φύση τοῦ κεφαλαίου, ὅσο καὶ τὸ τεχνολογία στὴ συναγωνισμὸς ἡ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁρολογία τοῦ Μάρξ, στὴν ὑπαρξὴ πολλῶν κεφαλαίων. Μὲ δοσμένο τὸ συναγωνισμὸς, ἡ ἀναπόσπαστη σχέση στὴν αὐτοπαραγωγή, πῶς διακρίνεται τὸ κεφάλαιο, ὅτι εἶναι στὴν πραγματικότητά παρα τὸ κυριώτερο τοῦ ὑπερκέρδους, κέρδους πῶς νὰ ὑπερκεῖ τὸ μέσον βρα. Τούτο ἀπαιτεῖ μὴν ἀδίστατη ἀνταρσία στὴν τεχνική, ἓνα κόστος παραγωγῆς χαμηλότερο ἀπὸ τῶν ἀναγωνιστικῶν, ὑπερκέρδη μὲ μὴν ἀνάπτυξη ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφαλαίου καὶ μὲ ταυτόχρονη ὁλοκληρὴ τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑπεραξίας. Ἡ περιγραφή αὐτῆς, πῶς περιλαμβάνει ὅλα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ καπιταλισμοῦ πᾶν οἰκονομικοῦ συστήματος, ἔχει σὰ βάση τῆς τὴν τάση, πρὸς τὴ διατάραξη τῆς ισορροπίας. Ἀπὸ τὴν τάση τούτη πάλι πηγάζουν ὅλοι οἱ νόμοι κινήσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς.

Εἶναι πρόδηλος πῶς πρότυπα, προσριμένα ν' ἀποδείξουν διὰ μὴν περὶ οὐδὲν ἡ ισορροπία τῆς οἰκονομίας εἶναι δυνατὴ σὲ πείραμα τῆς ἀναγκῆς στὴν παραγωγή καὶ τῆς διέσπασης τοῦ κεφαλαίου σὲ χωριστὰ καὶ ἀναγωνιζόμενες ἐταιρίες, ὅτι εἶναι τὰ καθόλου ἀναλυτικὰ ὀργανισμοὶ ν' ἀποδείξουμε πῶς ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς πρέπει ἀπ' τὴ φύση τοῦ νὰ μὴς οδηγεῖ ἐπὶ σὲ ἡ πᾶσι περιοδικὰ στὴ διατάραξη τῆς ισορροπίας, πῶς στὴν καπιταλισμὸς ἡ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας καταλήγει πᾶν τῶν στὴ διατάραξη τῆς ισορροπίας, ὅπως καὶ ξεπερνᾷ ὅλως πᾶν ἀπὸ μὴν τέττα διατάραξη. Πρέπει: γὰρ τῶν καὶ καταρτιστὸν ἄλλα πρότυπα, πῶς νὰ λαμβάνουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὑπόψιν τοῦ τὴν τάση γὰρ τὴν ἀνισομερὴ ἀνάπτυξη τῶν δύο ἐκμετάλλων (καὶ ὅλων τῶν ὁρίων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτὰ). Τὰ γενικότερα τῶν πρότυπα πρέπει νὰ καταρτιστοῦν ὥστε, ὥστε τὰ πρότυπα ἀνα-

παραγωγής του Μάρξ γ' αποστείλουν μ.δ.ν ειδική περίληψή τους — άκριβώς όπως ή ιστορική της οικονομίας αποστέλει μ.δ.ν ειδική μονάχα έκδηλωση της γενικής τάσης προς την αντίστροφη ανάπτυξη των διάφορων τμημάτων, τμημάτων και στοιχείων του συστήματος, από χαρακτηριστική τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Ο άνωτος ρυθμός ανάπτυξης των δύο τμημάτων (ά πρέπει γ' ανα-συναίγει σέ μ.δ.ν αντίστροφα από ποσότητ τοί κέρδους από δύο τμήματα. Την άνωτη ανάπτυξη των δύο τμημάτων θα πρέπει να εκφράζει ή αντί-στροφή από ρυθμό συσσωρευσης, καθώς και στο ρυθμό που άνεβαίνει: ή οργανική σύνθεση το κεφάλαιου, πράγμα που πάλι μπορεί να εξερασσή περιοδικά και μερικά με την άνωτη έκίττωση της κρίσης από δύο τμή-ματα. Αλλά είναι οι παράγοντες που απαιτούνται για να γίνουν, τρόπον τινά, «δυναμικά» τα πρότυπα του Μάρξ. (Τα πρότυπα αυτά περιλαμβάνουν σημαντικά όργανα ανάλυσης για να διερευνήσουμε τις δυνατότητες και τις παραλλαγές στην περιοδική ιστορική όπως έκίττωση και στο πρόσ-κειμεν εξάρωμα δικτατοριών στην ιστορία). Οι προσπάθειες του Ρούν-τολφ Χίλφεντρινγκ, της Ρόζας Λούζεμπουργκ, του Χένρικ Γκρόσμαν, του Νικολάι Μποχάρνιν, του Ήτο Μπάουερ και πολλών άλλων ήταν κατα-δικασμένες γ' αποτύχουν, έπειδή γύριψαν να διερευνήσουν προδότηματα σχετικά με τους νόμους ανάπτυξης τοί καπιταλισμού, προδότηματα θηλασθή της δια-τάξεως στην ιστορία, με την αναλυτική μη χανισμή για τη διερεύνηση της ιστορίας. Α-κατέργη λίγα παραδείγματα.

Στις «Finanzkapital» ή Χίλφεντρινγκ ύποστηρίζει ότι σύμφωνα με τα πρότυπα αναπαραγωγής του Μάρξ «ή καπιταλιστική παραγωγή και άναπαραγωγή μπορεί να προχωρήσει άδιατάκτως σ' άπλή καθώς και σέ διεγερμένη κλίμακα, έρχει να διαφυλάχτουν τούτες οι αναλογίες... Δέν άσφαλώς επόμενως με κανόναν τρόπο πώς ή ρίζα της κρίσης πρέπει να θριασεται άναγκαστικά στην έγγενή στην καπιταλιστική παραγω-γή ύποκαταβάση των μαζών... (Ότε και προκύπτει από τα πρότυπα αυτό κατεχονά καμιά δυνατότητα για τη γενική υπερπαραγωγή έμπο-ρευμάτων, άπειρισμός μπορεί να καταδειχθή ότι δυνατή ή κθε διε-ρυνση της παραγωγής, έρχει να την επιτρέπουν οι διαθέσιμες παραγω-γικές δυνατότες» (8)).

Στην πραγματικότητα, ο Μάρξ, συνάδουντας τα πρότυπα αναπα-ραγωγής του, δέ θέλησε με κανέναν τρόπο να πει τίποτε για μεθ όθεν δυνατότητα «άδιατάκτως αναπαραγωγής» στην καπιταλισμό. Ήταν άπειρισμός πεπεισμένος πώς στην καπιταλισμό ύποτάσχει ή ροπή προς την κρίση. Ότε και την απόδινε άποκλειστικά στην άπουσία, σάν έπο-τέλεσμα της άναρχίας στην παραγωγή, των σποστών αναλογιών άνέμε-

σα από τηρήματα I και II. Αλλά η σύνδεση έπίσης με τη χαρακτηριστακή άνωσότητα στην άγέπτευση παραγωγικών δυνάμεων και πλεονικής κατανώλισης: «Οι όροι για την άμωση έκμετάλλευση και την τελική παραγωγιστοίχη της έιναι ταυτόσημοι. Δέ διαφέρουν μονάχα στο χώρο και το χρόνο. Αλλά κι ένωσιολογικά. Στη μία περίπτωση τής περιουρίας μονάχα ή παραγωγική δυναμικότητα της κοινωνίας, στην άλλη άμωση. Η άνωσότητα έιναι άνάμεσα στους άσώρους κλάδους τής παραγωγής κι ή καταναλωτική δυνάμικότητα τής κοινωνίας. Την τελευταία πόση, πάλι, δεν προσδιορίζει το άπόλυτο όψος είτε τής παραγωγικής δυναμικότητας είτε τής καταναλωτικής δυνάμικότητας. Την προσδιορίζει ή καταναλωτική δυναμικότητα ή διαμορφωμένη με βάση άνταγωνιστικές σχέσεις διακρίσεις, που και περιορίζουν την κατανώλιση των πλεονών μαζίων τής κοινωνίας σ' ένα, λιγότερο μέγεθος μεταβλητό, κειώτατο όριο. Την περιορίζει έπειτα ή ροπή προς τη συσκόρυψη, προς το μέγιστο και υπέρτατο και την παραγωγή έκπεριζέας σ' αύξημένη κλίμακα»⁽²⁴⁾. Αίγις θυμάθη ο Μάρξ άκριβώς το άντίθετο από κείνο που γυροδεύει να συναγάγει: από τα πρότυπα άναπαγωγής του ο Χίλφερνιτς. Κι αυτό είναι: θιβάτεια έκπληχτικό, έπειδή ο Χίλφερνιτς, στην άπαρχή των συλλογισμών του για τις κρίσεις και τα πρότυπα άναπαγωγής, έγραφε τά παρακάτω: «Και στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής έπάρχει άνάμεσα σέ παραγωγή και κατανώλιση ένας γενικός συνειρμός, που άλλοιολα άποτελεί κακή φυσική προδιάθεση για τη λειτουργία όλων των κοινωνικών σχηματισμών». Άκόμη σφερότερος ήταν ο Χίλφερνιτς στο παρακάτω άπόσπασμα: «Η στερή έόση, που πένω της στήρζονται οι καταναλωτικές σχέσεις στην καπιταλιστική παραγωγή, είναι μία γενική προδιάθεση τής κρίσης, έπειδή από την άδυναμία έκείνην τής άπαρρίει γενικά ή άνακοπή των πωλήσεων». Άν ή κατανώλιση μισορήσει να διεκρυφθί κατά έόληση, ή υπερπαραγωγή έέ έέ ήταν δυνατό. Με καπιταλιστικές σχέσεις, όμως, ή διεύθυνση της κατανώλισης έόηγει σέ μία πείση σέ πωσση τού κέρδους. Γιατί ή αύξηση της κατανώλισης των πλεονών μαζίων είναι συνάρτηση της αύξησης σέ μισοκάμια»⁽²⁵⁾. Μ' όλη τη σωστή του τούτη κατανόηση, κρίσης, ο Χίλφερνιτς παρασώρηκε από τά πρότυπα άναπαγωγής σέ μίαν έρηνησία των κρίσεων άσολιμένη άπεκλειστικά στίς δυσανασίες.

Στη «Δυσωύρευση του κεφάλαιου» ή Ρόζα Λούξεμπουργκ έπαρρίνει τον Κάρλ Μάρξ γιατί σύνταξε τά πρότυπα του έοτε που έίχαν πάρα για πάρα κέδωας σ' άναπτυχτή το ηόημα I πύς γρήγορα παρά το ηόημα II... Αίγις πάλθεσ παρακάτω θυμάνε: «Είς «το πρότυπο... άπεκλειεί μίαν άλματιόδη αύξηση της παραγωγής»⁽²⁶⁾. Πέδια, άπεδίει: τίς φαινομενικά τούτες άναφάσεις σέ πρότυπα άναπαγωγής στην ύπαρξη

τῶν καταναλωτικῶν ἐκείνων ἀγαθῶν ποῦ παράγονται στό τμήμα II, μὲ δὲν μποροῦν νὰ ποὺληθοῦν, πλὴν ὅτι ἐπιλαβὴ δὲν ὑπάρχει ἢ ἀπαιτείται γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς ὑπεραξίας ἐπὶ καπιταλιστικῇ ἀγορᾷ. Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἐπιπλέοντες θοπεύονται στὴν ἴδια κεκοιμισμένη τῆς ἐννοίας καὶ τῆς λειτουργίας τῶν πρότυπων. Γιατὶ σκοπὸς τοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐκπράττουν τὴν, ἀναπόφευκτο σὺν καπιταλισμῷ, γνήγορότερο ρυθμὸ ἀνάπτυξης τοῦ τμήματος I σὲ σύγκριση μὲ τὸ τμήμα II. Ἐπιλαβὴ τὴν «ἀλλοιωμένη» διεύρυνση τῆς παραγωγῆς ποῦ ἔδωκε γιὰ τὴν ἀετήρητη, τῆς ἰσορροπίας. Ἀπεικονίσε, τὰ πρότυπα ἔχουν σὲ πλάτος τοῦ ν' ἀποδείξουν πῶς, σὲ πείσμα τῆς ἀλλοιωτικῆς αὐτῆς διεύρυνσης καὶ τῶν κεκοιμισμένων διευρυντικῶν στὴν ἰσορροπία, ἡ ἰσορροπία μπορεῖ ὥστόσο ν' ἀνακατασταθῇ περιοδικά.

Ἔτσι καὶ ἐξηγεῖται γιατί ὁ Μάρξ δὲν ἀποχρήσθηκε σὲ τοῦτο τὸ σημείο μὲ κριτὴν «ἀλλοιωτικῆς ἀναπαραγωγῆς». Ἐἵ εἶναι ἐπίσης φανερό πῶς, ἀρνητικῶς ἀπὸ μέρους τῆς ἐπιθέσεως τῆς ἰσορροπίας, δὲν πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴν ἐκτέλεση τῶν «ἐσωτερικῶν ἀνταρξιών» σὲ πρότυπο μὲ κανόνων τρόπο στὴν ἐξέταση ἐπὶ καπιταλιστικῶν ἀγοραστικῶν, ἀλλὰ σὲ μεταφορὰ ὑπεραξίας ἀπὸ τὸ τμήμα II σὲ τμήμα I, ποῦ καὶ συντελεῖται μὲ τὴν διαβίωσις ἐξίσιας τοῦ πωροῦ τοῦ πλούτου σὲν ἀποτέλεσμα τῆς χαμηλότερης ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφάλαιου στό τμήμα II. Ἔτσι μέρους ἀπὸ τὴν παραγωγή, σὲ τμήμα II ὑπεραξία συσσωρεύεται σὲ τμήμα I. Πρόκειται γιὰ λῶση ποῦ ἡ Ρόζα Λούξεμβουργὴ εἰσήγαγε ἀρχικὰ σὲ λογικὴ (2), καὶ ποῦ ἱστορικὰ εἶναι συνηθισμένη, μὲ ποῦ ἡ P. Δ. ἀποκλείσει γιὰ λόγους «ἐσωτερικῆς συνάρξης» τῶν πρότυπων ἀναπαραγωγῆς, ἐπειδὴ ἐπιλαβὴ δὲν ἀναπορεύεται σὲς προοπτικές ποῦ πάνω τους ὁ Μάρξ οὐκοδόμησε τὰ πρότυπα του, ὅπως π.χ. τῆς πώλησης τῶν ἐμπορευμάτων στὴν ἀξία τους. Δὲν ἀνυπόστατος πῶς δὲν ὑπάρχει καμία λόγος γιὰ ν' ἀναπορεύεται ἡ εἰλη διαβίωσις ἀνάπτυξης τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν ἐπιτεινόμενη ἀνταρξία μεγάλων μαζῶν ποῦ τὴ χρονομετρεῖται, σ' αὐτὲς τὲς προοπτικές.

Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς γιὰ τὴ Ρόζα Λούξεμβουργὴ ἱσχυροῦν ἀκόμη πλεονεχί γιὰ τὸ Λένιν καὶ Ἰνσούρεν. Στὴν ἀρχὴ μένει κατὰ μὲ τὴν ἐντύπωση πῶς ὁ συγγραφεὺς αὐτῶς ἀπαιτεῖ τὴ λειτουργία τῶν πρότυπων ἀναπαραγωγῆς καλύτερα ἀπὸ τὴ Ρόζα Λούξεμβουργὴ. Στὸ βιβλίο του, «Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems», τινάζει ὅλα πῶς τὰ πρότυπα τοῦτο στηρίχθηκαν, γιὰ τὴν κατάρτιση τους, στὴν ἐπιθέση μὲς ἀνάπτυξης ἰσορροπίας. Μὲ γνήγορα φανερεῖται πῶς ἡ ἰσορροπία, στὴν ὁποία ἀναφέρεται, εἶναι ἀποκλειστικά μὲ ἰσορροπία στὴν παραφορὰ καὶ ζήτηση τῶν ἐμπορευ-

μάτων, πού δίδεται στο να υψωθεί η τιμή των προϊόντων στην αγορά. Στην πραγματικότητα, όμως, οι διακυμάνσεις τιμών στην αγορά δεν παραμελούνται: μονάχα στο δεύτερο τόμο του «Κεφάλαιου», σε σχέση δηλαδή με τα πρότυπα αναπαραγωγής, αλλά γενικά δεν παίζουν κανένα ρόλο στην όλη ανάλυση του καπιταλισμού από το Μάρξ. Εξόν από το δέκατο κεφάλαιο του τρίτου τόμου που καταπιάνεται άμεσα με τις μαζικές τιμές.

Τα πρότυπα διαφέρουν πολύ με τις διακυμάνσεις στις τιμές παραγωγής και στα ποσοστά του κέρδους. Αδύνατον έ ρόλος στο σύστημα του Μάρξ είναι κανονικός. Μά εδω του, με την επιβίωση δηλαδή του υπερκέρδους, έ Μάρξ ερμηνεύει κατ' αρχήν την όλη δραστηριότητα εκπόρευσης και συσσώρευσης του καπιταλιστή. Έτσι: όμιας φτάνουμε στο συναγωνισμό. Ένω όμως έ Μάρξ, στην προσπάθειά του να καταδείξει τη δυνατότητα μιας ισορροπίας στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, παραμερίζει για συνήθους λόγους τή συναγωνισμό και στηρίζεται στην ύπόθεση ότι μονάχα μες ισορροπίας άνάμεσα σε προσφορά και ζήτηση αλλά και της σύμμετρης ανάπτυξης και των δυο τομέων, όλων δηλαδή των κεφαλαίων, έ Γκρόσμαν αντίθετα ξεκινά από τις ύποθέσεις αυτές για να διαρευνήσει τις τέτοιες συσώρευσης, ανάπτυξης και κατάρρευσης του καπιταλισμού. Δέν καταλαβαίνει πώς για τέτοιες διαρευνήσεις οι ύποθέσεις αυτές είναι καθαυτό παράλογες, αφού άρνούνται: καίνο πού επιδιώκεται να διαρευνήθη.

Παραμετιπτόντας άναφέρω πώς σ' αντίθεση με τη Ρόζα Λούξεμπουργκ έ χειρισμός των πρότυπων αναπαραγωγής των Γκρόσμαν άποκρίβει με άατική παρατήρηση του κανονικού ρόλου πού διαδραματίζει στην όλη επιχειρηματολογία του Μάρξ έ συναγωνισμό. Ό Γκρόσμαν έδωσε μίαν παρατήρηση του Μάρξ για την έπίφαση του συναγωνισμού — την έπίφαση του συναγωνισμού σε σχέση με τή πρόκληση της άξίας — από τή συνειρμό της, και φτάνει έτσι στο συμπέρασμα πώς για τή Μάρξ έ συναγωνιμός δέν άποτελεί ούσιώδες συστατικό στοιχείο για μίαν ερμηνεία της εοίτηρης λογικής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Έκανε τούτο, μέλο πού έ έδωε παραθέτει τή παρακάτω τριτάτο (¹³), από τήν τρίτο τόμο του «Κεφάλαιου», πού θάπρεπε ωστόσο να τήν είχε διαφύλλει: και να πού είχε δείξει πώς έ καπιταλισμός έίχως συναγωνισμό είναι καπιταλισμός δίχως ανάπτυξη: «Δι έ σχηματισμός κεφάλαιου γίνε ύπόθεση λιγοστών ολοκληρωμένων μεγάλων κεφάλαιων, πού γι' αυτά έ όγκος του κέρδους ξεπερνά σε σημασία τή ποσότη του κέρδους, τότε θά οδήσει γενικά ή ζωώδης φλόγα της παραγωγής πού και θ' άποκαταστή» (¹⁴).

Η επιχειρηματολογία του Γκρόσμαν στηρίζεται στα πρότυπα του Όυτο Μπέουερ, πού καίνος κλάρισε γύρω του 1913 για τή ανακρόβση τή έργα της Ρόζας Λούξεμπουργκ, «Die Akkumulation des Kap.

ιάδω. Τα πρότυπα του "Όπου Μπάουερ δίνουν την έντονη, πώς λα-
βαίνουν υπόψη τους τους νόμους ανάπτυξης του καπιταλισμού. Γιατί μι-
λάν για την άνοδο στην οργανική σύνθεση του κεφάλαιου και την επι-
τάχυνση στο ρυθμό της συσσώρευσης, καθώς κι αντίθετα για την πτώση
στο ποσοστό του κέρδους. Όμως τα πρότυπα αυτά σπεύδουν ν' απαρ-
νηθούν τις δικές τους προποθέσεις. Γιατί μαζί με την ανερχόμενη όρ-
γανική σύνθεση, το κεφάλαιο εξουλοκόβουν το ίδιο ποσοστό υπεραξίας
και τον ίδιο ρυθμό συσσώρευσης στα δύο τμήματα, πράγμα και λογικά
και ιστορικά άπρεπτο⁽⁴⁾. Έτσι τα πρότυπα αυτά θαγρούν τον Γκρόσ-
μαν νά φτάσει στη χρησιμοκρατική του απόδειξη: πώς η συσσώρευση κρέ-
ται νά σταματήσει από Ελλείψη υπεραξίας γιατί διαφορετικά δε θ' απο-
μαίνον άρκετά για την κατανάλωση των καπιταλιστών. Το σπαμάτι-
μα, βέβαια, έπέρχεται μονάχα στον βίο κύκλο, κι αν θεωρήσουμε πως
τα πρότυπα αναπαραγωγής έχουν σά στόχο νά παρουσιάσουν καταστά-
σεις ισορροπίας πού τις έχουν εξυγιάνει οι κρίσεις και πού εμφανίζον-
ται μονάχα κάθε 5, 7 ή και 10 χρόνια, τότε προκύπτει: πώς ο Γκρόσμαν
«απόδειξε» το αντίθετο από καίνο πού γύρισε ν' αποδείξει, ότι δηλαδή
ο καπιταλισμός θα ζήσει ακόμα πολλές δεκαετίες κι ίσως και μερικούς
αίώνες.

Κι ο Μπουχάριν σπείριχτηκε για την κριτική πού άσκασε στη Ρέζα
Λούξεμπουργκ στα πρότυπα του Μάρξ. Προσπάθησε με την ευναιμία αυ-
τή νά καταρίψει: μια «γενική θεωρία της άγοράς και των κρίσεων», πού
ξενικά και κείνη από τους θρύους της ισορροπίας και καταλήγει: σέ μίαν
κατάσταση δυσαναλογιών, αλλά με βάση τις «αντικρατικές τάσεις του
καπιταλισμού» (την εκδήλωση ν' αύξησθ ή παραγωγή και νά μειωθ ή
μεροκάματο) κι όχι με βάση τις «γενείς τάσεις ανάπτυξης του κεφά-
λαιου, τους νόμους κίνησης του ίδιου του καπιταλιστικού τρόπου παραγω-
γής. Τόσο πολύ φαίνεται νά σπέρνουν τον Μπουχάριν οι «δραί της
ισορροπίας, πού άπορρέουν από τα πρότυπα του Μάρξ, ώστε ακάληξε,
βπως κι ο Ρούντολφ Χίλφφριντγκ, σό συμέρασμα πώς οι κρίσεις υπερ-
παραγωγής θα εκλείψουν μόλις παραμερίσουμε την άναρχία της παρα-
γωγής, μ' έναν κρυστάλλο καπιταλισμό π.χ., με την προγραμματισμό
της οίκονομίας⁽¹⁾. Άναφέρει για τούτο σ' ένα χωρίο των «Θεωριών
της υπεραξίας» του Μάρξ, έπω κείνος λέγει άκριβώς το αντίθετο. Το
ταυτό το Μπουχάριν είναι το παρακάτω: «Εδώ έχουμε λοιπόν τις
έξες προποθέσεις: 1. α α π : τ α λ : σ τ ε χ ή π α ρ α γ ω γ ή, όπου
την παραγωγή σίον κάθε τομέα παραγωγής και την αύξηση της σε συ-
μίζουν άμεσα οι άνδρες της κοινωνίας αλλά οι παραγωγικές δυνάμεις
πού ο κάθε καπιταλιστής διαθέτει ανεξάρτητα από τις άνδρες της κοι-
νωνίας, και 2. ή παραγωγή κρέπει νά είναι: τ δ σ σ ο δ μ μ ε τ ρ η φώαν
ή βια ή κοινωνία νά διαθέτει το κεφάλαιο άμεσα, με βάση τις άνδρ-

ως της στους διάφορους τομείς παραγωγής. Με βάση μιάν τέτοια υπόθεση (contradictio in adjecto), εν ή καπιταλιστική παραγωγή ήταν απόλυτα σοσιαλιστική, δε θα μπορούσε να υπάρξει καμιά υπερπαραγωγή¹ (2).

Ο Μπουχάριν προσθέτει θριαμβευτικά: «Αν μιιά οικονομία ήταν προγραμματισμένη, δε θα μπορούσε να υπάρξει κρίση υπερπαραγωγής. Ήδη ο Μάρξ διατυπώνει πολύ καθαρά μιιά ανέφη από αντιφατικότητα το ξεπέραςμα της άναρχίας, δηλαδή τόν προγραμματισμό, στο ξεκαθάρισμα της άνταγωνίας άνάμεσα σέ παραγωγή και κατανάλωση, όχι σάν έίχαμε ρωπή αλλά σάν ρωπή από κλείνει μέσα της την έννοια τούτου του ξεκαθαρίσματος» (3). Ο Μπουχάριν παράθελε πώς ο Μάρξ ρητά περιλάμβανε άνάμεσα στους Έρως, για να γίνει ή καπιταλιστική παραγωγή απόλυτα σοσιαλιστική παραγωγή, όχι μονάχα τó σύμμετρο τών διάφορων τομέων παραγωγής, αλλά και τή διάθεση τού κεφάλαιου «μια σφαίρα τήν κοινωνική, με βάση τήν άνάγκη της (δηλαδή δέχως παραγωγή ήμπορευμάτων, δέχως παραγωγή ήτοι άναγκασιών άξιών, αλλά με παραγωγή άξιών χρήσης). Άπό άπόσπασμα, από προηγούμενο σέ κείμενο από τοιτάρεν ο Μπουχάριν, καθώς κι από τ' άποσπάσματα από άναλοισόν, προσέβα: καθαρά δι για τó Μάρξ ή σύμμετρη αύξηση της παραγωγής άξίας άξίας στους διάφορους κλάδους της βιομηχανίας δε λύνει τó πρόβλημα της κυκλοφορίας τών ήμπορευμάτων, της πώλησής τους, και πώς τó πρόβλημα τούτο μπορεί να λυθή μονάχα με μιάν απόλυτα σοσιαλιστική παραγωγή, με τήν προσεργμογή της παραγωγής άξίας άξίας: «Μιιά σύμμετρη αύξηση όλων τών κεφάλαιων δε συνεπάγεται με κατέναι τρόπο πώς ή παραγωγή τους θ' αύξηθή στις ίδιες άναλογίες. Μά κι εν τούτο συνέβαινε, έν άκολουθεί με κοινόν τρόπο πώς θ' αύξηθή άνάλογα ή ζήτηση για μαχαίρια, άρα θ' ή ζήτηση τούτη είναι άσχετη με τó γεγονός της αύξησης στήν παραγωγή μαχαυριών καθώς και με την αύξηση της έκπότητας γι' άγορά μαχαυριών». Καί παρακάτω: «Έξάλλου συμβαίνει ή ίδια συσσώρεση κεφάλαιου σέ διάφορους τομείς παραγωγής (κι είναι κακή πάλι ή υπόθεση πώς τó κεφάλαιο τάχα συσσωρεύεται στους διάφορους κλάδους στις ίδιες άναλογίες) να έξγγει σέ μεγάλως διαφορετικές πώς παραγόμενες ποσότητες. Γιατί διαφέρει πολύ, σέ σχέση με την εργασία που καταβάλλεται, ή παραγωγικότητα στους διάφορους κλάδους καθώς κι ο όγκος τών άξιών χρήσης που παράγονται. Παράγεται ή ίδια άξία, αλλά διαφέρουν πολύ οι ποσότητες τών ήμπορευμάτων που την έκφράζουν. Έναι άκατανόητο γιατί, εν ή άξία της παραγωγής σέ βιομηχανικό κλάδο Α αύξάνει κατά 1 τώ έκαστό ένν ο όγκος τών παραγόμενων ήμπορευμάτων αύξάνει κατά 30 τώ έκαστό, τó πρόσθετα

από τη θεωρητική πρέπει: υποδείχθηκε να δοθούν μόνον άνορθοι επί θεωρη-
 χανικό κλάδο Β όπου ή αξία της παραγωγής μεγαλώνει κι αυτή κατά
 1 τούς εκατό, μά ο έργας της μινάχα κατά 15%. Παραδίδεται: ού αυτό
 τό σημείο ή θεωρία άνάμεσα σ' ανταλλακτική αξία κι αξία χρήστην (44).
 Μέ άλλα λόγια: Κατά τό Μάρξ, τίς κρίσεις βάν προκαλούν μινάχα σ' άσυμ-
 μετρίες στην παραγόμενη από τούς διάφορους κλάδους της θεωρηχικής
 αξία, αλλά κι σ' άσυμμετρίες στη διαμόρφωση ανταλλακτικών αξιών κι
 αξιών χρήστης, δηλαδή σ' άσυμμετρίες άνάμεσα στην αξιοποίηση και την
 κατανάλωση των έμπορευμάτων. Ό κρατικός καπιταλισμός του Μπου-
 χάριν, πού βάν παραδέχεται τίς κρίσεις, υποχρεώνεται ν' άποκλείσει και
 τή δεύτερη τούτη κατηγορία άσυμμετρίας. Παύει δηλαδή νά είναι κα-
 πιταλισμός, άφού δά τηρείται: πιά στη βάση της άναγκαστικής αξιο-
 πώησης τού κατόχου κι έχει ξεπεράσει την άντινομία άνάμεσα στην
 αξία χρήστης και την ανταλλακτική αξία.

Καλλίως πέρασε από την περιγραφή της ανεπάρκειας πού διακρί-
 νει τά πρώτα άναπαραγωγής τού Μάρξ σάν έργασια γιά την άνάλυση
 στην κριτική εξέλιξης της καπιταλιστικής παραγωγής σ'ε πρόδημα της
 ανεπάρκειας στην άναλυτική μέθοδο πού χρησιμοποήθηκε μέχρι τό-
 ρα. Άντικειμενίζουμε τό εξής έντικειμενικά δεδομένο: Πόσο στη ουσία τη-
 στη γιά τίς μακροπρόθεσμες τάσεις εξέλιξης και γιά την κατάρρευση τού
 καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής κυριαρχούν γιά πάντα από μισόν αιώνα
 προσπάθειες ν' άναστή τό πρόδημα σ' έ γ α μ ο ν α ε : κ ο
 σ υ ν τ ε λ ε σ τ ή (45).

Γιά τή Ρόξα Λοξέμπτουργκ ή συντελεστής τούτος είναι: ή διαπώλεια
 στην πραγματικότητα της υπεράξιας κι ή επιδίωξη νά τραβήχουν όλο
 και πιά πολλές περιοχές τού μίγ καπιταλιστικού κόσμου στην καπιταλι-
 στική κυκλοφορία των έμπορευμάτων. Μινάχα έτσι μπορεί νά διατεθή
 τό κατόλυσμα των δυσκολοπρόβλεπων καπιταλιστικών αγώνων. Τόσο ή πο-
 ρεία από τόν καπιταλισμό τού έλεύθερου συναγωνισμού στην ημικαπι-
 στική έστ κι ή προκαταγγελλόμενη άναπόφευκτη οικονομική κατάρρευση
 τού καπιταλισμού εξηγείται με βάση αυτόν τό θεμελιώδη συντελε-
 στη (46).

Σ'ε Financiarial τού Σλίφφεντγκ άχίλλεια πέτρα τού καφό-
 λικου είναι ο συναγωνισμός, ή άναρχία δηλαδή της παραγωγής. Έπει-
 δή όμως ο Σλίφφεντγκ έβγαλε τό άναμφισβήτητο άσυμφωνικό τού-
 το χαραχτηριστικό τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής από τό ουσί-
 αικό τού συνειρήνι και τό θεώρησε σάν άποκλειστική αλήθεια γιά τίς κα-
 πιταλιστικές κρίσεις και τίς διαταρχές στην ισορροπία, κατέληξε άναγ-
 καστικά στην έννοια τού έργασιαμένου καπιταλισμού όπου ένα γενικό
 καφέλι μπορεί νά τερματίσει τίς κρίσεις. Ό' αυτό κι άπέριψα την έν-
 νοια της άριστικής οικονομικής κατάρρευσης τού καπιταλισμού (47).

“Ο Όττο Μπόουερ επέμενε ξανά και ξανά να προσδιορίσει τη γιάν-
 άπορραστική έσωτερική οικονομική αντίσφαλα του καπιταλιστικού τρό-
 που παραγωγής. Από την άρχική του αντίληψη πώς η παροδική άπαιλυ-
 θέρωσις μη πιστοποιημένου χρηματικού κεφάλαιου άποτέλει την κύριο
 παράγοντα για τη διατάραξη της ισορροπίας στον καπιταλισμό κατάλη-
 ξε διαβιώματα σε μια κυνιστική και πύρραυαρισμένη έκδοσή της θεω-
 ρίας της ύπερκατανάλωσης της άποξέμψουρη (44). Έτσι στο τελευταίο,
 άωρημένο στην οικονομική άνάλυση, έργο του, *Zwischen zwei Weltkrie-
 gen*, ύποστηρίζει πώς η ύκοική άντισημία του καπιταλισμού έγκειται στο
 γεγονός ότι η παραγωγή σταθερού κεφάλαιου (του τμήματος I) αλξά-
 ναι πύ γρήγορα άπό τη ζήτηση σταθερού κεφάλαιου για την παραγωγή
 καταναλωτικών άγαθών. Τοπτο, λέγει, άποτέλει την άναπόσπαστη συνέ-
 πεια της αύξησης του ποσού της ύπεραξίας (45). “Ο Φίλιπ Στέρν-
 μπεργκ, ε άδων Σέρτρ κι ο Ήλνλ Σουήζυ παράλαβα, η και διαμόρφω-
 σαν μόνοι τους μέ λυγιστές παραλλαγές, σή θέση τώση του Μπόουερ (46).
 “Όλοι τους καταλήγουν για τώτο τελικά στο ίδιο συμπέρασμα όπως η
 Ρόζα Λούξεμψουρη, πώς ε καπιταλισμός έηλεδή ύποφέρει έργωνος,
 αν έχι άπό τη δυσκολία να πουληθή ένα κατάλλεστο καταναλωτικών άγα-
 θών, πόνους άπό μών έθυναμία στην άξιοποίηση παραγωγικής δύνα-
 μιστήτας στην τομέα της παραγωγής καταναλωτικών άγαθών (ή: παρά-
 γμα πού κι είναι το ίδιο), άπό την άδυναμία να πουληθή πός τς τμή-
 μα II ένας όγκος μέσων παραγωγής πού κένο δέν άγοράζει).

Στη «Μαρξιστική πριημεταία της οικονομίας» τονίσαι κώλας την
 έλαστικισκότητα της σκέψης -- μια καταπάνη περίσπαση *positiv-
 prikopii* -- πού είναι στή βάση τούτων των συλλογισμών. “Όλοι οι πα-
 ραπάνω συγγραφείς ξεκινά άπό την άρχή πώς δέν αλλάζει η σχέση
 της αξίας της παραγωγής ή η σχέση των παραγωγικών δυναμικότητων
 στή δού τμήματα της οικονομίας, ενώ άντίθετα η ζήτηση για έμπορεύ-
 ματα του τμήματος I, σάν άποτέλεσμα της αύξησης στο ποσό της
 ύπεραξίας και της άνάβου στην έργανική σύνθεση του κεφάλαιου, μεγα-
 λώνει φυσικά πολύ πύ όργα άπό τη ζήτηση για προϊόντα του τμήματος
 I. Έτσι άποδίδει άναπόφευκτη η κρίση. Μά ε σταθερός ατός «τεχνικός
 συσχετισμός» (ε “Όττο Μπόουερ μιλάει για έναν «τεχνικό συντελεστή»)
 άνέρμεσε στην αύξηση της παραγωγής στή τμήμα I και την παραγωγι-
 κότητα του τμήματος II (Σουήζυ) ή των μέσων παραγωγής πού άπει-
 υθύνται για την παραγωγή πρόσθετων καταναλωτικών άγαθών (Μπό-
 ουερ) δέν άποδείχτηκε μέ κανέναν τρόπο.

Τό γεγονός πώς η πύ ταχόρυνθη άνάπτυξη του τμήματος I πρέ-
 πει τελικά, μέσο της γενικής αύξησης στην έργανική σύνθεση του κε-
 φάλαιου σ' όλην την οικονομία, να έδωρήσει και σέ μών αύξηση στην
 παραγωγική δύναμικήτητα του τμήματος II, δέν έρκει για ν' άποδεί-

Είαι πώς ή παραγωγική δυναμικότητα τήν διὰ τμημάτων πρέπει ν' αύξηθῇ κατὰ τὸ ν' Βις λ ό γ ο. Ἐφόσον θίμως ἀλλόδα: δ ἀμοιβαίως τοῦτος συσχετισμός τῶν δυναμικότητων εἶναι: δυνατὸ μὲν κώλυμένη ὡς ἴσχυται ἀντιμετωπίζειται τοῦ τμήματος I καὶ συνεπεί, ἀπὸ μιᾶς μακρότερης ἀπόλυτης αὐξήσεως τῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος τοῦ τμήματος II μὲν μὲ μὲ πλοῦρη ἀξιοποίησιν τῆς δυναμικότητος αὐτῆς, εἴπως νὰ ἐπαυλοθυθῇ καμὲ ὑπερπαραγωγή ή νὰ δημιουργηθῇ πλεονασματικὴ δυναμικότητα.

Ὁ Γκρόσμαν Ἐφόσον θεωρεῖ πὺς τὸ ἐπιτεκνύμενο πρόβλημα ἀξιοποίησε τοῦ κεφάλαιου ἀποτελεῖ τὴν κύρια πηγὴ ἀδυναμίας τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος πὺς καὶ πρέπει νὰ δογηθῇ ἀναγκαστικὰ σὲ μίαν ἀνεπερυσώρευση, ὅπου τὸ σύνολο τῆς διαθέσιμης ὑπεραξίας δὲν ἔχει πὺς γιὰ τὴν ἀποδοτικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ ὑπάρχοντος κεφάλαιου. Μὰ ή ἐπιχειρηματολογία του, πὺς καθορίζεται σὲ ὑπερβολικὰ βαθμὴ ἀπὸ αὐτοκρίτους ἀρχικούς ἀριθμούς, πλεονεθετα ὑπερβολικὰ ἀνώμαλα σὲ διὰ κύρια ἐπιχειρήματα: Ἄφενὲς τὸ ἐπιχειρήμα πὺς οἱ δυσκολίες ἀξιοποίησε μετατρέπονται σ' ἀπόλυτο φραγμὸ ὅταν ὁδηγοῦν σὲ μείωση τῆς ὑπεραξίας πὺς οἱ καπιταλιστὲς καταναλώνουν μὲ τρόπο παραγωγικὸ, κα ἀφετέρου τὸ ἐπιχειρήμα πὺς ή ἀδυναμία ἀποδοτικῆς ἀξιοποίησε τοῦ σό - ν ο λ ο υ τοῦ συσσωρευμένου κεφάλαιου ἐδηγεί σὲ στασιμότητα τῆς δ λ ή ε διαθεσίμης ἀξιοποίησε (4). Ἐὲ πρῶτο ἐπιχειρήμα δὲν εὐσταθεῖ γιὰτὶ παραβλέπει τὸ γεγονός: πὺς τὸ καταναλωμένο μέρος τῆς ὑπεραξίας ἐνδέχεται ν' ἀναφέρεται σ' ἕ ν α ε λ ο κ α λ π ο ε ρ ι ο ρ ι σ μ ῆ - ν ο σύνολο καπιταλιστῶν (γιὰ τὸ πρῶτον τοῦ Γκρόσμαν πῶτο ἰσχυρεῖ ἀκόμη πὺς πολὺ παρὰ τὴν πραγματικότητα ἀπὸ πρὸςκοπῆται δυσκολίες ἀξιοποίησε, πὺς πρέπει νὰ παροδύουν σὲ μεγάλο βαθμὴ τὸν καπιταλιστικὸν συγκωνισμό). Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν δόλου ή μείωση τῆς συνμετοχῆς τῆς κατανάλωσε σὲν παραγόμενῃ ὑπεραξίᾳ ν' ἀναπτοίχῃ σὲ μίαν αὔξηση σὲν κατανάλωσι τῆς καθεμῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας (δὲν ἐξαιρέσεται ἔδω κατὰ πόσο ἔχει: εἰκο ο Γκρόσμαν δταν θεωρεῖ τὴς ἀνάγκες τῆς καπιταλιστικῆς κατανάλωσε τῶν τῶν ὕστατο σόχου τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς). Τὸ δεύτερο ἐπιχειρήμα περιλαμβάνει ἕναι καταφάνερα ἐλαστικτικὸν συλλογισμό. Πραγματικὰ ἔναι συχὺν τὸ σύνολο τῆς διαθέσιμης ὑπεραξίας δὲν ἔπεται πὺς γιὰ ν' ἀξιοποιηθῇ σὲ σό ν ο λ ο τοῦ συσσωρευμένου κεφάλαιου, τὲ ἀποτελέσμεν εἶναι ἔχει ή διακληρωτικὴ ἀπάρρευση τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ μόνον ή καταστροφὴ (ἀπώλειαν) τοῦ πλεονάζοντος κεφάλαιου μὲ τὲ συγχρονισμὸ καὶ τὴν κρῆσι. Τὲ μόνον δηλωθῇ πὺς ἀποδείχῃ ἔπει ο Γκρόσμαν εἶναι πὺς ή ἀνεκμετωπῆται ἔγγενῆς τάση τοῦ καπιταλισμοῦ πρὸς τὴν ἀνεπερυσώρευση πρέπει νὰ ἐξουδετερώνται μὲ τὴν ἐξίσου ἔγγενῇ τάση τοῦ συστήματος πρὸς μίαν περιθωρικὴ ἀποκρίνωσιν τοῦ κεφάλαιου — πρὸς

κελεύει ν' αποτραπεί ένα μακρόχρονο σταμάτημα στη διαδικασία αξιοποιήσεως. Αυτό κι είναι άμεσως ή λειτουργία των κρίσεων υπεραξιοποίησε, όπως την υπογράμμισε κιόλας ο Μάρξ. Δίν' απάντηση λοιπόν ο Γκρόσμαν πώς ή διαδικασία αυτή μακροπρόθεσμα καθιστά όπολόντιος άξύναντι τή διαδικασία αξιοποίησε του συσσωρευμένου κεφάλαιου (9).

Ο Πολωνοαμερικανός οικονομολόγος Μιχαήλ Καλέντζι, πού έκανε τή μέχρι σήμερα πιο πρωθυμάνη προσπάθεια νά συνδέσει τις μέθοδους έρευνας του μαρξισμού μέ κείνες της σύγχρονης οικονομειτρίας — τά έργα του προσέδωλ'εσαν, πωλλά από τά κείνοναν έπίσημα — κατόλ'ηξε σέ συμπεράσμα πού άποτελεί μίαν παραλλαγή της θέσης του Γκρόσμαν: Πώς δηλαδή στη σύλληψη του Μάρξ τή «στρατηγική μεταβολή» άποτελεί έ ρυθμός συσώρευσε της «οικονομικής υπεραξίας, δηλαδή ή κατανομή της υπεραξίας τούτης ανάμεσα στη μη παραγωγική κατανάλωση και τή συσώρευση. Το ξεχώρισμα της σχέσε τούτης από τον έλικό σκυρμό της δέν ξέρηγει άπότσο για τί σ' όρισμένα μακρόχρονα περίοδοι ο ρυθμός της συσώρευσε είναι πιο θραδύς και σ' άλλες πάλι πιο γρήγορος (ή, άντίστροφα, γιατί μεταπηδώνε από άνώτερου σέ χαμηλότερου ρυθμούς μη παραγωγικής κατανάλωσης) (10).

Μίαν άλλη παραλλαγή της ίδιας θεωρίας επερωτώσιν οι θεωρητικοί της «οικονομικής μελέτης» (11). Κιότι τόν Κέντρον, ή συσώρευση μπορεί νά έπεράσει τή «οικονομική όρια, όταν μέσο της μη παραγωγικής κατανάλωσης θ'αξίουμε μέρω της υπεραξίας «από τή σίκτημα». (Υπογραμμίζουμε τις θροικές άντινομίες τούτης της θεωρίας στί ένωτι κεφάλαια). Η καθυστέρηση στην κατάρρευση του καπιταλισμού έμνυνέται σέ τούτη τήν περίσταση μέ τή μη παραγωγική χρησιμοποίηση, δηλαδή κατασπατάληση, της υπεραξίας. Μά παραμένει σκοντινό τó πώς μπορούμε νά ταυτίσουμε τήν παραγωγή τή επάλαιμν, δηλαδή παραγωγή έκπορευμάτων, δηλαδή παραγωγή αξίας μέ τή κατάρρευση της υπεραξίας; μπορεί ν' άπολ'ήξει σέ μίαν έπιταχισμένη γνώπτξη της οικονομίας.

Μόνο ο Μπουχάριν σημείωσε (12), έτσι και παρεμπιπτόντως, στην κριτική του της Λούξμπουργκ, πώς για νά προείπουμε τήν κατάρρευση του καπιταλισμού πρέπει νά συσχετίσουμε μιά σειρά θροικές άντινομίες του (13). Μά όπως σίποτα τόν κατηγορήσε ο Γκρόσμαν, δέν άπόλυνσε τή θροική φύση των άντινομιών ούτε κι ξέληγγε κατό πώσο και γιατί έχων όλας τους, ή μερικές τους, τήν τάση πρός τήν παρόλυνση (14).

Δικαιώμασε λοιπόν νά διαπιστώσουμε πώς μέ τήν έξάμηση της σύλληψε τού Μπουχάριν (πού όμως δέ διαμόρφωσε μίαν έλλοκληρημένη

[illegible]

II) υπόθεση, από την οποία ξεκινούν οι προσαναφερισμένοι συγγραφείς μας, βρίσκεται λοιπόν σε μία παθητή αντίθεση με την ερμηνεία του καπιταλιστικού τμήτου παραγωγής σε δυναμικό έλλοι, όπου πρέπει να συμβάλουν όλοι οι βασικοί νόμοι εξέλιξης, προσαναμένον να υπάγεται ένα δομημένο αποτέλεσμα της ανάπτυξης. Η ερμηνεία αυτή εξυπακούει πως μέχρις ενός δεδομένου βαθμού — φυσικά όχι με τρόπο απόλυτα αυτόνομο ούτε και ο' άσκηληρωτική θμολογία ανεξαρτησίας, μα σε σύμπραξη από την προσδιορίζουν πάντοτε οι νόμοι ανάπτυξης του καπιταλιστικού τμήτου παραγωγής — όλοι οι βασικοί μεταβλητές του τρόπου αυτού του παραγωγής ενδέχεται να διαδραματίσουν περιοδικά και μερικά ένα ρόλο ανεξάρτητων μεταβλητών. Κόσο αναφερόμαστε στις παρακάτω μεταβλητές: Την οργανική σύνθεση του κεφάλαιου γενικά και στα δύο τμήματα ειδικότερα (που περιλαμβάνει ανέμεσα στ' άλλα και το μέγεθος του κεφάλαιου καθός και την κατανομή του ανέμεσα στα τμήματα), την κατανομή του σταθερού κεφάλαιου σε πάγιο και κυκλοφορούν (και πάλι — δεν πρόκειται να ξεκαπανάλαδίσουμε την αυτόνότητη του: η διακρίνωσις — τόσο γενικά όσο στον κάθε κύριο τομέα), την εξέλιξη του ρυθμού της συσσωρεύσεως (σχέση ανέμεσα στην παραγωγική και τη μη παραγωγική κατανάλωσή της υπερβολή), το χρόνο που απελευθεύει για την ανακύκλωση του κεφάλαιου, τις σχέσεις ανταλλαγής ανέμεσα στα δύο τμήματα (που κατά κύριο λόγο μα όχι κα αποκλειστικά αποτελούν μα συνάρτηση της έκαστου οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου στα τμήματα αυτό).

Μεγάλο μέρος του έργου αυτός περιλαμβάνει σε μία διαδύναμη της

εξελίχης και του συσχετισμού των θεμελιωδών τούτων μεταβλητών του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η θέση μας είναι πώς η ιστορία του καπιταλισμού, πού είναι ουσιώχιστα η ιστορία της ανάπτυξης των αντιστοιχιών του και της έσωτερικής του νομοτέλειας, μπορεί να κατανοηθεί και να ερμηνευθεί μονάχα σ' συνάρτηση της συνδυασμένης ενέργειας και των εξη τούτων μεταβλητών. Η διακυμάνσεις στο ποσοστό του κέρδους άπυτελούν το ραγιαγέφυρο της ανέλιξης τούτης, γιατί αυτές άκρύνουν και εξυχύν καθάρα τό τελικό προϊόν της συνδυασμένης τούτης ενέργειας, όπως προχωρεί με βάση τή λογική ένός τρόπου παραγωγής που άποτέλεσει στο κέρδος. δηλαδή στην εξιστόρηση του κεφάλαιου. Μά και πάλι πρόκειται άπλώς για ένα τελικό προϊόν, πού με τή σειρά του κρίνει να ερμηνευτεί με τή συνδυασμένη επένδργεια των μεταβλητών.

Ας προσεγγίσουμε σέ τούτο τό σημείο τά πορίσματα της έρευνάς μας, αναφέροντας μερικά παραδείγματα, πού κατά τή γνώμη μας θεμελιώνουν την δρθότητα της έρμηνείας μας.

Τό ποσοστό της υπεραξίας — έ λόγος δηλαδή έκμετάλλευσης της εργατικής τάξης — είναι άνάμεσα σ' άλλα μεά συνάρτηση του ταξικού άνώνα (20) και της προσωπικής του ένδόσης στην κάθε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αν τή θεωρήσουμε σ' μία μηχανική συνάρτηση του λόγου σποσώρευσης (έπως π.χ. στο άπλουστευμένο σχήμα «άδξηση του λόγου σποσώρευσης ίσον μικρότερη άνεργία ίσον σταθερότητα ή και μείωση του ποσοστού της υπεραξίας»), τότε συγχάουμε τις άντικειμενικές έκείνες προποθέσεις, πού ενδέχεται να άδηνήσουν σ' ένα δοσμένο άποτέλεσμα ή πού κι έως να είνουόν τούτο τό άποτέλεσμα, με τή ίδια τή άποτέλεσμα. Τό κατά τούτο αόξάνει πραγματικά τό ποσοστό της υπεραξίας έξαρπείται άνάμεσα σ' άλλα από την έντίταση του ή εργατική τάξη προβάλλει: α) μίαν έρσμένη εποχή στις έπιβουξίες του κεφάλαιου. Η ιστορία της εργατικής τάξης, πού συγκεκριμένα τών εργατικών αγώνων σ'ά ταλεκαία 150 χρόνια, δείχνει πόσες είναι οι δυνατός παραλλαγές και πόσο διαφέρουν κάθε φορά τ' άποτέλεσματα. Όπωςδήποτε είναι σφαλέρές έ μηχανικός συσχετισμός πού φορμολάρισε π.χ. έ Γκρόμαν δηλαδή «αυξημένη παραγωγικότητα της εργασίας ίσον χαμηλό ποσοστό υπεραξίας» και «υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας ίσον υψηλό ποσοστό υπεραξίας». Ό Μάρξ υπαγράφημοι συχνά στην περίπτωση των Ένωμένων Πολιτειών, όπου τό μεροκάματο ίσον από την άρχή ήήλθ, με σόν άποτέλεσμα όχι της πηλής παραγωγικότητας αλλά της δυνατότητας για μετακίνηση προς τό έσωτερικό της χώρας πού κτ' προκάλεσε μεά χρόνια σ π έ ν ο' έ ρ γ α τ ι κ ά χ έ ρ ι π. Στην περίπτωση τούτη, δηλαδή, ή υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας δέν ήταν ή κύρια αλλά τό άποτέλεσμα του μεγάλου ύφους των μεροκάματων

και γιὰ τούτο εδῆγγχε γιὰ πολλὸ χρόνον ὁ ἕνα ποσοστὸ ὑπεραξίας πρὸ χαμηλοῦ πρὸς τὴν Βύρυντη.

Ὁ θαυμάς ζῆλος ἀντίστασης τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐνδεχόμεν ὁ τρῶ-
πος τοῦ εἶναι ὁ ἀνεπιτυχὴς ἢ καὶ τῶν τάξεων, δὲν εἶναι ὁ μόνος λόγος
πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους γίνεται μὲ μεταβλητὴ μερικὴ
ἀνεξάρτητη ἀπὸ τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως. Ἐκὼν αὐτοῦδε ρόλο παίζει,
ἀντὶ τοῦ ὅτι ὁ ρυθμὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὁ ἐφεδρικός ποσοστὸς τῆς βιο-
μηχανίας. Ἀνάλογον μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ποσοστοῦ στρεφόμεν ἀνάγω-
μα, ἐπὶ τὰς πρὸς μὲν αὐξήσῃ, τοῦ ποσοστοῦ συσσωρεύσεως, μὲν αὐξήσῃ ἐπι-
σης, ἢ περὶ μείωσιν, ἢ καὶ μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ ὑπεραξίας. Ὅταν ὁ ἐφε-
δρικός ποσοστὸς εἶναι ἐνδεχόμεν, ἢ αὐξήσῃ τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως δὲν
μπορεῖ νὰ ἐπιβράσῃ αὐτοῦδε πάλιν τὴν σχέσηιν, ἀντιστοίχως καὶ ἐξήγησιν
τοῦ ἐπιβραδυνόμεν ἐργατικῆς δύναμει (γιὰ τὴν ἐνδεχόμεν ἐξαίρεσιν με-
ρικῶν ἐπαγγελμάτων μὲ προχωρημένην ἐξελίξιν). Τούτο ἐξηγεῖται γιὰ
τὸ ποσοστὸ τῆς ὑπεραξίας ὁ ὁρισμὸς περιπτώσεως αὐξήσῃ γρήγορα,
ἐκὼς π.χ. τὴν Ἀγγλίαν ἀνάμειον τὸ 1750 καὶ τὸ 1850 καὶ τὸ 1900
ἐκὼς μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, πρὸς τὴν παρόμοιαν γρή-
γορα ἀνάμειον τοῦ ρυθμοῦ συσσωρεύσεως. Ἀντιστοίχως, πάλιν, πρὸς περιπτώσιν
τοῦ ὁ ἐφεδρικός ποσοστὸς τῆς βιομηχανίας εἶναι νὰ περὶ μείωσιν, ἀνάμειον
στ' ἄλλα καὶ ἀντὶ τοῦ ἀποτέλεστος τῆς μαζικῆς μετακινήσεως πλεονάζοντων
ἐργατικῶν χειρῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἢ γρήγορα αὐξήσῃ τοῦ ρυθμοῦ συσσω-
ρεύσεως μπορεῖ καλλίστως νὰ συμβαδίσῃ μὲ μὴ σταθερότητα ἢ καὶ πτώσιν
τοῦ ποσοστοῦ ὑπεραξίας. Βλέπομεν τούτο τὴν περίπτωσιν τῆς Αὐστρίας
Βύρυντης τὸ 1880—1900 ἢ τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸ 1960.

Ὅμοιος δὲ δικαιοσύνη νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ ρυθμὸ ἀνάμειον τοῦ
ἐργατικῆς σύνθεσιν τοῦ κεφαλαίου πρὸς γενικὴ συνάρτησιν τῆς ἀπαιτήμενης
τοῦ ἀνεπιτυχισμοῦ τεχνικῆς προόδου. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀνεπιτυχισμὸς ἐξη-
γεῖται τὸ νὰ ἀνεπιτυχισμὸς νεκρῆς ἐργασίας τοῦ ζωντανῆς ἐργασίας μὲ στόχο
τὴν μείωσιν τοῦ κόστους, ἔχει ἐνδεχόμεν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν
γιὰ τὸ πρὸς τὸν κόσμον : ὁ μεγαλύνει τοῦ γρήγορα ἀπὸ τοῦ
ποσοστοῦ. Τούτο μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ κεπιτα-
λισμοῦ. Ὅμως τὸ σταθερὸ κεφάλαιον ἀποτελεῖται, κατὰ τὴν ἔξοδον, ἀπὸ
τοῦ ποσοστοῦ. Ἐντὶ τὸν ποσοστοῦ (μηχανήματα, κτίρια, κλπ.) καὶ ἕνα κυ-
κλοφοροῦν τμήμα (πρωτὸς ἔλεος, καύσιμα, βοηθητικὰ ὑλικά, κλπ.). Ἡ
γρήγορα αὐξήσῃ τοῦ ποσοστοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ ἐπικυλίσθη γρήγορα αὐξή-
σῃ τὴν κοινωνικὴ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας δὲ μὲς ἐπιτρέψουν
ἐπιμένοντες νὰ συναγάγουμε τελειωτικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν τάξιν τῆς
ἐξελίξεως τὴν ἐργατικὴν σύνθεσιν τοῦ κεφαλαίου. Ἐκὼς ἐνδεχόμεν ἢ πα-
ραγωγικότητα τῆς ἐργασίας μεγαλύνει πρὸς γρήγορα τὸν ποσοστοῦ παρα-
γωγῆς πρώτων ὑλῶν πρὸς τὸν ποσοστοῦ παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγα-
θῶν, ἐνδεχόμεν τὸ κυκλοφοροῦν σταθερὸ κεφάλαιον νὰ περὶ μείωσιν πρὸς σχέ-

στη μέ το μεταβλητό κεφάλαιο, μ' αποτέλεσμα π' ε ί σ μ α τ ή ς ε π ι τ ά χ υ ν σ η ς σ τ ή ν τ ε χ ν ι κ ή π ρ ό θ ο κ α λ ί σ τ ή μ α τ α τ ρ ο π ή ύ π ε ρ α ρ ῆ λ α σ ε ς π ά γ ι ο κ ε φ ά λ α ι ο ή δ ρ γ α ν : κ ή σ ύ ν θ ε σ η τ ο υ κ ε φ ά λ α ι ο υ γ ά μ ε γ α λ ύ ν ε ι π ι έ ρ γ ά π α ρ ά π ρ ῖ ν .

Προβάλουμε έδώ στην προσέδωληση των περιστατων μεταγενέστερων διερευνησών μας ήτοι έτοι ν' αποσαφηνίσουμε τή μέθεδο π'ό πρόκειται νά εφαρμοστέ. 'Ο στόχος είναι: νά διακρίνουμε άλλως τούς θεμελιώδεις συσχετισμούς τ'ο καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής π'αυτόχρονα νά μερικά ανεξάρτητες μεταβλητές, ώστε νά μπορούμε έτσι νά φερ-μολόγουμε τούς νόμους μακροπρόθεσμης ανάπτυξης τ'ο τρόπου τούτου παραγωγής. Πρέπει νά καταστήσουμε ες μερικά αδύναμες τούτες μεταβλητές τ'ο συγκεκριμένο ιστορικό τους πλαίσιο, προκειμένου έτσι ν' αναλύσουμε και νά ερμηνεύσουμε τις διαδοχικές φάσεις στην ιστορία τ'ο καπιταλισμού. Θ' αποδείχτ'ή πώς ή άλληλεπίδραση των διάφορων τούτων μεταβλητών και νόμων ανάπτυξης μ'απορεί νά συγκεφα-λαιοθ'ή σέ μιά ν τ ά σ η γ ι ά τ ή ν ά ν ι σ ό μ ε ρ η ά ν ά - π τ υ ξ η τ ω ν β ι β ρ ω ν τ ο μ έ ω ν τ ή ς π α ρ α γ ω γ ή ς και τ ω ν θ : ά φ ο ρ ω ν σ υ σ τ α τ ι κ ω ν τ ή ς ε ξ ί α ς τ ο υ κ ε φ ά λ α ι ο υ . 'Η άνοξη ανάπτυξης των τμημάτων I και II) Ολ φανερ'οθ'ή πώς άποτελεί ένα σημείο ξεκινήματος για τήν έλλη τούτη διαδικα-σία, π'ο έμ'ως δ'εν μπορεί μ'ε κανέναν τρόπο ν' αναχτ'ή αποκλειστικά σ' αυτήν τήν κίνηση. 'Υποχρεωνόμαστε λοιπόν νά διερευνήσουμε π'αυτόχρονα κατ'έ π'οτο ή έσώτερη λογική τ'ο καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής δ'εν οδηγεί μονάχα π'την ανισόμ'ερη ανάπτυξη των δυο τμημάτων, μ'ε και στην ανισόμ'ερη ανάπτυξη των ποσοστών συσώρευσης κι υπεραξίας π'ο δυο τμημάτων και γενικά τήν οικονομία, στην ανισόμ'ερη ανάπτυξη π'ο γ'ιου και κυκλοφορούντος σταθερού κεφάλαιου, καθώς και στην ανισόμ'ερη εξέλιξη τ'ο ποσοστό συσώρευσης και τ'ο όγκου τ'ο έφεδρου στ'ρα-τ'ο τ'ης διομηχανίας έλλά και τήν ανισόμ'ερη μ'η παραγωγική καταπα-τάληση τ'ης υπεραξίας κι αξιοση τήν οργανική σύνθεση τ'ο κεφάλαιου.

'Ο συγθ'υ α σ μ ε δ ε άλλων α'τ'ων των τάσεων ανισόμ'ερης ανάπτυ-ξης στις δ'οι αυτές αναλογίες τ'ο καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής — των μερικά α'τόνομων τούτων παραλλαγών στις μεγάλες μεταβλητές τ'ο αϊ-καθολικ'ο τ'ο Μάρξ — θα μ'ε επιτρέψ'ει νά κατανοήσουμε τήν ιστο-ρία τ'ο καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, στην τ'ρίτη προπάντων φάση τ'ο τ'ο τήν αποκαλούμε «θεωρο καπιταλισμό», μ'ε έάση π'ως ίδιους τούς νόμους κίνησης τ'ο κεφάλαιου κι όχ: μ'ε έάση εξ'ηγοηέ. Άσχετους μ'ε τήν ανάλυση τ'ο κεφάλαιου άπό τ'ο Μάρξ, συντάσσ'ε. Έτσι: ή έξω ή όλ-κ'ο θα ξεπηδήσει άπό τήν άλληλεπίδραση άλλων των νόμων κίνησης τ'ο κεφάλαιου, μ'ε λίγα λόγια θ' αποκατασταθ'ή σ'ο σύνολό της ή σύνθεση

ανάμεσα στα επιφανειακά φαινόμενα και την ούσια του κεφάλαιου, ανά-
μεσα στα «πολλά κεφάλαια» και το «κεφάλαιο γενικό».

Στην πολιτική του με τον Άγγλο Έμπρικουηλ ο Σέρλ Μπατελέμ διατύπωσε το δικαίωμά μας να χρησιμοποιήσουμε την έννοια των «άνε-
ξάρτητων μεταβλητών» μέσα υπό πλάισιο της μαρξιστικής ανάλυσης.
Συμφωνούμε στις γενικές γραμμές με την εσχατολογολογία του Μπα-
τελέμ, μ' αὐτό το σημείο ἡ γνώμη μας δὲν μπορεί ἔτσι εὐκόλως νὰ
συμπίπτει μὲ τὴ δική του. Λέγει ὁ Μπατελέμ: «Ὅταν καταπνέεται κα-
νείς μὲ τὰ πρότυπα τοῦ Μάρξ, σεδόμενος τὸ ρόλο τους, καὶ θοὰν τὰ χει-
ρίζεται, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀλλοτρίει τὰ «μεγάθη» τους δίχως ταυτο-
χρονα νὰ δικαιολογήσει τίς μεταβολές αὐτὲς μὲ μεταλλαγές ποὺ ν' ἀποσπῶν
τὰ νομοτελειακὰ ἐπιδράσει στὰ διάφορα στοιχεῖα τῆς δομῆς. Μονάχα καὶ
μόνο μὲ τὴν θεωρητικὰ δικαιολογημένην μεταλλαγὴν μπορούμε ν' ἀλλά-
ξουμε ταῦτα τὰ «μεγάθη», ὅχι αὐθαίρετα ἀλλὰ μὲ τρόπο ποὺ νὰ συμμορ-
φώνεται μὲ τὴ νομοτέλεια τῆς δομῆς» (60). Περαιτέρε: εἶθε εὐδ' ἔστω-
νός δυσχέρειες: Πρῶτον τὸ γεγονός πως τὰ πρότυπα ἀναπαγωγικῆς δὲν
ἀποτελοῦν ὅργανα γιὰ ν' ἀναλύσουμε προβλήματα ἀνάπτυξης καὶ δια-
κρίσεις στὴν ἱστορίαν, καὶ δευτέρως οἱ μεταλλαγές τῶν στοιχείων
τοῖς δὲν μποροῦν νὰ ρυθμιστοῦν μὲ νόμους» (ἡ σύμμετρη αἰτή-
ση τῶν δύο τμημάτων δομῆς καὶ τὸ ἴσο ποσοστὸ συνσώρευσης τῶν δύο
τμήματα δὲν ἀποτελοῦν «νόμους» τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς
ἀλλὰ μεθοδολογικὲς μονάχα ἀφαιρέσεις γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὰ πρότυ-
πα τὴν ἀπομένουσα λειτουργία τους, ν' ἀποδείξουν δηλαδὴ τὴ δυνατό-
τητα περιοδικῆς ἱστορικῆς στὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας). Καὶ δεύτερον
τὸ γεγονός πως οἱ νόμοι κίνησης ποὺ καταπαύονται ποὺ ἀνασφάλουν ὁ
Μάρξ ἰδιόρρωθ' ἔδωκε α' ἐπιμέλεια μ α π ρ ο π ρ ὀ θ ε σ τ α τ ε λ ι κ ὴ
ἀποστέλεσμά του (ὅπως ἡ αἰτίηση στὴν ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κε-
φάλαιου, ἡ αἰτίηση στὸ ποσοστὸ ὑπερξίσεως, ἡ κτιοτικὴ τάση στὸ ποσοστὸ
τοῦ κέρους), ὅχι ὅμως σὲ ἀκριβεῖς νομοτελειακὲς ἀναλογίες ἀνάμεσα
σ' αὐτὲς τίς τάσεις ἐξέλιξης. Εἶναι γιὰ τοῦτο ὅχι ἀπλῶς θεμετὸ, μὰ γιὰ
τὴν ἀκρίβεια ἀναπόφευκτο, νὰ θεωρήσουμε τίς προαναφερμένες μεταβλη-
τὲς τὰ β ε ρ ι κ ἄ ἀνεξάρτητες καὶ β ε ρ ι κ ἄ ἀλληλεπένετες λειτουργι-
κὰ. Νὰ ἐξηγηθῶμε: *Ὅχι αὐθαίρετα ἀνεξάρτητες, μὲ ἀνεξάρτητες μέ-
σα πλάισιο τῆς ἐσωτερικῆς λογικῆς τοῦ συγκεκριμένου τρόπου παρα-
γωγῆς καὶ τῶν γενικῶν μακροπρόθεσμων ἐξελικτικῶν ἐν τάσεων (61).
Ἄπλος, ἡ ἐκπαύση ἀκριβῶς τῶν γενικῶν μακροπρόθεσμων ἐξελικτι-
κῶν τάσεων καὶ τῶν ἐραχμπρόθεσμων καὶ μεσοπρόθεσμων ταλαντώσεων
σ' αὐτὲς τίς μεταβλητὲς μὴς ἐπιτρέπει νὰ πραγματοποιήσουμε τὴ σύνθε-
ση ἀνάμεσα στὸ ἀνηρημένον κεφάλαιο γενικὸ καὶ τὰ συγκεκριμένα
«πολλά κεφάλαια», ν' ἀναπαραστήσουμε ἐπὶ ἐκείνῃ τὴν πραγματικὴ ἱστορί-
α ἡ διαδικασία τῶν ἀλλεπάλληλων φάσεων στὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλι-

συναφές τρόπον παραγωγής. Έτσι η Ιστορία του τρόπου τούτου παραγωγής γίνεται η Ιστορία της ανάπτυξης των ιστορικών του άντικειμένων - σε συνδυασμό με την αναπτυσσόμενη αντίθεση άγγραμμα στο κεφάλαιο άφρονες και στις προκαπιταλιστικές και μισοκαπιταλιστικές οικονομικές σχέσεις που η ακπιταλιστική παγκόσμια αγορά ενσωματώνει πάνω στην επέκτασή της άρετρώου.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η πραγματική κίνηση του κεφάλαιου ξεκινά φυσικά από σχέσεις όχι καπιταλιστικές και ζευγαίρεται μέσα στο πλαίσιο μιας σταθερής κι εκμεταλλευτικής ανταλλαγής ύλης με το ίδιο το όχι καπιταλιστικό περιβάλλον. Τοίχο δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο θέση ή ανακάλυψη της Ρύθμης Ασύμμετρικης, αλλά τονίστηκε ρητά από τον ίδιο τὸ Μάρξ, που είχε π.χ.: «Η ζαφνική διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς, ὁ πολλαπλασιασμός τῶν κυκλοφορούντων ἀγαθῶν, ἡ διμύλια ἀνάπτυξη σὲ ἔθνη τῆς Περσίας καὶ διαφανερώσαν τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας καὶ τοῦς ἠγεγεμένους τῆς Ἀμερικής, τὸ ἀποικιακὸ σύστημα, συνετέλεσαν οὐσιαστικὰ στὸ νὰ σπείρουν οἱ φεουδαρχικοὶ φραχτοὶ στὴν παραγωγή. Ὅμως ὁ μόνος ἔρ-γος τὸ ὅπου πικραγὼν ἦν ἀναπτύχτη καὶ στήν πρώτη του φάση, τῆς μεταποίησης δηλαδὴ, μόνον ἔλαθε πρὸς ἐξάν κινεῖται δὲ ἀπορροφῶν κατὰ τὸ μεσαιῶνα οἱ ἐσωτερικὲς πρὸς πρὸς ὁλοκλήρωσις (1). Ὡς συγκρίνουμε π.χ. τὴν Ὀλλανδία μετὰ τὴν Πορτογαλία... Τὰ ἐμπόδια, ποὺ ἀντιτάσσει στὴ διεθνικὴ ἐκίρρησιν τὸ ἐμπόριον ἢ ἐσωτερικὴν παθερότητα καὶ διὰ τὴν προκαπιταλιστικὴν ἔθνηκων τρόπων παραγωγῆς, φανερώθηκαν: χυμνὰ στὶς σχέσεις τῆς Ἀγγλίας μετὰ τὴν Ἰνδία καὶ τὴν Κίνα... Ἐδῶ τὸ ἐμπόριο ἐπιδρᾷ ἐπικρασιατικὰ πᾶνι στὸν τρόπο παραγωγῆς μόνον μετὰ τὴν ἔννοια πὺς τ' ἀγγλικά προϊόντα ἀποσπῶνται μετὰ χαμηλὰς τιμὰς τὶς ἐγκαταστάσεις ὕφανσης καὶ γνήσιμου καὶ ἀποτελοῦν παραδοσιακὰ ἕνα ὀργανικὸν τμήμα τοῦ ἐθνικοῦ τοῦτου βιομηχανικοῦ καὶ γεωργικοῦ παραγωγικοῦ σύνθετου, καὶ ἐπὶ θαλῶν τὶς καινολογικὰς οἰκονομίας. Καὶ δὲ τὸ δὲ αὐτὸ τοῦ τοῦτο ἔργον ἀπορροφῶν μόνον ἔλαθε βαθμιαία... Σ' ἀντιθέσει μετὰ τὸ ἐγγλὲς ἐκίρρησιν τὸ ρωσικὸ ἀφ' ἡ-

γής. Άλλοτε, εμπόρευμα, διατέχνες, καμιά φορά κι ιδιωτικοί και δημόσιοι: υπάλληλοι καθής και σπουδαίοι τεχνίτες άγιογίζονται να γίνουν μικροεπιχειρηματίες και να ενοικιαστούν κι αχτίς την εργατική δύναμη, και μαζεύουν γι' αυτό (μ' εξαίρετικές περιπτώσεις στην κατανάλωση τους, με την ταχυλυσία, κλέψι, άπάτη, καμιά κληρονομιά, κανένα λαγός κλπ.) ένα κεφάλαιο ζεκινηματος. Σ' αντίθεση, έβλεπα με τη διαδικασία της ιστορικά πρωτογενούς συσώρευσης το κεφάλαιο, το άνάλογο ο Μάρξ, ή διαδικασία τούτης της πρωτογενούς συσώρευσης πρόητο: ήτοι την άπαρξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και γι' αυτό είναι κρίσιμος ο ρόλος της στην ανάπτυξη των εκδοχηχανισμένων κλάδων καπιταλιστικών κρατών. Μά έχει μέγαν πόν μεγάλη σημασία στις άποικιακές και μισοάποικιακές χώρες, στο λεγόμενο κόσμο της άναπτιξης, όπου ποσοτικά και ποιοτικά παίζει στη διαμόρφωση της κοινωνίας και την ανάπτυξη της οικονομίας ένα ρόλο το σπουδαίο από την έδρα την αντίληψη υπεράβις πάνω στη διαδικασία της παραγωγής.

Οι δυο ξεχωροί τούτοι παράγοντες πρέπει να συνδεθούν διαμορφωτικά άναμεταξύ τους. Ή πρωτογενής συσώρευση του κεφάλαιου, που ιστορικά προηγήθηκε από τη γένεση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, έφτασε πόν ξεχωριστό άναμεταξύ της στο μ ο ν ο π α λ ι κ ο της άκρεβώς χ α ρ α χ τ ή ρ α. Έξω από τις λιγοστές γεωγραφικές ζώνες, όπου δημιουργήθηκαν τα πρώτα μοντέρνα μηχανοκίνητα εργοστάσια, δύν άπήρχε πόν κόσμος καμιά άπολύτως μεγάλη καπιταλιστική μηχανή. Δημιουργούνταν έβλεπα υπεράβις σε χειροτεχνικές καπιταλιστικές άπαχερήσεις. Μά έπαυθη κένος, είτε στη Δυτική Ερώση έβλεπονταν είτε στη Λατινική Άμερική, είτε στη Ρωσία ή την Κίνα ή την Ιαπωνία, άρχων λίγο-πολύ το ίδιο έπίπεδο παραγωγικότητας, δύν μπορούσαν να διαμορφωθούν διεθνείς διαμερές στο ύψος του κέρδους πόν να άδηγήσουν σε μετ άναμική ανάπτυξη (2).

Τα πράγματα διαφέρουν σε σχέση με τις σύγχρονες διεδικασίες πρωτογενούς συσώρευσης κεφάλαιου. Αύτεις ζεταλίζονται: μέσα από πλάσια έβλεπής διεθνούς καθιερωμένου κλάς τρόπου καπιταλιστικής παραγωγής, μετ άναμής διεθνούς καπιταλιστικής άγοράς, πραγματοποιούνται διεθνής σ' άδύνατο συνενωτισμό, πάνω διεθνής στη βάση μιας διεδικασίας άναλλαγής ήλης, με την καθιερωμένη κλάς καπιταλιστική παραγωγή. Ή διεθνής άνάπτυξη κι ή άπέκταση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σ' αυτό δυο τελευταίους αιώνας άποτελούν μετ ά διεδικασίας χ α ρ α χ τ ή ρ α τ ο υ π α ρ α γ ό ν τ ο ς :

α) Της τρέχουσας συσώρευσης κεφάλαιου μέσα από πλάσια της καπιταλιστικής, κλάς, διεδικασίας παραγωγής.

β) Της τρέχουσας πρωτογενούς συσώρευσης κεφάλαιου έξω από τα πλάσια της καπιταλιστικής κλάς διεδικασίας παραγωγής, και

γ) τοῦ καθορισμοῦ καὶ περιορισμοῦ τοῦ πρώτου παράγοντα ἀπὸ τὸ δεύτερο, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ δηλαδὴ καὶ συναγωνισμοῦ ἀνέμεσε στὸν πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο.

Πιὸ εἶναι τώρα ἡ δεύτερη λογικὴ τοῦ τρίτου τοῦτου παράγοντα, τοῦ καθορισμοῦ δηλαδὴ καὶ περιορισμοῦ τῆς τρέχουσας πρωτογενούς συσπόμευσης τοῦ κεφάλαιου ἀπὸ τὴ συσσώρευση καὶ τῆς κατάρτασις τοῦ ἐκπαιδεύεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς κλέος καπιταλιστικῆς διαδικασίας παραγωγῆς. Τὸ κεφάλαιο ἀπλώνεται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ κέντρο, εἰς ἱστορικὰς τοῦ δηλαδὴ γενέταιρες, τόσο στὴν κάθε ξεχωριστὴ χώρα ὅσο καὶ διεθνῶς πρὸς τὴν περιφέρεια. Ὑπεύθυ νὰ ἐκπαιδεύῃ, νὰ μετατρέψῃ καπνογόνους διαρκῶς τομεῖς ἐκτὸς ἐμπορευματοποιῆς παραγωγῆς εἰς περιοχὰς καπιταλιστικῆς ἐμπορευματοποιῆς παραγωγῆς, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν παραγωγὴ ἐμπορευμάτων εἰς τομεῖς πού περιερίχονταν προηγουμένα στὴν παραγωγὴ ἀξιών χρήσης (*). Τὸ πῶς προχωρεῖ σήμερα τοῦτο ἡ διαδικασία ἀκόμη καὶ σ' ἀκριβῶς ἐκτεταχθεῖσιν χώροι, φανεροῖναι π.χ. στὰ διὰ τελευταία θαλάσσια ἡ ἐκτετασθῇ τῆς διερχομένης παραγωγῆς ἐτοιμῶν τροφῶν, καὶ ἐκτετασθῇ μηχανῶν γι' ἀναψυχτικὰ, κλπ.

Διὰ διερχομένη ἀποκατασκευῆς σημασίας περιορίζουν ἡστέως τὸ ἐκτετασθῇ τῆς καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς. Ἄφωτο πρέπει νὰ πρόκειται γιὰ ἕναν ἀνταγωνιστικὸν τρόπο παραγωγῆς, πρέπει δηλαδὴ ἡ τιμὴ πώλησης νὰ εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν προϊόντων πού πωλῶνται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐκτεταχθεῖσιν ἢ τῆς ἀποκατασκευῆς παραγωγῆς, ἢ τοιαύτως καὶ εἶναι τοιοῦτο μικρὴ πῶς νὰ μὴν ἐμφανίζετο πῶς σ' ἐκτετασθῇ ἡ ἀποκατασκευῇ καὶ ἐργασίας πού οἱ παραγωγαὶ ἀποκατασκευῶν φιλῶνται μὴν τοὺς τὰ προϊόντα τοὺς (*). Δεύτερον πρέπει: νὰ ὑπάρχει πλεονάζον κεφάλαιο, πῶς ἡ τοποθέτησις τοῦ σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ὑπόκειται ὅνα πῶς μὴν μὴν ποσοστὸ κέρδους ἀπὸ τὴν τοποθέτησίν του σ' ὑπάρχοντες κλέος τομεῖς — ὅχι ἀναγκαστικὰ ὅνα ἀπόλυτα ἀνώτερο ποσοστὸ κέρδους, ἀλλὰ ἐνδεχόμενα ὅνα ποσοστὸ πῶς μεγάλον ἀπὸ τὸ ὅριον, δηλαδὴ ἀπ' ὅπου μπορεῖ ν' ἀποφέρει μὴν πρόσθετη ἐπένδυση σ' ὀργανωμένους καπιταλιστικὰ κλέος τομεῖς. Στὸ ἐκτετασθῇ πῶς οἱ διὰ τοῦτο προσποθέσεις διὰ συντρέχουν ἢ συντρέχουν μόνον μερικὰ ἢ ἱσχυρῶς μ' ὑπερβολικὰ μεγάλους περιορισμούς, μένουν ἀναγκαστὸν, διότι στὴ συσσώρευση κεφάλαιου μὴ τὴν ἀναπαραγωγὴν του, ὀρισμένον ὅριμον γιὰ τὴν πρωτογενὴ συσσώρευση κεφάλαιου. Τὸ μικρομεσοπὸν κεφάλαιο προχωρεῖ σ' αὐτὸς εἰς κατεστῆσιν, ἐπιβάλλει ἐκείν τὸ ὅριμον μὴν τῆς κατεστῆσιν τῶν παλῶν, παραδοσιακῶν, παραγωγικῶν σχέσεων (*), καὶ εἶναι σ' αὐτὴν τοῦ τὴν προσπάθεια εἶτε προχωρεῖ εἶτε προλαίμει τὸ ὅριμον γιὰ τὴν ἀμελῆς παραγωγὴ ἀποκατασκευῆς, πῶς σ' αὐτὴν μπορεῖ νὰ πῶς μέρος καὶ τὸ ὅριμον. Στὴν το-

λατταία τούτη περίπτωση μετατρέπεται σε «κοινωνικό κεφάλαιο της βιομηχανίας, γεωργίας, τραπεζικού συστήματος ή έμπορίου.

Ο Μπουχάριν έρριξε την παγκόσμια οικονομία πολύ σωστά «στην ένα σύστημα παραγωγικών σχέσεων κι αντίστοιχων σχέσεων ανταλλαγής: σε παγκόσμια κλίμακα» (4). Μά το διότι του Imperialismus und Weltwirtschaft έδινε λογαριασμό με την αποικιαστική βόη τούτου του συστήματος, πώς δηλαδή ή παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία λειτουργεί: ένα δικό του μέγεθος σύστημα καπιταλιστικής, μισοκαπιταλιστικής και προκαπιταλιστικής παραγωγικών σχέσεων, που τίς συνθέτουν καπιταλιστικές σχέσεις ένταλλαγής και του πάνω τους κυριαρχεί ή παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Μονάχα έτσι μπορούμε να καταλάβουμε πώς ή δημιουργία της παγκόσμιας τούτης αγοράς είναι προϊόν της λειτουργίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής —δίν τρέπαι να συγχέουμε την αγορά τούτη με την παγκόσμια αγορά του έμπορικού κεφάλαιου, που άποτέλεσμα μίαν προπόθεση για τή γένεση του καπιταλιστικού τούτου τρόπου παραγωγής (4) —, πώς λειτουργεί: ένα συνδυασμό καπιταλιστικά άναπτυγμένων και καπιταλιστικά άναπτύχτων οικονομιών κι έθνών που έτσι συναποτείζουν ένα δισυληρωμένο σύστημα με τους δικούς του νόμους κίνησης. Θα ξεκαρυστούμε στο θέμα τούτο πάνω στην παρουσίαση και την ανάλυση του προβλήματος της άντισταλλαγής καθώς και του κοσμοποτισμού.

(4) *Ολιβερ Κόξ παρουσιάζει μίαν κάπως άόριστη εικόνα ενός τέτοιου διαρθρωμένου συστήματος. Μά κάτω από την επίδραση των προηγούμενων μελετών του για την έμπορικά καπιταλισμό των Ηγεμονικών έρμηνείας: την ελεγχτική οικονομικών κι έθνών σαν άρκεύμενη μονάχα σε μίαν «εξανομοποίηση θέσης στην αγορά» και παραδέχεται δόξα στα τον παράγοντα των διαφοροποιημένων παραγωγικών σχέσεων (11). Πρόκειται για λάθος, που λίγο-πολύ διαπράττουν δόξα του και συγγραφείς σαν τον Α. Έμμανουήλ, τό Σάμιρ Άμιν και τον Άντρέ Γκάντνερ Φράνκ — όπως και θα εξηγήσουμε στο ενόχικο κεφάλαιο.

Μά μελέτη της Ιστορίας της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας μετά τή βιομηχανική επανάσταση, δηλαδή μέσα στα διακόσια τελευταία χρόνια, μας έπιτρέπει να διακρίνουμε τή παλαιότερη στάση του συγκεκριμένου τούτου συνδυασμού καπιταλιστικών, μισοκαπιταλιστικών και προκαπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων:

Στην έπυχή του καπιταλισμού το έλπιόθετο συντηγόμενο ή άμυνα παραγωγή υπεραξίας από τή μεγάλη βιομηχανία περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά στη Δυτική Βόρεια και τή Βόρεια Άμερική. Μά ταυτόχρονα ή διαδικασία προεργασίας συσπέρσης κεφάλαιου ξεκινά

γόταν, ἂν καὶ μ' ἕκαστο ρυθμὸς, σὲ πολλές ἄλλες περιοχὰς τῆς γῆς, πόσο μὲ τὴν ταυτόχρονη καὶ σταδιακὴ διέλευση τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἀρχικῆς ἀγροτικῆς ὑφαντουργίας, ὅσο μὲ τὸ συνδυασμὸς τῆς ὑπάρχουσας ἐκεῖ οἰκτικῆς χειροτεχνίας μὲ τὴ βιομηχανικὴ παραγωγή. Τὸ ἔθνος κεφάλαιο εἰσέρει στὴς ἐκδομηχανικῶδεις χώρες, μ' ἀξίματα: νὰ κυριαρχήσῃ πάλιν στὴς ἐκεῖ διαδοχικὰς συσπόμευσης⁽¹³⁾. Διαπιστώνονται διὰ σφαιρικτικὰ ἐπισέδια γιὰ τὴν καθυστέρηση τῶν ὑπὸ διαμόρφωση καπιταλιστικῶν οἰκονομιῶν ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο.

Πρωτορχικὰ ἡ συσπόμευση κεφάλαιου στὴ Μεγάλῃ Βρεταννίᾳ, τὴ Γαλλίᾳ καὶ τὴ Ρῆγιον παραλήταν μικρὴ γιὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔκτακτὴν ἐργαστικαὶν στὴν ὑπόλειπτο κῶσμη. Μέσα στὴν περίοδον 1816—1850 τὰ ἐτήσια βῆματα τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίᾳς ἀπὸ ἐπενδύσεις σὲ βιομηχανικὰ ἀξήθηκων μονάχῃ ἀπὸ 8 σὲ 18 ἑκατομμύρια στερλίνες. Οἱ ἐτήσιαι ἐπενδύσεις βρεταννικῶν κεφάλαιου ἔφθασαν τὸ 1860—1869 σ' ἓνα μῆσον ἔρο 24 μονάχα ἑκατομμύριον στερλινῶν. Τὸ 1870—1879 πληρωώθηκε μὲ ἀξίηση κατὰ 75 τοῖς ἑκατὸ, σὲ 11 ἑκατομμύρια στερλίνες τὸ χρόνο. Στὴ δεκαετία 1880—1889 φθάσαμε στὴ 13 ἑκατομμύρια στερλίνες τὸ χρόνο⁽¹⁴⁾. Δεύτερο, καίτοι ῥῖλο ἡ ἀνεπάρκεια τῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας —ἡ ἀνιπόμερη θηλασθὴ πρόδοος τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης σιτοῦς κλάδους μεταποίησης καὶ μεταφορῶν⁽¹⁵⁾ — πρὸς ἐυσκόλεον ἀπορροπιστικὰ τὴ διείσδυση τῶν βιομηχανικῶν ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματικὴν μεγάλην βιομηχανία φτηνῶν εἰδῶν μαζικῆς κατακόλλησης σὲ χωρικὰ καὶ πρὸς κωμωπείας ὀχι ἐπὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀστικῆς Ἀμερικῆς, μὰ καὶ τῆς Νότιος καὶ Ἀνατολικῆς ἑπίσης Εὐρώπης. Ἄν ἀποτελέσει γιὰ τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν αἰ βραδέως σιξανόμενες ἐπενδύσεις τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίᾳς, Γαλλίας, Ρῆγιον καὶ Ὀλλανδίας σὲ βιομηχανικὸν συγκοινωνικῶν κυρίως στὴν κ α τ α σ κ ε υ ῖ σ : θ τ ρ ο δ ρ ο μ : α ὦ ν γ ρ α μ μ ὶ ω ν, ἀφρο ἡ ὀθμητοργία ἐνδὲς τέτοιον συγκοινωνικῶν διχτυοῦ ἦσαν ἡ προεπὸθεση γιὰ τὴν κυριαρχία πάλιν στὴν ἐσωτερικὴ ἀγορὰ τῶν λιγότερο ἀναπτυγμένων ἐθνῶν⁽¹⁶⁾. Μὰ ἡ στροφή τῶν ἀντιθέτων πρὸς τὴν κατασκευὴν τιθροδορικῶν γραμμῶν εἶχε τὴν ἀποτέλεσμα μὴν ἀξιοπρόσπεκτη χρονικὴ καθυστέρηση - ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1848, ὅς ποσῃ, μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ 1880. Σ' αὐτὴν τὴν περίοδον οἱ προωκοίμενες σὲ ὅρομο τοῦ καπιταλιστικῶν τρόπου παραγωγῆς οἰκονομίαι ἀφῆσαν οὐσιαστικὰ ἀνενόχλητη τὴν βιοβίαν πρωτογεντοῦ συσπόμευσης τοῦ ἐγγιχίρῳ κεφάλαιου. Χάρη σὸ γεγονὸς πῶς καὶ ἡ πρώτη τὸν ἐπανάσταση σὲ πεδίο τῶν μεταφορῶν δὲ μείωνε ἀποφαστικὰ τὸ κῶστος μεταφορῶν φτηνῶν καὶ φθαρτῶν ἐπιτορευμάτων, συνέβηκε αἱ ἀγορὰς τοῦ διχῶντος κεφάλαιου νὰ μὴν κινδυνεύουν σὲ τοιαύτῃ σὴν τὴ βιομηχανία τροφίμων, τῆς ἐπιτορείας, τῆς ἐπιχειρήσεως φιλικῶν (ἐξὸν προκεκείμενον γιὰ ἐπὶ πολυτέλειαν), κλπ. Χτυπητὰ παραδείγματα ἀποτέλεσαν συναφῶς ἡ Γα-

λία, Αύστρουγγαρία, Ρωσία, Γαλλία και Γερμανία έπαι, έφθον εξαφρέ-
σουμε εις ξένες επανδύσεις στοίς σιδηρόδρομους και τών εξωτερικό θανει-
σις, τώ εργώρις κεφάλαιο κυριάρχησε στήν άνάπτυξη τής έσωτερικής
θγοράς και τή διαδικασία συσώρευσης τού κεφάλαιου.

Στήν Γαλλία ή κλοσσιφικαντουργία έξερε άκρίτη και γύρω στο
1840 τή παραγίβα τής χειρωνακτικής εργασίας, άγροτικής και οικου-
χνικής. Κάπου 800.000 άνθρώποις απασχολούνταν γύρω στις 150 μέ-
ρες τώ χρόνο μέ τώ κλώσιμο τού λίνου και τής κάνναβης. Από τή συνολι-
κή παραγωγή τούτων τών πρώτων ύλών, τή άντικεισώπιση κάπου 1^{ος}
εκατομμύριος καντάρια, τώ 800.000 εξέγονταν και τ' άλλα 900.000 κα-
τακαλίνονταν μέσ στήν Γαλλία — μέλλς τώ ένα έκατο επεξεργάζονταν ή
εμπνευματισμένη κίβλας διομηχανία και τ' άλλα άχτι έκατο πήγαναν
στήν οικουσχνία. Τώ 1880 ή οικουσχνική παραγωγή εξουκολούθησε άδύ-
μη νά ξεπερνά τή διομηχανική γις τώ λίνω και τώ λινά ύφάσματα. Στή
μεταξουργία ή εκδιομηχανίσση έρχισε γύρω στο 1870 κα ολοκληρώθηκε
μονάχα τώ τέλος τού αιώνα. Στή βαμβάκουργία ή οικουσχνική παραγω-
γή ήσαν κυριάρχη στις δεκαετίες τού 1850 και τού 1860. Η μεγάλη
διομηχανία επελάθησε γύρω στο 1870 γις τώ κλώσιμο και καμιά δεκα-
ριά χρόνια άργότερα γις τήν ύφανση (¹⁰). Σ' άλλην άύτη τή εισδοικ-
σια εκδιομηχανίσσης τώ ξένο κεφάλαιο δι εισπραγμάτισε κανένα ρόλο.

Τώ ίδια ισχύουν γις τή Ρωσία, όπου ή πρώτη εφση τής εκδιομηχανί-
σης στήν περίοδο 1840—1870 προχώρησε μέ εφση τήν εισγωγή ή έ-
γιον μηχανών — τώ 1841 ή Ρωσία άπορρέφθηκε τώ 24 τοίς έκατο τών άγ-
γλικών έξκωνών τς μηχανές —, μέ δίχως καμιά εξοπρίσχητη σημε-
τοχή ξένων κεφάλαιων. Τώ 1845 ή συνολική αξία τών παραγμένων στο
έσωτερικό κλώσις και εισαγμένων μηχανών ήσαν κάτε παραπάνω άπώ 1
εκατομμύριος ρούβλια. Τώ 1870 ήφτασε τώ 65 εκατομμύρια ρούβλια. Η
συνολική αξία τών μηχανών, τώ χρησιμοποιοίσε ή ρωσική διομηχανία,
ήφτασε τώ 1841 σέ 100 εκατομμύρια ρούβλια και τώ 1870 σέ 350 εκατοι-
μύρια. Η αξία τής παραγωγής τών κυριότερων διομηχανιών αύξήθη-
κε άκάμεση στο 1847 (μ' έξίπρηση τήν Πολωνία και Φινλανδία) και τώ
1870 άπώ κάπου 100 εκατ. ρούβλια σέ πάνω άπώ 280 εκατομμύρια (¹¹).
Τήν αύξηση τούτη χρηματοδότησε σχεδόν άποκλειστικά ή έθνική συ-
σπρηση κεφάλαιων (¹²).

Άλλότρες ήσαν αί έξελξεις στήν Γαλλία. Τώ ίδιο κεφάλαιο
τών τραπεζών αύξήθηκε άπώ 2,5 εκατομμύρια γις τώ 1875 σέ 43 εκα-
τομμύρια τώ 1880. Τώ 1880 ή οικουσχνία κυριαρχούσε άκέρη στο κλώ-
σιμο και τήν ύφανση τού βαμβακιού. Τώ 1880 ήσαν κίβλας σίρετη ή
κυριαρχία τής μεγάλης διομηχανίας στοίς τιμείς αύτούς (¹³).

Ήσαν έστει ή σύνθεση άνάμεσα στις άνατιστάμενες τίνε καπι-
ταλιστικές χώρες και τήν παγκόσμια καπιταλιστική άγορά. Πρωτο-
παρ-

χικά ή εξαγωγική μηχανοποιήσιν εξοπλισμάτων από το εξωτερικό και εισήγαγε χάρη στο κυπριακό της φθηνά ως πέντε φορές μεγαλύτερη καταστροφές της παραδοσιακής χειροτεχνίας. Στην Ιταλία τα μηχανοκίνητα σπινάκια και κατασκευασμένα προϊόντα της βιομηχανίας ανταγωνίστηκαν άμεσα και στις αρχές της δεκαετίας του 1880 τη μισή αξία των εισαγωγών⁽²⁰⁾. Στην Ιαπωνία η εισαγωγή φτηνών υφανμάτων για ταίρια (μέση τιμή 29,6 γιέν το 1874 και 25,5 γιέν το 1878) αποκλειστικά μηχανοκίνητα, επιβάρυνε πάνω στην εγχώρια χειροτεχνία (μέση τιμή 42,7 γιέν το 1876, 45 γιέν το 1878 — οι τιμές είναι για το κάθε κίλ, ιαπωνική μονάδα μέτρησης που αντιστοιχεί σε κάπου 1,5 λίβρα)⁽²¹⁾. Και στις δύο περιπτώσεις μάλιστα, στην εγχώρια βιοτεχνία υποκαταστάθηκε με λίγο ή ίσως περισσότερο ο μηχανισμός, με άλλα λόγια οι εισαγωγές άνοιξαν το δρόμο για την ανάπτυξη του «βιολικού» καπιταλισμού. Από το άλλο μέρος η γρήγορη αύξηση στο εξωτερικό εμπόριο (γυωρικά είδη, κι αργότερα πετρέλαια για τη Ρωσία, μετάξι και λίγο για την Ιταλία, μετάξι και υφάσματα για την Ιαπωνία) εξασφάλισε στις ανερχόμενες τριτες καπιταλιστικές οικονομίες σημαντικές δυνατότητες για τη διάθεση των προϊόντων τους στην παγκόσμια αγορά. Τα εξασφαλιζόμενα με αυτόν τον τρόπο κέρδη έγιναν μία από τις κύριες πηγές για τη χρηματοδότηση της εγχώριας συσσώρευσης κεφαλαίου.

Βέβαια, στη φάση αυτή, κιόλας, η ανάπτυξη στην παγκόσμια αγορά σε συνθήκες σχετικής υπανάπτυξης άσκησε έντονα αρνητικές επιδράσεις στην πρωτογενή συσσώρευση του κεφαλαίου σε αυτές τις χώρες. Ήταν άδικη η ανταλλαγή ανάμεσα σε προϊόντα που παράγονταν σε συνθήκες πιο μεγάλης παραγωγικότητας της εργασίας και προϊόντα που παράγονταν σε συνθήκες πιο χαμηλής παραγωγικότητας της εργασίας, είχαν δηλαδή μείον ανταλλαγή από λιγότερη με περισσότερη εργασία, και κι οδηγούσε σε μία διαρκή άλιξη και κεφάλαια από τις χώρες αυτές προς τη Δυτική Ευρώπη⁽²²⁾. Με τη διαρκή τούτη δέν είχε μείον έκταση που να εκθέτει σε σοβαρό κίνδυνο την εγχώρια κι αυτόνομη συσσώρευση του κεφαλαίου. . . συνολικιστο στις χώρες αυτές που διακρίνανε κιόλας παλιές θανάμεις εκανές να υποκαταστήσουν στην κατακρήσιν χειροτεχνία μείον αναπτυσσόμενη μεγάλη εγχώρια βιομηχανία. Όπου έλπιαν, όπως στην Τουρκία, η δέν ήταν άρεστέ αναπτυσσόμενες τούτες οι πρωτογενείς — έπειθε το κράτος δέν μπορούσε η δέν ήθελε να διαπραγματισεί τον αναγκαίο ρόλο της μαμής όντε μαγέρκου καπιταλιστικού συστήματος, η έπειθε συνέβαινε να έλλογουν κιόλας τη διακρίσιν της πρωτογενούς συσσώρευσης χρηματικού κεφαλαίου έξωκι αντί για μείον εγχώρια άποκή ράξη, αλλ—, έκει οι εγχώριες άποκαίρες έκδιωχνά-νισης έσαν καταδικασμένες ν' άποτύχουν, έτσι κι άν από την καθαρά

οικονομική άποψη οι προβολέοις δύν ησαν πύθ άνομιμας παρὰ τῇ Ρω-
σία, τὴν Ἰαπωνίαν ἢ τὴν Ἰαπωνίαν (23).

Στὴν ἐποχὴ τοῦ ἡμεριαλισμοῦ ἡ ὅλη τούτῃ βιοτὴ ἀλλάζει ἐκκο-
πῶ. Πᾶσι καὶ ἡ διαδικασία πρωτογενεῶς συσσώρευσης τοῦ κεφάλαιου
στὴς ὁχ. ἀκόμη καπιταλιστικοποιημένες οἰκονομίες γίνονται πᾶς ὑποταλῆς
τῇ ἀναπαραγωγῇ τοῦ μεγάλου καπιταλιστικοῦ κεφάλαιου τῆς Δύ-
σης. Τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ «Τρίτου Κόσμου» καθορίζει πλέον
ἡ ἐξαναγωγή κεφάλαιου ἀπὸ τῆς ἡμεριαλιστικῆς χώρας, ἀλλ' οὐκ τῇ δι-
καιολογίᾳ πρωτογενεῶς συσσώρευσης ἀπὸ τῆς ἐγχώριας ἀγέτης τάξεως.
Κι ἡ ἀνάπτυξιν αὕτη διαμορφώνεται σὲ συμπληρωμακὰς ἀνάγκας τῆς
καπιταλιστικῆς παραγωγῆς οἰς μητροπόλεις — κι αὐτὸ ἔχει σὲν ἡμεση-
συνέπειαν τοῦ συναγωνισμοῦ ἀπὸ τὰ φτηνὰ προϊόντα τῆς μητροπόλεως, ὅσο
σὲν ἡμεση ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος πῶς κι ἡ ἐπένδυση κεφάλαιου ὀ-
κινᾷ ἀπὸ τῇ μητροπόλει κι ἀποβλέπει μόνον σ' ἐπιχειρήσεις πού ὑψη-
ρευτοῦ τὰ συμφέροντα τῆς ἡμεριαλιστικῆς μπουρζουαζίας.

Ἡ διαδικασία τῆς ἡμεριαλιστικῆς ἐξαναγωγῆς κεφάλαιων πύγει τὴν
οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου», πρωταρχικὰ μὲ
τὸ ν' ἀπορροφᾷ, μὲ μὴ πειστικὰ διεγκλημάτη διαπορᾷ, τῶς διαθεσίμους
πόρους γιὰ τὴν πρωτογενῆ συσσώρευση κεφάλαιου. Ἔχουμε νὰ κάνουμε
μὲ μὴ συνεχῇ — ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας — ἀπαλλοτριώ-
σιν τοῦ ἐγχώριου κοινωνικοῦ πλεονέκτητος γιὰ χετρε τοῦ ξένου κεφά-
λαιου, μ' αὐτονήτη συνέπειαν τὴ μείωση τῶν διαθεσίμων γιὰ τὴν ἐγχώ-
ρια συσσώρευση κεφάλαιου πόρων (24). Ἦκεται οἱ ἀπομένοντες πόροι
τρέπονται σὲ κέρους τοῦς τιμὰς πού ἀποδίδονται ἀποφασιστικὰ γιὰ
τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀπανάπτυξης (βλὼς τὴν ἀποκάλει σ' Ἀντρέ Ἰβάν-
σερ Φράνκ) ἢ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξάφησης (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω-
με τὸν ὅρο τοῦ Θετόμου γιὰς Σάντος) (25), ἐπιδεθ' τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπό-
ριον, μιστικὴς ἡπηρεσίες γιὰ τῆς ἡμεριαλιστικῆς ἀταρίας, κερδοσκοπία
σ' οἰκονομὰ κι ἀκίνητα, τραπεζικία, βιομηχανικὴς λογιτεχνικὴς ἐπιχει-
ρήσεις καὶ λογιτεχνικὴς ἀποδοκίμους στὴν τιμὰ τῶν ὑπηρεσιῶν (λαχρία, δι-
γερσὲς, γκαρκαρισμὸς, τυχερὰ παιγνίδια, λίγες — πάλι τὸν τουρισμὸν κλπ.).
Τρίτον περιορίζεται ἡ πρωτογενὴς συσσώρευση τοῦ κεφάλαιου μὲ τὸ νὰ
σταθεροποιηθῶν οἱ παλιὲς ἀρχαὶς τάξεις καὶ νὰ ἀρτηθῇ ἕνα σημει-
σιατὸ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὁπαλλοῦς βίω ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς καλλωπὸ
ἐπιχειρηματικῆς παραγωγῆς καὶ χρηματικῆς οἰκονομίας.

Διαιερφώνεται ἔτσι μὲ ἀκ πρώτης βφης παρὰβλεπὲ εἰκόνα. Ἡ ἡμε-
συμένη ἀναπαραγωγὴ τοῦ κεφάλαιου, πού στὴς μητροπόλεις προηθεῖ
τῇ διαδικασία τῆς παρὰλλήλης πρωτογενεῶς συσσώρευσης τοῦ κεφάλαιου,
ἀπορριπτοῖται τῇ διαδικασία τούτῃ στὴς μὴ ἐνδομηχανικισμένες χερες. Ὁ-
πιο εἶναι ἡφθον τὸ κεφάλαιον, ἔχει συσσωρεύεται μὲ γρήγορον ρυθμό, κι
ὅπου πάλι ἀναυγίσει, ἡ κινητοποιήσῃ τὴν κι ἡ συσσώρευσὴν τὴν προχω-

ροδών έργα και άντικαταστά. Η ελπίδα τούτη, που φαινομενικά δε συμβιβάζεται με τους κανόνες λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς και με τα λεγόμενα της φιλελεύθερης οικονομικής θεωρίας, γίνεται κατ'εξοχήν μόλις πάρουμε υπόψη μας την κίνηση του ποσοστού του κέρτους. Τη μονόπλευρη «πανάντωση» του «Τρίτου Κόσμου» δίν προκαλεί ή κακή ή καλή των υπερμεγαλοτών είτε κι ή κοινωνική άδικανότητα των εγχώριων ήρετικων τάξεων, αλλά ένα πλέγμα οικονομικών και κοινωνικών προϋποθέσεων που από το ένα μέρος διευκολύνουν την πρωτογενή συσσώρευση χρηματικού κεφάλαιου, από τ' άλλο όμως καθιστούν την πρωτογενή συσσώρευση δημιουργικού κεφάλαιου λιγότερο αποδοτική, κι άσφαλως πιο έπιπολή, απ' ό,τι είναι τα προαναφερμένα πεδία επένδυσης ή ή λύση της συνεργασίας με τον υπερμεγαλομό για τη διευρημένη άνοδο παραγωγή του υπερμεγαλοτικού κεφάλαιου (20).

Πάνω στο πέρασμα, λοιπόν, από την καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού στον κλασικό υπερμεγαλομό αλλάζει ή συγκεκριμένη δομή των σχέσεων παραγωγής κι ανταλλαγής άνάμεσα στις μηχανοδύσεις και τις υπανάπτυχτες χώρες. Η κυριαρχία του ενός κεφάλαιου πάνω στην εγχώρα συσσώρευση κεφάλαιου, που στις πιο πολλές περιπτώσεις συμβαδίζει και με την πολιτική εξουσία της, έχει σαν αποτέλεσμα ή άνάπτυξη της τοπικής οικονομίας να υποτάσσεται στα συμφέροντα της άστικής τάξης των μηχανοδύσεων. Οι υπανάπτυχτες χώρες δε βρίσκονται πια με το έλεος του πυροβολικού των φτηνών διυλιστηρίων αλλά με το όπλο του ελεγχου των κεφαλαιουχικών τους πόρων. Από τ' άλλο μέρος ή συγκεκριμένη των προσπαθειών της εγχώριας άστικής τάξης σαν έλεγχος της παραγωγής και της εξαγωγής των πρώτων ύλων άποτέλεσε στην προϊμμεγαλοποική εποχή καθώς το προανακρουσμένο για την κατάρρευση, προκαπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων προς το συμφέρον της ίδιας τούτης άστικής τάξης. Στην κλασική υπερμεγαλοποική εποχή διαμορφώνεται, αντίθετα, με ή μακροπρόθεσμη κοινωνική και πολιτική συμμαχία άνάμεσα στον υπερμεγαλομό και την εγχώρα ελιγρχία, ή άποτέλεσμα να παγώσουν οι προκαπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις στο χωριό κι έτσι να παρεμποδιστεί άποφασιστικά ή διευρυση της εγχώριας αγοράς (21), όποτε κι ήμποδίζεται ή συσσώρευση ή άνδομηχανική της χώρας είτε ή πρωτογενής συσσώρευση του κεφάλαιου, στο βαθμό που προχωρεί, καθυστερείται σε βρόχους μη δημιουργικούς.

Η Χιλή άποτελεί ένα κατ' εξαγωγή κλασικό παράδειγμα για τη ριζική τούτη άλλαγή στη δομή της παραόσιας οικονομίας στο πέρασμα από τον καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού στον κλασικό υπερμεγαλομό. Η άρχική ένταξη της Χιλής στην παραόσια καπιταλιστική αγορά έγινε στο 19ο αιώνα με όσση την έξορση του χαλκού που ώστόσο βρισκόταν στο πιο μεγάλο της μέρος σε χιλιάνικα χέρια (22). Η

επόμενη φάση άρχισε με την ανάπτυξη της παραγωγής του νέου μετά το νικηφόρο πόλεμο της Κίλης με το Περσό και τερματίστηκε με την ολοκληρωτική κυριαρχία του βρετανικού κεφάλαιου πάνω στις εξορυγικές δραστηριότητες της χώρας. Το 1880 η συνολική αξία των επενδυμένων στη Κίλη βρετανικών κεφαλαίων έφτανε στο 7,5 περίπου εκατομμύρια στερλίνες, ενώ απ' αυτά το 6 εκατομμύρια ήταν δημολογίες σε κρατικά όπλα. Το 1894 το σύνολο αξιολογήθηκε σε 24 εκατομμύρια στερλίνες, κι απ' αυτές το 18 εκατομμύρια ήταν άμεσες επενδύσεις, προπάντων στη βρυχεία νέου και χαλκού (84). Είχαν χαρακτηριστεί το δέν επαξία ποτέ να είναι κύριο εξαγωγικό προϊόν της χώρας με πρώτη ύλη, πρώτα ο χαλκός κι έπειτα το νέου, ενώ έλλειψαν άπεναντίας οι κυρίαρχες διαδικασίες της αυσσεύσεως του κεφάλαιου κι οι κυρίαρχες παραγωγικές σχέσεις (85).

Η κυριαρχία του ξένου κεφάλαιου πάνω στη συσσώρευση κεφάλαιου στις ύπανάπτυχτες χώρες άδηνγε! σε μόν οικονομική ανάπτυξη που κάνει τις χώρες αυτές συμπληρωματικές, όπως είπαμε κιόλας, στις οικονομίες των ιμπεριαλιστικών 'μνητροπάλειων. Αυτό σημαίνει πρ πάντων πως πρέπει να συγκυρώσονται στην παραγωγή γεωργικών πρώτων ύλων κι όρυκτων. Το κυνηγητό των φτηνών πρώτων ύλων συμπεραίνεται τρόπος τω με την ιμπεριαλιστική εξαγωγή κεφαλαίων και μάλιστα άποτελεί με βασική της προϋπόθεση. Η διαμείβρωση άνός σχετικού πλεονόματός κεφαλαίων στις μνητροπάλειες, ή προσηπάθεια εξαγωγέλλεισης ένώς με ψήλες ποσοστέ του κέρδους κι ή άνωζήτηση φτηνότερων πρώτων ύλων άποτελάν κατά συνέπεια μόν ένότητα.

Ότα κι άποτελεί σύμπτωση το φαινόμενο της άνωζήσεως φτηνότερων πρώτων ύλων. Άνταπεκρίνεται στην έσώτερη λογική του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Κάπο άπό την πίεση άνωζής της λογικής ή άυξανόμενη παραγωγικότητα της άργαςίας άδηνγε! σε με σθεαρή άύξηση της ποσότητας άμφορευμάτων που μπορεί να παραχτεί με έριμμένα σύνολα μηχανών κι άργαςικής δύναμης. Πού με τη σειρά της συνεπάγεται μόν τάση για τη μείωση του ποσοτού συμμετοχής του νέου σταθερού καθός και του μεταβλητού κεφάλαιου στη μέση αξία των άμφορευμάτων, έλλαδή σε μόν τάση ν' άνώθε: το ποσοτό του το άότος των πρώτων ύλων συμμετέχε: στην τιμή παραγωγής του μέσου άμφορεύματος: «Καθός λοιπόν μεγαλύνει ή παραγωγικότητα της άργαςίας, ή αξία των πρώτων ύλων άνταπροσπαθεί ένα έλο και το μεγάλο ποσοτό της αξίας του άμφορεύματος, έπειδή στην άπαιδήποτε μόνάα το τελικό προϊόντος μείνεται: σταθερά το ποσοτό πώ άνταπροσπαθεί στην αξία της ή φθαρά των μηχανών κι ή πάλιβατη άργαςία. Η πτωτική τάση τάση άδηνγε! σε με σχετική άνοδο του ποσοτού του ά πρώτα: ύλες συμμετέχουν στην αξία — έ έ δ ν έ π ο υ ή α β ξ η -

αφ' αὐτῆς ἀναίρεται μὲ μὲν ἀνάλογῃ μείω-
σῃ τὴν ἀξία τῆς πρώτης ὀλῆς, ποὺ τὴν προ-
καλεῖ ἡ αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν ἐκ τῆς
ἀναγκῆς γὰρ τὴν ἐξασφαλίσῃ τῆς ἐργα-
σίης (11). Τὸ γεγονός πῶς οἱ πρῶτοι ὄλες παράγονταν σὲς ὑπερ-
πόντους χώρες μὲ πρηνέστερες προκαπιταλιστικὰς μέθοδους — ποὺ ἀνέμα-
σά πως ἦσαν χαρακτηριστικὴ ἡ βουλοκρατικὴ οἰκονομία τῶν πρῶτων
πολιτειῶν τῶν ΠΗΛ — συνέκρινε τὴν τάση ν' ἀκριβέστερον σχετικὰ σὲ
πρῶτος ὄλες καὶ ἐπόμενες καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ μαθηματικῆς κεφά-
λαιου νὰ δώσει τὴν παραγωγὴν πρῶτων ὀλῶν σὲ μὲν πρῶτη, δηλα-
δὴ καπιταλιστικῇ, ἐξῆς (12). Σπασατο, μὲ πάντως ὅχι μονα-
δικῇ, ῥάδι ἐπαίξε σὲ τούτῳ ἡ ἀξίωσις τὴν τμήν τοῦ ἀποπαικτοῦ σὲν ἀπο-
τέλεσμα τοῦ ἀμερικάνικο ἐμφύλιου πολέμου. Ἡ χαρακτηριστικὴ γὰρ
τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα τάση γὰρ τὴν ὅχι μονάχα σχετικῇ ἀλλὰ καὶ ἀπόλυ-
τῇ ἀξίωσιν τῆς τμήν τῶν πρῶτων ὀλῶν ὑπερπαρεῖ γὰρ τῇ θεμελιώσῃ
πρώτῃ τῆς διαπίστευσιν (13). Ὅτι ν' ἔμεσῃ παρ' ἐμὲ σὲ
τοῦ θυτικῶς κεφάλαιου σὲ τῇ διαδικασίᾳ πρῶ-
το γενέσθαι συσσωρευσῆς τοῦ κεφάλαιου σὲ
ὑπανάπτυκτες χώρες προωθεῖ σὲ σημερινὰ
ἐαυτὸς ἡ ἀνάγκη νὰ ὁργανωθῇ σὲ μεγάλῃ κλί-
μακα ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ τῶν πρῶ-
των ὀλῶν.

Μὲ τὴ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ πρῶτων ὀλῶν τῆς ὑπανάπτυκτες
χώρες ἦσαν μὲ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ καὶ ἀπὸ ἑξῆς καπιταλιστικὴς
ἡ πρῶτη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις πρῶτων ὀλῶν. Ἡ ἀπαρξὴ
ἐνδὲς παράστασις σὲν ἀπὸ πρῶτη ἐργατικὴ δύναμις εἶχε σὲν ἀποτέ-
λεσμα νὰ μὴ συμπεριεῖ ἡ χρησιμοποίησις πᾶσις κεφάλαιου σὲ μισθικὴ
κλίμακα. Ἡ μοντέρνα μηχανὴ δυσκολεῖται νὰ συναρμολογήσῃ τὴν πρῶτη
ἐργατικὴ δύναμις. Γὰρ τούτῳ σὲν τμήν τῆς γεωργίας ἡ καπιταλιστικὴ
παραγωγὴ πρῶτων ὀλῶν ἐκθύνεται πρῶτων μὲ μὲν οἰκονομικὰ φρεσύν,
δηλαδὴ μὲ ἐνδὲς πρῶτων οἰκονομικῶν, χειροτεχνικῶν, καπιτα-
λισμῶ, ποὺ δεῖται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀπέναντι τῇ προκαπιταλιστικῇ
οἰκονομίᾳ τῶν φρεσύν σὲ θέσπισιν ἐνδὲς στοιχειώδους καταμερισμοῦ
τῆς χειροτεχνικῆς ἐργασίας, σὲν ἐνίσχυσις τῆς ἐργατικῆς παραγωγῆς
καὶ σ' ἀρτιοτεχνικὰς μέθοδους γὰρ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ
τὴν ὁργάνωσιν ἀγροικῶν ἐξῆς (14). Στὴν ἐξορυκτικῇ, θέρμια, ἡ καπιτα-
λιστικὴ ὁργάνωσις τῆς παραγωγῆς πρῶτων ὀλῶν σὲ ὑπανάπτυκτες χώ-
ρες ἐξήρτησε τὴν χρῆσιν μηχανῶν, δηλαδὴ σ' ἐνδὲς πέρασιν σὲ βιομηχα-
νικὸ καπιταλισμὸν. Μὲ καὶ καὶ ἡ φθίνουσα τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύ-
ναμης, ἡ πέρασιν σὲν ἐξορυκτικῇ σὲν βιομηχανίας καὶ ἡ σχε-
τικὴ ἀνάπτυξις τοῦ προλεταριάτου εἶχαν σὲν ἀποτέλεσμα τὸ κέντρο βα-

ζυγίζετο επί κατασκευαστικής πίστεως καὶ στραφῆ, πρὸς τὴν ἀποστολήν
ἀποδιδόντες ὑπερβίαν, ὡς γὰρ τῇ σκετικῇ ὑπερβίᾳ, ὅπως
καρτέω γίνεται πρὸς Δόσιν (24).

Φτάνουμε έτσι: α) μπόν ελόντα τοῦ πάγκόσμου ὑπεριλιτιστικῶ συ-
στήματος, πῶς αὐτὸ βελτιώνεται; β) ἀσφαλίζεται γενικὰ στὴν ἀνισόμερη ἀνάπτυξη
τῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου, τῆς ἐργατικῆς συνθήκης τοῦ κεφαλαίου,
τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑπερβίβας καὶ τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

[illegible]

μὴ λήθῃς πικρὰ γινώσκεις τὴν ἐργασίαν) ὁποια-
ποιασχόληση (32).

Τὸ τόσο ἀποφοικιστικὸ πῶτο γιὰ τὰ τελευταία ἔκαθε χρόνια τῆς
ιστορίας τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας θεδομένης ἐξηγεῖται
μολάχα μὲ μίαν αὐτοκόπη ἀποψή τῆς διεθνούς ἐξάπλωσης τοῦ καφα-
λαίου. Ἡ καπιταλιστικὴ ἐμπορευματοποιήσις μπόρεσε θέσεια νὰ δι-
μουρρήσει καὶ νὰ καταχτήσῃ μίαν παγκόσμια καπιταλιστικὴν
ἀγοράν, ἀξιοποιήσας θηλασθὲν μέχρι τὴν πύ μακρινὰς γωνίας τῆς γῆς
τὴν κυριαρχίαν τῆς καπιταλιστικῆς κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων καὶ
τὴν ἐπικράτησιν τῶν παραγόμενων ἀπὸ τῆ μεγάλης μοντέρνας καπιταλι-
στικῆς βιομηχανικῆς ἐμπορευμάτων. Δὴν μπόρεσε θίμω νὰ ἐπιδόλει παρὰ
τὸν καπιταλιστικὸν τρόπον παραγωγῆς. Διενέδρυνε ἀπεναν-
τίως καὶ σκλήρυνε στίς χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου ἐκ ἰδιόμορφου κρῆμα
προκαπιταλιστικῶν καὶ καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγῆς καὶ διανο-
μῆς, πρὸς ἐμπεδίσιν τῆ γενέσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου πα-
ραγωγῆς καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἐπικράτησιν τῆς μεγάλης καπιταλιστικῆς βιο-
μηχανίας σ' αὐτὰς τίς χώρες. Αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος λόγος γιὰ τὴ μόνι-
μην πρεσβυτερύουσαν κρίσιν πρὸς ἐξω καὶ πεινήσαν καὶ παραπῆναν χρόνιαν
συγκλίσει: τίς ἐξαρτημένους χώρες, ἐ κύριος λόγος τοῦ αἰ χώρες αὐτὰς
φανερωθήσαν σὰν οἱ πρὸ ἀδύνατοι κρῖνοι τοῦ παγκόσμιου ὑπερκαπιτα-
λιστικοῦ συστήματος.

Μὲ τὴ μαζικὴ διεύθυνσιν τοῦ καφαλαίου στήν παραγωγήν πρὸς τῶν
ὁλῶν μπόρεσε νὰ σταματηθῇ ἀπὸ τὸ 1873 καὶ πέρα ἐν μακρόχρονη τάσῃ
γιὰ τὴν αὐξήσιν στίς τιμές τῶν πρώτων ὁλῶν. Δὲ φράταμε ἀπλῶς στή ση-
μειωμένη κατάρρευσις τῶν τιμῶν τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ στή με-
γάλη κρίσιν τῆς γεωργίας στήν Εὐρώπην, μὲ ἔκστην γρήγορα καὶ τῶν
ἀμερικανῶν αἰ σχετικῶς, σὲ στήρικσιν θηλασθὲν μὲ καίμιας τῶν τελικῶν προ-
δυντῶν τῆς καπιταλιστικῆς βιομηχανίας, τιμές (33). Μὲ τελικὰ ἐ τάσῃ
αὐτῇ ἔπρεπε ν' ἀντιστραφῇ σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ χαμηλοῦ κόστους ἀνα-
παραγωγῆς τῆς ἐργατικῆς δύναμης στίς ὑποανάπτυκτας χώρες, πρὸς τὸ
προκαλῶν ἐν ὑποκαταχόλῃ καὶ ἐ χαμηλῇ παραγωγικότητι τῆς ἐργα-
σίας καὶ πρὸς ἀδιάκοπα διέγερσιν τῇ διαφορᾷ παραγωγικότητος αἰ σχέ-
σιν μὲ τίς ὑποανάπτυκτας χώρες. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀποτελεσματικῆς στήν πα-
ραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στίς ἐξαρτημένους χώρες καὶ τῆς παραλλή-
λης γρήγορης αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας στίς ἐνδυνα-
μιχνομένης χώρες ἔσχεν ἀπλῶς ἔζησημα χρόνου ν' ἀρχίσουν πάλι ν' αὐ-
ξανων αἰ σχετικῶς τιμές τῶν πρώτων ὁλῶν. Κι ἐ ἐξέλιξιν αὐτῇ ἐκκλίνου
μὲ τὴν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἐπιβεβαιώθηκε γὰ μερικὰς πρώτες
ὁλῆς στή δεκαετία τοῦ 1920 μέχρι καὶ τῇ μεγάλῃ παγκόσμιον οἰκονομικῇ
κρίσιν τοῦ 1929—1932, διακρίθηκε ἀπότομα μὲ τίς ἐπιπτώσεις τῆς κρί-
σης αὐτῆς, μὲ καὶ ἐκκλίνουσαν ἐκτὸς μὲ τὸν ἀκαυθόργον θρόνον τῶν ἐξοπλι-

τη των στη δεκαετία του 1940, για να κορυφωθεί στις άρχες του κορεστικού πολέμου το 1950 (10). Η συγκεκριμένη θωράξη της παραγωγίας (υπερμεταλλική οικονομία, βιομηχανική του τέλους του 19ου αιώνα, έγινε πλέον φραγμός για την αξιοποίηση του κεφαλαίου, ή ακριβέστερα πρόβλεπε, ατρία για την πώση του μέσου ποσοστού του κέρδους.

Ήθελε κι επανέληφθησαν τα βασικά στοιχεία κώδους στις δεκαετίες του 1850 και του 1880. Τότε η παραγωγή πρώτων υλών πάνω σε μια βάση προκαπιταλιστικών μεθόδων έργασίας και παραγωγικών σχέσεων μετατρέπεται την αποτελεσματική γρήγορης ανάπτυξης στις σχετικές τιμές των πρώτων υλών από πηγή υπερκέρδους, στην κυρίαρχη στην εκμετάλλευση φτηνής εργατικής δύναμης, ο έμπορος για την παραγωγή επέκταση του κεφαλαίου. Έτσι, τώρα η παραγωγή πρώτων υλών πάνω σε μια βάση χειροτεχνικού-καπιταλιστικών ή πρώιμων βιομηχανικών μεθόδων έργασίας και παραγωγικών σχέσεων έγινε, έτσι για πηγή άπαισιων υπερκέρδων, ατρία φραγμού στην συσσώρευση του κεφαλαίου. Κι όπως, στην εποχή του κεφαλαίου από τον καπιταλισμό στο έλευθέρου ανταγωνισμού στο στάδιο του ημιεργασίας, το μεταπολεμικό κεφάλαιο αντιμετώπισε στην πρόκληση αυτή με τη μαζική του επέκταση στο πεδίο της παραγωγής πρώτων υλών, έτσι στην εποχή του κεφαλαίου από τον «κλασικό» ημιεργασισμό στον υστερό καπιταλισμό, στηρίχτηκε για την αντιμετώπιση του στις ίδιες μέθοδοι και άρχες. Όπως στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, έτσι και στη δεκαετία του 1980 κι ακόμη περισσότερο σε αυτή του 1940 η μαζική επέκταση του κεφαλαίου στο πεδίο της παραγωγής πρώτων υλών προκάλεσε μια θεμελιώδη αλλαγή στην τεχνική και την οργάνωση της εργασίας καθώς και των παραγωγικών σχέσεων. Αν την πρώτη φορά χρειάστηκε να υποκαταστήθην στην πρωτόγονη, προκαπιταλιστική οργάνωση της εργασίας ή χειροτεχνικού-καπιταλιστική και πρώιμη βιομηχανική, στη δεύτερη περίπτωση επιβλήθηκε το πέρας από τη χειροτεχνικού-καπιταλιστική και πρώιμη καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας στην άκρα εκβιομηχανισμένη. Έτσι όμως χάθηκε επίσης ένα από τα πιο σπουδαία κίνητρα για την αποικιακή αξιοποίηση των πρώτων υλών σ' αναπτύσσους χώρες. Τ' ακριβώς μηχανήματα μεταφορών ή αξιοποιήθουν στις μητροπόλεις με μικρότερους κινδύνους παρά υπερκέρδους, κι ή μειωμένη σημασία του κόστους των μεταφορών για την εθνική οικονομική αξία της πρώτης ύλης καταστράφηκε λιγότερο έλκυστική την προσφυγή στη φτηνή εργατική δύναμη των άπαισιων, σ' αντίθεση με την ακριβή εργατική δύναμη στις μητροπόλεις. Έτσι η παραγωγή πρώτων υλών άρχισε να μετατοπίζεται προς τις μητροπόλεις (συμβατικό κωστωτικό, συνθετικό ίνες, κλπ.). Κι όπως τουτο, στην αποτελεσματική αντιμετώπιση δεδομένων, δεν ήταν άμεσα δυνατό (π.χ. στη βιομηχανία του πετρελαίου), ανέκαψε πάντως μια δυν

και από επίμονη πίεση για τη μακροπρόθεσμη προετοιμασία μιας τέτοιας μετατόπισης — οι πρώτες εκδηλώσεις είναι κιόλας ορατές με τις ταραχές βαρβάρων για γεωτρήσεις στη Δυτική Εθιόπια και τη Βόρεια Θάλασσα, καθώς και τις έρευνες για φυσικό αέριο στην Κόρινθο, — σε συνδυασμό με την επιτάχυνση τελεοποιήσιμης παραγωγικής τεχνολογίας.

Οι συντάξεις αμυνών των μεταβολών, που σημειώθηκαν στη δομή της παγκόσμιας οικονομίας πάνω στο άρκαμα από τον «λασικό» στην ύστερο καπιταλισμό, ήταν πολυποικίλες μά και πολύ αντιφατικές. Οι διαφορές ανάμεσα σε ιμπεριαλιστές και «Τρίτου Κόσμου», σ' έλει άφορα τη συσσώρευση του κεφαλαίου και τη εισαγωγή των δυνάμεων παραπέρα, αφού στένεψαν σχετικά άκρως κι οι κλασικές αγορές για τις πρώτες ύλες που εξαγωγήν οι φτωχές χώρες κι έτσι η παραγωγή τους δεν μπόρεσε ν' αυξηθεί με την ίδια ρυθμό όπως των εκβιομηχανισμένων χωρών (40). "Ήτοι εντόθηκε η εικόνομαξικοκοινωνική κρίση σ' αυτές τις χώρες μά επιταχύνθηκαν επίσης, σάν αποτέλεσμα και της πολιτικής εξασθένησης του ιμπεριαλισμού στη διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου κι ύστερα, σ' αποτελεσματικά κινήματα των λαών του «Τρίτου Κόσμου». Οι εξαγέρσεις μεγάλωσαν πολύ τον κίνδυνο επιώλειας των επανδμημένων σ' αυτές τις χώρες κεφάλαιων κι εδότησαν, σε συνδυασμό και με το γεγονός της δημιουργίας νέων εκβιομηχανικών κλάδων στις μετροπόλεις, σε μίαν άποκτητή αλλαγή των στόχων της μακροπρόθεσμης εξαγωγής κεφαλαίου. Ο κύριος όγκος της, δηλαδή, δεν πήγε πιά, όπως τό 1840—1940, από τις μετροπόλεις στις υπανάπτυχτες χώρες, αλλά από ένα μέρος της μετροπολιτικής περιχής σ' άλλες ιμπεριαλιστικές χώρες (41).

Η πτώση, που σημειώθηκε μετά την κορεστικό πόλεμο στις σχετικές κι απόλυτες τιμές των πρώτων ύλών σάν αποτέλεσμα του συνδυασμού τους με μοντέρνα προϊόντα, φτιαγμένα σε γιγάντες βιομηχανικές εγκαταστάσεις σέ συνθήκες ύψηλης παραγωγικότητας της τργαίας, εδότησε σέ νά φτωχύνουν, σχετικά μά σέ μερικές περιπτώσεις κι απόλυτα, οι υπανάπτυχτες χώρες. Προκάλισε όμως και μίαν ελπί και πιά μεγάλη ελπίση ενδιαφέροντος του ιμπεριαλιστικού κεφαλαίου, που πριν ήταν επανδμμένο στις πρώτες ύλες κι έτσι εξαπαλάζε εχι μονόχα άποκικωικά μά φάειση και μονοπωλικά υπεραξέρση, σ' επανδμότες για την παραγωγή πρώτων ύλών, ιδιαίτερα στις μουσουλμανικές χώρες. Τέ διεθνές μονοπωλικό καράλιο άρχισε νά ενδιαφέρεται τόσο για πρώτες ύλες που νά παράγονται μ' άκρως εκβιομηχανισμένες διαδικασίες άντι από άποικιακές βόθλους, όσο επίσης για την παραγωγή στις υπανάπτυχτες χώρες άποικιών προϊόντων που σ' άντιθέση με τις φτηνές πρώτες ύλες νά πουλιούνται σέ μονοπωλικές τιμές (42). "Ήτοι καταρρέει βαθμιαία, σάν αποτέλεσμα της ξαφνικής επέκτασης στην παραγωγή πρώτων ύλών και της μεταβολής στην κλίμακα άποδοτικότητας της πα-

μαγωγής πρώτων όλων κι έτοιμων προϊόντων, ό διαμορφωμένος από τό 1950 πλέον καταμερισμός της εργασίας. Έν' διαδικασία αυτή επιταχύνει τό γεγονός πως στο μεταξύ άλλαξε κι ή δομή του μονοπωλικού κεφάλαιου στις ιμπεριαλιστικές χώρες. Ένώ στο 19ο πλέον και τις άρχές του 20ου οι μονοπωλικές εξαγωγές στηρίζονταν στο καινοποιοτικό άγαθό, τό γυαλίθρακα και τό χάλυβα, μετά την παγκόσμια κρίση του 1929 κι ιδιαίτερα μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τό κέντρο βαρύνει της εξαγωγικής προσπάθειας μεταποτίστηκε όλο και πιο πολύ προς τις μηχανές, τά όχηματα και τά κεφαλαιουχικά άγαθά. Η σημασία του ρόλου, που οι καιτηγρίες αυτές έμπνευσμάτων παίζουν στο μενικέτο εξαγωγών μιας χώρας, έγινε στην κυριολεξία δείκτης του όαθμοό όικονομικής ανάπτυξης της χώρας αυτής (14). Σάν αποτέλεσμα της εξαγωγής ειδών σταθερού κεφάλαιου αύξάνει φυσικά ταυτόχρονα και τό ένδοξέρον των πιο πλούσιων μονοπωλικών επιχειρημάτων για την εκθίστασή τους του Έρίτου Κόσμου. Όύτω, κι όχ: τόσο πολύ λόγω φιλικότητας: ή πολιτική, έδήγησε στη διαμόρφωση μιας «άνταπτυξιακής ιδεολογίας» στις μονοπωλίες.

Η άλλωστε αυτή στη διάθρωση της παγκόσμιας οικονομίας έσδυναται τάχα μέ μίαν τάση νά προκληθή επιτέλους άπορροπιστικό ή εκθίστασή, του Έρίτου Κόσμου, νά γινικενη ή καπιταλιστική τρέπος παραγωγής και ν' άπαιθε έμοιογενής ή παγκόσμια οικονομία; Σημαίνει άπλως πως άλλώς: ή μισρή που παίρνει: ή παράλληλη πορεία της ανάπτυξης και της ύπανάπτυξης ή, άκριότερα, πως διαμορφώνεται: μία καινούργια κλίμακα διαφορισμού στη συσκόρευση του κεφάλαιου, στην παραγωγικότητά και στο ποσότη της υπεραξίας, που, έτσι κι αν διαφέρει στη δομή, είναι πάσης και χτιστητή προς στην «καλαϊκή» ιμπεριαλιστική εποχή.

Άναφορικά μέ την κλίμακα διαφορισμού στη συσκόρευση του κεφάλαιου, πρέπει νά τονισή, πως οι ιμπεριαλιστικές έπενδύσεις κεφάλαιου στις υπανάπτυχτες χώρες άντισποσωπώνουν στο πιο μεγάλο τους μέρος όχ: μίαν πραγματική εξαγωγή κεφαλαίων αλλά την επανεπένδυση πραγματοποιηθένων κερδών, την πιο μεγάλη κινητοποίηση της υπόπιας κεφαλαιαγοράς, και την αύξανόμενη άπορρόφηση της παραμμένης στις υπανάπτυχτες χώρες υπεραξίας καθώς και του άφροτικού πλεονόσματος. Ιδιαίτερα ό' ό,τι: άφροα τη Λατινική Άμερική διαθέτουμε πολύ άκριθή στοιχεία (15). Συνεχίζουμε επίσης σημειώνεται ή καθική διαφορά άξίας προς τις μονοπωλίες από τις οικονομικά εξαρτημένες χώρες. Μπορούμε μάλιστα νά πούμε, δίχως όδση υπερόλης, πως σήμερα ή καθική διαφορά άξίας είναι πιο σημαντική παρά στο παρελθόν, όχ: μονάχα μέ τη μεταθίσταση μερισμάτων, τόκων και διευθυντικών άπολαυών σε όφελος των ιμπεριαλιστικών γυάντων έπιχειρήν καθώς και μέ τό αύξ-

νόμους θάρος των χρόνων (48), αλλά επίσης επιπλέον περιδύει σε σημασία ή $\pi \nu \iota \tau \eta \delta \nu \tau \alpha \lambda \lambda \alpha \nu \eta$ (49).

Τούτοις μάλιστα φέρνει στο πρόσβλημα της διαφοροποίησης της παραγωγικότητας. Όπως αποκαρτήνισε στο 20^ο κεφάλαιο του πρώτου τόμου του «Κεφάλαιου» έ Karl Μάρξ (41), η ανταλλαγή κάτω από έντασης θροσε καθρεφτίζει με διαφορά στη μέση παραγωγικότητα της εργασίας σε δύο χώρες. (Τούτο δέν έχει αυτό καθεαυτό καμιά σχέση με την ύλική σύνθεση των εξοπλισμάτων που παράγονται, κατά πόσο δηλαδή πρόκειται για πρώτες ύλες ή καταργασμένα προϊόντα, ή για διομηχανικά ή άγροτικά προϊόντα). Και δέν υπάρχει άμφισβόλια πώς η μοντέρνα βιομηχανική παραγωγή καταναλωτικών αγαθών άνοπροσωπεί, σε σχέση με τη μισοαυτοματοποιημένη παραγωγή μηχανών κι εχημάτων, με διαφορά παραγωγικότητας άναμειψιότητα από μεγάλη άπ' έτι συμβαίνει σε σχέση με τη χειροτεχνική ή πρώιμη βιομηχανική παραγωγή πρώτων ύλων άρκεως και τη βιομηχανική παραγωγή καταργασμένων ειδών άφετέρου.

Παράλληλα με την εξέλιξη αυτή μεγαλώνει κι η κλίμακα διαφοροποίησης στο ποσοστό ύπεραξίας. Σάν άποτέλεσμα της μείωσης στην έφεδρικό στρατό της βιομηχανίας, άποδίδει στισσαστικά άδύνατο ν' αλξήσθ ή παραγωγή άπόλυτης ύπεραξίας στις ήμπεριαλιστικές χώρες. Άνωμαίνουσιν άσφαλώς παράλληλα οι προσπάθειες ν' αλξήσθ ή ένταση της εργασίας. (Οι προσπάθειες του κεφάλαιου συγκυνηγώνονται επίσης στο ν' αλξήσθ: την άπόσπαση σχετικής ύπεραξίας — έέδοια μονάχα στην ένταση που μπορεί νά έξωστειρωθεί ή άντικειμενική έπίδραση της αλξήσης στην παραγωγικότητα πένει στο ποσοστό ύπεραξίας (42)).

Τα πράγματα διαφέρουν στην περίπτωση των ύπανάπτυχτων χωρών. Εκεί ή άπαρχή έκδομηχανήσης κι ή συνδεδεμένη μαζί της αλξήση στη μέση κοινωνική παραγωγικότητα της εργασίας έπιτρέπουν με σημαντική μείωση στο κόστος άναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, έτσι κι αν ή μείωση αυτή δέν έκφράζεται πάντοτε (άνάμια σε άλλα και αν άποτέλεσμα των διαρκών πλθθερσιμώ) με μια μείωση στις χρηματικές τιμές. Όσοις ή αλξήση στη μέση κοινωνική παραγωγικότητα της εργασίας δέν έπιφέρει μίαν αλξήση σε ήθικασοτικό κόστος άναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δε συνυπολογίζονται δηλαδή στο εργατικό μεροκάματο τυχόν καινούργιες άνάγκες, ή τουλάχιστο συνυπολογίζονται σε πολύ περιωρισμένη μονάχα κλίμακα. Τούτο άφείλεται άφ' ενός σε γεγονός πώς ή μικρόχρονη τάση για την εξέλιξη του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας είναι στις μισοαυτοτικές άντιθεση από καινή στις μηχανές, έπειδή ή έκδομηχανήση προχωρεί μονάχα άργά και δέν μπορεί ν' άντικαθίσταει το συνολό άπόσπασης των φτωχών άγροτών από τό γή τους. Την τάση αυτή ένισχύει παρακάτω το έκθιμακό

πέρασμα του ξένου κεφάλαιου από τις πρώτες δόες στα κατεργασμένα προϊόντα, γιατί στην πρώτη δραστηριότητα είναι σχετικά μεγάλη η ένταση εργασίας. Ήδη στη δεύτερη είναι μεγάλη η ένταση κεφαλαίου. Έτσι άνωμετα από 1925 και το 1963 το ποσοστό των μαρκακιματιώρηδων στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της Δυτικής Αμερικής έφτανε σταθερό από 14 τοις εκατό, ενώ παράλληλα το ποσοστό της βιομηχανικής παραγωγής στο καθαρότερο έθνικό προϊόν διπλασιάστηκε, από 11 σε 23 τοις εκατό (40). Αφ' ετέρου η διαμόρφωση, σαν αποτέλεσμα της εξέλιξης στην έφεδρική βιομηχανική στρατιά, ευνοημένων συσχετισμών δύναμης στην αγορά εργασίας έμπορεύει την κοινωνικά αποτελεσματική όργάνωση του προλεταριάτου στη βιομηχανία και τα όρυχά της και αυτό πάλι έχει σαν αποτέλεσμα να παλιότερα το έμπόρευμα εργατικό δύναμη, κάτω από την άξια του. Το κεφάλαιο έχει έτσι τη δυνατότητα να αντισταθεί: τη μείωση στο ποσοστό του κέρους με μίαν εξέλιξη στο ποσοστό υπαξίας, κι αυτό με την παρεκτοχή των πραγματικών μαρκακιματιών, όπως κι έγινε στην Αργεντινή το 1954—1960, στη Βραζιλία το 1964—1966, στην Ινδονησία το 1966—1967 (41).

Η πιο χαμηλή τιμή της εργατικής δύναμης στις εξαρτημένες και μισοκαπιταλιστικές χώρες έπικρέπει δίδαι να κρατείται στο ψηλό το μέσο ποσοστό του κέρους — πράγμα που κι έγγεγει γιατί το ξένο κεφάλαιο ελπίζει: σ' αυτές τις χώρες. Μα ταυτόχρονα δημιουργεί τραυματισμό για την παραπέρα συσπώρευση κεφαλαίου, αφού τα χαμηλά πραγματικά μαρκακιματία κι οι περιορισμένες ανάγκες των εξαγωγόμενων παραπροϊόντων τη διεύρυνση της εσωτερικής αγοράς. Έκπαιδαζούνται λοιπόν η εξέλιξη και σημειώσαμε στη σύνταξη μας ανάλυση της περιόδου άκρης του υπερκαπιταλισμού. Το εργατικό δηλαδή κεφάλαιο προτιμά να κάνει τις επενδύσεις του έξω από τη βιομηχανία. Την τάση αυτή ενισχύει: παραπέρα το γεγονός πως η υποδιατεμένη με μοντέρνα τεχνολογία — αν και διαθέτει συχνά μεταχειριζόμενα εξοπλισμό της άυτης — βιομηχανία αντιμετωπίζει στις πιο πολλές περιπτώσεις προβλήματα αναξιοποίησης δυναμικότητας κι αδυναμία να πραγματοποιήσει οικονομικές κλίμακες (42). Τοσο έπαρξάνει με τη σειρά του τη συγκέντρωση του κεφαλαίου, ευνοημένη τη διευρυμένη αναπαραγωγή, σπρώχνει το κεφάλαιο σε τομείς μη βιομηχανικούς ή μη παραγωγικούς και μεγάλώνει τη στρατιά των ανέργων κι αποσπαραχθέντων προλεταρίων και μισοπρολεταρίων. Από και — κι έχει από την αδύναμη αποταμιευτική μορφή και τη δυσμενή της επένδυση στο έθνικό εισόδημα — ξεκινά η πραγματικός φαύλος κύκλος της αποκατάστασης (43).

Η δομή της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, όπως προκύπτει από αυτή την εξέλιξη στην έταξη του ύστερου καπιταλισμού, διαφέρει από μόνον σ' όρισμένα ουσιαστικά σημεία από αυτή της έταξης του

κλασσικού υπεριαλισμού. Έλνει ν' αναπαράγεται και νά επιτείνεται τις δια-
φορές παραγωγικότητας, εισοδήματος κι ετήμεριες ανάμεσα στις ήμπε-
ριαλιστικές χώρες και τις υπανάπτυκτες. Η συμμετοχή των υπανάπτυ-
χτων χωρών μειώνεται άναί ν' αυξάνει: ή νά παραμένει σταθερή — κι
είναι: γρήγορ; ή ρυθμός της μείωσης. Όλος ή μεταβίβαση ιδιωτικού και
δημόσιου κεφαλαίου από τις μητροπόλεις δέν έπικρατεί γιά ν' άποσταθμί-
σει: τη μεταβίβαση άξίας στην αντίστοιχη κατάσταση, κι ή συνέπεια έφ-
νει νά φτωχαίνουν οι χώρες του Έκτου Κόσμου σέ σύγκριση μέ τις ήμ-
περιαλιστικές. Η γρήγορη μείωση της συμμετοχής του Τρίτου Κόσμου
στό παγκόσμιο έμπορεύ — από κάτω 33% τό 1950 σέ κάτω 17% τό
1970 — δέ σημαίνει: πώς λιγοστεύει, σ' άπόλυτα μεγέθη, ή έξάφηση,
τιών υπεριαλιστικών χωρών από μερικές στρατηγικές πρώτες ύλες που
έξάγουν οι μισοαποικιακές χώρες — υφάνιο, σιδηρομετάλλευμα, πετρέ-
λαιο, καέλιο, βωξίτη, χρύμις, μαγγάνιο, κλπ. Άπεναντίας σ' άπόλυτα
μεγέθη ή έξάφηση τούτη μεγάλωσε (63). Μά ή άνταγωνία άξίας χρήσης
κι άνταλλαχτικής άξίας του έμπορεύματος εκδηλώνεται μέσθ στο πλάι
αίο της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας μέ τό γεγονός πως την
έξάφηση του ήμπεριαλισμού από τις πρώτες ύλες των φτωχών χωρών
συνδεθεί ή σχετική μείωση των τιμών που καταβάλλονται γιά τις ίδιες
πρώτες ύλες, ή σχετική δηλαδή έξάφηση της άξίας τους.

Ίίσιμ από τό ρυθμό της άνοξης και συνδυασμένης φάσματος της
καπιταλιστικών, προκαπιταλιστικών και μισοκαπιταλιστικών παραγωγι-
κών σχέσεων και καπιταλιστικών σχέσεων άνταλλαγής βρίσκουμε τόν
προβληματισμό της τυχαριμένης επίδρασης και ο νόμος της άξίας ά-
σκει στο διεθνές πεδίο, τόν τρόπο δηλαδή που διαμορφώνονται οι τιμές
στην παγκόσμια αγορά και τόν αντίτυπό τους στις έθνικές οικονομίες.
Έκτος και μισαδικός είναι έξικης άμφιβολία ή νόμος της άξίας (64). Άπο-
ταურγία του είναι νά ρυθμίσει, κι την άνταλλαγή μισοπρόβλημα, υπάλληλο-
μων ποσοτήτων εργασίας, τόν καταμερισμό των διαθέσιμων στην κοινω-
νία οικονομικών πόρων ανάμεσα στους διάφορους παραγωγικούς τομείς
και μέ βάση τις διακυμάνσεις στην αξιοχρησ κοινωνική ζήτηση, τη διάρ-
θρωση δηλαδή της κατακόλωσης. Μά ή γενική τούτη διαπίστωση δέν
έξηγεί τίς πώς έπενεργεί πάνω στην παγκόσμια αγορά ο νόμος της
άξίας.

Μάλο που πραγματοποιήθηκε κάποιας φορές τό πρόβλημα τούτο (65),
ο Μάρξ ωστόσο δέν τό άνάλυσε συστηματικά στο «Κεφάλαιο». Μέ βάση
έκως τις παρατηρήσεις του, ή λογική της θεωρίας του και μέν άνάλυση
των έξελίξεων στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά στα τελευταία 150
χρόνια μπορούμε νά διατυπώσουμε τούς παρακάτω δέκα βασικούς κα-
νόνες:

1. Σέ συνθήκες καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων ή διαμόρφω-

στη θνησίαν τιμών παραγωγής, ή πληκτικ ή διαλαθή εξίσωσης των ποσοστών του κέρδους, πραγματοποιείται μονάχα στην εθνική αγορά (στην προ-καπιταλιστική μάχιστα εμπορευματική παραγωγή είναι δυνατόν διαφω-ρες εμπορευματικές αξίες να συνυπάρχουν σε περιφερειακή κλίμακα μέ-σα στην Ήβια χώρα, έφθουν διαφέρει ή παραγωγικότητα της εργασίας σε διάφορες περιοχές και δυσκολεύεται ή κυκλοφορία των εμπορευμά-των σ' εθνική κλίμακα) (64). 'Ο νόμος της αξίας μπορεί να εδγηγήσει παντού σ' εθνικές τμές μονάχα άφωσ τά ποσοστά του κέρδους εξισω-θούν όλα διαθνώς με τό να ολοκληρωθή ή διεθνής κινήτικότητα του κε-φάλαιου και με τό να καταστηθούν τά κεφάλαια σ' όλες τις περιοχές της γης ανεξάρτητα από την εθνικότητα και την καταγωγή των κεφα-λαίων (65) — δηλ. στην πράξη μονάχα έφθουν υπάρξει με έλεγο-γικής παραδομια καπιταλιστική οίκονομία μ' ένα μοναδικό παγκόσμιο καπιταλιστικό κράτος.

2. 'Η ύπαρξη εθνικών τιμών παραγωγής σ' εθνική μονάχα κλίμα-κα άναγκαστικά συνεπάγεται διαφορετικές εμπορευματικές αξίες σε διά-φορες χώρες. 'Ο Μάρξ τόνισε κάμποσες φορές τη συγκεκριμένη τούτη επίδραση του νόμου της αξίας σε διεθνές πλάνο. Όρεόεται σε διαφορές στην εθνική παραγωγικότητα κι ένταση της εργασίας και στην αξία των εμπορευμάτων, σ' εθνικές διαφορές στην οργανική σύνθεση του κε-φάλαιου, σε ποσοστά υπεραξίας, κλπ. Στην παγκόσμια αγορά άποπμά-ται σάν επί έντατική ή εργασία χήρας με μεγαλύτερη, παραγωγικότητα της εργασίας, δηλαδή τό προϊόν μίος μέρας εργασίας σε τούτη τη χώρα αντιπλάσσεται γιά παραπάνω από μίον μέρα εργασίας σ' ύποανάπτυχτες χώρες.

3. Πάνω στην έξαγωγή εμπορευμάτων από χώρα μ' άνώτερη σε γνό-ρα με καπότερη παραγωγικότητα της εργασίας οι Ήδωχ-ήτες των έξα-γόμενων εμπορευμάτων πραγματοποιούν ένα υπερέκδος έπειδή μπορούν να διαθέσουν τά εμπορεύματά τους τούτα σε μίον τιμή και ξεπερνά την τιμή παραγωγής στην έσωτερική τους αγορά με κι ύστερα από την «έθνι-κή» τιμή στη χώρα εισαγωγής.

4. 'Αν ή έξαγωγή αυτή είναι σε τμία κλίμακα που να κυριαρχεί στην όλη αγορά της χώρας εισαγωγής, ή «έθνική» τιμή του εμπορεύμα-τος στη χώρα εισαγωγής θα προσαρμωστή μετά από έριζμένο χρόνο, τά-τω από την πίεση του ξένου συναγωνισμού, στην αξία που έχει τό έμπο-ρεύμα στη χώρα της έξαγωγής, μ' άλλα λόγια τό υπερέκδος θα εξαπα-νιστή. 'Αν πάλι ή ζήτηση γιά τό συγκεκριμένο τούτο έμπορεύμα μεγα-λώσει άλματώδεια στη χώρα της εισαγωγής κι ή ξένη προσφορά δεν έρχεται γιά να την καλύψει, τότε θα υπάρξει χάρος γιά μίον νέα εθνική διομηχανία μ' άνώτερη παραγωγικότητα της εργασίας που θα πάρει τη θέση της παλιάς, καθιστερημένης και χρωστωμένης — έτσι κι άν

ή εθνοτική ποσότητα διαμειχρνώσεται έχει μόνον παραγωγικότητα της εργασίας πύθ μικρή από τή χώρα της εξαγωγής. Αυτό συνδέεται με την κλιματο-φαινουργία στη Ρωσία, Γαλλία, Ιαπωνία, Ισπανία τό 1880—1870 και μερικά στίς Ίνδίες και τήν Κίνα τό 1890—1900.

5. "Αν ή εξαγωγή ποσότητα μείνει τόσο περιορισμένη πού νά μήν μπορεί νά καθορίσει τήν κοινωνικά αναγκαία ποσότητα εργασίας γιά τό δοσμένο πύθτο έμπορεύματα στή χώρα της εισαγωγής, τότε ή έκεί αξία τού έμπορεύματος παρμένει πύθ ψηλή παρ' ότ' στή χώρα της εξαγωγής, όπότε κι εξακολουθούν νά πραγματοποιούσιν ένα υπερέκθεος οι εξαγω-γές της χώρας εξαγωγής — αυτό ισχύει μερικά γιά τ' αμερικανικά προϊόντα πού οι ήμπαρλατιστικές μητροπόλεις εξαγωγήσιν στην Γαλλία, τή Νοτιοανατολική Άσία και τήν Άφρική.

6. "Όταν μιά χώρα κατέχει τό μονοπώλιο στήν παραγωγή ενός έμπορεύματος, οι δικές της συνθήκες παραγωγής είναι ή βάση πού πάνω της διαμορφώνεται ή τιμή στήν παγκόσμια αγορά — κι αυτό εξη-κούς: δέδοικα πώς ή παραγωγή εξασφαλίζει πέραν από τό συνηθισμένο μέσο ποσότης τού κέρθους κι ένα μονοπωλιακό υπερέκθεος. *Multis mu-tilandis* ή Ίβους κινώνας ισχύει κι όταν μιά χώρα δέ διαθέτει μονοπώλιο πάνω στήν παραγωγή αλλά πάνω στήν εξαγωγή ενός δοσμένου έμπο-ρεύματος.

7. "Όταν καμιά χώρα δέ μονοπωλεί τήν παραγωγή ή τήν εξαγω-γή ενός έμπορεύματος, τότε τήν τιμή στήν παγκόσμια αγορά καθορίζει ή διεθνής μέσος όρος τών αξιών τών έμπορευμάτων πού άπαιτούνται γιά τήν κάλυψη της βλης άποσταθεμιατικής διεθνούς ζήτησης. Η μέση τού-τη αξία ενδέχεται νά είναι πύθ πύθ μεγάλη παρ' ότ' στή χώρα με τήν πύθ ζήτη ή παραγωγικότητα της εργασίας, άκριβώς όπως μπορεί νά είναι πύθ πύθ μικρή παρ' ότ' στήν πύθ καλύτερημένη χώρα (").

8. "Όταν μιά χώρα, πού ή μέση παραγωγικότητα της εργασίας της είναι πύθ χαμηλή από τόν παγκόσμιο μέσον όρο, κατέλθει νά παρα-γάγει έρισμένα έμπορεύματα άποκλειστικά γιά εξαγωγικούς σκοπούς, ή αξία τών έμπορευμάτων αυτών έάν όρίζεται με βάση τις συγκεκριμένες ποσότητες εργασίας πού χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν παραγωγή τους, αλλά με βάση έναν υπόθετικό μέσον όρο — δηλαδή με βάση τις ποσό-τητες εργασίας πού άπαιτούνται γιά τήν παραγωγή π' ό συνθήκες ενός διεθνούς μέσου όρου στήν παραγωγικότητα της εργασίας. Στήν περίπτω-ση αυτή ή εξαγωγή συνεπάγεται μιάν αυξιστική ζημία γιά τή χώρα της εξαγωγής — δηλαδή παίρνει, σ' άντάλλαγμα γιά τις άποκατημένες στήν παραγωγή τούτων τών έμπορευμάτων ποσότητες εργασίας, τό ίσο-δύναμο μιάς μικρότερης ποσότητας εργασίας. Σ' άνάλογη μεγέθη, ή εξα-γωγική της προσπάθεια μπορεί ν' άποδίδει σ' ύψους αυτής της χώρας έφύ-σιν έτσι καθορήσει ν' άξιοποιήσει έξαρκώς κι άνεδαφικό πύθ πύθ κα-

θώς κι εργατικό δυναμικό πού διαφορετικά δέ θ' αξιοποιώνταν. Μά σχεπικά —όπωςθήποτε σέ σύγκριση μέ τίς χώρες πού εισάγουν τή εξαγωγήμα τούτα αγαθά— θά φτωχύνει (⁹⁹).

9. Όλες οί παραπάνω εξέλιξεις προϋποθέτουν λίγο-πολύ τήν πλωτιά θαλασσή καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στίς χώρες πού συλλοάζονται άνωμεταξύ τους (βλ. τó άπόσπασμα τής επιστολής τού Ήγγελς πόν ήδύναντι Σμίτ, πού άναφέρθηκε στήν άρχή τούτου πού καφάλας). Όταν έμεις οί σχέσεις παραγωγής σέ μιá χώρα είναι; μιáχα άριστά καπιταλιστικές και συμβάλλει γά εξαργώνται έμπορεύματα πού παράγονται κάτω άπό προκαπιταλιστικές ή μισοκαπιταλιστικές συνθήκες, ή τάση πρós τήν εξαγωγή έμπορευμάτων σέ τιμές κάτω άπό τήν εθνική αξία τους μπορεί νά θυναντιστεί παραπέρα, άνάμεσα στί άλλα άπει; βλ. τó παρακάτω, πού μπαίνει στήν παραγωγή αútων τών έμπορευμάτων, θρίσκειται συχνά πολύ κάτω άπό τήν αξία τού έμπορεύματος εργατική ένωση σέ περιοχές έπου οί παραγωγοί είναι μισοπρολετάριοι πού παράγουν δικά τους τρόφιμα ή άπου ύπάρχουν πολλοί φτωχοί άγρότες πού άπασών μιάν καλλιέργεια συντήρησης και πού ή κατακλίσωσή τους περιρρίζεται στί άπόλύτως άπαραίτητα γιά τή ζωή (¹⁰⁰).

10. Άκριβώς έπεισθή οί έμπορευματικές αξίες κι ή παραγωγικότητα τής εργασίας είναι: Ε : α φ ο ρ ε τ ε κ ές στήν καθιερωέ ένταχμένη στήν παγκόσμια καπιταλιστική αγορά χώρα, ή νόμος τής αξίας υποχρεώνει τίς καθυστερημένες χώρες μέ χαμηλή παραγωγικότητα εργατικές μέ τρόπο άντίληχτο σέ μιá δημηνή γιά τά σκαφέρουνά τους ελδύευση στή διεθνή αγορά. Κι άν μολαταβει καταπιεστέον μέ τήν παραγωγή βιομηχανικών ειδών μεγάλης αξίας (πού τήν πραγματευσίαν σέ μικρή κλίμακα και μέ μεγάλο κόστος), θρίσκονται ύποχρεωμένες νά διαθέσουν τά έμπορεύματα αútá μέ ζημία στήν έσωτερική τους αγορά, γιατί ή διαφορά άνάμεσα στό δικό τους κόστος παραγωγής και καίνο τών εκβιομηχανιζέωνων κρατών, άνάμεσα στήν κέληνχθ αξία τού έμπορεύματος και τήν αξία του στή διεθνή αγορά, παρκεύει μεγάλη. Μονάχα χάρη στήν προστασία τού μονοπώλιού τους στό άξωτερικό τους έμπόριο μπόρεσαν ή Ρωσία κι ή Κίνα νά ξεφύγουν μιá τέτοια μοίρα μετά τή σοσιαλιστική τους επανάστασι.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΠΗΓΕΣ ΥΠΕΡΚΕΡΔΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΧΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Εξήγησαμε στο τρίτο κεφάλαιο ότι ιστορικά το πρόβλημα του υπερκερδαλισμού πρέπει να ερμηνευτεί από μια ποικιλητή ματιά στην εξέλιξη της παραγωγικής καπιταλιστικής οικονομίας. Έτσι φτάνουμε στην άνω παραγωγή, από διεθνή κλίμακα, ενός από τα βασικά προβλήματα της ανάπτυξης του κεφαλαίου από το Μάρξ, της σχέσης δηλαδή ανάμεσα στην συγκέντρωση του κεφαλαίου και το συγκυκλοισμό.

Σημειώσαμε επίσης πώς το μέγεθος του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής έχει την ιδιότητα να αναπτύσσει την ισορροπία του. Πρόκειται επίσης να θυμηθούμε ότι στο πρόβλημα της επέκτασης του κεφαλαίου — είτε τεχνικής είτε γεωγραφικής — οι νέες σημεία παραγωγής παύει καθοριστικά στην τελευταία ανάληψη ρόλο ή τάση, προς το διαφορετικό των κερδών, που τη συνοδεύουν ένα σχετικά αλγεβρικό κεφάλαιον, μια σχετική άκνηση του κεφαλαίου και μια σχετικά άτελη εξέλιξη στα ποσοστά του κέρδους. Μπορούμε δηλαδή να συναγάγουμε πως την πραγματική διαδικασία μεγάλωματος του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής θέ συνοδεύει με α $\pi \rho \alpha \gamma \mu \alpha \tau \iota \kappa \eta \epsilon \xi \epsilon \tau \omega \sigma \eta \sigma \tau \acute{\alpha} \pi \rho \circ \sigma \theta \sigma \tau \acute{\alpha} \kappa \epsilon \rho \delta \omicron \upsilon \varsigma$ (').

Εδώ φανερώνεται ένας συσχετισμός, για να μη μιλήσουμε για ταύτιση, ανάμεσα σε δύο διαπιστώσεις: Άκριτος όπως η κατάσταση ισορροπίας της καπιταλιστικής παραγωγής, που παρουσιάζουν τα σχήματα αναπαραγωγής, αποτελεί απλώς μίαν εξαιρετική στιγμή στη διαδικασία του αναπτυξιακού για την ισορροπία μεγάλωματος ατέλης της παραγωγής, έτσι κι η πραγματική εξέλιξη στα ποσοστά κέρδους των διάφορων κεφαλαίων αποτελεί και κρίση απλώς μίαν εξαιρετική στιγμή

στη διαδικασία της εισροής κι εκροής των κεφάλαιων αυτών στο διάφορο πεδίο επέκτασης. Γι'αυτή διευρυμένη αναπαραγωγή, επομένως, κατά-
 σκευή διαλόγου της αποσταλεί ο Βι κ ρ ο ρ ι σ μ ο ς τ ω ν π ο ς ο -
 σ τ ω ν τ ο υ κ έ ρ δ ο υ ς, όπου η αναζήτηση της υπερέκ-
 ρου είν αι τ ή κ ή ρ ι ο κ ί ν η τ ρ ο γ ι ά τ ή ν π ρ ό σ θ ο -
 σ τ ή σ υ σ α μ έ ρ ε ι σ η τ ο υ κ ε ρ ά λ α ι ο υ. Όταν λέμε, πώς
 ή συσσώρευση του κεφάλαιου πραγματοποιείται κάτω από την πίεση του
 συναγωνισμού, εννοούμε απλώς ότι η διευρυμένη αναπαραγωγή ισοδυνα-
 μεί με διεύρυνση στο πάγιο κεφάλαιο, δηλαδή με αύξηση της παραγω-
 γικότητος της εργασίας, δηλαδή με μία υψηλότερη οργανική σύνθεση
 του κεφάλαιου, δηλαδή η' εξοικονόμηση κοινωνικά άπαικτών χρόνων
 εργασίας, δηλαδή με ιδιοποίηση υπεραξίας που το μεσοβλητό κεφάλαιο
 παράγει σ' άλλους τομείς, δηλαδή μ' ενδεχόμενη ιδιοποίηση υπερεκ-
 ρών. Όταν λέμε ότι η συσσώρευση του κεφάλαιου είναι μέσο για ν' α-
 νηθί η παραγωγή σχετικής υπεραξίας ή για τη διευρυμένη αναπαραγω-
 γή του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας ώστε έτσι να συμπιεστούν
 απόλυτα ή σχετικά τέ μεροκέρματα, τότε τούτο ισοδυναμεί με την ίδια
 διαδικασία ανακατανομής της κοινωνικά παραγμένης υπεραξίας σέ όφελ-
 ος των υπό ελαττώ συσταταμένων κεφαλαίων με την υπό ύψηλή εργα-
 νική σύνθεση. Όταν λέμε πώς η συσσώρευση του κεφάλαιου αποσταλεί
 μόνον αντίθετοι στην πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους, είναι φα-
 νερ ό πώς τ ά λ ο γ ρ ό τ ε ρ α κεφάλαια δέν άρκοούνται στο γ' αύξησουν τήν
 ό γ κ ο τ ω ν κ ε ρ δ ω γ τ ο υ ς, αλλά επιδιώκουν επίσης ν' αύξη-
 τουν τ ό π ο ς ο σ τ ό τ ο υ κ έ ρ δ ο υ ς τ ο υ ς. Όταν λέμε πώς
 ή συσσώρευση του κεφάλαιου εξαρτάται από την πραγματοποιήση του
 κέρδους, τότε και πάλι φτάνουμε, μέσα στο πλαίσιο της υπερέκ-
 ρου κεφάλαιου, δηλαδή του κεπιταλιστικού συναγωνισμού, στο πρόβλημα
 της αναζήτησης για υπερέκρδη. Γιατί άπέναντι σ' όσα κεφάλαια
 κατορθώνουν νά πραγματοποιήσουν την υπερέκρδα τους μέσω μερικών στο
 μέσο όφελος του ποσοστού του κέρδους ή και κατ άκεί λιγότερο, πλεο-
 νηκτών όσα κεφάλαια παύκύνουν νά πραγματοποιήσουν την άξία των
 χρησιμοποιήτων τους με μία προαύξηση, κατ άκείον τρόπο, δηλαδή
 σέ ένα μέρος της παραγμένης σ' άλλους τομείς υπεραξίας, δηλαδή πά-
 νω σέ μία βάση υπερεκρών: «Τό υπερέκρδος που... πραγματοποιεί ένα
 άτομικό κεφάλαιο στο έμάς του τομέα παραγωγής... όφείλεται, άν παρα-
 θέλουμε τό ενδεχόμενο των τυχαίων παρεκκλίσεων, σέ μία μείωση της
 τιμής κόστους, του κόστους δηλαδή παραγωγής, κι αύτ ή όφείλεται είναι
 στο γεγονός της χρήσης κεφάλαιου σέ ποσότητες πύ μεγάλες από τις
 μέρες, όπότε λιγιστεύει τέ γενικό κόστος παραγωγής, ενώ άφετέρου
 έπειδή άνακύπτει σέ μία πύ μεγάλη κλίμακα εργασίας— έπανεργούν
 από έντατικά οι γενικοί παράγοντες για τήν αύξηση της παραγωγικό-

της της εργασίας (πανεργασία, καταμερισμός της εργασίας, κλπ.), εἴ-
τε πάλι τὸ ὑπερέκθετος ἐφαίλεται: στὸ ὅτι, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ χρη-
σιμοποιήμενου κεφάλαιου, ἐφαρμόζονται καλύτερες μέθοδοι εργασίας, οἱ
τελευταῖες ἐφευρέσεις, βελτιωμένοι μηχανεῖς, χρημικὰ μυστικὰ τοῦ ἐργο-
στάσιου, μέ λήγᾳ λήγᾳ καὶνοῦργια, βελτιωμένα, καλύτερα ἀπὸ τὸ μέ-
σον ὅρο μέσα καὶ μέθοδοι παραγωγῆς» (2).

Ἀλλὰ μήπως ἡ διατή τοῦτοι διαδικασίᾳ τῆς διευρύνεισς τοῦ ὄγ-
κ τοῦ κεφάλαιου καὶ τῆς μείωσς στὸ κόστος τῶν ἐμπορευμάτων μὲ τῇ
βελτίωσς τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῇ ἀξίωσς στὴν ἐργατικὴ σύν-
θεσς τοῦ κεφάλαιου δὲν εἶναι γενικὸ τὸ νόημα καὶ τ' ἀποτέλεσμα τῆς
παραέρεσς τοῦ κεφάλαιου, ὅπως πραγματοποιεῖται κατὰ ἀπὸ τὴν πίε-
σς τοῦ συναγωνισμοῦ; Καὶ μήπως δὲ δικαιολογεῖται γιὰ τοῦτο ἡ ἀποψη
εἶναι στὸ συναγωνισμὸ κυριερχεῖ ἡ ἀκατάπτωσς ἀναξίτης γιὰ ὑπερ-
κέρδς;

Βέβαια, μόλις παραδεχθῶμε εἶναι τῇ διαδικασίᾳ τῆς διευρύνεισς
ἀναπαραγωγῆς καθιερεῖται ἡ ἀναξίτης γιὰ τὸ ὑπερέκθετος, ἐπ' αὐτῇ στὸ
ἐπόμενὸ ἐρώτημα, πῶς θηλασθῇ μισροὺς νὰ ἐξοχαλιστοῦν ὑπερέκθετος
μέσᾳ σὲ μὲν καπιταλιστικὴ οἰκονομία καὶ λειτουργεῖ ἐμπαλόν; Ἐδῶ
ἐπιβεβαιώνεται καὶνὸ καὶ ἐξηγήσᾳ αἰτίας στὸ πρῶτο κεφάλαιον. Οἱ προκ-
ποθέσεις γιὰ τὴν πραγματοποίησς ὑπερέκθετους εἶναι μισροὺς θηλασθῇ ν'
ἀναχτοῦν σ' ἓνα μοναδικὸ παρανομαστή, καὶ πρέπει αὐτὸ τοῦτο τὸ σγ-
μετὸ νὰ λάβῃμε ὑπόψη μας ὁλοῦς τοὺς νόμους ἀνάσσει τοῦ καπιτα-
λιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Στὸν καπιταλισμὸ ἀναπτύσσονται ὑπερέκθετοι:

1. Ὅταν ἡ ἐργατικὴ σύνθεσς τοῦ κεφάλαιου σ' ἓνα συγκεκριμένο
κλάδῳ εἶναι: $\chi \pi \mu \gamma \lambda \delta \epsilon \sigma \rho \eta$ ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ μέσον ὅρο καὶ ὅμως
θεσμικὰ ἡ θεσμικὰ δεδωμένα εἶναι ἀνήκον ν' ἀπορροφηθῇ ἡ παραγμῶν,
σ' αὐτὸν τὸν κλάδῳ ὑπερέκθετος ἀπὸ τῇ γενικῇ διαδικασίᾳ ἐξίσωσς τῶν
ποσοστῶν τοῦ κέρδους (3). Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τὸ ὑπερέκθετος ἀπὸ τὴν κα-
πιταλιστικὴ ἐργετικὴ πρόσδο.

2. Ὅταν, πάλιν στὴν διαδικασίᾳ ἐξίσωσς τῶν ποσοστῶν τοῦ κέρ-
δους ἡ ἐργατικὴ σύνθεσς τοῦ κεφάλαιου συμπίπτει νὰ $\xi \pi \epsilon \rho \nu \alpha$ τὸν
κοινωνικὸ μέσον, εἶναι, ὅταν θηλασθῇ ἓνα συγκεκριμένο κεφάλαιον μισροῦ
ν' ἐξιστοῦνται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στὴν παραγωγικότητα καὶ εἶναι: ἐξιστοῦνται
εἶναι μέρος τῆς παραγμῶν σ' ὅλους τομεις ὑπερέκθετους. Ἀπὸ τὴν
ἀνάλυσσ προκύπτει ὅτι: ἡ ἀξία ἀγροῦς (καὶ ὅσα λέγονται γ' αὐτὴν ἰσχύουν)
μὲ τὴν ἀπαραίτητες ἐπιφυλάξεις καὶ γιὰ τὴν τιμὴ παραγωγῆς) περιλά-
βεται καὶ ἓνα ὑπερέκθετος γιὰ ὅλους παράγουν κατὰ ἀπὸ τὴν καλύτερης
συνθήκες στὸν κάθε τομέα παραγωγῆς» (4).

3. Ὅταν ἡ τιμὴ, καὶ ἀκατάλλεσται γιὰ τὴν ἐργατικὴ δύναμη μισ-
ρεῖ νὰ συμπίπτει κατὰ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ τῆς ἀξίας, θηλασθῇ κατὰ ἀπὸ
τῇ μέσῃ κοινωνικῇ τῆς τιμῇ, ἢ, πράγματ' εἶναι τὸ ἴδιον, ὅταν μισ-

μετ' αὐτὸ ἀναρροσθῇ ἐργατικῇ εὐνοίᾳ, καὶ χάρις ἔστω ἡ ἀξία τῆς ἡμετέρας τιμῆς εἶναι: μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀξία ἢ μέση τιμὴ τῆς στή χώρα, ὅπου πουλιόσονται: τὰ ἐμπορεύματα (*). Στὴ περίπτωση αὐτὴν τὸ ὑπερ-κέρδος ἐρεθίζεται σὺν ἐπὶ τὸ πλεονέκτημα τῆς ὑπεραξίας ὑπερβαίνει τὴν κοινονικὴν μέσσην ἔσοδον.

4. Ὅταν μπορεί νὰ συμπιεσθῇ κάτω ἀπὸ τὸν κοινωτικό μέσον ὄρο (τὴν τιμὴ παραγωγῆς) ἡ τιμὴ τοῦ πληρώματος: γιὰ τὰ ἑξέφερα στοιχεῖα τοῦ παλκοῦ κεφάλαιου (στὴν πράξη τοῦτο μπορεί νὰ γίνῃ: μονάχα γιὰ τὴ κυκλοφορὴν κεφάλαια καὶ ὄχι γιὰ τὰ πάγια).

β. Ὅσον ἐπιταχύνεται ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ κυκλοφοροῦντος (καὶ ἐπιμέρους καὶ τοῦ μεταβλήτου) κεφάλαιου, ὅσον ὀθλαστὴ ὁ χρόνος κύκλου τοῦ ἐνὸς συγκεκριμένου κυκλοφοροῦντος κεφάλαιου εἶναι συγκεκριμένος παρὰ γὰρ τὸν κοινὸν μέσον ὄρο.

Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με υπερέκρηξη του δραχμοπράξιμου διότι απορροφούνται από τη διαδικασία εξίσωσης τους, δε συντελούν δηλαδή στη διαμόρφωση ενός κοινωνικά προσδιορισμένου μέσου παροχής του κέρδους. Το υπερέκρηξη ενδέχεται για το σύνολο των συμβαλλόντων με μία μέτρηση στο μέσο προσπίπτει του κέρδους, πράγμα που και συμβαίνει συνήθως. Η κλασική περίπτωση είναι τα μονοπωλιακά κεπιταλιστικά βίση διαμορφώνεται σε πολλούς τομείς ένα υπερέκρηξη προσταθιμένο από τα μονοπώλια. Έτσι άκριτος φανερώνεται: ότι το υπερέκρηξη, όταν υπάρχει, είναι σημαντικό, όπως το ποσοστό του κέρδους σε μέν και γρήγορη πτώση, όπως αποσπώνται από τον παραγμένο τίτλο με μονοπωλιακούς τομείς λόγω υπερέκρηξης. Σε τέτοιες περιπτώσεις το ότι στην κεπιταλιστική του ελεύθερου συναγωνισμού δε σημειώθηκαν διαταραχές από τη διεύλη κίνηση των κεφαλαίων (και επομένως δε διαταράχθηκαν σοβαρά οι δραστηριότητες διαδικασίες της πρωτογενούς συσσώρευσης του κεφαλαίου στις σχετικά καθυστερημένες χώρες) ενώ τα φαινόμενα αυτά παρατηρήθηκαν σε μεγάλη κλίμακα στην εποχή του ιμπεριαλισμού. Οι παράγοντες που εμπόδισαν ή περιόρισαν στο ελάχιστο τη διαδικασία διαφορισμού των κερδών σε διεύλη κλίμακα ήταν οι παρακάτω:

1. Η άπαρξη ενός διαρθρωτικά σπινδιλίου έφεδρικού στρατού της ετοιμχαιρίας στις πρωτεύουσες ηχοηχοημένες χώρες, που μακροπρόθεσμα κενάτησε δυνατή τη σταθεροποίηση ή μείωση (με παροδικές βέβαιες) στα πραγματικά μεροκάματα, με άποσέλας να μην όπέρξει σοβαρά κίνητρο για την έκμετάλλευση της φτηνής έργατικής δύναμης στις καθυστερημένες χώρες.

2. Η θεσμική διάσταση του διαρκούς πείκτου είναι το πρόβλημα του, το σύγχρονο πείκτο είναι ένα εργαλείο της πολιτικής του προγραμματισμού και

ισχυέστερα των συνδικάτων, που όφειλόταν στην δύναμη του ξεφεδικού στρατού της βιομηχανίας (9).

8. Η διαφορά στην παραγωγικότητα της γαμοργίας από το ένα μέρος και της νεοεισχωρημένης μεγάλης βιομηχανίας από το άλλο τού άπολειψε θέση για βιομηχανία ανταλλαγής και για υπερπρόσθετο σε όφελος του βιομηχανικού κεφάλαιου, κι αυτό γιατί υπήρξαν μονάχα θριακές ή διεύθυνση του κεφάλαιου στη γαμοργία κι η άνοδος της καταταλιστικής έργειας προσόδου (1), και

4. Η άκαρξη, άφθονος και εύκολοπρόσβατος παθίωη επένδυσης στη Δυτική Εύρώπη (και τη Βόρεια Αμερική), άνάματα σε άλλα με την άδωκαστα άπεκτεινόμενη κατασκευή εύθεροδρόμων, και με την ένδομη χάνιση μιας σειράς από κλάδους παραγωγής, όπως των μεταλλείων, της κλωστοϋφαντουργίας, της παραγωγής μηχανών, ειδών ύπόδησης, χαλυβουργίας, κεραμεικούς, τσιμεντοπαραγωγής κλπ.

Οι ίδιοι όμως τούτοι παράγοντες, που στην πρώτη αΐθια του καταταλιστικού τρόπου παραγωγής είχαν σαν άποτέλεσμα να κυριαρχεί η τάση προς τη διεθνή άλληγία του κεφάλαιου ή πάντως προς μίαν κινητικότητα του που λίγο-πολύ να περιορίζεται στη Δυτική Εύρώπη, άρχισαν από τη δεκαετία του 1870 και πέρα να επιδραούν προς την αντίθετη κατεύθυνση:

1. Η γρήγορη κι άκατάσχετη μετανάστευση του έργατικού δυναμικού από τη Δυτική Εύρώπη στα υπερπόντια έδάφη κι ιδιαίτερα τη Βόρεια Αμερική, που η επανάπτυξη από 1848 την άπαύχονα παραπέρα, κι η άσφής μεταστροφή της Δυτικής και Κεντρικής Εύρώπης σε βιομηχανικά έργασιές του υπόλοιπου κόσμου, είχε σαν άποτέλεσμα να καταστραφούν όχι τόσο στη Δυτική όσο στην Ανατολική και Νότια Εύρώπη κι άκόμη περισσότερο στις άλλες ήπειρους οι χειροτέχνες κι οι άγρότες και να θεωρηθεί ο άφεδρικός στρατός της βιομηχανίας ο αυτός τις χώρες, αλλά κι οδήγησε στη μακροπρόθεση μείωση του ίδιου άφεδρικού στρατού στη Δύση, μαζί με μια μακροπρόθεση ενίσχυση των έργατικών άργωνώσεων που προκάλεσε την άργή αλλά και συνεχή ύψωση των πραγματικών μισθών (2). Έτσι διαμορφώθηκε ένα συμφέρον για την άμειβάλαση του έργατικού δυναμικού έξω από τη Δυτική Εύρωπη και Βόρεια Αμερική.

2. Η διαφορά στην παραγωγικότητα γαμοργίας και μεταλλείων από το ένα μέρος και μεταποιητικής βιομηχανίας από το άλλο έφερε το αντίθετο άποτέλεσμα. Διαμορφώθηκε μια έλα και πιο μεγάλη άνικανοποίητη ζήτηση για μια σειρά ζωνιακές πρώτες ύλες, κι άκόη ενίσχυσαν οι καταστροφικές για τη βρετανική βιοβιομηχανία συνέπειες του έμφύλιου πολέμου στην Αμερική, έηλκθη ή συχνά άπώλυτη κι ύποαδύνατη σχετικά ύψωση στις τιμές των πρώτων ύλων. (Ανάμεσα στο 1849 και

φάσεων της ιστορίας του δημοκρατικού καπιταλισμού - της φάσης του ελεύθερου ανταγωνισμού και κλίσης του ιμπεριαλισμού ή κλασικού μονοπωλικού καπιταλισμού, όπως τον περιέγραφε ο Λένιν - εμφανίζονται σε δύο φάσεις επιταχυνμένης συσσώρευσης. Η πρώτη η πρώτη περίοδος της εξέλιξης ή κριτικής και πρώτο κύμα της φτώχειας του καπιταλισμού, που τήν προκάλεσε η άγρια ήττα του όπερκερξισμού, δεικνύει σε μία προσηγορία: η άγρια ήττα του μέσου ποσοστού του κέρδους στις μεταπολέμειες, που με τη σειρά της εξηγεί την τερματιστική εξέλιξη της συσσώρευσης του κεφαλαίου στην περίοδο 1893-1914, άρνούμαι μετά τη μακρόχρονη αποεπένδυση από 1873-1893, όταν ήταν πτωτική ή τάση του ποσοστού κέρδους (1). Η εξέλιξη αυτής από μέσο ποσοστό του κέρδους ήταν ο λόγος που το κεφάλαιο στις μεταπολέμειες εξήγαγε πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο μία δεύτερη ένοχη όργη της εξέλιξης (Sturm und Drang).

Με το να κυριαύσει η δυναστεία την παγκόσμια αγορά, η καπιταλιστική δημοκρατική παραγωγή δε δημιουργεί ένα άριστο σύστημα τιμών παραγωγής, αλλά ένα κλιμακωτό σύστημα εθνικά διαφορετικών τιμών παραγωγής και εθνικών τιμών στη διεθνή αγορά. Έτσι το κεφάλαιο την καπιταλιστική ανάπτυξη των χωρών μπορεί να πραγματοποιήσει υπέρ κέρδη με το να πουλάει τα εμπορεύματά του σε τιμές ανώτερες απ' τις εθνικές του εθνικές τιμές παραγωγής και ανώτερες από τις εθνικές τιμές παραγωγής στη χώρα της αγοράς. Το εθνικό αυτό κλιμακωτό και διαφορετικό σύστημα διαφορετικών εμπορευματικών αξιών μπορεί στην τελική του ανάλυση να εξηγηθεί μονάχα με την ύπαρξη ενός διεθνούς κλιμακωτού και διαφορετικού συστήματος διαφορετικών επιπέδων στην παραγωγικότητα της εργασίας, δηλαδή μιας διεθνούς κλιμακωτής στην παραγωγικότητα. Αυτό λοιπόν να εξισώσει εθνικά την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου ή να οδηγήσει σε μία διεθνή εξίσωση των ποσοστών του κέρδους, ο ιμπεριαλισμός απεργείται. π γ ώ ν ε κ κί πα ρ σ ξ ύ ν ε ι τις διεθνείς διαφορές στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου και στα ποσοστά του κέρδους. Ο Μάρξ είχε υπέστη τοίτο το ενδεχόμενο, όταν έγραφε: «Την εξίσωση του ποσοστού του κέρδους το κεφάλαιο εξισώνει με λίγα-πολλά άναλόγως με το όρισμα και πτωτική ή άναπτύξη με μία δοσμένη θύνη κ ή κ σ ν ω ν ί α, δηλ. άνάλογα με το κατά πόσο οι συνθήκες στην χώρα αυτή έχουν προσχωρήσει στην καπιταλιστική τρόπο παραγωγής... Η διαρκής εξίσωση των διαρκών άναπτύξεων πραγματοποιείται με γρήγορα 1. Έως πού μεγάλη είναι η κινητικότητα του κεφαλαίου, έως πού εύκολα μπορεί να μεταφερθεί από τον έναν κλάδο και τον έναν

τόπο παραγωγής στον άλλο, 2. δανειό γραμμάτιο ή έργατικό βόταμη μπορεί να μεταφερθεί από τον έναν κλάδο και τον έναν τόπο παραγωγής στον άλλο. Ο πρώτος όρος προϋποθέτει απόλυτη ελευθερία του εμπορίου στο εσωτερικό της κοινωνίας καθώς και παραμερισμό όλων των μονοπωλίων έξω για δανειστές από τον ίδιο τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Έκτοτε, ανάπτυξη του πιστωτικού συστήματος, ... Έπειτα άπαιχτο γή των έξοφωρων παραγωγικών κλάδων στ κκαπιταλιστίς... Η έξίσωση τούτη πάλι προσκροεί τη έδοκ με γάλα έμπόδια δόκις παρμεθάλλοιτα: άναμια στίς κκαπιταλιστίκας έπεχειρήσεις και συνδυάζονται στίς μαζί της πολυάριθμοι κκαμφοί, μή κκαπιταλιστίκας άργανωμένοι, κλάτοι παραγωγής, όποις λχ. ή γεωργία με κκαροκλήρηγής» (12).

Κίται σφός ός: δυσκολίες, πού για τούς προαναφερμένους λόγους δυσχεραίνουν στο έθνικό πλάνο τήν έξίσωση τού ποσοτού τού κέρδους, αποδίδουν πολύ σθερότερες στο έθιές πλάνο. Η σθετική ίσχυρότερη τάση των κεφάλαιων προς τήν άκνησία, ή έντονη άκνησία τού έργατικού δυναμικού, και προάκτων ή ύπερση μή κκαπιταλιστίκας έργανομίονων κλάδων παραγωγής — έθιδή ένας γενικευμένος συνδυασμός κκαπιταλιστίκων παραγωγίκων σχέσεων με μισοκκαπιταλιστίκας και προκκαπιταλιστίκας — όίτοι: όί παράγοντες διαφθοποιούν τή ποσοτά στο κέρδους στίς άπικας και τίς μητροτάλεις από τήν άρχή της έπαχης τού μπεριόλιου και καθιστούν τίς έπαχίσεις κεφάλαιων στίς άπικίες και μισοπικίες με μόνιμη πηγή για ύπερέρση.

Έθις όί διαφθορά στο έπίπεδο ανάπτυξης των μισοπικίων από τή έπα μέρος και τήν άπικία και μισοπικία από τή έλλο όφέλονται στο έτε ή κκαπιταλιστίκας παράση, άγρό γενικεύει τήν κκαπιταλιστίκας κκαλοφία των έμπορευμάτων, έ: έμια και τήν κκαπιταλιστίκας έμπορευματίκας παργωγή. Έθι νή έκφραστούμε άκίμη από άφρημένα, τή φηόματα τού έμπεριόλιου έθιγόνται: με τή λείψ ή ή όμοιόγεία της παρήθιας κκαπιταλιστίκας όικονομίας.

Σέ τή άρείεται τούτη ή έλλειψη έμιογένας: έθις στήν ίδια τή έση τού κεφάλαιου ή μήπως είναι: άποδία της ίσθις έορμής έμης στήν έκίηση — τού άπικιακού συστήματος έθιδή — πού ύπέρξε έθις ο συγκερμένος συνόδος της κκηφόρας πορίας τού κεφάλαιου στήν άφίλιο, με και έν άπικία σύσθιξη προέθεται για τήν έθις: συνέση της συσθίξης τού κεφάλαιου; Έθι ν' άπικισίμε τ' από τί έρόνημα, πρέπει να γυρίουμε στο πρόβλημα των διαφθορών στο ποσοτά τού κέρδους, τού έαφάξ: τή άδίατα κκηγής για ύπερέρση έλλο και όφέλονται στήν άκνη κνηση της συσθίξης τού

κεφάλαιον. Στην «καθάρ» περίπτωση, της αδιάκοπης ανάπτυξης στην βιο-
γανική σύνθεση του κεφαλαίου, της αδιάκοπης δηλαδή ανάπτυξης της τε-
χνικής και της τεχνολογίας που πρόσφερε ο Μάρξ αλλά που φανερώνα-
ται σ' όλη της τη δύναμη μονάχα σήμερα, όταν ύστερα καπιταλισμό, οι
διαφορές στα κασστά του κέρδους απορρέουν από το συναγωνισμό βλα-
ψιαστών ατομικά κεφάλαια και από την αδυσώπητη καταδίωξη όλων βλαψί-
νων των επιχειρήσεων, κλάδων και τομέων που σ' αυτόν το συναγωνισμό
δεν μπορούν να κρατηθούν στην κορυφή και ύπηρετώνται; να παραχωρή-
σουν ένα μέρος της «δικής τους» υπεραξίας στους πρωταίτιους. Μόλις
αυτή η διαδικασία δεν ισοδυναμεί με την αδιάκοπη διαμόρφωση υπανά-
πτυχτων επιχειρήσεων, κλάδων, τομέων και περιοχών;

Η ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας, ή διατυμένη αναπα-
ραγωγή κι ή συσσώρευση του κεφαλαίου οδηγούν ακόμη και στην «βι-
νική περίπτωση» της βιολογικής από εξάντληση σε παράλληλη πορεία
και σε σταθερό συνδυασμό ανάπτυξης κι ύπαναπτυξης. Η βία ή
συσσωρευση του κεφαλαίου παράγει την ανά-
πτυξη και την ύπαναπτυξη σαν αλληλένδετες
δύσεις της δύσης και συνδυασμένης κίνησης
του κεφαλαίου. Η λεγόμενη βιολογία της καπιταλιστικής οίκο-
νομίας είναι απαραίτητο προϊόν της λειτουργίας των νόμων κίνησης του
καπιταλισμού.

Καθώς είδαμε, ή τεχνολογική ανάπτυξη κι ή αύξηση της παραγω-
γικότητας της εργασίας δεν αποτελούν άποσπαστο από μόνο τρόπο για
την πραγματοποίηση υπερεκδόν. Στην ίδια στήλη οδηγούν ή ανάπτυξη-
ση κι απορρόφηση φτηνής εργατικής δύναμης από το καπιταλιστικό προ-
τσές της εργασίας καθώς κι ή παραγωγή φτηνών πρώτων ύλων. Με το
νέ βρεθή φτηνή εργατική δύναμη και γ' αναπαραγωγή σε κοινωνικές συν-
θήκες όπου δεν είναι ακόμη διαδομένος ο καταμερισμός της ερ-
γασίας κι όπου πάλι ο υποδοχέας της αξίας της εργατικής δύναμης
σε φιλοσοφικό κώδικα αναπαραγωγής εμπόδιζει την κάθε διαμόρφωση
των αναγκών κι αποκρίσεις και την κάθε επέκταση της βιοτεχνικής αγω-
γής, διαμορφώνεται έν κς φραγμός για την επέκτα-
ση του κεφαλαίου που τον δημιουργεί το ίδιο
το κεφάλαιο και που δεν μπορεί να ξεπερα-
στεί. Μπορεί στην ελλείψη αναγκών, που διακρίνει τις βιοτεχνικές
πρωτογενείς στη φυσική οικονομία αγροτικές κοινωνίες των Ίνδιαν,
των Ίνδιανων και των Κινέζων φανερώθηκαν τελικά ανήμπορα ακόμη
και τα πιο φτηνά εμπορεύματα του Μάντσεστερ, του Σάλινγκεν και του
Νιζαρνέ.

Η διαφοροποίηση στην παραγωγικότητα, που προκαλεί ή διαφορο-
ποίηση στα μεροκάματα, έχει μίαν τάση για σκλήρυνση και μονομερή

οι. Δὲν παρέχοντας παραγωγὴς τῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς ὑπεανάπτυξης ἢ συσώρευση τοῦ κεφαλαίου ἐκφράζεται διεθνῶς μὲ τὴν δημιουργία στὶς μητροπόλεις μεγάλων βιομηχανιῶν, πού μὲ τὴν ἀδιάκοπη πρόσθε σὺν κατωμαρτυρῶ τῆς ἐργασίας καὶ τὴν τεχνολογική ἀνανέωση ὀδηγοῦν στὴν ἀποκλίσθηση τῆς ἐξέλιξη-κρίσεως, καὶ μὲ τὴν προσθήκη στὶς ἀποικίες τῆς παραγωγῆς πρώτων ὕλων, πού ἀντιστοιχοῦντο εἶναι παρεμποδισμέ- νο ἢ ἀναχρηματίζοντες καταμερμηδ τῆς ἐργασίας, μὲν καθυστέρηση στὴν τεχνολογική ἀνανέωση καὶ μὲν ἀναπαράγωγι τῆς προκαπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ εἶται παρεμποδίζει τὴν ἀποκλίσθηση τῆς ἐξέλι- μνηκρίσεως καὶ διακονίζει καὶ ἐνισχύει τὴν ὑπεανάπτυξη (14).

Ἄν θεωρήσουμε τὴν διεθνότητα τούτη πᾶ μὲν εἰδικὴ ἐξελίξις, μὲς πὺ γενναῖα τάσης τοῦ κεφαλαίου, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε τὴν ἐξελίξις τῆς καὶ μὲ σὺ στὶς ἴδιες τῆς ἡγεμονιστικῆς χώρες, μὲ τῆς λαγόμενες ἐξω- τερικῆς ἀποικίες. Δὲ μὲς πῆται εἰσβολὴ καὶ διαπιστώσουμε καὶ μέσθ στὶς ἐξελίξη-κρίσιμες χώρες, πὺ εἶλο πῆται, π.χ., καὶ πῆς ἄρχος τοῦ 20οῦ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ 18οῦ φαινομένου ἀνιστῆς ἀνταλλαγῆς, διαπορῶν στὴν παραγωγικότητα, ἀναπαράγωγῆς ἐξελίξη-κρίσεως, παρεμποδιστῆς τῆς συσ- σώρευσης τοῦ κεφαλαίου, ἐκλ. τὸ π α ρ α λ λ ἡ λ ο τ ῆ ς ἔ ν ἔ - π τ ο ῦ η ς κ α λ τ ῆ ς ὀ π α ν ἔ π τ ο ῦ η ς, πὺ ἐπιστημώσαμε πὺ γνηρίοματτ τῆς δόξης τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας στὴν ἐποχὴ τοῦ ἡγε- μονισμοῦ. Σ' εἶλες αὐτὲς τῆς χώρες τὸ ἐξομνηχανικὸ κεφάλαιον δημιουργεῖται καὶ ἀναπτύσσεται πῆται στὴν ὅρα τοῦ μὲ καὶ μὲ συγκεντρωμένο τῆς, συγκεντρωμένο ἐκλ. σὲ σχετικὰ λίγες περιοχὲς συσπείρωσης πὺ τῆς προηγουμένης ἀγροτικῆς περιοχῆς πὺ προηγουμένης πῆται ὅλες καὶ τῆς, ἀπορροφῶν τὴ καταναλωτικὴ ἀγαθὴ τῆς διεμνηχανίας καὶ ἀπο- τελῶν, ἐφεδρεῖται γὰρ τῆς ἐργατικῆς δύναμης.

Κλασικὴ περίπτωση, πὺ τῆ διερεύνησε ὁ Εἰς ὁ Μάρξ, γεωργικῆς χώρας τοῦ 18οῦ μὲς πῆται πῆται τῆς σιγαμνιῆς στὴ μεγάλη ἐξομνηχα- νία ἐξομνηχανικῆς οἰκονομίας, ἀποτελεῖ ἢ Ἰ ρ λ α ν ἔ (α . «...Ἡ Ἰρλανδία εἶναι σήμερα μὲ γεωργικὴ περιοχὴ τῆς Ἀγγλίας, πὺ τῆ δια- χωρίζεται μὲ φερδὴ ἀδύτην τῆς καὶ πὺ προηγουμένης καλαμπόκι, ἔριο, κῆρας καὶ ἐθελοντῆς γὰρ τῆ διεμνηχανία καὶ τὸ πῆται (15). Καὶ πὺ γεωργικῆς τῆς, περιοχῆς πῆται πῆται: μὲ συσπείρωσης κε- φαλαίου, πὺ εἶλες εἶλες μὲς τῆς πῆται στὶς ἐξομνηχανικῆς περιοχῆς, δηλαδὴ στὴν Ἀγγλία (16). Πῆται εἶλες καὶ πὺ εἶλες ἀλλο- λεξῆς ὅλο ἀνάπτυξης καὶ ὑπεανάπτυξης, πῆται μὲ τὴν ἐκροτὴ τοῦ κεφα- λαίου χειροτερεῖται ἢ σχετικὴ ὑποαποκλίσθησις στὴν Ἰρλανδία, μὲ ἀπο- τέλεσμα νὰ μαγαλῶνται ἀνέμνη πῆται, μὲς σὲ συνθήκες καθαρῆς γε- ωργικῆς, ἢ δυστυχῆς μὲς μὲ τὸ κεφάλαιον (17). Ὁ Μάρξ μὲς λοιπὸν πῆται γὰρ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐξομνηχανίας, πὺ σημειώνεται: σὲ διεμνη

χαρτικά προπάργια πάνω στην άνωτολή του καπιταλισμού, αλλά και για την ταυτόχρονη κατάρρευση της βιομηχανίας στις «εξαρτημένες γειτονικές χώρες» ⁽¹⁴⁾.

Το Ίρλανδία, πάντως, δεν αποτελεί εξαίρεση στην ιστορία του καπιταλισμού κατά το 19ο αιώνα. Μπορούμε να επισημάνουμε τουλάχιστον τρεις άλλες, εξίσου «αλλοπακές», περιπτώσεις «γειτονικών χωρών», «εξαρτημένων αποικιών» ή «εξοιμαχισμένων κράτη».

Έχουμε πρωταρχικά τη Φλάνδρα στο ανεξάρτητο από το 1830 Βέλγιο, δεύτερη χώρα της Ευρώπης στη σειρά της εξαγομνηχώνησης. Τη διάλυση της φλαμανδικής οίκουτοχίας στα λικά ύψόμενα από μέρους της μιντέρης μεγάλης επιχείρησης διαδέχτηκε μία περίοδος απόλυτης εξαθλίωσης, μαζικής ανεργίας και μεταναστευσης και αποδυναμωχουοποίησης που ταυριόζε: με την περιγραφή του Μάρξ για την εξέλιξη στην Ίρλανδία. Για πάνω από μισό αιώνα η Φλάνδρα έγινε ένας προμηθευτής φτηνών τροφίμων, φτηνών γεωργικών προϊόντων ύλων, φτηνής εργατικής δύναμης και υπάκουων θηλοντών για το σύνολο της βελγικής βιομηχανίας ⁽¹⁵⁾. Το άποσχολημένο στη βιομηχανία ποσοστό του συνολικού εργαζόμενου πληθυσμού της Δυτικής και Ανατολικής Φλάνδρας ωξήθηκε άναμεσα στο 1840 από το 1890 μινάχα από 22,8 σε 26,4%, ενώ στις δύο θαλλωνικές επαρχίες της Αιέτης και του Χένοαχασου εξέλιχτηκε από 18,3 σε 48,4% και στο σύνολο του Βελγίου από 16,2 σε 33,6% ⁽¹⁶⁾. Μετά το 1890 το μέσο μεροκάματο των εργατών γρε στις τέσσερις θαλλωνικές επαρχίες έπερνούσε το επίπεδο των τέσσεριων φλαμανδικών επαρχιών από 50%, και το άγονο Κέμπεν, οι χαμηλότερες μινάπκας άποδαγές ήταν τρεις φορές μικρότερες παρά στις Άρτένιες, την από άγονη περιοχή της Βαλλωνίας, όπου και έφτανε το 60 φράγκα ⁽¹⁷⁾.

Κατά δεύτερο λόγο έχουμε την περίπτωση της δουλείας άπο και κατόπιν) που χρησιμεύουν από πηγές γεωργικών πρώτων ύλων και από «έσωτερικά άποκρίση» με την έννοια πώς άποταλούσαν μία σταθερή άγορά για τα βιομηχανικά προϊόντα του Βορρά και δε δημολόργχσαν καμιά γιγανή μεγάλη βιομηχανία — πράγμα που μινάχα στο δεύτερο παγκόσμιος πόλεμος έλλοζε ⁽¹⁸⁾.

Η τρίτη περίπτωση είναι του Ιταλικού Μαρσοζύργου, όπου άπόσης άναπόχτηκε μετά την άνοπήηση της χώρας μία διαδικασία άποδ: ο μ η χ α ν ο π ο ι η σ η, με μία σταθερή δ: α ρ ρ ο ή κεράλας προς το Βορρά άπό παράλληλα ή περιουχ ή εξέλιχτηκε σε γροπύρο στη νής εργατικής δύναμης, φτηνών γεωργικών προϊόντων και υπάκουων έλλογών ⁽¹⁹⁾. Ο Σόλος - Σαρλίνι διαπιστώνει ότι ή άποσχόληση στη βιομηχανία της Νάπολς - Ιταλίας — άνωκη και μινρή βιομηχανία κατά κύριο λόγο — μειώθηκε από 1.956.000 άτομα το 1881 σε 1.270.000 το

1911. Η διαφορά τῶν μεροκάματων τῶν ἐργατῶν γὰρ στὴ Βέρεια καὶ Νότια Ἰταλία μεγάλωσε ἀπὸ 12% τὸ 1870 πρὸς 25% τὸ 1920 καὶ 27% τὸ 1929. Ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ Ἰταλικοῦ μετοχικοῦ κεφάλαιου μόνον 13% τὸ 1916 καὶ 8% τὸ 1948 ἀντιπροσώπευαν ἐπενδύσεις στὸ Νότο. Ἀνέμε-
σα στὸ 1923 καὶ τὸ 1904 σημειώθηκε παραπέρα πτώσις στὴ συμμετοχὴ τοῦ Μασσιλιζέρου στὸ ἑθνικὸ εἰσόδημα τῆς Ἰταλίας - ἀπὸ 34,3 πρὸς 21,1% (24).

Τὸ ἴδιον ἰσχύει σὲ μιὰ πρὸ στενὴ ἔννοια γιὰ μεγάλα μέρη τῆς ἀν-
στρατευμένης μοναρχίας στὴν ἐποχὴ ἀνάμεσα στὴν ἐκκρόσωση τοῦ
1848 καὶ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, καθὼς καὶ γιὰ περιοχὰς πᾶν τῆ
Βαυαρίας, Σιλεσίας, Πρωσσίας - Μενλεμβούργο, Δουκῆς καὶ Ἀνατολικῆς
Πρωσίας στὸ ἀνατολικὸ καὶ ὅρειο σιῆμα τοῦ παλίου γερμανικοῦ Ράιχ,
γιὰ τὸ κεντρικὸ καὶ δυτικὸ (25), καὶ ἐν μέρει καὶ τὸ ἀνατολικὸ, ἀγροτι-
κὸ τμήμα τῆς Γαλλίας πρὶν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, κλπ. Στὴν
Ἰσπανίαν τόσο στὸ 1908 ὥς καὶ στὸν 20ῦ αἰῶνα ὁ νότος διαχρονικῶς
ἔγαν ὁμοίαν ρόλον, τόσο σὰν «ἐκτετακτὴ ἀποικία» πού ἡ ἰσπανόπουλὸς τῆς
ἀδελφότητος ἀναπαράγεται ἑαυτὴ καὶ σὰν συλλέκτης πλεονάζοντος κεφάλαιου
πρὸς μετὰ τὸ δεύτερον πόλεμον προέρχονται ἀπὸ τῆ γεωργίας καὶ ἐπιτάχυνε
τὴ διαδικασία ἐκδημηχανήσεως σ' ἄλλα βιομηχανικὰ κέντρα, παραδοσια-
κὰ ἀλλὰ καὶ καινότερα (26).

Ἡ σχέση ἀνάμεσα στὴς ἀπανάπτυκτες τοῦτες καὶ τίς ἀναπτυγμένες
περιοχὰς στὴ ἐκδημηχανισμένη καπιταλιστικὰ κράτη δὲ μοιάζει μόνον
τυπικὰ μὲ τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴς ἡγεμονιστικὰ καὶ τίς ὑποανάπτυ-
κτες χώρες. Ἢ ὁικονομικὴ λειτουργία τῆς εἶναι ἡ ἴδια. Ἡ διαφορά
στὴν παραγωγικότητα τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας ... πρὸς ἑκρί-
ζει καὶ τὴν ἀνάμετα στὴν παραγωγή πρώτων ὑλῶν καὶ ἐτοιμῶν προϊόντων
στὴν ἐποχὴ τοῦ καπιταλισμοῦ τοῦ εὐλεύθερου συναγωνισμοῦ καὶ τοῦ κλα-
σικοῦ ἡγεμονισμοῦ — ἐπιτρέπει τὴν ὀνιστὴ ἀνταλλαγῆς, τῇ συννεχῇ
μετακίνησιν ἀνάμεσα στὴς ἀπανάπτυκτες καὶ τίς ἐκ-
δημηχανισμένες περιοχὰς μὲς καπιταλιστικὰς χώρας. Ἡ ἀνταλλαγὴ
ἀγροτικῶν προϊόντων μὲ βιομηχανικὰ ἐμπορεύματα εἶναι μιὰ ἄνιστη ἀν-
ταλλαγὴ (27). Ἄνιστη εἶναι καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πρώτων ὑλῶν πρὸς πα-
ράγονται αὐτὰ ἀπανάπτυκτες περιοχὰς, ὅπως γίνεται μὲ τὸ θαμπάκι στὴς
νότιες πολιτείας τῶν ΗΠΑ, μὲ ἑτοιμὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ὁ ὅλος τοῦς
πᾶν πηγὸν ἀναπαιχολόγητος ἢ ἀναπαιχολόγητος ἐργατικῆς δύναμης ἀπο-
τελεῖ μὲν ἀπὸ τίς κύριες λειτουργίας τῶν ἀπανάπτυκτων γεωργικῶν πε-
ριοχῶν στὴς ἐκδημηχανισμένες χώρας — προφορῶς τὴν ἐμεδρικό στρα-
τὴ τῆς βιομηχανίας, ὅπως κάνει καὶ ἡ περιοδικὴ ἀναπαιχολογία τοῦτου
τοῦ στρατοῦ μὲς τῆς ἐξορυσμῆσης μισθοδότητος ἐργατικοῦ δυναμικοῦ
πρὸς πραγματοποίηση μὲ τίς μηχανές (28). Οἱ ἀπανάπτυκτες περιοχὰς
στὴς καπιταλιστικὰς χώρας χρησιμοποιοῦν ἐπομένως, ὅπως σημειώνει καὶ

μέ τις οξυωτερικέας άποικίες, σάν π η γ ε ε σ ύ π ε ρ κ ε ρ ε θ ο υ ς. Ἰδού πώς περιγράφει ὁ Μάρξ τήν ἐξαφάλιση ὑπερκέρδους ἀπό τῷ βιομηχανικῷ κεφάλαιῳ στίς ἀντιπαραθέσεις του μέ τήν παραγωγή τῶν μικρῶν καλλιεργητῶν καί τῶν βιοτεχνῶν πάνω στήν πρώτη του περίοδο ἐξάπλωσης: «Ὅσο ἡ βιομηχανική ἐπιχειρήσις ἐπεκτείνεται σ' ἕνα κλάδου ὡς ἕκαστος τῆς παραδοσιακῆς χειρωνακίας ἡ τῆς βιοτεχνίας» (26), ἡ νίκη τῆς εἶναι ἐξίσου κοφελῆς ὡς π: ἡ ἐπιχρῶσις ἐνός στρατοῦ ὀπλισθέντος μέ τουρκέικα ἀπέναντι: σ' ἄλλον ἐροδοσιμένον μέ τόσα. Ἡ πρώτη τούτη περίοδος, στήν ὁποία ἡ μηχανή καταχτᾷ τῷ πεδίῳ δράτης τῆς, ἔχει μίαν ἐξουσιαστική σημασία ἐπειδή δογμάει: στήν ἐξαφάλιση ἐκ τ α κ τ ω γ κ ε ρ θ ω ν. Τά κέρδη αὐτά δέν ἐπιτρέπουν μονάχα τήν ἐπίσπευσιν τῆς συσσώρευσης, ἀλλὰ καί προσελκύουν πρὸς τήν εὐνοημένην τούτη σοφία παραγωγῆς ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀδύνατου διαμορφωμένου νέου κεφάλαιου πού ἀντιζητεῖ τρόπους ἐπένδυσής. Τ ὁ Ἐ π ο ρ ι σ τ ὶ τ ο ῦ τ α τ ὴ ε ν κ τ ὴ μ α τ α τ ῆ ς κ ρ ὴ τ ῆ ς π ε ρ ὶ ὅ θ ο υ ἐξ ὁ ρ μ η σ τ ῆ ς ἀ ν α π α ρ ὶ γ ο ν τ α ς ὁ θ ι ὰ κ ο π α σ' ὅ σ ο υ ς κ ἄ ὰ ὅ ο υ ς παραγωγῆς πρῶτος εἰς ἀ γ ο ν τ α ἰ σ ῖ μ η χ α ν ὀ ς » (27).

Ἰπνάνουμε ἴτσι σέ δυό θεωρητικές δυσκολίες πού πρέπει νά ξεπεράσουμε. Ἀφενός ἐξηγοῦμε τή λειψή ὁμοιογένεια τῆς παραγωγῆς σέ διεύρη κλίμακα μέ τή σχετική ἀκνησία τοῦ κεφαλαίου, ἐπικυδῆ, μέ τήν ἑλλειψη, μέας παραδόξια ἐνοποιημένης ἀγορᾶς κεφαλαίου. Μά μέσα στοῖς κόλπους τῶν ἐκβιομηχανισμένων κρατῶν ὀρίσεται μιά διεθνῶς ἐνοποιημένη ἀγορά κεφαλαίου, ἡ δημιουργία τῆς μάλιστα συνήθους προηγεῖται ἀπό αὐτή τῆς μεγάλης βιομηχανίας καί ἀποτελεῖ μιά προηγουμένη γι' αὐτήν. Πῶς ἡ ἐθνική τούτη ἐνοποιημένη ἀγορά κεφαλαίου δέν ὀδηγεῖ σέ μίαν ἐθνική ἐνοποιημένη, δομῇ τῆς βιομηχανίας;

Ἀρκετέρου γινώσκουμε πῶς ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίου σέ μεγάλη κλίμακα ἄρχισε κιόλας στή δεκαετία τοῦ 1850, ἐγγλεθῆ πάλι πρὶν ἐξαφανιστοῦν ὡς ὑπανόπλιχτες ἀγροτικές περιοχές στίς Ἰνδίες τίς ἐκβιομηχανιζόμενες χώρες. Πῶς τινέθηκε νά ἐξαχτῇ τῷ κεφάλαιῳ τῶν ἑπηρεαζομένων χωρῶν πρῶτα στίς οξυωτερικές ἀποικίες τοῦ ἀντι νά ἐπενδύθῃ προηγουμένα στίς «εὐωτερικές ἀποικίες» τους;

Ἡ ἀπάντησις στή δυό τούτα ἐρωτήματα μέξ ἐπιτρέπει νά ἀποσπάρουμε καλῶτερα μίαν ἱστοριοφίαν τῆς ἀπαιτασιακῆς ἐμπειρευματικῆς παραγωγῆς, τῆς διαμόρφωσης τῶν τιμῶν παραγωγῆς στήν ἀπαιτασιακὴ καί τῆς εἰδικότερης ἐκμετάλλεως τοῦ νόμου τῆς ἀξίας στήν παραδόξια ἀγορά. Ἡ δημιουργία μίξ ἐνοποιημένης ἀγορᾶς κεφαλαίου στοῖς κόλπους τῶν ἐκβιομηχανισμένων κρατῶν πρὶν ἄρχοις ἡ διαδοχικὴ ἐκβιομηχανίσις ἡ πάνω σὲ θεμελιώδη τῆς (28) δημιουργεῖ ἕνα ἐθνικὸ ἐκπαιδευτικὸ καί ποσοστὸ κέρδους. Ἐπιτρέπεται δέδοται τὴν ὀπαρξὴ ἑρικῶν διαφορῶν στοὺς μισθοῦς. Οἱ διαφορᾶς θίμω, πού παρουσιάζουν τὰ μερολήματα ἀνάμεσα

πὲς ἀπόφωτος γεωγραφικὲς περιοχὲς τῆς ἰδίας χῆρας, δὲν μποροῦν πάν-
τως νὰ ξεπεράσουν ὁρισμένα ὅρια. Ὅταν λοιπὸν τερματιστῇ ἡ πρώτη
φάση τῆς ἐκβιομηχανίσεως καὶ ἐκανοποιηθῇ, ἀκόμη δὲ καὶ ὑπερεκανοποιηθῇ,
ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαχωρηθῇ μὲ πρῶτη, οὐα-
κὴ, ὑπερπαραγωγὴ κεφάλαιου, παύει νὰ ἐπιδράει ἐπιτακτικὰ συμφέρον
γὰρ τὴν ἐκβιομηχανίση τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τοῦ καθὼι μέσα στὰ ὅρια
τῆς ἐκβιομηχανισμένης τοῦτης χώρας. Ἡ ἐξίσωση τοῦ ἰθνηκοῦ ποσοτοῦ
τοῦ κέρδους ἀφορᾷ ὅλην τὴν ἐκεῖ παραγωγὴν. Δὲν μποροῦν νὰ πραγματοποι-
ηθοῦν ὑπερεκέρδη, ἐπεί: $\delta \varphi \sigma = \alpha \tau \alpha \epsilon \beta \gamma \alpha \delta \gamma \iota \alpha \tau \sigma$
 $\sigma \theta \sigma = \eta \mu \kappa \tau \iota \mu \omega \nu \pi \alpha \rho \kappa \gamma \omega \gamma \eta \varsigma$. Τὸ πολὺ - παλὺ γὰρ μεγα-
λύνει: ἐλαττῶν τὸ μέσο ποσοτὸ τοῦ κέρδους. Τὸ ἀξιημένο κόστος μεταφο-
ρᾶς, πάντως, ἡ λαψὴ ὑποδομὴ καὶ ἡ σπάνη σὲ εἰδικευμένα ἐργατικά χέ-
ρια ἐξουδετερώνουν γρηγορὰ τὴς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴς μικρὲς διαφορᾶς στὰ
ἡμερησίονα (¹¹).

Ἀντίθετα, ἡ ἐξαγωγή κεφαλαίων πρὸς τὴς καθυστερημένους χώρες
μπορεῖ ν' ἐξισοποιήσει τὸ γεγονός πὸς δὲν ὑφίσταται δυσθῶς μὲ ἐννοία
ἀγορὰ κεφαλαίου, ὅτε καὶ ἐνιστῇ τιμὰς παραγωγῆς ἡ ἐννοία ποσοτοῦ τοῦ
κέρδους. Εἶναι τόσο μεγάλαι οἱ διαφορᾶς στὰ μερικώματα καὶ οἱ δυνατό-
τητες ἐξασφάλισης ὑπερεκέρδων μὲ καθαρὰ χειρτεχνικὰς ἢ πρῶτα βιο-
μηχανικὰς μεταβολὰς στὶς μέθοδους τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἐξορυκτικῆς ἐργα-
σίης, ποὺ τὰ πραγματοποιούμενα στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ὑπερσυνιστικὸ κεφά-
λαιο στὶς «ἐξωτερικὰς» ἀποικίας ποσοτὰ κέρδους (τὰ ὑπερεκέρδη) εἶναι πο-
λὺ μεγαλύτερα ἀπὸ κείνα στὶς «ἐσωτερικὰς» ἀποικίας. Οἱ ἐσωτερικὰς ἀπο-
κίας εἶναι θύματα τοῦ γεγονότος πὸς καὶ μὲν, καθυστερεῖ ἡ ἐκβιομηχανιστῇ
τοῦς, ὡστόσο θύμας ἐνδύσσονται γ' ἑνα ἐννοῦ σθένος τεχνικῶν παράγω-
γῆς, κέρδων καὶ μερικώματων μὲ τὴς ἐκβιομηχανισμένης περιοχῆς τῆς
χώρας τοῦς.

Περιοριστήκαμε μέχρι τὴνρα σὲ παραδειγματικά γεωγραφικὰν διαφο-
ρῶν στὴν παραγωγικότητα, σὲ θέματα «ἐξωτερικῶν» καὶ «ἐσωτερικῶν» ἁ-
πλοικῶν. Πρέπει: τώρα νὰ ἐξετάσουμε τὴ γενικώτερη περίπτωσι: τῆς δια-
φορᾶς στὴν παραγωγικότητα ἀνάμεσα στοὺς διάφορους βιομηχανικοὺς
κλάδους μὲτς ἐκβιομηχανισμένης κῆρας χῆρας. Τὸν κλιμακωτὸ διαφο-
ρισμὸ προκαλοῦν κυρίως ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἡ βελτίωση στὶς παραγωγι-
κὰς τεχνικὰς, ἡ ἀνέλιψις τῆς ἐργωνικῆς σύνθεσης τοῦ κεφάλαιου πᾶν
ἀποτέλεσμα πρωταρχικὰ τῆς διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς τοῦ πάγσι κε-
φαλαίου. Πρέπει: ἔδῃ νὰ διακρίνουμε ἀνάμεσα σὲ δύο περὶ ἀλλεγῆς. Ὅταν
δύο καὶ μὲν ἐννοία ἀγορὰ κεφαλαίου καὶ ἑνα σθένος ἐπιτακτικῶν καὶ
τιμῶν παραγωγῆς δξαυμὲ μίαν ἀπερίριστι κινητικότητα τοῦ κεφάλαιου,
τότε ὁ συνικωνισμὸς τῶν ἀτομικῶν κεφαλαίων ἐθγγε: μετὰ ἑνα ὁρισμέ-
νο διάστημα στὴν ἐξασφάλιση τῶν ἀφαιζόμενων στὴν ἐξαγωγή μὲτς ἀνώ-
τερης τεχνολογίας ὑπερεκέρδων. Τὸ κεφάλαιο ἐγκατακλίνεται: τοῖς κλῆ-

δου, όπου είναι πύο χαμηλό τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους, καὶ καταυλόνεται σὲ κλάδους μὲ ψηλότερο ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Διαμορφώνεται: ἕκῃ μιά ὑπερπαραγωγή καὶ ὑπερσυστέρευση τοῦ χαμηλότερου εἰς τιμὲς ἀγορᾶς καὶ μετὰ μὲν ὁρισμένη ἀναπροσαρμογή καὶ εἰς τιμὲς παραγωγῆς. Παράλληλα οἱ κλάδοι τοῦ ἔχουσιν πολὺ κεφάλαιο, βρίσκονται σ' ἄδυναμια νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν κοινωνικὴ ζήτησιν ὅπως καὶ ἀνεξαρτῶς πάλι: ἡ τιμὴ ἀγορᾶς καὶ μετὰ τὴν ἀναπροσαρμογὴ ἀναπροσαρμίζεται καὶ ἡ τιμὴ παραγωγῆς. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ἡ ἐξίσωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους.

Πάνω στὴν ἀνάλυσιν τῆς διαδικασίας τούτης, πρέπει: ὥστόσο νὰ μὴ λησμονῶμε πῶς καὶ μ' ἀπώλυτη κινητικότητα τοῦ κεφαλαίου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐμεσθ ἐξίσωσις τῶν ποσοστῶν τοῦ κέρδους. Μεταλαβεί ἔνα σημαντικὸ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς στείγῃ τοῦ ποσοσθεφαρμύζεται στὴν παραγωγὴ μὲ τεχνικὴ ἀνακάλυψιν (τὴ στείγῃ δηλαδὴ τῆς τεχνολογικῆς καὶ νομοτελείας) καὶ τὴ στείγῃ ἔπου πραγματοποιεῖται ἡ ἐξίσωσις τῶν ποσοστῶν τοῦ κέρδους. Στὴν ἀρχὴ τὸ παραγόμενον μὲ μιά πύο μοντέρνα τεχνικὴ καὶ φτηνότερο ἐμπόρευμα πωλεῖται: στὴ μίσθῃ κοινωνικὴ τιμὴ παραγωγῆς του καὶ ἔτσι ἐξαπλωθεῖ σὺν κέρδι τοῦ εἰνα ὑπερκέρδος τοῦ ἐκθέματος —μέσω ἱσολογισμῶν καὶ ἄλλων πληροφοριῶν— γίνεται γνωστὸ πὲ σὺνολο τῶν καθόγων κεφαλαίου. Κατόπιν σφίζονται ἡ παραγωγὴ καὶ ἐντείνεται: σ' αὐτὸν τὸν τομέα ὁ συνταγωνισμός, ὅπως καὶ ἀρχίζε: νὰ μειώνεται: ἡ μίσθῃ κοινωνικὴ ἀξία ἀγορᾶς τοῦ ἐμπορεύματος, ἀλλὰ ἡ ἐπὶ χεῖρσιν τοῦ δουλείας: μὲ μοντέρνα τεχνικὴ ἐξασκευθεῖ νὰ πραγματοποιεῖ ὑπερκέρδη ἐπειδὴ ἡ ἀτομικὴ ἀξία τοῦ εἰκοῦ τῆς ἐμπορεύματος παραμένε: κάτω ἀπὸ τὸ μέσον ὄρο. Ἐπειτα οἱ διάφοροι ἀνταγωνιστὲς φροντίζουν νὰ περάσουν καὶ αὐτοὶ στὴν ἑῖα τεχνικὴ, ἡ νέος κεφαλαιοκρῆ: ἀπέρχονται σὺν πυγκανημῶν παραγωγικὴ κλάδῃ γὰ νὰ ταύχσιν ὑπερκέρδη. Μονάχα ἀρκοῦ, σὺν ἀποτίλσεια τοῦ ἐντενόμενου συνταγωνισμοῦ, πέσει τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους στὴν καινοτόμα ἐπιχείρησι, σὺν κοινωνικὸ μέσον ὄρο τοῦ —μέσω μιάς πτώσεως στὴν ἀξία ἀγορᾶς τοῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν πραγματοποιημένη ἀκινεσία κοινωνικῆς ἐργασίας (τοῦ καὶ εἶναι: ἡ παμπουσία τῆς τεχνολογικῆς προόδου) καὶ πύο ἀντεπαρῆγεται στὴ μείωσι, τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος— μονάχα τότε μπορεί νὰ γίνε: πραγματικῶς λόγος γὰ μὲν ἐξίσωσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Σ' ὅλο το ὅσο τοῦ ἐνδὶ ἀμεσο δὶ ἀσπῆμα ἡ τεχνικὴ καὶ νομοτελεία ἐπιτρέπει τὴν πραγματοποίηση ὑπερκέρδους.

Πρέπει: ἐπίσης νὰ τονισθῇ πῶς ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας καὶ ἐξαπλώσεως ὑπερκερδῶν, ὅπως τὴν προκαλεῖ ἡ τεχνικὴ καινοτομία, εἶναι ταυτόχρονα καὶ μὲ διαδικασία συσθερευτικῆς καὶ ἀποεξέλιξης τοῦ κεφαλαίου. Πολλὰ ἀτομικὰ κεφάλαια, πύο ἐπὶρρίζονται σὲ μὲν ἀνεπαρκὴ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, χάνονται: πύο πραγματοποιεῖται ἡ

έξισιαν, τῶν ποσοστών τοῦ κέρδους. Ἡ ἀποκρίσιμος, ὁμως, ἡ μέισις ἦ καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀξίας τοῦ νομισματὶ μὲ μείωσιν τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τοῦ κεφάλαιου στὴν ὅποιο ἀντιφύεται ἡ παραγόμενη ὑπερκερδα. Ἐπέρχεται διγλασθὴ μὲ προσωρινή ἀξιόητι στὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους, ἢ τοῦλάχιστο ἀνταποκρίνεται προσωρινὰ ἢ πινητικῇ τάτῃ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Οἱ πρατηρήσεις αὐτὲς ἐξηγοῦν γιναι συνήθε: σὲ μὲν ἑταιρία ἢ ἐνα βιομηχανικὸ κλάδῳ καὶ προχωρήσε: σὲ τεχνολογικὰς κα:νοτομίας, μὲν πάλι ἔτσι ἐπιβεβαιώνεται ἀπλῶς ἡ ἐξίσωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους.

Ἐρχόμασθα τώρα στὴ δεύτερη παραλλαγή, ὅπου μποροῦν νὰ πραγματοποιηθῶν ὑπερκερδῇ μὲ τὶς τεχνολογικὰς κα:νοτομίας, μὲ δὲν ὑφίσταται πλήρη κινητικότητα τοῦ κεφαλαίου. Κλασικὸ παράδειγμα εἶναι τὰ μονοπώλια, ὅπου τὴν κινητικότητῃ τοῦ κεφάλαιου περιορίζει ἀποφασιστικὰ μὲ σειρά ἀπὸ συμφωνίας ἀνάμεσα στοὺς κύριους κεφαλαιούχους καθὼς καὶ τὸ τεράστιο κόστος τῆς ἔκδοσης μίᾳ νέας ἐταιρίας. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐδίδει σὲ μέγιστα, καὶ ὅχι ἀπλῶς σὲ παρεοικῆ, ὀπισθοδρομικὰ, καὶ χαρακτηριστίζουν τὴν ἐποχὴ τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ (2).

Δὲν ὑπάρχουν δέδια αἰώνια καὶ ἀπώλυτα μονοπώλια, καὶ δὲν μποροῦν νὰ φράσουν σ' ἀπεριόριστα ὅλη τὴν ὑπερκερδῇ τῶν μονοπωλιακῶν ἢ ἐλιγοπωλιακῶν ἐπιχειρήσεων. Γιναι ἀφ' ὧν εἶναι δοσμένον τὸ μέγεθος τοῦ ἐπίκειου ὄγκου ὑπερκερδαί — τὸν ὀρίζει στὴν τελευταία ἀνάλυσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁρῶν ἐργασίας τοῦ ἀπασχολοῦνται οἱ παραγωγικοὶ μεροκαματιάρηδες καὶ δὲν μπορεῖ ν' αὐξηθῇ μὲ ἀποσπρόβηντο φαινόμενα στὴ σφαίρα τῆς κυκλοφορίας. Ἐρέπον εἶναι: δοσμένος ὁ ὄγκος τῆς ὑπερκερδαί καὶ τῶν κερδῶν, οἱ διάφοροι ἐπιχειρήσεις ἡ μονοπωλιακοὶ κλάδοι παραγωγῆς μποροῦν νὰ ἐξοικονομῶν ὑπερκερδῇ μὲν ἄλλα μὲ τὴ μεταβίβωσιν ὑπερκερδαί ἀπὸ ἑλλες ἐπιχειρήσεις καὶ κλάδους παραγωγῆς. Στὸ ὑπερκερδῇ ἀντικρὶ πάντοτε ἡ μέισις τοῦ κέρδους ἄλλων ἐπιχειρήσεων. Ὅταν ἐκθεσθῶν τὰ μονοπωλιακὰ ὑπερκερδῇ, πέφτε: τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους στοὺς μὴ μονοπωλημένους τομείς καὶ ἐντείνεται: σὲ τῆτο βαθμὸς ὁ γενικὸς ανταγωνισμὸς ὥστε ν' ἀποδῇ ἀναπόφευκτη μὲ μείωσιν στὶς τιμὰς παραγωγῆς, καὶ στὰ ὑπερκερδῇ, τῶν μονοπωλίων (3). Ἀφετέρου οἱ ἐλάττωες μονοπωλιακὰ καὶ ἐλιγοπωλιακὰ ἐπιχειρήσεις ἀδυνατοῦν ν' ἀντιθέσθω τὰ ὑπερκερδῇ τοῦς ἀπεριόριστα ἐκτεθῇ, ὅπως καὶ λέχθηκα, δὲν ὑπάρχουν ἀπώλυτα μονοπώλια. Εἶναι πάντα σχετικὰ. Συνθέτῃ διγλασθὴ μὲ τὴ βιοποικία ἐξέδοσης τοῦ ἀπαραίτητου κεφαλαίου, ἡ διεκδυστὴ σὲ μονοπωλημένους κλάδους. Ὅταν τὸ ὑπερκερδῇ ἐνθς μονοπωλίου εἶναι ὑπερβολικὸς, μεγαλύνει καὶ ὁ πειρασμὸς γι' ἐλλείους μονοπωλιακοὺς καπιταλιστὰς νὰ μετέσχων σ' αὐτὸ, νὰ ἐισέλθων διγλασθὴ σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Ἐπειδὴ τ' ἀπαραίτητῃ γιὰ τῶν κεφάλαια ὑπάρχουν ἀναπόφευκτα στὸς καπιταλιστικὰς χώρας — μ' ὀρισμένους χαρακτηριστικὰς

εξαρέσει· από θά πραγματοποιήσει άρχεται — κι επειδή οι ενδιαφερόμενοι μονοπωλητές πρέπει πάντοτε να συλλογίζονται ένα τέτοιο ενδεχόμενο (που θα άδηνγήσει σ' έντονο συναγωνισμό με πρώην στις τιμές και τά κέρδη), γι αυτό και άποφεύγουν συνήθως τέτοιες υπερβολές για το εγθνικό συμφέρον· έλεον τών μονοπωλητών. Γποχρησόμενα: έπότες σέ τούτο επειδή σ' ένα σόσσηνα, ίσως τα πιο πολλά μονοπώλια λειτουργούν πών άμοιβαίως προηγετινές, ή ποσότητα έμπορευμάτων από τό καθένα τους πωλάε: έξαρείται. από τό ύψος τών μονοπωλιακών τιμών τών άλλων μονοπωλίων (¹⁴). Έτσι φτάνομε στή λογίζομε μιάς τάσης για τήν εξέλιξη των υψος κερδών. Έχουμε δηλαδή μίαν παράλληλη διαρρή, ουδ μέσον ποσοτών του κέρδους, πού τό ένα τους ίσχει: για τό μονοπωλιζόμενο τμήμα της οικονομίας και τό άλλο για τό μη μονοπωλιζόμενο (¹⁵). Κι πού ή παράλληλη διαρρή ουδ μέσον ποσοτών του κέρδους στό μονοπωλιακό καπιταλισμό άσπικά είναι: άπλως ή παράλληλη διαρρή ουδ έπιπέδον παραγωγικότητας, δηλαδή ή ίδια άκρίβεια τήν παραγωγικότητα από πρωτοδικαιοσύνη πών τήν κρίση για τή μεταβίβαση, άξίας άνάμεσα στις ήσπεριαλιστικές κι ύπανάπτυχτες χώρες καθώς κι άνάμεσα στις έκδομηχανισμένες και μη έκδομηχανισμένες περιοχές ενός ήσπεριαλιστικού κέντρου (¹⁶).

Αντιθέτως στην άπαιρηματολογία μας πώς άντιθαίνε: στις θαυκάς άρχες της θεωρίας της άξίας του Μάρξ και σ' άλλη γενικά τή έδασκαλία για τήν άξία - εργασία. Σε συνθήκες όμαλούς συναγωνισμού (όσο δηλαδή αποκλείεται ή όίε, ή άπάκη και τό μονοπώλιο) όέν είναι δυνατό, μέσα στις πλάσεις της έδνοκαλίας του Μάρξ, ή μεταβίβαση άξίας, άσπώ τό έμπορεύματα πρέπει: ν' άντιλλάσσονται στην άξία τους. Κι είνε άδύνατο μιά πύξηση της παραγωγικότητας να άδηνγή στή δημιουργία υπερκερδών, άσπώ μιά τέια πύξηση πρέπει να άδηνγήσει αέ κρίση κι όχι σ' άύξηση των έμπορευματικών άξιών. Όταν ένας κλάδος παραγωγής παράγει με άσπώ μεγαλύτερο από τό μέσον όρο, πρέπει: ν' άύξηθί, σέ σύγκριση μ' έπιχειρήσεις πού έχουν παραγωγικότητα άνώτερη από τό μέσον όρο, ή άξία των έμπορευμάτων του. Βέβαια, οι έπιχειρήσεις πού διαθέτουν μιά τεχνολογική υπερχή άξασφαλίζουν υπαρκέρδη, όχι: όμως με τή μεταβίβαση άξίας, αλλά γιατί διαθέτουν μίαν παραγωγικότητα της εργασίας από ζετερνά τό μέσον όρο κι ή εργασία πρέπει για τούτο να ύπολογισθί πών από ένσπική — πών άπώτελεσμα δηλαδή της πού μείζονος παραγωγικότητας της εργασίας ή παραγωγή άξίας είνε από μεγάλη άπ' έτι δείχνει μιά άπλή άπαρίθνηση των δουλεμένων όρών εργασίας (¹⁷). Η άπάντησή μας είνε πώς έξω ή άπλή έμπορευματική παραγωγή συγχέεται με τήν καπιταλιστική (¹⁸). Όταν ή παραγωγικότητα της εργασίας είνε σταθερή και μπορεί να θεωρηθί σέ όσπένη, τότε οι κατηγρήες του κοινονική άναγκαίου χρόνου εργασίας

και του κοινωνικά διασπασμένου χρόνου εργασιών είναι διάφανα ξεκάθαρως. Τα φαινόμενα της αγοράς, της επιρρότητας δηλαδή της οικονομικής ζωής, γενικά συγκρίτουν με την ολότητα των των των φαινομένων, τουλάχιστο σ' ότι αφορά την ποσοτικό καθορισμό της αξίας⁽³⁴⁾. (Η διαμόρφωση, εξέταση, κι η υλοία της αξίας έχει άπεριόριστα όλη την επική κιά της εξορυγματικής παραγωγής). Με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, του τον διακρίνει η εξορυγτική δραστηριότητα της τεχνικής, τα πράγματα παύουν να είναι απλά και διόματα, ακόμη και σ' ότι αφορά την ποσοτικό καθορισμό της αξίας. Δεν μπορεί να διαπιστωθεί απροσποτικά πόσος κοινωνικά ανάγκαιος ή κοινωνικά διασπασομένος χρόνος εργασιών περιέχεται σ' ένα έργο. Μία τέτοια διαπιστοση μπορεί να γίνει: μονάχα εν των οποίων με την εξορυγτική κατά πόσο ένα δομένο κεφάλαιο εξορυκίζει το μέσο κέρδος, ή λιγότερο ή περισσότερο απ' αυτό. «Η εξορυγή κι η προσφορά προσποθέτων τη ματατοχή της αξίας σ' άλλα έργα, κι έφθον προχωρούν σε μία καπιταλιστική θέση, έφθον τα διμορεύματα είναι προϊόντα του κεφαλαίου, προσποθέτων και καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, δηλαδή σχέσεις πολύ πιο πολύπλοκες από την απλή αγορά-πώληση έμπορευμάτων. Δεν πρόκειται για την τυπική μεταβολή της αξίας των έμπορευμάτων σε τιμές, δηλ. για μόνον απλή αλλαγή μορφής, αλλά για τις καθοριζόμενες ποσοτικές παρεκκλίσεις των τιμών της αγοράς από τις αξίες αγοράς και πέραν τούτου από τις τιμές παραγωγής... Στην καπιταλιστική παραγωγή το πρόβλημα δεν είναι: μονάχα να εξορυκίσουμε, μέσο του έργου αξίας του ριχνόμενου στην κακασορία σ' έμπορευματική μορφή έναν ίσο άγνωστο αξίας σ' άλλη μορφή, είτε του χρήματος είτε κι άλλου διμορεύματος, αλλά να έγινε ο πωλητής, για το προκαταβλημένο στην παραγωγή κεφάλαιο της νίκης όπερ αξία ή της νίκης κέρδους όπως για το κάθε άλλο κεφάλαιο του ίδιου μεγέθους ή την ίδια σε σχέση με το μέγεθος του αναλογία κέρδους, ανεξάρτητα για ποιόν κλάδο παραγωγής πρόκειται. Το πρόβλημα είναι, έπομένως, να πουλήσω ούτως ώστε έμπορεύματα της ούλης έχω στο, σαν κατόπιν έρρε, σε τιμές που να εξορυκίζω ή να να κέρδος κέρδους, δηλαδή σε τιμές παραγωγής»⁽³⁵⁾.

Η δικαιοσύνη εξίσωσης των ποσοστών του κέρδους οδηγεί όμως αναγκαστικά σε μία μεταβίβαση αξίας, έπειδή το σύνολο των των παραγωγής ίσους με το σύνολο των αξιών (πρόσυν ή ίδια ή εξίσωση, δηλ. ο συναγωνισμός, δηλ. η κίνηση στη σφαίρα της κακασορίας άδυναμει να δημιουργήσει έστω κι ίσους πρόσθετης αξίας). Όταν έπομένως ένας κλάδος παραγωγής ιδιοποιείται μέρος της παραγόμενης σ' άλλους κλάδους παραγωγής έτεροαξίες, τούτο αναγκαστικά σημαίνει: ότι οι άλλοι

κείνο: κλάδοι πρέπει να πουλάν τα έμπορεύματα, τοσ' αγοράζουν, κάτω από την άξια τους. 'Ο Μάρξ λένετε τούτο ριγά ('¹). 'Η έλγ, μετατροπή των άξιών σε τιμές παραγωγής προκύπτει μόνον τότε α μεταβίβαση υπεραξίας, δηλαδή άξιας ('²).

Δέν εφάπτεται στον άναγκαίο συσχετισμό άξιας άνταλλάγης κι άξιας χρήσης ή μεθοδολογική δυσχέρεια του άναγκαστεί μάλις θελήσει κανείς να επεκταίνει την στεγανή του προπόθεσι, του καθορισμού της άξιας — με βάση των κοινωνικά άναγκαίο χρόνο εργασίας όπως προκύπτει από τη μέση παραγωγικότητα της εργασίας: στον κάτω κλάδο παραγωγής — 'Όλες τις άξιας, όλες τις περιπτώσεις κοινωνικής ανάγκης για συγκεκριμένες άξιας χρήσης ('³). 'Ο Ρουσόλτσι κατάδειξε πώς πρέπει να διέπουμε το διπλό τούτο καθορισμό των άξιών σε δύο διαδοχτικώς βαθμίδες διαμεύοντας, ότι δηλαδή, ανάλογα με τς συσχετισμό προσφοράς και ζήτησης, τις άξιας ά γ ο ρ ά ε μπορούν να προσδιορίζουν εταιρίες που παράγουν με μέση παραγωγικότητα της εργασίας ή με παραγωγικότητα μικρότερη ή πάλι μεγαλύτερη από τη μέση. Τήν πραγματική δυσχέρεια παρουσιάζει ο καθορισμός του συνολικού β γ κ ο υ ό π ε ρ α ξ ί α ε που πρέπει να μοιραστούν άνομεταξύ τους οι κατατελιστές. 'Ότων, π.χ., την τιμή άγοράς ενός έρσιμένου έμπορεύματος καθορίζει ή τιμή παραγωγής των επιχειρήσεων που κινούνται με την πιο χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, πράγμα που συμβαίνει όταν ή ζήτηση έσπερνά μακροπρόθεσμα την προσφορά, τότε οι πιο πολλές επιχειρήσεις στον κάτω τούτο παραγωγής εξαπλώνουν ένα υπερκέρδος, δηλαδή ένα κέρδος πάνω από το μέσον έρς ('⁴). Από που πηγάζει τς υπερκέρδος τούτο; Στη μοναδική περίπτωση όπου ο Μάρξ διερωτά το πρόβλημα τούτο λεπτειριακά, δηλαδή στην περίπτωση της έργειας προσόδου, άπαντα ότι πηγάζει από τις περιπτώσεις της πιο χαμηλής έργειας συνθέσης του κεφαλαίου στη γεωργία, όπου π α ρ ά γ ε τ α : σ τ ή σ φ α ί ρ α τ ή ε π α ρ α γ ω γ ή ε κι όπου ή άτομική 'βιοχηρεία στη γή δέν έπιτρέπει να συμπεριληφθώ στη γενική άνακαταννομή του όλου κοινωνικού πλεονήματος. Έρσον όμως — με την εξαίρεση των μονοπώλων πού δέν μπορεί έδω να διερευνηθώ περαιόρα — οι διαφορές κλάδο: της διομηχανικής δέν μπορούν να παρεμποδίζουν μόνον τέτια άνακαταννομή της υπεραξίας, ή λύση τούτη δέν ίσχύει για την περίπτωση της. Μά κι έπιπρόθετα μόνον άνώτερη αυτή για μέν κατώτερη έργατική σύνθεσι του κεφαλαίου έχουν συνήθως οι εταιρίες εκείνες, κι οι παραγωγικοί εκείνοι κλάδοι, που σταθρίζοντα: σε μίαν παραγωγικότητα της εργασίας πού ξεκαρύνε το μέσον έρς. Έρσον όμως ή πρόθετη τούτη υπαρχία δέν παράγεται άμεσα στη σφαίρα της παραγωγής, μπορεί να προκύπτει μονάχα από δυο πηγές: Έίτα γονιόται με την άνακαταννομή υπεραξίας πού προηγούμενα παράχτηκε άλλω, προκύπτει δηλα-

δὴ ἀπὸ μιᾶς μεταβίβασης ὑπεραξίας, δηλαδή ἀξίας. Εἶτε πάλι: γυμνάζεται στὴ σφίρα τῆς κυκλοφορίας. Ὅπως καταπάνω μονάχα ἡ πρώτη ἐργασία συμβιβάζεται: μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀξίας - ἐργασίες καὶ τῆς ὑπεραξίας τοῦ Μάρξ.

Ἀποτέλει ζευθολόγη τὴ προσκόλληση τῶν Μισοῦ - Σόλλερ - Ζέλο καὶ ἐξηγήσαν το ὑπερεκέρως τοῦτο μὲ τὸ ἐπιχειρήματα εἰ σὲ ἐπιχειρήματα, ὅπου ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ξεπερνᾷ τὸ μέσον ἔρο, ἡ ἐργασία εἶναι πρὸ ἐντατικῆ παρὰ σ' ἐπιχειρήσεις μὲ μέση παραγωγικότητα, καὶ οὐ ἀπομένω: ἡ ἐργασία πρὸ πλῆκτικῆ ἐξασφαλίζει στήν ἀγορὰ ἓνα κέρδος κάτω ἀπὸ τὸ μέσον ἔρο πρέπει καὶ θεωρηθῇ πρὸς μερικὰ δὲ δημιουργεῖ ἀξία. Πυρεῖται νὰ μετατοπίσει τὴ δημιουργία τῆς ἀξίας ἀπὸ τὸ πλάνο τῆς παραγωγῆς εἰς κέρνο τῆς κυκλοφορίας. Πικρὲ στίς καπιταλιστικὲς ἀκριτῶς σχέσεις παραγωγῆς δὲν εἶναι ὑπωστέρηστε δυνατό νὰ δοθῇ αὐτόματα, τὴ στιγμή τοῦτο περματίζεται: ἡ διαδικασία τῆς παραγωγῆς, μιὰ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο μιὰ ἐπιχείρηση θὰ ἐξασφαλίσαι τὸ μέσο κέρδος ἢ λιγότερο ἢ καὶ περισσότερο ἀπ' αὐτό. Ἡ μετατροπὴ τῶν ἀξέων σὲ τιμὰς παραγωγῆς πραγματοποιεῖται σ' ἀλήθεια μισάχα πόνιο στὴ διαδικασία τῆς κυκλοφορίας.

Ἄλλωστε, ἀπὸ τὴ φύση τῆς καὶ μόνο, ἡ «φερέγγυα ζήτηση», σὲ μέτρο τῆς «κοινωνικῆς ἀνάγκης» πρὸς τὴν νὰ ἐκανοποιηθῇ (46), μπορεῖ νὰ ἐμφανιστῇ μονάχα στὴν ἀγορὰ, καὶ ἀναγκαστικὰ διακηραίνονται ἐντονα. Σύμφωνα μὲ τοὺς Μισοῦ - Σόλλερ - Ζέλο, τὸν εἰλικὸ ὄγκο τῆς ὑπεραξίας πρέπει κατὰ συνέπεια νὰ προσδιορίζαι τοῦτο ἡ διακύμανση. Τὴν ἀντίθεση τοῦτο πρὸς τὴ θεωρία τοῦ τῆς ὑπεραξίας γύρωφαι ν' ἀποσφῆγει ὁ Μάρξ, διατυπώνοντας τὸν κανόνα οὐ ἡ δὲκαὶς ὄγκος τῆς ὑπεραξίας προκύπτει: πάντα στὴν παραγωγικὴ διαδικασία καὶ εἰ τὸ συνολικὸ πρὸς τὴν τιμὴν παραγωγῆς πρέπει νὰ τελει σ' ἄρμονία μὲ τὸ σύνολο τῆς ὑπεραξίας. Τοῦτο προϋποθέτει: ἵσότης ν' ἀναλογεῖται τὸ ὑπερεκέρδος μερικῶν ὑποχρητῶν ἐμπορευμάτων εἰς κέρδος ἄλλων ὑποχρητῶν ἐμπορευμάτων πρὸ ὑστερὰ ἀπέναντι στὸ μέσον ἔρο.

Ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας τοῦ Μάρξ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πῶς ὁ συνολικὸς ὄγκος τῆς ὑπεραξίας ἰσοῦται μὲ τὸ συνολικὸ ὄγκο τῆς ὑπερεργασίας, πῶς δηλαδή καθορίζεται: ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν δουλειωμένων ὥρων ἐργασίας μείν τὸν εἰλικὸ ὄγκο τῆς κοινωνικῆς ἀναγκαιῆς ἐργασίας (δηλαδή μείν τὸ σύνολο τῶν ὥρων ἐργασίας στίς ἵπτες παρὰ γεται: ἀξία ἴση πρὸς τὸ σύνολο τῶν μερεκάματων τῶν παραγωγικῶν ἐργασιῶν). Ὁ συνολικὸς ὄγκος τῆς ὑπεραξίας εἶναι γενικὰ ἀνεξέδρητος ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στὴν κάθε ἐπιχείρηση καὶ ὅσο τὸ μερεκάμας μένει ἀμετάβλητος μπορεῖ ν' ἀλλάξει μόνο μὲ ὅλη τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας: στὴ δημιουργία καπιταλιστικῶν ἀγχιῶν. Ὅπως προκύπτει: σὲ τέλος τῆς παραγωγικῆς διαδικ-

κασιός, ο συνολικός τούτος ζγκος μᾶς φέρνει σὲ μὴ μίση παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, ἔνα μέσο μεροκάματο κα ἔνα μέσο ποσοστὸ ὑπεραξίας. Μ ε ρ α σ' α β ε δ τ ε τ ε π λ α ! σ ι σ διαμορφώνονται συνήθως τὴν ὑπεραξίαν (11). Ἀποτελεῖ ἐξαίρεση ἡ διαμόρφωση ὑπεραξίους μίση τῆς ὑπέρστασης τοῦ μέσου π ο σ ο σ τ ο ὸ ὑ π ε ρ α ξ ί α ς στὴν ατομική ἐπιχειρήσει (12).

Ὁ Μάρξ ἐπέφερε εἰς δυσκολίας τοῦτες κατὰ θετικό τρόπο μὲ τὸ νὰ θεωρήσει ὅτι ἡ παραγωγὴ ὑπεραξίας ἐπέρχεται μὲ τὴ φυσική διακάνη ζ ω ν τ α ν ῆ ς δ ρ η ρ η μ ε ν η ς κα ἰπότης· ἀφοῦ ὑπόθετε μίαν ἐξίσωση στὴν ἔκταση τῆς ἐργασίας καὶ σὸ ποσοστὸ ὑπεραξίας— ε ρ α ι α - γ ε ν ο ὦ ς ε ρ γ α σ ί α ς σὸ πλῆθος τῆς παραγωγῆς. Ὅλα τὰ φαινόμενα, καὶ προκύπτουν ἀπὸ τὸ συναγωνισμό τῶν κεφαλαίων κα ἀπὸ τὸ συσχετισμὸ προσφοράς καὶ ζήτησης στὴν ἀγορὰ, μποροῦν νὰ ἐπιδέξων μίαν ἀνακατανομή σὲ τούτη τὴ μέτρα, ὅχι ὅμως καὶ μίαν αὐξημένη ἢ μείωση τῆς.

Ὅταν ὁ Μάρξ λέγει πῶς ἐπιχειρήσεις μὲ παραγωγικότερα τῆς ἐργασίας κάτω ἀπὸ τὸ μέσον ὅσο ἐκασφαλίζουν κέρδος κάτω ἀπὸ τὸ μέσον ὅσο καὶ πῶς τοῦτο σὲ τελευταία ἀνάγκη καθιστᾷ τὴν ἀπὸ εἰρους τοῦς καταπολεμῶσαν κοινωνικῆς ἐργασίας, ἡ διατύπωσὶς τοῦ τούτου σημαίνει ἀπλῶς πῶς ἀποδοτικότερα ἐργαζόμενες ἐταιρίες ἰδιοποιούνται στὴν ἀγορὰ ἔνα μέρος τῆς π ρ ο γ η μ α τ ι κ ῆ π α ρ α γ μ ε ν ῆ ς ἀπ' αὐτοὺς δ ῖ ! κ ς καὶ ἐ ν δ ε χ ὁ μ ε ν α ὀ π ε ς α ῖ ! κ ς. Δὲ σημαίνει μὴ κανέναν τρόπο ὅτι σὺς ἐπιχειρήσεις αὐτὲς παράγεται ἀξία κα ὑπεραξία λιγότερη ἀπ' ὅ,τι δαίχνουν οἱ βουλευμένες ἱρερ ἐργασίας (13). Μονάχα αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ 10ου κεφαλαίου τοῦ βου τόμου τοῦ «Κεφάλαιου» συμβάλλεται μὲ τὸ ὅλο κείμενο τοῦ Μάρξ καθὼς καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς θεωρίας τοῦ γιὰ τὴν ὑπεραξία, καὶ καταφάνερα απαιτεῖ νὰ δεχτοίμε τὴν ἔννοια τῆς μεταβίβασης ἀξίας.

Πρέπει νὰ προσθέσουμε πῶς ὁ Μάρξ ἐπιστημαίνει: ρητὰ τὸ φαινόμενο τοῦτο τῆς μεταβίβασης ἀξίας ὅχι μόνο ἀνάμεσα σὲ κλάδους παραγωγῆς (μέσο τῆς ἐξίσωσης τῶν ποσοστῶν κέρδους) ἀλλὰ καὶ μέσα στοὺς κλάδους τοῦ ἴδιου κλάδου παραγωγῆς (14). Τὸ κάνει: μ' ἔναν τρόπο καὶ συνδέει περικοπὰ ἀκρομαζῶ τοῦς τοῦς ὁρισμοῦς τῆς κοινωνικῆς ἀπαραξίας ἐργασίας μὲ θέση τὴν «τεχνολογία» καὶ τὴν «ἀξία χρήσης». Πράγματι ἡ παραγωγὴ καλύπτει πλῆρως τὴν κοινωνικὴ ζήτηση, κα ἐφόσον ἐπιμένως ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας σὺς «μέσο» ἐπιχειρήσεις καθορίζει τὴν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ συνολικὴ ἀπαιτημένη σ' αὐτὸν τὸν κλάδου παραγωγῆς ποσότητα ἐργασίας ἀντιστοιχεῖ ἀπὸ ἐκτὴ ἀποψη μίαν κοινωνικὴ ἀπαραξία ποσότητα ἐργασίας. Καὶ τότε— μὲ βάση τὴν ὑπόθεσι μίαν ἰσότητος σὸ ποσοστὸ ὑπεραξίας— ὁ συνολικὸς παραγόμενος στὸν κλάδου τούτου ζγκος ὑπεραξίας ἰσούται μὲ τὸ

αύνατο των κερδών. Τότε άπαιτεί το υπερέκθεος επιχειρήσεων, με παραγωγικότητα της εργασίας πάνω από τη μέση, μπορεί να έρμηνευτεί μονάχα με βάση μια μεταβίβαση αξίας που γίνεται σε άδρας επιχειρήσεις με παραγωγικότητα εργασίας κάτω από τη μέση. Τήν περίπτωση αυτή —που κι είναι η «κυνοναυία» σε συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού κι εξίσωσης στο ποσοστό των κέρδους — η μεταβίβαση αξίας άποτελεί μια λύση που κι ο ίδιος ο Μάρξ άναγνώριζε. Ψυσικά ήταν —πράγμα εξαιρετικά σε συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού— την αξία αγοράς καθορίζουν οι επιχειρήσεις που δουλεύουν με την πιο χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας (όταν δηλαδή η ζήτηση ξεπερνά κατά πολύ την προσφορά) ή άδρας επιχειρήσεις δουλεύουν με την πιο ψηλή παραγωγικότητα της εργασίας (όταν δηλαδή η προσφορά είναι πολύ μεγαλύτερη από τη ζήτηση), τότε παύει να είναι εξίσου άκτονόητος το πρόσληψη του πώς θαμυργείται η αξία, το πώς καθορίζεται η παραγμένη ποσότητα αξίας. Άπό τότε προτιμάμε τη δική μας λύση, για τους προαναφερθέντες λόγους, από κείνη των Μπουκ - Σάλλερ - Ζέλο.

Καιτόνερν, στην φευδαίστη τους οι Μπουκ - Σάλλερ - Ζέλο έδωγν-θησαν από μίαν κάποια άναλογία προς τα προβλήματα του διαθωδς άμπα-ρίου (10). Δέν παρατήρησαν πως στο πλαίσιο άκτονόδς του διαθωδς άμπα-ρίου δέν ισχύουν, ή ισχύουν μονάχα ο' εξαιρετικές περιπτώσεις, οι όροι που ήθελε ο Μάρξ για τη διαμόρφωση των τιμών παραγωγής κι εκταίνν αξιών αγοράς, δηλαδή μια ένταση εργασίας που σε μέσον όρο νάχει γε-νική εφαρμογή, μια μεγάλη κινητικότητα κεφάλαιου κι εργασιών χει-ριών, κι ή εξίσωση στο ποσοστό των κέρδους.

Τη όλο καταταλιστική σιτημα παρουσιάζεται: έτσι οκ μία κλιμα-κική δομή διαφερών στην παραγωγικότητα, σαν πρσόν της άκσης άλλε και συνδυασμένης ανάπτυξης κρατιών, περιοχών, κλάδων βιομηχανίας κι επιχειρήσεων, που τήν όρζει: ή άναζήτηση του υπερέκθεους. Πρέ-πειται για μίαν άσκλητρωμένη ένότητα, που τήν άπαιτούν άπό τότες μέ-ρω με ήμοιογενή, αλλά που αυτή πάλι προσποθεί τη λευή ήμοιογένεια τους. Με όλο τούτο σύστημα ανάπτυξη κι υπανάπτυξη άποτελούν ή κα-θεμία προσπέθεση της άλλης, έπειδή τούς μηχανισμούς οικονομικού με-ταβολματος θέλει σε κίνηση ή άναζήτηση υπερέκθεους, που πάλι μπορεί να πραγματοποιηθεί μονάχα σε όθρος των λιγότερα παραγωγικών χει-ριών, περιοχών και τοιμών παραγωγής. Η άνάπτυξη νσείται έπαμένως μέσα παράλληλα με την υπανάπτυξη, γαιονοποιεί τήν υπανάπτυξη αυτή κι εξελίσσεται χάρη σ' αυτήν τήν παζιόπηση. Δίχως υπανάπτυχτες περιοχές δέν μπορεί να υπάρξει μεταβίβαση πλεονάσματος στις άναπτυ-γμένες περιοχές, κι όποτε έσπόμεως μπορεί να επιταχυνθεί ή τσώκρυση κεφάλαιον σ' αυτές τις περιοχές. Μότα στο πλαίσιο μιας άλόκληρης όσο-τικής περιόδου είναι άδύνατη ή μεταβίβαση πλεονάσματος στις υπερεκ-

λιπτικές χώρες κι ή επιτάχυνση της συσσώρευσης κεφαλαίου σ' αυτές τις χώρες, έας έάν υπάρχουν κι υπανάπτυχτες χώρες. Δίχως υπανάπτυχτους κλάδους της βιομηχανίας, πάλι, ής ήταν άθνηκτη ή μεταθίβαση πλεονάζοντες στας λεγόμενους κλάδους αίχμης καθώς κι ή άλληλένθετη μ' αυτόν σή διεδικασία επιτάχυνση της συσσώρευσης κεφαλαίου μένω στή τελευταία έκτουπέντε χρόνια.

Μόλο πάλι τó παγκόσιο σύστημα τού καπιταλισμού άποτελεί ένα έλοκληρωμένο και κλιμακωτό σέκλο ανάπτυξης κι υπανάπτυξης στή διεθνές, περιφερειακό και τομακό παξίο (1), ώστόσο σέ διάφορες έποχές είναι διαφορετική κι ή έξισωση στίς διάφορες μορφές της σύνθετης τούτης, άνισης αλλά και συνδυασμένης, ανάπτυξης. Στήν έποχή τού καπιταλισμού τού ελεύθερου ανταγωνισμού σό κύριο έάρος ήταν στήν παρόλληλη, υπαρκτή περιφερειακή; ανάπτυξης κι υπανάπτυξης μέσα στή πλαίσια τών βιομηχανιώνμένων χωρών. Στήν έποχή τού κλασικού ήμπεριαλισμού έχουμε μέν παράλληλη υπαρκτή διεθνούς ανάπτυξης στή ήμπεριαλιστικά κράτη κι υπανάπτυξης στίς άποικιακές και μεσοαποικιακές χώρες. Στήν έποχή τού ύστερου καπιταλισμού αντιμετωπίζουμε μέν συνόπαρκτη ανάπτυξης κι υπανάπτυξης, κλάδων αίχμης κι υπανάπτυχτων κλάδων της βιομηχανίας στίς ήμπεριαλιστικές χώρες αλλά κατά δεύτερο λόγο και τις μεσοαποικιακές.

Μέτ τέτα κατανόηση τού χαρακτήρα της διαδικασίας μεγάλόμεντος σόγν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, της φύσης δηλαδή της συσσώρευσης τού κεφαλαίου, μέ; όσθθεί; ν' άντιληφτούμε γιατί πλανήθηκε ή Ρόζα Λούξεμπουργκ όταν διάγινσκε τίς «έσωτερικά όρια» τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Εξών πού φαίνεται λογικό γιά όποιον ξεκινάει από την άφαίρεση τού «κεφαλαίου σέ σόγλο», φανερώνεται σόγν παράλογο σ' όποιον προχωρήσει στήν άνάλυση τού «συγκεντρίμένου καπιταλισμού», σ' όποιον δηλαδή μελετήσει τό φαινόμενο τών «πολλών κεφαλαίων», τού καπιταλιστικού δηλαδή συναγωνισμού. Γιατί άφός τό πρόβλημα είναι: άπόώς ή μεταθίβαση άξίας και τού συγκεντρίμενου υπεραξίας, άκολουθεί πώς από την καθαρά οικονομική πλευρά έάν υπάρχουν όρια γιά τή διεδικασία τούτης με γ α λ ή μ ι α τ ο ς τ η ς σ υ σ σ ώ ρ ε υ σ η ς τ ο υ κ ε φ α λ α ι ο υ σ έ ε έ ρ ο ς ε λ λ ω ν κ ε ρ α λ α ί ω ν, έ π έ κ τ α σ η ς τ ο υ κ ε φ α λ α ι ο υ μέσο ένός συνδυασμού της συσσώρευσης και της άπασξίωσης της κεφαλαίων, μέσο της διαλέχτικης ένάτητας ένάμεσα σέ συνδυασμό και τή συγκέντρωση καθώς και της άνεινόμειας άναρμεταξύ τους. Από την οικονομική άποψη τó κάθε όριο στή διεδικασία τού καπιταλιστικού μεγάλόμεντος είναι πάντα πρόκυρο, άφός είναι γέννημα τών δεδομένων της διαφοράς στήν παραγωγικότητα, μέ μέ τή σειρά του έχει

τή δύναμη ν' αναπαράγει τούτα τὰ δεδομένα. Οἱ διομηχανικὲς περιοχὲς ἀπαιτοῦν οὐ θάρρος ἀγροικῶν περιφερειῶν. Ὅπως γὰρ τὴν ἀνάπτυξή τους ἀποτελεῖ τὸ γεγονός αὐτὸς ὁ πειθαριώτερος κέντρουτικὸς ἀποκλίσας τους καταδικάζοντα· σὲ μιὰ σχετικῇ ἀποτελεσμάτωσιν (¹²) καὶ γὰρ αὐτὸ προσπαθοῦν ἀργὰ ἢ γρηγορὰ νὰ ξεπεράσων οὐδὲν ὅσο αὐτὸς μὲς μὲς κέντρουτικῆς ἀποκλίσεως τους. Μὴ οὕτως καὶ θανατοῦνται στὴν καπιταλισμὸς ἡ σχέση ἀνάμεσα σὲ διομηχανικὴ περιοχὴ καὶ ἀγροικὴ περιφέρεια. Ἐφ' ὅσον διαμορφώθη στὴ διαδικασία τοῦ μεγεθυντικτοῦ ἕνα νέον κίνητρο (ἐξήγησάμε μερικὰ στὸ 2ο κεφάλαιο τὴν προέλευσιν ἑνὸς τέτοιου κινήτρου καὶ τὴ θανατοῦσιν παρακώλυσιν τοῦ θέματος) εἶναι ἀπόλυτα θανατὸς ἢ πρῶμα ἐκδιοληχανισμένη περιοχὴ νὰ μετατραπῇ σὲ μιὰ σχετικῇ ἀποκλίσαν περιοχὴ καὶ ἢ ἄλλως ἀγροικὴ περιφέρεια νὰ ἐξελιχθῇ σὲ μιὰ ζώνη διομηχανικῆς συγκέντρωσης. Ὁ Μάρξ ἀντιλήφθηκε τὴ θανατοῦσιν αὐτήν, ἔτσι καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ φανερωμένου γένου μὲ τρόπο ὁριστὸς ἢ μὲ τὴ μορφή ἑνὸς πρῶτου ξεκινήματος. Ἰα' αὐτὸ καὶ ἐκστήριξε τοὺς ἀναπροσανατολισμοὺς τῆς παραγωγῆς, ὅπως τοὺς προκαλοῦν οἱ μεταβολὲς στὰ συγκοινωνιακὰ δεδομένα καὶ στὸ κόστος τῆς μεταφορᾶς (¹³): «Ἡ ἐκτίμησις τῶν ἐπικοινωνιακῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων περιορίζει τὸ χρόνο μεταφορᾶς τῶν ἐμπορευμάτων, ἀλλὰ δὲν καταργεῖ τὴν ἐκκλίσην· σὲ γὰρ τὸς τῆς μεταφορᾶς σχετικῇ διαφοράν τοῦ χρόνου κυκλοφορίας ἐκφορῶν ἐμπορευματικῶν κεφαλαίων, καθὼς καὶ διαφορῶν τιμημάτων τῶν ἴσων ἐμπορευματικῶν κεφαλαίων ποὺ μετακινεῖται πρὸς ἐκφορὰς ἀγορᾶς. Οἱ τελειοποιήσεις, π.χ., στὰ ἱσοφόρα καὶ στ' ἀποκλίσεως δέχονται σὲ συγκρίμωσιν τῶν ταξιδιῶν, ἀλλὰ αὐτὸς ἰσχύει· τόσο γιὰ τὰ μακρινὰ ὅσο καὶ τὰ κοντινὰ λιμένα. Περαιτέρω ἡ σχετικὴ διαφορά, ἔτσι καὶ ἐν συγκρίνῃ λιγιστεῖ. Ὅμως, αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνάπτυξης τῶν μέσων μεταφορᾶς καὶ ἐπικοινωνίας οἱ σχετικὲς διαφορὲς μποροῦν νὰ μετασχηματῶν μὲ τρόπον ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ φυσικὴ ἀποστάσεις. Ἔτσι π.χ. ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ ἑνὸς κέντρου παραγωγῆς σὲ κύριον μεσάγειον πληθυσμικῶν κέντρων μπορεῖ νὰ καταστήσῃ τὴν ἀπόστασιν πρὸς ἕνα ἄλλο πρὸς κοντινὸν, ἀλλὰ ὅχι καὶ σιδηροδρομικῇ συνδεσμένο μὲ τὸ μεσάγειον σημεῖον, εἴτε σχετικῇ εἴτε καὶ ἀπόλυτα πρὸς μεγάλην. Μιὰ ἀνάλωσις ἐξέλιξιν ἐνδέχεται ν' ἀπολῇσιν τὴν σχετικὴ ἀπομάκρυνσιν τῶν κέντρων παραγωγῆς ἀπὸ τῆς κύριος καταναλωτικῆς τοῦ ἀγορᾶς, πράγμα ποὺ καὶ ἐξηγεῖ γιὰ τὴν παλιότερα παραγωγικὰ κέντρα περικοπῶν καὶ γιὰ τὴν ἐμφανίζονται νὰ κέντρα παραγωγῆς καθὼς ἀλλοῦσιν τὰ μέσα μεταφορᾶς καὶ ἐπικοινωνίας (ἐξῆς πρέπει νὰ περιλάβωμε καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεταφορὰ εἶναι σχετικῇ φτηνότερη γὰρ μεγάλως παρὰ γιὰ μικρὰς ἀποστάσεις) (¹⁴).

Τὰ δὲ πρῶτα στὸ δέκατο ἕνατο αἶμα ὁ σιδηροδρομὸς καὶ τὸ ἀντιπλοῦς πραγματοποιήθησαν μετὰ τὸ δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον γάρη

στις έναίριες μεταφορές, τους κύριους πόρους και το σύστημα των δραστηριοποιήσεων. Επάρθε μια ριζική αλλαγή στο σχετικό κόστος μεταφορές, που κι εδήγγει στην άμεση δραστηρίων παραγωγικών αλυσίδων καθώς και στην παραγωγή άλλων κέντρων παραγωγής (24). Με τον ίδιο τρόπο είναι δυνατό θεωρητικές επιχειρήσεις πείρας, που προσηγήματα εξαφάνιζαν, χάρη σε μόνον οργανική σύνθεση του κεφαλαίου που εξαρτούσε κι μέσον δρα, τη μεταβίβαση υπεραξίας σε θάρος άλλων δραστηριοτήτων αλυσίδων, να καταλήξουν θεμελιώδη σε μόνον παραγωγικότητα της εργασίας: κατώτερη από τον κοινωνικό μέσον δρα επειδή από απεικονισμός δραστηρίων μεταβολών στη δομική δραστηριότητα ή ενεργειακή τεχνολογία δυσκολεύονται να προσκομιστούν στις νέες τεχνικές.

Παραδείγματα μετακίνησης παραγωγικών κέντρων (25) αποπλοήν ή σχετικά παλαιά των πρώτα ιδιοκτησιασμένων περιοχών της Νέας Άγγλιας στις ΗΠΑ, της Σουηδίας, Ολλανδίας και Γερμανίας Άγγλιας στην Βρετανία, των περιοχών Νέας, Παρά Κελσιό και Ότ Λουκρ στη Γαλλία, και της Βαλλόνιας στο Βέλγιο. Η περιοχή του Ρούρ τείλει μερικώς κάτω από μιά ανάλυση απειλή. Παραδείγματα μετακίνησης δραστηριοτήτων μας παρέχουν ή σχετικά παλαιά της δραστηριότητας στην καταρτισία φυσικών υδάτων κλωστοφαιουργίας, της δραστηριότητας άνθρακίτη και ένδοχομένας, της χαλυβουργίας (26). Δέ χιμεί: άμφιβολία ότι τέτοιες μετακινήσεις δραστηριοτήτων περιοχών σημειώθηκαν και στις αρχές της δραστηριότητας επανάστασης. Για τη μακροστική ιστορία της οικονομίας θέ ήταν άποδοτική μία διαρρύθμιση τέτοιων μεταβολών, που επωοδόησαν όν μπορούν να αναπτύξουν άπλοια με την εξαγωγή των άπλοιαμάτων σε μεταλλεύματα. Στη Γαλλία ή Φρανσουά Κρουζέ κι ή Ντενί Κορνυόφ δημοσίευαν ένδοχόμενες έρευνες πάνω στα αίτια της παραμυθς του Μπορντώ — μακρόπολης του προεπαναστατικού έμπορος κι χειροτεχνικού καπιταλισμού. Αίτια στα δεδομένα που τένισε ή Μάρξ —μεταβιβάς στα μέσα μεταφορές κι επικοινωνίας καθώς και στις καταναλωτικές αγορές— εί όνι συγγραφείς σημειώνουν την έλλειψη στην κύρια πηγή υπερέδους (πέτρωμα από το έμπορος σ' άποικιακή έμπορεύματα των Δυτικών Έθνών σε δραστηριότητες τεχνολογικής αγωγής, ιδιαίτερα στην κλωστοφαιουργία) και την υπερόδουκή είβ'αυση της τοπικής μπουρζουαζίας σε παραδοσιακούς τρόπους εργασίας κι έμπορος από δυσκολεύων τις γρήγορες άναπροσαρμογές. Έναν δραμικό ρόλο έπαιξαν κι ή δραμική γεωγραφική θέση του Μπορντώ καθώς κι οι έπιδράσεις του δραστηρίου άποικιακού και του ήπειρωτικού άναπροσαρμογής στη διαφάνεια των αναποδόντων πολέμων (27).

Όπως στην άλη πύτη διαδικασία μαγλώματος, που στηνίεται στην άνοση άνάπτυξη χιμείων, περιοχών και δραστηριοτήτων αλυσίδων, τον άποικιακό ρόλο παίζει ή μηχανισμός της άλλοιης πορείας. Πιός

είναι οι απαιτούμενες ωθήσεις προκειμένου να κλονιστεί, να οδηγηθεί σε μείων άλλης κατάθλυνση ή και ν' ανατραπεί ένας δορισμένος συδικασμός ανάπτυξης κι ανάπτυξης; Ποιά δεδομένα επιφέρουν δίκες μεταβολές στην κλίμακα διαφοροισμού της παραγωγικότητας; Ποιές πρόσθετες ωθήσεις χρειάζονται; γιά να περάσει μια οικονομία από μια φάση σχετικής υποστεύσεως, σχετικού πλεονέκτους κεφαλαίων, επιβλαβών-μενής κατά συνέπεια συσσώρευσης, κι αδιεξέμενων δυσκολιών αξιοποίησης του συνολικά συσσωρευμένου κεφαλαίου, σε μια φάση επιταχυνμένης αξιοποίησης, κι επομένως επιταχυνμένης συσσώρευσης κι επιταχυνμένου μεγάλωματος;

Στα ερωτήματα τούτα δεν μπορούμε ν' απαντήσουμε με απλές φόρμουλες, άκριτος όπως δεν μπορούμε σχετικά με τις πηγές του υπερπλεονέκτους στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Καλούμαστε κι εμείς να εξετάσουμε όλες τις δυνατές μεταβλητές του τρόπου παραγωγής. Όποτε και θ' αντιληφτούμε ότι δεν έχουμε άπλως μια διαδοχή στην ένταξη της υπεραξίας με την εκμετάλλευση άγροικών παροχών, την εκμετάλλευση άπαικτων κι μισοαπαικτών κι την εκμετάλλευση των τεχνικά λιγότερο αναπτυγμένων παραγωγικών κλάδων, αλλά κι μίαν παράλληλη συνύπαρξη όλων αυτών των πηγών υπεραξίας στην καθεμιά από τις τρεις φάσεις εξέλιξης ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η κατανόηση τούτης της πραγματικότητας είναι απαραίτητη γιά την εξήγηση του ύστερου καπιταλισμού.

ΤΑ «ΜΑΚΡΑ ΚΥΜΑΤΑ» ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Ἡ κυκλική πορεία τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, πάλι τὴν ἐπιβάλλει: ὁ συναγωνισμός, παρουσιάζεται σὰ μὴ διαδοχὴ ἀπὸ φάσεις ἐπέκτασης καὶ συρρίκνωσης στὴν ἐμπνευματικὴ παραγωγή, κι ὁπομένως ἀπὸ φάση ἐπέκτασης καὶ συρρίκνωσης στὴν παραγωγὴ ὑπεραξίας. Στὴν κυκλικὴ τούτη κίνησι ἀντιστοιχεῖ μὴ κυκλικὴ ἐπίστροφίς, ἐπέκτασης καὶ συρρίκνωσης στὴν πραγματοποίησι τῆς ὑπεραξίας καὶ τῇ συσσώρευσι τοῦ κεφαλαίου. Ὀμως ἡ πραγματοποίησι τῆς ὑπεραξίας κι ἡ συσσώρευσι τοῦ κεφαλαίου δὲν ἐπικαλύπτονται ἀπόλυτα, εἴτε χρονικῶς εἴτε σ' εἶναι ἀπορὰ τῶν ἐκτετασεὶς καὶ τῶν ἀναλογίῶς τους, κι αὐτὸ ἐσχύει ἐπίσης γιὰ τὴ σχέση τους μὲ τὴν παραγωγὴ ὑπεραξίας. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεικτα σὲ τελευταῖον ταῦτα μέγεθος καὶ τὰ δυὸ πρῶτα, καθὼς κι ἀνέμεσα σὲ πρῶτο καὶ τὰ δυὸ τελευταῖα, ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενο τῆς καπιταλιστικῆς ὑπερπαραγωγῆς. Τὸ γεγονός: πῶς ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ χωρῇ-χριστῇ σὰ συγκριτικὴ ἀλλὰ ξεπηδᾷ ἀπὸ τὴν ἐσώτερη νομοτέλεια τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς ἐξηγεῖ τὸ ἀνεπάρκεια τῶν συγκυριακῶν διακυμάνσεων στὸν καπιταλισμὸν (!).

Οἱ διακυμάνσεις στῇ συσσώρευσι τοῦ κεφαλαίου στὸν βιομηχανικὸ κόσμῳ ἔχουν βικαρικεῖ τους γινώσκοντα τὸ γεγονός: διὸ στὴν ἀνοδικὴ φάσι ἀνέρχονται: τόσο ἡ μάζα δυν καὶ τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους, καθ' ἑξῆς τόσο σὰ ὄγκο δυν καὶ σὰ ρυθμὸς τῇ συσσώρευσι τοῦ κεφαλαίου. Ἀντίστροφον στὴν κρίσι καὶ τὴν ἐκατέλειπτη ὥφισι πέφτουν: τόσο ἡ μάζα δυν καὶ τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους, περιστέλλεται: τόσο ὁ ὄγκος δυν κι ὁ ρυθμὸς τῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου. Ὁ βιομηχανικὸς κόσμος ἀποτελεῖ ὁπομένως μὴ ἀ διαδοχὴ φάσεων ἐπιτέχειν σῆς κι ἐπεδύον σῆς στή συσσώρευσι.

Ἄν ἐξετάζουμε σὰ τοῦτο τὸ σῆμα κατὰ πόσο ὑπάρχει ταυτότητα

ή, άπλώς, σύμπτωση στην αύξηση και τή μείωση του $\delta \gamma \kappa \omicron \upsilon \kappa \alpha ! \tau \alpha \delta$
 $\pi \omicron \sigma \sigma \tau \omicron \upsilon \tau \omicron \upsilon \kappa \acute{\epsilon} \rho \theta \omicron \upsilon \varsigma$ στις άλλεςπάλιλλες φάσεις του κύ-
κλου. Εξ αντικεικιστούμε μ' αυτό τή θέση στο 14ο κεφάλαιο όπου θα πρα-
γματωτούμε τή πρόβλεψη τού βιομηχανικού κύκλου στήν ύστερη καπιτα-
λισμό.

Στήν άνωθική φάση, ή συσσώρευση τού κεφάλαιου επιταχύνεται. Από
ένα σημείο και πέρα, ώστόσο, προκύπτουν δυσκολίες στην αύξισποίηση
τού όλικού συσσωρευμένου όγκου κεφαλαίων. Η πτώση τού ποσοτού τού
κέρδους είναι τή πιο χτυπητή σύμπτωση τούτης τής μεταστροφής. Μή τόν
δεν ύπερσυσσώρευση άνωθούμε τήν κατάσταση, όπου ένα μέρος τού συ-
σσωρευμένου κεφάλαιου μπορεί νά επενδυθή μονάχα μέ άναπαυτές π ο -
σ ο σ τ ό κ έ ρ θ ο υ ς . Ήλκλδή μένο έφόσον πέφτει διαρκώς τή επι-
τόκιο (2). Η ύπερσυσσώρευση όέν είναι ποτέ μέ άπώλυση, αλλά πάντο-
τα μέ ά σχετική έννοια. Δέν ύπάρχει άπόλυτο πλεόνσμμα στή κεφάλαιο
άλλά όπλώς τόσο κεφάλαιο πού όέν μπορεί νά πραγματοποιήσεται τή άνα-
μενόμενη, κοινωνικά μέσο, ποσοστή κέρδους (3).

Αντίστροφα στή φάση τής κρίσης και τής επανόλωσης ύφρασης άπο-
κρίνεται μερικά ή όλικά μέ άορισμένη ποσότητα κεφαλαίου. Σημειώνε-
ται ύποσπένδυση, μ' άλλα λόγια στή επενδύσεις δέ φαίνον στο ύψος όπου
θά μπορούσαν ν' άξιοποιηθούν μέ βάση τή δοσμένη παραγωγή ύπερσείας
και τή δοσμένο, κ: αύξινόμένο, μέσο ποσοστό τού κέρδους. Η περιό-
κη τούτη ύπερσείωση κ: ύποσπένδυση κεφαλαίου έχει: ως γνωστό στή λει-
τουργία νά βοηθήσει ώστε νά ξαναβεί τή μέσο ποσοστό τού κέρδους
γιά τή συνολικά συσσωρευμένο κεφάλαιο, έπείτα και μπορεί νά ένταλθην
πάλι ή παραγωγή κ: ή συσσώρευση κεφαλαίου. Έτσι: ή όλος κύκλος τής
καπιταλιστικής βιομηχανίας παρουσιάζεται σή μέ διαδοχή φάσεων επι-
ταχυμένης συσσώρευσης κεφαλαίου, ύπερσυσσώρευσης, ύπερσπένδυσης
συσσώρευσης κεφαλαίου κ: ύποσπένδυσης (4). Η αύξηση, μείωση κ:
έπιτα άναύωσρόνωση τού ποσοτού τού κέρδους εκφράζει τής άλλεςπάλ-
λως τούτες κινήσεις τής συσσώρευσης τού κεφαλαίου μέ και τής κα-
θαρξεί.

Έρωτάται: όπως ακτή πόσην ή κυκλική τούτη κίνηση επανκλήμα-
νεται μονάχα κάθε 10, 7 ή 5 χρόνια, ή μήπως ύπάρχει καιμή ξεχωρι-
στή έσώτερη δυναμική στή διαδοχή τών βιομηχανικών κύκλων πού νά
χαρακτηριζέται και διαχωρίζε: μακρότερα χρονικά έσστήματα. Πρίν άπαν-
τίσουμε στήν άπορία τούτη με βάση τή έμπειρικά δεδομένα, πρέπει νά
τήν εξετάσουμε θεωρητικά.

Ο Μάρξ προσέδρασε τή διάρκεια τού βιομηχανικού κύκλου μέ βάση
τήν άπαιτούμενη γιά τήν άναπαραγωγή τού συνολικού πάγιου κεφα-
λαίου χρόνο (5). Στόν κάθε κύκλο παραγωγής ή τόν κάθε χρόνο άνα-
γινώσκει μονάχα ένα μέρος τής αξίας τού πάγιου συνταλεστή στή ταθε-

ρὰ κεφάλαια, δηλαδή κυρίως των μηχανικών εγκαταστάσεων. Χρειάζεται μια διαδρομή από αλληλεπληρούς κύκλους ή στη παραγωγή για να αναγνωριθεί ολοκληρωτικά ο αξία το σταθερό κεφάλαιο. Στην πράξη δὲν έχουμε μὲν κατάσταση όπου ἡ κάθε μηχανή ἀνακαθίσταται κάθε χρόνο κατὰ τὸ ἕνα ἔξοφο ἢ τὸ ἕνα ἔνατο, ὅποτε κι ἀνακαινίζεται ολοκληρωτικά μόνα οἱ ἑπτὰ ἢ ὀκτώ χρόνια. Συμβαίνει ἀντίθετα ἐπὶ ἑπτὰ ἢ ὀκτώ χρόνια νὰ γίνονται ὡλεὶς ἐπισκευὰς οἱ κύριες τίς μηχανές, πρὸς πρὸς 7 ἢ 11 χρόνια ἀνακαθίστανται γρήγορα μὲ καινούργιες (4).

Στὴ μερζενταὶ θεωρία τῆς οικονομικῆς συγκυρίας καὶ τῶν κρίσεων ἡ ἀνακαινιστὴ τοῦ πάγιου κεφάλαιου δὲν ἐξέρχεται ἀπλῶς τῇ διάρκειᾳ τοῦ οικονομικοῦ κύκλου, μὰ εἶναι κι ὁ ἀποφασιστικὸς παράγοντας πρὸς ἐπιρροήν τῇ *business cycle* ἢ *business cycle*, τῇ φάσει τῆς ἀνάπτυξης, γενικὰ τὴν ἐπιτάχυνση στὴ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου (5). Γιατὶ τὴν πυρετώδη καραχτήρα τῆς ἐκπονηρότητας στὴ φάση τῆς αἰχμῆς ἐπιβάλλει τὸ φαινόμενο τοῦτο τῆς ἀνανέωσης τοῦ πάγιου κεφαλαίου. Ἡ σημειώσαντι παρεμπιπτόντως ἐπὶ τὸ ἀποφασιστικὸ τοῦτο σημείω ὁ Μάρξ προεξέφρασε τὴν ἑλὴ σύγκρουση ἀναδυομένη ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ οικονομικοῦ κύκλου. Γιατὶ καὶ ἡ ἀκριβὴς θεωρεῖ τὴν ἐπενδυτικὴ ἐκπονηρότητα τῶν ἐπιχειρήσεων σὺν τὸ κέρει κίνητρο γιὰ τὴν ἀνοδὸν πορεία τῆς οικονομίας.

Χαρακτηριστικὸ ἔμφω δεδομένο τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς εἶναι πῶς ἡ κάθε νέος κύκλος διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς δὲν μπορεί ν' ἀρχίσει μὲ τις ἑδρε μηχανές ὅπως ὁ προηγούμενος. Κάτω ἀπὸ τὴν ὁδήγη τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τὴν ἀδιάκοπη ἀναζήτησι ἀπεκτερόν ὁ καπιταλισμὸς ἀγωνίζεται σταθερὰ γιὰ τὴ μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ γιὰ νὰ λογαριάζει τὴν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων μὲ τις τεχνικὰ τελεσιπονήσεις. Ἡ παραγωγὴ ἀξίας κι ὑπεραξίας περιλαμβάνει, ὅπως ἀπόδειξε ἡ παρατέρα ἐξέλιξη, τὴν ἀδιάρτητη τάση νὰ μειωθῇ ὁ ἀναγκαστὴς γιὰ τὴν παραγωγὴ ἐνὸς ἐμπορεύματος χρόνος ἐργασίας, δηλαδή ἡ ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος αὐτοῦ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐλάχιστη κοινωνικὴ μέσην ὄρα. Ἡ πίεση νὰ μειωθῇ τὸ κόστος οἱ ἕνα ἐλάχιστο ὅριο γίνεται ὁ ισχυρότερος μοχλὸς γιὰ ν' αὐξηθῇ ἡ κοινωνικὴ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, πρὸς ἔδω ὡστόσο ἐμμενίζεται σὲ διαρκὲς αὐξηση στὴν παραγωγικότητα τοῦ κεφαλαίου (6). Τοῦτο σημαίνει: πῶς ἡ ἀναγέννηση τοῦ πάγιου κεφαλαίου εἶναι μὲ *the new wave of investment*, καὶ αὐτὴ μὲ μὴν τριπλὴ ἔννοια:

Πρῶτο, οἱ νέες μηχανές ἀποτελοῦν ἀπὸ τὴν ἔκδοξ τῆς ἀξίας ἕνα πρὸ μεγάλου συστατικοῦ στοιχείου τοῦ ὅλως ἐπενδυμένου κεφαλαίου, δηλαδή ἐπιβάλλονται ὁ νόμος τῆς ἀνερχόμενης ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου. Δεύτερο οἱ κίε μηχανές ἀναρρῶνται μὲν ἐξ ὅσων τὸ κόστος κτήσης τους κι ἡ ἀξία πρὸς αἱ μηχανές ὡς αὐτὲς διαβιβάζουσι στὸ προϊόν πᾶ-

α ν α τ ρ ο π ή σ τ ή ν τ ε χ ν ι κ ή π ο ύ ν' α ν τ ι π ρ ο σ τ ή ν ἄλ ο π α ρ α γ ω γ ι κ ὸ μ η χ α ν ι σ μ ὸ τ ῆ ς κ α ι ν ο ῖ α ς . Κ α ι κ ε ῖ ν η π ο ῦ σ υ ν ε π ι ρ ρ ε ῖ ζ χ ι ὀ π ῖ σ η μ ῖ α ε ἰ σ ῶ ρ η τ ῆ ἄ λ λ ἃ μ ῖ α θ α σ ι κ ῆ ἔ ν α ν ἔ ω σ η τ ῆ ς π α ρ α γ ω γ ι κ ῆ ς τ ε χ ν ι κ ῆ ς κ α ι τ ο ῦ π ᾶ γ ι ο υ κ ε φ ᾶ λ α ι ο υ , π ο ῦ π ρ ο κ α λ ε ῖ μ ῖ α ν π ο ι ο τ ι κ ῆ μ ε τ α β ο λ ῆ σ τ ῆ ν π α ρ α γ ω γ ι κ ὸ τ η τ α τ ῆ ς ἔ ρ γ α ι α ς (13).

Σ ε κ α ν ὸ ν κ ῆ ς σ υ ν θ ῆ κ α ς π ρ α γ μ α τ ο π ο ῖ ῆ ς τ ῆ ς ὑ π ε ρ α ρ χ ῖ α ς κ α ι σ υ σ σ ῶ ρ ε υ σ η ς τ ο ῦ κ ε φ ᾶ λ α ῖ ο υ ἢ ἄ ν α π α ρ α γ ω γ ῆ τ ο ῦ π ᾶ γ ι ο υ κ ε φ ᾶ λ α ι ο υ π ο ῦ γ ῖ ν ε τ α ι κ ᾶ θ ῶ ε τ ῆ 10 χ ρ ὸ ν ι α ἔ χ ε ι σ ᾶ γ ν ὸ ρ ι σ μ ὸ τ η ς ὅ π ι τ ὸ κ ε φ ᾶ λ α ι ο υ , π ο ῦ ἄ π α λ ε υ θ ε ρ ὸ ν τ α ι σ τ ῆ ἔ . ἄ ρ κ η κ α ι σ τ ῆ π α ρ α γ ω γ ι κ ὸ κ ὶ κ λ ο υ γ ῖ α τ ῆ ν ἄ γ ο ρ ᾶ ἢ ἔ ν δ ε χ ο μ ῆ ν ο υ ς τ ῆ ν π α ρ α γ ρ ε ῖ α μ ῶ σ μ η χ α ν ι κ ὸ ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ , μ ε γ α λ ῶ ν ε ι κ α τ ᾶ ἔ ν α π ο σ ῶ ἄ ξ ῖ α ς Μ β . Ἄ ς π α ρ α σ τ ῆ σ ο ῦ μ ε , π ρ ο κ ε ρ ῖ μ ῶ ς γ ῖ α τ ὸ θ ε κ α σ τ ῆ κ ῶ κ λ ο , τ ῆ ν ὀ γ μ ο τ ῆ ς ὑ π ε ρ α ρ χ ῖ α ς μ ῖ σ τ ῆ ν ἔ ξ ὶ σ ω σ η Μ — Μ α ' Μ β ' Μ γ . ὅ π ο υ Μ α ἄ ν τ ι π ρ ο σ τ α π ο ῖ τ ῆ ν ὑ π ε ρ α ρ χ ῖ α π ο ῦ ο ἰ κ α π ι τ α λ ι σ τ ῶ ς κ ι ο ἰ π α λ ᾶ τ ο ς τ ο υ ς κ α τ α ν α λ ῶ ν ο ῦ ν ἔ χ ι π α ρ α γ ω γ ι κ ᾶ κ α ι Μ γ ε ἶ ν α ι τ ὸ ἄ π α λ ε υ θ ε ρ ὸ ν ὸ μ ὸ ς π ρ ὸ σ θ ῆ τ α , π ᾶ μ ο σ τ ῆ ν π ο ρ ε ῖ α τ ῶ ν ἄ λ λ ε π ᾶ λ λ ῆ λ ο ῦ ν ἔ τ η ρ ο ῦ ν π α ρ α γ ω γ ι κ ὸ ν κ ῶ κ λ ο ν , κ ο κ λ ο φ ο ρ ο ῦ ν κ ε φ ᾶ λ α ο π ο ῦ μ ῖ τ ῆ π ε ῖ ρ ᾶ τ ο υ ἄ ν α λ ῶ ε τ α ι σ ῶ π ρ ὸ σ θ ῆ τ ο μ ε τ α β ὸ λ η τ ὸ κ ε φ ᾶ λ α ο γ ῖ α τ ῆ ν ἄ γ ο ρ ᾶ π ρ ὸ σ θ ῆ τ ο ς ἔ ρ γ α τ ι κ ῆ ς θ ὶ ν α μ η ς κ α ι σ ῶ π ρ ὸ σ θ ῆ τ ο κ ο κ λ ο φ ο ρ ο ῦ ν σ τ α θ ε ρ ὸ κ ε φ ᾶ λ α ο γ ῖ α τ ῆ ν π ρ ο μ ῖ λ ῖ σ τ α π ρ ὸ σ θ ῆ τ ω ν π ρ ὶ ο τ ω ν ὀ λ ῶ ν γ ῖ α τ ῆ ν π α ρ α γ ω γ ῆ . Τ ρ ῖ τ ο π ο σ τ α τ ι κ ὸ σ τ ο ι χ ε ῖ ο ε ἶ ν α ι τ ὸ Μ β π ο ῦ ἄ ν τ ι π ρ ο σ τ α π ο ῖ τ ὸ π ρ ο σ θ ῆ τ ι κ ὸ ἄ π α λ ε υ θ ε ρ ὸ μ ῖ α μ ὸ ς π ρ ὸ σ θ ῆ τ ο π ᾶ γ ι ο κ ε φ ᾶ λ α ο π ο ῦ ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ γ ῖ α τ ῆ ν ἄ γ ο ρ ᾶ τ ὸ σ ο π ε ρ ι σ σ ὸ ἔ ρ γ ο ῦ ὅ σ α κ α ι σ τ ὸ ἄ κ ρ ι β ο ῦ μ ο ν τ ῆ ρ μ ο σ μ η χ α ν ι κ ὸ ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ .

Ἡ τ ῆ ς Μ β π ρ ὸ ς C f , π ρ ὸ σ θ ῆ τ ο π ρ ὸ ς ὑ π ᾶ ρ χ ὸ ν π ᾶ γ ι ο κ ε φ ᾶ λ α ο , ἄ ν τ ι π ρ ο σ τ α π ο ῖ τ ὸ ρ υ θ μ ὸ α ἰ ξ ῖ σ η ς τ ο ῦ π ᾶ γ ι ο κ ε φ ᾶ λ α ο υ , Δ C f , τ ὸ ρ υ θ μ ὸ δ ῆ λ α δ ῆ π ο ῦ α ἰ ξ ῖ ἔ ν σ ε ἢ δ ῆ ῖ α τ ο ῦ μ η χ α ν ι κ ὸ ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ τ ῆ ς κ ο σ μ ο ν ῖ α ς . Τ ῆ ὕ ψ ο ς τ ο ῦ κ ο σ μ ο ῦ τ ὸ σ τ ο ῦ α ἰ ξ ῖ σ η ς ἄ π ο φ α σ ῖ ζ ε ι κ α τ ᾶ π ὅ σ ο π ε ρ ν ῶ μ ε μ ῖ α ρ ᾶ σ η ἔ ρ γ η ς ἢ γ ρ ῆ γ ο ρ η ς τ ε χ ν ο λ ο γ ι κ ῆ ς ἄ ν α ν ῶ σ η ς (14) . Π ρ ὸ κ ε ι τ α ι ἔ ἔ ὅ σ α γ ῖ α μ ε γ ᾶ θ η π ο ῦ π ρ ῶ τ ο π ᾶ ν τ α ν ᾶ π ρ ο σ δ ι ρ ῖ ζ ὸ ν τ α ι σ τ ῆ ν ἄ ξ ῖ ε ς . Φ ρ ο ν ῶ γ ῖ α τ ῆ ν ἄ γ ο ρ ᾶ σ ῶ γ ρ ο ῦ ν ο ν μ η χ α ν ὶ ὸ ν μ ο ρ ε ῖ ν ᾶ δ ι α τ ε ὐ ῖ κ α ι τ ὸ κ ο ν θ ὶ λ ὸ ἄ π ὸ σ θ ῆ σ η ς τ ο ῦ ὑ π ᾶ ρ χ ὸ ν τ ο ς κ ῖ δ ῶ ς π ᾶ γ ι ο κ ε φ ᾶ λ α ι ο υ , C f , ἄ λ λ ἃ (τ ρ ῶ λ ᾶ χ ῖ σ τ ο ἔ ρ ὸ σ ο ν π ρ ὸ κ ε ι τ α ι γ ῖ α γ ν ῆ σ τ ο κ ο ν θ ὶ λ ὸ ἄ π ὸ ρ ᾶ β ε σ η ς κ ι ἔ χ ι γ ῖ α σ υ ρ κ α λ ῖ η μ ῖ α ν α κ ῆ ρ ῶ η) ἢ ἄ ξ ῖ α τ ο ς ὅ ἄ ν μ ο ρ ε ῖ ν ᾶ ἔ ξ α ρ χ ῶ κ ε ῖ ν η τ ο ῦ ἄ γ ο ρ α σ ῖ μ ῶ σ π ρ ο τ η ρ ῶ μ ῶ ς μ η χ α ν ι κ ὸ ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ .

Σ ε κ ι ν ὸ ν τ α ς ἀ π ὸ τ ὸ θ ε ὁ ρ ὸ μ ῖ ο ὅ τ ι μ ῖ α θ α σ ι κ ῆ ἄ λ λ α ρ ῆ σ τ ῆ ν π α ρ α γ ω γ ι κ ῆ τ ε χ ν ι κ ῆ π ρ ὸ σ θ ῆ τ ῶ ς μ ῖ α σ τ ρ α ν τ ι κ ῆ π ρ ὸ σ θ ῆ τ η θ α π ᾶ ν η π ᾶ γ ι ο κ ε φ ᾶ λ α ο υ — ἄ ν ὰ μ ὸ σ α τ ' ἔ λ λ α γ ῖ α ν ᾶ δ ι η μ ο ρ ε ρ η θ ῶ ν ν ῶ ς ἔ ρ γ α τ ο π ο ῖ σ η ς γ ῖ α ν ᾶ μ ῶ ς π α ρ α γ ω γ ῖ ρ ε , π ῆ ρ κ η ἀ π ὸ τ ὸ π ρ ὸ σ θ ῆ τ α κ ε ῖ ν η μ ῶ ς α π ὸ σ ῶ σ υ ν θ ῆ κ α ς ὀ β μ α λ ῆ ς σ υ σ σ ῶ ρ ε υ σ η ς μ ο ρ ο ῦ ν ν ᾶ π α ρ α γ ρ ε ῖ ν μ ῖ ο ἔ ξ ὀ π λ ι σ μ ὸ κ ῖ δ ῶ ς π α ρ α γ ω γ ι κ ῆ ς θ ι α β ῖ α σ η ς — , θ ρ ῶ λ α δ ῆ ἔ ν α ν π ο ῦ ὕ ψ η ρ ὸ σ ο ς γ ῖ α τ ὸ Μ β / C f , ἔ λ ῑ π τ ο ῦ μ ε τ ὸ ς ἢ κ ᾶ θ ῶ φ ᾶ σ η ς ῖ α τ ῆ ς τ ε χ ν ι κ ῆ ς κ α ι

νοτομίας παρουσιάζεται: τὸ μὲν φάνηται ὅτι ἐστὶ καὶ ἐπι-
ταχυνθέντες συσσωρεύσεις κεφάλαιου (14).

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο καταβιβάζεται διπλή ἡ λειτουργία τῆς πε-
ριοδικῆς ὑποπένδυσης κεφαλαίου στὴν κυκλική πορεία τοῦ καπιταλι-
στικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Δὲν ἐπισημαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ φανερόν
μὲν διαβιβάζει, τὴν περιοδική πτώση στὸ μέσο ποσοστὸ κέρδους. Ἀποτε-
λεῖ ἐπίσης μὲν Ἰστορικὴ ἐφεύρεσις τοῦ ἐξασφαλιζέ-
σι κεφάλαιου τ' ἀποκαλύπτει πρόσθετα μέσα γιὰ τὴν πρόσθετη συσσώρευ-
ση τοῦ τοῦ χρειάζεται: γιὰ νὰ προχωρήσει πέραν ἀπὸ τὴν «αὐτοματὴ» δι-
ευσχυμένη παραγωγή καὶ νὰ φθάσει σὲ μὲν διαρκή ἀναγέννηση τῆς παρα-
γωγικῆς τεχνικῆς. Πᾶν ὅσον ἐκτιμῶμεν: Κάτω ἀπὸ «αὐτοματὴ» συν-
έθηκε καπιταλιστικῆς παραγωγῆς οἱ ἀπελευθερωμένοι σὲ τέλος τοῦ
ἐποχόχρονου μέχρι καὶ ἐκατόχρονου κύκλου ἀξίως ἐπαρκούν γιὰ ν' ἀπο-
χτήσουμε περισσότερες καὶ πλεονέκτης μηχανές, ἀλλὰ ἐν ἄρκυν γιὰ
τὴ διαμόρφωση μὲς διαρκὴ ἀναγεννώμενης παραγωγικῆς τεχνικῆς, προ-
πάντων στὸ τῆς Ἰστορίας κατ' ἐξοχήν ἀπαιτεῖται: σὲ τέτοιες περιπτώ-
σεις ἡ ἀνέγερση νέων παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων. Ἐνὰ τέτοιο ποιο-
τικὸ ἄλλα στὴ διαθεσιμότητα τῆς συσσώρευσης πρὸς: νὰ στηριχθῇ σ' ἀξίως
ποῦ ἀπελευθερώνονται μέσα σὲ μετὰ σὲ ἀπὸ ἀλλεπάλληλους κύ-
κλους γιὰ τὴν ἀγορὰ πρόσθετου πόντου κεφαλαίου. Ἡ κυκλικὴ ἐπαλά-
ληλη περιόδων ὑποπένδυσης ἔχει σὴν ἀντικειμενικὴ λειτουργία ν' ἀπο-
λευθερώσει τ' ἀπαιτούμενα γιὰ μὲν τέτοια τεχνολογικὴ ἀνατροπὴ κεφά-
λαια. Αὐτὸ φυσικὸ ἐν ἄρκυν νὰ ἐξηγήσει γιατί οἱ ριζικὲς τεχνολογικῆς
ἐπανεκδόσεις σηματοδοτοῦνται: τὲ μερικὲς ἀποχές καὶ ἔτι: σ' ἄλλες. Τὸ γα-
ρονός καὶ μόνο πῶς ἡ ὑποπένδυση διαρκεῖ πολὺ χρόνον διαίχεται πῶς ἵπτα-
ται ἐπὶ πολὺ χρόνον πρὸςθετο κεφάλαιον τοῦ ὁποῦσιν δὲν ἐπενδύεται καὶ
δὲν ἀξιοποιεῖται. Ὅσον ἀληθινὸ πρὸςθετο εἶναι ἐπαρκῶς νὰ ἐξηγήσουμε
γιατί τὲ πρόσθετο τοῦτο κεφάλαιον, ἀρὰ μὲν ἀναξιοποίητο γιὰ πολὺ
χρόνον, ἀξιοποιεῖται: μαζικὰ σὲ μὲν ὁρισμένη καμπή. Ἡ ἀπάντηση εἶναι
διετήρη. Μονάχα μὲν αὐτὴ ἐστὶ καὶ ἡ ἐξοχὴ σὲ τὸ ποσοστὸ
τοῦ κέρδους μὲν νὰ ἐξηγηθῇ: τὴ μαζικὴ ἐπένδυση πλεονάζον-
τος κεφαλαίου ἀκριβῶς ὅπως τὴ μακρόχρονη ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἀξιο-
ποίησιν τοῦ κεφαλαίου μὲν νὰ ἐξηγηθῇ μονάχα ἡ σταθερὴ πώση τῶ
ποσοστὸ τοῦ κέρδους, ἡ δὲ φάσις γιὰ μὲν παραπέρα καὶ ἀπαυγμένη πώ-
ση σ' αὐτὸ τὸ ποσοστὸ (15). Ἐπὶ λοιπόν, σὲς παραμένει μὲς νέας
πλημμυρῆδος στὴ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου, διαπιστώνεται: ἡ ἐμφάνιση
παραγόντων ποῦ μὲν νὰ ἐξηγηθῇ γιατί τὲ μέσο ποσοστὸ τοῦ κέρ-
δους ἀφηνειαστικὰ ἐπεμνή τις περὶ: καὶ ἐπὶ: περὶ: σὲ
τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κεφαλαίου στὴν ἐξοχὴ καὶ
τῆς κρῖσεως. Τέτοιαι παράγοντες μὲν νὰ εἶναι οἱ παρακάτω:

1. Μὲν ἀφηνειαστικὴ πτώση στὴ μέση ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφά-

λαίου, σάν αποτέλεσμα π.χ. της μαζικής διεύθυνσης του κεφαλαίου σε περιοχές ή χώρες με πολύ χαμηλή βιομηχανική σύνθεση κεφαλαίου.

2. Μία κβαντιτατική ύψωση σε ποσοστό της υπεραξίας, σάν αποτέλεσμα π.χ. μιας αύξησης στην ένταση της εργασίας ή μιας δραστηκής ζητίας και θέσπισης της βιομηχανικής τάξης, ώστε καίτοι να μην μπορεί πια ν' αξιοποιηθεί τις δυνατότητές της για μίαν αύξηση στην τιμή της βιομηχανικής δύναμης — όπως και στην κλίση της οικονομικής ένδοξης ή βιομηχανικής δύναμης πουλιέται κάτω από την αξία της.

3. Ένα ξαφνικό φτήνισμα στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου, προπάντων των πρώτων υλών που με πώληση στην τιμή τους έχει συνέπειες ανάλογες με μία ξαφνική πτώση στην βιομηχανική σύνθεση του κεφαλαίου, ή ένα ξαφνικό φτήνισμα του πάγσιου κεφαλαίου πάνω στη βάση δραστηκών προσόδων στην παραγωγικότητα της εργασίας στο ημίμα I.

4. Μία ξαφνική επιτάχυνση του ρίξου του κυκλοφορούντος κεφαλαίου σάν αποτέλεσμα τελειοποιήσεων από συστήματα μεταφοράς κι επικοινωνίας, βελτιώσεων στην τεχνική της βιομηχανίας, επλυσενής σε χρόνο ανανέωσης των αποθεμάτων, κλπ.

Πρέπει βέη να διακρίνουμε νερά κι χρονικά άνήματα σε δυό διαδικασίες: Άφ' ενός τη διαδικασία από επιτάχυνση μίαν αύξηση στο μέσο ποσοστό του κέρδους και την επανεισέει κατά κάποιον τρόπο, εξηρημένων στη μαζική αξιοποίηση άργοντος σταθερού κεφαλαίου. Κι άφετέρου τη διαδικασία από ξαίινά σάν αποτέλεσμα της μαζικής τούτης αξιοποίησης του άργοντος κεφαλαίου.

Έφ' ουτο οι συντελεστές κινητοποίησης είναι τέτοις μορφής κι έντασης που οι επιπτώσεις τους μπορούν πάλια να εξουδετερωθούν με τη διόρθωση στη μάζα του συσσωρευμένου κεφαλαίου, σε μέσο ποσοστό του κέρδους ή' αύξηθι μονάχα για σύντομο διάστημα. Στην περίπτωση αυτή ή' αναχαιτιστή πολύ σύντομα ή' επιτάχυνση σε ρυθμό συσώρευσης του κεφαλαίου και ή' τη διαδεχτή, για μία σύντομη ανάπαυλα, μία νέα φάση υποεπένδυσης. Τοίτο συνέβηκε, π.χ., σε διάφορες ιμπεριαλιστικές χώρες στην πρώτο παγκόσμιο πόλεμο κι άμέσως άπειτα. Άνεστραφα, έφ' ουτο οι συντελεστές κινητοποίησης είναι τέτοις και τόσι που οι επιπτώσεις τους δεν μπορούν να εξουδετερωθούν άμεσα με μίαν άπτόσημν αύξηση σε ρυθμό συσώρευσης του κεφαλαίου, τότε θέ τραβήχθι προσθετικά στη διήη της συσώρευσης βλη ή' μάζα των μέχρι πριν άναξιοποίητων κεφαλαίων — άνακύπτει βιλαδθ ή' βυαλίεττα για μίαν άνατροπή της παραγωγικής τεχνικής που να είναι άρκεύης και γενική κι όχι άπλώς μαρκή και περιορισμένη. Τοίτο θέ συμβεί προπάντων έφ' ουτο επενεργήσαν το σ υ δ χ ρ ο ν α και σ υ σ σ ω ρ ε υ τ ι κ ά προς την κατεύθυνση της ύψωσης σε ποσοστό του κέρδους δ ι α φ ο ρ ε ι π ρ ό ς γ ρ υ τ ε ς.

Στα προηγούμενα κεφάλαια επισημάνουμε κύριες σέ συντομία τὸ σύμπλεγμα αἰτίων πρὸς τὴν τελευταία θεώρησι τοῦ τελευταίου αἰῶνα ἀξιοῦμεν σὲ μὴ σταθερὴ θέσσει πρὸ μέσου ποσοστὸ τοῦ κέρδους: Ἐνν αἰρωνδιστικὴ καὶ μαζικὴ ἀποθέσει, στὴς ἀνωκίαι τοῦ ἐξαγόμενου ἀπὸ τὴς μηχανικῆς πλεονέκοντος κεφάλαιου, πρὸ ταυτοχρόνου προκάλει εἶνα αἰσθητὸ χαμηλόμεν στήν ἐργασικὴ σύνθεσι τοῦ κεφαλαίου καὶ ὡς καὶ τὸ ἐκφυικὸ πρῶτημα πρὸ κυκλοφοροῦντος σταθεροῦ κεφαλαίου μὲ συνδυασμένης ἐπιδράσεως πάλιν πρὸ μέσου ποσοστὸ τοῦ κέρδους (17).

Μποροῦμε νὰ κατανοήσωμε ἄλλες εἰς τοιαύτην περίθεσι στήν ιστορίαν τοῦ καπιταλισμοῦ ἔπου σημειώθηκε μὴ ἀνάλογη ἀπότομη ὑψώσι στὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Ἡ πρώτη θεώρηται πρὸ μέσου τοῦ 18ου αἰῶνα, ἀρῶς μετὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασις τοῦ 1848. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἀποφασιστικὴς παράγοντας φαίνεται πρὸς ὑπέρθεσι ἡ ἀπότομη ὑψώσι στὸ ποσοστὸ τῆς ὑπεραξίας, πρὸ τὴν προκάλει μὴ ριζικὴ αὔξησι στὴ μέση παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στὴς βιομηχανίας κατανάλωτικων ἀγαθῶν, μὴ ἐρασιπῶν ὅχι. αὔξησι στήν παραγωγὴ σχετικῆς ὑπεραξίας. Μὴ ἄλλη αἰτία περίθεσι σημειώθηκε στὴς ἀρχὰς τοῦ εἰνταίου παγκόσμιου πολέμου. Ἐνν θεώρηται ἐπίσης μὴ ἀπότομη ὑψώσι πρὸ ποσοστὸ τῆς ὑπεραξίας, πρὸ τὴν προκάλει ἀπότομη ἡ ἐρασιπῶν μεταβολὴ πρὸ συσχετισμοῦ τῶν τιμῶν βιολέμων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ πρῶτημα ἀφένος τοῦ κυκλοφοροῦντος σταθεροῦ κεφαλαίου (πρὸ ὀφειλόμεν πρὸν ἀφαιρητικὴ ὑπερπρόχρονον τεχνολογικῶν μεθόδων στήν παραγωγὴν πρῶτων ἰλόν) καὶ ἀφέντος πρὸ πέντος σταθεροῦ κεφαλαίου πρὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐκφυικῆς αὔξησις στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στὴ βιομηχανία παραγωγῆς μηχανῶν. Ὡς μιλήσωμε πρὸ ἐπόμενον κεφάλαιον γὰρ τὰ συγκατεμένα αἴτια καὶ εἰς τινέπειες αὐτῆς τῆς αὔξησις πρὸ ποσοστὸ τῆς ὑπεραξίας.

Ποιὲς εἶναι τῶρα αἱ ἐπανάστατικαί μεταβολαί στή συνολικὴ τεχνικὴ πρὸ χαρακτηρισίμεν παραφραστικῶς σὲ φάσεις ἐπανάφερες τοῦ ἀργούντος κεφαλαίου πρὸ θεολογικῆς ἀξιοποίησις τῶν, πρὸ εἰς καλλιστὴ δύναμις ἡ ἀπότομη ὑψώσι πρὸ μέσου ποσοστὸ τοῦ κέρδους; Στὸ 13ο κεφάλαιον τοῦ πρώτου τόμου τοῦ «Κεφαλαίου» ἡ Μάρξ διακρίνει ἀνάμεσα πρὸ τρεῖς κατηγορίας προχωρημένων μηχανῶν: Τὴς μηχανῶς κίνησις, τῶς μηχανισμοῦς μεταθέσεως καὶ τὴς ἐργαλειομηχανῶς (18). Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐπανάστατικὴ τελειοποίησις τῶν εἰς τελευταίον κατηγορίαν εἶναι φυσικὰ μέχρις ἐρισμένου ἐκπρὸς συνάρτησις τῆς ἐξέλιξις τῶν μηχανῶν κίνησις πρὸ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἀποφασιστικὰ δυναμικὸ στοιχεῖον στὸ σύνολον τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ: «Ἡ αὔξησις τοῦ ὅγκου τῆς ἐργαλειομηχανῆς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κινούμενων ταυτοχρόνου ἐργαλείων τῆς προτιθέται: τὴν διακρίνῃ ἑνὸς πρὸ ὀγκώδους μηχανισμοῦ κίνησις, καὶ αἰνῶς προτιθέται τὴν ὑπερθεσι κινήσεως δύναμις πρὸ ἰσχυρῶς ἀπὸ τῆν

[illegible]

Οι δραστηριότητες μεταβολές στην τεχνολογία της ενέργειας — στην τεχνική για την μηχανική παραγωγή μηχανών κίνησης — παρουσιάζονται έτσι σαν έσχατοματισμός παράγοντας στην ανάπτυξη της όλης τεχνολογίας. Η μηχανική παραγωγή, μετά το 1848, ηλεκτροκίνητων κινητήρων, ή μηχανική παραγωγή ηλεκτροκίνητων και κινητήρων διαπομπών στην πύση της άρχισης από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα και πέρα, κι η μηχανική παραγωγή ηλεκτρονικών κι ατομικών εξοπλισμού από τη δεκαετία του 1940 και πέρα — αυτές είναι οι τρεις γενικές επιπτώσεις βιομηχανικών μεταβολών στην τεχνική που γίνονται έσχατοματιστικά τρόπος παραγωγής μετά την «άρχική» βιομηχανική επανάσταση, στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα.

Με βασμένη την επαγγελματική αυτή μεταβολή στον τρόπο παραγωγής των παραγόμενων μηχανικά μηχανών κίνησης, το δας σύστημα μη-

χανικὰ εἰσπληροῦν μπορεί νὰ ἐξελιχθῇ προσδοτικῶς. Γιατί, ὅπως εἰρή-
γησε ὁ Μάρξ: «Ἡ ἀπαραστατικὴ μεταβολὴ τοῦ τρόπου παραγωγῆς στή
μὴ ἐπιμηχανικὴ σφαίρα ὁδηγεῖ ἀναγκαστικὰ σ' ἀπαραστατικὰς μεταβο-
λὰς καὶ στὴς ἄλλες σφαίρας. Γυῖτο ἰσχύει ἀρχικὰ γιὰ τοὺς παραγωγικοὺς
ἐκείνους κλάδους καὶ ὁρίσκειται ἀπομνημονεύει ἀπὸ τὸν κατανικτὸ κα-
ταμερισμὸ τῆς ἔργασίας, σὲ ἄρδια πού ὁ καθένας γὰ παρᾶγει μόνος του
ἓνα ξεχωριστὸ ἀποτέλεσμα, μὲ πού ὅστος ἐνώνονται σὲ φάσεις μίξις καὶ
τῆς ἐξέως ὀλικῆς διαδικασίας. Ἔτσι τὸ μηχανικὸ γινώσκον ἐπέβαλε τὴ
μηχανικὴ ὀργάνωσι, καὶ οἱ δύο τους μαζί ἐπαφέραν τὴ μηχανομηχανικὴ ἐπα-
νάστασι στὴ λεύκανσι, τὸ τίμημα τῶν ὑπαρξιάτων καὶ τῆ θαρῆς τους.
Μὲ τὴ σειρά τῆς, ἡ ἐπανάστασι στὸ γινώσκον τοῦ ἐμπεικτοῦ ὁδήγησε
ἔτσι: στὸ ἐκκοκιστήριον, ὅπου ἡ ἓνα χωρῆται ἀπὸ τὸν κόκκο καὶ γίνεται
ἡ παραγωγὴ ἐμπεικτοῦ στήν ἀπαιτούμενη μεγάλῃ κλίμακῃ. Μὲ τὴ ἐπα-
νάστασι στὸν τρόπο παραγωγῆς τῆς ἐπιμηχανίας καὶ τῆς γενεργίας ἐπέ-
βαλε καὶ τὴν ἀπαραστατικὴ μεταβολὴ στὴς γενικὲς προσδοκίαις τοῦ προ-
τοῦ τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, στὰ μέσα δηλ. ἐπικοινωνίας καὶ μετα-
φορᾶς. Ἀκριβὲς ὅπως συνέβηκε στὸ παρελθόν μὲ τὴν κοινωνία τοῦ ἀξο-
νᾶς τῆς, κατὰ τὴ φράσι τοῦ Φουριέ, ἦσαν ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ καλλιέργ-
εια μὲ τὴν αἰκοτεχνία καὶ τὴν ἁπλὴ βιοτεχνία, πού τὰ μέσα ἐπικοινων-
ίας καὶ μεταφορᾶς τῆς δὲν ἐπαρκοῦσαν γιὰ τίς παραγωγικὰς ἀνάγκας
τῆς ἐποχῆς τῆς χειροτεχνίας — μὲ τὸ εἰσχυρισμὸ καταμερισμὸ τῆς ἔργα-
σίας, τὴ συγκέντρωσι παραγωγικοῦ μέσων καὶ ἐργασιῶν, καὶ τίς ἀπο-
κικινῆς ἀγορᾶς πού κίνη συνεπυγόναν — καὶ γι' αὐτὸ καὶ χρειάστηκε
στὴν πράξι ν' ἀλλοιωθῶν, ἔτσι καὶ τὰ παραδοσιακὰ μέσα μεταφορᾶς καὶ
ἐπικοινωνίας τῆς περιόδου τῆς χειροτεχνίας μετατράπηκαν γρήγορα σ'
ἀπόρητους ὀργανοὺς γιὰ τὴ μεγάλῃ ἐπιμηχανία μὲ τὴν πυρετώδη συ-
χρότητα τῆς παραγωγῆς τῆς, τὴν τεράστια κλίμακῃ τῆς, τὴν ἀδιάνοχῃ
μεταβίβασι μεγάλων κεφαλαίων καὶ πολλῶν ἐργασιῶν ἀπὸ τῆ μὴ σφαί-
ρα παραγωγῆς στήν ἄλλῃ πού συνεπάγεται, καὶ τοὺς νέους οἰκογενειακοὺς
πὺ ἐπινοοῦνται τὴν πεινᾶσιμα ἀγορᾶ. Πέραν ἀπὸ τὸ ὀλοκληρητικὸ ξε-
πέρασι τοῦ ἰσχυροῦ, τὸ σύστημα ἐπικοινωνίας καὶ μεταφορᾶς χρειά-
στηκε νὰ προσαρμωθῇ βελτιωθῇ — μὲ τὰ ποταμολογία του, τοὺς σιδηρο-
δρόμους, τὰ ὁδοπορὰ ἀποβόλεια καὶ τὸν τηλεγράφο, — στὸν τρόπο
παραγωγῆς τῆς μεγάλῃς ἐπιμηχανίας» (22).

Κόκκω μπορεί ν' ἀποδεδειχθῇ πῶς ἡ καθιερωμὴ ἀπὸ τίς κρεῖς ὀικικὲς
μεταβολὲς στὴ μηχανικὴ παραγωγὴ πηγῶν ἐνέργειας καὶ μηχανῶν κίνη-
σης βαθμιωτᾶ ἀλλάξε τὴν ὅλη παραγωγικὴ τεχνικὴ τοῦ σύνολου τῆς ὀ-
κονομίας καὶ ὁδήγησε στήν ἀνατροπὴ τῆς τεχνικῆς τῶν μεταφορᾶν καὶ
ἐπικοινωνιῶν (23). (Ἡς ἀναλογιστοῦμε, π.χ., τὰ ὁδοπορὰ ἀποβόλεια
καὶ τίς ἐπιμηχανίες, τ' αὐτοκίνητα καὶ τίς ραδιοφωνικὰς ἐπικοινωνίας,
καθὼς καὶ τ' ἀερμωθόμενα, τὴν τηλεόρασι, τὸν τηλετύπο, τὸ ραδιόφ-

και τους δικαστηριακούς βορυφύρους και τ' απομονώνοντα κιβωτισφόρα από χαλαστηριζούν τη σημερινή εποχή της απομικτής ενέργειας) (24). Με αν οι θεωρημένοι στην αναστροφή της βασικής παραγωγικής τεχνικής των μηχανών κίνησης και των πηγών ενέργειας τεχνολογικές επαναστάσεις είχαν σαν αποτέλεσμα ν' αξιοποιούσε το σύνολο του συστηματούμενου από κύκλο σε κύκλο πλησιάζοντας κεφάλαιου, ή βαθμιαία πάλι γενικευση των πηγών αυτών ενεργείας και των νέων μηχανών κίνησης οδηγούσε με τα μετ' μακρόχρονη φάση επιτάχυνσης στη συσπώρευση σε μετ' μακρόχρονη φάση επιβραδυνόμενης συσπώρευσης, δηλαδή σε ακινησία υπο-επένδυση καλλώς και δημιουργία άργεθτος κεφαλαίου.

Η αντίφαση παραγωγικών δραστηριοτήτων για νέες μηχανές κίνησης εξυπακούει μικροπρόθεσμες δυνατότητες για την αξιοποίηση των νεο συσπρεμμένων κεφαλαίων. Όσο κυριαρχούν στην αγορά, σε διαδοχικές περιόδους, τα επενδυμένα στην παραγωγή άχρηστα, ήλεκτροκινητήρων κι ήλεκτρονικών συσκευών κεφάλαια, το κεφάλαιο, που στρέφεται σε νέες εκάστοτε σφαίρες ενέργειας και παραγωγής μηχανών κίνησης, ή σε μέγε: λόγο, τεχνοδυναμικό, στρατημένο στους περιβαλλοντικούς και κατασκευασμένο σ' αναστατική αξιοποίηση. Όσο γενικεύεται ή χρήση των νέων κινητήρων, τόσο περισσότερα επιβραδύνεται ο ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανίας που τους παράγει, και τόσο μεγάλωνουν οι δυσκολίες για την αξιοποίηση κεφαλαίων που στην πρώτη φάση της επέκτασης συσπρεβήθηκαν κυριολεκτικά μέσα στην παραγωγική τούτη σφαίρα.

Με την αναστροφή της βλης παραγωγικής τεχνικής συνδέεται μετ' σημαντική οξυωση στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου από έδηγε: άρχη ή πρόγγορα, ανάλογη με τις συγκεκριμένες συνθήκες, σε μίαν πώση του μέσου ποσοστού του κέρδους. Αιτή με τη σειρά της δυσκολεύει την επόμενη τεχνολογική επανάσταση. (1) δυσκολίες αξιοποίησης, που μεγάλωνουν στη δεύτερη φάση της κάθε βασικής νέας παραγωγικής τεχνικής, προκαλούν μίαν αύξηση στην υποεπένδυση και το αντιξοούτο κεφάλαιο. Μονάχα εφόσον συγκεκριμένες προϋποθέσεις έδηγήσουν σε μίαν αϊφνιδιαστική αύξηση του μέσου ποσοστού του κέρδους, απορροφούνται μετ' σε κακώρητες σφαίρες παραγωγής, δυσκολύνοντας έτσι την εφαρμογή μετ' βασικά νέας παραγωγικής τεχνικής. τ' άκνητοποιημένα για κάμποσες δεκαετίες κεφάλαια.

Η ιστορία του καπιταλισμού παρουσιάζει, έτσι, σε παγκόσμια κλίμακα, όχι μινάχα μετ' διαδοχή άλλεπάλλινων κυκλικών κινήσεων κάθε έφο: ή έτερα χρώμα, αλλά και μετ' διαδοχή μακρότερων, περίπου πανγενόχρονων στη διάρκεια τους, κερκόδων από τέπες γνωρίσματα μέχρι σήμερα τέσπερις:

1. Μετ' μακρόχρονη περίοδος, που κρύπτει από το τέλος του 19ου αιώνα μέχρι το 1947 και από τη διακρίνει: ή θ α θ μ : α ί α β : α -

ξήσης στις δυσκολίες αξιοποίησης του όλου αποσπασμένου κεφαλαίου να διαφέρει το αποσπασμένο κεφάλαιο, και ιδιαίτερα επιστροφή σε μόνιμη κατάσταση χρησιμοποίηση του πληθύνοντος κεφαλαίου ⁽²²⁾.

Με βάση μίαν τέτοια διαίρεση, του χρονολογικά ανάκειται σε μιά φάση επιταχυνόμενης ανάπτυξης μέχρι το 1823, επιβραθυμένης ανάπτυξης το 1824 - 1847, επιταχυνόμενης ανάπτυξης το 1848 - 1873, επιβραθυμένης ανάπτυξης το 1874 - 1893, επιταχυνόμενης ανάπτυξης το 1894 - 1913, επιβραθυμένης ανάπτυξης το 1914 - 1939 ⁽²³⁾, κι επιταχυνόμενης ανάπτυξης από το 1940 (ακριβέστερα 1945 ή 1948) μέχρι το 1966, προκύπτει πώς μπήκαμε σήμερα στη δεύτερη φάση, της επιβραθυμένης αποσπάρσεως κεφαλαίου, του μεγάλου κλάτους που ξεκίνησε με το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Την απόδοση τούτου φαίνεται να επιβεβαιώνει η επιτάχυνση στη διαδοχή των φάσεων στις κύριες καπιταλιστικές οικονομίες (Γαλλία 1902, Γαλλία 1903, Γαλλία 1904, Δ. Γερμανία 1906 - 1967, ΠΑ 1909 - 1971, Βρετανία 1970 - 1971, Γαλλία 1971, Δ. Γερμανία 1971 - 1972).

Καταφάνει τα μεγάλα κύματα δε λειτουργούν με κανέναν απόλυτο τρόπο, αλλά επιβάλλονται σε συσχέτιση με την κανονική πρόοδο του κλασικού «κύκλου» της οικονομίας ⁽²⁴⁾. Στη φάση της επέκτασης οι κυκλικές περιόδους αλχυμής γίνονται μακρότερες και πιο έντονες, ενώ οι κυκλικές κρίσεις υπερπαραγωγής είναι πιο ρηχές και σύντομες. Αντίθετα στις φάσεις συστολής των μακρών κυμάτων οι κυκλικές περιόδους αλχυμής είναι λιγότερο πυκνωμένες και πιο σύντομες, ενώ αντίθετα οι περιόδους υπερπαραγωγής παρουσιάζονται οι μικρότερες και βαθύτερες. Το «μικρό κύμα» μπορούμε να κατανοήσουμε μονάχα σαν τελικό προϊόν των κυκλικών διακυμάνσεων κι υποσέηποτε όχι σαν κανένα μετασυστατικό επιπέδισμά τους.

Ερωτός διόγνωση τα μικρά τούτα κύματα στην ιστορία του βιομηχανικού καπιταλισμού ο Ρώσος μαρξιστής Μάρβους (Α. Α. Χίλφαντ) ⁽²⁵⁾. Πάνω στη μελέτη των αγροτικών κρίσεων κατάληξε στο μέσο της δεκαετίας του 1890 στο συμπέρασμα ότι η μακρόχρονη ύφεση, που άρχισε το 1873 και που ο Έγκελς της απέδωσε πολύ μεγάλη σημασία ⁽²⁶⁾, θα οδηγούσε γρήγορα σε μία μακρόχρονη ανωτική φάση. Εξωτερίκευσε το συμπέρασμά του τούτο για πρώτη φορά σε άρθρο, που δημοσίευσε το 1896 στην εφημερίδα «Ζνίζια» «Αρμυλντεροσάιουγκ», και το ανέλαβε πλατιότερα στην προσούρα «Η οικονομική κρίση και τα συνθήματα» ⁽²⁷⁾, που δημοσιεύτηκε το 1901. Χρησιμοποιώντας ένα γκράφο στο τσίρκο του Μάρξ ⁽²⁸⁾, ο Μάρβους μεταχειρίστηκε τον όρο «περίοδος όρμης κι επέκτασης» για να περιγράψει τις φάσεις ανάπτυξης του μεγάλου κύματος που τις ακολουθούν οι φάσεις οικονομικής ύφεσης. Αποφασιστικά έπαιξε κατά την αντίληψή του πάνω στα μακρόχρονα το-

τα κύματα ή διεύρυνση της παραγωγής άγοράς, που την επιφέρουν μεταβολές «πραγματικοποιώμενες σ' όλα τα πεδία της καπιταλιστικής οικονομίας, στην τεχνική, ή χρηματοοικονομικά, το εμπόριο, τις αποστάσεις» και που στήριξαν «την όλη παγκόσμια παραγωγή σε μίση καινούργια, πλατύτερη, βάση» (84). Δεν παρουσιάζει οτιδήποτε στοιχείο για τη θέση του πότση κι έκανε σοβαρά λάθη στη χρονολόγηση των περιόδων (85). Ποτόσο ή όλη τοποθέτηση του αποτέλεσε μία μεγαλύτερη προσπάθεια από μέρους ενός πολύ θεωρητικού, άσχετα κι αν κάπως άτυπος, μαρξιστής μελετητή (86).

Πέρασαν πάνω από δέκα χρόνια πριν τότε ή Όλλανδός μαρξιστής Γ. φάν Γκέλντερεν (87) να ανακατασκευάσει με τη σημαντική εστίαση στο Πάρσου — που την είχε παίξει ο Καρλ Κάουτσκι (88) — και να την επεξεργαστεί περαιτέρω. Το 1913 ή Γκέλντερεν δημοσίευσε με το ψευδώνυμο Γ. Φέντερ στο περιοδικό της όλλανδικής άριστερας «Νέτ Λέντε Τάιν» τρία άρθρα όπου, ξεκινώντας από τη γενικά διαπιστωμένη αύξηση της άρίσειας στις καπιταλιστικές χώρες, έμψευσε την ιστορία του καπιταλισμού από τα μέσα του 19ου αιώνα και πέρα με βάση μίση υπόθεση κμαρών κυμάτων. Τα άρθρα τούτα, που ή μαρξιστική διέλιξηγραφία δεν έλαβε μέχρι τώρα άρκετά υπόψη της, τοποθετούν το έλο πρόβλημα σ' ένα πλέον ποσοτικά πολύ άνηότερο από αυτό όπου κινηθήκε ή έπιχειρηματολογία του Πάρσου και του Κάουτσκι. Ο Γκέλντερεν δεν προσπαθεί μόνον να έδραιώσει τη θέση του έμπειρικά, και δεν άρκεται στο ν' άναλύσει λεπτομερώς και σε πολλά πεδία την κίνηση των τιμών, το έξωτερικό εμπόριο, της παραγωγής και του παραγωγικού δυναμικού το έπρεξφύγικα τόκο, της απασχόλησης του κεφάλαιου και του ρυθμού έξρισης έπιχειρήσεων (89). Μάχεται επίσης να έρμηνεύσει το έξτέλλημα των μικρών κυμάτων στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, ξεκινώντας σ' αντίθεση με την Πάρσου από τη διεύρυνση, όχι της άγοράς, αλλά της παραγωγής: «Η ένταση, είτε απότομη είτε βαθμιαία, διεύρυνση της παραγωγής άποτελεί την προϋπόθεση για την άπαρχή μιας περίοδου πλημμυρίδας» (90). Έτσι δικαιολογείται ή ζήτηση γι' άλλα προϊόντα, που άνάμεσά τους περιλαμβάνονται πάντα, έιμερα, τα προϊόντα της διασηχανίας μέσω παραγωγής, καθώς κι οι πρώτες ύλες. Η δημιουργημένη έτσι με τη διεύρυνση της παραγωγής ζήτηση... μπορεί να πάρει δύο κύριες μορφές:

1. Έης άξιοποίητης άρακατακτιμένης μέχρι τότε περιοχής. Π γερμγία κι ή κτηνοτροφία έξμεθόδουν τότε άγαθά για έξριση και μ' αυτά ή πληθυσμός πληρώνει για τα είδη που χρειάζεται. Αυτό είναι δυό κυρίως είδη: Είδη μαζικής κατανάλωσης, της μεταποιητικής προόδων διασηχανίας, και παραγωγικό υλικό, έηλαθή μηχανές, τροχαίο υλικό, υλικά για τις έπιχειρήσεις, δομικά υλικά. Η αύξηση στη ζήτηση προ-

καλεί μὲν ὁμοίως στὸς τιμὲς ποὺ ἀπλώνεται ἀπὸ τὸν ἕνα κλάδο παραγωγῆς στὸν ἄλλο.

3. Τῆς σχετικῆς ἀπόδοσης δημοσουργίας ἐνὸς κλάδου παραγωγῆς ποῦ μπορεῖ νὰ ἐκμεταλλεῖται μὲ ὀσμὴν ἀνθρώπινη ἀνάγκη πρὸ γρήγορα πρὸς τὸ παρελθόν (οἱ βιομηχανικὲς αὐτοκινητῶν καὶ τηλεχειριστῶν). Οἱ ἐπιπτώσεις εἶναι, πρὸ χαμηλότερου πλάνου, αἱ ἰδίαις ὁποῦ στήν ἀναγκαζομένη κατηγόριαν (41).

Τὸ τελικὸ συμπέρασμα ποῦ ὁ φάν Γκάλντερν συνήγαγε — ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Κάουτον: ποὺ ἀπάλλγη ταυτόχρονα ὁ ἀνάλυτες διατυπώσεις (42) — ἦταν πρὸς πρὶν ἀπὸ τὴ φάση ἐπέκτασης τοῦ μεγάλου κήματος σημειώνεται: μὲ μεγάλη σιδήσει στήν παραγωγὴ χρυσοῦ (43). Ὡς ἐπιπτώσεις τοῦ εἶναι: δέδοται σαφῶς διαδοχῶς. Ἀνάγει: τὴν πλημμυρίδα τοῦ σὲ μὲν ἐπέκταση τῆς παραγωγῆς ἀγροῦς ὅσο στή δημοσουργία νέων κλάδων παραγωγῆς. Καὶ δὲν παρατηρεῖ πρὸς τὸ πρόβλημα τὸν πρόσθετων ἐπενδύσεων κεφαλαίου δὲν μπορεῖ ν' ἀναχθῇ στήν παραγωγὴ πρόσθετων χρήματος (χρυσῶ στὲς τότε συνθήκες) μὲ ἀναφέρεται στήν παραγωγὴ καὶ συσσώρευση, πρόσθετος ὁ π ρ ο ξ ῖ ο ς. Ὅμως δὲν μποροῦμε ν' ἀπακησούμε ἀπὸ ἕνα πρόσδρομο νὰ δώσω: μὲ τὴν πρώτη μὲν ἐκμεταλλεῖται ἐξήγησις ὁ ἕνα κινούμενο σφαιρικότατο ἐρωτημάτων. Ὁ φάν Γκάλντερν ἐπιτέλους ἀναμφισβήτητος δουλειὰ σκαπανεία. Καμὲ σχεδὸν ἀπὸ τίς παραπέρα ἀπεξεργασίες τῆς θεωρίας τῶν μικρῶν κομμάτων: ποὺ ἐργάζοντο δεκαετίες τοῦ 1920 καὶ 1930 — ἀπὸ τὸν Κοντράτσεφ μέχρι τὸ Σοφμπτερ καὶ τὸν Ντυρ: — δὲν μπορεῖς κατὰ ἔαθος νὰ ξεπεράσει τίς συλλήψεις τοῦ Γκάλντερν. Πρέπει ἄλλωστε νὰ λάβουμε ὑπόψη μας τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ στατιστικοῦ ὅλκου ποὺ ὁ δημοσουργὸς αὐτὸς μὲς νέας θεωρίας εἶχε στή διάθεσίν του. Ἦχει δώσω ὅμως ὁ Νόλριχ Μάινστον, θὰν λέγει θὰ ὁ φάν Γκάλντερν στηρίχτηκε, γὰρ νὰ ἐξαιρεθῶσι μὲν ἀλλαγὴ ρυθμοῦ σ' ὅλες τίς πρᾶξεις τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος, σὲ ὅλως ποῦ καλῶς μὲν ἐξήγηται χρόνιος καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτος (44). Δὲ μὲς ἐνδιαφέρει τὸ τυπικὸ ἐρώτημα κατὰ τίπον ἦταν ἢ δὲν ἦταν ἀπαρτὸς τὸ ὅλως τοῦ φάν Γκάλντερν. Μὰς ἐνδιαφέρει νὰ ἐκμεταλλεύουμε τὴν ἐπιπτώσεις τοῦ μὲ ὅσον πρὸ στοιχεῖα ποῦ καμὲ τῆρα στή διάθεσίν μας. Ὁ Μάινστον δὲν ἔκανε τούτη τὴν προσπάθεια καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶδε σὲ ποῦ ἐαθμὸ ὁ Γκάλντερν προεξόφλησε μεταγενέστερες διαπιστώσεις.

Ἀκόμα μὲς τὸν πρῶτο παγκόσμιος πόλεμο ἄρχισε σὲ νεαρό πολιτικὸ κράτος ἡ μελέτη τοῦ προβλήματος τῶν μικρῶν κομμάτων. Γιὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐνδιαφέρθηκε τὸ 1919 ὁ Ν. Δ. Κοντράτσεφ, ποὺ εἶχε διατελέσει ἀνακληρωτικὸς ὑπουργὸς Ὑποταγισμοῦ στήν προσωρινὴ κυβέρνηση Κερένσκυ καὶ ποὺ τὸ 1920 ἔγραψε στή Μόσχα τὸ Ἰνστιτούτο Μελέτης Συγκοινωνικῶν Προβλημάτων. Αὐτὸ ἄρχισε νὰ συγκεντρώνει ὅλως καὶ γὰρ τῆς θεωρίας τῶν μικρῶν κομμάτων (45). Μὲ τὸ ἴδιον σύνολο προ-

διημάτων καταπίπτουμε ό άέον Τρότσι, πού μελέτησε τή μεταπολεμική ανάπτυξη τού καπιταλισμού σέ σύγκριση μέ τήν εξέλιξη του πριν τό 1914 — καθιστάτα ζοχεται μέ τήν έργασία τού Γκλίντερεν (47) πού μαινεκεύεται έπαιθό συνάχτηκε σέ γλίτσω πού λιγούσι! μαρξιστές κι οίκονομολόγοι κατ'αόόόόόόό. Στην περίφημη εισήγγηση του γιά τήν πωγκόσμια κατάσταση πρós τό 3ο συνέδριο τής Κομμουνιστικής Διεθνούς ό Τρότσι είπε τά παρακάτω γιά τό πρόβλημα τών κηακρών κυριότατων: «Τό Γενόση φέτος, οί Τάμς τού Λονδίνου δημοσίευσαν έργον πίνακα πού κάλυπτε ένα διάστημα 188 έτών, από τήν άμερικάνικη επανάσταση μέχρι σήμερα. Σ' αυτό τό διάστημα είχαμε 16 οικονομικούς πόόόόόόό, δηλ. 16 κρίσεις και 16 περίοδοι εύγμάρειας... Αναλόοντες πύ προσεχτικά τήν όλη καμπύλη τής ανάπτυξης, βρίσκουμε τής διαιρείται σέ πάντε τμήματα, πάντε διαφορετικές και ξεχωριστές περιόδους. Από τό 1781 μέχρι τό 1851 ή ανάπτυξη ήταν πολύ άργή κι ήταν διαδοχική ή κάθε κίνηση. Δικαισιώνουμε ότι σέ μίαν έβδομημιόχρονη περίοδο ή αξία τού έξωτερικού έμπορίου αύξήθηκε μισάκι από 2 σέ 5 στερλίνας κατά κεφαλή. Η στροφή σημειώθηκε μετά τήν επανάσταση τού 1848 πού διέθρονε τά όρια τής εύρωπαϊκής άγοράς. Από τό 1851 μέχρι τό 1873, ή καμπύλη τής ανάπτυξης ανέθηκε άπότομα. Μέσα σέ 22 χρόνια ή κατά κεφαλήν αξία τού έξωτερικού έμπορίου αύξήθηκε από 5 στερλίνας σέ 21, ενώ ή κατά κεφαλή παραγωγή σιδήρου πέρασε από 4,5 σέ 13 κιλά. Μετά τό 1873 άρχισε μιά περίοδος ήρεσης. Από τό 1873 μέχρι περίπου τό 1894 διαπιστώνουμε μίαν άπεκλιμάτωση στο έμπόριο τής Άγγλίας, πού ή κατά κεφαλή αξία του πέφτει σέ 22 χρόνια από 21 στερλίνας σέ 17,4. Άρχίζει τότε μιά νέα περίοδος αύχμής πού κράτησε μέχρι τό 1913. Η κατά κεφαλή αξία τού έξωτερικού έμπορίου μεγάλωσε από 17 στερλίνας σέ 30. Τέλος, τό 1914 άρχισε μιά νέα περίοδος, τής καταστροφής τής καπιταλιστικής οικονομίας. Πώς συνδυάζονται οί κυκλικές διακυμάνσεις μέ τή γενικήταρη πορεία τής καμπύλης τής ανάπτυξης τού καπιταλισμού; Πολύ απλά. Σέ περιόδους γρήγορης ανάπτυξης τού καπιταλισμού οι κρίσεις είναι σπάνιες κι επιπόλαιες, ενώ οι φάσεις αύχμής είναι μακρόχρονες και θραστικές στις επιπτώσεις τους. Σ' άποχές παρακμής τού καπιταλισμού, οι κρίσεις παρατείνονται κι οι περίοδοι αύχμής είναι παροδικές, επιπόλαιες και κερδοσκοπικές (48).

Ό Τρότσι μίλησε εκείνα — σέ μιά σαφή άναφορά στον πρώην φίλο του Πάρδου (49) — γιά τήν έποχή θραμής κι επέκτασης τού καπιταλισμού μετά τό 1850 και κατόληξε σέ δυό προθέσεις: Πρώτο, δραχηπρόβεται μιά όρισμένη άνοδος τού καπιταλισμού όχι μισάκι δέν μπορούσε ν' άπαλειοστή γιά οικονομικούς λόγους, μή κι ήταν καθιυστέ άναπόφευκτη. Όμως, ή άνοδος θά ήταν σύντομη και πάντως δέν άπόόόόόό.

τήν ιστορική δυναμότητα μιας σοσιαλιστικής επανάστασης στην Εθρώπη. Δεύτερο, σε περίπτωση μακρόχρονης απετυχίας στην επαναστατική δράση της εργατικής τάξης στην Εθρώπη δεν μπορούσε ν' ακολουθήσει μια νέα φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού ⁽¹²⁾. Στους μήνες που ακολούθησαν ο Τρότσκι επανέλαβε κάμποσες φορές στο ίδιο πρόβλημα ⁽¹³⁾. Μετά τη δημοσίευση της πρώτης μελέτης του Ν. Δ. Κοντράτιεφ πραγματεύεται το πρόβλημα σ' ένα γράμμα του στη διεύθυνση του «Κήρυκα της Σοσιαλιστικής Ακαδημίας». Σ' αυτό υπογράμμισε την πεποίθησή του ότι δίπλα στους «κανονικούς» κύκλους της βιομηχανίας υπάρχουν στην ιστορία του καπιταλισμού και πιο μακρόχρονοι περίοδοι, που έχουν μεγάλη σημασία για την κατανόηση της μακρόχρονης ανάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: «Γενικά, τα πράγματα παρουσιάζονται ως εξής: Διαπιστώνουμε πως στην ιστορία συμβαδίζουν οι δημογενείς κύκλοι. Υπάρχουν έκτοκως περίοδοι καπιταλιστικής ανάπτυξης όταν σε μια σειρά από κύκλους οι αίχμες είναι άπλοστες κι οι κρίσεις ριζικές και σύντομες. Εάν αποσπασματικά έχουμε μια σημαντική άνοδο στη βασική καμπύλη της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Υπάρχουν πάλι εποχές αποσιμώσεως όταν η καρδιά ανεύεται να πεθάνει στη διάρκεια του οικονομικού κύκλου αλλά μένει για δεκαετίες στη θέση περίπου επί πεδίο. Και, τέλος, σ' όρισμένες ιστορικές περιόδους η βασική καμπύλη ανεξάρτητα από την πορεία της στις κυκλικές διακυμάνσεις, έχει μια τέση πικτική, που προδίνει την παρακμή στις παραγωγικές δυνάμεις» ⁽¹⁴⁾. Έδωσε μάλιστα συγκεκριμένους οδηγούς για το πως πρέπει ν' αναλυθεί η μακρόχρονη καμπύλη της καπιταλιστικής ανάπτυξης, κι υπογράμμισε ότι τέτοιες συγκεκριμένες μελέτες θα είναι εξαιρετικά σημαντικές για την εμπλουτισμό της θεωρίας του διαλεκτικού υλισμού ⁽¹⁵⁾. Είναι αβυσσώδης η επιμονή του Τρότσκι πως δεν πρέπει νά περιοριστούμε σε «καθαρά οικονομικά δεδομένα αλλά νά περιλάβουμε στην έρευνα μόνον δόξαση, σειρά οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων. Μόνη έννοια αυτή επέκταση έννοια την πρώτη μελέτη του Κοντράτιεφ ⁽¹⁶⁾ που ζήτησε νά στοιρίξει την εξακρίβωση των μακρών κυμάτων σε καθιερώνοντας οικονομικά όλην: «Μετά το τρίτο παγκόσμιο συνέδριο της Κομμουνιστικής Κεντρικής Επιτροπής άρχιζόμαστε με το πρόβλημα τούτο — αποφεύγοντας κατά τη συνήθειά του επιμελώς την ορισμό, που έδωσε στο πρόβλημα το ίδιο το συνέδριο — κι επιχείρησε νά δικαιωθώσαι δίπλα στο δικόχρονο έλεος τον κύκλο την έννοια ενός μεζονος περίπου πενήντα χρόνων, κύκλου. Σύμφωνα με το σπινιστικό συμμετρικό τούτο οικόδομημα, ο μεζον οικονομικός κύκλος αποδεικνύεται σε πάντε ελάσσονες κύκλους, που οι μισοί τους έχουν τή χαρακτηριστική αίσθησης κι οι άλλοι μισοί τή χαρακτηριστική κρίσης, κι όλες εόχαιε τις άπαικτικές ένδεσμοις φάσεις. Επιδάλλεται μια προσεχτική, δίχως μεγάλη αμυγία,

στατιστική διαρρύθμιση των μεγάλων κύκλων του Κοντράτιου, τόσο σε σχέση με ξεχωριστές χώρες όσο γενικά σε σχέση με την παγκόσμια αγορά. Μπορούμε κιόλας ν' αντιχρυσώσουμε προκαταβολικά την προσπάθεια του Κοντράτιου να παραστήσει: πώς τους «μεζόνες κύκλους» διακρίνει ο ίδιος «νομισματικός ρυθμός ξεπληγμάτων» όπως τους ελάσσονες κύκλους. Πρόκειται για μία στραφή καταφάνερα γενήσεως που στηρίζεται σε μίαν τυπική ανάλυση. Την περιοδική επαναληπτικότητα των μακρότερων κύκλων προκαλεί ή εσωτερική δυναμική και καπιταλισμού, γι' αυτό και παρατηρείται παντού και πάντοτε μόλις διαμορφωθεί ή κατακαλυστική αγορά. Όσο για τις μεζόνες, πανγεννάχρονες, περίοδοι της καπιταλιστικής ανάπτυξης, που ο καθογητής Κοντράτιου γυρίζει απόχαρα να χαρακτηρίσει κι αυτές σαν κυκλικές, τη φύση τους και τη διάρκεια τους καθορίζουν όχι ή εσωτερική αλληλεπίδραση των δυνάμεων του καπιταλισμού αλλά οι εξωτερικές συνθήκες που διαμέσου τους πραγματοποιείται ή κατακαλυστική ανάπτυξη. Το χαρακτηρισμό και τις συνθήκες ξεπληρώματος των εποχών άνοδου, αποκατάστασης και παρακμής της καπιταλιστικής ανάπτυξης καθορίζουν ή έκτακτη του καπιταλισμού οι νέες χώρες κι ήπειρους, ή ανακάλυψη νέων φυσικών πόρων, και, σε συνδυασμό μ' αυτά, μεζόνια δεδομένα «υπερδιαθεσμικού» χαρακτήρα σαν τους πόλεμους και τις επαναστάσεις» (61).

Ο Τζόρτζ Γκάρντ συμπέρανε από το καίριο αυτό πώς ο Τρότσκι παραδέχτηκε ότι τημετώνονται μακροπρόθεσμες διακυμάνσεις, μία άρνη-θηκε των κυκλικών χαρακτήρα τους (62). Η έριμνεία αυτή δεν είναι ολό-τελεια άκριση. Ίξον αν θέλει κανείς να περιοριστεί σε σημασιολογικές διχογνωμίες για τη διαφορά ανάμεσα στους κύκλους, τα «μικρά κύμα-τα», τις «μικρές περιόδους» και τις «μακροπρόθεσμες υποδιαιρέσεις της αναπτυξιακής κυματοπής» επί «καπιταλισμού». Ο Τρότσκι προστίλλει δι-ά κεντρικά επιχειρήματα εναντίον της ταπεινότητας του Κοντράτιου: Πρώ-τον, ότι δεν υπάρχει καμιά «νολογία» ανάμεσα σε «μικρά κύμα-τα» και τους «κλασσικούς κύκλους» γιατί τα «μικρά κύματα» δεν αποτε-λούν μία «νομοτέλεια της φύσης» όπως συμβαίνει με τους «κλασσικούς κύ-κλους», και δεύτερο γιατί οι «κλασσικοί κύκλοι» μπορούν να έρμηγντούν άποχλειστικά με την έσθετη δυναμική του καπιταλιστικού τρόπου πα-ραγωγής. Ένδε για την έριμνεία των «μικρών κυμάτων» άπαιτείται ομιά πιε συγκεντρωμένη μελέτη της κυματοπής του καπιταλισμού και της αλ-ληλεξάρτησής της με όλες τις όψεις της κοινωνικής ζωής» (63). Άντι-τίθεται δηλαδή στην έριμνεία των «μικρών κυμάτων» με μία μοναδική αίτια, ο' αναλογία δηλαδή με την έριμνεία του Μάρξ για τους «κλασσικούς κύκλους» με βάση τη διαδικασία άνακένωσης του πάγσιου κεφάλαιου.

Δε δυσχελεύουμε να συμφωνήσουμε με τις δύο αυτές επικρίσεις, από πολλές τοξικές οίαννομολόγους άποδέχτηκαν τη δίκαιη του

Δίληρη τὴν ἐπιστή-
την τῆς ἡλικίας τῶν
διοργανισμῶν ἑαπα-
γεωμένων

Μεσορὸς καὶ αὐτὸς ἡλικίας

1) 1779-1826
Εὐκλείδης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
cf : Εὐκλείδης
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

2) 1826-1867
Κόμης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

3) 1868-1873
Εὐκλείδης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

4) 1874-1893
Κόμης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

Ἄλλοι τῆς ἡλικίας

Εὐκλείδης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

Εὐκλείδης τῆς ἐλα-
νομένης, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

Τὸ πρῶτον τῆς ἡλικίας
τῆς ἐλανομένης, ἀλλὰ
οὐκ τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

Τὸ πρῶτον τῆς ἡλικίας
τῆς ἐλανομένης, ἀλλὰ
οὐκ τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα
αὐτὸς, ἀλλὰ οὐκ
τοῦτο αὐτὸ τὸ ἔκ-
δομα

1920 (77). "Αν έμείς όρίσαμε τὰ μικρά κήματα σάν κήματα έπιπευ-
δόμενης· κι έπιδραβνόμενης συστολίστης από άντιτοιχούν τὸ μακρὰ
κήματα άνάδιν και καθέδιν σὲ ποσοτὶ τοῦ κέρδους, παραδεχόμεστε
πλήρως θαι τὸ διακυμάνσεις αὐτὲς σὲ μέσος ποσοτὶ τοῦ κέρδους δέν
έξαρτύνται από ένα μοναδικὸ συντελεστὴ ἀλλὰ πρέπει άπεναντίας νὰ
έξηγηθύνται γιὰ θάου γιὰ σιερὰ κοινωνικὰς μεταβολὰς, πάλι άνάγιστὰ
τοὺς παίζουσι ένα σημαντικὸ ρόλο τὰ θετωμένα από άνάφερε ὁ Τρότοςκι.
Ὁ παραπάνω πύακος εἶναι άποκαλυπτικός.

Έφύσον άναγνωριστὴ θαι γιὰ τίς διακυμάνσεις τῶν μικρῶν κυμά-
των συνδέονται πολὺ διαφορετικοί άναμεταξὺ τοὺς παράγοντες, κι έφύ-
σον γίνει άνυπόλητὸ πὺς τὰ μικρὰ κήματα δέν έχουσι τὸ άξεδιόλυτο
συνδεμένο με τὴν καπιταλιστικὴν τρόπο παραγωγῆς χαρακτηριστικὸ τῆς
περιοδικότητος από διακρίνει τοὺς κλασσικοὺς κύκλους, δέν ύπάρχει πικ
λόγος γ' άμφοσθέντισσε τὸ στανό συσχετισμὸ τῶν κυμάτων αὐτῶν με
τὴν κύριον μηχανισμό τῆς καπιταλιστικῆς οίκονομίας, από άλλωστε έκ-
φράζει συνθετικὰ τὸ σάνολες τῶν μεταβολῶν σὲς άπώλες ύπόκειται
μόνημα τὸ κεφάλαιον, με τίς μεταβολὰς δηλαδὴ σὲ ποσοτὶ τοῦ κέρ-
δους (78).

Ταυτόχρονα με τὸν Κοντράτιεφ γιὰ κι άνεξάρτητα από καΐνον, ὁ
Ὁλλανδὸς μαθητιστὴς Σάμ ντὲ Βόλφ προσπάθησε νὰ ταλειοποιήσκει στα-
τιστικὰ τὴν άνάλυσιν τοῦ Γκέλντερεν, με τὸ νὰ άποκυκλωσάσκει τὰ στα-
τιστικὰ στοιχεα. Τόστω έμμε τὸν άδήγησε σὲ νὰ τολίσει άκόρη περισ-
σώτερο τὴ λαθεμένη, και κριτικαρισμένη κιέλας από τὸν Τρότοςκι, προσ-
τάλλει τοῦ Κοντράτιεφ νὰ έρεϊ μιὰ τυπικὴ άναλογίαν με τοὺς κλασσικοὺς
κύκλους και νὰ θεωρήσκει σταν άπόλυτα κακωνικὴ τὴ διαδοχὴ τῶν «μα-
κρῶν κύκλων». "Κοστ, έριτα «έξήμηση κλασσικοὺς κύκλους γιὰ τὸν κάθε
μικρὸ κύκλον», θεωρήσε σάν άμετάβλητη τὴ διάρκειαν και τὸν ύπομῶν
τοῦ, με και θέσπισε ταυτόχρονα μιὰ μέλισσιν στή μέσῃ διάρκειαν τοῦ
κλασσικοῦ κύκλου από 10 χρόνια σὲ 9, έπειτα σὲ 8 και τελικὰ σὲ 7 (79).
"Ἡ άνάλυσιν τοῦ Σάμ ντὲ Βόλφ, από έγινε τὸ 1924, κυριαρχεῖται από τίς
έξελίξεις σὲς τιμὰς και τὴν παραγωγὴν τοῦ χρυσοῦ. Αἱ θίναι γιὰ τοῦτο
καμὴν έξηγήσιν γιὰ τὰ μικρὰ κήματα και γιὰ τοῦτο ύστερεϊ άπόγανει
στὴν άνάλυσιν τοῦ σάν Γκέλντερεν. Σ' ένα δημοσιευμένο τὸ 1929 έργο
τοῦ (80) παρέχει, άναφερόμενος και στὸν Κοντράτιεφ, μιάν τέτσην έξή-
γησιν, από τὴ στερρεϊ: στὴν άνανέωσιν τοῦ μακροδύου πύγισσος κεφάλαιου
— κυρίων, έργαστοκίων άριθμωσος, τεχνολογίας οίκου, συντηρήσων, συρ-
μάτων κλπ. Διακρίνωμε έλλὰ μιὰ φορά μιάν άκαμπτὴν σάνδισιν τῶν μα-
κρῶν κυμάτων με τὴν έρμηνείαν τοῦ Μάρξ γιὰ τοὺς «κλασσικοὺς κύκλους»,
άλλὰ και πάλι ἡ τοποθέτησιν αὐτὴ μένει έμπειρικὰ άσχετήμητη (81).

Τὴν πασίγνωστη προσπάθειαν τοῦ Ν. Α. Κοντράτιεφ γ' άπομονώσκει
και νὰ καθορίσει τὰ μικρὰ κήματα (82) ἡ άναλογίαν τοῦ Στόμπετερ

μετάρριψε σὲ μὴν τελευτήσῃ ἐρηγνεῖα τῶν μακρῶν γενικὰ περιόδων. Ἐπέσπευσε σὴν πρώτη ὥρμη ἐκδοχὴ τῆς θεωρίας του ⁽⁸⁴⁾, ὁ ὅστις ὁ Κον-
 τράτος διατάζει ἀκόμη θανάτους σὲ διάφορες ἐρηγνεῖες. Ἐπιμένει δὲ
 τὴν «ἀμυντὶ» σὲ μακρὰ κύματα διακρίνων σοβαρὰς ὁρμές σὴν ἀγρο-
 τικὴ οἰκονομία, ἐνῷ σὲς «εὐακρὲς φάσεις πλημμυρίζου» παρατηρεῖται μὲ
 ἀξιοποίηση προγενέστερων ἐπερέρσεων καὶ ἀνακαλύψαν μαζί μὲ μὴν
 ἐπιτάχυνση σὴν παραγωγὴ χρυσοῦ καὶ μεγάλως πολεμικὰ καὶ κοινωνι-
 κικὰ διαταραχὰς. Ἀναφερόμενος εἰς τὴν κριτικὴ τοῦ Γρότσκε, δι-
 χως ὅμως καὶ τὸν κατανοεῖ, ἐπικρίνει τὴς ἐνδομυθίας μὲ καὶ ἐξομολο-
 γεῖ παρατηρήσεις ὅτι σ' ἀντίθετον μὲ τὰ μέσου γινόμενα κύματα τὰ «μα-
 κρὰ κύματα» προκύπτουν ἀπὸ «τυχαῖες σχέσεις καὶ ἐξελίξεις, ἀποβόλεμας
 σ' ἐξωτερικὰ ἐπιδράσεις... ὅπως π.χ. μεταβολὴ σὴν τεχνολογία, πολέ-
 μους καὶ ἐπαναστάσεις, ἐξιστορήση νέων ἰδεῶν, διακυμάνσεις σὴν πα-
 ραγωγὴ χρυσοῦ» ⁽⁸⁵⁾. Τοὺς παράγοντες αὐτοὺς, πρὶν προηγουμένα ὁ ἴδιος
 εἶχε ἐξάγει, χαρακτηρίζε σὰ σὺ γ έ π ε ς ε ς καὶ ὅχι α ἰ τ ἰ ε ς καὶ
 οἱ ρυθμικὰς μεταβολὰς τοὺς πρὶν ἀρνίεται τὴν ἐπιβραχὴ τοὺς, θὰ πρέ-
 πει ἐπωσθήσεται καὶ ἐφεύονται σὲς μακροπρόθεσμες διακυμάνσεις τῆς οἰ-
 κονομικῆς ἀνάπτυξης. «Ἔτσι ὑποστηρίζει π.χ. ἔτι «ἐν ἀποστείλῃ κτίρια
 γιὰ τὴν ἀνάδο τοῦ μακροῦ κύματος ἢ ἐξιστορήση νέων ἰδεῶν, ἀλλὰ ἀν-
 τίθετα ἢ ἀνοδικὴ πορεία τῆς οἰκονομίας, μὲ τὸ νὰ ἐπιταχύνει τὴ ρυθμὴ
 τῆς οἰκονομικῆς δυναμικῆς σὲς καπιταλιστικὰς χώρες, καθίστα καὶ ἀ-
 ναγκαία καὶ δυνατὴ τὴν ἐξιστορήση νέων χωρῶν, νέων ἀγορῶν καὶ νέων
 κέντρων γιὰ τὴν παραγωγὴ πρῶτων ὀλῶν» ⁽⁸⁶⁾.

Βάσει, οὕτως καὶ ἔτσι ἔδοξε μὴν ἐξήγησι γιὰ τὰ «μακρὰ κύματα»
 ὁ Κοντράτος. Ἦν πρωτοπαρουσία σ' ἔνα δεύτερο μελέτημα τοῦ σὲς
 γεωμικὰ, πρὶν δημοσιεύθηκε λίγα χρόνια ἀργότερα ⁽⁸⁷⁾. Ἦ ἐξήγησι
 τοῦ σὲς σπληνίστηκε κυρίως σὲς μακρόδου χαρακτηρη τῶν «μεγάλων ἐγκα-
 ταστάσεων», σὲς διακυμάνσεις τῆς ἀποταμίευσης καὶ τὴν ὑπαρξὴ ἀνα-
 ζήτησιν θανατοῦ κεφαλαίου, καθὼς καὶ σὲς ἐπιδράσεις πρὶν ὅσας
 τὸ μακρόχρονα χρημὰ ἐπίπεδο τῶν τιμῶν: «Ἦ ἀγαθὰ αὐτὰ (μεγάλως
 ἐγκαταστάσεις, ἔργα ἔργων διεκτίωσης, εἰδικὰ ἐκτελεσθέντα κλπ.) ἔχουν
 τὸ πρῶτον πὺς μποροῦν ν' ἐξιστορηθῶν γιὰ μακρὰς περιόδους. Μὲ καὶ
 γιὰ τὴν παραγωγὴ τοὺς χρειάζονται μακρὰς περίοδοι πρὶν ἑπερνῶν τὰ
 ἔργα τῶν σπληνισμένων ἐμπορικῶν καὶ ἀπορριπτικῶν κύκλων. Ἦ ἐπι-
 ρροσὴ τῶν πλῶνται σ' αὐτὰ τὰ ἐργὰ ὅτι εἶναι μὲ ἀδύνατον ἢ σὺμμε-
 τρὴ διαδίκασια. Τὰ μακρὰ κύματα οἰκονομικῆς συγκυρίας συνδέονται
 μὲ τὸ μηχανικὰ διεκρίσεις αὐτῶν τῶν πλῶνται — ἢ πρῶτον τῆς ἐκτε-
 λεσμένης διεκρίσεως συμπίπτει μὲ τὴν ἀνοδικὴ πορεία τοῦ κύματος καὶ
 πρῶτον τῆς ἀργῆς διεκρίσεως ἢ καὶ σπληνιστικῆς μὲ τὴν ἀνοδικὴ πορεία
 τοῦ κύματος σὲς μεγάλο κύκλῳ. Ἦ παραγωγὴ ἀγαθῶν αὐτῆς τῆς κατη-
 γορίας ἀπαιτεῖ τὴν ἐκτέλεση τεράστιων κεφαλαίων πρῶτον σὲς ὅσας μὲς

μακροπρόθεσμης επένδυσης. Γι' αυτό και συνδέεται η περίοδος αλξημέ-
νης παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών. Αυτό που δηλαδή, στη μακρό κί-
μα, με μια σειρά προϋποθέσεις, που είναι οι παρακάτω: 1. Έντατική
άποταμίευση, 2. σχετικά μεγάλη και φτηνή προσφορά θανατικού κεφα-
λαίου, 3. συγκέντρωσή του στα χέρια κανίσχυρων επιχειρήσεων και κέν-
τρων χρηματοδότησης, 4. χαμηλές τιμές δημοσιευμάτων που χρησιμοποιο-
ύν από κίνητρο γι' αυτήν άποταμίευση και τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις.
"Η ύπαρξη αυτών των προϋποθέσεων διαμορφώνει μίαν κατάσταση που
δίνει αργά ή γρήγορα στην αλξημένη παραγωγή των προαναφερμέ-
νων κεφαλαιουχικών αγαθών κι έτσι στην άνοδική στροφή του μικρού
συναρμολογητού κύματος" (16). Δίνοντας έτσι μια φαινομενικά άσχετη συμ-
περιφορά για τα «μακρά κύματα», ο Κοντράτιεφ αναλαμβάνει να
διερευνήσει τις διαφορές στους ρυθμούς ανάπτυξης της μέσης παραγω-
γικότητας της εργασίας στη γεωργία και τη βιομηχανία, και καταλήγει
στη συμπέρασμα ότι την τελική ώθηση για τα «μακρά κύματα» δίνει η
καθυστέρηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη γεωργία, έπειδή
«αυξάνει την αγοραστική δύναμη των γεωργικών αγαθών» κι έτσι διευ-
ρύνει τη ζήτηση για όλα τα έμπορεύματα» (17).

Για τους λόγους προαναφερμένους αδικαιολόγητος συσχετισμός μπορεί
να πει κανείς το ίδιο που λέγει ο Κοντράτιεφ για τους επανειστές του
· «Δε δόθηκε δηλαδή καμιά απόδειξη ότι πρόκειται για αίτια κι όχι γι'
αποτέλεσμα». Το γεγονός ότι στη φάση άνοδου των μικρών κυμάτων
πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο παρατηρήθηκε μια διεύρυνση στο συ-
σχετισμό ζήτησης και προσφοράς για τα γεωργικά προϊόντα μπορεί κάλλ-
ιστα να θεωρηθεί σαν αποτέλεσμα της ανάπτυξης της οικονομίας αντί
για αιτία της. Η αύξηση της απασχόλησης και της βιομηχανικής πα-
ραγωγής οδηγεί σε μίαν πιο μεγάλη ζήτηση, ενώ στη γεωργία η παρα-
γωγή είναι λιγότερο ελαστική παρά στη βιομηχανία (18). Προκειμένου
όμως για μίαν αύξηση στις τιμές των γεωργικών πρώτων υλών και τρο-
φίμων, επιβάλλεται να εξετασθούν όχι μόνο οι επιπτώσεις της στη ζήτη-
ση για βιομηχανικά αγαθά αλλά κι οι επιπτώσεις στο κόστος των βιο-
μηχανικών κέρδους, πράγμα που δεν έκανε ο Κοντράτιεφ. "Έτσι και μέ-
νει αναπάντητο το έρώτημα γιατί δεν οδηγεί σε γρήγορο περματισμό της
επεκτατικής φάσης ή «μείωση στην αγοραστική δύναμη των βιομηχανι-
κών αγαθών».

Την κάθε φάση ύφεσης διακρίνει ή ύπαρξη αναξιοποίητων διανεμα-
ζών κεφαλαίων. Γιατί μένει για πολύ χρόνο άργη το κεφάλαιο αυτό και
δεν επενδύεται παραγωγικά, μόνο που είναι χαμηλό το επιτόκιο; Το ίδιο
έρωτημα ισχύει για την αύξηση στην άποταμίευση και στη συγκέντρωση
του κεφαλαίου, που πρέπει να θεωρηθούν όχι σε μεταβλητές αλλά μάλλον
σε σταθερές στις καπιταλιστικές εξελίξεις · με σίγουρες διακοπές στην

αίχμη των ἀλλεπάλληλων ἐνοχῶν φάσεων. Ὅταν ὄφρα τὰ ἡμερὸ-
 ενα κεφαλαιουχικά ἀγαθὰ (14) ἰσχύει ἡ ὕδια ἀντίρρηση πρὸς προσάλαμ-
 κιάς στο ἀνάλωτο ἐπιχειρημα τοῦ Στὶν ντὲ Βέλφ: ἔναι ἀγλαθὴ ὀρι-
 κὸς ὁ ρόλος τοῦ παῖδου στὸν καπιταλισμὸ «κεφαλαιουχικά ἀγαθὰ» μὲ
 παραγωγικὴ ζοὴ, παρὰντα ἢ πενήντα ἐτῶν. Μῆτα παραγωγῆς πρὸ ὅρα-
 χύθου δὲν μπορεῖ ν' ἀπολῆξου, σὴν διαμερίσσει ἐντὶ παραντάχωνου
 ἢ πενήνταχρονου κύκλου. Οἱ διακυμάνσεις στὴν παραγωγικὴ ἀξιοποιή-
 ση ἢ ἐξουδετέρωσι τοῦ θανατοῦ κεφαλαίου ὡς πρὸς τὰ περιορίζονται
 ἐπαμένως κατὰ κόρια λόγῳ στὸ θαλάσχρονο κύκλω. Μὲ τὸ ν' ἀποκαλεῖται
 ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματολογία του τοῦς δυὸ ἀποφασιστικὰς συντελεστοὺς
 —τὶς μακροπρόθεσμες διακυμάνσεις πρὸ μῆτος ποσοτῶ τοῦ κέρδους καὶ
 τὴν ἐπιθροσὴ τῶν τεχνολογικῶν ἐπικρασιέσεων πᾶναι στὴν ἀγὰ καὶ τὴν
 ἀξία τῆς ἀνάπτυξης στὸ πάγιο κεφάλαιον— ὁ Κοντράτιεφ ἔφραξε μόνος
 του τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐπίλυσι τοῦ προσλήμματος. Δὲ ὡς πρὸς πῶς
 σπᾶλλουμε λόγοντας διὰ μεθοδολογικὴ βάση τοῦ λάθους τοῦ ἔκανε ὁ
 Κοντράτιεφ τὴν ἐπεξεργασία τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀποτελέσεω ἢ ὡς πρὸς
 τὸ ἀλῆ καὶ πρὸς τὴν ὡς πρὸς τὸν σὶς διακυμάνσεις
 τῶν τιμῶν, μαζὶ μὲ τὴν ἀνεπαρκὴ ἀπὸ μέρους του
 ἀνάλυσιν τῶν διακυμάνσεων σὴν δεσμευτικὴν
 παραγωγὴν καὶ σὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς
 κέρτερας. Ἐλίκῃ, τοῦτο μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ στὸ γεγονός πῶς ἐρμή-
 θηκε ν' ἀποδεχτῇ τὴ θεωρίαν τοῦ Μάρξ γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὸ χρῆμα καὶ ἐπι-
 χείρησε γὰ τὴν ἀναθεωρήσει.

Ὁ Γέλφ Σούμπτερ, πρὸς πραγματεῖαν ἀναλυτικέτερην ἀπ' ὅλους
 τὴ θεωρίαν τῶν «μακρῶν κυμάτων» τὴν οἰκονομικὴ συγκυρίαν (15), γί-
 ρεικε ν' ἀπορύγει τίτλῳ τῶν ἑλίκων ἀπὸ τὴν ἐλαστικωμένην αὐ-
 τῶν θεωρίαν τοῦ γιὰ τὴν καπιταλιστικὴν ἀνάπτυξιν (16), ἐπεξεργάσθηκε,
 ὅταν ὁ Κοντράτιεφ τοῦ ἐπίσχεσε τὴν προσοχὴν στὰ «μακρὰ κύματα», μὲν
 ἐρμηνεῖα τῶν μακρῶν κυμάτων, ὁρισμένην στὴν ἐννοίαν τῆς «καινοτομικῆς
 δραστηριότητος» τῶν ἐπιχειρηματιῶν, σύμμετρον ὅρασθ' ἢ μὲ τὴ γενι-
 κὴν τοῦ θεωρίαν γιὰ τὴν καπιταλιστικὴν ἀνάπτυξιν. Προσπάθει ἐπίσης ν'
 ἀποδώσει μεγαλύτερη σημασίαν οἷς ἐξελίξεις τῆς παραγωγῆς παρὰ τῶν
 τιμῶν, ἀλλὰ διὰ φαίνεται νὰ πέτυχε ἡμερικὰ σὲ τοῦτο (17). Κι οὔτε
 μπορεῖ νὰ ικανοποιῇ ἢ ἐξήγησθαι τοῦ γιὰ τὰ γεγονότα διὰ μακροπρόθεσμων
 οἱ καινοτομίες πραγματοποιοῦνται σὲ «θέσεις», ὅς διὰ γίνεται μὲ συ-
 στηματικὴ ἀνάπτυξιν 1. τοῦ ρόλου τῆς παραγωγῆς καὶ τεχνι-
 κῆς καὶ 2. τῶν μακροπρόθεσμων διακυμάνσεων στὸ πρὸς τὸ
 τοῦ κέρδους. Ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ διδομένα, ὡς πρὸς, διὰ λαβαίνον-
 ται ἐκκρῶς ὑπὲρ τοῦ μῆτος ἔργου τοῦ Σούμπτερ. Αὐτὸ εἶναι πάλιν πα-
 ράδοξον, ὅπως ὁ Σούμπτερ ἀποδίδει γενικὰ μὲ κεντρικὴν σημασίαν στὸ
 πρόβλημα τοῦ κέρδους (18).

Διοσηματική κριτική στη θεωρία των «μακρών κυμάτων» ξεκίνησαν προπάντων ο Τζόρτζ Γκάρντ (για τον Κοντράτιεφ), ο Σάμον Κούζνετς (για το Σούμπιατς), κι ο Ουάριχ Βάινστοκ (74). Δεν υπήρξε παισιική. Βέβαια, παρουσιάζουν τεχνικές ανεπάρκειες οι στατιστικές μέθοδοι του Κοντράτιεφ, καθοριστήκαν αλθάρτα οι ημερομηνίες έναρξης και τήλους των «μακρών κυμάτων», κι εξο από τό παύο των τιμών βέν έπεισαν τό στατιστικά στοιχεία του Σούμπιατς. Όμως, υπάρχει τό γεγονός, που έδει σχεδόν οι οικονομικοί ιστορικοί τόνισαν έμόφωνα, τής μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης στο 1848-1878, τής μακρόχρονης ύφεσης τό 1878-1893, τής όρμητικής άνάθης στην οικονομική δραστηριότητα τό 1893-1913, τής έπιθραβυμένης άλλω κι άποσταλματωμένης, άκίμης και πισωδρομικής εξέλιξης στο μεσοπόλεμο, τής έντονης έπίσπασης στην ανάπτυξη μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (75). Άμφιβολίες έπιτρέπονται, έν μέρος, μέν σέ σχέση μέ τή φάση έντονης άνάπτυξης τό 1798-1823 κι έπιθραβυμένης άνάπτυξης τό 1824-1847 (76). Δέν μπορεί νά έφείλεται σέ σύμπτωση ούτε και σέ διάφορους έξωγενείς παράγοντες μία τέτοια μακρική διαδοχή.

Δέν παύει έπίσης ή προσπάθεια νά παρυσταθούν τά «μακρά κύματα» σάν άπλές έκδηλώσεις διαφορών στην ένταση των κλασικών κύκλων (77). Υπάρχει έπιπρόσθετο τό πρόβλημα μιας ρυθμικής διαδοχής στον τρόπο που έπιβρουν πάνω στη μακρόχρονη ανάπτυξη τής οικονομίας οι φάσεις τής αύγμης και κίνης τής ύφεσης κι άποσταλματωσης. Μόλις πάψουμε νά θεωρούμε τό φαινόμενο αυτό σάν άυτόνομο και τό παρσδεχόμαστε σάν πρόβλημα, απλώς έπίσης νά έρουμε μέν εξήγησης γι' αυτό, κι έτσι έπιστρέψουμε στην προβληματική των μακρών κυμάτων.

Μετά σάν Κούζνετς έγινε τής μέσης νά ύποκατασταθούν τά μακρά κύματα οι στάσεις καθώς κι αλθαίρετοι έξωάχρονοι μέσο όροι. Μά και πάλι συγκαλύπτεται τό πρόβλημα ένα ύπαρκτό πρόβλημα μέ τό νά κατακερματιστεί σέ μακρόχρονες περιόδους. Άκίμης κι ή μεγάλη κρίση του 1929-1932 εξαφανίζεται μέ όσον αυτός τούς υπολογισμούς τίσης (78). Έτσι κι ά κανόνες δε δύκνούνται νά τή θεωρήσει σάν άκίμης.

Ο Ουάριχ Βάινστοκ θεωρεί τή θεωρία των μακρών κυμάτων σά μαρξιστικής έμπνευσης κι έπιμένως άχρηστη (79) και στήρζεται σχετικώς στην πολεμική του Ηλίστερ έναντιον του εταρικισμού. Δικαιούται κανείς νά παρυστηρίσει πώς προκαταλήμμενος είναι αυτός κι άχ: οι μαρξιστές. Στο κάτω-κάτω, τό πρόβλημα είναι κατά πόσο μπορεί ή όχι νά δικαιισωθεί ή ύπαρξη μακρών κυμάτων και ποιά είναι, σέ παρτίτοση κατασκευής άπάντησης, ή εξήγησης γι' αυτό. Άπαιτείται ένα άπαιχρήμα των έπικριτών: «Τις τήν κατάδειξη των μακρών κυμάτων άπαύουν-

ται στατιστικά στοιχεία έκροής κι εισοδήματος που δέν μπορούν νά συγκρινωθούν με τήν άπεκρίστητή αξιοπιστία γιά έναν έπαρκως μεγάλον άριθμό άναπτυγμένων χωρών άπό τή γαλλική έπικράτευση και πέρας⁽⁸²⁾.

Τά εμακρές κόμματα, μ' άλλα λόγια, δέν μπορούν ν' άποδείχτουν στατισικά. Όμως, γιά μιάς τό κύριο πρόβλημα δέν είναι ή στατιστική επιθεώρηση αλλά ή θεωρητική έριγνεία, ⁽⁸³⁾ μέλλο πού φυσικά δέχως έμπειρική έμπέδωση ή θεωρία τών εμακρών κομμάτων, μπορεί τελικά νά θεωρηθί μονάχα σάν άσπρήχτη ύπόθεση έργασίας, κι έτσι μάλιστα και πά φανάκη. Η μίθωδος τής έμπειρικής διεξαγωγής πρέπει δέδοκα μέ τή σειρά τής νά τελεί σέ συσχέτισμό μέ τό πρώτο πού κατανοούμε. Δέν άποτελούν άσφαλή έγδεξις κινήσεις στίς τιμές πού τίς προκαλούν, πληθωριστικές έξελίξεις ⁽⁸⁴⁾ — όπως π.χ., προκειμένου γιά νόμισμα θασισμένο στή χρυσό, μέ αύξηση στήν έμπορευματική άξία τών ελγυνών μεταλλών πού μεγάλη παρτί στή μέση άξία τών άλλων έμπορευμάτων. Χρεάδεσαι έπίσης προσοχή στό πώς έξηγησώμαι τό σήμαλα παραγωγής έρσιμένων έμπορευμάτων γιατί μερικοί κλάδοι παραγωγής λειτουργούν σ' όρισμένες έποχές σάν νταμπέ αλχημείας κι αυτό επιδρά στήν άνάπτυξή τους. Εισοδηματικές καμπύλες, πού μπορούν νά έπηραστούν κι από πληθωριστικές κινήσεις στίς τιμές, άποτέλουν έπωσθήσιμα παράγοντες δείκτες πού εκτενέπεται νά χρησιμικοποιηθών μονάχα μέ βάση μέ άσπρηχτική ιστορική άνάλυση. Παρουσιάζονται λοιπόν σάν πύο πειστικοί σί δείκτες τής συνολικής έκομνηχανικής παραγωγής και τής άνάπτυξης τού έλλικού (ή τού κατά κεφαλή) έργου τού έθνούς έμπόρου, πού ό πρώτος σως έκφράζει τή μακροοικονομική τάση τής καπιταλιστικής παραγωγής κι ό δεύτερος τό βαθμό άνάπτυξης τού έθνους έμπόρου. Μέ βάση τούτους τούς δείκτες, ή έμπειρική εκτεθείωση τών εμακρών κομμάτων είναι, γιά τά χρόνια μετά τό 1847, άπόλυτα έννοια:

Ετ έστις συσσωρευτικός ρυθμός αύξησης τής έρευνας κής διοικητικής παραγωγής ⁽⁸⁵⁾:

Μέρος έτος 1801 - 1811 μέχρι μέρος έτος 1831 - 1841: 4,7% ⁽⁸⁶⁾

1827 - 1847: 3,2 %

1848 - 1875: 4,55%

1876 - 1898: 1,2 %

1899 - 1913: 2,2 %

1914 - 1938: 2 %

1939 - 1967: 3 %

Ετ έστις συσσωρευτικός ρυθμός αύξησης τής γερμανικής διοικητικής παραγωγής ⁽⁸⁷⁾:
(Μετά τό 1945 τής Ομοσπονδίας Γερμανικής Δημοκρατίας, Διετ. Γερμανίας)

1860-1874: 4,6%
 1875-1892: 3,5%
 1893-1913: 4,3%
 1914-1938: 3,2%
 1939-1967: 3,9%

Έτησιος συσσωρευτικός ρυθμός αύξησης της
 βιομηχανικής παραγωγής των ΗΗΑ⁽⁸⁰⁾:

1849-1873: 6,4%
 1874-1893: 4,0%⁽⁸¹⁾
 1894-1913: 5,9%
 1914-1938: 2,0%
 1939-1967: 6,2%

Έτησιος συσσωρευτικός ρυθμός αύξησης της
 φυσικής κατά κεφαλή παραγωγής σε παγ-
 κόσμια κλίμακα⁽⁸²⁾:

1865-1882: 2,68%
 1880-1894: 0,89%
 1895-1913: 1,75%
 1913-1938: 0,66%

Έτησιος συσσωρευτικός ρυθμός αύξησης του
 βγχου του βιθυνού: έμπορίου⁽⁸³⁾.

1820-1840: 2,7%
 1840-1870: 5,5%
 1870-1890: 2,2%
 1891-1913: 3,7%
 1913-1937: 0,4%
 1938-1967: 4,8%

Με τη σειρά του έ Ντιπλ έδωσε μετά τή δεύτερο παγκόσμιο πό-
 λεμο μάς τελευτατική μορφή στη δική του θεωρία γιά τή μακρά κύματα
 στην οικονομική ανάπτυξη⁽⁸⁴⁾. Η θεωρία του δίνει στίς παρακλίσεις
 από τή δεικνή της αξίας του χρήματος τήν άπασφατιστικό βέλο στην έρ-
 μηνεία τών κυμάτων τού Κοντρέταφ: «Η εξέταση τών παρακλίσεων
 από τή δεικνή της αξίας του χρήματος πρέπει ν' αποτελέσει τή γέφυρα
 άνάμεσα στη δέσημ των τρόπων οικονομικής συμπεριφοράς και
 τά τυχαία βεβομένα της ιστορίας. Έπειδή λείπει τή κάθε σταθεροποι-
 ητικό δεδομένο στη σχέση άνάμεσα στο χρήμα και τά έμπορεύματα οι πα-
 ρακλίσεις είναι μιά σχεδόν άναπόφευκτη πραγματικότητα. Είναι τή οί-
 κονομικό δεδομένο πού κυριαρχεί πάνω στα κύματα τού Κον-
 τρέταφ και πού συμπρασφέρει μαζί της έλας τώς προσβεβένους
 στίς μεταβολές τών τρόπων συμπεριφοράς. Εά σχέση μέ τήν πολύ μα-
 κρόχρονη πρόσδο πού πραγματοποιείται διαμέσου τών κύματων τού

Κοντρα-τίετ, είναι το νέο δεδομένο που παρουσιάζει τούτη η άρμηνεια. Κι απέδειχνται, σ' αυτόν το συσχετισμό, δεδομένο πολύ πιο αποφασιστικό και ξεκάθαρο παρά στην καθιστική οικονομική συγκυρία⁽⁹⁸⁾. Βασική όψη της επιχειρηματολογίας του Ντυαρί είναι η μεγάλη μεταβολή τούτη στη ζήτηση κεφαλαίου (οι μαρξιστές θα μιλούσαν για τη ζήτηση των διευρύνσεων για πρόσθετο χρηματικό κεφάλαιο). Στην άνωθεν τάση του μακρού κύκλου ή άνοδος των τιμών, που την προκαλεί η πτώση στο δείκτη αξίας του χρήματος, αποτελεί κίνητρο για τη ζήτηση κεφαλαίου. Έρχεται, λοιπόν, συνήθως μετά από κρίσεις ή επαναστάσεις, το σημείο της στροφής όταν κυριαρχεί η κερδομία για την εξουγίωση των δημόσιων οικονομικών, άνέρχεται ο δείκτης αξίας του χρήματος εάν αποτελέσει της συστολής στον όγκο του πιστωτικού χρήματος, κι η αντιληπθιστική πολιτική μαζί με την πτώση στο τιμές άσωνών μείν κατευναστική επίδραση στην ανάπτυξη της οικονομίας⁽⁹⁹⁾.

Πέραν από το γεγονός ότι έτσι δίνεται μια καθαρά ψυχολογική έρμηνεία για την αποφασιστική στροφή στην ανάπτυξη — ή κερδομία για την εξουγίωση των δημόσιων οικονομικών — και δημιουργείται ένας νέος από μηχανής θεός⁽¹⁰⁰⁾, ακριβώς όπως συμβαίνει με την προσωπικότητα του επιχειρηματία στο Σόμπατσερ και την τάση τους προς τις δραστηριότητες κινησιολογίας, αντιμετακίνησης έξω μίαν ιδιότητα, αναδίπλωση της ανεξαρτησίας για τη διαδίκτυα εξουχία και χρήματος που θεωρεί πως το χρήμα μπορεί να διαδραματίσει το νομοματικό του ρόλο μονάχα επειδή είναι εμπόρευμα και το ίδιο, και που ο Μάρξ έπεκρινε έντονα σι σχέση με το Ριζάρντο. Ότι ο ίδιος φήγαμε από το χρήμα καινο, που έφειλε την αξία του ή την τιμή παραγωγής του στις δικές του συνθήκες παραγωγής, από τα εθνεγές δηλαδή μέταλλα, άπαιέων μόνον οι διακυμάνσεις στον όγκο του χαρτονόματός, δηλαδή άπειμένει με βάση τη θεωρία του Ντυαρί, εάν κίνητρο για τα μακρά κύματα μόνον ο πληθωρισμός του χαρτονόματός. Όμως το άρχικό κίνητρο είναι η ζήτηση κεφαλαίου, ή ζήτηση δηλαδή για πραγματικό κεφάλαιο που τρέχεται να μετατραπεί σ' αξία κι όχι για χαρτονόμηση, και γι' αυτό η δια επιχειρηματολογία καταρρέει. Είναι άκατακρότη γιαν: σ' άρεσμένες χρονικές περιόδους ή έλλειψη, σι κυκλοφορούν χαρτονόμισμα πρέπει να περιορίζε: σι ή τ η σ η για χρηματικό κεφάλαιο κι έπομένως να έλγεται: σι μόν π τ έ σ η του έπιταίου, ενώ σ' άλλες πάλι περιόδους πιστωτικής εζούρνησης πρέπει σ' αλξίνας αίσθητες ή ζήτηση για χρηματικό κεφάλαιο, απρόχυντος το έπιταίο προς τα όψη. Ο Ντυαρί θεμοέυσε έναν πίνακα⁽¹⁰¹⁾ των κυκλώνών εξακυκλώσεων του μακροπρόθεσμου έπιταίου στην Άγγλία κι αυτός φανέρεσε το αντίθετο άκριβως άπ' ότι θέλγσε σ' άποτέλλει, το έπιταίο δηλαδή πέφτε: σις φάσεις της εξουγίωσης και της εξαλειψής χρήματος κι άνεβαίνει σις φάσεις του πληθωρισμού:

Μέσο μακροπρόθεσμο έπείκειο στη Ηρεπυνία:

1825-1847: 3,99%

1852-1870: 4,24%

1874-1896: 3,11%

1897-1913: 3,25%

Λέπει έδω, άκριβώς όπως στην Κοντράτιφ και το Σούμπετερ, ή άποφασιστικός συνδυασμός κρίνεις στην έλη έπιχειρηματολογία, δηλαδή το ποσοστό του κέρδους. "Η έμπειρος και ή καλύτερα του μικρού κύματος της οικονομικής ανάπτυξης δε σημειώνεται ανάλογα με το ήν οστακίζεις: ή άφθονο το χρήμα, ανάλογα με το ήν οι κυβερνώντες άποδέχονται στην «πληθυσμό» ή στην «έξυμάνση των δημόσιων οικονομικών». Συμβαίνει το αντίθετο: "Όταν ή πίστη στο μέσο ποσοστό του κέρδους φρενάρει την επενδυτική δραστηριότητα των καπιταλιστών, πέφτει σχετικά ή ζήτηση για χρηματικό κεφάλαιο και έπομένως έπίσης το έπιτόκιο. Μονάχα σε διαμορφωθούν συνθήκες, που έγγράφονται με σαφή άξηση στο ποσοστό του κέρδους και με ή σημαντική διείσδυση της άγοράς, θα γυρέψει ή επενδυτική δραστηριότητα ν' άξιοποιήσει ανακαλύψεις του έπιδόου επαναστατικά στο σύνολο της βιομηχανίας και έτσι θα μπει σε κίνηση με ή μακροπρόθεση τάση για ή διείσδυση στη συσσώρευση του κεφαλαίου και στη ζήτηση για χρηματικό κεφάλαιο, που και θα άξηση έπίσης σε με ή σχετική άύωση του έπιτοκίου.

Νομίζουμε πώς ή άνάπτυξη μες συμβάλλει στη λύση του προβλήματος των μικρών κυμάτων, έπειδή έρημνείεις τις μακροπρόθεσμες διακυμάνσεις στη συσσώρευση του κεφαλαίου όχι με έξωγενείς παράγοντες (όπως π.χ. ξαφνικές πρόσδες στην έπιστήμη και την τεχνολογία) ούτε και με βιολογικές ή ψυχολογικές μεταλλάξεις (έμφάνιση προσωπικότητας με κάματορη ροπή, έλλαγή γένων, μεταβολή στη στάση άπάντης στη νομισματική σταθερότητα), άλλή με έόση την έσώτερη λογική της διαδικασίας συσσώρευσης και άξιοποίησης του κεφαλαίου. Άκόμη και αν υποθέσουμε πώς είναι: συναχής ή δραστηριότητα ανακάλυψης και έφεύρης, πάλι πρέπει: να παρουσιάζει με ή άσυνέχεια ή μακροπρόθεση πορεία της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Γιατί μακροπρόθεσμα σε συνθήκες που εύγουν την άξιοποίηση του κεφαλαίου (ή συνεπείγονται με ή ύψωση στο ποσοστό του κέρδους ή με ή σταθεροποίησή του σε ψήλο έπίπεδο) μετατρέπονται το τέλος άναγκαστικά σε προηκόθεσις για με ή άδυσκολή άξιοποίηση του κεφαλαίου, δηλαδή σε με ή πτώση στο μέσο ποσοστό του κέρδους. Έξ συγκεκριμένο μηχανισμό για την πραγματοποίηση αυτής της μετατροπής πρέπει: να έξετάσουμε με έόση τις συγκεκριμένους ιστορικές συνθήκες άνάπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στις πιο σπουδαίες του χωμάς. Δηλαδή στις άρχές της δεκαετίας του 1820 και της δεκαετίας του 1870 στον περσμένο αιώνα, άμέτως πριν τον πρώτο παγκό

σμος πόλεμο και στο μέσο της δεκαετίας 1960. Αυτό προσπαθήσαμε να δεί-
ξουμε σε τόσο το κεφάλαιο.

Σ' ότι αφορά το θέμα παραλθόν το κεντρικό πρόβλημα είναι γιατί
τή μακρόχρονη πτωδρόμηση ή αποτελμάτωση στη συσσώρευση του κεφά-
λαιου, που σημειώθηκε μετά το 1913 και πού επιδεινώθηκε με την παγ-
κόσμια οικονομική κρίση του 1929-1932 ακολουθήσαν μια νέα ύψωση
στο μέσο ποσοτέ του κέρδους και μια επίοτευση στη συσσώρευση του κε-
φαλαίου άμέσως πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στη διάρκεια του και
κατόπιν (ανάλογα με τη συγκεκριμένη υπερκαυστική χώρα που εξετά-
ζουμε). Το κεντρικό τόσο πρόβλημα μας οδηγεί στο έρώτημα ποτέ προ-
βλέψεις μπορούμε να διατυπώσουμε, με βάση τούτη την ανάλυση, για τη
νέα περίοδο άμπωτης που άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Σ'
αυτά τα έρωτήματα θέ επιχερήσουμε να θέσουμε αναλυτικές απαντήσεις
στα επόμενα κεφάλαια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ 1ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Karl Marx, "Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, Rileitung", Βερολίνο, 1958, σελ. 21 έκτα.
2. W. I. Lenin, "Aus dem philosophischen Nachlass", Βερολίνο, 1949, σελ. 89 - 90.
3. Στο ίδιο, σελ. 261 έκτα.
4. Karl Marx, "Grundrisse", σελ. 23
5. W. I. Lenin, "Nachlass", σελ. 249 - 260.
6. Otto Meff, "Geschichte und Dialektik in der politischen Ökonomie", Φρανκφούρτη, 1970, σελ. 148. — Ελ. σχετικά Κάρολ Μάρξ: «Αλλά το άγρευτικό σύστημα έχει το ίδιο, από ένα κομμάτι, τις προϋποθέσεις του, κι ή εξέλιξη του σ' ένα άλλο έγκειται σε αυτό άκριβώς, πώς καθορίζεται όλα τα στοιχεία της κοινωνίας ή πόλης άπ' αυτήν άρα άγρευτο το ζήτημα άκόμη». Έ-π-σ-ι άπ ο β α ί ν ε ς ι σ τ ο ρ ι κ ή δ υ α λ ό γ η. Η διαλεκτική του, σέ ένα άποικιακό ένα μέρος τού γένεσθαι του, της άνάπτυξης του ("Grundrisse", σελ. 189, βλ. μαζ άναγράφηση).
7. ... Αί περίπου ή κάθε άντιπαρή άν συντίθενται άπόλυτα ή μισή, τού πανόμοιου και ή οσία τους [Karl Marx, "Das Kapital", τόμ. III, Marx - Engels, "Werke", Βερολίνο, 1969, σελ. 825].
8. Karl Marx: «Η διαχωρίσιμος τού κεφάλαιου, όπως τίς άντιπαραβολές σέ τούτο τό έργο, παραμένουν έτσι βαθμιαία στή μορφή μέ την όποτε παρουσιάζονται στην άπρόσωπη τίς κοινωνίες, στην άλληλεπίδρασση των διάφορων κοινώσεων, σέ οικονομικά, καί ανθρώπους στή συνθήκη των ίδιων των αποτελεσμάτων της παραγωγής» (Das "Kapital", τόμος III, σελ. 33).
9. Max Raphael, "Zur Erkenntnistheorie der konkreten Dialektik", Φρανκφούρτη, 1962, σελ. 242.
10. Ούλο Μουτ, σέ ίδιο, σελ. 414.
11. Karl Marx, "Das Kapital", τόμος I, MEW, τόμ. 23, Βερολίνο, 1969, σελ. 27 (βλ. καί μαζ άναγράφηση).
12. Friedrich Engels, "Rezension von Karl Marx: Zur Kritik der politischen Ökonomie", MEW, τόμ. 13, Βερολίνο, 1962, σελ. 421.
13. Karl Marx, "Brief an Ludwig Kugelmann, 27. Juni 1870", π-6 MEW, τόμ. 92, Βερολίνο, 1965, σελ. 686.
14. Karel Kosík, "Die Dialektik des Konkreten", Φρανκφούρτη, 1967, σελ. 31. — Ό οριστικός συγγραφέας Έδμόντ Βαυστίνιτς Έκίσκοφ έγραψε ένα ενδιαφέρον βιβλίο, γιά τή σχέση (καί την ένότητα) τού άφηρημένου καί τού συγκεκριμένου σέ «Κεφάλαιο» τού Μάρξ ["La dialectica dell' astratto e del concreto nel Capitale di Marx". Μιλάνο, 1961].
15. Ό Erich Hahn άναγράφοντας, σέ συνέχεια μέ τό φιλοσοφικό θεωρητικό Έντενχοφ, ότι άν άπερίστατοι μέ κανένα τρόπο να περλούσαμε την υπαυδιώνθρωπη τή πραγματικού συγκεκριμένου σέ άφηρημένο διατάξιμα με την κίνηση της έπιπαρίας πός τή θεωρία. Η άπαιτούμε γνώση της γνώσης χρησιμική γιά την προοπτική της άπαιδιώνθρωπης τούτης ("Historischer Materialismus und marxistische Soziologie", Βερολίνο, 1968, σελ. 199 - 200).
16. Ό Χάινριχ Άνσε, σελ. 185 - 187 άναγράφοντας σ' ένα άπρόσωπο πρότυπο της άπιστομένης γνώσης τού κατέργασε ο σοσιαλιστής θεωρητικός Ε. Α. Σμιρνόν. Κείνη άναφέρει άρχικά τή υπαυδιότητα άπ' την ανάπτυξη των πρωτοτύπων θεωρήσεων, αλλά περβαίνεται στην αποδιάθεση μεταλλόληξη άπόλυτα σέ πανόμοιο ή οσία καί προσέχει τή πρόθεση σέ μην άναμέσους θεωρίες ή άπαιτήσεις.

20. «Ο καπιταλισμός βρίσκει διάφορα τμήματα της ανθρωπότητας, σε διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης το καύσιμα και με τις δυνάμεις του βελτίως κοινωνικούς αντιπάλους. Τι έτερα πετυχαίνει από έκτακτη ανάπτυξης, και έ εξαφανίζει άλλους ενάντια ανάπτυξης των διάφορων τμημάτων της ανθρωπότητας στις διάφορες εποχές, χρησιμοποιεί πάλι έφεση για την ανάπτυξη. Ο καπιταλισμός εξαπλώνει μόνο βελτίωση την κυριαρχία πάνω στην κληρονομημένη πόλη αναστήτα... Πετυχαίνει έτσι την προσέγγιση ανάμεσα από διάφορα τμήματα κι εξισώνει το οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο των πιο προσημασμένων και των πιο καθυστερημένων χωρών... Την οικονομική αυτή προέγερση ανάμεσα στις διάφορες χώρες και την εξίσωση από έκτακτη ανάπτυξης τους, ο καπιταλισμός πραγματοποιεί με διάφορα τα μέσα, δηλαδή με διαφορετικές μεθόδους που διάφορα οργανωμένους οι διάφοροι έργο, και διαφορετικών αποτελεσμάτων ανάμεσα στις χώρες και ενός διαφορετικού κλάδους της βιομηχανίας, και που οδηγούν στην ανάπτυξη οργανικών τμημάτων της παραγωγής οικονομίας από διαφορετικούς και καθυστερούν την ανάπτυξη άλλων. Μόνο με το συστηματικό των δύο τελευταίων βασικών μέσων που κι οι δύο τους ξεπερνούν ότι η εργασία του καπιταλισμού — μπορούμε να συνοψίσουμε τη συνιστώσα αυτή της ιστορικής διαδικασίας (Ταύτοσε, "The Third International after Lenin", σελ. 19 - 20, Νέα Υόρκη, 1970). Βλ. επίσης 196α Αποδελαιουργία, "Die Akkumulation des Kapitals", Βερολίνο, 1929, σελ. 353 - 4: "... την άγροτική οικονομία της Αγγλίας απόλυτα κι τρισεξέλιξη άλλων κι έφεση απόλυτα κερδίζουν... πρώτως έκτασης γής, μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού, και πολυφύσημα κερδίζουν έργο, που πήγαιναν από πρώτες με τη μορφή φόρων, μετατρέπονται και συσπειρώνονται τελικώς από εθνικιστικό κερδισμό... Είναι σωστό... ότι ο πρωτογονισμός των κοινωνικών συνθηκών στην Αγγλία άπαιξέσε μόνο άρνησης άλλος βάση επιχειρήσεων για τη συσσώρευση του κεφαλαίου.

21. Ταύτοσε, από έδω, σελ. 534 - 537, και 543 - 546.

22. Otto Bauer, "Mara Theorie der Wirtschaftskrisen", στην "Die Neue Zeit", XXIII έτος, τόμ. 1, σελ. 167. Τον λόγο του παράφρασε από άλλα και κεφάλι ο Μπονχάρντ, "Der Imperialismus und die Akkumulation des Kapitals", σελ. 11, Βόννη, 1926.

23. Rudolf Hilferding, "Das Finanzkapital", Βόννη, 1923, σελ. 310.

24. Μάρξ, "Das Kapital", III, σελ. 252.

25. Χοφμάν, από έδω, σελ. 249, 201.

26. Ρόζα Λούξμπουργκ, από έδω, σελ. 264 - 265.

27. Από έδω, σελ. 261.

28. Henryk Grossmann, "Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems", σελ. 90 - 92, Φρανκφούρτη, 1957.

29. Μάρξ, "Das Kapital", III, σελ. 289.

30. Otto Bauer, "Die Akkumulation des Kapitals", σελ. 33, από περιεχόμενα "Die Neue Zeit", 31 έτος, τόμος 1, 1913.

31. Μπονχάρντ, "Der Imperialismus und die Akkumulation des Kapitals", Βόννη, 1926, σελ. 86.

32. Μάρξ, "Theorien über den Mehrwert", III, σελ. 137, Στοουτγκάρδη, 1919.

33. Μπονχάρντ, από έδω, σελ. 83.

34. Μάρξ, "Theorien über den Mehrwert", III, σελ. 137.

35. Πιο άπλότως, και πιο άρκετά, είναι ο τρόπος που μέλλει για τη κριτική άρνηση της καπιταλιστικής ανάπτυξης ή Νεοελλί Μονοθεωρία. Ο έδω παρόμοιος ('), που καθορίζει την καμνήλη συγκρούσε, άρζει και την άλυση καμνήλη της καπιταλιστικής οικονομίας. Τρίτον κείναι άρνηση από της άουτερέωντες παράγοντες κι άδωχόμενες άλτες. κ. άποβέξουμε μόνοι κείν κείν κείν.

αποστολές να διακρίνουμε διάκριση σε δύο διακριτικά αντίθετες καταθλίψεις σέ-
ψης στην ποικιλία λευκοίμα. Οι διακρίσεις αυτές μάς καταθέτουν βήματα τη ν
αίτια των οικονομικών καταρρέσεων στις υπεργλυκές της ανατολής και την ανατολή-
μα των διαταραχών (καταστροφών), ενώ οι της άλλης σελίδας μάς φέρνουν
διατάραξη της καταθλίψεως και των πλεονασμών της αποτομικεύσεως (επαρτισμο-
νισμού). Η ο. προσφέρει την παρθεναία σημειολογία: ολλανδικά οικονομολόγους, βί-
βλια, λέξιόνια τις μοναχικές θεωρίες για την κρίση π' εξαγωγικά σε πόλεις, των
βελγικών στην κρίση και μάλιστα για τις πολλές πηγές του γλυκού. Όμως
προσεχτικότερη μελέτη παίζει τους και των εργασιών ούτως ή άλλως είναι
συνήθως με μοναχικά έμπειροι (N. Moszkowska, "Zur Dynamik des Spät-
kapitalismus", vol. 2, Zurich, 1948).

64. Th. Bauer, *toinev doktrinae priroki* (contributions of Heinrich Bauer ["Die Zusammenbruchstheorie", Die Neue Zeit, 1898, vol. 124 - 130]; Furtus ["Die Handelskrisis und die Gewerkschaften", Mäwege, 1901]; Karl Kautsky ["Krisentheorien", Die Neue Zeit, 208 Broc, vol. 3, vol. 80] et L. Aysenovich [μελέτης Louis B. Boudin ["The Theoretical system of Karl Marx", 1902, vol. 183 - 189, vol. 343 - 349]).

47. Արսիսյան, տ՛ի 1890, ՇՆ, 57 - 59.

46. Οι υποθέσεις του "Ότι Μάξουελ βρισκούνται πάλι στον αέρα" του στη "Neue Zeit" του 1905 ("Max' Theorie der Wirtschaftskrisen"), στο έργο του "Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie" (Βερολ., 1907), σελ. 461 - 479, οι όψεις του στη "Neue Zeit" του 1918 ("Die Akkumulation des Kapitals"), στο έργο του "Italienisierung - Fethralisierung" (Βερολ., 1931) και στο βιβλίο του "Zwischen zwei Weltkrieger?", του δημοσίευσε, το 1936 (Praeger Verlag, Βραξέλν). Αναφερόμεται σταγόνες είναι κατά σειράν οι δημοσιεύσεις στην έκδοση του του πρώτου κεφαλαίου (1904), η κρίση της αναδιοργάνωσης κεφαλαίου για την ύλη της Χρονικής (1907), η διαφορά κόστους στην βελτίωση της παραγωγής του κεφαλαίου και πληθυσμιακή αύξηση (1913) και τέλος η διαφορά κόστους στην ανάπτυξη του Τμήματος Ι και η ύλη για παραγωγή από το Τμήμα ΙΙ (1936).

49. Otto Bauer, "Zwischen zwei Weltkriegen?", *me*, 951 - 953.

50. Paul M. Sweezy, "The Theory of Capitalist Development", *Nor-Yorsk*, 1962, no. 140 - 184. Léon Barile, "Esquisse d'une théorie marxiste des crises périodiques", *Popo*, 1937, no. 73 - 40, 62 - 67, Fritz Sternberg, "Der Imperialismus und seine Kräfte", *Börsen*, 1929, no. 196 *ibid*.

51. Гусевский, стр. 118, 123, 129-135, 137-141.

52. Όξελς καί λεπτομερειστική κριτική τῶν ὁρίσων τοῦ Γκαρδαν Στανς ὁ Fritz Sternberg, "Eine Umwälzung der Wissenschaft?", Βερολίνο, 1930.

58. Μεγάλη Κολοκotroni, «εμπνεύσεως ἀποκαταστάσει», διλ. μεταφραστική
πρὸς τὸ ἑβραϊκόν: Gutenberg, Ἀθήναι, 1979.

64 Michael Kidron, "Western Capitalism since the War", *London*, 1960.

55. Παραβλέποντες τὸ δέντρο γὰρ τὸ μὲν ἀναρριθύνον μὲν ἐκτελεσμένον
 θεωρεῖται τῶν συντεταγμένων τῆς κορυφαίουσιν αὐτοῦ ἀπόστασης. Ὅμως τὸ ἔργον τοῦ πλ.
 ἐκπαραβλέποντος, ἀπαιτῶντο συνέπειαι τοῦ κατεπελευθερωμένου ἀναρριθύνοντος. Ἄν ἀπαιτῶνται αὐτὴν
 συνέπειαι τῆς μονοαξονίου ἐκμετρήσεως.

55. *Minerals and the Environment*, 1200 - 1206

67. Χροστιάσιον, πρὸ ἑξέως, παρ. 64 - 68. Μὴνι γερμανῶς λέγει ὁ Μπρεντλιν (τοῦ ὄντος παρ. 120) γράφει: πὲρ ἀπὸ τοῦ φράσιος καὶ συνάφειας τὴν κατὰρκτησιν τοῦ ἀντιπάλου μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν παρὰ τὸν αὐτὸν δυνάμεων καὶ τὴν ἀδυναμία ἀνταγωνισμοῦ τῆς ἀνταρτικῆς δυνάμεως. ὅπως λέγει καὶ ἐν τῷ ὅλῳ "Zur Oekonomie"

der Transformationsperiode". Στη συνέχεια το θέμα της ανάλυσης θα μπει στην
 2. φάση και θα αναλυθεί ουσιαστικά από πλάτος με βάση τις επιμέλειες.

58. Μάρτ., "Thémis", Π, 24 μέτρος, σελ. 382. Βλέπε και π.η κατέχει 910; «Όπως οι άνθρωποι της καπιταλιστικής παραγωγής διεξάγουνται πωλούμενα στις γενικές οικονομικές κρίσεις».

50). «Ο Μάρξ λέει: «Τό μέγιστον τού κέρους έχει αποβεί πάλι δυνάμει του πρικοπολογικέ μέγιστον τού μεροκατάμτου και τή ψευδολογικέ μέγιστον τής διαρκείας τής ζήτησης άργασιών. Πάλι σκαίς πάς δύναμει κατ' άπο πάντα έχει επι άπο-
κρίσει υλοποιού κέρους εκτείνονται κατ' όλην: κατ' ήλιμια κα-
θυσκοτών περιπληχτών». «Ο καθορισμός τού άκράτου τής όρνυς γίνεται
μέ βάση τήν έδιδάση πάλι δύναμει στο κοράλλιο κατ'
τήν έργασιαν. (Μάρξ, "Lohn, Preis und Profit", σελ. 440, "MEW", τόμ.
16. — Δράτς και απονομιολογία).

60. Charles DeHulstheim, από Εργο του Α. Binnetmanel, "L'échange infégal", σελ. 309. Ηεκλες, 1969.

61. 'Ο Μπετινέζ παραδίδεται: κι ὁ Ἰβάνς ἀργότερα πάλι περνοῦντ' ἀπὸ τὸν στυγερὸ ἀνταρδιτικὸν οὐρανὸν καὶ ἀνακαίοντες τὸν ἄνθρωπον τὸν ἴδιον (σὺν Ἰβάνω σ. 313).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Ηλ. Αναστασίου της Αντίκωσής μας στη "Marxistische Wirtschaftskontrolle", σελ. 129 - 135 [Εδώ μεταφράστη στις Ελθέουσ; Αλέξ. Στόχου, υλισμική θεωρία της πολιτικής οικονομίας].

2. "Дня Криту", до рѣшѣ, мѣ. 346 и 347. -- Две на 5-мъ и 6-мъ мѣстахъ.

8. Ο Έργκις στον Κόλωνα Σελτ. επιστέλλει της 12 Μάρτη 1895, "ΜΚΩ", τόμ. 39, σελ. 13 (Διάκς μας διατηρούμεν). Επ. επίσης Μάρξ: «... Παύσαμε [την Άγγλιν] από απρόθυμα γιατί η πόρτα αναπλήρωσε ε καταπληκτικώς τρέπον παραγωγής κα ή χώρα δέν κινείται πιά, όπως συμΰσιναι: στήν ηπειρωτική ή ήρώτα, σε μωρόν βάλει πάνω σε μία βάση άγροτικής, άσχετης με τον καταπληκτικό τρόπο παραγωγής, σέκοσμιαν, Στο "Resultato des unmittelbaren Produktionsprozesses", Άρχαο Μάρξ και Έργκις (τόμος II), Μόσχα 1983, σελ. 294. - Διάκς μας διατηρούμεν.

4 Mio. "Grundfess", zw. 363 - 354.

3. 'O Andre Gunder Frank, "Capitalism and Underdevelopment in Latin America": (Nexi Tópox, 1967, σελ. 60) θεωρείται ένας πρώτος προσεγγιστής της Ελλάδας από άποψή του πως στην ίδια θέση ή μεταπολεμική παραγωγή ήτοι από άποψή του θεωρείται από Βρετανία παρά από ΗΠΑ.

[illegible]

7. Διά διαλογισμικούς δὴ μὲ τὴν κοινότητα περὶ τοὺς θεοὺς + ἔχουσιν παρρησίας τοῦ καθάλαμου ἰσχυρῶς, ὃ ἀπελευθερίασεν τοὺς ἄγγέλους (βλαστήσει, τὸ βλάπτει· τὸν ἀγγέλων ἀπὸ τῆς γαίας τους, τὸ φράζω τὸν δόκμον πρὸς τὴν γαίαν· ἀπαρτίζουσιν ὁμοειδέως τὴν γῆν, εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ αὐτοὺς ἔργασι) ἀμνηστίζε· ἀνέ-
χθησας παραγωγὰς διὰ τὸ νὰ παραστήσῃς ἄλλας χρήσεις καὶ τοὺς μετατρέπεις εἰς
πυλὴν τοῦ θεοπρεσβυτέρου ἄγγελου θύμου, αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι θυμαρῶν καὶ
πνεύματα ἀνελθόν.

8. Η. Β. 1962α Διαχειριστικός «Ετήσιος» νομοτ. περίοδος της κοινοβουλευτικής αντιπαραγωγής της μικρής παραγωγής και των μικρών επιχειρήσεων του Νότιου Αφρικής των οποίων οι δραστηριότητες της παραγωγικής επιχείρησης — οι οποίες είναι μια έντονη ένωση, σε σχέση με τις μεθόδους παραγωγής σε παλαιότερα και αρχαία επιχειρήσεις, σταθερά επιδοτούνται, κλάδους καθώς και οι σχέσεις με τη δημιουργία νέων κλάδων και οι μεγάλες κοινότητες σε διαφορετικές σχέσεις — «Hozalrevolutie» oder «Revolution», σελ. 18, στις «Schritten zur Theorie der Spontaneität», «Aufbau», 1960).

9. Мухомов, "Империализм и всемирная экономика", стр. 25, Бюрократизм, 1929.

10. Μάρτ., "Das Kapital", βος τόμος, σελ. 345 - 346. Εκ καὶ τῆ σημασί-
ου τοῦ ἔργου πρὸν πρῶτον τόμος τοῦ +Κερζάουσκου: «Ἡ νομοθετικὴ ἐνδραχὴ τῶν
μαθηματικῶν ἐκ ἀπαικτικῶν πρῶτον - καὶ ὡς καταλάβατε ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν
ἀποστολῶν, ἐκ ἀπαικτικῶν τῶν ἐργασιῶν, ἡ ἀπαικτικὴ τοῦ Σουλῆ - ἀποστολῶν τῶν πρῶτων
τοῦ πρῶτον πρὸν πρῶτον τοῦ μαθηματικῶν ἀπαικτικῶν (στὴν ὁδὸν, σελ. 100).

11. Oliver C. Cox, "Capitalism as a System", *ibid.*, 1, 6, 10 and 11.

12. O A. E. Κάριος αναλύει τη διαδικασία κεφάλαια σ' ένα σύστημα περίπου τού συνολικού καταναλωμένου από χρηματιστήριο, ποσοστό κεφάλαια της Μαρίλιν Ροουσσό, γράει στο 1780 (βλέπε τη συζήτηση, σελ. 1780, στο Charles Wilson, "Dutch Investment in 18th Century England", στο "Economic History Review", Άπριλ 1960). — Το πόσο, από θαύμα, είναι το εργατικό κεφάλαιο στην βιομηχανική της Βαλτίας συνδέεται ή συνδέεται των Ισπανών της μοναρχίας μηχανοργάνωσης βιομηχανίας αυτή της χώρας, των βέλγων Κάριος. Βεβαιώνει το βελγικό και το αγγλικό κεφάλαιο έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στο πρώτο κύμα βιομηχανικής στη Γαλλία (βλ. άρθρο σ' άλλους W. D. Henderson, "The Industrial Revolution on the Continent", Άθήνα, 1961). J. Dhaut, "The Cotton Industry at Ghent during the French Régime" στο έργο των F. Grouzet, W. H. Chaloner and W. M. Steen, "Essays in European Economic History 1789-1914", Άθήνα, 1961). Το ίδιο, ίσως και το ελληνικό κεφάλαιο με τη χρηματική αλληλεπίδραση στο χώρο του Πόντου (Gerhard Adelman, "Structural Changes in the Rhenish Lead and Cotton Trade at the Outset of Industrialization" στο παραπάνω βιβλίο των Κρούζε, Τζ. Χάουερ και Στέρν). Για το ελληνικό κεφάλαιο στο πρώτο κύμα βιομηχανιών στην Τυρρίδα βλ. π.χ. A. Bernard Gilie, "Les investissements français en Italie 1815-1940", Παρίσι, 1946, και Aldo Alessandro Mola, ed.: "L'economia italiana dopo l'Unità", Τορίνο, 1971, σελ. 130 έτος.

[illegible]

14. «*Ἐξήρτα μέγα γὰρ τῇ συντήρεισσι τοῦ χρόνου κυκλικότητις εἶναι ἡ βαλάντις*»
 σὴ τῶν συγκροτουμένων. Ἐξὺν πραγματευομένης ἐκ τῶν παλαιῶν τοσούτων χρόνων
 μὲν ἐκκαίνισται, τὸν μόνον μὲν τὸ βασιλευσάντων ἀποκρίσεως τοῦ τριανταίου μισθοῦ
 τοῦ περὶ αὐτοῦ εἰσὶν ἡμετέρι νὰ συγκρίθῃ [sic] Kapitel], τὸς τῶν, σελ. 81].

45. 'Από την άλλη μεριά η πρόταση στα εθελ. μετασχημάτιζε κι η απομόρφωση στις μεταφορές κι αποκοινωνικές αξίες όπως για την κατάκτηση, ένωση αγρών ("Das Kämpfe"), θεο τόπος, σελ. 474 - 475). Για το σημείο, που είχε η εκπαίδευση την επιθυμία να γίνει βελτιστοποιημένη εξοπλισμένη και διαφορετικών στην προεργασία (αποδοχή) εποχή βλ. π.χ. Maurice Bobb, "Studies in the Development of Capitalism", Λονδίνο, 1968, σελ. 207 - 238.

16. Emilio Sereni, "Il Capitalismo nelle Campagne", Milano, 1968, pp. 18, 22-23.

47. S. Strumilin, "Industrial Crisis in Russia 1942-1943", *ark. natsionalnogo tsentra dlia krasiv. i etnograf. muzeia*, *ark. 159* *ark.*

18. Οι Έλληνες στη Ρωσία παραγωγής έμπλεκ είχαν το 1855 καπνάς 750.000 πορβίλων και το 1878 καπνάς 81 έκατ. πορβίλων (πρώ έτος, πάλι 188). Ηδ. *Ελληνικ Ρωσικ Πορτλ*, "The Industrialization of Russia", στη "Cambridge Economic History of Europe", τόμ. 6, μέρος δεύτερο. Κολοκωτ, 1966, σελ. 813, και *Εννομή*: ότι οι πρώτοι έμπλεκ εισαγωγής είχαν στο 1860 παραγωγή καπνάς από 350 έκατ. πορβίλων, και το δεύτερο μέρος το 1870 κατά 500 έκατ. πορβίλων.

19 W. W. Lockwood, "The Economic Development of Japan", Princeton, 1952, no. 113: "Η παραγωγή των χυσιμεταλλικών μηχανημάτων άνέβηκε από 15.000 μέτρες 1900 (1899) σε 232.000 το 1894 και 757.000 το 1899. — Thomas C. Smith, "Political Change and Industrial Development in Japan: Governmental Intervention 1868-1880. Λάνκαστερ, 1965. 2η έκδοση, σελ. 37, 83.

20. Σελίδα, στο ίδιο, σελ. 92 - 93.

21. Τόμας Σ. Σίμπερ, *στη Γη, παλ. 26 - 27*

22. Ο Σπυριδών Δημαρχίας έπαι άνωτέρω από 1855 και τό 1860 έργασαν άπό τη Ρωσία 80 άκατ. ανθρώπα σέ χρυσό, και από 1861 - 1866 άλλα 145 έκατομ- μίρια από άλλα, και 165, 174. Άπό τό άδελφό τούτο σήναι άνα μεγάλη μέρος άποκαταστασία χρυσό από ά Ρώσους άφέντες έξήγαγαν, άνα άπέντησαν από κα- τέφαση από άποκαταστασία άπό από άπέντησαν από άποκαταστασία από.

[illegible]

25. B.A. Paul A. Baran, "The Political Economy of Growth", New York: 1955.

29. André Gunder Frank, *op. cit.* — Theotonio dos Santos, "Dependencia Económica y Cambio Revolucionario en América Latina, Editorial Nueva Izquierda", Keesee, 1970.

26. Βλ. *δηλώσει* σ' *ἄλλα* τὴ μετέττ. μας: "Die Marx'sche Theorie der ursprünglichen Akkumulation und die Industrialisierung der dritten Welt", στὸ "Folgen einer Theorie — Essays über das Kapital von Karl Marx", Φρανκφούρτη, 1967. Ἄλλες κυρίως γι' αὐτὴν τὴν προβληματ. καὶ τῆς ἀπερίθρημα κλίμας συνθετικῆς βιβλιογραφίας, βλ. *οὐκ*, γὰρ μὴ τὴν παρουσίαση ἀπὸ μαρξιστὸν συντάκτης διαλέγει, στὸ 110 κεφάλαιον.

27. Γιὰ τὰ ἀποικιστικὰ πλῆθ, καὶ ὁ μεταμερισμὸς τῆς ἐργασίας κ: ἡ ἐπακράτηση τῆς χρηματικῆς ἀκρότητας στὸ χωρὶς παύσαν ἐπὶ δημοκρατία τῆς νέου-εὐρωπαϊκῆς ἀνάπτυξης πάλιν ἀποκαταστήσαν καπιταλισμὸς, βλ. *Καρλ Μάρξ*, "Das Kapital", τόμος I, σελ. 575-576, Ἰδ. *αὐτ.*, "Le développement du capitalisme en Russie", σελ. 344, 332 ἐπὶ. *αὐτ.*, Ὁρατοὶ περίδογμα πάσης τῆς σημασίας μὲς παρουσιάζει ἡ ἀνάπτυξη τῆς οὐκείας ἀνάπτυξη στὴν ἀνακρίματα τοῦ πετρελαίου καὶ τοῦ ὕδατος μεταπολεμικῆς ἐπὶ *Βενεζουέλα* (Federico Brila, "Venezuela, Siglo XX", Ἀβάνα, 1967, σελ. 17-64, 181-221).

28. Herman Ruminus Necochea, "Replunda wirtschaftliche Vorherrschaft in Chile 1810-1914" στὸ "Lateinamerika zwischen Colonization und Imperialismus", Berlin, 1961, σελ. 137, 131. Ἐπίσης: "Historia del Imperialismo en Chile", στὸ ἴδιον συγγραφεὺς (Ἀβάνα, 1966, σελ. 53). Ἡ σημασία τοῦ βρετανικοῦ κεφαλαίου στὴν χιλιανή ἐκπολιτισμὸν τὰ 20-30%. Βλ. *ἐν* τῇ συνθετικῇ ἀνάλυση πλῆθος τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸν André Gunder Frank, τοῦ ἐπισκοπεῖται μὲν περὶ χιλιανῆς πηγῆς. Ἐνταὶ ἀποκαταστήσαν ἐπὶ τὴν πεντημεταετία τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἡ χιλιανή δημοκρατία ἐκείνη τῆς ἐμπορικῆς στάσεως τοῦ 1840 ἔργου σ' ἕνα μέγεθος ὅπως ἐπὶ 276 ἀποκαταστήσαν πάλιν καὶ στὴν τέλος τῆς ἀνακρίσεως τοῦ 1870 περιερίστανται ἐπὶ 75 πλῆθος.

29. H. R. Necochea, *ὁ* ἴδιος, σελ. 117.

30. Τῇ κυριαρχία πάνω ἐπὶ βρετανικήν ἐκπολιτισμὸν ἔργου, ὅπου ἐπὶ-ἀπὸ τῆς μὲν καὶ ἐπὶ ἔργου πάλιν ἀπὸ 9 ἐκείν. Ἄλλος ἐπὶ βρετανικὸν κεφάλαιον, πάλιν-δυσος, ὅπως πάλιν ἐπὶ τὴν περὶ τοῦ κλασικοῦ ἐκπολιτισμοῦ, ἡ κυριαρχία σ' ἕνα τὸ ὅπως βλ. τῇ ἐργασίας *Ταμπίνα*, δὲλ. πάλιν καὶ σ' *ἀπὸ* ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ὅπως ὁ *ὅπως*, *αὐτ.*, *αὐτ.* (Necochea, *ὁ* ἴδιος, σελ. 146-147).

31. Μάρξ, "Das Kapital". 3ος τόμος, *ὁ* ἴδιος, σελ. 418-419.

32. O Eugene D. Genovese, "The Political Economy of Growth", *Δὲλ. Pantheon Books*, 1967, σελ. 48-69. ἀναφέρει πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν χωρὶς ἐκπολιτισμὸν τῆς ἐργασίας ἐπὶ βρετανικήν ἐκπολιτισμὸν τῶν ἠπείρων ἐπὶ τῇ ἐργασίας. Τὸ σχετικὸν κεφάλαιον τοῦ βρετανικοῦ κεφαλαίου μὲν ἀνακρίσεως βιβλιογραφία, καθὼς καὶ μὲν πολυμερὴ μ' ἄλλος πηγῆς ὅπου ἀνα-καταστήσαν διαφανέως ἀνακρίσεως.

33. 27η δεκαετία τοῦ 1860 καὶ τῆς ἐργασίας τῆς δεκαετίας τοῦ 1870 ἐργασίας καὶ ἀνακρίσεως ἐπὶ τῆς ἐργασίας τῶν νεοεὐρωπαϊκῶν πλῆθους, οἱ ἐργασίας τῶν ἐκπολιτισμῶν ἐπὶ *Μεξ.* *Βρετανία* πρῶτον *ἴδιος*. Ἀπὸ τὸ 1873 ἔργου ἡ πάλιν σ' αὐτῆς τῆς ἐργασίας, μ' ἀπὸ τῆς ἐργασίας τὸ πάλιν ὅπως καὶ πάλιν γὰρ ἐπὶ 1895 *ὁ* ἴδιος. (B. R. Mitchell & P. Deane, "Abstract of British Historical Statistics", *Καμπερτζ.* 1963, C. P. Kindleberger καὶ ὅπως, "The Terms of Trade, a European Case Study", *Καμπερτζ.* *Μαασχάιτ*, 1950, *Πατρὶς καὶ Ἰσπανία*, "Trends in Natural Resource Commodities", *Βαλτιμόρη*, 1962). Ταυτοχρόνως ἔργου μ' ὅπως πρῶτον οἱ ἐργασίας τῶν νεοεὐρωπαϊκῶν ἐπὶ Ἀγγλία πρῶτον *ἴδιος*. Ἀνάπτυξη ἐπὶ 1873 καὶ ἐπὶ 1884 ἡ ἐργασίας τοῦ ἀποκαταστήσαν ἔργου ἐπὶ ὅπως ἐργασίας (Maurice Dobb, *ὁ* ἴδιος, σελ. 306).

34. Ἐργασίας πάλιν ἐργασίας περὶ τῆς ἐργασίας χωρὶς ἐργασίας τοῦ προ-βρετανικοῦ κεφαλαίου τῶν ἠπείρων, ὅπως τὸν ἀνακρίσεως τὸ ἔργου κεφάλαιον ἐπὶ ὅπως *Βρετανία*, *αὐτ.*, *αὐτ.*, *αὐτ.*, *αὐτ.* ἐπὶ *Τρίτον Κόσμον*. Βλ. γιὰ τῆς ἐργασίας ἐπὶ *Καμπερτζ.* S. J. Tambia, σελ. 75-80 καὶ 84 ἐπὶ. *ὁ* ἴδιος, "The Role of Savings and Wealth in Southern Asia and the West", *ἴδιος*, *ὁ* ἴδιος.

40. Παραθέτω μερικά στοιχεία για την αύξηση στην παραγωγή συνθετικών υφασμάτων λόγω της σύγκρισης με τις φυσικές. Η συμμετοχή των συνθετικών υφών στην παγκόσμια παραγωγή πρώτων υλών για την αλωματοβιομηχανία αυξήθηκε από 9,6% το 1938 και 11,6% το 1948 σε 27,6% το 1965. Η συμμετοχή του τεχνητού καπνού στην παγκόσμια παραγωγή καπνιστών τσιγάρων από 0,4% το 1938 σε 25,7% το 1948 και 56% το 1963. (Paul Dubouché, "Diagnosic de l'évolution économique du tiers-monde 1900-1966", σελ. 163, Παρίσι, 1967). Η παραγωγή αλκοολικών υφών στην αλωματοβιομηχανία αυξήθηκε από 2 έως τόνους το 1953 σε 13 εκατομμύρια το 1965, ξεπερνώντας έτσι την ετήσια παραγωγή παραγωγή μη πηχρωμένων μεταλλωμάτων. Ο ίδιος συγγραφέας αποσημαίνει την πολύ μεγάλη οικονομία στην κατασκευή πρώτων υλών (μείωση της κατασκευής πρώτων υλών για αλκοολικούς υφασμάτων τεχνολογία) από 1938 σε 1963, σελ. 163).

41. Από τις άγριες αποδόσεις στο εξωτερικό το 1927 - 1928 μόνο 13,5% ήταν σε αποκατασκευασμένες χώρες και 86,5% σε αποκατασκευασμένες, σε ένα σύνολο 4 ως σερβίων. Το 1959 οι συνολικοί όροι ήταν 6,6 δις. σερβίων και η συμμετοχή των εξαγωγικών υφασμάτων γάρνις ήταν 24%, από 24% για τις ένοικες υφασμάτων (Wilsel Barzani-Brown, "After Imperialism", σελ. 110, 232, Λονδίνο, 1963). Σύμφωνα με ΠΠΑ είναι η κύρια εξαγωγική κεφαλαίου, και ο αυτός η μεταστροφή είναι ακόμη μεγαλύτερη: Από τα 50 δις δολάρια, που εξαγμένα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τα δύο τρίτα πήγαν σε εξαγωγικών υφασμάτων μέχρι το 1960. Μετά το 1960, οι ποσότητες αυτές αυξήθηκαν σε 75%. Ελ. και Ριντς Jajko, "I. imperialism en 1970", Παρίσι, 1971, σελ. 77 - 78.

42. Το πιο παλιό παράδειγμα είναι η Λατινική Αμερική, όπου, σύμφωνα με πηγές του ΟΟΣΑ, οι αποδόσεις από μεταποιητική βιομηχανία έφταναν το 1966 στα 5,8 δις δολάρια, άφηναν σε 4,9 δις στο παρόν (μετά με το Αλκοολικό και το δικό του οικονομία), 1,5 δις στο μεταλλείο και 3,8 δις στις πρώτες, διαρκώς-επιδείξι, δημόσιες υπηρεσίες και φυσικές.

43. Η συμμετοχή των μηχανών και μεταποιητικών μέσων στις εξαγωγές των Ιαπωνικών υφασμάτων αυξήθηκε από 6,5% το 1890 και 10,6% για τη Μαν. Ήταν το 1910 σε 40% για τις ΠΠΑ, τη Γερμανία και την Ιαπωνία το 1968 και σε 46% για τη Γερμανική Δημοκρατία το 1968.

44. Ο Theodorius das Santos (σελ. 55, σελ. 73) υπολογίζει ότι στην περίοδο 1946 - 1966 διαβεβαιώθηκαν από τη Λατινική Αμερική στις ΗΠΑ 15 δις δολάρια με τη μορφή μερισμάτων, τόνους κλπ. από εξωτερικές αποδόσεις. Στο μεταξύ οι κεφάλαια που είχαν πραγματικά βρεθεί από τις ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική συμπεριλαμβανομένων με μόλις 5,5 δις δολάρια, λαμβάνοντας δηλαδή αποδοτικές επενδύσεις στην ετήσια διαρκώς.

45. Η Έλσον Μέρσον - "Parlance In Development, Report of the Commission on International Development", Λονδίνο, 1969 - Δίνει μόνον καλές ελπίδες της ανάπτυξης αύξησης στη χρήση των μηχανοκίνητων χωρών. Αυτό αυξήθηκε από 1961 και το 1958 από 21,5 δις δολάρια σε 57,5 δις (σελ. 171). Οι ένοικες διαρκώς για την εξαγωγή των πρώτων υλών και τη μεταβίβαση των κεφαλών των ένοικων επιχειρήσεων ξεπερνούν ακόμα 25 τοις εκατό των εσόδων της Βολιβίας, Μάλσι, Αργεντινής, Κολομβίας, Ρουάνδης, Χιλή και Παράγου από τις εξαγωγές. Ένα για την Ήβη και την Τανζανία το ποσοστό είναι 20%.

46. Ελ. το διδάσκει κεφάλαιο.

47. Μέρς, "Das Kapital", 4ος τόμος, στο ίδιο, σελ. 589 - 594.

48. Ελ. το πέμπτο κεφάλαιο, παρακάτω.

49. André Gunder Frank, "Lumpenbourgeoisie, Lumpendesarrollo", Κολόνη, 1970, σελ. 170. Εάν πηγή χρησιμεύει έπαινος κείμενα των Ελ. Έλσον JCEPAT και Μελόρς Γουέρνις, Βελγία).

αύξηση της ζήτησης π.μ.μ. για μεγάλο χρόνο μπορεί να αυξήσει την κλίμακα του Ε.Α. φυσικά κατά 25% ή 50%.

69. "Das Kapital", III, σελ. 248.

70. "Das Kapital", III, σελ. 213 - 214, και "Thesen über den Mehrwert", II, σελ. 168 - 169.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 3ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Μάρξ: "Τα συγκεκριμένα ποσοστά κέρδους στις διάφορες σφαίρες της παραγωγής είναι κι αυτά λίγο-πολύ άβυσσος. Στο βάθος όμως του πεπαιδευμένου προβλέπει ότι η δημιουργία τους είναι ή διαφορά ανάμεσα τους. Αλλά και η γενική ποσότητα του κέρδους διανομέται μεταξύ των κατώτατων όρων του κέρδους κι όχι από χρηματική άποψη άρα, μισθό και πραγματική ποσότητα του κέρδους (Κριτική, τόμ. 3, σελ. 380). Εξ. από ΕΙΒ, σελ. 381 - 382: "Αντίθετα από ποσοστό του κέρδους μπορεί να διαφέρει μέσα στην ίδια σφαίρα παραγωγής και μ' δημιουργίες τιμής αγοράς για το εμπόρευμα, κι αυτό με βάση της διαφοράς στις συνθήκες που το ίδιο εμπόρευμα παράγεται από διαφορετικά κεφάλαια. Γιατί το κάθε ξεχωριστό κεφάλαιο κι ποσοστό του κέρδους έρχεται όχι η τιμή αγοράς του εμπορεύματος, αλλά η διαφορά ανάμεσα στην τιμή αγοράς και την τιμή κόστους. Κι αυτά τα διαφορετικά, μέσα στην ίδια σφαίρα παραγωγής κι έπειτα ανάμεσα σε διάφορες σφαίρες παραγωγής, ποσοστά κέρδους μπορούν να εξισωθούν μισθός μεσοδοσίων διακινούνται.

2. Μάρξ, "Κριτική", Εν. τόμ., σελ. 657.

3. "Γενικά, οι τιμές έπαιζουν κι προκύπτει έπίσης όταν δημιουργούνται σφαίρες παραγωγής μπορούν να εξορίσουν από τη διαδικασία της μετατροπής των εμπορευμάτων έξιων σε τιμές παραγωγής κι έπειτα και του περιορισμού των κερδών τους στο μέσον όρο" (Κριτική, Εν. τόμ., σελ. 209).

4. Στο ΕΙΒ, σελ. 308 - 209.

5. "Πραγματικά το ξεχωριστό ενδιαφέρον του καπιταλιστή ή του κεφάλαιου μιας όρισμένης σφαίρας παραγωγής: ο' έτι, αγορά την εκμετάλλευση των έσοδα απασχολούνται κι αυτόν έργασιών περιλαμβάνει στην πραγματική κλίμακα, που κι άρραβάνει το μέσον όρο, μέσα της άποσκευής υπερπαραγωγής ή μέσω της κλίμακας του μέσου όρου από το μέσον όρο, ή μέσω μιας έξαρση με μεγάλης παραγωγικότητας της εργαλείου" (Κριτική, Εν. τόμ., σελ. 207).

6. "Εδώ πλαισιώνεται ο όρος Στέρηματα, που πρώτος διακρίνεται λεπτομερειακά την έκθεση των μεταπρόθεσμων έσοδών των έσοδων σφαίρας της βιομηχανίας πάνω στην άποψη του καπιταλισμού. Το γράφεται "Der Imperialismus", σελ. 579) πώς η περίπτωση της Αμερικής έπιδεξε ότι τα έσοδα των πωλήσεων καθοριστικά είναι από έμφος των μεταπρόθεσμων, έπειτα στις ΗΠΑ τα μεροκάματα είναι πολύ φθηνότερα. Ένώ οι έσοδοι έσοδων πολύ πιο άδεια, από ότι στην Εγγλωση (Το 9/10 το Στέρηματα γράφεται πριν την έμφωση της Α.Ε. και η διακρίνεται και ήταν τότε άποψη σωστή). Όμως ο Στέρηματα έλασε την ιστορική και παραδοσιακή συντελεστή στην καθοριστική της άποψης της έργασις άποψης, που είχε πάλι: ο Μάρξ. Στις ΗΠΑ η έλλειψη έργασις των χεριών κι η έλλειψη των γεωγραφικών προτάσεων της γλώσσας (frontier), έλαβαν κι ο' έτι έργασις από την άποψη του έσοδων έσοδων, για μόνον έσοδων για πολύ χρόνο τη γρήγορη άποψη του καπιταλισμού. Στην Εγγλωση κι άλλοι οι πωλές μεταπρόθεσμων στην έλλειψη πωλές της διακρίνεται καθοριστικά έσοδων της μεταπρόθεσμων έσοδων έσοδων για μόνον έσοδων σε πραγματικά έσοδων. Μά κι όσον είναι έσοδων πωλές έσοδων, ή πωλές πωλές έσοδων είναι έσοδων πωλές έσοδων της έργασις πωλές ή έσοδων της έλλειψης των πωλές. "Ας συγκεκριμένα πωλές.

Ην εβδόμη πριν από πρώτη καταχώριση πέντε από τα εγκαταστάσιμα δημοτικά σχολεία στη Λαμία και τη Γάζια, που καταλύει δεν μπορεί να λειτουργή με τις διαφέρει στην έκτασή του από της διαφοράς στο μέγεθος του από της διαφοράς στο μέγεθος του.

7. Πῶς πῶν ἡ Γαββιᾶ, οὐ Ράββιν καὶ τῇ Γαββιᾶ.

8. Για τη σχέση άσκησης στη μακροπρόθεσμα τάση για τη μείωση του έθνικισμού σχετικά της βουλγαρίας και της άλλης εξάφης και παραγράφου 52. η δημοτική συνέλευση του προέδρου αυτής από τη Φίλιπ Σέρμπορν στο έργο του "Der Imperialismus". Από τη περίπτωση της μετακίνησης 52. η συνθήκη μεταξύ του Pauli Gannu εις "Emigration und Imperialismus", Μόναχ, 1970. (Τόπος όμως, ο κυριαρχούμενος από τη σύγκριση προέβλεψε, από ο συγκρατούμενος αυτής περίπτωσης, το θέμα του, άρνούμενος έλκεται εις έκτακτης της διακρίσεων στην άρνηση σχετικά της βουλγαρίας στην στη διαμόρφωση της σχέσης με έμπορεύματος κερματικό δύναμη στο έθνο πλέον, μεώνει την άλλη της άσκησης του.

9. Ήδη και με βάση τους υπολογισμούς της Phyllis Dianne και του W. A. Gills, που πρέπει να γίνουν βασικοί με μεγάλη επιφύλαξη, η ποικιλομορφία των καρδίων, τόπων, και μηχανισμών εξισορρόπησης του αίματος εισήχθημα της Μεγάλης Βρετανίας έφτασε από ένα μέσο του 39,4% στη δεκαετία 1885 - 1874 σε 28,2% το 1870 - 1872, 37,3% σε 1875 - 1884 και 37,8% το 1885 - 1894. ["British Economic Growth", σελ. 247]. — Για την Ίταλία ο Emilio Serrani μετράει για μέσο ποσό πέντε αποσπασματικές. Το μέσο εισόδημα του κεφαλαίου λέγεται πως μειώθηκε από 24,3% στην πενταετία 1871 - 1872 σε 14,1% το 1885 - 1890 ["Capitallismo e mercato nazionale in Italia", Roma, 1968, σελ. 246 - 247].

[illegible]

11. Το ποσοστό των κερδών, τίθεται και αμεστών ελεγχόμενων στα έθνη
 αποδότης της Μεγάλης Βρετανίας άρ. 9 — Άλλοι σύμφωνοι με τους
 υπαλλογισμούς των Νότιν και Κίρκαλ έπίδειξαν ότι 1865 και το 1894, έπίδειξε στη
 δεκαετία 1895 - 1904 στα 38,8% και το 1905 - 1914 στα 42%, έπί. στα 36%.

Φυσικά τα κριτήρια αυτά θα αντιμετωπίσουν με κάποιο τρόπο με το μαρτυρικό πο-
σοστό του κλάδου. Είναι πιθανόν βέβαιον σκεπτικό ότι κατανάλωση τάση.

12. «Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 206 (αί υπογραμμώσεις είναι του συγγραφέα).

13. Βασιλκούδης πάλι προσηγορεύεται έργα τών "Αντρέ Γκνάντερ Φράνκ, Ρέντινους κ.λπ. Σάβαντ και Σάμυτ "Άμν, έκτος των έργων αυτών: παρέμεινε στήλη-ρυσός "Μετέπειτα εβραϊσμός στην οργάνωσή ή διάδοχότητά, ακόμη καλύτερα του Andre Gunder Frank, "Towards a Theory of Underdevelopment".

14. αΚροάδευ, 1ος τόμος, σελ. 780.

15. Μάρτ., "Erdwurf eines Vorkrieges zur frischen Fänge" auf u'Anzeigun
των Μάρτ.-Εργαζι, "Works", τόμ. 16, σελ. 151, Ερπώλιο, 1904. (1) Καταγράψ-
ει το φρεσινισμὸν πρακτικῶς καὶ συστηρικῶς τίνωνται ἐστὶν πάλαι ὡς πρόβλεπον αὐτόν,
μὴ ἀποδορῇ πρὸς τὰ βραχυχρόνια παροξύνε, συγκριτικῶς κελεύοντις τοὺς ἀγρο-
νομικοὺς παραγγέλλει δὲ ἀπεραιωθῆναι μένου στῖν Ἱσπανίαν, ἀλλὰ καὶ στῖν Ἀγγλίαν, καθότι
καὶ τῇ Σικελίᾳ καὶ Ουγγαρίᾳ. Πη. γλ. W. T. C. King, "Picture of the London
Discomal Market". Αὐδύνη, 1936, σελ. XLI - XLII, 5 καὶ ἄλλα.

16. Βλ. επίσης ΓΥΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ: «Ανάπτυξη του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα: έλλειψη ανάπτυξης ή ηγυαία πια περίοδο οικονομικής και κοινωνικής αναστροφής;» ["Εκονομική δι. ΧΧε σιέση", Παρίσι, 1964, σελ. 169].

12. 0Kopelzara, 194-364, 192, 188.

14. Τὴν τὴν ἐξουσιωμένην συνθήκην τῆς κατεστραφῆς πόλεως καὶ τὸ λαὸν πρὸ ἐπουλασθήσῃ Εὐ. Α. Ο. Jacobson. "Histoire de la crise économique des Flandres 1845-1850". Gand, 1929.

19. Denoit, Verhaeghe, "Contribution à l'histoire anatomique des Kladders", *Ann. N. bel.* 52, 165, Août 1961.

20. Laurent Deschamps, 'Histoire économique et sociale de la Belgique', *Peuples*, 1932, no. 482.

24. Dr. Eugenio D. Genovese, *op. cit.*, pp. 19-25 and 280-285, and Melvin M. Leiman, "Jacob N. Gardero—Economic Thought in the Antebellum South", *Nor. Texan.*, 1960, pp. 175-202, 238-242.

22. Πά τὰς ἐξελίξεις τῆς ἀποκατάστασης τῆς Νέας Τριχίδος μετὰ τὴν Ῥωσσοῦ ἐπανάστασιν καὶ ἀποκαταστάσιν. Βλ. π.χ. Emilio Berini, "Il Capitalismo nella campagna (1860-1910)", Aldo Alessandro Mola, "L'economia italiana dopo l'unità", Tascas, 1953, Luigi Del Piano, "Lo Sviluppo economico dell'Italia degli ultimi cento anni", Miraldis, 1962, A. Caracelo, "La Formazione dell'Italia industriale", Mondadori, 1950, καὶ Rosario Romano, "Risorgimento e Capitalismo", Mondadori, 1962. Ὁ ἱστορὸς πορφυροκόπος τὸ ὄνομα καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοῦ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν ἐπανάστασιν. ("Quaderni del Caracelo", τ. 2, σελ. 97-98 καὶ ἀκόμη, Torino, 1964). Βλ. ἐπίσης Rosario Vallari, ἐκδόσεις: "Il sud nella storia d'Italia", Mondadori, 1971.

25. Paolo Sylos-Labini, "Problemi dello sviluppo economico", *Mimesis*, 1970, ed. 130, 132.

24. Έίπα: π.χ. τα κρισιμότερα γεγονότα τῶν ἀποσπόμενων ἔσαν τὸ 1906 σὺν μερλοουτῆσιν Βερολίνου, Ἀμβούργου, Κίελου, Δρόρμουντ. Νόρτφολτ, Έσσεν κλπ. ὅ, φρενὶ πῶς μετέβη περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ ἀποκρίσεως καὶ διευκρί- νεισιν Πρωτεῖν (Προκατακρινόν, Τροποῖσι, σὺν Βροντσελδούργου καὶ σὺν Σίλντνι καλὸς καὶ σὺν μερῶν πρῶτης ἀποστολῆς περιήγεον τῆς Ρουαρίας, Σαξωνίας καὶ τοῦ Ἀλφῆ (H. Koenigs, "Arbeitskreis und Arbeitszeit in Europa und Ame- rika, 1870 - 1903", Βερολίον 1911, σελ. 689 ἑξῆς.

25. R. E. Ingram: Alfonso C. Comín, "España del Sur". *Michigan*, 1963.

26. Πάντως, εἰ τὴν ἐπιγραφήν δεῖ πρόκειται γὰρ μὴ γεγραμμένην παρανοήτως μικρογράμματων, ὅχι ἀκόμη κατεστραμμένην, καὶ δὲν ἔχειται ἐκείνη ἐπὶ διαμόρφωσιν μὴ κατεστραμμένην ὅπως προέβλεπε. Διὰ τὴν ἀνομοιογενεὴ κατεστραμμένην ἀντίφωσιν τὸν νεκρὸν, ὃ ὅμως αὐτὴ ἀντιθέτως κατεστραμμένη.

25. Πά ὁ ἄνθρωπος πῶς πᾶν ἀνθρώπου ἐν ἀποφύγετον βλ. Σελφοναργα, "Der Imperialismus".

[illegible]

28. $\mu_{\text{H}_2\text{O}} = 100 \text{ cal/gm}$, $\mu_{\text{H}_2\text{O}} = 120 \text{ cal/gm}$.

50. F. S. π G. Lipson, "The Economic History of England", London, 1921, vol. 2, 244-246.

51. 'Ο Ηρακλῆς τοῦτεστις ὅτι ὁ συνδυασμὸς μὲν περιστάζε μ' ἀναπτυσσόμενον, ἐκτελεσθῆναι καὶ μὲν περιστάζε ὅλως, μὴν τότε ἐκτελεσθῆναι μόνον ἐν μὴ ῥύθμῳ, μπορεῖ ἀλλήλως καὶ ἀλλήλῃται ἐν μὴν ἀντιθέτῃ ἀναπτυσσόμενῃ διασποράσιν, ἰσὺν ὅλῳ, καὶ 235 ἐπὶ 1.

73. Haggblomius Sca. vnderstundens rönne vid sic Hilla:

ἡ Περὶ θείας κτίσεως ἐκφραστὴς οὗτος ποσειδώνιος τοῦ
ἀγάλτου ἐκχαριστῶν!

Ερωτήσεις	α	β	γ	δ	ε	στ	ζ	η	θ
α	α	α	α	5	α	10	α	α	3,2%
α	α	α	α	10	α	50	α	α	3,3%
α	α	α	α	50	α	100	α	α	5,4%
α	α	α	α	πρώτη φορά	100	α	α	α	6,8%

Прим.: "Statistical Abstract of the USSR", 1955.

33. Ηράτμα από φυσική & σωματική βία σταματά έτσι ή μεταβιβάζει βέβαια από το ένα το μυστηριώδες πλάσμα μυστηριώδους τομής.

34 Robert Triffin, "Monopolistic Competition and General Equilibrium Theory", *Kyklos*, 1950.

95. Ernest Mandel, "Marxistische Wirtschaftslehre", vol. 68A - 68Z.
Λίγαν από τους μεταφραστές του αναφέρουμε εδώ. Ο πραγματικός μηχανισμός υπό την επίδραση των μονοπωλιακών διαπραγματεύσεων πρέπει να λάβει έγκληση υπόψη του ότι την έκταση της άμεσης παραγωγής ή τιμής πώλησής του επηρεάζουν το ποσοστό του υπερκόρου, καθώς και την ανάγκη να αντανακλή η ή ύστερη αυτή ή διάθεση παραγωγών ή καταναλωτών. Εξ. σχετικά τη σημαντική βιβλιογραφία που ανα-
φέρεται μερικές στη «Μαρκσιστική θεωρία της οικονομίας» για το πρόβλημα του
μονοπωλιακού ανταγωνισμού και του ελαχίστου μέρους του Κ. Π. Χιουμ
berlin, "The Theory of Monopolistic Competition", Λονδίνο 1933.

20. Στο Ν. D. Kondratieff, "Die Preispolitik der industriellen und landwirtschaftlichen Waren", γράφουμε ένα ενδιαφέρον κείμενο των θεωριών της ελαστικής ζήτησης και της ελαστικής προσφοράς, που οδηγεί σε παραδόξια συμπεράσματα. Άρα, ο Κονδράτιεφ σημειώνει σωστά ότι η μακροπρόθεσμη ελαστικότητα των εμπορευμάτων είναι ανεπαρκής με βάση τη σταθερή άμεση ζήτηση και τη χρήση των χυμικών; μπορεί να γίνει μονότονη στη βάση μιας αλλαγής στην παραγωγικότητα της ελαστικής; δηλαδή μιας αλλαγής στην ελαστική των εμπορευμάτων; ("Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik", τόμ. 60, πρώτο τεύχος 1928, σελ. 50-58). Από το άλλο μέρος πάλι για την αβυσσολογική δυναμική γεωργικών και βιομηχανικών ελπίδων, έχουμε να πούμε: υπάρχει του έτι έτι δὲ περιμένουμε άλλες θάλασσες στην εργασία, αλλά μονότονη σχετικές τιμές αγοράς. Αν σ' ένα βασμένο χρόνο η παραγωγή ενός πλοίου είναι άμεση 50 φορές περισσότερο η παραγωγή 3 κομποστομίων 20 φορές εργασίας. Εξάγεται μετά 50 χρόνια 1 κομποστομίο έχει άλλους 30 φορές εργασίας προς 19, δηλαδή νέες αλλαγές η αβυσσολογική δυναμική του σταθμού σε πλοιοπλοία με τα κομποστομια, αλλά μονότονη η παραγωγή κομποστομίων νέας αλλαγής σε βάρος της συντελεστικής, άρα, η άμεση ζήτηση στην αβυσσολογία έπεται με μεταβίβαση άλλος σε έρευνα της αβυσσολογικότητας. Για να εξασφαλίσουμε κατά πόσο η διαμόρφωση των τιμών δίνει τις δικαιοσύνη στην παραγωγή σταθμών σε έρευνας, δεν έπεται να λάβουμε υπόψη μας την ελαστικότητα ζήτησης των δυο προϊόντων, αλλά πρέπει να μεταβιβάσουμε και τις διαφορές στο ποσοστό κέρδους στους δυο ταύτους τομείς. Η αλλαγή της αβυσσολογικής δυναμικής σε συντελεστική άμεση με την αλλαγή στο ποσοστό του κέρδους - και μόνο πόσο σε μια τέτοια βάση ή η μεταβολή τη κερδισμένη να οδηγηθεί από τη βιομηχανία στο γεωργία.

27. Ελ. π.χ. Busch, Scholler, Beelow, "Weltmarkt und Weltwirtschaftslehre", έκδοσης Gumpert: Arbeiterpolitik, Βέρμπερ, 1931, σελ. 21 - 24.

28. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συγγραφείς είναι στερεότυποι σε ταντα από τον πρώτο να έχει τον πρώτο τόμο του κεφάλαιου. Στην πρώτη τμήμα ο Μάρξ πραγματεύεται το κεφάλαιο σε σύνολο και έχει την προβαλλόμενη του καπιταλιστικού συναγωνισμού, της μετατροπής των ελπίδων σε τιμές παραγωγής του να άμεση με τη βάση για τη διαμόρφωση μεταβολής της ζήτησης.

29. Πλ. "Εργασία", "Ergänzung und Nachtrag zum 3. Bande des Kapitels", σελ. 506 - 907, "Κεφάλαιο. 3ος τόμος.

30. "Κεφάλαιο", 1ος τόμος, σελ. 201 - 205 ή "Προσθήκη, του κεφαλαίου"

31. Βλ. π.χ. "Κεφάλαιο", 3ος τόμος, σελ. 746 - 747. «Εκκαθαρίστηκε ότι η τιμή παραγωγής ενός εμπορεύματος μπορεί να είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη από την αξία της και ακόμα συνίσταται με την αξία της». Βλ. επίσης "Theorien über den Mehrwert", τόμ. 2, μέρος πρώτο, σελ. 188: «είναι εγγενώς προς ή συνταγματική των κεφαλαίων εξισώνει το ποσοστό του κέρδους με το να εξισώνει τις τιμές των εμπορευμάτων προς τις αξίες τους. Άντικειν, η εξίσωση επάγεται με το να μεταβιβάσει οι εμπορευματικές αξίες σε τιμές τιμές, που διαμέσου τους ένα μέρος της υπεραξίας ενός εμπορεύματος μεταβιβάζεται σε άλλο εμπορεύμα». Όμοια 32. "Grundriss", σελ. 481, "Theorien über den Mehrwert", τόμ. 2, σελ. 196, "Κεφάλαιο, 3ος τόμος, σελ. 188, κλπ.

32. "Κεφάλαιο", 3ος τόμος, σελ. 166, 178 - 174 και πολλά άλλα σημεία.

33. Οί Μάρξ - Σόλλερ - Ζέλε ισχυρίζονται ότι προβλέπει έναν ανεπαρκώς ποσοστό άμεση του κομποστομίου άμεση εργασίας, και ότι τον συνδέει με καθαρά ποσοτική μέθοδο, άρα να λάβει υπόψη μας τις κοινωνικές αλλαγές, με την αξία της ζήτησης. Αυτό δεν ευσταθεί, φυσικά. Στη "Traité de l'économie marxiste" (Παρίσι, 1962) συνδέει ακόμα στον πρώτο τόμο (σελ. 193 - 194) - την άμεση ζήτηση άμεση των κοινωνικών άμεσων (σύνολο ζήτησης και αμεσότητας) με την άμεση των τιμών παραγωγής. Πλ. και τη μέθοδο μου "Kritik der in die marxistische Wirtschaftstheorie" (Θρανκόφσκη, 1967, σελ. 15): "Παρά. έμπεριστα...

ποὺ δὲν ἔχουνται, καὶ αὐτὸς τίς ἐνέργειες ἐπιδίδει, δὲν ἔχει ἕλξη, χρήση, ... εἶναι προκαταβολικὴ ἐξόφλησις καὶ πληρωτὴ καὶ δὲν ἔχει ἕλξη ἀνταλλαγῆς... Ἡ ἕλξη εἶναι αὐτὴ ἀποτικτὴ ἐπεκτασις τοῦ σώματος τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, τὸ σύνολο τῶν παραγωγικῶν ἀντικειμένων, τὸ σύνολο τῶν ὁρίων ἔργων καὶ ἀλλοίαν καὶ ἀπομείν, κοινωνία, πρὶν κατανοητῇ ἀντικεινῶν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων βιομηχανικῶς κλιθεὶς ἀνταλλαγῇ καὶ διεξόδῳ, ὅπως οἱ καπνοπλάστες κατανοοῦν τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ βλαπτοῦ καὶ τὴν ὑπερπληρωτὴν τῶν ἀνθρώπων ἀντικεινῶν τούτων.

44. Ηλεκτ. χαρακτηριστικά ο! Μπένος - Σόλνερ - Ζελό μιλούν σ' αυτόν το συστατικό πάντα για άλλες και μετά από αυτό διαφεύγει.

45. "Ας μην ξεχνούμε ότι στο απόσπασμα (υπογράμμισμα, ως τότε, το κενό) όπου ο έλεγχος χαρακτηρίστηκε ως έπαγγελμα της ζήτησης από τον πρωτοβάθμιο υπάλληλο, κατανόησε έγκλημα, πρώτον θεολογικών το είδος ... ο έλεγχος των εμπορευμάτων αντιπροσωπεύει: τότε μόνον προήγαγε κοινωνική έγκριση που να κερδίζει, και την πραγματική περιεχόμενη σ' αυτόν (απλ. 197, υπογραμμισμός του συγγραφέα) και δεύτερον προηγείται: κι επιπλέον με έλεγχος διατηρεί όπου σχετιστοποιείται, κι εφαρμόζεται τον διατηρητικό από τη μέση της έλλειψς άμεσης, το μέγεθος και της κοινωνικής ζήτησης κι με συνεκκινούν όλα γύρω.

[illegible]

17 Μάρτυ: «Παραγωγικά το θέατρο ενδεχομένως, πού δείχνει: ένας κατα-
ταλιστής ή το κεφάλαιο σε μία θυσιάζει σφαίρα παραγωγής για την εκπαιδευτική
των επαναστασιακών εργατών, περιορίζεται στο να εξαρτάται από τον παρακα-
ταλιστή, ένα κέρδος πάνω από το μέσον όρο, είτε με την απόκτηση εξοπλισ-
μού, ή παραγωγής, ή είτε με τη μείωση των μισθών κάτω από το μέσον
όρο είτε με μέση εξισορρόπηση με γρήγορη παραγωγικότητα της εργασίας
(Ηλεκτρικός, 3ος τόμος, σελ. 207, — «Παραγωγικός του συρραφής»). Αποτέλει
επικρατία των εξισορροπών, να έχει τον κέρδη, το ότι κερδίζει με θυσίες, ημερησί-
ως, — που γι' αυτό να εργάζονται με μεγαλύτερη παραγωγικότητα — απο-
ρροή να θέσει το θέμα ένα μέρος της παραγωγής σ' άλλες επαναστατικές υπερτάξεις
σ' άλλες.

18. οδίσκοι π.χ. να πολεμήσουν τα καταρροειδή τους έλαια, που είναι κατ'εξοχήν καύσιμα, στην αλληλεγγύη τους, όπως έλεγε ο Λένιν, και να πετύχουν αμέσως ότι τα χειρότερα συνθήματα καταρροειδή να μην πραγματοποιούνται και γι'αυτούς, ενώ τα παραρτήματα να μένουν σιωπηλά. Τα παραρτήματα έχουν να κάνουν με μέτρα της υπαρκτής τάξης που περιλαμβάνουν, όπως είπα, αδικαιώματα. Στο θέμα σελ. 188, όπου αναφέρεται το συντακτικό.

43. Όπως η προσφορά συμπεριφορών σε μια μάχη δίνει, δηλαδή στη μάχη, θέση της μάχης που βρίσκεται άνθρωπος από δύο άκρα, λειτουργεί ως κανονιστής συμπεριφοράς, τότε το συμπεριφορικό άκρο που η άσκηση τους δίνει είναι μάλλον από την άλλη άκρη, πραγματοποιούν μάλλον πρόκληση υπέρβασης ή ένα υπερπέραν, ένα άκρο, βέβαια δεν μπορεί να πραγματοποιήσουν όλοι την υπέρβαση που απαιτούνται το συμπεριφορικό άκρο, που η άσκηση τους δίνει έστω και ως έσχατο (εΚστατικό, για όλους, στα 188).

αυτή Γαλλία, με 22,3% του πληθυσμού, μέν, 14% των εργαζομένων (ισολ. 202 - 3). Τό κατά κεφαλή άειβάλλοντο έργαζοντο προϊόν της πλουσιότερης πωλιτικής στη Δυσ. Γερμανία (του 'Αρβούργου) ήταν υπερδιπλάσιο από της πρω- γότερης καλλιτείας, της Σαξωνίας - Χάλαντ. Τό ένω γινάτω από Ηβόγιο με τή διαφορά ένακιμα στην περιοχή Αουξμβούργου και την περιοχή Βρυξέλλων, ένω στην 'Ιταλία ή διαφορά πηκωσα στην περιοχή Νόρτντ ή κατακόλιση πηκωσα κατά εθνογόνια είναι κάτω από τό μέσο της περιοχής Ούστρέχτης, στην περιοχή Νόρ-Πά ντε Κάλνι ή 'Αγγλία κλιμακ από κατακομιμα πηκός 1000 κατακομιμα είναι μέλις από της Αρβούργου και της Κλωνής 'Ακτής, και στη Βαυαρία ή κατά κεφαλή κατακομιμα έθνογόνια κατακόμιμα ή κατακομιμα έθνογόνια είναι μέλις ή μέλις του 'Αρβούργου (ισολ. 215 - 218), κλπ. Στην 'Ιταλία οι διαφορές αυτές είναι έκατω από μέλις.

58. Ηλ. Α. D. Wapenaarff, "Les bourgeoisie industrielles du Sud-Ouest", από "Politique Aujourd'hui", Γεν. 1971.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 4ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Στο ένωτο κεφάλαιο της «Μηριστικής Θεωρίας της Πολιτικής Οικονομίας» δοκιμάσαμε να παρουσιάσουμε οριστικά τις διάφορες θεωρητικές και μαρξιστικές θεωρίες για τό βιομηχανικό κέλεο, καθώς και να εξηγήσουμε γιατί ή κέλεος αυτής είναι αναπόφευκτος από πέντα του καταπολεμιστικού τρόπου παρα- γογής.

2. 'Ο Henryk Grossmann, από Βίνα, σελ. 116 επεί, χρησιμοποιεί τόν δυο υπεραποπληκτικη 'ι' αυτή την ένωτο, ένω κ' ένω σ' ένωτο συστατικό με τό βιομηχανικό κέλεο. 'Ο Μάρξ χρησιμοποιεί τόν ένωτο 'ι' αυτή σ' ένωτο κέλεο, 3ος τόμος, σελ. 261.

3. 'Από άκρη και με άκρη τή ένωτο παρουσιάζει τόν ένωτο, ή άπόκτηση υπε- παραγωγής ένω είναι με γινάτω άπόκτηση υπεραποπληκτικη, ένω είναι με άπόκτηση υπεραποπληκτικη μέλις παραγωγής από λειτούργαζον σ' ένω κ' ένωτο κέλεο και από ένωτο πέντα: να έλαιοπληκτικη, σε σχέση με τή διακομιμα ένωτο από διακομιμα πέντα πέντα έλαιοπληκτικη, με έλαιοπληκτικη αυτής της έλαιοπληκτικη, να παραποπληκτικη ένωτο πέντα πέντα έλαιοπληκτικη, 3ος τόμος, σελ. 265 - 266).

4. Σέγγερε Paul Boccata, «La crise du capitalisme monopoliste d'Etat et les luttes des travailleurs», από "Travail et politique", ένω. 186, Δεκ. 1969. ένωτο μέλις για κέλεο υπεραποπληκτικη κ' άποπληκτικη τμή κατα- λήκον (ισολ. 59 - 57).

5. «Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 185.

6. «Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 174 επεί.

7. σ' ένωτο ή κρίση άπόκτηση πέντα ένωτο ένωτο για με μέλις νέα ένωτοπληκτικη, ή ένωτοπληκτικη - ένωτοπληκτικη τή κατακομιμα με ένωτο κέλεο λίγου-πολύ ή νέα ένωτο πέντα για τή ένωτο κέλεο («Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 196, βλ. ένωτο «Κεφάλαιο», 1ος τόμος, σελ. 661 - ένωτο).

8. «Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 828.

9. Στο 'ένω, σελ. 272.

10. «Κεφάλαιο», 1ος τόμος, σελ. 640.

11. Henryk Grossmann, από Βίνα, σελ. 326 - 331.

12. «Κεφάλαιο», 3ος τόμος, σελ. 258.

13. «Κεφάλαιο», 1ος τόμος, σελ. 658: «'Ενωτο με πέντα με ένωτο κέλεο, ένωτο ή ένωτοπληκτικη πέντα, ένωτο τή ένωτο τή ένωτοπληκτικη τή παρα- γογής με ένωτο τή ένωτοπληκτικη ένωτο».

14. Μια νέα εποχή, κι όταν επερχόμαστε ή τεχνολογική άνοδος, κι τότε θα αντιστοιχίσει στον πόλεμο ή τρέξιμο στα βελτίωση της παραγωγικής τεχνικής με τη μέθοδο της μερικής αειαντιστάσεως, άποτα και λαγόνεσε: σφαιρική ή σφαιρική του ΝΙΕ για την εξέταση της παραγωγικότητας της άρχοντες. Ο Harry Nick ("The Chemical Revolution and the Economics of the Production of the Chemicals", Ραριόλου, 1967, σελ. 47 - 16) διακρίνει: έδω μέθοδο ένα από τα γινόμενα της άποστασιμότητας και τεχνολογική άνοδος. Έπαινεσθαισε από όλη από τον κοσμο.

15. «Μετὰ τὴν ἑνὸς γινώσκοντος ἔδωκεν αἱ συνεχεῖς μεταβολαὶ στὴν παραγωγικὴ λειτουργία καὶ τὸ κοινὸ ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μὲ διάφορους τρόπους. Μερικὲς φορές, ὅμως, αἱ ἀλλαγὲς αἰ. η. γινώσκοντος καὶ βιομηκὴ λειτουργία, ἔρπονται, ἐπιδροῦν πάνω στὴν ὅλη οὐσία τῆς παραγωγικῆς λειτουργίας καθὼς περνᾶν ἀπὸ μιὰ δραστηριότητα μεταβολὴν εἰς ἄλλαν, ὡς διαδοχικαί μὲς ἀναγκαστικῶς. Ἄλλες φορές δὲ γίνονται αἱ βελτιώσεις στὴς διάφορες βιομηκὲς μέθοδους» (W. E. G. Sillar, "Productivity and Technical Change", Κριτικὴ, 1960, σελ. 22).

16. Και η Κυβέρνηση αντιτίθεται τις απορρίπτοντες κατά τη γνώμη του προσηλλότατος γι' αυτή Έθνητική διακύβευση στη συσπείρωση του κεφαλαίου. Αιτίες είναι: 1. Έντακτη ανάπτυξη της δραστηριότητας. 2. Σχετικά έρθουν προσφορά και πρόνοια υπό διαρκώς κεφαλαίου. 3. Συστηματική επί των χρεών της χώρας επηρεάζουν και χρηματοδοτούν χρεώματα. 4. Χαρακτηριστικές των εμπορευμάτων που είναι κίνηση για την ανάπτυξη και τις μηχανισμούς των επενδύσεων κεφαλαίου (σ. 18, σ. 27). Είναι καταφανές η άδυναμία αυτής της έλξης. Πρόκειται για φαινόμενα που είναι αποτελεσματικά ανακρίνοντας (1). π.χ. τις ΗΠΑ στο 1932 - 1933) και θα έδωσαν σε γρήγορα αρχαιολογικά συνθήκες. Ο Κυβέρνηση παραβλέπει τον αποκλεισμό στρατηγικό πόλο του ποσοστού των εθνικών.

17. ΗΑ. έπαισε το σπα. 11 από 30 προσπάθειες.

[illegible]

13. «Κατάλογος, 1ος τόμος, σελ. 395.

20). Σελή Βίβλος, αριθ. 401 - 402.

51. Στο ίδιο, σελ. 405 (παραμύθια του συγγραφέα).

47. $\Sigma \tau_0 \delta v_0$, $\sigma \delta v_0$ 104 - 105.

23. David Landes, *Ժողովուրդ, ռեզ. 162 - 154, 692 թվաթ.*

21. Βλ. σχετικά το έργο του Η. Ηράκλες στη «Νέκη Τούρκερ Τεκνουργα».

25. "Υπάρξουν κατά τη γνώμη μας 2 Νόμοι 1.ης μορφ. που δε είναι να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «βιοχημική επανόρθωση» για τις μεγάλες διαταραχές στην περιγραφή. Όπως π.χ. για την αμυωνοσία της παραγωγής διαυδατοκρί με τα δεύτερα πεπτιδικά κύτταρα. ΗΓιατί έτσι ορίζεται η ιστορία, λειτουργία της βιοχημικής επανόρθωσης που αποτελείται η πορεία της βιοχημικής. Και θα πρέπει επίσης να υπολογιστεί το βιοχημικό έργο επανόρθωσης, π.χ. Αρσάκι.

της εν γενεαίς διαγωγής, συνεδρουν οτις εν τω γένει των μαθηματικών τριών παραγόντων, ήτοι ενός υιού κοινού ενσχυματός, "Entwicklungs-tendenzen der modernen Wirtschaft und Gesellschaft", Rabe, 1904, σελ. 100). Γι' αὐτήν καὶ γενεὰς εἰς γὰρ τὴν πρώτην, δεύτερην καὶ τρίτην περιέχονται ἐκ-ποστάσεις αὐτῆς γὰρ τῆς δεύτερης καὶ τρίτης διαγωγῆς ἐκποστάσεις. Περὶ αὐτῶν καὶ λέγει ὁ ἑκπαιδευτικὸς αὐτῆς καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἀντιπολίτου καὶ ἡμεῖς οὖν παραθέτομεν.

24. O. Georges Friedmann ("Sociologie du travail et sciences sociales" voir livre de G. Friedmann et Pierre Naville, "Traité de sociologie du travail", L'Asiat, 1961, vol. 68) prendra également en compte l'aspect théorique et méthodologique.

27. 'Ανάμεσα από 1900 και το 1912 η αξία του πέρσιου καπνίσματος στους μη γεωργικούς κλάδους των ΗΠΑ διπλασιάστηκε. Σε συνθήκες ιδιαίτερα άνοδος της θήκερας του 1917-1919 αυξήθηκε από 16,8 σε 31,1 δολ. 'Ανάμεσα από 1912 και 1929 αυξήθηκε και πάλι, αν και με βραδύτερη ρυθμό, από 31,4 σε 54,6 δολ. Ηολλάρικ. Έμεινε όμως σχεδόν σταθερό γύρω από 18 χρόνια — μετά τη μεγάλη κρίση, συνέχισε από τον χρόνο των 33 δολ. διπλαζόντων μονάχα το 1940, και μάλιστα πάλι ένωσε το 1946. Το 1947 ανανεώθηκε έδωκε από 54,9 δολ. και μονάχα το 1948 έφθγγε με 60,3 δολ. άριστα από το έπτερο το 1929. Στο ίδιο διάστημα άπόστον το έσοδος των εργαζόντων αυξήθηκε από 72 δολ. το 1929 σε 162 δολ. το 1945 και το έσογγυό των άπορροιστικών έσοδα από 17,5 δολ. σε σχεδόν 45 — ήλθε, με συμμετοχή του διολορίου κατά 30% ελγας μόνον άφ' ου 70%, γύρω το έσογγυό των εργαζόντων και 100% γύρω τις άπορροιστικές έσοδα (U.S. Department of Commerce, "Long-Term Economic Growth 1880-1965", Οξφόρδον, (Oct. 1964, σελ. 126, 201-202, 209).

[illegible]

29. Ὁ Πέτρος μετέστη ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ. Τὸν ἀποστόλῳ περὶ τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ ἀπεκρίθη ὁ Κύριος λέγων· Ὁ Πέτρος, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὗτος σὺ καταστράφηται.

[illegible]

81. Ρα, π.χ., τὴν ὑπόθεσιν. τῆς Ἐργασίας στὴ σελ. 506 τοῦ βιβλίου τοῦ «Ἐκ-
σώματος».

32. Parvus, "Die Handlöhner und die Gewerkschaften", 1901, ss. 26-37.

88. Αναμύσημα το ποτάμι στο Σο καρβάλινο τσίλις της μέσης — βλ. σελ. 29.

24. *Thymus*, *cap* *Th*, *cap*, *26*.

55. Εξελικώς πολύ παλιό το "Ελμάρ και Ολμαγ" στη δεκαετία του 1860 και ότι περιλάμβανε δύο άγκυρες της δεκαετίας του 1870, ενώ γύρω του είχαν περπατήσει άλλα πλοία κατά μήκος του καναλιού από 1847-1873.

36. Ἀνάστα στ' ἄλλα, ὁ Πάππας ὑπὲρ ἐλπίας, μὲτ' αὖτ' ἐν Τρόπῳ,
 ὁ δημιουργὸς τῆς θεότητος, εἰς ἀνεκὴν ἐπαύρατον γὰρ τὴν Πουσίαν. Σ' ἀνέστη,
 μ' ἔλπει τοῦ κόσμου Γένεσις μαρτυροῦσα, ἡ ἀντίληψις αὐτῇ πρόσβαται τῇ ἐκπα-
 ρτητὶ καθάρουσα, ὡς ἔργον οὗτο ἀπαιτῶνται τῇ ἐκπύρωσιν οὐρανῶς ἐπαύ-

αποδοχή. Όμως έπείσθησε έτσι από οργανισμούς μίας σοσιαλδημοκρατικής κατί-
νωσης κατά το πρότυπο της Αυστριακής Ιθάλης (μιάς κυβέρνησης πάντα λαου-
κρατικής από καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής), ενώ η Τρίτη φωνάβει το 1906
κάπως ότι η έλευσένιστος ή έθνηρξος στη θυσιαστική του πρωτοστασία, από όα
επιστολές αλ φταχτά άγρότες.

37. Δίενα από Γάλλους και άναξέρτατα άπ' ατόν, άναφέρθησαν έκα-
σθενικά από πρόβλημα των μικρών χωμάτων ο Albert Aftalion ("Les crises
permanentes de l'entrepreneuriat"), J. M. Tugan-Baranowski (στη γαλλική έκδοση
των "Etudes sur l'histoire et l'essence de la crise économique en Angleterre")
καθώς και ο Βιάροφσκι Παύλο το 1913: "Η άναξένιστος είχε όμοια ήτοι καπιταλιστική
δύναμις της πλεονέκτης της άργυρας από πάν Γάλλους (βλ. αναφέρεται Ulrich Wein-
stock, "Das Problem der Kondratieff-Zyklen", Βερολίνο - Μόναχο, 1954,
σελ. 20 - 22). Δέ χρειαζόταν έπικράτως να τή λάβουμε υπόψη.

38. Kautsky, "Krisentheorien" ες "Die Neue Zeit", έτος ελευσέν, 1901 - 1902, σελ. 137.

39. J. Földer, "Sprünge und — Reschenningen over industrie's ont-
wikkeling en prijsbewijging", ες "De Nieuwe Tijd", 1913, έτος ελευσέν, άριθ.
4, 5, 6 (Απρ., Μάη, Ιούνη).

40. Για το πόν Γάλλους ή ερώτη της άναξένιστος είναι ή πλημμελής και
κακή της άναξένιστος ή άναξένιστος.

41. Földer, από ίδιο, σελ. 147 - 148.

42. Kautsky, "Die Wandlungen der Goldproduktion und der wechse-
lende Charakter der Tenening", δημοσίευμα στη "Neue Zeit", άριθ. 14, 1912 -
1913, 24.1.12, Στρασβούργο.

43. Földer, από ίδιο, σελ. 148 - 149. Απτή είναι έκτατος τάλως, τάλως
καρπός, ή άναξένιστος από ίδιο: ο κατήγηγης Λόου Ντρενί για το άναξένιστος
(2ο. παρακάτω).

44. Weinstock, από ίδιο, σελ. 25.

45. Βλ. το έργο του George Carvy, "N. D. Kondratieff", στην 6ο τόμο
της "International Encyclopedia of Social Sciences", Μόναχο, 1968.

46. Ο Κονδράτιεφ κάπως είχε πάλι ή γαλλική την άργυρα από πάν Γάλλους
πρόν όσον άναξένιστος το πάλως του έργου το 1922 - 1925, καθώς και το πάλως
γαλλικού του έργου το 1926 ("Die langen Wellen der Konjunktur", από "Ar-
beiten für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik", τόμ. 56, 3ο τεύχος, Δεκ. 1928,
σελ. 399, Βερολίνο. Δόν έπείσθησε λόγος ή άναξένιστος πάλι της άναξένιστος.

47. Τρίτη, "Report on the World Economic Crisis and the New
Tasks of the Communist International", 2η άναξένιστος, 23.12.1929, από 3ου
Άναξένιστος της κομμουνιστικής άναξένιστος, ες Τρίτη, "The First Five Years of
the Communist International", Νέα Υόρκη, 1945, τόμ. πάλως, σελ. 201.
Η άναξένιστος του Τρίτου από 3ο άναξένιστος της Κομμουνιστικής άναξένιστος
γαλλικού ες Τρίτη, "Die neue Blaupause — Die Weltlage und unsere Aufgaben", από
κομμουνιστικής άναξένιστος, 1921. Η γαλλική άναξένιστος άναξένιστος άναξένιστος.
1ο. πάλι και άναξένιστος 88α το πάλως άναξένιστος άναξένιστος.

48. Τρίτη, από ίδιο, σελ. 207.

49. Τρίτη, από ίδιο, σελ. 211.

50. Τρίτη, "Floyd — Tide — The Economic Conjunction and the
World Labour Movement", άναξένιστος. 25.12.1921, άναξένιστος ες Τρίτη,
"The First Five Years of the Comintern", Νέα Υόρκη, 1953, σελ. 74 - 84.
Τρίτη Τρίτη, "Report on the Fifth Anniversary of the October Revolution
and the Fourth World Congress of the Communist International" (20.10.1922),
από ίδιο, σελ. 198 - 200.

51. Τρίτσει, "The Curve of Capitalist Development" (επιστολή στη διεύθυνση της Ειρήνης: Διεπιστημονισμός: Άντιστοιχία, 21.4.1923, δημοσιευμένη στη 4η εκδόση, Τριετήσια έκδο από την έγκληση του μεταέργου, στη "Fourth International", Μόσχ, 1941, σελ. 112).

52. Τρίτσει, από ίδιον, σελ. 114.

53. Περιέχεται υπό τη μελέτη του Κοντράτιερ, "Die Weltwirtschaft und ihre Bedingungen während und nach dem Krieg", από δημοσιεύματα το 1922 στη Μόσχα.

54. Τρίτσει, από ίδιον, σελ. 113 - 114.

55. George Cuvy, "Kondratieff's Theory of Long Cycles", εις "Review of Economic Statistics", Κρίπτερ-Σ, Μασαχουσέτης, τόλ. XXV, όρμ. 4, Νοέμ-βρης 1948, σελ. 219 - 220.

56. Τρίτσει, από ίδιον, σελ. 114.

57. "Ο Γιάκωβ Κοντράτιερ σχετικά εις άπόψεις των Μποργενάουερ, Όνδρεϊ, Σταντίνσκι, Νόβοβόλνιερ, Γκόλτσντίν, Γκερνόγκοι και Γκρόνμπεργκ".

58. Σχετικά μετρήσεις εις συγκεντρωμένο έδαφος σχετικά στοιχεία για τη βιο-βιομηχανία της Αγγλίας από 19ο αιώνα. Η άπόδοσης των μεθών στην οικονομία εόρμωτο (έσονται μεθών έδω βασημύμης πρώτης τάξης) άποδομύμης από τον Μ. Μιλάνοι ως έξής: 1819: 100/109, 1850: 91/136, 1856: 115/164 (68% ή μερδία άπόδομύμης μετά την κρίση το 1847), 1874: 201/253, 1875: 198/253 και 1846: 212/255 (68% ή σχετική άποδομύμης μετά την κρίση, 1874 - 1898). Πρ. Μ. Blang, "The Productivity of Capital in the Lancashire Cotton Industry during the 19th Century", στην "Economic History Review", 2η σειρά, τόλ. XIII, Άπρ. 1944, σελ. 264.

59. Η άποδομύμης τη σημασία του άποδομύμης από ρόλο του κέρδους και του κεφαλαίου του κέρδους - όχι με τη μαθηματική του έρμην, φυσικά - από βιομηχανική κύκλος ή Πυγμαλίων (μετρί με τον Ρυθμ, "The Dynamics of Business Cycles", Άνδρεϊ, 1950, σελ. 167, 170 έπες, κλπ., και τον Μιχαήλ Κολάτσει).

60. Sam de Wolff, "Prosperity - and Depression - periods", εις Otto Jensen, έρμην: "Der lebendige Marxismus", Γένη, 1924, σελ. 80, 93 - 93.

61. Sam de Wolff, "Het economisch getij", "Άμστερνταμ, 1929, σελ. 446 - 449.

62. "Έρμην εις κύκλους άποδομύμης και μεταεργιών μεθών, τον άποδομύμης τον εις ΗΠΑ οί Γερν, Ρυθμ, Άλβιν Νάνσον και έδω, έρμην μετρί μεθών άπόδομύμης 17 - 18 έπες και έρμ 38, έπες άπόδομύμης ή μετρί Βόλν (Walter laard, "A suggested cycle: The transport - building cycle", εις "Review of Economic Statistics", 1952, τόλ. 34. Άποδομύμης στοιχεία από μετρί άποδομύμης εις Alvin Hansen και Clemence, "Readings in Business Cycles and National Income", Άνδρεϊ, 1953, σελ. 465, 479). Σχετικά με τον κύκλο άποδομύμης άποδομύμης από μετρί άποδομύμης κύκλος του Κολάτσει, εις, μετρί εις ΗΠΑ, Simon Kuznets, "Long Term Changes in National Income of the United States since 1869", Κρίπτερ-Σ, 1952. Για το άποδομύμης ή άποδομύμης τον άποδομύμης τον κύκλος άποδομύμης άποδομύμης εις ΗΠΑ και τη Βρετανία, εις, μετρί "Άποδομύμης άποδομύμης από οί Derek H. Aldred και Peter Kuznets άποδομύμης από έρμην "British Economic fluctuations, 1790 - 1939", Άνδρεϊ, 1972.

63. Kondratieff, "Die langen Wellen der Konjunktur".

64. Κάτω εις την άποδομύμης, έρμην, εις άποδομύμης τον Τρίτσει εις έρμην έρμην άποδομύμης ή Κοντράτιερ άποδομύμης το 1925 τον έρμ όρμωμύμης κύκλος από έρμ όρμωμύμης κύκλος. Το άποδομύμης έρμην έρμην το ίδιον.

65. Κοντράτιερ, από ίδιον, σελ. 303.

66. Κοντράτιερ, από ίδιον, σελ. 395.

80. Έτσι ο Σάμιουελ Καθόουτε χαρακτηρίζει κρίσιμες εποχές για τη διερεύνηση Ανάπτυξη του παραλόγου έκτακτου στην περίοδο 1928 - 1959 ή και 1948 - 1968. με απόδειξη να έγκραφεται η απόκτηση ανεργίας του Ευρωπαϊκού αιώνα στην περίοδο 1928 - 1959 ("Quantitative Aspects of the Economic Growth of National Level and Structure of Foreign Trade: Long Term Trends", σε "Economic Development and Cultural Change", τόμος XV, αριθ. 2, μέρος II, Γενάρης 1962, Σικάγο). Αλλά και σημειώνει στις διατημένες, υμώσεως στατιστικές έρευνες του διεθνούς το κατά κεφαλή εισόδημα με τις καθυστερημένες χώρες επί 1000 δολάρια και μάλιστα για ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, δίχως να λαμβάνουν υπόψη τους ότι κρέκονται για χώρα που τα είχε τότε στα 200 δολάρια της Ξηνίου από 100 δολάρια κατά κεφαλή, τα 21% από 2000 δολάρια και το 1%, από 15.000 δολάρια.

81. Βάνιστον. σελ. 63 - 66. Ο Βάνιστον συμπεραίνει ότι το «μακρό κύκλος» πρέπει να θεωρηθούν μάλλον την οικονομική διεύθυνση κι όχι την ανήλωση κι κρίση (σελ. 180, σελ. 102), με δε φαίνεται να γράφει ότι το ίδιο συμπέρασμα διακρίνεται παρόμοια χρόνια νεότερα ή παλαιότερα Γάλλους [60. παραπάνω, σημ. 51 και 54].

82. Βάνιστον, σελ. 100, σελ. 101.

83. Σε έργα του, που δημοσιεύονται μεταθανάτια, ο Όσκαρ Λάγγας είπε για το μακρό κύκλος: «Έτσι κι αν δεν επιβεβαιώνεται σφαιρική δημοσίευσή του τα προσκομιζόμενα ιστορικά δεδομένα γιατί τις διαταράξεις ιστορικές οάσεις της καπιταλιστικής παραγωγής μετά το 1825, δεν αποκαλύπτουν πέντως μόνιμη έκτακτη απόδειξη για την ύπαρξη μακροχρόνιων κύκλων. Γιατί η απόδειξη αυτή η θεωρία πρέπει να καταδειχθεί πως υπάρχει αλληλόκληρη σύνδεση της διεύθυνσης κι όχι διεύθυνσης οάσεις ενός κύκλου, πράγμα που κατέχει τον κατέχει να είναι» ("Theory of Reproduction and Accumulation", Βερολίνο, 1964, σελ. 76 - 77). «Αν κι αποχρησμός ύστερα την άνοδο των μακρών κύκλων και δεν παραδειγματίζονται ότι την αμείωσή της έλκει μηχανική ή «τεχνητοί» να αντιστρέψει, επιταχύνουμε να καταδειχθεί πως ούτως ή άλλως λογική του μακρού κύκλου, όπως προσαρμόζεται από μακροχρόνιες διακυμάνσεις στο πεπαιγμένο το κέρδος».

84. Για αυτό και πρέπει να αποκαταστή η άποψη του Gaston Imbert ("Des mouvements de longue durée Konstante", AIE de Hefébe, 1949), που στηρίχεται απόδειξη στις διακυμάνσεις των πωλών. Όμως με το να αποκαταστή τη θεωρία των μακρών κύκλων στη διαμόρφωση των τιμών, ο David S. Landes (σελ. 180, σελ. 232 - 234) ότι την αναπτύσσει για το ίδιο σε σύνολό της.

85. E. R. Mitchell - Phyllis Deane, "Abstract of British Historical Statistics", Hoffmann - Index μέχρι το 1943, Landes - Index 1944 - 1968 με δυο τελευταία θέματα την οικονομική διαμνηστική. Οι απολογισμοί της στατιστικής υπηρεσίας της ΕΟΚ για την περίοδο μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο περιλαμβάνουν την οικονομική διαμνηστική.

86. Phyllis Deane - W. A. Cole, "British Economic Growth 1888 - 1959", στο ίδιο, σελ. 170. περιλαμβάνοντας την οικονομική διαμνηστική.

87. Walther G. Hoffmann, "Das Wachstum der deutschen Wirtschaft seit der Mitte des 19. Jahrhunderts", Βερολίνο, 1965, για τα στοιχεία μέχρι το 1953. Για τα στοιχεία μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, βλ. "Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik".

88. H. Robert E. Gallman, "Commodity Output 1839 - 1899" (σε "Trends in the American Economy in the 19th Century", σελ. XXIV, των "Studies in Income and Wealth", Πάρισι, 1960, Έθνική Ένωση Οικονομικών Έρευνών), για τα στοιχεία από 1869 - 1878, και για μεταγενέστερα στοιχεία βλ. Bureau of the Census, U.S. Department of Commerce, "Long - Term Economic Growth 1860 - 1957".

89. Η εξέταση έπαιξε το μέσον έρω, γιατί ο έμπειρος πόλεμος διατήρησε σε μια σχετικά μακροχρόνια (σε σύγκριση) κύματος και η πτωτική των ΗΠΑ επέζησε στη θεωρητική από 1880 και γρήγορα παρά στην Εύρωπη.

90. Léon H. Dupriez, "Des mouvements économiques généraux", *Journal des économistes et des sciences sociales*, 1917, τόμ. II, σελ. 587.

91. Διεύς μας δημοσιεύσεις με βάση της Mulhall, "Dictionary of Statistics", Λονδίνο, 1829, Mulhall - Harper, "Comparative Statistical Tables and Charts of the World", Φιλαδέλφεια, "Εμπορικό Μουσείο, 1899, Simon Kuznets, "Quantitative Aspects of the Germanic Growth of Nations", Ingvar Svennilson, "Growth and Stagnation in the European Economy", Γενεύη, Οικονομική Εμπειρία του ΟΗΕ για την Ερώτηση, 1954, και "Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland, 1965".

92. Dupriez, από ίδιον, και Léon H. Dupriez, "Konjunkturphilosophie", Βερολίνο, 1968.

93. Dupriez, "Konjunkturphilosophie", σελ. 201 - 202.

94. Dupriez, "Des mouvements économiques généraux", σελ. 93. 96.

95. Η θέση του ποσού ή ποσοστού επηρεάζονται καθώς στην "Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung" (σελ. 452 - 453, 481 - 482), όπου να δηλώνει γρήγορα ότι η ανάπτυξη λόγω οικονομικών προοπτικών είναι άρνηση για να οδηγείται αναπόφευκτα σε ένα μεγάλο κύκλο οικονομικών. Έμφανις στην απουσία ταύτη και της έρευνας του "Business Cycles", "Ο Κικνετις του προορισμού: σελ. 57: διακρίνεται από έρευνα των κύκλων του επιχειρηματικού υδατοδότη (βλ. Simon Kuznets, "Schumpeter's Business Cycles", σελ. 112).

96. Dupriez, "Des mouvements économiques généraux", τόμ. II, σελ. 54.

ΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ, ΠΑΛΙ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ ΣΤΟΝ ΥΣΤΕΡΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ

Η άνοδος στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου οδηγεί, όσο μένουν αμετάβλητα τα άλλα δεδομένα, στην αύξηση του ποσοστού του κέρδους. Στο κεφάλαιο 14 του τρίτου τόμου του «Κεφαλαίου» ο Μάρξ αποδείχνει ότι ενώ από τους πέντε σημαντικούς συντελεστές για τη συγκράτηση του μέσου ποσοστού του κέρδους είναι το φαινόμενο των αυξανόμενων σταθερών κεφαλαίων: η αύξηση στο ποσοστό υπεραξίας, είτε με μίαν αυξημένη ένταση στην εκμετάλλευση της εργασίας είτε με τη μείωση του εργατικού μεροκάματου κάτω από την αξία του δημιουργήματος «εργατική δύναμη» (1). Ξεπερνάμε ακόμα τον τρόπο που εξελίχτηκε, από το 1920 και πέρα, η αξία του κυκλοφορούντος τμήματος του σταθερού κεφαλαίου. Στα επόμενα κεφάλαια θα καταπρασινοθούμε με την εξέλιξη, που πήρε η αξία του πάγιου σταθερού κεφαλαίου. Πρώς απ'όλα πρέπει πρωταρχικά ν' αναλύσουμε τις διακυμάνσεις στο ποσοστό της υπεραξίας κατά τον 20ό αιώνα.

Όσοι δεν αλλάζουν διάκριση ή εργάσιμη μέρα — πράγμα που ισχύει πια από άφ'όπου θεωρήθηκε γεωικά ή αχανέωση εργάσιμη μέρα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, με την εξαίρεση θάλασσας της Ισπανίας του σκοτεινού και του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου κι όσο δε συνεπαλογοί-ζουμε τις διακυμάνσεις στις υπερωρίες και στη μερική μονάχα απασχόληση — οι ποσοστί της υπεραξίας καθίστανται: Πρώτο, όταν η παραγωγικότητα της εργασίας στο Υμνημα II αυξάνει με το γρήγορο ρυθμό από τα μεροκάματα, όταν δηλαδή η εργασία καταλήγει να διαλέττει για την παραγωγή του προϊόντος του ένα μεγαλύτερο μέρος της αμετάβλητης ως προς τη διάρκεια εργάσιμης μέρας του, δεύτερο,

Όταν ένα ανάλυση αποτελεσματικά εξασφαλίζεται με μιάν αύξηση στην άνω τεχνικότητα της βιοτεχνίας, όταν δηλαδή ο εργάτης παράγει το αξιολογούμενο της άμεσης εργασίας του σε λιγότερες ώρες παρά πριν, τότε αυξάνει ή διάκριση της υπερεργασίας. Και τρίτο, όταν μένουν άμετάβλητες, κι ακόμη περισσότερο φυσικά ήταν αυξήσαν, ή παραγωγικότητα κι ή βγασή της εργασίας, ενώ πέφτει ή πραγματική άμοιβή της εργασίας, τότε και πάλι το αξιολογούμενο του μεροκάματου μπορεί να παραχτή γ' ένα πιο σύντομο πνίγμα της εργάσιμης μέρας.

Η αύξηση στο ποσοστό της υπεραξίας γίνεται ακόμη πιο σημαντική, όταν αυξηθούν πάνω της οι δυνάμεις κι οι τρεψι από τους παρκαύοντες συντελεστές. Σε κανονικές συνθήκες, όσο δηλαδή την τιμή του έμπορεύματος βγατική δύναμη καθορίζουν οι νόμοι λειτουργίας της αγοράς, αυτό το φαινόμενο είναι σπάνιο. Όταν ή παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνει, ή πραγματική άμοιβή της μπορεί να σημειώσει μία καθαρή πτώση παράχα όταν τείνει να μεγαλώσει ο έφεδρικός στρατός της βιομηχανίας — πράγμα που στις έκβιομηχανισμένες, δηλαδή υπερπαραγωγικές, χώρες δεν έγινε μετά το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα. Όταν ο έφεδρικός στρατός της βιομηχανίας είναι μακροπρόθεσμα σταθερός ή και μειώνεται, μία αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας επιδρά διπλά κι άνταρτικώς στο ύψος της άμεσης εργασίας. Άφενός μειώνει την αξία του έμπορεύματος βγατική δύναμη με την έννοια πως λιγότερο ή αξία των έθνικώς άναγκαίων για την άναπαραγωγή της βγατικής δύναμης έμπορεύματων, κι άφετέρου αυξάνει την αξία του έμπορεύματος βγατική δύναμη με την έννοια πως καινούργια έμπορεύματα εντάσσονται στο άπαραίτητο για τη συντήρηση σύνολο — το καταναλωτικό δηλαδή αγαθό διαρκείας, που ή τιμή της αγοράς τους θαλωμαία συνυπολογίζεται στη μέση άμεσή εργασία. Στις ΗΠΑ τοσο συνάδρα στις έκαετίας από 1920, 1930 και 1940, στη Δυτική Εύροπαι στις δεκαετίες από 1950 και 1960, στην Ιαπωνία προχρηρεί τήρη έρμητική (2).

Διακρίματα επίσης να τονίζουμε πως οι κανονικές συνθήκες ή άμετάβλητοι διάκριση της εργασίας, ή πτώση στο πραγματικό μεροκάματο κι ή αυξημένη ένταση της εργασίας είναι ούσιαστικά αδύνατο να συνδυαστούν. Γιατί με την αυξημένη παθητικότητα κι άκασορία τού εργάτη, που την προκαλεί ή μείωση στο πραγματικό μεροκάματο, και με τη μερικά ψυχική καλή κι άργονική επίσης άντικειμενική του εξασθένιση (3) διαμρφώνεται ένας άξιοέματος ολικός φραγμός για την έντατικοποίηση της εργασίας. Επιδρά θέματα προς την αντίθετη κατεύθυνση ή μείωση στις βιοτεχνικές άπασχόλησης. Ο φίλος βήνας χαθ ή δουλειά οδηγεί σε μειωμένη κινητικότητα του εργάτη και μεγα-

λύττερη «έργατική πειθαρχία», δηλαδή π. π. μετ'άλη, προσωχή και προσήθεια - όπως μπόρεσαν να το δικαιωθούν οι Δουλογεργικοί επιχειρηματίες στην ύψωση του 1966-1967 (7).

Όμως, ο φασισμός κι ένας παγκόσμιος πλάνος δεν αποτελούν «μαγικές» συνθήκες. Κι αντικειμενικά μια από τις κύριες λειτουργίες πως υπήρξε ν' αποξένουν ταυτόχρονα όλους τους απασχολημένους από την ωδύνη του προσωπεύ οπραξίας, να συνδυάζουν ηγλαδία, τουλάχιστον μερικώς, την ωδύνη στην παραγωγικότητα και στην ένταση της εργασίας με μια μείωση στην παραγωγική άμεσότητά της.

Ένα από τα κύρια έκτελεργματα του Μάρξ υπήρξε το να τονίσει πως δεν υπάρχουν κανένα απόσπασμα καθορισμένο συνολικά κεφάλαιο μερικωμάτων: ούτε και κανένα «αυθεντικό νόμο» των μετωκίματων που να ορίζει το ύψος του μισθού της εργασίας με την άμεσότητα του φυσικού νόμου. Βέβαια, σε μίαν εμπειρικοεπιστημονική κοινωνία την καθορισμό της αξίας του εμπορεύματος εργατική δύναμη, όπως κι άλλων άλλων, αποφασίζουν στην τελευταία άμεσότητα νόμοι αντικειμενικής έφασμαγής. Όμως, η συγκεκριμένη τούτη εμπειρικοεπιστημονική αξία, που το ύψος της επηρεάζουν οι διαμάχες κεφαλαίου κι εργασίας, δηλαδή η πάλη των τάξεων, έχει μίαν έμμεση. Στο έργο του, «Μισθός, τιμή και κέρδος», ο Μάρξ λέγει: «Πέραν από αυτό το καθαρά φυσικό στοιχείο την αξία της εργασίας στην κάθε χώρα καθορίζει το π. α. ρ. α. β. ο. σ. ι. α. κ. θ. ι. ο. τ. ι. κ. ε. π. ι. β. α. Κερίο δύν άφορά καθαρά φυσικές ανάγκες, αλλά την ευανοποίησης ερισμένων άναγκών από ξεπηδούν από τις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις άποτες ζούν και μετωκίματων οι άνθρωποι. Τό φυσικό επίπεδο στην Άγγλία μπορεί να άποθεβάσει από ύψος του στην Γράνβία, τό φυσικό επίπεδο του Γερμανού άγρότη σε κείνο του άγρότη στη Λιβονία. Η άσο σημαντική ρόλο παίζουν άπό αυτήν την άποψη ή ιστορική παράδοση κι ή κοινωνική συνήθεια. μπορείτε να μάθετε από τό βιβλίο του κ. Θόρντον για τον Έπαρ-πλήθυνση... Τό ιστορικό ή κοινωνικό τούτο στοιχείο, που μπαίνει στην αξία της εργατικής δύναμης, μπορεί να δυναμώσει ή να έξασθεώσει, άκμή και να σβήσει δάσεια, έτσι που ν' άπομείνουν μονάχα τό φυσικά όρα... Μία σύγκριση των καθιερωμένων μετωκίματων ή ά-ξιών της εργασίας σε διάφορες χώρες ή σε διάφορες φάσεις της ιστορίας της ίδιας χώρας άκμουν πως ή αξία της εργασίας είναι μέγιστη, όχ: μετωκί αλλά μεταβλητό, άκμή και άν άποθεβάσει από μένουν άμετωκίματες οι αξίες άλλων των άλλων εμπειρικοεπιστημονικών (8). Παράτώρα λέγει: «Όσο για τό κέρδη, δεν καθορίζει νόμος που να καθορίζει κανένα κατώτατο όριο. Δτι, μπορούμε ν' άποφραχθούμε μέχρι που μπορεί να φτάσει ή πώληση τους. Και γιατί δεν μπορούμε να προσθερίσουμε αυτό τό

δρια; Γιατί μπορείς να προσδιορίσουμε το κατώτατο όριο των μηχανικών, με δηλ. και τ' ανώτατο όριο τους. Διακρίνουμε απλώς να καθίμε βρι, με δοσμένη τη διάρκεια της εργασίας: ημέρας, το ανώτατο όριο του κέρδους αντιστοιχεί στο κατώτατο φυσικό όριο του εργατικού μεροκάματου, κι ότι, με δοσμένο το μισθό εργασίας, το ανώτατο όριο του κέρδους αντιστοιχεί στην παράταση καιν της εργασίας ημέρας και μπορεί να συμβεί: α) με τη φυσική αντοχή του εργατή. Το ανώτατο όριο του κέρδους, επομένως, ορίζεται από το κατώτατο φυσικό όριο του μισθού εργασίας και το ανώτατο φυσικό όριο της εργασίας ημέρας. Είναι φανερό ότι ανάμεσα στα δυο τούτα όρια του μέγιστου κέρδους είναι δυνατή μια ατέλειωτη διαδικασία παραλλήλων. Το πραγματικό ύψος προσδιορίζεται ανάχα από την άσχετη τη τη πάλι ανάμεσα σε τ' κεφάλαιο και την εργασία, όπου ο καταναλωτής μέχεται διαρκώς να περιορίζει το μισθό εργασίας στο καθαρό φυσικό κατώτατο όριο του και να παρατείνει την εργασία μέχρι το καθαρό φυσικό ανώτατο όριο της, ενώ η εργασία πιέζει φθάνοντας προς την αντίθετη κατεύθυνση. Τήν τελεκή άπέντη ση η ας δίνουε ε συσχέτισε με ε δουλειαν ανάμε- σε σε ε ε αντεπιέλου φ(6).

Με το να καθορίζει την κατανάλωση της νεοδημιουργημένης με την εργασία αξία ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, ε «τυχευμένης απόδος συνάμεων» καθορίζει και το ποσοστό της υπεραξίας. Είναι διπλή ή τριπλή αυτής της διατύπωσης. Άφ' ενός η εργατική τάξη μπορεί, όσο είναι εύνοικος ε συσχετισμός των πολιτικών και κοινωνικών συνάμεων, να συμπεριλάβει στην αξία της εργατικής δύναμης νέες, ιστορικά-οικονομικά καθορισμένες, δυνάμεις, που πρέπει να εκμεταλλευθούν από το μεροκάματο (?). Μπορεί δηλαδή ν' αξιοήσει την αξία της εργατικής δύναμης, και περαιτέρω, να υπέρχουν εύνοικες οικονομικές προϋποθέσεις, μπορεί μάλιστα ν' αξιοήσει την τιμή του εμπορεύματος εργατική δύναμη πέραν από την αξία του — αυτό γίνεται όταν ο άπλητος βιότοπος ριζής στη συσσώρευση του κεφαλαίου οδηγεί σε μιν αξία βλαπής εργατικών χρεών. Άφ' ετέρου, κι έφ' ου είναι ευνοϊκές για την εργατική τάξη ε συσχετισμός των πολιτικο-οικονομικών συνάμεων, το κεφάλαιο έχει τη δύναμη να μειώσει την αξία της εργατικής δύναμης: με το να καταργήσει με σειρά ιστορικά-οικονομικές κατακτήσεις των εργαζόμενων. Αυτό γίνεται με το να βγούν από το «καانونικό» βιοτικό επίπεδο εμπορεύματα που αντιστοιχούσαν σ' αυτές τις κατακτήσεις. Όμοιος, σ' έπαχή και ε συσχετισμός συνάμεων είναι ζήτημα διομένης για την έρ-

γατική τάξη, το κεφάλαιο μπορεί να κατεβάσει την τιμή του εμπορεύματος εργατική δύναμη κάτω από την αξία του.

Έργονός στην καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής μηχανισμός, που σε κανονικές συνθήκες περιορίζει τις αυξήσεις στην αξία και την τιμή της άμοιβής εργαίας, είναι η διεύθυνση ή κι η αναδιοργάνωση του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας, όπως την προκαλεί η συσσώρευση του κεφαλαίου, οι υποχρεωτικές διαλαβή σε περιόδους αύξησης των μεροκάματων προσπάθειες ν' αντιπαρατεθούν ή ζουντανή εργατική δύναμη μαζικά με τις μηχανές (8). Την ίδια επίδραση άσκει η μείωση στο μέσο πωστικό του κέρδους, που την επιφέρουν τόσο η άνοδος στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου όσο κι η αύξηση στα μεροκάματα. Όταν το ποσοστό του κέρδους πέσει κάτω από το χρεωστούμενο γιά την παραέρα δικαιώρηση, του κεφαλαίου επίπλοο, ή συσσώρευση μειώνεται άπτότομα, στην επανάλωθη ήωση μειώνεται γρήγορα ή ζήτηση γιά το άμύρονημα εργατική δύναμη, άπότε άνασχηματίζεται ή έφεδρικός στρατός της βιομηχανίας κι έτσι σταματά ή αύξηση στα μεροκάματα ή και μειώνεται ό πραγματικός μισθός.

Τό ρόλο τούτου του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας σάν κυρίο- τερου ρυθμιστή των διακυμάνσεων στις άμοιβές εργαίας ό Μάρξ άπο- γράφηκε έμφαντικά (9), κι ό Φρίντλ Στέρνμπεργκ, στο βασικό του έργο, «Ο άμπεριαλισμός, έκανε πρώτος μία συστηματική προσπάθεια ν' άνα- λύσει την πορεία του στην ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγω- γής κατά τό 19ο αιώνα και στις πρώτες δεκαετίες του 20ου (10). Δέν μπορούμε ν' άρνηθούμε πούτη την είσφορά του. Ξέρει κι άν έρίσκονται στο έργο του πολλά λάθη μεθοδολογικά και θεωρητικά, πού κριτικά- ρισε άνάμεσα σ' άλλους κι ό Χένρικ Γκρόσμαν (11).

Στην κριτική, πού άσκησε στο Στέρνμπεργκ, ό Γκρόσμαν δίκαια άντίκρουσε τις μερικά έπιπλοιας διατυπώσεις με τις όποιες ό Στέρν- μπεργκ πίστεψε πώς άποκάλυψε «άνεπάρκειες» στο «Κεφάλαιο» του Μάρξ (12). Όμως, ή κριτική αυτή δέν καταπνέεται πέ την εύαία της θέσης του Στέρνμπεργκ, παρρησιώδεις τούς όρισμούς του Μάρξ γιά την άμοιβή εργαίας πού είναι πολύ πιο πολύπλοκη άπ' ό,τι θεωρεί ό Γκρό- σμαν (13), και γι' αυτό άδυνατεί νά πραγματοποιήσει τή σύνθεση άνά- λυση στο άφηρημένο και τό συγκεκριμένο, άνάμεσα διαλαβή στους γε- νικούς νόμους πού καθορίζουν την αξία του εμπορεύματος εργατική δύ- ναμη και τή συγκεκριμένη εξέλιξη των άμοιβών εργαίας στη άυτική Εύρώπη μετά τό δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Πρέπει επίσης νά σημειώσουμε ότι, έφθον οι έργάτες καθορθώνουν νά έξφανθούν σό μεγάλο βαθμό τό συντηρητικό άναμεταξύ τους συγ-

αποσπώντας για ταύτα μὲν ἰσχυρή συνδικαλιστική δραστηριότητα — πράγμα πού προσπαθείτε μὲ παρατεταμένη μάχη στὴν ἐφεδρικό στρατό τῆς βιομηχανίας —, μὲ καυσόρριπα αὔξησιν στὴν ἀνεργία, ὅσο δὲν προσλαμβάνει καταστρεφτικὲς δικαστικές, δὲν δίδει καὶ αὐτὸματα σὲ μὲ πτώση στὴν τιμὴ τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆ δύναμης. Μονάχα ἕμμεσον μπορεῖ τότε νὰ ἐπιανεργήσει πρὸς αὐτὴν τὴν καταθύνηση ἢ ἀνεργία, ἐφόσον ἐξαλλοῦ, ἢ βιομενῆς διακρίσεως τοῦ συσχετισμοῦ ἀνάμεσα στὴ ζήτησι καὶ τῶν προσφορῶν τῆς ἐργατικῆς δύναμης ἐπαγγέλει σὲ ἰσχυρὴ πύον πραγματικῶν μισθῶν γιὰ τὴ ἀναγκάσιμα στρέματα τῆς ἐργατικῆς, ὅπως ἐπὶ τῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐξαλλοῦσι: ἢ συνδικαλιστικὴ μαχητικότητα εὖν ὀργανωμῆται στρεμμάτων τοῦ προλεταριάτου. Ὁ δεύτερος τοῦτος ὁρος ἀποτελεῖ ἡμέτερο ἔνδον ἀπαικίτητο βελῶν ἀνάμεσα στὴν αὔξησιν τῆς ἀνεργίας καὶ τὴν πτώση στὸς πραγματικῶν μισθῶν. Ἐφόσον δὲν πραγματικοποιεῖται, ἢ πραγματικοποιεῖται μόνον καλὸς στρεμμάτων ἢ ἀναπνεύσις, ἢ αὔξησις τῆς ἀνεργίας μπορεῖ καλλίσιμα νὰ σκιεθῇ καὶ μὲ αὔξησιν στὸς μισθούς, ὅπως καὶ ἀποδείχουν τὰ παραδείγματα τῶν ΗΠΑ τὸ 1933—1939 καὶ τῆς Βρετανίας τὸ 1908—1910. Τὸ κεφάλαιο τότε προσπαθεῖ νὰ διαρρῶναι τὴν ἀνεργία σὲ τέτοιον βαθμό, πρὶν νὰ γίνῃ τελικῶς πραγματικὸτητα αὐτὸς ὁ βαθμός, ἔτσι ἐπὶ τῆς πρὶν νὰ ὀργανωμῆται ἢ ταξικὴ ἀλληλεγγύη, ἀνάμεσα στὸς ἀπασχολούμενους καὶ τοὺς ἀνεργῶς ἐργατῆς, ὥστε σὲ τέλος ἢ μαζικὴ ἀνεργία νὰ περιορίσῃ τὴ μαχητικότητα τῶν ὀργανωμένων καὶ ἐξασθεσητικῶν ἀπασχολούμενων μισθῶν (14). Ὁ ἄρθεος ἐκτετατο στὴν αὔξησιν τῆς ἀνεργίας ἔπαυσε τότε μὲ συστηματικὰ σημεῖα γιὰ τὴν ὀργανωμένη ἐργασία.

Ἦτοι ἐξαρτῆται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση καμὲν τοῦ Φίλιπς δὲν εἶχε τὴ μηχανικὴ αὐτόματη καὶν σημεῖα τοῦ τῆς ἀπόδοσις ἢ δημιουργίας τῆς (15). Ὁ Φίλιπς εἶχε ἀναμφύβολα δικαίω ὅταν ἀντιτάχθηκε στὸν ἐκπάλαιον ἰσχυρισμό τῶν φιλελεύθερων καὶ τῶν ρεφορμιστῶν τοῦς τάχα ἢ ἐπὶ τῆς ἀπασχόλησης εἶναι μόνον καὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς καίνομενης ἀκονομίας τῆς ἀγορᾶς, τῆς «μειχρῆς οἰκονομίας» ἢ καὶ τῆς «καπιταλιστικῆς» κοινωνίας, καὶ ὅταν γίνετε πῶς ὁ καπιταλισμός σημεῖα ὅπως καὶ χεῖς χρειάζεται τὴν ἐφεδρικό στρατό τῆς βιομηχανίας γιὰ νὰ παραποδοῖται μὲν ἀπὲρμετρητο ὕψους οὐκὲς πραγματικῶν μισθῶν καὶ γιὰ νὰ διατηρῆται ἢ ποσὸς τῆς ὑπεράξιας καὶ καὶν τῶν κέρδους σὲ ἐπὶ τῶν πρὶν νὰ πρὶν τῶν τῆς συνταρῶν τοῦ κεφαλαίου. Εἶχε ὅμως δίκαιον ὅταν μίλησε γιὰ τὴν μηχανικὴ αὐτόματα συσχετισμὸ ἀνάμεσα σὸν ὅρος τῆς ἀνεργίας καὶ τὴ μισθὸς αὔξησιν στὸς πραγματικῶν μισθούς, εἶχον καὶ λαθεῖναι ὁπὸς τῶν τῶν συσχετισμὸ δύναμης ἀνάμεσα στὸς ἀντιπάλους. Ἀλλὰ ὁ συσχετισμός δὲ συνδέεται μόνον μὲ τὴν ἰσορροπία ἀνάμεσα σὲ προσφορὰ καὶ ζήτησιν στὴν ἀγορὰ ἐργα-

στας, αλλά και με το βαθμό οργάνωσης, τη μαχητικότητα και την τακτική συνείδηση της εργατικής τάξης.

Σε συνάρτηση με μια μελέτη του Ού. Άρθουρ Άλντς, που μιλώντας για την πρώτη φάση της εκβιομηχανιστικής ανάπτυξης την ύπαρξη μιας πλούτουας προσφοράς σ' εργατικά χέρια (ένος μόνου δηλαδή υπαρκτού ή και έν θυνάμει επεξηγησθέν στρατού της βιομηχανίας) σάν κύριο λόγο για την επιταχυνόμενη συσσώρευση του κεφαλαίου κι έτσι αποκαταστήθηκε τρόπος ενός την εγκατάσταση στην κλασικόν θέσσην του Ρικάρντο και του Μάρξ (μόνο που ρητά ερμήνευσε την ισχύ τους για τα «παι άριμα» εκβιομηχανισμένα κράτη) (12), ο Τσάρλς Π. Κίντλινγκερ προσπάθησε, με τρόπο λιγότερο μηχανικό από το Φίλλιπς, να χαρακτηρίσει την έρμητική είσοδο, εργατικών χερών στη Δυτική Εύρώπη, κι Ιαπωνία (13) σάν κύριο λόγο για την επιταχυνόμενη οικονομική τους ανάπτυξη μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο — δίχως να παραβλέπει παράλληλα και τον παράγοντα της τεχνολογικής προόδου (14). Έπειδή όμως έν περιλάμβανε στην ανάλυση παράγοντες σάν το ποσοστό υπεραξίας και το ποσοστό κέρδους (πιο μοντέλο του παίζει ρόλο δυναμικό μισθός το έρμητικώς δεδομένο της παραγωγής του «πλεθωρισμού μισθών»), έν αποσαφηνίζεται το γιατί έν εκδηλώθηκε και πάλι το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ή μιστική κρίση «καταληκτικής» άγροτων, βιοτεχνών, μαρξιστών κλπ. που συνέβαλε αποφασιστικά στη δημιουργία έφευκτων στρατών της βιομηχανίας στην Ίταλία, Ιαπωνία, Γαλλία, Ολλανδία κλπ.

Το σύμπλεγμα τούτων των έρωτημάτων παίζει ένα σημαντικό ρόλο και στη μαρξιστική έθλιογραφία έπίσης, κι όχι μόνο στις πιο γυναικείες τρεις διαμάχες πάλι σ' αυτό το θέμα: Του Μάρξ με τους Λασσά και Ούέστν, της Ρίτσα Λούξεμπουργκ με τον Μπέρνσταϊν, του Στέρνγκερ με τον Ίνχλσην.

Η θέση, που ξανά και ξανά αποδίδεται στο Μάρξ, για την επίλυση της έξελίξεως, για τη συνείδηση του πραγματικού μισθού στο καπώτατο δυνατό φυσικό επίπεδο» (15) δόσεται σ' ανάλυση με τη θεωρία του πώς έ υ ο σ τ ο ι χ ε ι ε ι, το φυσικό και το ήθικοιστορικό, προσδιορίζουν, όπως και προσάπτει από τα προαναφερμένα ταιάτα, την αξία του εκμεταλλευτού εργατική δύναμη. Άφού γι καπώτερο φυσικό άρις έν μπορεί έξ άριμης γά συμπεραστή, ακούμωθι πώς για το Μάρξ επεταβλήτεν ή «προσπινώσιμος» στοιχείο για τον καθορισμό της αξίας του έμμετρου της εργατική δύναμη είναι το ήθικοιστορικό. Την επέκταση ή σύμπτυξη των αναγκών που πρότειν γά ικανοποιήθην με το μέσοκάματο αποφασίζουν κάθε φορά οι διακυμάνσεις στη δύναμη του έφευκτου στρατού μαζί με την πορεία της πάλης των τάξεων. Για την αποκαταστατική τάξη ή πάλι για το ποσοστό της υπεραξίας είναι μια

πάλιν γὰρ καὶ περιοριστὴ ἢ ἀνισοδὴ τῆς ἐργασίας σ' ἄλλας ἀνάγκας ὅταν ἐμποδίζωνται τὴν πωλὺν στήν ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης (ἢ π τ ῶ σ η τούτοις, φυσικὰ, συμβαδίζονται ἀπλῶτα σὲ περίπτωσιν μεγάλῃς ἀδύνατον στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας μὲ μὲν α ὕ ξ η σ η σ τ ὁ γ ὀ γ κ ο τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν), ἐνῶ ἀντίστροφα εἰ ἐργάταις ἐπιβιώνουσιν καὶ ἐκαιοποιήσονται μὲ τὴν ἀριστοτῆς τῆς ἐργασίας τις ὅλο καὶ ἀδύνατον ἀνάγκας τους.

Ὡς περὶ τὰ τοῦ ἐπὶ τῶν μύθου πῶς κατὰ τὸ Μάρξ ὁ ἐργάτης εἶναι τόσῳ καταδυναστεύεται καὶ μένει σκώματος ἢ καὶ καὶ πέφτει ὁ πραγματικὸς μισθὸς του, πάλιν ἀποσπείραται ἐπὶ τὸ ἔργον του φανερόν· ὅτι ρητὰ ἀπορρίπτει μὲ τίττω ἐκδοχὴ (20). "Ἐπὶ τοῦ 20 τοῦ τοῦ «Κεφάλαιον» λέγει: «Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει πρὸς περὶ τὴν εὐθυμίας καὶ μέγιστα πρὸς πᾶσιν τῆς ἐξέργου ἀνάγκης... Ἀπὸ μεγάλου ἀπλῆς ἢ κατακλίσου ἀπερρίπτων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐργατικὴ τάξις (π ο ὁ σ' κ ὁ τ ῆ ν ἐ ν τ ἄ σ σ ε τ α ι τ ὅ τ ε ὁ λ ὁ κ λ η ρ ρ ο ς ὁ ἑ φ ε ὁ ρ ι κ ῆ ς σ τ ρ α τ ῆ ς) μετέχει παροδικὰ καὶ σ τ ῆ ν κ α τ α ν ἄ λ ω σ η μ ἔ χ ρ ε τ ὅ τ ε ἀ π ρ ὁ σ ι τ ω ν γ ῖ' α ὁ τ ῆ ν ε ἰ ῖ ὁ ν π ο λ υ τ α λ ε ῖ α ς, καθὼς καὶ στήν κατακλίσου τῶν ἀπερρίπτων ἐκείνων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πρὸ συνήθως ἐξυπηρετῶν κατὰ κύριον λόγον τὴν κατακλίσου τῆς καταναλωτικῆς τάξεως» (21).

Διότι ἀποσπείραται τὴν Οὐρανιτικὴν ἀναπείραται πρὸ τῆς σύμπλεγμα ἐρωτημάτων. Περιριζώματα σὲ τρία μόνον ταῦτα: «Ὡς τὴν ἐξάφρησιν τῶν δικῶν του ἐργατῶν ὁ καταναλωτὴς ἐλπίει τὸ σύνολο τῶν ἄλλων ἐργατῶν ὅχι σὺν ἐργάταις ἀλλὰ σὺν καταναλωτῆς, σὺν κατόχους ἀνταλλακτικῆς ἀξίας (μισθῶν, χρήματος) πρὸ τὴν ἀνταλλάξουν μὲ τὸ δικὸν του ἐμπόρευμα. (Ὁ ἐργάτης εἶναι ἰσότης κέντρο τῆς κυκλοφορίας, ἀπ' ἐποῦ ξεκινᾷ ἢ πρὸς τῆς ἀνταλλάξεως καὶ ἐξασφαλίζεται ἢ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ κεφαλαίου. Ἄ πο τ ε λ ο ὁ ν ἐ ν α σ χ ε π ι κ ἄ μ ε γ ἄ λ ο π ο σ σ σ τ ὁ τ ὠ ν κ α τ α ν ἄ λ ω τ ὠ ν, ἢν καὶ, πρὸς μὲν γὰρ τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν, ὅχι ὅσο μεγάλο πιστεύεται συνήθως. (Ὁσο μεγαλύτερος ὁ ἀρθρὸς τους — ἢ δύναμις τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ —, καὶ ὅσο περισσότερο τὸ χρήμα πρὸς διατίθεται, ὅσο εὐρύτερον γίνεται τὸ πεδὶν ἀνταλλάξεως γὰρ τὸ κεφάλαιον. Ἐξ ὅπου πῶς τὸ κεφάλαιον εἶναι ὡς ἀξίαν: τὸν ἔργο τοῦ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς μίτρος καὶ δύναμει» (22). Λέγει ἐπίσης ὁ Μάρξ: «Ὅσο πᾶν τοῦς μπορούμε παρεμπιπτόντως καὶ σημειώσαμε πῶς καὶ πῶς, πῶς ὁ σχετικὸς ποσοτικὸς περιορισμὸς τοῦ κινήτου τῶν ἀπολαύσεων τῶν ἐργατῶν, πρὸ ἐξίεται μόνον ποσοτικῶς, ὅχι ποιοτικῶς, μόνον ἐπὶ τὴν ποσότητα, εἶναι οἷος ἐργάταις σὺν καταναλωτῆς (σὴν) παρρησία ἐπὶ τῆς τοῦ κε-

οδάλειου πρέπει: γενικά να διαρρηχθῇ πῶς προσεχτικά ἢ γρήγορ ἀνάμεσα σὲ καταπλῶση καὶ παραγωγή) μὲν βλῶμεθα διαφορετικὴ σημασίαν τὸν ἐργασιᾶν τῆς παραγωγῆς ἀπὸ κείνη πού εἶχαν, π.χ., στήν ἀρχαῖότητα ἢ τὸ Μεσαίωνα ἢ ἔχουν στήν Ἰταλία. Τέλος: «... ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐργάτη στίς ἀνάγκες, ἀκόμη καὶ τῆς πνευματικῆς, ἀπολαύσεις, σὴν δράση γιὰ τὰ δικαιῶτα συμφέροντα, τὴν ἀνάγκασιν ἀφῆμερῖδων, παρὰ πολυθῆσιν διαλέξεων, ἀνατροπῇ τῶν παιδίων του, καλλιέργεια τοῦ καλοῦ του γούστου, κλπ., ἡ μόνη στήν συμμετοχὴ του σὲν πολιτισμὸς τοῦ καὶ τὴν διαφορετικῶς ἀπὸ τὸ δούλο, ἀποφαίνει οἰκονομικὰ δυνατὴ μόνιμα ἐπεξέρχῃ στίς περιόδους τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς διαευρύνει τὴν πάλαιον τῶν ἀπολαύσεων τῶν... Σὲ περὶ αὐτῶν τῶν «συνειδῶν» του προτροπῶν (ὁ καταπλῶσης) χρησιμοποιεῖται ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐξυπλήσει τοὺς ἐργάτες στήν καταπλῶσιν, γὰρ κἀκεῖ τὰ ἐμπειρικά του καὶ ἔκτακτα, νὰ τὸς φερέει μὲ τὴν προπαγάνδα τοῦ νέου ἀνέγκας, κλπ. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὁρὴ τῆς σχέσης ἀνάμεσα σὲ κεφάλαιο καὶ τὴν ἐργασία ἔχει μὲν οἰκουμένη πολιτισμικὴ σημασία καὶ σ' αὐτὴν στηρίζεται γιὰ τὴν ἱστορικὴ δικαίωσιν του ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς ἐλευθερίας του τὸ κεφάλαιον»⁽²³⁾.

Στὴ μελέτη του «*Η θεωρία γιὰ τὴν κατεστάνουσαν ἐργασίαν*» — τὸ θέμα ἦταν τότε πολὺ σὲ προσήκον ἀλλὰ ἡ δογματικὴ ἐμμονὴ τοῦ συγγραφέα στὴ σταλινικὴ θέση γιὰ τὴν ἀπόλυτὴ ἐξουσίαν τῆς ἐργατικῆς τάξης περιόριζε τὴν εἴσα τῆς μελέτης — ὁ Γιούρκεν Κουτσίνοβιτς ἐλάβε ὁδούς ὁδοῦ τοῦ τῆς σημασίας πού ἔχει ἡ αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, λέγοντας: «Ἀμα ἐξοτίζει κανεὶς τὴν ἱστορίαν τοῦ καπιταλισμοῦ σὲ τελευταία λίγα χρόνια, μπορεῖ ἀπαλῶς νὰ παῖ πῶς τὸ ἱστορικὸ πλῆθος στήν εἴσα τῆς ἐργασίας παρουσιάζει μὲν αὐξητικὴ τάση»⁽²⁴⁾. Ὡστόσο προσέθηκε νὰ συνδυάζει τὴν αὐξησιν στίς ἱστορικὰ νέες ταῦτες ἀνάγκες, πού καλεῖται νὰ ικανοποιήσῃ ὁ μισθὸς ἐργατίας, μὲ μὴ μελῶν τοῦ φυσικοῦ στοιχείου του καὶ ἀπὸ τὸ βιολογικὸ κατώτατο ὅριο, καὶ ἐπικαλύπτει γιὰ τοῦτο ἀνεκδοτήσιμες στατιστικὰς πρὸς ἀναγνώστας: σ' ἐρισμέναις τάσεσι στὴ διατροφή. Μὲ σβαρὴ θεμελίωσιν τοῦ παρόδεξιν τοῦτου συσχετισμοῦ δὲν εἶναι ἐννοητὴ, ἀφοῦ ἀναβαίνει στήν οὐσία τῆς ἐννοίας «κατώτατο βιολογικὸ ὅριο». Ἀντιθέτως διαβάλλεται: νὰ ἐπιμενουμε δτι: 1. ἡ ἀδύναμις, αὐξησιν στήν ἐνδοτικότητα τῆς ἐργασίας, πρὸς συμβαδίζει μὲ τὴν τεχνολογικὴ πρόοδον, ἀνέγκας οὐκ ἔστιν ἡ γέννησιν μὲ τάση πρὸς τὴν ἰψωση τοῦ κατώτατου τοῦτου βιολογικοῦ ὁριου, καὶ δτι 2. ὁ καπιταλισμὸς τείνει ν' αὐξήσει τίς ἀνάγκες τῆς ἐργατικῆς τάξης πρὸς γρήγορα ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς μί-

ούτως, έτσι πού ἡ αἰξίωση τῶν πραγματικῶν μισθῶ μπορεί νά συνοδεύει μιά καθυστέρηση τούτου τοῦ μισθοῦ ἀπέναντι στήν ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης. Ὁ Ἰσπανόφωνος τσούζις πῶς θά τῶντες θῆεις τοῦ προβλήματος (25).

Ἦλς τὸ ἐκπαιδευόμε; Ὅταν ἡ μαχητικότητα καὶ ἡ ἐργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι κυριαρχημένες, μιά μείωση τῶν πραγματικῶν μισθῶν, ἔστω καὶ ἂν θεωρεῖται στή μεγάλη ἀνεργία, θεωρεῖται προσωρινή καὶ ξεπερνιέται στήν ἐκπαλλομένη φάση τῆς διαμαχητικῆς ἀνόδου. Μιά μείωση τῆς ἀξίας τῶν μεροκάματων στίς ΗΠΑ σὺ 1929—1937 καὶ στή Γαλλία τὸ 1932—1937 ἀρκεῖ γιὰ νά μῶς θείξαι πῶς ἡ αἰξίωση ἢ τὸ ἐνὶ ἐκείνῳ τῆς ἀνεργίας θέν ὁδηγεῖ αὐτόματα σὲ μιά μακροπρόθεσμη μείωση τῶν πραγματικῶν μισθῶν καὶ μιά μακροπρόθεσμη αἰξίωση τοῦ ποσοτοῦ ὑπερτίξεως. Ἦταν φανερόντως ἡ πλήρης σημασία τῆς κατηγορίας «ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμης», καὶ αὐτὴ ἡ σημασία θέν ἀνικεῖ μὲ κινέων τρίτος τῇ διαπίστωση πῶς τὸ ὅζος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ καθορίζει «ὁ συχαισμός δύναμης». **Β ρ α χ υ π ε ρ ὀ ἰ σ μ α** τὸ ἐργατικὸ μεροκάματο κινεῖται γύρω ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς ἐργατικῆς δύναμης καὶ θεωρεῖται σὲ δοσμένη, ἀνταποκρίνεται θηλασθῇ σ' ἓνα διοικητὸ ἐπίπεδο ἀποδεκτὸ τόσο σὲ κεφάλαιο ὅσο καὶ στήν ἐργασία. **Μ α κ ρ ο τ ρ ὀ θ ε σ μ α** καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ διακυμάνσεις στήν ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων τὸ καλῶνται τῆς «κανονικῆς» ἀνάγκης ζήτησιν τῶν ἐργατῶν, ἡ ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμης μπορεῖ νά μεγαλώσει ἢ νά μικρύνει, ἀνάλογα μὲ τὸ κατὰ πόσο, πόσῳ στήν πάλιν τῶν τάξεων, τὸ προλεταριάτο κατορθώνει νά ἐντάξει καινούργιες ἀνάγκες τοῦ στήν ἑννοια τοῦ κανονικοῦ διοικητοῦ τοῦ ἐπίπεδου, ἢ ἀντίθετα ἡ ἀποκλῆ τάξη πετυχαίνει νά καταργήσει ἀνάγκες τοῦ πρὶν θεωροῦνται «ἀκανονικῆς».

Ἐφόσον θάβωμ τὸ κεφάλαιο περὶ νά ἐξασθενήσει ἀποφασιστικὰ ἢ καὶ νά συντρίψει τὰ συντάγματα καὶ τῆς ἑλλας ὀργανώσεως αὐτοάμυνας τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐφόσον κατορθώσῃ νά διαπλάσῃ καὶ νά ἀκροάσῃ: τὸ προλεταριάτο πὲ ἑαυτὸ καὶ ἀποδίδει ἀδύνατον ἢ καθε συλλογικὴ ἀμυνα καὶ οἱ ἐργάτες ὑποχρεώνονται — πράγμα «δυνατὸ» γιὰ τὸ κεφάλαιο — ν' ἀποδοθῶν σ' ἓνα γενικευμένο συναγωνισμό σ' ἀτομική, ὁλοκληρὴ ἀνταγὰς τῶν, τότε ἀσφαλῶς γίνεται δύνατὸ 1. νά κόσῃν οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ οὐσιαστικά, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς ἀνεργίας, 2. νά κρατηθῇ ὁ ἐργατικὸς μισθός καὶ στήν ἐκπαλλομένη φάση τῆς οὐκονομικῆς ἀνόδου κάτω ἀπὸ τὰ προηγουμένα ἔψη τοῦ, θηλασθῇ νά μειωθῇ μακροπρόθεσμα ἢ ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμης, 3. νά κατέβῃ ἢ ἐνὶ τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμης μὲ διαφερούς χειρισμούς, κρατήσεις καὶ καθε εἶδους ἀπέναντι κάτω καὶ ἀπὸ τῇ μειωμένη ἀξία τῆς, καὶ 4. ν' αἰξίωθῃ παράλληλα σημαντικὰ ἡ μέση ἐνοικιολογία τῆς κα-

νωικτής εργασίας και μάλιστα να υπέρχει και μια τάση για το μέγεθος της ήμερας εργασίας. Όλος αυτός ο μεταβολές άδηνούν άποσθή- ποτε τὲ μὲν γρήγορη και σημαντική αὐξηση στὲ πωσαστὲ τῆς ὑπερ- αξίας.

Αὐτὲς αὖ ὑπῆρξαν οἱ συνέπειες τῆς νίκης τοῦ χιτλερικοῦ φασιζμοῦ. Ἰδῶν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μαζικῆς ἀνεργίας οἱ Γερμανοὶ ἐργάται ἀναγ- καστικὰ δέχτηκαν τὲ 1929—1932 σοδαρές περικοπὲς στὲ μισθοδῶματα. Ἡ π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ μείωση ἦταν λιγότερο καταστροφική ἀπὲ τὴν ὀ ν ο μ ι α τ ι κ ῆ, γιατί ἔπρεπε παρᾶλλήλῃ οἱ τιμὲς τῶν κα- ταναλωτικῶν ἀγαθῶν — ἀλλὰ ὑπῆρξε πάντως ἀξίολογη. Ἡ μέση ἄνω- θύριση ὠριαία ἀμοιβὴ ἔπρεπε ἀπὲ 129,5 τὲ 1929 πὲ 94,6, δηλαδὴ πᾶ- νω ἀπὲ 30%. Ἡ μέση ὠριαία ἀμοιβὴ τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν οἱ 17 διοργανωτικῶς κλιθευς ἔπρεπε ἀπὲ 95,9 πρὲννηκε τὲ 1929 πὲ 70,5 πρὲν- νηκε, δηλαδὴ κατὰ 27%, ἐνὸ τῶν ἀνεοδίκευτων ἐργατῶν ἔπρεπε ἀπὲ 75,2 πὲ 62,3 πρὲννηκε, δηλαδὴ κατὰ μόνον 17%. Στὲ πωσαστὰ αὐτὰ πρῆπει νὰ προσθέτομε και τὴ μείωση στὲς συνολικὰ δουλεμένες ὥρες ἐργασίας. Μὰ στὸ μεταξὺ οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων ἔπρεσαν κατὰ 20% κι οἱ τιμὲς τῶν διοργανωτικῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν μειώθηκαν κατὰ 3να πρὲννησε πωσαστὲ. Ἡ μείωση τῶν πραγματικῶν μισθῶν δὲν ἔταν ἐπαρμένης ἀσο ἀπὲτρησὴ τὴν ἐμφάνει τὴ πᾶσος στὲς βιομηχανικῶς μεθοδὲς — ἀπαι- σε πᾶντως μὲν λιγότερο ἀποφασιστική ἐπίδραση, ἀπ' ἔτι θὰ μπορούσε κανεὲς ν' ἀναγίνει, ἔχοντας ὑπόψη τοι και τὲ τότε σύνολο τῶν σχεδῶν τὲ ἀκατομύριων ἀνέργων καθῶς και τὴν καταστροφική πτόση στὰ κέρ- δη (26). Ἐπρεπε τὲ πωσαστὲ τῆς ὑπεραξίας, βλας και συμβᾶναι συνήθως στὲς σοδαρές οικονομικὲς κρίσεις — ἐν μέρει ἀπειδὴ ἀπαραξιώθηκαν τὰ ἐμπορεύματα ποὺ ἐνσωματώνουν τὴν ὑπεραξία, ἐν μέρει γιατί 3να μέ- ρος τῆς παραγμένης ὑπεραξίας δὲν παραγματοποιήθηκε, ἀλλὰ κυρίως γιατί τὴ ὑποκατοχέλευσε κι τὴ μείωση στὲς ὥρες ἐργασίας περιόρισαν τὴν παραγωγὴ ὑπεραξίας, ἀφοὺ οἱ ἀπαιτούμενες για τὴν ἀναπαραγωγὴ τῆς ἐργατικῆς δύναμης ὥρες ἐργασίας δὲν μπορούσιν νὰ μειωθοῦν 3ος δρα- στικὰ περικοθεταί τὴ μέρη ἐργασίας (27).

Τὴ συνέβηκε μετὰ τὴν ἀνάλγητὴ τῆς ἐξουσίας ἀπὲ τοὺς χιτλερι- κούς: Ἡ μέση ἀκαθῆριστες ὠριαία μισθὲς ἀνέβηκε ἀπὲ 94,6 τὲ 1929 πὲ 100 τὲ 1936 και 106,6 τὲ 1939. Μ' ἄλῃ τὴν πλήρη ἀποσχόληση, δηλαδὴ, ἔμεινε πᾶν κατὼ ἀπὲ τὲ ἐπὶπεδο τοῦ 1929 (129,5). Τὲ χρη- ματικὲ σύνολο τῶν μισθῶν και μεροκάματων ὑστερεῖσε ἀκόμη και τὲ 1936 ἀπὲννηκε: πὲ 1929 — 42,7 βλε μάρκα ἀντὲ για 43 βλε τὲ 1929 — ἐνὸ παρᾶλλήλῃ τὲ σύνολο τῶν μισθοσυντήρητων εἶχε αὐξήθη ἀπὲ 17,6 ἀκατομύρια τὲ 1929 πὲ 20,4 ἀκατομύρια τὲ 1936 (28). Ἄν πᾶρουμε ὑπόψη τὴ μεγάλη αὐξηση στὲς χρητήσεις — πᾶν ἀπὲ λιγότερο τὲ 10%

στό σύνολο των μισθών και μεροκάματων έφτασαν σέ πάνω από 20% — καταλήγουμε ότι τό κατά κεφαλή έτήσιο εισόδημα των μεθεσυντηρη- των έτρεσε από 2.215 μάρκα τό 1929 σέ κάτω 1.700 μάρκα τό 1938. Έχουμε δηλαδή μία πτώση κατά περίπου 23%. Τό κόστος ζωής ήταν σέ 1938 κάτω 7% άνωτερο από τό 1933, πρέπει δηλαδή νά ήταν κά- πτω 10% κάτω από τό 1929. Έπομένως πριν κρίλας τό δεύτερο παγκό- σμιο πόλεμο τό πραγματικό μεροκάματο του Γερμανού έργάτη έτρεσε σέ ά χρόνια του χιλιετηριού κατά 10% και παραπάνω σέ σύγκριση με πριν τήν οικονομική κρίση, μέλλο πού τό 1938 ή παραγωγή ήταν κατά 25% μεγαλύτερη παρά τό 1929 και ή μέση παραγωγικότητα της έργα- σίας αύξήθηκε σέ 10% άνωτερο κατά κάτω 10%⁽²⁵⁾. Δέν είναι λοι- πόν παράξενο πού σ' αυτές τίς συνθήκες ή μέση των κερδών αύξήθηκε τρήγορα — από 15,4 δισεκατημύρια μάρκα τό 1920 και ή έως τό 1933 σέ 20 δις τό 1938 (οί έριθμοί αυτοί άναφέρονται σέ σύνολο των κερ- δών, δηλαδή περιλαμβάνουν τό έμπορικό και τραπεζικό κέρδος και τό μόνι διανεμημένα κέρδη των άνωτέρων επιχειρήσεων)⁽²⁶⁾.

Η αύξηση του ποσοστού της υπεραξίας υπήρξε έγκυδης. Η συμ- μετοχή μισθών και μεροκάματων σέ θθνικό εισόδημα έπρεσε από 68,8% τό 1929 σέ 68,1% τό 1938, ένώ τό ποσοστό συμμετοχής του κεφαλαίου αύξήθηκε από 21% σέ 26,6%.

Μία σύγκριση με τό 1932, όταν ή κρίση ήταν σέ κρύσταλλό της, φανεώνει τήν βήωση σέ ποσοστό της υπεραξίας άκόμη πού ακθάρά. Άκόμα σέ 1932 και τό 1938 ή συνολική μέση ενομαστικών μισθών και μεροκάματων αύξήθηκε κατά 69%, ή άπόλυτος των άπασχολημένων κατά 54%, ή παραγωγή κατά 112%, και σέ συνολικά δουλειάνας ώρες έργασίας κατά 117%. Δέν είναι λοιπόν παράξενο πού ή συνολική μέση της υπεραξίας αύξήθηκε τριπλάσια κατά 146%⁽²⁷⁾.

Ποιές οικονομικές πηγές έξασφάλισαν τήν τεράστια πούτη αύξη- ση σέ ποσοστό της υπεραξίας; Έπείνη διπλάσιάηκε σχεδόν, όπως προκύπτει από τό σχετικό 8:26 και 20:45⁽²⁸⁾. Τόσο άφελόταν πρώτο στή μεγάλη καβάτση της ήμέρας έργασίας πού δέν τή συνόθευ- σε άξέλογη αύξηση σέβν πραγματικό μισθό. Ό κατά κεφαλή ενομα- στικός μισθός αύξήθηκε σέ 1932—1938 κατά λιγότερο από 10%, ένώ τό κόστος διαβίωσης μεγάλωσε κατά 7%. Παράλληλα σέ κατά κεφαλή δουλειάνας ώρες έργασίας αύξήθηκαν κατά σχεδόν 40%. Αύξήθηκε λοι- πόν σκωής σέ σύνολο της άπόλυσης υπεραξίας. Ίδού τό θθνικό μυστι- κό πού τή τρήγορη αύξηση της μέσης της υπεραξίας και του ποσοστού της υπεραξίας σέ χρόνια του χιλιετηριού.

Δεύτερο, σημειώθηκε μία πούτ, νά κόσει ή μέση του έμπορευμάτος έργασίας, βόνατη, άφένος γιανι λιγότερα σέ άνάγκες πού έπρεπε νά

καλύψει ο εργατικός μισθός, κι άφετέρου γιατί χειροτέρευσε η κατάσταση των έμπορευμάτων που κάλυπταν τούτες τις ανάγκες. Εάν παραθεώρηματα ως άναφέρουμε την άπώτερη μείωση της οικιακής της δραστηριότητας στο μόνι υφιστάμενο τμήμα, θύλαξή τη χειροτέρευση των συνθηκών στέγασης για τους εργαζόμενους (2,3 δις μάρκα το 1928 και 2,1 δις το 1938 μ' όλη τη μεγάλη αύξηση στον εργατικό πληθυσμό, κτίρια που λησμονείται με μείωση της οικιακής της δραστηριότητας κατά εργαζόμενο κατά 20%) και τις σημαντικές άνατιγώσεις στα ύψηματα — σε μέσον όρο οι τιμές τους ανέβηκαν το 1932—1938 κατά 26% (21). Αύξηθηκε σημαντικά το ποσοστό της διαπένης για τρόφιμα κι άλλα βασικά είδη στο μέσο εργατικό νοικοκυριό — στην ιστορία του καπιταλισμού μια τέτοια αύξηση μαρτυρεί πάντοτε μια πτώση στην άξια του εμπορεύματος εργατική δύναμη (22). Η πιστική χειροτέρευση των καταναλωτικών αγαθών εκδηλώθηκε τόσο στα βιομηχανικά είδη (π.χ. ρακιομύς τραγμένους με άποκατάσταση) όσο στα τρόφιμα.

Τρίτον, οι πωλητές του εμπορεύματος εργατική δύναμη έμπορεύτηκαν από το ν' αύξησησαν τις ενοίκιότερες συνθήκες στην αγορά εργασίας για ν' αύξησουν την τιμή του εμπορεύματος που πουλούσαν οι ίδιοι. Κάτω από την πίεση της μεγάλης κρίσης ή τιμή αυτή είχε πέσει κάτω από την τότε άξια της. Στο χρόνο της οικονομικής άκρης το έκολούθησαν, ή τιμή της εργατικής δύναμης έμεινε στο ίδιο κείνο χαμηλό επίπεδο, κι έτσι οι χιτλερικοί πραγματοποίησαν το πρώτο εργαμιακό βήμα, πέτυχαν θύλαξή να μειώσουν μακρόχρονα την άξια του εμπορεύματος εργατική δύναμη και παράλληλα, σε πείρα της πλέρας άπασχόλησης, να κατεβάσουν την τιμή του εμπορεύματος αυτού κάτω κι από τη μενομένη άξια του.

Εύκολα μπορούμε να διαγνώσουμε την ακωνοκαπιλιστική αίσια γι' αυτόν την άπειτηχία των χιτλερικών. Συνγέρνοντας τα συνδικάτα και κάθε άλλη εργάνια της εργασίας κι άπλώντας τρομοκρατία οι χιτλερικοί πέτυχαν μίαν διόκληρη γενιά εργαζόμενων από την έκανότητα γι' αυτόάμυνα. Στην άσπαιάτητη πάλη άνάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία ο ένας από τους άντιπαλούς θρόθηκε με τα χέρια δεμένα κι άνέκωτος γιά σκέψη. Ο κομμεχισμός δύναμης άνάμεσα στους άντιπαλούς είχε έξελιχτεί άποφασιστικά σ' έφελος του κεφαλαίου.

"Όμως και ο' αυτός, τις συνθήκες διόκληρωτικής συντριβής της εργατικής τάξης δεν έπαυαν να λειτουργούν οι νόμοι της αγοράς, που καθορίζουν τις δραχυρόβλους διαχυμάσεις στην τιμή του εμπορεύματος εργατική δύναμη. Η μείωση του έρεβριου σπρωκό της βιομηχανίας στο Γ'ίτο Ράιχ έδωσε στους εργάτες τη δύναμήτητα ν' αλλάξουν τόπο εργασίας, περνώντας π.χ. σ' έπιχειρήσεις της δομικής βιομηχανίας

και πολυμεκὰ ἐργαστάσια ὅπου πληρύνονταν βελιότερα μερικὰματα κα
 ὑπεριωρίες, κα ἐξαποφυλίζοντας ἔτσι. ἔτσι καὶ ἔχοντας συνδικαλιστικὴ ἀν-
 λυφτὴ μιά μικρὴ θαλάσσιον τῆς ἀποδοχῆς τους. Τελικὰ, δέδοικα, ὁ μη-
 χανισμός τοῦ χιλιετηρέσι κράτους παρενέδωκε δίκαια ὑπὲρ καὶ ποσοστοῦ
 τῆς ὑπεραξίας καὶ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρτους — ὁ π α γ ο ρ ε ὕ π η -
 κ ε βολαδὴ νομοθετικὰ ἢ ἀλλοτρή τοῦ τόπου ἐργασίας. Ἐ ἔ θ η κ ε
 ὁ π ο χ ρ ε ω τ ε κ ἔ σὶν τόπου ἐργασίας ὁ ἐργάτης, κα ἔτσι ἢ ἐργα-
 τικὴ τάξην ἔχοντα τὴ δυνατότητα νὰ ἐκμεταλλευτῇ τῆς ἀντιθέτουρας συν-
 θήκης στὴν ἀγορὰ τῆς ἐργασίας (35). Ἡ ἀπαγύρευση τοῦτῃ τῆς ἐλευ-
 θερίας μετακινήσεως τῶν ἐργαζομένων ἀποτέλεσε τὴν καλύτερη ἀσφάλειαν ἀ-
 πόδειξιν γιὰ τὸν τάξικὸ, καπιταλιστικὸ, χαρακτήρα τοῦ ἑθνικοσοσια-
 λιστοῦ κράτους (36).

Παρόμοια πράγματα ἔργαν σὲς παραμονὲς τοῦ δευτέρου παγκό-
 σμιου πολέμου καὶ στὴ διάδοκίαν του σ' ἄλλα, ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν
 ἱστορίαν τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. ἱεραρχικιστικὰ κρά-
 τη, ἰδιαιτέρως τὴν Ἰταλίαν, τὴ Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν. Ἀξίζει ἰδιαί-
 τερα νὰ ἐξετάσουμε τὴν περίπτωση τῆς ἀμερικάνικης οἰκονομίας. Αὐ-
 τὴ ἢ διαρρηγνύον, εἶναι δύσκολη ἐποχὴ ἢ ἐξέλιξιν σὲς ΗΠΑ δὲν εἶχε
 τὴν ἑξὶς συνέχεια ὅπως στὴ Γερμανίαν. Πάνω πρὸς δευτέρου παγκόσμιου
 πολέμου ἐμποδίστηκε στὴν Ἀμερικὴ τόσο ἡ ἐλευθέρη, ἐκτέσθη τῶν ἐργα-
 τικῶν μεροκαμνιῶν ἔσο κα ἡ πραγματικὴ συσσώρευσις κεφαλαίου. ἀμε-
 μερωφόδωκε ἔτσι ἕνας ὅγκος ἀνεκαταρτίσεως ζήτησε, πρὸς τὴν ἀμεση
 μεταπολεμικὴ περίοδο ἐδήγησαν σὲ μιά σαφὴ ἐξέλιξιν πρὸς ποσοστὸ τῆς
 ὑπεραξίας. (Ο T. N. Βάνε δίνει τὰ παρακάτω στοιχεῖα (37) :

ΕΤΟΣ	ΜΕΤΑΒΑΘΤΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ	ΥΠΕΡΑΞΙΑ	ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ
	(σὲ δὲς δολλάρια)		
1939	45.8	39.9	92%
1940	46.7	45.3	98%
1941	98.8	103.0	104%
1945	48.1	104.7	107%
1946	92.6	103.3	116%
1947	92.9	119.6	129%
1948	105.4	136.3	129%

Ἡ μείωσις ἐπιθεωρούμενη πούτης τῆς τάσεως ἀποτελεῖ τὴ γροίγοσιν μείω-
 σιν σὲ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῆς ἰσωνομίας κατανάλωσιν σὲ καθαρό
 ἔθικὸς πρὸς τὸν ΗΠΑ - μὲ ὅσον 100 γιὰ τὸ 1939 τὸ καθαρό ἔθικ-

τὰ προϊόντα έφτασε σὲ 178 τὸ 1941 καὶ 158 τὸ 1953, ἐνῶ ἡ ἰδιωτικὴ κατανάλωση πέρασε ἀπὸ 100 τὸ 1939 σὲ μονάχα 118 τὸ 1945 καὶ 180 τὸ 1963. Σὲ σταθερές τιμὲς καὶ σὲ πείσιμα τῆς τερτάσιμα αὐξήσεως τὴν παραγωγή, ἡ κατὰ κεφαλὴ ἰδιωτικὴ κατανάλωση αὐξήθηκε τὸ 1953 κατὰ μονάχα 11,5% σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1939 καὶ ἐς λαθαρσμοὺς κἂν ὑπόθεσι τὴν ταξικὴν διάσθλισην τοῦτοια τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως (75). Σ' ἀνάλογον συμπέρασμα καταλήγει ὁ Πολωνὸς μαρξιστὴς Μιχαὶ Καλίτσι — ἡ συμμετοχὴ τῆς ἰδιωτικῆς καταναλώσεως, λέγει, αὐτὸ συνολικὸν ἐθνικὸν προϊόν τὴν ΗΠΑ μειώθηκε ἀπὸ 78,7% τὸ 1937 σὲ 72,5% τὸ 1955, ἐνῶ αὐτὸ μειώθη τὸ κεσοτικὸ τῆς ἰδιωτικῆς συσκήρισις κεφαλαιῶν αὐξήθηκε ἀπὸ 18,4 σὲ 21,4% (80). Οἱ Μιέζαν καὶ Σουήζο ἐξασπρίσθηκαν μὲν αὐξήθη ἀπὸ 14,7 σὲ 17,7% (80) σὴν συμμετοχὴ τοῦ εἰσοδήματος ἰδιοκτησίας (ὑπεραξία) σὴν συνολικὸν ἐθνικὸν εἰσόδημα τὴν ΗΠΑ — τὸ πρῶτον αὐξήθηκε ἀπὸ 26,6 εἰς 30,4% τὸ 1945 σὲ 38,5 εἰς τὸ 1955, τὸ δεύτερον ἀπὸ 181,5 εἰς 204,4 εἰς μὲσα σὴν ἴδιον χρόνια.

Παρήκωια στοιχεῖα γιὰ τὴν Ἰαπωνίαν ἐπιθεωροῦμεν πῶς ἐπράξειτο γιὰ μὴ γενικὴν ὥσι. Ἡ ἰδιωτικὴ καταναλωση μειώθηκε καὶ ἀπὸ 40,4% τοῦ εἰσπράσιμου ἐθνικοῦ προϊόντος τὸ 1951 σὲ 54,9% τὸ 1960 καὶ 51,1% τὸ 1970. Παρόλ' αὐτὸ οἱ δαπάνες γιὰ τὴν ἰδιωτικὴν ἀγορὰ πάντου κεφαλαιῶν αὐξήθηκαν ἀπότομα — ἀπὸ 12,1% τοῦ ΑΕΠ τοῦ 1951 σὲ 20,3% τὸ 1960. Στὴ δεκαετία τοῦ 1960 τὸ ποσοστὸ τοῦτο λιγδοταπει κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἴπσεως, τὴν ἀπασφίτωση καὶ τῆς ἀπυθιμεταποιήσεως. Ὅμως ἡ ἐκτελείσιμη δημιουργία κεφαλαιῶν ἐξανακαθίστησε ν' αὐξάνει καὶ τὸ 1966 ἐκπέρας τὸ 35% τοῦ ΑΕΠ σὲ σύγκριση μὲ πᾶν ἀπὸ 27% τὸ 1951.

Βέβαια, ἡ ἀραμυγὴ τὴν μαρξιστικὴν ἀπογορῶν σ' αὐτὰ σ' ἀριθμητικὰ δεδομένα πρέπει νὰ γίνῃ μὲ μεγάλῃ προσοχῇ. Ἀπεικονίζονται ἐξαιρετικὰ πάλιηλοι ἰσολογισμοὶ γιὰ ν' ἀνωχτοῦν τὰ ἐπίσθρια τοῦτο συνολικὰ σὴν ἀπογορῶν τοῦ Μόρξ. Περιλαοῦμεν, ἀπὸ τὴν ἀπὸψη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς ἄξιας πώλλες περιπτώσεις ἐπικαλύψεως (41). Μὲ ὅσιν τὴ μαρξιστικὴ θεωρία, ἐνὰ μέρος ἀπὸ τὸ σύνολο μισθῶν καὶ μεροκάματων, ὅτε σὴν ἐκπαινήσιον ἐτήσια μεταδλητὸ κεφάλαιο ἀνήκει σὴν σὴν παραγόμενῃ ἐτήσια ὑπεραξία. Τοῦτο ἰσχύει ὕδατορα γιὰ τοῦς μισθοῦς τὴν ἐμπροστυολλήλων καὶ ὅλων ὅτε ἀπασχολοῦνται σ' ἐπιχειρήσεις ὅπου ἐπικυδύεται κεφάλαιο, μὲ σὴν τὴν ἐξασφάλισιν ὑπεραξίας παραγόμενῃ σ' ἄλλα πλάνα, ὅλλὰ ἐνὰ παράγειται ὑπεραξία. Ὅνα ὅλλο μέρος τοῦ σύνολου τοῦτο τὴν μισθῶν καὶ μεροκάματων καταπύνα ἀνήκει σὴν ὑπεραξία καὶ ὅχι σὴν μεταδλητὸ κεφάλαιο. Αὐτὸ ἰσχύει γιὰ τὸ εἰσοδήμα ἐκπαινήσιων καὶ ἀνώτερων ἀξιομηκετοῦχων σὴν ἀπαιτήτων

νία, την κρατικό μηχανισμό, κλπ. Έτσι πάλι μέρος του σύνολου μισθών και μεροκάματων (καθώς και του κοινωνικού προϊόντος) αντιπροσωπεύει εισόδημα επιδοτούμενο και τριπλαζοδαμένο — αυτό ισχύει π.χ. για τους μισθούς του προσωπικού στοίχης κλάδους υπηρεσιών. Πρέπει να γίνουν οι σχετικές αραυρίσεις, προκειμένου να εξαχρησθεί το πραγματικό ποσοστό υπεραξίας^(*).

Όπως είδαμε, η σύγκριση ανάμεσα στα ποσοστά του το σύνολο μισθών και μεροκάματων κι ο επίπληκ υπολογισμένος όγκος των καρτών συμπετέχουν στο έθνικό εισόδημα είναι αντιπροσώπητα χρήσιμη εάν $\Sigma \nu \Sigma \epsilon \iota \Sigma \eta$ για τη μεσοπρόθεση εξέλιξη του ποσοστού της υπεραξίας, αφού μεσοπρόθεσμα οι προσαρμογές των συνόλων δεν οδηγούν σ' αποφασιστική αλλαγή των ποσοστών.

Υπάρχει όμως μια οδυώδης διαφορά ανάμεσα στο οικονομικό θαύμα της Δυτικής Γερμανίας, Γαλλίας, Ιαπωνίας στη δεκαετία του 1950 και των ΠΠΑ στη δεκαετία του 1940 άραως και τις εξελίξεις στη χιλιερική Γερμανία άραως — μ' όλη την άριστη άνεση του ποσοστού της υπεραξίας δ' ο σημειώθηκε στη χιλιερική Γερμανία μια εξέλιξη αόληρη, στις Ιαπωνικές, όχι πολυμικές, επενδύσεις. Η αόληση στις επενδύσεις έφαιλόταν σχεδόν άποικιστικά στις πρωτοβουλίες του κράτους, ιδίτερα για τους έξοπλισμούς. Στη χιλιερική οικονομία δεν εκδηλώθηκαν έπιμένως τάσεις για μία σφοδρωτική και μακροπρόθεση ανάπτυξη της οικονομίας. Τέ ίδιο, κυρίως κυρίως, ισχύει για την πολυμική οικονομία των ΠΠΑ το 1941—1944. Ανάθετα η αόληση του ποσοστού της υπεραξίας στη Δυτική Γερμανία, Ιαπωνία, Γαλλία κι Αμερική στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1950 και το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1960 οδηγεί σε μία μεγάλη ανάπτυξη των ιδιωτικών κι όχι πολυμικών επενδύσεων, έηλκθ' σε μία σφοδρωτική ανάπτυξη της οικονομίας έξω από το πεδίο της πολυμικής βιομηχανίας.

Τέ 1938 οι Ιαπωνικές επενδύσεις στη γερμανική βιομηχανία ξεπερνούσαν αυτές του 1928 κατά μέλις 25%, και το 1937 είχαν άραθι κάτω από το επίπεδό τους πριν την οικονομική κρίση. Αέζκει να συγκρίνουμε τούτη την εξέλιξη με την πορεία της βιομηχανικής παραγωγής του, από 100 το 1928, έφτασε το 117 το 1937 και το 125 το 1938^(**). Σφαιόταν έηλκθ' πάντα χρόνια χιλιερικής οικονομίας σε συνθήκες έντατων έξοπλισμών και στις παραμέντες του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, για να έφταει ο σχετισμός ανάμεσα στις ιδιωτικές βιομηχανικές επενδύσεις και τη βιομηχανική παραγωγή στη θέση που κατέχε πριν το ξέσπασμα της μεγάλης οικονομικής κρίσης.

Στις ΠΠΑ οι άραθ' έφτασε Ιαπωνικές επενδύσεις υπέρχον την περίοδο 1939—1945 άπέναντι στο επίπεδο του 1929 — ή μοναδική

εξάρκειας σημειώθηκε το 1941. Το 1946 - 1947 ξεπεράστηκε ο όγκος επενδύσεων του 1929. Όμως ο μέσος όρος το 1940—1947 μείνει ένα πέμπτο σπάνιας άκωλύριστων ιδιωτικών επενδύσεων, που σε σταθερές τιμές ύστερεί κατά 21% άπέναντι στο 1929 (10). Άκόμη κι ε μέσος όρος το 1945—1947 ύστερεί λίγο άπέναντι στο 1929, ενώ στα χρόνια τούτα χρόνια ή μεταπολεμική βιομηχανία εξαοράλισε με μέση παραγωγή κατά 78% άνωτερη άπό το 1929 και σε συνολικά άναλήριστε ιδιωτικές κοινοτικές πρωτόν ήταν 64% μεγαλύτερο άπό το 1929.

Τρείς είναι οι κύριες ατίες για την καθυστέρηση στις ιδιωτικές επενδύσεις:

1. Πρώτη την καλλούτο διαμόρφωση μιας πολεμικής οικονομίας στη Γερμανία κι άφαισι μετό τον περικυλώ το 1933 ή σχετική άποτέλειά της σούε περικυλικής μισθός και την ιδιωτική καταγύλιση, άπέταλες φργκό για μόν άύξηση των επενδύσεων στο Τμήμα II. Τούτο άοκτος άνωμακτικά μόν επίδραση στις προσδοκίες διάθεσης των προόδων του, που είχε το Τμήμα I, κι άπομένους και στις επενδύσεις του (11).

2. Μετά την άλοκλήρωση της πολεμικής βιομηχανίας ε όγκος των παραγόμενων μέσων καταστροφής — Τμήμα III — γίνεται τόσο μεγάλος που δέν υπάρχει πιά σε άλλες προποθέσεις για μία πολύ διαφυμένη άναπαραγωγή ή άστο και μόν έλαφρά διαορυμένη άναπαραγωγή. Έφόσον τα παραγόμενα στο Τμήμα III έδω δέν μπαίνουν στη διαδικασία άναπαραγωγής, διαοοριύγεται ένα χάσμα άνάμεσα στην άπόλυτη άύξηση της βιομηχανικής παραγωγής και τις δυνατότητες για παραπέρα άνάπτυξη της. Όταν, π.χ., μέσα σε 4 χρόνια ο έλκντης της παραγωγής άνεθείναι άπό 100 σε 150, άλλά σε 35 άεμπροσκειάι άραθά το Τμήματος III, τότε το Τμήμα I και II διαθέτουν για την άναπαραγωγή μόνάχα (15 (150 μείον 35). Κι όταν άπ' αύτά τα 115 20 περίπου άπό το Τμήμα I και 15 άπό το Τμήμα II πρέπει να διατεθούν για την παραγωγή στο Τμήμα III, τότε στην πραγματικότητα και σε σύγκριση με το άφετηριακό έτος (1940 για τις IIIA) σημειώνεται συρρίκνωση κι όχι διεύρυνση της άναπαραγωγής — ή άναπαραγωγή στο 3ου παραγωγικό Τμήμα διαθέσι πιά μόνάχα 80 για τις άνάγκες της, άντι για 100 στην άρχή της τετραετίας (12). Μ' άλλα λόγια: Τη συτόρωση το 1940 άποδνθεί μακροπρόθεσμα μόνάχα με πολεμική βιομηχανία πού άπορρηφά πλέονάζοντα κεφάλαια και δε ρίχνει στην πολεμική βιομηχανία κεφάλαια άποκατόμενα για τη διεύρυνση της παραγωγής στο Τμήματα I και II. Π έπείκτωρ της έξοκιστικής άρκαρητότητας και της πολεμικής βιομηχανίας πέραν άπ' αυτό το σημείο μακροπρόθεσμα κι έλο πιά πολύ καταστροφή: τις άντικειμενικές

προβλεπόμενες για τη θεωρημένη αναπαραγωγή κι έτσι μακροπρόθεσμα παρεμποδίζει τη συσσώρευση του κεφαλαίου έτσι να την υποδομηθεί.

3. Όπως υπολόγιζαν, με βάση επίσημα στοιχεία, ο Γιούργκεν Κουτζίουσι (47), η μέση παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία παραγωγής ειδών καταναλωτή έπεσε το 1937 και έτω έτσι το έπιασε το 1932. Εποικά, δηλαδή, η χιτλερική δικτατορία δεν κατάφερε να αυξήσει τη σ χ ε τ ε κ ή υπεραξία και πέτυχε μόνον αύξηση στο ποσοστό υπεραξίας μόνον ανεβάζοντας την α π δ α υ τ η υπεραξία καθώς και μειώνοντας την αξία του δημοσώματος εργασιακή δύναμη. Οι δυνατότητες προς αυτές τις κατευθύνσεις είναι φυσικά περιορισμένες. Αντίθετα των άλλων καπιταλισμό χαρακτηρίζει ο ά μέθοδος διενέργειας προπάντων η αύξηση της σ χ ε τ ε κ ή ς υπεραξίας.

Τα στοιχεία αυτά είναι σπουδαία, γιατί αποκαλύπτουν ότι αυτή καθυστερή ή αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών δεν μπορεί μακροπρόθεσμα να επιφέρει μόνον επιτάχυνση στη συσσώρευση κι η μέγιστη αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών δεν μπορεί να ξεπεράσει μονίμως το όριο για την αξιοποίηση του κεφαλαίου. Για να οδηγήσει η μεγάλη αύξηση στο ποσοστό της υπεραξίας — που παρατηρήθηκε στη Γερμανία μετά το 1933 κι έπειτα ξανά μετά το 1945, και στις υπό πολλές άλλες帝国主义τικές χώρες μετά το 1945 — πραγματικά σε μακροπρόθεσμη επιτάχυνση στη συσσώρευση του κεφαλαίου, δηλαδή σ' ένα κρατικό κύριο με τέση επέκτασή, απαιτούνταν κι άλλες δύο πρόσθετες προϋποθέσεις: Μία γρήγορη διεύρυνση της γ ο ρ γ α κ α ι μ α λ ι σ τ α σ έ τ έ τ ι ε ς συνθήκες πού ή διεύρυνση αυτή, να μην έδηγήσει σε γρήγορη πτώση του ποσοστού υπεραξίας κι ένδεχόμενα του ποσοστού του κέρδους. Στις συγκεκριμένες συνθήκες, που επικράτησαν μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αυτό δεν μπορούσε να συντελεστεί με δική τους την γεωγραφικών όριών της αγοράς, αλλά μόνον με μόνον εφικτό τεχνολογική μεταστροφή του Υμνήματος Ι. Μόνον με τέτοις βασικά επαναστατική μεταβολή μπορεί να ξεκαθαρίσει ταυτόχρονα τη συσσωρευτική ανάπτυξη όλων των βιομηχανικών κλάδων, με μεγάλη αύξηση στην παραγωγή κούτρη της εργασίας και με σημαντική αύξηση της σχετικής υπεραξίας με ταυτόχρονη διεύρυνση της αγοράς για τέ είδη καταναλωτή (δηλαδή με βέωση στο πραγματικό εισόδημα των υποδομητήτων). Όρος για αυτό είναι να εργάζεται η αδιόραση αναπαραγωγή του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας, μαζί με την έφεύλωση σ' άποκατακατά παράγοντες σχετικά εξοχέωση της μηχανολογίας των εργασιών,

τή διατήρησή του κόστους της υπεραξίας ο' επίπλοιο άνώτερο από το μέσον όρο.

Αυτό ή άκρεβώς είναι ή ρόττα του δυτικογερμανικού οικονομικού θεώματος που άκολούθησε τή νομισματική μεταρρύθμιση, καθώς επίσης, με λιγαστές παραλλήλας, όλων τών οικονομικών θεμάτων ο' ήμπεριαλιστικές χώρες μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ένα δέκα χρόνια, από το 1949 μέχρι το 1959, ή συμμετοχή των μεσοκλασμάτων των και μισθωτών στο έθνικό εισόδημα ύστερασε ποσοστιαία άπέναντι στο 1929 καί το 1932 (46).

Έτος	Έθνικό εισόδημα (σε δις μάρκα)	Αποθέριστο εισόδημα έξαρτημένης έργασίας (σε δις μάρκα)	Π: 1
1929	42,9	26,5	61,9%
1932	25,2	15,6	61,8%
1938	47,3	26,0	54,9%
1950	76,2	44,1	50,1%
1959	194,0	116,8	60,2%

Όταν λάβουμε υπόψη μας πώς από το 1929 καί πέρα αύξηθηκε σημαντικά, επί βάσεως 1929, το πένω από 80%, το ποσοστό των μισθωτοτήτων στο σύνολο του οικονομικά άνεργού πληθυσμού, καί προχωρήσουμε να υπολογίσουμε το εισόδημα ανά μισθωτοτήτο σε σχέση με το κοινωνικό προϊόν ανά κάτοικο, για να φτάσουμε στη σχέση $\frac{\sigma\chi\epsilon\tau\epsilon\pi\acute{\eta}\sigma\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron\chi\acute{\eta}\tau\omicron\theta\mu\epsilon\sigma\omicron\upsilon\mu\epsilon\sigma\theta\epsilon\theta}{\mu\epsilon\tau\omicron\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron\chi\acute{\eta}\tau\omicron\theta\mu\epsilon\sigma\omicron\upsilon\mu\epsilon\sigma\theta\epsilon\theta}$, βλέπουμε ότι σε σύγκριση με μία βάση 100 για το 1929 ή συμμετοχή αυτή έπεσε σε 140 το 1950, 129 το 1962, 121 το 1965 καί μόλις 117 το 1959. Βεβαίως έπεσε κάτω από το επίπεδο του 1938, επί χιλιετηρίου, όταν ήταν 125 (49). Τή φορά αυτή, όμως, τήν αύξηση στο ποσοστό της υπεραξίας δε συνόδευσε, όπως είχε γίνει το 1933—1938, μία σχετική άποσταλμάτωση της παραγωγικότητας της έργασίας, αλλά άπεναντίας ή γρήγορη άνοδος της σάν άποτέλεσμα της άπαιχτημένης τεχνολογικής άκινώσεως. Η ένταξη άπαιχτημένων προσώπων, άργιστά, μελετήτορων καί νοικοκυρών στην παραγωγική διαδικασία εξασφάλισε τήν άβεβαιή άναπαρχαγή των έφεδρικών στρατών της βιομηχανίας, καί έτσι παράμεινε περιρισμένη ή συμμετοχή του μεσοκλάσου στη συνθηκομενημένη άξία. Μενάχα άφοι πραγματοποιήθηκε ή πλήρης άποαχόληση καί το σύνολο τών κενών θέσεων ξαίερωσε το σύνολο των άνέργων, βεβαίως από το 1960 καί πέρα, άρχισε ν' αύξάνει ή σχετική συμμετοχή του μεσο-

κρίματων. Ταυτόχρονα άρχισε να πέφτει το ποσοστό της υπεραξίας και το μέσο ποσοστό του κέρδους. Οι καπιταλιστές άρχικά προσπάθησαν ν' αναγκάσουν αυτήν την τάξη με την επιτάχυνση της αυτοματοποίησης, αλλά από τέλος αυτή τους δόθηκε στην άφρον το 1966—1967 (53).

Άρκετά η μακροπρόθεσμη ύψωση του ποσοστού της υπεραξίας διαμέσω της μακροπρόθεσμης ανακατανομής του έφεδρικού τραπεζού της βιομηχανίας, δηλαδή η μακροπρόθεσμη διεύθυνση της άγρως διαμέσου μιας επιτάχυνσης στην τεχνολογική ανάπτυξη, άφαιέρου η μακροπρόθεσμη ύψωση του ποσοστού της υπεραξίας με ταυτόχρονη ύψωση των πραγματικών μισθών (της τιμής του εμπροσθόκειτος έργασιμής δύναμης, άρχικά, κι έπειτα της αξίας της) — αυτός είναι ο αυγακαρμένος συνδυασμός που έξηγει τη συστηματική μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, της αύξησης των υπεριοικιστικών χωρών στην περίοδο 1945—1965, ε' άνοίξαν μ' έσα έγιναν στά χρόνια του χιτλερικού ή πάνω στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Όμως, η χιτλερική δικτατορία κι ε' παγκόσμιο πόλεμος δημιουργήσαν τις άπαραίτητες προϋποθέσεις για την έννομη τάξη για το κεφάλαιο εξέλιξη, άφω επιτρέψανε τη βιοικτική αύξηση στο ποσοστό της υπεραξίας και τη άρκετική μείωση στην αξία της έργασιμής δύναμης. Κάτω από τις όχληδες, αίσθηματις συνθήκες που έπικράτησαν μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, μ' ένα προλαταμύτο που τη μαχητικότητα του αύξησε αίσθημα ή επιέρεση της ρωσικής επανάστασης και των διεθνών επαναστατικών κινήματων, μια τέτια εξέλιξη δέν ήταν άδύνατη.

Τό ρόλο, που έπαιξε στη άστική Γερμανία η άπορρόφηση έδαφ και παραπάνω έκαταμύριων προσφύγων κι άρκετων έκαταμύριων ξένων έργασιμών, έπαιξε στην Ιταλία η άπορρόφηση έκαταμύριων άγροτών κι άλλων κατόνων της Νότις Ιταλίας από τη βιομηχανία της Βόρεις Ιταλίας. Στην Ιαπωνία τό έδα πρώτο καταρτίστηκε με την άπορρόφηση έκαταμύριων άγροτών κι έργαζόμενων στους άλλους παραιοικικούς οικονομικούς τομείς στη μεγάλη μοντέρνα βιομηχανία. Έπρόκειτο για μόν άπαραίτητη, κι άπαρατή, προϋπόθεση για νά κρατη ή τ έ ποσοστό της υπεραξίας μακροπρόθεσμα πάνω από τ έ μέσον έσο, για νά εξασφαλιστή δηλαδή ένα μακροπρόθεσμα ψηλό μέσο ποσοστό κέρδους κι έτσι νά γίνει άδύνατη ή μακροπρόθεσμη συσώρευση του κεφάλαιου σε κλίμακα που νά ξεπερνά τό μέσον έσο. Έτσι, άνέμισε στη 1950 και τό 1965 πάνω 7 έκατομύρια έργαζόμενοι έφυγαν από τη γεωργία (54). Παρόλ'αυτά διπλασιάστηκε ε' αριθμός των μετεκσυνηρητων στη μεταποίηση — αύξησε από 4 ε' σε 9 έκατομύρια. Η συνολική αξία των καταβληθέντων από τη μεταποιητική βιομηχανία μισθών και μισθώματων (συμπεριλαμβάινοντας και τις άμειβές των άνώτερων

υποαλλήλων που θάπρεπε να λειτουργούν σαν κίνημα της υπεραξίας κι έχι του μεταβλητού κεφάλαιου) ανέβηκε από 744 δις γιέν το 1955 σε 2.733,5 δις γιέν το 1963. Ταυτόχρονα η προστιθέμενη αξία στη μεταποιητική βιομηχανία αυξήθηκε από κάπου 1.090 δις γιέν σε 7.469 δις γιέν, κι οι έργοις επενδύσεις σε νέα πάγια κεφάλαια πήγαν στην ίδια βιομηχανία από 388 δις γιέν σε 1.750 δις γιέν (52). Επομένως εξηγεσθαι πώς έγιναν αυτά. Το 1960-1965 ο πραγματικός μισθός κατά αποκαταστάσεις αυξήθηκε στη μεταποιητική βιομηχανία κατά μονάχα 20%, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας ανέβηκε για κάθε αποκαταστάσιμο κατά 48% (53). Έτσι πραγματοποιήθηκε με τερπύνα αξιόπνη στην παραγωγή σχετικάς υπεραξίας.

Και για την Ελλάδα μπορεί γ' αποδειχτεί για τίτλη μείωση στη σχετική συμμετοχή του μεροκάματου. Η συμμετοχή μισθών, μεροκάματων κ' κοινωνικών υπηρεσιών στο έθνικό εισόδημα έμεινε περίπου άμετάβλητη το 1938-1960 (55,9% το 1938, 56,3% το 1960), όμως παραβλήθη το ποσοστό των μισθωτοτήτων στο σύνολο του εθνικού έθνους πληθυσμού αυξήθηκε από 70% σε 74,8%.

Η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της σχέσης ανάμεσα στο εισόδημα της εργασίας και του κεφάλαιου, όπως την τεκνουργούν για τη Γερμανία, προκαίνου για βιομηχανία και βιοτεχνία, ο Βάλτερ Γ. Χόφμαν και για τη μεταποιητική βιομηχανία των ΗΠΑ ή άμερικάνικη σκαπτική υπηρεσία, αποτελεί σφρή ένδειξη για την ύπαρξη μακρών κυμάτων στην ένταπνση του κεφαλαίου. Έπικυαλαβόμω πώς πρόκειται για έθνικτικά ποσά κι έχι για πέντες δώδεκάμηνω από αντίστοιχον έπικυαρόν στις κατηγορίες του Μάρξ. Γι Χόφμαν αρκείσε το εισόδημα των άμικερων υποαλλήλων από το συνολικό εισόδημα των μισθωτοτήτων, αλλά δεν μπόρεσε να περιλάβει στο εισόδημα του κεφαλαίου από τη βιομηχανία και τη βιοτεχνία δηλ. κείνη την υπεραξία που παράγεται σ' αυτούς υπό κλάδους άλλη πού ή ένταπνση της γίνεται έξω από αυτούς. Όμως και πάλι διαπιστώνεται εύκολα το μακροπρόθεσμο άνω-κάτω έπικυαμα του ποσοστού της υπεραξίας και διαφύκεται (54) ίτσι ή άδικονση προπάλλει της σφάλης του Καλμπερτζ και γενικά της άκονθρικτής ένταπνής να μετατρέψει σε άξίωμα ή μύθος για την άνάλλαγη συμμετοχής της εργασίας ού καθάρη προσόν:

Έτος	Εισόδημα κεφάλαια I στὴ γερμαν. βιομηχανία καὶ βιοτεχνία κὴ βιοτεχνικὴν ὑπόθεσιν	Εισόδημα κεφάλαια II στὴ γερμαν. βιομηχανία καὶ βιοτεχνία	1 : II
1870	738	3.716	
1871	900	3.930	
1872	1.175	4.461	
1873	1.316	5.099	
1874	1.174	5.310	
1876	1.083	5.405	
1878	998	5.366	
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ 1870 — 1876			22,2%
1907	4.995	16.086	
1908	4.554	16.035	
1909	4.536	16.248	
1910	4.890	17.164	
1911	5.198	18.291	
1912	5.910	19.374	
1913	6.242	20.133	
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ 1907 — 1913			29,4%
1925	2.817	31.232	
1926	2.295	30.078	
1927	5.900	36.636	
1928	5.383	40.839	
1929	5.489	42.915	
1930	3.044	39.169	
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ 1925 — 1930			11,2%
1935	7.088	30.485	
1936	7.566	33.336	
1937	16.488	36.590	
1938	17.049	39.494	
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ 1935 — 1938			32,3%

1950	15.482	38.043	30.7%
1953	24.919	56.884	
1954	30.357	62.819	
1955	32.976	70.738	
1956	34.352	71.083	
1957	37.482	85.765	
1958	37.130	92.088	
1959	46.643	98.357	
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ 1963 1959			44.7%

Με πύκνωση ανάμεσα στ' 1950 και τ' 1927—1928 δείχνει σ' ποιά βαθμό μπόρεσε ν' αναπαράχ-τ' τ' 1950 τ' πολλή αύξημένη στ' χρό-νια τ'3 Τρίτου Ρεύχ ποσότη-τ'ς ύπεραξίας. Με άμεσάβλητο τ' εισόδη-μα τ'3ς έργασίας (μέσος όρος στ' χειμερινή περίοδο 38,7 ελς μάρακ, τ' 1950 38,9 ελς μάρακ), ή ύπεραξία π'3ς ύλοποιήθηκαν διατηχανία και έσοτχανία σχεδόν τ ρ ι π λ α σ ι α σ τ η κ ε — αξιζήθηκε από 5,6 ελς μάρακ (σέ μέσον όρος) σέ 10,3 ελς μάρακ. Μονάχα τ'3ς δεκα-ετία τ'3ς 1960 μειώθηκε ξανά τ'3ς ποσότη-τ'ς ύπεραξίας⁽³⁰⁾.

Οι σχετ.και με τήν άμεσάβλητη μεταποιητική διατηχανία άριθμοί ύπερέχουν έν μέρει πολύ άπό τ'3ς προκινωμενές σήνολα τ'3ς Βάνε. Κύ-ρια αίτία είναι π'3ς άνω ως ή ύλοποίηση τ'3ς ύπεραξίας πραγματοποι-είται έλν και τ'3ς πολύ έξο: άπό τή μεταποιητική διατηχανία.

Τ'3ς ύπολογισμοί τ'3ς μακροορθόθεσης εξέλιξης τ'3ς ποσότη-τ'ς ύπερ-αξίας στ'3ς μεταποιητική διατηχανία τ'3ς ΗΠΑ δυσκολεύει έπιπρόσθε-τα τ'3ς γεγονόες π'3ς οι έπίσημες στατιστικές γι'3ς τή μεταποίηση έντά-σσον τ'3ς άποσθέσεις στ'3ς προστιθέμενη άξία, δίχως ν' άναφέρουν τ'3ς ά-κριβές τ'3ς σήνολα. Εάναμα έλνκν ύπολογισμοί με βάση τή μέθοδο τ'3ς Τζέξερ Έκίλμαν⁽³¹⁾. Άνακρίνται έπίσης ή δυσκολία κατά πόσο πρέ-πει ν'3ς περιλάβει κανείς μονάχα τ'3ς μισθούς τ'3ς παραγωγικών έργα-σών στ'3ς μεσάβλητο κεφάλαιο ή έν'3ς ν'3ς να συμπεριλάβει: κι ένα μέ-ρος τ'3ς ύπαλλήλων — κείνων π'3ς κατά τ'3ς όρους τ'3ς Μάρξ είναι άπαραίτητοι γι'3ς τή παραγωγή και πραγματοποιήση τ'3ς άξίαν χρή-σης — τ'3ς παράλ'3ς μεσάβλητο κεφάλαιο. Όρθόσον γ'3ς έλνκν άποψη ή άποψη, πρέπει έπίσης ν'3ς καθοριστ'3ς πόσο μεγάλο είναι αυτό τ'3ς μέρος.

Παραθέτουμε παρακάτω τ'3ς τ'3ς σειρές άριθμ'3ς π'3ς σ'3ς ελίζονται όλες σ'3ς έπίσημα στοιχεία:

Σειρά Ι : Ύπεραξία τ'3ς προστιθέμενη άξία μέτ'3ς τ'3ς μικρότητα.

Σειρά II : Υπεραξία τών προστιθέμενη αξία μείον τις αποσβέσεις και τὰ μερικάμεινα.

Σειρά III: Υπεραξία τών προστιθέμενη αξία μείον τὰ μερικάμεινα και τὸ 50% τῶν μεθόν.

Σειρά IV : Υπεραξία τών προστιθέμενη αξία μείον αποσβέσεις, μερικάμεινα και τὸ 50% τῶν μεθόν.

Στις σειρές III και IV, ἐπομένως, τὸ 60% συνυπολογίζεται σὺν μετὰλλὰ τὸ κεφάλαιο:

Έτος	ΠΟΣΟΣΤΟ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ, ΔΙΑΦ. ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ ΜΕΤΑΒΑΛΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ			
	I	II	III	IV
1904	146%	134%	117%	97%
1914	149%	127%	104%	94%
1919	146%	125%	108%	94%
1923	142%	127%	108%	84%
1929	180%	168%	136%	113%
1935	153%	135%	124%	97%
1939	163%	154% (57)
1947	146%	120%	113%	98%
1950	159%	140%	118%	102%
1954	161%	143%	112%	96%
1958	185%	165%	121%	103%
1963	200%	192%	137%	124%
1966	219%	200%	148%	131% (58)

Ἡ ἐργαγία αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν εἶναι, σὺν ἀποτίεσιν τῆς καταπολεμητικῆς οὐσιότητος ἀνάμεσα σὲ τέσσαρις σειρές, σχετικὰ ἀπλῆ, ἐν καιρῷ ἔνα σημείον ἀποδοῦναι προέληματικῇ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας μέχρι μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον τὸ ποσοστὸ τῆς ὑπεραξίας πέφτει ἀργά. Τότε ἀπειλῶναι τὴν μακροπρόθεσμη μείωση τῆς ἀνεργίας και τὸ ἐνέχυρον τῶν ἐργατικῶν ἀνδραγαθιῶν. Τὸ ποσοστὸ ἀνελάνει ἔπειτα ἀπότομα σὴν «περίοδο εὐημερίας» τοῦ 1923—1929, σὺν ἀποτέλεσμα τῆς γρήγορης αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας (παραγωγὴ σχετικῆς ὑπεραξίας) και τῆς ἀναδημοσιουργίας τοῦ ἀφαιρούμενου σφατῆ τῆς διοικητικῆς. Πέφτει, ὑψύτερον ὑπὸ εἰς ἀνταρθεῖσαι συνθήκας, πάλιν σὲ μεγάλη οἰκονομικὴ κρίση σὺν ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως σὲ μερικὴ ἀπασχόληση, καὶ μείωση τὴν ἀπὸλυτὴ ὑπεραξία και

συνεπλάγχθη σχετικώς μεγαλύτερα γυνικά έξοδα. Κυμαίνονται διακλίνοντα πάνω τῇ δεύτερῳ παγκόσμιῳ πόλεμῳ καὶ ἔπειτα (ἐξαρπύσας ἀρχικά, καὶ ἔπειτα ἀνασυγκρότησιν τοῦ ἐφεδρικοῦ στρατοῦ), καὶ τέλος ἀνεκδύναμι αὐφως μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1910, σὺν ἀποτέλεσμα τῆς τεθνήσκουσας ἀξίτητος στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὴν παραγωγὴν σχετικῆς ὑπεραξίας.

Ἡ τρίτη καὶ ἡ τέταρτη σειρά ἀριθμῶν διαφέρει ελαφρῶς ἀπὸ τούτης: τῶρα ἀναφερόμενος σὲ τοῦτο τὸ κεφάλαιο ὑπολογισμοὺς καὶ πιθανὸν ἀναποκαρίνεται πρὸ πλείονα σελὲς πραγματικῶς ἐξελίξεις. Μὲ τίς αὐτὸς καὶ τῆς σειράς μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε πλεὺς καλὰ τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν καθὺς καὶ τὴν ἐπιταχυνέναν εἰσαγωγήν τῆς αὐτομάτης στίς ΗΠΑ κατὰ τὴν δεκαετίαν τοῦ 1890 καὶ σὺν ΟΔΑ κατὰ τὴν δεκαετίαν τοῦ 1900. Πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς τρίτης τεχνολογικῆς ἀποκάλυψης ὑπῆρξεν ἡ σχετικὴ μείωσις στὰ ποσοστὰ τοῦ ἡ ἀξία τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν μηχανῶν συμπεριέχει στήν μέσιν ἀξίαν τῶν ἀπορροφημάτων — αὐξήθηκε θλιβρῶς ἡ σημασία τῶν μεροκάματων τοῦ κόστους κατὰ μονάδα (⁷⁰). Ἰὼν τὸν ἀτομικὸν καπιταλιστὴν ὁ ἀγώνισεν γιὰ τὴν αὐξήσασιν τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑπεραξίας μεταφράζεται ἐμπειρικῶς σὲ ἀγῶνα γιὰ τὴν μείωσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦτου συμπεριτοχῆς τῶν μεροκάματων σὺν τελικῇ ἀξίᾳ. Στόχος τῆς αὐτοεπίσης ἦταν νὰ περῶναι αὐτὴν τὴν μέσιν, καὶ ν' ἀνασυγκροτῇ περὶ παράλληλα τὸν ἐφεδρικὸν στρατὸν τῆς εἰσπραχτικῆς.

Σὲ μὴν ἐνδιαφέρουσαν θυσίᾳς ἔμεινεν ἀκόμη ἀθηματούνη, μελέτη τοῦ ὁ Σάιν Μάιτς κατὰλήγει σὲ ἀντίθετον συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τίς ἀρχαίς τοῦ αἵωνα μετὰ μέχρι μετὰ τὸ δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἡ μακροπρόθεσμος κίνησις τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑπεραξίας ἦταν ἐννοια πτωτική. Παραδέχεται: θέβαιεν εἶναι μετὰ τὸ 1948 ἡ μείωσις αὐτῇ σὲ ποσοστὸ ὑπεραξίας σωματικῆς καὶ κείνο ἀρχίτε ν' ἀνεκδύναμι ἀρχῇ. Ὁ Μάιτς προσπάθησε νὰ ἐντάξῃ τὰ ἐπίσημα ἡμερολόγια στατιστικὰ ποσοστὰ πρὸ ἀκριβολόγησιν ἀπὸ τὸ Ρίτς καὶ στίς Μπάρν — Σωφρὺν στίς κατηγορίαις τοῦ Μάρξ. Ἦν αὐτὸ καὶ θεωρήσας μόνον τὰ μεροκάματα τῶν παραγωγικῶν ἐργασῶν σὲ «μεταβλητὸν κεφάλαιον», καὶ ἀποκρίσας χαρακτηριστὶ τὸ σύνολον τῶν ἐπιχειρησιακῶν κερδῶν σὺν ὑπεραξίᾳ. Οἱ δὲ αὐτὶς πρωτοβουλίας ἦσαν ἀπλόητα μέσα σὲ πνεῦμα τῆς μαρξικῆς ἀνάλυσης. Ὅμως, ὁ Μάιτς ὑποπίπτει σ' ἕνα διπλὸ σφάλμα, πρὸ καὶ σπρεβλῶναι τὰ συμπεράσματά του (⁶⁰). Πρῶτον, θεωρεῖ σὺν ὑπεραξίᾳ μόνον τὰ οὐκὸν κέρβη των καπιταλιστικῶν ἐπιχειρῶν, καθὼς καὶ τὰ «καθαρά» ἐσοδα ἀπὸ τόκους καὶ γαιοπρόσοδον, μέλου πρὸ κατὰ τὸ Μάρξ οἱ φέρει εἶναι μέγας τῆς κοινωνικῆς ὑπεραξίας (⁶¹). Δεύτερον, προσθέτει σὲ ματαθλητὸν κεφάλαιον τοὺς μισθοὺς τῶν ἀπασχολομένων σ' ἐπιχειρήσεις παραχῆς ὑπηρεσιῶν ἐργαζῶν, μέλου πρὸ μὲ θάσῃ τὴν αὐστηρὴν ἐργιτεινὰ

της θεωρίας για την αξία - εργασία σε παραχόμενες υπηρεσίες στη στενή έννοια του όρου — είχαν διακρίνει τους απασχολούμενους στις μεταφορές και στις υπηρεσίες άμεσώτατος ηλεκτρισμού και θέρμανσης — δεν είναι εμπειρικά και για αυτό δεν παράχουν αξία⁽⁶²⁾. Έφ' όσον γίνονταν οι δουλειές προεργασίας στους πύργους του Μάιντ, εξαφανίζεται το φαινόμενο της μικροπρόθεσμης πώσης στο ποσοστό ύπεραξίας. Ο ίδιος ο Μάιντ πραγματοποιήσει — μερικά κι άσχετος — μια τέτοια επανόρθωση με τη μορφή μιας απόθεσης και σε παράστημα της μελέτης του. Υπολογίζει εκεί το ποσοστό ύπεραξίας με βάση άκαθάρστους υπολογισμούς και ακαθόριστα κέρδη — κι και για το μαρξισμό δεν είναι νοητό οι φόροι (= αντίθεση με τις ασφαλιστικές εισφορές τους) που πληρώνουν οι εργάτες να συνυπολογιστούν στο μετωπικό κεφάλαιο, άρα το προϊόν τους είναι άσχετο με την άνωπαραγωγή ως εμπειρικά εργατικά έξοδα. Με κι αυτό η άνωπαραγωγή επανόρθωση του Μάιντ άρχει να ν' ερμηνεύει το ποσοστό της ύπεραξίας στην περίοδο 1940 - 1960 και σε σύγκριση με το 1930 - 1940 από 45,1% σε 57,1%⁽⁶³⁾. Με ελακδίστην της διόρθωσης ήα ήας έδωκε μιαν ερμηνεία που συμφωνεί απόλυτα με τις σειράς αριθμών που προαναφέραμε.

Το παράδειγμα των ΠΠΑ από το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου μέχρι το 1960 έχει σημασία επειδή διαφαίνει την ισχυριτική του Άρθουρ Λούε προς μετά την εξαπόλυση των προκαπιταλιστικών τομέων της οικονομίας δεν μπορεί πια να γίνεται λόγος για μόνιμη άνωπαραγωγή του ξεδωρικού στρατού της βιομηχανίας. Ο Μάρξ απαιτείται κατά το Λούε όταν θέσπιζε για την κοινωνία που σφύζει της την κριτική πως π.ά.ν.ο.σ.τ.ή.δ.ι.τ.δ.ι.κ.α.π.ί.α.τ.ή.ε.σ.υ.σ.σ.ώ.ρ.ε.υ.σ.η.ε.τ.ο.δ.κ.ε.ε.π.λ.π.ι.ε.υ. ή βιομηχανική εργασία άνωκαθίσταται με τη «νεκρή»⁽⁶⁴⁾. Όμως ε' αυτό άκριβώς τα χρόνια παρατηρήθηκε η άνωκαθίσταση μηχανών στους εργάτες, μ' άποτέλεσμα η αντίδικα αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας να είναι μεγαλύτερη από την αντίδικα αύξηση της παραγωγής⁽⁶⁵⁾. Έτσι συνέβηκε ώστε ο άφενδικός στρατός της βιομηχανίας, που στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο έξαναμίστηκε σχεδόν, ν' άνασυγκροτηθή γρήγορα, μ' όλες τις μορφές διπλωματίας στο ποσοστό της ύπεραξίας⁽⁶⁶⁾.

Η άνωσυγκρότηση αυτή με εξαίρεση στρατού της βιομηχανίας στις ΠΠΑ μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, καθώς κι η συνδυασμός αύξανόμενων ποσοστών ύπεραξίας κι αύξησης στη πραγματικά μεροκάματο⁽⁶⁷⁾ στη Δυτική Εύρώπη και την Ιαπωνία από το 1945, ή και το 1948, και πέρα, σημειώθηκαν μονάχα με όλη τη σημαντική και μικροπρόθεσμη αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας. Καθρεφίζουν δηλαδή ένα «μεγάλο άλμα» στην παραγωγή σχετικής ύπεραξίας.

Αυτό άκρως είναι το νόημα της τρίτης τεχνολογικής επανάστασης και γι' αυτό κρίνεται είναι ένα δεδομένο απαραίτητο για την κατανόηση του ύστερου καπιταλισμού.

Όσο ή ύπαρξη του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας κάνει δυνατή την αύξηση στο ποσοστό του κέρδους — πράγμα που με τη σειρά του εξαρτάται από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στο Τμήμα II — δεν άναυώνει κανένα πρόβλημα. Μ' αυτήν την έννοια τα χρόνια 1949—1960 (στην περίπτωσή της ΟΔΙ' και της 'Ιταλίας), το 1931—1935 (για την 'Ιαπωνία), το 1951—1955 (για τις ΗΠΑ) πρέπει να θεωρηθούν προνομιακά για τον ύστερο καπιταλισμό. Σ' αυτά τα χρόνια, όλα τα δεδομένα φαίνονταν να εύνοούν την ανάπτυξη: Ή έπαιθονική δραστηριότητα ήταν έντονη, ή παραγωγικότητα της εργασίας ανέβαινε γρήγορα, κι υπήρχε ή έφεδρικός στρατός της βιομηχανίας από άδελφους π' αύξηση του ποσοστού της υπεραξίας και των πραγματικών μισθών και των από την παραγωγικότητα της εργασίας αλλά κι ενοίκια για με μείωση στις κοινωνικές ανάγκες.

Η Βρετανία αποτέλεσε την έξαιρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα. Ήταν ή μόνη ιμπεριαλιστική χώρα, όπου ή εργατική τάξη ούτε στο έσχατο παγκόσμιο πόλεμο ούτε κι έπειτα γνώρισε ήττα πολιτική, οικονομική ή ήθική⁽⁸⁾; όπου ή εργατική κλάση με μαχητικότητα της κι ή πλήρης απασχόληση έότασε για 20 και παραπάνω χρόνια. Γι' αυτό το και δεν μπόρεσε να υπάρξει: εκεί με σύστημα αύξηση στο ποσοστό της υπεραξίας. Από την καπιταλιστική σκοπιά, οι επικνώσεις ήσαν σκληρές: Πάντα, στο ποσοστό του κέρδους, πολύ βραδύτερη ανάπτυξη της οικονομίας και της αυταύρεσης παρά στις άλλες ιμπεριαλιστικές χώρες — κι ως σημειώσαμε πώς για την περιορισμένη αυτή ανάπτυξη εύθυνόταν σε μεγάλο βαθμό ή τρωτική επίδραση της έιθούς οικονομικής ανάπτυξης πάνω στη βρετανική οικονομία. Από Βρετανολογικά γωνιές ήχισοίονταν συνεχώς την παρακάτω πίνακα, που φυσικά στήριζεταν σε στατιστικά του ποσοστού του κέρδους από τις ίδιες τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις κι όχι με βάση τη θεωρία της υπεραξίας του Μάρξ⁽⁹⁾.

Το ποσοστό του κέρδους σάν ποσοστό των καθαμών εσόδων στις βιομημίες (βιομηχανικές κι έμπορικές) έτοιμίες της Βρετανίας.

Διαθέσιμ. ποσοστό κέρδους Κολομβ. ποσοστό κέρδους

1950—1964	16,6%	6,7%
1965—1969	14,7%	7,0%

1960—1964	18,0%	7,0%
1965—1969	11,7%	5,3%
1968	11,6%	5,2%
1969	11,1%	4,7%
1970	9,7%	4,1%

Μόλις όμως η ανάπτυξη βέβαιη στη μείωση κι εξοφάνιση του έρεθικού σπασμού της Εργασιμότητας, ενώ ταυτόχρονα με την άλλαγή των γενικών όρων να διαλύονται ο καπιταλισμός κι η ήττα στην εργασία, τα προσανατολίζα χρόνια του ύστερου καπιταλισμού κερμαίστηκαν. Δεν ήταν πια δυνατή η αυτόματη αύξηση ή έστω σταθεροποίηση σε φηλό πλάτος του ποσοστού του υπερκέρους. Και ξαναρχισε η μείωση γρήγορα από το ποσοστό της υπερκέρους. Ο μεγάλος βαθμός της απασχόλησης συνέθεσε απομαρτωτικό στην ένσχυση των μισθολογικών. Έγινε προσπάθεια να εμποδισθούν, με μέτρα όχι οικονομικά, από το να επιδειώξουν μια μείωση σε ποσοστό της υπερκέρους. Αυτός είναι ο στόχος των περικυκλωμένων κρατικών παρεμβάσεων που αποβλέπουν όλες τους στον «απομαρτωτικό προγραμματισμό», στη «συντονισμένη δράση», σε μια «πολιτική εισοδημάτων», κι ακόμη και σε μια κρατική πολιτική μισθών» ή και το κλείσιμο των ήμερομισθίων. Κι επιπλέον, για γρήγορα αύξηση των συνδεδεμένων σε μισθολογικά, μια γρήγορα ανεξαρτησία των συνδικάτων κι ένα απεριόριστο δικαίωμα άπαιξίας αντιπροσωπεύουν εμπόδια γι' αυτήν την επιδίωξη, πρέπει ένα «έκτακτο κράτος» να τα παραμερίσει με διάφορα νομοθετικά μέσα.

Το πέραςμα, γύρω στο 1966—1967, από ένα «μικρό κόμα με βασική τάση την ανάπτυξη» σ' ένα «μικρό κόμα με βασική τάση την αποταλμάτωση» συνδέεται στενά με τούτη την πάλη γύρω από το ποσοστό υπερκέρους. Ο ύστερος καπιταλισμός δεν μπορεί να ξεφύγει μίαν περίοδο σχετικής επιδείνωσης στην οικονομική ανάπτυξη, έφ'όσον δεν καταφέρει να σπάσει την αντίσταση των μισθολογικών και να εξαπολύσει μια πρόσθετη και δραστηρή αύξηση στο ποσοστό της υπερκέρους. Τότε όμως δεν μπορεί να κατορθώσει δίχως μίαν αποταλμάτωση, ακόμη και μια πρόσκαιρη πτώση, του πραγματικού μισθολογικού. Γι' αυτό κι άρχισε σ' όλες τις ιμπεριαλιστικές χώρες από μέσα της δεκαετίας του 1960—1970 μια φάση έντονοτερων τάσεων ανταγωνισμού. Εκκινώντας από τη Βρετανία, την Ιταλία και τη Γαλλία, η πάλη των τάσεων επεκτάθηκε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και την ύπόλοιπη καπιταλιστική Ευρώπη, άργότερα και στην Ιαπωνία και τις ΗΠΑ. Η άθροιση στους ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς άγος

στελεί τις δυνατότητες ν' αποφευχθεί μία τέτοια εξέλιξη με την εξαγωγή των κοινωνικών εντάσεων κι βλαιοτέρη με την εξαγωγή της ανεργίας.

Σταθερή δεικνύει πως ταξικώς αντιπροσωπευτικές το κεφάλαιο δεν έχει τη δυνατότητα ν' αμείψαι σοβαρά το πωστό της υπερβίας (σε κλίμακα ανάλογη με τα χρόνια του χιλιετίου και του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου) όσο οι συνθήκες στην αγορά εργασίας επιδρούν στο «συστημικό των δυναμικών» σε βάρος του προλεταριάτου. Η άμεση ρυμμένη αναπαραγωγή του έφεδρικού στρατού της βιομηχανίας έγινε για τοπική συνειδητότητα πλάτος της οικονομικής πολιτικής του κεφαλαίου (73). Συνεπώς επιβάλλεται να προσχηθήσουμε, ξεκινώντας από το ανατρεπόμενο στην ύποσημειωση 14 τοπίο της Ρόζα Λούξεμπουργκ, σε έναν ανάλογο των έφεδρων συστατικών στοιχείων του έφεδρικού τούτου στρατού και να προσέξουμε βλαιοτέρη τις αποφευκτικές για την ανασυγκρότηση του στρατού αυτού διακυμάνσεις στην εκπροχέλιση των γυναικών και των νέων. Έτσι π.χ. στις ΗΠΑ το σύνολο των απασχολούμενων ενήλικων γυναικών αύξηθηκε άσχετα στο 1950 και το 1971 κατά 71% και των απασχολούμενων νέων κατά 85%, ενώ στους ενήλικους άντρες παρατηρήθηκε μία αύξηση μόνο 16%. Έτσι φτάσαμε το Φεβράριο 1973 σ' ένα ποσοστό ανεργίας 18,8% για τους νέους και 10,5% για τις γυναίκες, σε σύγκριση με μόλις 2,7% για τους παντρεμένους άντρες. Η λειτουργία αυτή των νέων και των γυναικών σ' αναστασιακές δι-νλίσθον για τη συγκρότηση του έφεδρικού στρατού εξυπακούει διάτεια πίσω οι έπίσημοι άρμιοι της ανεργίας να μην αναπαράγονται στο πραγματικό της ύψος, αφού πολλές γυναίκες και νέοι δεν προσφέρουν την εργατική τους δύναμη όταν οι συνθήκες για την πώλησή της δεν είναι ενοχικές. Μελετώντας την αγορά εργασίας στην Τσαίλι, η Λούκα Μελνιόλεζι άφτιπα σ' ένα άπλοο σύγγραμμα την « ρ ο υ μ ε ν η α ν τ ρ ο π ο ς » που πρέπει να συμπλογοστέ στον έφεδρικό στρατό της βιομηχανίας (74). Γι' απεπλοισμός διαθέτει σήμερα δυο μέσα για την ανασυγκρότηση του έφεδρικού στρατού: Άφενός την αύξηση στην εξαγωγή κεφαλαίου και τη συστηματική μείωση των επενδύσεων στο έσω-τερικό, το κεφάλαιο δηλαδή να πηγαίνει όπου υπάρχουν άκρη πλεονάζοντα εργατικά χέρια αντί να μεταφέρει τα πλεονάζοντα αυτά εργα-τικά χέρια στο πλεονάζον κεφάλαιο. Κι άφετέρου την άνταση στην α-νταμείωση, δηλαδή την άργάνωση των επενδύσεων με τρόπο που ν' απε-λευθερωθεί στο τό δυνατό πιο πολλή ζωντανή εργασία (βιομηχανίαση σε βάθος κι άχι· και πλάτος).

Μικροπρόθεσια κι οι δυο τούτοι άκτικοί άδγγον το περιορισμέ-νες μισάκια άπυλίες κι άπολήγουν σ' άκρη πιο άξίας άντινομίες. Γι' απεπλοισμός των επενδύσεων στο έσωτερικό εκπροχέλι το ρυθμό άνά-

πτυξης κι αυτό παροτρύνει τις κοινωνικές αντιθέσεις. Άφετέρου μετά από ένα όρισμένο διάστημα — γι' αυτό το διάστημα και πρόκειται άλλωστε — η άρχισει να μειώνεται κι η διαφορά στους μισθούς ανάμεσα στη χώρα που εξάγει κεφάλαια και κείνη που εισάγει. Τόσο όμως εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική και κοινωνική δομή της χώρας που εισάγει το κεφάλαιο — αν είναι μια χώρα κίβλας εκβιομηχανισμένη, ή ότι διαδικοσία είναι αναπόφευκτη, αν πάλι πρόκειται για υπανάπτυκτη μισοαποικιακή χώρα, ή διαδικοσία αυτή μπορεί να σταματηθεί για μακρό χρονικό διάστημα. Από την άλλη μεριά, κι όπως θα καταδειχτεί στο επόμενο κεφάλαιο, η εξοικονόμηση εργατικών χεριών με την αύξηση των μακροπρόθεσμα να περιορίσει τον όγκο της παραγόμενης υπεραξίας κι έτσι αναγκαστικά να δυσκολέψει την περεαυξάνση της ποσότητας υπεραξίας.

Όμως, στις αντιθέσεις αυτές παίζει επίσης ρόλο το κεφάλαιο προς τη μείωση του μέσου ποσοστού του κέρδους το πιο ακουδαίο δεν είναι οι διαμορφωνόμενες μακροπρόθεσμες ανισότητες αλλά οι άμεσες επιπτώσεις στην πώλη των αξιών. Ο ύστερος καπιταλισμός είναι μια σχολή για το προλεταριάτο. Το υποχρέωμα να καταπατηθεί όχι μόνον με την άμεση κατανομή της κοδημωυργημένης αξίας ανάμεσα σε μισθούς και κέρδη, με και μ' όλα τα προβλήματα της οικονομικής πολιτικής κι ανάπτυξης κι ιδιαίτερα με την εργάνωση του πρώτος παραγωγής κι εργασίας καθώς και μ' όλα τα θέματα που άφορούν την άσσηση της πολιτικής δύναμης.

ΤΟ ΠΛΑΙΚΟ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Πρέπει τώρα να προσπαθήσουμε να συνδέσουμε δυο αναλύσεις που επιχειρήθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια: Την ανάλυση των κρατών-των και μετασχημαζόμενων πλάσεων διαφοράς στην παραγωγικότητα και την επεκτασθελον κύριων κατασθλθωνων από παλρνα: ή αναζήτηση υπερχέρβους, και την ανάλυση των αλλεπάλληλων κύριων μορφών που πήρσαν οι μηχανικές κίνησης κι οι πηγές ενέργειας, που και καθορίζουν την άλλη δομή της παραγωγής στο Τμήμα I.

Στην καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού οι βασική κινητήρια δύναμη για τη διαρκή άνταπαραγωγή παρουσιάζονται ή άνηση και συνθλασμένη άναπτύξη διάφορων τομέων και περιοχών μέσα στις νέες καπιταλιστικές χώρες. Η διεύθυνση της καπιταλιστικής έμπερευματικής παραγωγής στη γεωργία άπελευθέρωσε χρηματικό κεφάλαιο κι επέτρεψε παραγωγή από τη γη, ή άποτέλεσμα τη σταθερή διαρκή του κεφαλαίου τούτου προς τις μεγάλες βιομηχανικές περιοχές, όπου και έαναυρίμα, έναγμένους στην έφεδοκά στρατιά της βιομηχανίας, τους άπελευθερωμένους προλατόρους.

Μπορούμε δώ να διακρίνουμε άνάμεσα σε δυο ένδοχμες φάσεις. Στην πρώτη ή παραγωγή μηχανικών κίνησης και μηχανών για την παραγωγή μηχανικών κίνησης — έώς σημαντικού θηλασθό μέρος του Τμήματος I, που ή παραγωγή του δέν έναλλάσσεται με έμπορεύματα του Τμήματος άλλό μένει στο Τμήμα I — γίνεται κυρίως βιοτεχνικά και χειρτεχνικά. Καί τό πύ ούσιαστικό μέρος της παραγωγής πρώτων ύλων στη γεωργία σθλρίζεται σε μία βιοτεχνική βάση. Σ' αυτή τη φάση μονόχα στίς βιομηχανίες σιδήρου και κάρβουνου έρισμένες παραγωγικές διαδικασίες έχουν μηχανοποιηθί σ' ούσιώδεια κλίμακα. Μα

και στη διοικητική διάρθρωση ή χειρωνακική εργασία επικρατεί το θεμέλιο που τα κεφάλια μεροκάματα αντιπροσωπεύουν (80%) και κομμάτι που είναι από 75% του κόστους παραγωγής του προϊόντος. Έχουμε δηλαδή μία χειρωνακική σύνθεση του κεφαλαίου. Στην απασχόληση με την παραγωγή πρώτων υλών για τη διοικητική γεωργία ή πώληση, αυτό πρέπει να ήταν άκρως πιο χειρωνακικό.

Στη δεύτερη περίπτωση, από όπου πέρασε ο καπιταλισμός του ελεύθερου συναγωνισμού, ή μηχανική παραγωγή διακρίνεται και στις μηχανικές κινήσεις, τις άρχεινιχικές. Φτάνουμε στη μηχανική κατασκευή μηχανών με τις οποίες παράγονται άλλες μηχανές. Όμως η παραγωγή πρώτων υλών παραμένει και ο πόλεμος της φάσης κυρίαρχα χειρωνακική. Είναι χαρακτηριστικό πως η χαλυδουργία μονάχα με την εφαρμογή των μεθόδων Μπέτεμς και Ζήμενς - Μάρτεν ποτέ να συγκεντρώνεται σε μεμονωμένες επιχειρήσεις και περνά στη μαζική παραγωγή (').

Στις πρώτες τρεις φάσεις του καπιταλισμού του ελεύθερου συναγωνισμού ή μηχανική παραγωγή σε μεγάλο κλίμακα κυριαρχεί μονάχα στη διοικητική είδων καταναλωτή (κυρίως στην κλωστοϋφαντουργία). Η σε μεγάλη κλίμακα παραγωγή μεταφορικών μέσων — προϊόντων αιδιροδρομικού όγκου — αρχίζει μονάχα στη δεύτερη φάση κι αποβαίνει καθοριστικός παράγοντας για το εμφάνισή τους με βασική τάση την ανάπτυξη σε 1847—1873.

Διαπιστώνουμε έτσι, με κάποια έκπληξη, πως στον πρώτον κύκλωμα μετά τη διοικητική επανάσταση ή άρχεινιχική σύνθεση του κεφαλαίου ήταν γενικά άνωτερη από Τμήμα II παρά από Τμήμα I. Τη δημιουργία του διοικητικού καπιταλισμού, όπως περιγράφηκε από το Μέξξ στο κεφάλαιο 13 του 1 τόμου του «Κεφαλαίου», πρέπει να χαρακτηρίσουμε έπόμενος σε $\mu\eta\chi\alpha\nu\epsilon\kappa\eta\ \pi\alpha\rho\alpha\gamma\omega\gamma\eta$, σε $\theta\epsilon\sigma\mu\eta\chi\alpha\nu\epsilon\kappa\eta$, $\kappa\lambda\iota\mu\alpha\kappa\alpha$, $\kappa\alpha\tau\alpha\chi\lambda\omega\tau\iota\kappa\omega\nu$ ή $\gamma\alpha\theta\eta\mu\epsilon\tau\eta$, $\theta\epsilon\sigma\eta\theta\epsilon\iota\sigma$ $\chi\epsilon\iota\rho\omega\nu\alpha\kappa\epsilon\iota$ $\kappa\epsilon\ \pi\alpha\rho\alpha\gamma\mu\epsilon\nu\omega\nu$ $\mu\eta\chi\alpha\nu\omega\nu$.

Ανταποκρίνουμε τούτη την πραγματικότητα, καταλαβαίνουμε γιατί χρειάστηκε τόσο χρόνος για την εργένεση της μηχανικής παραγωγής στο Τμήμα I. Η εξέλιξη του παλαιού του κέρδους άνωτερος σε Τμήμα I, που είχε μία μικρότερη παραγωγικότητα της εργασίας, και σε Τμήμα II, όπου η παραγωγικότητα ήταν πιο μεγάλη, προϋπόθετα μία άδικαση μεσαίδικη διαφοράς από το Τμήμα I στο Τμήμα II. Η άνωτη ανταλλαγή, επίσης, ή πηγή τούτη για διακέρδος, έπρεπε σε κρίση τη φάση ανταλλαγής γεωργικών προϊόντων με διαπορευόμενα στο Τμήματος II — σε γίνεται κομμάτι μαζική εισαγωγή μηχανημάτων και χημικών λιπασμάτων στη γεωργία. Η όλη εώτερη δυναμική

τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς σὲ κείνη τὴν περίοδο λειτουργοῦσε στὴ Δύτικὴ Εὐρώπη καὶ τίς ΗΠΑ σ' ὅφελος τῆς συνσωρευομένης στὸ Τμήμα II καὶ σ' ὄφελος τῆς συνσωρευομένης στὸ Τμήμα I.

Μποροῦμε ἔτσι νὰ καταλάβουμε ἐπίσης:

α) γιατί ἐκθλῶς σὲ κείνη τὴν περίοδο ἡ καπιταλιστικὴ ἔμπορευματοπλὴ μισθωτορία εἰσέβαλε στὴ μὴ ἐκδομηχανισμένες χῆρες μὲ τὴ μορφή τῆς ἐξαγωγῆς ἔμπορευμάτων. Ἐπὶ αὐτῆς εἶχε ἔξ α γ ω γ ῆς ε ἰ-
δ ῶ ν π α τ ω ν α λ ω τ ῆς. Τούτος ἀρκεῖς ὁ τομέας κυριαρχοῦσε τότε πᾶντο στὴν καπιταλιστικὴ αἰκονομία τῆς μετρώπλης, καὶ ἡ κάθε κυκλικὴ ὑπερπαραγωγή προελάβαινε προσπάντων τὴ μορφή μιᾶς ὑπερπαραγωγῆς σὲ διαμηχανισοποιημένα καταναλωτικά ἀγαθὰ.

β) γιατί ὁ καπιταλισμός ἦταν τότε πραγματικὰ ἓνα καθεστὸς ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ. Ὁ ἀπαιτούμενος γιὰ τὴ διεύθυνση τῆς τομῆας παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κεφάλαιο ἦταν λιγιστό, ἔτσι ποῦ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ διαμορφωθῇ μονοπώλιο ἢ δολιχοπώλιο.

Ἡ στρέψη, ποὺ σημειώθηκε στὸς ἄρχες τῆς ὑπερκαπιταλιστικῆς ἐποχῆς, παρουσιάζεται ἔτσι τὸν πρώτον διὰ παράλληλων καὶ συνδυασμένων μεταβολῶν στὴ λειτουργία τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ἀρκετὸς σημειώνεται στὸ Τμήμα I τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ μηχανικὴ παραγωγή ἀπαιρηχτικῶν στὴ μηχανικὴ παραγωγή ἡλεκτρομηχανήρων. Ἡ ἐπακόλουθη ἀναδιοργάνωση τῆς ὅλης παραγωγικῆς διαδικασίας στὸ Τμήμα I συνεπάγεται μὲν σημαντικὴ ἀνοδο στὴν ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφάλαιου στὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Τμήματος I, ὅπου παράγεται π ἄ γ ι ο σκελετὸ κεφάλαιος. Ἀλλὰ καὶ στὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Τμήματος I, ὅπου παράγεται κ υ κ λ ω φ ο ρ ο ὦ ν σκελετὸ κεφάλαιος — στὸν τομέα ἐπὶ αὐτῆς τῆς παραγωγῆς πρώτων ὕλων — ἐπέρχεται μιὰ δραστηκὴ μεταβολὴ στὴν τεχνικὴ τῆς παραγωγῆς, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει ἡ φέρουσα «πέρασμα ἀπὸ τὴ χειρωνακτικὴ στὴ χειροτεχνικὴ ἢ πρωτοδιαμηχανικὴ παραγωγὴ πρώτων ὕλων». Καὶ αἱ διὰ διαδικασίες ἀπαιτοῦν — σὲ διαμορφωτικὴ κλίμακα ἢ καθήμια — μιὰν ἀποφασιστικὴ ἀνοδο στὴν ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφάλαιου στὸ Τμήμα I. Εἶναι σαφές ὅτι, συγκριτικὰ μὲ τὸ Τμήμα I, ἡ ἀνοδος στὴν ὀργανικὴ σύνθεση τοῦ κεφάλαιου δὲν μποροῦσε νὰ πάρει τίς ἴδιες διαστάσεις στὸ Τμήμα II. Σὲ γενικὸς γραμμὴ ἡ ἐπικρατικοποίησις τῆς παραγωγικῆς τεχνικῆς στὸ Τμήμα II περιορίζεται: στὴν ἀντικατάστασις τῆς ἀπιομηχανικῆς μὲ τὴν ἡλεκτρομηχανικῆς, πρῶτον τοῦ δὲν μπορεῖ νὰ συνεισπῇ μὲ δραστηκὴ μεταβολή, στὴν ὀργανικὴ σύνθεσι τοῦ κεφάλαιου (2).

Από το άλλο μέρος η χρήση των μηχανικά παραγόμενων ατμομηχανών, σε συνδυασμό με τη γενικευόμενη τότε κατασκευή πδηροδρομικών γραμμών, άπορρόφησε στην περίοδο 1847-1873 τεράστια κεφάλαια (3). Με τη μεταβίβαση αυτής κεφαλαιών ή διοικητικών υπερχρή του Τμήματος Ι άπέναντι στο Τμήμα ΙΙ άρχισε να κατοχυρώνεται. Η άδριατική σύνθεση του κεφάλαιου στο Τμήμα Ι πλησίαζε θαλασπία τη σύνθεση στο Τμήμα ΙΙ κι έπειτα την ξεπέρασε με γρήγορο ρυθμό. Έτσι σκιαματίζα με αβίαση υπεραξίας από το Τμήμα Ι στο Τμήμα ΙΙ κι η έξισωση ανά ποσοστό του κέρδους πήρε τη μορφή μεταβίβασης υπεραξίας από το Τμήμα ΙΙ στο Τμήμα Ι.

Έτσι άνωθ διακριτικό γνώρισμα του παραγόμενου στο Τμήμα Ι πόντου κεφάλαιου πώς παράγεται κυρίως επί παραγωγείας κι όχι πώλησης σε μίαν άνωμένη άγορά. Οι χώροι παραγωγής παίρνουν για τούτο διαστάσεις κατάλληλες για τις πύ μεγάλες δυνατές παραγωγείας. Μέλις συμπληρώθηκε ο εξοπλισμός των κυρίτερων διοικητικών κλάδων στις καπιταλιστικές χώρες με μηχανικά παραγόμενα άπομηχανής — πράγμα που φαίνεται να συνέβηκε στην άρχή της δεκαετίας του 1870 — στάθηκε άδύνατη ή πλήρης αξιοποίηση της παραγωγικής δυναμικότητας στο Τμήμα Ι. Τούτος φαίνεται να υπήρξε ένας από τους κύριους λόγους για το σιακό κύμα με θατική τάση άποταλμάτωσης στο 1873-1893. Αυτό σήμαινε άνωθ πώς δύν ήταν πύ άνατό γ' αξιοποιηθί ένα σημαντικό μέρος της παραγωγικότητας στο Τμήμα Ι υπεραξίας, καθώς κι ένα έχι άναξιοπρόσχετο μέρος της παραγόμενης στο Τμήμα ΙΙ υπεραξίας, από το Τμήμα Ι θύερε να αξιοποιηθί για την έξισωση του ποσού του κέρδους. Άκριβώς άνωθ, για μισά αιώνα πριν, ο φραγμός για την παραπέρα άνάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής έπαυσε τη μορφή της άποπαραγωγής στο Τμήμα ΙΙ, έτσι στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα πήρε τη μορφή της ό π ε ρ ε π έ υ θ ύ ο η ς κ ε τ ρ λ α ί ο υ σ τ ό Τ μ ή μ α Ι. Τούτο και καθόρισε την κύρια γραμμή κρούσης στην άνάπτυξη του καπιταλισμού: "Όχι πύ άξιομηγή είδών καταναλωτή σε περιοχές προκαπιταλιστικές, αλλά έξαγωγή κεφαλαιών — και των άποροπυμάτων στο άγομάζονταν με κίνα να κεφάλαια, κυρίως αιδιμορσχιών, άπομηχανών, λιμενικών, έγκαταστάσεων, έγλεπτή έγκαταστάσεων ύποθετής ώστε να φτηνίσει ή έξαγωγή των παραγόμενων με τ άποροπυτικά κεφάλαια πρώτων όλθων. Άπτα στην άβανόμενη συγκέντρωση του κεφαλαίου, άνωθς υπήρξε ο άποφασιστικός λόγος για τη διαμόρφωση μιας νέας, ύποκαπιταλιστικής, άποής στην παραγωγή καπιταλιστική άπονομή.

Εκεί το πέρας άπό την καπιταλιστική εξέθεση άναγωνισκό στο μονοπωλικό καπιταλισμό μπορεί να έξηγηθί με την άλλοτριμένη λαι-

τουρκοποίησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, που συγκεκριμένα με τις ελλογίες στα ποσοστά των μεγάλων ανεξάρτητων μεταλλευτών αυτός ο τρόπος παραγωγής. Η ραϊκή διοίκηση του κεφαλαίου στο Τρίγιο Ι δημιουργεί εκεί χώρους παραγωγής που, κατά την έκφραση του Μάρξ, καλούνται να δουλέψουν με κυκλώματα μέσα παραγωγής και επόμενος και με κυκλώματα κεφαλαίου. Το ελάχιστο απαιτούμενο για το συντηρητικό σ' αυτόν τον τομέα της παραγωγής κεφάλαιο μεγάλωνει σε τεράστια κλίμακα. Ο συντηρητικός απλώνει έργο και τις πολύ στή συντήρηση και επιφέρει ένας μικρός μονάχα άρνητος ανεξάρτητων επιχειρήσεων, συγκεντρώνοντας άνωθεν έσοδα. Η χροική αμειψωση της μακράς φάσης αποσταλμένης στο 1873—1893 με την ανάπτυξη της δεύτερης τεχνολογικής επανάστασης, και προπάντων με τη διάδοση της τεχνικής των ηλεκτρομηχανημάτων, δημιουργεί μια κατεπείγμενη για το σχηματισμό τράστ και μονοπωλίων. Ο Λένιν εξήγησε εύκολα τον αποσταλμένο ρόλο των δύο τούτων δεδομένων στη διαμόρφωση του μονοπωλιακού καπιταλισμού (*). Ούτε πρέπει να εκπλαγούμε που ο μονοπωλιακός καπιταλισμός επικράτησε πρώτα στους «νέους» διαμεγαλτικούς κλάδους του Τρίγιοτος Ι (της διαμεγαλικής χάλυβα (*), ηλεκτρομηχανών και πετρελαίου) και στις «νέες» βιομηχανικές χώρες (ΗΠΑ, Γερμανία), αντί για τους «παλιούς» κλάδους (χλωστοβυστινουργία, κάπνισμα) και τις «παλιές» βιομηχανικές χώρες (Αγγλία, Γαλλία).

Όπως παρουσιάζονται οι εξελίξεις των τελευταίων 50 έτων από πώς αυτής της έριμνης: Την επιταχυνόμενη συσπείρωση του κεφαλαίου, που προέκυψε ή δεύτερη τεχνολογική επανάσταση στο 1893—1914, ακολουθήσε μια μακρά περίοδος δραστήριας αποσπείρωσης και σχετικής αποσταλμένης αποσταλμένης από το τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου μέχρι τις αρχές του δεύτερου. Την κύριο λόγο γι' αυτήν την επιβράδυνση επισημάνουμε εύκολα στα κεφάλαια 4 και 5: Η άνοδος στην βιομηχανική σύνθεση του κεφαλαίου, που βραδύνει στη διάδοση του ηλεκτρισμού, οδηγεί σε μια τάση για την πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους. Αυτή, μπορούσε να εξουδετερωθεί μονάχα με μίαν αντίστοιχη ύψωση του ποσοστού υπεραξίας. Όμως στη μεταπολεμική φάση του μεσοπολέμου ή τάξη των καπιταλιστών, για να σώσει την κυριαρχία της, χρειάστηκε να κάνει στους εργάτες παραχωρήσεις που συγκεκριμένα γάλλον τη σταθεροποίησι κι άκμαη και η μείωση του ποσοστού υπεραξίας, αντί για την απαιτούμενη αύξηση αξίας του. Μετά μια σύντομη περίοδο οικονομικής άκμης (1924—1929), η πτώση στο ποσοστό του κέρδους οδηγεί στη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929—1932 και στην αποσταλμένη των δραστηριοτήτων αξιοποίησης και αποσπείρωσης. Μονάχα με την επικράτηση του χυλτισμού, και σ' άλλες

χώμας, νέ το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, καθόρθωσαν οι καπιταλιστές ν' αυξήσουν το ποσοστό υπεραξίας σε βάθος που μ' έλη τη μεγάλη άνοδο στην άργανική σύνθεση, το κεφάλαιο μπόρεσε να πραγματοποιηθεί μια προσωρινή αύξηση στο μέσο ποσοστό του κέρδους.

Στο μεταξύ θυμικ σημειώθηκαν μερικάς ουσιαστικές μεταβολές στο άλλο περιβάλλον του συστήματος. Πρώτον, η Σοβιετική Ένωση έγινε από την παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Για πρώτη φορά από την επιβολή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σημειώθηκε μια γενογραφική συρρίκνωση στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά από γις μια διεύρυνσή της. Φάνηκε για λίγο πως η άνοδος στις τιμές των πρώτων υλών κι η πιο έντονη άποικιακή εξαπείλωση της αντίτης θρεπτικής ανάπτυξης, της Άφρικής (6), πρόκειται να ξαναπροσθήσει την εξαγωγή κεφαλαίων. Όμως λίγο μετά την έκδηλωση της μεγάλης οικονομικής κρίσης διαπιστώθηκε η ύπαρξη μιας μακρόχρονης τάσης προς τη μείωση των εξαγωγών ιδιωτικού κεφαλαίου στις άποικίες και μεσοποικίες, κυρίως των άποικιακών του μονοπωλικού χαρακτήρα των υπερκαπιταλιστικών εταιριών που ελέγχουν την παραγωγή πρώτων υλών στις άποικίες. Υποσυσταύρεση στις μεσοποικίες και μείωση της εξαγωγής κεφαλαίου στις άποικίες συνδυάστηκαν, μ' άποτέλεσμα να πλεονάσει το κεφάλαιο και να πέσει το ποσοστό του κέρδους. Το πλεονάζοντα κεφάλαιο εξοικονομούν, όπως έχουμε, μονάχα το μέσο άποικιακό κι όχι το μέσο κέρδος. Ψρόσον εξετάζουν στη διαδικασία αξιοποίησης κι ο τόκος τους θγαίνει από τη συνολική κοινωνική υπεραξία, το άποτέλεσμα είναι: μια παραπέρα μείωση στο μέσο ποσοστό του κέρδους.

Κατά δεύτερο λόγο, το πλεονάζον κεφάλαιο εισήλθε στο Τμήμα II. Διαμερρώνεται μιά νέα κατηγορία ειδών καταναλωτή, τα είδη διαρκείας, που αντιπροσωπεύουν την επέκταση της δεύτερης τεχνολογικής επανάστασης στον κόσμο των ειδών καταναλωτή --- αόριστων κι άσπλην παραγωγής ηλεκτρικών συσκευών δηλαδή ηλεκρομηχανών, ραδιόφωνων, ραδιοτηλεφώνων. Μόλο που γενικά είχε τη μορφή της μηχανικής παραγωγής μονάχα στις ΗΠΑ, η επαναστατική τάση μεταβολή έβγινε πάντως σε μια σημαντική άνοδο της οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου στο Τμήμα II -- που προπάντων στις ΗΥΑ άρχισε να περιβαλλεί δραματικά την άνακατανομή της υπεραξίας προς άρκεση του Τμήματος I και σε βάρος του Τμήματος II. Ψρόσον χρονικά τόσο συνέπεσε με μιά φάση χαμηλών ποσοστών κέρδους στο Τμήμα I και με τη μεγάλη κρίση που συγλάυνε το Τμήμα I, διαμερρώθηκε με άμεσολεχτικά έκτακτικά μέσα για την ίδρυση των πωστωτά του κέρδους σ' αυτό το Τμήμα. Η πίεση αυτή έσκήθηκε προς τέσσερις κατευθύνσεις:

1. Πρὸς μὲν ἕκαστη ὕψωση τοῦ ποσοτοῦ διαστάσεως (καταστάζ., πώλησις κὴν πλεονασμός),
2. Πρὸς μὲν ἕκαστη διεκτέσθη τοῦ πλεονάζοντος κεφαλαίου γὰρ τοῦ ἐξοπλισμοῦ.
3. Πρὸς μὲν νέα προσπάθεια γὰρ τὴν φτήνεια τοῦ σταθεροῦ κεφαλαίου — νέα μαζικὴ διεκτέσθη τοῦ κεφαλαίου στὴν παραγωγή πρῶτων ὀλυνόντων ὀρυκτῶν ὕδα καὶ γεωργικῶν προϊόντων, ἀλλὰ μὲ ἄκρως ἐκ-
διοργανωσιασμένη τεχνικὴ — κατὰ ἐπίσθη εἰδικότερα γὰρ τὴν φτή-
νεια τοῦ πάγιου σταθεροῦ κεφαλαίου, πράγμα πρὸς περιλάμβανει καὶ
τὴν πίεσιν γὰρ περιοριστῆ ὁ χρόνος περιστροφῆς τοῦ κεφαλαίου.
4. Πρὸς τὴν θραυστικὴν μείωσιν τοῦ ποσοτοῦ σημαντοχῆς τῶν μετῶν στὸ
κρίσιος τῶν ἐμπορευμάτων, κράσμα καὶ ἀναγκάζονται πειραματικῶς
μὲ μωσαϊκοποίηση καὶ αὐτομάτισιν. Διφορετικῶς, ἑλλώστε, ἡ θραυσ-
τικὴ μείωσις στὸ κρίσιος τῶν πρῶτων ὀλυν καὶ τοῦ πάγιου κεφαλαίου
ἢ αἶχε τὴν τάσιν γ' ἀσθενεῖ τὴν ποσοτὸ σημαντοχῆς τῶν μετῶν στὸ
κρίσιος τοῦ ἐμπορευματοῦ.

Μέσω πραγματοποιηθῆ ἡ πρῶτη ἀποφασιστικὴ ἐπιτυχία, μέλλει ἐγ-
λαβῆ ξαναρχίσαι γ' ἀναθεῖναι τὴν ποσοτὸ τοῦ κέρτους, γίνεται πρὸς ὀγκυ-
τικὴ ἢ ἐξισποίση τοῦ κεφαλαίου, χρησιμοποιοῦνται ἐγγλεσθῆ κεφάλαια
πρὸς συσσωρευτῶν ἀλλὰ δὲν ἀξιοποιήθηκαν στὴν περίοδο 1929—1939.
Ἀξιοποιεῖνται ἐπίσης οἱ ἄλλες τρεῖς διαχωρεθῶντες κόλποι, τόσεις.
Φτάνουμε ἔτσι στὸ τρίτον κῆμα μὲ δοκιμὴν τάσιν ἐκτετατοῦ, στὴν
περίοδο 1940 ἕως 1945 μέχρι τὸ 1946.

Ἐπὶ τὴν περίοδο αὕτη διακρίνεται ἀνάμεσα οἱ ἄλλες τὸ δῆλ διπλα τὰ
μηχανικὰ παραγόμενα ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνα θρηνητικῶς κα-
τασκευαστικὰ ἀγαθὰ καὶ τίς μηχανικὰ παραγόμενες ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου
αἰῶνα μηχανεῖς ἐμφανίζονται πῶρα μηχανικὰ παραγόμενες πρῶτες ὕλες
καὶ τρέφματα. Ἀ ν τ ῖ ν ἡ π ο σ τ ε λ ε ῖ μ ε ἰ ὁ μ ε τ α β ο μ η -
χ α ν ῖ κ ἢ κ ο ι ν ω ν ῖ α (7). ὁ ὅ σ τ ε ρ ο ς κ α π ι τ α λ ι -
σ μ ὁ ς π α ρ ο υ σ ῖ ᾤ ῥ ε τ α ἰ ὁ ν τ ῖ ὅ σ τ α σ ἂ π ῶ σ η ἔ π ο υ
γ ι ᾤ π ρ ὅ τ η φ τ ὁ ῖ ἑ κ θ ῖ ο η η χ α ν ῖ ῥ ο ν τ α ἰ ὁ λ ο -
γ ῶ η ρ ω μ ῆ ν α ὁ λ ο ῖ ο ἰ κ λ ᾶ δ ο ς τ ῖ ς ε ἰ κ ο ν ο μ ῖ α ς
— κ ρ ῖ τ α ἔ ρ η ν ἂ κ ᾶ ρ ο υ μ ε ἰ σ ὁ ῥ η μ ο ς καὶ τὴ γρήγορη ἐκμηχάνισιν στὴν
πράξη τῆς κυκλοφορίας ἢ ἐξάεσθ τῆς ὑπερπλεῖς ἀπαικτιῶν καὶ τὴν
ἐκμηχάνισιν τῆς κατωκυεῖας.

Ταυτὸχρονα ἡ ἐξέλιξις πρὸς ὁδηγεῖ αὐτὴ γενικὴ ἐξίσωσις τῆς
μέσης παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἀπὸς κῆρτους παραγωγικότητος το-
μείας. Μάλιστα, ἡ παραγωγικότης αὕτη ἀσθενεῖ κατὰ μέσον ὅρα στὸ
τελευτικὸν 25 χρόναια πρὸ γρήγορα αὐτὴ μεικρὸς τομείας τῆς γεωργίας, τῶν

πρώτων όλων, (π.χ. στα διυλιστήρια πετρελαίου και τις επιχειρήσεις συνθετικών όλων), και της παραγωγής καταναλωτικών αγαθών (περίπτωση βιομηχανικής ατομότητας σε βιομηχανίες παραγωγής τροφίμων) παρά στην κλάση παραγωγής πάγιου κεφαλαίου. Η άριστα παραγωγικότητα της εργασίας στην βιομηχανική γεωργία αυξήθηκε το 1929-1948 από 100 σε 377, ενώ στη μεταποίηση ή αβέστη ήταν από 100 σε 220 (%). Στην ΟΔΑ ή παραγωγικότητα ανέβηκε το 1958-1963 αντίστοιχα κατά 7,7% στην κλωστούφαντουργία, 7% στη βιομηχανία ξυλείας, 6,9% στην υαλοργία, και 5,1% στην παραγωγή τροφίμων, ενώ αντίστοιχα ποσοστά ήταν 4,2% στη μεταλλουργία, 4,6% στην ηλεκτροτεχνική, βιομηχανία, 4% στο χυτοσίδηρο, 3,8% στα μεταφορικά μέσα, 3,2% στο χάλυβα, και 2,3% στη μηχανουργία. Γενικά ή μέση επίδοση αυξήση της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία καταναλωτικών αγαθών ήταν σε κλίμακην περίοδο 5,1% αντί για 4,2% στη βιομηχανία παραγωγής επενδυτικών αγαθών (%).

Η εξέλιξη αυτή της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας στα μεγάλα Τμήματα. Εξίσωση δηλαδή και στη μέση βιομηχανική σύνθεση του κεφαλαίου, αντανακλώντας απόλυτα προς το χαρακτήρα της ατομότητας. Γιατί έφθασαν ή βιομηχανωμένη ατομότητα των παραγωγικών διαδικασιών μπορεί να εφαρμοστεί στη μαζική παραγωγή, τότε πρέπει να ισχύει από εξοχίαν για τη μαζική παραγωγή πρώτων όλων και εξαφθών ειδών καταναλωτή, όπως είναι π.χ. τα τρανζίστορ και οι συνθετικές ίνες.

Έτσι, στην έποχή του ύστερου καπιταλισμού το κεφάλαιο αντιμετωπίζει με κατάρτιση πριν μοιάζει με κλίμα στα μέσα από 19οι αιώνα: Αναγκώνεται ή τάση για την εξέλιξη της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας, που πριν ήταν αβέστη ξεπεράστηκε με τη γρήγορη ανάπτυξη της κλωστούφαντουργίας και αργότερα με την εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας χάλυβα και ηλεκτρομηχανών. Προβάλλουν δυο τελικά συμπεράσματα:

1. Κύρια πηγή για την πραγματοποίηση υπερμέρους δεν είναι πια οι κατά περιοχές και γενικότερα βελτιώσεις διακρίσεις στην παραγωγικότητα, αλλά οι διαφορές κατά τομείς ή και επιχειρήσεις⁽¹⁹⁾ ... τούτο προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση. Ας πούμε λοιπόν πως από 19οι αιώνα το κεφάλαιο μπορούσε να ξεφύγει από την τάση για εξέλιξη της παραγωγικότητας με το να στραφεί στη γεωργία και προπάντων με το να μεταφερθεί στις άπειρες και μισοαποικίες. Τη δυνατότητα αυτή δε διαθέτει πια ή την έχει μόνο σε πολύ περιορισμένο βαθμό.

2. Διαμορφώνεται έτσι μια μάχη με την πίεση της υπεργολαβίας. Η πίεση της υπεργολαβίας είναι η πίεση της υπεργολαβίας. Η υπεργολαβία είναι η υπεργολαβία.

Ἡ ἐξοφάνιση, ἄλλην πηγὴν γὰρ διαρκέσθαι ἐντείνει· τὸ κυνηγητὸ γὰρ τεχνολογικὰς βάντες, πρὶς μονάχα μὴ τὴν ἀδιάκοπτη τεχνολογικὴ ἀναγέννηση μιστοῦν νὰ ἐξαρταίεσθον⁽¹¹⁾.

Γιὰ τοῦτο πρὶν ὑπερκαπιταλιστικὴ τάσις ἢ τάσις πρὸς τὴν ὑπερ-παρὰγωγὴν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, πρὶς διαίτημα τὴν ἀκαπιταλισμὸς τοῦ ἐλευθεροῦ συναγωνισμοῦ, καὶ ἡ τάσις πρὸς τὸ πλεοναξία κεφαλαίου, πρὶς χαρὰχθῆναι τὴν ἐποχὴν τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, πρέπει νὰ ἴδωσιν τόση στήν τὴν ἰσχυρὰ τὴν ὁπερπαρὰγωγὴν βέβαιον παρὰ-γὰρ ἢ εἰς τὴν κριτικῆς ἐκδηλώσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀντινομῶν στήν ἀκαπιταλιστικὴν παραγωγὴν. Φυσικὰ ἡ τάσις αὕτη πρέπει νὰ συμ-βαδίζει μὲ τὴν ὄλως, προαναφερμέναν, τοῦ τάσεως⁽¹²⁾.

Ἔστι μιστοῦν νὰ συναγάγουμε τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἀκαπιταλισμοῦ ἀπὸ τοῦς ὅλους τοῦς νόμους κινήσεως τοῦ κεφαλαίου. Παρακάτω, θὰ ἐντάξουμε σὲ τοῦτη τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἄλλους πα-ράγοντες, πρὶς ὥστε οὐ στερῶνται σαφὲς τὰ προαναφερμένα θεμέλια.

Ἡ γέννησις τῆς τρίτης τεχνολογικῆς ἐκανάστασις συνδέεται ἀπὸ-κα μὲ τὴν προαναφερμένην τάσεως αὐτῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κεφαλαίου σὲς ἐκκεντρίας τοῦ 1930 καὶ 1940. Ἡ τεχνικὴ δυνατότητα γὰρ τὴν αὐτο-μάστιξη ἐπαύθη ἀπὸ τὴν ἐξοπλιστικὴν βιομηχανία. -- πρὶς μὴς ἐπὶ ἀπὸ μὴς τεχνικὴ ἀνάγκη -- γὰρ ὅτι τὸ ἐκπλῆξις ἀνάπτουσι ἐπὶ εἶχε φθάσει ἡ ἐξοπλιστικὴ βιομηχανία. Πρὶς κατωτὶ γὰρ τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς λειτουργίας ἀνέπτυξιν, συνεχῶν, ἀπελευθερωμένων ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀνθρώπινον ἐπενέργειαν παραγωγικῶν διαδικασιῶν, πρὶς πᾶν σὲν χρό-νι τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας μετατρέπεται· σὲ φυσικολογικὴ ἀνάγκη⁽¹³⁾. Ἀναφερόμενα εἰς ἄλλαν στήν ἀνάγκη γὰρ τὴν παραγωγὴν αὐτομάτων βιολογικῶν μηχανῶν, εἰς τὴν στήν ἄλλαν σὲς ἀρχὴς τῆς κωδικοποι-αίης, πρὶς ὅσον σὲν ἔργον τῆς συλλογῆς στοιχείων, συναγωγῆς σημαν-τικῶν καὶ ἀξιολογήσεώς τούς γὰρ τὴν κωδικοποιῶν ἐνέργειαν ὅπως εἶναι ἡ περὶ βιολογικῶν αὐτομάτων ἀντιπροσωπευτικῶν πυροσφαιρῶν⁽¹⁴⁾.

Ἡ παραγωγικὴ ἀξιοποίησις τῆς νέας τεχνικῆς ξεκινᾷ ἀπὸ καινοὺς τοῦς τομεῖς τῆς χημικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ ἀπορροατικῶν κινήσεως εἶ-ναι τὸ φαινόμενόν τοῦ κυκλοφοροῦντος σταθεροῦ κεφαλαίου⁽¹⁵⁾. Ἀπὸ τὸ 1950 καὶ πέρα ἐκκεντρίεται· σὲ ὅσον πρὸ πολλοῦς τομῶν ἐπὶ κεντρικῇ ἐπιδιώξει τοῦ κεφαλαίου εἶναι ἡ βιομηχανικὴ μείωσις τοῦ μισθολογίου, δη-λαδὴ ἡ βιομηχανικὴ ἐκτέντησις τῆς ἑλκυστικῆς ἐργασίας ἀπὸ τὴν παραγωγί-κῃ διαδικασίᾳ. Ἡ ἐπιδιώξις αὕτη ἐκφράζει σὲς ἩΠΑ ἀναμφισβήτητα τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐξουδετερωθῶν σὲ μερικὰ σημαντικὰς μισθολογικὰς αὐ-ξήσεως τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου⁽¹⁶⁾. Καίτοι πρὶς γὰρ τὰ πολλὰ κε-φάλαια ἀντιπροσωπεύει μὴ πῶς γὰρ «οἰκονομίες σὲς μισθολογίου, με-ταφράζεται γὰρ τὸ κεφάλαιον σὲ σύνολον σὲ τάσις γὰρ τὴν ἀνασυγ-

κρίση του θεσμικού πλαισίου της βιομηχανίας διαμέσου της άμεσης θέρωσης των αναποσχίλων βιομηχανικών χωρών.

Τό 1944 άρχισαν νά χρησιμοποιούνται στέν ιδιωτικά τοιέα τής άμερικάνικης οίκονομίας (14) ηλεκτρονικές μηχανές γιά τήν κατεργασία των δεδομένων, κι έτσι άνέλγει τελικά σέ πολλές παραγωγικές κλάδους, έν οχι σ' όλους, ο θόρος γιά τήν επιταχυνένη τεχνολογική άναγέννηση, γιά τή συνήγη των τεχνολογικών υπεραερίων πού κι ένταλλάττει τή σφραγίδα του στέν ύστερο καπιταλισμό. Γιό τούτο κεί μπορούμε νά τοποθετήσουμε πού 1954 τή τέλη τής καθαντ' μεταπολεμικής άνασυγκρότησης και τή ξαίνημα τής βασισμένης στήν τρίτη τεχνολογική επανάσταση οίκονομικής άνέξου. Ή διάκριση αυτή άνάμεσα σέ δύο υόδια περίκια τού καπασού κόχπου μέ βασική πάση άνάπτυξης» κατά τό 1945—1965 έχει μία σιμασία τόσο κοινωνικοιστερική όσο και κοινωνικοπολιτική.

Άπό τήν οίκονομική άποψη μπορούμε νά έπιστημόναμε δύο κύρια χαρακτηριστικά τής τρίτης τεχνολογικής επανάστασης:

1. Τήν πιστοικά επιτοχημένη άνοδο στήν οργανική σύνθεση τού κεφαλαίου, έγγλατή στήν ύποκατάσταση κεπής βιοπαίξε στή ζωντανή (15). Σέ τις βιολογιστικά άνταματισμένες επιχεύησεις ή ύποκατάσταση είναι σχεδόν πλήρης (16).

2. Μετακίνηση τού άπομένοντος στήν παραγωγική διαδικασία έργατικού θναμενός από τήν καθωυτό κατεργασία τής πρώτης ήλης σ' έργασιες προτομασίας κι άνεμονής (17). Ένοίζουμε πώς πρόκειται γιά δραστηριότητες πού θναμενούν άξία, σίνιπια μέ τόν έσομό τού Μάρξ, είναι έγγλατή άπαιτήτες γιά νά καθοριστ' ή μισθ' τής συγκεντρώνης άξίας χούσης πού παράγεται. Παραγωγική έργασία, πού γανω άξία κι υπεραξία, επιταλθν κι οί άπασχολούμενοι μέ τήν προτομασία τής καθωυτό παραγωγικής διαδικασίας επιστήμονες, επιμελητές έργασιπών, σχεδιστές κι άλλοι τεχνικοί. Ένοικά τήν έποχή τής τρίτης τεχνολογικής επανάστασης, τόν ύστερο καπιταλισμό, χαρακτηρίζει ή διαβίβασις ένοποισής τού έργατικού κεράλαίου τής κοινωνίας σπ' ο Μάρξ άνάλυσσ μέ σφίγεται στήν άρχική καθού τού θου κεφάλαιου τού ίου τέλου τού «Κεφαλαίου»: «Έπύσσν μέ τήν άνάπτυξη τής παραγματος ή παγώνης τής έργασίας σέ κεράλας, ή τού συγκεκρίμένω καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Γίνεσαι παραμπιτικός λείτοεργός τής γενικής έργατικής διαδικασίας ήχι έ ξεχωριστός έργάτης αλλά ένα κοινωνικά συθουασιένω θναμενός έργασίας, κι έφύσσν τή διάκριση άνταγωνισόμενα βιομηχανικά έργασιες, πού κατασκευά-

[illegible]

3. Τῇ δραστηρίᾳ μεταβολῇ στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὶς δύο λειτουργίες τοῦ ἀπορροῦματος ἐργατικῆς δυνάμεως μέσα στὶς αὐτοαπορροῦμενες ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐργατικὴ δύναμις συμβάλλει, ὡς γνωστόν, τόσο πρὶ ἐξημεύσεως ὅσο πρὶ διατήρησιν τῆς ἀξίας. Στὴν ἐστία τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς ἡ ἀξιοδημιουργικὴ λειτουργία ἦταν μέχρι σήμερα ἡ ἀπορροστική. Στὶς ἐλαττωρῶμενες αὐτοαπορροῦμενες ἐπιχειρήσεις ἀποβάνει τώρα ἀπορροστικὴ ἡ λειτουργία διατήρησιν τῆς ἀξίας⁽²⁷⁾. ... ἔχει μονάχα πρὶ κοινωνικὴ ἐννοία τῆς αὐτοαπρὶς μεταβίβασης ἐνὸς μέρους τῆς ἀξίας τῶν μηχανῶν καὶ τῶν κατασκευασμένων πρῶτων ὧν στὴν ἀξία τοῦ ἐκείνου προϊόντος. Ἀλλὰ καὶ πρὶ ἐνδοκτικὴ ἐννοία τῆς οικονομίας πρὶ ἀξία μέσων ἐργασίας, ὅπως πρὶ ἀποβάνει ἡ μεγάλῃ ἀξίωση στὴν ἀξία καὶ πρὶ πρῶτον τῶν κωδερντικῶν κατασκευασμένων αὐτομάτων μηχανικῶν ἐργασιῶν⁽²⁸⁾.

4. Τῇ δραστηρίᾳ μεταβολῇ, μέσα στίς πύρινα αὐτοματιζόμενες ἐπιχειρήσεις καί τῃ πρῶτῳ ἐπιχειρήσαντι, τῆς σχέσης ἀνάμεσα στήν ἐνίσχυση πεπερασμένης μέσα στήν ἐπιχείρηση καί τήν ἐπιστοκίωση ὑπερβίβας παρατηρήσει ὁ ἄλλος ἐπιχειρητής. Τότε θά γίνει ἀναγκαστικά ἀπό τῶν ἑνὸς ἄλλο χαρακτηριστικά τῆς σύστασής του.

15. Τῇ μετεβλήτῃ, σὺδ' αὐταχέστατον ἀνὰ δόρυ μὲν ἔσπερον καὶ θαλάσσιον γὰρ τὴν ἀγορὰν νέον μνηστῶν σὺδ' ἀειθέροισι τοῦ πάγλου καρχαλίου

και απομένους και στις διομηχανικές επενδύσεις. Στις ΗΠΑ οι σχετικές ανάλογες κλάσεις ως εξής⁽²⁴⁾:

	1929	1960
Κόστος κατασκευών	59%	32%
Κόστος μηχανικού εξοπλισμού	39%	52%
Κόστος κυκλοφορούντες κεφαλαίου	9%	16%

6. Τη σύντηξη της παραγωγικής διαδικασίας, που πετυχαίνεται με την αυτοματίστη παραγωγή, τη βραχυκή επιτάχυνση στις εργασίες προσυναρμολόγησης της παραγωγής και εισαγωγής των εγκαταστάσεων, καθώς και την τρέχουσα εκτέλεση των επιχειρήσεων⁽²⁵⁾. Την πίεση για τη μείωση του χρόνου περνοτροφής του κεφαλαίου δικιάς του προγραμματισμού των αποθημάτων, της βραχυκής άρσης κλπ.⁽²⁶⁾.

7. Την αποχρέωση για την επιτάχυνση της τεχνολογικής ανανέωσης, το άπλοτα αυξανόμενο κόστος των εργασιών έρευνας και ανάπτυξης, κλπ. Γνωστό προκύπτει λογικά από τα τρία προαναφερμένα σημεία.

8. Τη σύντηξη της διάρκειας της ζωής του πάγιου κεφαλαίου και προπάντων των μηχανών. Την αξιολόγηση πίστη για την αποκριδή επιχειρησιακή προγραμματισμό της παραγωγής και για το γενικότερο οικονομικό προγραμματισμό της επιχείρησης. (Τα σημεία 7 και 8 αναλύονται λεπτομερέστερα σ' επόμενα κεφάλαια).

9. Η αξιολόγηση στην όλητική σύνθεση του κεφαλαίου μπορεί να εξηγήσει είτε οι αξιολόγηση μέση της συμμετοχής του κυκλοφορούντος σταθερού κεφαλαίου (πρώτην ύλην, κούρτιον, βοηθητικών υλικών) στη μέση αξία του εμπορεύματος είτε σε αξιολόγηση της συμμετοχής τόσο του πάγιου (απόθεσης μηχανών) όσο και του κυκλοφορούντος σταθερού κεφαλαίου. Ο Αβδυσόν, μιλώντας για το προαναφερμένο κόστος παράθεμα της πετροχημείας, καθιερώνει τα ποσοστά συμμετοχής πρώτων υλών και κούρτιον στο κόστος ως εξής: Αθροιστικά 87%, χλωρίδα βινυλίου 78%, φωσφιλίνη — αλκυλίνης 57,6%. Το ποσοστό συμμετοχής του κόστους του πάγιου κεφαλαίου είναι αντίστοιχα 12%, 21% και 40%⁽²⁷⁾.

Οι Χάρρυ Ντελ και Φρ. Πόλλαν σωστά σημειώνουν πως, για ν' αποβεί ανταγωνιστική στο κεπιταλισμό ή αότημάς, πρέπει επανδρώσει την αξιολόγηση της $x \chi e r i k \eta s$ συμμετοχής του σταθερού κεφαλαίου στη μέση αξία των εμπορευμάτων να συνοδεύει με μείωση της $\delta \pi \acute{o} \lambda \upsilon - \kappa$ από εμπόρευμα διαπνευμένης αξίας κεφαλαίου⁽²⁸⁾.

10. Από τα παραπάνω βασικά οικονομικά χαρακτηριστικά της τρέχουσας τεχνολογικής επανάστασης ξεπηδά με πάση τέρση την δυνάμει όλων των αντίνομων στην καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής: Οξυνοση

και οι τομείς αυτοί διατρέχουν την κίνηση να χάσουν έλο επί μεγάλα μέρη της παραγόμενης από τους εργάτες «τους» υπεραξίας σ' έναντι ανταγωνιστών με μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Σε τούτο οφείλεται το χαρακτηριστικό για την τελευταία δεκαετία φαινόμενο της επιτάχυνσης στην άνωματη παραγωγή, της τάσης ν' αποσπαστεί από τον εργάτη ακόμη και το τελευταίο δευτερόλεπτο υπερεργασίας (στη θεωρία της εξουσίας της εργασίας, Motion—Time—Measurement, M—T—M, ή δοκιμή μονάδα ορίζεται σε ένα δεκάτο λεπτο του δευτερολέπτου).

Όμως, για να υπάρξει κάτι γι' αντικατανομή, πρέπει να υπάρξει πρώτα η παραγωγή. Όσο οι έθνικά κυριαρχούμενες επιχειρήσεις και τομείς αποκαλούν μία μικρή μονάδα μισθωφών (20), όσο στις μισοκυριαρχούμενες επιχειρήσεις και τομείς δε σημαίνεται αξιοσημείωτη μείωση στις εσπόμενες ώρες εργασίας, όσο η συνολικά αποκατανομή της δυναμικής αποπότης εργασίας εξοικονομεί ν' αυξάνει, τόσο ο ύπερος καπιταλισμός συνεπάρει: ένταση στο ανταγωνισμό ανάμεσα στις γιγάντιες επιχειρήσεις κι άνθρακα σε κενές και τώδε όχι μονοπωλιακούς τομείς της βιομηχανίας. Γενικά δέοντα δέν πρόκειται δού για διαστασια που διαφωτισείται συντακτικά από τον «αλυσιακό» μονοπωλιακό καπιταλισμό.

Συναφώς έκθελα ν' ασχοληθώ σε συντομία με μιά αντίρρηση από πολλούς επικριτές της διατυπώσων για την οικονομική θεωρία του μαρξισμού, ότι δηλαδή, δέν αποδείχτηκε έπιστατικά ή άνοδος στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου κι ούτε θεμελιώθηκε θεωρητικά. Έπαιρρίζεται πως το φτήναι μηχανών και πρώτων όλων καθώς κι η οικονομικότερη αξιοποίησή τους μπορούν να εξαουιάσουν μία τεχνική απόδοση πρό-οδο, όπου η αξία του εισερχόμενου στην τρέχουσα παραγωγή σταθερά κεφαλαίου θ' αυξάνει με τον ίδιο λόγο όπως η αξία του μεταλληρού κεφαλαίου, κι αυτό σε πείσμα της αύξησης στην παραγωγικότητα της εργασίας (21). Πειπειρικά μπορεί να καταδειχτεί έποικότητα πώς μακροπρόθετα κείναι οι κλάδοι της παραγωγής, που παράγουν πάγια κεφάλαια, μεγαλώνουν επί γρήγορα από τους κλάδους που παράγουν έθρη κατανάλωσής. Κι έφύσον η αύξηση στην παραγωγή πρώτων όλων κι εν-διέκτων αγαθών δε, είναι έσφαλώς μικρότερη από την αύξηση από Τμήμα ΙΙ, ενώ η παραγωγή ενεργίας ξεπέρνει την αύξηση από Τμήμα ΙΙ, δέν μπορεί να είναι άδυναλη ή έμπειρικά έπιβεβαιώση της μακροπρόθεσης τάσης για την άνοδο στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου. Όσο για τα σύνταμα χρονικά διαστήματα, οι σχετικές έποικ-ξεις υπάχων κώλας, π.χ. για τις ΗΠΑ στην περίοδο 1929—1961). 'Η Άνν Κάμπερ στήριχτηκε στους υπολογισμούς εισροής-έκροής του Λένινιεφ για να υπολογίσει τις διαρθρωτικές μεταβολές στην άμεσική-

νική οικονομία σ' αυτήν την περίοδο, και κατάληξε τέ σκληρή συμπεράσματος: «Η περισσότερο συντελεστές εργασίας άπεσαν περισσότερο από τους άντικειμενικούς συντελεστές κεφαλαίου, κι έτσι ο αναγκαστικός κεφαλαίοι/εργασίας έβλεφε στους πιο πολλούς τομείς σ' έφελος του κεφαλαίου». Έπίσης: «Αν έβλες τις διαρθρωτικές μεταβολές που έξελισσόμε μέχρι τώρα ή από άξιοσημείωτη είναι ή μείωση στους άμεσους συντελεστές εργασιών... Η οικονομία συμπεριφέρεται σάμπως στόχος της τεχνικής πρόοδου γά είναι ή έξοικονόμηση εργασίας». Δέν υπάρχει άμφιβολία πώς ή αύξησή της παραγωγής θα καταδείξει εμπειρικά την άύση αυτή της οικονομικής ανάπτυξης. Η πάση αυτή ισχύει και για ξεχωριστούς κλάδους της βιομηχανίας. Τονίσαμε πάλι ότι το πέρασμα από τη δικαιοκρατία Τόμας στη δικαιοκρατία ύδρογόνου στη χαλκουργία περιέλασε τη συμμετοχή του κόστους εργασίας στο συνολικό κόστος παραγωγής από 35% σέ 17%, ενώ άντίθετα το ποσοστό συμμετοχής του πάγιου κεφαλαίου αύξήθηκε από 16% σέ 20%. Στην βελούτη πετρελαίου ή σχέση του κόστους του πάγιου κεφαλαίου προς το κόστος εργασίας αύξήθηκε, μέση από τέσσερις διαφορετικές δεκαετίες πρδάνη, από τό 1913 μέχρι τό 1955 από 0,21% σέ 10%, κι σέ διακοσμημένες για την παραγωγή 10.000 τόνων θερμότητας όρισε εργασίες μειώθηκαν από 50 τό 1913 σέ 0,4 τό 1955. Ο Τζέρεμυ Ο. Σμιθ έχει γράψει για τη μηχανουργική βιομηχανία: «Έχουμε μία ξεκάθαρη μακροπρόθεσμη τάση προς την αυτόματη, και μηχανοποίηση... Την εργασία, στοιχεία εισροής με σχετικώς σταθερό επίπεδο κόστος, άναπληρώνουν σέ μηχανές. Για την κλωστοϋφαντουργία γράφτηκε: «Άλλοτε σέ βασικές μηχανές χρησιμοποιούνται για δεκαετίες κι ή ένταση εργασίας ήταν από τις πιο μεγάλες στη βιομηχανία. Μετα από τελευταία είκοσι χρόνια τόσο άλλην έξ άρσενικά με την αυτόματη, και την ηλεκτρική. Επενδύθηκαν νέες τεχνολογίες και νέες πολύ άποδοτικές μηχανές κι ή κλωστοϋφαντουργία είναι σήμερα κλάδος με μεγάλη ένταση κεφαλαίου. Όπου για τον κάθε εργάτη επενδύεται μισό έκαστομόριο έλθετικά φράγκων» (72). Δέν υπάρχει κανένα παράδογμα έξέλιξης προς την άντίθετη κατεύθυνση.

Στην πολιτική του με τον Ρικάρδου ή Σάν Μάρτιν έλαίμασε γ' άποδείξει: και θεωρητικά πώς ή ύψωση της βιομηχανικής σύνθεσης του κεφαλαίου μπορεί γά συναχθή από τους νόμους κίνησης του (73). Μεγάλο μέρος της επιχειρηματολογίας του είναι πειστικό. Όμως ή ά ήταν καλότερο. Αν ο Μάρτιν δέν είχε παραλείψει τό λειτουργικό ρόλο του ή ύψωση της βιομηχανικής σύνθεσης του κεφαλαίου πιέζει στην έκάλυψη του Μάρξ. Την τεχνική πρόοδο προκαλεί, σύμφωνα με τό Μάρξ, ή επιτεινόμενη από τή συνωστισμό πίεση για την άβέλπστη παραγωγιστοποίηση οικονομικών σέ κόστος παραγωγής — τό μακροοικονομικό αποτέλεσμα

δέν μπορεί έπιμενόμενος νά διαφέρει από τό μικροοικονομικό. Ή πραγμα-
τοποιήση οικονομικών όόχως έφικση στην όργανική σύνθεση τού κεφα-
λαίου προσποδίζει είτε την έκκνώση της ζωντανής έργασίας νά όπο-
κατασταθή άποτέλεσματικά σέ όλο πύ πολύάριθμους μηχανές, είτε πάλι
στην έκκνώση τού Τμήματος I νά κατασκευάζει μινύτρες μηχανές,
έκκνως νά έξοικονομήσουν έργαία και άξία όόχως νά έχει επέλθει αό-
ζηση στη δικιά τους άξία. Αυτό άπαιτεί ή παραγωγικότητα της έργα-
σίας νά μεγαλώνει σέ Τμήμα I πύ γρήγορα παρά σέ πόνολο της οί-
κονομίας. Όμως, άφού τό νέα μηχανικά συγκροτήματα άρκεία νά πα-
ραγοούν μέ όόση την άπάρχουσα τεχνική, ή αύτόθεση ατή μικροπρόθε-
ση στερείται: ρακλήτως. Έπομένως, τελικά ή μείωση τού κόστους συν-
δέεται πάντα μέ μία σχετική μείωση στη συμμετοχή τού μεταλόγιου
στην άξία πών έπιμενόμενων, καθώς και μέ μία σχετική μείωση της
συμμετοχής τού μεταλόγιου κεφάλαιου στο πόνολο τού κεφαλαίου.

Όρθολογικός πυρήνας αύτες της γενικά άκθεμένης κριτικής σέ
όόρος της όόσης τού Μάρξ γιά την αόξανόμνη όργανική σύνθεση τού
κεφαλαίου είναι ή διαπίστωση πώς ή άνωθός στην όργανική σύνθεση, τί
να: λιγότερα αιώματα και άραστική άπ' όει ύποθέτουν πολλοί άκχυ-
ταστές της θεωρίας. Είναι δυνατό κατά καιρούς ή έκτερωμένη άναπα-
ραγωγή νά μπορεί νά προχωρήσει έόως έραστική μεταβολή στην όρ-
γανική σύνθεση τού κεφαλαίου. Για έρωμένα δικαίματα, έλσης, δέν
άποκλείεται μία άπότομη αόζηση της παραγωγικότητας της έργασίας
σε Τμήμα I, πύ νά έπερνά κατά πύλο πών κοινωνικό μέσο έρω και
νά έπιτρέπει μίν κίσητή μείωση τού κόστους στη μεταποιητική όπο-
μηχανία όόως αόζηση στο σταθερό τμήμα της άόης πών άναπαράστατων
της. Όμως μικροπρόθεση όί τόσες αότες δέν μπορούν νά άκυρατή-
σουν γιά τό πόνολο της κοινωνίας. Σήμερα, ή άναπαράθεση μερικής κι
όλοκής αόταξέσης στην παραγωγή μέε έπιτρέπει νά έρωθύνουμε στην
όόση τούτης της εξέλιξης.

Έρωτον έ αριθμός πών όόικα αόταμασμένων έπιχειρήσεων και
τιμίων και πών μισθωματούμενων έπιχειρήσεων διατυνθή σέ βαθμό
άποφασιστικό γιά τή συνολική όμή της όιομηχανίας. ή άποτέλεσμα όί
«χλαστικό» όργανωμένες έπιχειρήσεις ή άναπαράστατων ένα μικρό μω-
νάς μέρος της συνολικής παραγωγής, όί άναπαράστατων τού ύστερου καπι-
ταλισμού ή έρω άναπαράστατικά έκρηχικές: Γ : α : ι = ό : ε θ ά
έ : π : κ ρ α : ή : ο : ή = ό : ά : ο η ν ά με : ω θ ή ή ο : υ ο λ ο :
ν ή ρ ά ξ α : ή α : έ : ε ρ α ξ ή α : το πόνολο όόλαδ ή έρω έρω-
λεμένων όόρον όπαρογχοίς.

Μέ μίν κατά ή άλλος έρωση μιλότη τους, ό Κόλα - Κάινος Ρότ
κ : ή Έκχαρνέ έώνουν παρόδωψαν τή όόση άνάμια στη μερική και

οχήν ελκική αύτομάτου, άνάμεσα σέ μέν $\xi \xi a : p e t : x \eta$, σέ με-
ρισμούς τμημάτων άπότομη εξέστη στην παραγωγική της έργασίας και
μείωση σέ κόστος παραγωγής και μετ' αυτουσμένη άπόσπηση αύξησης
της ίδιας παραγωγικότητας, καθώς και τίς ποικιλίες διαφοράς που ή
καθεμία άπό τίς δύο τούτες εξέλιξεις μπορεί νά έπιφέρει στις δυσκολίες
πραγματικοποίησης (βλ.άιτερα σελ. δυσκολίας αξιοποίησης τού $s u v e -$
 $l : m e$ κεφάλαιου). Γράφουν: «Με βάση τή συντηρημένη μέ την τε-
χνολογία εισήχρησής τους σέ νέους βιομηχανικούς κλάδους τά συνδυα-
σμένα κεφάλαια διευρύνουν σταθερά τή δυναμικά τους ν' άναπτυχθεί-
σουν τήν πρωτοική τάση στο ποσοστό τού κέρδους μ' άντίμετρον». Όμως
τούτο καταδέχεται ισχύει μόνο γιά μετ' αυτουσμένη από κεφάλαια. Για-
τί πώς ν' αύξήσουν όλα τά κεφάλαια τó ποσοστό τού κέρδους τους όσο
ή αύτομάτως επεκτείνεται, όσο δηλαδή ή ελκική μέτρα της υπερέχεις
πάρει άπότομα έως παράδοξα άνεύθινα; άπότομα ή οργανική αύθε-
ση τού κεφαλαίου; Στο παράδειγμα, τού φέρουν (24), εξετάζονται τέσ-
σερις άλλεςπάλιες; θεωρίες; άπό τήν άλυσιακή παραγωγή μέχρι
τήν πλατιά αύτομάτωση, ένικά έργατικές δυνάμεις άναγ. γ.ά. τριπλασιάζο-
σιν; (25) — και συνάγεται τó συμπέρασμα πως ή παραγωγή διπλασιάζ-
εται, τó άκαθόριστο κέρδος εξπλασιάζεται, τó ποσοστό τού κέρδους
άνεύθινα άπό 12 σέ 50,6%.

Όμως σέ δύο συγκεκριμένες έν εξετάζουν τίς έπιπτώσεις τού έχουν
γιά τó $s u v e l : t \eta s$ $s e k o v a m i x e$ σέ τρεις έρω, πού πά-
νω τους συζητείται αυτή ή διαδικασία, ώστε και διερευνούν τί θ' άπο-
γίνουν αυτές σέ περίπτωση επεκτενήμενης μερικής αύτομάτωσης, γιά νά
μην άναφερθώμε στην ελκική αύτομάτωση. Οι έρω αυτοί είναι η πιαθε-
νότητα στην τιμή πώλησης, ή διπλασιασμός τού φυσικού όγκου της πα-
ραγωγής και τó κόστος τού μεταβλήτου σέ μετ. Κέναι φανερό ότι ή
συνδυαστική σήν τριών αυτών όρων έν μπορεί νά διατηρηθί σέ παρ-
πτωση τού επεκταθεί ή μερική αύτομάτωση. Ποιός θ' άναρτάει μετ' δι-
πλάσια ποσότητα καταναλωτικών αγαθών, όταν ή τιμή πώλησης μένει
ή ίδια και τó όνομαστικό εισόδημα τού πληθυσμού έχει περιοριστή στο
μιαί; Στην $t i \xi i x \eta$ $p e r i t o s \eta$ σήν βλ. και Κόγτσω έπα-
ράλλεται ή υπόθεση:

1. Πώς βίβλια στην μείωση τού όνομαστικού μεταβλήτου σ' αύτήν
τήν άπαιτήρηση συζητήθηκε μετ' αύξηση σού εισόδημα τήν καταναλω-
τών σέ όσονο της απουσίας, και

2. ήπως σημειώθηκε μετ' άν.κατάσταση μετ' αύτοματωμένα παρα-
γόμενα καταναλωτικών αγαθών μ' άλλα άγαθά παραγόμενα αύτόματα.

Άρα σέ νά διατηρώμε τις δύο υπθέσεις γιά νά καταλάβουμε
σέ ποσό όχληρό τίς άπορροές ή διευρυνόμενες επάκτως της μισοαυ-

μάταια. Όποσο και διατηρηρήναται ένα τεράστιο πρόβλημα έκείνης, δηλαδή πραγματοποίησης (36).

Ανάλογο λάθος, αν κι αναστραμμένο, παρουσιάζει ο Φρήνιτριχ Πέλλακ. Γράφει: «Ένας από τους κύριους λόγους για τη θέσπιση της αυτομάτου είναι ασφαλώς η αύξηση της παραγωγικότητας. Θαλαστή μετ' α α θ α ρ ρ έξαικονόμηση σε μισθούς και μεροκάματα. Κι όμως, οικονομία στο μισθολόγιο δε θα φανεί δυνατό, αν οι απειλημένοι εργάτες πρόκειται να βρουν καινούργια απασχόληση στην εξοπλισμένη των εργάνων βλάστη ή στην παραγωγή τους, κι άφύσιν μένει ανεπάρκτως ο όγκος των υπαρκτόμενων προϊόντων. Θα είχαμε τότε απλώς μια μετακίνηση προς άλλες δραστηριότητες, που όμως, επίσης εισέρχονται στο κόστος, μ' αποτέλεσμα να μπορούμε να μιλήσουμε για μεταβολές στις μέθοδες παραγωγής, όχι όμως γι' αύξηση της παραγωγικότητας» (37). Το λάθος ο' αυτήν την επιχειρηματολογία είναι η υπόθεση πως εάν αλλάξει ο όγκος της παραγωγής. Εκτός εΐχαμε, η αυτομάτου δεν μπορεί να σημαίνει π ο τ έ ανεπάρκτος όγκο παραγωγής. Η επιχειρηματολογία του Πέλλακ, επημένως, ισχύει ικανώς σε περίπτωσης εξαιρέτως αυτομάτου όλων των τομέων της παραγωγής μ' ανεπάρκτος διατήρηση της κατανομής της. Όσο όμως ο έαυτος έλαιοκλήρωσης στην αυτομάτου διαφέρει στους διάφορους τομείς παραγωγής, άνδέχεται την αύξηση της παραγωγικότητας και της άνάστασης των προϊόντων τους στους αυτοματισμένους τομείς να συνδεθεί ή μετακίνηση απειληθέντων εργατών προς τους τομείς που παράγονται τα έργα έλέγχου. Η βλη εξέλιξη συνελεύεται τότε σε όδρος των μη αυτοματισμένων ή λιγότερο αυτοματισμένων τομέων. Αύτη κι είναι η τραγική εξέλιξη στην ύστερο καπιταλισμό στα τελευταία έκασι χρόνια.

Αν θεωρήσουμε το ύστερο καπιταλιστικό κύκλιση παραγωγής σε μια ένωση αντιστέκων, πού την απαρτίζουν με αυτοματισμένες, μισοαυτοματισμένες κι όλως αυτοματισμένες διομηχανικές και γεωργικές επιχειρήσεις, θαλαστή όλσι γενικά οι κλάδοι που παράγουν έμπορεύματα, οδηγούμαστε σε συμπεράσμα πως είναι στη φύση του καπιταλισμού να προσέχει από ένα σημείο και πέρα θ υ α γ α α σ τ ι κ ή αντίσταση στην παραπέρα αυτομάτου (38). Τις διαθέδες τούτης της αντίστασης διαπιστώνουμε στη χρήση φτηνής εργατικής δύναμης σε μισοαυτοματισμένους κλάδους της διομηχανίας (έργασι γενικών και μηχανοκίνητων στην κλωστοϋφαντουργία και την παραγωγή τροφίμων) πούχει εάν αποτέλεσμα γ' έργου να γίνει οικονομικά συμφέρουσα ή δημιουργία ολοκληρωτικών αυτοματισμένων επιχειρήσεων. στις άδιάκοπες άλλους και στο σκληρό ανταγωνισμό στην παραγωγή αυτοματισμένων μηχανικών συγκροτημάτων, πρόγραμμα πού ανακυλεύει σε φτήνεια αυτών

τών συγκροτημάτων κι επιχειρώντας την αξιοποίηση τους σε πολλούς κλάδους της βιομηχανίας, κ.ά. στην άμεσότητα αναζητήση νέων προϊόντων, νέων αξιών χρήσης που άρχικά παράγονται σε μη αυτοματοποιημένες ή μηχανομηχανισμένες επιχειρήσεις. Πιο σπουδαίο απ' όλα είναι φυσικά το γεγονός ότι, όπως έχουμε στην άρχική ανάπτυξη της μηχανικής βιομηχανίας οι μεγάλες μηχανές δεν παράγονταν μηχανικά αλλά χειρωνακτικά, έτσι και σήμερα στην πρώτη και τώρα τερατολογούμενη φάση της αυτομάτισής οι αυτόματες μηχανές δεν παράγονται αυτομάτως. Σημειώνει μάλιστα η βιομηχανία παραγωγής ηλεκτρονικών νέων παραγωγής να έχει μόνον 15 τοις εκατό ηλ ό τ ε ρ η οργανική σύνθεση κεφαλαίου. Γόρω στο 1985 το ποσοστό συμμετοχής του μισθολόγου στον ακαθάριστο ετήσιο κύκλο εργασιών της κυριεύουσας της ΗΠΑ και τη Δυσική Εξόδοση ανάμεσα στο 45% και 50%⁽³⁹⁾. "Ετσι εξηγείται εύκολα η μαζική είσοδος κεφαλαίου σ' αυτόν τον κλάδο από γόρω στο 1950 δεν ανέλαβε αλλά κατέλαβε τη μέση οργανική σύνθεση του κεφαλαίου κι επιμένει σε μέση αλλά αξίζει το μέσο ποσοστό του κέρδους. Η κ ύ τ ε μ α τ η πα ρ α γ ω γ ή π ρ ό μ ο κ τ η ν μ η χ α ν η ν θ' έ π ε τ ε λ α σ θ ε έ π ο μ ε ν ώ ς μ ι ά ν έ α π ο σ τ ι κ ή κ α μ π ή, ανάλυση με την ευρεία μηχανική παραγωγής των μηχανών σε μέση του 19ου αιώνα, για την οποία ο Μάρξ έγραφε: «Μία εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, που θέ μενους το σύνολο των εργατών κι έτσι θέμενους το έθνος τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει το σύνολο της παραγωγής του σ' ένα μικρότερο χρονικό διάστημα, θέ προκαλούσε επανάσταση, αφού θέ εξουδετέρωνε την αλυσίση του πληθυσμού. Έδώ έρχεται μπροστά μας η ειδικός φραγής μπροστά στην καπιταλιστική παραγωγή και φανερώνεται η παραγωγή αυτή πως δεν είναι ο ένας κι έπεται της πρώτης ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγής πλούτου, με απεναντίας από ένα σημείο και πέρα έρχεται σε σύγκρουση κι αυτός της επιδότησης»⁽⁴¹⁾.

Φαίνεται έτσι ότι απόλυτο έσωτερικό έρω του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Το απόλυτο αυτό έρω δεν έγκειται, όπως πίστεψε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, στην ολοκλήρωση της καπιταλιστικής διεξόδου των πόρων, δηλαδή στην εξουδετέρωση των τοιάνων της μη καπιταλιστικής παραγωγής, ούτε πάλι, όπως θεώρησε ο Χένρικ Γκρόσμαν, στην τελική αδυναμία ν' αξιοποιηθεί το σύνολο του συσσωρευμένου κεφαλαίου, ακόμη κι όταν κόβεται η μάζα της υπεραξίας. Χρειαζεται ο π ο υ ο έ τ ε ρ ο ς ό δ γ κ ο ς ε τ η έ δ λ ε ρ α ξ ί α έ ν α γ α σ τ ι κ ή μ ε ι ω ν ε τ α ι σ ά ν έ π ο σ τ ε λ ε σ μ α τ ο ύ γ α γ ο ν ό τ ο ς π ό ρ ο υ σ τ ή ν τ ε λ ε υ τ ε ί α φ ά σ η τ ή ς έ κ μ ε χ θ υ ι σ η ς, τ ή ν α ύ τ ο μ ά τ ι σ η, ή ξ ε μ ν τ ο ν ή έ ρ-

γ α ς ι κ ή θ ύ ν α ι η ά π ο λ έ ω χ ν ε τ α ι ά π ό τ ή θ ι α -
 δ ι κ α σ ί α τ ή ς π α ρ α γ ω γ ή ς. "Ο καπιταλισμός δε συμβι-
 βάζεται με την ολοκληρωτική της αυτοκρατορικής στη βιομηχανία και τη
 γεωργία. γιατί τότε σταματά κάθε παραγωγή υπεραξίας κι επομένως
 κι η αξιοποίηση του κεφαλαίου. "Αποκλείεται επομένως η αυτοκρατορική να
 επεκταθεί στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού στο σύνολο της παρα-
 γωγής (42). "Μέλλει ή άρχισι στην άμεση της μαρξό πάψει να είναι
 ή μενόμενη παρή ως αλυσίου, να δει: άναγκαστικά κι ο χρόνος έργασις
 να είναι το μέτρο του πλούτου κι ή αντίστροφωμένη άξία (δηλαδή το μέ-
 τρη) της άξίας χρήσης. "Η ό π ε ρ ε ρ γ α σ ί α τ ω ν μ α ζ ω ν
 παύει να είναι έρος για την αύξηση του γενικού πλούτου, κι ή μ ή
 έ ρ ο σ ί α τ ω ν λ ί γ ω ν παύει να είναι έρος για την άνα-
 πτύξη των γενικών έκμετρήτων του ανθρώπινου έκπένδους. "Ε τ ο ς
 κ α τ α ρ έ ε ι ή θ α σ ι σ μ έ ν η σ τ ή ν ά ν τ ι λ λ α κ τ ι -
 κ ή ά ξ ί α π α ρ α γ ω γ ή, κι άφαιρεείται από την άμεση έλα-
 δικασία της ύλικης παραγωγής ή μαρξό της δύναμης και της άνταρ-
 κότητος» (43).

Τά παραπάνω δεδομένα αξιοσημείων τις θεωρούμεντες συνέπειες
 από ή συνδεδεμένη με την αυτοκρατορική τάση για τη μείωση του πλούτου
 της αξιοπαραγωγικής έργασις έχει για την έκπνοή της ύστερου κα-
 πιταλισμού να σταματήσει: την πρώτη στο ποσοστό του κέρδους με το
 ν' ανεβήσει το ποσοστό της υπεραξίας, και την ύδυσση στις κοινωνικές
 άντάσεις με το ν' ανεβήσει το πραγματικό μεροκάματο.

"Ας χαρακτηρίσουμε τέσσερα άλλαπλήρη έτη οίχνης στην οι-
 κονομική κύκλωση των Α, Β, Γ, και Δ, κι άς έρίσουμε τα χρονικά δια-
 στήματα άναμεταξύ τους τα δεκάχρονα. Στο έτος συγκριτικού έκατη-
 μετος Α το σύνολο των δουλεμένων από τους παραγωγικούς έργάτες
 από δύο Τμήματα έφθον έργασις δε υπολογιστή σε 10 δισεκατομμύρια,
 άς πούμε 5 έκατημύρια παραγωγικοί έργάτες με άνα 2.000 ώρες έρ-
 γασίας έτήσια ή 5 έκατημύρια έργάτες με άνα 1.500 ήρες έτήσια. Το
 ποσοστό υπεραξίας δε υπολογιστή σε 100%, ή υπεραξία δηλαδή παρά-
 γεται: μέτα σε 5 δισεκατομμύρια ήρες. "Η παρακτοποιούμενη σε πε-
 ρίω της αυτοκρατορικής αύξηση στην άποσχόληση ανεβάζει τις δουλεμέ-
 νες ώρες παραγωγικής έργασίας στο έτος Β σε 12 3/4 ήρες άντι για 10
 3/4 σε έτος Α. Το ποσοστό υπεραξίας ανεβαίνει σε 150%, άντι δηλαδή
 να χρησιμοποιούν 25 μισά χρόνο έργασίας για την παραγωγή ως ίσο-
 δύναντο του πραγματικού τους μισθολόγιου, ή παραγωγικοί έργάτες
 διαλέτουν για τοίτω τα δύο πέμπτα του χρόνου έργασις. "Η μάζα της
 υπεραξίας μεγαλώνει από το ίσοδύναμο 5 δισεκατομμύριων ήρων έργα-
 σίας στο ίσοδύναμο 7,5 ές ήρων. "Ο παραγωγικοί έργάτες παράγουν

το ισοδύναμο του μισθολόγου τους σε 4,5 εις ώρες αντί για 6 ως. Από-
τε μια συνολική αύξηση του πραγματικού μισθολόγου όλων των εργα-
τών μέσα στη δεκαετία κατά 30% (δηλαδή, μία μικρή, έτιςια αύξηση
κατά κάπου 2,5%) απαιτεί αύξηση της παραγωγικότητας στο Τμήμα
II κατά 35%. Είμαστε μέσα στα όρια του θανάτου, όπως βλέπουμε από
τις εξελίξεις της τελενταίας εικοσιπενταετίας.

Στο 2^ο σήμαση 1', όμως, η επίτευξη είχε ως αποτέλεσμα να μην αύξηθη η άπασχόληση, δηλαδή, το σύνολο των δουλε-
μένων ώρων εργασίας, αλλά να μείνει σταθερό, σε 13 δισεκατομμύρια.
Για ν' αντισταθμιστεί η ύφεση στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου
(μειώνει κατά 30% άπόσταση στο Α και το Β κι άλλα τόσο άνάμεσα
στο Η και το Ι'), η άπασχόληση με παραπέρα αύξηση από ποσοστό
υπεραξίας, από 150% σε 233,33% — δηλαδή, αντί για 4 ώρες η παρα-
γωγικός εργάτης θάπρεπε να διαθέτει μονάχα 3 για την παραγωγή
του ισοδύναμου του πραγματικού του μισθολόγου. Ο άλλος όγκος της
υπεραξίας αύξανε έτσι σε 8,4 εις ώρες, δηλαδή, κατά 16,8%. Θα χρεια-
ζόταν όμως μία αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στο Τμήμα
II κατά 70%, δηλαδή, μία έτιςια αύξηση κατά 5,4%, για να μπει μέσα
σ' εργάτες, μέσα στη δεκαετία, για την παραγωγή του ισοδύναμου των
καταναλωτικών τους άγώνων 3,6 εις ώρες (αντί για τις 4,8 εις ώρες
εργασίας που δόθηκαν στο πραγματικό δεκάχρονο) ν' αντισταθμίσουν την
παραγωγή τους έτσι, και η πραγματική τους καταπόληση (ή διαθέσι-
μος σ' αυτούς όγκος άγώνων χρήσης) ν' ανάδει, κατά 30%. Το ίδιο έργαζει
στο όριο του θάνατου.

Άς πάρουμε τώρα το τέταρτο έτος σήμαση. Α. Για να εξισο-
τασθεί η άκωδος στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου (70% άνάμεσα
σε χρόνια Ι' και Α) θάπρεπε το ποσοστό υπεραξίας ν' αύξηθη από
233,33% σε 400%, ή παραγωγικός δηλαδή εργάτης θάπρεπε να διαθέ-
τει πλέον για την παραγωγή του ισοδύναμου του μεροκάματου του με-
νάχα μίαν ώρα εργασίας στις 5. Υποθέτουμε πως εάν αποτέλεσμα της
αύξησης το σύνολο των δουλεμένων ώρων εργασίας μειώθηκε από
12 σε 10 δισεκατομμύρια. Η ά π ό λ ο σ η μ έ ξ α τ η ς ύ-
π ε ρ α ξ ί α ς άποσταλεί έτσι σε 8 δισεκατομμύρια ώρες εργασίας,
δηλαδή, έ π ο σ ε σ έ π ε ι σ μ α τ η ς τ ε ρ α σ τ ι α ς α ν-
ξ η σ η ς τ ο θ ποσοστό τ ή ς ύ π ε ρ α ξ ί α ς από
233,33% σε 400% ("). Για να μείνει ανέλλαχη, θάπρεπε το ποσοστό
της υπεραξίας να ανθεί σε 533%, δηλαδή να μην άπομένουν πια
παρά 1,6 δισεκατομμύρια ώρες εργασίας για την παραγωγή του ισοδύ-
ναμου του πραγματικού μισθολόγου. Μά κι αν άκόμη το ποσοστό υπε-
ραξίας έμεινε στο 400%, ή παραπέρα αύξηση του πραγματικού μισθολό-
γου

γίου κατά 30% μέτω από μία δεκαετία θ' απαιτούσε ε παραγόμενος στο έτος Δ μέτω πλ ήτοι 3ης ώρες όγκος προϊόντων πλ είναι κατά 30% μεγαλύτερος από εκείνο πλ στο έτος Γ παράχθηκε μέσα σι 3,6 3ης ώρες έργασίας. Θά χρειάζοταν δηλαδή 6 παραγωγικότητα της έργασίας στο Τμήμα Π πλ μειώνεται κατά 140% Σ' έτι πλ κλήμα, τούτο αντιπροσωπεύει μίαν αύξηση στην παραγωγικότητα κατά 9,1%. Τούτο φάνεται εξοικονομικά. Κι δε σημειώσαμε πώς η άναγκαία αύξηση της παραγωγικότητας θά ήταν πολύ μεγαλύτερη άκόμη αν η μάζα της παραγόμενης ύπεραξίας έμεινε ή ίδια. Αν δηλαδή έταθέσαμε για μίαν αύξηση του πραγματικού εισοδήματος μέσα στη δεκαετία Γ --Δ ποσότητα 1,6 δεκαετημύρια δουλειάνες, ώρες έργασίας. Π συνολικά απαιτούμενη τότε αύξηση της παραγωγικότητας άφαισαν 192,5% για τη δεκαετία και 11,4% έτηκα

Τη τελική συμπεράσμα είναι πως με συνεχή προώθηση της αειμότητης, συνεχή ένοση στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου και θεσμικές περιορισμοί στο σύνολο των δουλειών από τους παραγωγικούς έργατες ώρων έργασις άποδίδει μακροπρόθεσια άδύνατο ν' αύξηθι παραπέρα σθερά το πραγματικό μεροκάματο και νά κρατηθι ταυτόχρονα σταθερές ό όγκος της ύπεραξίας. Τό ένα από τς δυτ τούτα μεγέθη, θά πρέπει νά λειτουργήσι. Κι έφσον με μηχανικές συνθήκες, δηλαδή έχνης φυσικής ή υόλου, άποαλείται μδ σθερή μεριμνή από μηχανικά μεροκάματα, φάνομα σι μίαν ί σ τ ο ρ ι κ ή κ ρ ί σ η σ τ ή ν ά ξ ι σ τ ο ί η σ η τ ο θ κ ε φ α λ α ι ο υ, έπου άνοπόμενα μίω γαται ό όγκος κι έπειτα τό ποσοτό της ύπεραξίας, έπου δηλαδή πέφτει άπώταμα τό μέος ποσοτό του κέρδους. Στο παρακρυφίνο παράδειγμα μας⁽⁴⁵⁾, άπόμα κι ή στασιμότητα του πραγματικού μεροκάματος στο έτος Δ, μέ ταυτόχρονη μείωση του χρόνου για σην παραγωγή ύπεραξίας από 8,4 σι 6 3ης ώρες έργασις, θά προηπόθετα μία συνολική αύξηση από 80% στην παραγωγικότητα της έργασίας, δηλαδή μίαν έτήσιον αύξησην κατά 8%. Για νά υπάρξει στασιμότητα στην έργα της παραγόμενης μάζας ύπεραξίας, μαζί με παράλληλη στασιμότητα στη πραγματικό μεροκάματο, θ' απαιτούνταν μία αύξηση στην παραγωγικότητα της έργασίας κατά 125%, δηλαδή μία έτήσια αύξησην κατά 9,4%, πλ κι είναι άπραγματοποιήση⁽⁴⁶⁾.

Έτσι προκύπτουν άκόμη πύ βασίς παρὰ στ κεφάλαιο θ σι άναμένει στην φύση της αειμότητος λόγος, για τους έποους στην ύστερο καπιταλισμό ή άγώνας για τό ποσοτό ύπεραξίας έπιτίνεται κι οι δυ σκεύες στην άξιοποίηση του κεφαλαίου μεγαλύνουν μέλις άρχίζι νά υειώνεται τό σύνολο των δουλειών για την παραγωγή ξέλας ώρων

έργων. Ο παρακάτω πίνακας έξηγεί γιατί δεν είναι η έπισημοποιημένη έξοικονομική ή παραπάνω δόσση:

ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΔΟΥΛΕΥΜΕΝΩΝ ΩΡΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΩΝ ΗΠΑ

1947: 24,3 δισεκατομμύρια	1963: 24,5 δισεκατομμύρια
1950: 28,7 "	1966: 28,2 "
1954: 34,4 "	1970: 27,6 "
1958: 32,7 "	

Στην ΟΔΕ ή έξι έτη ήταν άκρη με κακή. Τε παραπάνω άνω-
λο είναι η πίση από το 1960 και πέρα:

ΣΥΝΟΛΟ ΔΟΥΛΕΥΜΕΝΩΝ ΩΡΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΟΔΕ

1950: 8,1 δισεκατομμύρια (*)	1964: 11,81 δισεκατομμύρια
1956: 11,7 "	1966: 11,57 "
1958: 11,2 "	1968: 10,88 "
1960: 13,37 "	1969: 11,46 "
1961: 13,44 "	1970: 11,90 " (47)
1962: 13,11 "	

* Οι άριθμοί για το 1950, 1956 και 1958 δεν περιλαμβάνουν τη Ζώνη και το
άνωτο Βερλίν.

Μπορούμε τώρα να δούμε με άριθέστατα την άνοδο του άπαιρου
καπιταλισμού σε όλες φάσεις του άπαιρου, της άποξης του μονο-
πωλιακού καπιταλισμού στις οργανωμένες συνθήκες της άοικης κρί-
σης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η άοικη τούτη κρίση
ή έ η άοικη από τις άι παραγωγικές δυνάμεις παθούν η άναπτύ-
σσονται σε η έ η ά π έ λ ο τ η έ ν ν σ ι α. Στά άασημένα
στην άνάληση του άπαιρου σημερόμετά του έ άνοδο άαράστη-
κα άατηγρησιακά άάνοια σε η ά τέτα άαηναία. Έάαα άάααα
πώς άαηα στην άπαιρου ή άάαη άάααααα: «άά άαα άά-
αα η ά άάαααα αώς ή άάαα του άάαα η άάαα άάααα η άά
άάα άάάαα στην άπαιρου. Κάαα άάα άάαα. άάααααα
άάααααα άάαα, άάααααα άάαααα η άάαα αάαα και
άάαααα, άάαα, άάααα αάα άάαα του άπαιρου άάαα αάαα
άάαα αάα αάα, αάαα την άάαα άάαα. Σ έ γ α ν ι κ έ ς γ ρ α μ-
μ έ ς. έ κ α π ι τ α λ ι σ μ έ ς ά ν α π τ υ σ σ α τ ε κ ι α ί σ θ η -

τὰ πικρὰ γρηγορὰ παρὰ τὸν, ἀλλὰ ἡ ἀντιποῖνις καὶ τῇ ἔχῃ μέντοι ἀποβαίνει, γενναῖα δὲ καὶ τὰ ἀντιπόμενα, ἀλλὰ ἡ ἀντιπόμενα κατὰ ἐκτελέσθαι ἰσχυρὰ μὲν τῇ σφύρῃ τῶν χωρῶν πρὸ εἶναι πλοῦσις τὸ κατὰ τὴν (Ἀντιπλοῖν) (48).

Την υπερμεγαλοπρόσδοκία της δεκαετίας, τον ύστερο καπιταλισμό, θα χαρακτήριζε: αποένος ή μελάνη στην παραγωγή, αλλά η ένταση στην παραγωγή και με άβυσσος διασπένση των συνολικών, με και πίνοντα με τις έκδηλότητες τους την ανάπτυξη. Η τάση αυτή εκφράζει την ζυγνή απόσπαση του ύστερου καπιταλισμού να γενικεύσει τις πράξεις βιομηχανίας της κρίσης τεχνολογικής επανάστασης, της αυτοακρίσεως, αλλά πιο καθαρά ως ένα άνα: το σημείο που κριτικάρεται συνήθως, πώς ο υπερμεγαλοπρόσδοκος ή ύστερος καπιταλισμός καταπατά τις παραγωγικές δυνατόις με το να τις μετατρέπει σε δυνατόις καταστροφής, με τους άδικους εξοπλισμούς, τη ρύπανση της ατμόσφαιρας και του νερού, την άναρπγή της οικολογικής ισορροπίας κλπ.

Υ' απόλυτους κρίνουμε, οι παραγωγικές δυνάμεις μεγάλωναν στην εποχή του βορσίου καπιταλισμού πιο γρήγορα παρά ποτέ πριν. Για την τελευταία είκοσιπενταετία ή ανάπτυξη αυτή μπορεί να μετρηθεί με στοιχεία για την ύλική παραγωγή καθώς και την παραγωγική δυνατότητα και την παραγωγικότητα της εργασίας, και με στοιχεία για την αύξηση του θεωρητικού προλεταριάτου (25). Μέσα στα πλαίσια της παρούσας καπιταλιστικής οικονομίας και τα δύο αυτά σύνολα μεγάλωναν αξιοθέατα σ' αυτήν τη φάση. Όμως το τελικό αποτέλεσμα είναι θλιβερό σε σύγκριση με τις δυνατότητες της τρίτης τεχνολογικής επανάστασης: της πόσοφας, και με τις δυνατότητες που οι θεμελιώδεις αιτίες μεταβλητές προσφέρουν γι' ακόμη ή υπερκαπιταλισμό ή υπερεργασία για τη μέγιστη των παραγωγών. Με μέτρο τις δυνατότητες, πολλαπλασιαστικής θεωρίας ή κατασκευαστικής των δυνατοτήτων και των πραγματικών παραγωγικών δυνάμεων. Ή αυτήν την έννοια, αλλά μόνο με βάση την τέτατη εργασία, είναι απόλυτα δικαιολογημένος ή χαρακτηρισμός του Λένιν, για τον υπερκαπιταλισμό σε φάση της «γενικεύεται ή σήψη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής».

Ἡ σφῆρα τῶν πραγματικῶν καὶ τῶν δυνατικῶν παραγωγικῶν ἐν-
νόμων ὅν ἀντὶφύκειται μοναχὰ στὶς ὁμοιᾶς ἀλλὰ καὶ στὶς ἀνθρώπινες
παραγωγικὰς δυνάμεις. Τὴν ἐπουχὴ τῆς τρίτης μηχανολογικῆς ἐκπαιδεύ-
σης διακρίνει ἡ συγχώνευσις θεωρητικῆς, τεχνικῆς καὶ παραγωγικῆς σέ-
κλιμακα μέχρι τελευταία ἀπώτατης. Σὲ μὴ παραγωγή τοῦ κόσμου-
ποιεῖται χάνονται οἱ δυνατότητες ἀποσχέλησης γι' ἀνεξέλεγκτους ἐργατο-
υπάλλλους. Ἀποβίνει οὖν: ἀπλὸς δυνατὴ, ἀλλὰ εὐκαταστατομένη

στην κοινωνία διασφαλίσει τη μιστική, γιὰ νὰ μὴν πώμε γενικῶς μετα-
τροπὴ τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας σὲ πνευματική. Πάρνει πάρα κα-
ί σταὶ ἡ πρόβλεψη τῶν Μάρξ καὶ Ἑνγκελς γιὰ μιὰ κοινωνία, ὅπου «ἡ
ἐλευθερία ἀνάπτυξή τοῦ καθένα γίνεται ὅσο γιὰ τὴν ἐλευθερία ἀνάπτυ-
ξή ὅλων», καὶ ὅπου πραγματικῶς πλοῦτος γίνεται «ἡ ἀναπτυσσόμενη παρα-
γωγικὴ δύναμις ὅλων τῶν ἀτόμων»⁽¹⁾: «(Στόχος γίνεται) ἡ ἐλευθε-
ρία ἀνάπτυξή τῆς ἀτομικότητας καὶ ἐπείνεως ὅχι ἡ μείωσις τοῦ ἀναγ-
καίου χρόνου ἐργασίας ὥστε ἔτσι νὰ ἐξασφαλιστῇ ὑπερεργασία, ἀλλὰ
γενικῶς ἡ μείωσις τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας τῆς κοινωνίας σ' ἓνα ἄλγε-
στο ὅριο, ὥστε μὲ τὴν ἐξασφάλισή τοῦ ἐλευθέρου χρόνου καὶ τὴν μείωσιν
τοῦ χρεώζοντος θὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ καλλιτεχνική, διπο-
στημονική, κλπ., καλλιέργεια τῶν ἀτόμων»⁽²⁾. Χειρότερη μορφή τῆς
ἐργασίας σὲν ἕτερο καπιταλισμὸ κατὰπατήλητος εἶναι ἡ κ κ κ ἡ
χ ρ η ο : μ ο π ο ἡ τ γ. τὸν ὁριστῶμενον καὶ ἄξιοποιοῦμενον ὅλι-
κῶν καὶ ἀνθρώπων παραγωγικῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ καίνας, ἀπὸ τὰ χρη-
σιεύσαντες στὴ δημοκρατία ἐλευθέρων ἀνθρώπων, χρησιμοποιοῦνται ὅλο
καὶ πλεονάζοντες γιὰ τὴν παραγωγὴ ἀχρηστων, καθῶς καὶ ὁλοφθόνων, ἀντι-
κειμένων.

Στὸ αὐτὸ χαρακτηριστὶκ τῆς αὐτοαπόστασης καθρεπτίζεται: συγκεντρο-
τικῶς ἡ ἐλκυστική ἀντινομία τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀρκετὲς ἡ αὐτομά-
τως συνεπύκνεται: τὴν ἐλευθερωμένην ἀνάπτυξή τῶν δυνάμεων τῆς ὅλι-
κῆς παραγωγῆς, πρὸ μπορέσει ν' ἀπελευθερώσουν τὴν ἄλλωσπότητά ἀπὸ
τὴν κατεναγκαστικὴ τῆς μηχανικῆς, ἐπαγγελματικῆς, βιολογικῆς καὶ ἀλλοτριω-
τικῆς ἐργασίας. Ἀρκετὸν ἡ αὐτομάτως ὁδηγεῖ: ἔναντ' οὗ αὐξανόμενῃ
ἀποκλῆ γιὰ τὴν ἀπασχόλησιν καὶ τὸ εἰσόδημα, αὐξανόμενον πρὸς καὶ ἄδε-
δοτότητα, περιδοῦν ἀποκαλείσμεν ἀπὸ τὴν κατεναγκαστικὴ καὶ ἀπὸ αὐτῆς αἰ-
σθημα, ὁλησθὲς σὲν πνευματικῶ καὶ ψυχικῶ ἐξελίξις. Ἡ καπιταλι-
στικὴ αὐτοαπόστασις, γινάσκου καὶ ταυτοχρόνως ἐπιπλοκή τῆς παραγωγι-
κότητας τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀλλοτριωτικῆς κατὰστροφικότητας τοῦ
ἐμπορεύματος καὶ τοῦ κεφαλαίου, μετατρέπεται: ἔτσι σὲ μιὰν ὀλοπτικὴ
μένῃ ἐκφράσει τῶν ἀξεπέραστων ἀντιθέσεων τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου
παραγωγῆς.

Ἡ παύσις, πῶς τὴν ἐποχὴ τῆς βιομηχανικῆς κρίσεως τοῦ καπιταλισμοῦ,
τὴν ἐποχὴ ἐπὶ τῇ πρὸ ἀποκαίει ἱστορικῶς ὁρμηγὴ γιὰ τὴν παγκόσμιον
σοσιαλιστικὴν ἐπανάστασιν, χαρακτηρίζεται: μιὰ ἀπλόστη μείωσις ἡ τιολί-
χιστος μιὰ ἀπλόστη ταυτισμένης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπὸ τῆς
ἀπὸ τῆς λαβερμένης, ὁλησθὲς μηχανικῆς, βιολογικῆς μιὰς ἐκείνης τῶν πε-
ρι-
πτικῆς πρὸς τὴν ἑκτετατικὴ τῆς ἡλιακῆς Οἰκονομίας, ὅπου ὁ Μάρξ
εἶναι πρὸ γενικῶς γινάσκου καὶ θεωρίας τοῦ ἱστορικοῦ ὅλοφθόνου. Ἡ ἐποχὴ
τῶν κοινωνικῶν ἀνακαταστάσεων περιγράφεται καὶ ὡς ἔξῃ: «2° ἔνα ὅλι-

πρώτο επίπεδο της ανάπτυξης τις υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σ' αντίθεση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις ή, πράγμα που είναι: όπως μια νικητική διατύπωση του ίδιου, με τις σχέσεις ιδιοκτησίας που μέσα στη πλαίσιά τους λειτουργήσαν μέχρι τότε. Από αλλού για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων καίνες οι σχέσεις μετατρέπονται τε δοσιν τους. . . . Ένας κοινωνικός σχηματισμός δεν εξαφανίζεται ποτέ πριν αναπτυχθούν όλες καίνες οι παραγωγικές δυνάμεις για τις οποίες είναι κατάλληλες, κι αςτε διακαίχονται ποτέ νέες ανώτερες παραγωγικές σχέσεις πριν καταρριφθούν, μέσα στος κόλπους της παλαιάς κοινωνίας, οι υλικές προσποθέσεις για την παραγωγή τους. (23). Πά μάς είναι αυτόνόντο πώς ή φράση, πριν αναπτυχθούν όλες καίνες οι παραγωγικές δυνάμεις, για τις οποίες είναι κατάλληλες αποτλεί: από άπληρη περιεχόμενου μίαν επανάληψη της πρώτης φράσης, πώς δηλαδή στήλίζεται στη διαπίστωση ότι από ένα σημείο καί πέρα ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων έρχεται σέ σύγκρουση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις. Από καί καί πέρα ή καπιταλιστική κοινωνία έχει πραγματοποιήσει την ανάπτυξη όλων καίνων των παραγωγικών δυνάμεων, «για τις οποίες είναι κατάλληλες. Τότε όμως δε σημαίνει μέ κανέναν τρόπο ότι παραπέρα ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων δεν είναι δυνατή έίως την άνατροπή του τρόπου τούτου παραγωγής. Σημαίνει απλώς πώς από καί καί πέρα οι αναπτυσσόμενες παραγωγικές δυνάμεις επαναστατούν ενάντια στον υφιστάμενο τρόπο παραγωγής καί πιέζουν για την άνατροπή του (24).

Τη μαρξιστική έρμηνεία του κείμενου αυτόν εδούθησεν αναμφισβήτητα ή έκπαιρ'α της έχτο-έριανης επανάστασης, άρτον μάλιστα γενικό-της θεωρητικά στο δόξιο του Μπουχάριν «Η αίκατορία της μεταδοτικής περιόδου». Στο δόξιο τούτο ο Μπουχάριν διατύπωσε τον κανόνα πώς ή σοσιαλιστική επανάσταση συνοδεύει κι ένδεχόμενα προετοιμάζει μέ πτωδρόμηση στις παραγωγικές δυνάμεις (25). Όμως, τή έσα πρό-κυβαν στις συνθήκες της Ρωσίας στα χρόνια 1917 - 1920 - επανάστα-ση σάν αποτέλεσμα πόλεμου, που τή συνόδευσε ένας μακρύχρονος έμφύ-λιος πόλεμος που αποδιοργάνώθηκε έλότελα ή Ελν είχανμια της χώ-ρας καί προκλήθηκε ή πτωδρόμηση στις παραγωγικές δυνάμεις. Αποτέλεσιν μίαν ένδεχόμενν έξέλιξη πλώ άπ'αυτήν στην περίπτωση έυ-διοργανωμένων καπιταλιστικών κρατών. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να ή άναγνώριμε σέ γενικό κανόνα (27).

Στα πρώτα χρόνια μετά τη ρωσική επανάσταση οι θεωρητικοί της κομμουνιστικής διεθνούς διαπίστωσαν πάλι σπουδή μία πτωδρόμηση στις παραγωγικές δυνάμεις στη Δύση, που καί τή μέτρησαν υλικά στην παραγωγή, την άπασχόληση, κλπ. (28). Συμπεράναν από καί πώς ή κα-

πικαλισμός θα δυσκολευόταν εξαίρετικά να ξεπεράσει την κοινωνική κι οικονομική τούτη κρίση. Έτσι και προσηλινά. Η οικονομική κρίση που εκδηλώθηκε, μετά μια σύντομη περίοδο άμυνας, με δικιότητα το 1929, επέβαλε στην Εθνότητα της πρόγνωσης αυτής. "Όμως, σ' έτσι άφορμους τη μακροπρόθεση εξέλιξη, ο Λένιν κι ο Τρότσκι δείχτηκαν προσεκτικοί. Έτσι, ο Τρότσκι είπε ότι το Σύνταγμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς: "Αν υποθέσουμε, όπως θα κάνουμε προσηλινά, πως η εργατική τάξη δε θα προσηλινεί στον επαναστατικό αγώνα κι έτσι θα βάλει στην άστική τάξη τη δυνατότητα να κυριαρχήσει για μακρόχρονη περίοδο (ας πούμε για δύο ή τρεις δεκαετίες) στις τόχες υπό κρίσιν, τότε δε χωρεί άμφισβόλια πως θα επικρατήσει με κάποια νέα ισχυρότητα. Η Εθνότητα θα υποδουλήσει πολύ. Εκατομμύρια εργάτες στην Εθνοτητα θα πεθάνουν από την άνεργια και τον υποσιτισμό. Οι Ήκοιμένες Πολιτείες θα υποχρεωθούν ν' αναπροσανατολιστούν στην παγκόσμια αγορά, ν' αναδιευθετήσουν τη διοικητική τους και να την περιάψουν γιὰ να κερδίσουν. Έτσι, άφου μέσα σε 15, 20, 25 χρόνια πραγματοποιηθή με τέρχους θυσίας ένας νέος καταμερισμός της εργασίας στον κόσμο, δε μπορείς νας πς ότι θα υπάρξει με νέα περίοδος καπιταλιστικής άμυνας. Όπως πρόκειται για μια πολύ άφρητημένη και μονόπλευρη άνάλυση. Γιατί προχωρά: με βάση την υπόθεση δε: πς προλεταριάτο θα σταματήσει τον αγώνα. Ο μ ω κ δ έ χ ω ρ έ σ ι σ υ ζ ή τ η σ η γ ι α τ ο υ τ ο , α ν θ χ ι γ ι α α λ λ ο λ ο γ ο τ έ τ ε ε π ι δ ή σ ε τ α ξ ι κ έ ς α ν τ ι θ έ σ τ ε ς δ ξ ύ θ η κ α ν ε ξ κ ρ ε τ ι κ ά σ τ έ τ ε λ ε υ τ α ι α χ ρ έ ν ι α (39).

Το πρώτο μέρος αυτού του τειτάτου είναι: όπως συνιστάει πληγιά στον Τρότσκι, σχιζόν προσηλινά. Τα λόγια τούτα γράφτηκαν το 1921. Είκοσιπέντε άκρίβης χρόνια άργότερα, το 1946, εκατομμύρια εργάτες στην Εθνοτητα είχαν πεθάνει από την άνεργια, τον υποσιτισμό, τον πόλεμο και το φασισμό. Οι ΙΠΙΑ υποχρεώθηκαν ν' αναδιευθετήσουν τη διοικητική τους και για μια μακρά περίοδο (1929—1939) άναγκάστηκαν να περιορίσουν δραστηριότητα την παραγωγή και την άπασχόληση. Αναπροσανατολίστηκαν στην παγκόσμια αγορά — έμπεριμενέτων άλλη και χρημάτων, φυσικά —, πραγματοποιήθηκε ένας νέος καταμερισμός της εργασίας, κι επεκταόθηκε με νέα περίοδος καπιταλιστικής άνάπτυξης στην όλική παραγωγή. Όσον άφορά το δεύτερο μέρος του τειτάτου, πρέπει να το κρίνουμε μέσα από χρονικά του όρια (40). Ο Τρότσκι είχε όπλοστα δίκαιο όταν διακρίωνε το 1921 πως ήταν άφρητημένη και τυπική η κάθε πρόβλεψη για μια νέα άνοδο στις παγκοσμίες άυνάμεις, άφου τότε άνέβαινε η μαχητικότητα των Εθνοκρατών εργάτων.

Σ' αυτές τις συνθήκες δεν μπορούσε να γίνει λόγος για μίαν ουσιώδη αίσθηση από ποσοπτό υπεραξίας και μίαν, ανάλογη ήρμωσ, από ποσοπτό τω κέρδους. Στό προσκίνις τω ένδιαφέροντις εδ έρρίκονταν τότε οι άφρησμένης σχέσεις για τη δυνατότητα να υπάρξει μιά γάση καπιταλιστικής ανάπτυξης. άλλω ή ικανότητα τω έργατικώ κινήματις να μεταφέρει τη δομική κρίση τω καπιταλισμώ ας νίς νίς τής προλεταριακής επανάστασης στις χειρότερες χήρες τής ήπειρωτικής Εύρώπης. Μά τις θεωρίες τους για μιά κανονική άνοδο τω καπιταλισμώ, οι ή-χότες τής σοσιαλδημοκρατίας γόρουν να δικαιολογήσιν τήν άρνησή τους να προηθήσιν τήν επαναστατική ποή, άγίνα (61). Άντιστιθέ-ως, έν ήπρηε καμιά μακρόχρονη, περίοδο, άνδου, άλλω, μετά άπό τώ σόντιοις ένταρξος τω 1924—1929, ή μεγάλη οικονομική κρίση με τη μείωση άνεργία, τώ φασιμώ και τη φρίκη τω δεύτερω παγκόσμιω πόλεμω. Η άνάμωσι, αι ή πρόγνωση τω Τρότικω άποδείχτηκαν σωστές.

Ο Τρότικος έν ήταν δυνατό να θέλει να πει τώ 1931 πώς μακρο-πρόθεσμα ή α υ ώ ν α ς τής έργατικής τάξης ή άρκεσε για να παρ-εμποδιστή μιά νέα μακρόχρονη περίοδος άνδου τω καπιταλιστικώ πα-ρωγικώ ένταρξω. Γι' αυτό ήταν άνάγκη να ν ε α ή σ ε ι ή έρ-γικώ. Στην ιστορία ή μεταλλαγή είναι αναπόφευκτη, είτε πρόκειται για τις οικονομικές προοπτικές είτε για τήν έκδοση, μάλλον παλαιών άνώμων. Ο Τρότικος, στην κριτική τω άσκησε έπτά χρόνια άργότερα πάνω στο πρόγραμμα τής Κομμουνισμώ τω Μπαχάρι και τω Στάλιν, ήπρηε πολύ σαφώς πάνω στο θέμα: 'Θά μπορούσε ή μεταρρύθμιση να πείσει μιά νέα περίοδο καπιταλιστικής ανάπτυξης και καπιταλιστικής ισχύος; Η' άποτελούσε ψευδοεπαναστατική προσέκωσις τώ ν' άρνηθώμε σπύλως μιά τέια δυνατότητα και να στηρίξωμε έίως τώ άπολογισ-μώσι στην 'άπελευκτική Πόση' τω όρριναται η μεταρρύθμιση. 'Δεν ήπρηε άπελευκτική Πόση', έλεε ο Αέιν. 'Ακριβώς πέν άποτέλεμα τής κατάθετός της έν μπορεί να δικαιωθεί ή σμεινή, παραχρήνη Ισορ-ρμία στις χήρες τής Εύρώπης. . . . Μά αποτέλεσμα τώ είναι τότε ή-δίδεται όπτι τώ προλεταριάτω να μίη μπορεί να καταλάβει τήν έξουσία και ή ιστοική τάξη να μίη νύθαι πώς έχι τή δύναμη και τόν έλεγχο πάνω στην κατάσταση, πρέπει άργά ή γρήγορα να ξεπεραστή με τόν έναν ή τόν άλλον τρόπο, είτε σ' έφέως τής δικτατορίας τω προλετα-ριάτω είτε σ' έφέως μιάς ποίησης και μακρόχρονης καπιταλιστικής σταθεροποίησης τω ή πραγματικοποίησή σέ βάρος τών λαϊκών μαζών, πην λαμν στις άποικιακές χήρες και. . . όπως και σέ όύως, έικό μιας 'Δεν υπάρχουν καταστάσεις, άλλως άπελευκτικές'. Η άπτική τάξη τής Εύρώπης μπορεί να έρει μιά παύση έξέδοι άπεί τις όχμιες της άντι-νομίας, μιάχα πέναι στή θέση τών ή-τόν πώ ήφισταται ή έργατική

τάξη και των εργαζόμενων που κάνει ή επαναστατική ήγηση. Μία και τὸ ἀντιθέτω είναι ἐξίσου οριστό. Μία νέα δύναμη τοῦ παγκόσμιου καπιταλισμοῦ ὅ' ἀποδείχτη δόξασε (κυριαρχοῦν) εἰς μία νέα περίοδο μεγάλων ἐξεγέρσεων; ἔτσι τὸ προλεταριάτο καθορίζεται νὰ ἔχει ἀπὸ τῆ σημερινῆ ἀσταθῆ ἰσορροπία καὶ νὰ βρεῖ τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐπανάστασι. (62). Τὸ βραμὶ τούτο ἐπιβεβαιώθηκε ἀπ' ὅλες τὰ ἀπόψεις. Ἡ φάση τῆς ἀσταθῆς ἰσορροπίας, πού τὴ συνέθεσαν ἡ νίκη τῆς δεξιοκρατίας ἐπανάστασης καὶ ἡ ἥττα τῆς γερμανικῆς ἐπανάστασης, τερματίστηκε τὸ 1929. Χάρη, οὖν ἀντικεινῆ ἡγεσία πού τὸ προλεταριάτο τῆς Μόσχας ἔδωκε μάρσες νὰ κάνει, τὴν ἐξέτα κοινωνική κρίση πρὸς τὸν ἀρχαίο. Ὁ φασισμός καὶ ἡ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος δημιουργήσαν τὴν προκλιθεῖσα γιὰ μία χρονικὰ περιορισμένη λύση τῆς κρίσης αὐτῆς σὲ ὄφελος τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ κρίσιμη ὥρα μὴ μποροῦσαν νὰ εἶχαν ἀλλάξει ἄλλω μὴ φορὰ πρὸ τέλους τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, στὴ Γαλλία, Ἰταλία καὶ Βρετανία. Ἀλλὰ μὴ φορὰ ὅμως τὰ παραδοσιακὰ κέρματα τῆς ἐργατικῆς φανερώθηκαν ἀνεκὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὸ ἱστορικὸ τους καθήκον, καὶ ἔγιναν οἱ καλλίτεροι δοκτοὶ τοῦ μεγάλου κεφαλαίου τῆς Μόσχας γιὰ τὴ σταθεροποίησι τῆς ὑπερκαπιταλιστικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ὑπερκαπιταλιστικοῦ κράτους (63).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ὁδὸς γιὰ τὴν τρίτη τεχνολογικὴ ἐπανάστασι, τὸ τρίτο κλάρο κόμα μὲ βασιμὴ πύση ἀνάπτυξη, τὸν ὅσοιο καπιταλισμό. Ὁ καπιταλισμός αὐτός ἔδωκε μὲ κανόναν τρόπο καθάρου πρῶτον τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, οἷτι καὶ ἀπόδειξη γιὰ τὴ δίθεσι ζωτικότητας τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ γιὰ τὴ δικαιοσύνη τοῦ στὴ ζωῇ. Ἀποτελεῖ ὅπλις μὲν ἀπόδειξη πῶς μὲ ἐξίστη τὴν ὑπάρχουσα τεχνολογία καὶ τίς ὑπάρχουσες παραγωγικὰς δυνάμεις, ἔδωκε ἔχρησι μὲς ὑπερκαπιταλιστικῆς χῶρας ἀπείλεια ἀντιθέτως, πῶς ἡ μακρόχρονη ἀναβολὴ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης τελικὰ παρατείνει τὴ ζωὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ καὶ οὕτως ὅ' ἀξιοποιήσει μὲ ἐξίστη τὴν δύναμι τοῦ ὁσώτερου λογικῆς. Μόλις ὁριζοῦ ἔκτασιν: τὸ προστό τοῦ κέρτους, ἐπιταχύνεται ἡ συσσώρευσι τοῦ κεφαλαίου, ἐπανεπενδύονται ἡ τεχνολογία, γίνεται κατωμάτησι τὸ κίνημα τῆς ὑπεραξίας. τοῖ μείζονι ποσότη τοῦ κέρτους καὶ τοῦ ὑπερεκέρτους, ἀναπτύσσονται πλεονέξια εἰς παραγωγικὰς δυνάμεις.

Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς τρίτης τεχνολογικῆς ἐπανάστασης. Καὶ πῶς τὸ ὁρίζει καὶ τὰ ἱστορικὰ τῆς δεξιο δημιουργία τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, ἀναπαράγει ὅλες τῆς ἐκπαιρικῆς ἀντινομίας τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίου. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι δημιουργία τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς στὴν ἐποχὴ τοῦ ὑπερκαπιταλισμοῦ, τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, τὴν ἐποχὴ τῆς δομικῆς κρί-

σης και θαυμαίας απροσθήκης του τρόπου αυτού παραγωγής, γι' αυτό και πρέπει η νέα άνδρα των παραγωγικών δυνάμεων, πέραν από τις κλασικές αντινομίες του καπιταλισμού, να προσέσει και μερικές άλλες ειδικές — που και θα εξετάσουμε στα επόμενα κεφάλαια και που δικ γράφουν τις δυνατότητες για κρίσεις πιο πλούσιες και βαθύτες από αυτές της περιόδου 1917 — 1937.

Πρέπει βάλ να θυμόμαστε πως ο Μάρξ είδε τον ιστορικό ρόλο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής όχι στην ποσοτικά ανεπείρστη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αλλά σ' άρισμένες ποιοτικές συνέπειες αυτής της εξέλιξης. Ο μεγάλος ιστορικός ρόλος του κεφαλαίου είναι να φέρει στην ύπαρξη αλυσίδα χρηστών εργασιών από τη σκέτη άποψη της αξίας χρήσης, της απλής επιβίωσης του ανθρώπου, κι ο ιστορικός προορισμός του βρίσκεται εκπληρωθεί, όταν άρκεύς οι άνθρωποι μάχων αναπτύχτη σε βαθύ και ή υπερεργασία, ή εργασία πέραν από την άναγκαία, μάχει γίνει γενική άνάγκη, θα προσέπει από τις ίδιες τις προσωπικές άνάγκες, όταν άφαιέρου ή γενική άργατικότητα μάχει εξέλιχθι γάρη στην καθολική παθητική του κεφαλαιού γι' άλλεπάλλγλους γενιές σε γενικό κτήμα του ανθρώπινου γένους, κι όταν τέλος ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της εργασίας, που άδύναστα προσέπει από το κεφάλαιο στην άστατικότητα άναξήρηση του κέρους μέσα στις συνθήκες άπου μένω μπορεί να το πραγματοποιηθεί, μάχει προχωρήσει σε βαθύ άπου ή εξασφάλιση και ή διατήρηση του γενικού πλούτου... Η άπαιτεί μερκό μινάμα μέρος από το χρόνο εργασίας της έλης κοινωνίας κι άπου ή εργαζόμενη κοινωνία θα παύκει με άποθέτηση άπιστημονή άπέναντι στη δικαιοσύνη της άδικίας... άναπαραγωγής της, άπου διλατή μάχει στατική ή εργασία στην άπία ο άνθρωπος κάνει καιά που μπορεί ν' άφίσει το πράγμα να κένει για λογαριασμό του» (64). "Όταν άπτευχτούν και πραγματοποιηθούν οι ποιοτικοι τούτοι τούχοι, ο καπιταλισμός μάχει εκπληρώσει τον ιστορικό προορισμό του, οι συνθήκες γίνονται άριμες για το σοσιαλισμό, κι άρχίζει ή περίοδος της παρακμής της άστικής κοινωνίας. "Αν μελετήσουμε οι παραγωγικές δυνάμεις εξασχολούθησαν ν' άναπτύσσονται, αυτό δέν άλλάζει σε τίποτε το γεγονός πως ο ιστορικός προορισμός του συστήματος εκπληρώθηκε. μάλιστα ή εξασχολούμενη ποσοτική άνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων θα μπορούσε άυθεχομένης ν' άπειλέρει το ποιοτικό άποτέλεσμα. Ίνα τούτο και δέν πρέπει να σναγάουμε άπό ή άπει, το άπεν, πως δέν άπέρχουν άξίόδοα για την άπεριόριστο άπουρήνη, σε σνακέρωση πως ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής μπορεί να άπείήσει μένιμα όος δέν πραγματοποιηθεί ή ασιαλιστική άπανόσταση και με τίμημα μακρές περίοδος σοσιαλιστή.

τας και κοινωνικής κρίσης. Πέραν από το γεγονός πως η γενέλευση της αυτοκράτειρας, ή γρήγορη δηλαδή μείωση των όγκων της υπεραξίας, δημιουργεί για την αξιοποίηση του κεφαλαίου ένα απόλυτο όριο πού καμιά θύωση στο ποσοστό υπεραξίας δεν μπορεί να ξεπεράσει, ή θυσιακή της διακοπής και της καταστροφικότητας, από στην εποχή, από βουρσο-καπιταλισμού είναι αλληλένδετη με την κατωτέρα ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, έχει μια τέτοια ισχύ από την αναλλοτακτική ιδότη. Αντί για την αντικατάσταση του καπιταλισμού μ' ένα καλύτερο κοινωνικό σύστημα, παρουσιάζεται μανάχα ή αντικαταστροφή του συστήματος κι όλων έμδεχόμενα του ανθρώπινου πολιτισμού. Το σύστημα «σοσιαλισμός ή θανατοφρόσητα» διατηρεί επομένως, σε περίπτωση της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων μέσα από τελειότητα εύκοι χρόνια, όλων τή στιγμή του.

Η ΣΥΝΤΟΜΕΥΣΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΠΑΓΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΠΙΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ συντόμευση τοῦ χρόνου περιστροφῆς τοῦ πάγιου κεφαλαίου παρουσιάζεται σάν ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ. Ἄλλοι κίβη γιὰ τὴ συντόμευση εἶναι ἡ ἀπώλωση τῆς τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης (1), καὶ μὲ τὴ περὶ τῆς προκαλεῖται ἀνάγκη στ' ἄλλα ἀπὸ μίαν ἀνσκατάναρξή τοῦ θεωρητικανοῦ κεφαλαίου καὶ ἐξ συγκεντρώνεται μανάχα σὲ ἔρεσες παραγωγικῆς δραστηριότητες, ἀλλὰ διχαρῆς περισσότερο σὲ σφαίρας καὶ προηγουμένως ἀπὸ τὴν παραγωγή, ὡς ἀπὸ τὴν ἔρευνα καὶ ἀνάπτυξη (2). Πιζῶν ἐναι ρόλο καὶ τοῦτο καὶ ἡ πίση γιὰ τὸν ἐξοπλιστικὸ συναρμολογισμὸ μὲ κράτη ἐξυ καπιταλιστικά, ἐπου τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς ἐξ ἐσμεθῶν κανονῆς εἰδους πρῶτο-θέσης γιὰ τὴν ἀξιοποίησή τῆς παραγωγῆς, καθὼς καὶ ἡ ἐπιτερικὴ λογικὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.

Στὴν ἱστορία τοῦ καπιταλισμοῦ, πάντως, ἀπορρασιατικῆς παράγον-τας γιὰ τὴ συντόμευση τοῦ χρόνου περιστροφῆς τοῦ πάγιου κεφαλαίου εἶναι: κεφαλῶς τὸ γεγονὸς πῶς κύρια πηγὴ ὑπερπέρθους εἶναι σήμερα οἱ τεχνολογικῆς ράντες; ἡ διχαρῆς παραγωγικότητος ἀνάμειτα σ' ἐται-ρίες καὶ κλάδους βιομηχανίας. Ἦ δ' ἀξιοκαπιαστικὸν στήμια καὶ ἀναυτή γιὰ τὴς τεχνολογικῆς ἀνάμειψης καὶ τοῦ ὑπερπέρθους καὶ καί-νῃς συνθετικῆς γίνεται θεμελιὸν γνώριμα τῶν ὑπερκαπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ προπάντων τῶν ὑπερκαπιταλιστικῶν γιγάντων ἐταιρειῶν (3). Σὺν κατὰ γιὰ τοῦτο τῶν «διόφρων κεφαλαίων»

για υπερεπένδωση αντικειμενική, π' όσον αφορά τó κεφάλαιο γενικά, ή π' όσον αφορά τó φάσμα τού σταθερού κεφάλαιου και για μόνον αύξηση από ποσοτό της ύπεραξίας χάρις στην πρόσθετη παραγωγή σχετικής ύπεραξίας.

Ή τρίτη τεχνολογική επανάσταση, που είναι ή ίδια αίτια κι άποτέλεσμα της επιταχυνόμενης τεχνολογικής άναγέννησης και της συντέλεισης στο χρόνο περιστροφής τού πάγιου κεφάλαιου, έχει μόνον επανέργεια φυσικοτεχνική, που με τή σειρά της περισφίξει όχι μόνο φυσικά αλλά κι ήθικά τή διάρκεια ζωής τού πάγιου κεφάλαιου. Πρόκειται για τήν ποσοτικά αύξημένη ταχύτητα των μηχανών και άναμφισβήτητα επισκευδών ή φθορά τους (4).

Η συντέλιση τού χρόνου περιστροφής για τó πάγιο κεφάλαιο έχει μία διπλή όψη. Παρουσιάζεται με τή μορφή της επιταχυνόμενης άπικατάστασης παλιών μηχανικών εγκαταστάσεων με νέες, δηλαδή σε μία διανομακία επιταχυνόμενης ήθικης φθοράς τού πάγιου κεφάλαιου. Παρουσιάζεται όμως έπίσης και σε μετάθεση από τήν κλασική πρακτική των τρεχουσών άπικατών, που άπλώνεται πάνω όλο χρόνο σε πλήρη άναγέννηση των εγκαταστάσεων, στην πρακτική των γενικών άπικατών από όργανών σε μία τ ρ ε χ ο υ σ α κι έν τ έ ρ ε ι πολύ σημαντική τεχνολογική άναγέννηση των εγκαταστάσεων (5). Άξιολογικά μπορούμε νά θέσουμε τή διαφορά ως εξής: Προηγούμενα οι διαδοχικές άπλεις άναπαγωγής τού πάγιου κεφάλαιου και αυτοπέραισης πρόσθετου πάγιου κεφάλαιου ήσαν άσπλην διαχωσιζόμενες κι όδωρυσαν στην άρχή τού κάθε Όλγρουου κύκλου σε μία διευρυμένη άναπαραγωγή με μικρές μεταβολές στην παραγωγική τεχνική. Έώρα οι δυό τούτες διαδοχικές συνδυάζονται όλο πιο πολύ άντικειμενικά, ή άπλή άναπαραγωγή προχωρεί, σε συνθήκες διαρκούς άνακαυθόμενης τεχνικής, κι εξελίσσεται σε μία διευρυμένη άναπαραγωγή που όδηγεί μέσα σε πιο σύντομα χρονικά διαστήματα — δικαιοσύρατα νά μιλάμε για έναν πεντάχρονο κύκλο — σε μίαν έλστέα κανονόργια παραγωγική τεχνική.

Η επιτάχυνση από χρόνο περιστροφής τού πάγιου κεφάλαιου έπιφέρει και σιδ χρόνο περιστροφής τού κυκλοφορούντος κεφάλαιου. Άρτινός δημιουργεί αύξημένες άνάγκες για τήν τρέχουσα επενδυτική δραστηριότητα, προκαλεί ήλσδή μία τρέχουσα επαναμετατροπή κυκλοφορούντος κεφάλαιου σε πάγιο κι έτσι επιτείνει τήν έργενή τάση τού μετασχηματισμού καπιταλισμού νά μετατρέψει: όλο τó κεφάλαιο της άπικείρησης σε άκτιν κεφάλαιο και νά καλύψει τó μεγαλύτερο μέρος, ήν όχι τó όνολο, των άναγκών του σε κυκλοφορούν κεφάλαιο με τραπεζικές πιστώσεις. Τούτο έχει επιπτώσεις στην άσχετηματοδότηση των μεγάλων άπικαιρήσεων, ένα από τά κύρια γνωρίσματα διαφοροποίησης τού

ύστερον κεπιταλίζοντο από τόν κλασικό υπερέπαισμό, πού περιγράφτη-
κε από τή Λένιν καί κυριαρχούσαν από τό χρηματιστικό κεφάλαιο. "Κι-
χει όμως επιπτώσεις καί στην έλλη νομισματική καί πιστοδοτική λειτουργ-
γία τών τραπεζών, πού ήδη περιγράφουμε παρακάτω (9).

Γιά τή συνθήμευση στο χρόνο περιστροφής τού πάγιου κεφαλαίου
υπάρχουν πολλές εμπειρικές μαρτυρίες καί τοποθετήσεις από κοπιταλι-
στές καί οικονομολόγους. Έτσι, ό "Άλαν Σ. Μάττυσον, πρόεδρος τής Μάτ-
τυσον Μπαίν (Ίόουκς, βήλμος στην "Καίτροπή τού "Αμερικάνικου Κογ-
ρέσσου γιά τήν Αύτομάτωση, "Ό κύκλος ζωής τών εργαλειομηχανών
μεινώνται από 8 ή 10 χρόνια σε 5 χρόνια" (7). "Ο Πάλλαν εξήγησε
δύ στην αύτοματισση μηχανία τή γρήγορη τέλειση αποτελεί τόν κα-
γόνα (8). Γιά τήν ηλεκτρονική ένομηχανία κεφαλαιοεργαίων άγαθών ό
Φρήμαν είπε πώς ή χρήση τών προϊόντων τής διάρκει 8 ής 10 χρόνια,
δηλαδή σε μέσον όρο 6,5 χρόνια — ός συγκρίνουμε τούτο μέ τό μέσον
όρο τών 13 χρόνων πού άνέφερε ό "Ενγκελς σ' έπιστολή του στο Μάρξ
σάν τή διάρκεια ζωής τών μηχανών (9). Στοίς ηλεκτρονικούς όπολογι-
στές ή διάρκεια ζωής είναι ποντατής σε μέσον όρο, από μαντέρ τών
πλίστων έπταετής (10). Οι άμερικάνικες φοροεγγυικές υπηρεσίες όπολό-
γισαν πώς ή φυσική διάρκεια ζωής τών μηχανών έπεσε, σε σύγκριση
μέ τή δεκαετία τού 1930, κατά 33% (11) — ό όπολογισμός αυτός όπο-
βάλλεται σ' έγνωνη κριτική, τόσο από κρίτικους πού κριτικάρουν τίς ζη-
γές άπασόσεις καί τίς θεωρούν σά μέσο γιά τήν απόκριση τών έπιχει-
ρηματικών κερδών, όσο κα από κρίτικους πού θεωρούν τόν όπολογισμό σάν
υπερβολικά συντηρητικό. Παίρνοντας πρακτικά παραδείγματα, ό Τζόρτζ
Τάρντοργκ όπολόγησε τή μείωση τής διάρκειας ζωής στίς μηχανές κο-
χλίωσης σε 18 χρόνια αντί γιά 39, σε μηχανές διαμόρφωσης μηχανο-
στών (GEAR SHAPERS) σε 20 χρόνια αντί γιά 35 - 42, σε έτοιμεν-
νήτριες σε 20 χρόνια αντί γιά 30 (12). Πρόκειται δώ γιά συγκεκριμέ-
να παραδείγματα καί όχι γιά μέσους όρους πού άναφέρονται σε κλάδους
βιομηχανίας ή στην έλλη μεταποιητική βιομηχανία. Στά πύ μοντέρνα
πεφορμητικά έργαστήρια γιά τήν παραγωγή αέθλων τόν πάγιο κεφά-
λαιο έχει, άνάλογα μέ τή μέγεθος τών μηχανών, μέγ απόδοση 4 μέ-
χρι 8 χρόνων (13). Οι παρατηρήσεις γενικού χαρακτήρα γιά τή συν-
τόμηση στο χρόνο ζωής τού πάγιου κεφαλαίου είναι τόσο πολλές πού
δέν μπορούν εδώ ν' άπαριθμηθούν (14).

"Η συνθήμευση στο χρόνο περιστροφής τού πάγιου κεφαλαίου προ-
καλεί μέ άπλή άντινομία. "Αφενός συνδέεται μέ μίαν παράταση στην
περίοδο προετοιμασίας καί παίρματισμού γιά είδικές παραγωγικές δια-
δικασίες καλής καί στο χρόνο κατασκευής τών νέων έγκαταστάσεων (15).
"Η άντινομία αυτή είναι τόσο έγνωνη όστε σφίδαίνει συγκεκριμένη πο-

παγωγική διέλιξη και συγκεκριμένη παραγωγική εγκατάσταση να θεωρηθεί σαν ξεπερασμένη πριν από να μπορεί να μπει σε μεγάλη παραγωγή⁽⁹⁾. Αφετέρου οι δημιουργημένες στην τρίτη τεχνολογική επανάσταση μηχανικές εγκαταστάσεις επιβάλλουν επενδύσεις κεφαλαίου και ξεπερνούν κατά πολύ τις επενδύσεις με βάση τη δεύτερη τεχνολογική επανάσταση. Η ανάγκη για τα πρώτα αυτά κεφάλαια, σε συνδυασμό με την επιτάχυνση στο πάλησμα των εγκαταστάσεων και των παραγόμενων τοικιδίων, καθιστά την υπερκαπιταλιστική παραγωγή πολύ γρήγοτη καθόλου από την παραγωγή των ελεύθερων συναγωνιστών ή των «αλλοπαύ» μεταπολεμικού καπιταλισμού.

Τόν αυξημένο και ο κίνδυνος ενταίνει περισσότερο ή περισσότερο στην αυτοματισμένη παραγωγή αλλόγιστη τεχνική, που δεν επιτρέπει πια όρισιμες διακριτικές στην τρέχουσα παραγωγή ή απαγωγή και απειλεί σοβαρά το καθεστώς δημοκρατικότητας της επιχείρησης⁽¹⁰⁾. Αφετέρου ο έγκος των απαιτούμενων για την έρευνα κι ανάπτυξη μέσων επιβάλλει άκριτη υπολογιστική και προαχθείσας των δαπανών — έκδοση και των έμμεσων δαπανών που μπορεί να προσήψουν από την ανάπτυξη νέων προϊόντων και τη διάθεσή τους⁽¹¹⁾. Έτσι διαμετρώνεται μέσα στην υπερκαπιταλιστική επιχείρηση μια τεραστιά πίεση για την έλξη πιο άκριτολόγο προγραμματισμό.

Η πίεση για τον άκριτο προγραμματισμό της ένδοιχειρησιακής παραγωγικής διαδικασίας, που άκτισται στη φύση της αυτομάτης⁽¹²⁾.

Η πίεση για το σχεδιασμό των επενδύσεων έρευνας κι ανάπτυξης, που συνδέεται με την πίεση για μια σχεδιασμένη τεχνολογική ανάπτυξη⁽¹³⁾.

Η πίεση που ξεκινώντας από το σχεδιασμό των επενδύσεων άναπτους εξελίσσεται σε μια γενική τάση για τον προγραμματισμό των άπενδύσεων⁽¹⁴⁾.

Η πίεση που, συνδεμένη με την τάση για προγραμματισμό των επενδύσεων, οδηγεί σε τάση για τον προγραμματισμό του άπτους σ' όλη τη διαδικασία της παραγωγής.

Το διαύτημα στην ατομική μέρα, προπάντων οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, δίνουν τη δυνατότητα για μέγ άκριτη και λεπτομερειακή σχεδίαση με βάση τη γρήγορη κατεργασία τεράστιων όνολων και συμπληρώτων από στοιχεία. Δημιουργούν δηλαδή τη δυνατότητα να υπολογιστούν οι καλύτερες έναλλακτικές λύσεις με διάφορες παραγωγικές διαδικασίες. Έτσι διαμορφώθηκαν οι τεχνικές ως ΡΕΠΤ και το C. I. M. — που άν τις ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις κατεργαίες στοιχείων άνα: οι έλεις, προέιν στρατηγικών ποιημοτήτων⁽¹⁵⁾.

Όπως ή άκριβολόγη τεχνολογία επενδύσεων, χρηματοδότησης και κόστους χάνει: τή σημασία της όσον έν είναι έγγραμμένη ή πώληση των εμπορευμάτων. Έτσι συμβαίνει ή λογική της όρισης τεχνολογικής επένδυσης να σπρώχνει τις ύπερκαπιταλιστικές διαχειρίσεις προς την προγραμματισμό των πωλήσεων — με τεράστιες δαπάνες για την έρευνα και άνάλυση της αγοράς (23), για τή διατήρηση και καυσόδηγηση των αγοραστών, για τό σχεδιασμένο πλάνωμα των εμπορευμάτων από συχνά δοθείς ας χειριζόμενι της ποιότητας (24), κλπ. Ή έλη αυτή διαδικασία καθυστερείται σ' έντονηταί πίεση, από κράτος ή άποαίνας τις διακυβάνσεις της οικονομίας και της πώλησης, με μέσο για τούτο σ' διαρκή πληθωισμό. Κορυφώνεται στην $\pi \epsilon \lambda \upsilon \kappa \lambda \alpha \theta \iota \kappa \alpha \theta \upsilon \epsilon \tau \alpha \iota$ πρώτα με αλξίον, πώς κρατικές παραγγελίες, ιδιαίτερα για εξοπλιστικές ανάγκες, έπειτα σ' έφελος των τεχνολογικά ήγεικόν επιχειρήσεων, και τέλος με χρηματοδότηση του σύνολου των διαπανών για έρευνα κ. άνάπτυξη. Ή τέση αυτή, που άνάμεσα σ' άλλα έπωλείεται από τούς τομείς παραγωγής κ. έρευνας σ' ένα μεγάλο μέρος της εξαγωγής εμπορευμάτων και καταλαίων, άποτελεί κι αυτή ένα από τό βασικά γνωρίσματα τού ύστερου καπιταλισμού (25).

Άλλα στήν τέση για κρατική έγγρήση των κερδών των μεγάλων επιχειρήσεων έχομε και μίαν άλλη χαρακτηριστική αντίδραση, τού ύστερου καπιταλισμού σόον αλξίμενο — σ' αυθήκει επελαυνόμενη τεχνολογική άνανέωση και συνταραμμένο χρόνο περιστροφής του πάγιου κεφάλαιου — κινδύνο από τς μερικά τεράστιες επενδύσεις. Τήν πραπίελα για διαρκή $\delta \iota \alpha \pi \rho \sigma \tau \iota \kappa \eta$ έδαμει σ' προϊόντα, σχέδια κ. άγρπς από εκδηλώνεται πώς με τό σχηματισμό τεράστιων $\pi \epsilon \lambda \upsilon \kappa \lambda \alpha \theta \iota \kappa \alpha \theta \upsilon \epsilon \tau \alpha \iota$ δας με τή δημιουργία των πολυεθνικών (26).

Πόσο στενά οι διαδικασίες τούτες συνδέονται με τή συντήρηση στο χρόνο περιστροφής του πάγιου κεφάλαιου, καταδείχνουν ό έργος τήν άποσβέσιμν κ. ή σημασία που κρίτες άποκρύβν στή συνολική μάχη των άκμώριστην επενδύσεων, καθίς και τό σύνολο έξέας από άντιστοιχούν σ' αυτόν τον όγκο.

Με τή συντήρηση στο χρόνο περιστροφής του πάγιου κεφάλαιου μεγαλύνει: άδτομα ή άπειλή της καθυστέρησης στο συναγωνισμό, γιατί ό ρυθμός του συναγωνισμού έναίνεται καθώς γίνεται πιο γρήγορος ό ρυθμός άναπαγωγής του πάγιου κεφάλαιου, και γιατί παράλληλα ό στόχος αυτός του συναγωνισμού, ή άναδιακομή έμπλοκή της παραγμένης στήν παραγωγική διαδικασία συνολικής ύπεραξίας, κερδίζει σ' σημασία καθώς έναρμύνει ή πείση για την ολοκληρωτική άνταρμύση. Ή

επανεγίνιστο, τής απλής ανταποδοτικής και τής ανασφάλιστης του πάγιου κεφαλαίου, μαζί με τή συνιδίμευση στο χρόνο περιστροφής του πάγιου κεφαλαίου. Δηλώνεται τήν $\alpha \nu \acute{\alpha} \gamma \kappa \eta \gamma : \acute{\alpha} \sigma \upsilon \sigma \tau \eta \mu \alpha \tau : - \kappa \acute{\eta} \kappa \omega ! \rho \upsilon \theta \mu : \pi \acute{\iota} \nu \eta \acute{\alpha} \pi \acute{\theta} \sigma \theta \epsilon \sigma \eta$, οδηγεί δηλαδή στην τάση για $\pi \rho \sigma \gamma \rho \alpha \mu \iota \alpha \tau \iota \sigma \mu \acute{o} \tau \eta \varsigma \acute{\alpha} \pi \acute{\theta} \sigma \theta \epsilon \sigma \eta \tau : (2^2)$.

Σε περίπτωση που η ανανέωση του πάγιου κεφαλαίου γίνεται κάθε ένα χρόνο, το έτησιο ποσό της επιχείρησής επιβαρύνεται με τήν απώλειαν του ενός δέκατου της αξίας των μηχανικών εγκαταστάσεων. Αν σ' ένα χρόνο από τους δέκα η κακή πορεία των εργασιών κι η απόδοση στις ακαθάριστες εισπράξεις της επιχείρησής έχουν σαν αποτέλεσμα να μην αποδοσούν το ένα δέκατο στην αξία των μηχανών, αυτό δεν εκθέτει τήν όλη ανταποδοτική του πάγιου κεφαλαίου σε κίνδυνο. Έσθ 10% που παραλείπεται: θα καταμεληθεί σ' άλλα έτη, αλλά χρόνο του κύκλου απόδοσης, και η όλη επιβάρυνση γι' απόδοση θ' αξιολογηθεί σε 11,1% το χρόνο, δηλαδή κατά ένα ποσοστό όγχε σημαντικότερο. Τα πράγματα διαφέρουν όταν ο χρόνος περιστροφής του πάγιου κεφαλαίου περιορίζεται σε 5 ή και 4 έτη. Η παραλείψη της απόδοσης για τις μηχανικές εγκαταστάσεις έστω και για ένα μόνο χρόνο κλονίζει το σύνολο των επενδυτικών υπολογισμών και μπορεί να μεταλλάξει τήν ανανέωση του πάγιου κεφαλαίου μέσα στον προβλεπόμενο χρόνο. Γιατί η έτησια επιβάρυνση γι' απόδοση έχει αξιολογηθεί από 10 σε 20 ή και 25% της αξίας των μηχανών. Η παραλείψη της απόδοσης για ένα χρόνο επιβάλλει τήν ελαστικότητα των αποδόσεων μέσα σε 4 χρόνια αντί για 5, δηλαδή τήν αξιολογία του ποσού της έτησιας απόδοσης κατά 20%, αντί για 10%, όπως συνέβαινε με δικάχρυσος κύκλο. Με τετράχρονο κανονικό κύκλο ανανέωσης ή παραλείψη της απόδοσης για ένα χρόνο έχει σαν αποτέλεσμα η επιβάρυνση γ' αξία: στα υπόλοιπα τρία χρόνια κατά 33,3%. Πρέπει να γίνεται κάθε χρόνο απόδοση του ενός τρίτου της αξίας των μηχανών, κι αυτό σε κανονικές συνθήκες, όταν δεν είναι απότομη ή άσφοδ της παραγωγικής δραστηριότητας, είναι ούσιονομικά αδύνατο.

Από και προκύπτει η χαρακτηριστική για τον ύστερο καπιταλισμό τάση για προγραμματισμένη και μακρόχρονη απόδοση και για τον προγραμματισμό των επενδύσεων. Όμως, η μακροπρόθεση σχεδίαση των επενδύσεων συνεπάγεται μακροπρόθεσμο προγραμματισμό του ακαθάριστου εισοδήματος και του κόστους. Ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός του κόστους, όμως, δεν έχει. Για να πραγματοποιηθούν τα προγραμματισμένα ακαθάριστα έσοδα βέ φάνει ε προγραμματισμός του κόστους και των πωλήσεων. Πρέπει κι οι πωλήσεις να εξασφαλιστούν.

Η γενικευόμενη τάση για τον προγραμματισμό της οικονομίας στα κράτη Ιμπεριαλιστικά κρήνη καθραφτίζει λοιπόν, στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού, την άγανακτησία της μεγάλης επιχειρήσεως να προγραμματίξουν μακροπρόθεσμα τις επενδύσεις τους. Άποταλεί σόσιαλικά μίαν απόπειρα να ξεπεραστεί έτσι και μερικά ή άνωτομία άνώμαλα στην τάση της καπιταλιστικής παραγωγής προς την άναρχία, πού προσάττει από την άτακτική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, και την αύξανόμενη άνιγκη για τον προγραμματισμό της άπόθεσης και των επενδύσεων (29).

Ή ένδοπιχειρησιακός καπιταλιστικός προγραμματισμός άρχισε άόθκια από την άρχή, μαζί με την άπαγωγή της άργασίας πού κεφάλαιο, μαζί δηλαδή με τό στοιχειώδη καταμερισμό της άργασίας πού συνόδευσε τό ξεκίνημα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στα χρόνια της χειροτεχνίας. Όσο περισσότερο περίπλοκη γίνεται ή καθωπύ διαδικασία της παραγωγής, όσο πύότερο υποδιαιρείται σε διαάδες ταυτόχρονες διαδικασίες — μέχρι και τις διαδικασίες της σφαίρας κυκλοφορίας κι άναπαγωγής — τόσο πύο σήλστη κι άκριβόλόγα γίνεται ή οχεδίαση. Ό άπώτο ένδοπιερίον διελλί για τον ένδοπιχειρησιακό προγραμματισμό συνάχτηκε μετά τον πρώτο παγκόσμιον πόλεμο (30). Μόλις δημιοργήθηκαν πλειοψηφημένα μηχανικά κι ένκοιολογικά άργανα για τούτο, ο ένδοπιχειρησιακός προγραμματισμός μπήκε ν' άνάθε με την τρίτη τεχνολογική επανάσταση ο' ένα άνωτόρητο πποτικά άνώτερο πλώο.

Ό Κλάουζεβιτς παρομοιάζε τον πόλεμο με τό άμπόριο κι έόρισκε μίαν ήμοίότητα άκόμοσε στην κερδιζόμενη μάχη και την έξοφλημένη συναλλαγματική (31). Στόν ύπτερο καπιταλισμό ή τελεάχιστο στην ύστεροκαπιταλιστική δροολογία κι ιδεολογία ή στρατιωτική έπιστήμη άναπύρε στην οίκονομία, κι έτσι γίνεται λόγος για τον προγραμματισμό της στρατηγικής των μεγάλων επιχειρήσεων (32). Στην εποχή του μονπωλιακού καπιταλισμού δέν άρκει πραγματικά στις μεγάλες επιχειρήσεις να πύλουν τις παραγόμενες και διαθέσιμες ποσότητες έμπορευμάτων όσο κι άνωπύ με γρήγορα με έσο τό άνωπύ πύο πολύ κέρδος. Ό άραχιπρόθεση μεγιστοποίηση των κερδών άποταλεί άλλοιweise σε συνθήκες μονπωλιακού συναγωνισμού ένα παρχάγγισμό (33). Ό στρατηγική των επιχειρήσεων άποβάλλει στη με α κ ρ ο θ έ σ η η με γ : τ τ ο π ε ί χ σ η τ ο ε κ έ ρ δ ο υ ς. άπότο ο έλεγχος κι έδωμός συμμετοχής στην άγορά, τό γνώρημο το άπαρεθύματος, ή μελλοντική κώλυση της ζήτησης κι ή έξοσάλλιση δυνατότητων γ' άνα-

τῶν ἐνδοεπιχειρησιακῶν καὶ ἐξοπεπιχειρησιακῶν δεδομένων, ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ ἐξαρτιέται στὴν τελευταία ἀνάλυση ἡ μακροπρόθεσμη μεγιστοποίηση τῶν κερδῶν, γιὰ τὴν ἐπιχείρησιν δὲν μπορεῖ νὰ ὀρίσει, παρὰ ἴσως μὲν γενικά, τὰ ἐξοπεπιχειρησιακά δεδομένα. Ὅπου ἐρχεται στὴν ἐπιφάνεια ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἐνδοεπιχειρησιακὴ $\alpha \chi \epsilon \beta : \alpha \sigma \mu \delta$ καὶ τὸ γενικὸ κοινωνικὸν $\pi \rho \sigma \gamma \rho \alpha \mu \alpha \sigma \iota \sigma \mu \delta$.

Σὰ μὲν ἑθνικὴ καπιταλιστικὴ οἰκονομία καί, γιὰ νὰ εἰσαπὼ ἀκόμη πῶς σκεφθεῖ, στὴν παγκόσμιον καπιταλιστικὴ οἰκονομία — εἰς ὅ- πάρχουν γραφεῖα καὶ ὑπηρεσίαι προγραμματισμοῦ καὶ ὡς ὅπως ἔκινῃ $\pi \rho \kappa \gamma \rho \alpha \sigma \iota \kappa \delta : \sigma \iota \kappa \eta \sigma \iota \kappa \delta \quad \xi \lambda \epsilon \gamma \chi \sigma$ πᾶν τὸ ὑπάρ- χοντα μὲς παραγωγῆς, τὰ συσχετισμένα κεφάλαια καὶ τοὺς ὑπάρχον- τες πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους — μ' ἐξείρεση, ἐνδεχόμενα, τοῖς κρα- τικοπονημένοις τοξεῖς. Οἱ ἐπιχειρήσεις καὶ οἱ κλάδοι ἐπιτηχευόμενοι δὲν μποροῦν νὰ διαθέσουν τοὺς ὑπάρχοντες πόρους ἀνεξάρτητα ἀπὸ ὑπολο- γισμοὺς καὶ προσδοκίαις γιὰ τὴν οἰκονομικὴν τοῦ ἀποτελεσματικότητά. Στὴν τελευταία ἀνάλυσιν τὴν πέραν ἢ ἐκτὸς τῶν κεφαλαίων, ἐγγλεθῇ τὸν πλουτοπαραγωγικὸν πόρον, δηλαδὴ τὴν μέσων παραγωγῆς, ἀνά- μεσα στοὺς διάφορους κλάδους καὶ πρὸς διάφορας ἐπιχειρήσεις καθορίζει ὁ νόμος τῆς ἀξίας στὴν καπιταλιστικὴν τοῦ μέρους, ἐγγλεθῇ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὸ κεφάλαιο νὰ ἐξασφαλίσῃ τοιςἀχίστε τὸ μέγιστον ποσοστὸ τοῦ κέρ- δους καὶ νὰ ἐπιβλέπῃ ὑπερκέρδη, πέραν ἀπὸ τὸ μέσον τοῦτον ἔρσ. Δὲν ὑπάρχει γενικὸ πλῆθος, πού μὲ ἐξίστη τεχνικοοικονομικὰ δεδομένα νὰ ὀρί- ζει πῶς θὰ παραχθοῦν τόσοι ἄξιοι αὐτοκινήτων ἕπειδὴ παράγονται τό- σο ἀμαζώνια. Ὁ συνωστισμὸς τῶν κεφαλαίων, οἱ προσδοκίαις κερδῶν καὶ ἡ θαλψὴ πρὸ πραγματικότητας ἡ ὑπεραξία ἀπορροπῶν πῶς πρέπει νὰ παραχθοῦν Α' ἑκατομμύρια πόντοι γαϊάνθηρα, Β' ἑκατομμύρια τόν- νοι ἰσοδύναμοι τοῦ γαϊάνθηρα σὲ πετρέλαιον καὶ Γ' ἑκατομμύρια τόννοι ἰσοδύναμοι τοῦ γαϊάνθηρα σὲ φυσικὸν ἄνθρακ — καὶ οἱ ποσότητες Α' σὺν Β' σὺν Γ' μπορεῖ νὰ εἶναι πρὸς μεγάλας ἢ πρὸ μικρὰς ἀπὸ τὴν πραγμα- τικὴν ἀνάγκη Α'. Τὴν παραγωγὴν ἀμαζωνιάων, ἄξιώνων καὶ κινήτων γιὰ τὴν αὐτοκίνητον ρυθμίζει ὁ $\epsilon \nu \alpha \varsigma$ ἰσοκτιήτης σὲ $\mu \iota \lambda \gamma$ ἐπιχειρη- σῆς, ἀλλὰ γιὰ τὸ κέρδουσι, τὸ πετρέλαιον καὶ τὸ φυσικὸν ἄνθρακ ἀπορρο- φῶν διάφοροι ἰσοκτιήτες μὲ ἐξίστη ἀπορροφῶν τοὺς ὑπολογισμοὺς γιὰ τὸ συμφέρον τοῦς. Σ' ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἀντικεινὴ ἐπιχείρησιν, δὲν ὑπάρχει στὴν οἰκονομία κέντρο ἱκανὸν νὰ πᾶρει θεωρητικὰς ἀποφάσεις γιὰ τὰ μέγιστα παραγωγῆς.

Σ' ἀντιδιαστολὴν μὲ τὸ σχεδιασμὸν μέσων τῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ σὺν κοινωνικὸν σχεδιασμὸν μετὰ τὴν κατήργησιν τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, ὁ οἰκονομικὸς προγραμματισμὸς σὺν ἰστέρο καπι- ταλισμῷ δὲν μπορεῖ ἐπαρμένως παρὰ νὰ εἶναι ἕνας συντηρητικὸς ἀνεξάρ-

την των αναγκασιών τους επιχειρησιακών προθέσεων⁽³⁷⁾, που στην τελευταία ανάληψη ξεκινούν από την επιχειρησιακή χαρακτηριστική της παραγωγής, δηλαδή από την άμεση βιομηχανία στα μέσα παραγωγής και την άμεση χαρακτηριστική της διαπαιγμένης μέσα στις επιχειρήσεις βιογασίας. Αναγκαστικά λοιπόν αυτός ο προγραμματισμός χαρακτηρίζεται από μια διπλή εξέλιξη.

Ήφενός σχηματίζεται ο επενδυτικός σχέδια και προσδοκός, που οι πιο πολλές φορές είναι προσδοκός αναπτυξιακών τάσεων του π α ρ ε λ - θ ό γ τ ο ς, διεκδικούμενους με βάση έπισημένους μεταβλητές⁽³⁸⁾. Μία άλλη λαγή αυτήν ακολουθεί της άμεσης οδηγεί ο άπρόβλεπτη μεταβολή στην σχέση προσφοράς και ζήτησης. Η έμφάνισι, στην άμεση ενός νέου προϊόντος που εκθέτει σε κίνδυνο τη "σχεδιασμένη" ζήτηση για το προϊόν μιας επιχειρήσεως, ή έναρξη μιας έφεσης, ή νέγριση της οικονομίας, είναι εξελίξεις που συχνά υποσχεώνουν τις επιχειρήσεις, γ' άλλόθεν την επένδυση τους διαταράσσει, είτε άμεσα προς τα κάτω (ανάβλησι) είτε προς τα πάνω (επιτάχυνση). Κι είναι δυνατό έπιπλέον οι επιχειρήσεις να έκτιμήσουν λαθεμένα την κατάσταση στην άμεση, την τάση στις πολέσεις, τη γενική οικονομική πορεία, έπότε υποσχεώνονται και πάλι να προσάρμουν τα σχέδιά τους -- και' έξοχόν αυτήν, άφοι τοίτο γίνεται καθυστέρημένα -- στις οικονομικές πραγματικότητες.

Άφετέρου ανακύπτει ή ανάγκη να συντονισθούν διάφορα κεφάλαια που τα συμφέροντά τους δεν είναι κοινά αλλά έ ι κ φ ο ρ ε τ ι κ ά. Μόδια έλες οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν συμφέρον να πληροφρηθούν τα επενδυτικά σχέδια των, μεγάλων προμηθευτών και πωλητών τους. Σ' αυτήν την αντικειμενική έόση στήνεται ή ανταλλαγή πληροφοριών που άποτελεί τη βάση του ύπερκοινωνιστικού οικονομικού προγραμματισμού. Όμως οι επιχειρήσεις δε ζητάν ποτέ τις πληροφορίες για ν έ π ρ ο σ ε ρ μ ο σ τ ο ύ ν σ' αυτές, αλλά για να υπελαίσουν τη δική τους πωλητική μεγιστοποίησης κερδών έας το δυνατό πιο καλή, έγλαδή για ν έ κ α τ α π ε λ ε μ ή σ ο υ ν έας το δυνατό πιο άποτελεσματικά τα σχέδια των ανταγωνιστών τους. Ο ανταγωνισμός κι ή άμεση βιομηχανία έχουν σάν άποτέλεσμα, άφ' έως έ π ε ι θ ή έχει γίνει μια άμεση ανταλλαγή πληροφοριών, να μην μπορεί να γίνει ο συντονισμός άμέσως στα έάφορα επενδυτικά σχέδια -- κι αυτό γιατί υπάρχει έ πειρασμός να καταπολεμηθί ο ανταγωνιστής με έόση, τα έα να έαρξουν για τα σχέδιά του. Ο συντονισμός των σχεδίων υφί ιδιωτικών επιχειρήσεων έξυπακούει άναγκαστικά να γίνει πραγματικότητα ο ο συντονισμός στην πράξη, αλλά κι έπιπλέον ον κάθε συντονισμό.

Η βασική άσάφεια του οικονομικού προγραμματισμού στην άμερο καταπολέμηση -- που στην πραγματικότητα είναι άπλόως για προσδοκή μελ-

Λαγναικὸν ἐξελίξεων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, βασισμένη στὸ συντονισμὸ ἐπενδυτικῶν σχεδίων πρὸ ἀνακρίσεων ἀπομικρῶ ἐπιχειρήσεων — τὴν καλὴν μὲν π ρ ε γ ν ω σ η, σ' ἀντίθετον μὲ τὸ ἀσυντάκτικόν προγραμματικὸν καὶ θέλει σ τ ε χ α ο ς. Ἡ ἀνθρωπότης, πρὸ διατυπώσεων τῆς προνοίας, δὲ ἐκθέτουν τὴν ἀπελευθερωτὴν οἰκονομικὴν θόνην, δηλαδὴ τὴν ἐλεγχὸν πᾶν καὶ μέγα παρὰ πρῶτον, ὥστε νὰ ἐπιδόξουν τὴν πραγματοποίηση τῆς προνοίας. Ἐνταῦθα χαρακτηριστικὸν ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀποφ. ὅτι οἱ οἰκονομικαὶ προγραμματιστοὶ τοῦ ἱστορικοῦ καπιταλισμοῦ διαθέτουν ἕνα μονόχρ. μέσο γιὰ νὰ προβλέψουν, καὶ ἐνδεχόμενα νὰ πραγματοποιήσουν, μὲν ἐπενδύσεις τῆς πρῶτης (σ' ἀντίθετον μὲ τὴν προβλεπόμενην) ἐξέλιξης καὶ αὐτὸ τὸ μέσο εἶναι ἡ ἀλλοπαγὴ τῆς π ρ ε γ ν ω σ ης καὶ τῆς π α λ ε τ ῆς τοῦ κράτους, ἀλλοπαγὴ δηλαδὴ στὴ νομισματικὴ, πιστωτικὴ, φορολογικὴ, ἐμπορικὴ ἢ ἐπενδυτικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους. Μὲ τὰ ἔρια τῆς κρατικῆς αὐτῆς πολιτικῆς ὁ ἀσχετῆθε-
μα παρακίττω.

Μὲν ἀπὸ τῆς κρατικῆς ἀθροιστικῆς τῆς ἐργασίας τοῦ ἱστορικοῦ καπιταλισμοῦ ἀπὸ τὸν Ἄντριου Σόνφελντ ἐγκρίνεται πρὸ ἐπὶ κρῆδει τῇ βασικῇ διαφορά ἀνάμεσα στὸν καπιταλιστικὸν οἰκονομικὸν προγραμματισμὸν καὶ τὸ μετακαπιταλιστικὸν σχεδιασμὸν. Ὁ Σόνφελντ ἀναφέρει μὲν ἐξαιρέσεις, τῆς ἀμερικάνικης γαιωργίας, ὅπου οἱ κρατικαὶ υπηρεσίαι ὁρίζουν τῆς ἐκτάσεις γιὰ ὁρισμένους καλλιέργειας καὶ ἀκρίβει καὶ τ' ἀναγκάζει ὅλη ἀποδοσία — ἄλλα πρὶν τὸ κατὰ πόσον πετυχαίνουν. Δὲν καταλαμβάνει ὅμως τὴ διαφορά ἀνάμεσα σὲ μὲν τέτοιον ρυθμισμόν καὶ τῆς χαλάρου συμφωνίας πρὸ κλεινῶν ἐπιπλέον ὅπου κρατεῖ ὁ θεωρητικὸς ἐλεγχος πᾶν καὶ μέγα παρὰ πρῶτον. Τῆς αὐτῆς τέτοιας συμφωνίας τῇ σημασίᾳ περιγράφουν οἱ ἀνταγωνιστικαὶ ἐπιπτώσεις πρὸ ἐκδηλώνονται ἀναγκαστικὰ στὴν ἀναξήτηση διαπραγματικῶν τρόπων γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ κέρους. Εἶναι πρὸ ἀλήθεια ἐκπληκτικὰ καὶ ὁ Σόνφελντ — ἐντὸς καταλαμβάνει πῶς ἡ ἀντικπι-
ξὴ τοῦ διεθνικοῦ ἐμπορίου, μὲ μὲν ταχέως καὶ πρὸ ἑπερὶν τὸ μέσον ὅρος, ἀποτελεῖ μὲν ἀπὸ τῆς κρατικῆς αἰτίας γιὰ τὴν μικρόχρονη οἰκονομικὴ ἀκρίβει τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου ὥστε καὶ λαμβάνει ὑπόψιν του τὸ μέγεθος τοῦ διεθνικοῦ συναγωνισμοῦ στὸν καθορισμὸν τῆς χαρακτηριστικῆς γιὰ τὸν ἱστορικὸν καπιταλισμὸν τέτοιας κρῆς τὸν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομίας, δὲ θέλει δηλαδὴ ν' ἀντιληφθῇ πῶς ἡ ἐνοποίηση τῆς παραίτημας ἄγρως καὶ ὁ διεθνὴς συναγωνισμὸς ὁδηγοῦνται πρὸς ἀποτέλεσμα γιὰ τὸν ἀποτελεσματικὸν ἐθνικὸν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομίας⁽³⁹⁾.

Ἐπὶ πρῶτον δίδωται μὲν ἐπενδυτὴν τεχνικὴ καὶ οἰκονομικὴ, ἀλλοπαγισμός ἀνάμεσα στὸν ἐνδοεπιχειρησιακὸν σχεδιασμὸν τῆς παραγωγικῆς καὶ συντακτικῆς δραστηριότητος καὶ τὸ γενικὸν οἰκονομικὸν προγραμματισμὸν. Ἡ συνδεμένη μὲ τὴν συντήρηση τοῦ κράτους περιστροφῆς τοῦ κα-

φαλαίου ανάγκη γι' άκριβολόγους ένδοτεχειρησιακούς ύπολογισμούς και σχεδιασμού δημισουργεί ένα σύνολο τεχνικών εργαίων καθώς κι έντα σίκονομικά συμφέρων γιά μιά πιά άκριβή έποπτεία στίς οικονομικά θέ-
δομένα, κι αλτώς οι έπιτεύξεις μπορούν νά χρησιμοποιηθούν και γιά τήν οικονομία σά σύνολα. Μεγαλώνει δηλαδή τλ τεχνικό ένσημικό γιά Έναν όπτοελεσριατικό σσιαλιστικό σχεδιασμό, κι αλτώς σέ σύγκριση μέ τίς τεχνικές πού ή άνθρωπότητα διαθέτει, σάν παράδειγμα, τό 1918 ή τό 1929.

Άρεσέρου, ό συντελεστής άξείωσότητας, πού έπιδρά στί σύνολο τής άνθρώπης οικονομίας στίς ύστερες καπιταλιστές, έπηρεάζει και τή χρησι-
μοποίηση έπαρεθών τεχνικών σχεδίασών στί ένδοτεχειρησιακό πλά-
νο⁽⁴³⁾. Μακρόχρονοι ύπολογισμοί και πειράματα, τεράστιες δαπάνες γιά τήν έρευνα κι άνάπτυξη, μπορούν ξαφνικά νά έξουδεστερισθούν μ' άπρόβλεπτες κι άνέλεγχτες έξελίξεις στήν άγορά ή μ' άποφάσεις άντί-
παλων έπιχειρήσεων⁽⁴⁴⁾. Άποτέλεσμα είναι οι λαθεμένες προβλέψεις πού διαρκώς έίπαυρούν στίς έπίσης προγραμματιστές και πού άδηγούν μιετικές φορές στί νά άνταμίσσουν οι τάσεις γιά τήν κλονισή τής κυ-
κλικής ίσορροπίας και πού άνταμίσνουν άντικυκλικές έπιδράσεις⁽⁴⁵⁾. Άποτέλεσμα είναι έπίσης οι έτήσιες διακυμάνσεις στήν όγκο των έσω-
τικών επενύσεων, πού έν παραμερίζονται μέ τούς οικονομικούς προ-
γραμματισμούς και μέ τό άντίκωμα τής κρατικής παρέμβασής, και πού παρμίσουν άποφασιστικό γνώρισμα γιά τήν καπιταλιστικό τρόπο πα-
ραγωγής και τήν κυκλική τού έξελίξη. Στή Γαλλία, μέ τήν άένδεικτι-
κή οικονομικά τής προγραμματισμό, οι διακυμάνσεις αλτώς είναι κατ' έξοχήν έντονες⁽⁴⁶⁾.

ΕΠΙΣΤΑΣΙΣ ΑΓΕΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (σε ποσοτά)

1954: 12,4%	1959: 5,7%
1955: 9,9%	1960: 16,2%
1956: 21,3%	1961: 2,3%
1957: 5,5%	1962: 11,6%
1958: 7,3%	1963: 3,2%

Στίς ύστερες καπιταλιστές ή οικονομικός προγραμματισμός είναι πάν-
τα άέξοκτος και συχνά χαντρισμμένος. (1) εκαινοικό προγραμματισμός, ήμωε, είναι προσεκτικά ύπολογισμένος κι έχει μεγάλη σημασία. Γι συν-
τόμηση στί χρόνο περιστροφής τού πάγιου κεφαλαίου άπογχεώνει τίς

πραγματοποιήσει να υπολογίζουν και να σχεδιάζουν το κόστος της με ακρίβεια. Τούτο όμως προϋποθέτει επανεξέταση προγραμματισμού του κόστους του μισθολόγιου, και κρίνεται πάλι άπαιτεί η απελευθέρωση ή καλύτερη οργάνωση του δημοτικού έργου, και δύναμη σε μεγάλο βαθμό από διακυμάνσεις στη ζήτηση και προσφορά στην αγορά εργασίας. Έπιπλέον, λοιπόν, με τέτοις γιὰ το μακροπρόθεσμο προγραμματισμό του κόστους του μισθολόγιου.

Ο ευκολότερος τρόπος για να γίνει αυτό είναι οι μακροπρόθεσμες κι άμεσες συλλογικές συμβάσεις που τερματίζουν κάθε διαπραγματευτική διαδικασία του μισθολόγιου στα έσοδα χρόνια. Όμως, σε μίαν διαφορετικοπολιτική, κοινωνικοοικονομική, δημοκρατική και λειτουργική δομή κι όπου υπάρχει μία κάποια δυνατότητα για την ελεύθερη ανάπτυξη του εργατικού κινήματος και γενικότερα της πάλης των τάξεων, μία τέτοια συλλογή είναι μακροπρόθεσμα άπραγματοποίητη και στην πράξη δεν μπορεί να πετύχει⁽¹⁾. Πάνω σε μια πολύ κακή με βάση τον την ανάπτυξη ή γενική κατάσταση στην αγορά και ο Έκτορ αδιαφορώντας από χώρες ήταν πέρα μίαν αδιαφορώντας απάνη ε' εργατική χέρια, μ' άπαιτείται ή πολιτική των μακροπρόθεσμων συμβάσεων να συγκεντρωθεί με τις δυνάμεις της αγοράς. Γιατί κατάληψη να σταθίσει τους εργαζόμενους από τις δυνατότητες για συλλογικές αλλαγές, που φανότα εξαγιναν από την ενδοτική γι' αυτούς κατάσταση στην αγορά εργασίας. Πολλοί εργαζόμενοι διαπίστωναν αυτό εμπειρικά (δυνατότητες γι' άλληλη τύπου εργαζόμενους, διακρίσεις καταβολής των εργατοδοτών, έντατικές συλλογικές εργατικές οργανώσεις, κλπ.). Μακροπρόθεσμο το συνδικαλιστικό κίνημα, έφθανε ήθελε να γίνει ο Έκτορ με τη θέση του, δεν μπορούσε ν' άγνωστοι τις εμπειρικές αυτές διαπιστώσεις των μελών του. Φανερώθηκε πώς είναι αδύνατο επιχειρηματίες και συνδικάτα να συμφωνήσουν «απόρρητα» ο Έκτορ διακρίνοντας προγραμματισμό των μεροληψιών, κι άναμψε ή θέση να στρατολογήσει το κράτος την ενδοτικότητα: «Κρατική πολιτική εισοδημάτων», «συνορισμένη εργασία», κλπ., μέθοδοι διακρίνει γιὰ την προσδιορισμό των αλλαγών στα μεροληψία που οι συμβαλλόμενοι ήπρεπε να θεωρήσουν οι δημοκρατικές, πήρα, δλε και πλε πλε) τη θέση των καθαρά συμβατικών και μακροπρόθεσμων ρυθμίσεων.

Όμως, οι ίδιες μέθοδοι, οι ίδιες δυνάμεις που καταδίκασαν ο άπαιτείται τις μακροπρόθεσμες συλλογικές συμβάσεις, έθρησκον στην άποτυχία και της κρατικής πολιτικής εισοδημάτων. Οι μεροληψίες στην άπαιτείται ν' άναμψε ή θέση να στρατολογήσει το κράτος την ενδοτικότητα, και να εξαγάγει μεθόδους και μεροληψίες αλλαγές, άδυνατοι άπαιτείται να θέσει κάτω από την εξαγωγή του τις άναμψε τις άπαιτείται άπαιτείται

και τις αυξησεις εισοδηματος που πραγματοποιουν άλλες κοινωνικές τάξεις και προπάντων οι καπιταλιστές κι οι καπιταλιστικές επιχειρήσεις. «Η κρατική πολιτική εισοδημάτων» φανερώθηκε σαν οδοιπορικό μιας πύμης μεροκαμάτου», δηλαδή σαν τεχνητή απόπειρα να εμποδιστούν οι μισθολογικές αυξήσεις (43). Οι εργαζόμενοι αντίστροφα: σ' αυτή τη μορφή της άπαιτης, όπως κι αγωνίζονται να ξεχυθούν την πολιτική έκδοσης αυτοσυγκράτησης των συνδικάτων. Με πείση στα συνδικάτα, ανεπίσημες απεργίες, και τις δυο μέθοδες μαζί, μάχονται να δημιουργήσουν μίαν κατάσταση όπου τολάχιστον η πώληση του εμπορεύματος εργασική δύναμη γ' αντιστοιχεί στις συνθήκες που κρατούν στην αγορά της εργασίας. Έτσι κρίνεται είναι εύνοιας για τον καλότη κι όχι μονάχα όταν είναι δυσμενείς για τον καλότη.

Έτσι η άπαράτητη για τις ανάγκες των γενόνητων επιχειρήσεων στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης σχεδίασης του μισθολόγου φανερώνεται να επιβάλλει μέτρα του καπιταλιστικού κράτους που ξεπερνούν κατά πολύ τα πλαίσια εθελοντικής αυτοπειθαρχήσεως των συνδικάτων καθώς και κρίνει της διαρρυθμίσεως με συνεργασία με τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία κρατικής πολιτικής εισοδημάτων. Για να είναι κάπως αποτελεσματική αυτή η σχεδίαση, πρέπει να περικοπείν νομισματικά τα δικαιώματα των συνδικάτων κι η ελπίδα τους στον καθορισμό των μεροκάματων, και πρέπει επίσης να περιοριστεί το δικαίωμα της απεργίας. Έφθον παρόλ' αυτά κατορθώθη να ξεπεραστεί η δυσμενής για το μεγάλο κεφάλαιο πύμνη σ' εργατικά χέρια, με κάποιον διπλό, πλάγιος απόσχιση, κι έφθον μετρώσε: γ' άρση γρατηθή ο επιδοτικός χαρακτήρας της διοικητικής θέσεως ένα σύνολο εξέλιξε από θα φανερωθούν σαν αποτελεσματικές μέγας ερσιμίο βαθμό, όπως συνέβαινε στις ΗΠΑ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 χάρη στην ψήφισή του νόμου Τάξτ- Χάτλεϊ.

Έφθον συνεπώς η άπαιτη, πόν συνδικαλιστικού μηχανισμού στο καπιταλιστικό κράτος, που έρχεται κείλας στην εποχή του κλασικού υπερκαλισμού (44), οι μισθολογικοί χάνουν κάθε λόγο να συμβάλλουν στην οικονομική στήριξη αυτών των μηχανισμών. Τα συνδικάτα χάνουν τη μαζική τους δύση. Η άπαιτη τάξη, όμως, θέλει γ' αντιμετώπιση κι όχι να τιμωρήσει το συνδικαλιστικό μηχανισμό γι' αυτήν του την άγνοια, και για το αυτό πρέπει γ' αντιμετώπιση ή ζημιώ από μια μείωση στις εισφορές. Εάν τέρμα για μίαν τέτοια εξέλιξη προδικράφεται η υποχρεωτική κράτηση του αντίστοιχου των εισφορών από τον εργοδότη στην πλημνή των μεροκάματων, ή υποχρεωτική διπλή έρση επί συνδικάτων. Θα είχαμε τότε μίαν άπαιτη μετρωτική με ελεύθερου συνδικαλισμού σε κρατικό συνδικαλισμό, με μετρωτική των εισφορών σε φορολογία

και μια μετατροπή της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας σε ηγεσία της κρατικής γραφειοκρατίας, μ' ένταξη να «διαχειριστή» το εμπόρευμα εργατική δύναμη. Ακριβώς όπως άλλα τμήματα της Έσας γραφειοκρατίας έχουν πλν έργα να διαχειριστούν κτίρια, αεροπλάνα ή αεροδρομικούς (17). Όπως έπειδή οι μισθωσυντήρητοι δεν μπορείν γ' αποδεχτούν με τέτοια εξέλιξη κι έτσι οι τότε νέοι, «παράνομοι» ή ιδιωτικοί, μεσολαβητές θα ένοσηνοθούν ανάμεσα σ' αγοραστές και πωλητές του εμπορεύματος εργατική δύναμη, ιαζοντας να εξαασφαλίσουν στον πωλητή την από μεγάλη θανάτη ζωή για το εμπόρευμά του, γι' αυτό έαν τότε σύστησε κρατικό συνδικαλισμό θα έδηγούσε στην ένωση της παθητικής κι ενεργής καταπίεσης θα έδηγούσε δηλαδή σε σοβαρό περιορισμό όχι μόνο του δικαιώματος της άπργιας, αλλά και των συνδικαλιστικών ελευθεριών και των δικαιωμάτων συγκέντρωσης και διαδήλωσης και της ελευθερίας του τύπου (18). Η τάση να αποδοιστή ή π α λ η άνωρεση στον αγοραστή και τον πωλητή του εμπορεύματος εργατική δύναμη γύρω από την πωλή αυτού του εμπορεύματος τελικά κερκόνεται στον άποφασιστικό περιορισμό κι ένδεχόμενα στην κατάργηση των δημοκρατικών ελευθεριών, οδηγεί έπλάδι στην συγκρότηση ενός «σχυρού κράτους» — έξην έν τέ συνδικάτα κάτω από την πίεση των έλλο και πτε ενεργών, άποφασισμένων γ' άποκατακότωση την συνδικαλιστική δημοκρατία, μελών τους κατορθώσουν γ' άποτρέψουν μέν τέτοια έταξη στον κρατικό μηχανισμό και γ' άναγκάσουν τβ μέλο τους πόν άποφασιστικών έπαρσιστών των βασικών συμφερόντων των μισθωσυντήρητων. Έέτο έμως πδ θα κλόνιζε άπλως τον προγραμματισμό του κράτους κι έκατερε το νόστος του μισθολογίου από τις μεγάλες άπχειρήσεις. Θα συνέτριβε την κάθε προσπάθεια ήμιαου προγραμματισμού της αίκονομίας από τις άστικές κυβερνήσεις. Έά συνδικάτα θα συγκροτούσαν τότε πολύ πιδ συγχά όχι μόνο μ' άστικές έταιρίες κι έπχειρηματίες, σςτε μόνο μ' ένώσεις των έργοδοτών, αλλά και με τις άστικές κυβερνήσεις και τον κρατικό μηχανισμό. Γιατί ή αδύανήμην συμπίρση των συμφερόντων των μεγάλων έπχειρήσεων με την αίκονομική, νομισματική, δημοσιονομική κι έμπορική πολιτική του κράτους άποτελεί ένα από τα γνωρίσματα του έστερου καπιταλισμού.

Άναγκαστικά, μια τέτοια σύγκρουση πρέπει να πάρει την μορφή μιας βιαιότητας άναμέτρησης άνωρεα στην έργατικά άπρώς, την άστική τάξη και το άστικό κράτος άπώρεα. Το κεφάλαιο πρέπει τότε να προσπαθήσει να σταματήσει κι ένδεχόμενα να συντρίψει τη δραστηριότητα των έργατικών ένώσεων ... στην περίπτωση αυτή των έπίσημων έπίσης ένώσεων — που άπικλεί τα βασικά του συμφέροντα. Άν τυχόν κερδίσει την άναμέτρηση τέ κεφάλαιο, ή συνέπεια θα ήταν πάλι να πε-

περιοριστή διαρκείας επί πολύ τό δικαίωμα της άπεργίας, μιν εἰ μὲ τὰ δικαιώματα συνεταξίηται, συγκέντρωσης, διαθέρμευσης καὶ τοῦ ὕψους.

Οἱ ἐπιχειρηματίαι, μὲ τὴν σειρά τους, προσπαθοῦν ν' ἀξιοποιήσουν σ' ὠφελός τους τὴ χρονικὴ περιορισμένη ἐξουσίαν, τοῦ ἐπεδουμένου στρατοῦ τῆς βιομηχανίας, πρὸ ὧν καὶ μὲ σπουδαία ἐπιβραση σὴν ἀνατίετην, ἀνέλασαν πρὸ πώλητῆς καὶ ἀγορατῆς τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆ δύναμιν. Χρησιμοποιοῦν μέθους γὰρ τὴν ἐξαγομίκευση τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀμοιβῆς της (49), ὥστε νὰ ἐμποδιστῇ ἔτσι ἡ π ο ῶ λ ῆ σ η καὶ ἡ πώλησις τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμιν, καὶ καὶ εἶναι ὁ λόγος ἡπαρξῆς τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, καὶ ὥστε νὰ ἐνταλῇ πάλιν ὁ ἀνταγωνισμὸς μέσθ πρὸς τὰς εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ἐξαρτεῖται μὲ τὴν σειρά τῆς ἀπὸ τὸ συσχετισμὸς δύναμιν ἀνέλασαν πρὸ κεφάλαια καὶ τὴν ἐργασίαν (50).

Ἡ σύνθεσις τῆς τάξεως γὰρ τὴ συνάμειψιν πρὸ χρόνῳ περιστροφῆς τοῦ πάγιου κεφάλαιου μὲ τὴν τάξιν γὰρ τὴν ὑπονόμευση τῆς διαπραγματευτικῆς αὐτονομίας τῶν ἐργατικῶν ἐνδύσεων φέρει σὴν ἐπιβράσει ὡς γενικὸ νόμος: Ὁ ὅ ν ὅ μ ο γ ι ὅ τ ῆ ν ἔ γ γ ρ ῶ ν ἡ ἀ ν ὰ γ κ η τοῦ ὁ σ τ ε ρ ο υ κ α π ι τ ὶ α λ ι σ μ οῦ ν ὰ ἐ ξ α σ φ α λ ῖ σ α ι ἔ ν ὰ ν α ὁ ἔ ν ὰ μ ὰ ν ο καὶ σ υ σ τ η μ α τ ι κ ὸ ἔ λ ε γ χ ο π ὶ ν ω σ' ὅ λ α τ ὰ ἐ ε ὁ ρ ῖ ὰ τ ῆς π α ρ α γ ῶ γ ι κ ῆς, κ ο κ λ ο ρ α ρ ι α κ ῆς κ αὶ ἀ ν π α ρ α γ ῶ γ ι κ ῆς δ ι κ τ ι κ α ῖ ας, ἔ λ ε γ χ ο π ὶ ν μ ὶ ν μ ὶ ν ν ὰ π ρ ὰ ν ν ὰ π ρ α γ μ α τ ι ο η ῖ θ ῖ δ ι χ ῶς τ ῆ ρ ὅ μ ῖ μ ῖ τ οῦ π ὶ ν ο λ ο υ τ ῆς ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆς καὶ κ ο κ κ ο ν ο μ ι κ ῆς ὥ σ ης. Ὁ νόμος αὐτὸς ἀπορρέει μερικὰ ἀπὸ τὴν περάσει συγκέντρωσις οἰκονομικῆς δύναμιν πρὸ χέρια μερικῶν δεκάδων γιγάντων ἐπιχειρήσεων καὶ τραπεζικῶν ἐνδύσεων σὴν καθεμὲν καπιταλιστικῇ χήρᾳ, μερικῶν ἐκατοντάδων γιγάντων ἐπιχειρήσεων καὶ τραπεζικῶν συγκαταληκτικῶν πρὸ σύνολο τοῦ καπιταλισμοῦ αἰσίου. Πρὶν πῶλως τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον, ὁ Ρούσσολφ Σόφρενιτς, σὴν ἐπίλογον πρὸ διδῶν τοῦ γὰρ τὸ Ἑ ρ η μ α τ ι σ τ ι κ ὸ κ ε φ ἄ λ α ι ο ν, ἐτάγγισεν πῶς ἡ συγκεντρωσις οἰκονομικῆς δύναμιν ἐπιδέχεται πρὸς μὲν ἀνάλογον συγκέντρωσιν πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς δύναμιν καὶ πῶς ἡ τάξι αὐτῇ, εἶναι χαρακτηριστικῇ γὰρ τὸ σύνολο τῆς ὑπερκαλιπτικῆς ἐποχῆς, γὰρ τὸ μονοπωλιακὸ καπιταλισμὸς: «Ἡ οἰκονομικῇ δύναμιν σημαίνει ἐπὶ τῆς πολιτικῆς δύναμιν. Ἡ κυριαρχία πᾶντι σὴν οἰκονομίᾳ ὀφείλει σὴν κυριαρχία πᾶντι πρὸ ὅργων δύναμιν τοῦ κράτους. Ὅσο πῶς μεγάλῃ ἡ συγκέντρωσις τὸ οἰκονομικὸ πῶς, τόσο πῶς ἀπεριόριστη ἡ κυριαρχία τοῦ κράτους. Ἡ συγκέντρωσις αὐτῇ ὧν τῶν ὀργάνων ἐξουσίας πρὸ χέρια τοῦ κράτους κορυφώνει τὴ δύναμιν αὐτῇ, μετατρέπει τὸ κράτος πρὸ ἀξέπερστων δύναμιν γὰρ τὴ διακρίσει τῆς οἰκονομικῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ καὶ νῆσι.

στὴν κατεύθυνση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας προσιόχηση γὰρ τὴν οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωση» (51).

Στὴν ὑστεροκαπιταλιστικὴ περίοδο οἱ κινητήριες δυνάμεις, ποὺ σπρίγγουν πρὸς τὴν ἑκὴ κατεύθυνση, πολλαπλασιάζονται. Μὲ τὴν τάση, ποὺ περιγράφουμε προηγουμένα, γιὰ τὸν ἀκρωτῆ σχεδισμὸ τοῦ κόσμου καὶ τὸν ἐνδοικτικὸ προγραμματισμὸ τῆς οἰκονομίας συνδέεται καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐπαυξημένον ἔλεγχον πάντων ὅχ: μόνον στοὺς μισθοὺς καὶ ἐλὼ τὸ μισθολόγιο, ἀλλὰ ἐπίσης σ' ἕνα τὸ δεδομένον τῆς ἀναπαραγωγῆς τοῦ κεφαλαίου: Ἦν ἀπογραφισμένη» ἔρευνα καὶ ἀνάπτυξη, τὴν ὀργανισμένη ἀναζήτησιν πρὸς τὸν ὄλον, τὸν καθοδηγητικὸν σχεδιασμὸ νέων μηχανῶν, τὴν ρυθμιζομένη καὶ προγραμματισμένη ἀναλωτικότητ' τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας, τὴν καθοδηγημένη κατανάλωσιν τῶν ἐργατῶν, τὸν αὐτοκρὸ καθορισμὸ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἰδιωτικῆς κατανάλωστος στὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα ἢ τὸ ἀκαθάριστον καὶ κοινὸν προϊόν, κλπ. Ἐκείνου ἕνεκα ὅλη αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη ἐσθυναίται ἀντικειμενικὰ μ' ἐκπαίδευσιν τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὴν ὑπερεπιχειρησιακὴν, ἐθνικὴν οἰκονομικὴν, ἐνδεχόμεν πολιτικὴν πάλην τῶν τάξεων. Πρέπει νὰ καταρθωθῇ ὥστε τ' ἀπέλαυνται ἑαυτοὶ μόνον — ποὺ ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, ὁ φ ο ς ἰ λ ο : νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ταξινομήσῃ γιὰ τίς εἰδικὰς ἀνάγκας τῆς ὑστεροκαπιταλιστικῆς μπουρζουαζίας καὶ τοῦ ὑστεροκαπιταλιστικοῦ κράτους — νὰ μὴ εἶναι προσιτὰ τὴν ἐργατικὴν ἢ νὰ τῆς εἶναι προσιτὰ μόνον μερικὰ, σ' ἐξιδανικευμένη καὶ συγκαλυμμένη, ἀλλοτριωτικὴ καὶ ἀλλοτριωμένη μορφή τοῦ ἀποκρῶναι τὴν προγραμματισμένη τῆς ταξικῆς καὶ πολιτικῆς καταπίεσης καὶ ἐκμετάλλευστος. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει ἡ ὀργανωτικὴ, ρυθμιστικὴ καὶ ἐνοπλὴ λειτουργία τοῦ ὑστεροκαπιταλιστικοῦ κράτους νὰ ἐπικεντρωθῇ καὶ στὸ σύνολον τοῦ ἐπικρατοῦστος, προπάντων τὴν ἰδεολογία καὶ τίς ταξικὰς ἐπιρροὰς τοῦ ἐπικρατοῦστος ταξικῆς συνειδήστος.

Ὡς ἐξετάσαμε σ' ἄλλο σημείο (52) κατὰ πόσον μὲν τέτοια προσπάθεια μπορεῖ νὰ πετύχῃ, κατὰ πόσον τὴν ἐπιτυχία τῆς περιορίζῃ ἡ μακροπρόθεσμη εὐδυνμία τοῦ καπιταλισμοῦ νὰ καταργήσῃ καὶ νὰ κρῖναι τίς ἀντικειμενικὰς τῶν ἀντιθέσεων, κατὰ πόσον ἐπομένως τελικὰ ὁ ἀντικειμενικὸς συσχετισμὸς θυγάτων ἀνέμεσιν οἰς τάξεις — ποὺ μέχρις ἐρισμένης τοῦλάχιστου θαλμὸς ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ τρωπὸ τοῦ ὑστεροκαπιταλισμοῦ οἰς κρίσεις — ὅσον μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ τίς ἀντικειμενικὰς σχέσεις ἀνέμεσιν οἰς τάξεις.

Ὅμως, ἡ ὀργανωμένη μέση στὸ πλῆθος τοῦ ἐργατοῦ καὶ τῆς ἐπιχειρήστος τάσος τοῦ ὑστεροκαπιταλισμοῦ πρὸς τὸ σχετικῶς ἐπηρεάζῃ καὶ τὴν ὁλμὴ τῆς κοινῆς τάξης καθὼς καὶ κοινή τῆς δουλείας τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὸν ἐπακρωτῆ ἐνδοεπιχειρησιακὸ ὁλοκληρωμὸ, μ.α.δ. μὲ τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν μέγιστη δυνατὴ οἰκονομία σὲ σταθερὸ

καφάλαιο, οδηγούν σ' εκτέλεση και επιστημονικοποίηση της τεχνικής: α ή ε τ ή ζ δ ρ γ ζ ν ι σ η ε πλά υπερκαπιταλιστική μονοπωλία⁽²³⁾. Τη θέση της καλής, βασικής κυρίως στον Ελγχο το έργο του δυναμικού και την απόσταση υπεραξίας. Επιχειρησιακής διαδρομής παίρνει ένας τεχνικά πολύ προχωρημένος καταμερισμός της εργασίας. Έτσι δίνεται η έντονη οώς δ εκγεραιοκρατικής της ο ι ο ι σ η ε της επιχείρησης Ισοδυναμεί τάχα μ' εκγεραιοκρατισμό της λ ο ι τ ο ο ρ γ ι α ε τ ο ο κ ε ρ α λ π ι ο υ, δηλαδή με πρωτεύουσα μεταβίβαση της εξουσίας πάνω στα μέσα παραγωγής σε μόνιμα ιδιόκτητα επιχειρήματα, στρατιώτες δικαστών, μηχανικών, μάνατζερ, μακρών και μεγάλων «εργατικών»⁽²⁴⁾. Η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική. Η πλατιά τεχνική και έρθελατική εργάνεια της διαίτησης των επιχειρήσεων αποτελεί πραγματικά μόνιμα έντονα θύο αντίθετων — άρνης της αυξανόμενης ρ ε τ α θ ι ε α ο η ε εξουσιών για το πάρομο άποφάσεων σε λεπτομερειακά θέματα, άφετέρου της αυξανόμενης ο ο γ α ε ν τ ρ ω ο η ε εξουσιών για το πάρομο των άποφάσεων στα ούτως ή άλλως την άξιοποίηση του κεφαλαίου πλάνα. Τεχνικοοργανωτικά αυτό άντιστοιχεί στη διαίθρωση πολυκεντρικών επιχειρήσεων⁽²⁵⁾ και στην άνάγκη να συνδυαστεί η υποχρεωτικά συνδυασμένη με τη μορφή αυτή της εργάνειας μεταβίβαση εξουσιών στις άπαιτήσεις για την αποτελεσματικότητα του οικονομικού συγκροτήματος σε σύνολο⁽²⁶⁾. Στην εποχή του ήταρου καπιταλισμού παίρνει παραπάνω διαπάσεις ή τάση για το χιμισμό της διαίτησης των «έκτατων» παραγωγικών διαδικασιών από τη διαίτησία συσώρευσης του κεφαλαίου πούγει γίνει γνωστή από την εποχή που επικράτησαν οι άνώμεες έταιρίες και από ε Μάρξ διαίτησε σε πιντοία και δ "Εργαίες άναλυτικότατα⁽²⁷⁾. Όπως ή επιστημονική άρεια στα έργατήρια, ή διαίτησή της άγρως, ή διαίτησή και ή εργάνεια του μηχανισμού διαίτησης, έτσι ή καίτοι παραγωγική τεχνική μπορεί ν' άναξροποιηθεί σε μεγάλο όκοιό. Όπως τελικά άποφασιστικό όλο παίζει ή άποτελεσματικότητα, δηλαδή ή άξιοποίηση της συνολικά συσώρευμένης στην επιχείρηση, μίως κεφαλαίου⁽²⁸⁾. Αν ή άξιοποίηση είναι άνεπαρκής, το πρόγραμμα της επιχείρησης για την παραγωγή, έρευνα, διαίτησή και διαίτη μπορεί με μια μονοτονική ν' άναρτηθεί, δίχως σε μεγάλοι μέτοχοι, που κυριαρχούν στο δικτηνικό συμβόλαιο, να πάσιν υπόψη τους τις τεχνικές γνώσεις των μηχανικών, επιστημόνων και έρευνών της άγρως — μέλεια μπορεί να έπισυληθεί ή να κλειστεί προσωρινά ή και να διαλυθεί άναίτια ή επιχείρηση δίχως να πάσει ο παραγωγός λόγος τ' όλοις πώς μάνατζερ, τεχνικούς και ρυθμιστές των λεπτομερειών. Η έντονα άνώμεα στη μεταβίβαση των άποφάσεων για τις λε-

ποσότητες και τη συγκέντρωση των αποφάσεων στο πεδίο αξιοπιστίας του κεφαλαίου είναι επωφελής με έντονη αντίθεση του τελικού συλλήπτη είναι το κεφάλαιο, δηλαδή ο εξαρχος πάνω στα πιο πολλά κεφάλαια, δηλαδή η άσκησις ιδιοκτησίας. Οι ύπαρξες της αντίληψης για τον «εργασιαστικό» των επιχειρήσεων και για την κυριαρχία της τεχνολογίας κάνουν το λάθος να συγχέουν την τεχνική διάρθρωση του μηχανισμού άσκησης της εξουσίας με τις οικονομικές του όψεις, και π. είναι οι πραγματικές πηγές της δύναμης. Η οικονομολογική άδυναμία του θεσμού των μόνταζερ φανερώθηκε κάπως στη σύγχυση που γίνεται ανάμεσα στο πρόβλημα της σχετικής οικονομικής αυτονομίας των μεγάλων επιχειρήσεων σε περίοδο άπαιχτημένης οικονομικής ανάπτυξης, μεγάλου δηλαδή ποσοτού αυτοχρηματοδότησης, και την υποτιθέμενη σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στη στηριζόμενη στην κατάρχη μεγάλων πακέτων μετοχών μεγάλη μπουρζουαζία και τους διευθυντές των επιχειρήσεων. Είναι θέματα γεγονός ότι το ποσοστό αυτοχρηματισμού της κλίμακας σε σχέση με την προπολεμική περίοδο. Μά είναι γεγονός επίσης πως την έκταση του του φαινομένου περιορίζει ή οικονομική συγκυρία. Είναι άσχετο πάντως με μια οποιαδήποτε αντίθεση συμφερόντων ανάμεσα στους μεγάλους μετόχους, από άλλους ενδιαφέρονται πολύ περισσότερο για την ανάπτυξη των μετοχών τους παρά για μόνον αύξηση στα μερίσματα. Δε, μπορεί να διαπιστωθεί ότι κυρίως οι μεγάλοι μέτοχοι εξακολουθούν να κυριαρχούν στην άμεση άσκηση οικονομίας (20) — είναι και οι οι χρεώστες να αναμειχθούν στην καθημερινή διαίκηση των επιχειρήσεων. Άφετέρου δεν πρέπει να λησμονούμε ότι στην καπιταλιστική κοινωνία όπου μακροπρόθεσμα εισόδημα και δύναμη είναι μόνο η βιοκτησία, δηλαδή η κατοχή κεφαλαίου, και οι μόνταζερ ενδιαφέρονται να γίνουν μέτοχοι, από μόνον ότι επιθυμούν να έχουν την άσκηση της των ιδιοκτητών κεφαλαίου. Η τεχνική της αγοράς μετοχών με όψιν είναι ξεχωριστά κατάλληλη για τους. Όταν η μέθοδος αυτή διαπιστωθεί ότι επί τις φοροτεχνικές υπηρεσίες στις ΗΠΑ, χρειάζεται άλλα χρηματικά μέσα να εκπληρώσουν τον ίδιο προορισμό (21). Για τους μεγάλους κάτοχους κεφαλαίου ή συντήρηση στο χρόνο περιστασιακής του πάγιο κεφάλαιου, ή άπαιχτημένη ήθηκή φθόρα των μηχανισμών εγκαταστάσεων και ή αντίστοιχα μεγαλύτερη σημασία της οικονομικής εργασίας στην καπιταλιστική τρόπο παραγωγής συνεπάγονται με διαφορά βίβασης στη δική τους δραστηριότητα. Έν ο στοτή η επασχή του έλεοςθερου συταγων: σμοπ κείνη άγπαποσότα κυρίως στην έρεση σφαίρα της πικρυωγής: και ένω στην έπαχή του κλκσιωθ! μπερικλίσμαθ ξετυλιγδ.

ηση της απόδοσης μιας θύναρης οικονομίας στο σύνολό της δεν είναι αυτόματα το βελούχινο με τη μεγιστοποίηση των κερδών στις διάφορες επιχειρήσεις. Η πραγματικά αξιοπρόσωπη κατάσταση της οικονομίας στην καπιταλιστική παραγωγή κι η άσυνέχεια αυτήν εξέλιξη της άρκεται, όχι στη συνέχεια της τεχνολογικής προόδου, αλλά στο γεγονός πως η πρόοδος αυτή είναι άπληστη, κι αυτό σε ιδιωτικές επιχειρήσεις που ά ναμένουν μία μεγιστοποίηση στα κέρδη τους, σημειάζονται θηλαστή στην άτομική ιδιοκτησία και στην εμπορευματοική παραγωγή.

Αι αυτό ή χαρακτηριστική για τον ύστερο καπιταλισμό αντίθεση ανάμεσα στην ανάγκη για ένδοτεχνική σχεδιαστική και την άδυναμία να ξεπεραστεί για το σύνολο της οικονομίας ή «ένδοικτική» προγραμματισμός, είναι άπλως μία άποχρήμένη έκδηλωση της έγγενους στην καπιταλιστική και επιχειρηματική από το Μάρξ και Ένγκελς αντίθεσης ανάμεσα στην σχεδιασμένη εργάνωση, που παρατηρείται σε το με ή με α το της οικονομικής διαδικασίας (στην παραγωγή μέσα στο εργοστάσιο, τη διακινμή μέσα στην επήχρηση, κλπ.) άφενός και στην άναρχία της καθοδηγούμενης από το νόμο της άξίας συνολικής οικονομικής άπτερόν: «Η άνταμία άνάμεσα στην κοινωνικοποίηση της παραγωγής και την καπιταλιστική ιδιοποίηση παρακινάται σαν άντίθεση άνάμεσα στην εργάνωση της παραγωγής στο ξεχωριστό εργοστάσιο και στην άναρχία της παραγωγής στο σύνολο της κοινωνίας»⁽⁶⁶⁾. Η παροξυσμική αυτή τούτη στην έποχή του ύστερου καπιταλισμού άκτινός με ά ν ά μ ε α ο τ ή ν έ ρ θ ο λ ο γ ι κ ό τ η α τ ω ν μ ε ρ ω ν και το έ ά ν ο ρ θ ό λ ο γ ο τ ο υ ε λ ο υ είναι το κλειδί για την κατανόηση της ιστορικοκαπιταλιστικής θεολογίας, όπως θα δοίμε παρακάτω⁽⁶⁷⁾.

Η ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΗΣ

Η πισινημιση από χρόνο περιπρεζε από πάγοι κεφάλαιο εν-
δέστω στον με την επιταχυνση της τεχνολογικής ανανέωσης. Η προ-
τη έμφρεζε: τη δεύτερη από την άποψη της αξίας. Η επιταχυνση της
τεχνολογικής ανανέωσης συνεπάγεται το επιταχυνμένο ήθηκό πάλλωμα
των μηχανικών εργασιολόγων που με τη σειρά του δημιουργεί την
ανάγκη για μόν επιταχυντική ανάπτυξασαση του τεχνολογικά χρησι-
μοποιούμενου πάγου κεφάλαιου, δηλαδή για την συνάρεωση του χρόνου
περιστροφής του πάγου κεφάλαιου.

Η επιταχυνση της τεχνολογικής ανανέωσης ανταποκρίνεται στη
πισινημιτική άφαιρηγή της επιταχυνση στην παραγωγή, μόλις που δεν
πρέπει να τη θεωρούμε σαν ιστορικά διαρκής κι δικαιίωςρα συνδεμένη
μολι τη. Η Μόρε τότεσε ρητά πάλ Γουόρτσερ πώς ή επιταχυνση έρ-
χισε να εφαρμόζεται μόνο θ α θ μ : α ι α στον κατασκευαστικό τρέ-
πο παραγωγής και πώς ιστορικά έ έ ν αποτέλεσε τη βάση για την
ανάπτυξη των μηχανών: «Η ιδιοποίηση της ζωντανής εργασίας από
το κεφάλαιο άπασα με τις μηχανές, προς εκείνην έπίσης την κατα-
θυσση, μόν άμεση πραγματοποιήται. Είναι από το ένα μέρος με άναλ-
ση κι εφαρμογή μηχανικών και χημικών γήων, και έπειθα έμεση από
την πισινημιση και από έπιτρέπει στη μηχανή να κάνει την εργασία που
πρην επιτελούσαν οι εργάτες. Όπως ή ανάπτυξη μηχανών πάνω σε με-
ταλλικά έλα, άρχίζει μονάχα άφω ή μεγάλη διαμεχανία φτάσει σ' άνώ-
τερες θέσεις και το κεφάλαιο θέλει δλας τις πισιτημες στην ύπηρεσί-
α του, κι άφω έπτερου, άνακόδουν, στις υπάρχουσες μηχανές, μεγάλοι
δραθέαμοι πόροι. Η λ ν α κ α λ υ ζ η γ ί ν ε τ α ι τ ό ε
ε π ι χ ε ι ρ η σ η κ ι έ φ α ρ μ ο γ ή τ η ε π ι τ α χ υ ν η σ η

στέγν (δ: x τήν) άμεση παραγωγή άποθπί-
 νει άψη ης: ποθ τήν καί τήν ζει και τήν
 κενη το ποσει. Όμως αυτός δεν είναι ο τρόπος που γενικά γεν-
 νήθηκε ο μηχανικός εξοπλισμός ούτε αναπτύσσεται έτσι λεπτομερεια-
 κά. Ο τρόπος αυτός είναι: η άνάλυση () ... με τον καταμερισμό της
 εργασίας που μετατρέπεται τις ενέργειες του έργατη λίγο-πολύ σε μη-
 χανικές ώστε από ένα σημείο και πέρα υποκαθίσταται ο μηχανισμός...
 Έδώ ο συγκεντρωμένος τρόπος εργασίας μεταδίδεται από τον έργατη
 στο κεφάλαιο με τη μορφή της μηχανής και με τη μεταδίδση αυτή
 αποστέλλεται το έργο το εργατικό δυναμικό του έργατη. Γι' αυτό και ο
 άγώνας των εργατών ενάντια στις μηχανές. Γιατί η δραστηριότητα του
 ζωντανού έργατη γίνεται δραστηριότητα της μηχανής ('). Η άνάλυ-
 ση αυτή άποτέλεσε με μεγάλη επιτυχία πρόσδεση του ή σημασία της άπο-
 κλήθηκε μόνον με την επιτάχυνση των τεχνολογικών και επιστημο-
 νικών ανακαλύψεων από το 1910 και πέρα. Μι έ κ κ τ έ σ τ κ
 σ η σ τ ή ν ά π α ί α τ ό κ ε ψ ά λ α ι ο έ χ ε ι θ ά λ α ι
 ό λ α ι τ ί ε π ι σ τ ή μ ε ς σ τ ή ν ά π η ρ ο ί α τ ο υ κ
 κ ι ό π ο υ ή ά ν κ α λ υ ψ η γ ί ν ε τ α ι ... έ π ε ρ η σ η κ ι ή έ φ α ρ μ ο γ ή τ ή ς έ π ι σ τ ή μ η ς σ τ ή ν
 έ τ ι α τ ή ν ά μ ε σ η π α ρ α γ ω γ ή ά π ο θ α ί ν ε ι ό ψ η
 τ η ς π ο θ τ ή ν κ α θ ο ρ ί ζ ε ι κ α ι τ ή ν κ ι ν η - ο -
 π ο ι ε ι ν , ε ί ν α ι κ α τ ' έ ξ ι χ ή ν χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ή
 γ ι α τ ό ν θ ο σ τ ε ρ ο κ α π ι τ α λ ι σ μ ό .

Πρέπει να ξεχωρίσουμε τ' αυτή το σημείο του προβλήματος και να
 τα εξετάσουμε χωριστά: Τις άρχοντες στην πρωτογενή εργασία εξελί-
 κτικές τάσεις, που μπορούν να οδηγήσουν σε μίαν επιτάχυνση της άφει-
 ρετικής δραστηριότητας, και τις χαρακτηριστικές για την άξιοποίηση
 του κεφαλαίου προϋποθέσεις, που οδηγούν στην επιταχυνόμενη άφειρ-
 στική δραστηριότητα άνακάλυψης και άφειρσεως και τεχνολο-
 γική άνακάλυψη δεν είναι με τοπο το ταυτόσημες (2).

Η έλε και με μεγάλη επιτάχυνση της επιστημονικοτεχνικής άφει-
 ρετικής δραστηριότητας άφειρσεται από άλληλεξάρτητα δεδομένα της
 ιστορίας της επιστήμης, της εργασίας και της κοινωνίας ('). Έρχο-
 νται έτσι στην επιρροή ή ιστορική σημασία της θεωρίας επιστημονι-
 κής άνακάλυψης, που εξελίσσεται από τις άρχες του 20ου αιώνα με τη
 θεωρία των κόβων, τη θεωρία της σχετικότητας του Άϊνσταϊν, την
 άτομική φυσική και τις τεράστιες πρόσδεις της σύγχρονης μαθηματικής.
 Μεγάλη επιρροή άκοού σχετικά στην επιτάχυνση της επιστημονικής
 δραστηριότητας οι ήλατρικοί υπολογιστές που συνεπαγονται τη γρή-

γρη, ανάπτυξη των αποθεματικών πόλης της δραστηριότητος, καθώς και τη γρήγορη κοινωνικοποίηση και καπιταλιστική οργάνωσή τους (2). Η επιστημονική αυτή επανάσταση δημιουργήσε μίαν επιστημονική υποδομή που έδωγχεσε βαθμιαία στη βιομηχανία αναμειβόμενη όλων των φυσικών επιστημών, άκρως όσον ή εγκατασταμένη από των Κοπέρνικου, τὸ Γαλιλαίου καὶ τὸ Νεύτωνα επανέφευται στις φυσικές επιστήμες είχε θέσει τις βάσεις γιὰ τὴν ὅλη κλασική μηχανική καὶ χημεία στὸ 18ο καὶ 19ο αἰῶνα. Κι ὅπως εἶπω πρὶς ὅταν τῆς κλασικῆς φυσικῆς πραγματοποιήθηκε μὲ ἀλόκληρη σειρά τεχνολογικῶν ἐφαρμογῶν, ἀπὸ τὴν ἀπομεικτική μέγχε τὸν ἤλεκτρικό κινητήρα, ἔτσι καὶ ἡ δεύτερη επιστημονική επανέφευται ἀπέφευσε ἀπὸ τὸ 1920 καὶ 1930 καὶ πέρα τῆ θέσης γιὰ μὲ μακρὴ σειρά τεχνολογικῶν ἐφαρμογῶν καὶ ἀπέφευξε πρὶν ἀπελευθέρωση τῆς πυρηνικῆς ἐνέργειας, τὴν κυβερνητική καὶ τὴν αὐτομάτιση. Δικαιοῦται κανείς μάλιστα νὰ ἀποστηρίξει πῶς ὑπάρχει μὲ ἐρσημένη ἀνωδομή αἰτίας κα αἰτιατοῦ, πῶς ὅθεν κατευθεῖται ἀπὸ τῆ θεωρία τῆς σχετικότητος τοῦ Ἀϊνσταϊν καὶ τὴν ἀτομική ἔρευνα στὴν τεχνική ἐφαρμογή τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας καὶ τὴν αὐτομάτιση.

Οἱ ἀντικαμενικὲς προποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιτάχυνση τῆς ἐφευρετικῆς ἐρσητηριότητος συνθέονται πρὶν μὲ τὸ δεύτερο παγκόσμιος πόλεμος καὶ τοὺς μεταπολεμικοὺς ἐξοπλισμούς. Ἐνῶ ἡ περίοδος 1914 — 1939 ἦταν μὲ φάση ἐπιδραστημένης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης — «ἐνα κομάρυ αἶμα μὲ βασική τάση ἀποελαστικότητος» —, ἡ ἐπιθρόνωση τῶν τεχνολογικῶν ἀνακώσεως συμβῆκε μὲ τὴν ἐπιτάχυνση τῆς πρωτοβουλίας ἀπὸ τῆ δεύτερη επιστημονική επανέφευται ἐφευρετικῆς δραστηριότητος (3). Δημιουργήθηκε ἔτσι ἕνα ἀπύθμενο ἀπὸ ἀρσητησιμότητας τεχνικὲς ἐφευρέσεις κα ἐνδοχόμενες τεχνολογικὲς ἀνακώσεις. Οἱ ἐξοπλισμοὶ ἀπορρόφησαν ἕνα σημαντικό μέρος ἀπ' αὐτὲς τῆς ἐφευρέσεις ἢ καὶ δημιουργήσαν τῆς προποθέσεις γι' αὐτὲς (τὸ πρὶ χτυπητὸ παράδειγμα εἶναι τῆς ἀτομικῆς δόμης, ἀλλὰ ἔαν εἶναι τὸ πρὶ σημαντικό. Τὸ φανερὸ, ἡ μεταμορφώση τῶν ἡλεκτρονικῶν ὀργάνων, ἡ ἀνταπυξή νέων συστατικῶν στοιχείων γιὰ τὰ ὄργανα αὐτὰ κα ἡ ἐφαρμογή γιὰ πρώτη φορὰ, τῶν μαθηματικῶν στὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης — Operations Research — ἔκληντων ὅλα ἀπὸ τὴν πῶλεμική ἢ ἐξοπλιστική οἰκονομία). Καὶ τὸ λεγόμενο συνεργατικό πρότυπο γιὰ τὴν ὀργάνωση ἐπιχειρήσεων παρὰβάλλεται μὲ οἰκονομικὰ προγράμματα ἢ παρὰφύσει: ἢ αἰνὰ (4). Στὴ φασίρα τῆς πολεμικῆς ἢ ἐξοπλιστικῆς οἰκονομικῆς ἐπιθώρυξης γιὰ πρώτη φορὰ ἡ συστηματική καὶ σκόπμη ἐρ γ γ ν ω σ η τῆς επιστημονικῆς ἔρευνας μὲ σκόπ τὴν ἐπιτάχυνση τῶν τεχνολογικῶν ἀνακώσεως (5). Ὁ ἀριθμὸς τῶν βιομηχανικῶν ἐργαστηρίων ἔρευνας στὲς ΗΠΑ ὅτε, ἔπερνωσε πρὶ 1000 στὲς ἀρχὰς τοῦ

πρώτου παγκόσμιου πολέμου, αλλά το 1922 έφτασε στα 220 κι έμεινε και μεταπολεμικά πρὸ τῶν ἑθνῶν. Οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ πολέμου αὐξήσαν τὴν ἐμπιστοσύνη στὴν ὀργανωμένη ἐρευνα» (12). Στὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο κ: ἐπείκει τὰ ἐλεγχόμενα ἀπὸ τίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις ἐργαστήρια πολλαπλασιάζονταν - ἦσαν 5.400 τὸ 1960. Τὸ σύνολο τῶν ἀπασχολήσεων στὴς ἐπιστῆς ἐπιτηδεύων τετραπλασιάστηκε - ἀπὸ 87.000 τὸ 1941 πρὸς 347.000 τὸ 1961 (13).

Ὁ ὄγκος τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν εἶχε, μάλιστα πρὸ πλείους πρὸς καπιταλιστικῆς ἐμπροσφυακτικῆς παραγωγῆς, σὺν ἀναπόφευκτο ἐπακόλουθο τὴν ἐξεδίκαιον κ: ἀνεξαρτησίαν. Ἡ ἐρευνα κι ἀνάπτυξη ἀποτελεσαν στὴν ἀρχὴ ξεχωριστὸ κλάδο τῆς ἐκαιομένης πρὸν καπιταλισμοῦ τῆς ἐργασίας μεγάλης ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ ἀποτέλεσαν ἔπειτα ἀνεξάρτητες ἐπιχειρήσεις: Δημιουργήθηκαν ἰδιωτικά ἐργαστήρια ἐρευνας ποὺ πωλοῦσαν ἀνεκκλήσεις κι ἐφευρέσεις πρὸν πλειοδότη (14). Ἔτσι κι ἐπιδιορθώθηκε ἡ πρόβλεψη τοῦ Μάρξ: Ἡ ἐρεῖραση εἶχε μετατραπῇ σὲ συστηματικὴ ὀργανωμένη ἐπιχείρησή, καπιταλιστικὴ ἐπιχείρησή.

Ὅπως ἡ κάθε ἐπιχείρησή, ἔτσι καὶ τὴ «φιζὺν» τῆς ἐρευνας» ἔχει στὸν καπιταλισμὸ ἓνα μόνον στόχο: νὰ ἐξασφαλίται τὰ πρὸς μεγάλες δυνατὲς κέρδη στὴν ἐπιχείρησή. Ἡ τρέπτικα ἀνάπτυξη τῶν βιομηχανιῶν ἐρευνας κι ἀνάπτυξης μετὰ τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο φανερῶνει καὶ μόνον τὴν οὐ εἶναι, ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἀπαιτή, «προσοδοφόρα» (15). Ὁ Βασίλι Ασόντοφ διαπίστωσε: «Ὅσον ἀφορᾷ τὴ γενικὴ συνθήκη παραγωγῆς, ἡ ὀργανωμένη ἐρευνα εἰς διαφέρει ἀπὸ τὴν κάθε ἀλλή, ἐπιχειρηματί. Χρῆσις ἓνα ἐργαστήριον, ἐγκαταστήσ πρὸν ἀναγκαῖο ἐξοπλισμὸ, προπαραβάνει εἰδικευμένον προσωπικὸν κι ἀναμένει τὴ ἀποτέλεσματα. Αὐτὰ, ἔπειτα συμβαίνει μ' ὅλα τὰ πρόβλεψη, μποροῦν εἶτε ν' ἀξιοποιηθῶν ὁμοῦ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐπιχειρήσῃ πρὸς τὰ πόνους, ἢ μποροῦν νὰ πωληθῶν ἢ, ὅπως συμβαίνει συχνά, καὶ τὰ δυὸ μαζί» (16). Ὁ Λένινος Σίλκ ἐξακριβῶσε ἔτι: ὅλα καὶ πρὸς πρὸς κεφάλαια εἰσέρει στὴ σφαῖρα ἐρευνας κι ἀνάπτυξης ἐπειδὴ «ἐξασφαλίζει ἑαυτὸν μέσον ὁρο ἀπώστευτα μεγάλες ἀποδόσεις» (17). Αὐτὸ εἶναι μέσον πρὸς λογικὴ πρὸς ὁ στερροῦ καπιταλισμοῦ, φάσης στὴν καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη πρὸς ὁ τεχνολογικῶς ράντες ἔργων ἢ κίρια πηγὴ ὑπερκέρδους.

Μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὴν «καθαρή» ἐρευνα ἔχει νίκσιος ἡ καθεστὸ βιομηχανικὴ ἀνακίνηση, ἡ ἀνάπτυξη δηλαδὴ νέων προϊόντων ἢ παραγωγικῶν διαδικασιῶν. Ὅσο ἐπιταχύνεται ἡ τεχνολογικὴ ἀνακίνηση, ὅσο συντομίζεται ὁ χρόνος περιστροφῆς τοῦ πύργου κεφαλαίου, τόσο περισσότερο ἐξελίσσεται: σὲ ξεχωριστὴ ἐπιχείρησῃ, ἡ ἐγκατάστασῃ τῶν παραγωγικῶν διαδικασιῶν, ἀνάμει κ: ἡ ἀνέγερσῃ νέων παραγωγικῶν ἐγκαταστάσεων. Ἀρχίζον νὰ παραδίδονται πλήρως ἐξοπλισμένον

εργασίας μαζί με τις διαδικασίες παραγωγής, τις τεχνολογικές πλν-
σοφορίες, τις άδεις εφευρετικές και τους ειδικευμένους τεχνικούς.
Δημιουργείται έτσι μία νέα μορφή επένδυσης ή κι έξαγωγής κεφαλαίου..
Στη χρηματική διαμερίχαια αυτή είναι κυρίαρχη μορφή άνανέ-
σης το πάγιο κεφάλαιο. Όργανωτικά, ή άναπαραγωγή εξαορίστητε
πλέρια από την παραγωγή. Η τεχνική της παραγωγής είναι ξεγα
ειδικευμένων επιχειρήσεων (14).

Τό άμεσα επενδυμένο στη σφαίρα της παραγωγής κεφάλαιο οδηγ-
νει σε μία συνεχή παύση ήμπαρμύτων, ήηλαδή άξιοποιείται άσπα-
μότητα. Τό επενδυμένο στη σφαίρα της έρευνας κι άνάπτυξης, έοι
κόνος προγαταί από την παραγωγή ή την άκολουθεί (15), κεφάλαιο
άξιοποιείται μονάχα έφάσον ή έπικελόθεν σ' αυτό έργαία είναι πα-
ραγωγική, ήηλαδή εξαπαλλίξει την παραγωγή νέων ήμπαρμύτων.
Όσοι νέες άνακαλύψεις ή έφευρέσεις δέν έφαρμόζονται είναι, από την
έποψη της καπιταλιστικής επείρησης, μέρος το γενικού κόστους πα-
ραγωγής και πρέπει να περιριστή σ' ένα έλάχιστο έριο. Έπειδή όμως
στην οικονομία της άγοράς ή δυνατότητα έπαρσης νέων άνακαλύψεων
κι έφευρέσεων δέν είναι ποτέ από πριν εξαορίσμένη, άποθαίνει πολύ
μεγάλο τό στοιχείο της άβέβαιότητας για τό επενδυμένο στη σφαίρα της
έρευνας κεφάλαιο. Αύτός είναι ένας από τους κύριους λόγους που οι
μεγάλες επείρησεις έπικράτησαν σ' αυτήν τη σφαίρα (16). Τά παρα-
κάτω παραδείγματα μως δίνουν μόν ήέα της έκτασης του πύραν, και
το ρυθμό με τον έποιο αυξάνουν, οι δαπάνες για την έρευνα κι άνά-
πτυξη: Η άνάπτυξη το νέου κόστους 1 εκατομμύριο δολάρια, το
εργόν ή εκατομμύρια. Η άνάπτυξη της πενικιλίνης χρειάστηκε μισά
έκατομμύρια δολάρια, της κατάντικης διαπάσης (χρόνιγγ) το
παρτέλιου 11 εκατομμύρια δολάρια. Για την έφευρεση κι άνάπτυξη
της πικέντας το Που - κλάσ ή έταρία Πόλινγκτον στην Άγγλία
δαπάνησε 20 εκατομμύρια δολάρια. Με έάση της δαπάνης έρευνας κι
ανάπτυξης, που προηγήθηκαν στην έπαρση της υποθέτησης, ή ηηλέ-
ραση όνομάστηκε από τους Άμερικανούς ειδικούς το πρώτον και κόστι-
σε 50 εκατομμύρια δολάρια. Στην άεραυστική οι δαπάνες έγιναν
σ' άμέτρητα ήψη. Μέχρι το 1985 και μόν είχαν δαπανηθή 15 ής δολ-
άρια για το έρεπάλιο ΧΒ — 70 και 3 ής δολάρια για την Κον-
κόρντ (17). Κύριο κίνητρο για τις δαπάνες αυτές παραμένει: έάσαι πόν-
τα το υπερβαίνον τό μέσον έρο ήπερεέρους που οι επείρησεις μπο-
ρευν να πραγματοποιήσουν με έερίπτωση έπιτυχίας (18).

Τό επενδυμένο στη πεδίο της έρευνας κεφάλαιο κατανέμεται, όπως
το κάθε παραγωγικό κεφάλαιο, τό πάγιο και μεταβλητό. Τό πάγιο κε-
φάλαιο άπαρτίζεται από τό κτίρια και τον έξοπλισμό των έργατηρίων,

τέ μεταβλητός από τέ μεταβλητός του απασχολημένου στα εργασίρια προσωπικού. Το γεγονός ότι η εργασία μεγάλου μέρους των προσωπικών έργων να μπορεί μέσα στην άρτια συγκεντρωμένων δραστηριότητα ή και όταν μεταφέρει διόλου, όταν αλλάζει ωστόσο το χαρακτήρα της σ υ ν ε λ ε κ τ ι κ ο ς ε ρ γ α σ ι α ς στην απασχολούμενου στην έρευνα και ανάπτυξη ανθρώπων σάν παραγωγική εργασία, με την έννοια πώς η συνολική αυτή εργασία είναι απειρίστη, για την παραγωγή νέων αξιών χρήσης και έπιμέρους νέων ανταλλακτικών αξιών. Έτσι άκριτως το γεγονός πώς οι εργάτες διαθέτουν ένα μέρος του επίσης χρόνου εργασίας τους για να θέλουν προς τις μηχανές, να καθαρίζουν ή να θρύνουν τα εργαλεία τους και να εκπαιδεύουν τις απαραίτητες έπισκευές, δε μεταβάλλει σε τίποτε την παραγωγικό χαρακτήρα του εργατικού τους χρόνου (21). Χωρίς τις ρυθμίσεις αυτές ή παραγωγική διαδικασία θα ήταν εξίσου άδωκτη όπως θα ήταν η εργασία στο εργασίριο και το γραφείο χωρίς μονάδα, δείγματα, φόρμουλες, σχεδιαγράμματα, παρασκευάσματα, κλπ. Ο Μάρξ απεικονίζοντας τον πώς είναι μέσα στην ολόκληρη δραστηριότητα κεφάλαιου να έβασκείται δίχως πληρηγή τα υπερέμματα του καταμερισμού της εργασίας, τα εκπαιδεύματα της έπιστήμης κλπ. (22), όμως έπέμεινε στην παραγωγικό χαρακτήρα της εργασίας που έπιτελούν οι έρευνήτες και μηχανικοί. Στις προαναφερμένες ομιλίες από τα «Αποτελέσματα της έμεσης παραγωγής κ τ λ» ε ι α ε ι κ α σ ι α ς περιλαμβάνει τους τεχνολόγους μαζί άνθρωπους ποιά παραγωγικούς εργάτες. Στις «Θεωρίες για την υπερέξιν» γράφει: «Στους παραγωγικούς εργάτες περιλαμβάνονται φυσικά όλοι συμβάλλουν με την όλη τρόπο ή την έλλη στην παραγωγή του έμπορεύματος, από το χειρόνακτα μέχρι το διευθυντή και μηχανικό (σ' αντίθεση με τον καταλύτη)» (23).

Η άξιοποίηση για την αξιοποίηση των επενδυμένων στην σφαίρα της έρευνας κεφαλαίων άποβαίνει, προπάντων σ' έποχή επταχυσμένης τεχνολογικής άναγέννησης, κύριος για τον π ρ ο γ ρ α μ μ ε τ ι σ μ ο τ η ς ε ρ ε υ ν η ς. Όπως συμβαίνει μ' όλους τους αναφερόμενους στην πόληση των έμπορεύματων τμημάτων, έτσι κι ο προγραμματισμός άνάγκη και μ ε σ α στην έξια την έπιχείρηση διακρίνεται για κάτι το ολιγοπωσιακό, πόθαιστο κι άνεπισημονικό στην υπερέξιν, προχουθεν τίποση (24). Έίδικα, σ' αυτό άκριτως το μέγεθος είναι άξιοέρεστη ή άνάγκη για την προγραμματισμό.

Οι Τζόνκς, Σώερς και Στίνλερμαν έπιχείρησαν ν' άνταρρούν την άποψη πώς η ουστηματική εργάνωση των δραστηριοτήτων έρευνας κι ανάπτυξης έπασχύνει την τεχνολογική άναγέννηση. Το μόνο σημείο, όμως, που ύπηρεξαν πειστικά, είναι πώς στη 19ο αιώνα έπληξε ή έφτα-

ρατική δραστηριότητα συνδέεται πάλι στενά απ' ό,τι πιστεύεται με τις
 επιστημονικές γνώσεις και πράξεις, και πώς σήμερα έλλογη ή δραστη-
 ριότητα του μεμονωμένου εφευρέτη συνδέεται με πολλές, συχνά επανα-
 στατικές, ανακαλύψεις (25). Τα στοιχεία τους όμως δεν μπορούν να αντι-
 κληθούν εύκολα πώς ένα μέρος από το μεγάλο μέρος των, κατοχυρωμέ-
 νων και με διπλώματα ήρωα τεχνίας, εφευρέσεων βγήκε από τα έρ-
 γαστήρια διανοητικών επιχειρήσεων (26), καθώς επίσης ότι η γρή-
 γορη αύξηση του επιστημονικά εκπαιδευμένου προσωπικού συνδέεται,
 έτσι όχι ο ίδιος αναλογικό συσχετισμό (27), στην τάση για την επι-
 κυρμένη αύξηση των επιστημονικών γνώσεων και τεχνολογικών ανα-
 κινήσεων. Οι πρὸς αυτές συγγραφές, που αποδίδουν μὲν υπερβολική
 σημασία στο εφευρετικό έργο, είναι πάλι πειστικά όταν συνίζουν ότι
 παραβλέπεται: η δράση των εφευρέτων ή εφευρή των μονοπωλίων από
 να κατοχυρώνουν την έρευνα υποχρεωτικά πρὸς ερισμένους πρακτικούς
 στόχους, καθώς κι η υπαγωγή της όλης έρευνας στο κριτήριο της απο-
 τελεσματικότητας της επιχείρησής. Ασφαλώς οι γνώσεις κι η πρωτο-
 τυπία δεν μπορούν να παραχθούν με την ίδρυ αὐτεπάγγελτου τρόπου όπως τα
 λυκάνικα (28). Αυτό όμως δεν αποτελεί επιχείρημα ενάντια στη συλ-
 λογική έρευνα στην έρευνα, ἀλλὰ μονάχα ενάντια στην υποτεταγμένη
 στο κίνητρο του κέρδους συλλογική έργασία. Έπειτα, τον ύστερο και
 τελειότερο χαρακτηρισμό: επίσης ή αντίνομία πώς τα μεγάλα μονοπώλια
 ή ενομοπώλια δεν είναι κατά έντελώς άδυστα στο συναγωνισμό και γι'
 αυτό ενδιαφέρονται να είναι τα πρώτα που θα εμφανίσουν ένα νέο προϊόν
 στην αγορά, πειστικά επίσης καλύτερο και σε μεγαλύτερες ποσότητες.
 Απ' αὐτήν την άποψη ενδιαφέρονται άσφαλώς να διευρυνήγ, κάτω από
 τον έλεγχο τους, ή εφευρετική κι ερευνητική δραστηριότητα. Ταυτό-
 χρονα όμως πρέπει να λάβουν υπόψη τους τον κίνδυνο, ιδιαίτερα προ-
 κακίμων για άπανηγρές έργασίες έρευνας, όχι μόνο αυτές να μην άπλῆ-
 ξουν, πικρόν στην παραγωγή, προϊόντος που να μπορεί ν' αξιοποιηθῇ,
 ἀλλὰ και να εἰσπληρωθῇ από παράλληλη και τ α υ τ ὁ χ ρ ο ν η
 επιτυχία ανταγωνιστικής έταιρείας, έτσι που να μην πραγματοποιηθῇ το
 προσιερόμενο υπερκέρδος και να περάσει πολύς χρόνος πριν τῷ έπι-
 νομῶν στην έρευνα κι ανάπτυξη κεφάλαια μπορέσει να πραγματοποιή-
 σει ένα «καινικό» κέρδος (29). Σ' αὐτήν την περίπτωση θα ήσαν πάλι
 υπέρβαρα η παραγωγή ενός άλλου εμπορεύματος, έστω κι αν κάποιο
 εἰσπράξιζε το μονοπώλιο μόνο για περιορισμένους διάστημα. Σ' αὐτά τα
 δεδομένα σκετίζεται ή περίπλοκη στρατηγική των μεγάλων επιχειρή-
 σεων για τις ανακινήσεις, στρατηγική πὸς άποδίδεται διάδια στη δια-
 φοροποίηση των κατευθύνσεων της έρευνας ἀλλὰ πάλι επίσης, για λό-
 γους αξιοποίησης, προχωρεί με όσες αὐστηρές επιλογές για την ανά-

πιοξη. Από αυτήν την άποψη έχουν δικιο οι Τζούλς - Σίμπερς - Σιλλέρμαν όταν υποστηρίζουν ότι τα μονοπώλια εξακολουθούν να παρτεμπερίζουν την τεχνική πρόοδο, μόνο που πρέπει να παίρνουμε τοσο σχετικά κι όχι απόλυτα (37).

Με την τεράστια αύξηση που σημειώνεται στις δαπάνες για τη θεμελιωτική έρευνα κι ανάπτυξη — στις ΗΠΑ ήταν λιγότερο από 100 εκατ. δολλ. το 1928 κι έφτασαν σέ 5 δις το 1953 - 1954, 12 το 1959, 14 το 1965 και 20,7 το 1970 (38) — είναι αναπόφευκτο ή μάλλον τών έφευδόμενών να μεγαλύνει. Είναι κι αν είναι πιθανή ή αποτελεσματικότητά τους, που ήταν πολύ μεγάλη, στή δεκαετία του 1950 κι σημείωσε μετά το 1960, να λιγοστεύει βαθμιαία. Μόπως αυτό σημαίνει ότι σέ περίπτωση μόνιμης εξοπιστικώς έρπηρηρίστηας μάχει μονιμοποιηθή κι ή επανάχωση της τεχνολογικής άνοκώσεως πη μή πωλεμική διομηχανία και συγκεκριμένα στο Τμήμα Ι; Κάθε άλλο. Αποφασιστικό ρόλο παίζουν εξηκολούθημα στόν καθορισμό της δυναμικής του ύστερου καπιταλισμού ή μόνιμες προποθέσεις για την αξιοποίηση του κεφαλαίου. Έξελίξεις, που σημειώνονται στή πωλο της έπιστήμης και της τεχνικής, δεν μπορούν να τίς εξουθετηώσιν. Έκπαύχωση της τεχνολογικής άνοκώσεως στήν τελευταία άνάληση σημαίνει επανάχωση στήν αύξηση της μέσης παραγωγικότητας της έργασίας. Όμως ή επαναχόμενη αύξηση στήν παραγωγικότητα της έργασίας προποθεί, όταν άνοκώσσεται γρήγορα ή άγορά, μετά γρήγορη αύξηση του κοινωνικού προϊόντος και σχετικά ήπια έαλημέ άπαρχέλησης. Διέταμε στα προηγούμενα κτρώματα πωά είναι ή έάση για την άνάπτυξη τούτης της άγοράς; Η τρίτη τεχνολογική επανάσταση, το κέρσισμα από ή έασημένη σ' άπλούς ήλεκτρικούς κινητήρες παραγωγική τεχνική σέ μετά νέα τεχνική, που σηαίξεται στήν ήλεκτρονική, την ατομική και την άτομική ένέργεια.

Άφού ή άναβιογράφηση αυτή συντελεστή και θαμουργηθή σέ Τμήμα Ι ένας νέος τομέας για την παραγωγή αυτόματων μηχανών και συστημάτων μηχανών, ο ρυθμός άνάπτυξης του Τμήματος Ι κι έπομένως της όλης καπιταλιστικής οικονομίας άρχίζει να επιβραδύνεται. Έχει παρτηθεί ή βασική άνάωση της παραγωγής στο Τμήμα Ι και σημειώνεται, έπλως με προστική παραπέρα άνάπτυξη υφιστάμενων παραγωγικών τεχνικών. Μπαίνουμε έτσι σ' ένα μακρό κύμα με βασική τάση την άποτελμάτωση. Άφετέρου οι δόλετα είδικές συνθήκες, που επηράστην μετά τό θεότερο παχόζης πόλεμο, εύνόρην μάν από τηρη ήλωση στο ποσοτό της υπεραξίας και διακείμεν την μαζική είαρωή υλεοναξόζωτων κεφαλαίων στήν παραγωγή. Άφούτι ζυμς τερμωί στήν το « μακρό κύμα με βασική τάση άνάπτυξης », ή άνερχόμενη έργατική σύνδεση του κεφαλαίου άρχισε να χειροτερεύει τίς προποθέσεις

αξιοποίησης του κεφαλαίου. Συνέχισι, πάντως, της εξέλιξης αναγκαστικά φθάνει σε μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας. Από δυο πλευρές, λοιπόν, την πλευρά της αξιοποίησης και καίτη της παραγωγιστοποίησης, φρενάρει η ανάπτυξη της δραστηριότητας για την ανάπτυξη. Κι έτσι ιδέ διευρυνθή πάλι στη δεύτερη φάση του ύστερου καπιταλισμού το χάσμα ανάμεσα στην έφεύρση και την ανάπτυξη. Γι' αυτό και ξαν ενοσταθεί η άεση που πρωτοπορούσε ο Μπεριάλ⁽³²⁾ και που αποδέχτηκε μία ομάδα συγγραφέων από το πανεπιστήμιο της Λαψίζας μαζί με άλλους συγγραφείς, στη Γ.Α.Α., όπως στην έποχή μας η επιστήμη έγινε μία «έμεση παραγωγική δύναμη». Η επιστημονική δραστηριότητα γίνεται παραγωγική δύναμη μονάχα όταν εντάσσεται άμεσα στην ύλική παραγωγή⁽³³⁾, και στην καπιταλιστική τρόπο παραγωγής αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αποτελείται μέρος της αναπαραγωγικής δραστηριότητας. Έφ' ουκ αυτό δε γίνει ότι αποτελείται ένδοξων ή δυσκολών στην αξιοποίηση, ή επιστημονική δραστηριότητα παρμένει μία «υψηλή» ή «κακή» με «προαμειν» ή «παραγωγική δύναμη»⁽³⁴⁾.

Η άμεση έφεύρση στην δραστηριότητα έρευνας κι ανάπτυξης προκαλεί με σημαντική ζήτηση για πνευματική εργασία ύψηλης στάθμης. Γι' αυτό άρτίζεται η εκπαιδευτική ανάπτυξη της πανεπιστημιακής παιδείας. Τη συνοδεύει με μεγάλη πίεση σε ύποψήμους με μεγάλα πνευματικά προσόντα, που πάλι άρτίζεται στην άνοδο του έπιστοκού έπιπέδου και την έπιδύση για βελτίωση της άστυμης θέσης⁽³⁵⁾. Κοιτά από 1960 38,2% των νέων ηλικίας 20-24 έτών στις Η.Π.Α., 16,2% στην Νέα Ζηλανδία, 12,1% στην Αυστραλία και την Ολλανδία και 10% στην Αργεντινή ήταν σπουδαστές. Από τότε τα ποσοστά αυτά άνέβηκαν παρμένα. Στις άρχες της δεκαετίας του 1960 πάνω από το τρία τέταρτα των παιδών ηλικίας 15-19 έτών έλαμνήμωσαν τη μέση έκπαίδευση τους στις Η.Π.Α., Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Γαπωνία, Βρετανία, Ολλανδία και Γέλγιοι⁽³⁶⁾. Αποτέλεσμα της κοινωνικής τάξης άνακατάταξης υπήρξε ότι αυλάχιστο στις Η.Π.Α. και πιθανόν και σ' άλλες χώρες έ άριθμός των εργατών με άκαδημαϊκή παιδεία, κι ίσως κι αυτός των σπουδαστών, ξεπέραν το σύνολο των άγροτών.

Κόρτο γνώρισμα της άρελλόμνης στή συστημική αύξηση των επιστημονικών γνώσεων και τη συστημική ανάπτυξη των δραστηριοτήτων έρευνας κι άνακατάταξης, άρτωση τελικά στην έπιτάχυνση της τεχνολογικής άνακατάταξης, διέφυρσης της πνευματικής εργασίας ύψηλης ή μέσης άνακατάταξης πνευματικής και παραγωγικής δραστηριότητας, ή είσχυρή της πνευματικής εργασίας στο πεδίο της παραγωγής. Έφ' ουκ τούτο άνακατάτασσεται στις άμεσες άνακατάταξης ύπεροκαπιταλιστικής τεχνολογίας, πρέπει η έκπαίδευση πνευματικών εργατών να συμ-

μαρτυρή με' αιώτες τις ανάγκης. Έτσι διαμορφώθηκε η κρίση της κλα-
σικής — αβαντιστικής παιδείας — όχι μόνο για το π: κ ο θ ε λ ο γ ο υ ς (όπερθελικά μεγάλος αριθμός σπουδαστών, απευρέστηση στην υ-
λική ύποδομή, αλλαγές στην κοινωνική προέλευση των σπουδαστών πού
άπαιτούν αύξηση των κοινωνικών αποδόσεων στη μέση εκπαιδευση πά-
νω από το μέσον όρο, κλπ. κλπ.), ούτε μόνο για το γ ε ν ι κ ο ύ ς κ ο : -
ν ω ν : κ ο θ ε λ ο γ ο υ ς (έπιθυμία να μην υπάρξει μια απασχόληση
διελλειγένοια, προσπάθειες για να καταλαγιάσει ή εξάγερση των φα-
ντασμών, ενισχυμένη ιδεολογική στην εκπαίδευση για να γίνει δυνα-
τός έ π ο δ ο τ η λ η μ α χ ι κ ό ς έλεγχο των μαζών, κλπ.), αλλά προσέδωκε
για λόγους έ μ ε ρ ε κ ο ν ο μ ι κ ο ύ ς πού συνάχονται με τη
ύλη της αβαντιστικής εργασίας στην ύστερη καπιταλισμό, με την ανάγκη
να προσδιοριστούν ή δομή του πανεπιστήμιου, ή έπιασή των σπου-
δαστών και το περιεχόμενο των σπουδών στις άπαιτήσεις της επωχυ-
μένης τεχνολογικής ανάπτυξης σε συνθήκες καπιταλισμού (37). Στις ά-
νάγκες του καπιταλισμού στην ελεύθερη συναγωνισμό άντιστοιχούν ή
δημιουργία εμφορημένων ανθρώπων, έργασις άσπών προικισμένων με
κρίση. Στην ύστερη καπιταλισμό έργο του πανεπιστήμιου έγινε ή δια-
μόρφωση μεθεσυντήρητων με μεγάλα προσόντα.

Έτσι το νέο κοινωνικό φαινόμενο της μαζικής διέδρασης της πνευ-
ματικής εργασίας οδηγεί σε μια νέα κοινωνική αντίθεση. Σ' ένα σύστη-
μα εσωτερικευμένο, εμπορευματοικών σχέσεων, όπου το άπαιτο πρέπει
να διατηρήσει την ψευδαίσθηση της ελεύθερης έπιλογής, ή ένταξη των
πνευματικών εργατών στην έρευνα κι ανάπτυξη δεν μπορεί να γίνει με
ήμεση βία. Τη προφή της νεολαίας στις φυσικές έπιστήμες και την τε-
χνική πρέπει να καθοδηγήσει άποινώς ή άρχισια ιδεολογία. (Άς
αναλογιστούμε το ρόλο πού παίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από
τα κόμικς και τα παιδικά βιβλία μέχρι την τηλεόραση και τα έργα έπι-
στημονικής φαντασίας). Βέβαια έτσι εξυπηρετούνται και γενικότερες
άντικειμενικές ά ν ά γ κ ε ς της κοινωνίας κι όχι μόνο δραχινρό-
θερμα συγκρίνοντα την μεγαλύτερη επειχέρεση στο συναγωνισμό και
στην πόλη για την αποτελεσματικότητά. Η συσσωρευτική άνάπτυξη
της έπιστήμης και της τεχνικής διαμόρφωσε ένα τεράστιο δυναμικό για
την άπελευθέρωση της ανθρώπινης από τη βαριά μηχανική εργασία.
Την έχθρά πού της άνάπτυξης του άτόμου, και γι' αυτό άκρως πιε-
ρεί τόσο εύκολα να κεντρίσει τη φαντασία της νεολαίας πού καταλα-
βαίνει πολύ καλά την άπελευθέρωσή της λειτουργία.

Άρκετέρω είναι άναπόφευκτο ή γενική άνάγκη γι' αύξημένα προσόν-
τα, για τεωρητική εργασία και για φοίτηση στην άνώτερη παιδεία να
συνχρονιστεί με την προσπάθεια της άστικής τάξης και του άστικού κρά-

τους να καθυποτάξουν, διαμέσου μιας τεχνοκρατικής μεταρρύθμισης των ανώτερων σχολών, την παραγωγή προσόντων για πνευματική εργασία στις διάφορες γι' αξιοποιήσει, το κεφάλαιον. Ο ύστερος καπιταλισμός δε χρειάζεται τεράστιους αριθμούς πνευματικών εργαζομένων με μεγάλα προσόντα. Έχει ανάγκη από πνευματικούς παραγωγούς, εξειδικευμένους με ειδικευμένα προσόντα, που θα εκτελούν συγκεκριμένα καθήκοντα στη διαδοικαία παραγωγής και κυκλοφορίας, και που ή αριθμός τους υ' αυξάνει με περιορισμένο ρυθμό⁽³⁸⁾. Όσο πιο πολύ προχωρεί ή αυτοαναρρυθγική ανάπτυξη της επιστήμης κι όσο πιο πολύ αποταχύνεται ή δραστηριότητα βρεσινας κι ανάπτυξης, τόσο πιοτερο είνεχωρύν στο πεδίο της πνευματικής εργασίας και της επιστημονικής παιδείας οι χαρακτηριστικές για την καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής διαδικασίες του προϋδευτικού καταμερισμού της εργασίας, της όρθολογικά οργανωμένης κι υποταγμένης στάς κριτήρια του ιδιωτικού κέρδους, εξειδικευμένης, δηλαδή, κατατεμαχισμένης εργασίας. Δημιουργείται ένας νέος κλάδος της οικονομικής επιστήμης: Η οικονομική της παιδείας που διεκρινεί την «ύλική απόδοση» των δαπανών για την παιδεία⁽³⁹⁾. Μόλις τώρα για «παραγωγικές επενδύσεις» στο πλαίσιο της παιδείας, κι αρχίζουν να εκτιμούν την απόδοσή της⁽⁴⁰⁾. Είναι κατά κάποιον τρόπο εύλογη το πως δεν πρόκειται γι' αποδοτικότητα ίδια κι να ικανοποιήσει τις ανάγκες του σύγκαιου της κοινωνίας, δηλαδή για παραγωγή αξιών χρήσης, όπως δεν πρόκειται για μετ' ατρία αποδοτικότητα σ' αποδοήποτε άλλο κλάδο της οικονομίας στην παραγωγή εμπορευμάτων κι αξιών πολιτικής οικονομίας. Πρόκειται για υπολογισμούς αποτελεσματικότητας που άφορύν τη μεγιστοποίηση των κερδών των μεγάλων επιχειρήσεων στην ύστερο-καπιταλιστική κοινωνία⁽⁴¹⁾. Κι είναι επίσης σαφές ότι αυτοί οι υπολογισμοί αποτελεσματικότητας δεν είναι πλατωνικοί χαρακτηρισμοί, δεν αποσκοπούν στην «καθαρή γνώση», αλλά στοχεύουν να διασφαλίσουν την οικονομικοπολιτική ύποδομή της τεχνοκρατικής μεταρρύθμισης στην ανώτερη παιδεία και να εξασφαλίσουν την «αποτελεσματικότητα» του υποκαπιταλιστικού συστήματος άνωτερης παιδείας.

Στόχος του ύστερου καπιταλισμού στο πεδίο του πανεπιστημίου και της πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης είναι ή εξοικονομική, εξειδικευμένη, τεμαχισμένη, διαχειρίμενη, υποταγμένη στην ανάγκη για τη μεγιστοποίηση των κερδών των μονοπωλίων εκπαίδευσης. Κι είναι επιβεβαιώνεται ή υποταγμένη στην αρχή αυτού του κεφάλαιου ρήση του Μάρξ πως όταν γίνει κυρίαρχο και καθοδηγητικό μοτίβο για την επιστήμη ή εφαρμογή της στην άμεση παραγωγή, τότε ή επάρκειση γίνεται υπέροχα, κι οι επιστήμες στο σύνολό τους αποδολώνονται στο κεφάλαιο. Όμως από την άποψη του σύγκαιου της κοινωνίας, από την άποψη των συμφερόν-

των των μαθησαντήτων και της μεγάλης πλειοψηφίας των ανθρώπων ή έπιστήμης κι ή τεχνική κλέβουν μέσα τους ένα λυτρωτικό δυναμισμό, και γι' αυτό το κάθε σμαγάλο έλπει προς τα εμπρός σ' αυτό το πεδίο έχει: ες άντικειμένου ένα προσδοκτικό περιεχόμενο. Έτσι διαμορφώνεται μια νέα κοινωνική άντικειμενική άγώμεση άφενός στη συσπειρωτική ανάπτυξη της έπιστήμης, κι γενική ανάπτυξη της κοινωνίας κι την ίδιοσηθή και κι τη διαδόσει: όσο μπορεί περισσότερο και την αξιοποιήση ανάπτυξη του άντικειμένου γιά ένα πνευματικό έξοπλισμό που γ' αντανακλίνεται στις παρικές έπιστημονικές και τεχνικές δυνατότητες (42), κι άφετέρου στην έγγενή τάση του άντικειμένου καπιταλισμού νά κατεστήσει την ίδια την έπιστήμη αξιόκλυτη του έθνους του κοινού του και των δικών του υπολογισμών γιά το κέρδος. Ηρόκειται από εάθος γιά μίαν ιδιαίτερη μορφή μιας γενικής άντικειμενικής στην καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής: άντικειμενική άγώμεση άφενός στον αξιοκείμενο πλοίο της κοινωνίας, κι άφετέρου — στο έ πλούτος της κοινωνίας στηρίζεται σ' άντικειμενική ίδιοσηθή — στην άλλωστρίωση, έγκληθή το φτώχεια, της έργασίας. Στόν άσπερο καπιταλισμό ή άντικειμενική αυτή άσχημή μια νέα διάσταση, "Έτσι περισσότερο τα προσόντα που άποκλύονται από πανεπιστήμια, άποκλύονται προσόντα γιά μίαν ειδική διαδικασία έργασίας, τόσο περισσότερο προλεταριοποιείται ή πνευματική έργασία και μετατρέπεται σ' έλτόρημα τόσο περισσότερο έπίσης έξανακλάσσεται το έμπόρευμα σπινειματική έργασία" νά προσεγγίση προς άγώσα σάς μίαν άγώσα έργασίας γιά πνευματικά-έπιστημονικά προσόντα (43), και τόσο περισσότερο τέλος συμπιέζεται ή τάση του έμπόρευματος αυτού μέχρι που νά φτάσει στην έξοχ της, στο κέτος άναπαγωγής της, που γόρνο του κυμαίνεται άνάλογα με την τσραίη της προσοχής και ζήτησης. Έτσι περισσότερο προκρίβη ή διαδικασία τούτη προλεταριοποίησης (44), τόσο πιο πολύ προσήεται ή καταμερισμός της έπιστημονικής έργασίας με τις άναπόφευκτες άπαιτήσεις της υπερέκτικής έξαιδίκευσης, ακθώς και της σπινειμικής άποκλάκωσης του τεχνικού. Κι στο περισσότερο πελαχίζονται τα πνευματικά αρτόντα, στο περισσότερο πελαχίζονται ή διαδικασία της πνευματικής έργασίας, τόσο πιο πολύ ή άλλωστρίωση κι άλλωστρωτική διαδικασία στις άκότερες σχολές μετατρέπεται σε μια διαδικασία παραγωγής άλλωστρωμένης κι άλλωστρωτικής, ένταχμένης στην άπηρεσία του κεφαλαίου, πνευματικής έργασίας. Α ό τ ή τ ή ν α : ή κ ο ι ν ω ν ι σ μ ο υ κ ο ν ο μ ι κ ή θ π ο δ ο μ ή τ ή ε γ ε ν : κ ο υ δ ο μ ε ν η ε ξ ε γ ε ρ σ η ε τ θ ν φ ο ι τ η ε θ ν σ τ ε ν υ σ τ ε ρ ο κ α π ι τ α λ ι σ μ ο κι αυτό το φαινόμενο φανερώνει τον άντικειμενικό άναγκασμό της έξέγερσης αυτής.

Εφόσον στον άσπερο καπιταλισμό παίζει ένα ρόλο ή προσήθεια

για την εξαθλίωση ελεγχου των μονοπωλίων — αδύνατο αν διαμέσου του κράτους ή της άσκησης πρωτοβουλίας — πάνω σ' όλες τις όψεις της παραγωγικής κι άναπαραγωγικής διαδικασίας. Το κράτος και τα μονοπώλια έχουν την τάση να εξασφαλίζουν και οργανωτικά έπίσης στην ύπαρξη της πνευματικής εργασίας στο κεφάλαιο, να πραγματοποιήσουν δηλαδή την άριστη των άνωτέρων σχολών, να περιεχόμενος της διδασκαλίας και την κατανόηση των φοιτητών στις διάφορες ειδικότητες. Ταυτόχρονα προγραμματίζεται για τους ειδικωμένους πνευματικούς εργάτες από μερικούς προγραμματιστές κι η περιοδική εκανεκπαίδευση τους, ή άλλαξη, βελούδο στα προσόντα τους. Είναι αλήθεια ότι αυτή όδωσιν των προγραμματίων όρίσματος πάντα ε περιορισμός του άριθμού των υποαδιστών γιατί έχω ως πόντος δε θα ήταν δυνατό ή έπιλογή ανθρώπων στους οποίους με όδωσιν τις άνάγκες εξιστορήσης του κεφαλαίου⁽⁴⁵⁾. Μία κι είναι: έπίσης φανερό πως, όπως τα καπιταλιστικά οικονομικά προγράμματα δεν καθόριζαν να προσέλθουν σιαστή τις οικονομικές εξελίξεις, έτσι έπίσης δε θα μπορούσε να υπέρχει αποτελεσματικές προγραμματιστές της παιδείας. Ρεαλιστικά όμως να διαπιστώσουμε ότι ο προγραμματισμός αυτός άναγκάζει την αλλοτρίωση στην εργασία των φοιτητών και των πνευματικών εργατών. Η αυξήση της ανάγκης για πνευματικούς εργατές με μεγάλη προσόντα δεν περιορίζεται στον όσπερ καπιταλισμό με κινέον τρόπο σε μέγαν αύξημένη ανάγκη για πνευματικές εργασίες στην παραγωγική διαδικασία. Άπανταίως ή αυάπληξη πνευματικών εργατών με μεγάλη προσόντα έχει ένα έπιτό χαρακτηρισμό πού κι άναπαράχεται στις τάσεις άναπαύσης του όπτερου καπιταλισμού: Άφενός ή έπιτάχυνση στην τεχνολογική άναένωση επώχνη: πρής τη συνάμευση του χρόνου περιστροφής του πύλου κεφάλαιου, άφτεέρου ή συντήρησης στο χρόνο περιστροφής του πύλου κεφάλαιου γεννή την ανάγκη για τό συστημιακό έλεγχο όλων των όφρων της παραγωγικής κι άναπαραγωγικής διαδικασίας στην κοινωνία. Η ένταξη των πνευματικών εργατών με μεγάλη προσόντα στην παραγωγική διαδικασία άνασταίχαι στο πρώτο χαρακτηριστικό του όπτερου καπιταλισμού, ή ένταξη τους σ' όλους τους τομείς του έπισκοποιημένου και της διοίκησης των παραγωγικών άνάμενων (σύν τη διοίκηση επιχειρήσεων και τη διοίκηση της εργατικής δύναμης) άνασταίχαι στο δεύτερο χαρακτηριστικό⁽⁴⁶⁾.

Ταύχον όμως οσοιόδικας έσφορές άνάμενα στην κοινωνική θέση της ένταχμένης στην παραγωγική διαδικασία πνευματικής εργασίας και τη θέση της άναπαύσης στη διοίκηση και το έπισκοποιημένο πνευματικής εργασίας. Η έσφορές αυτές δεν μπορούν ν' άναχτούν μονάχα στο έρώτημα κατά πόσο την όλική ύπαρξη του άνημου ή της άνάμενα στον

κόσμος της πνευματικής εργασίας χαρακτηρίζεται ή ένωση υπεράξια ή ευσέβεια των προέρχεται από μίαν άσκαταστική της υπεράξιας — μόλις από άρραλώς ή παράγοντας αυτός παίζει ένα ρόλο στον προσδιορισμό του κοινωνικού συμφέροντος της κάθε συγκεκριμένης ομάδας πνευματικών εργατών. Άποφασιστικός είναι μάλλον ο τρόπος που ή ειδική θέση της κάθε κατηγορίας στην παραγωγή, τη διανομή ή το επανω-δότημα επιδρά πάνω στη διαμόρφωση της συνείδησης της κάθε ομάδας.

Όσοι όμως μετέχουν επαγγελματικά στον έλεγχο της άποτελεσματικής άπόφασης της υπεράξιας από το έμπόρευμα εργατική δύναμη ή στην άπουσική διασφάλιση της αξιοίας του σταθερού κεφάλαιου, υπερχαίρονται όλες τους, σαν άσκαταστική και κοινωνική τους θέση, να ταυτίσουν τη λειτουργία τους σε μεγάλα έσθια με τα ταξικά συμφέροντα των επιχειρηματιών και των άστών. Διακινούμετοι να ποθούν πώς δίχως μετάνοια πλάττουν ταύτιση δε θα μπορούσαν καν ν' αξιοποιηθούν τα προσόντα τους στην επιχείρηση και την ασκασία. Χρονομέτρες που νιώθουν συμπάθεια προς τους εργάτες κι άλλαξελαγδοί μαζί τους είναι για τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής ακαίοι, στεργμένοι δηλ. προσόντα, χρονομέτρες και θρίσκονται γρήγορα χωρίς δουλειά, πρέπει δε λαβή είτε ν' αλλάξουν τοπίστη είτε ν' αλλάξουν εργασία. Χαρσφύλακες που θογθάν τους πολιτικούς κρατούμενους να δρασκελεύουν, όταν είναι πιθάνο να σταθρομίσουν, κι άπεναντίας θ' άπολυθούν σύντομα. Μακροπρόθεσμοι και σε πολύ γανικές γραμμές αυτό ισχύουν και για τους γιατρούς, κοινωνιολόγους και ψυχολόγους των επιχειρήσεων, για τους διευθυντές των μέσων μαζικής ενημέρωσης, για τους άρχηγούς της άστυνομίας, για τους άνώτερους κρατικούς υπαλλήλους. Άντίθετα, προσανατολίζονται πνευματικοί εργάτες, που μετέχουν στην άμεση παραγωγική κι άναπαραγωγική διαδικασία — ή πνευματική εργασία που ή κοινωνική τους λειτουργία δε συγκαταβάλλεται άναγκαστικά με τα ταξικά συμφέροντα των μισθωσυντήρητων, όπως οι γιατροί των βαρλαστικών ταμείων ή οι κοινωνικοί λειτουργοί — είναι πολύ πιθανό και ν' άρνηθούν την ταύτιση με τα ταξικά συμφέροντα του κεφάλαιου και να ταυτιστούν με τα ταξικά συμφέροντα των μισθωσυντήρητων. (1) Όλες από ταχνικές, έξειδικευμένους κι έρθολογικά χαρακτήρας των σφαιρών διοίκησης, συσώρευσης κι έπικατομήματος, ή έξιος μάλλον ή καταμερισμός της εργασίας στην τομή της διοίκησης του κεφάλαιου έχουν έπιμένους σε συνέπεια να υπερούν κ : ο ! δ υ ή ομάδες πνευματικών εργατών με μεγάλα προσόντα ν' άναπτυχθούν παρομοίως. Σ' αυτόν την ύλική βάση τηρούνται οι όπαδοί της τεχνικρατικής μεταρρύθμισης της άνώτερης παχέιας την έλπιδά τους για μετάνοια και μερική επανένταξη του επαναστατημένου αίματος των φοιτητών, και δε χυμεί άλφει-

ούλκις πώς ο στόχος τούτος μπορεί μερικά να πραγματοποιηθεί. Ένας από τους κύριους παράγοντες για την εξαγωγή των φοιτητών είναι η αντίστασή τους ενάντια πρὸς ὑπερδουλειάς κι ἐπομένως ἐπιστημονικὰ ἀνεπαρκεῖς σπουδές. Όμως τὸ ξεπέρασμα τῆς ἀποδιδάσκουσας σκῆν ἔχει ἑλκευτὴ συνδέεται μὲ τὴν ἀκατανόηση τῶν πλεονέκτων κοινωνικῶν αὐτοπραγιῶν. Ἐφόσον τούτοις ἀπορρίπθῃ ἀπὸ τοὺς σπουδαστές, οἱ ἐξοπλισμένοι μὲ μὴ τέτια ἀκατανόηση, γιαντὶ καὶ κοινωνιολόγοι τῶν ἐπιχειρήσεων, τὸ προσωπικὸ τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἀκόμη κι οἱ δικαστές, μποροῦν ν' ἀσκήσουν μὲ λειτουργία τοῦ ξεκατεῶσαι τὴν πραγματικότητα τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, παρενοχλεῖ καὶ τελικὰ συνταράσσει τὸ σύστημα. Μποροῦν π.χ. ν' ἀρνηθοῦν νὰ περιορίσουν τὴν κερυχή πιστοποιητικῶν στὰ ἐπιθυμητὰ σὲν ἐπιχειρηματία γιὰ λόγους ἐπιχειρησιακῆς ἀποτελεσματικότητος μέτρα καὶ νὰ λάβουν ὑπόψη τους σὲν χορήγηση αὐτῶν τῶν πιστοποιητικῶν ἀποκλειστικὰ σὲν κατέστηται τῆς ὕψους τοῦ κάθε μισθολογικοῦ.

Όσο μὲν τέτια ἀπαγκυρωτικὴ ἀποχὴ τοῦ ἐπαγγέλματος περιορίζεται σὲ λίγους κωτρώς ἐπιχειρήσεων, κείνοι τελικὰ θὰ χάσουν τὴ δουλειὰ τους. Μὰ ἂν αὐξήθῃ ἡ ἀριθμὸς τῶν γιαντῶν πρὸς θέλουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴ λαβὴ τοῦ κεφαλαίου, τότε ἡ συσχετισμὸς δύναμης σὲν ἀγὰρ ἐργασίας γινεται ν' ἀλλάξῃ: ἔτσι πρὸς αὐτὴς ἀπολόσεις νὰ μὴ περνοῦν ἀποστασιοποιήσεις. Κόσια ὑποκαταμενικὴ προσέθεσις, γιὰ τοῦτο εἶναι ἡ κοινωνικοεπανάστατικὴ τοποθέτηση σὲν ἀνώτερη σχολὴ νὰ μὴν ξεπερασθῇ μὲ μὴ θεσμικὰ ἐνταξὴ σὲν ἀπὸ τὴν κοινωνία. Ὡς πρὸς πρῶτα προσπάθειαν χρειαζέται γιὰ τοῦτοι ἡ συμπεριχὴ σὲ μὴν ἐπαναστατικὴ ὁργάνωση πρὸς νὰ ἐκπαιδεύεται σὲν ἐνδοτικὰ ἐπανάστατικῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἔσθ κ η σ η τ ο θ ἔ π α γ γ ἔ λ - μ α τ ο ς ἰσχυρίζεται μὲ μ ε ρ ι κ ῆ πράξη καὶ τελικὰ, γιὰ νὰ μείνῃ: ἔ π α γ γ ἔ λ τ α τ ῆ κ ῆ, πρὸς: νὰ ἐνταχθῇ σὲ μὴν δολοφονοῦνται κοινωνικὴ ἐπαναστατικὴ πρῆξη.

Προσπαθεῖ ἐνδιαφέρον νὰ προστείνουμε τὴν ἀνάλογον αὐτῇ σ' ἓνα ἐξοχιστὸ στῆμα συνεισφορῶν ἐργασιῶν μὲ μεγάλα προσόντα, συγκεκριμένα στοὺς ἐργάτες τῆς ἐκπαίδευσης. Τὸ γεγονός πὺς τὸ στῆμα τούτο — μὲς πρὸς ἀξιοπαιεῖ τῆς ἐργασίας ἀπὸ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀποξή, συμβάλλει δηλαδὴ παραγωγικὰ σὲν δικαιοδοκίῃ ἐνδὲς συγκυρίας ἐπιπορεύματος, τῆς ἐξειδικευμένης ἐργασικῆς δύναμης — θὲν γινεται γενικὰ νὰ περιληφθῇ ἀνῶρεσις στοὺς παραγωγικὸς ἐργάτες (*), δὲ μεταδίδεται τὸ γεγονός θὰ ἀντικειμενικὰ ἀνῶρεσις σὲν ἄβῃ τῶν μισθολογικοῦν (*2) κι ὑποκαταμενικὰ ἐπὶ τῆς μὲς ἀνῶρεσις τῆς ἐξῆς καὶ μπορεῖ νὰ ἀράσει μὲ θάση τούτῃ σὲν πεποίησῃ τῆς. Ἐφόσον σὲν ὑποκαταμενικὴ τούτῃ τοποθέτηση ἐνισχύσων ἡ ἀξιοσημειωτὴ συνδικα-

λαϊκή εργάνισή και δράση καθίς κι ή επιμενοχή στην εργάνισή και τούς ίδιους της εργοτικής τάξης στό συνόλο της. Τότε ή λειτουργιατική πρακτική τού επωργέλματος μπορεί νά συμβάλλει στην έξοχότη της καπιταλιστικής εκμετάλλευσής και καταπίεσής. Τό θέν, της παιδείας - στηρίγματος τού κράτους παίρνει τότε ή παιδεία - επικριτής της κοινωνίας. Άντι γιά παιδαγωγούς υπέκτους, εὐπαιθετούς μεσοστρώητους⁽⁴⁹⁾ και νέους πού αποδέχονται στην προσωπική επιτυχία υπομένοντας τότε νέσι έκαυοί γι' ανεξάρτητη σκέψη κι αλληλεγγυα δράση. Είναι σίμουνότου πώς μιὰ τέτια πρακτική θά οδηγηται σέ παληρές συγχρούσεις μέ την άρχουσα τάξη και πώς, άν εξαρέσουμε τις επαναστατικές περιόδους, θέν μπορεί νά συμβόλισή μέ την έμφαλή λειτουργία της ύστεροκαπιταλιστικής κοινωνίας.

Είλα: επομένως πού πλνιτά στός επιπτώσεις της άπ' ό,τι φαίνεται από πρώτη όψη ή άντινομία ανάμεσα άφανός στην επιστημονικά εξειδικευμένη εργασία αὐτή καθαυτή κι άποτέρω την ύστερομένη στό συμφέρον τού κεφάλαιου επιστημονικά εξειδικευμένη εργασία. Έχει μιὰ διπλή δυναμική παραγωγική δύναμη ή επιτήμη, σόν ύστερο καπιταλισμέ: Δυναμίζει την υλική δυνατότητα γιά γ' άπελευθερωθόν οί άνθρωποι από τή δουλειά της εκμετάλλευσής, της εμπορευματοκής παραγωγής και τού κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Κι έχει την ιδεατή δυνατότητα νά έσυκολύνει τούς εργάτες άποφασιστικά γιά γ' άπελευθερωθόν από τόν άπαραμύς τους στό πλάνο τού επωκοδομήματος, από την άλλοτρίωση της συνειδήσής τους. Ή επιτήμη σόν πηγή υλικού πλούτου κι ή επιτήμη σόν πηγή επαναστατικής συνειδήσης είναι κατ' έξοχήν δύσκολο νά διαχωριστύν στην ύστεροκαπιταλιστική εποχή, έπειδή σ' αυτόν όλοσ οί επιπτώσεις σόχυμαοιζόνται από τό κεφάλαιο κι όλο πού πολλάί επιπτώσεις επωκατατούν, ένώτια σ' αὐτήν την κατάσταση⁽⁵⁰⁾. Μπορεί νά πένεται: γι' άνταρσία μέ τεχνολογικά περιορισμένο χαρακτήρα, όπως γίνεται στό έργο τού Γκαλμπραύζ στό άόσο και τού Δελμπά στην Άνατολή, όοι άντρών πού παραπνύουν τούς επιστήμονες σά δημιουργούς τού υλικού πλούτου κι έπαμένως σά φυσικούς διαχειριστές (δηλαδή στην υσία σόν κυρίαρχους) της οικονομίας και τού κράτους⁽⁵¹⁾. Μπορεί έμεις νά προσάβει και θεωρητική έκφραση, έπότε και συγχωνεύεται μέ τό άπελευθερωτικό κίνημα τού προλεταριάτου, δηλαδή της εργασίας γενικά.

Σόν εποχή όπου επισημαίνεται ή τεχνολογική άναγέννη κι επεκτείνεται μιχικά ή εξειδικευμένη, πειραματική εργασία πού την κάνει δυνατή, ή ύστερος καπιταλισμός είναι έπαμένος κι ή εποχή όπου κορυφώνεται ή βασική άντινομία τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Ή κοινωνικοποίηση της εργασίας γενικεύεται άποφασιστικά μέ την έγνοια

[illegible]

Μήπως την ένταξη άκρας ειδικευμένης πνευματικής εργασίας στην παραγωγική διαδικασία συνάδει με αύξηση απασχόλησης της χειρωνακτικής εργασίας, έτσι πύ ή ένταξη της ειδικευμένης έμμεσης εργασίας σε πρόσθετα ή σε πρόσθετα στην άνετη, άνετη στην πνευματική και τη χειρωνακτική εργασία; Εμπειρικά είναι δύσκολο ν' απαντηθεί αυτή η ερώτηση, επειδή στην καπιταλιστική οικονομία, από τη χαρακτηριστική ή ανισόμορη ανάπτυξη διάφορων κλάδων της, ξεφυτρώνουν κατάχροντα διάφορες αντιφατικές διαδικασίες από οι οποίες και εμφανίζονται μεγάλα αν' ένταξη σύνολο. Η άνεση των γενικευμένων αυτών περιπτώσεων δείχνει πώς ο αριθμός των μετασυντηρήσεων μεγαλώνει καθώς επεκτείνεται ή ειδικευμένη, ενώ απεναντίας ή επέκταση της ασφυκτικής των περιορίζει, πώς ή αύξηση της μηχανοποίησης και μηχανοποίησης, μεγαλώνει τον αριθμό των απασχολούμενων εργατών σε έδαφος των αντίθετων και των τεχνικών⁽⁵²⁾, ενώ ή βλ. η αύξηση μέλλει και τον αριθμό των ειδικευμένων εργατών αλλά οδηγεί στην εμφάνιση νέων τεχνικών με πικρία και μεγάλη προσόντα⁽⁵³⁾. Τοιούτου προδεδειγμένης αυτοκαταβόσκας κλάδους αν' τη χρηματική διοικητική σημαίνονται τώρα με αύξηση σε ποσοστό των τεχνικών μέσα στο σύνολο των απασχολούμενων εργατών, πού ξεπερνά το μέσο όρο⁽⁵⁴⁾. Και ή κατανάλωση των απασχολούμενων σ' εργάτες και επαγγελματίες χάνει το νόημα της στα βλ. η αυτοκαταβόσκας έπιχειρήσεις. Ανομοιογενείται όλα και από πολύ σε ποικίλες οικονομικές και νομοθετικές διακρίσεις και όχι σε πραγματικές διαφορές μέσα στην παραγωγική διαδικασία⁽⁵⁵⁾.

Τὴν αὐτὴν κακοποιουμένην μακροπρόθεσμον πρόβλεψιν διακρίπτει πάλ-

ναι σ' αυτό τό θέμα ὁ Γκέιμς Μπράιτ, ποὺ διερευνᾷ τε θεκαυμένη ἀλλε-
πάλληλας θαυμάσιες τῆς μηχανοποίησης. Πιά τις τελευταῖες θαυμάσιες
(ἐλκίς αὐτομάτου με μινθώτους ποὺ ἔσχατον ἀπλῶς λειτουργοῦν ἐλέγ-
χου) διαπίστωσε μὲ πάση γιὰ μείωση στὶς γνώσεις (καὶ στὴν εὐθύνη)
ἀλλὰ σὲ πλῆθος πρὸ φηλὸ ἀπὸ τῶν μηχανοποιημένων ἢ ἀπὸ αὐτοματι-
σμένων ἐπαχειρήσεων⁽⁵⁴⁾. Ἡ ἐμπειρική του ἐρευνα ἐπέδειχνε: τὴ
θεωρητική ἀπόφασή πὼς ἡ ὑπερκαπιταλιστική, δεσμευμένη ἀπὸ τὴν
ἀνάγκη τῆς ἀξιοποίησης αὐτομάτου μηχανοπράξεως ἀπαιτεῖ σὲ μὴ σχε-
τική ὥλως ἔχει καὶ ἀπόλυτη μείωση τῶν προσόντων, ὅτι ἐνδεῶς, εἴ ἀπαι-
τούμενα προσόντα ὑπερῶν ὄλων καὶ πρὸ πρὸ ἀπέναντι σὲ ἐπιστημονικο-
τεχνικά δυνάμεις. Ἀλλὰ σὲ μέσον ὅσο ξεπερνᾷ τὰ προσόντα
στὴν προηγούμενη θαυμάσια τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης.

Ἡ θεωρητική ἀνάλυση τῆς παραγωγῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς τῆς εἰ-
δικευμένης ἐργατικῆς δύναμης εἶναι ἀπὸ τὰ πρὸ ὑπόθεσις καὶ ἀμφισβη-
τούμενα σημεία τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ⁽⁵⁵⁾. Συμμετρικῶς τὴν ἀπο-
φύ τὸν Ρότ- Κάντωμ, ποὺ θεωροῦν τὸ κόστος τῆς ἐκπαίδευσης πᾶν κον-
τὸ πρὸ ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ εἰσόδημα καὶ ἔχει σὲ ἀπάντη κοι-
νωνικὸ κεφάλαιον⁽⁵⁶⁾. Τὸ εἰσόδημα καίνο πρὸ ἐξοδεύεται γιὰ τὴν ἐκ-
παίδευσιν ἐπιδείκναι ἐξόχως τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ τῆς κοινωνίας καὶ
ἐξημευρεῖ ὁρισμένους προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐργασία⁽⁵⁷⁾. Ἐμὲς δὲ συμ-
τέλλει ἅμιστα στὴν παραγωγή ἀξίας. Αὐτὸ δείχνει: πὼς τὸ κεφάλαιον
πρέφεται μονάχα σὲ λιγιστὰ πεδία καὶ ἐξαιρετικὰ στὸν τομέα τῆς ἐκ-
παίδευσης. Δὲν πρόκειται ὅμως μὲ κανέναν τρόπο γιὰ κοινωνικὸ νόμο,
ὅπως φαίνεται πρὸ θεωροῦν ὁ Ρότ- Κάντωμ⁽⁵⁸⁾, ἀπαιτῶν ὁ Μάρξ πᾶσα
μετὰ πῶς μπορεῖ νὰ ἐπενδύσῃ κεφάλαιον στὴν ἐργασία τῶν «γενικῶν
κοινωνικῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν παραγωγή»⁽⁵⁹⁾. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ
Ρότ- Κάντωμ πὼς τὸ κόστος τῆς ἐκπαίδευσης δὲν μπάνει «ὀφεισθεῖς»
στὴν καθορισμὸ τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος «ἐκτεταμένη ἐργασία»⁽⁶⁰⁾
ἐρίσκεται σ' ἀπόλυτη ἀντίθεση μετὰ τῆς θέσεως τοῦ Μάρξ. Ὁ ἄλλοτερος
ἔχει δίκιο σ' αὐτὸ τὸ σημείον μετὰ τὴν πειραμική του. Ἰσὺν καὶ ἐν ἐν ἐρίξει
ὅσο πρέπει: ἐπαρκῶς τὴ διαφορά ἀνάμεσα στὴν ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος
«ἐκτεταμένη ἐργατικὴ δύναμη» καὶ τὴν «προκαταβολή γιὰ τὸ κόστος
παραγωγῆς αὐτῆς τῆς ἐκτεταμένης». Ὁ φῶς τοῦ Ρότ, μὴπως πέσει
στὴν ἀντιμέτωπ τοῦ Σιὸν (καθαρισμὸς τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος μετὰ
πάση τῶν ἐργατικῶν μισθῶν καὶ τοῦ ἐργατικῶν μισθοῦ μετὰ πάση τὴν ἀξία
τοῦ ἐμπορεύματος) γάνει τὴ σημασία τοῦ βόλως πᾶσι κανεὶς νὰ θρά-
ξει ἀνέλεγκτα συμπεράσματα ἀπὸ τὴν φάρμακα τοῦ Μάρξ «... πρὸ αἱ
ὑπηρεσίες αὐτῆς ὑπάρχουν σὲ κόστος παραγωγῆς καὶ ἀναπαραγωγῆς
τους»⁽⁶¹⁾. Πιὰ τὸ Μάρξ φανερὰ δὲν ἀναμένεται ζητήμα νὰ «καθί-
σει» τὸ κόστος τῆς ἐκτεταμένης τὴν ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος εἰδι-

καυμένη εργατική δύναμη. Την αξία αυτή, όριζει το κόστος αναπαραγωγής στο σύνολό του, και σ' αυτό περιλαμβάνονται τα φυσικά και ήθικο-καίτοιρικά δεδομένα της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης δύναμης, μαζί με το κόστος αναπαραγωγής της εξειδίκευσης⁽⁶⁴⁾.

Ακριβώς επειδή το κόστος της εκπαίδευσης καλύπτεται, διαμέσου μιας αναπαραγωγής στο είσοδήματα, από το κράτος κι ο τομέας της εκπαίδευσης δεν είναι πεδίο επένδυσης για κεφάλαια σ' αναζήτηση υπερ-αξίας, διατηρούνται με ά αντίθετη άνωση στο αντικειμενικό αίτημα για την ποσοτικά αυξημένη ανάπτυξη του τομέα αυτού που την επιβάλλει: ή επιτάχυνση στην τεχνολογική άναμέωση, και στην αντίστοιχη των πολλών κεφαλαίων ή αναλλέουσιν το άναγκαίο έξοδο διακρίνου μιας αύξησης στο ήθ συντηρημένο μέρος της υπεραξίας, δηλαδή του φέρους. "Η κοινωνικοποίηση του κόστους της παιδείας ισοδυναμεί κατά συνέπεια με μόν άποπειρα του κεφαλαίου να μεταβιβάσει το βάρος της εκπαίδευσης αυτής ός το θανάτο με πολλούς στους μισθωτοήγηγους — διακρίνου μιας αύξησης στις φρολογικές υποχρεώσεις τους. "Η αντίθεση αυτή, άναπαράγεται και μέσα στην τάξη των καπιταλιστών. Τα τμήματα μέσα της άπαιτης τάξης (δυστήχτες, μικροεπιχειρηματίες, κατωτερημένοι κλάδοι της βιομηχανίας), που ένδοσφέρονται κυρίως για την εκμετάλλευση φτηνής εργατικής δύναμης, άντιστέκονται σέ μόν αίσθητή αύξηση των άδπανών για την εκπαίδευση, ένω αντίθετα οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις κι οι άναπτυγμένοι κλάδοι της βιομηχανίας προτιμούν μισθωμένοι να καλύψουν ένα μέρος του κόστους της παιδείας με την ένδοσχηρηρησιακή εκπαίδευση των εργαζομένων τους⁽⁶⁵⁾.

Κρίνεται μέρα του με ά διπλή πλέον το υπερέκτομα του Γιανόου πός τη άναπαράς εξειδίκευση της εργατικής δύναμης στην καπιταλισμό άκιστελει τον άπορροιστικό φραγμό για με μακροπρόθεση ανάπτυξη της οικονομίας και να ξεπερνά το μέσον έξο⁽⁶⁶⁾. "Η ρ ό τ ο, έν ύπαρχει κανένας λόγος να θεωρήσουμε πός ή άναμεσότητη η α - υ ο υ τ ε ε ρ η σ η στην προαγωγή της άπαγγελματικής όχνης προς τις τεχνολογικές άνάγκες της ύπερκαπιταλιστικής οικονομίας σημαίνει ήτι με ά τέτια προαγωγή είναι ή δ ή γ α τ η. Τελικά σέ συμφέρουντα άξιοποίησης του ύπερκαπιταλιστικού μονοπωλιακού κεφαλαίου ή ά επιδότησιν και σ' ήτι άφορά την παιδεία. "Η μόνη δύναμη, από μακροπρόθεσμα να μπορούσε να έμποδίσει με ά τέτια εξήλιξη, είναι ή εργατική τάξη, κι ή: ή μεσαία τάξη ή οι πιο άδύνατοι καπιταλιστικές ομάδες⁽⁶⁷⁾. Δ ε ό τ ε ρ ο. στην ύπερκαπιταλισμό οι μακροπρόθεσμες όψεις του κόσμου του κόστους εξαρτώνται όλο και λιγότερο από τις ειδικές άπαιτήσεις των πολλών κεφαλαίων σ' ήτι άφορά την άπαγγελματική όχνη και την εξειδίκευση της εργασίας, κι ός με πός πο-

τὸ ἀπὸ τῆ γενικῆ σχέσιν τῆς προσφοράς καὶ ζήτητης γιὰ τὸ ἀντικείμε-
 να ἔργατικῇ δόξῃ, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ *μ ε σ σ κ σ ι ν ω ν ι κ ὀ π ο -*
σ ο ο τ ε δ ὁ π ε ρ α ξ ῖ κ ε. πρὸ τούτου καθοριστὴ τοῦ συμβάλλοντος κα-
 τὰ διαλεκτικῆς τοῦ ἐκθετικῆς οὐρατοῦ τῆς διωνυχτικῆς (68). Ἡ ἀναπτυ-
 ραγωγὴ τοῦ ἐκθετικῆς οὐρατοῦ τῆς διωνυχτικῆς ἔχει ἐπαρμένης τὸ με-
 γάλῃ σημασίᾳ γιὰ τὴ μακροπρόθεσμος ἀναπτυξιακὴς τάσεις τοῦ ὕστε-
 ρου καπιταλισμοῦ ὅτι ἔτι ἔχει δὲ ἀναπτυξιακὴ ζεωρητικῶν εὐκαιότη-
 τῶν —μποροῦμε μάλιστα γὰρ πρῶτον πῶς ὁ ὕστερος καπιταλιστικὴ μέγα-
 λη ἐπιχειρήσῃ ἀδιαφέρει; ἔλε καὶ πῶς πολλὰ σ' ἔτι ἀφ' ὧν τὸς ἰδιαιτέρας.
 μορφῆς ἐργατικῆς ἐξειδίκευσης. Αὐτὸς πρῶτον ἀλλοιωτα. σ' ἐπαρμένης ἐπι-
 ταχυνόμενης τεχνολογικῆς ἀνανέωσης, γ' ἀλλὰ δὲ ἀνέπτυξιακα, μ' ἀποτέλε-
 σμα ὁ ὕστερος καπιταλιστικὴ ἐπιχειρήσῃ γὰρ ἐνδιαφέρεται: προσάπτει γὰρ
 τὴν πολυτεχνικὴν «*κ α ν ὀ τ η τ α*» καὶ γὰρ μὲν γενικὴ ἐκπαίδευ-
 ση πρὸ γὰρ δύναι. τὴν ἐκπαιδευτικὴν τῆς προσκομῆς (69). Σ' ἔτι ἀφ' ὧν
 τὴ ζήτησι γιὰ πνευματικὴ ἔργατικῇ δόξῃ, καὶ πολλὰ ἀναπτυξιακὰ προ-
 σόντα, δὲ ἐκπαιδευτικῶν σχέσεων γιὰ μηχανικοὺς σὲν ἑξελίξι (70). Ἐπει-
 δε πῶς ὁ ὕστερος καπιταλισμὸς ἔχει τὴν ἐκπαιδευτικὴν καὶ καλῶς τὴν σχε-
 τικὴς ἀνάγκας τοῦ σὲ πολλὰ σύνταγμα διότι πρῶτον. Οἱ κύριαι ἀναπτυξιακὴς τοῦ
 ὕστερου καπιταλισμοῦ δὲ θρίσονται: σὲν ἀναπτυξιακὴ ἀναπτυξιακὴ τοῦ
 ἐκπαιδευτικῶν τομῆς, ἀλλὰ σὲν γὰρ κρίσις πρὶν ἀναπτυξιακὴ τοῦ κεφα-
 λαίου καλῶς καὶ σὲν ἐξέγερσιν τῶν μετασυναρτήσεων ἐκπαιδευτικῶν κα-
 πιταλιστικῶν σχέσεις παραγωγῆς. Ἡ ἐξέγερσιν σὲν μπορεῖ εὐκολὰ γὰρ
 ἐπεκταθῇ καὶ σὲν ἐξειδικευμένη πνευματικὴ ἔργατῃ, ἔχει ἐπειδὴ ὁ ἐκ-
 παίδευτικὸς τομῆς εἶναι ἀναπτυξιακὸς ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι ἀναπτυξια-
 κὸς σὲν ἀνάγκας τοῦ κεφαλαίου πρὸ συναρτήσεων ἔλε καὶ πῶς καλῶς
 μὲ τὸ ἐκπαιδευτικὴ τῆς ἐλευθερίας ἐκπαιδευτικῆς ἀναπτυξιακῆς (71).

Η ΜΟΝΙΜΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ ΚΑΙ Ο ΥΣΤΕΡΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Από τον 1940 η παραγωγή των όπλων καίει ένα θερμόσημαντο ρόλο στην οικονομία του Ιμπεριαλισμού. Η οικονομία αυτή πέφτει τώρα από τριάντα και παραπάνω χρόνια διόγκωσης εξοπλιστικής προστάθειας. Δε; υπάρχει; καμιά απολύτως ένδειξη πώς ή αυτή πρόκειται να εξασθενήσει το προβλεπτό μέλλον. Αντιμετωπίζουμε επομένως ένα από τα βασικά γνωρίσματα του ύστερου καπιταλισμού, από και πρέπει να ερμηνεύσουμε με βάση την ελη διαδοικασία κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης του συστήματος. Πρέπει προπάντων να εξετάσουμε κατά πόσον ορίζεται οικονομικά χαρακτηριστικά του ύστερου καπιταλισμού, από τον διαφοροποιού από προηγούμενες φάσεις της άσκησης κοινωνίας, σχετίζονται με τη μονιμοποίηση των εξοπλισμών από κατά πόσο, σε περίπτωση που ή έρδμος; των εξοπλισμών συνεχιστή, τα χαρακτηριστικά αυτά πρόκειται να δώσουν τη πραγμασία τους και παρακάτω στην ιστορία του ύστερου καπιταλισμού.

Η παραγωγή όπλων και οι εξοπλισμοί άσφαλως δεν είναι κάτι το καινούργιο στην ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Διαμέσου του σημόσιου χρόνου στην έποχή των διαποικικών πολέμων του 19ου μέχρι 18ου αιώνα, οι εξοπλισμοί αποτελούσαν κατή για την πρωτογενή, συσσώρευση και αποδοίθεσαν τη γέννα του καπιταλισμού (1). Στη σύγχρονη ιστορία οι εξοπλισμοί και οι πόλεμοι έπαιξαν ένα πονδαίο ρόλο από επιταχυντικό παράγοντα για την έκδημηχάνισή ή τη διεύρυνση της καπιταλιστικής αγοράς (π.χ. ή ένοδος της άγγλικής διομηχάνιας μετά το 1793, ή παλαιοκή παραγωγή στη Γαλλία κατά τοδς καπολεγοντικος πολέμου, ο κρηματικός πόλεμος ανάμεσα στη Βρετανία και τη Ρωσία, οι εξοπλισμοί σε μοχλός για την έκδημηχάνισή της; Ίαπω-

νίας στην περίοδο 1870—1890, κλπ.) ('). Και στην εποχή του ιμπεριαλισμού είναι γεγονός πώς οι εξοπλισμοί επί είκοσι χρόνια πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο συμμόρφωναν αμερικανική στην αποκαχυμμένη ανάπτυξη της παραγωγής ('). Όμως ποτέ μέχρι τώρα δεν έδειξε η παραγωγική επίλιξη μιάς απογροπτότα άνοδική τάση όπως στον δεύτερο καπιταλισμό, όπως κι απορρόφησε προηγούμενα σημαντικό μέρος της έπ' αυτών παραγωγής (βιολογισμένης είτε πάλι έθνικό εισόδημα είτε πάλι ακαθάριστο έθνικό προϊόν επί σύνολο δηλαδή της νοσημουργημένης μέ-
 ρα σ' ένα χρόνο αξίας ή επί σύνολο της αξίας των παραγμένων μέσα σ' ένα χρόνο έμπερευμάτων). Ο Φόρος Βόλκας υπαλόγισε ότι, σταθμαμέ-
 νας σέ χρυσά δολάρια, οι εξοπλιστικές δαπάνες ανέθιξαν παγκόσμιος από 4 έως δολάρια τό χρόνο στην περίοδο 1901—1914 σέ 13 δς δολ-
 λάρια στην περίοδο 1915—1935 ('). Μπορούμε επενέως νά μιλήσουμε δικαιολογημένα γιά μία μετατροπή της ποιότητας σέ ποσότητα, ή διεύ-
 ρυνση δηλαδή της εξοπλιστικής δαπάνης άναμεσότητα ημεσόργησης μιάς νέα ποιότητα. Άρκει ν' άναφέρουμε ένα και μέγας αριθμός ή πα-
 ραγωγή πολυτικού όλικού άνταρπασήπουσ τό 1931 τό πιο από τις ά-
 καθάριστες παγώσεις επενδύσεις, δηλαδή τις καθαρές επενδύσεις σόν
 τήν τρέχουσα απόσωση τού πάγιου κεφάλαιου (?). Ο ρόλος της παρα-
 γωγής πολυτικού όλικού και των στρατιωτικών δαπανών πάλι ποσότητι
 στο άκαθάριστο έθνικό προϊόν των ΗΠΑ εξελήχθηκα (λαβαίνουμε υπό-
 ψη μας τις άμεσες μισθώα κι όχι και τις έμμεσες στρατιωτικές δαπά-
 νες) ως εξής μέσα σέ τριάντα χρόνια ('): :

1939 — 1,3%	1949 — 5,0%	1959 — 9,7%
1940 — 2,7%	1950 — 5,7%	1960 — 9,1%
1941 — 11,1%	1951 — 13,4%	1961 — 9,3%
1942 — 31,5%	1952 — 13,5%	1962 — 9,4%
1943 — 42,8%	1953 — 13,6%	1963 — 8,8%
1944 — 43,0%	1954 — 11,5%	1964 — 6,1%
1945 — 30,6%	1955 — 9,9%	1965 — 7,0%
1946 — 11,4%	1956 — 9,8%	1966 — 7,7%
1947 — 6,2%	1957 — 10,2%	1967 — 8,8%
1948 — 4,3%	1958 — 10,4%	1968 — 9,0%
		1969 — 9,7%

Όπως βλέπουμε νά εξετάσουμε τις επιπτώσεις των στρατιωτικών τούτων
 δαπανών πάνω στη συνολική οικονομική εξέλιξη στον δεύτερο καπιταλι-
 σμό. Άσφαλίσταρη μέθοδος είναι βέβαια εκείνη πού εξετάζει τήν επί-
 δράση μόνον των σημαντικών εξοπλιστικών δαπανών πάνω στη συ-

ναμική των πιο σπουδαίων εξωτερικών ἀγχιόσεων, και των αναπτυξιακών ιδιαίτερα διαχωρισμών στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Για το λόγο μετατρέπουμε το πρότυπο αναπαραγωγής του Μάρξ, που λειτουργεί με δύο τμήματα — το I για τα μέσα παραγωγής και το II για τα καταναλωτικά αγαθά — σε πρότυπο με τρία τμήματα, όπου προσθέτουμε στα δύο βασικά τμήματα του Μάρξ ένα τρίτο, καινο έργο παράγονται μέσα κατασκευής ('). Η διάκριση αυτή είναι δικαιολογημένη γιατί ο αντίθετος με τα Τμήματα I και II στο Τμήμα III παράγονται εξοπλισμοί που δεν μπαίνουν στη διαδικασία αναπαραγωγής των ολικών στοιχείων της παραγωγής (στην αντικατάσταση και διεύρυνση των φθαρμένων μέσων παραγωγής και της εργατικής δύναμης) και που δεν μπορούν να ανταλλάχτουν με τα όλικά έκείνα στοιχεία — όπως π.χ. μπορεί να γίνει: για τα καταναλωτικά αγαθά που καταναλώνονται με τρόπο όχι παραγωγικό από την καπιταλιστική τάξη και τους υπηρέτες της.

1. Η παραγωγή κυλιμακού υλικού κι ή δυσκολία πραγματοποίησής

Με άνωτερη οργανική σύνθεση το κεφάλαιο στα δύο τμήματα I και II και με πρόσθετο στην τεχνολογία προκάλεσε δυσκολίες πραγματοποίησης το γεγονός ότι η δημιουργημένη με την παραγωγή μέσων παραγωγής άγροαστική δύναμη (το σύνολο του μεταβολισμού) για καταναλωτικά αγαθά μεγαλώνει από άρα από τη ζήτηση για μέσα παραγωγής, όπως διασυνδέονται πάνω στην παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Η δημιουργημένη στο Τμήμα I άγροαστική δύναμη για καταναλωτικά αγαθά δεν μπορεί να ικανοποιήσει την έλική πραγματοποίηση των εξοπλισμών που παράχθηκαν στο Τμήμα II και δεν κυκλοφορούν μέσα στο Τμήμα αυτό. Έφόσον τα καταναλωτικά ταύτα αγαθά κυκλοφόρουν κάτω από την έλξη τους, έφόσον δηλαδή έπείλθαι με άνακατανομή της ύπεραξίας σε έρετες του Τμήματος I και σε έρετες του Τμήματος II (2), άπαιτείται ένα άδιάθετο έπείλθιο σε καταναλωτικά αγαθά, όπως και προκύπτει από τα πρότυπα του Τσαγκάν Μπαχανόφοκι και του Όττο Μπόουερ: «Αυτό άνατιστοιχεί στο έδομένο ότι με αύξηση στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου προτεταπλαθαίνονται λιγότεροι έρετες κι ή κοινωνική εκπαλλομένη δεν μπορεί για τοίτο να διευρυνήθι σε έταρική διάθρο, ώστε να έπαραρθεί το σύνολο της παραγωγής εξοπλισμών στο Τμήμα II. Άνάλογες διαταραχές προκύπτουν άναγκαστικά όταν αύξάνει το κοστικό της ύπεραξίας ή όταν αυταυρεθείται μεγαλύτερο ποσοστό της νεοπαρηγμένης ύπεραξίας παρά σε προηγούμενες περιόδους παραγωγής. Και στις περιπτώσεις αυτές άποθείται άδύνατη ή

όρασή συνέχισή της δικαιωμένης αναπαραγωγής, όπως την προβλέπουν τα πρότυπα, γιατί οι προκαλούμενες από την τεχνική πρόοδο δυσαναλογίες στις συνθήκες ανταλλαγής ανάμεσα στα δύο Τμήματα πρέπει αναγκαστικά ν' ανατρέξουν τις μέχρη τότε αναλογίζετο⁽⁹⁾. Μήπως η δημιουργία ενός Τμήματος III μπορεί νά παρηγορήσει τις δυσκολίες αυτές στην πραγματοποίηση και ν' αποκαταστήσει, σε πείσμα της δύσθους στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου, την αναλογιστική ανάμεσα στα Τμήματα I και II;

Το Τμήμα III θα μπορούσε νά πετύχει αυτό μόνο αν:
 $IIIc - IIc - IIIc + IIc = IV - Iva + Iva + IIv + IIva + IIva$
 (ή υπεραξία διακρίνεται ότι δη: παραγωγικά καταναλωμένο μέρος α, το συσσωρευμένο σε σταθερό κεφάλαιο τμήμα β και το συσσωρευμένο σε μεταβλητό κεφάλαιο μέρος γ). Ήρουμε όμως ότι με ανερχόμενη οργανική σύνθεση του κεφαλαίου το $IIIc + IIc$ θα είναι μεγαλύτερο από το $IV - Iva + Iva + IIv$, δηλαδή από το άεστό υποόρισμα σε καταναλωτικά αγαθά). Για νά διατηρηθεί ο τύπος την ισότητα του, υπάρχουν έστω ως προς το $IIv + IIva + IIva$ γά είναι μεγαλύτερο από το $IIIc + IIc$, δηλαδή, ο $\alpha \mu \epsilon \alpha \varsigma \tau \omega \nu \epsilon \xi \alpha \pi \lambda \iota \sigma \mu \omega \nu \theta \acute{\alpha} \pi \rho \epsilon \pi \epsilon \nu \acute{\alpha} \chi \alpha \rho \alpha \kappa \tau \eta \rho$: $\xi \epsilon \tau \alpha \iota \mu \alpha \kappa \rho \sigma \pi \acute{\rho} \theta \epsilon \sigma \mu \alpha$ από μεθ' τήσιν γ: $\acute{\alpha} \kappa \omega \sigma \eta$ στην οργανική συσθεση του κεφαλαίου. Αυτό είναι αδύνατο σε κανονικές συνθήκες, εξόν στην τελευταία φάση, ενός καταστραφεικού πολέμου. Έτσι αποδεικνύεται πάλι το Τμήμα των πλεονικιών εξεπλιζόντων δεν προσφέρει: λήση για τις όρεσθόμενες στην άνοδο της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου δυσκολίες πραγματοποίησης.

Ας πάρουμε το κριτήριο παράδειγμα το πρότυπο το Μπάρσαρ. Στην πρώτη παραγωγική κύκλο προκύπτει η παρακάτω αξία εξορυγμάτων για τα δύο Τμήματα:

$$I: 120.000c + 50.000v = 50.000m = 220.000 I.$$

$$II: 80.000c + 60.000v = 50.000m = 160.000 II.$$

Ο Μπάρσαρ υποθέτει ότι, από την υπεραξία στα δύο Τμήματα, ανά 75%, δηλαδή 37.500 μονάδες αξίας, καταναλώνονται δη: παραγωγικά από τους καπιταλιστές, ενώ 10.000 μονάδες αξίας συσσωρεύονται σε πρόσθετο σταθερό και 2.500 σε πρόσθετο μεταβλητό κεφάλαιο⁽¹⁰⁾. Το σύστημα τελεί σε ισορροπία γιατί το Τμήμα II αγοράζει: $80.000c + 10.000m = 90.000$ από το Τμήμα I και ταυτόχρονα το πωλά $50.000v + 37.500m + 2.500v = 90.000$ II αξία των εξορυγμάτων του δεύτερου παραγωγικού κύκλου παρουσιάζει: $\tau \acute{\alpha} \mu \epsilon \tau \acute{\alpha} \delta \lambda \eta \tau \alpha$ το ποσοστό υπεραξίας κα μετέδληση την δη: παραγωγική καταπόληση των καπιταλιστών, την παρακάτω σύνθεση:

$$I: 130.000\epsilon + 52.500\pi + 52.500\mu = 235.000 \text{ I.}$$

$$II: 90.000\epsilon + 52.500\pi + 52.500\mu = 195.000 \text{ II.}$$

Τώρα το σύστημα έχει χάσει την ισορροπία του. Το Τμήμα II έδωσε ν' αγοράσει συνολικά από το Τμήμα I 90.000€ + πάνω από 12.000μτ, δηλαδή πάνω από 102.000 μονάδες αξίας, ώστε ν' αγοράσει παραπέρα ή οργανική σύνθεση του κεφαλαίου, όμως μπορεί να πουλήσει στο Τμήμα II μόνον 52.500€ + 37.500μτ + κάτω από 3.000μτ, δηλαδή συνολικά λιγότερες από 93.000 μονάδες αξίας. Διαμορφώνεται έτσι ένα ελαττωμένο σύνολο από κάτω 10.000 μονάδες αξίας σε καταναλωτικά αγαθά. Στο πρότυπο του Μπάουερ το σύνολο αυτό εξαφανίζεται με το να συσσωρευτεί μέρος της πραγματοποιημένης πώσης στον πρώτο παραγωγικό κύκλο στο Τμήμα II υπεραξίας κατά τη διάρκεια του δεύτερου παραγωγικού κύκλου στο Τμήμα I, με το να πραγματοποιηθεί δηλαδή βιοαλογιστική ή παραγμένη από Τμήμα II εμπειροματική αξία, έρωςον κερδηθεί είστηται κάτω απ' ότι θα γινόταν με μία κανονική διαδικασία συσώρευσης σ' αυτό το Τμήμα (11).

Αν παραμερίσουμε τη λύση του Μπάουερ, που αντανακλάει τη λογική των αναπαραγωγικών προτύπων του Μαρξ, το Τμήμα III (παραγωγής αγαθών καταστροφής) μπορεί να μείνει θάλασσα από τις δυσκολίες πραγματοποιήσεως μόνο έρωςον ή αξία της παραγωγής στο τρίτο Τμήμα διαμορφωθεί περίπου ως εξής στο δεύτερο παραγωγικό κύκλο:

$$I: 120.000\epsilon + 51.500\pi + 51.500\mu = 223.000 \text{ I.}$$

$$II: 80.000\epsilon + 51.500\pi + 51.500\mu = 183.000 \text{ II.}$$

$$III: 4.000\epsilon + 4.000\pi + 4.000\mu = 12.000 \text{ III.}$$

Στα Τμήματα I και II κρατάμε πάλι έρωςον το άμεσάβλητο του ποσοτού του κέρτους και το άμεσάβλητο στην αξία της μη παραγωγικής καταπάλωσης των καταναλωτών. Το Τμήμα II πουλάει πλέον στο Τμήμα I είδη καταναλωτή αξίας 51.500€ + 37.000μτ + 4.000μτ. Πουλάει ταυτόχρονα στο Τμήμα III είδη καταναλωτή αξίας 4.000€ + 3.375μτ + 125μτ. Η συνολική πραγματοποιημένη αξία από το Τμήμα αξία έμπερσευμάτων είναι τότε της τάξης των 100.500 μονάδων αξίας. Μ' αυτές το Τμήμα II ξαναγοράζει από το Τμήμα I 86.000 μονάδες αξίας σ' αντικατάσταση του ε, καθώς και 10.000 για συσώρευση πρόσθετων μέσων παραγωγής. 4.500 μονάδες αξίας της πραγματοποιημένης από το Τμήμα II υπεραξίας άφαιρούνται από το κέρτος σά φόροι και χρησιμοποιούνται για την αγορά ειδών καταστροφής III της τάξης των 4.500 μονάδων αξίας. Το Τμήμα I πουλάει στο Τμήμα II μέσα παραγωγής της τάξης των 85.000 + 10.000 μονάδων αξίας και στο Τμήμα III μέσα παραγωγής αξίας 4.000 + 600 μονάδων. Άντι για τις έτσι πουλη-

μόνες 100.500 μονάδες αξίας, το Τμήμα Ι αγοράζει από το Τμήμα ΙΙ είδη καταναλωτή της τάξης των 51.500 για την αναπαραγωγή της διακανιέλης στην κατασκευή των μέσων παραγωγής εργατικής δύναμης, 37.500 είδη καταναλωτή για τη μη παραγωγική κατανάλωση των καπιταλιστών, και 4.000 είδη καταναλωτή από αντίμεσο για τη συσσώρευση πρόσθετου μεσολάβητος κεφαλαίου. Από την πραγματοποιημένη υπερέξια το Τμήματος Ι 7.500 μονάδες αξίας αφαιρούνται από το κέρδος για φόρους και χρηματισμό στην αγορά 7.500 μέσων καταναλωτή. Έτσι πραγματοποιείται η συνολική αξία των παραγόμενων στο Τμήμα ΙΙI μέσων καταναλωτή, για τα οποία χρησιμοποιούνται προϊόν φορολογίας της τάξης των 4.500 + 7.000.

Το παραπάνω παραδείγμα φανεώνει και μίαν άλλη προσέγγιση για να μπορείς να πραγματοποιηθεί η παραγωγή στο Τμήμα ΙΙ δημοκρατικής αξία (υπερέξια) διαμέσου της εξόφλησης ενός γρόνιμου εξοπλιστικού τομέα: Έφ' όσον μένει άμεταβλήτο το πραγματικό μισθολόγιο της εργατικής τάξης, το σύνολο της άναγκαίας για την άγροβα των επλών και άλλων μέσων καταστροφής άγοραστικής δύναμης πρέπει να βρεθεί από την κρινωτική ή όπεραξία.

Από την άποψη της λογικής του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αυτό είναι παράλογο. Εξ ήταν άπίστευτο να υπάρχει στην εξοπλιστικό τομέα μόνιμος μία καλύτερη οργανική σύνθεση του κεφαλαίου παρά στο Τμήματα Ι και ΙΙ (και μάλιστα, όπως προκύπτει από τον πραγματικό άλλαξικό πίνα, μία οργανική σύνθεση που κατεβαίνει στο ίδιο μέτρο όπως άναβαίνει στο Τμήμα ΙΙ). Εξ ήταν επίσης άπίστευτο άν οι καπιταλιστές εργάστηκαν στην παραγωγή όπλισμού για ν' αύξησουν το κοινωνικό μισθολόγιο άντι να το μειώσουν.

Μία τέια αύξηση κρίνεται όσόντο στην παραπάνω άόηση του πρεδλητικού πραγματοποιήσης με την παρέμβαση του εξοπλιστικού τομέα. Μία αύξηση δηλαδή άνάμεσα στο άεύτερο παραγωγικό κύκλο όόπως εξοπλιστικό τομέα και τον ίδιο με εξοπλιστικό τομέα βελχίει πός με' άμετάβλητη, στο 430.000, την αξία των προϊόντων το συνολικό μισθολόγιο μεγαλώνει από 105.000 σε 107.000. Οι καπιταλιστές πλήρωσαν μεγαλύτερο μισθολόγιο για να εξασφαλίσουν την ίδια συνολική αξία, μέλας από η όση λογική του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής παύχνει πός την άντίθετη κατεύθυνση. Από μίαν άποψη, βέβαια, είναι γεγονός πός στην τελευταία άνάλυση η βασική άπραγματοποίηση μπορεί να ξεπεραστεί μισόχα με αύξηση της άπιτελεσματικής ήήησης για κατάνελα σικά άγαθά. Όμως, έε χροιάζεται ν'

αναλύσουμε δηλ. λεπτομερώς το γιατί μια τέτοια εξέλιξη ούτε στην ιστορική πραγματικότητα ούτε στην αναλυτική λογική ανταποκρίνεται. Στο κεφάλαιο 5 δείξαμε πειστικά πως ο φασισμός, ή παλεμική οικονομία και ή μεταπολεμική οικονομία συνδεόταναν από μίαν ωσιωστική ραβδί στη σημειοτική των παραγωγικών εργασιών στην κατανώλωση του άκαθάριστου έθνικου προϊόντος, δηλαδή από μίαν άξιώση ή αξίωση του ποσοστού υπεραξίας. Τι' αυτό και δέν πρόρεσε ή μεταμορφωμένος έθνος των έξοπλισμών να λύσει το πρόβλημα πραγματοποίησης και ανακύπτει για τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής όταν ή τεχνική πρόοδος επιταχύνεται.

Πίσω από τή σύζησηση κατά πόσο οι έξοπλισμικές δαπάνες «άνηλονται» από τή εργατικά μεροκάματα ή «ανήλονται» από τήν υπεραξία κρύβεται ένα μεθοδολογικό λάθος: Χρησιμοποιούνται στατικές κατηγορίες για τήν έρμηνεία μιας κίνησης, μιας μεταβολής. Άπό τήν τυπική άποψη ή κάθε $\mu \circ \nu : \mu \eta$ κίνηση από τούς μεθόδους άποτελει αύξηση της υπεραξίας. Έπομένως, είτε με κίνηση από τούς μεθόδους χρηματοδοτούνται οι έξοπλισμικές δαπάνες, είτε με άμεση άντληση από τήν υπεραξία, παρ'ότι πώς το κόστος τους θγαίνει από τήν υπεραξία. Όμως, πότες ή τύπος δι' ής λέγει τύπος για τή $\delta \nu \nu \alpha \mu \iota \kappa \eta$ της έλης ζωοδιαστροφής. Δέν άπάντα στην έρώτηση κατά πόσο οι καταβαλλόμενοι για τούς έξοπλισμούς φόροι αλλιάζουν τόν έλε κοινωνικό συσχετισμό του μισθολόγου διαπραγμαίνου με τήν υπεραξία και προς ποίον καταβήσαν, τόν αλλιάζουν. Το ποσό είναι να ρωτήσε ποιά $\mu \epsilon \tau \alpha \beta \omega \lambda \eta$ επιφέρουν οι έξοπλισμοί $\sigma \epsilon \delta \nu \nu \alpha \chi \epsilon \iota : \sigma \mu \theta$ μισθολόγου προς υπεραξία, ποίαν αλλαγή επιφέρουν έπομένως στην $\epsilon \xi \epsilon \lambda \epsilon \eta \tau \circ \upsilon \pi \circ \tau \circ \sigma \tau \circ \upsilon \delta \nu \nu \alpha \xi \iota \alpha \varsigma$. Όπου τή άπαιτήση είναι να πάει ή σημειοτική του καθαρού μισθολόγου (της εργατικής κατακλίσης) στο έθνικ έσάθην, τότε οι έξοπλισμικές δαπάνες χρηματοδοτούνται αναμετασθέντα «σε όρος της εργατικής τάξης», με μια σχετική μείωση στο μεροκάματο της. Όπου σάν άποτέλεσμα της αύξημένης φορολογίας για τούς έξοπλισμούς το καθαρό μισθολόγο άποταλάσει $\mu \circ \nu \iota \kappa$ ένα μικρότερο μέρος του άκαθάριστου μισθολόγου, εκεί μπορούμε να μιλήσουμε για μια πτώση στην αξία του έμπορεύματος εργατική δύναμη, από τήν αξία τούτη άντιπροσωπεύει το σύνολο των άγορασθέντων με τα μεροκάματα για τήν άποκατάσταση της εργατικής δύναμης έμμενουμεζον και όχι με άφρονημένη και άσχετη με τήν εργατική κατανώλωση κατηγορία σάν τήν «καθαρή» μισθό πριν τήν καταβολή των φόρων.

Με τήν έννοια αυτή έχουν άδικο οι Τσούρου, Μπάριον — Σουήζυ και Κίντρον όταν έρμηνεύουν τις παλεμικές δαπάνες άπλάως σάν φόρο

στήν υπερτίξη· ή ούκ αδικεί από τού κοινωνικού πλεονήματος (12). Είχε άκρια αντίθετα ή Ράτζα Αούξερμποργκ ήταν έργασια γιά τίς εξοπλιστικές διατάξεις: «Ένα μέρος τού περιλαμβανόμενου στήν κυκλοφορία τού μεταδιδιγού κεφάλαιου χρηματικού ποσού θγαίνει από την κυκλοφορία αυτός κι άπαρτίζει, στά χέρια τού κράτους, μέ νέα ζήτηση. Τό ού ρ ο τ ε χ ν ι κ ό ή διαδικασία αυτή παρουσιάζεται διαφορετική, σάν τάχα προκαταβολή τής έμεσης φορολόγιας από τού κεφάλαιου πρὸς τού κράτος τού δόηται, πάντα στήν άγορά τού έμπορεύματος, σ' έπιστροφή τού ποσού διατίπου τής τιμής - - από τόν καταναλωτή πρὸς τόν καταπαιστή, αὐτός δέ μεταβάλλει τήν ο ρ ι σ μ ο υ : κ ή οδία τού φαινομένου. Από τήν οικονομική άπόψη είναι άποφασιστικό πὸς τού χρηματικό ποσό, πὸς λειτουργεί ού μεταβλητό κεφάλαιο, ύποσθεται άρχικά τήν ανταλλαγή άνάμετα πὸ κεφάλαιο καί τήν έργατική δύναμη, αλλά έπειτα, πάνω στήν ανταλλαγή άνάμετα στήν έργάτη σάν καταναλωτή καί τόν καταπαιστή σάν πωλητή τού έμπορεύματος, μεταβάλλεται μερικῶς από τού χέρι τού έργάτη μέ τή μορφή τού φέρου σὸς κράτος. Έτσι τού χρηματικό ποσό, πὸς τού κεφάλαιο ρίχνει στήν κυκλοφορία, έλαχιστόνως πρῶτα, πάνω στή διαδικασία ανταλλαγῆς μέ τήν έργατική δύναμη, τή λειτουργία του, αλλά έπειτα άρχίζει στά χέρια τού κράτους μέν ολόκληρα νέα σταθισμῶτα, όπως παρουσιάζεται σάν άγοραστική δύναμη ξένη πρὸς τόσο τού κεφάλαιο ούς καί τόν έργάτη, καί στρέφεται μέ νέα πρόβλητα, σ' έναν ξεχωριστό κλάδο τής παραγωγῆς πὸς ούτ' ού πωτήρησιν, τής τάξης τῶν καταπαιστών ούτ' ού καί τής έργατικῆς τάξης χρησιμεύει κι όπως επομένως προσφέρεται σὸς κεφάλαιο μέ καινούργια δυνατότητα νά παραγάγει αλλά καί νά πραγματοποιήσει υπερτίξη. Προηγούμενα, όταν εξέτασμε τή χρησιμοποίηση τῶν άποσπαιμένων από τῶς έργάτες έμμεσων φέρου σὸς μισθόν γιά τῶς δημόσιους υπάλληλους καί γιά τήν κάλυψη τῶν άναγκῶν τού στρατού, φανερώθηκε πὸς οί «οικονομίες» στήν καταναλωσιμὴ τής έργατικῆς τάξης οδηγούν οικονομικά σὸς νά μεταβιβάσῃ τού κόστος γιά τήν προσωπική καταναλωσιμὴ τής άκοινωνίας τής καταπαιστικῆς τάξης καί τῶν έργατικῶν τής τάξης τής κυριαρχίας από τῶς καταπαιστές σὸς έργάτες, από τήν υπεραξία σὸς μεταδιδιγτό κεφάλαιο — ούτ' ούκ αδικεῖται φανερώθηκε άνατίθετα υπερτίξη γιά συσπώρευσιν. Τώρα βλέπουμε πὸς ή άξιοποίηση τῶν άποσπαιμένων από τῶς έργάτες φέρου γιά τήν παραγωγή πλεονέκωσ έξοπλισμῶν προσφέρει σὸς κεφάλαιο καινούργιες δυνατότητες γιά συσπώρευσιν. Στήν πράξη οί μιλίταριστῶς έπενεργαί μέ όάση τήν άμεση φορολογία πρὸς τῶς ούς καταναλώσεις, γιατί έξαρτάλλζει σὸς όάρως τῶν συνθηκῶν διαβίωσης τής έργατικῆς τάξης τόσο τή συντήρη-

ση των δαπάνων της κυριαρχίας του κεφαλαίου έσο κι δυα εξάετα πε-
ξιο συσώρευσης του κεφαλαίου (13).

Έφ'όσον έχουν έπτα τά πράγματα κι άφοσον υποθέσω τωυτόχρονα
να διαπιστώσουμε μαζί με τό Ροτντόλσκι — μέ βάση τά πρότυπα των
Τουράκν — Μπαζανόφσκι και Όιτο Μπότνερ, αλλά και την εσώτερη
λογική του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής — πώς ή δυσκολία προ-
γυμνασίωσης είναι στην τελευταία ανάλυση μέ δυσκολία στην προ-
γυμνασίωση της παραγωγής σ' έμπορεύματα του Τμήματος II υπερ-
αξίας, τότε γίνεται φανερό πως ή μόνιμη εξοπλιστική άρκασιμότητα
έιν άποτέλεσ άπάντησής σ' α ό τ ή τή δυσκολία.

2. Η εξοπλιστική κυμωγωγή κι ή πιστευτική τάση στο ποσοστό του κέρδους

Η δυσχέρεια στη συσώρευση, που προκύπτει από τό ξεπλύγμα
του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, βρεθείται τελικά στην πιω-
τή τάση στο ποσοστό του κέρδους, όπως την προκαλεί ή άνοδος στην
όργανική σύνθεση, από κεφαλαιό. Μπορεί ή δυσκολία αυτή να ξεπερα-
στεί με τούς μόνιμους εξοπλισμούς; Καταφάνερα μέγα άν συντρέξουν
δυό προσπελάσεις.

Πρώτο, άν ή όργανική σύνθεση του κεφαλαίου είναι κατώτερη στο
Τμήμα III παρά στα Τμήματα I και II, άν δηλαδή οι μόνιμοι εξοπλι-
σμοί οδηγούν σε μείωση της μέσης όργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου.
Σέ δύσκολές καπιταλιστικές συνθήκες τούτο είναι: δά ταλα εξοπλισματικά.
Η όργανική σύνθεση του κεφαλαίου στο Τμήμα III είναι άνωτέρα συ-
νήθως παρά από τό μέσο κοινωνικό έσο, κι άναποφύγεται στην όργα-
νική σύνθεση των τμήτων εκείνων της επιφάνειας βιομηχανίας, π.χ. Τμήμα
I, που δουλεύουν μέ τις μέ άκροβές μηχανές. Όχι και μπορεί να γί-
ναι λόγος για πρόγνωση του τεταμένου κεφαλαίου σαν άποτέλεσμα των μέ-
νιμων εξοπλισμών.

Δεύτερο, άν ή δημιουργία του Τμήματος III οδηγεί σε μόνιμη
αύξηση του ποσοστού υπεραξίας σε σύγκριση με την ύπάρχουσα προη-
γούμενη. Πρέπει έδ να διακρίνουμε πάλι άνάμεσα σε δυό περιπτώσεις:

α) Τό ποσοστό υπεραξίας στο Τμήμα III ξεπερνά τό μέσο κοινο-
νικό έσο σε τέτοιο βαθμό πού άρπάζει και κείνον. Τούτο θα συνέβαινε
άν στα προαναφερμένα πρότυπα αξιών ή δεύτερος παραγωγικός κώλος
σαςουσίζε την παρακάτω κέρπου ήφης:

$$I: 126.000c + 51.500v + 51.500m = 829.000 \text{ I}$$

$$II: 56.000c + 51.500v + 51.500m = 159.000 \text{ II}$$

$$III: 4.000c + 1.000v + 7.000m = 12.000 \text{ III,}$$

αυτοί, αλλά και η άρχική μορφή του Τμήματος III: 4.000c + 4.000v - 4.000u = 12.000. Το κανονικό ποσοστό του κέρδους θ' ανέβαινε τότε από 33,3% σε 34,4%, δηλαδή αντί για μία πτώση, στο ποσοστό του κέρδους από 33,3% σε 32,3% ανέβαινε στην πτώση και το δεύτερο κύμα, όπως θα γινόταν λόγω εξοπλιστικής δυσμεχανίας. Θέ εΐχαμε γάρ τον Τμήμα III μόνον αύξηση στο ποσοστό του κέρδους από 33,3% σε 34,4%. Η μικρή έκταση της αύξησης οφείλεται στο ότι η τιμή των εξοπλισμών αυξάνει ένα μικρό ποσοστό της κανονικής λειτουργίας — στο δικό μας παράδειγμα κάτω από 3%. Μία αύξηση στη απαιτούμενη των υφόντων εξοπλισμών — π.χ. σε 10 έως 15% του άκαλύπτου θύλακού προϊόντος — θα οδηγούσε σε μία πιο αξιοσημείωτη αύξηση στο μέσο ποσοστό του κέρδους από αποτέλεσμα της αύξησης στο ποσοστό υπεραξίας στο Τμήμα III.

Είναι φανερό φανερό πως μία τέτοια εξαιρετικά μεγάλη αύξηση του ποσοστού υπεραξίας στο Τμήμα III δεν μπορεί να προκύψει από αύξηση στη σχετική υπεραξία. Αυτή θα οφείλεται σε μίαν αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στο Τμήμα II — δηλαδή σε μία μείωση της $\alpha \xi \iota \alpha \varsigma$ του εμπορεύματος εργατικής δύναμης, που δε θα πρέπει να τη συγχέουμε με το πραγματικό μισθώμα — και θα την προσκλήσει το γεγονός πως ένα όριζόμενο σύνολο καταναλωτικών αγαθών μπορεί τώρα να παραχθεί σε μικρότερο μέρος της κανονικής ημέρας εργασίας, όπως και μεγαλώνει η διάρκεια της υπερεργασίας. Δεν μπορεί επομένως να μεγαλώσει η σχετική υπεραξία μονάχα στο Τμήμα III, αλλά μία τέτοια αύξηση θα επιδράσει στην αξία του εμπορεύματος εργατικής δύναμης σ' όλη τη βιομηχανία.

Στο παράδειγμά μας έχουμε να κάνουμε με μίαν αύξηση του ποσοστού υπεραξίας στο Τμήμα III που οφείλεται στο ότι η άκαλυπτομένη στο Τμήμα αυτό εργατική δύναμη πληθύνεται $\kappa \alpha \tau \acute{\alpha} \pi \omicron \lambda \omicron \chi \acute{\alpha} \tau \iota \theta \pi \acute{\omicron} \tau \acute{\eta} \nu \acute{\alpha} \xi \iota \alpha \varsigma$. Σε «κανονικές» καταστάσεις συνθήκες μία τέτοια ειδική περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει. Άντιστοιχεί σε μίαν ειδική περίπτωση, όπου την εργασία στο Τμήμα III επιτελούν σε μεγάλο βαθμό οι «ελευθέρων» εργάτες, αλλά δουλεύουν γάτες (λογής-λογής πληθύνονται), όπως συνέβηκε στην τελευταία μέση της χιλιετίας ελληνικής οικονομίας. Ένας τέτοιος τρόπος «ελληνισμού» για την εργατική δύναμη δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε γρήγορη μείωση της δυναμικότητας και παραγωγικότητας της εργασίας (!!). Μπορούμε έτσι σε μία κατάσταση που διαφέρει από τη λογική της εξαγωγής συσπρωψής του κεφαλαίου και διεργασμένης άκαταργωτης, σε μία κατάσταση $\pi \iota \sigma \omega \beta \rho \omicron \mu \iota \chi \epsilon \acute{\alpha} \nu \alpha \rho \alpha \gamma \omega \gamma \eta \omega$ όπου η λογιστική έκμεταλλευση του εμπορεύματος εργατικής δύναμης κε

όργιότερα ή ληστρική εκμετάλλευσή τῶν πύγων κοινωνικοῦ κεφαλαίου ἀδυνατοῦν, σὲ πινδασιὸ μὲ μίαν ὑπερπροσφορότερη στὸ Τμήμα III, στὴν $\kappa \alpha \tau \alpha \sigma \tau \rho \alpha \phi \eta$ τῶν ὀλοκῶν ἔσται τῆς διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς.

β) Ἡ δημιουργία τῶν Τμήματος III ἀνοδεύει τὸ $\gamma \alpha \nu \epsilon \alpha \delta \mu \acute{\epsilon} \sigma \theta \pi \acute{o} \sigma \tau \acute{o} \nu \tau \acute{o} \sigma \eta \zeta \acute{\epsilon} \pi \epsilon \rho \alpha \xi \acute{\iota} \alpha \varsigma$ κι ἐκμετῶνται τὸ ποσοστὸ ὑπερχείλας στὸ Τμήμα III. Ἐφόσον ἡ δημιουργία τοῦ Τμήματος III δὲν μπορεί ν' αὔξησιν ἀπὸ μόνῃ τῆς τὴν παραγωγὴ σχετικῆς ὑπεραξίας, ὁ ὅρος αὐτὸς μπορεί νὰ πραγματοποιηθῇ μόνο ἐν ἡ μόνον ἐξοπλιστικῇ προσπάθειᾳ πληρωθῇ μὲ μὴ σχετικῇ μείωσιν στὴν ἀξία τοῦ ἐκμεταλλεῖτος ἐργατικῆς δύναμει, ὅταν ἐπὶ αὐτῇ πρᾶξι καὶ μερκαμῶτα, ἡ ὀλική καταπόλωση τῶν ἐργατῶν, εἶναι μικρότερη ἀπ' ὅτι θὰ ἴσταν δέχων τὴν πληρωμὴ φέρειν ἀπὸ τῶς ἐργάτες γιὰ ἐξοπλιστικὰς σκοπούς. Αὐτὴ εἶναι ἡ κανονικὴ περίπτωση γιὰ τοὺς καπιταλιστικούς ἐξοπλισμούς, ὅταν κείνη χρηματοδοτοῦνται σὲ μεγάλο βαθμὸ μὲ τὰ δάνεια καὶ τοὺς ἐμμετοὺς φόρους, τὴν ἀνατίθησιν ἐπὶ αὐτῶν τῶν καπιταλιστικῶν ἀγαθῶν.

Ἡμέτερος ὁμιλῶ ἀνακύνει μὴ ἀντίρρηση. Τονίστηκε αὐτὰς ἐν τὴν ἐξοπλιστικῇ θεωρητικῇ χαρακτηρισμῶν, ἀπὸ τῇ φύσει τῆς, μὴ φηλέτερη ἀπὸ τὸ μέσο κοινωνικῶν ὅρα τῶν Τμημάτων I καὶ II ἐργατικῇ σύνθεσιν τοῦ κεφαλαίου. Οἱ μόνιμοι ἐξοπλιστικοὶ ἀποκλῶν ἐπομένως μὲν $\acute{\alpha} \nu \tau \epsilon \kappa \alpha \tau \epsilon \kappa \acute{\iota} \epsilon \pi \acute{\iota} \delta \rho \alpha \sigma \eta$ πάντο στὸ μέσο κοινωνικὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Μὲ τὸ ν' ἀνεδείξουν τὴ μέση ἐργατικὴ σύνθεσιν τοῦ κεφαλαίου, $\acute{\epsilon} \pi \iota \kappa \alpha \chi \acute{\epsilon} \gamma \alpha \nu \nu$ τὴν πτωτικὴ τάσιν τοῦ ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Μὲ τὸ νὰ ἐπιφέρουν, διαμέσου μίαν αὔξησιν στὸς φέρους καὶ τῆς ὀκρίβειας τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν μὲν αὔξησιν, στὸ ποσοστὸ ὑπεραξίας $\epsilon \rho \alpha \nu \acute{\alpha} \rho \epsilon \nu$ τὴν πτωτικὴ τάσιν τοῦ ποσοστὸ τοῦ κέρδους. (Ὁ δὲ δὴ τοῦτοις ἐπιδράσεις μπορείν ν' ἀλλοτριοποιωθεῖσιν, εἰς τοὺς καλῶς, σὲ συνθήκας ἐκείνης πάντα καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, ἡ ἀναπτύξιν τῶν μόνιμων ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν νὰ τεῖται νὰ ἐξουδετερῶνται τὲς διακυμάνσεις τοῦ μέσου ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Μονάχα τὸ εὐνῆμιμα ἐκείνης πελτικῆς ὀκνημίας καὶ (ἡ) φασισμοῦ, συντριβῆς τῆς ἐργατικῆς τάξης κλπ., μπορεί ἡ ἀνάπτυξιν τοῦ Τμήματος III νὰ προκαλέσει μίαν τόσο ἀποφασιστικὴν αὔξησιν στὸ ποσοστὸ ὑπερχείλας (μὲ πίεσιν, ἀμείωσιν ἢ κί ἐμμετοῦς, σὲ μερκαμῶτα σὲ πείσμα τοῦ μεγάλου βαθμοῦ ἀποσχέλισης) ὥστε νὰ ὑπερξουδετερωθῇ ἡ αὐτοῦχομα προκαλούμενη ἀπὸ τὴν ἐξία ἐξέλιξιν ἀντιθετὴ στὴν ἐθνικὴ ἐργατικὴ σύνθεσιν τοῦ κεφαλαίου (15).

Ἦταν στὴ θέσιν τοῦ δεύτερου παραγωγικοῦ κύκλου

$$\left. \begin{array}{l} \text{I: } 130.000\text{€} + 52.500\text{€} + 52.500\text{€} = 235.000 \text{ I} \\ \text{II: } 90.000\text{€} - 52.500\text{€} + 52.500\text{€} = 90.000 \text{ II} \end{array} \right\} 480.000\text{€}$$

βάλουμε την παρακάτω παραγωγικό κύκλο με ένα Τμήμα III

$$\left. \begin{array}{l} \text{I: } 120.000\text{€} + 50.000\text{€} + 50.000\text{€} = 220.000 \text{ I} \\ \text{II: } 84.000\text{€} + 50.000\text{€} - 52.000\text{€} = 82.000 \text{ II} \\ \text{III: } 10.000\text{€} - 2.500\text{€} + 3.500\text{€} = 11.000 \text{ III} \end{array} \right\} 480.000\text{€}$$

πό το ν' ακολουθεί έναν πρώτο παραγωγικό κύκλο με την παρακάτω σύνθεση:

$$\left. \begin{array}{l} \text{I: } 80.000\text{€} + 50.000\text{€} - 50.000\text{€} = 80.000 \text{ I} \\ \text{I: } 120.000\text{€} + 50.000\text{€} - 50.000\text{€} = 120.000 \text{ I} \end{array} \right\} 400.000\text{€}$$

τότε έχουμε μέση αύξηση στην εθνική βιομηχανική σύνθεση του κεφαλαίου από 2 σε 2,14. Ένδο το μέσο ποσοστό του κέρους μένει αμετάβλητο:

$$100.000\text{€}$$

πρώτο παραγωγικό κύκλο

$$200.000\text{€} + 100.000\text{€}$$

όδηγε! σε

$$107.500\text{€}$$

στο δεύτερο παραγωγικό κύκλο.

$$220.000\text{€} + 102.500\text{€}$$

Τούτο σημαίνει: στο γεγονός ότι το ποσοστό υπεραίχας ανέβηκε από 100% σε 104,5% με το να μεταδιετασθούν από το δυναμικό μισθολόγιο 5.000 μονάδες αξίας διαμέσου της φερολογίας προς το κράτος γι' αγορά καλεμμένων δυνάμεων ... αντί να πηγούν για την αγορά καταναλωτικών αγαθών από τους εργάτες. Όσο μεγαλύτερο το Τμήμα III κι όσο πιο γρήγορη η αύξηση της μέσης εθνικής βιομηχανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, τόσο περισσότερο θάπρεπε το $\pi \circ \sigma \tau \circ \tau \acute{\iota} \acute{\alpha} \pi \epsilon \rho \alpha \xi \acute{\iota} \alpha \varsigma$ να $\mu \epsilon \gamma \alpha \lambda \acute{\upsilon} \nu \epsilon \iota \acute{\alpha} \chi \epsilon \varsigma \alpha \upsilon \xi \eta \sigma \eta \sigma \tau \eta \sigma \chi \epsilon \tau \iota \kappa \eta \acute{\alpha} \pi \epsilon \rho \alpha \xi \acute{\iota} \alpha$, προκαλώντας ν' αποτραπεί ή διαφορετική αναπείρεση πτώση στο μέσο ποσοστό του κέρους. Αυτό όμως θα οδηγούσε το γρήγορο σε μέση $\acute{\alpha} \pi \delta \lambda \upsilon \tau \eta$ μείωση του μισθολόγιου, πράγμα το οποίο κατανοητό συνήθως, μ' άπασχληση που $\acute{\alpha} \gamma \epsilon \phi \alpha \acute{\iota} \gamma \epsilon \iota$, πρέπει να θεωρηθεί από άπληστο, για να μην νοήμι αδύνατο. Αν π.χ. από το δεύτερο παραγωγικό κύκλο μέχρι τον τρίτο το κοινωνικό σύνολο του τακτικού κεφαλαίου αύξηθη κατά 10%, από 220.000 σε 242.000 μονάδες αξίας, ενώ η αξία του εθνικού προϊόντος μεγαλώσει κατά 1,5%, από 430.000 σε 462.250, τότε, για να κρατηθεί το μέσο ποσοστό του κέρους στα 33,3%, πρέπει το σύνολο του μεταβλητού κεφαλαίου να πέσει από τις 102.500 στις 93.775 μονάδες αξίας. Η παραγμένη αξία χρησιμοποιώντας εκρημαζόταν τότε ως εξής:

$$\begin{aligned} \text{I:} & \quad 138.000\epsilon + 14.387,5\upsilon + 54.737,5\mu = 237.125 \text{ I} \\ \text{II:} & \quad 90.000\epsilon - 44.387,5\upsilon + 54.737,5\mu = 189.136 \text{ II} \\ \text{III:} & \quad 25.000\epsilon + 5.000\upsilon + 3.000\mu = 33.000 \text{ III} \end{aligned} \quad \left. \vphantom{\begin{aligned} \text{I:} \\ \text{II:} \\ \text{III:} \end{aligned}} \right\} 482.250$$

Δέ σφραγίστηκε δριμυτέρη επίλυση μέσω συνολικά μισθολόγιου, αλλά το μέρος κίνο του δημοκρατικού μισθολόγιου, που άφαιρείται από τους έργατες με τη βοήθεια και την έκδοση μεγάλων κατά 21,7%) μειώσεως, έγκλησε φτάνει περίπου στο 20% του πραγματοποιημένου, δίχως αυτόν την άφαιρηση μισθολόγιου. Μία φαίνεται κατάδηλο πως ένα τέτοιο αποτέλεσμα είναι σύμβαση άκαθάρτου δικού φασιμό και συντριβή της εργατικής τάξης.

Πρέπει ν' ασχοληθούμε πιο με την επιχειρηματολογία του Ηρακλή του οικονομολόγου Μάικελ Κίντρον πως στην πράξη οι εξοπλισμοί μακροπρόθεσμα διευκολύνουν τη διαδικασία εισαγωγής με το να συμμαχίσουν την πτωτική τάση στο μέσο ποσοστό του κέρδους. Ο Κίντρον λέγει: «Το πρόβλημα του Μάρξ είναι ένα κλειστό σύστημα όπου το σύνολο της έκρηξης επιτρέψει: εάν ελεγχό με τη μορφή των επενδυτικών αγαθών ή των μεροληψιών. Δεν υπάρχει σημείο διαρροής. Καθ' όλην διάρκεια μια διαρροή ή απομάχεται την πτώση για την ανάπτυξη από τις πιο πτωτικές της επιπτώσεις... Αν αντιμετωπίσαν άρα θα με γάλα ένταση κεφαλαίου, ή άνοδος στην άρχαική σύμβαση του κεφαλαίου θα ήταν από άρχη και θα μπορούσε μάλιστα, άνωλωση με την ένταση και σύνθεση του σημείου διαρροής, άσχετα και να τερματιστεί ή ν' άνωστραφή. Σ' αυτόν την περίπτωση δε βέβαια πτώση στο μέσο ποσοστό του κέρδους, ούτε λόγο ν' άνωλυνται σοβαρές κρίσεις, κλπ. Στην πράξη ή καπιταλισμός δεν άποτέλεσε ποτέ κλειστό σύστημα. Οι πάλαιμοι κι οι κρίσεις κατέστρεφαν τεράστια σύνολα έκρηξης. Οι εξαγωγές κεφαλαίου άδύγηση για μακρές περιόδους ή άποσπασμένη ή πάχυνση από τις ίδιες τάσεις. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο πάλι κεφάλαιο πήγε στην εξοπλιστική παραγωγή. Η κάθε διαρροή άνωλυνε την αύξηση στη γενική άρχαική σύνθεση του κεφαλαίου (16).

Η κατηγορία αυτή των σημείων διαρροής συγχέει διαφορετικά φαινόμενα. Οι κρίσεις κατέστρεφουν κεφάλαιο ή την $\dot{\pi} \pi \alpha \xi \iota \sigma \tau \eta$ και ή άποαξίωση αυτή φυσική σημαίνει, άρα μένει άμετάβλητο το ποσοστό υπεραξίας, αύξηση στο ποσοστό του κέρδους. Οι πάλαιμοι γενικά δεν άποαξιώνουν κεφάλαιο, εξόν εάν άποτέλεσμα της ήττας και των επιπτώσεών της. Μπορού να θεωρηθώ ότι σημείο διαρροής που άνωλυνε πάνω στην πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους μόνο έφθανε άδύγηση στην $\dot{\pi} \lambda \iota \kappa \dot{\iota} \kappa \alpha \tau \alpha \sigma \tau \rho \phi \dot{\iota} \kappa \epsilon \phi \alpha \lambda \alpha \dot{\iota} \sigma \upsilon$. Η άναγωγή κεφαλαίου φρενάρει την πτωτική τάση στο ποσοστό του κέρ-

δου μονάχα έφάνη γίνεται πώς χάρες άπου ή μέση όργανική σύνθε-
ση τών κεφάλαιου είναι χαμηλότερη. Άν έχουμε έπομένως να κάνουμε
με μονηριώδικες ήπτε διαρροές, αλλά με κλασικές περιπτώσεις αΐτη-
σης στο ποσοστό τού κέρδους εάν αποτελέσμα πώσης στην όργανική
σύνθεση τού κεφάλαιου, όφειλόμενης και στην καταστροφή κεφαλαίου
— καταστροφή έπιδόχ ής άξίας του, είτε συνδυάζεται με όλική κατα-
στροφή του είτε όχι.

Με τό να διαρρίψει την έννοια της διαρροής πούς εξοπλισμός, ό
Κίντρον καταγράφει συγχάτι την $\pi \alpha \rho \alpha \gamma \omega \gamma \iota \kappa \eta \delta \epsilon \alpha \delta \iota \kappa \alpha \sigma \iota \alpha$ (εάν ένόητα τών διαδικοικών έργασις κι άξιοποίησης) με
την $\alpha \nu \alpha \pi \alpha \rho \alpha \gamma \omega \gamma \iota \kappa \eta \delta \iota \alpha \delta \iota \kappa \alpha \sigma \iota \alpha$, πού έν άποτε-
λει μίαν ένότητα πραγματοποιήσης της υπεραξίας, σισσώρευσης τού κε-
φαλαίου κι επιστροφής όλων τών παραγμένων έμπροσμάτων στην πα-
ραγωγική διαδικασία. Με τό ν' άξιοποιή ή επενδυμένο στους διάφο-
ρους παραγωγικούς κλάδους κεφάλαιο και να πουληθούν στην τιμή πα-
ραγωγής τους τί έμπροσθέντα πού τού άνήκουν, πραγματοποιείται από
τό κεφάλαιο αυτό ό $\pi \epsilon \rho \alpha \xi \iota \alpha$, άσχετα άν τό πουλημένο έμπο-
ρεύματα μπαίνουν ή όχι στη διαδικασία άναπαραγωγής. Άν μπορεί τό-
τε να γίνεται λόγος για σάπιαξιση. Κι ή δουλειά για την παρα-
γωγή «είδων πολυτελείας» και πωλημάτων ύλικού από τό προεπιλεγμένο
υπερέρχεται (ή μέλλε της υπεραξίας) μπαίνει με τόν ίδιο τρόπο στην
κατανομή τού συνόλου της κοινωνικής υπεραξίας πώς μπαίνει ή δου-
λειά για την παραγωγή μέσων παραγωγής ή καταναλωτικών άγα-
θών για την άναπαραγωγή της έργατικής δύναμης υπερέργατα.

Όταν παραδίδει την παραγωγή ύλικού με τις κλίσεις, τούς
πολέμους και την έξαγωγή κεφάλαιου σ' άναπτυσσόμενες χώρες, ό Κίν-
τρον ό άφείλε ν' άποδείξει πώς ήγερσώπυει επένδυση κεφάλαιου
με μιά πού χαμηλή όργανική σύνθεση παρά τού Τμήμα Ι και ΙΙ (17).
Άν μπορεί να δώσει με τέτια άπόδειξη. Και γι' αυτό μένει άσκήσιμος
ό ίσχυρισμός πού πώς ή μονηριώδης τών έξοπλισμών μπορεί να στα-
ματήσει την άνοδο στην όργανική σύνθεση τού κεφάλαιου κι έπομένως
την πώση στο μέσο ποσοστό τού κέρδους (18).

Στό διότι του «1) ύλικός και πάλι μετ'όν τον πόλεμο, ό Κίν-
τρον άνι γι' άπδείξη παρυσάξει ένα μάτρωα. Ό Μπόρτκιεβιτς, είτε,
άπόδειξε πώς ή όργανική σύνθεση τού κεφάλαιου στο Τμήμα ΙΙΙ (πού
στην Μπόρτκιεβιτς άναφέρεται: στο αΐβη πολυτελείας) έν άπαι κριμάν
επ'έρας, στο μέσο κοινωνικά ποσοστό τού κέρδους (19). Πραγματικά ό
Μπόρτκιεβιτς διατύπωσε αυτόν τόν ίσχυρισμό (20). Όμως αυτός σιγί-
ζεται σέ μίαν παρρημιολία τού χαρακτήρα τών τιμών παραγωγής, πού
ό Μπόρτκιεβιτς πήρε για αμείς σέ χρυσό. Στην πραγματικότητα όι τι-

γι' αυτό μέναι άμετάβλητα και τό κέρδιον.
(22). 'Ο Μάρξ έδωσε τήν παρακάτω άπάντησι: «Καθώς βλέπουμε, αυτό τό άπόσταγμα ές διατυπώματα διόλου σωστά. Μά κι' άν παραβλέψουμε τήν τυπική φύση τής, τό άπόσταγμα αυτό μπορεί νά θεωρηθῇ άν άντ' γιά τόν όρο ποσοστό τοῦ κέρδους εάλουμε τών όρων ποσοστό υπεραξίας, όπως κι' έγινε σ' εἴη τούτη τήν έρευνα γιά τή σχετική υπεραξία. Καί ποικιλιμένοι γιά εἶδη πολυτελείας, οί τεχνικές πρόσδεσι μισροῦν νά δειγνύσαν σέ μέαν άνωθεν τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους, άφ' ου τό ποσοστό τοῦ κέρδους, σ' αὐτός τίς τρωίρες όπως καί σ' άλλες τίς άλλες μακίνας τῆς διεκτικασίας ἐξίσωτης δλων τών ἐκχωρηστικῶν ποσοστων τοῦ κέρδους κι' ἀναγνωγῆς τους στό μέσο ποσοστό τοῦ κέρδους. Ἐφόσον, σ' αὐτός τίς περιπτώσεις σημειωθῇ τάν ἀποτελεσματικὴν παραφερμένον ἐπιδράσεων, μετ' ἀλλαγῆς τῆς αξίας τοῦ σταθεροῦ κεφάλαιου σέ σχέση μέ τό μεταβλητό, ἡ έφόσον λιγιστέψει ἡ διάκρισις τοῦ χρόνου περιτροπής, σημειωθῇ ἀγλαθῇ μετ' ἀλλαγῇ σέ πρισταίς τῆς κυκλοφορίας, τό ποσοστό τοῦ κέρδους ἢ άνοῖται. "Κεῖται, ἡ ἐπίδρασις τοῦ εξωτερικοῦ ἐμπορίου ἐρμηνεύεται: παλὺ μονόπλευρα. Οὐσιώδη σημασία γιά τήν καπιταλιστικὴν παραγωγή ἔχει ἡ ἐξέλιξις τοῦ πριόντος σ' ἐμπορεύματα, καί καθὼς συνδέεται θετικῶς μέ τήν ἐπέκτασιν τῆς αγοράς καί τῇ δημιουργίᾳ τῆς παγκόσμιας αγοράς, ἀγλαθῇ μετ' ἀξιοτακτικῇ ἐμπόρου» (23).

'Ο Μάρξ διερευνᾷ ἔπειτα τήν αἰτία γιά τὸ λάθος τοῦ Ρικάρντο, πού εἶναι τὸ ὅτι μετῶν τοῦ Κέντρον καί τοῦ Μπόρτικεβιτς: «Μετ' οὐκλήτῃ τήν ἡμέρα εργατίας... εἶναι δοκίμουν τό γενικό ποσοστό τῆς ὑπερ-αξίας, ἀγλαθῇ τῆς παραγωγίας, άφού τό μερισμάτου εἶναι σέ μέσον όρου τὸ ἔσο. Αὐτό ἔχει ὑπόβῃ τος ὁ Ρικάρντο. Συγχέει ὁμως τὸ γενικό ποσοστό τῆς ὑπερξίας μέ τὸ γενικό ποσοστό τοῦ κέρδους (Σημ. Μαντέλ: 'Ο Μπόρτικεβιτς εἶπε καί τὸ γενικό ποσοστό τῆς ὑπερξίας κατέλκω, γι' αὐτό κι' ἄλλαξεν τὸ ποσοστό τῆς ὑπερξίας, μετατρέπονται τίς αξίας σὲ πρισταίς τῆς κυκλοφορίας σέ τιμές). Κατάβειναι πῶς έφόσον τὸ γενικό ποσοστό τῆς ὑπερξίας εἶναι παντοῦ τὸ ἔσο καί τὰ ἐμπορεύματα πωλοῦσθαι στήν ἀξία τους, τὰ ποσοστά τοῦ κέρδους πρέπει νά διαφέρουν, σιτούς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγῆς. Τὸ γενικό ποσοστό τοῦ κέρδους προκίπται ἀπὸ τὸ συσχετισμό τῆς συνολικῆς παραγμένης ὑπερξίας μετ' τὸ συνολικὸ κεφάλαιον τῆς κοινωνίας (τῆς τῆς τῶν καπιταλιστικῶν): Θεωροῦμε τὸ κάθε κεφάλαιον στήν κάθε κλά-δο παραγωγῆς τάν ἀπλῶς πῆγμα ἑνὸς ἁλικοῦ κεφάλαιου πού ἔχει τήν ἔξω ἐργασικὴ σύνθεσιν, τόσον σ' εἶ: ἀφορὰ τῇ σχέσιν, σταθεροῦ καί με-

παθλήτων κεφάλαιου, όσο σ' έχει άφορα τή σχέση κυκλοφορούντος και πάγιου κεφάλαιου... Είναι φανερό πως για τήν παρουσίαση, πραγματοποίηση και δημιουργία του γενικού ποσοστού του κέρδους απαιτείται να μετατραπούν οι άξίες σε τιμές παραγωγής που είναι διαφορετικές. Αντίθετα, έ Ρικάρντο βασίζεται στην ταυτότητα αξιών και τιμών παραγωγής επειδή συγχέει τó ποσοστό του κέρδους με κείνο της υπεραξίας. Δέν καταλαβαίνει επιμένως τή γενική μεταβολή που συμβαίνει στις τιμές των εμπορευμάτων προκαλώντας να γίνει πραγματικότητα τó γενικό ποσοστό του κέρδους. Παίρνει τó ποσοστό του κέρδους από κάτω από προστάχσει κι επομένως στα γράφοντά του γράφει και πάλι καθιερωό της αξίας...»⁽¹⁴⁾. Πρακτικά έ Μάρξ λέγει: «Η στραβή του αντίληψη για τó ποσοστό του κέρδους κάνει τó Ρικάρντο να παρερμηνεύει: ελπίδα τήν έπιρροή και άρα τó εξωτερικό έμπόριο, όταν δέν οδηγεί σε άμεσο φόνημα της διαστολής του εργατή. Δέν καταλαβαίνει πόσο σπουδαία είναι για τήν Άγγλία ή προμήθεια, π.χ., από φτηνών προϊόντων έλθων για τή διαμνηχική της, και ότι στην περίπτωση αυτή αναδειχθεί τó ποσοστό του κέρδους μέσο που πέφτουν οι τιμές, ενώ στην αντίστροφη περίπτωση μπορεί να πέσει τó ποσοστό του κέρδους άμέως κι όταν αναδειχθούν οι τιμές, κι άρα κι αν και στις δυο περιπτώσεις τó μαρκαμιατό δέν αλλάξει... Τό ποσοστό του κέρδους δέν εξαρτάται από τήν τιμή του κάθε εμπορευματού έμπορευματού αλλά από τή μόδα της υπερεργασίας που μπορεί να πραγματοποιηθή γ' ένα δοσμένο κεφάλαιο. Ό Ρικάρντο παραγνωρίζει τή σημασία της άγοράς κι από άλλες άπλεις έπειδή δέν καταλαβαίνει τήν ούσία του χρήματος»⁽¹⁵⁾.

Για τó Μάρξ δημιουργεί αξία ή άφηρημένη εργασία, ή εργασία δηλαδή που, ανεξάρτητα από τις ειδικές αξίες χρήσης που παράγει, παράγει έπίσης, τó μέρος της συνολικής εργατικής ικανότητας της κοινωνίας, ένα έμπόρευμα που όριεται στην άγορά τó προϊόντός του, πού ικανοποιεί δηλαδή μια κοινωνική ανάγκη. Από τήν άποψη τού συχματισμού της αξίας είναι άδιάφορο κατά πόσο έτα, ζυγιστοποιεί άνάγκη των εργατών ή των καπιταλιστών, τού κράτους ή μη καπιταλιστών παραγωγών. Κατά συνέπεια τó σύνολο της παραγωγής αξιών καθορίζεται από τó σύνολο της εμπορευματοικής παραγωγής, ανεξάρτητα από τή συγκεκριμένη αξία χρήσης των διαφόρων εμπορευμάτων κι επομένως ανεξάρτητα έπίσης από τή συγκεκριμένη τους θέση άπέναντι στο ποσοστό της αναπαραγωγής. Έπομένως τó κοινωνικό ποσοστό του κέρδους εξαρτάται από τó συνολικό έτος της άπλήρωτης εργασίας της υπερεργασίας, πού τó κοινωνικό κεφάλαιο κυριεύεται στην έμπορευματοική παραγωγή, $\alpha \nu \epsilon \xi \acute{\alpha} \rho \epsilon \eta \tau \alpha \acute{\alpha} \pi \acute{\omicron} \tau \acute{o} \nu \tau \omicron \mu \acute{\iota} \alpha$

ή παρὰ τὸ ὅτι ἡ γένεσις αὐτῆς. Ἐφόσον πᾶν ἀποτάλειμα τῆς ἀνά-
 ζου στὴν ὀργανικὴ σύνθεσιν τοῦ κεφάλαιου σὲ κάποιον τομέα (τῆς πα-
 ραγωγῆς ὑπάλαιψου, γιὰ παραδουλεῖν) μεγαλύνει τὸ σύνολο τοῦ κεφα-
 λαίου διότις ἡ αὐξηθῆς ἢ μείωσις τῆς ὑπερκερδοῦς, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι
 γὰρ πέσει τὸ μέσο κοινωνικὸ ποσοστὶ τοῦ κέρδους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ
 ποῦ εἶναι ἡ σχέση παραγωγικῆς κατανάλωσιν πρὸς τὴν ὅχι παρα-
 γωγικὴ κατανάλωσιν ἢ τῆς κατανάλωσιν πρὸς τὴ συντήρησιν. Ἐφό-
 ρουν ὅταν ἀποτάλειμα μείωσιν στὸ σταθερὸ κεφάλαιον ἢ αὐξησθῇ στὸν
 ὅγκο τῆς ὑπερκερδοῦς μειωθῇ ἢ ἀξία τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ κεφάλαιου
 σὲ σύγκρισιν μὲ τὴν ὀλικὴ μάζα ὑπερκερδοῦς πρὸς κληρονομίαν, τὸ κα-
 ταντικὸ ποσοστὶ τοῦ κέρδους ἀνεθίκεται, ἀνεξάρτητα ἀπὸ πυχὸν ματαδο-
 λῆς στὰς συσχετισμοὺς ἀνάμεσα πρὸς βιότοπος κατανάλωσιν παραγόμε-
 νων ἀξιών χρήσης. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποψη μὲ βεβαιότητα τοῦ Τμήμα-
 τος III γιὰ τὴν παραγωγὴ πολεμικοῦ ἐξοπλισμοῦ μπορεί νὰ ὁδηγήσῃ
 σὲ βίβωσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους ἢ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν πρῶσιν τοῦ
 μένου ἐφόσον ἡ ὀργανικὴ σύνθεσιν τοῦ κεφάλαιου στὸ Τμήμα III εἶναι
 χαμηλότερη πρὸς στοὺς ὑπόλοιπους κλάδους τῆς ἐμπορευματοκτικῆς πα-
 ραγωγῆς (πράγμα πού καταφάνετα εἶναι ἀδύνατον) ἢ ἐφόσον ὁδηγή-
 σαι ἔμμεσα ἢ ἔμμεσα σὲ μεγαλύτερη αὐξησιν τοῦ ποσοστοῦ ὑπερκερδοῦς
 ὅπ' ἑαυτὴν ὅτι συρρέειν διαφορετικὰ (πράγμα πού, ἐπὶς ἀξιογνήθηκα κλό-
 λας, εἶναι δυνατό μόνον σὲ λίγες περιπτώσεις).

3. Ἡ πολεμικὴ παραγωγὴ καὶ οἱ δυσκολίες ἐξιστολήσεως τοῦ κε- φαλαίου

Τρίτη βασικὴ ἀντινομία τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς,
 ποὺ ἐκδηλώνεται μόνον ἐάν ἡ τρέψιν αὐτῆς παραγωγῆς φθάσῃ σὲ μὴν
 ὀρισμένην βαθμίδα ὀριμότητος, εἶναι ἡ δυσκολία στὴν ἐξιστολήσιν τοῦ κε-
 φαλαίου, ἢ ἐπιμέσιν ἀπλοῦς π λ ε ς γ α ξ δ γ τ μ γ κ ε φ α λ α ἱ -
 ω ν πού δὲν μποροῦν πιά νὰ ἐπενδύσθῃν παραγωγικά. Ὅσοιο ἀποτε-
 λεῖ τῆς ἀναπτυγμένους καπιταλιστικῆς χῆρας ἀπὸ τὴν ἀπαρχὴν ἐνὸς
 τῆς ἐμπεριστατικῆς, ἐπὶ ἀπὸς μόνον καπιταλιστικῆς, ἐποχῆς μὲ
 πρηνετικὴν πρὸς ἔργα κτισθῆς, βιαιότερα στὴν περίοδο 1913 -1940
 μέγας ἐνδεχόμενα τὸ 1945. Ἐδῶ ἀκριβῶς φανερώμεται ἡ συγκατρι-
 νη λειτουργία τῶν μόνιμων ἐξοπλισμῶν — σ' ἀντίθεσιν ἐπὶ ἀπὸς μὲν
 νῆς πρὸς θάλασσαν στὸς ἐξοπλισμοὺς κυρίως ἀνα μέσο γιὰ νὰ ἐπεκτα-
 σθῇ οἱ δυσκολίες πρηνετικότητος ἢ ἐν κερδοῦς στὴν πρῶσιν τῶν μέ-
 σων ποσοστοῦ τοῦ κέρδους.

* Ἀς υποθέσωμε ἐνὸς ἡ συνολικὴ κοινωνικὴ παραγωγὴ ἀνέρχεται
 σ' ἓνα ὀρισμένον χρονικὸ διάστημα σὲ 400.000 μονάδες ἀξίας. Ἐνὸς ὅπαρ-

χρὴν τωσὶ χρόνῳ 60.000 ἀναξιοποίητοι κεφάλαια. Ἡ παραγωγή ἔχει τότε τὴν παρακάτω δομὴ ἀξίας:

$$\begin{array}{l} \text{I: } 120.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 220.000 \text{ I} \\ \text{II: } 80.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 180.000 \text{ II} \end{array} \quad \left. \vphantom{\begin{array}{l} \text{I: } 120.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 220.000 \text{ I} \\ \text{II: } 80.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 180.000 \text{ II} \end{array}} \right\} 400.000$$

* Ἀς υποθέσουμε ἐπίσης πῶς ἀπὸ τὰ 75.000π (37.500 πρὸ αὐτοῦ Τμήμα) τοῦ αἱ καπιταλιστῆς καταναλώνουν ἔχι παραγωγικά, ἕνα ἡμερήσιο ποσὸν, ὃς ποῖμα 8.000, ἀντιπροσωπεύει τὴν τιμὰ, τοῦ παίρνει τὸ ἄργον κεφάλαιο τὸν 60.000 μονάδων σὲν ποσὸν τῶν σὲν σύνολο τῆς αὐτονομικῆς ὑπεραξίας (26). Ἐν αἱ 60.000 μονάδες ἐπενδύσθων ἐκδομαίαι σὲν Τμήμα III καὶ ἐξασφαλίσουν ἕνα μέσο κέρζος 33% (κινητοποιήσων διπλασθὴ τῶσους ἐργατῆς ὥστε ἡ μέζα τῆς ὑπεραξίας ν' αὐξηθῇ κατὰ 30.000), τότε σημαίνονται, ἀπ' τὴν καπιταλιστικὴν ἀπόψῃ, μὲ $\kappa + \nu + \mu = \pi + \xi + \tau + \eta + \zeta + \omicron + \iota + \rho + \sigma + \mu + \pi + \varsigma$. Μεγάλυνσε τὸ συνολικὰ ἐπενδυμένο κεφάλαιο. Μεγάλυνσε ὁ παραγμένη μέζα ὑπεραξίας. Αὐξήθηκε ἡ ἀπαιχόλησας. Τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἶναι πῶς μέγιστο παρὰ πρῶν.

"Ὅσο ὑπάρχουν ἀναξιοποίητοι ἐφεδρεῖαι στὴν ἐκδομὰ — αὐτὸ εἶναι τὰ σημεῖα ἐκκινήματος γιὰ τοὺς μόνιμους ἐξπλίττους —, ἡ συγκεκριμένη ἀξία χρόνος τῶν 80.000 μονάδων πρόσθετος ἀξίας δὲ δημιουργεῖ κανένα ἐξέκδο πρόβλημα, ἔστω καὶ ἂν τὰ παραγόμενα σὲν Τμήμα III ἀγροθὰ αὐτὸ στὴν ἀναπαραγωγὴ καὶ ἐκύρυνση τοῦ σταθεροῦ κεφάλαιου μεταίνων ὥστε καὶ χρησιμεύουν στὴν ἀναπαραγωγὴ καὶ ἐκύρυνση τῆς ζωντανῆς ἐργατικῆς δύναμης. Ἡ ἐξίσωσις $\text{Ic} + \text{Iv} + \text{I}\mu = \text{Ic} + \text{IIc}$ σὲν $\text{IIc} + \text{I}\Delta\kappa$ ($\text{I} + \text{II} + \text{III}$) δὲν εἶναι ἀναγκαστικὴ. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο τὸ πρόσθετο κεφάλαιο, τοῦ χρησιμοποιεῖται σὲν Τμήμα III, νὰ χρησιμεύσῃ $\nu + \xi + \tau + \eta + \mu + \rho + \sigma + \mu + \pi + \varsigma$ μέσο παραγωγῆς, ἀλλὰ μπορεῖ ἀπεναντίας ν' ἀπορροφήσῃ ὑπάρχουσας καὶ ἔχι πλεῖρα ἀξιοποιήσιμες παραγωγικὰς δυναμικότητας, ἡ ἀπαιχόλησις μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ: τὰ νεοδημιουργημένα μέσα παραγωγῆς: ἀλλὰ μὲ ταυτόχρονα πῶς πλεῖρα ἀξιοποιήσας ὑφιστάμενων παραγωγικῶν δυνατοτήτων ἡ ἀξιοποίησις ἀξιοθέτων ἀποθεμάτων αὐτῶν πρῶτες ὡλες γιὰ τὴν τρέχουσα παραγωγὴ μέσων παραγωγῆς γιὰ τὸ Τμήμα II. Ἐπὶ, ὁ παρακάτω δὲν τερὸς παραγωγικὸς κύκλος

$$\begin{array}{l} \text{I: } 120.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 220.000 \text{ I} \\ \text{II: } 80.000\kappa + 50.000\nu + 50.000\mu = 180.000 \text{ II} \\ \text{III: } 45.000\kappa + 15.000\nu + 15.000\mu = 75.000 \text{ III} \end{array}$$

παραπλάττειται εἰς ἀπώλυτα δυνατὸς καὶ μπορεῖ μάλιστα νὰ ἐξελιχθῇ σ' ἕνα τρίτον παραγωγικὸν κύκλον

$$\begin{aligned} \text{I:} & \quad 126.000\text{€} + 51.500\text{€} + 51.500\text{€} = 229.000 \text{ I} \\ \text{II:} & \quad 84.000\text{€} + 51.500\text{€} + 52.500\text{€} = 187.000 \text{ II} \\ \text{III:} & \quad 60.000\text{€} + 18.000\text{€} + 18.000\text{€} = 86.000 \text{ III} \end{aligned}$$

Είχαμε ή συνολική αξία του αποπληρωμένου σταθερού κεφάλαιου (245.000) γνωρίζοντας αξίας στο δεύτερο κύκλο, 260.000 στον τρίτο) κι οι απαιτούμενες για τη συνολική αξία του σταθερού κεφάλαιου (245.000) να χρειαστεί να αντικατασταθούν αποπληρωμένα από την τρέχουσα παραγωγή του σταθερού κεφάλαιου (220.000 στο δεύτερο κύκλο, 229.000 στον τρίτο).

Όπως κι είναι άπλοτα απαραίτητο ή συνολική αξία του κεφάλαιου να εξασφαλιστεί διανομησιακά από την τρέχουσα παραγωγή και πραγματοποίηση υπεραξίας, αφού ή επιτάχυνση του πρώτης της ανάπτυξης επιτεύχθηκε με την αξιοποίηση ενός υπάρχοντος κύβου αλλά στην αναξιοποίηση χρηματικού κεφάλαιου. Όταν το συνολικό πλεονάζον κεφάλαιο δε ρίχνεται διαμέσως αλλά μόνο ελάχιστα στην παραγωγή του Τμήματος III, μπορεί να επιτευχθεί με επιτάχυνση στη συνολική αξία του κεφάλαιου που εξασφαλίζει την τρέχουσα παραγωγή και αξιοποίηση υπεραξίας, έτσι που τελικά όλα τα πλεονάζον κεφάλαια να τραβηχτεί στην αξιοποίηση. Αυτό σημαίνει πως ή συνολική αξία του τρεχούμενου καταναλωτικού σταθερού κεφάλαιου μπορεί να αναπληρωθεί μερικά με τα πλεονάζοντα κεφάλαια που εξαγοραζούνται στην κυκλοφορία και την παραγωγή, άρα όμως όπως συμβαίνει ένα μέρος των πρόσθετων μηχανών και πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται να μη έρχεται από την τρέχουσα παραγωγή αλλά από διαθεσιμα πλεονάζοντα. Η αξία των έμμεσων μέσων, πάντως, πραγματοποιείται στο σύνολό της, και δεν υπάρχει ιδιοκτητής ή παρεμβατιστών που να τα πουλά κάτω από την αξία τους. Μόλις αντικαταστήσουμε την πλασματική υπόθεση πως στο καθένα από τα τρία Τμήματα υπάρχει μετ'όλες καταστασιακή έπαιρία κι αρχίζουμε να σκεπτόμαστε ένα ξαναχρονόγραμμα της παραγωγής με επανάληψή της σ' ό-πάρχουσες, παρωδία ή αναντικατάστατες, επιχειρήσεις, βλέπουμε πως ή ανάπτυξη των πλεονάζοντων κεφαλαίων στην κυκλική πορεία της παραγωγής δε δημιουργεί καμιά αναντικατάστατη δυσχέρεια και δε συγχυτεύεται με τη λογική του πρώτου της αναπαραγωγής.

Τα πλεονάζον κεφάλαια ξαναποδοθεύεται παραγωγικά μενόμεν έ-ρ-υ-ον ως εξασφαλιστή ή απόδοτικότητα στην πύλη. Ήν κρόσθη, ή ή-ση, δημιουργεί αρχικά, μερικά με τους πόρους και μερικά με τα θέ-ματα, το κράτος. Ο Κόζλιν έχει δικαίω σ' αυτό το σημείο (27). Έξωθεν έτσι μεγαλώνει ή έμμεση παραγωγή καθώς και το εισόδημα που κέρδη δημιουργεί, ή πληθυσμός μπορεί να διατηρείται σε μέ-ον πραγματική ανάπτυξη της οικονομίας, που βλέπει υπάρχοντα παρ-

καίς επάρχεις σέ μηχανές, πρώτες ύλες κι εργατικά χέρια. Ό Εόζικ θέθει α πλανόδιον βουκ μιλάει γιά «καταστροφή» τού κεφάλαιου στην πολιτική οικονομία. Γιατί τό αναξιοποιίετο κεφάλαιο, έφάρει χρησιμοποιοηή γιά τήν παραγωγή υπεραξίας, δέν καταστρέφεται, αλλά αξιοποιείται.

Όσοι καί μπορούμε ν' αποδεχτούμε τόν ισχυρισμό τού Σόρος Νάινγκερ πώς ημαρξιστές καί τελευταία όλοι τιά πολλοί όπτοι οικονομολόγοι καί πολιτικοί έπιδείχνουν ότι οι εξοπλισμοί έχι μόνο έάν ύποθεση τισήν τήν οικονομική ανάπτυξη, αλλά τελευταία (;) τήν υπονομιότυση σοφοράν (25). Η επιχειρηματολογία αυτή παραβλέπει τό κ α ν τ ρ ι κ ό πρόβλημα τών πλεονάζόντων κεφαλαίων (26).

Η άσπική δυσχέρεια, όμως, ξανάρχεται στο πρωταίριο μόλις συμπληρωθή ή απορρόφηση τών υφιστάμενων επάρχειών σέ μηχανές, πρώτες ύλες κι εργατικά χέρια στην παραγωγική διαδικασία. Έότε αρχίζουσι πάλι νά ισχύουν σχέσεις αναλογικότητας πού έάνη τους είναι ότι τό κάθε Έν ήμα μπορεί ν' αγοράσει από τ' άλλα μονάχα τόση άξία έμπορευμάτων βουκ πουλάει σ' αυτό. Η άξία βηλαστή τών παραγόντων στο Έν ήμα ΙΙ έμπορευμάτων πρέπει νά καλυφτή όλοκληρωτικά με κρατήσεις από τή συνολική κοινωνική υπεραξία καί τό συνολικό κοινωνικό μισθολόγιο. Αν υποθέσουμε γιά λόγους απλοποίησης πώς τό κράτος επιβαρύνει τόσος τό μισθολόγιο όσο τήν υπεραξία μέ τόν έίκο φορολογικό συντελεστή (ές ποῦμα 25%), καταλήγουμε στόν παρακάτω τύπο:

$$III - Ivχ + Iπχ - IIvχ + IIπχ + IIIvχ + IIIπχ.$$

Μπορούμε νά περιωσώσουμε τήν άξία τού ΙΙ αναλυτικά:

$$IIIc + IIIn + IIIm - Ivχ - Iπχ + IIvχ - IIπχ - IIIπχ, \text{ έπ' } \text{όπου προκύπτει:}$$

$$IIIc + IIIn(1 - \chi) + IIIm(1 - \chi) = Ivχ - Ivπχ + IIvχ + IIIπχ, \text{ ή, υποκαθιστώντας 25\% από } \chi:$$

$$IIIc + 75\% \text{ από } IIIn + 75\% \text{ από } IIIm - 25\% \text{ από } Iv + 25\% \text{ από } Im + 25\% \text{ από } IIv + 25\% \text{ από } IIπ.$$

Με άλλα λόγια: Για νά τελέσέ σέ ισορροπία τό σύστημα, πρέπει ή μόνην εξοπλιστική παραγωγή νάχει τόσων έκταση πού ή συνολική άξία τού βανταγμένου στόν εξοπλιστικό τμήμα σταθερού κεφάλαιου σόν τό καθαρό μισθολόγιο τών άπασχολούμενων σ' αυτόν τήν τμήμα εργατών σόν τό καθαρό κόστος τών παραγωγών εξοπλισμού νά μήν είναι ώς τε ψηλότερα όττε χαμηλότερα από τούς φόρους πού επιβάλλουν τό εισόδημα εργατών καί κατατελιστών στή δυό άλλα Τμήματα. Η κλασική, περιορισμένη, στή Τμήματα Ι καί ΙΙ, εξίσωση αναλογικότητας άναπροσαρμόζεται τότε ώς εξής:

$Ic + Iv + Im = Ic - IFe + IIIc + Im (1 - \chi) \delta - IVm (1 - \chi) \delta +$
 $IIIm (1 - \chi) \delta$, απ' όπου προκύπτει ότι:

$Iv + Im\chi + Im(1 - \chi)\chi\gamma = Ic + IIIc + IVm(1 - \chi)\delta + IIIm(1 - \chi)\delta$.
 δηλ. το άκαθάριστο μισθολόγιο των απασχολούμενων στο Τμήμα I εργατών κι η συνολική, μη επανδρωμένη στο νέο σταθμό κεφάλαιου, υπεραξία που δημιουργείται σ' αυτό το Τμήμα (όσο πλεονάζοντος, δηλαδή άκαθάριστη υπεραξία) πρέπει να είναι ίση με τη δημιουργούμενη στ' άλλα δύο Τμήματα ζήτησης για νέα μέσα παραγωγής. Έφασον η ζήτηση αυτή δημιουργείται τόσο στο Τμήμα II όσο στο Τμήμα III, η έξοδος παραγμάτων άναφέρεται στο άκαθάριστο μισθολόγιο και την άκαθάριστη υπεραξία κι έχει στο καθαρό μισθολόγιο και την καθαρή υπεραξία (έξον για τη συσσωρευμένη στ' α. Πάντως η άναλλαγή μπορεί να γίνει μανάχα μ' έμπορεύματα του Τμήματος II κι όχι μ' έμπορεύματα του Τμήματος III.

Πώς π' συνθήκες άπασχόλησης τεχνικής προόδου, άναρχόμενης οργανικής σύνθεσης του κεφάλαιου κι αύξανόμενου ποσοστού υπεραξίας οι όροι τούτοις ίσορροπίας άνατρέπονται, άκριβώς όπως συμβαίνει σ' ένα σύστημα με δύο Τμήματα, αυτό άπορρέει από την άπώτερη λογική του συστήματος, όπως και καταδείχτηκε στο πρώτο μέρος κύτου του κεφαλαίου. Δότι οι φόροι που επιβαρύνουν μισθολόγιο κι υπεραξία άποτελούν άποφαινόμενα: Έχουν σ'αυτούς προοπτική την πλήρη πραγματικοποίηση της υπεραξίας κι πλήρη πλήρωση του μισθολόγιου, μόνον άναλογική δηλαδή παραγωγή στο Τμήμα I και II, που συνιστάται να μην υπάρξουν άδυσάλευτα έμπορευματικά ύπόλοιπα. Παρουσιάζεται όμως και μια πρόσθετη δυσχέρεια, που έφορα την άνάγκη να κρατηθεί στοιχηρό η άναλογικότητα άνάμεσα στο Τμήμα III άφενός και τα Τμήματα I και II άφετέρου. Αυτό π' έθεται π' σημαίνουν ότι ο μόνιμος έξοδος έμπορεύων τον ετήσιονικό κύκλο μανάχα όσο υπάρχει πλεονάζον κεφάλαιο μαζί μ' άναξιοποίητα μέσα έργας κι άναπασχόλητα εργατικά χέρια. Η έπιρροή αυτή μπορεί να είναι σημαντική και μετά την παραγωγή της πλήρους άπασχόλησης — τόσο στη λεγόμενη πολεμική οικονομία, όταν με άμεσολή των έκαλυγμένων άνάμεσα στα τρία Τμήματα δεν έγγράφεται πια άπαρχής η διεγερμένη άναπαραγωγή των άνακατασκευών έξοφμένων κι έμφανίζεται π.χ. ένας κύβλος πισωδρομικής άναπαραγωγής, όσο και κάτω από κακονομικές συνθήκες, όπου ο μόνιμος έξοδος έμπορεύων αλλάζει τη σχέση άνάμεσα στο συνολικό κοινωνικό μισθολόγιο κι τη συνολική κοινωνική υπεραξία, έπιφέρει δηλαδή μόνον αύξηση στο γενικό ποσοστό της υπεραξίας. Τότε μπορεί κάλλιστα να συμβεί π' συνθήκες αύξουσας άπασχόλησης κι αύξανόμενου μισθολόγιου

(δγ: μέγε ἀκαθάρτου ἀλλὰ καὶ καθαροῦ), θπικς προσκύπτει ἀπὸ τῆ καθαρότητος στοιχείαι:

II ρ θ τ ο ς κ ὠ κ λ ο ς (ἀ κ θ ὁ ρ ι σ τ ο εἰ σ ῥ ῥ η μ α τ ῶ ν
κ ο ς ν ω ν : κ ὠ γ τ ᾶ ξ ε ω ν).

$$I: 120.000c + 48.500v + 48.500m$$

$$II: 80.000c + 48.500v + 48.500m$$

$$III: 10.000c + 3.000v + 3.000m$$

$$100.000 \quad 100.000$$

Ἡ ἀγορὰ εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ σὲ συνολικὴ ἀξία 15.000 μονάδων ἐξα-
πρατίζεται μὲ φόρους καὶ ἐπιβαρύνειν τὸ ἐργατικὸ εἰσόδημα κατὰ 10%,
τὴν ὑπεραξία κατὰ 6%. Ἡ τελικὴ εἰκόνα καὶ πρῶτον παρτηρητικοῦ νό-
κλου παρουσιάζεται τότε ὡς ἑξῆς:

II ρ ῥ τ ο ς κ ὠ κ λ ο ς (α κ θ ἀ ρ ὀ εἰ σ ῥ ῥ η μ α τ ῶ ν κ ο ς
γ ω ν : κ ὠ γ τ ᾶ ξ ε ω ν)

$$I: 120.000c + 43.650 \text{ καθαρά } v + 46.590 \text{ καθαρά } m + 7.760 \text{ φόροι}$$

γ: ἀγορὰ III

$$II: 80.000c + 43.650 \text{ καθαρά } v + 45.590 \text{ καθαρά } m + 7.760 \text{ φόροι}$$

γ: ἀγορὰ III

$$III: 10.000c + 2.700 \text{ καθαρά } v + 2.820 \text{ καθαρά } m + 480 \text{ φόροι}$$

γ: ἀγορὰ III

$$90.000$$

$$94.000$$

$$16.000$$

Δ ε ὠ τ ε ρ ο ς κ ὠ κ λ ο ς (ἀ κ θ ὁ ρ ι σ τ ο εἰ σ ῥ ῥ η μ α
τ ῶ ν κ ο ς ν ω ν : κ ὠ γ τ ᾶ ξ ε ω ν)

$$I: 123.000c + 50.000v + 50.000m$$

$$II: 82.000c + 50.000v + 50.000m$$

$$III: 13.000c + 4.000v + 4.000m$$

$$104.000 \quad 104.000$$

Ἡ ἀγορὰ εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ σὲ συνολικὴ ἀξία 20.000 μονάδων ἐξα-
πρατίζεται μὲ τοὺς φόρους, καὶ ἐπιβαρύνειν τὸ ἐργατικὸ εἰσόδημα μὲ
12%, καί τοις καπιταλισταῖς μὲ 7%. Ἡ τελικὴ εἰκόνα τῆς κατανόμης
τῆς ἀξίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων σὺν θεότεροις κύκλοι διαμορφώνεται τότε
ὡς ἑξῆς:

Δεύτερος κύκλος (καθαρά εισόδημα των
κοινοτήτων τ' έξ εω ν)

I: 123.000ε + 44.000 καθαρά ν + 46.400 καθαρά m + 9.600 φόροι
γι' άγορά III
II: 83.000ε + 44.000 καθαρά ν + 46.400 καθαρά m + 9.600 φόροι
γι' άγορά III
III: 12.000ε + 3.500 καθαρά ν + 3.700 καθαρά m + 800 φόροι
γι' άγορά III

11.500

16.500

20.000

Το άναθήριστο μισθόλγιο αύξήθηκε από τον έναν κύκλο στην άλ-
λο κατά 4.000 μονάδες άξιας. Το καθαρό μισθόλγιο αύξήθηκε έποχως
κατά 1.000 μονάδες άξιας. Κι όμως το κοινωνικό ποσοστό ύπεραξίας
αύξήθηκε από 101,4% πρὸς 105,5%.

Κατά τ' άλλα, ε μόνιμος έξοπλισμός σημαίνει άνακατανομή των
κερδών σε όφελος των έξοπλιστικών επιχειρήσεων — που είναι κυρίως,
κι ίσως κι άποκλειστικά, επιχειρήσεις του τμήματος I — και σε βάρος
των επιχειρήσεων του Τμήματος II. Άν υποθέσουμε έτι: πὸς επιχειρή-
σεις που άσχολούνται με την παραγωγή του Τμήματος III αύξουν
όλες στο Τμήμα I, τότε ή καθαρή ύπεραξία που κερδές έξοπαλίσουν
στον πρώτο κύκλο είναι ίση σχεδόν με την άναθήριστη ύπεραξία του
Τμήματος I, και στο δεύτερο κύκλο (30.100 μονάδες άξιας) ύπερέχουν
άπέναντι στην άναθήριστη ύπεραξία του Τμήματος I τόσο στον πρώτο
όσο και στο δεύτερο κύκλο (30). "Έτσι, από το δεύτερο κύκλο και πέρα
ή καταπιστευτική συμβολή στον έξοπλισμό θάρναι άποκλειστικά τους κα-
πιταλιστές του Τμήματος II, ενώ οι έξοπλιστικές δαπάνες, που κατα-
βάλλει ή εργατική τάξη, ισοδυναμούν με μιάν αύξηση στὸ ποσοστό της
ύπεραξίας. "Έτσι, οι καταπιστές του Τμήματος I ώφελήθηκαν διπλά
απὸ τους έξοπλισμούς — σὲ βάρος της εργατικής τάξης και σὲ βάρος
των καταπιστών του Τμήματος II. Είχε απόλυτο έλεος ή Γέζα Ασύ-
ξαστοργία, όταν έγραφε: "Τὸ στα πριν τὰ θεωρούνταν τίκονομίες των
έργιστων και των μικρομεταίων τάξεων, και με τὰ ταμίαι και τὲς τρέ-
μετες τὰ είνεσαν τὸ κεφάλαιο στην άναζήτηση ύποταγήτων επένδυ-
σης, τώρα μετατρέπονται στὸ χέρια του πρώτου σὲ ζήτηση και θυσινό-
τητα επένδυσης γιὰ τὸ κεφάλαιο. "Και πλέον, τὴ θέση τὸς μεγάλου άρι-
στῶς οργανωμένου και χρονικῶς διαφοροποιημένου ζήτησεν γιὰ δι-
πορεδματα, που σὲ μεγάλα βαθμοὺς μποροῦν νὰ ικανοποιηθοῦν και με τὴν
άπλη έξοπευομενική παραγωγή κα έπομένως θὲ τὰ ἦσαν ταύτιστα γιὰ
τὴ συνθήρηση του κεφαλαίου, παίρνει τόση ή συμπαινωμένη, και σφι-

παράς ζήτησιν του κράτους. Καίτοι από την πρώτη στιγμή είναι την απόλυτη προτεραιότητα στη μεγάλη βιομηχανία κι έτσι δημιουργεί συνολικές προοπτικές για την παραγωγή υπεραξίας και τη συσσώρευση. Παράγοντας τη μαζική των μιλιταριστικών παραγγελιών του κράτους, ή συμπληρωμένη άμεσως κι άμεσα, είναι η καταναλωτική απειλευθρόνωση από τις δεινοκρίσεις και την αλθιερσία της άμεσης κατανάλωσης κι εξοπλίζεται με μια σχεδόν ασταματημένη κατανάλωση, με μια ικανότητα για ρυθμική ανάπτυξη. Κι ο μοχλός για την κίνηση αυτή, την ασταματημένη και ρυθμική, της παραγωγής για εξοπλισμούς βρίσκεται στα χέρια του ίδιου του κεφαλαίου — διαίρεση της νομισματικής μηχανής του κοινοβόλου και του επιπορευμένου με τη διόλωση της λογέμενης κινήσεως γνώμης τύπου. Για το λόγο το οποίο αυτό πεδίο της καπιταλιστικής συσσώρευσης παρουσιάζεται αρχικά σαν έναν γι' απεριόριστες μεγάλους. Έκτις ένας οι άλλες δυνατότητας πώλησης και δραστηριοποίησης του κεφαλαίου εξαρτώνται από μέγας θαλάμους από ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα που δεν εξαγγύονται από το κεφάλαιο, ή παραγωγή για τις ανάγκες του μιλιταρισμού είναι πεδίο που ή κοινωνική κι αδικαιωτική προσιωμένη διαίρεση της φαίνεται να εξαρτάται από κύρια λόγο από τη θέση του ίδιου του κεφαλαίου» (31).

4. Η μονιμοποίηση των εξοπλισμών κι οι δυνατότητες μακροπρόθεσμης ανάπτυξης του ύστερου καπιταλισμού

Τα δυο λέγεται παραπάνω εξηγούν μαζικά γιατί για μια μαζική περίοδο μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ο μέγας εξοπλισμός αποτέλεσε πραγματικά έναν από τους πιο βασικούς μοχλούς για ν' αναπτυχθεί η πρόκληση των πλεονάζοντων κεφαλαίων, αλλά επίσης γιατί ή παραγωγή όπλων συνέβαλε σε τεράστιο βαθμό στην επέκταση της τεχνολογικής ανάπτυξης (32). Έπειτα πόσο σημαντικό ή ρόλος των εξοπλισμών άνηκε κι ένα μη καπιταλιστικό συνταξιοδότη κράτος. Μια παραινέση κι άμεση κι κατά πόσο ο μέγας εξοπλισμός μπορεί τ ε λ : κ κ να εξουδετερώνει τις τάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής προς την κρίση και την κατάρρευση και να εξασφαλίζει ένα σχετικά γρήγορο ρυθμό ανάπτυξης.

Οι πρώτοι οικονομολόγοι, που επικαλούνται για το λόγο τις απόψεις του Μάρξ και του Ένγκελς για μια καταρριπτική ανάπτυξη, ήταν ή Νατσάλι Μοσκόφσκι (1943) και ο Ουόλτερ Όσους (1944). Ο τελευταίος χειρίστηκε το θέμα τόσο εγγύτερα συστηματικά, με το ψευδώνυμο Τ. Ν. Μάου, κι έφτιαξε τον όρο της κινήσεως πώλησης οικονομίας που όμως πάλι χαρακτηριστικά χρησιμοποίησε το Γενάρη 1944 ο πρόεδρος

της Ήξενταλ Μάτορς κι έπειτα ύπερργός Άλμόντς τών ΗΠΑ Τσάρλς Νόλσον (43).

Η άπεχειρριζομένη της Μοσκόβικα ήταν ως εξής: «Η ίκανότητα για επέκταση της μὲ πολεμικὴς οικονομίας, της παραγωγῆς θαλάσσις χρειάζομένων ειδών, εξαρτῆται ἀπὸ τὸ εἰσποικὸ εἰσπρεθε εἶδος λαοῦ. Ὅταν αὐτὸ κρατῆται χαμηλὸ, περιοποθῆζεται κι ἡ ἀνάπτυξη της εἰς μιχατίας εἰδῶν παραγωγῆς καὶ κατανάληψης. Εἶναι στενὰ ἐπιδείκνεις τὰ περιθώρια γὰρ τὴν ἀποδοτικὴν αξιοποίηση τοῦ κεφάλαιου στὴ μὴ πολεμικὴ διομηχανία. Τὰ κεφάλαια μεγαλώνει: πολλὰ πὺς γρήγορα ἀπὸ τὴς δυναπότητες ἀξιοποίησης τῶν. Τὸ γοργὰ ἀναπτυσσόμενα κεφάλαια λαχιαρὰ πείθεται θύασης καὶ νὰ μὴν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀνεπαρκῆ ἀγοραστικὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ. Γυρεθεὶ πεθεὰ παραγωγῆς μ' ἀπεριόριτες δυναπότητες ἐπένδυσης. Ἐνὰ τέτοιον ἰδιανὸς ἀνταγμα τὸν προσφέρει ἡ πολεμικὴ διομηχανία. Ἐφόσον ἡ παραγωγή χρειάζομενων εἰδῶν δὲν μπορεί νὰ θεωρηθῇ ἀρκετὰ σὺν ἀποτέλειαις της περιστομένης ἀγοραστικῆς δύναμης τοῦ λαοῦ, τὸ κεφάλαιον, ὅσο φιλεργηκὸν κι ἂν εἴναι, πρέπει νὰ στραφῇ εἰς τὴν παραγωγήν ἑνῶνων θανάτου. Στὴς δοσμένες σὲ μισρα πυθῆρας δὲ θρίσκει ἄλλη δύναπότητα ἐπένδυσης. Ἄν σὺς χρόνιος ἀπὸ τῆς τοῦ καπιταλισμοῦ προοιούταν κι οἱ διομηχανίες εἰδῶν παραγωγῆς καὶ κατανάληψης, εἰς τὴν ἀποχὴ της παραμῆς τοῦ καπιταλισμοῦ πρέπει ἀναγκαστικὰ ν' ἀναπτυχθῇ προπάντων ἡ πολεμικὴ διομηχανία. Τὴν ἀνάπτυξη της εἰρηρικῆς διομηχανίας ἐμποδίζουν ἡ ἀνεπάρκεια της χρηματικῆς ἀποταξομετικῆς ζήτησης κι οἱ δυσκολίες εἰς τὴν πώλησιν. Ἡ ἀνάπτυξη της πολεμικῆς διομηχανίας δὲν ἔχει: ἀπὸ τέτια ἐμπόδια. Ἄρκε νὰ ὑπάρχει ἀπελὶς πολέμου κι ἡ πολεμικὴ διομηχανία μπορεί ν' ἀναπτυχθῇ μ' ὁλότελα εἰσπορευτικὸν ρυθμὸν καὶ με μὲν ἀγνωστον μέχρι σήμερα κι ἀπροσδόκητα ἔκτονη ἀγνῆς (44). Σ' ἄλλο σημεῖο γράσκει: «Ἡ προώθησις τοῦ καπιταλισμοῦ σὺ μὲ καπιταλιστικὸν χῆρον ἀποτελεῖ, ἀκριβὲς ὅπως κι ἡ ἐξιοποίηση τῶν τεχνικῶν ἐφευρέσεων, μονάχα παράγοντα ἐπιβρόδυνσης τῶν κρίσεων. Μετὰ τὴν δολοφῆρσιν της προώθησης σ' κρίσεις πρέπει νὰ γίνων πὺς ἔκτονες. Τὰ πράγματα διαφέρουν διὰ τὰ ὑπερσυσσωρευμένα κεφάλαια χρησιμοποιοῦνται: γὰρ τοὺς ἐξοπισμοῦς. Ἴκει: ἀπορροποῦνται κεφάλαια δόχως νὰ χρειασθῇ ν' αὐξηθῇ ἡ κλίμακα της παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς καὶ κατανάληψης κι ἐπομένως κι ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις της κοινωνίας. Πιὰ: σὲ ζήτησις οὕτοι προσορὰ γὰρ τὰ προϊόντα της πολεμικῆς διομηχανίας ἀπάρχει: εἰς τὴν ἀγορά. Ἡ πολεμικὴ διομηχανία δὲν ἐξισπρεσεῖ τὴν ἀγορά καὶ δὲν ἐξαρτῆται ἀπὸ τὴν ἀπορροφητικότητα της. Τὴς παραγγελίες κάνει καὶ οἱς παραλαβὰς προδίδει τὸ κράτος. . . Ὅπως ἡ ἀνάπτυξη της πολεμικῆς διομηχανίας δὲν ἀποτρέπει τὴς ἀπελὶς τοῦ διμμεργεῖ ἡ καπιταλιστικὴ οἰ-

κονομία. Άντι γὰρ τὴν ἀπειλή, ἐκινήθη με τὴ μορφή τῆς κρίσης ὑπάρχει ἡ κρίσις με τὴ μορφή τοῦ πολέμου (35). Γιὰ τὴ Ναταλί Μασκόφσκα δύο εἶναι τὰ ἑρσι ἀναπόφευκτα ποὺ ἔξω μπορεί νὰ ξεπεράσει ἡ προσωπομανεῖ ἀπὸ τοὺς μόνιμους ἐξοπλισμοὺς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας: Ἡ ἀπόλυτη ἐξαθλίωσις τοῦ πληθυσμοῦ (ἐξολοθὴ τὸ τμήμα τῆς πτωχολογικῆς ἀναπαραγωγῆς, ὅπου ἡ μακρομένη παραγωγὴ τῶν Τμήματος II δὲν ἐπιτρέπει πλέον τὴ φυσικολογικὴ ἀναπαραγωγὴ τῆς ἐργατικῆς δύναμης καὶ ὁδηγεῖ ἀπὸ συνήθεια ἐπίσης σὲ μιὰν αὐθιγὴ μείωσις τῆς παραγωγικότητος καὶ ἐνταυκύνει τῆς ἐργατικῆς στὸ Τμήμα III) καὶ ἡ ἔργο-πολὺ ἀναπότρεπτη τάσις τοῦ θρόνου καὶ ἐξοπλισμοῦ νὰ προκαλεῖται τὸ ἑξοπλισμὰ ὑπερκαλιπτικῶν πολέμων.

Γιὰ τὸν Τ. Ν. Βάνς οἱ μόνιμοι ἐξοπλισμοὶ εἶναι προπάντων μέσο νὰ ἐξασφαλίστῃ ἕνας μεγάλος βαθμὶς ἀποσχόλησης. Ἡ ἀδελφόμενη συσσώρευσις τοῦ κεφαλαίου ὁδηγεῖ, ὅχι πιά στὴν αὔξησιν τῆς ἀναγίας, ἀλλὰ στὴν πτώσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου (36). Ἡ μονιμοποίησις τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεί ἐπίσης νὰ σταματήσει πρόσκαιρα, ἀλλὰ ὅχι καὶ μόνιμα, τὴν ἀνοδοὺ στὴν ὀργανικὴ σύνθεσις τοῦ κεφαλαίου (37). Ἡ αὔξησις στὴν ὀργανικὴ σύνθεσις τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ ἀντίστοιχη τάσις γιὰ τὴν πτώσιν στὰ μέσα ποσοστῶ τοῦ κέρδους εἶναι τὸ σκεπὶ τοῦ διαρκιλοῦς τοῦ κρέμασι πάντω ἀπὸ τοὺς μόνιμους ἐξοπλισμούς.

Ὁ Βάνς εἶναι, λοιπόν, πιά προσεκτικὸς ἀπὸ τὴ Μασκόφσκα, ἀλλὰ συμπεραίνει μιὰ βασική τῆς τλήνῃ: Ἀπορριπνέται καὶ αὐτὸς τὸ Τμήμα III ἀπὸ τῆς ἐπιπτώσεως στὰ Τμήματα I καὶ II. Δὲν ἀξιοῦται τίς μακροπρόθεσμες ἐπιβιώσεις τῆς μονιμοποίησιν τῶν ἐξοπλισμῶν στὸ σύνολο τῆς ὑπεροκαπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Δίχως αὖν νὰ λάβουμε ὑπόψιν μας τὴν ὀργανικὴ περιπτώσιν τῆς πτωχολογικῆς ἀναπαραγωγῆς, τὴν τελευτὴ ἐξολοθὴ φάσις τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας, εἶναι καὶ πάλι πρὸς τὴν ὑπόψιν πῶς οἱ μόνιμοι ἐξοπλισμοὶ μποροῦν νὰ προχωρήσουν ἀπερίοιστα. Στὴν καπιταλιστικὴ τρόπο παραγωγῆς καὶ ἡ ἐξοπλιστικὴ οἰκονομικὴ ἀποτελεῖ μέσο πρὸς σκοπὸ καὶ ὅχι αὐτοσκοπὸ. Σκοπὸς εἶναι γιὰ τοὺς καπιταλιστὰς ἡ πραγματοποίηση κέρδους, ἡ συσσώρευσις κεφαλαίου γιὰ τὴν ἐξπρόάγει κέρδων, καὶ ὅχι ἡ συσσώρευσις γιὰ χάρις τῆς συσσώρευσης. (Ὅταν περισσότερον ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐξοπλιστικῆς προσπάθειας ἀπειλεῖ νὰ μειώσῃ τὰ καθαρά κέρδη τῶν γιγάντιων ἐπιχειρήσεων (ἑστὸς μεγαλύτερος ἐξολοθὴ εἶναι τὸ φορολογικὸ θάρος ποὺ ἐπιβάλλεται), τότε πιά ἔντονη γίνεται καὶ ἡ ἀντίστασις αὐτῶν τῶν ἐπιχειρήσεων στὴν καμπτέρω διεύρυνσιν τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας (38). Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας συνεπάγεται ἐξίτησις μιὰν ἀνεπαρκανομῆς τῆς ὑπερ-αξίας σ' ὅφελος ἐνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ μεγάλων ἐπιχειρήσεων καὶ τὸ θάρος ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ ἄλλων καπιταλιστῶν, γι' αὐτὸ ἡ ἀνέκδοσις

διαύρυνση του Τμήματος III (ή διδάσκητη δηλαδή αΐζη, των φαρμακικών θαρών) από ένα σημείο και πέρα έγκυβενίζει εκ κέρση παλ-
λών καπιταλιστών κι απειλεί ένα μεγάλο μέρος της καπιταλιστικής τά-
ξης με την πτώχευση. Από ένα σημείο και πέρα ή ανάπτουσα της πολε-
μικής παραγωγής δέχεται έπομένως εκ πολιτικής και κοινωνικής εντά-
σεις κι άνταγωνισμούς μέσα στην καπιταλιστική τάξη — άκριβώς όπως
βγαίνει τις άντιθέσεις άνάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία και έπο-
τέλεσμα της μεγάλης άπασχόλησης που συνεπάγεται και καθ' εναί την
εργατική τάξη. Διπλασιάζονται λοιπόν κι συμπιέζονται πάλι μ' έξαρτη-
ση τις περιπτώσεις γενικευμένου πολέμου και φασισμού ύπάρχουν ένο-
γενή, άντικειμενικά, κοινωνικά όρια γι'α την άπεριόριστη άνάπτυξη μιας
μόνης έξουλιστικής προσπάθειας.

Αν άποκλείσουμε την ύπόθεση των Μισοκόσμου και Εύας ότι ή
α β ζ η σ η στην άπασχόληση συνδέεται στη μόνη έξουλιστική οί-
κονομία με π τ ω σ η στο έσωτικό άπόπεδο — ή υπόθεση αυτή δε
συμβιβάζεται με τη λογική του καπιταλισμού που μεταβάλλει την έρ-
γατική δύναμη σ' έμπορεύματα του έθνους την τιμή άπηρεάζουν οι συν-
θήκες στην άγορά, κι ούτε έπιβεβαιώνεται από τις έξελίξεις στο Τρίτο
Ράιχ, αλλά οι δύο συγγραφείς καταφέρνουν συγγένει την αΐζη στο
ποσοτό της ύπεραΐζας με την πώση στους πραγματικούς μισθούς (37) —
τότε προσκύπτει φυσικολογικά ότι μια έξουλιστική έρασημερότητα, πού
παροδικά λιγοσταίνει τις συγκριτικές διακυμάνσεις του καπιταλισμού,
έπιδρά τεχνικώς στη συσσώρευση του κεφαλαίου στη Τμήματα I και II.
Προκαλεί τότε λίγο-πολύ καθάρ εκ κλασικά συμπτώματα της συγκ-
κριτικής άνάπτυξης — ύπερσυσσώρευση, πώση στο ποσοτό του κέρτους,
μείωση στην άξιοποίηση της άναμικότητας, κλπ. ή ή έξουλιστική στο
κεφάλαιο II πάλι ο μόνιμος πληθωρισμός άποτελεί μίαν άπάντηση του
όστερου καπιταλισμού σ' αυτά εκ προβλήματα, πώς οι έξουλιστικές έρ-
πάνες ύπόσο εόθύνονται μονάχα για ένα ποσοτό (που μειώνεται μέ-
λιστα) της πληθωριστικής αΐζης του χρήματος, κι έτσι μακροπρόθε-
σμα ή πληθωριστική σπράχνει προς μια καταστροφή που ή πώλημη οί-
κονομία δεν είναι σε θέση ν' άποτρέψει.

Φρονούμε, σ' άντίθεση με το Εύας, ότι ή μόνη έξουλιστική οίκο-
νομία ιστορικά έ π ε τ α χ υ ν ε ι και δε φ ρ ε ν ε ρ ε ι την έν-
τατική άναένωση της τεχνολογίας, την αΐζη δηλαδή στην έργατική
σύνθεση του κεφαλαίου (στη σελίδα 32 ο Εύας έκφράζει άντίθεση γνώ-
μη γιατί συγγένει την πολεμική οίκονομία με την έξουλιστική οίκονο-
μία). Έύεται έτσι άναπόφευκτο ή τεχνολογική άναένωση να άπαιτείται
από το Τμήμα III στο Τμήμα I και II, μ' όλος τις μοιραίες άπειτηνί-
σεις (40). Άπειθαίνει έπίσης άναπόφευκτο να σημειωθεί μέσα στην ίδια

την εξοπλιστική οικονομία και όταν αποσπείρατε τής επιδράσεων στην αύξηση των εξοπλιστικών δαπανών μία μετατόπιση ανάμεσα άραυός στην αγορά υλικών και την πληρωμή μισθολόγων κι άφαιέρου στις δαπάνες γιά την έρευνα κι ανάπτυξη. Ή μετατόπιση αὐτή μειώνει πολύ την έκταση τής εξοπλιστικής οικονομίας ν' ἀπαιάνει τις κρίσεις στο σύνολο τής ύπερσυνταξιοδοτικής οικονομίας. Έτσι ή επιδράση στην αύξηση των δαπανών έρευνας κι ανάπτυξης επιβάλλει αὐξηκόμενες αποδόσεις (κατανομή) γιά την κάθε πρόσθετη δαπάνη. Ο Χάρτι Χάινιγκερ παραθέτει ένδιαφέροντα στοιχεία:

ΠΡΟΠΑΙΣΤΗΡΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ
ΣΤΙΣ ΗΠΑ
(Μήνας της άαστημιάς)
(μέ διακατομείρια δολάρια)

Ποσοστό παραπο-
λής δαπανών έρευ-
νας κι ανάπτυξης

1939/40	1,5	0,8%
1944/46	81,3	1,7%
1962/63	60,4	5,5%
1957/58	44,2	10,2%
1960/61	47,5	16,2%
1962/63	53,0	16,0%
1963/64	55,4	18,6% (22,4% μαζί με τις δια- σημικές δαπάνες. Το ποσοστό γιά τ' 1960/61 θα ήταν τότε 17,6%) (*)

Οι δύο έκείμανες υποτιμητές είναι υπόψη πιά σύγλωτες.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΓΥΡΩΝ ΚΕΟΠΛΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΗΣ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΑΓΑΘΩΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ

1956:	9%	1961:	7,8%
1958:	9,1%	1962:	7,8%
1960:	7,6%		

Και επίσης:

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΚΕΘΗΛΙΣΜΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΣΤΙΣ Η.Π.Α

ΕΙΔΟΣ	1918	1932	1951	1955	1959	1960	1962
Κάπνισμα	:	:	9,7 %	3,0 %	1,8 %	1,2 %	1,3 %
Χαλώς	:	17,8 %	5,5 %	2,3 %	1,9 %	:	:
Αλκοόλ	6,4 %	30,0 %	:	14,5 %	13,6 %	9,8 %	9,0 %

Ο Κίνδυνος σημειώνεται επίσης πολύ πικρά: «Η όλη εργασία είναι άσχετη για τους εξοπλισμούς είναι σημαντική κι από μιά άλλη άποψη. Αποτελεί κίνητρο για την αύξηση της παραγωγικότητας (τόσο πιστωμένοι για το πόσο θαλάσσιος) κι οδηγεί σε μιά αυξανόμενη ειδικότητα της εξοπλιστικής βιομηχανίας καθώς και στην αποτελεσματικότητά της από τις τεχνικές της ή της εξοπλιστικής παραγωγής... Μετά μ' αυτήν την ειδικότητα (*) κι επίσης εν μέρει σ' αυτήν την περίπτωση, παρατηρείται μιά αύξηση στην ένταξη κεφαλαίου στην εξοπλιστική βιομηχανία. Οι δις αυτές τάσεις έχουν πάλι συνέπειες ακόμη κι ανεξάρτητες εξοπλιστικές δαπάνες να μην μπορούν να εξασφαλίσουν την πλήρη απασχόληση. Όταν οι δαπάνες αυτές μειώνονται κι επέρχεται μιά άριστη μετατροπή στη μιά πολεμική παραγωγή, ή αποτελεσματικότητά τους μισράει στην άπαιχτη της υπερπαραγωγής γίνεται διαρκώς πιο άμεσος» (**).

Μπορούμε να συμπεράνουμε από τέτοιες παρατηρήσεις πως ή μόνη μιά εξοπλιστική οικονομία τελικά δεν μπορεί να λύσει κανένα από τις βασικές αντινομίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και δεν μπορεί να εξουδετερώσει κανένα από τις δυνάμεις που οδηγούν προς τις κρίσεις. Ακόμη κι ή παρομοίωση των εξισώσεων αυτών των αντινομιών κι αλυσών για τις κρίσεις επέρχεται μονάχα σ' αυτήν την περίπτωση της μετατόπισης τους από τη μιά σφαίρα στην άλλη, προσάπτοντας από τη σφαίρα της πραγματικής υπερπαραγωγής σε αυτήν του πληθωρισμού και της περιστευμένης ευημερότητας. Μακροπρόθεσμα ή μετατόπιση αυτή φαίνεται: Στο και λιγότερο αποτελεσματική, όπως θα δοθεί στο κεφάλαιο για το νόμισμα πληθωριστικό. Η μόνη μιά εξοπλιστική οικονομία συνθέτει σημαντική στην ανάπτυξη της οικονομίας κεφαλαίου στο μακρό και στο 1945—1966, δεν επεξεργάσει όμως καθοριστικά πάνω στο μακρό αυτό κύκλο.

Δεν πρέπει όμως να περνούμε από το ένα άκρο στο άλλο και να υποτιμήσουμε την επίδραση των μονοπωλιασμένων εξοπλισμών στην υποκαπιταλιστική οικονομία. Δεν είναι δεδομένα κανένα από μηχανής (όχι ποτέ) ή αλλάζει πιστωτικά το μηχανισμό του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Πάντως επηρεάζει πάνω στην οικονομία με όλους τους τρόπους.

τρόπους τῆς καὶ διακρίνουσιν τὸν ὅσοτερ καπιταλισμὸς. Μὲ ἀγῶνα γιὰ τὴν πλῆξιν, τὴν ποσοστὴν τῶν κέρδους, ἀγῶνα γιὰ νὰ φτηνῇ τὸ σταθερὸ κεφάλαιον, ἀγῶνα γιὰ νὰ ἀπειταχυνθῇ ἡ περιστροφή τοῦ κεφαλαίου, ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐξιστοίησιν τῶν πλεοναζόντων κεφαλαίων. Γιατὶ τὸ κεφάλαιον δὲν ἔχει ἄλλους τρόπους νὰ ξεφύγει τελικὰ τὴ μοίρα του. τὴν πτώσιν πρὸ ποσοστῶν τῶν κέρδους. Εἶναι ὁμοῦ ἀναγκασμένητα γεγονότος πῦος τὸ μεγάλο κεφάλαιον, γιὰ τὸ λόγο τοῦ ἀνέφερε ἡ Ρόζα Λούξεμπουργκ — καὶ ἐπειδὴ ἡ δραστηριότητά του δημιουργεῖ ἄξιαν χρήσης πρὸς δὲ μειώνουσαν οὕτως καὶ ἀπειλοῦν τὴν ἐξάρασιν τῶν παραχόμενων ἀπὸ τὰ Τμήματα I καὶ II ἐμπορευμάτων⁽⁴⁵⁾ καὶ μάλιστα ἐξαοφαλίζουσιν σ' ὀριζόμενα τοῦς γιὰ ἐκπαιδευτὰ μακροπρόθεσμα ἐκπαιδευτὰς πρὸς πωλήσεις — ἔχει μὲν ξεχωριστὴ ἀδυναμία καὶ προσπάθειαν γιὰ τὴν κρατικὴν δαπάνην πρὸς τομὴν τῆς ἐξπλιστικῆς οἰκονομίας σ' ἀντίθετον πρὸς τὴν λειτουργίαν «κοινωνικῆς» δαπάνης τοῦ μακροπρόθεσμα ὅλας τοῦς ἀπολήγουσαν σὲ μὴν ἀδύνησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῆς δύναμης⁽⁴⁶⁾. Ὁ ὅρκουτος Περρὸν ἀνὰ μὲν σημαντικὴ παρατήρησιν γιὰ τὸ «ἐθνικὸν οἰκονομικὸ στοιχεῖον» τὴν παραγωγή τοῦ Τμήματος III· «Ἡ πρόσθετος ζήτησις γιὰ ἐξπλισμὸν δὲν πρέπει νὰ ἐξιστῇ μὲ μὴ πρόσθετη ζήτησιν γιὰ ἐπενδυτικὰ ἀγαθὰ. Σὲ μὴ ἐπενδυτικὴ οἰκονομία, πρὸς λειτουργεῖ κανονικὰ, μὲ πρόσθετη ζήτησιν γιὰ ἐπενδυτικὰ ἀγαθὰ δόχηται τὸ μὲν ἀδύνησιν τὴν παραγωγή κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, ἐφόσον τ' ἀπορίσματα βεβαιωνοῦται σ' ἓνα ἐμπορικὸ ἄριστον ὅρος. Στὴν ἐξπλιστικὴν οἰκονομίαν, ἀντίθετα, ἓνα διεκρινόμενον ποσοστὸν τῆς πρόσθετης παραγωγῆς ἀποθεματοποιεῖται καὶ αὐτὸ τὸν ἀποτελεσμα τὸ εἰδικὸν τοῦ χαρμηλότερου. Οἱ ἀτομικὲς θέμεις, τὸ προσδόκιον καὶ τὰ προσδοκίμα, τὸ ἐξπλισμὸς τῶν στρατευμάτων δὲ φέρουσιν μέχρι τὴν ἀγορὰ... Μὲ ἐξαίρεσιν τῆς ἐπιπτώσεως τοῦ πένου στὸν τομέα τῶν κεταναλωτικῶν ἀγαθῶν, τὸ ἐπίπεδον τῶν τιμῶν γιὰ τὰ ἐξπλιστικὰ ἀγαθὰ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ἀγορᾶς πρὸς ἐδικόστα ἀποκαθιστῶν τὴν ἰσορροπίαν⁽⁴⁷⁾».

Τούτοις δημιουργεῖ μὲ τὴ σειρά τοῦ πολυπλοκὰ προβλήματι γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν τιμῶν πρὸς Τμήμα III, ἀπλῶς γιὰ τὸ πῶς ἐξισπνεται τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους (ἀκριθέστερα τὸ μόνοππωλικὸν ὑπερκέρδος) ἀνάμεσα πρὸς μεγάλας ἐξπλιστικὰς ἐταιρίας καὶ τ' ἄλλα μονοπώλια⁽⁴⁸⁾.

Ἄλλαι γίνουσι φανερά σὲ ποτὶ βαθεῖα ἐμπλέκονται ἀναμεταξὺ τοῦς στὴν ἐκπαιδευτὴν τῆς μόνιμης ἐξπλιστικῆς οἰκονομίας τὰ ἐκδομένα τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, μαζί μ' ἄλλα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικά. Αὐτὸ ταίνει νὰ διαφεύσῃ: ἔσως θέλουν ν' ἀποδείξουν ὅτι τὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον ἐπικεῖ σ' αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν τὸ πολιτικὸν στοιχεῖον καὶ ἔχει τὸ οἰκονομικόν. Ἐκφραση τῆς σύνθετης αὐτῆς ἀπαιτεῖται ἡ ὁμοῦ στρατιωτικοδυναμικὴν οἰκονομικὴν ἐκπαιδευτὴν τῆς συγχώνυνσιν δ-

νάμερα σ' εξοπλιστικές επιχειρήσεις, στρατιωτικούς κι άστους πολιτικούς (49). Σωστά τονίζει ο Φρίτς Βίλμαρ πώς «τὴν ἐξοπλιστικὴν βιομηχανία ἀγχο-
σαν ὡς ἀποχτήναι προμηθευτικὴς διατάξεις ὅχι ὁπλῶς ἢ ἐπιβίωσιν καρ-
θῆν ἀπὸ τὴν ἐξοπλιστικὴν βιομηχανία ἀλλὰ ἐπίσης ἡ ἐπεκτατικὴ τάση
τοῦ ὑπερμεγαλισμοῦ καὶ, τέλος, ἡ ἀνάγκη νὰ τοιμηθῇ ἡ οἰκονομικὴ ἀνα-
σχηματιστα» (50). Ἡ ἀνάπτυξη τῆς μόνιμης ἐξοπλιστικῆς οἰκονομίας ἀπὸ
τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμος καὶ πέρα ἐξυπηρετεῖ ἀνάγκη στ' ἄλλα
καὶ τὴν πλεὺς συγκεκριμένον στόχον νὰ προσπεισθῶν ὅς τεράστιες ἀνα-
ρκετικότητες ἐπενδύσεις στὸ ἐξωτερικόν, νὰ χρητηθῇ ὁ «ἐλευθερος κόσμος»
ἀνοχτός γιὰ «ἐλευθεροὺς ἐπενδύσεις» καὶ τὸν «ἐλευθερον ἐπαναστατησιμὸν
τῶν καρθῶν», νὰ ἐξασφαλισθῇ γιὰ τὸ ἀμερικάνικον μονοπώλιον κεφάλαι-
ους ἡ «ἐλευθερία» πρὸς τῇ σέ μὲν περὶ ζωντικὰ σπονδιαῖς πρώτης ὁ-
λας (51). Ὁμοίως εἶναι ἐπίσης, καὶ πάλι σύμφωνον μὲ τὸ Βίλμαρ, αὐτὸ
πὺς σ' αὐτὴν τὴ διατάξει οἱ ἐξοπλιστικὲς διατάξεις ἐπαιζοῦν ἕνα ζε-
χυριστὸν ἀρκετικὸν ρόλον (52). Ὅθεν καὶ πρέπει νὰ υποτιμήσουμε τὴν αὐ-
ξαντικὴν σημασίαν τῶν τοποθετησάν πολεμικοῦ ὀπλοῦ γιὰ τὸ παγκό-
σμιο ἐμπόριον — κι αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ πὺς παρὰ λόγον εἶναι
νὰ θεωρήσουμε πὺς ἡ παραγωγή ὀπλῶν δὲν εἶναι ἐμπνευστικὴ πα-
ραγωγή καὶ πὺς οἱ ἐπενδύσεις σ' αὐτὴν τὴν τομὴν δὲν πρέπει νὰ θεω-
ρηθοῦν ὡς σισσώρευση κεφάλαιου. Τὸ 1965 οἱ συνολικαὶ ἐξαγωγαὶ ὀπλι-
σμοῦ στὸν κόσμον ἔφθασαν πρὸς 2,2 περίπου δις δολλάρια. Τὸ 1962 - 1968
ὁ ἐτήσιος μέσος ἔρος ἦταν πρὸς 0,8 δις δολλάρια, ἀπὸ τὰ ὅποια πρὸς 2 δις
εκατομμύρια ἀναλογισθῶσιν στὴ Σοβιετικὴ Ἕνωση (53).

Αὐτὰ τὰ δεδομένα ἀπογραμμίζουν ἀκόμη πρὸς ἔντασιν τὴν παραιο-
νικὴν χαρακτῆρα τοῦ μονοπώλιου καπαλισμοῦ, πρὸς τὸ ἄρτιον σημείω-
σε καὶ πρὸς τὴν ἀνάλυσίν του γιὰ τὸν ὑπερμεγαλισμὸν. Γιατί πὺς ἄλλωθις
μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε ἕνα σύστημα πρὸς γιὰ 25 χρόνια μέρους
ν' ἀποτρέφει καταστρωτικὰς οἰκονομικὰς ἐξελίξεις μόνον μὲ τὸ νὰ πη-
ταχῆτε: ἕνα σημαντικὸν μέρος τῶν διαθέσιμων οἰκονομικῶν πόρων γιὰ
τὴν παραγωγή μέσων καταστρωθῆς;

Η ΑΙΦΘΗΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΠΟΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Από τη φύση του, το κεφάλαιο, πάγει στην επέκτασή του, όταν αναγνωρίζει κανένα γεωγραφικό πόντο (!). Η βροχιά του συνδέεται με το ξεπέρασμα των συνόρων ανάμεσα σε περιοχές και με τη διαμόρφωση μεγάλων εθνικών αγορών που κι αποτεύλασαν τη βάση για το σύγχρονο εθνικό κράτος. Έτσι, μάλις μάλιστα στη σφαίρα της παραγωγής, το κεφάλαιο ξεπέρασε επίσης τα εθνικά όρια. Προσπάθειά του είναι να δημιουργήσει μια πραγματική παγκόσμια αγορά για όλα τα εμπόρεύματά του κι όχι μόνο για τα είδη πολυτελείας που σ' αυτά γινόνταν ή έμπορεύατο στην προκαπιταλιστική εποχή. Η προσπάθεια τούτη, σιγίρειται κυρίως, με όχι αποκαλυπτικά, στη φτήνεια της μεζικής παραγωγής στη μεγάλη καπιταλιστική βιομηχανία. Το κράτος, σαν υπηρέτης της μπουζουζαρίας, καλείται να παρεμβεί: με την πολιτική και συχνά τη στρατιωτική δία τα έμπορεύματα που οι προκαπιταλιστικές τάξεις και τα κράτη βόλουν από όρους της απειρότητας επέκτασης στην καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή. Και τα «πιδ φιλελεύθερα» και «πιδ καθαρό έαδμη άστικά κράτη προσφύλανε στην έποχή του έλεύθερου συναγωνισμού στη δια προακέρνυ να διεκρίνουν έτα τις διεθνείς αγορές. Άς σκεπτόμε, π.χ., τούς πόλεμους του έπου πιδ διεξήγαγε ή Άγγλία στην Κίνα και τις έπιχειρήσεις της για την επέκτασή και κατοχύρωση της έθνικής της αυτοκρατορίας, τον έπικρατικό πόλεμο των ΗΠΑ ενάντια στο Μεξικό, της Γαλλίας στην Άλγερία, κλπ.

Γι' αυτό κι όπληξε από την άρχή σύνθετη ή διπλή των σχέσεων ανάμεσα στην έθνική και τη διεθνή επέκταση του κεφαλαίου. Αλλά καθρέφισσε στην άνωφερτική τοποθέτηση της άστικής τάξης άπάντων στην χρήση της κρατικής δίας στο διεθνές πλάνο. Έπληξε στην τελευταία άνάληση έκδήλωση του νόμου έπικρίμερης και σύνθετης άνάπτυξης

πρώ διακρίνεται, όπως τονίστηκε από βέλτερο κεφάλαιο, από την άρχή των καπιταλιστικών τρόπων παραγωγής. Το κεφάλαιο τείνει να συνδυάσει τη διεύνη επέκτασή με παράλληλη διαμόρφωση και ένταξη ελληνικών αγορών. Έτσι, οι ανάγκες με το δοσμένο κάθε φορά όγκο ανάπτυξης των παραγωγικών δυναμικών και της υπάρχοντες κοινωνικούς συσχετισμούς οι παγκόσμιες καπιταλιστικές σχέσεις ανταλλαγής συνδέουν καπιταλιστικές, μισοκαπιταλιστικές και προκαπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και τις διακρίνουν σε μία όργανη ένωση (2).

Στην ημεμεσίαια και μεσοκλιματική φάση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής άπαιτούν νέες διαστάσεις η σχέση άνδρα στην ελληνική και τη διεθνή επέκταση, καθώς και κρίνει άνδρες στους νόμους κίνησης του καπιταλισμού και τη συνειδητή χρήση της κρατικής δύναμης για οικονομικούς στόχους. Η ο υ γ κ ε γ τ ρ ο η το κεφάλαιο σε ελληνικά πλαίσια — που την επεκτείνουν ή θεώρησαν τεχνολογική επέκτασή και η αξιωματική συσκόρευση του κεφαλαίου που χρειάζεται τότε για την αποχρεμένο συναγωνισμό στους τιμής ειρήνης οδηγεί σε ο υ γ κ ε γ τ ρ ο η το κεφάλαιο, σε άρκεση μείωση των αριθμών των ανταγωνιζόμενων «επαφών κεφαλαίων» μέχρι που διέκλεισε διαμεταχειρισθεί κλάδοι να κυριαρχηθούν από μία χούφτα τράστ, μεγάλες επιχειρήσεις ή μονοπώλια, και σε μεταβολή στην οικονομική συμπεριφορά των μονοπωλίων κούρων, που την καθορίζουν πλέον οι συμφωνίες για τις τιμές. Η άπαιρέωση τάση για το πένταμο του συναγωνισμού και της ανάπτυξης στην εσωτερική αγορά απόληγει σε μία τάση για την υπερκεφαλαιοποίηση, σε αξιωματικές εξουσίες κεφαλαίου και σε αξιωματικό ενδιαφέρον του κεφαλαίου άχ: μόνο για π ε ρ ο δ ο κ ε επιδιώξεις δύναμης που ν' αντιστέκονται ερώτα στην έξαγωγή υπερκεφαλαιοποίηση αλλά και για μ ε λ ο μ η στρατιωτική κατοχή που να εξασφαλίζει τον έλεγχο πάνω στα πεδία επένδυσης του εξωτερικού κεφαλαίου. Η μισαοία του κόσμου άνδρες στις μεγάλες ημεμεσίαιες δύναμεις αποτελεί συνήθεια του στενόμενου του καπιταλιστικού συναγωνισμού στην εσωτερική αγορά και κορυφώνεται στην παρόδωση του διεθνούς ανταγωνισμού άνδρες στους καπιταλιστές στην παγκόσμια αγορά, στις ένδοξηκεραιοτικές αντιθέσεις και σε μία τάση για την περιβελή ανακατανομή της παγκόσμιας αγοράς, άκονη και με τη δία των ελληνικών, σε ημεμεσίαια τους θελήσει πολέμους (3).

Στον άποτέλεσμα της άρκεσης του κρίσης, η παγκόσμια αγορά του καπιταλισμού χάνει (4) με τη νίκη της μεγάλης άρκεσιμής επέκτασης άπαιρέμενης περιοχής. Τα γεωγραφικά πλαίσια της καπιταλιστικής συσκόρευσης και με την ένταξη της Είνας στους άλλους του καπ το τέλος του 19ου αιώνα διενόησε την άπαιρέσή του στον κό-

της, αναπτύσσει μία τάση για προοδευτική συρρίκνωση. (1) Διεθνής συναγωνισμός των κεφαλαίων μεταφέρεται έλλο και από πολύ από τις εξωτερικές αγορές στις ελλες τις υπερμεγαλοεπικές μηχανοεπικές. Οι χώρες αυτές — τότο φανερώθηκε κυρίως στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και κατότιν — τείνουν να μετατραπούν από πρωτογωνιστές του διεθνούς συναγωνισμού των κεφαλαίων σε πτόχους. Τελωχρονά το άσυνικό κράτος άσσει τή ελλ του όλο και από άμεσα στην οικονομία, ώστε να διασφαλίσει έτσι τις πρωτοεπικές για τή θέλιος προεπιθές άνέλιση ύπερκερδών στις άποικίες κι άξιοποίηση του κεφάλαιου στο έσωτερικό. Αυτό είναι: τή θεοική χαρακτηριστικά της άρχής της ύπερκεπιταλιστικής έποχής (2) .

Τήν πρωτοκεπιταλιστική περίοδο του ελεύθερου συναγωνισμού διάχρητα μία σχετική άνεπαρκεια στη διεθνή κινητικότητα του κεφάλαιου. Η συγκέντρωση του κεφάλαιου ήταν κυρίως έθιική κι ή συγκέντρωση άποικιοεπικά έθιική. Έπληρχε έέδοια δίπλα στην κυρίαρχη τάση τάση και μία αντίθετη τάση προς τή διεθνή κίνηση του κεφάλαιου που την έαφρώανε προπάντων μερικά μεγάλοι τραεζιτικοί όίκοι και που έαδελανόταν με τή μισρή σημαντικών διεθνών κρατικών θανείων. Παρόλλοια ομιετινόςταν, προπάντων στη Μόρσια Άμερική, μία όρισμένη διεθνή κινητικότητα του κεφάλαιου. Αυτή συνόδεσε τήν παράλληλη κινητικότητα της έργασίας του μεγάλου, ειδικότερα μετά τή δημιουργία άποικιών με άευτός άποικους. Στη μεσογική περιοχή άναπτυσσόταν ή έξαγωγή έρετινικών, έαλγικών και γαλλικών έμπεριεμπίτων, ενώ το δυτικοευρωπαϊκό κεφάλαιο έμπαινε στην Άγγυπτο και τήν έθιοπική αυτοκρατορία διαμέσου των κρατικών θανείων κι έόαζε έτσι τις όόσεις για τις μεταγενέστερες υπερμεγαλοεπικές επενδύσεις κεφαλαίου σ' αυτές τις χώρες (3) . Γενικά, όπότες, ή διεθνή κινητικότητα του κεφαλαίου ήταν μικρή, προπάντων έπειδή δεν έμπαιναν άκόμα άποικιοεπικά έρα στην συσπείρωση του κεφάλαιου στην έσωτερική αγορά. Οι επενδύσεις κεφαλαίου στο έσωτερικό ήταν άόδοχρητα πιο άσφαλείς από τις επενδύσεις στο έξωτερικό στην πρωτοεπική περίοδο κι ωτού το έέδομένο έξουδετέρωνε τις διαφορές στο ποσό στο κέρδους.

Στην κλασική περίοδο του υπερμεγαλοεπικού ή συγκέντρωσης του κεφαλαίου κίριος μία μισρή έλλο και από διεθνή. Οι επενδύσεις κεφαλαίου σε άποικιοεπικές και μισοάποικιοεπικές χώρες γίνονται όποιας χαρακτηριστικά της διαδικασίας της συσπείρωσης, κι έλλο αύόχαι ή σηματοδότηση ύπερκερδών στις άποικίες. Η διεθνή κινητικότητα του κεφαλαίου μεωλώνει: γρήγορα, σύμφωνη και με τήν άνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων για τις όποιας το κλασικό άσυνικό έθιικό κράτος έχει μετατραπή κίβλας σε φραγμό. Οι έφειλέτινες στη μανοποίηση των μεγέ-

των έπικερειαών άγορών και ιδιαίτερα της έαρινής διαπραχινίας δυσκο-
λίας γιὰ τήν παραπέρα διεύρυνση της έπιπικερειαής άγοράς οπρώχονση τή
διαδικασία της συσσίρευσης τού κεφαλαίου έλλν και πιά πιά προς διε-
θνεis κεντρύθονται. Όμως, οι έαρινές έταιείη τήν κλάσηή περίοδο τού
έπιπικερειαού διακρίνει: ή ένταση τού συναγωνισμού άνάμεσα στις με-
γάλες έπιπικερειαούς άνάμεσα και έπειδή έόση γιά τήν έπιπικερειαού της
υπάρχονσης συμμετοχής στην παγκόσμια άγορά και γιά τήν παραπέρα
διεύρυνσή της ('). άποτελεί ή στρατηγικοπολιτικός έλεγχος πάνω σε
κλάσους γεωγραφικώς χύρους (μυηρόπολη την άποταίος), γι' αυτό ή
Δ : ε υ γ ή ς ο υ γ κ έ ν ρ ο σ υ η π α ί ρ γ ν η μ ο σ ή ς ο χ ε τ ο σ μ ε ς
Δ : ε υ γ ή ς ο υ γ κ έ ν ρ ο σ ο ί η ς η ς τ ο σ κ ε φ α λ α ί ο υ δ ο σ
μ ε ς έπιπικερειαούς άνάμετρήσης έθνικών έπιπικερειαούων μινωπολλών
στις διεθνείς άγορές έπιπικερειαούων. πρώτων όλόν και κεφαλαίου. Μία
πρωταρχική διεθνής συγχώνευση κεφαλαίων σημειώνεται σε λίγες
μηνάκια περιπτώσεις ('). Τ ό ά ν τ ι π ρ ο σ ω π ο υ σ ι κ ό μ ο -
ν ο π ω λ ι α κ ό κ ε φ α λ α ί ο σ υ γ χ ω ν ε ύ ε τ α ι σ' έ θ ν ι -
κ ή κ λ ί μ α κ α κ α ι κ ά ν τ α ρ υ θ μ ι σ τ ι κ έ ς σ υ μ -
φ ω γ έ ς (καρτέλ, κλπ.) σ ε Δ : ε υ γ ή κ λ ί μ α κ α. Στο
έθνικό πλάνο τή συγκεντροποίηση πρωτοίον και έπιπικερειαούων οι κέρσεις
και οι ήφείσεις, άπό μάλιστα οι παρεμβάσεις τού κράτους άποθλάτουν
έλλν και πιά στη διεσφάλιση τών μινωπολλών έπιπικερειαούων. Οι έτα-
θνεis ρυθμίζεις, άντίθετα, άνταρτίονται κάλλε λίγα και λίγα — άν
αντίχουν στις διεθνείς κέρσεις, ήφείσεις και πολέμους ούτε και στην έπι-
ρσή τού νόμου γιά τήν άνωτόμηση άνάπτυξη τού έθνίκου αλλά ή το
συσχετισμό στις άνάμετρες (').

Σημειώθηκαν έόθια άνάμεσα σελ 1890 και το 1910 έξαιρέσεις
σ' αυτό τήν κύρια τάση. Οι δυο μεγάλες άγγλοάλλανδικές έπιπικερειαούς
Σέλλ και Γουινέθόρ είναι πρώοντα μέε διεθνούς συγχώνευσης κεφα-
λαίων. Μεγάλες έόθια έπιπικερειαούς έπας οι Νέφριαν — άπό και
Νεστέλ κινούνται έόθια έπιπικερειαούς σε διεθνή πλάσια. Το έόθια και γαλ-
λικά κεφάλια συνεργάστηκα πριν τήν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο στη έπι-
μουργία μέε διαπραχινίας στήρσης στη Ρωσία, και μεταπολεμικά συνέ-
χισε τή συνεργασία τού και έόθια σ' έριζήνους τωείς. Αλλά οι έ-
ξαιρέσεις αυτές άγαθύναν γεωγραφικώς: 1. Σε χύρες και ήσαν
πλάσιες σε κεφάλια αλλά έλλν είχαν μεγάλη είδη έόθια και γιά τού-
το άδυνατίζαν έλλν και πιά πιά ν' άποτήσουν μέε ά ν ε ξ έ ρ η τ η
παγκόσμια έπιπικερειαούή πολιτική, έλλν παράλληλα έλλν άποτέλεμα
μέε γεωγικώς έπιπικερειαούς σε κεφάλια χρατίονταν έπιπικερειαούς νά
τοποθετήσουν έλλν και πιά πιά κεφάλια διεθνούς (Όλλανδία, Βέλ-
γιο, έν μέε: ή Έλβετία και ή Σουηδία), 2. Σε τωείς έπιπικερειαούς

πρώτον δὲν ἔσχον ἀπορροιστικὰ γιὰ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τῶν μεγάλων ὑπερκαπιλιστικῶν θυνάκων. Εἶναι π.χ. χαρακτηριστικὸν ὅτι, πάλιν στὴ δημιουργίᾳ τῶν μεγάλων χρηματικῶν ἐταιρειῶν στὴ Βρετανία καὶ τῇ Γερμανίᾳ — ICI καὶ IG-FARBEN — προτιμήθηκε οἱ ἐν μέρῳ σημαντικοὶ μέτοχοι ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ (στὴν ICI, μάλιστα, ἡ Σουηδική ἔκρινε ὁ πρῶτος μεγάλος μέτοχος) ν' ἀποκλεισθῶν ἀπὸ καθὲς ἐκτετατικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ μὴν ἀντιπροσωπεύουσιν στὴ διοίκηση τῆς ἐπιχειρήσεως (10).

Μὲλος πρῶτον εἰσπνεύσας πλάνυταίσεως, ὁ Μπουχάρνι ἀποτότο καταπύημα πολλὰ πάλιν πῶς στὴν ἐπαρχίᾳ τοῦ κλασσικοῦ ὑπερκαπιλισμοῦ, πρὶν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, (καὶ ἐμεῖς προσθέτομεν: καὶ στὸ μεσοπόλεμον) ἡ σημασία τῶν διεθνῶν ὀργανώσεων (μεγάλων ἐπιχειρήσεων καὶ καρτέλλ) οὐδὲν ἦσαν διόλου ὅσο μεγάλη φαινόταν μὲ πρώτη ματιὰ (11). Τὴν ἐκτὴν γιὰ διεθνικοποίησιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς παρεμποδίζε κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἀποφασιστικῆς ἢ διεθνιστικῆς ἀβηγοποιήσεως τοῦ κεφαλαίου (12): «Ἡ ἔθνη οἰκονομικὰ μεταβάλλεται εἰς ἓνα μοναδικὸν τεράστιον πρῶτον πρῶτον πρῶτον τοῦ εἶναι οἱ χρηματιστικαὶ θανάτοι καὶ τὸ κράτος. Τοῦτο σχηματισμὸς αὐτοῦ θυσιάζουμε κρατικισμολογικὰ πρῶτον (13). Ἰὰ τὸ Μπουχάρνι, αὐτοῦ γινώσκοντα τῆς (κλασσικῆς) ὑπερκαπιλιστικῆς περιόδου εἶναι τὰ κρατικισμολογικὰ τοῦτο πρῶτον: καὶ ἔχει οἱ διεθνιστοὶ θεωροῦν ἀνάμεσα σ' αὐτὸ κεφάλαιον.

Ἡ τρίτη τεχνολογικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ διεκρόσφωσις τοῦ θάλασσου κατακαλισμὸς ἐπεφάνη μὲν ἀπορροιστικῆς μεταβολῆς: Ἡ δ' ἐπὶ τῇ αὐτῇ ἀνταγωνιστικῇ τοῦ κεφαλαίου ἀρχίζε: νὰ μετασχηματισθῇ σὲ διεθνὴ ἀνταγωνιστικὴν. Στὸν ὕστερον κατακαλισμὸν ἡ πολυμεθυστικὴ ἐπιχειρήσις εἶναι ἡ ἀποφασιστικὴ μορφή ὀργάνωσις τοῦ μεγάλου κεφαλαίου. Σ' αὐτὴ ἀντιβάλλουν τὰ παρακάτω διεθνιστὰ πρῶτον καὶ μετὰ βοηθῶν νὰ ἐννοήσωμε τίς εὐσεβεῖς διαφορὰς στὴν ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων στὴν ὑστεροκαπιλιστικὴ καὶ τὴν κλασσικὴ ὑπερκαπιλιστικὴ περίοδο:

1. Ἡ πρῶτη ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, πρῶτον αὐτοῦ: μὲ τὴν τρίτην τεχνολογικὴ ἐπανάστασιν, ἔφτασε σὲ σημείον ὅπου ἔχει μόνον ἡ στενότητα τῆς ἀγορᾶς ἀλλὰ καὶ τ' ἀπαιτοῦμενα γιὰ τὴν παραγωγήν κεφάλαια ἐμποδίζον σ' ὅλο πῶς πολλὰς τοιαύτας τὴν ἀποδοτικὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς πρὸ ἐθνικῶς πεδίου. Κλασσικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα εἶναι ἀποδοτικὰ γιὰ τὸ πρῶτον στὴ Δυσική Εὐρώπῃ ἡ διεκτατικὴ ἐκμεταλλεὺς καὶ ἡ παραγωγὴ μεταποιητικῶν ἀπορροιστικῶν μὲ ὑπερ-χρηματικὴ ταχύτητα, καθὼς ἐπίσης πιθανόντα στὸ ἄλλοι ἢ διεκτατικὰ πρῶτον τοῦ περιβάλλοντος. Σχέση: ὁ περιβάλλοντος τῆς

ίδιας τάξης αποτελεί ή παραγωγή ελασθερομένων συνθέσεων από δέ-
θαια ξεκίνησε σε πολλές εθνικιστικές χώρες, θινικ τελικά μονάχα
ένας μοναδικός παραγωγός μπορεί να την πραγματοποιήσει για το σό-
νολο της Ευρώπης. Μά και σε πολλούς άλλους τομείς σημειώ-
νονται ενδείξεις πώς ή ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ξεπερνά
τά πλαίσια του εθνικού κράτους, πώς δηλαδή ή ανάπτυξη παραγωγής
δυναμικών συμπεριλαμβανει προεπιθέτει κλίμακα παραγωγής τόσο από ν'
αγκυλωθεί: την αγορά αλλά και σε διεθνιστικές χώρες (4). Έπάρ-
χει σήμερα μηχανή από μ' ερβολογική χρησιμοποίηση ακάθαρτα τις κα-
ταναλωτικές ανάγκες δέκα εκατομμυρίων καταναλωτών, άλλη μία από
μπορεί να καταπονήσει 25 εκατομμύρια καταναλωτές, και τόπος διέλι-
στικής είναι να προσηφθείσει σε πάνω από 15 εκατομμύρια άτομα τη
δενζίνη και χρειάζονται (12). Η διεθνοποίηση των παραγωγικών δυνά-
μεων αποτελεί επομένως την ύποδοξη για τη διεθνοποίηση του καφε-
λαίου. Τοίτο εκφράζεται άνάμεσα σε άλλα σε γεγονός πώς διαρκώς
μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς εμπορίου αντιπροσωπεύει στην πραγμα-
τικότητα ένδοξη χειροποίητες συναλλαγές των μεγάλων εθνικών έται-
ριών (π.χ. τμήματα και ανταλλακτικά αυτοκινήτων, κλπ.).

2. Στην εποχή του μονοπώλικού καπιταλισμού ή πρόσθετος στην πιο
πύρριση και συγκέντρωση του κεφαλαίου ήται, στον άποτέλεσμα των
υπερκερδών από πραγματοποίηση, έας και πια πολύ κεφάλαιο στη διά-
θεση των μεγάλων βιομηχανικών και μονοπώλικών επιχειρήσεων. Σε
συνέπειες έχουμε την άποχρηματοδότηση και την υπερκερδοποίηση-
ση (10). Έπειδή όμως ή άποχή από το συντηρητικό πώς ημείς, από δι-
κρίνει: το μονοπώλικό καπιταλισμό, περιορίζει την αγορά του κάθε
παιδέντος και επομένως και την ανάπτυξη στην παραγωγή του, δημιουρ-
γείται άναγκαστικά μία τάση να ξεκαρτερη ή εθνική αγορά. Το ξετί-
ρασμα τούτο ακολουθεί δυο δρόμους: Της διαφοροποίησης και του συν-
δυασμού τομείων μέσα στην εθνική αγορά (11), και της εξειδίκευσης και
διαφοροποίησης των προϊόντων στην παγκόσμια αγορά. Για λόγους μα-
κροπρόθεσης μεγιστοποίησης των κερδών (πλεονεκτημάτων στη με-
γάλη παραγωγή, έσωτερικών και έξωτερικών οικονομικών κλίμακας, έ-
λέγχων στην αγορά κλπ.). ή δεύτερη τάση είναι και ή προέχουσα. Η-
δηγεί στην διεθνοποίηση, γιγάντωση επιχειρήσεων που παράγουν και που-
λουν διεθνώς. Η χρηματική διεθνοποίηση αποτελεί ένα καλό παράδειγμα για
τοίτο. Έπ. π.χ. ή μεγάλη ελβετική επιχείρηση CIBA (σήμερα CIBA
— GEIGY) εισηγήθηκε με την άπορρόφηση της άγγλικής έταιρίας "Λι-
φορν" στην οφείρα των ακουστικο-οπτικών όργάνων, της παραγωγής συ-
σκευών για τις γραφικές τέχνες και της κατασκευής βιολογικών ενέλε-
ρικών φωτογράφησης για στρατιωτικούς σκοπούς. Μεγάλες φαρμακευτι-

κός ανταγωνισμός — ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές υπερδυνάμεις. Αμέσως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ο ρόλος του το κεφάλαιου ήταν κυρίως αμερικανικής και βρετανικής προέλευσης, αλλά τώρα πέρασε μέρως σ' αυτόν ελε και πλε πολύ το δυτικοευρωπαϊκό και γιαιπωνέζικο κεφάλαιο. Η αντιστροφή ανάπτυξης των διάφορων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων συντελεί κι αυτή στην έντονη διεθνή σύνδεση των κεφαλαίων, ανάμεσα στ' άλλα στην ιδιότητα, όπως διεθνώς δίχως για τέτοια σύνδεση θα μειωνόταν ή ανταγωνιστικότητα των απομονωμένων «έθνων» δυτικοευρωπαϊκών επιχειρήσεων σε σύγκριση με τις αμερικανικές (23).

δ. Έτσι σημασία έχει ή ενισχυόμενη από την αντιστροφή ανάπτυξη διαφόρων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων ή περιχών, κι από τα προστατευτικά ή μισοπροστατευτικά μέτρα με τα οποία καθενας καλλύπτονται, τάση να πάρει ή εξαγωγή κεφαλαίων τη θέση της εξαγωγής εμπορευμάτων όπως έτσι να ξεπεραστούν οι βαρυσταλικοί φρακτοί. Έτσι πολλές αμερικανικές και βρετανικές επιχειρήσεις έπαιξαν θιαγατρικές μέσα στην ΕΟΚ, ώστε το περιθώριό τους στην αγορά να μην επηρεασθεί δυσμενώς από το κοινό βαρυσταλτικό της ΕΟΚ άπέναντι στις τρίτες χώρες. Και γι' αυτό το έδαφος είναι πιθανό ή πρόσφατη προστατευτική τάση στην εμπορική πολιτική των ΗΠΑ, που διαρκεί για κάμποσα χρόνια αλλά εκδηλώθηκε για πρώτη φορά καθαρά με το λόγο του Νίξον στις 15 Αυγούστου 1971, να επηρεάζει τις εξαγωγές εδρεπαικωδ και γιαιπωνέζικου κεφαλαίου πής ΗΠΑ. Παρόμοιο ρόλο παίζει ή κατάσταση του διεθνούς νομισματικού συστήματος με τις απρόδωτες μεταβολές στις νομισματικές ισοτιμίες — κι αυτή λειτουργεί σ' φόνο στην εξαγωγή εμπορευμάτων αλλά σάν κίνητρο για την εξαγωγή κεφαλαίου και για τη διεθνοποίηση των χώρων παραγωγής (24).

ε. Η εξειδίκευση και ορθολογικοποίηση των δυνατοτήτων διάθεσης του κεφαλαίου, πριόν της συγκεντρωσίσης του κεφαλαίου στ' εθνικό πλέον, εύνει τις άμεσες επενδύσεις στ' εξωτερικό με την έννοια ότι εξειδικεύει τους μεγάλους καπιταλιστές ελε και το πολύ στην εκπαίδευση άνοπισαγωγική δραστηριότητα και περιχαίνει όπως οι προτιμήσεις για νέες επενδύσεις να καθιερώνται τόσο εθνικώς όσο και διεθνώς με βάση άντικειμενικά κριτήρια. Προς την ίδια κατεύθυνση έπαιρνουν ή λογική το ελαιοπαικωδο συναγωνισμοί καλλές κι οι θερμοί του με την τεχνική πρόοδο — για μερικά πριόντα, όπως της άεροπορικής βιομηχανίας, μινάχα ή καγκόμια άγορά λειτουργεί πλέον σάν «κοινωνική» αγορά. Στο πλέον των πολλών κεφαλαίων ή κατεύξέλιξη μιας επιχείρησης από εθνική σ' διεθνή άνταποκρίνεται στις άντικειμενικές τάσεις εξέλιξης του «κεφάλαιου γενικό», όπως καίως άναλύθηκαν παρρηκά (25).

Ο προτάμενος διαχειριστής της δυτικογερμανικής εταιρίας Ρόμπερτ Μπός ανέλαβε τα αίτια για τη διαθνηποποίηση της επιχείρησής του περιληπτικά ως εξής:

α) Σχεδιά ύπάρχουν σοβαροί λόγοι να παραχτή το έμπειρομα στον τόπο καταγωγής του. Πρόκειται για το κόστος παραγωγής, την ασφάλεια της προμήθειας, την προστασία της από τον ανταγωνισμό στις τοπικές ανάγκες, προβλήματα διακίνησης και διασφάλισης στη χώρα της πώλησης.

β) Προσπάθειες για την ελαχιστοποίηση του κόστους παραγωγής είναι ο άριστος τρόπος συνδυασμού των συντελεστών της παραγωγής, και ιδιαίτερα, όσον στις πρώτες ύλες και την ενέργεια, του εργατικού δυναμικού.

γ) Η παραγωγή εξελίχθη της τεχνολογίας δημιουργεί κίνητρα διαμόρφως σε διάφορες περιοχές και προκαλεί άνεργες συνεργασίες.

δ) Η μείωση των κινδύνων για το κέρδη είναι βασικός στόχος ο οποίος μειονύμενης αποδοτικότητας των επιχειρήσεων και αυξανόμενης ανασφάλειας στις επενδύσεις⁽²⁶⁾.

Μερικοί άρνηται άρατων να δώσουν μόνον ιδέα της έκτασης που πήρε, ο ανταγωνισμός με τη διαθνηποποίηση στην π ρ α γ μ α τ ο ρ ε α της υπεραξίας, ή διαθνηποποίηση αυτή στην π ρ α γ μ α τ ο ρ ε α της υπεραξίας. Αν θεωρήσουμε πάλι «θετική» την επιχείρηση του τουλάχιστο το 20% του κύκλου εργασιών της, των επενδύσεών της, της παραγωγής της ή της διασφάλισης της πραγματοποιούμενα εξω από τη χώρα της ίδρυσής της ή κεντρικής διεύθυνσής της, τότε πρέπει να αντιδράσουμε ο κύριον την κατηγορία κάτω 75 με 85 από τις 200 μεγαλύτερες αμερικάνικες καθώς και τις 200 μεγαλύτερες δυτικογερμανικές εταιρίες⁽²⁷⁾. Από τις 126 πιο μεγάλες αμερικάνικες εταιρίες οι 71 έχουν το τρίτο από προσωπικό τους στο εξωτερικό⁽²⁸⁾. Το 1967 οι εξω-γινόμενες των δέκα κύριων αμερικανικών κρατών ξεφάνισαν τα 140 δισεκατομμύρια δολάρια και μέλη ξεπερνούσαν τη μισή αξία του κύκλου εργασιών που οι αμερικάνικες πολυεθνικές πραγματοποιούσαν στο εξωτερικό με τις δυο πρώτες τις και τα υποκαταστήματά τους (210 δισεκατομμύρια δολάρια). Κατά το Χάρρυ Μαργκλιφ το 22% των κερδών των αμερικανικών εταιριών πραγματοποιούνταν το 1965 στο εξωτερικό⁽²⁹⁾. Τις αρχές του 1972 ο συνολικός κύκλος εργασιών των χρηματοπιστωτικών πολυεθνικών επιχειρήσεων υπεραξιοζόταν σε 300 - 450 δις δολάρια (απόφαση με το κεντρικό του χρηματοπιστωτικού κέντρου), ξεπερνάει δηλαδή το κύκλο 15% του αμερικανικού εθνικού προϊόντος του αμερικανικού κόσμου⁽³⁰⁾. Τόσον μέγεθος τα τελευταία δέκα χρόνια ο ρυθμός αύξησης του κύκλου τούτου εργασιών ήταν δυο φορές πιο γρήγορος από τον αμερικανικού εθνικού προϊόντος, πρέπει να συμπεράνουμε

πώς το παρόντι αυτό θέα φαίνεται μέσα στην έρχόμενη αναστασία πλ κάπου 28-40% — άρκετ να μην αλλάξει ή τάση της εξέλιξης, πράγμα που όμως δεν είναι πιθανό.

Για να διεκδικήσουμε στην τάση για τη διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου, πρέπει να διακρίνουμε άνωμετα στις διάφορες μορφές της και να προσδιορίσουμε άκριβέστερα τον όρο «πληθηνική επεξεύρηση». Συγκέντρωση του κεφαλαίου σημαίνει κυτταρική έξουσία, δηλαδή συγκέντρωση της δύναμης στο τμήμα δ : ά θ α ο τ ε : π θ ν π α ρ α γ ι α θ ν ρ ε σ ω ν. Δηλαδή συγκέντρωση στην ίδιου-πική ιδιοκτησία. Είναι από την άποψη αυτή άσχετο κατά πόσο σημαίνεται διαστολή στην κατοχή μετοχών από μικρούς και μεσαίους μετόχους. Γενικά την καπιταλιστική άνώγουη έταρεία και το μονοπώλιο του κεφάλαιου διακρίνει κατ' έξοχήν το γεγονός πως ή κατοχή μεγάλων κεφαλαίων οδηγεί σ' έλεγχο πάνω σε πιο μεγάλες άπόρη ποσότητες κεφαλαίων.

Η διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου σημαίνει για το πιο κυτταρική έξουσία πάνω σε κεφάλαια διαπορευτικής έθνικής προέλευσης κι έλέγχου. Αυτό μωρπός κυρίως μπορεί να πάει τούτη ή συγκέντρωση της. Είτε μεγάλες επεξεύσεις πού άνήκουν σε δ : ι ε φ ο ρ ο υ ε ήμπερικλιστές ιδιοκτήτες περνεθ κάτω από τον έλεγχο μιας μ ο ν α - δ ι α θ ε ήμπερικλιστικής τάξης (έπως συνέβηκε με την άπορρόφηση της Μπλιν Μπρίλ από την Τζένερλ Έλέκτρικ των Φινλάνδερς από τη Φάιερστον και της βελγικής ACRC από την Ούέστινγκχαους), είτε πάλι επεξεύσεις πού άνήκουν σε δ : ι ε φ ο ρ ο υ ε έθνικούς ιδιοκτήτες συνδυάζονται σε μ ι ε διεθνή επεξεύρηση άπου ε έλεγχοι ε έ ν περνά στους κεφαλαιόχους μιας και μόνης χώρας, όπως έγινε π.χ. με τη συγχώνευση της Άρχφα — Γκεφάρτ, της Άιμουκτεν — Χαίς — Χέρφτρουι — Χέρντερ — Χύπεν Ούπν, της Ντάβλιν — Πιρέλλι ή της ΑΗΚ — Ζινούσι. Η συνέκωση Φάιρ και Σιτράν, πού επεξεύθηκε, άποτέλεσε μεταδοτικά φαινόμενο συνδυασμού των δυό μωρπών, γιατί το Ιταλικό κεφάλαιο δεν άνάλαβε τον έλεγχο της Μισλέν — Σιτράν, αλλά ήρθε καθαρά πού προσήλμο ή σχετικά ισχυρότερα, θέση του Ιταλικού έταίρου (31).

* (Σε; μεγάλες άμερικάνικες έταιρίες έξέρουν θαναταμίες ή άνοίγουν υποκαταστήματα σε πολλές χώρες (πάν τη Τζένερλ Μότορ, τη Φόρντ, την ΕΣΣΟ, την Τεξάκο, την Ούέστινγκχαους, Τζένερλ Έλκτρίκ, ΙΗΜ κλπ.) καταφέρνουν δέ, μπαίνων μέσα στην διεθνή διαδίκασία διεθνούς συνδυασμού των κεφαλαίων, άρκετ τόσο ή προέλευση τους κι ε έλεγχοι των κεφαλαίων μένουν καθαρά έθνικοί. Σε σχέση μ' αυτές τις έταρείες, όπως και τις κλασσικές θρετανικές επεξεύσεις της αύτοκρα-

τομής, εποχής, μπορούμε απλά να μιλήσουμε για διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου, αφού ένα δας πού μεγάλο μέρος τού συσσωρευμένου κεφαλαίου πως θύγεται από υπεραξία παραχθένη και πραγματοποιημένη έξω από τήν άρχική μητρόπλην (32), έχει θύγει και για διεθνή συγκέντρωση, του κεφαλαίου. Μία τέτω διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου συντελείται μονάχα όταν οι έταίρες αλλεί, πάνω στη διεθνή δραστηριότητά πως πύ διάφορες χώρες, προχωρών στην άπορρόφηση επιχειρήσεων κι έταίρων.

Προκειμένου να ξεκαθαρίσουμε τού πρόβλημα των τάσεων μακροπρόθεσης εξέλιξης στη διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου και της κίνησης πως πύ τού υπερκαπιταλιστικού κράτους, πρέπει να κάνουμε μίαν κρίνση διάκριση, άκρίτως στη διεθνοποίηση της π ρ α γ ω γ α - π ο ς : η σ η ς τ η ς ό μ ε ρ ω ξ ί α ς (ή διάθεση των έμπορευμάτων), τή διεθνοποίηση της π α ρ α γ ω γ ή ς τ η ς ό π ε ρ α - ξ ί α ς (τήν παραγωγή των έμπορευμάτων), τή διεθνοποίηση της ά γ ο ρ α ς τ ο έ μ π ο ς ο ύ μ α τ ο ς έ ρ γ α τ : κ ή θ ό ν α μ η (της εθνικής άγορας γύ αυτό τού έμπορεύμα), και τή διεθνοποίηση της έξου - σίας πάνω στο κεφάλαιο πού στην τελευταία άκρίτως βασίζεται πάνω στη διεθνοποίηση της κ ο ρ ι ό τ η τ α ς α ν ω τ τ ο κ ε ρ ά λ α ι ο ς .

Η διεθνοποίηση της παραγωγής της υπεραξίας, δηλαδή της διάθεσης των έμπορευμάτων, είναι μία εθνική τάση τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής πού όμως πάνω στο ιστορικό ζυγό της του πρόσλα - θος διαφορτικός μερής. Διακρίνουμε να πούμε ότι ή διεθνοποίηση αύ - τή στις γενικές της γραμμές διακρίνεται από τις άρχές τού 19ου αιώνα μέχρι τις παραμονές τού πρώτου παγκόσμιου πολέμου (πώς δηλαδή οι έξαγωγές έγιναν ένα έλο και πού μεγάλο ποσοστό στη βιομηχανική πα - ραγωγή των βιομηχανημένων καπιταλιστικών κρατών) και ότι λι - γότελες από τού 1914 μέχρι τού 1945 αλλά ξαναέδωκε στην ύστεροκα - πιταλιστική εποχή, έστιν κι άν μονάχα μετά τού 1945 ξεπέρασε τού σχε - τικά επίπεδο όπου είχε φθάσει πριν τήν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, δη - λ α δ ή τήν ποσοστιαία συμμετοχή των εξαγωγών στο κατά κεφαλή εί - σόδημα (33).

Στη παρελθόν διεθνοποίηση της παραγωγής της υπεραξίας πρα - γματοποιήθηκε στη μεγάλη μεταπολεμική βιομηχανία, σ' αντίθεση με τού έσο συνείσταν με τήν παραγωγή πρώτων ύλων, σ' έμπλεκς μόνο κεκα - πτώσεις. Αυτό είναι πού δάθη; τή γύ και χαρακτηριστικό στη διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου στην ύστεροκαπιταλιστική εποχή. Οι πύ πολλές μεγάλες έπιχειρήσεις εξαπανού σήμερα σταθερά και μετα - δίδει πού έλλειψη πύ πολλές χώρες τού κόσμου, είτε πύ θυγατρικές πού

της ἀλλοτρίων ἑταιρειᾶς, εἴτε πᾶς κοινὴς ἐπιχειρήσεως μὴ ἄλλας μεγάλας ἑταιρείας, εἴτε σ' ἐπιχειρήσεως ποῦ ἄλλες ἑταιρείες ἱδρύσαντο οἱ ξένες χώρες καὶ ποῦ αὐτὲς ἀργότερα ἐξασκῶνται, εἴτε πάλι σὲ μεγάλας πολυεθνικὰς ἐπιχειρήσεις ποῦ συνιδρύθηκαν μὲ ξένους ἑταίρους. Ἡ ἐξέλιξις πρὸς τὴν ἐκκίνηση ἀφίσταται μετὰ τὴ δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον μὲ τίς ἀμερικανικὰς βιομηχανικὰς πετρελαιοῦ, αὐτοκινήτων καὶ ἡλεκτρικῶν συσκευῶν καὶ ἐγίνετο σήμερον ἕνα γανκτὸ φαινόμενον. "Εἴτοι δ' συναγωνισμὸς τῶν κεφαλαίων ἀποχρᾶται γὰρ πρώτη φορά ἕνα πραγματικὸ καὶ ἀμερικανικὸ διεθνὲς πλαίσιο — ὡς λέγεσθαι δύναται ὑπὸ τῆς τοῦ πλάσιου μέσου καὶ ὡς οἱ ἐξελίγεται ὁ συναγωνισμὸς τῶν κύριων ἀμερικανικῶν ἐπιχειρήσεων παραγωγῆς ἡλεκτρικῶν ὑπολογιστῶν (84).

Ἡ διεθνιστικὴ τῆς ἀγορᾶς τοῦ διεσπασμένου ἐργατικῆς δύναμει εἶναι ἀναπόφευκτῇ ἀπόρροια τῆς διεθνοποίησης στήν παραγωγὴ τῆς παραβίτης, ὅπως ὅμως καὶ ἐπικαλύπτεται μηχανικὰ μαζὶ τῆς. Ἀφενεὶς ἡ παραγωγὴ ἔχει νὰ ὁργανωθῇ τὸ ἐξωτερικὸν ὅπως ἀξιοπρόσχητη χρησιμοποίησις ξένων ἐργατικῶν δυνάμεων, πρῶτον πρὸς τοὺς ἐν τοῖς αὐτοματιζμένοις καὶ ἐκμηχανισμένοις κλάδοις τῆς βιομηχανίας. Ἀφετέρου σημαίνει νὰ ἐκφράσῃ ἀναγκαστικὰ τὴ διεθνοποίησιν τῶν χώρων παραγωγῆς ἢ τῆς κυριότητος πάντων τοῖς (ὡς ἀναλογιστοῦμε τὴ μαζικὴ μετακίνησιν Ἰταλῶν, Ἰσπανῶν, Ἑλλήνων, Πορτογάλων, Γερμανῶν καὶ Μαρκιῶν ἐργαζομένων πρὸς τὴν Ἀσιατὴν Ἑβραίων, προπάντων τὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν προκάλεσε καὶ μετὰ τὴν οἱς σχέσεις βιομηχανικῆς βιομηχανίας πρὸς τὴν Ἀσιατὴν Ἑβραίων). Ἀπὸ μίαν ἑπομένη ἀποδοχὴ τὰ ὅσα γίνονται, τῆς διεθνούς κινητικότητος τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς διεθνούς κινητικότητος τῆς ἐργασίας παρασχεῖται στήν ἐπεχρὴ τοῦ ὅσπου καταπολέμου, σ' ἀντίθεσιν μὲ τὰ ὅσα συνέβαιναν σὲν πρῶτον καταπολέμῳ, ὅταν ὅχι παράλληλα ἢ συμπληρωματικὰ ἀλλὰ ὁμοῦ. Τὰ ἐργατικὰ χεῖρα πέρθουν ἀπὸ τῆς λιγότερο ἀναπτυγμένης χώρας τῆς περιφέρειας στήν ἐκδημιουργημένη καρδίαν τῆς Ἀσιατῆς Ἑβραίων, ἐνθ' οὗ κεφάλαιον δὲ πρὸς τὴν διεθνή βιομηχανικὴν καρδίαν πρὸς τὴν περιφέρειαν ἢ πρὸς μονάχα σ' ἀνεπαρκεῖς ποσότητες (85).

Ἡ διεθνιστικὴ τῆς ἐξουσίας πάντων σὲ κεφάλαια, ἢ οὐσιαστικὴ διεθνή διεθνὴς συγκεντρωποίησις καὶ κεφαλαίου, σημαίνει: πάντως πρὸς τὴν ἐξουσίαν τῆς αὐτῆς καὶ τῆς αὐτῆς, εἴτε ἀπὸ τῆς μὲν χώρας στήν ἄλλην, εἴτε ἀπὸ μίαν ἐθνικὴν ὁμάδα κεφαλαιούχων πρὸς ἄλλαν. Καὶ ὅς ἐπὶ τῆς ἐξουσίας τῆς αὐτῆς καὶ συνδυασμένης ἀνάπτυξης. Ἡ διεθνὴς συγκεντρωποίησις τοῦ κεφαλαίου δὲ συμπίπτει εἴτε ἀναγκαστικὰ εἴτε μηχανικὰ μὲ τὴν διεθνοποίησιν τῆς παραγωγῆς ἢ τῶν παραγωγῶν, ἢ καὶ μὲ κατὰ τῆς πώλησης ἀπορροαμάτων. Ἡ διεθνοποίησις τῆς ἐξου-

σώας πάνω στο κεφάλαιο μπορεί να γίνει πραγματικά λόγος μονάχα όταν η διεθνοποίηση της παραγωγής οδηγεί στη διεθνοποίηση της κυριότητας πάνω στο κεφάλαιο, δηλαδή πάλι μετά διεθνή αλλαγή στην κυριότητα⁽³⁶⁾. Πρέπει να διακρίνουμε τρεις παραλλαγές στη σχέση ανάμεσα στο άπαικτο «έθνικό κράτος» και τη διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου.

Η διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου μπορεί να συνοδεύεται με την επέκταση της θύναμης ενός συγκεκριμένου κράτους. Η τάση αυτή παρατηρήθηκε κυρίως στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, αποπτόχτης έπειτα στη διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και στην αποπτόχνη του και έθνη την πύο παρή της έκφραση στην πολιτική και οικονομική ήγηση του άμερικανικού υπερεθνισμού. Άντικαταστάσαν θωακά στην πρώτη άπύ της δύο κόρυες μορφές της διεθνούς συγκέντρωσης του κεφαλαίου, όπως έθιοκίτες, που άνήκουν πάλι μετά και μέν, έθιοκή καπιταλιστική τάξη, άσκούν τον άποκρατιστικό έλεγχο πάνω σ' ένα διεκρινόμενο μέρος του διεθνούς παραγωγικού μηχανισμού. Ένώ αί καπιταλιστές άλλων χωρών μετέχουν τó πλό πάν τ ζ σ ό ν ι ο ρ π έ ρ ο ν ε ρ. Στον αέξανόμενο έλεγχο μέας και μένης έθνικής άμώδας κεφαλαιοέχων πάνω στο σύνολο του διεθνούς κεφαλαίου άντιστοιχεί ή αέξανόμενη διεθνής έαχίς ενός και μένου υπερεθνιστικού κράτους.

Η διεθνή συγκέντρωση του κεφαλαίου μπορεί να συνοδεύεται ή σταθερή παρακμή της έξουσίας των άστικών έθνικών κρατών και ή άημοιουργία μέας ν έ κ σ ή μ ο σ π ο ν δ ι κ κ ή ς κ α ι ό π ε ρ κ θ υ κ ή ς ά σ τ ι κ ή ς κ ρ α τ ι κ ή ς έ ξ ο υ σ ι α ς. Η παραλλαγή αυτή θεωρείται τουλάχιστο τάν πραγματοποιήση στη δικτατορικό χώρο της ΕΟΚ (έστε μέ τη Βρετανία έτα έχως αυτή και άντιστοιχεί στη δεύτερη κόρυς μορφή που μπορεί να πάρει ή διεθνής συγκέντρωση του κεφαλαίου, τη μορφή της διεθνούς σύνδεσης των κεφαλαίων έχως κυρίαρχα μέας βοαένης έιάδας έθνικών κεφαλαιών. Άκριθως έπας σές πολυεθνικές τούτες έπιχειρήσεις δέ γίνονται άνεκώς κανένος έέους ήγερσής, έτοι και ή μορφή κρατικής άργάνωσης που άντιστοιχεί σ' αυτή τη μορφή συνδυασμού των κεφαλαίων δέν μπορεί να σπληνική μένυμα στην κυρίαρχα ένός μοναδικού άστικού κράτους ή πάλι μετά χαλαρή συνδυασμένη κυρίαρχων έθνικών κρατών, έλλώ πρέπει ν' άπώλξεί: σ' ένα υπερεθνικό άμοσποδιστικό κράτος που έα άντιστοίχον άποκρατιστικής σημασίας κυρίαρχα δικαίωματα⁽³⁷⁾.

Θά ήταν έόθια θάρη πάλι ν' άπολοκοιέσουμε τó καθάρη οικονομικό σπασμό σ' αυτόν, έ συσχετισμό και νά τó έράλουμε άπό τó γενικό κοινωνικό συνείρμό του. Τέ άστικό κράτος δέν έχει νά ύπενασιστεί μονάχα τά άμεσα οικονομικά συμφέροντα των κεφαλαιοέχων, ή

της ιδέας διεθνούς τήν κεφαλαιούχον επί ε ρόλος της είναι αποφασιστικός τήν κάθε φάση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Μπορεί να δράσει αποτελεσματικά μονάχα έφ'όσον έπικραίνει: τή δραστηριότητά του σ' όλα τα πλάνα του επικρατούμενου, πράγμα που δύσκολα γίνεται: δέχεται να ληφθούν υπόψη οι έθνικές και πολιτιστικές ιδιομορφίες του κάθε έθνους (38). Όσοις στην ύπεροικεπαιλιστική εποχή οι ήμερα ή ήμερα οικονομικές λειτουργίες του άσπικου κρατικού μηχανισμού έρχονται τόσο πολύ στο κρατικό — γίνεται τόσο παρής ή ανάγκη για έλεγχο πάνω σ' όλες τις όψεις της διαδικασίας κοινωνικής παραγωγής κι ανταλλαγής — πού μπορεί σ' ερχομένες συνθήκες τού μονοπώλιου κεφάλαιου να θεωρήσει: πού μικρότερο κατά έναν όριζμένο καταμερισμό της εργατικής δύναμης σ' ένα ύπερεθνικό ήμιοπνδικό κράτος και τις πολιτιστικές δραστηριότητες τήν έθνικων κρατιών. "Ας μόνι λογαριασμε ότι στις ΠΠΑ π.χ. όλες οι διαπαιδαγωγικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές δραστηριότητες έχουν άνατεθεί στις πολιτείες: έτσι για τού ήμιοπνδικού κράτος και ότι πού χήρως σάν τήν Ήλδοτία προβλήματα πντου του είδους μισοσύν για ρυθίζονται: σι διαφορά γλωσσικά ιδιόματα.

Έφ'όσον ή διεθνής συγκροτοποίηση του κεφαλαίου πάρε: στή Διπική Εύρώπη τή μορφή ενός διεθνούς συνδικαλιστού κεφαλαίου άίχως ήγεμονική επικράτηση μιάς δοσμένης έθνικης άπικής τάξης, τού άποτελέσμα ήά είναι οι οικονομικές λειτουργίες του κράτους σάν ύστερο καπιταλισμό να ήμιοπνγίσουν με πανάχρη πνση για ένα μισοδικό ύπερεθνικό ήμιοπνδικό κράτος τή Διπική Εύρώπη. Τελικά ή έθνικη κρατική οικονομική προγραμματισμός ήά σημειόζεται: με τόν πολυεθνικό συγκροτό τήν κεφαλαιών (39). Έτσι ή πρώτος παράγοντας ή άπωθήσει, ιδιαιτέρα σ' έπαχες κρίσης κι ύφεσης, τού δευτέρου, έτσι και πάλι ήά επνβάλει: πού χάραξη ενός διεθνούς οικονομικού προγραμματισμού πού να καλύπτει τις άνάγκες τού (40).

Τού πρόβλημα κομμοήμεται στήν άνάγκη για μίαν άντικυκλική οικονομική πολιτική πού να καταπολεμή τις κρίσεις κι ύφεσεις με βάση τού συμφέροντα τών πολυεθνικών ήταριών. Αλλά μπορεί να γίνει μινάχα σι διεθνές, κι ήχι σ' έθνικόν, πλάνο. Ήρώσυν τού όπλο τής άντικυκλικής δραστηριότητας ήτάκωνται στή νομισματική, πιστωτική, ήμιοπνομική, φορολογική, κι ήμιοπική πολιτική, πρέπει μιά τέτια δραστηριότητα, για να ήξυπηρετήσει τού συμφέροντα τών πολυεθνικών συνδμενων ήμιοπνγίσων, να μπορεί να στήριξη σ' ένα διεθνές έγκαίς ήμιοπνη καλώς και μιά διεθνής έγκαίς πιστωτική, ήμιοπνομική και φορολογική πολιτική — στήν ΕΟΚ ή ένοποίηση της ήμιοπνκής πολιτικής είναι κούλας μιά προγραμματισμός. Ένα κινόν ήμος νόμισμα, ένας και

τός προεκλογισμός, μία κενή φορολογική πολιτική και μία κενή πολιτική δημόσιων έργων, που έπλεονέκτισαν στη διάφθορα της οικονομίας⁽⁴¹⁾, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί δίχως μίαν δημοκρατική κυβέρνηση με φορολογικές και δημοσιονομικές εξουσίες και με την απαιτούμενη για την κατοχύρωση της εξουσίας της (κανόνες ή άσκηση δικαίου — δηλαδή δίχως ένα έγκειν κράτος. Άς προσθέσουμε πως οι πολυεθνικά συνδεδεμένες μεγάλες επιχειρήσεις έχουν επίσης ανάγκη επί μία πολυεθνική κεφαλαιαγορά, που και πάλι κάνει έλο και πού δύσκολη την επίδειξη των έθνικών κυριωμάτων. της έθνικής απιστοτικής πολιτικής και των έθνικών προεκλογισμών και φορολογικών συστημάτων⁽⁴²⁾.

Τρίτη, θανάτη παραλλαγή στις σχέσεις ανάμεσα στη διεθνή συγκοινωνιοποίηση του κεφαλαίου και την ανάπτυξη του υστεροκαπιταλιστικού κράτους είναι: μία κατάσταση σχετικής άθειας φορολογίας: άναμιατός τους. Σ' αυτόν το συστηματικό άναμιατον σχήμα το παράδειγμα των μεγάλων βρετανικών και καναδικών επιχειρήσεων καθώς και μερικών άλλων έθνων⁽⁴³⁾. Δίνουν πώς οι εταιρίες αυτές διεθνοποιούν τη δραστηριότητά τους σε τέτοις κλίμακες, παράγουν ή πραγματοποιούν ύπεραξία σε τόσες χώρες, που έπαιξαν σε μεγάλο έδαφος να έδωσαν: για την εξέλιξη των οικονομικών και κοινωνικών προαγωγών στη μετρόπολη⁽⁴⁴⁾.

Δίχως ν' άρνούμαστε μία τέτοια άσκηση, πρέπει όμως να τη θεωρήσουμε σαν κάτι το ενδιάμεσο ανάμεσα στις δύο προαναφερμένες παραλλαγές. Γιατί προκειμένου για τις επιχειρήσεις εταιριών που έδιαφορούν για το κράτος πρέπει να διακρίνουμε άναμια σε δύο διαφορετικές περιπτώσεις. Στις μία περίπτωση, οι εταιρίες αυτές έρευν σε χώρες όπου η κρατική εξουσία είναι πολύ αδύναμη και δεν άντιστοιχεί σ' μίαν άντίσταση στην άναμιαση για τα ύπερέρση — τελικά πρέπει να πρόκειται για χώρα μισοπολιτιστική που την έλλειψη το κρατικό κεφάλαιο. Στην άλλη περίπτωση, οι εταιρίες αυτές έρευν σε χώρες όπου το κράτος είναι ανεξάρτητο απ' αυτές και μπορεί να παρέμβει στην οικονομία. Όσο προχωρεί η διεθνής συγκοινωνιοποίηση ή συγκοινωνιοποίηση του κεφαλαίου, στις χώρες της πρώτης κατηγορίας μεγαλώνει το έδαφος να χρησιμοποιηθεί ή κρατική δύναμη για την ύπερσκέψη των δικών τους συμφερότων. Στις χώρες πάλι της δεύτερης κατηγορίας εταιρίες που έδιαφορούν για το κράτος τους κινούνουν έλο και πού πολύ να άκτοπτεσθον επί άλλες πού θαλέσουν την ύποστήριξη ενός σομίου κρατικού μηχανισμού. Είναι τότε ζήτημα χρόνου ν' αλλάξουν στάση οι κλάδοι απέναντι στο κράτος: εταιρίες και να ζήτουν να διατάξουν να αναμιασθόν τους είτε το μηχανοκρατικό τους κράτος είτε το κράτος να έρευν άναμιασθον τις χώρες δραστηριότητάς τους.

Ψάρεσαν ή επιδίωξη τους αυτό ή έν μπερδέει να πραγματοποιηθή, τό τίς μνην από ύποχρεωτικά ή καταθέλουν οι «άδισόφοροι άπέναντι στο κράτος» άπαιρίες ή ά είναι άσφύ. Θά πληρώσουν γιά τό γεγονός πως ύπομνησαν τό ρόλο τού κράτους στην ύπερκαπιταλιστική εποχή με τό να πέσουν ύθρη σ' έναν από τους άνταγωνιστές τους.

Ένα μονάχα σημαντικό συμπέρασμα προκύπτει από την ανάλυση της τρίτης τούτης παραλλαγή, ότι δηλαδή ή αόξινόμενη διαθεσιμότητα στην παραγωγή ύπεραξίας μπορεί να οδηγηθεί και δίχως διαθεσιμότητα της έξουσίας πάνω στο κεφάλαιο στην «άπεθιλοποίηση» μιας μεγάλης επιχείρησης. Μία επιχείρηση δηλαδή σαν τή Φίλιπς ή την Μπρίτις Πετρόλκομ, άφύον μεταφέρει μεγάλο μέρος από τις δραστηριότητες της στην Είρεικ Άμερικ, θά ενδιαφερθή γιά τις οικονομικές εξελίξεις στον Καναδά και τις ΗΠΑ περισσότερο παρά γιά καίτις στη Βρετανία ή την Γερμανία, και γιά τούτο θά πρέπει να στηριχτεί γιά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της μάλλον στους βιομηχανικούς κρατικούς μηχανισμούς παρά στο μηχανισμό τού κρατικού ή άλλου ιδιωτικού κράτους, και ήάχει την τάση να μετατραπή σι κοινά της άμερικάνικης άστικής τάξης. Ίσως και συγχωνευθεί με «άσθενά» βιομηχανικά κέντρα μεγάλης επιχείρησης. Δέ θά ξεφύσουμε έσθ από πύο είναι πιθανή μια τέτοια άπεθιλοποίηση. Θεωρητικά είναι άντικτι άν και πάλι μίς άπαναφέρει από τέλος σά μίς από τις άπ πρώτες παραλλαγές.

Όσοι, σαν τό Ρήμκερτ Ρόουθερν και προπάντων τό Τάτλς Λέ-δερσον, άμνην τις καλασητικές άπαιρίες σάν κυρίαρχη δύαμη πού άδισοφρεί γιά τό βιοκαπιταλιστικό κράτος, στηρίζονται πτωχικά τό μόνον ύπόθεση πού ήταν πλάται διαδωμένη στο 1950—1970, πως δηλαδή τό μεγάλο κεφάλαιο έν άντιμετωπίζει πιά άσκολίες στην πώληση και την άξιοποίηση ούτε και ασφρές κοινωνικές κρίσεις (43), πως ή άπει-δυτική του βιοκατηριότητα θά μείνει άνεπρέσστη και σ' έποχες άνα-δουλαίας (46), και πως δέ χρειάζεται την κρατική παρέμβωση στην σ' κοινία γιά να ξεπεράσει σοβαρές οικονομικές και δομικές άσκολίες και κοινωνικές άνταγωνισμούς. Η βιοκατηριότητα κρίση τού 1968—1969, ή γαλλικός Μάης τού 1968, τό «θερμό φθινόπωρο» της Γαλλίας, τό 1969—1970, κι ή άμερικάνικη άφηση τού 1960—1971 μαζί με τις έυδηλώσεις κρίσης πού συνεχίστηκαν στις πιά πολλές ήπεριαπαιστικές χώρες, άπδειξαν πως ή ύπόθεση καίτις σπείνεται ραλιστικά. Έέ μοναδικό συμπέρασμα, πού μπορούμε να συνάγουμε άπ' αυτές τις άμει-ρίες, είναι πως οι καλασητικές επιχειρήσεις δέ χρειάζονται άπλως ένα άπκαθήριτο κράτος, αλλά ήχουν άνάγκη από ένα κράτος πιά ήχυρό από τό καλασητικό εθνικό κράτος, προκειμένου να ξεπεράσουν τολάχιστο με-

ρικά τις οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες του ξανά και ξανά επει-
λούσιν τα τεράστια κεφάλαιά τους.

Από τις τρεις αυτές παραλλαγές την δυνατότην υποχρητισμένη αντί-
μεση στη διεθνή συγκαντροποίηση του κεφάλαιου και το υστεροκαπιτα-
λιστικό κράτος οδηγούμεστε σε τρία ενδεχόμενα μοντέλα για τη διεθνή
βοήθη της υπερκαλιστικής υπερπόλεως στα χρόνια και τις δεκαετίες που
έρχονται:

1. Το πρότυπο του **Ο Π Ε Ρ Ι Μ Ε Ρ Ι Α Λ : Σ Μ Ο Ο**. Σ' αυτό
μια μοναδική ή υπερκαλιστική δύναμη άσκει μία τόσο πλήρη ηγεμονία,
τουλάχιστον στην υπερκαλιστική κριτική χέτων, ώστε αλυσινά απέναντί της
και περιορίζονται από μόνα των αποικιοκρατημένων μικροδυνάμειων. Μία
τόση εξέλιξη δεν μπορεί στην τελευταία ανάμειξη να σφραγιστεί μονόχως
στη στρατιωτική υπεροχή του υπερκαλιστικού — στις δοσμένες ση-
μερα συνθήκες μονόχως ο άμερικάνικος υπερκαλισμός μπορεί να παύσει
όταν τόσο μόλο — αλλά πρέπει να υπάσκει μέχρι την άμεση έλευση, την
κυριότητα πάνω στους βασικούς παραγωγικούς χώρους και κεφάλαια,
τράπεζες κι άλλα χρηματιστικά έθνη. Δίχως άμεση έλευση, δηλα-
δή δίχως έλεση, έρυσιαση του κεφαλαίου δεν υπάρχει καμία εργούση
πώς ή λειτουργία του νόμου της δυναμικής ανάπτυξης δέ ο' ανατρέχει
τελικά τους υποχρητισμούς οικονομικούς, αλλά και στρατιωτικές έπίσης,
δύναμεις.

Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής θεωρούν έπομένως τις μεγά-
λες άμερικάνικες εταιρίες σαν υπαρκτές ή δυνατές κυρίαρχους της
παραδοσιακής αγοράς (41). Αμφιβάλλουν κατά πόσο οι μεγάλες ευρωπαϊ-
κές και γαπωνέζικες επιχειρήσεις θα μπορούσαν μακροπρόθεσμα ν' αν-
ταγωνιστούν αποτελεσματικά τις άμερικάνικες επιχειρήσεις (και στη-
ρίζονται για αυτό στο γεγονός της τεχνολογικής καθυστέρησης, της
αναπάρκατος π' κεφάλαια, των έλλείψεων π' μέγαντες (42), ή πάλι
έδν πιστεύουν στην πολιτική άπεφαστιστότητα των από καθαρά οικονο-
μική άποψη ίσως ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στην Εύρώπη μπροστά
στις ΗΠΑ, άφ' ου μία σταθερή αντίστασή τους θα μπορούσε να προκα-
λέσει θανάσιμη ζημιά στη στρατιωτικοπολιτική καρδιά του σύγχρονου
υπερκαλισμού κι έπομένως και στους κύριους άμερικάνικους υπερκαλιστές (43).

2. Το πρότυπο του **Σ Ο Υ Π Ε Ρ Ι Μ Π Ε Ρ Ι Α Λ : Σ Μ Ο Ο**. Σ' α-
υτό ή διεθνή σύζευξη των κεφαλαίων έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις π' ού-
τε ξεφυρνίζονται έλας οι σοβαρές αντίθετες οικονομικών συμφερότων ά-
νάμεσα π' κεφαλαιοέχους διαφορετικών έθνικιστήτων. Όλα οι μεγά-
λες καπιταλιστές έχουν καταλάβει την έκτακτη κατάσταση, την παραγωγή
υπεραξίας, την παραμελημένη υπεραξία και τη συσσώρευση κεφα-
λαίου (γέες επενδύσεις) τόσο σύμφωνα ανάμεσα στις διάφορες ήπεί-

ρους και χάρης ποτε κανένας τους να μη βίγεται ξεχωριστά παληρή από την οικονομική κατάσταση, σε μια βορεινή χώρα, από την εκεί πορεία της πώλης των λάξεων ή από τις «έθνικες» ιδιομορφίες της πολιτικής εξέλιξης από ένα «έθνικο» κράτος ή το άλλο. Πρέπει να προσέχουμε με την ευκαιρία ότι με μια τέτοια διεθνοποίηση της παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής οικονομίας, ή αφεαφάνιζονταν σε μεγάλο βαθμό οι «έθνικες» διαφορές στην οικονομική εξέλιξη. Θ' απόμεινε μονάχα ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε γιγάντιες παλαιοτικές επιχειρήσεις, δίχως ενδοίμπεριαλιστικές αντιπαραθέσεις, ο ανταγωνισμός διεθνής ή αποχρωματισμένος άριστος από τα εθνικιστικά του βάθη. Φυσικά αυτό δε θα σήμαινε με κανέναν τρόπο το «σύνταγμα» το ιμπεριαλιστικό κράτος. Θα σήμαινε μονάχα ο ρόλος του σαν όργανο των ενδοίμπεριαλιστικών ανταγωνισμών. Θα διατηρούνταν αντίθετα ο ρόλος του σαν όργανο για την υπεράσπιση των κοινών συμφερόντων όλων των ιμπεριαλιστών κεφαλαιούχων μπροστά στην απειλή της οικονομικής κρίσης, μπροστά στους άγριους του προλεταριάτου και τις εξεγέρσεις των αποικιακών εθνών και μπροστά στην ύπαρξη μη καπιταλιστικών κρατών. Δε θα χάριε όμως πια να κάναμε με ιμπεριαλιστικό «έθνικο» κράτος αλλά με υπερεθνικό κι ιμπεριαλιστικό «παγκόσμιο» κράτος. Κάμποσοι υπέρμαχοι της αντίληψης για την καθολική διάφορία των παλαιοτικών εταιριών για το άπαικτο κράτος διαπάζονται την άποψη αυτή για τη θαλπειρία διαμόρφωσης ενός «συνεργειμπεριαλισμού». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τον Τσάρλς Λέβινσον (52).

8. Το πρότυπο των συνεχιζόμενων, αν και με διαφορετικές μορφές, άγχιόμπεριαλιστικών ανταγωνισμών. Σ' αυτό ή διεθνής σύνδεση των κεφαλαίων έχει προχωρήσει σε βαθμό που λίγες ιμπεριαλιστικές υπερδυνάμεις να πάρουν τη θέση ενός μεγαλύτερου αριθμού από ανεξάρτητα ιμπεριαλιστικά κράτη, όμως ή ανισόμορη ανάπτυξη του κεφάλαιου έχει σαν αποτέλεσμα να μην μπορεί να διαμορφωθεί με παγκόσμια κενότητα συμφερόντων ανάμεσα στους καπιταλιστές. Η ούνοθεση των κεφαλαίων επεξεργάζεται σιγά σιγά ή περιμετρική επάλειψη, αλλά ή ούνοθεση και ή ούνοθεση: πιδέντυπος οίθιη-πειρωτικές ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις. Το νέο στοιχείο, ή σχέση με τη λειτουργική ανάλυση του ιμπεριαλισμού βρίσκεται, πρωταρχικά στο ότι ανταποκρίνονται τρεις μονάχα παγκόσμιες δυνάμεις — ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός που ελέγχει σε μεγάλο βαθμό τον Καναδά και την Αυστραλία, ο γαλλοβέλγικος (53) ιμπεριαλισμός κι ο ολλανδοαγγλικός, με τότε την παραπέρα πορεία του ανταγωνισμού αυτού να κρίνει ή εξέλιξη του γαλλοβέλγικου ιμπεριαλισμού,

το κατά πόσο δηλαδή θέλει μείνει ανεξάρτητος ή να συγχωνευτεί με τις μεγάλες αμερικανικές επιχειρήσεις. Κατά δεύτερο λόγο πρέπει να σημειώσουμε ότι, από σφαιρικό, διεκτική για το κεφάλαιο, παγκόσμιο συσχετισμό κοινωνικών δυνάμεων οι ενδοϊμπεριαλιστικοί παγκόσμιοι πόλεμοι έγιναν εξαιρετικά άπύθμενοι, για να μην πούμε βδύνατοι.

Όπως έχουμε, ο Κάουτσκι υπήρξε ο πρώτος που στις παραμονές του πρώτου παγκόσμιου πολέμου αντιλήχθηκε πως είναι δυνατή μια σοβιετοϊμπεριαλιστική συνεννόηση ανάμεσα σ' όλες τις μεγάλες δυνάμεις (⁵¹). Ο Λένιν αντιλήχθηκε έντονα σε τούτο (⁵²). Ο Μάρτιν Νικόλαους κατηγορεί το συγγραφέα της παρόλης μελέτης πως ακολουθεί στα «ήχη» του Κάουτσκι με το ν' αντιμετώπιζει το ενδεχόμενο να συγχωνευθούν οι διάφορες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις της Εξέλιξης σε μία μοναδική εθνοκρατική υπερδύναμη (⁵³). Όμως, πρόκειται για μια καθαρά τυπική κι όχι ουσιαστική έρμηνεία. Ο Κάουτσκι είχε σάν προοπτική του μια θαυμασία ε ξ α ο θ ε ν ε σ η των ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων που και θέ οδηγούσε στο «σοβιετοϊμπεριαλισμό». Δική μας προοπτική είναι αντίθετα να ε ν τ α θ ε ο υ στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού όλες οι δυνάμεις στον ιμπεριαλισμό αντιμαχίζονται. Ένταση, δηλαδή, στην αντίθεση κεφάλαιου και εργαζόμενους στις μητροπόλεις και τις μεσοαστικές, ένταση στην αντίθεση ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις άφρονος, τις άποικιακές και μεσοασσιακές χώρες, άφρονες, ένταση στις ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις. Πάνω στην εξέλιξη αυτών των ε ν τ α : ε : ν ο ρ ι ε ν μ ν ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων γεννιέται αναγκαστικά μία τάση για τη συγχώνευση ε ρ : σ μ ε ν μ ν ιμπεριαλιστικών δυνάμεων που διαφορετικά δε θέ ξουν σε θέση να συνεχίσουν το συναγωνισμό. Αν η ανάλυση του Κάουτσκι οδηγεί αναγκαστικά σε ρεφορμιστικά κι απολογητικά συμπεράσματα, η δική μας απλόηρει στην εξαγωγή των αυτώνημων επαγωγιστικών καθυκόντων, του προλεταριάτου στις μητροπόλεις (⁵⁴).

Όχι μόνο δέν απέκλεισε, αλλά επενωνίως ρητά τόνισε ο Λένιν τη δυνατότητα να προχωρήσει η διεθνής συγκέντρωση και συγκροτοποίηση του κεφαλαίου και επομένως και των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Φρονούσε όμως ότι ο ιμπεριαλισμός θέ κατέρρεε, πολύ πριν φτάσει στην καρφωσή της ή παραπάνω εξέλιξη, κάτω από την πίεση των έσωεμικών του αντιθέσεων και του επαναστατισού άγώνα του προλεταριάτου και των καταπιεσμένων λαών (⁵⁵). Σημειολόησατε την άποψη του και συμπαινόμενους πως πάνω στην πορεία προς ένα ημοναδικό παγκόσμιο τίκος και σάν αποπλοισι της καθυστέρησης της προλεταριακής επανόστασης στις ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις ή συγχώνευση των αυτώνη-

ριστον ηγεμονιστικών δυνάμεων πρὸς τρεῖς ἀνταρθευόμενες ἐμφανίζεται πρὸς δυνατὴν, ἂν καὶ ἔχῃ: σὺν ἀσθενείᾳ.

Ἀπὸ τῶν τρία προαναφερθέντων πρότυπα πρὸ πιθανὸν κατὰ πολλὸ εἶναι τὸ τρίτον, συνάφιστο στὸ προβλεπτὸ μέλλον. Στὴν τελευταία ἀνάλυσιν ἢ πραγματικοποίησιν τοῦ κάθε μοντέλου ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν κρατικὴ μορφὴ διεθνούς συγχωνευταίσεως τοῦ κεφαλαίου, ἕως μεγάλου καὶ ἂν εἶναι παροδικὰ τὸ αὐτόνητο ὅρος στρατιωτικῶν ἢ πολιτικῶν θεσπονήτων.

Ὁ διεργεμενισμὸς μπορεί νὰ κατασκευασθῇ μονάχα ἐφόσον τὸ μονοπώλιον κεφαλαίου τῆς ἡγεμονικῆς ἡγεμονιστικῆς δυνάμεως ἐξασφαλίσῃ κατοχὴν κεφαλαίου ἀποφασιστικῆς σὲ σύγκρισιν μὲ τὴ θέσιν τῶν ανταγωνιστικῶν ἀνταγωνιστῶν του. Μάχρι σήμερον ὁ ἀμερικάνικος ἡγεμονισμὸς δὲν πέτυχε τοῦτο εἴτε στὴ Δυτικῇ Εὐρώπῃ εἴτε στὴν Ἰαπωνίᾳ. Τὸ χρηματιστικὸν κεφάλαιον τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶναι σὲ μεγάλου βαθμοῦ ἀνεξάρτητος ἀπέναντι στὸ ἀμερικάνικο. Ὁ ρόλος τῶν ἀμερικάνικων τραπεζῶν στὸν ἀντικονομικὸ ἐξοπλισμὸν τῶν χωρῶν εἶναι ὀριακός. Καὶ μέλλοι ποὺ εἶναι πρὸς μεγάλην ἢ ἀμερικάνικην κυριότητα πάλιν σὲ διεργεματικὸν κεφάλαιον, μέλλοι ποὺ κάποτε στοὺς τομεῖς αἰχμῆς ξεπερνᾷ κατὰ πολλὸ τὸ μέσον ὄριον, ὥστε οὐδὲν ξεπερνᾷ τὸ 10-15% τοῦ σύνολου τῶν ἐπενδύσεων κεφαλαιῶν. Οὕτως καὶ σημειώνεται καμιά τέση γιὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ διακατεμένην, εὐξηνῶν, κατὰ τὸ παροδικὸν συμμετοχῆς, ποὺ ἀπονομιζέται φαίνεται νὰ σταθεροποιεῖται. Αὐτὸ μπορεί ἐπομένως νὰ γίνεταί: λόγος γιὰ ὑπερδύναμιν τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τῆς Ἰαπωνίας στὸ ρόλο τῶν μισοαπαικῶν. Ἡ ἡγεμονικὴ, ἐξωτερικὴ καὶ στρατιωτικὴ πολιτικὴ τοῦς παρεργάνει ἄλλωστε αὐτόνομη, μάλιστα πρὸς τὰ θύματα κατὰ τὴν πλείστα τῆς συμμοχίας ἀνάγναι στοὺς κοινὰς ταξινὰς ἐχθροὺς — πράγμα ποὺ καὶ ἀνταποκρίνεται ἀπὸλυτα στὰ κοινὰ συμφέροντα ὅλων τῶν ἡγεμονιστικῶν τάξεων καὶ ὅχι μονάχα στὰ ἰδιαιτέρως συμφέροντα τοῦ ἀμερικάνικου ἡγεμονισμοῦ. Πρέπει μάλιστα νὰ σημειώσωμε πῶς ὁ αὐστηρικὸς δυνάμις ἀντίμα στὴν ἀμερικάνικον ἡγεμονισμὸν καὶ τοὺς ἡγεμονισμὸς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ Ἰαπωνίας ἀλλὰξ ἀπὸ τὸ 1960 καὶ πέρα σὲ ὅρος τοῦ ἀμερικάνικου ἡγεμονισμοῦ (37).

Ὅπως ἡ σχετικὴ ἐξέλιξις δὲν ἔχει ἀκόμη ἐκτελεσθῇ. Ἦδη καὶ λίγα χρόνια ἄρχει νὰ παρατηρεῖται μὲ ἑνότητα αὐτὸ διεθνὴ συναντικισμὸν τοῦ κεφαλαίου καὶ ἀργὰ ἢ γρήγορα πρέπει ν' ἀναέλθῃ: τῇ διεθνὴ συγχωνευταίσεσιν τοῦ κεφαλαίου σ' ἓνα μέν, ποιοτικὰ ἑνότερον, ποδὶον (38). Τὸ σύνολον τῶν σημαντικῶν διεθνῶν ἐπιχειρήσεων διολογίζεται: πῶρα οἱ κόπων 800. Ὁ Περλμαντερ πρὸςβλεπᾷ πῶς τὸ 1985 κάπου 300 τέτοιες ἐπιχειρήσεις θὰ κυριαρχήσων στὴν παγκόσμιον κατασκευαστικὴν οἰκονομίαν (39). Ὁ Ρομπέρ Λάτι, πάλιν, μάλιστα γιὰ 60 πολυεθνικὰς ἐπιχειρήσεις πρὸς θὰ

μειωστού, την πραγματική αγορά άναμεταξύ τους⁽⁶⁶⁾. Θα πρόκειται για άμερικάνικες μονάχα επιχειρήσεις, ή γι' αμερικάνικες άφενός, εύρωπαικές και γιαπωνέζικες, ή εύρωπαικές, εύρωπαιο-γιαπωνέζικες κι άμερικανο-γιαπωνέζικες άφεντέρου; Άπό την άπάντησή σ' αυτό τό έρώτημα θα εξαρτηθή ή θαλμός πιθανότητας τοῦ μοντέλου τοῦ ύπερμπεριολισμῶ. Γά πάραυτα θα εξαρτηθεῖν, σέ περίπτωσή παραπέρα καθυστέρησης της προλεταριακής επανάστασης στίς μηχανοποιείες, από τό κατά πόσο θά έπικρατήσῃ ή μία ή ή άλλη κύρια μορφή της διεθνούς συγκεντροποίησης τοῦ κεφαλαίου.

Εἶναι σωστός πάλι οτι εἶναι, πάλι, τοῦ έντελέματου συναγωνισμοῦ οἱ άμερικάνικες πολυεθνικές ἐπιχειρήσεις διεθνῶν, ὑπό διακρατιστικές πλεονεκτήματα ἀπέναντι σοῦς ανταγωνιστές τους; Διαθέτουν μεγαλότατη σέ μέσον ὄχι θόνη κεφαλαίου (τρέις μέγχι τέσσερις φορές παραπάνω από τόν ισχυρότερο ανταγωνιστή) και στηρίζονται; σ' ένα ισχυρότερο κράτος. Οἱ Δυτικοευρωπαῖοι και Γιαπωνέζοι ανταγωνιστές μιά μονάχα δυνατότητα ἔχουν νά ἐπιζήσουν σάν ανεξάρτητα σχηματισμοί, κι αὐτό ἐφάρσιν παράσσουν μέ τή σειρά τους από μιά διαδικασία διεθνούς συγχώνευσης και σφάσεων από τήν ἀποξή της κατοχής κεφαλαίου και της παραγωγικής δυναμικότητος σέ δικαίωσες πού νά τους ἐξισώσουν μέ τους Άμερικάνους ανταγωνιστές τους, κι ἐφάρσιν ἐπίσης, στήν Εὐρώπη τουλάχιστο, δημιουργήσουν ένα συνμοσπονδιακό κράτος πού νά ἐξισωροπῇ τις ΗΠΑ πολιτικά και στρατιωτικά. Ἡ τύχη της ΕΟΚ στήν ἐπόμενη και μελλομένη ὅριση σ' ἀποδειχθή πιθανώς ἀπορριπτική σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τή δυνατότητα νά ὑπάρξῃ μιά αὐτόνομη εύρωπαϊκή υπερδύναμη κι ἐπόμεως και δυνατότητα νά ἐπιβληθῇ ένας άμερικάνικος ὑπερμπεριολισμός.

Γιά τήν πραγματικοποίησιν τοῦ μοντέλου τοῦ ὑπερμπεριολισμῶ απαιτεῖται διεθνής συγκεντροποίηση τοῦ κεφαλαίου σέ κλίμακα πού πού μεγάλη από αὐτή πού διαγράφεται σήμερα. Ἀπαιτεῖται προπάντων ή μαζική συμμετοχή Εὐρωπαίων και Γιαπωνέζων μεγαλομνηστών στήν ἐκμετάλλωσιν κυριότερων άμερικάνικων ἐπιχειρήσεων, ἔτσι ὥστε ή άμερικάνικη συμμετοχή στήν ἔλεγχον αὐτῶν τῶν ἐταιριῶν νά γίνει μιά σχεπικά μειωτική — πράγμα πού σήμερα ἐμφανίζεται πού ὀλοκαλό ἀπόμνη από τό νά περιοριστοῦν οἱ Εὐρωπαῖοι κι οἱ Γιαπωνέζοι μεγαλομνησχοι σέ θέση μεροληφίας στίς χώρες εύρωπαϊκές και γιαπωνέζικες ἐπιχειρήσεις⁽⁶⁷⁾.

Υπάρχει ἔδωκα μιά τάση ή γρήγορη διεύρυνση τῶν εύρωπαϊκῶν και γιαπωνέζικων ἐξαγωγῶν στήν εὐρωπαϊκή αγορά τῶν ΗΠΑ — πού σέ παγκόσμιο πλῆθος διαδραματίζει τήν εἰς κεντρικό ρόλο θέσης ή εὐρωπαϊκή αγορά της Βρετανίας στήν περίοδο 1789-1850 — νά συνδυα-

στη με μία διεύρυνση στις ευρωπαϊκές και γαπωνέζικες επενδύσεις στις ΗΠΑ, επενδύσεις που και δε στερούνται σημασία, έστω κι αν δεν έχουν την έκταση των αμερικάνικων επενδύσεων στη Δυτική Ευρώπη. Υπάρχουν θέματα ασυνάχιστα στην κριτική μεγάλων επιχειρήσεων στον κόσμο, που και τα προσθούν ή διαβιώς Τράπεζα κι άλλα θέματα τραπεζικού μηχανισμού. Σημειώνονται επίσης ασφάλως, π.χ. από μέρους των υπερωμένων για την "Ατλαντική Κοινότητα, συνειδητές προσπάθειες να πραγματοποιηθεί μία στενή αλληλεπένδυση των μεγάλων καπιταλιστικών συμπεριλήτων, τουλάχιστον στην Εύρωπη και τη Βόρεια Αμερική. Μία οι υπερίκτιες επιταγές του συγκροτήματος είναι πάλι ζωτικές από την πολιτική φρόνηση και της ένωσης της παγκοσμιοποίησης. Σ' όλο αυτό ον η συγκροτήματα που ενταίνονται ή κέρια τέτοι ή είναι: προς την παγκόσμια συγκρότηση του μεγαλύτερου κεφαλαίου, αλλά και προς τη σκληρότητα των άγριων θέσεων ανάμεσα σε: Σιόφορ εμπειροκλίσεις και εικόνοση ή ματα.

Εν αυτό και παρουσιάζεται στον πύλο πύλο και ρεαλιστικό από τα τρία πρότυπα είναι των συνεχιζόμενων ενδοεπιχειρησιατικών ανταγωνισμών, έστω κι αν επικρατεί ή διεθνής σύνδεση κεφαλαίων στη Δυτική Ευρώπη κι Ιαπωνία να προχωρήσει άρκετά γρήγορα, ώστε να εξασφαλιστεί έτσι ή αλλιώς η υπερεκμετάλλευση αυτών τάξεων άπαικτων στον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό⁽⁶⁷⁾. Για να είναι πάλι πύλο το τρίτο πρότυπο άπαικται να επικρατήσει ή δεύτερη κύρια μορφή της διεθνούς συγκροτήσεως: η πρώτη, να παρουν: αστική ή λαϊκή ή διεθνής συγκροτήσεως του κεφαλαίου στις αρχόμενες δεκαετίες σε συνθήκες: μεγάλων πολεμικών επιχειρήσεων από θα κυριαρχούν από το ένα μέρος οι ΗΠΑ κι από το άλλο διεθνής συμπεριφορά.

Εξεί γίνεται: φανερό ή σημασία της τάσης για μία κοινότητα συμπεριλήτων κι άρκετα συμμετοχή στους κόλπους του χρηματιστικού κεφαλαίου της Ευρώπης. Αντίθετα με τα 50α όποσχηρίζει ή Λέβινσον⁽⁶⁸⁾, μέχρι σήμερα κυριαρχεί αυτή ή τάση κι όχι ή τάση για μία κοινότητα συμπεριλήτων άσχετα σ' ευρωπαϊκές και βορειοαμερικάνικες τρέπτες και χρηματιστικές ομάδες. Αυτό από τις έσχατες κυρίως πολεμικές κοινότητες χρηματιστικών συμπεριλήτων είναι καθαρά ευρωπαϊκές. Άφενός ή Ευρωπαϊκή Βασις International Cooperation, που συνδέει τη Μιντλντ Μπάνα, την Νότιση Μπάνα, τη βελγική Βιοετι Ζενεράλ ντε

Μπάνκ καὶ τὴν Τράπεζα Ἀμερικανικῆς — Ρόττερνταμ, καὶ πάλι ἔβρυσεν τὴν Μπάνκ Εὐρωπαϊκὴν καὶ Κρεντ Μοναγίεν, τὴ Ρικωρσπίτιν — Ἀμερικανικὴν Μπάνκ ἂν τὴν Τράστ Κόμπεκιν σὲς ΗΠΑ καθὼς καὶ τὴ Γουορ — Παιόριον Φινάνς Κορπορέτσιον σὲν Μέρηνικὸ (Ἰνδονησία, Αὐστραλία καὶ Νότιον Ἀφρική). Ἐκ ἀσφατέρου ἡ Οὐάδα (C.C.I.), στήν ὁποία συνεργάζονται, μέχρι σχεδὸν θαλερῶς συγχώνευσης, ἡ Κομμερσιμπάνκ, ἡ Κρεντὶ Λυονναὶ καὶ ἡ Μπάνκο ντὲ Ράικ καὶ πάλι ἀναφέρουν πῶς συνδέεται μὲ τὴν ἀγγλικήν, Ἀδωντς Μπάνκ. Ἡ τρίτη ἑμάδα, ἡ Στοιαιτὲ Φινανσιέρς Εὐρωπαϊκὴ, ἔχει ἕνα Ἀμερικανικὸν συνεταιρῶν, τὴν Μπάνκ ὅφ Ἀμερικαν. Ὅμως ὁ ρόλος ἐκείνης εἶναι δευτερεύων καὶ πρέπει νὰ θεωρησάμεν ὅτι ὅλην εὐρωπαϊκὴν τὴν ἑμάδα αὐτὴ ἑπὶ τῆς πρὸς συνενώσεως τὴν Μπαρκλεις Μπάνκ, τὴν Ἀλγερμίνε Μπάνκ Νόντεράλντε, τὴν Ντρέσντερ Μπάνκ, τὴν Μπάνκ ντὲ Μπρισσέλ, τὴν Μπάνκα Ναπολιονέλα καὶ Ἀλθόρ καὶ τὴν Μπάνκ Βασονάλ καὶ Παρί. Τὰ κεφάλαια πρὸς διαθέσιν αἱ τράπεζαι αὐτὲς ὑπερβύνουν τὰ 80 δισεκατομμύρια δολλάρια. Κομικὲ ὅλην τράπεζα ἡ χρηματιστικὴ ὁμάδα σὲν κόστην ἔσ φτάνει εἰς αὐτὸ τὸ σύνολο. Μονάχα τὴν τέταρτην ἑμάδα, τὴν Οὐάδα Ὑάσιον, μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσουμε ὅτι ὅλην εὐρωπαϊκὴν. Περιλαμβάνει, διότι αὐτὴν τοῖς Μονχάτσον Μπάνκ καὶ τὴ Ρόγιαλ Μπάνκ ὅφ Κόνσταντε καὶ τὴν ἀγγλικὴν Νάσκοναλ Οὐερσιντσερ Μπάνκ καθὼς καὶ τὴ Βέστντοτσερ Ἀλντεσπικιν. Ἐδρὴ γνώρισμα τῶν πολυεθνικῶν αὐτῶν χρηματιστικῶν ὁμάδων εἶναι ἡ ἐκκωτικὴ τους καὶ πιστοδοτικὴ πρὸς μεγάλαις πολυεθνικαῖς ἐταιρείαις⁽²⁴⁾. ἔχει ἐπομένως ταυτοχρόνως ἕνα πρὸς τὴν διεθνοῦς συγκεντρωτικὴν τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς τάξης γιὰ τὴ διαμόρφωσιν μιᾶς πραγματικῆς διεθνούς κεφαλαιογερᾶς.

Ὅσο περισσότερα ἐκπεραθόνται ἡ ρυθμὴς ἀνάπτυξης τῆς διεθνούς ὑπερπαιστικῆς πικονομίας, τόσο πρὸ ἔργον ἐκδηλώνονται οἱ κοινωνικαὶ ἀνταρξίαι σὲς κυρίως ὑπερπαιστικὰς χώρας. Ὅσο πρὸ ἔργον γίνεται ὁ διεθνὴς συναγωνισμὸς τοῦ κεφαλαίου, τόσο περισσότερο δύνανται οἱ κοινωνικαὶ ἀνταρξίαι καὶ ἐντείνονται ἐπομένως ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς τῆς καὶ ἐξωστρεφῆς ὑπερπαιστικῆς τάξεως καὶ ἐπερᾶσαι τίς δικαίους τῆς ἀνταρξίας καὶ δυσκολίας σὲ ἄλλος πῶν δικῶν τῆς ἐργασίᾶς καὶ τῶν ἀνταγωνιστῶν τῆς. καὶ ἐξυγᾶται ἐνδεῶς τῆς δυσκολίας τῆς πρὸς τίς χώρας πρὸ τῆ συναγωνίζονται. Ἡ ἐκδοτικὴ τῶν ταξικῶν συγκρούσεων, πρὸ ἐκ ἐπὶ τῶν πρὸ χρόνῳ πρὸ ἔρχονται, καὶ ἐκιδρύνει μὲ τὴν αἰσθη τῆς καὶ τῆς πρὸς τῆς μετὰ τῆς διεθνούς συγκεντρωτικῆς τοῦ κεφαλαίου. Ὅσο περισσότερο ἡ πᾶλη τῶν τάξεων ματαιοποιεῖται: ὅσο ἑπὶ ἀπὸ ἀπὸ τῆς ἀνταρξίας τῆς τοῦ ἐθνικοῦ πρὸς τὸ πρὸς τῆς ἐξουσίας πᾶν καὶ μέσῳ παραγωγῆς, πρὸς τὴν ἀνταρξίαν.

ση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, τόσο από αυτόνομη αλλά γίνεται ή θέση της εργατικής τάξης απέναντι σ' όλο το παλαιολογικό της διεθνούς συγκεντροποίησης του κεφαλαίου, τόσο περισσότερο ή εργατική τάξη ή αντιπροσωπεύει στην πολιτική το κλάδο που κακοποιεί και στην αντιμετώπιση ανάμεσα σ' αμερικάνικη, γαλλική, αγγλική κενότεια και συνταξιοδοτικά κράτος της Ευρώπης (σε νέα ημι-καπιταλιστική διασύνταξη ή εάν έμμεση επιδίωξη των μικρών ευρωπαϊκών κρατών) τη δική της τάξη, επιδίωξη: Τών Ηνωμένων Πολιτειών της Σοσιαλιστικής Ευρώπης.

Γιατί σε συνθήκες επιβίωσης στην οικονομική ανάπτυξη και έντασης στο διεθνή ανταγωνισμό τελικά ή κάθε λύση των προβλημάτων, που παρουσιάζει ή διεθνή συγκεντροποίηση του κεφαλαίου, μονάχα σε βάρος της εργατικής τάξης μπορεί να πραγματοποιηθεί. Γιατί ή κάθε τέτοια λύση προσδοχεί μίαν απόφαση αύξησης του μέσου ποσοστού του κέρδους στο μονοπωλικό τομέα, και στα χρόνια που έρχονται με τέτοια απόφαση αύξησης μπορεί να εξαπλωθεί μόνο με μίαν αύξηση στο ποσοστό του υπερκέρδους, δηλαδή με την εντατικότερη εκμετάλλευση της εργατικής τάξης. Η πραγματική έμμεση των τελευταίων τριών περασμένων έτων δείχνει πως ή υποκαπιταλιστική (ήτοι: αμερικάνικη ή σοσιαλιστική) και ιαπωνική) εργατική τάξη ή αντιπαράσκει σ' αυτές τις τάσεις για ένταση της διαμεταλλέντης.

Στις ΗΠΑ, ιδίαιτερα, πρέπει ν' αναμένεται: μια ένταση, που σε άμεσους για το πραγματικό μεροκάματο. Απ' ένα μέρος, ή αμερικάνικη οικονομία μπόρεσε να δώσει αξιοπρεπή καλύτερα μεροκάματα επειδή προηγούνταν στην παραγωγικότητα, πράγμα που τώρα τελειώνει. Το αμερικάνικο κεφάλαιο, δηλαδή, έχει ήδη συμπεριφέρει να αντιμετωπίσει αυτή τη διαφορά στα μεροκάματα. Το 1968 ή παραγωγή κατά εργάτη ήταν ή ίδια στις ΗΠΑ, το Βέλγιο και την Ιαπωνία στη χαλκοβουργία, όμως ή ώραία άμοιρη ήταν στις ΗΠΑ έπλάσια από το Βέλγιο και τετραπλάσια από την Ιαπωνία⁽⁶⁵⁾.

Γ' ή διεθνή συγκεντροποίηση του κεφαλαίου πρέπει να βλέπουμε σε μια προσπάθεια του κεφαλαίου να ξεπεράσει τους ιστορικούς φραγμούς του εθνικού κράτους, ενώ ή εθνικός, κι ειδικά υπερεθνικός, οικονομικός προγραμματισμός αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια να ξεπεραστούν φραγμοί στην παραπέρα ανάπτυξη της παραγωγικής δύναμης εάν την κοινωνική ιδιοκτησία και την κοινωνική ισοποίηση. Σε όλο το Βέλγιο, κι σε όλο το κόσμο, απομένει προσπάθεια να καταργηθεί το κεφάλαιο μέτα από πλάγια το έθνος το καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής⁽⁶⁶⁾. Κι σε όλο το επόμενο αναπαράγουν σ' άμεσο πλάτος την κοινωνική ανάπτυξη στην αξιοπρεπή χρήση και την κοινωνική αξιοπρεπή και αποτελεσματική ή έα-

ση για όλες τις αντινομίες στην καπιταλιστική, ημικαπιταλιστική, παραγωγή. Θα εξετάσουμε στο 1^ο και 1⁴ο κεφάλαιο κατά πόσο ή ανταποκρι-
νόμενη στην έλλο πιο μεγάλη διεθνή συγκεντροποίηση του κεφαλαίου
πίεση για μία διεθνή αγορά κεφαλαίων και χρημάτων πρέπει να συγ-
κρουστική ανάγκη σε άλλα αναγκαστικά με τον οικονομικό προγραμματι-
σμό και την αντικυκλική πολιτική στο έθνικό πλάνο, μ' αποτέλεσμα ή
ήμισυκαπιταλιστική οικονομία, μετά από μία περίοδο εξαιρετικά έν-
τασης ανάπτυξης, να γίνει πολύ πιο ευμενής στις οικονομικές κρίσεις.

ΝΕΟΛΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΗ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ

Οι διεθνείς κινήσεις του κεφαλαίου αδιάκοπα αναπαράγουν και διευρύνουν τις διαφορές στην παραγωγικότητα και χαρακτηρίζουν την ιστορία του σύγχρονου καπιταλισμού, κι έπειτα με τη σειρά τους καθορίζονται πάλι από αυτές τις διαφορές. Στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα ή ύπαρξη από μεγάλες αναξιοποίητες ιδιοκτήτες σε πρώτες θέλες κι από μεγάλη σύγκλη εργατικού δυναμικού που δε χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή υπεραξίας συνδυάστηκε με το γεγονός της διαμόρφωσης μεγάλων πλεοναφάτων σε κεφάλαιο στις βιομηχανοποιημένες κυλάς χώρες και με την τάση για πτώση του ποσοστού του κέρδους στη Δύση, κι οδήγησε σε μεγάλες εξαρτητές κεφαλαίων από τις μητροπόλεις στις αποικιακές και μισοαποικιακές χώρες. Στην κλασική κρίση μεταρρυθμιστική περίοδο τέ υπεραξία πρόκειτο να κατ' κύριο λόγο από τη διαφορά ανάμεσα στο ποσοστό του κέρδους στη μητρόπολη και στην αποικία.

Ας αναφερθούμε ξανά με λίγα λόγια στα αίτια για τη μεγάλη διαφορά στο μέσο ποσοστό του κέρδους στις αποικίες και τις μητροπόλεις, που περιγράψαμε κιόλας στο δεύτερο κεφάλαιο τούτου του έργου.

1. Η μέση οργανική σύνθεση του κεφαλαίου ήταν χαμηλότερη από όση είχε την αποικιών και στις φυτείες για την παραγωγή πρώτων ύλων και προσέφυγε παρά στην ελαφριά και θαλάσσια μεταποιητική βιομηχανία των μητροπόλεων.

2. Το μέσο ποσοστό υπεραξίας στις αποικίες ήταν συχνά ανώτερο παρά στις μητροπόλεις, ιδιαίτερα γιατί στις αποικίες ή παραγωγή έπείλυντο η υπεραξία μπορεί να ξεπεράσει το όριο στο οποίο σταματά στις μητροπόλεις. (Βέβαια ή παραγωγή σχετικής υπεραξίας ύσταται κατά πολύ άπέναντι στις μητροπόλεις). Έπειτα στις αποικίες ή αξία της εργατικής δύναμης πέφτει μακριά από το όριο υλικού

κα κλάε κι απόλυτα, πράγμα πού στή Δύση συνέβηκε μονάχα από τή μέσα τού 18ου αιώνα μέχρι τή μέσα τού 19ου.

3. Έπειδή ό βιοδότης στρατός τής διαμνηχίας ήτα, πρῶτος, ή τμή τού έμπορεύματος έργατική δύναμη έστεινε νά πῶσε στις άπαικίες όλο και πού πολύ κάτω από τήν άξία του. Ένώ στις μαητροπόλεις τού μεροκλήτου άνέβαινε στις περίοδες οικονομικής άκμης από τού δεύτερου μισό τού 18ου αιώνα και πέρα, και σέ περίοδες θφους δέν έπεφτε ποτέ κάτω από τού έπίπεδο τής προηγούμενης ύφους μιά συχνά ούτα και κάτω από τού έπίπεδο τής προηγούμενης άίχμης, άντίθετα στις άποικίες τού μεροκλήτου έπεφτε στήν κάθε κρίση, δίχως στήν έπόμενη άνοδο νά ξαναγυρίσει στό προηγούμενο έπίπεδο — συχνά μάλιστα δέν άνέβαινε καν στήν περίοδο τής άνοδος (!).

4. Τό άποικιακό σύστημα είχε σάν άποτέλεσμα ένα μέρος τού άμματος κόστους γιά τή γενική κοινωνική λειτουργία τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής νά χρηματοδοτείται στις άποικίες από τού προκαπιταλιστικό πλεόνασμα (από έσοδα πόν γάπωνων κοινωνικών τάξεων, προσπάντων τών μεγαλοκτηματιών, άγροτών, διοικητών κι έμπορικής μπουρξουκίας), ενώ στις μαητροπόλεις τού τούτα έσοδα πρέπει νά καλυφτούν από τήν παραγωγή μάζα ύπεραξίας κι έτσι έδηνυσόν σέ μείωση τού μέσου ποσοστού κέρδους γιά τού παραγωγικά κεφάλαια. Αύτή ή παρατήρηση ισχύει γιά τή φυσιολογία πού καλύπτει τού κόστους τής άποικιακής έκσέυσης, γιά ένα μέρος τού κόστους ύποδομής, κλπ. (2). Τέ άποτέλεσμα ήταν ν' αύξηθή συχνά σημαντικά τού καθαρό ποσοστό τού κέρδους γιά τού παραγωγικά έπενδυμένο κεφάλαιο.

Στήν περίοδο τού κλασικού ύπερκελεύουσ ό σημαντική αύτή διαφορά στό μέσο ποσοστό τού κέρδους στις άποικίες και τις μαητροπόλεις προέκυψε, όχι μόν επιτόχονση, αλλά μόν επιθρόδονση στή συσσώρευση κεφαλαίου στις άποικίες, έπειδή ένα σημαντικό τμήμα τής καπιταλιστική παραγωγής στις χώρες σόντες ύπεραξίας (όχι μόνο από τού ύπερκέρδη, αλλά γαιικά από τού κέρδη) ξαναστεύονταν στή μαητρόπολη και καί είτε άνάμενε τή ανασύρεση είτε μαηράζονταν σάν πρόσθετο ελσόςημα.

Σ' αύτά τού ύπερκέρδη θάπρεπε νά συμπληρώσουμε και μόν άλλή πηγή γιά έκμετάλλευση τών άποικιών και μισοαποικιών από τήν ύπερκελεύουσ μαητροπόλη, ή οποία τήν άνοση άνταλλαγή τού άποικιακού έργου κανόνει από τού έκκλήση της ύπερκελεύουσας φύσης και πέρα και πού διακόπηκε μονάχα σονός δυό παγκόσμιους πολέμους και τόν πόλεμο τής Κορέας. Η άνοση άνταλλαγή σημαίνει πώς οι άποικίες και μισοαποικίες τείνουν ν' άνταλλάσσων έλο και πού μεγάλο σύνολο δικής τους έργουαίας (ειδικά δικούν τους προϊόντων) μιά άμετάκλητα σύνολα

έργων (τελικά προϊόντων έργων) τῇ μηχανολογ. τῇ τάσῃ καὶ τῇ καθιερωθείσῃ ἢ μακροπρόθεσμῃ ἐξέλιξί τῶν ὅρων ἔμπορίου, τῶν ὅρων δηλαδὴ ἀνταλλαγῆς, μόνον καὶ εἴθε παρεμβάλλουν καὶ ἄλλα παράγοντες, ὅπως ὁ μονοπωλιακὸς ἔλεγχος πρὸς ἀγορὰς πρώτων ὕλων, ὁ ἔλεγχος ὑπερμεταλλικῶν ἐσκαμνῶν πᾶσι τὴν παραγωγὴν πρώτων ὕλων σὲς ἀποικίας, κλπ.

Ἄν καὶ εἶναι εὐκόλῃ ἡ στατιστικὴ θεμελίωσις, μπορούμε νὰ πᾶρσμε τὰ δοκίμια ὅτι πρὶν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὸ μεταπολεμικὸν ἢ ἐκαστὴ ἀνταλλαγὴ ἦσαν παράγοντες λιγότερον σημαντικὰς ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν διακρίνουσιν ἡμετέρας παραγωγῆς καὶ τῇ μεταδόσει τῶν ἀποικιακῶν ἀπορροβῶν. Τὰ ἀποικιακὰ ὑπερέκθετα ἀποτελέσθων τὴν π ρ ο ς μ ο ρ ῆ ἐκμετάλλευσιν τοῦ Τρίτου Κόσμου ἀπὸ τῇ μηχανολογίᾳ καὶ τὴν περίεθ. Ἡ ἀσυν. ἀνταλλαγὴ ἔπαιξε β ε ρ - τ ε ρ ε ὕ ο υ τ α ρ ὅ λ ο υ.

Ἡ θεμελίωσις δὲν εἶναι εὐκόλῃ καὶ πρέπει νὰ στηριχθῇ σὲ προσογγίσεις. Ἄς ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι σὲς παλαιότες τοῦ πρῶτου παγκόσμιου πολέμου τὸ πρὸς μαγὰς ἑκτορικὸ ἔθνος σὲν κόσμῳ, ἡ Βρετανία, ἐξορράλλετο ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπενδύσεως τοῦ ἐνα ἐτήσιου εἰσόδου καὶ ἀπὸ 200 ἑκατομμύρια στερλίνες — ὅχι θέσκιον μονάχα ἀπὸ ἀποικίας καὶ μισοαποικίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μερικὰς ἐκδομηχανισμίνες χῶρες καὶ ὑψηλότερα τῆς ΗΠΑ — καὶ ἄς συγκρίνωμε τὸ σύνολο τούτου μὲ τὰ παλαιότερα δεδομένα: Ὡς σχέσις ἀνταλλαγῆς ἦσαν γὰρ τὸ ἐξωτερικὸ ἔμπόριον τῆς Βρετανίας τὸ 1910—1913 οἱ ἔσες εὐσιαστικὰς ὅπως τὸ 1871—1874. Γὰρ ἐνὰ τέταρτον τοῦ αἵωνα παρέμειναν πρὸ εὐνοίας παρὰ πρὸς περίεθον πρὶν τῇ «μεγάλῃ ἔκρηξί» τοῦ 1873—1893. Ὅπως τὰ κῆρικα ὑπερέκθετα πρόκεινται σὲ δεκαετία 1880—1890, καὶ ἔπειτα οἱ σχέσεις ἀνταλλαγῆς ἄρχισαν νὰ ἐφελασσονται διαρκῶς γὰρ τῇ Ηρετανίᾳ (*). Ἀνέμεσαν σὲ 1880 καὶ τὸ 1914 λιγότερον ἀπὸ τὸ 50% τοῦ βρετανικοῦ ἐξωτερικοῦ ἔμπορίου διεξκατόταν μὲ τῆς ἀποικιακῆς καὶ μισοαποικιακῆς χῶρες τῆς ἀντικαταστάσεως καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀμερικῆς (μὴν καὶ θέσκιον νὰ περιλάβωμε σὲ σύνολον αὐτὸ εἰς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης) (*), καὶ ἡ συνολικὴ ἀξία τῶν ἐξωτερικῶν ἀνταλλαγῶν ἔφθασε τὸ 1913 σὲ 1,8 δις στερλίνες. Μὲ δοσμένους τῆς τότε σχέσεις ἀνταλλαγῆς μπορούμε νὰ ὑπολογίσωμε τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ἐκαστὴ ἀνταλλαγὴ τὸ πᾶν πρὸ 20% (10% γὰρ ἐξαγωγῆς πᾶν ἀπὸ τὴν «ἐθνικὴν ἀξία» καὶ 10% γὰρ εἰσαγωγῆς πᾶν ἀπὸ τὴν «ἀποικιακὴν ἀξία»). Ἐχουμε ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐκαστὴ ἀνταλλαγὴ ἑνα κέρδος ἀπὸ τὸ πᾶν 130 ἑκατομμύρια στερλίνες, καὶ μπορούμε νὰ παραβάλλωμε μὲ τὸ ἔσοδον τῶν 200 ἑκατομμύριων στερλινῶν ἀπὸ τὸ ἐπενδύμενον σὲ ἐξωτερικὸν κεφάλαιον.

Στὴν ὑπεροκαπιταλιστικὴν περίεθον αὐτῇ ὁ συσχετισμὸς ἔλλαξε.

Ἡ θνητή ἀνταλλαγή μεταβάλλεται στήν κύρια μερική ἐκμετάλλευσή τῶν ἀποικιῶν κι ἡ ἄμεση παραγωγή ἀποικικῶν ὑπερκερδῶν παύει θεωρεῖσθαι ρόλο. Ἡ Σαμίρ Ἀβίς ὑπολογίζει τήν ἐπίστροψή τῶν ἀποικικῶν καί μισοαποικικῶν χωρῶν ἀπὸ τήν ἔκδοσιν ἀνταλλαγῆς σέ κέρπου 23 ὁικοκατομύρια δολλάρια γιὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 (3). Ἀπέναντι σὺν σύνολο αὐτό, τὸ συνολικὸ ἀναβάριτο ποσό ἀπὸ βιωτικὰς ἐπενδύσεις στὸ ἐξωτερικὸ ἀνέβηκε τὸ 1964 σὺν 12 ὁικοκατομύρια δολλάρια (4). Ἰδιαιτ. καταστάνει ἡ διαφορά μὲ τήν κατάστασιν πρὶν τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον — δε σημειώσουμε τὴ σημασία τοῦ πῆξαι ἡ χειροτέρευση τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνταλλαγῆς μετὰ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1920 (5), ἐνῶ ἡ σημασία τῆς ἀπῆλθε τοῦ μικροῦ πόλεμου στήν ἀκμή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ πρὶν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον.

Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ συνδέεται στενὰ μὲ μιὰ σειρά μεγάλης διακρίσεως μεταβολῆς τοῦ ἐπιτηδεύματος κινῶν, στήν καπιταλιστικὴ οἰκονομικὴ καὶ τεχνολογικὴ στίς ἀποικίαις καὶ χωρὶς τοῦ κεφαλαίου. Ἡ κίνησις κατεστῆθη γιὰ τίς ἐξαγωγικὰς κεφαλαιῶν δὲν εἶναι πιά ἀπὸ τίς μεταπολέμους στίς ἀποικίαις, ἀλλ' ἀπὸ μεταπολέμους σὲ μεταπολέμους. Στὴς ἀποικίαις πάλι χωρὶς τὸ κέντρο ἐκρύψθη τῶν ἐπενδύσεων ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ μετακινεῖται ἀπὸ τὴ σκίτη παραγωγῆς πρῶτον ὅλων στὴ μετὰ πόλεμον τῶν καπιταλιστικῶν ἀγαθῶν. Τὸ ἐπαναστατικὸ κι ἀντιιμπεριαλιστικὸ κίνημα στίς ἀποικίαις καὶ μισοαποικίαις παίρνει μέτρα τοῦ διασπείρουσιν τὴ μεταβίβαση κερδῶν καὶ μερισμάτων στὴν μετὰ πόλεμον. Ἡ ἀποικιακὴ μπουρζουαζία ἐκμεταλλεύεται τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα γιὰ κτήσασθαι ἐπιτυχίαν γιὰ τὴν ἀλλοίωσιν πρὸς δικὴ τῆς ἐφελες τὸν τρόπο τοῦ κατακρίματος ἀνάμεσα στὴν ἴδια καὶ τίς ἱμπεριαλιστικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ πρῶτῃ ἡ παραγμένη ἀπὸ τοὺς ἐργάτες καὶ φτωχοὺς ἀγρότες ὑπεραξία. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἄμεση στήν ἐμμεση κυριαρχίαν τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ πάνω πρὸς ἀναπτύσσοντας χώρες — ἡ γενέσθαι, δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας — εἶναι στίς γότιαις ἀρχούσας τάξεις τῆς δυνατοῦς νὰ φορτώσουν μερικὰ τοῦλάχιστον στὴν ἴδια τὴν ὑπεραξία, δηλαδὴ σὺν ἱμπεριαλιστικὸν κεφάλαιο, τὸ ἐμμεσο κόστος παραγωγῆς τῆς ὑπεραξίας, τοῦ πρὶν καλυπτόταν μὲ μιὰ πρόσθετη ἐισοδήσιν τοῦ μὴ καπιταλιστικοῦ πληθυσμοῦ (6).

Ἡ ἀνάπτυξη τῶν πολυθετικῶν ἐπιχειρήσεων κι ἡ μετατόπισή τοῦ κέντρου βαρύτητος τῆς ἐξαγωγικῆς διαμετρήσεως στὴν ἱμπεριαλισμὸς πρὸς τὴν ἐξαγωγὴν μηχανῶν, ἐξοπλισμοῦ καὶ ὁχημάτων τονώνουν πάλιν τὴν τάση καὶ φανερώσουν πῶς δὲν πρόκειται ἀπλῶς γι' ἀντίδρασιν τακτικῆς φύσεως σὺν ἀπελευθερωτικὸν κίνημα τῶν ἀποικιῶν καὶ μισοαποικικῶν ἀλλὰ γιὰ ὁργάνωσιν συνέπειαν τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καπιταλισμοῦ (7). Μέσα στὰ πλαίσια τῆς παγκόσμιας στρατηγικῆς τοῦς οἱ πολυθετικῆς

έχουν συμφέρον να κυριαρχήσουν πάνω στις περιγραφόμενες ζωοταρταρές αγορές των μεταλλευμάτων, που θναπτόσσονται πολλή άργία — συμφέρον να εξασφαλίσουν έστω τη μ ε λ λ ο ν τ ι κ ή κυριαρχία τους σ' αὐτὲς τις αγορές. Έτσι, ἐκτυπώζεται ἡ εὐνοική μισορξιστική ἀπὸ τις θέσεις τῆς στή μεταπτυχημική βιομηχανία. Εἰκὶ κύρια γνῶρισμα τῆς ὑποκαπιταλιστικῆς καὶ νεοκαπιταλιστικῆς φάσης τοῦ ὑπερκαλισμοῦ γίνεται ὁ συνδυασμὸς ἐγγῶριου καὶ ξένου, ἰδιωτικῶς καὶ κρατικοποιημένου κεφαλαίου (10).

Τὸ ἀπικάλυπτα εἶναι τὸ εἶδος παραγμῆνα στὲς ὑπανάπτυχτες χῶρες ἀποικιακῶς ὑπερκέρδη — εἶσω κι ἐν διακέρδων μὲν ἀξολόγηι σγματοίκα γιὰ τὸ θρεπτικό ὑπερκαλισμὸ (11) — καὶ παύσων ἀπὸ τὸ βέλτερο παγκόσμιο πόλεμο καὶ πέρα ἔναν ἔλο καὶ λιγότερο σημαντικό ρόλο μῆσα τοῦ σήναλο τῶν καρδῶν τῶν ὑπερκαλιστικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράται βέβαια να μὴ μῆς ξεφύσκει ἡ τριπλή σχετικότητα τῶν ἀριθμῶν πού ἀναφέρονται σ' αὐτὸν τὸ συγχετισμὸ. Πρῶτον, αἱ ὑπερκαλιστικὲς ἐπιχειρήσεις πάντα πετυχαίνουν να συγκαλύβουν ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ πραγματοποιημῆνα σ' αὐτὲς τις χῶρες κέρδη τους καὶ να τὰ παρουσιάζουν ὡς παραγμῆνα στίς μαρσπόλεις. (Ὡς πὺ γυναιτὲς περιπτώσεις ἀπορῶν τῇ βιομηχανία πετρελαίου καὶ τις πρώτες ἀκέρως ἔλας, πού ἐξάγονται ἀκατέργαστες ἀπὸ τις ὑπανάπτυχτες χῶρες, γιὰ να γίνει στίς μαρσπόλεις ἡ κατεργασία τους — δῖλλα στὸ πετρελαίον αὐτὸ ἰσχύει ἰδιαιτέρα γιὰ τὸ θωξίτη κι ἔλα τὰ μὴ πόδηρῶνα μέταλλα. Συνθλίβοντας τεχνικὰ τις τιμές ἐξαγωγῆς ἀπὸ τις μισοποιήσεις, αἱ ὑπερκαλιστικὲς ἑταιρίες συγκαλύβτουν ἕνα μέρος τῆς παραγμῆνης ἐκεί ὑπερξίτας, πού κι ἐπὺν κρυφῶνται μονάχα στὴν τιμὴ πώλησης τοῦ ἐκλιπόμενου πετρελαίου, τοῦ ἑλασμίμου, τοῦ χαλκῶ, τοῦ αὐσπότερου, κλπ (12). Αὐτὸ βελιῶ πού πρόκειται γιὰ ἀνωκληρημῆνες μισοποικιακὲς ἐπιχειρήσεις, πού συγκεντρώνουν στὰ χέρια τους ἔλας τις διαβωκῶες ἀπὸ τὴν παραγωγή τῆς πρώτης ὕλης μέχρι τὴν πώληση τοῦ καταργημένου προϊόντος στή μεταπτυχημική βιομηχανία, κείως ἀξιοπορῶν βέβαια γιὰ τὸ κατὰ πῶς τὸ κέρδος τους ἐμφανίζεται στήν ἀνάλυση, τῇ μεταφορᾷ ἢ τῇ διύλυση. Εἶνα μέρος τῆς συνολικῆς ἄξιας, πού στίς στατιστικὲς τῶν ὑπερκαλιστικῶν κρατῶν ἐμφανίζεται ὡς κέρδος τῶν μεγάλων ἑταιριῶν πρώτων ὕλων πραγματοποιημένο στήν ζωοταρτική ἀγορά, στήν πραγματικότητα εἶναι ὑπερξία πού δέν ἔχει παραγωγή ἀπὸ τούς ἐργάτες τῆς μαρσπόλεις ἀλλὰ ἀπὸ τούς παραγωγούς στίς μισοποιήσεις (13).

Κατὰ δεύτερο λόγος τὸ ὑπερκέρδος, πού προσάπτει ἀπὸ τὴν ἀνιση κινάλλωρη, σιγνὰ δέν εἶναι παρὰ μὲν συγκαλυμμένη μαρσὴ τοῦ κρεμο παραγμῆνου ἀποικιακῶς ὑπερκέρδους. Αὐτὸ σημαίνει ὅπου κάθετα ἑλὸς κρεμῆνα τῶς ἐξάγουν πρώτες ἔλας ἀπὸ τις μισοποικιακὲς στή μη-

πρόπολη, κι απαντάμεν τα παραχρήμα μ' αόριστες πρώτες ύλες βιο-
τικά προϊόντα από τις μηχανολογίες οτις ήσαν μισοαποικιακές (14). 'Ακόμη
κι έπαισ υπάρχει ανάμεσα σε μισοαποικιακές και μηχανόπληρη μεγάλη βιο-
πορά οτις τιμές εξαπορευμάτων παραχρήματων από την Έστα διεθνή έτα-
ρεία, έκδοτη και και μπορεί να πρόκειται για άμεση απόδοση υπερκερ-
δών από τη μισοαποικιακή από κενοφλόρεται σαν κέρδος της μηχανό-
πλης από την εξαγωγή — ως αναλογιστοίμε σχετικά τις τιμές των φαρ-
μακευτικών προϊόντων στην Ίνδία (15).

Τρίτον θέλουμε να περιλάβουμε στο σύνολο των αποικιακών κερ-
δών κι υπερκερδών τα σύνολα κέρδη υπεραξίας από νομισματοπρόστυπα
από μισοαποικιακές αλλά κενοφλόρεται σαν άποθεματικό και γι' αυτό
δεν αναφέρονται στους ισολογισμούς σαν κέρδη των επιχειρήσεων (16).

Όμως, όσο κι αν πάρομε υπόψη μας αυτά τα δεδομένα, δεν απο-
μείνει: ανεξόφλητα πώς, σε μέσο εξαετέλλουσης του Τρίτου Κόσμου, τα
άμεσα εξαπορευμένα αποικιακά υπερκέρδη του υπεραλισμού έχουν
σήμερα λιγότερη σημασία από την άμεση ανταλλαγή. Έτσι προκύπτει
ανάμεσα σε άλλα από στοιχεία για τη Λατινική 'Αμερική από στην
περίοδο 1959—1968 η ζημιά της από τη μειωμένη απόδοση των εξα-
γωγών της εξαέρχεται κατά πολύ την άμεση κεφαλαίοι με τη μορφή κερ-
δών των ξένων επιχειρήσεων (17).

Από που θγαίνει η ζημιά, καθώς και το κέρδος, σε αξία, από απο-
τελεί τη βάση για την άμεση ανταλλαγή; Ο Μάρξ έδωσε μια σαφή
απάντηση, που κι αποτελεί εφαρμογή της γενικής θεωρίας της αξίας.
Έργαίος από διεθνές εμπόριο (18). Στην άμεση του κεπιταλισμού (19) η
άμεση ανταλλαγή, ισοδυναμεί στην τελευταία έκδοση με μέση ανταλ-
λαγή ή γ ι σ μ ο ποσοτήτων εργασίας.

Μέση από αλλαία της παραόμενης κεπιταλιστικής οίκτωμίας ή
όμοση ανταλλαγή έχει κατά θέως δύο τίτλους:

1. Τα γεγονότα πώς στη διεθνή αγορά ή εργασία των ενδιαμεχ-
νισμένων χωρών θεωρείται σαν μια ενιαική, πώς παράγει δηλαδή πε-
ρισσότερη αξία από των υπανάπτυκτων χωρών — ή, πράγμα από είναι
τό έτος, πώς σ' αντιθέσει με την έθνική αγορά ή λιγότερο ενιαική και
παραγωγική, εργασία ανταμεθείται κανονικά, όποτε και πρέπει ή πε-
ρισσότερο ενιαική και παραγωγική εργασία να εξαεραλίσει μια με-
γαλύτερη ανταμεθεί, και

2. Το γεγονός πώς ε έ ν έπέρχεται στη διεθνή αγορά όξισωση
σε ποσοτά του κέρδους, πώς δηλαδή συνυπάρχουν διάφορες έθνικές
τιμές παραγωγής (και μέση ποσοτά κέρδους) που στη διεθνή αγορά
συμμερίζονται αναμεταξύ τους μ' έναν ειδικό τρόπο, από κι αναφέρονται
σε δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης (20).

Οι Ἀργόρρη: Ἐμμανουὴλ καὶ Σπέρ Ἀμὲν, ξεκινώντας ἀπὸ μίαν ἀνάληψη τοῦ Ραούλ Πρέμπιτς⁽²¹⁾, ἀέλησαν νὰ βρεθοῦν στὸ πρόβλημα πού, ποὺ μπορεῖ καλύτερα νὰ ἐρμηνευτῇ μὲ ὅσον τῇ θεωρίᾳ τῆς ἀξίας: καὶ ὑπεραξίας τοῦ Μάρξ, μὲν ἐκλεκτικὴ λύση, ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸ κόσμος τοῦ μεροκάματου⁽²²⁾ καὶ γυρίζει νὰ συνδυάσῃ Μάρξ καὶ Ρικάρδο. Μπλέχτηκαν ἔτσι σὲ πολλές ἀνακαυθίσεις, ποὺ θ' ἀναφέρουμε μερικὲς τους. Κι οἱ δύο συγγραφεῖς ξεκινᾶν ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τῆς διεθνoῦς ἀει-
 νησίως τῆς ἐργατικῆς δύναμης καὶ τῆς διεθνoῦς κινητικότητος τοῦ κε-
 φαλαίου. Ἀπὸ καὶ νὰς παραίτων, οὕτῃ διεθνῇ ἐξίσωσι, τὴν προσωπὴν
 τοῦ κέρδους⁽²³⁾, οὕτῃ διαμόρφωσι διεκδοτῇ ἐνταλμῶν παρωγιῆς
 στὸ διεθνὲς πλῆθος. Σ' αὐτὲς τὲς συνθήκας, ὅμως, τὸ κεφάλαιο ὡςπερε
 κοινωνικὰ νὰ παρατῇ σὲ κείνες τὲς χώρες ὅπου οἱ μισθοὶ εἶναι πρὸ χα-
 μηλοί. Ἡ ὑπόθεσις αὐτή, ἐπομένως, εἰς ἣ ἀξιογύσῃ τότε τὴν ὑπεκρίπτ-
 ῃ σὲ διακρίσιμὸ φαινόμενον ἄλλῃ θ' ἀποτελοῦσε ἀποδείξις πῶς εἶναι
 εἶναι ἔντα ἡ ὑπεκρίπτῃ — θάμενα διεκδοτῇ
 ἀνεξήγητο γιατί ἐκδοτικῶς ἀνίσταται οἱ χώρες μὲ φηλὰ μεροκάματα κι-
 ζχουν τόπο λίγη ἐκδοτικῶς οἱ ὑπεκρίπτῃς χώρες⁽²⁴⁾.

Ἡ ὑπόθεσις, γὰρ τῇ διεθνῇ ἐξίσωσι τὴν προσωπὴν τοῦ κέρδους σὺ-
 τε θεωρητικὰ οὕτε ἐμπειρικὰ μπορεῖ νὰ θεμελιωθῇ. Θεωρητικὰ ἀπαι-
 τεῖ πλείον διεκδοτῇ ἀνιστοῦν γὰρ τὸ κεφάλαιο, διεκδοτῇ στὴν τελει-
 οτάτη ἀνάληψη ἰσότητος γὰρ τὲς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς
 προϋποθέσεις ἀνάπτυξης τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ σὲ παγκόσμιον
 πλῆθος. Ἡμῶς, ε' αὐτὴν τὴν διαδικασίαν κυριαρχεῖ εἰς νόμος τῆς ἀνισόμε-
 ρης καὶ συνδυασμένης ἀνάπτυξης, ποὺ καὶ ἀπαιτοῦται μὴ τέτοιᾳ ἐξίσωσι.
 Ἡ ἀνισότης αὐτὴς ἔρως ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παρα-
 γωγῆς προσπορίσκει θῆκη, κλίμακα γιὰ τὴν ἀποκριτικὴ ἀγροὶ καὶ ἄν-
 τους μισθολογικὴν ἐκδοτικῆς τοῦ κεφαλαίου⁽²⁵⁾. Ἐκεῖ δὲκαὶ ὁ Ἐμμανουὴλ
 ποὺ ὑπογραμμίζει τὲς τερτίσιες διεθνεῖς διακρίσεις στὴν ἀξία καὶ
 τὴν τιμὴν τοῦ ἐμπορεύματος ἐργατικῇ δύναμει. Ὡς: αὐτὲς εἶναι
 εἶναι ἔντα ἡ ἀξία ἀπὸ τὸ ἐκδοτῇ τῆς ἀνισότητος
 στὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλιστικοῦ τῆς πρὸς τὸ κεφάλαιο γὰρ τῇ
 τῆς παραγωγικότητος διεκδοτῇ τῆς ἐργασίας σὲν κόσμῳ. Γιατὶ σὲ κα-
 νονικῆς συνθήκας ἢ λογικῇ τοῦ κεφαλαίου τὸ ὅλημα ὅπου οἱ δυνατότη-
 τες ἀξιοποίησης εἶναι οἱ πρὸ εἰδικῆς.

Ἡ ἀπάντησις ποὺ δίδουν οἱ Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀμὲν στὸ ἐρώτημα
 γὰρ τὴν αἰτία καὶ τὴν φύσιν τῆς ὑπεκρίπτῃς ἀπαιτεῖ ἓνα ἐκτενὲς
 πρόβλημα: Πῶς συμβαίνει ὅπου εἰς διεκδοτῇς ἀξιοποίησης νὰ μὴ εἶ-
 ναι πρὸ εἰδικῆς; ἔκει ὅπου τὰ μεροκάματα εἶναι πρὸ χαμηλὰ; Γιατὶ,
 ἔπειτα καὶ ἓνα ἀδύνατον, ὅταν ἔρως τὸ κεφάλαιο μαζικὰ ἀπὸ τὲς χώρες γιὰ
 φηλὰ μεροκάματα γὰρ τὲς χώρες μὴ χαμηλὰ μεροκάματα; Εἰς. νῦν. ἀν-

συμπεραίνουμε στην άποψη πρέπει να καταπιστευόμαστε με τα προβλήματα της εξωτερικής αγοράς, της αλληλεπίδρασης στη συμπύκνωση κεφαλαίου, της μεταβίβασης της υπεραξίας και των περσών έργων από μέσα της και να γίνει, με το $\delta \sigma \mu \epsilon \nu \eta \tau \eta \nu \kappa \omicron \iota \nu \omicron \nu \iota \kappa \eta \delta \omicron \mu \eta$, ή «σωματωμένη» συσσώρευση κεφαλαίου (29). Αλλά όλα όμως προσποθίσουν να είναι μικρή, και κάθε έλλος παρά γενικευμένη ή διετήνης κινητικότητας του κεφαλαίου. Μικροπικία είναι εύκολο να καταδειχθούν οι μεγάλες διαφορές του ποσοστού του κέρβους στις διάφορες περιοχές της παραγωγικής κατανομής της οικονομίας (29).

Οι άνοιξιες, όπου μια δόνηση ή επόθεση του Έμφαντος, φανερώνονται από τα παραδείγματα του. Με λίγες εξαίρεσεις (29), προσποθίσαι σ' αυτό την ίδια οργανική σύνθεση του κεφαλαίου για τις άνοιξιες, ή και άνοιξη από τις μικροπικίες (30). Είτε κι άνοιξιες από την επόθεση, και ωστόσο ανταποκρίνεται στο πνεύμα του «Κεφαλαίου» του Μάρξ, πώς στις υπανάπτυκτες χώρες ή μάλλον του κεφαλαίου είναι πολύ μικρότερη, χαμηλότερη, επίσης ή οργανική σύνθεση του κεφαλαίου και μικρότερο το ποσοστό υπεραξίας (31). Δίχως μ' αυτό να χάνει την επανέρχεται της ή χαμηλότερη οργανική σύνθεση του κεφαλαίου. Όμως, αυτή ή υπόθεση ανταποκρίνεται στην πραγματική εξέλιξη του διεθνούς κεφαλαίου έδω κι έναν αλάνω. Μπορούμε να την παραστήσουμε με τον παρακάτω πίνα, όπου Α είναι ή έκθεση/χρηματομένη χώρα και Β ή υπανάπτυκτη:

Αξία του παραγμένου από τη χώρα Α σύνολο εμπορευμάτων:
 $5.000c + 4.000v + 4.000m = 13.000$. Ποσοστό κέρβους 44%.

Αξία του παραγμένου από τη χώρα Β σύνολο εμπορευμάτων:
 $900c + 2.000v + 1.200m = 4.000$. Ποσοστό κέρβους 33%.

Αν εξισώνονταν τα ποσοστά του κέρβους, ένα μέρος της παραγωγής στη χώρα Β υπεραξίας θα μεταβιβαζόταν στην Α, έπότε και θα παραβιζόταν ως εξής οι «διεθνείς τιμές παραγωγής»:

Α: $5.000c + 4.000v + 4.680m = 13.680$ τιμή παραγωγής.

Β: $200c + 2.000v + 1.200m = 3.320$ τιμή παραγωγής.

Το «διεθνές μέσο ποσοστό κέρβους» θα ήταν $\pm 42\%$. Το πρόσθετο ύψος για το μεταρρυθμιστικό κεφάλαιο θα ήταν περιορισμένο, αλλά ή απόλυτη υπεραξίας θα ήταν πικρή για το ελικοκτικό κεφάλαιο (32). Τοτε ανταποκρίνεται πλήρως στα ελικοκτικά δεδομένα. Αλλά π ρ ο σ π ό θ ε σ η για μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν ή μόνη και σημαντική ε κ ρ σ ή κεφαλαίου από τη χώρα Α στη χώρα Β, με σχετική μείωση της ζήτησης για τα παραγμένα στην Α προϊόντα και με πρόγερη αύξηση της ζήτησης για τα παραγμένα στη Β προϊόντα. Έρσανθ δέν

πραγματοποιηθούν αυτές οι κινήσεις, εάν πραγματοποιείται καὶ ἡ δια-
θήκη ἐξίσωσης στὰ πρῶτα τοῦ κέρους, ὥστε λίγο σχετικά κεφάλαια
ἐκρτεῖ πρὸς τὴ Β. ἡ δευτερεύουσα στὴν ἀνισορροπία ἀπώλεια ἀξίας
ἀπὸ τὴ Β πρὸς τὴν Α ἐπιδραστὺν τὴ συνολικὴν παραγωγικὴ
κεφαλαιῶν στὴ Β, καὶ ἐπὶ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ κεφαλαίου
ἐξήγησι τὴν κίνηση ἀποκρίσεως ὡς ἀπὸ τὴν Α, ἐξηγῶν δὲ τὴν
μικροτέρα πρὸς τὴν Α ἐκμετάλλευση γιὰ τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ (10).

Ὁ Κρίστον Παλλινὸς ἀντιλήφθηκε μερικὲς ἀπὸ τὴς ἀδυνατίες τὴν
ἐπιχειρηματολογία τοῦ Περικλίου (14). Ὅμως καὶ αὐτὸς, ἀνάμεσα στ'
ἄλλα τὴν ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλεκτικῆς θεωρίας τοῦ γιὰ τὴν ἀξία (25),
δὲν μπορεῖ νὰ λησὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνισορροπίας ἀνταλλαγῆς. Ὅταν κα-
ταπίπτει μὲ τὴς ἀξίας (16) τοῦ Ὑποκατάστατο μαρξιστῆ Τ. Χαβὲλ,
πρὸς ἔξοδον γὰ ὑπερασπιστὴ τὴν ἐμπειρικὴ πολιτικὴ τῆς συνολικῆς γρα-
φοκρατίας, ὅρισε τὴς «διεθνῆς ἀξίας» στὰ «πρῶτα δρῶν» (27) τῶν
«χαμηλότερων ἀξιών» στὴς διεθνεργατικὲς χώρες καὶ τῶν «ἐκτε-
ρα» ἀξιών στὴς ἀποικίαι καὶ μισοαποικίαι, καὶ κατέληξε στὴν παρα-
κάτω τύπη, ὅπου γ ἀναπροσαρτάει τὴν ἀξία, α τὴν ἐξαγωγή, β τὴν εἰ-
σαγωγή, 1 τὴν ὑπανάπτουσα χώρα, 2 τὴν ἐκδωρῆσαν χώρα καὶ
γ' τὴ «διεθνῆ ἀξία»:

$$v_{11} > v'_{11} > v_{12}$$

$$v_{12} > v'_{12} > v_{22}$$

Ἄν αὐτὸ συνάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι: «Ὁ Χαβὲλ δεχόμενος πῶς ἡ
ὑπανάπτουσα χώρα 1, μὲ τὸ γὰ ἐγκαταλείπει τὴν παραγωγή τοῦ α, γὰ-
νει μὲ τὴν εἰσαγωγή αὐτοῦ τοῦ προϊόντος (διαφορὰ $v'_{11} - v_{11}$) ὅτι περ-
δῶν μὲ τὴν ἐξαγωγή (διαφορὰ $v'_{12} - v_{12}$). Μποροῦν ν' ἀναπτύξου-
ναι τὴν βίαι ἐπιχειρηματολογία μὲ τὴν ὑπανάπτουσα χώρα 2. Ἡ μοι-
ραστὴ ἐφέλους ἢ ἀποδόσεως, πρὸς ἀποδοτὴ ἀπὸ τὸ διεθνὴ καταμε-
ρισμὸ τῆς ἐργασίας, ἀφαιρῶν τοὺς πάντες. Δὲν ὑπάρχει ἀμφί-
βουλος» (28).

Πρωταρχικὰ δὲν εἶναι σωστὸ τὸ συμπέρασμα πρὸς συνάγεται ἀπ'
αὐτὸν τὸν τύπον. Θὰ ἦταν σωστὸ ἂν οἱ διαφορὰς $v'_{11} - v_{12}$ καὶ $v'_{12} - v_{22}$
ἦσαν ὅσες, πράγμα πρὸς δὲν προκύπτει μὲ κανὺν τῶν ἀξιών ἀπὸ
τὸν τύπον αὐτὸν.

Κατὰ δεύτερον λόγον τὸ συμπέρασμα τοῦ Παλλινὸς στηρίζεται στὴν
«ἐνδοχρηματικὴ» ὑπόθεση τοῦ Ρινάρντο πῶς τὰ κεφάλαια τῆς μητρο-
πολεως κέντρων ὑπολογιστοῦν γιὰ τὸ πῶς θὰ μετακινήσονται γὰ κατανεμηθῶν
τὴν ἀνταγωνισμένη στὴν ἐκδοτικὴ παραγωγή τοῦς ἀπὸ τὸν τρόπο τοῦ ἀπο-

δοτική σ' όλα τὸν κόσμο. Ἡ πραγματικὴ ἱστορικὴ διαδικασία προχωρεῖ διαρκετικῶς: τὰ κεφάλαια αὐτὰ συμμορφώνονται μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς ὑπεραξίας καὶ αξιοποίησης τοῦ κεφαλαίου καὶ προσπάθειον ν' ἀπλωθούν διευθύνῃ. Ἐνταὶ παράλογη ἢ ἀπέθεση πῶς ἡ παραγωγὴ μεταπλαστικῶς μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἨΠΑ, εἰς Ἰνδίας ἢ τὴν Ἀφρικήν, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἡ καλλιέργεια ἦταν πῶς ἀποδοτικῆς. Τὴν καλλιέργειαν τοῦ μπωμπανίου σὲ καύνας εἰς χῶρας προκαλίσσει τὴ φάσπιση τῆς ἀγγλικῆς κλωστοϋφαντουργίας. Ἔτσι ὅμως στασιάζει κάθε συζήτηση, γιὰ τὴν ἐξήγησιν πῶς τάχα ἐξέρχεται ἡ μηχανήματα μὲ τὸ νὰ μὴν παύσῃ: διευρύνματα πῶς τώρα εἰσάγει. Ἦρτον, τὸ ἔτι καὶ σ' αὐτὸν χῶρον ἐξασφαλίζον ἕνα «σχηματικὸν ὄραμα» ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπιόρου ἀναφέρεται σὺν «ἀποδείξει» γιὰ τὸν λοχυρισμὸν πῶς τάχα δὲ σημειώσεται μεταδίδασθαι ἀξίαν. Ὅμως, στὴν παλαικὴν τοῦ ἐνάντιον σὺν Ρακέρντο ὁ Μάξ παύει τοῦτο ἀκροῦς, πῶς μὲ π ο ρ ε ῖ ν ἂ ν σ υ μ β ἄ ξ ῖ σ ο υ ν ο ῖ θ υ ῖ ἔ ξ ε λ ῖ ξ ε ι σ. τὸ «σχηματικὸν ὄραμα» γιὰ τοὺς δύο χῶρους καὶ τὴ μεταδίδασθαι ἀξίαν (3^η).

Ἄν μετατρέψουμε τὸν τύπον τοῦ Παλλουὰ ἔτσι πῶς ν' ἀνταποκρίνεται σὺν πραγματικῶν του περιεχομένῳ,

$$V_a - V_b \text{ ὁπότε}$$

$$v_{1a} > v'_{1a} \text{ καὶ}$$

$$v'_{2a} > v_{2a}$$

τότε προκύπτει: οὐ σημειώθηκε πραγματικὴ μεταδίδασθαι ἀξίαν, ἐντὶ τῇ ἀντιπαρῇ διαφορετικῶν συνόλων ἐργασίας.

Μαροῦναι τώρα μὲ τὴν δοθέντα τοῦ τύπου καὶ χρησιμοποιοῦμε στὴν παλαικὴ ἐνάντια σὺν Ἑμικουήλ, νὰ διατυπώσουμε ἐπακριβέστερα τὸ περιεχόμενον τῆς δικῆς ἀντιπαρῆς. Ὑποθέτουμε ἄλλη μὴ φορὰ πῶς στὴν ἡμερικανικὴν χώραν τὴ δομὴ ἀξίας τῆς παραγωγῆς εἶναι:

$$6.000a + 4.000b + 4.000m = 18.000$$

καὶ στὴν ὀργανικὴν χώραν

$$200c + 3.000n + 1.800m = 4.000.$$

Γιὰ νὰ μὴν περιπλέξουμε δοκοῖν τὴν ἐπιχειρηματολογία, χρησιμοποιοῦμε οἱ πρῶτοις ἀπλοποιητικὰς ὑποθέσεις:

1. Πῶς αὐτὴ ἀξία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται πάλιν εἰς διευθετὴς ἀξίαν, ἐντὶ τῇ αὐτῇ τῆς διευθετῆς ἀγορᾶς.

2. Πῶς ἡ ὀργανικὴν χώραν στέλλει τὸ σύνολον τῶν ἐξαγωγῶν τῆς στὴν ἡμερικανικὴν, καὶ

3. Πῶς τὸ ἑμπερικὸν ἐξέδρῳ ἀντίστασιν εἰς δύο χῶρας εἶναι ἰσοσκελισμένον καὶ πῶς μένει ἀμετάβλητον τὸ σχηματικὸν μὲ τὴν μεταδίδασθαι ἀξίαν ἀπὸ τῇ μεταπλαστικῇ στὴν μηχανήματα ἰσχυρῶν πληρωμῶν.

*Έτσι: έμπορεύματα της μισοποικίλης αξίας 4.000 εκατομμυρίων πράγμων ανταλλάσσονται με έμπορεύματα ίσης αξίας από την ήπειρο-λατική μαγρέπολη. $\Pi \lambda \sigma \delta \upsilon \gamma \alpha \mu \acute{\iota} \alpha \delta \epsilon \epsilon \theta \nu \acute{\iota} \xi \iota \omega \nu$ (άξιων παγκόσμιας αγοράς) έως εξαίστα στην παγκόσμια αγορά με τον παρακάτω τύπο:

$$1.588 \mu \Lambda + 1.281 \mu \Lambda + 1.281 \mu \Lambda = 200 \kappa \text{B} + 2.000 \kappa \text{B} + 1.800 \kappa \text{B}.$$

*Ίσως διεθνείς αξίες ανταλλάσσονται έτσι: άναμεταξύ τους. Πάσ αρθρο-εται τότε, μέσα σ' αυτήν την ισοδυναμία, ή άνιση ανταλλαγής; Κράδε-θεται, μέσα στο γεγονός ότι οι Ίσως διεθνείς αξίες αντιπροσωπεύουν $\delta \epsilon \pi \phi \rho \epsilon \tau \iota \kappa \acute{\alpha} \sigma \theta \nu \sigma \lambda \alpha \acute{\epsilon} \rho \gamma \alpha \sigma \iota \alpha \varsigma$. *Ας πούμε, για παράδειγμα, πώς το σύνολο έμπορευμάτων, που εξάγει ή μαγρέπολη, αντιπροσωπεύει 300 εκατομμύρια ώρες εργασίας, ενώ στις εξαγωγές της μισοποικίλης περιέχονται 1.200 εκατομμύρια ώρες εργασίας.

*Η διαφορά άνάμεσα στα δύο σύνολα εργασίας $\delta \epsilon \nu$ κα-θαρτίζει από τις διαφορές ανά $\mu \epsilon \rho \alpha \acute{\alpha} \mu \epsilon \tau \alpha$ (γιατί τότε θα υπαναχωρούσαμε από το Μάρξ κι ακόμη και το Ρικάρντο στις άγνο-μίες της προϊόγησης διδασκαλίας του *Ανταρ Συλλ για την αξία της εργασίας. *Αν υποθέσουμε πώς ή διάρκεια της μέσης ημέρας εργασίας είναι ή ίδια στις δύο χώρες, κι έτσι στη Β οι άπασχολούμενοι στην εξα-γωγική βιομηχανία εργατές είναι περισσότεροι (ας πούμε 600.000) σε σχέση με τη μαγρέπολη (ας πούμε 150.000), τότε το ένομοσυνά με-ρισμάριο (το μεταλλικό κεφάλαιο κατά εργάτη) θα πρέπει να είναι 3.207 πράγματα στη χώρα Α και 3.333 πράγματα στη χώρα Β. Ακόμης ή υποθετικός, 1:2,5 διαφέρει: καθώς πολύ από καίμων άνάμεσα από 300 και πάλι 1.200 εκατομμύρια ώρες εργασίας. *Όμως και πάλι δε θα μάς έλεγα τίποτα για τή $\pi \rho \alpha \gamma \mu \alpha \tau \iota \kappa \acute{\alpha} \mu \epsilon \rho \alpha \acute{\alpha} \mu \epsilon \tau \alpha$ στις δύο περιπτώσεις.

*Η άνισότητα της ανταλλαγής έγκειται στο γεγονός πώς 300 εκατ. ώρες εργασίας ανταλλάσσονται με 1.200 εκατομμύρια, δηλαδή πώς στην παγκόσμια αγορά ή ώρα εργασίας στην άναπτυγμένη χώρα θεωρείται πάλι το παραγωγική κι ενεργική από της άναπόληπτου. *Όμως ή αν-ταλλαγή αυτή άνάμεσα σε ισοδύναμες διεθνείς έμπορευματικές αξίες, που αντιπροσωπεύουν διαφορετικά σύνολα εργασίας, άποτελεί άραγε μία μεταφορά αξίας στο διεθνή κλάνο;

*Α μπορούσαμε να θεωρήσουμε την έρώτηση αυτή, με πρώτη ματιά, σαν καθαρά ρητορική. *Από μία σκοπική σκοπική κι άπομονωμένη, φαίνεται έπιπροσθές κατά πλός θεωρούμε ότι οι τιμές καθορίζονται: στην παγκόσμια αγορά ή την έθνική. Στην μία περίπτωση δε σημειώνεται: με-ταβίβαση $\acute{\alpha} \xi \iota \alpha \varsigma$ στην κυριαξία, άφελ ή εργασία κείνη, που δέν άναγνωρίζεται στην αγορά, άποτελεί μία κοινωνική σπατάλη και δε δη

μικροβγεί αξία. Στην άλλη περίπτωση θα μπορούσαμε να πούμε πως εργασία που σ' εθνική κλίμακα αναγκάζεται σαν κοινωνικά άπαικτα, σαν πραγματοποιημένη, σε συνθήκες κοινωνικά μέσης παραγωγικότητας της εργασίας, εξοικονομεί διεθνώς λιγότερη αναγκασμένη από την εργασία στις αναπτυσσόμενες χώρες — όμως στην πραγματικότητα δημιουργεί αξία στην πλέριον έννοια του βίου.

Αν όμως εξετάσουμε τα πράγματα θανατικά άνω γιά στατικά — από τη μόνη βγλαστή πασιφά που ανταποκρίνεται στην πλοιστή εφαρμογή της θεωρίας της αξίας και της υπεραξίας τότε η εικόνα αλλάζει δραματικά. Η χώρα Α διαθέτει μονάχα ένα αυτοτελώς περιουσιόφυτο εργατικό δυναμικό: Οι συνολικά δουλεύοντες ώρες εργασίας περιορίζουν αυστηρά την παραγωγή, κατανάλωση και συσσώρευση (δυσμενής αναπαραγωγή). Ας υποθέσουμε ότι στη χώρα Α η συνολική αξία του έτήσιου προϊόντος φτάνει στα 50.000 εκατ. φράγκα, ή νομισματογραφική αξία αντιπροσωπεύει 80.000 εκατομμύρια, το σύνολο των εξαγωγών αντιστοιχεί σε κάπου 28% της ετήσιας παραγωγής, κι οι εξαγωγές που ανταλλάσσονται με τα προϊόντα της μισοαποικιακής περιλαμβάνουν 11,6% της νομισματογραφικής αξίας γιά να μην περιπλοκή η επιχειρηματολογία, υποθέτουμε ότι η δομή αξίας είναι η ίδια γιά τα έτησις προϊόν, το σύνολο των εξαγωγών και τα εξαγόμενα στις μισοαποικιακές εμπορεύματα. Το σύνολο των ώρων ζωντανής εργασίας που φεύγουν έξω και που είναι στη διάθεση της χώρας Α, φτάνει στα 2,6 δισεκατομμύρια — 1,8 εκατομμύρια παραγωγικά εργατάς που δουλεύουν σπράτα ώρες τη βδομάδα γιά 36 βδομάδες το χρόνο.

Αν έε σημειώνωται άνωση ανταλλαγής, η χώρα Α θα έφειλε ν' ανταλλάξει τα εισαγόμενα από τη μισοαποικιακή εμπορεύματα έχει με 800 αλλά με 1.200 εκατομμύρια ώρες εργασίας. Η Α γ' έλλα λόγια ήε πραγματοποιήσε στην πράξη μονάχα ένα κλάσμα των εισαγωγών και εξοικονομεί πέρα. Οι διαθέσιμοι γιά την κατανάλωση και τη συσσώρευση πόροι θα μειώνονταν οδυσιαστικά, κι η ανάπτυξη της οικονομίας θα επιβραδυνόταν. Α π ε τ ή ν ε π ο ρ ή η α υ τή ή έννοια της κεραινοῦς μεταβίβασης αξίας έχει ένα πολύ οδυσιαστικό περιεχόμενο.

Στη διεθνή μεταβίβαση αξίας, που πραγματοποιείται με την άνωση ανταλλαγής, πρέπει να προσθέσουμε το μέρος εκείνο της συσσώρευμένης στη χώρα Β υπεραξίας, που άντίζει στους καπιταλιστές της γιγτροπόλης και που εξάγεται προς τα εκεί, καθώς και τα σημαντικά όαμη από η χώρα Β, σαν άποτέλεσμα της υπανάπτυξης της, υποχρεώνεται να ετοιμασεί γιά καταβολές γιά «διεθνείς υπηρεσίες» γιά μεταφορικά έξοδα, ασφαλιστικές δαπάνες κλπ. (4). Τροπόμεως η α ν : ο η α ν : κ λ λ α γ ή ή βήγαι πραγματικά στη μ ε τ α ε ξ ε σ α σ η α -

ΞΙΛΕ (μεταδίδουσαν συνόλων εργασίας, δηλαδή οικονομικών πόρων), και αυτό δχι σέ πε(σιμα του υδμου της άξίας, αλλά έφχρμζζοντάς τον — όχι επειδή εξισώνονται διεθνώς τα ποσά του κέρους, αλλά μόνο εάν εξισώνονται διεθνώς.

Θεωρούμε πώς ή άνάλυση αυτή γιά τα αίτια της άνωσης ανταλλαγής συμβιβάζεται: τόσο μέ τη μαρξιστική θεωρία της άξίας όσο και μέ τις πραγματικές ιστορικές διαδικασίες. Μας επιτρέπει να συλλάβουμε και να εξηγήσουμε την παράλληλη ύπαρξη άνώτερων ποσοστών κέρους, χαμηλότερων μεροκάματων, μικρότερης αυσιήρευσης του κεφαλαίου και μειωμένης παραγωγικότητας της εργασίας στις άπανάπτουτες χώρες καθώς και τό σχετικό πλουτισμό των μητροπόλεων σέ βάρος των άποικιών και μισοαποικιών. μέ τό μηχανισμό της ανταλλαγής άνισων συνόλων εργασίας στήν παγκόσμια αγορά.

Μία κριτική άνάλυση της διαμάχης τού Τριμανουήλ μέ τόν Μπεταλέμ, πού έχει γνωλοποθή σέ βιβίο τού πρώτου, έχει σάν αποτέλεσμα να στήριξει ακόμη τού άποφαστικού στή μαρξιστική θεωρία της άξίας και υπερασπίσει την έρμηνεία της διαφοράς στους ρυθμούς άνάπτυξης των μητροπόλεων άφενός, άποικιών και μισοαποικιών άφετέρου (42). Για τόν Τριμανουήλ σέ μισοί είναι «άνεξάρτητη μεταβλητή στήν καπιταλιστική άνάπτυξη». Στις άπανάπτουτες χώρες τά χαμηλά μεροκάματα θηρούν σύμφωνα μέ τόν Τριμανουήλ, σ' άπενόσεις μέ μεγάλα άνταση εργασίας, πράγμα πού αβάνει τί διαφορά στήν παραγωγικότητα της εργασίας (43). Στις μητροπόλεις ή άνάπτυξη των συνδικαλιστικών οργανώσεων (προσωπικών πρόσροδς τού έμπορεύματος έργατική δύναμη) εβήγγησε στή τέλη τού 19ου αιώνα σέ μέση αύξηση των πραγματικών μεροκάματων (44). Έτσι διαμορφώματα μέ αύστη γιά μέ μεγαλύτερη άνταση κεφαλαίου στήν άναπτυγμένη οικονομία των μητροπόλεων. ή διαφορά στήν παραγωγικότητα είναι επειδήως συνέπεια των διαφορών σέ μεροκάματα και όχι αύτια τους.

Ο Μπεταλέμ άντιτάσσεται σ' αύτήν την άντιλήψη τού Τριμαν, όπως κάναμε και μέζ, σάν άναθέωρηση της μαρξιστικής θεωρίας της άξίας. Γι' αύτόν, ή βασική αύτία γιά την άμση άνταλλαγής είναι ή άνωότερη στήν εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας, και έπεία σ' αύτήν σέ χαρακτηριστικές γιά τις μισοαποικιακές χώρες ιδιομορφίες της παραγωγής — πού άνάμεσα σ' άλλα στρωτάγει πολλούς έργατες γιά την έξαγωγική βιομηχανία άπό τά περίχωρα τού γι : σ ο π ρ ο λ ε ι α ρ ι β ι ο υ, τό έργο ενδιαφέρειται γιά ένα πρόσθετο μονάχα έσοδο δίπλα σέ κείνο πού τού έξαοράλλεται ή γεωργία, μέ αποτέλεσμα τό μεροκάματο να μπορεί να πέσει πού κάτω άπό τό κατώτατο όριο της άνιεύρους βίτης έτσι να ριχτούν άπορροιστικά σέ συνθήκες βιολόγησης τού

μισοπρολεταριάτου. Ή διατελέει απερίφρατη την αντίληψη, για τη σχετική αυτονομία στην εξέλιξη των μερολήματων και των αναγκών απεναντιάζει τη θέση του Μάρξ πως οι εξελίξεις στις σφαίρες μισθών και καταναλωσης καθορίζονται από κρίσιμες σφαιρές της παραγωγής⁽⁴⁶⁾.

Στη διαμάχη αυτή κι οι δυο πρωταγωνιστές χάνουν το λάθος να καταταραχίζουν τεχνητά τη σύνθεση κι ελλοκληρωμένη ανάπτυξη της οικονομίας καπιταλιστικής οικονομίας. Αναμφισβήτητα είναι γεγονός η διαφορετική εξέλιξη των μισθών στις υποανάπτυκτες χώρες και τις μεταπολεμικές από τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα, κι άσφαλως ταυτα πληροί την πορεία της παραδοσιακής οικονομίας. Όμως δεν αποτελεί ένα είδος από μηχανής θεού που καθόρισε τη δομή της παραδοσιακής οικονομίας ανεξάρτητα από τους κρίσιμους μακροπρόθεσμους άναπτυξης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Απεικονίζει, ή τάση για όλα τα μεγάλα διαφορές στη μακροπρόθεσμη εξέλιξη των μισθών είναι προτόν, κι όχι αίτια, των γενικών τάσεων εξέλιξης στην παραδοσιακή καπιταλιστική οικονομία. Η μακροπρόθεσμη εξέλιξη των μερολήματων εξαρτάται από τις μακροπρόθεσμες τάσεις του εφεδρικού στρατού της βιομηχανίας. Κελης πάλι καθορίζεται από δυο παράγοντες: Τέ σ η μ ε ι ο ξ ε κ ι ν ή μ α τ ο ς στην προσφορά και ζήτηση του εμπορεύματος εργατική δύναμη, και την π ο λ ύ μακρόχρονη τάση της σ ο σ σ ι ώ ρ ε υ τ η ς τ ο υ κ ε ρ α λ α ι ο υ. Ή πρώτος παράγοντας εξηγεί γιατί υπήρξαν πιο ψηλοί οι μισθοί στις λεγόμενες «άδειες» χώρες όπως η Γαλλία, Αυστραλία, Καναδά, Νέα Ζηλανδία — ήδιες ήδιες εν μέρει από αποτέλεσμα της οικονομικής εξοχίας των καταίκων τους. Ή δεύτερος εξηγεί γιατί στη Δυτική Ευρώπη οι μισθοί είχαν από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 19ου μια μακροπρόθεσμη πτωτική τάση, και γιατί ή τάση αυτή αναστρέφτηκε από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και πέρα.

Ότο ή συντήρηση του κεφαλαίου έπαυσε κυρίως τη μορφή μιας θέασης των προκαπιταλιστικών παραγωγικών διαδικασιών και κοινωνικών τάσεων στην εσωτερική αγορά, είχε από αποτέλεσμα οι συνολικές άνασχόλησης που χάνονταν να είναι πιο πολλές από πένες που δημιουργούνταν, έκανε θήλαση στο γ' αύξησή ή εφεδρική στρατός της βιομηχανίας και να αναμείσει ή άδυναμία των εργατών να φέξουν ένα ισχυρό συνδικαλιστικό κίνημα κι έτσι να εξοφαλίσουν ένα σχετικό μονοπόλιο στην προσφορά του εμπορεύματος εργατική δύναμη. Μακροπρόθεσμα, επομένως, το πραγματικό μερολήματο έπεσε. Μέλις όμως ή συντήρηση του κεφαλαίου έπαυε να ενθλώνεται κυρίως με την αποπώληση των προκαπιταλιστικών στρωμάτων στην εσωτερική αγορά κι εδήγγε στη διεύρυνση της εξωτερικής αγοράς, άρχισαν να δημιουργ-

γόνονται στις μητροπόλεις περισσότερες δυνατότητες άπορρόληψης από κείνες που χάνονται. κι αυτό ε'πειθε ή καταστρεφόν-
τα ν οί θύνατότητες άπορρόληψης στις ό-
πανάπτυκτες χώρες (⁴⁰). Αύτ ήγεται όπως την πολύ
μακρόχρονη τάση για μία βαθμιαία μείωση του έξωτερικού στρατός της
βιομηχανίας στις μητροπόλεις και για τη βαθμιαία διεύκλυσή του στις
ικανόπικτες χώρες, πράγμα που πάλι έρρηγνύει τις διαφορές στους
πραγματικούς μισθούς ανά δύο τούτα μέρη του κόσμου. Άνωβατα ήλ-
ληλέξερτες παρουσιάζονται έπωμένως οι διαφωτιστικές τάσεις στους
μισθούς από τα μέσα του 19ου αιώνα και πέρα, και κάθε άλλο παρά
μια άνεξέρτητη μεταβολή άποστέλλει. Άνταρτοσπεύδου του σπλητή-
ριαστικές ήψεις από την παγκόσμια διαδικασία της συντήρησης του
κεφαλαίου, του θαυμάς πλευράς των έπιπτώσεων αυτής της διαδικα-
σίας πάνω στην κοινωνική και οικονομική εξέλιξη. Είναι άπόλυτα σω-
στή ή διατύπωση που χρησιμποιούν σχετικά διάφοροι συγγραφείς για
την ήνωθεία ήλληλέξερτη εξέλιξη του καπιταλιστικού κόσμου και
της ήπαράπτυξης στην καπιταλιστική περιφέρεια (⁴¹).

Ό Έμμανουήλ άναφέρει σαν άπόδειξη για την έπιχειρηματολο-
γία του τη διαφορά που σημειώνεται: ήλκωσα σε χώρες σαν την Αύ-
στρία και τη Νεοήλληνία, ήδικαιμένως στην γεωργική παραγωγή, έ-
που τα μικράματα είναι ήλκω, και χώρες σαν την Άλγερία και την
Πορτογαλία που περιλαβαίνονται στην παγκόσμια αγορά κι ήδικούτη-
καν κι αυτές στην παραγωγή ήξερώντων γεωργικών προϊόντων ήλλή
μυλάττω ήμεινω ήπανόπικτες με χαμηλά μισθώματα (⁴²). Όπως
αύτ τό φαινόμενο ήξηγεί: καλύτερα με βάση τις ήικές μας ήέσεις πα-
ρά με την ταυτολογία για το «μειονέτημα» των άναρχών κι έπωμένως
και της ήλκας του έμπορεύματος ήργατική δύναμη στο κατώτατο φυσιο-
λογικό ήριο, που έπέρχεται στις ήπανόπικτες χώρες. Στις άδελανές
χώρες Αύστρία και Νεοήλληνία ήλόκληρος ή πληθυσμός ήτάχτηκε
από την ήρχή στην καπιταλιστική ήμιορειατική παραγωγή κι άπαρ-
τιζόταν στην ήπειρηγία του από άνεξέρτητους ήμιορειατοσπαραγω-
γούς που ήσαν οι ήλικ ήλικήτες των ήίκων παραγωγής τους, ήλική-
τες της ήπαράφουης, ήόμπτων ή κι άνα ήλικήτης της και που
για τούτο ήχαν ήνα ήξεραιόμενα κι ήκανοποιητικό δικαίο ήπίθεο
— με τ' ήπει κι ήηρετε να ήρίσεται έπωμένως οι μισθ ήνα ήλκω ή ή
μη του έμπορεύματος ήργατική δύναμη. Στην Πορτογαλία και την Άλ-
γερία, ήνέθετα, ή ήγας του πληθυσμού ζούσε ήξω από τα ήλάτια της
καπιταλιστικής ήμιορειατικής παραγωγής. Η ήραία άποσύνθεση των
προκαπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής ήχε σαν άποσέλεση την
ήμαία ήξήλωση του πληθυσμού που ήπαράφθηκε να ποσέηται την

εργαστική του δόνατος· α' όλοι πιά χαμηλές τιμές, προκαμένου έτσι να μπορείται κάπως ν' αντιμετώπισει το μεγάλο θόρυβο της γαιολιούλου, της παρολυσίας και της φορολογίας. Έτσι, μακροπρόθεσμα, πάνω στην καταστροφή της βιοτεχνίας και το δικό της πόνυ καλλιέργητων από τη γη, διαμορφώθηκε παράλληλα ένας έφεδρικός στρατός της βιομηχανίας, πράγμα που κι ε ξ η γ ε ι τ ό μπλοκάρισμα στους μισθούς και στις ανάγκες ζήτησης έμιας ν' απορρέει άξιομοιότητα από κάτω.

Σ' αντίθεση με τον Έλμπεκστέλ ο Μπετελέρ ξεκινάει μεθοδολογικά σιωστή από τις παραγωγικές σχέσεις και τις σχετικές διαφορές στην παραγωγικότητα προκαμένου να εξηγήσει τις έρωστικά διαφορετικές τάσεις της εξέλιξης στις μισθολογικές και τις μηχανικές. Δέ λαβαίνει όμως έπαρκώς υπόψη του τις συγκεκριμένες μέρη της αντιμετώπισης των παράγωντων σχέσεων στις διαφορές παραγωγικότητας, που ε ι α ι ω ν ί ζ ε ι ή α α ! θ ι ε υ ρ ύ ν ε ι μ ό ν ι μ α τ ι ε ς ε ι α φ ρ ε ς σ τ ή ν π α ρ α γ ω γ ι κ ό τ η τ α. Άν άρκει ν' αναφερόμενα π ό ιστορικά δεδομένα, προκαμένου να εξηγήσουμε γιατί ή έκδομηχανία άρχισε στη Δυτική Εύρώπη κι όχι στην Κίνα, την Ίνδια ή τη Λατινική Αμερική. Τά δεδομένα αυτά, που μας απασχόλησαν έκτεως στη «Μαρξιστική Θεωρία της Πολιτικής Οικονομίας», εξηγούν μονάχα τις διαφορές παραγωγικότητας στο ξεκίνημα. Όμως έχοντας μπορεί με το πέρας του χρόνου και να λιγοστέουν όπως συμβαίνει σήμερα με την Ίαπωνία που έκδομηχανίστηκε μ' ενός αιώνα καθυστέρηση από την Άγγλία — σήμερα ή μέση παραγωγικότητα της εργασίας στην Ίαπωνία έφτασε στο επίπεδο της Βρετανίας κι έτσι να το ξεπέρασε.

Τέ άρχική διαφορά στην παραγωγικότητα δεν άρκει για να εξηγήσει την ι ο ρ ι ν ή. Το ίδιο απαιτεί επίσης μιάν ανάλυση της λειτουργίας της παγκόσμιας αγοράς στα τελευταία 200 χρόνια. Έτσι μόνο εξηγούνται το πάγωμα ή κι ή διεύρυνση στην παραγωγικότητα. Ο Μπετελέρ αναφέρεται στην άνοση ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στο κέντρο και την περιφέρεια σαν αλτία για την άνοσή της στην παραγωγικότητα της εργασίας. Όμως, στον καπιταλισμό ή εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, άκριβώς όπως και το θιστικό επίπεδο, άν αποτελεί άκέραιη μεταβλητή, αλλά καθορίζεται άπλως ένα δοσμένο επίπεδο στη συσσώρευση του παραγωγικού κεφαλαίου και στην άργα-νική του αύθεσι. Έτσι το πρόσλημα, που άποτελεί το έπικεντρο της έκτακτου ματολογίας του Μπετελέρ, μιάς θ ι ε φ ε ρ ε σ τ ε ή ν π α ρ α γ ω γ ι κ ό τ η τ α π ο ύ δ έ ν π ρ ο η γ ε ί τ α ι ά π ό τ ό ν α α κ ι τ α λ ι σ μ έ α λ λ ά θ η μ ι ο υ ρ γ ε ί τ α ι ά π ό τ ό ν έ β ι ο τ ό ν α α π ι τ α λ ι σ μ ό, τελικά άνάγεται από πρέ-

βλήμα της συσώρευσης στ' κεφάλαιο π' παραμένει κλίμακα. Κι τότε μπορεί να λυθεί το πρόβλημα αυτό, εαν δ'εν αντικαταστήσετε πώς ή ειδική μορφή της παραχόμενης καπιταλιστικής οικονομίας στην εποχή του υπεριατισμού κι ε'ν μέρει στην προϋπερβαλιστική κίελας εποχή άπαιτούσε ή συσώρευση του δικιγχανικού κεφαλαίου στις μηχανοποιίες να φρενάρει άπορασιαστικά ή συσώρευσή του στην Τρίτη Κίελα.

Η προβληματική της «άνισης ανάπτυξης» στην τελευταία άνά-
 λυση μάς παραπέμπει στις διακορές της κοινωνικής βολής στις άπανά-
 πτυκτες χώρες. Συμφωνούμε άπόλυτα ά π' α ό τ ή ν τ ή ν ά π α-
 ϕ ή με τους Έμπανσον, Πάλλουα και Σαμλε Άμλιν. Τονίζουμε έλλει-
 πτε πριν άπ' αυτός ότι α' από θυσμανείς για ή συσώρευση του κεφα-
 λαίου συνθήκες τ' αυτές τις χώρες όφείλονται π' κ ο ι ν ω ν ι κ ή
 κίελα που με την υπεριατισμό επιδεινώνθηκαν⁽⁴⁹⁾. Ξέρεστε άπ' αυτήν
 την άποψη σύμφωνοι και με τη άσκή ή υποθέτηση του Άντρέ Γκάντερ
 Έρνικ — ό παραλληλισμός άνασανάπτυξης στις μηχανοποιίες κ α έ
 άπανάπτυξης στις άπικίες και μισοκαπικίες προκαλείται άπό την έδια-
 τήν άνάπτυξη του καπιταλισμού. Διαφωνούμε με το Φράνκ σ' έπ άφο-
 ρά την άνάλυση των μηχανοποιών που προκαλούν την έξάρτηση αυτή.
 Αυτός άποδίνει την έξάρτηση στην καπιταλιστική χαρακτήρα της οικ-
 νομίας αυτών των χωρών, που και συγχέει με την άποταγή τους στην
 παραέομα καπιταλιστική άγρό. Για μās ή έξήγηση έρίκεται στην
 ειδική συνδιασμοό προκαπιταλιστικών, μισοκαπιταλιστικών και καπιτα-
 λιστικών παραγωγικών σχέσεων στην κοινωνία αυτών των χωρών⁽⁵⁰⁾.
 Σε μεταγενέστερες έργασίες του, προέκτειν στο έιέλλο του «Γουκάπ
 η Theory of Capitalist Underdevelopment», ό Φράνκ προσάθει να
 λάβει μερικά συνάχιστα ύπόψη του ή δικαιολογημένη τούτη κριτική.
 Προτέχει πλέον τις επιθέσεις που ή ένταξη στην παραέομα άγορά έ-
 σκησε σ' άριστιές περισχές των άπικιών και μισοκαπικιών πίκω στην
 ληστρική έκμετάλλευση της γής και του έργατικού δυναμικού⁽⁵¹⁾. Ά-
 ναφέρει παραδείγματα που ε'ναι άσφαλώς πειστικά. Άλλα χρησιμοποεί
 τον όρο «άπότος παραγωγής» με μιά κάποια άσφεια. Τον έρμηνεύει
 στην πραγματικότητα σαν κτεχνική ή έργάνωση της παραγωγής, κε
 όχι σαν κ ο ι ν ω ν ι κ ή σχέσεις παραγωγής⁽⁵²⁾. Όμως αυτός
 άκριώς έθρεπε να έντάξει την άνάλυσή του, προκειμένου να έξη-
 γήσει την άνάπτυξη της άπανάπτυξης με την ειδική μορφή που πή-
 ρε ή ένταξη στην παραέομα άγορά και που προκαλέσε π' μ π λ ο-
 κ ά ρ ι σ μ α στην άποσύνθεση των προκαπιταλιστικών και μισοκαπι-
 τλιστικών σχέσεων παραγωγής⁽⁵³⁾. Ό Φράνκ δ'εν όιαζε ύπόψη του
 π' άπορασιαστικό τούτο έξομένο, και γι' αυτό δ'εν μπορεί να έξηγήσει
 π' πώς ή διεύρυνση της έμπορευματικής παραγωγής για την έξαγωγή

στις άποικίες και μισοαποικίες δέν προκαλάσε τήν αυταρκευτική άκείνη άνάπτυξη τής συσώρευσης τού κεφαλαίου και τής καπιταλιστικής παραγωγής πού άνταρτίσθησαν είχε προκαλέσει στις ύπερμεταλλουργικές χώρες, άνόμην και στη Ρωσία και τις «λανίκες» κτήσεις, και πού έ άέναν άνάλογο στην «Ανάπτυξη τού καπιταλισμού στη Ρωσία». Η εξέγερση έλυνε κώος στις δυσμένεις παραγωγικές σχέσεις και μέ τη δυσμένη κοινωνική δομή έι χρεώσθηκε νά καταβή το κέρτο μέρος τού κοινωνικού πλεονώσματος γιά παραγωγικούς σκοπούς, πώς έηλκυή σημαύωθηκε έδωσα συσώρευσης κεφαλαίου, αλλά 1. έξωτερικού και 2. έγχώριου (το ποθετηγμένου κυρίως μέ τρόπο έχι παραγωγικό) χρηματιστικού κι έχι βιομηχανικού κεφαλαίου (54).

Μέ τόν 15ο τρόπο έξηργείται ή εξέλιξη τής Βόρειας και Νότιας Άμερικής στο 19ο αιώνα, πού γέννησε άποικίες σέ πολλούς οικονομικούς ιστορικούς (55). Η εξέγερση, έι έρείκεται σέ ρατσιστική ή κληματολογική έδωθμένα, αλλά σέ γεγονός έτι στη θορακομετασχηματική γεωργία επικράτησε ή μικρή κι άνεξάρτητη καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή, ένω στη Νότια Άμερική κυριάρχησαν τά μεγάλα άγροκτηματα σέ συνδυασμό μέ τη φυσική οίκονομία τών ένδιάνικων κοινοτήτων. Στην πρώτη περίπτωση ή έπιμονή τών μικροκαλλεργητών έμποδισε γιά πολλά τή συσώρευση τού κεφαλαίου, κι αυτό έξηργει γιαντί οί ΗΠΑ, σέ περίοδο τού τεράστιου φυσικού τους πλούτου, δέν έγιναν σέ 19ο αιώνα τό κυρίαρχο βιομηχανικό κέντρο τού παγκόσμιου καπιταλισμού (56). Οί ύψηλοί παραγωγικοί μισθοί, πού άγροτικοχρυσάαν σού ψηλά θέσεις επίθετο τού Βορειοαμερικανού άγρότη, μαζί μέ τή βαρική απόνη σέ έργατικά χέρια έδήγγον μέ τή σειρά τους άπό την άρχή σ' ένα ψηλό επίπεδο έκμνηχάνισης. Τό παραγωγικό δυναμικό τής βιομηχανίας μεγάλωσε έτσι μακροπρόθεσμα, μέ ή διαδικασία αυτή ξεπέρασε μονάχα άφού στωμάτης ή γεωγραφική έκέκταση τής καλλιέργειας κι ο άγρότης δέν μπερδισε πιά νά μεταναστεύσει σέ καινούργια έδάφη γιά νά ξεφύγει τό ανταγωνισμό, κι άφού παράλληλα ή μαζική μετανάστευση τού έρεδρικού σιρατού τής βιομηχανίας άπό την Βόρση στις ΗΠΑ έξορράδισε τ' έπικράττητα πρόσθετα χέρια γιά τή γρήγορη έκβιομηχάνιση.

Άντίθετα, ή δυσμένη δομή τής λατινοαμερικανικής γεωργίας προέθεσε άπό τήν άρχή ένα πολύ πιο χαμηλό επίπεδο γιά τά μεσοκίματα και μία πολύ πιο περιορισμένη έσωτερική άγορά. Βάθια άρχικά σην μειώθηκε μία πρόμητη έκβιομηχάνιση μέ παραγωγή προϊόντων, σέν τήν κοσβανέλικη ζάχαρη, γιά τήν παγώσιμα άγορά, ή είδων κοσμεταίξας, κ.χ. ύφασιμάτων, γιά τις έγχώριες άρχουσες τάξεις. Ήταν μία έξέλιξη άνάλογη μέ κείνη στέν Καναδά (57). Δέν μπόρεσε όμως νά προωθηθή μέχρι τήν πλείον έκβιομηχάνιση, έπειδή, σέ μεγάλα άγροκτήματα δ

διεπάρειες γεωργίας και βιοτεχνίας δεν προχώρησε ή προχώρησε πολύ άργώς κι έτσι ο άγνος το έγχώριος πληθυσμός δεν ένωχτηκε σε μια διαδικασία διεκυστήρησης βιοποικιακής κυκλοφορίας (28). Με το νεο-αποικισμό (29) ή νεοϊμπεριαλισμό οι θαστικές αυτές διαφορές στους φυσικούς άνταπυξής και το ύψος της παραγωγικότητας δεν έκλειψανε, ούτε και σπαρώθηκε ή αόισή άνταλλαγή. Άπεναντίας, ή έκμετάλλευση των μισοαποικιών από τις μιστροπείες είναι σήμερα το έντονη παρή ποσά. Η μορφή της άπλής άλλαξε διπλά. Άφενός μενός, ή σημεσία των άποικιακών υπερχαρθών σε σύγκριση με τη μεταδίδωση άξιας ποσά επιφέρει ή άνωτη άνταλλαγή. Άφετέρου ο διεθνής κυπαιρισμός της βργιας έκείλσσεται έαθμια σε μίαν άνταλλαγή ποσώντων της έλαφριάς βιομηχανίας με μηχανές, έκπλινιό και έχρήματα, έίπλα στην έκκακισύθηση της «άλασις» άνισης άνταλλαγής ποσώντων και πρίντων όλων με βιομηχανικά είδη κατανάλωσης. Τελικά, ώςέσο, ή μεταδίδωσι, άξιας δεν έκχρυσται άπλιντα από μια και μένη μορφή παραγωγής ούτε κι από ένα και μένο ποσών βελιό έκδομιαχάνισης, αλλά άνταπυξεί στην κλισιακή πρόσδο της συσώρευσης τοσά κεφαλαίου, της παραγωγικότητας της βργιας και των ποσώντων υπεραξίας. Οι συνωτήτες γιά υπερχάρη, όα έκλείψουν μένο έπρόσον ή καπικαλιστική παραγωγή γίνεται όλότεια ομοιογενής σε διεθνή κλίμακα. Όσο τοσά έκ γίνεται, ή άλλάζει ή μορφή της άκκίπυξης, όχι όμως το περιεχό μενός της.

Η διεκυστήρηση συσώρευση τοσά κεφαλαίου στις μισοαποικίες είναι σήμερα μια συσώρευση είδικής μορφής. Είναι συσώρευση βιομηχανικού κεφαλαίου ποσά ποσά από τη πρώρα των πρίντων όλων σε κείνη της μεταπώσης, αλλά σ' ό,τι άφορά την κυρίρχη μορφή, τεχνικής και έκδομιαχάνισης ύστερεί κατά ένα ή δυό έήματα, σε μέσον όρο, έκπινται στις ίμπεριαλιστικές μιστροπείες. Έξηγήταε κείλας ποσά τοσά άνακκίπινται στη στενότητα της βιοπικής άγοράς, στο μέγεθος τοσά έκπεδικού ποσά τοσά βιομηχανίας, την τάση πρής την έκδομιαχάνισή με παλιωμένες μηχανές, τόσο με μηχανές ποσά ή διετική έκδομιαχάνισή ποσά: να χρησιμοποιεί τ' έποχή γρήγορου ήθικου καλινήματος τοσά πάγιντο κεφαλαίο, όσο και με παλιωμένο έκπλινιό πρσ παρήχτηκε είδικά γιά τις μισοαποικίες — και ποσά έχει τη σκαπιδιότηά του όταν ή άγορά είναι στενή, όταν άγλαθή τοποθετούνται: μικρές παραγγελίες γιά μηχανές κι οι παραγγελίες αυτές δεν άρχούν γιά την έκπώσηση τοσά άπατρώμενων γιά τις πιο σύγχρονες μηχανές άφθισου κεφαλαίου (30).

Με όσση σιωχία γιά την κυκλοέξικη βιομηχανία πρίν την άνεκρησία της Ζάρε, ο Ζάκ Ι'αυβερνέρ έκείξε με τρόπο θεωρητικό και βιοπικώς πειστικό ποσά ή στενότητα της άγοράς και τα άφελόμενα σών

έφεδρικό στρατό της βιομηχανίας χαμηλότερα μισθώματα δ ν ε γ - κ α τ α ν τις εκπαιδευτικές επιχειρήσεις να στραφούν σε μίαν όχι συγχρονισμένη τεχνική, από δημοσ μακροπρόθεσμα καλύτερου (61). Έπει δέται χρησιμεύεται με συγχρονισμένη τεχνική — όπως συμβαίνει σ' εξαιρετικές περιπτώσεις στις μισοαποικίες των τήν Άργεντινή — το αποτέλεσμα είναι ένα πολύ χαμηλό ποσοστό αξιοποίησης του παραγωγικού δυναμικού. Το 1961—1964 η μέση ετήσια αξιοποίηση της παραγωγικής δυναμικότητας στη μεταλλουργική (μ' εξαίρεση τήν παραγωγή μηχανών) βιομηχανία της Άργεντινής ήταν 60,1%. Στη βιομηχανία παραγωγής μηχανών κι ηλεκτρικών συσκευών το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 47,7% (62).

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράσουμε δύο σημαντικά συμπεράσματα. Πρώτον, τα παραγμένα με παλαιά τεχνική βιομηχανικά έμπορεύματα δεν μπορούν να ανταγωνιστούν στην παγκόσμια αγορά τα παραγόμενα στις μητροπόλεις έμπορεύματα. Έτσι, οι πρώτες ύλες εξακολουθούν ν' αποτελούν για τις μισοαποικίες ένα πολύ πιο σημαντικό μέρος των εξαγωγών τους παρά της παραγωγής τους (63). Έπειδ' όμως έ τείνεται αύτος των πρώτων ύλων δεν κατέχει με σχετικά μονοπωλιακή θέση στην παγκόσμια αγορά, όπως συνέβαινε στην έποχή του καλασσού έμπεριλισμού, γ' αυτό οι τιμές των χειροτεχνικά ή αρχαίων βιομηχανικά παραγμένων πρώτων ύλων έχουν στις μισοαποικίες τήν τάση να πέσουν μέχρι το επίπεδο των αντίστοιχων τιμών για πρώτες ύλες παραγόμενες στις μητροπόλεις με τήν πιο σύγχρονη τεχνική. Οι μισοαποικίες υποχρεούνται να εισάγουν διαρκώς πιο πολλές ακριβές μηχανές κι ακόμη ακριβότερα ανταλλακτικά από τις μητροπόλεις, προκειμένου έτσι να συνεχίσουν τήν εκβιομηχεύσή τους (64). Έ μητρόπολη λειτουργεί στην παγκόσμια αγορά σ' μονοπωλιακός πωλητής μηχανών κι ειδών βιομηχανικού εξοπλισμού, ενώ οι μισοαποικίες έχουν χάσει τή θέση τους σ' μονοπωλικών πωλητών από πρώτες ύλες (65). Έτσι οι έσοδοι ανταλλαγής χειροτερέων για τις μισοαποικίες κι αυτό οδηγεί το πιο άριστο μεταβιβάση αξίας.

Θά μπορούσαμε να προσέσουμε πως ή άνακατανομή της παγκόσμια παραγμένης θηραξίας ισοδυναμεί ταυτόχρονα με μίαν άνακατανομή άνάμεσα στις μεγάλες έμπεριωστικές εταιρίες, αφού πολλά αποθέματα πρώτων ύλων ανήκουν σε ένα μονοπώλιο. Έ ακρίβεια αύτης της παρατήρησης είναι άναμφισβήτητη. Όμως, ή επολύθευσή της άκριβώς πείθει τα μονοπώλια να μεταφέρουν το κόστος τους από τή σφαίρα της «καθαρής» παραγωγής πρώτων ύλων σε αυτή της μεταποίησης. Τα αποθέματα πρώτων ύλων κρατικοποιούνται, το κόστος της ά-

ιστής ἀνταλλαγῆς, μὲ ἄλλα λόγια, φερώνεται πρὸς λαοὺς τὴν μισο-
απεκτικὴν καὶ ἀγρὸς φυσικὰ εἰς ἀρχαῖους τάξεις τους.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ παγκόσμια ἀγορὰ ἐξυκολοῦνται καὶ λειτουργεῖ
σὺ σίφωνος καὶ μεταβιβάσει τὸν τὴν τρέχουσα, ὅσο καὶ τὴν κεφαλαιο-
ποιημένη παραγωγὴ, ὑπεραξίας, δηλαδὴ κεφάλαια, ἀπὸ τῆς μισοαποικίας
στὴν μητρόπολιν. Τὸ χρόνιον ἐλλειμμα εἰς τοιαῦτα πληρωμὴν τους, καὶ
διακρίνει εἰς προσπάθειάς τους γὰρ διδωμένην, ἐξουθεσιῶνεται θέ-
ματα μὲ τὴν «ἀναπτυξιακὴ» βοήθεια, καὶ ἔτσι φησὶν ἀντιπαραστήσει ὅτι εἶ-
ναι τὴν πραγματικότητά βοήθεια πρὸς τῆς βιομηχανίας καὶ ἐξάγουν
μηχανὲς ἀπὸ τῆς ἡμπεριαλιστικῆς χώρας (66). Ἡ «ἀναπτυξιακὴ» τοιο-
τή βοήθεια ἐδίδεται ἕως μὲ τὴν σειρά της στὴν ὑπερχρέωση, καὶ μετατρέ-
πει ἕνα ὅλο καὶ μεγάλο ποσοστὸ τῶν τοσούτων τῶν μισοαποικικῶν ἀπὸ τῆς
ἐξαγωγῆς εἰς τοσοῦτον τοσούτους πληρωμῆς πρὸς τῆς μεταπώσεως. Ἐαυτο-
χρον, καθὼς τὸ ἡμπεριαλιστικὸν κεφάλαιον εἰσχωρεῖ στὴν μεταποιητικὴν
βιομηχανία τῶν μισοαποικικῶν καὶ συνδυάζεται σ' ὅλο καὶ μεγάλη κλι-
μακα μὲ τὸ γαῖον κεφάλαιον τῆς κλιμακῆς μεταρρυθμίσεως, ἕνα αὐθιγόν-
μεγα ποσοστὸ τοῦ κεφάλαιου στὴν μισοαποικία γίνεται κεφάλαιον τῶν ἡμ-
περιαλιστῶν — ἔτσι καὶ ἀντὶ τοῦ συχνὰ κομμοφλάρεται μὲ παραγωγὴν εἰς
τόπους ἀγροῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ μὲ διάφορες μορφὰς κοινῶν ἐπιχειρήσεων,
συχνὰ εἰς συνδυασμὸν μὲ κρατικά, ἐθνικά ἢ διεθνή ἱδρύματα. Παράλληλα
προχωρεῖ μὲ κομμοφλαρτικὴν πρῶτη κεφαλαιοῦ, ἀνάμεσα σ' ἄλλα μὲ
τὴν μορφή τῶν ὑπέργαλων ἀμεσῶν εἰς διεθνῆς ἡμπεριστεγνόμενος καὶ εἰ-
δικούς. Αὗτοι εἰς ἡμπεριστεγνόμενος καὶ τεχνικοὶ καὶ ἐξάγουν διαρκῶς εἰς
σημειοὶς καθὼς ἐπεκτείνεται ἡ ἐκβιομηχανίωσις — καὶ αὐτὸ ἐπειδὴ γὰρ
τὴν μεταποιητικὴν βιομηχανία ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν ἑνὴν τεχνικὴν εἶναι
καλὸν καὶ μεγάλη πρὸς γὰρ τὴν παραγωγὴν πρῶτων ὀρίων (67).

Ὀφείλομεν δεῦνα καὶ ἐξάγουμεν ἐπίσης μὲν ἀντιθέτω τάση, πρὸς
τὴν παραγωγὴν, δηλαδὴ ὅσοις ἐμπορευμάτων μὲ μέθοδος μεγάλῃς ἐν-
τάσης ἐργασίας — ὅσοις ἡ μεγάλη βιομηχανία μεταίει ν' ἀναλάβει μὲ
τέτοις προσπάθειαις μὲ σχετικὰ φτηνὴν τεχνικὴν ἐξοπλισμόν. Προκειμένου
γὰρ αὐτοὺς τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, καὶ πρῶτος τῆς ἐργασιακῆς ὁ-
νείας τῆς μισοαποικίας, μπορεῖ, ἐφόσον ὑφίσταται μὲ ἐπαρκῆς ὑποδο-
μή, καὶ ἐννοήσῃ τὴν δημιουργία ἐξαγωγικῶν βιομηχανικῶν καὶ παράγουν
εἰς ἐλαφρῆς βιομηχανίας γὰρ τὴν παραγωγήν ἀγορᾶς. Στὸ πρῶτον σπᾶ-
νει τὰ ἔργα γὰρ αὐτὴν τὴν τάση καθυβρίζονται ἀποικιστικὰ ὅσοις τὸ γό-
σις τῆς μεταφορᾶς. Ἔτσι βλέπομεν στὴν παραγωγὴν τροφίμων στὴν Νό-
τια Κορέα, τὸ Ἰσραὴλ - Κόρεα καὶ τὴν Φορμὸς γὰρ τὴν ἡμπεριαλιστικὴν ἀγο-
ρᾶ, στὴν παραγωγὴν βιομηχανικῶν ὑποκατασκευῶν καὶ ἀεροκίνητων κοινω-
τήτων γὰρ τὴν βιομηχανικὴν καὶ τὴν βιομηχανικὴν ἀγορᾶ, στὴν μεταφο-
ρᾶ τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς σπέρτων πρὸς τῆς μισοαποικίας. Ἡ δια-

φορά στους μισθούς εξασφαλίζει υπερκέρδη από επενδυμένο σε τίτλα ελ-
ξη παραγωγής στις μισθωτικές κεφάλαια. Υπάρχουν φυσικά φραγμοί
για τη διεύρυνση αυτής της τάσης. Σ' αντίθεση με τις μισθωτικοποιή-
νες κι αυτοματοποιημένες παραγωγικές διαδικασίες, που στηρίζονται σε με-
γάλη ένταση κεφαλαίου, οι κλάδοι με μεγάλη ένταση εργασίας τείνουν
να χάσουν σε οικονομική σημασία. Το μονοπωλικό κεφάλαιο της μη-
τρόπολης, λοιπόν, φροντίζει ν' αποχτήσει ένα μερικό ή έλικό έλεγχο
πάνω στους σύγχρονους τομείς με μεγάλη ένταση εργασίας στις μισ-
θωτικές. Άλλωθ όμως συμβαίνει έτσι ή διαφορετικά στους μισθούς να επι-
τρέπει στα μονοπώλια της μητρόπολης να εισπράτουν τα θημουργημέ-
να γ' αυτόν των τήτων στις μισθωτικές υπερκέρδη, ακολουθεί ότι στην
πραγματικότητα σημαίνεται ένας συμψηφισμός άνάμεσα στις μεγάλες
υπερκερδοσκοπές έκταρες. Γίνεται μια μεταφορά υπεραξίας προς τις άπα-
σχολούμενες μ' έξαρχος από το είδος της εργασίας και σε όρος
των άσχολών μ' αυτήν την παραγωγή μονοπωλίων, όχι όμως και μια
ανάσχεση της υπεραξίας κι όφελος της «έτακτης μισθωτικής»
στις υπανάπτυκτες χώρες. Όσο περσσότερο προχωρεί η μετακίνηση
κλάδων της έλαφρής βιομηχανίας προς χώρες με φτηνή εργατική βό-
ναρη, τόσο πιο έντονος γίνεται ο ανταγωνισμός των άπασχολούμενων
μ' αυτήν την παραγωγή άμεσα ή έμμεσα κεπιταλιστών στις μητροπό-
λεις. Ο ανταγωνισμός αυτός παίρνει στις μητροπόλεις κι όρμα της έρ-
μολογικής βράδυνσης κι αυτομάτως της παραγωγής κι έτσι έξελεί-
φει το προσωρινό όφελος, που είχαν εξασφαλίζει από την άποψη του κό-
στους παραγωγής, χάρη στα χαμηλά μεροκάματα τους, κι άναπτυσσό-
μενες χώρες, κάτω βήλαδι να χάσουν οι χώρες αυτές κάθε είδους συμ-
μετοχή στα υπερκέρδη.

Έχει αποφευκτική σημασία το γεγονός ότι στην έπαχτή το άσχε-
τος κεπιταλισμό και της παραέσης κεπιταλιστικής άγοράς και το
μισθωτικό μ' ή έλασληρημένη έκδοιγηχάνιστη είναι έξίσου άδύνατη
έπις στην έπαχτή το «έλασληκό» μισθωτικό. Οι διαφέρει στους δυ-
θμούς άνάπτυξης κι έκδοιγηχάνιστη, καθώς και στην παραγωγική-τητα
της εργασίας, γίνονται πιο μεγάλες. Αυτό σημαίνει πως λειτουργούν
έλασληρητικές ο' αυτές τις χώρες έλοι οι εύκοιοι για μια βόνηρη κοι-
νική κρίση μισθωτικό. Τα εργαζόμενα στρώματα στις χώρες αυτές
ύπαχρύνονται να προσθήσουν την επανάσταση μέχρι το σημείο όπου
ή έκέργση ενάντια στην ύπισαγή στην παραέση κεπιταλιστική άγο-
ρά δημουργεί, με την κοινωνικοποίηση των μεγάλων μέσων παραγωγής
και το κοινωνικό πλεονέκτημα, τις δυνατότητες για τη λύση του έ-
γχεσκού προβλήματος και για την έκδοιγηρημένη έκδοιγηχάνιστη. Πό-
τως, ή έκδοιγηρηση μιας σοσιαλιστικής οικονομίας μπορεί να έκδοιγηρη-
θή μονάχα σε διεθνές κλίμα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

11. То́б Нѣмѣцъ Рѣчьма, "Eine neue Theorie des Imperialismus und soziale Revolution", *Sowjet Sozialistische Legat* vol. "Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung" von Grünberg (Hrsg.), Antje, 1928), was по́сѣлѣно въ Бюрогѣма въ Henryk Урсманна, "Aufsätze zur Krisentheorie". Очеркы, 1921, no. 111-164.

12. Έπειτα ο Σχολιαστής παρασημαίνει ότι ο Μάξις αποδέχεται τη σημασία των μεσοκων μαθηματικών σπειρώσεων, ότι δεν καταγγέλλει ποτέ τη καθυστέρηση της αναλογιστικής ανάπτυξης, παρ'ότι λίγα χρόνια πριν είχε κατηγορήσει την καθυστέρηση και φερόμενους αδρανείς να την καταδικάζουν, λέει.

13. Ο Γερμανός από 18 ο. π. 197 έτος, παραβλέπει τη σημασία του ιστορικού στοιχείου στην ελληνική της άξια, της λειτουργίας, της δύναμης, και μάλιστα των επικοινωνιών, καθόλου του κόσμου, επικοινωνιών, του ίδιου, να προσέχει προς κάποια άλλη, εξαιτίας από τις σχέσεις που πρέπει να διατηρούνται με το άλλο, το άλλο επικοινωνία. Σε π. 142, μάλιστα, αναφέρεται την παρακάτω, επικοινωνία, για συγκεκριμένα πράγματα, διακρίνει με το φανταστικό, διακρίνει, ο Ο. Ιωάννης, η άξια της επικοινωνίας, από άλλες, άλλες, να δίνεται αυτή της επικοινωνίας διακρίνει.

[illegible]

15. Phillips, "The Relation between Unemployment and the Rate of Change in Money Wages in the United Kingdom", *rev. "Econometrica"*, *rev. XXXV*, *November* 1968.

16. W. Arthur Lewis, "Development with Unlimited Supplies of Labor", in "The Manchester School of Economic and Social Studies", vol. XXII, Nov. 1964.

16. Τονίστηκε από τον Κιρκλιντσαρμπακί να διεκρίνεται από άλλους τη μεγάλη σημασία της ανασυγκρότησης του διεθνούς στρατού της βαλκανικής για την επιτυχία της διεκρίσεως του κομμουνισμού από Αυστ. Εργασία με "Ιστορία μετά το διεκρίσο κομμουνισμού πόλεμος. DR. "The Economics of Neoplatonism" σε "The Socialist Worker 1966 no. 60, Αύγουστος 1966.

16. Charles P. Kindleberger, "Europe's Postwar Growth - the Role of Labor Supply", *Καμπριτζ, Μασαχουσέτη*, 1967.

19. H.C. Kindleberger, *στό ίδιο*, σελ. 20, John Strachey, "Contemporary Capitalism", *Λονδίνο*, 1955, σελ. 93 - 5.

20. O Konrad Russholzky, "Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen Kapital", τόμ. 1, σελ. 320 έπίε., καταπληκτικό αποκαλυπτικό από την την ιστορική ανάλυσή του.

31. «Καράιαντο, *Τόμ. 2*, σελ. 405.

32. Μάρξ, "Grundrisse", σελ. 222.

23. "Grundrisse", σελ. 194 έπίε.

24. Jürgen Kuczynski, "Die Theorie der Lage der Arbeiter", *Βερολίνο*, 1948, σελ. 88.

35. "Ο Λόγος υποστήριξε αποφασιστικά πως ο καταπιεσμός τελεί ν' αβέβαιε τις φάσεις της προλεταριάτου κι έργασίας και το ιστορικοκοινωνικό στοιχείο του μπειν στην εξέλιξη της καταπιεσμένης εργατικής δύναμης.

36. Charles Bettelheim, "L'Économie allemande sous le nazisme", *Παρίσι*, 1946, σελ. 210, 211, 152.

37. "Ο Γενάρης Κονζίνσκι υπολόγισε πως το άκρότατο άποστατικό προκάματι έπυαν τό 1930, σέ σύγκριση με τό 1929 άπό 15% σέ 150 στη βιομηχανία μετάλλευ. άπό 217 σέ 263 στη χημεία και άπό 215 σέ 177 σ' όλη τή βιομηχανία. "Ο έλεγχος τών πραγματικών πληρωμένων μεροκόματων πρίνι άντίστοιχα νά έπαιε σέ μισό, έ έδωσαν τών κολλορών και πραγματικών μισθών άπό 100 τό 1928 σέ 64 τό 1932, άρραβή κατά ένα τρίτο ("Die Geschichte der Lage der Arbeiter in Deutschland", *έος τόμος*, *Βερολίνο*, 1949, σελ. 325 - 6, 329 - 30). "Ο πλινκωίας αύτός έφύλαξε θέατοσε νά διαρρηχθή.

38. Charles Bettelheim, *στό ίδιο*, σελ. 210, 222.

29. Bettelheim, *στό ίδιο*, σελ. 212.

30. Frank Neumann, "Beobachtung", σελ. 435 - 6, Νέα Έόρατ, 1965.

31. Neumann, *στό ίδιο*, σελ. 435 - 6.

32. 8 έίς μέτρα σέ κάρδη έάνοντι σέ 25 έίς μέτρα βυθόκομαν μισθών και μεροκόματων τό 1932, και 20 έίς μέτρα κάρδη σέ σύγκριση με 8,5 έίς μέτρα βυθόκομαν κάρδη μισθών και μεροκόματων τό 1928. Οι άρραβή αύτοι έίνι έκπαικί- πονοντι έάδωτα με τήν άποραβή και τό μεταβλητό κοστίκο του Μάρξ, άλλά μπο- ρείν νά άνωρηθών σέ έάδωτικιά. Παρακάτω γίνονται μετράποτα άποκαλύφοντι αύτός τής προβλήματος.

33. Άνάρματα στόν Άπρίλιο 1933 και τόν Άπρίλιο 1941 ή αύλίσος του κόστους σής έάδωτικίας γιά τή μέση καταναλωτή έότασε σέ σγέδιν 50 %. [Γόμμα Νουμμεντο, *στό ίδιο*, σελ. 306]. "Ο έκονζίνσκι *στό ίδιο*, τόμ. 2, σελ. 210 - 211] άναφέρει πως ή καθαρή αύλίσηση σής καταναλωτής (285 - 269) άποκαλύπτει τό 1933 σέ σύγκριση και με τό έπίπεδο τών 1929 [317, 683].

34. Μ' έξέλιξη το νόμοι οι τιμές τών προσίμων άνέγγονο άγέταρο άπό όσα τό έίλια κοστίκο του κόστους άναβόλως - έάδωτα άγέταρο άπό τή άνάδωματα και σέ βιομηχανική σήν καταναλωτή. "Ιι κατά κοστίκο παραγωγή βιομηχανικών είδων καταναλωτή βραβέοντι σής παρανομός του άνατορο παρανομός πλάκοου άναβόλως σέ έπίπεδο τών 1929, πριν τήν κρίση [Bettelheim, *στό ίδιο*, σελ. 205 - 8].

35. Γιά τούς περιορισμούς στη μετακίνηση τών μισθοσυντήρητων σέ Έόιτο Ράικ μετ' τό 1936 βλ. Κονζίνσκι, *στό ίδιο*, τόμ. II, σελ. 119 - 121, 196 - 198, και Νόμμοι, *στό ίδιο*, σελ. 341 - 342, 619.

36. Βλ. Νόμμοι, *στό ίδιο*, σελ. 344 - 46 γιά μερισμός, μέτρο έρισμίο βρομό πού έρίκοντι, άναβόλως, τών μισθοσυντήρητων (ένι μέρα μ' άναβόλως έργασίας).

πρόσδίδανον στην ανάπτυξη των πιο πιστευμένων μέτρων του Έθνους Εθνικού, όπως γράφει ο υπεργενεράλ και την οργανωτική εργασία.

87. T. N. Vanev, "The Permanent War Economy". Μπέρκλεϊ, Καλιφόρνια, 1970, σελ. 23.

88. Vanev, *op. cit.*, σελ. 15, 16.

89. Ο Μιχάλης Κωνσταντίνου στην εργασία του "Κοινωνική Σταθερότητα in the USA as Compared with Post-War", που δημοσιεύτηκε το 1966 στην εκδοχή της επιθεώρησης "Tetamoris". Την άγγλική μετάφραση είχε την καλοσύνη να μ'ε παραχωρήσει η "Monthly Review".

90. Μπόρταν και Σουλζφ. «Μονοπωλιασμός και πολιτισμός», διεθ. Συνέλευση, Αθήνα, 1973. Οι δύο συγγραφείς προστίθουν σ' αυτό το πόνημα ένα μέρος της κριτικής στην απόφαση, όπως υποστηρίζουν, ιαπωνικής Ένωσης το οποίο επέλεξε πάλι.

91. Για τους διαφόρους αυτούς υπολογισμούς βλέπε το κεφάλαιο 13 της παρούσης μελέτης.

92. Τέτοιον έργο έδωκε οι Μπόρταν και Σουλζφ. προστίθεται το πόνημα της δικηγούρου αστυνομικής, αλλά με τρόπο όχι ικανοποιητικό. Ο Πίος Βολφσβίτς το κίνημα των μεταμοντερνιστών (και στη γλωσσική επίσημη διακρίνοντας όπως τους μεσάζοντες της έσοδων το 10.000 δολάρια το χρόνο, αλλά έπειτα άρκεται αυτό το σύνολο από το καθόλου έθνος πρώτα, προκειμένου να υπολογιστεί έτσι τη μέση της υπερέχει. Έτσι διατηρεί τους διαφόρους υπολογισμούς αλλά και συμπληρωματικούς ένα μέρος από κατανάλωση και πάλι ο ίδιος στην υπολογιστική έρευνα δημογραφίας πένες όπως έβλεπε στο ίδιο, σελ. 23). Οι Μπόρταν και Σουλζφ παραπονεμένοι με όμοιο τρόπο, οι οποίοι συνεισφέρουν στην παραγωγή Ιαπωνίας, δηλ. στην «έξοδα», ένα μέρος της έρευνας διατηρητέων έξι έξι του πάσης κατεύθυνσης.

93. Bettelheim, *op. cit.*, σελ. 225.

94. Bureau of the Census, US Department of Commerce, "Long-term Economic Growth", *op. cit.*, σελ. 171. Προβλέπει για διαθεσίμους έσοδους του συνόλου της οικονομίας να έπαιρνε και για κατανάλωση κατανάλωση.

95. Για τη Γερμανία, πύργους Bettelheim, *op. cit.*, σελ. 283, 285, 274, όπου ο συγγραφέας αναφέρει διάφορα σ' άλλα την οικονομία του διακρίνοντας της έλλειψης διακρίνοντας το 1929.

96. Το. Λουκνέβσκι στο κεφάλαιο 9 της παρούσης μελέτης.

97. Lukynski, *op. cit.*, σελ. 2, σελ. 140.

98. Για τα έτη 1938, 1932 και 1938 : Στοιχεία της γερμανικής στατιστικής υπηρεσίας, προσαρμοσμένα στην περιοχή της σημερινής δημοκρατίας της Γερμανίας από τον H.O. Dräke, "Internationale Wirtschaftstatistiken, I", στο "WISO-Korrespondenz für Wirtschaft — und Sozialwissenschaften", τόμος 22, 45 Nov. 1960, σελ. 1054. Για τα έτη 1938 και 1939: "Jahresgutachten des Sachverständigenrates zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung", Drucksache VI/100 des Deutschen Bundestags, 6. Wahlperiode, 1 Dec. 1969.

99. Διότι για υπολογισμούς με βάση τα στατιστικά δεδομένα για το διαθέσιμο έσοδο πριν από την πληθυσμό και το διαθέσιμο εισόδημα από εξαστημένη εργασία του μέσου διακρίνονται μεμονωμένα.

100. Με βάση τη χρησιμοποιούμενη παραπάνω μέθοδο ή σχέση διαθεσίμου εισοδήματος κατά μεμονωμένα προς το διαθέσιμο κατά κεφαλή έσοδο πριν από έξι έξι το 1960 πάλι, σελ. 137.

101. Masayoshi Namiiki, "The Four Industrialization in Japan 1872 - 1965".

ἀριθ. 17, Agricultural Development Series, Tokyo, Agricultural Policy Research Council. Ἐργονομολόγια, σελ. 42-43.

52. Ministry of International Trade and Industry, "Statistics of Japanese Industries 1966", Tokyo, Research Institute of International Trade and Industry, 1966, σελ. 26-27, 87.

53. "Statistics on Japanese Industries 1966", σελ. 88-89.

54. Βλ. π.χ. W. Arthur Lewis, "Unutilized Labor - Further Notes", εἰς "The Manchester School of Economic and Social Studies", τόμ. XXVI, ἀριθ. 1, Γενάρης 1958, σελ. 12. Ὁ Τζέιν Στίλνερ, "Contemporary Capitalism", σελ. 132-149 ἐπισημαίνει τὴν ἴδια ἐπιχειρηματολογία μὲ τὸν περιορισμὸς ἐπὶ τὴν ἐργασιακὴν πλῆθος μὲν ἀπαιτῆται ὅσοι παραθεσὶς παροικῶν σημασιολογῶν μόνον μὲ ἀδύνατον ἀγῶνα. Ἐλβετς John Robinson, "An Essay in Marxian Economics", Λονδῶν, 1956, σελ. 53, καὶ Nicholas Kaldor "Capital Accumulation and Economic Growth" εἰς R. A. Lutz and D. C. Hughes, ἐκδ.: "The Theory of Capital", Λονδῶν, 1961.

55. Walter G. Hoffmann, ἐπὶ τὸν, σελ. 508-509.

56. Joseph M. Hillman, "Das Gesetz des tendenziellen Falls der Profitrate", Φρανκφούρτη, 1949, σελ. 56-58, 59.

57. Τὰ στοιχεῖα γὰρ τῆς ἀπολαύσεως τῶν μισθοσυνηρίων λατοῦν ἐπὶ διαθέσιμοι οἱ πρὶν κείμενοι τῶν "Statistical Abstracts of the United States".

58. Βλ. γὰρ στοιχεῖα γὰρ τὴν ἀναμεικτὴν ἀξία καὶ εἰκόνα παρακρίσεων καὶ μισθῶν ἐπὶ μεταποιητικῇ βιομηχανίᾳ τῶν ΗΠΑ "Statistical Abstract of the United States", ἀριθ. 50, 1988, Οὐάσινγκτον, σελ. 749, "Statistical Abstract of the United States", 59η ἐκδόσις, 1948, Οὐάσινγκτον, σελ. 825, καὶ "Statistical Abstract of the United States", 59η ἐτήσια ἐκδόσις, 1968, Οὐάσινγκτον, σελ. 717-719.

59. W. E. G. Saltor, "Productivity and Technical Change", Cambridge University Press, 1960, σελ. 25. Βλ. καὶ τὸ κεφάλαιον 6 τῆς παρούσης μελέτης.

60. Shunro Maki, "The Law of the Falling Tendency of the Rate of Profit: Its Place in the Marxian Theoretical System and Relevance to the U.S. Economy", Columbia University, Ann Arbor, Michigan, 1953, σελ. 174-5, 164-67, 161, 164, 225 ἰσχύει.

61. Στὴ μαρξιστικὴ θεωρία ὅλα τὰ εἰσδεήματα ἀνδρῶνται πρὸς μαζεύματα καὶ ἀπερξίαι. Ὁπόσον τὸ κρατικὸν θεῦμα δὲν μιστρῶν νὰ ἀπορροφῶν ἐπὶ μεταβλητὸ κεφάλαιον — ἔξω πρὸ χρηματοπιστοῦν γὰρ τὴν ἀγίαν παραγωγικὴν ἐργασιακὴν δύναμιν, πρὸς κρατικὴ ἐπιχειρήματα, π.χ. — πρέπει νὰ διατηρῶνται αὐτὸ ἀναδεδειγμένον τῆς κοινωνικῆς ὑπεραξίας. Ἡ λατοσύνη τούτων αὐτῶν γίνεται ἀκόμη πρὸ φανερῆ ὅπου νὰ πόροι χρησιμοῦσαν ἀμείωσι γὰρ τὴν οργανισμικὴν κερδοσύνην καὶ δὲν μπορεῖ ἐκταύσεως νὰ ἀπορροφηθῇ ἢ εἰσδεγῇ τούτων πρὸς μέγιστον τῆς κοινωνικῆς ὑπεραξίας. ὁὕτως νὰ ἀπορροφηθῇ ὅσοι ὅλη ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ γὰρ τὸ κεφάλαιον (βλ. π.χ. "Grundrisse", σελ. 831, "Τὸ Κεφάλαιον", τόμ. 1, σελ. 784).

62. Πραγματικώτατος τὸ θέμα τοῦτο ἀνελκυτικὸν ἐπὶ κεφάλαιον 8 τῆς παρούσης μελέτης.

63. Maki, σελ. 18α, σελ. 379-8.

64. W. Arthur Lewis, "Unutilized Labor - Further Notes", σελ. 25.

65. Τὸ 1915-1961 τὸ σύνολον τοῦ ἀμερικανικοῦ παραγωγικοῦ (ἢ μὲξο καὶ νη δολαρίῳ τῶν μισθοσυνηρίων τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ νὰ παραπλῆν τὴν ἀργαζία, τινεῖς δύνανται εὐλόγηται κατὰ τὴν ἐκτετατικὴν ἢ 35% (ἐπὶ μεταποίησης ἔμεινε τὴν ἀξίαν ὅσον ποσοστὸν 1 ἐκατομμύριον, ἐπὶ μεταποίησης μὲν) μὲ τὸ ἐργαζία, οὐκ ἐκδομῶν, μεταφορῶν, βιομηχανίας, ἀνταρτικῶν καὶ ἄλλας δημόσιων ἐπιχειρήσεων μὲ τὴν ἀξίαν τῆς πρὸς κεφάλαιον

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΔΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. David S. Landes, "The Unbound Prometheus", Cambridge University Press, 1920, σελ. 254-9.

2. Ο David Landes (στο ίδιο, σελ. 254 επείκ. 287) μιλάει για μίαν εξέλιξη των τεχνολογικών δυνατότητων της Βιομηχανικής Επιστήμησης, υπό μίαν εξάρτηση των παθών και συνεπάρει: το άρχειν σύμπλεγμα των δυνατοτήτων και συνέπειας τῆς Βιομηχανίας, Τεχνολογίας — μ' ἐξέλιξη τῆς θραυστῆς μεταβολῆς τῆς χρονοθωρίας.

3. Landes, στὸ ίδιο, σελ. 153 επείκ. 511.

4. Λένιν, "Ὁ ἱμπεριαλισμός, ἀνώτατο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ.

5. Εἶναι τόνου σαφὲς ὅτι περὶ τῆς ῥέουσας καὶ ἡ ἄνευ συμμῆτις ἡραλδῶν-νῃ τῇ ῥάση ἐκτελέσῃ τῆς ἀρρωπαικῆς ἐκονομίας μετὰ τὸ 1870 (στὸ ίδιο, σελ. 219 επείκ.).

6. Εἰ. George Padmore, "Africa, Britain's Third Empire,

7. Τὸν ἑξὺς εἰνὼν μεταφραζομένη ἐκείνη α' ἑλίου δ Daniel Bell ("The Resurgence of General Educational", Columbia University Press, 1966) δ Herman Kahn ("The Year 2000", Νέα Ὑόρκ, 1967), καὶ δ John - Jacques Servan-Schreiber ("Le Dilemme américain", Παρίσι, 1967).

8. U. S. Department of Commerce, Bureau of the Census, "Longterm Economic Growth 1860 - 1960", σελ. 191.

9. Klaus - Kunz - Uhlmann, "Wirtschaftliche Auswirkungen der Antinationalism", σελ. 68 - 69. Στὴ βιομηχανία πῶς τῶν ὡδὼν ἡ ἀξίωση στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἐπέφερε τὸ 9% στὴν περίοδο 1950 - 1960.

10. Παραδειγματὶ γι' αὐτὴ τῇ ἀναρῶν ἀναρῶν δ "Αμερικανὸς συνδικαλιστῆς Τόμας Ἀβένσον στὸ βιβλίο του "Capital, Inflation and the Multinationals", Λονδὸν, 1971, σελ. 28 επείκ. "Ἡ Πίσηση τῆς Ἑυρωπαϊκῆς ΟΠΠ γιὰ τὴν Πίσωση ἐπιδόνησιν τὸν ἐξέστω ρυθμὸ ἀξίωσης στὴ βιομηχανικὴ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἐπέφερε μὲ τὸν κλάδο ἀπὸ 1.5% γιὰ τὴ βιομηχανία θραυστῶν μέχρι 9% γιὰ τὴ βιομηχανία πετρελαιοῦς ("Economic Survey of Europe in 1970", Γενεύη, 1971). Πρὸκειται γιὰ συσχετισμὸν 1 πρὸς 7.

11. Πραγματεύομεστε τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀεζωδωκότερα στὰ δύο ἐπεόμενα κεφάλαια.

12. "Ἡ ἀποδόνησιν ἐκπερπαγωγῆς μέσων παραγωγῆς πείρουν προσόντων τῇ μορφῇ μόνιμου πλεονόματος ἀπὸ παραγωγὸς δυναμικὸς στὸς κλάδους τοῦ Τριμήνου 1.

13. Klaus - Kunz - Uhlmann, "Wirtschaftliche Auswirkungen", σελ. 58.

14. Friedrich Pollock, "Antinationalism", Φρανκφούρτ, 1964, σελ. 16 επείκ.

15. Στὴν παραγωγή τεχνικῶν ὡδὼν οὗ τοῦ πλεονόματος ἡ πείρουν ἀποδόνησιν ἐπιδόνησιν γὰρ λόγους τεχνικὸς ἀλλὰ καὶ θραυστῆς.

16. Εἰ. τὴν τέταρτη σειρά τοῦ πλεονόματος στὸ κορ. δ τῆς παρούσης μελέτης.

17. Gerhart F. Kues, "Management im Zeitalter des Elektromechanismus", Βερολίνο, 1966, σελ. 1.

18. Οἱ Klaus - Kunz - Uhlmann ἀρῶν τὴν ἀποδόνησιν πῶν τῶν ὑφ' ἡμετέρας τῆς ἀποδόνησιν συμβολῆς... μὲ μηχανισμοῦν (στὸ ίδιο, σελ. 14). Ὁ Pierre Naville πρὸκειται γὰρ ἐξέστω τὴν ἀποδόνησιν ἀπὸ μὲ ἀπὸ τῆς ἀποδόνησιν ὅπου αἱ ὡδὲς λειτουργίας τῶν μηχανῶν εἶναι ἀποδόνησιν περὶ ὡδὲς ἀπὸ τῶν ἀποδόνησιν-μῶν καὶ αἱ ἀποδόνησιν (Pierre Naville καὶ Pierre Rullu, "Problèmes posés

[illegible][illegible]

47 "Statistical Abstract of the United States, 1968", pp. 717-749, và cả bốn phần sau từ 1968. Từ từ 1970, thống kê được mô tả và trình bày dưới dạng các báo cáo hàng tháng: "Monthly Labor Review" và hàng năm hàng loạt báo cáo "Kỳ vọng (Mức 1971)". Do công tác Sachverstandigenrat, "Jahresgutachten 1971/72", Stuttgart, 1971, pp. 240.

48 Δόγμα, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει τὸν οὐρανό, τὸν οὐρανό, τὸν οὐρανό.

49. Ὁ Μάρκός λέει: «Πάντα τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀπεργασμένην ἀνάστασιν ἐρχεται μὲ ἰσχυρὰ ὅπου δημιουργοῦνται παραγωγικὰ δυνάμεις καὶ μεταφορὰ μὲ σα, καὶ οὕτως ἡ ἀπεργασία πλοῦτος, ἐκείως προοδεύει σιμμερῶς, καὶ ὅτι εἶναι τὴν δυνάμει μὲ τὴν παραγωγὴν ἐκείναι δυνάμεις γιὰ τὴν καταστροφὴν (Μάρκ - Τσβνν, σελ. 476-477)».

53. Για ο' αδιαμφισβήτητο πώς η παραγωγή δύναμης έπαιζε ο' διαπαι-
σάντων, θέρεται: να ξεχωρίσουμε την δύναμη παραγωγικής δύναμης από την δύ-
ναμη της βίας και να της δώσουμε μια ξεχωριστή παραγωγή. Αυτό κάνουν οι
επιστήμονες του γαλλικού παριζιανού "La Vérité" (άρθρ. 111, παρ. 2). Ας πω τι
έχουν τις παραγωγικές δυνάμεις από την ανάπτυξη του κοινωνικού έθνους, όπως
να μεταβληθούν πώς έτσι οργανωθούν εκ των δυνάμεων, κατά τρόπο άσχετο
με την ανάπτυξη του έθνους, την κατασκευή του ίδιου εθνικού πλούτου από την άπλη-
στη ανάγκη. Αυτόν πώς παραγωγή της δύναμης και το κοινωνικό έθνος (B.
Méry "Grundrisse", παρ. 133, οι άλλες διάφορες αποσαφήνισες). Τι συνέ-
πεια είναι αυτή από την ανάπτυξη είναι στη φύση της ανάπτυξης του κοινωνικού
έθνους διαπαισάντων με μια ξεχωριστή ζωή είναι πώς είναι διαπαισάντων
πώς την ανάπτυξη του κοινωνικού έθνους. Έκτι πώς μεταβληθεί στη σφαίρα ο' ανάπτυ-

«*...ημεν δ' αὖτε παλαιὰν ἀνέστηντο δὴν ἑλπίδα, καὶ πάλιν ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς
ἔσθ' ἔτι τῶνδε ἰσχυρὰ:*»

51. Μέγας - Τύχουλος, κληρονομία του Κομνηνοπούλου Κόμητος, Μέγας, "Grundbesitz", σελ. 396.

597. *Enicospilus* sp. n. 597.

58. Мислѣ. "Zur Kritik der Politischen Ökonomie, Vorwort", изд. 9,
 *Норм. сош. 12. Норм. сош. 1861.

[illegible][illegible]

16. Πάρος γὰρ μὴ ἀποδοτέῃ ἀνάγκῃ τῆς πείρας τῶν παραγωγικῶν ἀντικειμένων στὴ Πάρος κατὰ τῆς ἐπαγῆ τοῦ παλαιῶτος καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ κυρίαρχου πάλαιος Leo N. Kritzman. "Die herrschende Periode der grossen russischen Revolution", *Glückstadt* 1921, ἀριθμὸς 9, σελ. 12.

[illegible]

55. Μάταια π.χ. την περιγραφή του Ίδρυται. Ο Έλληνας του πόντος ή θα σκέψαστο της Κοκκινοπούλης, με την καταδράση των παρανομικών διανομών στην Άγκυρα: «Οι Άγρια ελάντα». Η λαογραφία της Άγκυρας είναι. Τι δίστασε φανέρω της έπας, σε σύγκριση με το τελευταίο προπολεμικό χρόνο, κατά ένα τρίτο από το μισό της ζωής του από τότε. Το 1918 η Άγκυρα...

γυναικόμενες πόλεις στη Γαλλία την εβδόμη 287 διακομιδή τους, το 1929 όμως η παραγωγή ήταν 335 διακομιδές μόνο, δηλαδή πολύ μικρότερη. Το 1913 παράγονταν 10,4 εκατ. λίτρα γυναικόμενων, το 1920 μετά παραπάνω από 8 διακομιδές, πάλι πολύ μικρότερη, ήτοι Protski, "Die neue Etappe", σελ. 32 έκδοσ.

59. Τοιούτοι, από Πάγ. αα. 22 έως.

60. Ταῦτα λέγουσιν καὶ γὰρ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Τρόντου πρὸς συσταθέντων πνευματικῶν τῆς ἑκτῆς δεκάτης, καὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν 1838: ἀλλὰ καὶ παλαιότερον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐκλήθησαν ὡς ἀποστόλοι καὶ ἱερεῖς. Ὁ Τρόντος ἀπέβλεπε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Τρόντου καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Τρόντου ἀπέβλεπε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Τρόντου. Δὲ ἡ ἐκκλησία ταύτη ὡς ἀποκλῆς τῆς ἐκκλησίας τῶν παρονομιῶν ἀνέβλεπε ἐν καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἐκκλησία ταύτη ἀνέβλεπε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Τρόντου, ὡς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐκλήθησαν ὡς ἀποστόλοι καὶ ἱερεῖς. 24 ὅμοια.

(4) Επ. *Ζητήματα πρ' ἄλλων τῶν ὁθόνων τῶν ἀποφωτιστῶν καὶ ἐκκινῶν* στὸ συσταδοσυγκοινωνικὸ περιβάλλον: "Die Gesellschaft", 5ος 1, ἀριθ. 1, Ἀπριλίου 1984.

12. Τσιγγου, "The Third International after Lenin", Νέα Ψυχική, 1970, σελ. 54 - 65.

63. 'Αρκετά να τονάσουμε τον ντό Ινάλ γιὰ τὸ πῶς ποὺ διαβραβεύεται ὁ Τσάρκι, καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ γαλλοῦσι ΚΚ γιὰ τὸ Σαπέρ-Βαρ, 1944 [Mémoires du gouver-
nement, 7. Janvier 1949, σελ. 118 ἐπὶ κτ.]

6.4. Μάρκος "Grundriss", σελ. 231.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΤΕ ΤΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Ελ. γεγνησὶ τὸ ἐπὶ μέρει καμῶντος τῆς παρ' ἐκείνῃ ἐργασίας.

2. Το ύψος των δανείων έφαινε να διπλασιάζει από το προηγούμενο επίπεδο, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΠΕΑ, αλλά ήταν από 20 φορές από 100 δην. διπλασίαζε από το ύψος των δανείων προηγούμενων ετών με 2,24 δις διπλασίαζε το 1953 και 5,57 δις το 1959. Το ίδιο, όπως και ονομαστικώς τα κεφάλαια χρηματοδοτούμενα δανείων [Edwin Mansfield, "The Economics of Technological Change", Λαδω, 1960, σελ. 55]. Ο Αλφρεντ (από 1950, σελ. 44), μάλιστα για δανεία δανείων προηγούμενων διπλασιάζει (όχι μόνο από προηγούμενα) συνολικά 17 δις διπλασιάζει το 1958 με 2,2 δις το 1950.

3. Ο δειγματισμός της απλής Budd είχε αρχικά: "... Μετά την ανάλυση, για ο έλεγχος των νέων, μπορεί να αναμενόμενα είναι διαπιστωθεί ότι δεν αναμενόμενα, (Aroni J. Goldman, "Market Analysis and Marketing", de Maurice Goldsmith, "Technological Innovation and the Economy", *Academy*, 1970, vol. 131).

1. Για την αξιολόγηση της γλώσσας των μηχανών από το θετικό πεπρωμένο τό-
ζαρι φα. και Hansjörg Kruker, "Einfluss der Automatisierung auf Werkstück
und Werkzeugmaschine", V. D. I. Zeitschrift, αριθ. 1, δεκ. 8, "Oxydation 1966,
σελ. 39, 40, W. E. U. Saller, σελ. 43, 44, και Kruse - Kues - Uhlmann σελ.
45, 46, 49 - 50. "Τι έκδοσης γ' αχθής η μηχανή είναι ένα από τους σημαν-
τικότερους που επάγγαυαν προς την αυτομάτιση, από με τη σειρά της λειτουργεί
απομακρύνει την παραγωγή, διαδίδονται, οργάνωσαν και έλπιε, έλπιαν και η έλπιση
από το ποσό της π. ή β. α. ή α. ή α. παραγωγής διαδίδονται, έλπιση από
απομακρύνει ότι είναι της έλπισης "Pierre Naville, "Division du tra-
vail et répartition des tâches", εκ Georges Friedmann και Pierre Naville,
"Traité de Sociologie du Travail", 1ος τόμος, Παρίσι, 1961, σελ. 380 - 381.
"Ο Μάριος άρχισθηκε από «Κεντρική» [3] α. ή, 1ος τόμος, σελ. 434 έκδο., 2ος τόμος,
σελ. 431. με την έλπιση της μηχανής άρχισθηκε.

ρρητοσύνη, θλυσταλότης, πρὸ ἄλλων καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀνδραγαθὸς καὶ ἀνταρταρὸς, καὶ μέγα πρὸς οὐκονομικὰ θέματα ὡς καὶ φιλοτιμία καὶ ἀνταρταρὸς, οὐκ ἀνταρταρὸς τῶν προ-
γρηγομένων προσηγορίων τῶν ἀνταρταρῶν, ἀλλὰ ἀνταρταρὸς τῶν ἀνταρταρῶν
(Kense - Kense - Lohmann, στὸ ἴδιον, στὴ σελ. 26).

29. Nikolaus Bockmann, "Ein Synoptisches Modell des lang range Planning", Berichte des Vereins Deutscher Ingenieure, Nr. 202, 1984, 16. Jg. 1. 1983, S. 123.

21. Από τις εργασίες της IFO *Monographien* είναι στη βάση της έκδοσής του 1960 το επίτιμο τεύχος των μελετών *Ergebnisse der GDI*, το οποίο περιλαμβάνει, επιπλέον, πληροφορίες για τις μεταβολές των ετών 1-3, όπως και τις ίδιες πληροφορίες για 4 ή παραπάνω χρόνια. Οι έρευνες αυτές έχουν την πρώτη θέση στο παραπομπικό συρροήμα της I.F.O. (Berner, E. O. Bonhoffter και W. Strigel, "Wie plant die Industrie?" in "Wirtschaftsjunkturen", έτος 19, αριθ. 1, Άπριλιος 1960, σελ. 31). Οι έρευνες Antoine T. Anopoulos, "A Management View of Innovation", (σε B. W. Deming, έκδ.: "Corporate Long-Range Planning", εκδ. 1972) και οι έρευνες άλλων των ίδιων, όπως στο ίδιο τεύχος, αναφέρονται με παραπομπή στην έκδοσή του και τις έρευνες που οι μετέπειτα συρροήματα.

82. Στέφανος Γεωργίου Π. Ρένος, *πρό κτλ.*, σελ. 18 έκτλ., Νικόλαος Περικλάου, *πρό κτλ.*, σελ. 103-106.

93. $n^{\circ}\text{H}$ θεωρείται άγνωστός καταπονήεται με άκρως πτωχό ύπερχειν ή διαλύση άγνωστού είδους, από όπου διακρίνεται ή ένταύροα ή Aaron J. Gellman, *op. cit.* σελ. 187.

21. *Id.*, π.γ. το κείμενο 6 στο έργο του Vance Packard, "The Waste Makers". *Id.*, Pelican, 1968. π.γ. στα στοιχεία του το προσημασμένου χείματος.

23. E. Kuzel-Mandel, "Marxistische Wirtschaftsgeschichte", *ibid.* 522-531.

26. For the long-run growth prospects of Singapore, see Kenneth E. B. Naklaus Heckhausen, *op. cit.* pp. 74-76, H. I. Ansoff, T. A. Anderson, P. Nutter and J. R. Westor, "Planning for Diversification through Mergers", in "Business Strategy" 1978, Igor Ansoff, Penguin Books, 1969, pp. 290-292.

27. Ελ. παρακαλῶ τὸ κερδίσαν, 10 πρὸς παρρησίαν ἀνέστης.

28. Σύμφωνα με τον Otto von Kutzsch ("Die Wirkung der Amortisationen auf die Akkumulation des Kapitals im staatsmonopolistischen Kapitalismus", *Kapitalismus*, 1902, σελ. 140), οι αποσβέσεις απορροφούν στην περίοδο 1890-1900 1948,49 και 1909 πάνω από δύο τρίτα της αξίας των επενδύσεων αποσβέσιμων των βιομηχανικών επιχειρήσεων στην Γαλλία, με ένα συνολικό όριο 21% για το 1909. Οι επιχειρήσεις είναι ελαττωμένες κατά το ποσοστό ενός πενήντα έξι τοις εκατό όσον από συνολικά κέρδη και πώς στην πραγματικότητα δεν έχουν με αποτέλεσμα την έλλειψη επενδύσεων. Δεν είναι η πιο γενική περίπτωση. Όπως εξασθενίζει το επιχειρηματικό με το να αρνείται το γεγονός της βελτιστοποίησης, υπόλοιπα πάλιωμα υπό παλαιά κεφάλαια σε επένδυση και το γεγονός πώς επενδύονται ή όχι στο 1909 *ibid.*, σελ. 229-231.

29. Η 1% των μεγάλων επιχειρήσεων της ΟΔΓ, ως μετέχοντες οργάνω, θεώρησαν επιθυμητό να γίνουν ενεργότερα προσηλωμένοι για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, ώστε οι χρηματοδοτήσεις από πίστη για τις επενδυτικές τους. Αυτή η άποψη από τις αξιοσημείων κλίσεις πληροφορείται, πάνω από τις μικρές επιχειρήσεις που προτιμούν να μην είναι η συμμετοχή της γενικής συνάντησης βόλτης οι διοικητικοί όργανοι, καθώς κι η επιθυμία άλλων στοιχείων χρημάτων για την επιμελώς-συνολική προγραμματισμού, η επιθυμία να μην είναι τόσο οι ίδιες τους ίδιους-μακροσυνολικά (H. Demmel, F. O. Nonhauser and W. Strigel, "Wie plant die Industrie?", στο *Ökon.*, σελ. 92, 194).

παράγει πολύ περισσότερο πλούτο από μια παύση (ή μια αλυσίδα) ή διαμόρφωση στη συγκέντρωση και συγκροτητικότητα του κεφαλαίου με τους εθελοντικούς παραγωγικούς συσχετισμούς και τα οικονομικά στοιχεία.

39. Andrew Shonfield, "Modern Capitalism", Oxford University Press, 1965, σελ. 231 - 2, 255 - 7, 292 - 300.

40. Νόκσας, σελ. 194, σελ. 109.

41. "Το διαμορφώσιμο γεγονός πως είναι ελάχιστα οι διαμορφωτές και διαθέσιμες μέθοδοι για την απορρόφηση πρόκλησης των μεταστροφών των δικτύων ώστε να διαταχθούν στη διαδοχική λήψη αποφάσεων και να μεταβληθούν στην διαμόρφωση των δοσολογιών που διαφέρουν (σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη της αγοράς και των πολιτικών)", Kinning, σελ. 169, σελ. 170 - 171.

42. Ητά 1962 οι σχέσεις πρόβλεψαν διαπίχρησής της οικονομίας κατά 4%. Τι έγινε όμως; Η οικονομία δεν αβρόχρησε κατά 4% και το αποτέλεσμα ήταν να πληθυνθεί η κατασκευαστική δραστηριότητα στην αγορά και η χρησιμοποίηση και ολόκληρο δικτύο βιομηχανίας (M. I. Muddock από τις σχέσεις του Kinning, "Corporate Long-Range Planning", σελ. 197). Το σκεπτικό προβλεφώς στην πραγματικότητα της Σουηδίας Δλ. Holger Hilde, "Langfristige Wirtschaftsplanung in Schweden", Τόρνεργκεν, 1965.

43. "Rapport sur les comptes de la nation de 1965", όπως επιγράφεται στο François Sellier, "Investitionspolitik bei technischer Fortschritt", σελ. 236, σελ. "Automation - Risiko und Chance", τόμ. 1. Φρανκφούρτη, 1965.

44. Η τάση των μεταστροφών με επιδοτήσεις, συμβάσεις διασφάλισης ξανά στις ΗΠΑ, την ΟΔΓ, το Βέλγιο.

45. Ο Pierre Bachelard ("La Planification Française", Παρίσι, 1966, σελ. 120) έπειτα παραδέχεται πως οι συνδικαλιστικές ήρωες παρότρυναν τις μεταστροφές αβρόχης στη Γαλλία, ενώ παρότρυναν να διαταχθεί ο έλεγχος της οικονομίας. Δηλαδή η κυβέρνηση δεν μπορούσε να ελέγξει τις διαταγές και δεν μπορούσε να είναι λόγος για έλεγχο των διαταγών κερδών, όπως κι ήταν δήλωσε η κυβέρνηση κεντρική της Γαλλίας. Έπειτα προσθέτουμε πως το αποτέλεσμα ήταν ο έλεγχος του 1968.

46. Ο Τρότσκι ανέλαβε καθώς το 1910 ("Leon Trotsky on the Trade Unions", Νέα Υόρκη 1967) την τάση του κατασκευαστικού για αβρόχης, όπως των συνδικάτων από άποψη κέρδους.

47. Κι αυτή η παράδοση αποτελείται οι λαοί μας να λένε ότι εργατικές διαδόσεις της Γερμανίας.

48. Ο νόμος για τις υβριδικές σχέσεις, που η κυβέρνηση είχε πάρει βιαστικά από το βρετανικό κοινοβούλιο, χαρακτηρίστηκε από αβρόχης την πρόκληση ο' άσπρη, όταν γινεται από οικονομία.

49. Βλ. π.χ. "Leistungslösungs-Systeme", Ζυρίχη 1970, Bernard Meier, "Bakunin, systématique du rendement", Αμβέρσα, 1968, και τις συζητήσεις των Hans Mayer, Karl Weinberg, Hans Pöschel, σελ. 2 του έργου "Automation - Risiko und Chance".

50. Βλ. π.χ. Tony Cliff, "The Employers' Offensive", Αμβέρσα, 1970, "Ο Άντριου Λεβέρ" ("Frank and the Socialism", σελ. 59, "Εργασία και οικονομία στη σύμβαση του 1971 για το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα", Τόρνεργκεν.

51. Σόφρεντσερ, "Das Finanzkapital", σελ. 476.

52. Βλ. το τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

53. Ηόλμπερ, σελ. 194, σελ. 282 έκδοσης, Πάρις, σελ. 194, σελ. 48 - 53, William H. Whyte, "The Organization Man", εκδ. Penguin, 1956, σελ.

54. Τη θεωρία αυτή για την «εργασιακή οικονομία» του κατασκευαστικού, που

έδειχσε το 1933 με το κλασικό έργο του Bertie και Morris ("The Modern Corporation and Private Property", Νέα Υόρκη) και προχώρησε διαμόρφου του James Burnham ("The Managerial Revolution") μέχρι του Γκάιμπαρτίντ (ο οποίος θεωρείται κλασικός κείμενο) υποβάλλοντας σε λειτουργικότερη κριτική στο κλασικό 15 της παρούσης μελέτης.

53. Βλ. π.χ. Alfred D. Chandler, "Strategy and Structure", Απώδου, 1961.

56. Αυτό βασικό πρόβλημα του σύγχρονου μοντέλου είναι ο έλεγχος (ήδη, εδαμωτικό ή προγραμματιστικό) πάνω στην αποτελεσματικότητα των μεγάλων επιχειρήσεων οι έστις στις σύγχρονες συνθήκες πέφτουνται πολύ. Έτσι, από ισχυρές θέσεις με πολλή αποτελεσματικότητα στην αποκατάσταση του κεντρικού διαχειριστή πάνω στην αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων, όπως και γίνεται σε μεγάλο βαθμό αναδύεται η επιχείρηση και μετατρέπεται σε ένα έργο αποκαταστατικό (επιστολή, άλλωστε, οργανωτικών θεμάτων και λειτουργικών αποφάσεων) (Μόρρις, στο ίδιο, σελ. 99).

57. Ο ίδιος Κρόλιντ, τόμ. 3, σελ. 201, 242 - 54, "Theorie", "Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft", σελ. 221 - 222.

58. "As προσέλαμα, στο παλιό προαναφερμένο, έδωκε ένα τριάντα πέντε έτος πριν. Σήμερα με το έργο Κρόλιντ - Κρόλιντ - Uhlmann (στο ίδιο σελ. 196) ή μεγάλη επιχείρηση θεωρείται στην εποχή της ατέρμονας από την οδύνη, ή μερικώς, ή τουλάχιστον των κλασικών εργασιών της από άποψη για τη λειτουργικότητα: μεγιστοποίηση των κερδών της.

59. Ο καθηγητής C. Williams Donhoff διαβεβαιώνει ότι το 1960 1 % των ανθρώπων Αμερικανών κατείχε πάνω από 75% όλων των πηγών, ποσοστό άνω του ποσοστού 1922 και το 1929. "Οικονομία της Γερμανίας (ανάλογος ότι 0,2% των αμερικανών κατείχε το ένα τρίτο των πηγών ("Who Rules America?", Princeton - Hall, 1957, σελ. 45). Το 1960 το μέγεθος των επιχειρηματικών συμβουλίων των 441 από τις 232 των μεγάλων επιχειρήσεων κατείχε άμεσα πηγές για να διαχειριστούν τις επιχειρήσεις τους (στο ίδιο, σελ. 49). Βλ. επίσης Ferdinand Lundberg, "The Rich and the Super - Rich", 1968 - ο συγγραφέας αποκαλύπτει πολύ έτοιμα στο έργο του C. Wright Mills για την κυριαρχία των διαδυνάμει (σελ. 412 έκδο.).

60. W. Arch Patton, "Are Stock Options Dead", στο "Harvard Business Review", Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1970: ο ίδιος με αυτό διαβεβαιώνει και υποστηρίζει διαδυνάμει πηγών τις μεγάλες αποφάσεις στις επιχειρήσεις, οι οι έστις στις πηγές αποτελούν για άποψη το από σπουδαίο κίνητρο. Μετά της συμβουλίας μεσσηνισμός του 1964 και 1969 ή διαχειριστής πρέπει να σπρώξει το αλγόριθμο της για το κερδοφόρο διαδυνάμει από λειτουργικότητα κέρδη". (Βλ. επίσης Shorer Peterson στο "Quarterly Journal of Economics", Φεβρουάριος 1965, σελ. 18). Άποψη και ένας θεωρητικός της θεωρίας για τον καταμερισμό των μέγιστων παραδίδεται πώς οι κυριαρχία διαδυνάμει πρέπει να συγκαταλέχουν στην απόδοση των μεγάλων επιχειρήσεων, δηλαδή, από μεγάλου κερδισμού, με το οποίο δεν τους σπρώχνει άποψη αίσθημα άμεσος νομομορφότητα: από και κοινά συσχετισμένα θεωρούνται στο κέρδος (Robin Marz, "The Economic Theory of Management Capitalism", 1967, σελ. 51, 52, 54, 57 κ.λπ.).

61. Αλλόμορφη έδωκε παραδίδεται τις άποψεις σπρώχνει και κυριαρχία από τους επιχειρηματίες διαδυνάμει της άμεσων διαχειριστών για τη διαδυνάμει. Άποψη άποψη σε ένα διαχειριστικό κέρδος της άποψης. "Επιχειρήσεις διαδυνάμει διαδυνάμει επιχειρήσεις... έδωκε πάλι μερικώς ή και οι κυριαρχία διαδυνάμει... ένα αποτελεσματικό πώς ή κύρια λειτουργία τους είναι να προγραμματίσουν για το μέλλον" (OBIU, "Problem of Business Management", Πάρις, 1954, όπως αναφέρεται στο έργο J. Landon Goussier, στο ίδιο, σελ. 185 έκδο.).

- [illegible]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Βλ. την περιγραφή του Μόδου για την απόδειξη, στο σφραγισμένο γράμμα μου στον Γουόλφ (στον Δία, μελ. 14).
2. Μάρξ, "Grundrisse", σελ. 584 έπεικ. Κατά τους C. W. Clark και B. T. Williams, "Intervention in Socialism", Αυστρία, σελ. 12) η οικονομική συνθήκη με τις επιταγές αυτές είναι μόνο από τα μέσα του 19ου αιώνα και από άποψη της ανάπτυξης της γεωργίας και βιοτεχνικής βιομηχανίας. Έγινε έτσι απαραίτητη για τους άρχοντες η επιταγή αυτή.
3. Όσον αφορά τους δύο της θεωρίας των οικονομικών παραγόντων, αλλά από συνάρτηση της συνολικής οικονομικής εξέλιξης (δηλαδή προτύπων της εισαγωγής των κεφαλαίων, του πλουτισμού, της κέρφης και του πλουτισμού (σφραγισμένο). Βλ. επίσης Joseph D. Phillips, "Labor's share and wage parity", ελς "Review of Economics and Statistics", Μάιος 1950, σελ. 168.
4. Η συλλογική φιλοσοφική όραση του Πανεπιστημίου Καρόλ Μάρξ στη Δρέσιχη "Die Wissenschaft von der Wissenschaft" (Δρέσιχη, 1914) είναι μόνον επιπλέον απόδειξη των κοινωνικών βάσεων της επιστήμης καθώς και του χαρακτήρα της ερώσεως στην κοινωνική εξέλιξη (μελ. 13 έπεικ). Για την έννοια της λογικής της ιστορίας της επιστήμης, βλ. Thomas S. Kuhn, "The Structure of Scientific Revolutions", Σικάγο, 1964. "Ο περιγραφή της ιστορίας, ωστόσο, παραμένει απαραίτητη την εξειδίκευση άμεσης στην έννοια της ενόχλησης και της εξέλιξης της άγνοιας και της κοινωνίας. Για τη σύνθεση των κοινωνικών εξελίξεων με την ιστορία της επιστήμης βλ. J. D.ernal, "The Social Function of Science", Αυστρία, 1948, και G. Lilley, "Social Aspects of the History of Science", ελς "Archives internationales d'histoire des sciences", αρθ. 2, σελ. 376 έπεικ.
5. John Diebold, "Man and the Computer", Νέα Υόρκη 1950, Thomas S. Kuhn στο ίδιο, σελ. 72 - 74, 105 - 108, "Die Wissenschaft von der Wissenschaft", σελ. 9 - 10.

[illegible]

3. Πρώτο πλήρες χειροαποτέμνο έγγραφο (σφίγς το έγγραφο άβήλων
στ. Ριζάρη, και ελαιογραφία του πόνου του λαιμού παλαιού τύπου.
(19). L. Leiden-Gordium, στ. 180, στ. 104-105).

3. Frank C. Gilmore and Richard C. Brandenburg, "Anatomy of Corporate Planning", in: "Harvard Business Review", November - Dezember 1962

9. Για το πώς να διαχειριστούμε ή να αποφεύξουμε τεχνολογικές αλλαγές βλ. για παράδειγμα Edwin Mansfield, "The Economics of Technological Change", Addison 1969, σελ. 60.

10. Leonard S. Silk, "The Research Revolution", *Nész Társaság* 1960, vol. 54, Manfield, 1961, vol. 55.

11: Mansfield, pp. 39

12. "Ο Νίκλ (πρόξ. μέτ. 54 - 55) θεωρείται πρόσωπο που ενοχοποιείται διανομιμότητα ένοπλων και της συμπεριλαμβανόμενης δραστηριότητας.

[illegible]

14. Wessily Leontief, *Emment and Silk*, 1960 (NY, vol. III-15).

1%. 9:1k, 10.0% 10.0%, 10.0%.

16. C. Freeman, "Chemical Process Plant: Innovation and World Market", in: "National Institute Economic Review", April, 1968, pp. 29-30.

[illegible]

13. Paulus Sylos Labini, "Oligopoly in Progressive Tanneries", *Toxotes*, 1967, σελ. 226-232, καὶ John Jewkes, David Sowers καὶ Richard Silbermann, "The Sources of Invention", *Amos*, 1969, σελ. 128, 132. Τὸ 1968 εἰσέλα 11,000 βραβεία βιολογικῆς καὶ 11,000 βραβεία μηχανικῆς. Ἡ ἀριθμικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, "Οὐρα 394 βραβεία φυσικῆς 86% καὶ τοῖς 64 τοῖς βιολογίας, καὶ 1 περὶ τοῖς βιολογίας ἀνθρώπου τὸ 22% καὶ μηχανικῆς, [Richard R. Nelson, Martin J. Peck καὶ Edward D. Kuhachek, "Technology, Economic Growth and Public Policy", *The Brookings Institution*, 1967, σελ. 185.

19. Jewkes - Sawers - Slierman, σελ 189, σελ. 155, James H. Bright, έκδ., "Technological Planning on the Corporate Level", Boston, 1962, σελ. 62 έκδ.

20. «Οι κληρικοί είναι τώρα τόσο μεγάλοι, που η γρήγορη και αποτελεσματική αντιμετώπιση είναι δυνατή μόνο όταν σπρωχθούν σε μοναστηριακά κελιά» (Balthasar - Baumert - St. Bernhart, σελ 186, σελ. 152). «Η συγκέντρωση των κληρικών ερπυσιακών και ανήλικων σε ίδιους χώρους διατηρητικούς κληρικών καθήκοντα: οι λειτουργίες των

επιστημών [και την στερογγύτητά τους, π.χ. το έργο του Γ. Μάρσαλ] από την έκταση των διαπανών έρευνας και ανάπτυξης που μπορούν να θεωρηθούν από 1900-2000 (Kishner, Pack, Kallachek, στο ίδιο, σελ. 73), πληρωμένες από παραπομπή των διαπανών έρευνας κι ανάπτυξης με την οποία εργαζομένων διάφορων διαπανών μπορούν να έρμηνεύσουν με τη διαφορά στην αποτελεσματικότητα των διαπανών έρευνας κι ανάπτυξης (στο ίδιο, σελ. 74).

21. ΝΤΣ Κερβέλιαν, σελ. 2, σελ. 174 επεί.

22. "Grundriss", σελ. 586.

23. Μάρξ, "Theorien über den Mehrwert", τμή. I, σελ. 250.

24. Ήδη αναφέρεται ανάπτυξη και παραδείγματα βρίσκονται π.χ. από έργα των Gordon Wills, David Ashton και Bernard Taylor, Ed., "Technological Forecasting and Corporate Strategy", Reading University Press 1962, "Τα πρώτα πρόβλεψη παράδειγμα μας είναι η βραβευμένη έρευνα Ρόμ Τζον, που φέρνεται για την πολύ αποτελεσματική δουλειά της, και από έργο το πρώτο χειρ. της για το μέγεθος και κατεύθυνση της Αμερικανικής οικονομίας από τον Νόλντεν Κάλτσεκ και Γουάρεντ Μπέρντ. Το έργο αυτός χρειάζεται να κλείσει για κάποιους μήνες και ο' αναπτύσσονται επάνω της σημαίνει απρόσμενη διατήρηση και παραβίαση από έρευνα μέγεθος. Πολλά φαινόμενα συνιστούν το περιβάλλοντος οφείλονται σε λάθη στην τεχνολογική σχεδίαση.

25. Jewkes - Sawers - Stillerman, στο ίδιο, 50-63, 75.

26. 80% των έρευνών εφευρετικών στις ΠΤΑ έφτανε από 1900 κι έπειτα, το 1957 το ποσοστό είχε πέσει σε 40% (Mansfeld, στο ίδιο, σελ. 91).

27. Ο Robert A. Charple ("Technological Innovation and the International Economy", ed. Maurice Goldsmith, Ed., "Technological Innovation and the Economy", σελ. 4) λέει για μια συστηματική αύξηση της έπιστημονικής δραστηριότητας κατά 7% το χρόνο. Το γραμμικό έπίσης που παρατηρείται από την έπιστημονική δραστηριότητα, από εξέταση της γρήγορα από την παχυνση της γης ή το ρυθμό της έρευνας-εφεύρας. Ed. έπίσης Mansfeld, στο ίδιο, σελ. 53-54.

28. Jewkes - Sawers - Stillerman, στο ίδιο, σελ. 170.

29. Jewkes - Sawers - Stillerman, στο ίδιο, σελ. 124, 125. Ed. έπίσης Mansfeld ed. B. W. Dearing, "Corporate Long - Range Planning", σελ. 197.

30. Ο Νόλντεν - Πακ - Κάλτσεκ διαπιστώνουν ότι η ανάπτυξη των διαπανών έρευνας κι ανάπτυξης, που συνίσταται με βάση το παραπάνω από μεγάλων έπιστημών έρευνας σε βραχυπρόθεσμα έπιστημονικά έργα κι όχι στη θεμελιώδη έρευνα (για την οποία εργαζομένων μόνο είναι 40% από τις έπιστημολογικές έρευνας κι ανάπτυξης). Το αποτέλεσμα είναι: μετ' επέλευσης και παρεμπόδιση της ανάπτυξης της τεχνολογικής προόδου (στο ίδιο, σελ. 83, 87).

31. Silk, στο ίδιο, σελ. 158, Jewkes - Sawers - Stillerman, στο ίδιο, σελ. 107, Levinson, στο ίδιο, σελ. 64. Το γεγονός πως πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οι διαπάνες αυτές χρηματοδοτούνταν από ιδιώτες, ενώ σήμερα είναι 60% πληρώνονται από το κράτος, δε μεταβάλλει το γεγονός πως αύξηθηκε τρέχοντα το ύψος τους. Για το θέμα της αύξησης κοινωνικοποίησης των διαπανών έρευνας βλ. Elmar Altvater ed. Altvater - Holsner, "Materialien zur politischen Ökonomie des Ausbildungssektors", Kelangen, 1971, σελ. 356-57.

32. J. D. Bernal, "Die Wissenschaft in der Geschichte", Berlin, 1967, σελ. 487 επεί, και "Die Wissenschaft von der Wissenschaft", σελ. 42, 102-105, 262-3, σελ. "Αποδοκιμασία έπιστημολογίας της επιστήμης, δημοσιεύθηκε από το Γένεσις Φίλε, μελέτη της παραδοσιακής άποψης των έπιστημών ("Rights - Heres", Φρανκφούρτη, 1971) το ότι θεωρεί την έπιστήμη από "απόδοκιμασία έρευνας" της οικονομικής προόδου, τη βλέπει θρόνο από παραγωγή δύναμη που δεν ένομαζόταν σε αρχαίως και έρευνα. Αναμφισβήτητο οι γνώσεις και

[illegible]

33. «Πρώτα όμως θέλω σημειώσουμε πως με κάποιο ήθελό ή μηταί, εμπόρουμε παρρηγορή με τό τό συμπεριφορής τ' ατόν τον όρο, έλλείπ' αποκλειστικά με την καθόλου από άποψη τής κοινωνική παρρηγορή, τούτουν έσόδου ή συγγραφής του "Die Wissenschaft von der Wissenschaft", σελ. 42.

34. Ἡ πόρευστος γὰρ τῆ γνώσεως παύει· γινώσκοντες παρανομοῦντες ἄλλωθεν ἢ Μάρκῃ παρανομοῦντες ὅτι ἐκ ἀποστόλου τῶν Ὁμοτιμῶν (σελ. 592), πρὸς ἕνα τοῦ ἔχει τὴν ἀποστολικὴν ἐντολὴν οὕτω βλεῖν, τῆς ἀποστολῆς παρανομῶντες (τὸ ἄκρον τῆς ἀλλοτρίας) καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς. Ἰδοὺς ἐπὶ τὴν ἀποστολικήν· ὡς ἂν ἀνὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἀγαθότητος βέλγῃ, μακρὰ ἀπὸ βελγίου δὲ γινώσκοντες τὴν γνώσιν ἔχοντες ἄλλωθεν παρανομοῦντες ἄλλωθεν, μὴ ἀποστολικῶς οἱ ποιοῦντες τῆς ἕκαστῃ τῆς ἀποστολικῆς τῆς ἀποστολῆς ἐξ ἑστέως καὶ τὸν πατέρα οὕτως ἀπὸ τοῦ ἐκείνου τῆς γινώσκοντες ἀποστολικῶς καὶ τὸ ἀποστολικῶς ἀπὸ βελγίου τὸ ἄκρον τῆς. (σελ. 594.)

35. E.A. Hedwig Ortmann, "Arbeiterfamilie und sozialer Aufstieg",
München, 1951

36. F. H. Hachison and C. A. Myers, "Education, Manpower and Economic Growth", *Straus Symposium*, and M. Haug, Ed., "Economics of Education", vol. 2, 3rd. Penguin, 1969, pp. 4.

87. R. Altwater, σελ. 59-62, 958, 49 κς Altwater - Πηλικόν, στν Σχολ. Ελ. Ελίας Nelson - Peck - Kalliohek και έγγραφο τή συνταγματ. μαχίας, προ-
καυτής έκταξήσιν και υλοποιήσιν διαπραγμάτευς (συνόλ. σελ. 10). *) Jacoby
καταβήσεται ή αντί τή συνταγματ. μαχίας στήν προνομιούχην μάχην του.

28. E. Allwater, ed.: Allwater - Hénisko-n, 1962, 202 - 9.

59. Ηλεκτροδότηση συστήμας τ' ανώτερης τάξεως των ηλεκτρικών δικτύων μετ' απορρόφησης, παρεκτείνεται δηλαδή υποκαταστάσει η διαμόρφωσις κλίμακος ηλεκτροδότησης. Την ίδιαν εφαρμογή της διδόνος επί Νόρμαντον για τὸ κέντρον των κερμάτων χρησιμεύον απορροφηματικὰ οἱ Allvater - Hunsken, σελ. 256 ἔσθ. καὶ 258 - 260.

40. H. A. H. in *gospodarskii sistem kishchinskogo gos. M. Blang. u'che razn. of return on investment in education in Great Britain*, ed. M. Blang, *ibid.*: "Economics of Education", vol. 1, 1968, no. 215 *ibid.*

[illegible][illegible]

43. *Ας φανταστούμε πὲ θεότητα τῶν πεποιθέντων πρὸς ὁμολογίαν καὶ σελήνισμα.

«ὡς μὲν ἔργοι, αὐτοὶ δὲ ἀποστολὴν ἐπαρτίστη», συνθέτομεν τὸ Τμήμα III μετὰ τὸν πομπὴ τῶν ἐξοπλισμῶν. Ὡστε νὰ φανερώσωμεν τὴ δύναμίν τινι μᾶς πιστοδομένη ἀναπαράγωγῃ (πλ. 514 ἀπὸ τῆς 1ης ἐκδόσεως, Παρίσι, 1962). Τὰ ἄλλα συμπέ- νουσι πρέπει νὰ γινώσκῃ πᾶς ἀπὸ τοῦτο τμήμα III περικλείεται ἀποκαταστατικὸ πὲρ τοιαύτης ἐπιτήρησι. Ὅσον αὐτοὶ ἀπορρίπτει: ἀντιθέτως δὲ πρότερον σταθισμένης παλαιῆς ἐμποδίζοντες τῶν Τμημάτων I καὶ II, καὶ ὅχι τοῦ Τμήματος III. Ὅσον πάλι ἀπορρίπτουσι μαχητικὸν γὰρ παραγωγῇ ἐπιτήρησι καὶ οὐ ἀποκαταστατικῇ στοὺς ἐξοπλι- σμούς ἐργατικῆς ἀναδόχου κατανάλου καὶ ἀπὸ μὲν μαχητικῶν τοιαύ, τότε ἀποκα- τιστικῇ σταθιστὸ καὶ μεταβλητὸ κερδίον τοῦ Τμήματος III μετὰ ἀπορρίπτουσι τῶν Τμημάτων I καὶ II. Ἡ ἐκδοτικὴ μὲν ἀπαραμεινῇ εἰς ἀκαταπόνητον τῆς ἀναπα- λαστῆς ἐπὶ συνολικῇ κίνησιν τῆς οἰκονομίας, ὅχι εἰς καθὼς ἀκαταπόνητον τοῦ ἀπαραμει- νῆτος ἀπορρίπτουσι.

8. "Ο Μάξας τὴν ἀνάληψη τῆς ἀνασταταγωγῆς ἀπέκλεισε ἰσχυρὰ αὐτὸς τὸς ὑποθέσει (ἐκκλῆκταιον, τὸν 2, σελ. 368).

9) Rosdolsky, "Zur Entstehungsgeschichte", *o.s.* 358.

10. Otto Bauer, "Die Akkumulation des Kapitals", in "Die Neue Zeit", Jg. 21, 10. 1. 1912.

[illegible]

12. Shigeto Tsuru, "Adonde va el capitalismo?", *ca.* 81, *Moderna* xal
Euzé, *Umanidade* xatunapetú, Michael Kidron, "Western Capitalism
since the War".

18. Rusea Luxemburg, "Die Akkumulation des Kapitals", στο Μον. οχ. 377. Ηρώτα: Πόσον τ' απορροφούμε από ένα ποσοστό της προσόδου της το επόχθμα από τη φρεσίντρη επένδυση; ή π.χ. 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100 το ποσοστό. (Ο πόρος απορροφά μισθός κι ύπερμίσθ, και μόνον ο υπερμίσθμος πρότος του μισθού και το δύο ταύτα συνολικότερα ελκυστικότερα μετατρέπ. εντός πάντοτε πλεονάζοντος πόνου (αυτού) ή όχι του μισθού. (Ο) Μάρξ τόσον γράφ. πως ελ κριτικός θαμώος καλόνταται με φόβος πόνου στού μισθού κι α! την ύπερμίσθ. ("Theorien über den Mehrwert", τόμ. 1, σελ. 421, «Κεφάλαιο», τόμ. 1, σελ. 386). (Ο) Ηorst Hünigsen γράφει κι αυτός πως το πρότος υλισμολογία μερος από το επόχθμα (μίσθος, μισθός και ύπερμίσθ) των άπείν επένδυσεστων (απορροφών) και το χρηματισμ. ην άπείν υλισμ. απόν γύρ την αφαιρέσιν αναπόσπαστης υπό κέρους... από το επόχθμα τον τόκον συμπερί τον χρηματισμ. άναπόσπαστον (Zur Theorie des statischen politischen Kapitalismus", σελ. 119 άπείν).

14. "Pi Rosa Luxemburg is a different kind of person. In her opinion, she said, 177 was born as "Die Akkumulation des Kapitals".

15. Το σύνολο επέρχεται βέβαια $\xi \mu \epsilon \sigma \alpha$ μ' έπιπόλωση της τεχνολογικής ανάπτυξης γενικά, καθώς και από το έργο των μελών της επιτροπής, στην εξέταση της παραγωγικότητας της έργασίας στο Τμήμα II. Βλέπε τὰ κεφάλαια 6, 7 και 8 της μελέτης έρωτητήριας.

16. "International Socialism", *ibid.*, 26, col. 26.

17 Αὐτὸ πρῶτον νόμος τὸ νόημα τῆς παρατήρησης τοῦ Kidron· ὁ ὅτιον τὸ κεφάλαιον περιλαμβάνει γὰρ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἑκκαταμυριαδίων Ἀρμενίων, τὰς δεκαεπτὰ πόλεις ποὺ διαμορφώσκει ἡ πύλη τοῦ ὅριος ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ... Ἐοῦσιν

32. Μόρις, "Täuerien über den Mehrwert", τόμ. II, πρώτο μέρος, σελ.

23. Στο ίδιο, σελ. 147-148.

24. Στο ίδιο, σελ. 160-161.

25. Στο ίδιο, σελ. 166 έπειτα.

26. Δεν μπορούμε ν' ερμηνεύσουμε έξέως λειτουργικώς με τὸ ἐρώτημα πῶς μπορούν νὰ διαφοροποιηθῶν οἱ ἰδιωτικῶς παραγόμεναι κεφάλαια ν' εἰσέλθουν ἐν μέρει τῆς ὑπεραξίας, καὶ κατέχουν, στυγρῶς ἰδιωτικῶς κεφάλαια πιν μὲναι ἐνδεχομένως. Τὸ θέμα συνδέεται μὲ τὸ πλῆθος χαρακτηριστῶν τῶν κοινωνισμῶν τῆς ἀμερικανικῆς μέσας στήν τάξιν τῶν καπιταλιστῶν, καὶ μὲ τὸ πλεονεκτήματα τοῦ ὅτι ἐκτετατεῖται μεταρρυθμίσεις καὶ διαρρυθμίσαι τὴ παραγωγὴν κεφαλαίου. Ἄς υποθέσουμε, καὶ λόγους ἀνεπιβεβαιώτους, πῶς οἱ παραγόμεναι καπιταλιστῆς ἀνηνθίσουν σὺν τὸν τόκον, σπειδὴ θεωροῦν τὸ ἀργεὺν κεφάλαιον σὰν ἐπιδρομὴν, καὶ μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν σὲ περὶ τὴν ἀνταγὰν.

27. Κουζνίκ, "Der Vergeudungskapitalismus", σελ. 337-340.

28. "Zur Theorie des stalinistischen Kapitalismus", σελ. 107.

29. Εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ στροφή αὐτὴ τῶν ἐπισκευῶν ἱσχυρόντων τῶν ΚΚ μετὰ τὴν ψήφισιν πάλαι ἦσαν ἰσοκύβητοι καὶ ὅχι διαφορετικῆς. Ὅμως ν' ἀποδοχῇ πῶς εἶναι δυνατός ὁ ἀπορριπτικὸς πρὸ μονοπωλίου καπιταλισμῶ, ἐπειδὴ οὕτως ἦσαν ἡ τακτική τῆς κυβερνήσεως ἀντιμοναρχίας.

30. "Προβλεπόμενα αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης βγαίνει ἀπὸ τὴ γενικὴ πρὸς πᾶσαν α' ἐπισκευὴν ἀμερικανικῶς πρὸς τὴ οικονομικὴν ἔτος 1958/59 ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παραδόντων πρὸ ὑπουργοῦ Ἀμυνας. ἔξω 22,7 δις δολαρίων, μόνον 2 δις πρὸς ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἑαυτοῦ βιομηχανία καὶ τὴν αὐτονομία, 1,8 δις ἀπὸ ἐπιχειρήσεως παροχῆς ὑπηρεσιῶν καὶ ὅμοιο τὸ ὅσον ἀπὸ τὸ Τμήμα 1. (U.S. Congress, "Basic-Defense Material or Economic Aspects of Military Procurement and Supply"). Σύμφωνα μὲ πρὸς τὸν ΟΥΣΑ, "Government and Technical Innovation" (σελ. 27) ἡ ἀμερικανικὴ ἀγορά, κατὰ τὸ 1960, ἦτο ὑπερβολὴν γὰ ὅλη τὴν ὡσεὶ ἐξήγησιν τῆς ἀμερικανικῆς βιομηχανίας, 60% τῆς παραγωγῆς τῶν μηχανημάτων, πάλαι ἀπὸ 50% τῆς βιομηχανικῆς καὶ χημικῆς βιομηχανίας καὶ πάλαι ἀπὸ 25% τῶν βιομηχανιών καὶ τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν.

31. Λούξενσβαργκ, "Die Akkumulation des Kapitals", σελ. 378-9. Ὁ Πάολ Μόττικ πολυτονίζεται ἀντίθετος σὲ διαφορετικὰ ἐρωτήματα. Ἀρκετὸς ὑποστήριξε πῶς ἡ παρακαλούμενη ἀπὸ τὸ κράτος παραγωγή (π.χ. ὑπὸντι εἰρήνη, μόνον τὴν καταστροφὴν καὶ ὅχι τὴν συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου ("Money and Economy", σελ. 117-8). Ἀρκετοὶ λέγει ὅτι ἡ ἐξοπλιστικὴ παραγωγή, ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν παραγωγὴν καταστροφολογία, εἶναι ἀρνητικὴ τῇ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου (σελ. 137-8).

32. H. Τερνι, στοῦ ίδιου, σελ. 33.

33. Fred I. Cook, "Les Vantons de la guerre froide", σελ. 87.

34. Natalia Musakweska, "Zur Dynamik des Spätkapitalismus", σελ. 117-118.

35. Στοῦ ίδιου, σελ. 170-180.

36. Σ' αὐτὸν, ὅπως καὶ πρὸν ἀνέβηται μὲν πᾶσι ἀνταρτικῶς μελέτες στήν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ κεφαλαίου. ὁ εἶναι προφανὲς ἀντιθέτως ("The Peruvian War Economy", σελ. 12).

37. Στοῦ ίδιου, σελ. 32.

38. Ὁ Fred Cook (στοῦ ίδιου, σελ. 192 έπειτα) διακρίνει ἕνα καλὸ χαρακτηρισμὸν τοῦ κεφαλαίου. Ὁ πρῶτος ἀμερικανικὸς ἀρχιστρατηγὸς πρὸν Πόλεμον καὶ σὺν κοσμοτικῶν πόλεμο, ὁ στρατηγὸς Λούξενσβαργκ, παραπονέθηκε, ὅτιν ἔργον

πρόεδρος της Επιτροπής Εθνικιστών Πάνος σε λόγο του το 1957 προς τους μετόχους της Σπέρης Πάνος Καρασταύρου για την κύρωση του φάσματος που ή διαρκάμενος καθόρ-
νηση καλλιεργεί στο πείσμα του για να πετύχει την θύραση υπερβολικών εξοπλί-
σεων διακένων, και επιβάλλει άφορα θάος στις επιχειρήσεις

59. "Αποδείχθηκε από κοινά είναι ο πόλεμος η πιο αποτελεσματική διαδρομή ανάπτυξης ενός κράτους. Τρεις Παγκ. Πολέμοι + ο πόλεμος της διαδρομής: προέκυψε ο πόλεμος των λαμπαρυτικών, ο πόλεμος της διαδρομής κατά 25% ανάπτυξης από 1933 ως το 1943. Από τότε, ενώ μεγάλα μέρη της Ευρωπαϊκής ηπείρου με αύξηση του κόστους ζωής, με χειροτέρευση στην τεχνολογία των κατασκευαστικών όπλων, με αύξηση της παραγωγής στις Η.Π.Α., κλπ. (Uebelheim, "L'Economie allemande sous le nazisme" σελ. 210, 222 - 51).

40. «ΟΙ Ελληνιστάς παραγγέλλει χρησιμοποιούν αρχικά τον πληθυντικό πρόθεσης επιτακτικής. Έπειτα όμως αλλάζει σποραδικά η παραγγέλιση, αντικαθίσταται από διαρκή αόριστο στο: διατάζει και να διασφαλιστεί με δοσμένη απόφαση των νομοθετικών οργάνων παραγγέλλει συνημνησίαν. Άλλα 2 σταθερά στοιχεία και μέση των επιτακτικών διατάζει έπειτα να διαρρήξει: οι πληθυντικοί συνημνησίαν» (Theodor Frazer, "Wirtschaftsamt und oder Kaiser", σελ. 139)

44. D. A. ngatsoy ch paskiy nau Malcolm W. Hogg, "Rand Corporation, Increasing Returns in Military Production Functions," *etc* "Issues in Defense Economics"

42. "Zur Theorie des stramonopolistischen Kapitalismus", *ibid.*, 189.

43. "O Messing-Wundenkautschuk überwiegt 90% der Exportwaren eines Landes, das produziert und exportiert, Produkte und Patente in der Industrie der Rüstungsindustrie", in: "Atomzeitalter", 1964, S. 133.

64. M. Kidron, "Rüstung und wirtschaftliches Wachstum", *op. cit.* 77. $\Delta\lambda\lambda\alpha\sigma\tau\epsilon\varsigma$ καὶ $\Sigma\alpha\alpha\lambda\lambda\epsilon\varsigma$ (πρὸς τὴν, *op. cit.* 214 - 215), εἰς τὴν αὐτὴν τὴν $\delta\iota\alpha\kappa\alpha\tau\epsilon\chi\eta\tau\iota\kappa\eta\varsigma$ $\mu\epsilon\tau\alpha\tau\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\iota\kappa\eta\varsigma$.

93. 'Ο Φρίξ Βλάκς (σχλ. 193-206) επισημαίνει σχετικά ενδιαφέροντες πηγές από τα χρόνια μετά το 1900, π.χ. καταδεικνύει με τη πρόβλεψη της διαμόρφωσης του μετασχηματισμού της Ελκαστικής Συναρτησίας σε αερίων ροών. Σημειώνεται και μερικά ενδιαφέροντα θελήματα όπως το Φρίξ Μόκοντς, καταδεικνύει ότι προτεταθεί θελήματα, από τον Π. Λόουιντ. Το παραπάνω πρόβλημα είναι πάντα η μετατόπιση της άνω οριακής της δόμησης, δηλαδή η διαμόρφωση μιας αέρας που κατανέμει υπερήχους, γιατί όμως αυτή θα πρέπει να διαμορφωθεί άρτια στην κατεύθυνση των επιφανειών. 'Ο Σέμο Μόκοντς πρηνεί για να είναι η διαμόρφωση το πρώτος από άνω οριακή και η διαμόρφωση της άνω οριακής που κατανέμει ή παραμόρφωση σε άνω οριακή από την άλλη, δέ το διαφανές να είναι επιφανειακή στην άλλη το διαφανές άνω οριακή άνω οριακή. Μόκοντς για τον μετασχηματισμό της άνω οριακής, καταδεικνύει μερικά, κυρίως επιφανειακή. Άλλοι σχόλια διαφανές σε άνω οριακή καταστροφή που επιφανειακή και στην άνω οριακή από άνω οριακή καταστροφή και στην

96. Τούτου, πρὸ ὁμοῦ μετὰ 39, Vilmann. πρὸ ὁμοῦ, μετὰ 60 ἐπὶ α.. 209 - 216, καὶ 522α. μετὰ 22α.

42. François Piatoux, "La Coexistence Pacifique", III, 262, 580.

18. Dr. *ex parte* Oliver E. Williamson, "The Economics of Defense Contracting: Incentives and Performance," in "Issues on Defense Economics," and Martin J. Peck and Frederick M. Scherer, "The Weapons Acquisition Process: An Economic Analysis".

49. The *Spa* διατίθεται ό "Αιγυπτιακή στην απορριπτική του του στο 17 Ιουνίου 1961. Η αρχική βιβλιογραφία ήρε και στο μαγικό διαμόρφω. Η ανατίθεται ό ανατίθεται το Krad J. Cook, "The Warfare State", και 1961-

μπαράβη, "How to Control the Military". Μελέτη πάνω στο θέμα έγραψε κι ο Άντριου Τζ. Νόξ, μέλος της Ένωσης.

50. Fritz Vltmar, "Rüstung und Abrüstung im Spätkapitalismus",
S. 12.

51. Harry Magdoff, "Das Zeitalter des Imperialismus", *soz.*, 160 - 164, 1930.

[illegible]

53. Τα στοιχεία που από "International Peace Research Institute" από Στρασβούργο. *Τόμος από Ιστορία του Επαι*, "The Arms Trade and the Third World", Στρασβούργο, 1971, μεταφράστηκε στα ελληνικά από το όργανο R. ερλιχ J. Stanley - M. Pearson, "The International Trade in Arms", *Ασκήσιον*, 1962, και Ulrich Albrecht, "Der Handel mit Waffen", Μόναχο, 1971.

ΣΥΜΕΛΕΣΕΙΣ 10ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

[illegible]

[illegible][illegible]

4. 'Ο Βάρκας έγραψε πρώτος την Επιστολή μετ' απροέβου παρακαλής του μα-
καρίτου πατρός.

5. Για την παροχή έγκυρης και αποτελεσματικής προέλευσης μενο-
ματων, κερδών π. Ernest Mandel, "Marxistische Wirtschaftstheorie", σελ.
522 - 530.

6. For the Afghans see David Landes, "Thackers and Tharbut", *Asiatica*, 1958, and the footnote Bernard Lewis, "The Emergence of Modern Turkey", Oxford University Press, 1962, pp. 452-454.

[illegible]

8. "Οὐκ ἔστιν ἡμετέρας ἀποστολὴς εἰς τὴν ἀφροσύνην καὶ ἀπειρίαν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ πρὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκείνου οὗ ἐκείνη καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκείνου" ("In der Unwissenheit und Unfähigkeit", καλ. 41-42, 58-62). Ἀποστολὴ ἀποστολῆς ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

3. B. N. Bucharin, "Imperialismus und Weltwirtschaft", *osk.* 52, II. Varga zu L. Mandelstam, *osk.* "New Data for Lenin's Imperialism", *Népszav.* 1940, no. 167.

40. George W. Stocking and Myron W. Watkins, "Cartels in Action", *Nat'l Assoc.* 1940, pp. 431.

41. Μανωλάκης, "Imperialismus und Weltwirtschaft", σελ. 68. 'Ο Μανωλάκης διαφέρει από τον χαρακτηρισμόν, ὅτι ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ὡς ὅλον, ἀλλὰ ὡς συλλογὴν τῶν ἠμετέρων καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀποικιῶν. Ὁ Μανωλάκης ἀπορρίπτει τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὡς ὅλον, ἀλλὰ ἀντιτίθει τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὡς συλλογὴ τῶν ἠμετέρων καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀποικιῶν. Ὁ Μανωλάκης ἀπορρίπτει τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὡς ὅλον, ἀλλὰ ἀντιτίθει τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὡς συλλογὴ τῶν ἠμετέρων καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀποικιῶν.

12. Мамышев, "Империализм и Weltwirtschaft", стр. 68, стр. 69.

12. Μυρογιάννης, *οπ. έργο*, σελ. 131 - 135, και στην "Οικονομική της Τρανσ-
formationsperiode", σελ. 10 - 13.

14. 'Ο Α. J. Brown άναφέρει τή παρουσία του ελαιοειδούς δακτυλίου: Μην

στην οποία "έκαστος παρέχει έναντι του άλλου για τον έλεγχο της συμπεριφοράς του μια έκαστος-αποδοχή, κατανόηση, μια συνείδηση των συμπεριφορών του για μια συνείδηση 2-3 ετών, κατανόηση, μια συνείδηση συνεννόησης διαπραγματεύσεων για μια συνείδηση 20 ετών, κατανόηση, μια συνείδηση ουσιαστικής διαπραγματεύσεων για ελπίδες, συμπεριφορές μελλοντικές τις οποίες αυτός μπορεί να προβλέψει καλύτερα" (A. J. Brown, "Introduction to the World Economy", Αθήνα, 1963, σελ. 123).

15. Α. Α. Brown, *op. cit.*, σελ. 126-127. Τότες λεγέται γὰρ ὅτι ἔστιν ὅτι μὴ-
νη παραπορεύεσθαι καὶ τὸν παραπορεύον. Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἐκείνη ἐκπαγγελία τοῦ μαρτυρού-
μενου ἀποσπασματικὰ ὡς καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ. Ἀναμνηστικὸν ἀνέθετο ἡ North
Atlantic Container Line, καὶ τὴν ἐκπαγγελίαν ἔχει νεωτεριστικὴ βασιλεὺς ἀπὸ ἐκ-
πομπῶν, εἰς αὐτὴν δὲ τὸν Compagnie générale transatlantique, Cunard Line,
Holland - America Line, Transatlantic Steamship Company of Sweden,
Swedish - America Line καὶ Messageries Maritimes. Καὶ ἐπειδὴ νεωτεριστικὴ ἐπι-
λεξὶς ἡ καὶ παραπορεύεσθαι ἀνταρκατικῶν ποταμῶν καὶ τοῦ ἀντιποδίου καὶ μὴ τὸν ἀνταρκα-
τικὸν πελάγη ἀνταρκατικῶν.

16. Mandel, "Marxistische Wirtschaftstheorie", col. 535 - 543.

17. Συναρτήσεις επιβάρυνση αόριστη της τάξης στην θεωρία των συγκροτημάτων είναι τα λεγόμενα conglomerates. Για μια προσεγγιστική μελέτη του θέματος βλ. "American Economic Review", April 2, τόμ. XI, Μάρς 1971, και W. F. Mueller, "A Theory of Conglomerate Mergers" εφ. "Quarterly Journal of Economics", Νοέμβριος 1969. Οι συγγραφέας επισημαίνει ακόμη τα 1965 - 1969 ότι ΗΠΑ σχηματίζουν τα νέτα από τα στοιχεία σχετικά των περιπτώσεων στη δημιουργία των conglomerates, ότι για 52% των περιπτώσεων το 1948 - 1959 (Anne-Marie Krump και Michel Cardon de Lichtbner, "La concentration conglomerate", εφ. "Itéflats et perspectives de la vie économique", έκτ. 2, 1971).

18. "Neue Zürcher Zeitung", 21.0.03, 22. "Eidgenössische", 21.2.72.

19. Stephen H. Hymer, "The Efficiency (in)efficiencies of Multinational Corporations", in "The American Economic Review", May, 1970, *vol.* LX, *no.* 2, pp. 436.

20. J. Buckman, "The Economics of the Chemical Industry", *Old*
chemistry, 1970, no. 245.

21. O Charles P. Kindleberger, "American Business Abroad", υπονομεύει τόσο τον πρωταρχισμό και τη γρήγορη ανάπτυξη της ελληνικής δραστηριότητας των μεγάλων επιχειρήσεων είναι η πολύ προχωρημένη γνώση ελληνικών συνθημάτων των συνεργαζόμενων κλάδων στο έδαφος παύσης η ανάπτυξη της ανάπτυξης διεθνούς μέτρησης των προϊόντων, καθώς και τον παραδοσιακό τρόπο τους (το ίδιο, σελ. 14). Αυτό άνοιξε στο έδαφος του διεκπεραιώσεως για τη μελέτη της παραγωγής και της διανομής και η ανάπτυξη και η ανάπτυξη της δραστηριότητας και τη συνεργασία (Richard L. Hollander, "The International Corporation and the Nation - State" in "The New York Review of Books", 14.2.1971).

22. Kindleberger, "Europe's Postwar Growth", *op. cit.*, p. 14.

23. Για την έκταση έκτασης της παραγωγικής ικανότητας, το 1967, η "Die EWG und die Konkurrenz Europa - Amerika", Φρανκφούρτη, 1968. "Ιδιότητα έκτασης" προσφέρει η γερμανική έκδοση της ετήσιας έκτασης παραγωγής από τα κράτη μέλη. Πριν το 1967, οι καταγραφές από τα κράτη μέλη 100 - 200 εκατ. δολαρίων το χρόνο. Από τον πόλεμο από 400 εκατ. το 1968, από 670 το 1969, από 913 το 1970 και πάνω από 1,2 δισεκατομμύριο το 1971. Συνολικά, η αξία των εγκαταστάσεων επενδύσεων στο Ελβετικό κράτος από 1960 είναι 1,2 δισεκατομμύριο.

24. Kindleberger, "American Business Abroad", pp. 188-189, and
Levinson, "Capital Inflation and the Multinationals", pp. 90, 94-95 and 220.

Νότα: Εξάρτηση προς τη Δυστοχή, το κερδίσκο παραδίδεται προς την αντίθετη κατεύθυνση από τα συντάγματα χρέα.

36. Με βάση τα κεφάλαια που έχουμε ήδη τη δυνατότητα διάθεσης του κεφαλαίου που σήμερα μπορεί να ελεγχήσει με δυνατότητα κερδοφορίας που οι ναυτοί μπορεί να έχουν τα κεφάλαια. Σύμφωνα με τον Κινητήριο οι εμπορεύματα επιπλοκής κατά μέσον του κρατίδιού στο γράφο τους μόνο 60%, το κεφάλαιο του ελεγχισμού με τις οικονομικές τους στο εξωτερικό ("American Business Abroad", σελ. 31). Σε αυτό πρέπει να αναγνωρίζουμε το γεγονός πως οι εθνικοί κατέχουν μόνο 1,5%, από το 1.831 κεφάλαια πάντα μόνον έχουν 1% εμπορεύματα και ελεγχισμού με εμπορεύματα διατελούντες στο εξωτερικό.

37. Η διαφορά μεταξύ των παραπάνω είναι: η διαφορετική έκθεση των προϊόντων σε ένα έργο, το οποίο είναι η προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός νέου έργου.

38. Η σημασία των μη οικονομικών τούτων όρων επί επανεξιμήματος
 κληρονομιάς κληρονομιάς Ράλλας γαλλοφώνων επί άρχη επί μακροί όφρονισμοί κλη-
 ροσύ και επί άντικειμένου τους στην κληρονομιά τούτων και προαίρεση οι άξιόλογι οι
 δικαιώματα.

89. Τι είναι οι διαφορετικές δέσες και κάποιον χρόνο πώς η ΠΑΚ θα έχει κάποια διαφορετική άριστη και πώς μπορεί να γίνει θέμα οπότε γιναι και βραβείο.

40. Πρόκειται να καταλάβουμε πόσο από μία βιολή έπαιζε: 'Αγνός παρθενική, θρησκή σε σχέση με έναν ολοένα και προεργαζόμενο από θε κατασκευασμένο δημιουργικό μηχανισμό. Όργανο, κρατώντας μόνον, ώστε και η λειτουργία του (ο άνθρωπος εξιστορήσης και δύσχετος και αντιμεταβλητών μελέτες επιγρήφτης από τη Ζήλωση, Φύλας, Φύλα, Ι.Ι. Και παντοίως, δηλαδή σε σχέση με έναν ολοένα και προεργαζόμενο από θε υποδοχών με παρεκκλίσεις δια περιεργασίας οι άλλα Ι.Ι. έτοιμοι συμπεριφέρονται αντιδρούνται σε σχέση των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών.

41. O Tiber Paltovsky πέθανε στις 10 1969 και οι δημοφιλέστερες απόψεις διαδόθηκαν με άμεσότητα από το Ίνστιτούτο από την Ελληνική της ΕΠΕΕ, και χαρακτηρίστηκαν σαν αντιπονεματική με μεγάλη πεποίθηση. Διακρίθηκαν οι έργοι του σχετικά με τη μελέτη των διαφόρων όψεων, από την εποχή της ΕΠΕΕ. Τα "Εκτακτικά Θεωρήματα και Προβλήματα Κινητικής Ιατρικής". Αθήνα, 1962, σελ. 17-48.

42 Πολλοὶ συγγράμματα ἔχουν κινήσει τὴν ἐξέλιξιν τῶν πολιτευμάτων ἐνταυ-
ταῦτα καὶ ἐννοεῖται ὅτι ἐκείνη ἀποκρίσκει τὴν ἐπιστολήν καὶ νομοθετικὰς ἐπιδεικ-
νύσκει κατὰ τὴν ἐκείνην ἐξέλιξιν. Εἰς ἀλλήλων, σὺν ἑαυτῷ, 15-16, 20-21

48. Robert Rowthorn and Stephen Hymer, "International Big Business 1952-1987", Cambridge University Press, eds. 62-63, 74.

44. Hλ. γὰρ παραθέτουμε Robert Rowthorn, "Imperialism, Unity or Rivalry?" εἰς "New Left Review", ἀριθ. 69, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1971, σελ. 44 - 67; ὁ Robin Murray ("Internationalization of Capital and the Nation - State", εἰς "New Left Review", ἀριθ. 67, Μάρτιος - Ἰούλιος 1971, σελ. 101 - 108) εἰσάγει τὴν ἀντιμετώπιση καὶ συζήτηση, τὴν δὲ ἀντιθέτει ἀντιμετώπιση ἀντιθέτως τοῦ ὅσπου κατανέμεται. Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν συζήτηση πάλι τοῦ κεφαλαίου ἀπορρίπτεται ὁ ἀντιθέτως καὶ καὶ κρατᾷ ἀπορρίπτεται καὶ τὴν ἀντιθέτως.

4b. Εἰς, πρὸς τὰ καθόλου τὸ καὶ τὸ τῆς παρούσης μέλει.

46. 10. για παρόδυνα αέθρων, επί 180, περί 18, 25, 108 - 110 άμκ.

47. Ηλ. π.γ. Μπίρζου - Σουφίλ, "Βιοαναγκασμός και πτώση, Mladoff, "Das Zeitalter des Imperialismus".

48. Αξίζει είναι η παρακολούθηση από βάρδια του Server - & λιγότερο για την περίπτωση που θα καθυστερήσει ή ένωσει του εθροιστικού κομμάτιου και/ή απεχθεί. ή κάποια έλκυση της Αυστρία Πρωτόκολλο.

48. Τη ίδια μέρα δημοσίευσε ο Martin Nikolaus ("Die Objektivität des Imperialismus", Βερολίνο, 1971) σε μία συλλογή που με τη συγγραφέα της παρουσιάζει πολλές.

49. Λόρεντς, στο ίδιο, σελ. 103 - 106.

50. Για την αλληλεπίδραση τόσο του γαλλοαμερικανικού και των μεγάλων αμερικανικών επιχειρήσεων στην περιοχή του Ειρηνικού Ω. Stephen Hymet, "The United States Multinational Corporations and Japanese Competition in the Pacific", 1970 - χειρόγραφο που μετ' παραπομπής με μεγάλη ελπίδα γράφει ο Hermann Kahn ("The Rising Japanese Supremacy", Λονδίνο, 1971), πραγματοποιεί το πιο σημαντικό έργο με τη χαρακτηριστική του τάση γ' ανυπακοή παρατήρηση.

51. Karl Kautsky, "Der Imperialismus", σε: "Die Neue Zeit", 14.9.1914: «Από την καθαρά οικονομική άποψη δεν αποσκοπεί να γνωρίσει ο (ιμπεριαλισμός) μια νέα τάση, όπου η πολιτική των χωρών θα προεκταθεί στην εξωτερική πολιτική, με φόντο τον υπερπαραμετισμό, που θα πρέπει γέφυρα να καταπολεμήσουμε. Ήδη αποσπάρει στην (ιμπεριαλιστική) με την η στείλη του θα είναι διαμετωπική. Σε θα παραμείνει: δύσκολα στην παγκόσμια ελπίδα και σε θα προεκτά σε δράση των εξωτερικών. Η. επίσης Kautsky, "Die Neue Zeit", 15.2.17.

52. Λόρεντς, «Ο Ιμπεριαλισμός, δύσκολο στάδιο του καπιταλισμού».

53. Martin Nikolaus, "Die Objektivität des Imperialismus".

54. Η. την απόκρισή μας στο Nikolaus: "Die Widersprüche des Imperialismus", Βερολίνο, 1971.

55. «Από χωρίς άμφισβητα ότι η ΕΒΕΑ είναι η ρίζα των κοινών παγκόσμιων πρώτων υλών ή εργαλείων της καπιταλιστικής οικονομίας και τα πρώτα. Όμως αυτό γίνεται σε τέτοιες συνθήκες, με τέτοιες μεθόδους, τέτοιες διαδικασίες, συγκεντρώσεις, σε άσχετες περιοχές - όχι μόνο οικονομικών χαρακτηριστικών αλλά και πολιτικών, εθνικών κλπ. - που, οικονομικά, πριν ακόμη φτάσουμε σε ένα μοναδικό παγκόσμιο πρώτο, σε μία ομοιογενή παγκόσμια συνθήκη των εθνικών χρηματοοικονομικών κεφαλαίων, η ιμπεριαλιστική θα καταρρεύσει, ή καπιταλισμός θα μετατραπεί στην αντίθετη του ιδέα, ηρόδοτος στο βέλλο του Επικούρου, "Imperialismus und Weltwirtschaft", σελ. 11).

56. Η. άμεσους στοιχεία γ' αυτή τη μαρτυρία στο έργο μας, "Die EWG und die Weltwirtschaft Europa - Amerika". Τα δεδομένα αυτά αναφέρονται κυρίως στην παραγωγική δύναμη, ο όγκος, όπως πρώτος γράφτηκε το έργο άλλαξαν τα δεδομένα και γι' την εξαγωγή κεφαλαίων και στην ΟΔΓ και την Ιαπωνία αναπτύσσεται πιο γρήγορα παρά στις ΗΠΑ.

57. Δεν αποκλείεται βέβαια ο έρωστος τους της (αριστερής) βιομηχανίας, όπου είναι: σπάνια ή εξαιρετικά διαμετωπίζεται η διαδικασία με δημοτική κρίση, να συγκαταστή ένα διεθνές καπέλο για την καταπολέμηση του υπέρμετρου και των κίβδηλων διαδικασιών, δηλαδή γι' τη σταθεροποίηση των τιμών στη διεθνή αγορά. Διακρίνεται προπάντων η χαλάρωσή της.

58. Ε. "Interplay", Νοέμβριος 1956. Γίνεται από το Χάμπερμαν, στο ίδιο, σελ. 22.

59. Rutili Lattens, "Mille milliards de dollars", Παρίσι, 1969, σελ. 10. «Ο συγγραφέας αναφέρει πρόβλεψη του National Industrial Conference Board τον ΠΠΑ, έως το 1975 20% και προβλέπει μια οικονομική πρόβλεψη των ΗΠΑ να ελέγχεται από εθνικιστικές και γαλλοαμερικανικές διατάξεις και 25% από εθνικιστικές ελληνικές προτάσεις της Δύσης Ερώτησης και της Ιαπωνίας θα ελέγχεται από αμερικανικές διατάξεις (στο ίδιο, σελ. 22 - 23).

60. Μερικά στην αλληλεπίδραση οικονομικής της δραστηριότητας των πολιτικών επιχειρήσεων έχουν γράψει σε σημειώσεις τους ίδιοι και κάποιοι

Εξέλιξη, τη Βενεζουέλα, Σουδάν και Ινδονησία των '11. 'Εθώς οι πορ. εισαγωγών από το 1874-1880 μέχρι το 1903 παρουσιάζουν κατά 40% οι πόροι των χωρών το 'Ισπαν. Κόσμο ('United Nations', 'Relative Prices of Exports and Imports of Underdeveloped Countries', Νέα 'Οόρα, 1969, σελ. 21.

8. ΕΔ. Α. 'Καταγραφή' από 'Εθν. Οδ. 241' 2.4.56

3. Προβλήματα της νέας νέας κρίσης στο έργο μας: "Μαρξιστική Wirtschaftskritik", 1994, 439 - 504' σε 2 τόμους στα ελληνικά.

10. Την ιδέα, στην οποία Αρναούτ, "Apunat, *Imperialismo Nacional en America Latina*", στο "Cuarte Interamericano", vol. 2, Φεβρουάριο 1971. Συγκεκριμένα αναφέρεται με τίτλο δικτάτορ Βενεζουέλα, Νικόλαο Κάρδοζεσκι Αρναούτ, Πάτρικ Λορέντ, 30, που αναφέρεται στην ιδέα από Ανδρέα Βαζιάνο, "Nationalism and Capitalism in Brazil", στο "Blackboard Review", vol. 23, Δεκέμ. 3, 1966 - Απριλίου 1971.

11. Το θρεπτικό κομμάτι της διαπύκνωσης επιπλοκής καρκίνου ήταν πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο 151 εκατ. στερλίνες σε μέγιστο έτησις ύψος γύρω το 1900-1910, και 888 εκατ. στερλίνες σε μέγιστο έτησις ύψος γύρω το 1911-1913. Στά χρένια 1924-1930 διέτρεχε σε 245 εκατ. στερλίνες, το 1931-1938 είχε πέσει σε 170 εκατ. διποταρμένως στερλίνες το χρόνο. Το 1945 έφτασε σε πάλιν 1.000 εκατ. στερλίνες διπλομένως και 400 εκατ. στερλίνες καθαρές (από μεταξὺ 7 διαφορά δοκίμια σ' ανακρίβεια) και καθαρά έσοδα ήταν πάλιν περίπου γυρω μισής ποσότητας ζήτη κεφαλαιώ, ελκυσ έσοδα 2000 στερλίνες. Πλ. Hopton of the Committee on Un-visited Exports, "Britain's Invisible Economy", Λονδόν, 1967, σελ. 21-22. "Αν διποταρμένως την έτησιση 200 στερλίνες το 1968 σε μέγιστο 285, και 1974, πρόστιμος πάλιν διπλομένως έσοδα από τα βρετανικά κεφάλαια από εσω-τερικά πύρετα από 200 εκατομμύρια στερλίνες το 1974 σε 250 εκατομμύρια το 1985, ενώ το ετήσιο έσοδα κεφαλαιώ από 188 εκατ. γυμνάς 1982 σε 135 εκατομμύρια.

12. Pierre Julia: "L'impressionisme en 1959", coll. 65 écos. "Olivier Massonnet", coll. 143 - 7) $\alpha\pi\alpha\gamma\gamma\alpha\mu\epsilon\tau\alpha$ $\tau\omega\varsigma$ $\epsilon\lambda\lambda\eta$ $\epsilon\kappa\alpha\tau\epsilon\gamma\gamma\omega\mu\epsilon\tau\omega\varsigma$ $\kappa\epsilon$ $\delta\epsilon\mu\omega\varsigma$ $\tau\omega\varsigma$ $\epsilon\lambda\lambda\eta$ $\mu\epsilon\tau\epsilon\theta\iota\sigma\mu\omega\varsigma$ $\tau\omega\varsigma$ $\alpha\pi\alpha\gamma\gamma\alpha\mu\epsilon\tau\omega\varsigma$ $\kappa\alpha\tau\alpha\tau\alpha\lambda\lambda\eta\lambda\omega\varsigma$ $\epsilon\lambda\lambda\eta$ $\mu\epsilon\tau\epsilon\theta\iota\sigma\mu\omega\varsigma$.

13. ΓΙΑΤΙ πρόκειται όχι για άσκηση άσυντακτικότητας, αλλά για λογιστική άσκηση των παραγινόμενων κερδών. Ή διαφορά των άσυντακτικότητας παρ'ότι από τους παραγινόμενους κέρδη αποκλείει τα μισθολογικά και τα άλλα έξοδα υφιστάμενης τμήσης, ενώ στην περίπτωση της άσκησης άσυντακτικότητας, όπως τα έξοδα υφιστάμενης τμήσης είναι πάντα από την κέρδη της τμήσης παραγωγής, ένα μέρος της αξίας η άσυντακτικότητας δεν παραγινόμενα.

[illegible]

15. "O Michael Louper ("Prices and Profits in the Pharmaceutical Industry", *Oikopoin*, 1966, vol. 21) θεωρεί ότι τα τρία τέταρτα των παραγόμενων από φαρμακεία εσόδων φαρμάκων καλύπτονται στην Ελλάδα από άμεσους παρά στη Γερμανία. Από λειτουργικά παραγόμενα στη Ελλάδα καλύπτονται στην Ελλάδα σε ποσοστό 50 - 500%, ενώ στην Γερμανία μόνο στην DAT.

11. Πάρετε να περιγράψετε ότι συμπέσει μέσα στο Ιερόδικό μου στο μαρτυρικό εδόνιο, κερδίζοντα δὲν ἀνταποδοτῶνται πραγματικῶς ἐξουσιᾶς, κερδίζοντα, ἀλλὰ ἀδυνατούντα, παραγκυλῶντα ἀπὸ τῶν ὁρίων ἑργασίας, κἀκεῖ. Ὁ Theotimus dicit Sarius (τοῦτο ἔστιν. πρ. 2) ἀποδοτῶντα τὰ ἐξουσιάζοντα ἀπὸ συλλογισμῶν ἐκτακτῶν.

στην περίοδο 1956 - 1967 στη Λατινική Αμερική κέρδη εκ 4,4 δις δολλάρια και το υποκαπιταλισμικό κερφάλαιο εκ 5,4 δις δολλάρια. Δε λήθουμε επίσης ότι στη ίδια περίοδο τα επανεπενδυμένα από τις αμερικανικές εταιρείες στην τη Λατινική Αμερική, στις ΗΠΑ κερφάλαια έφταναν τα 11,8 δις δολλάρια.

17. Ο Theodorio des Santos (στη ίδια, σελ. 75 - 76) αναφέρει οπωσδήποτε της Οικονομικής Έκπαισης για τη Λατινική Αμερική ότι η χειροτέρευση των όρων εμπορίου στην περίοδο 1951 - 1966 προέκυψε στα κράτη της Λατινικής Αμερικής (ήλγως την Κούβα) με ζημιά από 28,6 δις δολλάρια, δηλαδή διπλά από την όφελισή στην εξαγωγή των κερδών προς τις μετροπόλεις. Προκύπτει για τους από έσοδα από πωλήσεις το πλεόνασμα της εξαγωγικής διαφοράς στη Λατινική Αμερική — κι δε διαλογιστούμε πως σύμφωνα με την ίδια Οικονομική Έκπαιση λογίζεται από τη μόνη αναπληρωτική διαφορά πώς η κοινή προγραμματική επενδυτική οικονομική κρίση στη Λατινική Αμερική.

18. Ο Σαυλ Άμιν (στη ίδια, σελ. 106, 157) ισχυρίζεται πως ο Μάρξ δεν αποχρήστηκε με το πρόβλημα της αποσύνθεσης σε παραγωγή πλεον από 19ο αιώνα, Σχημάτizei ο' ένα τοιαύτο από θεωρία πολιτικού χαρακτήρα για το μέλλον των "υλίων και εκ διαφοράς υπόψη" αποσύνθεσης από το οΚερφάλαιο, το "Growth" και τις "Theorien über den Mehrwert" που ταυτίζονται σε αυτήν τη μελέτη, κι αναφέρονται στο έδαφος έμφανις εκ μέρους της μετρίστης όπως από λογικό-επιστημονικό χάρη σε παρασάγγα διατηρούμε.

19. Σ' αντίθεση με την κλασική αντίληψη του αμιν δέν στην εποχή του υποκαπιταλισμού κι επενδυτικού καπιταλισμού — βλ. Rostow Mandel, "Die Marxsche Theorie der ungleichförmigen Akkumulation und die Industrialisierung der Dritten Welt", εκ "Folgen einer Theorie — Essays über das Kapital" von Karl Marx", Θεσσαλονίκη, 1967.

20. Στο κρατισμικό έδαφος του, ο Günther Kohmy έμφατίζει γενικά σωστά τη μαρξιστική θεωρία των διεθνών τιμών παραγωγής (ξένων), έσοτα κι αν διατηρούσε στο δόγμα μέρους της μελέτης του, εκ γάρ: εκ την υποτίθεται ουσιαστική ένορκη και το οδυστή σχηματισμό των τιμών στο καπιταλιστικό μερικό αντίθετος από δε συλλογίζονται με την κλασική μαρξιστική θεωρία για την παρουσία της προβλεπτικής αυτής από από οικονομολόγο βλ. μελέτη του D. Lorenz εκ W. Fendler και D. Lorenz, "Beiträge zur Theorie und Praxis von Wirtschaftssystemen".

21. Raul Prebisch, "The Economic Development of Latin America and its Problems", UNCTAD, Νέα Υόρκη, 1950.

22. Που ο Άμιν (στη ίδια, σελ. 64) αποτηνίζει τη χαρακτηριστική προεπιλογή έτος πώς το γενικό επίπεδο των τιμών βελτιώνεται σε σχέση αναλογιστικής με τους υποκαπιταλιστικούς. Δεν παρουσιάζει όμως καμιά αντίθεση γ' αυτόν τον λογισμό, που μας οδηγεί στην έκτακτη θεωρία για το παλιό κίνημα μεθόδων και τιμών. Οι υποκαπιταλιστικές μεθόδους στην ΗΠΑ είναι: υποκαπιταλισμός από μέλους ούχ ΕΟΚ, όμως δεν πήγαν τις ΗΠΑ σ' έντεκα τιμών διακρίνει απ' της άμεσης εξέλιξης.

23. Ο Christian Palloix ("Problèmes de la croissance en économie ouverte", Παρίσι, 1963, σελ. 100) φέρνει μέχρι το να ισχυριστεί πως ο Μάρξ διατύπωνε την ίδια θεωρία. Αναφέρεται σχετικά σ' απόπειρα του ίδιου τούτου του οΚερφάλαιου (σελ. 348). Πρόκειται καταρχήν για παραρτήματα. Ο Μάρξ λένει απλώς πως τ' αντίθετα κέρδη πωλ έσοδα, έφταναν επανεπενδυζόμενα κι έφταναν δέν λογίζονται μονομερώς, συμβάλλουν στην εξέλιξη του καπιταλισμού του κέρδους στη μετροπόλη, έφταναν δηλαδή έφταναν στο μέγεθος του κέρδους. Αυτό δε σημαίνει όμως με κανένα τρόπο ότι η ποσότης του κέρδους στις άμεσες επενδυόμενες διακρίνει προς το μέγεθος. προς το επίπεδο της μετροπόλης. Αυτό ο' άμεσους απόλυτοι έσοδα διακρίνει κίνησης του κερφάλαιου — που όμως δεν υπάρχει. Ο Μάρξ δέν είναι ποτέ σε αντίθεση. Διαφορετικά, βέβαια, η εξαγωγή κι η επένδυση

καταβάλει δὲ τὸ ἔκτακτον καὶ ἐξαιρετικὸν τῶν πόλεων καὶ ἐκδοτὸν τῶν κῆ-
 ρων.

24. 'O Sapros 'Aulos, βάσαν, τανύκενιστος σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Σ' ἄλλα συγγραμμάτια: → διόλου ἄσχετος (πρὸς 38α, πρὸς 34, 136), καὶ σ' ἄλλα πάλι σὺν ἀποδείξει τοῦ ἰσχυ. αἰ. 123-124, 156-157).

25. Ὁ Ἄγιος πνεῦμα τοῦτε πρὸς ἰσὺν ὕδατος, πλῆθος, 171, 180, ἀπὸ καὶ ἐντο
ἐγγεταὶ πρὸς σύγκρουσιν μὲν τῇ τοποθέτησιν τοῦ Ὑψιμαγούρα, καὶ ὡς ἂν ἐκ τῆς ἀποστολῆς
ἐκείνης μὲν ἐνδεῶς πρὸς ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

26. Ηλ. σὺ κἀνέστης 2 καὶ 3 τὴν πικρὰν ἐσθίειν

27. 'Ο Παύλιος (πρὸ Ἰδου. μελ. 113) διατυπώνει τὰς εἰς ἀντίληψιν.

28. Βλ. για διάφορα στοιχεία Paul Baran, "The Political Economy of Growth". Οι διάφοροι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι ποσοστό του κέρφους για τις επενδύσεις, των επενδυμένων κεφαλαίων από εξωτερικά κεφάλαια, πρακτικά, επηρεάζει την ανάπτυξη του Μόρφ για τις διεθνείς διαπραγ. επί ποσοστό του κέρφους, ιδιαίτερα σε συστήματα με τη διαδοχική άρνηση σύνθεσης του κεφαλαίου. Αυτό, μόνο που η ένωση του ποσοστού του κέρφους σ' αυτόν του *Investment* ήτοι επενδύσεων φαντά με τη μαζικότητα. Το 1967 η έκθεση των επενδυμένων κεφαλίων ήταν 7,4% στην Κόρεα, 12,3% στη Γερμανία, 11% στην Ασία και 19,7% στην Αφρική (P. I. Nelson και F. Cutler, "The International Investment Position of the United States in 1967", in "Survey of Current Business", τόμ. 48, αρθ. 10, Οκτώβριος 1968, σελ. 24-25). Στη συνέχεια 10 χρόνια πριν την ανεξαρτησία της Ζαΐρε οι βελγικές εταιρείες έλεγαν πραγματοποιήσαν από Κορεά ποσοστό κέρφους ιδιαίτερα από αυτό στο Βέλγιο. Οι βελγικές εταιρείες από Κορεά *Investment* ήταν 48%, το συνολικό κεφάλαιο ήταν από βελγικές εταιρείες. Αυτό πραγματοποιήσαν από 40% του κέρφους από πέντε πέν κέρφους.

29. *Ευχαριστή* [στίχ. 18α, σελ. 103-105]. Στις περιπτώσεις αυτές, όμως, το ποσοστό *επιφώρων* μένει το ίδιο. Οι συλλογισμοί που θα έπρεπε να γίνουν με βάση ποσοστά *επιφώρων*, όπως να παρατηρήσει κάποιος, είναι εφικτά και άβυσσος ολόκληρη που καταβυθίζεται, από άποψη πάντα ποσοστού *επιφώρων* αντιστοιχεί με απόλυτη ειλικρίνεια στη πραγματική *επιφώρηση*. Άρα, δεν είναι δυνατό να μην παρατηρήσει κάποιος, κοιτώντας παρανοήματα ότι ένας *επιφώρ* με *παιδιά* II.

30. Έξωκοστή, από 13ου, σελ. 105 - 110, 120 - 126, 190, 195, 200, 210 - 220, 225 - 226, Σελ. σελ. 230, 236 καὶ 238 ἡ ἀποστολή στέλνει τὸν ἀρχιεπίσκοπο, εὐχαριστήσιμος στὴν ἀποστολή, πὲ ἀνακοινώσῃ πὲ τὴν ἀποστολή.

[illegible]

38. Ὁ Θεὸς Ἰσχυρὸν Ἄνθρωπον ὄντα, πάλιν τὸν αὐτὸν ὅτι παρόμοιο συμπεριφορὰ ἀπὸ τοῦ ἀπαρνητικοῦ ὁποιοῦσιν αὐτὸν ἐπὶ σέβας μὲν τὴν ἀντιπερίστασιν τῆς πύξης ἀποτάσσοντι.

38. O. Franz Hinkelammert ("Teoría de la didáctica del Desarrollo desigual", etc. "Cuadernos de la Realidad Nacional", Universidad Católica de Chile, 1960, 6, Santiago, 1970) συζητά την θεωρία της ανάπτυξης και της ανισότητας, αλλά οι ελπίδες της ανισότητας και της ανάπτυξης παραμένουν ανεκμετάλλετες οι ίδιες της ανισότητας.

34. Ed. Pierre Paillex, op. cit., pp. 112-113.

28. Νερά τη γημέρα της, αλλά για να μη είναι έλαφρυς πρέπει με τρία άπυλ
έ παλαιοι βαρύνοντας τή δουλειά του νηλοκαθαριστή από βλάστηση. Τη μέρα της

ανάπτυξης γρήγορα πραγματοποιήσαν το 1963, μόνο 4 % έχουν βιομηχανικά προϊόντα, κι έτσι ελάχιστα από τα 600 διατομαίρια έχουν κατασκευασμένα μηχανικά προϊόντα (Έκθεση Ρουάν, σελ. 934, 961). Τα πλάσματα ή βιομηχανικά παραγόμενα είδη φαίνονται ακόμα σε 20% και παραμένει από τα διαυδέστερα και ανώτερα προϊόντα της ύφαντικής χειρωνακίας.

64. Anibal Quijano, "Redefinition de la Dependencia y Promiso de Desaghiaracion en America Latina", σελ. 53 έπει.

65. Günther Kolmcy, σελ. 180, σελ. 70-71. Αυτό, ανάμεσα σε άλλα, σημαίνει πως ένα μέρος από τα διαυδέστερα, από ή διαπραγματευτική λειτουργία βγαίνει από την αλυσή διαταξικής, διασπορεί στις παραγόμενες ποσότητες, στη χαρακτηριστική δηλαδή μερική και διαμερίστικη στην ύφανση κατασκευασμένη.

66. Αυτό φανερώνεται προπάντων, στο δ : α ε ή χωρισμένα, από έχει ένα μεγάλο μέρος της διαπραγματευτικής βολήσεως. Από τα διαυδισμένα διαμερίσματα δίνονται σε 66% έχουν διαμερίσματα το 1961, 85% το 1966 και 75% το 1971.

67. Franz Hinkelammert, σελ. 180, σελ. 92-95.

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ,
«ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»
ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΞΙΑΣ**

Σά σύστημα γενικευμένης έμπνευματικής παραγωγής πού είναι, ό καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής προϋποθέτει ένα αναπτυσσόμενο κοινωνικό καταμερισμό τής εργασίας(1). 'Αν προβάλλει άρχικά τό φαινόμενο του διαχωρισμού τής γεωργίας από τή βιοτεχνία, του χωρισμού από τήν πόλη, κι άν αυτό άργότερα εκταλάρει στην άντεπαράταξη τής παραγωγής καταναλωτικών άρχθών (του ΙΙ Τμήματος) στην παραγωγή μέσω παραγωγής (του Ι Τμήματος), όμως στο τέλος ή διαδικασία αδιάκουα μεγαλύτερου καταμερισμού τής εργασίας ξεπερνά και τον αύστηρό τουτο διαχωρισμό των δυό βασικών τομέων παραγωγής. 'Ακριβώς όπως προκαλεί τήν τελειωτική διάλυση τής ένότητας άνάμεσα σέ γεωργία και βιοτεχνία, έτσι επίσης ή καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή λάνει και μία σειρά από άλλες άλληλοσυνθέσεις πού διαμορφώθηκαν στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες άνάμεσα σέ διάφορες κατηγορίες παραγωγής — διεισθόντας γιά τουτο στους τομείς άπλής έμπορευματικής παραγωγής καθώς και παραγωγής καθάρων έξισών χρήσης και ο! προκαπιταλιστικές κοινωνίες κληροδόησαν στην άστική κοινωνία.

Στήν καπιταλισμό του ελεύθερου ανταγωνισμού ό προσθετικός καταμερισμός τής εργασίας διαίρνε προπάντων τή βιομηχανία. Μέ τή άριστερη τεχνολογική επανάσταση ή διαδικασία αυτή επεκτάθηκε άμεσα στη γεωργία. 'Ετσι κι αλλιώς ή διαμόρφωση μιας μαζικής ζήτησης γιά τις γεωργικές πρώτες ύλες τής βιομηχανίας καθώς και γιά τό κρέας είχε ό δηγήσει σέ μιάν αύξανόμενη έξειδίκευση διάφορων γεωργικών επιχειρήσεων(2). Σ' αυτή τήν έξειδίκευση προστέθηκε — ιδιαίτερα μετά τήν όξεία κρίση τής κεντροευρωπαϊκής και δυτικοευρωπαϊκής γεωργίας στην

περίοδο 1880 - 1900, δηλαδή σάν αποτέλεσμα του έντενόνμενου συναγωνισμού φτηνών γεωργικών προϊόντων από υπερπόντιες περιοχές — ό γενικευμένος διαχωρισμός γεωργίας και κτηνοτροφίας και δίπλα του ή εξειδίκευση τής ίδιας τής κτηνοτροφίας (χοιροτροφία, γαλακτομικά προϊόντα, παραγωγή σπαγγών, έκτροφή μικρών ζώων)(3).

Μέχρι και τίς παρχιόνες του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου ή δικδικασία αυτή τής εξειδίκευσης και του καταμερισμού τής εργασίας προχώρησε στη γεωργία πιά άργά παρά στη βιομηχανία. Στη γεωργία ή έκμηχάνιση κι ή αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας καθυστέρησαν άπέναντι στη βιομηχανία, μερικά έπειδή ή έγγεια πρόσδοος άπορροούσε ένα σημαντικό μέρος από τό άπαιτούμενα για την έκμηχάνιση κεφάλαια. Όμως — όπως ή Μάρξ είχε προβλέψει έναν χρόνο νωρίτερα(4) — μ' όλη τή σχετική καθυστέρηση τής ή έκμηχάνιση και ή χημικοποίηση τής γεωργίας ξεκίνησε στό τέλος όρμητικά, ιδιαίτερα κάτω από τήν πίεση τής μεγάλης κρίσης του 1929 - 1932, που στη γεωργία είχε έκδηλωθί λίγα χρόνια νωρίτερα(5). Τήν έπιχή του ύστερου καπιταλισμού διακρίνει, τουλάχιστο στό άρχικό υμεγάλο κύμα έπεκτατικής τάσης, τό γεγονός ότι ή παραγωγικότητα τής εργασίας άνεβαίνει στη γεωργία πιά γρήγορα πιαό στη βιομηχανία.

Στήν ΟΔΓ τετραπλασιάστηκαν στην περίοδο 1950 - 1970 ή ά-καθάριστη παραγωγικότητα τής έργασίας (άκαθάριστη παραγωγή κατά έργαζόμενο), ή καθαρή παραγωγικότητα τής εργασίας (καθαρή παραγωγή κατά έργαζόμενο) και ή πραγματική παραγωγικότητα τής εργασίας (παραγωγή αξίας κατά έργαζόμενο)(6). Πρόκειται για μιάν άνοδο πολύ πιά γρήγορη παρά στη βιομηχανία. Στίς Η.Π.Α. ή παραγωγή κατά μόνάδα εργασίας αύξήθηκε τό 1937 - 1957 κατά 3,8% τό χρόνο στη γεωργία αντί για 1,9% στους άλλους τομείς, και τό 1949 - 1957 κατά 5,7% τό χρόνο στη γεωργία αντί για 2,6% στους άλλους τομείς. Στίς καπιταλιστικές πιαθές παραγωγής ή αύξηση αυτή στην παραγωγικότητα τής εργασίας στη γεωργία παίρνει τή μορφή μιάς μετατροπής των γεωργικών έπιχειρήσεων σέ καθαρά καπιταλιστικές έπιχειρήσεις, δηλαδή μιάς όρυστικής μείωσης στίς έπιχειρήσεις που έπιδίδονταν στην άπλή έμπειρευματική παραγωγή, καθώς και των μικρών άγροτικών νοικοκυριών άύτοσυντήρησης που εθίζονταν στην παραγωγή ήξιων χρήσης. Η μαζική άλωση τής γεωργίας από τό μεγάλο κεφάλαιο, άφετέρου, έπιτάχινει μέ τή σειρά της τό άνέβασμα τής παραγωγικότητας τής εργασίας σ' ένα πλέον ποσοτικό άνώτερο από κείνο που έφτασε στην καπιταλισμό του έλεύθερου συναγωνισμού ή στην κλασική έποχή του ιμπεριαλισμού. Όλες αυτές τίς όψεις τής περίπλοκης διαδικασίας μετατροπής που συντελείται πιά σύγχρονη γεωργία — αύξηση στην παραγωγικότητα τής

έργασίας, διείσδυση του μεγάλου κεφαλαίου, διαμόρφωση μεγάλων επιχειρήσεων, προοδευτικά μεγαλύτερο κατεμερισμό της εργασίας — μπορούμε να περιλάβουμε στον όρο αύξανόμενη εκβιομηχάνιση της γεωργίας, κι αυτό με δύο έννοιες.

Πρώτο, η αύξανόμενη εκβιομηχάνιση και χρηματοποίηση της γεωργίας μετατρέπεται τη διαδικασία της γεωργικής παραγωγής σε κάτι απόλυτα αντίστοιχο στη διαδικασία της βιομηχανικής παραγωγής⁽⁷⁾. Κάτω δηλαδή από την πίεση του συναγωνισμού ο στόχος του να μειωθεί το κόστος παραγωγής πραγματοποιείται με την απελευθέρωση της ζωντανής εργασίας και την αυτοκατάστασή της με τις μηχανές, καθώς επίσης με τη βελτίωση των μηχανικών και χημικών μέσων παραγωγής και της εργασιακής οργάνωσης⁽⁸⁾. Η γεωργία συμπαρασύρεται από τη θίνη της επιταχυνόμενης τεχνολογικής ανέκωσης⁽⁹⁾ και της μείωσης στο χρόνο περιστροφής του επενδύμενου σε γεωργικές μηχανές πύγμου κεφαλαίου. Έτσι διαμορφώνονται νέες αντιφάσεις ανάμεσα αφενός στη διαδικασία περιστροφής του μέρους αυτού του κεφαλαίου, καθώς και του κυκλοφορούντος κεφαλαίου, κι αφετέρου στο μέρος έκδοσης που διαπαινείται για αγορά γης και υπάγεται στους συγκεκριμένους νόμους που διέπουν την κερδοσκοπία στη γη στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού.

Δεύτερο, η αύξανόμενη εκβιομηχάνιση της γεωργίας οδηγεί στην ολο και πιο μεγάλη απόσπαση ολόκληρων τομέων παραγωγής από την καθαυτό γεωργία και τη μετατροπή τους σε «καθαρά» βιομηχανικούς τομείς, π.χ. συγκεκριμένα τομείς της βιομηχανικής τροφίμων⁽¹⁰⁾. Η βιομηχανική οργάνωση της πτηνοτροφίας μπορεί ακόμη να θεωρηθεί π.χ. μία μεταβατική φάση σ' αυτή τη διαδικασία, αλλά οι επιχειρήσεις γελακτοκομικών προϊόντων κι επεξεργασίας κρέατων, τέχνησιμους κρέατων κι επωασηπτευτικών προϊόντων, οι έγκαταστάσεις κατάψυξης και παραγωγής αφυδατωμένων προϊόντων κλπ., έντεστοχυον απόλυτα στο μέγιστο εργοστάσια που παράγουν κάλτσες ή επιπλά.

Τό ζεχώρημα ολόκληρων τομέων παραγωγής από τη γεωργία — που τό έκράζει ανάμεσα στ' άλλα τό γεγονός ότι στη Γαλλία μονάχα τό ένα τρίτο του παραγόμενου χοιρινού κρέατος καταναλώνεται φρέσκο ενώ τά δύο τρίτα περνούν από βιομηχανική επεξεργασία⁽¹¹⁾ — έγγει επίσης γιατί τό ποσοστό του απασχολούμενου στη γεωργία οικονομικά ενεργού πληθυσμού έπεσε πιο πολύ από τό ποσοστό που αντιπροσωπεύει η διατροφή στη μέση κατανάλωση. Τό δεύτερο αυτό ποσοστό εξακολουθεί να κυκλίνεται και στις πιο εκβιομηχανισμένες χώρες ανάμεσα στο 20 και στο 30 στα εκατό, όμως τό ποσοστό του απασχολούμενου στη γεωργία οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι στις χώρες αυτές σχεδόν πάντοτε μικρότερο από τό 10% και σε μερικές περιπτώσεις, όπως τις ΗΠΑ και τη

Βρετανία, μόλις 5% ή και λιγότερο. "Αν στους άπασχολημένους στη γεωργία προσθέσουμε τους εργαζόμενους στη βιομηχανία τροφίμων, που σ' όλες τις αναπτυγμένες χώρες είναι ένας από τους πιο προχωρημένους κλάδους, τότε το δεύτερο τούτο ποσοστό διπλασιάζεται.

Η γρήγορη αύξηση της παραγωγικότητας της έργασίας στη γεωργία έδήγησε, δίπλα στην πιο άργη αύξηση της κατανάλωσης τροφίμων και στην άρνητική έλαστικότητα ελσποδήματος για όρισμένα βασικά τρόφιμα, σέ μια γρήγορη σχετική πτώση στις τιμές των γεωργικών προϊόντων. "Αντράπηκε έτσι ή κλασική δομή αξιών και τιμών γι' αυτά τα έμπορεύματα στις ίμπεριαλιστικές χώρες. Συνέχηση του αισιούδς συναγωνισμού θά είχε σάν αποτέλεσμα νά εξαφανιστῇ γιά ένα μεγάλο μέρος του γεωργικηνοτροφικά αξιοποιημένου στη Δυτική Εύρώπη χώρου ή απόλυτη έγγεια πρόσδοος, καθώς επίσης μερικά ή διαφορική έγγεια πρόσδοος — πράγμα που έγινε κιόλας γιά ένα σημαντικό μέρος της γεωργικηνοτροφικά αξιοποιημένης γῆς στη Βόρεια "Αμερική⁽¹²⁾.

Οί έν μέρει και σήμερα σημαντικές διακυμάνσεις των τιμών στη διεθνή αγορά καθρεφτίζουν τις διακυμάνσεις στ' αποθέματα και τά έλλείμματα που διαμορφώνονται: ξαφνικά σ' όρισμένα τρόφιμα. Καθορίζουν δηλαδή μέχρι ποιά βαθμό οί τιμές παραγωγής σέ μεγάλες εκτάσεις λιγότερο αποδοτικής γῆς στη Βόρεια "Αμερική, στην Αυστραλία και την "Αργεντινή μπορούν ή όχι νά επηρεάσουν τις τιμές της αγοράς. "Επειδή ή παραγωγή θέν μπορεί νά προσαρμωστῇ άμεσα σ' αυτές τις διακυμάνσεις ⁽¹³⁾ ενώ οί άγρότες ζούν μόνιμα μέ τόν γόβο της υπερπαραγωγής κι οί ρυθμιστικές παρεμβάσεις του κράτους στίς ίμπεριαλιστικές χώρες επρώνουν μάλλον πρὸς τόν περιορισμό παρὰ τήν επέκταση της παραγωγής, γι' αυτό ή παραγωγή συμβαίνει νά επεκτείνεται μέ άργό ρυθμό και οί ιδιαίτῆτες εξαπλάζουν εκτάκτως μίαν έγγεια πρόσδοο από γῆ μέ άνώτερες αποδόσεις είτε κῆνες όφελονται σέ μεγαλύτερη γονιμότητα, είτε, σέ μεγαλύτερες επενδύσεις κεφαλαίου και σ' ένα συνδυασμό των δύο παραγόντων. "Ετσι αποβαίνει σέ χώρες σάν τις ΗΠΑ αποφασιστική ή πείση γιά μεγέλοκαπιταλιστική ιδιοκαλλιέργεια. Γιατί ή καπιταλιστική γεωργία δέν μπορεί νά νά εξαπλώσει υπερέκδοος δίπλα στή μέσο κέρδος — τό μέσο κέρδος των μονοπωλιακά όργανωμένων⁽¹⁴⁾ τομέων της οίκονομίας —, και μάλιστα τό μέσο αυτό κέρδος μπορεί νά εξασφαλιστῇ μόνο μέ μαζική επένδυση σταθερού κεφαλαίου. Μέ τή σειρά της, ή τάση γιά τήν εξαφάνιση της καπιταλιστικής έγγειας προσόδοο εξαγείνεται μέ τό γεγονός ότι σέ πολλές μεγάλες καπιταλιστικά όργανωμένες γεωργικές επχειρήσεις ή άργαυική σύνθεση του κεφαλαίου έφτασε σέ μέσο όρο της βιομηχανίας ή τόν πλησίασε. "Ας σημειωθῇ πώς ή τάση αυτή γιά τήν εξαφάνιση της καπιταλιστικής έγγειας προσόδοο δέ

αυμπνέπει αναγκαστικά με μία πτώση στις τιμές της γής, εξόν προκειμένου να εξακολουθεί να είναι απαραίτητος παράγοντας στη διαδικασία της γεωργικής παραγωγής κι όπου είναι ατομική ή ιδιοκτησία πρέπει να υπάρχει και μία, δεν εξασανίζεται δηλαδή ολοκληρωτικά ή κυρία πρόσδοος. Αφετέρου οι τιμές της καλλιεργούμενης γής αυξάνουν καθώς η γή αυτή χρησιμοποιείται για κατοικίες ή έργα οδοποιίας κι έτσι μπαίνει στο κώλυμα της κερδοσκοπίας στα ακίνητα, φαινόμενου που είναι και συνέπεια και κινητήριο δύνει το μονιμοποιημένου πληθωρισμού.

Όμοιος ή πτώση στις σχετικές τιμές της γεωργίας δεν οδηγεί αυτόματα στην εξαφάνιση των μικρών κληρούχων. Και στον υστερο καπιταλισμό μπορεί να σημειωθεί με τάση για επεστρόφι στη γή, ιδιαίτερα σε περιόδους μεγάλης ανεργίας ή έλλειψης σε τρόφιμα. Όταν όμως η σχετική μείωση στο εισόδημα του αγρότη συμβαδίζει με μία αυξανόμενη ζήτηση για εργατικά χέρια στη πόλη καθώς και με μία αισθητή διαφορά όχι μόνο στις τιμές των γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων αλλά και στο εισόδημα του αγρότη σε σχέση με κείνο του εργατή βιομηχανίας⁽¹³⁾, τότε η φυγή από τη γή επιταχύνεται. Αυτό συνέβη τόσο στη Δυτική Ευρώπη, όσο και στη Βόρεια Αμερική πτήν περίοδο του μεγάλου επεκτατικού κύματος από τό 1945/48 μέχρι τό 1965.

Όμως, σε συνθήκες αυξανόμενης κοινωνικοποίησης της εργασίας και εφόσον συνεχίζεται ή γενικευμένη εμπορευματοκή παραγωγή, πρόσδοος στην καπιταλισμό της εργασίας μπορεί να πραγματοποιηθεί μονάχα εφόσον διπλα σε τις τάσεις εξατομίκευσης εξακολουθούν να κυριαρχούν συγκεντρωτικές τάσεις. Η διαδικασία αυτή συγκέντρωσης έχει στον καπιταλισμό μία διπλή όψη, τεχνική και οικονομική. Τεχνική ό όλο πτό μεγάλος καπιταλισμός της εργασίας προϋπάρχει μείν όλο πτό μεγαλύτε, αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασιακής διαδικασίας κι επομένως με διαβρυνση στις μεσολαβητικές λειτουργίες — για τότο επεκτείνονται σε τράστια κλίμακα οι τομείς του εμπορίου, των μεταφορών και γενικά της πληροφορίας (πληρεσιών⁽¹⁴⁾). Οικονομικά ή διαδικασίες συγκέντρωσης ενδολώνεται αναγκαστικά με μία όλο πτό μεγάλη συγκέντρωση του κεφάλαιου — άναμεσα στ' άλλα μία συγκέντρωση με τη μορφή της καθιέρωσης ενσωπώσης των μεγάλων επιχειρήσεων, των πολυεθνικών εταιριών και των πολυκαθιδιών συγκροτημάτων (Κονγκλομεράτα).

Ο διαχωρισμός των παραγωγικών δραστηριοτήτων, που πριν ήταν ενωμένες, καθιστά άπρακτη τη διαβρυνση των μεσολαβητικών λειτουργιών. Με τό ν' αποχωριστή ή βιοτεχνία από τη γεωργία, πρόσδοος ανάγκη να εξασφαλίσει τό εμπόριο στους αγρότες την προμήθεια εργα-

λείων και καταναλωτικών αγαθών του καίτοι πριν παρήγαν μόνοι τους. Παράλληλα χρειάστηκε να εξασφαλίσει το εμπόριο στους βιοτέχνες τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους τρόφιμα που παρήγαν μόνοι τους. 'Η διεύθυνση των μεσολαβητικών λειτουργιών ήδη γεινέται στην τάση προς την υδνεξαρτητοποίησή τους. 'Ο διαχωρισμός γεωργίας και βιοτεχνίας είχε σαν αποτέλεσμα να παρεμβληθῇ ανάμεσά τους το ανεξάρτητο εμπόριο. "Όσο γενικεύεται ἡ ἐμπορευματική παραγωγή κι ἐπεκτείνεται ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας, τόσο καὶ πρέπει νὰ γίνουν καὶ πὸ συστηματικές καὶ ὀρθολογικές οἱ δραστηριότητες τῶν μεσάζοντων, προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστῇ ἐπὶ τὴ συνέχειᾳ στὴν παραγωγή καὶ στὴ διάθεσή της. 'Η ἐνδογενὴς στὸν καπιταλιστικὸ τρόπο παραγωγῆς τάση νὰ συντομευτῇ ὁ χρόνος περιστροφῆς τοῦ κεφαλαίου μπορεῖ νὰ γίνῃ πραγματικότητα μόνο ἐφόσον τὸ ἐμπορικὸ καὶ χρηματικὸ κεφάλαιο ἀναλαμβάνει τὴν ἀναγκαῖες μεσολαβητικὲς λειτουργίες.

Στὸν καπιταλισμὸ τοῦ ἐλεύθερου συνταγνισμού, καθὼς καὶ στὴν κλασικὴ περίοδο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ὁ ρόλος τοῦ κεφαλαίου στὴς μεσολαβητικὲς δραστηριότητες περιορίζεται κυρίως στὴν κοινωνικὴ διαδικασία τῆς κυκλοφορίας: Τὸ ἐμπορικὸ, μεταφορικὸ καὶ τραπεζικὸ κεφάλαιο ἐξασφάλιζε καὶ ἐπιτάχυνε τὴς ἀνταλλαγῆς ἀνάμεσα στὰ Τμήματα I καὶ II (παράθεση πρώτων ὑλῶν καὶ μηχανῶν στὴ βιομηχανικὴ παραγωγὴς καταναλωτικῶν αγαθῶν καὶ τῆς γεωργίας), ἀνάμεσα σὲ διάφορους βιομηχανικῶς κλάδους καὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ Τμήματος I (ἀμμοβόλας ἐφοδιασμὸς τῶν ἐπιχειρήσεων παραγωγῆς μέσων παραγωγῆς σὲ πρώτες ὕλες καὶ μηχανές), καθὼς ἐπίσης ἀνέμεσε στὸ Τμήμα II καὶ στὴ μέζα τῶν καταναλωτῶν (πώλησις τροφίμων, βιομηχανικῶν εἰδῶν καταναλωτῇ καὶ εἰδῶν πολυτελείας σὲ μισθωτοὺς καὶ καπιταλιστὲς) (17). "Όσο πὺς προχωρημένος εἶναι ὁ διεθνὴς καταμερισμός τῆς ἐργασίας καὶ ἡ παγκόσμια ὀντικειμενικὴ κοινωνικοποίηση τῆς ἐργασίας, τόσο πὺς μεγάλῃ ἀποβαίνει ἡ σημασία τοῦ μεταφορικοῦ συστήματος καὶ τῶν μεσολαβητικῶν λειτουργιῶν σὲ πεδίῳ τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου καὶ τοῦ διεθνoῦς πιστωτικοῦ συστήματος. Στὸν τομέα τῆς ἀτομικῆς κατανάλωσης ὁ ρόλος τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος στὴς δυὸ τοῦτες πρώτες φάσεις τοῦ καπιταλισμοῦ περιορίστηκε σὲ περιπτώσεις ἐξαθλίωσης (δάνεια μ' ἐνέχυρο, τραπεζικὰ) καὶ μόνον ἀπὸ τὴν τρίτη δεκαετίᾳ τοῦ αἰῶνος μας πῆρε στὴς ΗΠΑ τὴ μορφή τῶν πληρωμῶν μὲ δόσεις γιὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ διαρκείας — στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἰαπωνίᾳ ἡ δραστηριοποίηση τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος σὲ πεδίῳ τῆς ἰδιωτικῆς κατανάλωσις εἶναι φαινόμενο τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ (18).

Στὸν ὕστερο καπιταλισμὸ ἡ κεφαλαιοποίηση καὶ ἱπομένους καὶ ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας ἀποχτοῦν μὴ πρόσθετη διάστασις καὶ σὲ

πεδίο τουτο της μεσολάβησης και παραγωγής υπηρεσιών. Κι εδώ επίσης προχωρεί η εκμηχάνιση, πιο καθυστερημένα παρά στη γεωργία, αλλά εννοημένη από την ηλεκτρονική και την κυβερνητική. Ηλεκτρονικές αριθμομηχανές και μηχανές λογιστικής παραμερίζουν τους υπάλληλους γραφείων, γραφιάδες και λογιστές στις τράπεζες και στα ασφαλιστικά γραφεία. Καταστήματα αυτοεξυπηρέτησης κι αυτόματα μηχανές παίρνουν τη θέση των πωλητών και πωλητριών. Οι προκαταλεγμένοι στην πολικλινική ειδικοί γιατροί και το έκτακτο προσωπικό των μεγάλων επιχειρήσεων παίρνουν τη θέση του οδοντογυναικόβ γιατρού. Ο ανεξάρτητος δικηγόρος εκτοπίζεται από τα μέλη των μεγάλων δικηγορικών γραφείων και τους νομικούς συμβούλους των τραπεζών, επιχειρήσεων και δημόσιων υπηρεσιών. Γενικά, η *ιδιωτική σχέση* ανάμεσα στον πωλητή προχωρημένα εξειδικευμένης εργατικής δύναμης και τον κάτοχο ιδιωτικών εισοδημάτων⁽¹⁹⁾, που κυριάρχησε στο 19ο αιώνα στην παραγωγή υπηρεσιών και που ο Μάρξ θεωρούσε επισταμένο, μετατρέπεται ολοκλιό πολύ σε μια καπιταλιστική, αλλά ταυτόχρονα επίσης αντικειμενικά κοινωνικοποιημένη, *επιχείρηση προσφοράς υπηρεσιών*. Στη θέση του ιδιώτη ράφτη μπαίνει η βιομηχανία μαζικής παραγωγής έτοιμων ένδυμάτων, των τσαγκάρη αντικαθιστά το τμήμα έπισκευών στα μεγάλα εμπορικά καταστήματα υποδημάτων και στη βιομηχανία υποδημάτων, τη μαγειρεία ή μαζική παραγωγή έτοιμων φαγητών στα ρεστοράν αυτοεξυπηρέτησης ή κανόνες ειδικευμένου κλάδου της βιομηχανίας παραγωγής τροφίμων, την υπηρεσία και την καθαριότητα η εκμηχάνιση των εργασιών τους με τους απορροφητήρες, τις κλιματικές μηχανές κλπ.

Η αντικειμενική κοινωνικοποίηση των προφερόμενων υπηρεσιών συντελείται ιδιαίτερα όπου το υψηλό πάγιο κόστος μιας με το μεγάλο κόστος των έργων κατασκευής επιβάλλουν ένα κατώτατο όριο όφελους οικονομικής αναδιοργάνωσης στην υποδομή. Μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα οι κοινές μεταφορές, η θέρμανση κι ο φωτισμός των σπιτιών, η ύδρευση και γενικά η βιονομοποίηση των αναγκών σ' ενέργεια ήταν ακόμα καθαρά ιδιωτικές υποθέσεις. Στις τεχνικά καθυστερημένες αποικιακές περιοχές, μάλιστα, οι υπηρεσίες αυτές αποτελούσαν υποχρεώσεις των ιδιοκτητών προς τους ιδιώτες φροντιστές τους, που ζούσαν να διαβάσουν ξυλοκόπους και νεροκουβαλητές ακριβώς όπως κι οι Γερμανοί δουλοκτήτες. Η εισβολή του κεφάλαιου σ' αυτό το πεδίο πανεπαγόταν, ιδιαίτερα στην ηλεκτροκίνηση, τεράστιες δαπάνες για πάγιο κεφάλαιο με αποτέλεσμα να μειώνεται η αποδοτικότητα των καθαρά ιδιωτικών ρυθμίσεων. Όλο και πιο πολύ χρειάστηκε να φτιαχτούν συνηρόδρομοι, ενεργειακές εγκαταστάσεις, δίκτυα αερίωφωτος και ύδρευσης. Αυτή είναι

σήμερα ή κατάσταση στις πύς πολλές υπερρεαλιστικές χώρες. Στή θέση του ζωντανού κι άτομικού οδικού δικτύου μπήκε, με τίς μηχανές, ένας κοινωνικοποιημένος κί νεκρός δούλος.

Δέν πρέπει νά υπερεκτιμήσουμε τήν σημασία τούτης τής εξέλιξης. Γιατί αύτή, μέ μία έμπορευματοπαραγωγή κοινωνία πού στηρίζεται στό άτομικό κίνητρο, άναπαράγει διαρκώς, σάν παράλληλο κί δευτερεύον ρεύμα, τήν άρνησή της. Στή θέση του κατακοματισμένου σέ χιλιάδες μικροεπιχειρήσεις έμπορίου κάρβουνου κί ξυλείας έχουμε λιγοστές πολυεθνικές εταιρίες πετρελαίου κί φυσικού άερίου. Όμως κείνες, γιά νά έξυπηρετήσουν τίς έκατοντάδες χιλιάδες τών πελατών τους, χρειάζονται μέ τή σειρά τους χιλιάδες πρατήρια βενζίνης κί γκαράζ. Οι συγκεντρωποιημένες μέ τή κορμή κοινωνικοποιημένων επιχειρήσεων έγκαταστάσεις ήλεκτριστητού, ύδρευσης κί φωταερίου έξυπηρετούν άμεσα πολλές έκατομύρια καταναλωτές. Άλλά γιά τίς άναριθμητές συσκευές πού διοχετεύουν τήν ενέργεια αύτή πρós τόν τελικό καταναλωτή, χρειάζονται, προκειμένου νά εκπληρωθούν αύτές οι λειτουργίες τους, συντηρητές, ήλεκτρολόγοι, τεχνίτες κί μηχανολόγοι. Όσο φτηνότερο είναι τό έμπορεύμα, όσο λιγότερος δηλαδή ό χρόνος παραγωγής του, τόσο κί μεγαλώνει σέ σύγκριση μέ τό κόστος παραγωγής, τό κόστος έπιθεώρησης κί άπισκευής του, κί τόσο πύς πολύ άκριβάζει σχετικά ή ελθικομένη έργατική δόνηση πού έχει νά εκπληρώσει αύτές τίς λειτουργίες⁽²⁰⁾.

Όπως πρόκειται φυσικά μονάχα γιά άρνηση, πού ύπηρετεί μία δευτερεύουσα κί παράγωγη ανάγκη. Μόλις παρουσιαστή ένα σημαντικό κενό στή γιγάντια διαδικασία τής συγκέντρωσης κί μόλις ότσι διαμορφωθεί μία δυνατότητα γιά έπικερδή άξιοποίηση, προσελκύεται άμέσως κερβάνιο πού άποβλέπει στό μέσο τουλάχιστο ποσοστό του κέρδους κί προσθετικά άποδιώγει τίς μικρές επιχειρήσεις. Μεγάλες επιχειρήσεις άπισκευών τείνουν νά έκτοπίζουν τόν άτομικό συντηρητή, άκριβώς όπως οι μεγάλες έμποροι έξουδετερώνουν τό μικρό έμπορο κί οι μεγάλες τράπεζες τών ιδιωτών σφαγή. Έτσι όργανώνονται μέ τή σειρά τους συγκεντρωτικά οι ένδοίμεσοι κίκοι: κί μεπολαβητές στή διαδικασία τής άντικειμενικής συγκέντρωσης.

Κάθε άλλο πρós αμεταβίβη μηχανική κοινωνία είναι ό ύστερος καπιταλισμός. Άπεναντίες είναι ή πρώτη κοινωνία στήν ιστορία τής άνθρωπότητας όπου γενικεύεται κί παγκοσμιοποιείται ή έκβιομηχάνιση. Η μηχανοποίηση, ή τυποποίηση, ή υπερεξειδίκευση κί τό κοινό τίσιμα τής έργασιακής διαδικασίας, πού στό παρελθόν παρατηρούνταν μόνο σέ σχέση μέ τήν παραγωγή έμπορευμάτων άπό τήν καθινύ βιομηχανία, εμβάλλουν τώρα σ' όλα τά πεδία τής κοινωνικής ζωής⁽²¹⁾. Τόν ύστερο

καπιταλισμό διακρίνει τό γεγονός ότι ή γαεωφία αξιοποιηχηνόζεται βαθμιαία άκρβώς όπως κι ή βιομηχανία⁽²²⁾, ή κυκλοφορία έξίσου μέ τήν παραγωγή, ή κατανάλωση τό ίδιο όπως κι οί κατασκευές, ή διάθεση της σφάλης στην ίδια βάση όπως κι ή όργάνωση της έργασίας. Κορώφωμα της εξέλιξης αυτής είναι ή έκβιομηχάνιση του τομέα άναπαραγωγής. Οί ηλεκτρονικοί υπολογιστές καθορίζουν τό κβαντικό πακέτο ματοχόν για τόν ιδιώτη κεφαλαιοχό, καθώς και τήν αλδανική τοποθεσία για τό νέο έργαστάσιο της μεγάλης έπιχείρησης. Μέ τήν τηλεόραση μηχανοποιείται τό σχολείο, δηλαδή ή άναπαραγωγή του έμπορεύματος εδκευμένη έργατική δύναμη⁽²³⁾. Οι ταινίες και τό ρεπορτάζ της τηλεόρασης παίρνουν τή θέση του βιβλίου, ή έπισκόπηση της ήμέρας τή θέση της έφημερίδας. Αρχίσουμε νά υπολογίζουμε τήν άπυδοτικότητα των πανεπιστημίων, νά κρίνουμε μουσείων μέ τήν ίδια άκρίβεια όπως άλλοτε των πλανητοειών ή της παραγωγής από βίδες⁽²⁴⁾.

Τελικά όλες αυτές οι τάσεις όφραζούν τή βασική τάση του όστερου καπιταλισμού. Πού είναι πρός τήν άπερκεφαλαιοποίηση, πρός τή διαμόρφωση άνεπένδυτων πλεονάζόντων κεφαλαίων, όπως τήν προκαλεί ή καθόδορον πτωτική τάση στο πασσατό του κέρδους κι όπως τήν επιταχύνει τό πέραςμα στο μονοπωλιακό καπιταλισμό. "Όσο τό κεφάλαιο σπένει σχετικά, αξιοποιόταν συνήθως για τήν ήμηση εξασφάλιση υπερχείας, δηλαδή τήν καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή. Καθώς όμως τό κεφάλαιο βαθμιαία συσσωρεύεται σε όλο πιο μεγάλους όγκους και καθώς ένα σημαντικό μέρος του κοινωνικού κεφάλαιου γενικά πέν μπορεί πιά νά φτάσει μέχρι τήν ήμηση αξιοποίησης, είσχωρεί όλο και πιο πολύ σε τομείς όχι παραγωγικούς, που δέν παράγουν υπεραξία, και και προχωρεί στην έκτόπιση της ιδιωτικής έργασίας και της μικρής έπιχείρησης μέ τόν ίδιο άμετακτα τρόπο όπως έκανε πριν 200 ή και 100 χρόνια μέ τή βιομηχανική παραγωγή.

Η μαζική τούτη εισχώρηση του κεφάλαιου στους τομείς κυκλοφορείας, προσφοράς υπηρεσιών και άναπαραγωγής μπορεί νά όδηγήσει μέ τή σειρά της σε μιάν αύξηση του όγκου της υπεραξίας:

1, μέ τό νά πάρει από τό καθυυτή βιομηχανικό κεφάλαιο όρισμένες μερικά παραγωγικές λειτουργίες, όπως συμβαίνει π.χ. στο πεδίο των μεταφορών⁽²⁵⁾,

2, μέ τό νά επιταχύνει τό χρόνο περιστροφής του κυκλοφορούντος παραγωγικού κεφαλαίου, όπως γίνεται στους τομείς έμπορίου και πίστης,

3, μέ τό νά μειώσει έμμεσα τό κόστος παραγωγής, όπως γίνεται μέ τήν ύποδομή⁽²⁶⁾, και

4, μέ τό νά διευρύνει τό πεδίο της έμπορευματικής παραγωγής, ύποκαθιστώντας τήν πώληση καπιταλιστικά παραχθέντων έμπορευμάτων πού

περιέχουν: υπεραξία στην άντεκλλαγή άτομικών υπερεσών και ίδιωτικών εισοδημάτων.

Η υπέρβρεα, ή θλιωτική μαγείρεσσα κι ή ιδιωτικός ράφτης δέν παράγουν υπεραξία. Η παραγωγή όμως άπορροφητήρων, έργαστασάσεων κεντρικής θέρμανσης, ένεργειας γιά ιδιωτική κατανάλωση κι έτοιμου κατανάλωτων τροφών άντιπροσωπεύει μιάν άμεσα καπιταλιστική παραγωγή έμπορευμάτων και υπεραξίας, άκριβώς όπως ή κάθε άλλη κατηγορία καπιταλιστικής βιομηχανικής παραγωγής. Γι' αυτό και δέν άντιτάσσεται τό μονοπωλιακό κεφάλαιο μέ κανέναν τρόπο στην εισχώρηση του κεφάλαιου στό πεδίο της προσφοράς υπηρεσιών, έστω κι άν αυτό μειώνει τό μέσο βιομηχανικό κέρδος — άρα ή βιομηχανική παραγμένης όγκος υπεραξίας πρέπει πια νά μοιραστή σ' ένα πολύ πιό μεγάλο σύνολο κοινωνικού κεφάλαιου. Τήν κάθε θέθεση γι άντίσταση περιορίζει άλλωστε τό γεγονός πώς ή συσσώρευση ενός όλο πιό μεγάλου όγκου άναξιοποίητου κεφάλαιου Ισοδυναμεί γιά τίς μεγάλες έπιχειρήσεις μέ τόν κίνδυνο τό κεφάλαιο αυτό νά μήν άρκεστή μόνιμα μέ τό μέσο έπιτόκιο και νά επιχειρήσει νά εισβάλει βίβια στις σφαίρες δράσης του μονοπωλιακού κεφάλαιου, όποτε και θά ένεαθή ή συναγωνισμός και θά χτυπηθούν τά μονοπωλιακά υπερέδρα.

Εξάλλου τό μονοπωλιακό κεφάλαιο δέν άντιμετωπίζει μέ πνεύμα έχθρότητας τήν όλη τούτη, τάση γιά τήν ήλωκληρωτική καπιταλιστικοποίηση και βιομηχανιοποίηση όλων τών τομέων κοινωνικής δραστηριότητας, έπειδή συμπετέχει και τό ίδιο σ' αυτή τή διαδικασία — τουλάχιστον έφάσαν τά νέαν κεφάλαια έχουν έπιτυχώς έκπληρώσει τόν ιστορικό τους ρόλο ν' άνοήξουν νέα πεδία επένδυσης και νά προχωρήσουν στην άναγκαίους πειραματισμούς, κι έφάσαν έχει διασφαλιστή ή αποδοτικότητα σ' αυτός τούς τομείς. Η συγκέντρωση και συγκεντρωτική του κεφάλαιου οδηγεί στό νά δημιουργηθούν μεγάλες επιχειρήσεις διατροφής και άναμης πού μπορούν νά συγκριθούν μέ τά τράστ του χάλιβα και της ηλεκτρικής ένεργειας (Γουινιλήβερ, Νεστέ, Τζένεραλ Φούντ). Οι μεγάλες επιχειρήσεις υποδουλώνουν τίς μονάδες άναμης Ισά έργαστάσιζ μίτρας τίς ταβέρνες, τά μονοπωλια πετρελαίου τά πρατήρια βενζίνης) ή αναλαβαίνουν μεγάλες πρωτοβουλίες στο χανδρικό έμπόριο ή τίς μεταφορές (αεροπορικές εταιρίες, ναυτιλιακές επιχειρήσεις, τουριστικές μονάδες). Τά πολυκλαδικά συγκροτήματα συνδυάζουν δραστηριότητες στην παραγωγή χάλιβα, τίς αεροπορικές συγκοινωνίες, τή μαργαρίνη, τίς ηλεκτρικές μηχανές, ασφαλιστικές εταιρίες, δραστηριότητες έργειας κερδοσκοπίας και τό χανδρεμπόριο — αποβλήτων νά εξασφαλίσουν τό μέσο ποσοστό κέρδους γιά όσο τό δυνατόν πιό πολύ κεφάλαιο, νά περιορίσουν τούς συνδεδεμένους μέ συγκεκριμένες επενδύσεις κινδύνους κι έπίσης νά

έξασφαλισμένοι, με την έλλειψη όρθολογικά έργωνομήνευ. Αιολίωσή τους και με πρόσθετη κερδοσκοπία, υπερέβη για τό συνολικό τους κεφάλαιο⁽²⁷⁾.

Η μιá πρωυπόθεση για τή διεκέννηση του τομέα προσηγορίας ύπηρεσιών είναι να υπάρχουν μεγάλες μάζες κεφαλαίου που θέν μπορούν πιά ν' αξιοποιηθούν στην καθαυτό βιομηχανία. Η άλλη πρωυπόθεση, για τις νέες τούτες μορφές και τομείς συσώρευσης του κεφαλαίου είναι ή εξακολουθητική διαφοροποίηση της κατανάλωσης, κι ιδιαίτερα της κατανάλωσης των μισθωτών και της εργατικής τάξης. Τό σπέρμα τούτης της τάσης έξεν κιόλας ειδικήριτο στην καπιταλισμό του ελεύθερου πυρηνισμού. (1) Μάρξ μξς μετάδωσε τήν παρακάτω περιγραφή στή Γουπένια: «Στή βασιμμένη στή κεφάλαιο παραγωγή ή κατανάλωση εξασφαλίζεται: σ' όλα τά σημεία μέ τήν ανταλλαγή κι ή εργασία δέν έχει ποτέ μίαν άμεση αξία χρήσης για τους εργαζόμενους. Βάσις της είναι ή εργασία πών ανταλλακτική αξία και σά δημιουργός ανταλλακτικής αξίας... Ο μισθωτός, είναι, σέ ένπθεση μέ τό δούλο, ένα αυτόνομο κέντρο κυκλοφορίας, πρυχωρεί ή ίδιος στήν ανταλλαγή, ήρζει τήν ανταλλακτική αξία και τή διατηρεί διαμέσου της ανταλλαγής. Πρώτο: Η ανταλλαγή άνάμεσα στή μέρος κέντρου του κεφαλαίου που προορίζεται για τή μισθοδωσία και τή ζωντανή ικανότητα για εργασία καθορίζει τήν ανταλλακτική αξία του μέρους τούτου του κεφαλαίου πριν τό κεφάλαιο ξεκινάει από τήν παραγωγική διαδικασία στήν κυκλοφορία, ή και μπορεί τούτου ν' αντιμετωπιστή σάν τμήμα της κυκλοφοριακής διαδικασίας. Δεύτερο, μέ τήν εξέλιξη των πεδίων του εργατών ή κάθε καπιταλιστής βλέπει τό σύνολο των άλλων εργατών όχι σάν εργάτες αλλά σάν καταναλωτές, σάν κάποιους ανταλλακτικών αξιών (μισθών), χρήματος, που τής ανταλλάζουν μέ τό δικό του έμπόρευμα. Αποτελούν ισάριθμα κέντρα κυκλοφορίας, απ' ήτων ξεκινάει ή ανταλλακτική δραστηριότητα και διαφυλάσσεται ή ανταλλακτική αξία του κεφαλαίου. Αποτελούν ένα ποσοστιαία μεγάλο μέρος των καταναλωτών — ήν κι ήχο τόσο μεγάλο ήπως φαντάζεται όποιος λαβάνει υπόψη του τόν καθαυτό βιομηχανική εργάτη. Όσο πιο μεγάλο είναι τό σύνολο τους — τό σύνολο του βιομηχανικού πληθυσμού —, καθώς και τό σύνολο του χρήματος που έχουν στή διάθεσή τους, τόσο πιο μεγάλο τό πεδίο των ανταλλαγών για τό κεφάλαιο»⁽²⁸⁾.

Καθώς βλέπουμε, ή Μάρξ, πρυχωρεί κατ' κάποιον τρόπο πρυκαταβολικά στήν άνάλυση της κατανάλωτικής κοινωνίας. Από τήν ιστορική άποψη ή διεύρυνση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής οδήγησε σέ μιá τεράστια διεύρυνση του χρηματικού μισθού και ή μιá εξέλιξη έντυπωσική διεύρυνση της υέσωτερικής αγοράς για τό βιομηχανική είδη καταναλωτή — τήν εξέλιξη τούτη προκάλεσε ή ίδια ή συσώρευση του κεφαλαίου.

Πώς να έρμηνεύσουμε τή διεύρυνση τούτης τού πεδίου τής έμπορευματοπής κυκλοφορίας — πού περιλαμβάνει και τούς μεσολατούς — από τήν άποψη τής ανάπτυξης πού παίρνουν οί άνάγκες (τό βλεπτικό επίπεδο) τού πρωτεκταρίτου και από τήν άποψη τού προβλήματος αξιοποίησης καθώς και πραγματοποίησης τής υπεραξίας:

Η διαθιμαία κούανόμηση διαφοροποίησης στην άποτελεσματική ζήτηση τού πρωτεκταρίτου στις έκβιωματηκαντιμένες χώρες, πού άρχισε στά μέσα τού 19ου αιώνα, δηλαδή άφύτου ξεκίνησε ο περιορισμός στη δύναμη τού βιομηχανικού στρατού έφεδρείας στη Δύση, έχει τς παρκάτω κύριες χίτες:

1. Τή μικρόχρονη τάση για μία μείωση στύ ποσυστό πού τά καθαρά τρώσιμα αντιπροσωπεύουν στην πραγματική μισθό τής εργατικής τάξης. Τούτο άντιστοιχεί στην τάση πού επισήμανε ή Μάρξ να ακολουθείται ο φυσιολογικός προσδιορισμός τής αξίας τής εργατικής δύναμης από έναν προσδιορισμό στηρηγμένο σε ιστορικοκοινωνικά στοιχεία. Όταν ή τάση κύτλ, όπως συνέβηκε ιδιαίτερα μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, επιταχύνεται, τότε δίπλα στην πρωθυετική διαφοροποίηση τής εργατικής κατανάλωσης υπάρχει και μία μόνιμη κρίση τής γεωργίας. Η ζήτηση για άγροτικά αγαθά φαίνεται: να έχει καλυφτή, και σημειώνονται τάσεις για μίαν άννιτική ελαστικότητα στη ζήτηση. Η γρήγορη μείωση τής άπασχόλησης στη γεωργία και ή χρεωκοπία τής μικρής γεωργικής επιχείρησης συμβαδίζουν με τήν αύξηση στύν κατανάλωση άλλων άγαθών, έξιν από τά τρώσιμα, από τούς έργατες (19).

2. Τήν αύξανόμενη άποσύνθεση τής εργατικής οικογένειας σάν ενότητα παραγωγής και τήν τάση της ν' άποσυντεθεί σ' ένότητα κατανάλωσης. Η διεύρυνση τής αγοράς για έτοιμες τροφές και κυνέριες, για έτοιμα ένδύματα και άπορροητήρες, μαζί με τήν αύξανόμενη ζήτηση για κάθε λογής ηλεκτρικές συσκευές, σημαίνει ότι λιγοστεύουν μέ γρήγορο ρυθμό οί άμεσες άξίες χρήσης πού πριν έξασφαλίζονταν μέσα στος κόλπους τής οικογένειας από τή γυναίκα, τή μητέρα ή τήν κόρη τού έργατη. Τά γείμματα δηλαδή, ο ρουχισμός, ή θερμικότητα, ή καθαρισμός, ή πλύση κ.λπ. Έφόσον ή άναπαγωγή τού έμπορεύματος εργατικής δύναμης διασφαλίζεται έλε και πώ πολύ, μ' έμπορεύματα πού παράγονται καπιταλιστικά ναί με ύπηρεσίες πού όργανώνονται: και πού προσφέρονται καπιταλιστικά, έξαρχνίζεται και ή ύλική επίσης βάση τής χειριστής οικογένειας στο πεδίο τής κατανάλωσης (20).

Η έξέλιξη αύτή άνταπαρνέται με τή σειρά της σέ μία εύνομική άνάγκη, δηλαδή στην επαγγελματική άπασχόληση τής γυναίκας από τό ένα μέρος (πού είναι μία μακρόχρονη κυρίαρχη τάση στην ύστερη καπιταλισμό, έστω κι αν σημειώνονται μεσηπρόθεσμες διακυμάνσεις πού

άνταποκρίνονται σέ συγκεκριμένες μεταβολές; και από τό άλλο μέρος στην παράταξη του άπαιτούμενου γιά τήν άνταπόκριση του προλεταριάτου χρόνου, τής διαδικασίας δηλαδή γιά τήν κοινωνική άναπαραγωγή τής ειδικεύσης στην έργασία.

3. Οι πολιτιστικές κατακτήσεις του προλεταριάτου, πού τίς εξα-σφάλισαν οι άνδρες του σύγχρονου έργατικού κινήματος — βιβλία, έφημερίδες, πολιτιστική αὐτομόρφωση, σπόρ, οργάνωση κλπ. — χάνουν τό διανομοειμένον στην περίοδο του κλασικού ιμπεριαλισμού και πτό Έρμανία, ιδιαίτερα, μέσα στά χρόνια 1890-1933 χαρακτηρηστικά τους του αὐτορρητισμού, τής αὐτοεξουσίωσης και τής άνεξαρτησίας από τή διαδικασία τής καπιταλιστικής έμπορευματοικής παραγωγής και κυκλοφορίας, κι άπορροφιοῦνται όλο και πού πού άπ' αὐτή τή διαδικασία. Μό λιβάδι πού τό παράγειν έπιχειρηματίες εκδότες, μέ τό μαζικό τύπο και τήν τηλεόραση, στή θέση του σοσιαλιστικού τύπου, μέ τήν οργάνωση τών διακοπών κι εκδηρώων καθώς και τών πτόρ σ' έμπορικές βόσεις άντί μέ τίς θροστηριότητες οργανώσεων τής έργατικής κολλας και αθλητικών και πολιτιστικών σωματείων. 'Η εξαπορρόφηση τούτου τών κατακτήσεων του προλεταριάτου στό πολιτιστικό πεδίο από τήν καπιταλιστική έμπορευματοική παραγωγή και κυκλοφορία όδγχεί σέ μέ πλατιά άνόχωση του ιδιωτικού στοιχείου στην έργατική σχόλησι. 'Αντιπροσωπεύει μιάν άπό τούς ρήξη μέ τήν τάση γιά διεύρυνση τών στοιχείων έλληλεγγύης και συλλογικότητας πού σημειώθηκε στά χρόνια του ελκίθρου σιναγασμοῦ και του κλασικού ιμπεριαλισμού.

4. Τόν άμεσο οικονομικό καταναγκασμό γιά τήν άγορά όρισμένων έμπορευμάτων κι υπηρεσιών, πού δίχως αὐτές είναι: από τό πράγματι άδύνατο ή πώληση του έμπορεύματος έργατικό δόναμα κι ή άγορά τών μέσων γιά τήν άναπαραγωγή αὐτοῦ του έμπορεύματος (σ' αντιδικστολή μέ τόν άμεσο καταναγκασμό του κοινωνικού έπηρεασμού, όπως π.χ. μέ τή διαγράμμιση). Γιά τό μέσο μισθολόό άέν είναι πιά οικονομικά δυνατό νά πάει πέρα στην έργασία του, νά μέν άσφαλιστή ενάντια στην ασθένεια, και νά στηριχτή γιά τή θέρμανσή του στά κεντήζουλα άντί νά τίς μπροστές, τό μαζούτ, τό φυσικό αέριο ή τήν ηλεκτρική ενέργεια.

Πρέπει νά διακρίνουμε έδώ άνάμεσα σέ δυό δίψεις του κοινωνικού τούτου καταναγκασμού — άρενός τό γεγονός πώς ή έντατικότητά τής έργασίας μεγάλωσε πολύ, έτι πού ν' άπαιτείται: μέ άνόδης πτό καταναλωτικό επίπεδο προκειμένου νά μπορείς ν' άναπαραχτή ή έργατική δύναμη, κι άρενός τό γεγονός ότι τό καπιταλιστικό κέντρο διευρύνθη-καν σέ τέτοιο βαθμό πού ν' άπαιτούνται γιά τήν άναπαραγωγή τής έργατικής δύναμης καταναλωτικά έπιτά πού νά έξουσιωνοῦν χρόνο.

5. Τήν προκαλούμενη μέ τήν κοινωνική πίεση διαφύμιση, πίεση

οιμοκρίρωσης κλπ.) διαφοροποίησης της κατακλίωσης, την αύξημένη ποικιλία στα εμπορεύματα που καταναλώνονται κλπ. που κόμποσέ τους είναι οίσιςιστικά άχρηστα, γιά νά μέν κούμε βλαβερά (τσιγάρα, ψευτάεργα τέχνης νά τά στίτιω μας, κλπ. κλπ.). Γενικά ή μετατροπή πολλών ειδών πολυτελείας σέ μαζικά καταναλωτικά άγαθά άπολήγει συμφέως σέ μία πτώση στην ποιότητα του εμπορεύματος⁽³²⁾.

6. Την καθκυτή διεύρυνση των άναγκών (του βιοτικού επιπέδου) των μισθωτών, όπως προκαλείται από τό άνέβασμα σέ πολιτιστικό επίπεδό τους καί τελικά από τό ποσοτικό μέγέλιωμα της σφάλης τους (συντόμωση της βδομάδας έργασίας, έλεύθερο σαββατοκύριακο, πληρωμένες διακοπές, γρηγορότερη πινταξιοδότηση, πύ μακρόχρονη έκπαίδευση) καθώς κι από την ποιωτική εξέλιξη της (τήν πραγματική δηλαδή διεύρυνση των πολιτιστικών άναγκών τους, όπο δέν τίς έκχυλάτζει καί δέν τίς στερεί από τό άνθρώπινο περιεχόμενό τους ή διάδωση του έμπορικού πνεύματος στον καπιταλισμό).

Η ούσιςιστική αύτή διεύρυνση των άναγκών άνταποκρίνεται στην άπκράτη, έκπαιλιστική λειτουργία του κεφάλαιου. Στο βελιό που ή βλασιμένη στή δικαιολογημένη καταδίκη της έμπορικοποίησης καί της άπκθρωπιής στην κατακλίωση άρνητική μας στάση άπέναντι στην καταναλωτική κοινωνία μετατρέπεται σέ γενική άρνηση της κάθε διεύρυνσης πύς άνάγκες καί στήν κατακλίωση (που περνά δηλαδή από την κριτική της κοινωνίας στην κριτική του πολιτισμού), μέε πηγαίνει πίσω από τόν έκπαιλιστικό ποταλισμό στον ούτοπικό, από τόν ιστορικό υλισμό στον ιστορικό ιδεολισμό. Ο Μάρξ έκτιμούσε σωστά τόν έκπολιτιστικό ρόλο του κεφάλαιου⁽³³⁾, που τόν έβλεπε σάν άπαραίτητο προκειμένου νά άγμ.σουργηθή ή άγκχαίη γιά τόν έμπλουτισμό της προσωπικότητας υλική βέση. Αυτό προκύπτει άνάμεσα στ' άλλα από τό παρακάτω απόσπασμα των «Croniques»: «Σάν άσταμάτητη άνάληψη πλούτου στή γενική μορφή του που είναι, τό κεφάλαιο στρέφει την έργασία πέραν από τά όρια των φυσικών της άναγκών καί δημιουργεί έτσι τις υλικές προπυθέσεις γιά την άνάπτυξη της πλούσιας προσωπικότητας, που τόσο ή παραγωγή όσο καί ή κατακλίωση της είναι πολύπλευρη κι όπου ή έργασία γιά τότο προυνάτζεται όχι πύ σάν έργασία αλλά σάν πύριξ άνάπτυξη δραστηριότητας, σάν έκδήλειξη απ' όπου λέγει ή φυσική άνάγκη στην έμεση μορφή της κι όπου στή θέση της φυσικής άνάγκης μπαίνει μα' ιστορικά παραγμένη άνάγκη⁽³⁴⁾».

Η άρνηση της καπιταλιστικής καταναλωτικής κοινωνίας δέν επιτρέπεται έπυμένως κατέ νά ύδηγήσει σέ άρνηση των άναπτυσσόμενων καί διαφοροποιούμενων άναγκών, νά έπερέει δηλαδή μιά έπιστροφή στην πρωτόγονη βίση, αύτών των άναγκών έφόσον στόχος μας είναι ή

δικιμύθρωση της υπαλούσας προσωπικότητάς του μέσα σ' όλους τους ανθρώπους. Από την ήρθολογική τούτη μαρξιστική άποψη ή άρνηση της καπιταλιστικής ακατανάλωσης κοινωνικά απορρέει να σημάζει μονάχα: "Άρνηση όλων εκείνων των μορφών κατανάλωσης κι έμπορευματικής παραγωγής που περιορίζουν και στενεύουν την ανάπτυξη του ανθρώπου, άκυστρωτή της καθορισμένης από τη μορφή του έμπορευματος σχέσης ανάμεσα στην παραγωγή αγαθών και την ανθρώπινη εργασία — μέ την έννοια πώς ο κύριος στόχος της οικονομικής δραστηριότητας δέ θά'ναι πια ή πραγματοποίηση της παραγωγής πραγμάτων και της πραγματοποίησης ιδιωτικού κέρδους στην κάθε μονάδα παραγωγής (έργοστάσιο, έπιχειρήσι, κλπ.), αλλά ή πιά καλή δυνατή δραστηριοποίηση του κάθε ανθρώπου" (36) —, καθυστάτηση της παραγωγής αγαθών σ' αυτόν τό στόχο, δηλ. έγκαιρή και ή όλων εκείνων των μορφών παραγωγής κι εργασίας που είναι επιβλαβείς για τον ανθρώπινο οργανισμό και για τό φυσικό περιβάλλον. Έτσι κι αν είναι αυτές καθυστερήσεις οικονομικά άποδοτικές, και κατανόηση για τό γεγονός πως ο άνθρωπος είναι ήλικό του μέ ήλικές άντρες κι ή πλούσια προσωπικότητά του δεν μπορεί να ήλικηρωθί μέ τό ν' άσκηταί και να στερείται και να ήποβήλλεται σέ τεχνητούς περιορισμούς αλλά άπαιτεί την ήρθολογική, συνειδητά καθορισμένη και δημοκρατική ένταγμέντ στα παλαιοκά συμφέροντά του, ανάπτυξη της κατανάλωσής του.

Γι' αυτό κι ο Μάρξ τόνισε σαφώς την ανάγκη να έπιεργαστούμε ένα σύστημα άναγκών άσχετο μέ τούς νεοσχηματικούς στόχους της αυτόδιαφημιζόμενης μαρξιστικής ήρθοδοξίας. Λέγει στα "Οργανωτικά: η Πρώτη άθεση της βασισμένης στο κεφάλαιο παραγωγής είναι και ή ήλοκληρωτική διεκδίκηση της γής για να βρεθούν νέα χρήσιμα πράγματα καθώς και νέες χρησιμότητες για παλιά πράγματα, νέες ήδιότητες για τίς πρώτες ήλικς κλπ., καθώς κι ή ανάπτυξη των φυσικών έπιστημών στο άνώτατο σημείο, έπειτα ή άνακάλυψη, ήντληση κι ήκνοποίηση νέων άναγκών που προκύπτουν από την ίδια την κοινωνική ζωή, ή καλλιέργεια όλων των ήδιοτήτων του κοινωνικού ανθρώπου κι ή δικιμύθρωση ενός κοινωνικού ανθρώπου στο τό δυνατό πιά πλούσιου σ' άντρες άφου θά'ναι πλούσιος σέ ήδιότητες και σχέσεις, ή παραγωγή ήλικαδής ενός ανθρώπου που ή' άποτελεί κοινωνικά προϊόν όσο τό δυνατό πιά πλείον και γενικό — άφου, για να υιώσει ήπλούσιος πιά όλες τίς πλευρές, θά πρέπει να έχει την ήκανότητα της ήπώλωσης, να έχει ήλικαδή μια προχωρημένη κοιλτούρα. "Η ήκμιουργία τούτ, νέων παραγωγικών κλάδων, ποσοτικά ήλικαδή νέου πλεονάζοντος χρόνου, δεν άντιπροσωπεύει άπλώς ένα νέο καταμερισμό της εργασίας, αλλά σημαίνει έπίσης πώς ή καθορισμένη παραγωγή έκπερνά τον έαυτό της μέ τό να παράγει νέες ήλικς χρήσης, έτι άντιπροσωπεύει μια

διαδικασία όπου αναπτύσσεται ένα δίκτυο που διευρύνουμε και πλούσιο σύστημα μερών έργων και παραγωγής που α' αυτές αντιπροσωπεύει ένα όλο πιο πλατύ και πλούσιο σύστημα αναγκών. Όπως δηλαδή η βιοσυσμένη στο κεφάλαιο παραγωγή δημιουργεί από το ένα μέρος την καθολική βιομηχανία, δηλαδή την υπερεργασία, την εργασία που παράγει έξω. Έτσι από το άλλο μέρος διαμορφώνει ένα σύστημα γενικής αξιοποίησης των φυσικών και των ανθρώπινων ιδιοτήτων, ένα σύστημα γενικής χρησιμοποίησης, που φορέας του παρουσιάζεται η ίδια ή επισημολογείται με όλες τις φυσικές και πνευματικές ιδιότητες. Έτσι που έξω από τον κύκλο αυτό της κοινωνικής παραγωγής και ανταλλαγής να μην παρουσιάζεται (ποτέ το αυτό καθαυτό δυνατό, αυτό καθαυτό δικαιολογημένο) (36). Παρακάτω λέει: «Η πολυτέλεια είναι μία αντίθεση στη φυσική ανάγκη. Απαιτήσεις είναι αυτές οι ανάγκες του ατόμου που απαρτίζουν απ' αυτό πά φυσικό έν. Μόλο την ανάπτυξη της βιομηχανίας ξεπερνούνται οι έννοιες της φυσικής ανάγκης και της πολυτέλειας — στην άστική κοινωνία βέβαια διαμέσου μιας αντίθεσης που αντιπαρατάσσεται ένα κοινωνικό μέτρο με τη μορφή της φυσικής ανάγκης στην πολυτέλεια. Η άφραση παρακάτω σε ποιά σημείο πρέπει να καταπιστούμε μ' ερωτήματα γι' αυτό σύστημα των αναγκών και το σύστημα των εργασιών (37).

Δέν πρέπει να δώ ν' αναλύσουμε λεπτομερώς το γιατί δέν μπορούν να είναι απεριόριστες οι δυνατότητες για την ανάπτυξη και διαφοροποίηση της ατομικής κατανάλωσης, γιατί δηλαδή είναι: υλικολογική και όχι υλιστική-κοινωνική ή κατηγορία της αβυσσότητας και γιατί επομένως μπορούν και πρέπει να ξεπεραστούν ή σπάνη και η οικονομία της σπάνης, έτσι που να μπορεί να επικρατήσει ο κομμουνιστικός τρόπος διανομής. Έδω δέν μπορούμε επίσης να καταπιστούμε με το μαρξιστικό όρισμα των τάσεων για όρθολογική ανάπτυξη της κατανάλωσης όπως και της διαφοράς ανάμεσα στη δημιουργική παραγωγή δραστηριότητα και την παθητική κατανάλωση αγαθών (όλλωως κατανάλωσει κανείς ένα πιάνο, ένα επιστημονικό σύγγραμμα, μία φέτα ή ένα τοπίο κι όλλωως το παγωτό ή την καλήτα) (38).

Όσο προχωράει ο κορεσμός σε κοινωνικότητα άραφή, τόσο λιγότερο ενδιαφέρεται ο άνθρωπος να διευρύνει αυτή την κατανάλωση, τόσο λιγότερο έρθολογική το φέρεται, τόσο πιο πολύ μπορεί ή απόλυτη να μεγαλώνει προς την πρώτη μονάχα κατεύθυνση, προκαμένου να μην απολήξει σε καθήκον σπατάλη, βρεμέδα κι αήδεια (ας θυμηθούμε την άρρευνα τάξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στον 1ο μέχρι 3ο αιώνα μ.Χ. και τους παραμεσμένους αόλικούς του 18ου αιώνα) (39). Πρέπει επίσης να συλλάβουμε σωστά τη διπλή φύση της υλικής κατανάλωσης σαν κατανάλωσης μεζικά παραγμένων εμπορευμάτων. Στην κριτική της καπιταλιστι-

κτλς έμπορευματοκτλς παραγωγτς πού κάνει, ό Μάρξ υπογραμμτζει πώς ό καπιταλιστικός τρόπος παραγωγτς προϋποθέτει τόσο τή μονομέρεια όσα και τή μαζικότητα του προϊόντος, άετοι πού τό προϊόν νά παίρνει άναγκαστικά έναν κοινωνικό και στενά συνδεδεμένο μέ τους κοινωνικούς συσχετισμούς χαρακτήρα, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται σαν κάτι τό τυχαίο, άδείαφορο κι έξυ: ούσιαστικό ή άμοση ιδιότητά του σαν άξια, χρή- σης πού μπορεί νά άκνοποιήσει τήν άνάγκη του παραγωγού⁽⁴⁰⁾.

Αυτό φαίνεται νά διαφαίνεται διόττω τήν προσοχή θεωρηστών ττς καπιταλιστικής οικονομίας ττς άνορθς σαν τόν Έρικσν: Τορνί⁽⁴¹⁾. Δέν τούς προβληματίζει τό γεγονός πώς έτσι ή παραγωγή αύτών των άγαθών ρεάνει νά έξυπηρετεί τό κυνηγητό μιάς καπιταλιστικής έπιχείρησης γιά κέρδος. Έποστηρίζουν άπό τό ένα μέρος πώς είναι κυρίαρχοι οι κτγορηστές, μά και τονίζουν άπό τό άλλο μέρος πώς στίς μέρες μας τή υδαρήμηση χαρακτηρίζει: τό ότι καλείται νά επηβάλει στους κυρίαρχους άγοραστές καινούργιες άνάγκες.

Πάντως, μ' όλη τή σημαντική διεύρυνση ττς κατανάλωσης του προλεταριάτου, ό καπιταλιστικός τρόπος παραγωγτς έδωατεί ν' αύξήσει τήν κατανάλωση αύτή στις πολύ έλβευμειχανισμένες χώρες μέ τόν ίδιο ή πιο γρήγορο ρυθμό άπό τήν παραγωγική δύναμη ττς έργατίας. Τόν έμποδίζει σέ τούτο ή πίεση γιά άξιοποίηση και συσώρευση, πού κάτω ττς τελεί τό κεφάλαιο, δηλαδή ή συνταγωνισμός κι ή άτομική ιδιοκτησία πτά μέσα παραγωγτς. Όταν όμως μικροπρόθεσια ή αύξηση στήν άξία ττς κατανάλωσης είναι πιο άργή άπό τή διεύρυνση ττς παραγωγικής δύναμης — πράγμα πού τό έκπράζει άλλωστε ό νόμος γιά τήν αύξανόμενη άργακκή σύνθεση του κεφαλαίου (γιατί δεκν μακροπρόθεσια πέγει ή ποσοστιαία συμμετοχή του μεταβλητού κεφαλαίου στή συνολική κεφάλαιο, ή ζήτηση γιά έμπορεύματα του Τμήματος II δέν μπορεί ν' αύξηθι ισόρρυθμα μέ κείνη γιά έμπορεύματα του Τμήματος I) — τότε άνακύπτουν δυσκολίες στήν πραγματοποίηση ττς υπερεξτίας πού κλείνουν μέσα τους τά καταναλωτικά άγαθά, δυσκολίες έπομένως επίσης στήν άξιοποίηση όλης ττς παραγωγικής δυναμικότητας γιά καταναλωτικά άγαθά. Για τόν ξεχωριστό καπιταλιστή είναι λογικό νά βλέπει όλους τους προλετάριους, μέ τήν εξαίρεση των δικών του έργατών, σαν ένδοχόμενους καταναλωτές πού ή καταναλωτική τους δύναμη βά πρέπει ν' αύξάνει άπεριέριστα. Για τό σύνολο ττς πτξης των καπιταλιστών αύτό είναι παράλογο. Η λογική του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγτς δέν έπιτρέπει νά δίνεται στο προλεταριάτο ένα όλο και πιο μεγάλο ποσοστό του έθνικού εισοδήματος, ώστε έτσι ν' άπορροφηθι μά μάξα έμπορευμάτων πού μεγαλώνει μέ τόν ίδιο ρυθμό όπως ή παραγωγική δύναμη ττς κοινωνίας. Κι έφόσον όποις έξήγησε ό Μάρξ στή «Gemeinlicheit, κι μάξα των έμπορευμάτων με-

γαλάνει με τον ίδιο ρυθμό (όπως ή αύξησις στην παραγωγική δύναμη της εργασίας), μεγαλώνει κι ή δυσκολία για την αξιοποίηση του χρόνου εργασίας που περνούν — άφου αβάνουν οι απαιτήσεις στην καταναλωτική⁽¹²⁾. Δυό συγκεκριμένες παροχές υπηρεσιών χρησιμεύουν στην επισημάνση και τό ξεπέρασμα αυτών των όρίων. Ή διαφήμιση κι ή έρευνα αγοράς άφινός, ή κατανλωτική πίστη άφιστέρου. Τή διεύθυνση της καπιταλιστικής έμπορευματοκής παραγωγής και κυκλοφορίας στη σφαίρα κατανάλωσης του ύστερου καπιταλισμού συνοδεύει μιή άνέπτυξη των δυό τούτων τομέων που ξεπερνά τό μέσον όρο.

Ή τεράστια αύξησις στις δαπάνες πώλησης (οι δαπάνες πώλησης και διανομής αντιπροσωπεύουν σήμερα πάνω άπό τό 50% της τιμής πώλησης τών εμπορευμάτων στις ΗΠΑ) έκφράζει καθαρά τις αύξημένες δυσκολίες πραγματοποίησης στον ύστερο καπιταλισμό. Φανερώνει επίσης τή σπατάλη που χαρακτηρίζει τον τρόπο τούτο παραγωγής στην ιστορική αυτή φάση της παρακμής του⁽¹³⁾. Μόλο που ένα μέρος αυτού του κόστους μπορεί νά θεωρηθή σαν κοινωνικά θάσιμο — πρόκειται για τά έξοδα που απαιτούνται για νά διευκολυνθ ή πραγματική κατανάλωση χρήσιμων άξιών χρήσης — και μόλο που τό μέρος αυτό δέ θά μπορέσει νά περιοχθή και μετά την πτώση του καπιταλισμού λόγω παραγωγών και κατανλωτών νά χάσουν χρόνο και δυνατότητες ζωής (μέ τις άκανόνιστες παραδόσεις, τήν έλλειψη άποθηκών, τή λαιπή γυώση για νέα προϊόντα κλπ.), όμως δικαιοίμαστε νά θεωρήσουμε πως οι πιο πολλές αυτές δαπάνες δέν υπηρετούν τά συμφέροντα τών καταναλωτών, αλλά καθρεπίζουν τις συγκεκριμένες συνθήκες κι άντινομίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (τήν άνάρση για την αξιοποίηση του κεφαλαίου, άνάγκες συγκατοικισμού, δηλαδή συμφέροντα συνηφασμένα με την άτομική ιδιοκτησία).

Τίς άκριβείς επιπτώσεις, που ή τεράστια αύξησις στις δαπάνες πώλησης έχει: πάνω στον όγκο της υπεραξίας και τελικά τό ποσοστό του κέρδους, μπορούμε ν' άντιληφτούμε μόνο παίρνοντας υπόψη μας μιάν ή-λόκληρη σειρά σύνθετων σχέσεων. Πρωταρχικά ισχύει για τά κεφάλαια τά επενδυμένα στο τμήμα αυτό του τομέα προσφοράς υπηρεσιών έν μέρει δι,τι και για τό έμπορικό κεφάλαιο γενικά. Προορισμός τους είναι νά συντομίσουν τό χρόνο περιτροφής του κυκλοφορούντος παραγωγικού κεφαλαίου κι έτσι νά του επιτρέψουν ν' αύξήσει την παραγόμενη μέσα σ' ένα χρόνο μέ'α υπεραξίας. Από τήν άποψη τούτη ή συμμετοχή τους στο σύνολο της κοινωνικής υπεραξίας — τό ότι δηλαδή τά επενδυμένα στον τομέα τούτο της προσφοράς υπηρεσιών κεφάλαια εξαπαλλίζουν ένα μέρος κέρδους — άνταποκρίνεται στο γεγονός δι συμβάλλουν σέ μιάν αύξηση στην παραγωγή υπεραξίας. Δεύτερο, τό κόστος του τομέα τούτου

προσφορές υπηρεσιών (για κτίρια, μηχανήματα, ατυχήματα, μισθούς και μεροκάματα) δεν καλύπτεται από την τρέχουσα παραγωγή υπερξίας άλλ' από το κοινωνικό κεφάλαιο. Η εξόφληση του κόστους αυτού ισοδυναμεί με άνεξούσταση ενός μέρους του όλικου κεφαλαίου και όχι με μίαν άπορρόφηση τρέχουσας παραγωγής από κοινωνική υπερξία. Μονάχα τα κέρδη, που πραγματοποιεί ο τομέας τούτος προσφορές υπηρεσιών, θυγαίνου από την τρέχουσα παραγωγή υπερξίας. Το τεράστιο ύψος των δαπανών πώλησης δεν περιορίζει επομένως τα κέρδη και το ποσοστό κέρδους των μεγάλων επιχειρήσεων στον άποφασιστικό βαθμό που ληθεμένα υπόθεσε ο Γκίλμαν (44). Παρασπτική είναι η όγκωδης ανάπτυξη τας έπειδή άντεπροσωπεύει μιά σπατάλη κι όχι παραγωγική διάθεση του κοινωνικού κεφαλαίου κι όχι έπειδή ισοδυναμεί με τή σπατάλη μεγάλου μέρους από την τρέχουσα παραγωγή υπερξίας. Βέβαια, ή μη παραγωγική αξιοποίηση του πλεονάζοντος κεφαλαίου έχει σάν άποτέλεσμα ή μάζα της κοινωνικής υπερξίας νά ύστερεί άπέναντι στή δσα θά έπίτερεε ή παραγωγική αξιοποίηση των κεφαλαίων αυτών. Όστόσο, ή μη παραγωγική διάθεσή τους δέ σημαίνει πώς οι μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις χάνου έτσι ένα σημαντικό μέρος από την πραγματικά παραγμένη υπερξία.

Στό 19ο αιώνα ο τομέας της παροχής βιωτικών υπηρεσιών προτίποθετε μίαν άνταλλαγή άνάμεσα στον ιδιώτη πωλητή μίξ συγκεκριμένης έργατικής δύναμης και καπιταλιστικά εισοδήματα. Έμεινε έτσι άνεπηρέαστος ο συνολικός όγκος της υπερξίας, άφού σημειωνόταν άπλως μιά άνεκατανόμη παραγμένων κιόλας αξιών. Στόν 20ό αιώνα, ή καπιταλιστικός τομέας προσφοράς υπηρεσιών στό πεδίο της κυκλοφορίας ισοδυναμεί με μίαν άνταλλαγή άνάμεσα στόν κάτοχο ενός στό σύνολό του όχι παραγωγικά δαπανημένου μέρους του όλικου κοινωνικού κεφαλαίου και τόν κάτοχο ελαθημάτων (καπιταλιστή άλλά και μεθωτό). Αυτό έχει έπίσης μίαν όχι άμεση, αλλά πάντως έμμεση σημασία σ' ό,τι άφορά τόν καθορισμό του συνολικού όγκου της υπερξίας, έφόσον συντομεύει τό χρόνο περιστροφής του κυκλοφορούντος κεφαλαίου κι έτσι συντελεί στην αύξηση του όγκου της υπερξίας. Για τή συσώρευση του κεφαλαίου παρουσιάζει ένδιαφέρον τό ότι έτσι ένα μέρος του άργούντος κεφαλαίου μπορεί νά συμμετέσχει στή μοιρασά της συνολικής κοινωνικής υπερξίας. Η συμμετοχή αυτή, ώστόσο τελικά μονάχα σέ βάρος δυό πηγών μπορεί νά συντελεστεί: Έίτε γίνεται σέ βάρος του μέρους εκείνου της υπερξίας που πάνω στή μοιρασά πηγάει στό παραγωγικό κεφάλαιο (πέρτει τό μέσο ποσοστό κέρδους έπειδή αύξάνει τό συνολικό κεφάλαιο που άνάμεσά του πρέπει νά μοιραστεί ή συνολική υπερξία) (45). Έίτε πάλι γίνεται σέ βάρος των ήμερομισθίων, παίρνει δηλαδή τή μορφή μίξ

αβέβαιης στο ποσοστό υπεραξίας (για παράδειγμα, με τή σχετική μείωση του πραγματικού μισθού του πάν ατητέλεσμα αύξησης στις τιμές των καταναλωτικών αγαθών).

Η σημαντική επέκταση της καταναλωτικής πίστης στην έποχή του ύστερου καπιταλισμού μαρτυρεί και πολλές τις αυξανόμενες δυσκολίες στην πραγματοποίηση της υπεραξίας. Η διόγκωση του ιδιωτικού χρέους στις ΗΠΑ δεν αποτελεί μονάχα τήν οικονομική βάση για τή διεύρυνση του τομέα των αγαθών διαρκείας και δέ συντέλεσε μονάχα στην τερχίσια διεύρυνση της οικοδομικής δραστηριότητας στα μεταπολεμικά χρόνια, με είναι επίσης η κυρία αίτια για τό μονοπωλιζόμενο πληθωρισμό. Αποδείχνη: πώς μ' όλη τήν επιτάχυνση στην τεχνολογική ανακάλυψη, μ' όλη τήν αύξηση των επενδύσεων, μ' όλη τή μονοπωλίωση των εξοπλισμών, ο ύστερος καπιταλισμός βρέσκεται, άκρεβώς όπως ο πρώτος καπιταλισμός κι ο κλασικός μονοπωλιακός καπιταλισμός, μπροστά στην ίδια άδυναμία να ξεπεράσει μόν από τις βιασικές αντινομίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τήν αντινομία άνάγκας στην τάση για τήν άπειρίωση ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων άμενός και τήν τάση για τό πεπερασμένο της ζήτησης και της κατανάλωσης του ιταλικού καταναλωτή (του μισθωτού) άργότερου. Πρόκειται φυσικά γι' αντινομία που δεν άπορρέει από τούς νόμους τούς σχετικούς με τήν αξιοποίηση του κεφάλαιου.

Πρέπει λοιπόν ν' αναλύσουμε τή φαινομενική όμοιογενή κατηγορία της διεύρυνσης, που σμεζιώνεται με τόν ύστερο καπιταλισμό στην τομέα της προσφοράς υπηρεσιών, στα γεμάτα αντινομίες συστατικά στοιχεία της. Η διεύρυνση αυτή κλείνει μέσα της:

1. Τήν τάση, που ξεπηδάει από τήν αντιπαράθεση αυξανόμενου καταμερισμού της εργασίας κι αυξανόμενης αντικειμενικής κοινωνικοποίησης της εργασίας, για τήν επέκταση όλων των λειτουργικών λειτουργιών. Η επέκταση αυτή, όφειλεται μερικώς σ' τεχνικά αίτια και νι' αυτό θά ζήσει: πέρα κι από τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (διεύρυνση του δικτύου μεταφορών και διανομής, των λειτουργιών συντήρησης κι έπισκευής των μηχανών που είναι στή διάθεση του καταναλωτή, κλπ.).

2. Τή συνδεδεμένη με τίς αυξανόμενες δυσκολίες πραγματοποίησης τάση για τήν ύγκωπή αύξηση του κόστους πώλησης (διαφήμιση, μάρκετινγκ, έν μέρες σπάταλη συσκευασία κι άλλες όχι παραγωγικές δαπάνες). Από τήν πλευρά αυτή, η διεύρυνση του τομέα προσφοράς υπηρεσιών έχει άμεσα κυρίως κοινωνικά κι όχι τεχνικά. Γι' αυτό και θά έξαφανιστώ μαζί με τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής κι ειδικότερα μαζί με τήν γενικευμένη έμπορευματική παραγωγή.

3. Τή δυνατότητα μιᾶς ανάπτυξης στis πνευματικές καὶ πολιτιστικές ἀνάγκες τῶν ἐργαζόμενων (οἱ ἀντιδικστολήρῃ τὴν καθαρὴν κατανάλωσιν ἔμπορευμάτων καὶ ἀγαθῶν), πού κλείνει μέσα της ἡ ἀξίωση τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ μείωσιν τοῦ ἀνθρώπου χρόνου ἐργασίας. Ἀναφερόμαστε ἰδιαίτερα σ' ἀγαθὰ σὺν τὴν παιδείᾳ, τὴν ὑγειονομικὴ περίθαλψιν, ὀργάνωσιν σχολῆς, κλπ. Οἱ ὑπηρεσίες πού ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτὲς τίς ἀνάγκες ἔχουν μόνον ἓν ἐξαρτητικόν: γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τους ἀπὸ τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς μὴ ἐπίσης θὰ μπορέσουν ν' ἀναπτυχθῶν πλήρως μόνο μετὰ τὸ ξεπέρασμα τοῦ τρόπου τούτου παραγωγῆς. Βέβαια, ὡς πρέπει τότε ν' ἀλλάξῃ ἐπίσης δραστικὰ ἡ σχετικὴ ἔμπορικός, στραγγιζόμενος πρὸς τὸ ἰδιωτικὸν κέρδος, τρόπος πού πραγματοποιοῦνται τώρα αὐτὲς οἱ ὑπηρεσίες καὶ θὰ πρέπει αὐτὲς ὅλο καὶ περισσότερο νὰ ὑπερβῶσιν: τίς πραγματικὰς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου ἀντὶ τῶν τίς παραμορφώνουν καὶ τὰς ἀλλοτριώνουν. Στὴ σοσιαλιστικῇ κοινωνίᾳ θὰ ὑπάρξῃ ἡ τίσις αὐτῆς οἱ υποσχέσεις ὑπηρεσιῶν νὰ χάσουν βαθμικῶς τὸν αὐτοτελῆ τους χαρακτῆρα καθὼς βαθμικῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀποχτοῦν τὴν ἰκανότητα νὰ τίς προσφέρουν οἱ ἴδιοι. Ὁ ἀπομεινὸν ὁρισμὸς μορφῆς αὐτομικῆς ἐξαιρέσεως, ἀλλὰ θὰ ἐξαφανισθῇ ὁ δεσμοσμός τῆς κοινωνίας πρὸς «παραγωγικοὺς» δημιουργοὺς καὶ παθητικοὺς καταναλωτὰς πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν προχτοῦν υπηρεσίας.

4. Τὴν ἐπίκτασιν ἐκείνην στὴν παραγωγὴ ἔμπορευμάτων, πού δεξιολογεῖται στὴν κοινωνικὴ συγκέντρωσιν ὁρισμένων, προηγούμενων πρὸ μεγάλου βοηθίου ἰδιωτικῶν, μορφῶν παραγωγῆς, καὶ πῶς εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὸν τομῆα προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν. Ὁ ἡλεκτρισμός, τὸ φωτὸκράτος, τὸ νερό, τὰ εἰσώμα φαγητῶν καὶ οἱ ἡλεκτρικὲς συσκευὲς εἶναι φυσικὰ ἰδιωκὰ ἀγαθὰ καὶ ὑπάρχουν στὴν καθυστῆ ἔμπορευματικῇ παραγωγῇ καὶ μὲ κινόναν τρόπο στὴν πώλησιν ὑπηρεσιῶν (16).

5. Τὴν ἀρτιόλογον στὴν ὑπερκεφαλαιοποίησιν τάξιν ν' αὐξήθῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἔχον παραγωγικὰ ἀπασχολημένων μεσθωτῶν. Αὐτὴν προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴ μαζικὴ εἰσβολὴ τοῦ κεφαλαίου στοὺς τομεῖς κυκλοφορίας καὶ παραγωγῆς ὑπηρεσιῶν ὅσα κεφάλαια δὲν μποροῦν νὰ συσσωρευτοῦν παραγωγικὰ ἀποχτοῦν, μὲ τὴν ἀξιοποίησιν αὐτῶν τῶν μεσθωτῶν, τὴ δυνατότητα νὰ ἐξασφαλίσουν, ἀντὶ γιὰ τὸ μέσο ἐπιτόκιο, τοις μάλιστα τὸ μέσο κέρδος τῶν ἔχον μονοπωλιατικῶν τομέων (17).

Ἡ διδόντως τοῦ τομῆα προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν, πού διακρίνει τὸν ὑστερὸν καπιταλισμὸν, καθιεφετῆται ἐπομένως τὸ σύνολο τῶν κύριων ἀντινομιῶν τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ἀντικαθεφετῆται τὴ γιγάντιαν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνικωτεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τίς ἀντίστοιχες πνευματικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἀνάγκες τῶν παραγωγῶν ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὸν ἀνταγωνιστικὸν τρόπο μὲ τὸν ὑποῖν

πραγματοποιείται ή διόγκωση αυτή στον καπιταλισμό: Μάρξ με φαινόμενα αύξανόμενης υπερεκμετάλλευσής (δυσκολίες αξιοποίησης), με έντεινόμενες δυσκολίες πραγματοποίησης, με έλοπιό μεγάλη σπατάλη ύλικών έξεδών, όλο πύό έντονη άλλοτρίωση και παρεμόρφωση του άνθρώπου τόσο στην παραγωγική του δραστηριότητα, όσο και στη σφαίρα της κατανάλωσης.

Είναι ή δέν είναι παραγωγικό τό επενδυμένο στόν τομέα προσφοράς υπηρεσιών κεφάλαιο; Είναι ή δέν είναι παραγωγική ή εργασία του μισθωτά π' αυτό τόν τομέα; Όσο οι σχετικές επενδύσεις κεφαλαίου ήσαν όριστικές⁽⁴¹⁾, ή απάντηση σ' αυτό τά έρωτήματα δέν είχε μεγάλη σημασία για τήν ανάλυση του τρόπου πού κινείται ή καπιταλιστική παραγωγή. Έξόσον όμως ή τομέας προσφοράς υπηρεσιών διαγκώθηκε σέ βαθμό πού άπορροφά ένα σημαντικό μέρος του συνολικού κοινωνικού κεφάλαιου, άποβάνει πολύ σημαντικό νά καθορίσουμε μέ άκρίβεια τά όρια του παραγωγικού κεφάλαιου.

Γιά τόν προσδιορισμό αυτό δέν έπικρατεί ή διατύπωση πώς απαραγωγική εργασία είναι στόν καπιταλισμό κείνη πού δημιουργεί ύπεραξία⁽⁴²⁾. Είναι σωστή, μέ είναι και ταυτολόγια. Δέν άπαντά στό έρώτημα για τά όρια της παραγωγικής εργασίας, αλλά τό ξαναδιατυπώνει διαφορητικά. Η δυσκολία βρίσκεται στό ήδια τά γραφόμενα του Μάρξ, γιατί ύπάρχει μία όρισμένη διάσπαση ανάμεσα στις θεωρίες για τήν ύπεραξία και τό 2ο τόμο του Κεφάλαιου.

Στίς έκφυλές για τήν ύπεραξία, όπου τονίζεται ιδιαίτερα ό θετικός ρόλος του "Ανταμ Σμιθ στην ανάπτυξη της διδασκαλίας για τήν αξία - εργασία και για τήν κατανόηση των σχέσεων κεφαλαίου, ό Μάρξ διστάζει άκόμη ανάμεσα στην άποψη πώς μόνο ή άμεσα σχετιζόμενη μέ τήν παραγωγή έμπορευμάτων έπομένως μέ τήν παραγωγή αξίας και ύπεραξίας εργασία είναι παραγωγική⁽⁴³⁾ και τήν άποψη πώς παραγωγική μπορεί νά θεωρηθεί κάθε εργασία πού αγοράζεται άπό τό κεφάλαιο (πού ανταλλάσσεται μέ κεφάλαιο κι όχι μέ εισόδημα) ⁽⁴⁴⁾. Στο άπόσπασμα "Η έννοια της παραγωγικής εργασίας, πού ό Κάριλ Κάουτσκι δημοσίευσε σάν παράρτημα στόν 1ο τόμο των θεωριών για τήν ύπεραξία, ή σύγχυση ανάμεσα στους δύο όρισμούς προχωρά παραπέρα⁽⁴⁵⁾. Πώς πραγματικά έμειναν άκαθόριστα τά όρια της παραγωγικής εργασίας, ρακινώνται σ' ένα σημείο όπου ό Μάρξ — σέ χτυπητή αντίθεση μέ τό Κεφάλαιο — έντάσσει τούς έμπορικούς μεσολαβητές στην τάξη των παραγωγικών εργατών, εξόσον είναι μισθωτοί⁽⁴⁶⁾.

Στό δεύτερο τόμο του Κεφάλαιου διατυπώνεται όριστικά ό όρισμός πώς παραγωγικοί εργάτες είναι όσοι μέτέχουν στην παραγωγή ύλικών αγαθών και έπομένως αξίας και ύπεραξίας. Άποσαφηνίζεται πώς δέν

είναι άναγκαστικά παραγωγική ή κάθε εργασία που άνταλλάζεται με κεφάλαιο — άρχινώντας από τούς μισθωτούς εργάτες πτόν τομέα της κυκλοφορίας (έμπορικά και τραπεζιτικά κεφάλαια) (24). Προωθείται πέρα από τις θεωρίες για την υπεραξία ή πολυεμική ένάντια στον τρόπο που ο "Ανταμ Σμιθ άνακάτεψε τούς τομείς παραγωγής και κυκλοφορίας σ' ό,τι άφορά την άντληση αξίας και υπεραξίας. "Ο Μάρξ προβάλλει στο Κεφάλαιο με συνέπεια τό γενικό νόμο που άρέζει τό όριο της παραγωγικής εργασίας στον καπιταλισμό: «Όταν με τόν κατεμερισμό της εργασίας με λειτουργία, αυτή καθαυτή όχι παραγωγική με που άποτελεί μιά άναγκασία όψη της άναπαραγωγής, μετατρέπεται από παρπόμενη άπασχόληση πολλών σ' άποκλειστική άπασχόληση λίγων, σέ ξεχωρη εργασία τους, τότε δέν αλλάζει με αυτό κι ή χαρακτηρισ της ύλης της λειτουργίας» (25).

Εφόσον λοιπόν ή μισθωτή εργασία παραμένει μη παραγωγική σάν άποτέλεσμα του λειτουργικού της ρόλου, ακόμη κι όταν άποτελεί άναγκασία όψη της άναπαραγωγής, τούτο πρέπει επίσης νά άπλήει για εργασίες που δέ σχετίζονται άμεσα με την άναπαραγωγή. Δέν είναι λογικό ή άνταλλαγή προσωπικών υπηρεσιών με εισοδήματα, που δέν όήγει στην παραγωγή έμπορευμάτων, νά πρέπει νά θεωρηθή ξαφνικά σάν παραγωγική μόνα και μόνα έπειδή όργανώνεται σάν καπιταλιστική έπιχειρήση και πραγματοποιείται με μισθωτούς εργάτες. Στις θεωρίες ο Μάρξ έκανε κιόλας τή διάκριση ανάμεσα στί μεταφορά προσωπικών — που είναι μιά προσωπική υπηρεσία κι άνταλλάσσεται όχι παραγωγικά με εισοδήματα — και τή μεταφορά έμπορευμάτων που αϊξάνει την άνταλλακτική αξία αυτών των έμπορευμάτων κι είναι για τούτο παραγωγική (26). Κι άφοϋ δέν είναι παραγωγική ή καπιταλιστικά όργανωμένη μεταφορά προσωπικών, τούτο πρέπει νά ισχύσει ακόμη περισσότερο για καπιταλιστικά όργανωμένα πλυντήρια, κουστέρια, τσίρκα, ιατρικές και δικηγορικές υπηρεσίες, κλπ.

Στό 2ο τόμο του Κεφάλαιου τό συχνά λεπτό όριο άνάμεσα στο παραγωγικό και στο κυκλοφορικό κεφάλαιο προσδιορίζεται ως εξής: «Κυκλοφορικό κόστος που προκύπτει μονάχα από μιά άπλή άλλαγή στη μορφή της αξίας, από την άθεατή θεωρημένη κυκλοφορία, δέν μπαίνει μέσα στην αξία των έμπορευμάτων» (27). Και: «Μόλο που στην ύποθετική μας περίπτωση τό κόστος τούτου της άποθεματοποίησης (που έδώ είναι άθέλητη) προκύπτει μόνο από ένα σταμάτημα στή μετατροπή της μορφής κι από την άναγκαιότητα της, όσόσο διακρίνεται από τό κόστος υπό I κατά τό ότε στόχος δέν είναι ή άλλαγή στη μορφή της αξίας αλλά ή διατήρηση της αξίας που ύπόρχει μέσα στο έμπόρευμα σάν προϊόν κι αξία χρήσης και που γι' αυτό μπορεί νά όιαφυλάγεται μόνο με τή διατήρηση του

προϊόντος, της ίδιης της αξίας χρήσης. Ἡ ἀξία χρήσης ἐδῶ οὔτε μεγάλωνει οὔτε πολλαπλασιάζεται, μὴ ἐπενδυντὶας λιγιστεύει. Ὅμως ἡ μείωσή της περιορίζεται, κι ἡ ἀξία χρήσης διπλασιάζεται. Οὔτε κι ἡ προκαταβλημένη ἀξία, πού ὑπάρχει μέσα πτό ἐμπόρευμα, αὐξάνει. Ἀλλά ἔχει προστεθῇ καινούργια ἀξία, ὁλοποιημένη καθὼς καὶ ζωντανή⁽⁶³⁾. Τέλος: αὐτοὶ ὅγκοι τῶν προϊόντων δὲ μεγάλωνουν μὲ τὴ μεταφορά τους. Κι ἔτσι ἐπέρχονται κι ἐνδεχόμενῃ ἀλλαγὴ στὶς βιότῃς τους δὲν ἀποτελεῖ, μ' ἐκτιμῶντας ἐξαιρέσεις, στοχευμένο καὶ χρήσιμο ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἓνα ἀνεγκυρῶ κακὸ. Ὅμως ἡ δέξια χρήσης τῶν προϊόντων πραγματοποιεῖται μονάχα μὲ τὴν κατανάλωσή τους, κι ἡ κατανάλωσή τους ἐνδέχεται νὰ ἐπιβάλλει νὰ βρεθοῦν σ' ἄλλον τόπο, νὰ ὑπάρξει δηλαδή ἡ πρόσθετη παραγωγικὴ διαδικασία τῆς μεταφορικῆς βιομηχανίας. Κατὰ συνέπεια, τὸ ἐπενδυμένο σὲ καινὴ κεφάλαιο δίνει πρόσθετὴ ἀξία στὰ μεταφερόμενα ἐμπορεύματα, ἐν μέρει μὲ τὴν ἀξία πού μεταδιβάζεται ἀπὸ τὰ μέσα μεταφοράς, ἐν μέρει μὲ τὴν ἀξία πού προσθέτει ἡ ἐργασία μεταφορῶν⁽⁶⁴⁾.

Τὸ ὅριον ἀνάμεσα στὴ παραγωγὴ καὶ στὴ κυκλοφορικὴ κεφάλαιου περνᾷ ἐπομένως ἀνάμεσα σὺν σημεῖο ὅπου ἡ μισθωτὴ ἐργασία μεγάλωνει, ἀλλάζει ἢ διατηρεῖ τὴν ἀξία χρήσης ἢ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν πραγματοποίησή της, καὶ τὸ σημεῖο ὅπου δὲν ἔχει καμὴ σημασία γιὰ τὴν ἀξία τοῦ-τῆς χρήσης, δηλαδή γιὰ τὸ σῶμα τοῦ ἐμπορεύματος, κι ἐπιβάλλεται μονάχα ἀπὸ τίς συγκεκριμένες ἀνάγκες ν' ἀλλάξητ' ἢ μορφή τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας κι ὅχι νὰ διαμορφωθῇ⁽⁶⁵⁾. Διευρύνοντας τὸν προσηλωτισμὸ τοῦτο τοῦ Μάρξ μπορούμε νὰ συμπεράνουμε πῶς τὸ καθυστερὸ κεφάλαιο προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν — στὸ βαθμὸ πού δὲ συγχέεται κατὰ λάθος μὲ κεφάλαιον πού παράγει ἐμπορεύματα — δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὅπως καὶ τὸ κυκλοφοροῦν κεφάλαιον, παραγωγικὸ⁽⁶⁶⁾.

Ἀπὸ καὶ βγαίνει ἓνα σημαντικὸ συμπέρασμα: Ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ συνολικοῦ συμπεριφέροντος τῆς καπιταλιστικῆς τάξης, ἡ διεύρυνση τοῦ τομέα προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν εἶναι τὸ μικρότερον κακὸ. Εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὴν ἀκίνητοποίηση τοῦ πλεονάζοντος κεφάλαιου. Ἀλλὰ παραμένει ἓνα κακὸ, μὲ τὴν ἐννοια πὼς ὁμοῦ δὲ μεγάλωνει διόλου τὸ συνολικὸ ὄγκο τῆς διαθέσιμης στὴν τάξη τῶν καπιταλιστῶν ὑπεραξίας κι ὁμοῦ τὸν μεγάλωνει μόνον πολὺ λίγο. Ἡ λογικὴ τοῦ κεφάλαιου φαίνεται ἐπαμένους πρὸς τὸ νὰ μετατρέψει τὸ ἀνεκμετάλλευστο κεφάλαιον σὲ κεφάλαιον προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν καὶ ταυτοχρόνως ν' ἀντικαταστήσει κεφάλαιον προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν μὲ παραγωγικὸ κεφάλαιον, δηλαδή ν' ἀντικαταστήσει τίς ὑπηρεσίες μ' ἐμπορεύματα. Τίς ὑπηρεσίες μεταφορᾶς μὲ τὰ Ι.Χ., τὸ θέατρο καὶ τὸν κινηματογράφον μὲ ἰδιωτικὰς δέχτες τηλεθέας καὶ κῆρυ τὴν τηλεόραση καὶ τίς εκπαιδευτικὰς ὑπηρεσίες μὲ βιντεοκασέτες, κλπ.⁽⁶⁷⁾ Περιττεύει νὰ τονίσουμε σ' αὐτὸ τὸ συγκερισμὸ σὲ ποῖο βαθμὸ ἀπειλεῖ τὸ περιβάλλον

ή απεριορίστη διόγκωση των παραγόμενων έμπορευμάτων.

Τό κεφάλαιο δέν μπορεί ν' ευτέξει στον κορεσμό σέ ύλική άγασθή, (22) άκριβώς όπως δέν μπορεί νά επιζήσσι στον έξαλεισμό της ζωντανής εργασίας. Γι' αυτό κι είναι πέν ύπεροκαπιταλισμό στανά τά έθνια γιά τή διεύρυνση των βρασιμμένων στην έπιστημονικοτεχνική πρόσδο κοινωνικών και πολιτιστικών ύπηρεσιών — άκριβώς όπως συμβαίνει μέ τήν υδροεμάτιση. Από ένα σημείο και πέρα κι οι δύο τάσεις, άπειλούν ν' άνατινάζουσιν τή διαδοικασία έξιοποίησης της παραγωγής, δηλαδή τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Γιά όλους αυτούς τούς λόγους ή περαπέρα ανάπτυξη του τομέα προσφοράς ύπηρεσιών άδυνατεί νά λιγοστέψει τή μέση άργαυική σύνθεση του κεφάλαιου στην κοινωνία κι επομένως ν' άνεβάσει τό μέσο ποσοστό του κέρους. Άπεναντίας, ό καπιταλιστικά όργανωμένος τομέας προσφοράς ύπηρεσιών άφαιρεί ένα μέρος της όλικής παραγμένης υπεραξίας κι επιφέρει έπομένως μιá μείωση κι όχι μιάν αύξηση της διαθέσιμης γιά τό παραγωγικό κεφάλαιο υπεραξίας. Είναι καταφύγιο πώς ή ολοκληρωτική αύτομάτιση της παραγωγής άρχίζουν να έξαπνίνεζιν τον τεράστιο όγκο κοινωνικού εισόδηματος. Μιά κοινωνία, πού θά τήν άποτελαύσαν άποκλειστικά έπιχειρήσεις προσφοράς ύπηρεσιών και πού θά μετέτρεπε τό πρυσταριάτο σέ έτε παραγωγικούς μισθωτούς, σ' έργάτες πού δέν παράγουν έμπορεύματα, θ' άντικατάστει τό πρόβλημα πώς οι έργάτες αύτοι θέ διαθέτουν τό εισόδημά τους άποκλειστικά γιά τήν άγορά καπιταλιστικών ύπηρεσιών — έρω, πριν δώσουν τό παπούτσι τους στην ασχολή γιά μπάλαμα και πριν άγοράσουν τό ειστήριο γιά τήν άδεια, πρέπει νά σην, νά πινούν, κλπ. Δέ θά ήταν έπομένως δυνατό ή αύτοποίηση του επανδρωμένου στην παροχή ύπηρεσιών κεφάλαιου. Μά έν τό παραγμένα μ' άποκλθρωτική αύτομάτιση άναθά δέν πρυσταύται πιά αλλά διακρίνονταν θωρεάν, δέ θά υπήρχε τρόπος νά πειστή ό όγκος του πληθυσμού ότι όρείνει νά έξακόρευθαι νά πρυσταί τήν έργατική του δύναμη σ' έπιχειρήσεις προσφοράς ύπηρεσιών. Οά έχουμε δηλαδή μιá κατάσταση όλότελα άσχετη μέ τόν καπιταλισμό.

Μιά άπλή σκέψη άρκεί νά μάς δείξει πώς όδηγεί σέ παράλογα συμπεράσματα ή γενικευμένη όόρμουλα ότι επαραγωγική έργασία είναι ή έργασία πού άνταλλάσσεται μέ κεφάλαιο (πένει σέ μιá βέση δηλαδή έλάτεια ξεχωρισμένη από τήν ύλική παραγωγή). Σήμερα υπέρχουν σ' άναπτυσσόμενες χώρες, καθώς έπίσης π.χ. στην Ιταλία, καπιταλιστικά όργανωμένες, δηλαδή βρασιμένες σέ μισωτή έργασία, έπιχειρήσεις έπατείας. Είναι «παραγωγική», τό ίδιό μέ της ύλικής έμπορευματοικής παραγωγής, ή έργασία τους; Δέ θά φτώχαινε μιá χώρα πού θ' άντικαθιστούσε τούς βιομηχανικούς έργάτες της της ολοκληρωτικά μέ «καπιταλιστικά όργανωμένους» έπατέες;

Ο ΜΟΝΙΜΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Τό χρήμα εκφράζει μία κοινωνική σχέση - τη σχέση όπου τα προϊόντα της εργασίας είναι εμπορεύματα. Όπου τό εμπορεύματα έχουν ανταλλακτική αξία κι ή γενικευμένη εμπορευματοπραχτική είναι δυνατή μόνο έφόσον ή ανταλλακτική τούτη αξία τών εμπορευμάτων απεχτά δική της ύπόστασις απέναντί τους σ' ή χρήμα (1). Τό χρήμα εκφράζει επομένως τόσο τόν κοινωνικό χαρακτήρα της ιδιωτικής εργασίας τών εμπορευματοπαραγωγών όσο και τό γεγονός πώς ό κοινωνικός πόντος χαρακτήρας επιβάλλεται μονάχα μέ τό πέραςμα από τήν ανταλλαγή τών εμπορευμάτων, από τήν αγορά, τήν ιδιοποίηση της αξίας του προϊόντος από τό άτομο (σ'ήν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, τήν ιδιοποίηση της υπεραξίας από τό κεφάλαιο κ). Τό τραπεζικό σύστημα γενικώνει επίσης (στ) τό χρήμα σ'ήν πραγματικότητα είναι απλώς μία ιδιαίτερη εκφραση του κοινωνικού χαρακτήρα της εργασίας και τών προϊόντων της, εκφραση όμως πού σ' αντίθεση μέ τή βάση της ατομικής παραγωγής πρέπει τελικά νά παρουσιάζεται πάντα σ'ήν πράξη, σ'ήν ξεχωριστό εμπορεύμα δίπλα σ' άλλα εμπορεύματα (2).

Τό γεγονός πώς ό κοινωνικός χαρακτήρας της εμπορευματοπαραγωγής εργασίας δεν είναι ποτέ άπριοριστικά δομημένος δείχνει: και μόνο του τήν ανάγκη γιά ένα ιδιόχρ. χρήματος, δηλαδή γιά μία μετουσίωση της αξίας σ'ήν ή αξία ενός συγκεκριμένου εμπορεύματος, ενός γενικού εσθδύνχμου (3). Ό Μάρξ απέδειξε γιατί θά ήταν δυσχεύεισθαικό (σά γενικό εσθδύνχμο τών εμπορευμάτων σ' ήν εμπορευματοπραχτική κοινωνία) τό εχρήμα - έργασιο, τό χρήμα δηλαδή πού αντιπροσωπεύει απλώς έναν άριθμένο άριθμό από ώρες έργασίας, τήν «αξία». Ξεπερνώντας τό δυαδικό άνάμεσα στή θεωρία της αξίας - έργασίας, πού καθορίζει τήν αξία του εμπορεύματος, και τήν ποσοτική θεωρία γιά τόν καθορισμό της «αξίας» του χρήματος, όπως τήν έβλεπε ό Ρικάρντο (4), ό Μάρξ μύρεσε νά

πλεονεργήσει μιάν ένιαία, βαπτημένη στή θεωρία της αξίας - έργασίας κι ελευθερία από έντοχόσεις, οικονομική θεωρία.

Όθιγεί σέ συζαρές έντοφάσεις κάθε προσπάθεια νά έρμηνευτή ή κίξια του χρήματος μέ άλλου τρόπο έξόν από τήν έμπηρευματική αξία του έμπορεύματος χροΐα (του χροσού ή του χροσού και του άργου) — μέ κατά συνθήκη⁽⁶⁾ ρυθμίσεις, π.χ. μέ τόν κρατικό καταναγκασμό ή μέ καθορή ανάκληση των έμπορευματικών αξιών. Αυτό ισχύει άνάμεσα σ' άλλους για τό Ροϊν-τοΐφ Χίλφερντιγκ πού διατύπωσε στό Finanzkapital τή θεωρία της κοινωνικά άνεγκαίας κυκλοφορακής αξίας (κι έβγαλε τήν κίξια αούτή άμεσα από τήν αξία τοΐ συνολικού προϊόντος (άπό τή συνολική αξία όλων των έμπορευμάτων πού κυκλοφοροΐν)⁽⁷⁾. Ό Κάου-τσκι⁽⁸⁾ ανάλησε πρην τόν πρώτο κύλας παγκόσμια πόλεμο τό βασικό τούτο λάθος της θεωρίας του Χίλφερντιγκ⁽⁹⁾, δέν πήγε όμως τήν κριτική του έκείνη μέχρι και τίς τελικές της συνέπειες.

Ξεκινώντας από ένα άμεταβίβηκετο σύνολο των άξιών όλων των έμπορευμάτων πού κυκλοφοροΐν, ο Χίλφερντιγκ παράβηκε τή βάση της θεωρίας του Μάρξ για τό χροΐμα, ότι δηλαδή ή διαφορά άνάμεσα πτήν τιμή και τήν αξία, άνάμεσα στό μετρημένο μέ τό χρόνο έργασίας πού τό δημιουργήσε έπάρειμα και στό πριόν του χρόνου έργασίας μέ τό οποίο ανταλλάσσεται, ή διαφορά αούτή άπειρεΐ ένα τρίτο έμπόρευμα σά μέτρο πού νά έκφράζει τήν πραγματική ανταλλακτική αξία του έμπορεύματος. Επειδή ή τιμή δέν είναι ίση μέ τήν αξία, τό στοιχείο πού όρίζει τήν αξία, δηλαδή ο χρόνος έργασίας, δέν μπορεί νά ναι τό στοιχείο στό όποιον έκφράζεται ή τιμή. Ό χρόνος έργασίας δέν μπορεί νά ναι ταυτόχρονα καθοριστικός και μή καθοριστικός, νά έκφράζει μαζί τό ίσο και τό έντονο⁽¹⁰⁾. Η φόρμουλα του Χίλφερντιγκ, ή συνολική αξία των έμπορευμάτων όπως διακρίνεται: μέ τήν ταχύτητα περιστροφής του χρήματος είναι έπαρκής διπλά άτυχη: Πρώτο, γιατί ή συνολική αξία των έμπορευμάτων είναι ένα σύνολο όπό έχι όμοιογενείς πού όύτητες έργασίας πού μόνο μέ τήν ανταλλαγή και σέ άνάλογες πού διαφέρουν μπορούν ν' άνεχτούν στόν κοινωνικά άνεγκαίο χρόνο έργασίας. Καί δεύτερο, γιατί μέ τότοια ποσότητα έργασίας δέν μπορεί νά διακριθ ή τήν ταχύτητα περιστροφής του χρήματος, δέν έχει νόημα τό νά διαρούμε πέντε έκατομύρια ήρας έργασίας διαμέσου χροσών νομισμάτων ή τραπεζογραμμάτων πού περιστρέφονται 25 φορές τό χρόνο.

Αν θέλεια στή θέση της συνολικής αξίας των έμπορευμάτων βάλουμε τή συνολική τιμή των έμπορευμάτων⁽¹¹⁾ κι άνωωρίσουμε τήν τιμή σάν τή χρηματική έκφραση (τό μερμή σέ χροΐμα) της αξίας, τότε άντιμετωπίζουμε τή συνολική τιμή σά μέ άχέση, τή σέση άνάμεσα στή μεταβαλλόμενη αξία των έμπορευμάτων και τή μεταβαλλόμενη αξία του

έμπορεύματος χρήμα, τοῦ ἑλικοῦ τοῦ χρήματος. Κάθε καφετινική ἀνάλυσή τοῦ προδήλματος χρήμα πρέπει νά ξεκινᾷ ἀπό μιᾶ διαρύνεση τοῦτης τῆς σχέσεως¹²⁾. Ἄπ' αὐτῆ τὴν ἀπὸ τῆς Μάρξ διακρίνει ἀνάμεσα σὲ τρεῖς μορφές τοῦ χρήματος στίς ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν τρεῖς νόμοι ἐξέλιξης:

1. Τὸ καθαρὰ μεταλλικὸν χρήμα. Ἐκείνου τὸ καθαρὰ μεταλλικὸν χρῆμα — γιὰ λόγους εἰκονολίας ἀναφερόμαστε ἀπὸ δὲ καὶ πέρα μιν ἀπὸ χρῆμα-χρυσό — ἔχει μὲν ἑγγενῆ ἀξία (τὴν ποσότητα τοῦ κοινωτικῆς ἀναγκασίου χρόνου ἐργασίας ποὺ κλείνει μέσα του), τὴν κυκλοφορεῖσα μάζα του καθορίζει ἡ δυναμικὴ τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν τοῦ κυκλοφοροῦν καὶ τῶν πληρωμῶν ποὺ πρέπει νά πραγματοποιηθοῦν. Ἄν τὸ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν πᾶσι (λόγω πῶσης) στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἢ μείωσης στήν παραγωγή) καὶ ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ μένει ἀμετάβλητη, τότε περιστέλλεται ἡ κυκλοφορία τοῦ χρυσοῦ-νομίσματος — πέφτουν οἱ τιμές τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ὁ χρυσὸς-νόμισμα ἀποσύρεται ἀπὸ τὴν κυκλοφορία διακέρσου πῶσης στήν ἀποθησαύριση. Ἄν τὸ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν ἀνέβῃ (λόγω αὔξεσης στήν παραγωγή ἢ μείωσης στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ ἀμετάβλητη παραγωγή) ἐνῷ δὲν ἀλλάζει ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ, τότε αὐξάνει ἡ κυκλοφορία τοῦ χρυσοῦ — χρήματος — ἀποθησαυρισμένους χρυσὸς ρίχνεται στήν κυκλοφορία. Ἀντίστροφα, ἐν ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ πᾶσι: σὴν ἀποτέλεσμα αὔξεσης στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας σὲ μεταλλεῖα χρυσοῦ, τότε ἀνεβαίνουν, ὅσο μένει ἀμετάβλητο τὸ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν, οἱ τιμές τῶν ἄλλων ἐμπορευμάτων. Ἄν ἡ τιμὴ τοῦ χρυσοῦ ἀνέβῃ σὴν ἀποτέλεσμα αἰώνιων μείωσης στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας σὲ μεταλλεῖα χρυσοῦ, τότε, μὲ τὸ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν ἀξιῶν ἀμετάβλητο, πέφτουν οἱ τιμές¹³⁾. Ἐχουμε νά κάνουμε δὴ μ' ἀπλοῦς καὶ ὀριζήτες περιπτώσεις. Βασικὴ σημασία ἔχει πάντως σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὅτι ἡ μάζα τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος ὀρίζεται: ἀπὸ τίς τιμές τῶν ἐμπορευμάτων (ποῦ στήν τελευταία ἀνάλυση καθορίζονται ἀπὸ τὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν τιμῶν καὶ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ), ποῦ τίς διακρούει διακέρσου τῆς ταχύτητας περιστροφῆς τοῦ χρυσοῦ-χρήματος. Αὐτόνομη μεταβλητὴ εἶναι πάντοτε ἡ κυκλοφορία τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἡ ἀξία τους. Τὸ χρῆμα-χρυσὸς ῥεεὶ πρὸς τὴν κυκλοφορία ἢ βγαίνει ἀπ' αὐτὴν ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες τῆς καπιταλιστικῆς ἀναπαραγωγῆς.

2. Σύνολο χρήματος, δηλαδὴ μετατρέψιμο χαρτονόμισμα ἢ ἀργυρὸ κέρμα ποῦ γιὰ λόγους εἰκονολίας σὲ μέσα κυκλοφορίας καθὼς νὰ πιστωτικὴς ἐπέκτασης ἀναπληρώσων τὸ καθαρὸ χρυσὸ νόμισμα. Γι' αὐτὰ ἰσχύει ὁ ἴδιος νόμος ὅπως γιὰ τὸ χρυσὸ-χρῆμα, μὲ τὴν ἑρμ. ἐξέταση νά μὴ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ ἐκδοσις χρήματος. Εἶναι τότε λευδίσμα μὲ τὸ χρυσό

καί μπαρλόν νά ριχτοῦν στήν κυκλωφορία καί ν' ἐπιστραφῇχοῦν ἀπὸ κελύφη, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ χρυσός. Ἄν θωρῶς ἡ ἐκδοσι, χρήματος προχωρήσει πέραν ἀπὸ τὴν ἀπαράεττη πωσότητα χρησιῶν χρήματος, τότε τὴ μετατρέψιμο χαρτονόμισμα γίνεи κύτόμματα τὴν ἀξία του. Ὅταν μὲ οὐγγιὰ χρυσοῦ ἴσων ἑνας τόνου ἀποστέλει καὶ πῦρ ἢ σέσηθ δὲν ἀλλάζει, τότε τὴ πέρασμι ἀπὸ τὴν ἰσοτιμία 1 οὐγγιὰ χρυσοῦ ἴσων 80 μάρκα πρὸς τὴν ἰσοτιμία 1 οὐγγιὰ χρυσοῦ ἴσων 160 μάρκα δὲν ἀλλάζει τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀτσλίου. Τὸ κάθε χαρτονόμισμα τῶν 10 μάρκων ἀντιπροσωπεύει τότε μονάχη τὴ χυρή πωσότητα σὲ χρυσό. Ἡ ἀξία του ἔπασε σὲ χυρή καὶ ἡ ἐκπεσμένη σὲ χαρτονόμισμα τιμὴ τοῦ ἀτσλίου θὰ ἀνέβει σὲ διπλάσι⁽¹²⁾.

3 Μὴ μετατρέψιμο χαρτονόμισμα μὲ ἀντικυριστὴ κυκλωφορία. Σὲ γενικῶς γραμμῶς ἰσχύει ἡ ἴδια νομοτέλεια ὅπως γὰρ τὴ μετατρέψιμο χαρτονόμισμα, ἀλλὰ μὲ μίαν κωτώδηχη διαφορά. Ἀρκετὴ ἡ σχέση ἀνέρεσσι στὴν ἀξία τῶν ἐμπειρομμάτων καὶ στὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ δὲν ἐναφῆρεται ἕμεσσι, μπορεῖ νά διαπιστωθῇ μονάχη ἐκ τῶν ἰστέρων κατὰ πόσο τὸ χαρτονόμισμα ἀντιπροσωπεύει ἀντικειμενικῶς τὴν Α ἢ τὴ Β πωσότητα χρυσοῦ. Τοῦτο γινερῶνεται μονάχη ἀπὸ τὴν ἰσοτιμία τοῦ χαρτονομίσματος μὲ τὸ χρυσό (στὴν ἀλλεῦθερη ἢ ἀνὰ ἑξῆς ἀνορά) καὶ μὲ τὸ ξένον συνάλλαγμα.

Ὁ πληθωρισμός ἔχει ἐπομένως νόημα μονάχη γὰρ τὸ χαρτονόμισμα⁽¹³⁾. Ὁ ὅρος «πληθωρισμός χρυσοῦ» στρεφίται περιεχόμενον, ὅπως καὶ ὁ ὅρος «πληθωρισμός πιδήρσει». Σ' αὐτὰς τίς περιπτώσεις δὲν ἔχομε νά κύνουμε μὲ πληθωρισμό, ἀλλὰ μὲ πλινθώρεια στὴν ἀξία τοῦ ἐμπορεύματος. Μιὰ ξαφανὴ καὶ μαζικὴ πτώσι στὴν ἀξία τοῦ εἰσενόου κύτου μετάλλου, ὅπως ἔγινε στὸ 16ο αἶώνα, μετὰ τὸ 1849 ἢ μετὰ τὸ 1890 (Τρανσβάλ καὶ χρῆση τοῦ κινῶν στὴν παρχωγὴ χρυσοῦ) ἰστέρε βέβαια σ' ὑποτιμήσεις ἀλλογενες μὲ γύνεις σὲ μαζικὸ πληθωρισμὸ χαρτονομίσματος. Ὅμως εὐκόλῃ μπορεῖ ν' ἀντικυρτὴ κανεὶς τὴν εὐσώζει διαφωρὰ πρὸς ὑπάρχει. Ἡ ἀποθι,σάυριση τοῦ χρυσοῦ συνεχίζεται ἀνέρε καὶ μετὰ μιὰ μείωσι στὴν ἀξία του, ἐνῶ τὸ ὑποτιμημένο χαρτονόμισμα κρατιέται σταθερὰ στὴν κυκλωφορία καὶ γίνεи ἐλο καὶ πρὸ χρεωστογιδ στὴν ἀποθι,σάυριση⁽¹⁴⁾. Σὲ σχέση μὲ τὸ μεταλλικὸ νόμισμα μποροῦμι νά μιλάμι γὰρ «πληθωρισμὸν μονάχη ὅταν πρόκειται γὰρ μιὰ μείωσι σὲ περιεχόμενον τοῦ νομίσματος σὲ χρυσό, δηλαδὴ γὰρ κιδθῆλῃ. Γι' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἰσχύει ἐπίσης ὁ κινῶν πῶς τὸ «πληθωρικὸ νόμισμα» γίνεи ἐκκετῆλῃ γ: ὁποθι,σάυριση καὶ γύνει, γὰρ ῥῶσι τὸ γινωστὸ νόμισ τοῦ Γκρέπαμ, στὴν κυκλωφορία. Ἐχει ἀδικὸ γὰρ τοῦτο ὁ Βέρνερ Χάρμαν ὅταν χαρακτηρῇ, τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀκρίβειας στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, σὲ χρονικὴ σῆμαπωση μὲ τὴν κυριαρχίαν τῶν μονοπωλίων, πᾶν ἀπόδειξη πρὸς ἀρχισ ἐννε μικρόχρονος πληθωρισμὸς⁽¹⁵⁾. Τὸ κῶμα ἀκρίβειας, πού

εξηλεσθήκεν τήτοι κτηραὶ νά ἐξηγηθῇ μὲ δικτατορικὸν τρόπον, προπάντων μὲ τὴν κρίσιν στὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ σὺν ἀποτέλεσμα πτώσεως στὴν ἐρώπο τῆς παραγωγῆς του⁽¹⁾. Γιὰ μικρόχρονα πληθωρισμὰ δὲν μπορούμε νά μιλήσουμε πρὶν τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον τὸ νωρίτερον, ἀκριβέστερον πρὶν τὸ τέλος τῆς μεγάλης οὐανομικῆς κρίσεως τοῦ 1929-1932.

Σ' ἀναπτυσσόμενες καπιταλιστικὰς χώρας μὲ κάλλισμα σὲ χρυσὸ ὁ πληθωρισμὸς τοῦ χρητονομίσματος ἐξηλεσθήκε γιὰ πρῶτη φορά σὺν ἀποτέλεσμα τῆς διόγκωσος στὶς κρατικὰς δαπάνες καὶ τῆς κάλλους τοῦ ἐλλείμματος στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό μ' ἐκδοσὴν χρητονομίσματος. Αὐτὰ ἐρεθίζονταν στοὺς ἐξοπλισμούς καὶ τὸν πόλεμον⁽²⁾. Τόσο ἡ ἀστυχὴ πολιτικὴ οἰκονομία, ὅσο καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄντρες τοῦ καπιταλισμοῦ ἐκλήθησαν γιὰ πολλὰ νά παραδεχτοῦν τὴν πληθωριστὴν σὲ κτηρανημὸν γιὰ τὴν διεύρυνση τῆς πιστοδότησης στὴν καθ'αυτὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων⁽³⁾. Ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν πὼς οἱ ἔργοντες νόμοι τῆς οἰκονομίας τῆς αγοράς ὑπεροῦν μόνον τοὺς νά ἀποκαταστήσουν τὴν ἰσορροπία καὶ πὼς κάθε προσπάθεια γιὰ κτηρητὴν παρέμβαση σ' αὐτὴ τὴ διαδικασία ἀπαιτεῖ μικροπρόθεσμον τὴν ὕψος τῆς οἰκονομίας καὶ πολλαπλασιάζει τὶς ἀντινομίας τῆς, δυναμιώνοντας τὴς κρίσεις γιὰ μὲ κρίση⁽⁴⁾.

Δὲ χωρεῖ ἀμφισβόλια πὼς στὴν «ὀρθόδοξη» τοῦτη ἀντίληψη γιὰ τὸ χρῆμα ὑπῆρχε μὲ δίστι ἀντίθεσις. Οἱ καπιταλιστικὰς κρίσεις ὑπερπαραγωγῆς ἔχουν ἐνέμεσιν σ' ἄλλα σὺν ἀντικειμενικὴ λειτουργία νά διευκολύνουν τὴν αξιοποίηση τοῦ ὀκίνοῦ κεφαλαίου, μ' ὅλη τὴν δύναμιν τῆς ὀργανικῆς του σύνθεσης, καὶ αὐτὸ μὲ τὸ μηχανισμό τῆς μαζικῆς ἀποαξίωσης κεφαλαίων. Ἡ ἀποαξίωση αὐτῆς παραγωγικῆς καὶ πλεονασματικῆς κεφαλαιώσεως δὲ συντελεῖται μὲ μίαν ὁμοιόμορφη καὶ ἀνέλεγκτὴ μερικὴ ἀποαξίωση τῶν ἐνδοκαταστάσεων τῆς κάθε ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ ἐκλεκτικὰ. Ἐπιζοῦν οἱ τοχικὰ πρὸ προχωρημένους ἐπιχειρήσεις, πτοχεύουν οἱ καθυστερημένους ἐπιχειρήσεις, καὶ οἱ ἀποτεωριστικὰς. Οἱ ἐπιχειρήσεις μὲ μέση παραγωγικὴ κῆτητα χτυποῦνται πρὸ σκληρὰ ἀπὸ τὴς κορυφαίας, ἔστω καὶ ἀν' ἐφεσθύνουν καὶ αὐτὰς τὴν πτώχυνση. Ἡ κρίση ὑπερπαραγωγῆς εἶναι ἐπομένως ἑκὸς μηχανισμὸς ποὺ ταιριάζει στὸν καπιταλιστικὸν τρόπον παραγωγῆς καὶ ποὺ μ' αὐτὸν ἡ ἀξίωση στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἐπιβάλλεται σὺν ὁ νέος κοινωνικὸ ἀναγκαῖος χρόνος ἐργασίας στὴν ἐμπορευματοκτικὴ παραγωγῇ, ἐνὶ πρᾶγμα ποιεῖται ἡ συνδεμένη μὲ τὴν δύναμιν τῆς ὀργανικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου πτώση σὲ μέση ποσότητὶ τοῦ κέρτους. Οἱ τιμές, ποὺ εἶχαν ἀνέβει σὲ φάση τῆς εὐημερίας καὶ τῆς υπερθέρμυνσης, προσεμῶζονται σὲ χαμηλότερη ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τὰ ὑπερκέρδη ἐξαλείφονται σὲ μετὰ βᾶθμῳ. Ὅμως ἐκτετόχρονα ἡ κρίση ὑπερπαραγωγῆς εἶναι μηχανισμὸς ποὺ γιὰ μίαν ἐρισμένη περίοδον ἐπιτρέπει μίαν κτι-

νούργια αύξηση στὴ ποσοστὴ τοῦ κέρδους διχμέσου τῆς ἀποξέλιξης τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς θνώσης στὴ ποσοστὴ ὑπεραξίας — μιὰς δικδικασίας ποὺ συνδέεται μὲ καινούρια αύξηση στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στὴς κινόνουσες ἐπιχειρήσεις κι ἔτσι προσπορίζει ξανά ὑπερέκβαση σὲ θέτορα κεφάλαια.

Ἄν μιὰ τέτις ἐξυγιάνση τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ἐμπυθιστῇ μὲ τὴ διόγκωση τῶν πιστώσεων καὶ τὸν πληθωρισμό, δὴ δηλαδὴ παρεμποδιστῇ τεχνητὰ ἡ περιοδική προσαρμεγὴ τῶν τιμῶν ἀναρῶς στὶς ἀξίες (τιμές παραγωγῆς) τῶν ἐμπορευμάτων, τότε πολλές ἐπιχειρήσεις, ποὺ ὅστερουν σὲ παραγωγικότητα ἐργασίας μέσα στὸν κλάδο τους, ἀποχτοῦν τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφύγουν γιὰ κάμποση χρόνο μὲν ἀποξέλιξη τοῦ κεφάλαιού τους ἢ καὶ τὴν πτώχευση. Ἀφαιλεῖ τότε γενικὰ ὁδολογὸ νὰ ξεχωριστοῦν οἱ «ὕστες» ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τίς ἀρρωτημένους κι ἀκόμη κι ἀπὸ τίς ἀπατεωλιστικές⁽²²⁾. Ἐφόσον ἔμως αὐτὴ ἡ κατάσταση τελικὰ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ μεγαλώσει τὴν ἀνισορροπία ἀνάμεσα στὴν παραγωγικὴ δυναμικότητα καὶ τὴν ἀποτελεσματικὴ ζήτηση, δημιουργεῖ τὸν κίνδυνο ν' ἀναβληθῇ ἀπλῶς γιὰ λίγο ἡ κατάρρευσις⁽²³⁾. Μὲ τὸν ὅγκο, τὴν ἐκταση καὶ τὴ διάρκειά της, ἡ κρίση τοῦ 1929 - 1932 ὁδήγησε σὲ μὲν ἀναθεώρηση τῆς κυρίαρχης τούτης οἰκονομικῆς θεωλογίας: Ἀλλὰξαν οἱ προτεραιότητες γιὰ τὴν ἀστική οἰκονομικὴ πολιτική. Ὁ μακροπρόθεσμος κίνδυνος μὲς κατάρρευσης στὴ νομισματικὴ σταθερότητα φόβιζε πιά λεγότερο ἀπὸ τὸ βραχυπρόθεσμο καὶ μεσοπρόθεσμο κίνδυνο τῆς μόνιμης ἀνεργίας καὶ τῆς ἀποτελεσμάτωσης στὴν παραγωγή. Δίχως ἀμφιβολία, ἡ στάση αὐτὴ ἦταν δικαιολογημένη ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀξιοποίησης τοῦ κεφαλαίου. Προστέθηκαν καὶ βαρυτήμαντα κίνητρα κοινωνικῆς πολιτικῆς — στὶς ΗΠΑ πρὶν κινῆσαι τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Σὰν ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς ποὺ ἐπῆλθε, σὲ παγκόσμια κλίμακα, στοὺς συσχετισμούς κοινωνικῆς δύναμης μὲ ἐπιστροφή στὴ μαζικὴ ἀνεργία θὰ μπορούσε νὰ προκαλέσει κοινωνικὴ κρίση, κατ'απορροφικὴ γιὰ τὸν ὅστερο καπιταλισμό.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ σπουδαιότεροι παράγοντες τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου κι οἱ ὑπερκαλιστικὲς κυβερνήσεις προτίμησαν τὸ μονιμοποιημένο καὶ θεσμοποιημένο πληθωρισμό σὲ μέσο γιὰ τὸ ξεπέρασμα κι ἐνδεχόμενα τὴν παρεμπόδιση καταστροφικῶν οἰκονομικῶν κρίσεων, πὺν ἐκείνῃ τοῦ 1929 - 1932. Ἡ «ἀνατροπὴ» τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸν Τζὼν Μαίηναρντ Κέινς ἀποτέλεσε συνειδητὴ ὑπολογιστικὴ διαρροή αὐτῆς τῆς μετατόπισης στὶς προτεραιότητες. Παίρνοντας ὑπόψη τίς πολλές δηλώσεις πᾶνω σὲ θέμα, δικαιούμαστε νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ συνειδητὴ μεταβολὴ στὴν οἰκονομικὴ πολιτική⁽²⁴⁾. Ἄς περιοριστοῦμε σὲ μιὰ διευκρίνηση τοῦ ἴδου τοῦ Κέινς: «Ἐνὰς εἶναι ὁ μόνος ἀποτελεσματικὸς τρόπος γιὰ ν' αὐξηθοῦν οἱ τιμές στὴν παγκόσμια

πλεοναγμία, κι αυτός είναι ν' αδιέχθουν π' όλοι τόν κόσμο οι βασιπμένες στην πιστοδότηση δαπάνες... Τήν αύθύνη πρέπει λοιπόν ν' ανάλθουν τό κρατικά όργανα... Καί πρέπει νά τήν ανάλθρουν σέ μεγάλη κλίμακα καί ν' άποραπιστωύττα, προκειμένου νά ξεφύγουμε από τό ραβδω κύκλο καί νά σταματήσουμε τήν άδιόκοπη έπιδεινώση στην οικονομική κατάσταση. Οι κυκκοί ίσως νά σταπεράνουν πώς μονάχα ένας πόλεμος μπορεί νά σταματήσει μιά τόσο μεγάλη χειροτέρευση. Γιατί μέχρι σήμερα μόνο ό πόλεμος θεωρήθηκε σά δικαιολογία γιά δαμόνες δαπάνες σέ τόσο μεγάλη κλίμακα... Έλπίζω ή κυβέρνηση μας ν' άποδείξει πώς μπορεί ν' άντιμετωπίσει καί τό προβλήματτα τής ειρήνης... (18).

Από τήν τεχνική άποψη ό πληθωρισμός πραγματοποιήθηκε κυρίως χάρη στην αύξημένη χρήση λογιστικού χρήματος από τό τέλος του 19ου αιώνα. Στο 19ο αιώνα εκδόσανε μετατρέψιμα χρυσονόμισμα γιά τή άυσφάλιση τής κυκλοφοριακής πίστης. Η κλίμακα αυτών των εκδόσεων έξορρε όταν κυρίως από τόν όγκο των συναλλαγματιμών πού έπρεπε νά προεξοφληθούν, όταν δηλαδή στενά προσαρμοσμένη στις άμεσες άνάγκες τής κοπιταλιστικής έμπορευματοικής κυκλοφορίας. Τό χρυσονόμισμα αυτό μπορείσε νά γίνει μέσο γιά τή διεύρυνση τής πίστης μόνο μέ τήν κερδοσκοπία ή καί τήν άπάτη. Τήν πρωτοβουλία είχε προπάντων τό έμπορικό κεφάλαιο. Η κατάσταση άλλαξε όταν άρχισε νά γενικεύεται ή χρήση τής τεχνικής των τρεχομένων λογορισμωών (19). Η πιστοδοτική δραστηριότητα των τραπεζών χειροφετήθηκε σέ πιά μεγάλο βαθμό από τήν καθιευτό έμπορευματοική κυκλοφορία. Η πρωτοβουλία πέρασε από τό έμπορικό κεφάλαιο στις μεγάλες επιχειρήσεις πών ταιμά τής παραγωγής. Οι επιχειρήσεις αυτές μπορούσαν πλέον νά έξασφαλίζουν μέ πιστώσεις τρεχομένους λογαρισμούς, δηλαδή μέ λογιστικό χρήμα, πόρους γιά τις παραγωγικές άνάγκες τους (20). Από διμελή πού ήταν σέ διάθρωση ό όγκος τού χρήματος μετατράπηκε σέ τριμελή κι άυστοραζιμένη πυραμίδα: Από κάτω μιά βάση πύ χρυσό, πάνω της ένα πιά πλάτύ στρώμα από χρυσονόμισμα, καί πιά πάνω ένα άκόμη πλάτύτερο στρώμα από λογιστικό χρήμα (τραπεζικές πιστώσεις).

Όσο οι κυντρικές τράπεζες έλέγγανε τή συνολική μάζα χρήματος μέ βάση τις άρχες τής οικονομικής ήρθοδόξιας καί τόν κανόνα τού χρυσού, ή διόγκωση αυτή στις πηγές τής χρηματοδότσης άποτελούσε ένα καθαρά τεχνικό φαινόμενο, πού απόβλεπε νά περιορίσει τήν επέκταση στην κυκλοφορία. Μέ τήν κυκλωσιμική επινόησηση, ώστόσο, πρηνγοποιήθηκε μιά επανάσταση όχι μόνο πτή μορφή αλλά καί πτό νόημα τής άντλησης χρήματος. Τό λογιστικό χρήμα των τραπεζών έξελίχθηκε στην κύρια πηγή τού πληθωρισμού.

Στήν άρχή τήν πρωτοβουλία είχε τό άστικό κράτος τούτο πού

ζεται τόσο στην κοινωνική θεωρία όσο και σε ανάλογες τοποθετήσεις Γερμανών θεωρητικών του χρήματος⁽²⁴⁾. Μακροπρόθεσμη στρατηγική ήταν η πολιτική των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ελλειμμάτων προϋπολογισμού με στόχο τη δημιουργία πρόσθετης «ήπιου» πληθωρισμού (Ζήτησε). Στη δεύτερη παγκόσμια πόλεμο έγινε πολύ εμφανής η ρόλος των κρατικών δαπανών στην κύρια αίτια για τον πληθωρισμό. Όμως, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και πάνω ειδικά από την επέκτασή του οι καθαυτές κρατικές δαπάνες επη. Έαν δεν σπουδαίο αλλά πάντως δευτερεύοντα ρόλο στην πρόκληση του μονοπωλιακού πληθωρισμού. Κύρια αίτια του πληθωρισμού έγινε η πιστοδότηση του ιδιωτικού τομέα από τις τράπεζες, δηλαδή οι παραγωγικές πιστώσεις στις καπιταλιστικές επιχειρήσεις κι οι καταναλωτικές πιστώσεις στη νοικοκυριά (ιδιαιτέρως για την αγορά κατοικιών και καταναλωτικών αγαθών διαρκείας). 'Ο μόνιμος πληθωρισμός είναι για το λόγο μόνιμος πληθωρισμός καπιταλιστικού χαρακτήρα, ένας προσδοκώσιμος στον δεύτερο καπιταλισμό τρόπος γι' άντληση χρήματος με στόχο τη μακροχρόνια εξισορρόπηση της διανομής αναπαραγωγής (πρόσθετο μέσο για την πραγμάτωση της υπεραξίας και τη συσσώρευση κεφαλαίου).

Την εξέγερση αυτή για την πρόκληση και το περιεχόμενο του σύγχρονου πληθωρισμού ακόμα και πολλές φορές που επικαλούνται το κορσέ, έπιμένουν ν' αποκρούουν. Έπιμένουν στην αντίληψη ότι οι στρατιωτικές δαπάνες είναι η μοναδική ή πάντως η κύρια αίτια για τον πληθωρισμό. Όμως η γλώσσα των αριθμών είναι εύλογη. Άρακι να παραβλέψουμε άναμεταξύ τους τις παρακάτω σειρές ετήσιων συνόλων στην μεταπολεμική περίοδο:⁽²⁵⁾

	Α	Β	Γ	Β	Γ
Έτος	Αναθέμετο κοινό κράτος	Δημόσιο χρέος	Ιδιωτικό χρέος	σε σχέση μ' Α	σε σχέση μ' Α
	(σε δισεκατομμύρια βελγικά)				
1948	208,5	209,4	153,4	129,4%	73,6%
1950	284,8	239,4	276,4	84,0%	97,2%
1958	398,0	269,8	392,2	67,8%	98,5%
1960	502,7	301,0	566,1	59,7%	112,4%
1965	684,9	367,6	870,4	53,7%	127,1%
1969	932,1	380,0	1247,3	40,8%	130,8%

Για να επαναληφθεί αυτή η ερώτηση, έπρεπε να προσθέσουμε πώς το συνολικό ιδιωτικό χρέος έμεινε περίπου σταθερό στις ΗΠΑ τό 1925 - 1945 — 131,2 δις δολάρια τό 1925 και 139,7 δις δολάρια τό 1945 κι ότι η μεγάλη διόγκωσή του έρχεται μόνο μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αξίζει επίσης ν' αναφέρουμε την περίπτωση του Βελγίου, μιας

χώρες με σχετικά μικρές στρατιωτικές δαπάνες. Το 1962 - 1971 οι τραπεζικές πιστώσεις από Δυτικό κόσμο υπερέπλεονάστηκαν κι έφτασαν τα 210 δις βελγικά φράγκα, ενώ οι πιστώσεις στην ιδιωτική οικονομία πενταπλασιάστηκαν σχεδόν, από 72 σε 340 δις βελγ. φράγκα. Μέσα στην ίδια περίοδο το κρατικό κοινωνικό προϊόν αυξήθηκε, σε σταθερές τιμές, κατά μόλις 55%. Είναι καταφανές ο πληθωριστικός χαρακτήρας της πιστωτικής πολιτικής.

Το φαινόμενο του μόνιμου πληθωρισμού άρχισε να γίνεται αισθητό από τη στιγμή που, σ' αντίθεση με τις παραδοσιακές εμπειρίες, οι τιμές δεν έπεσαν, αλλά στα ανέβηκαν παρ'ότι, σ' εποχή καταφανούς υπερπαραγωγής, δηλαδή ύφεσης. Στη μεγάλη κρίση του 1929 - 1932 σημειώθηκε κατάρρευση των τιμών σε βαθμό που δεν είχε σημειωθεί σε καμιά προηγούμενη κρίση καπιταλιστικής υπερπαραγωγής. Και η κρίση του 1928 προκάλεσε μόνον απότομη πτώση στις τιμές.

Μετά τη γενική ύφεση των τιμών στο 1940 - 1946, άρχισε μια αντιφατική εξέλιξη: 'Ενώτις σ' όλες τις προβλέψεις οι τιμές ανέβηκαν πολύ μετά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, αλλά στις ΗΠΑ έπεσαν, έλαττω, στην κρίση του 1949. Είχαμε έπειτα με καινούργια αύξηση τιμών στην πόλεμο της Κορέας. 'Η μονιμότητα του πληθωρισμού έγινε αισθητή στις ΗΠΑ το 1953 - 1957 και 1960, όταν ύφεση στην οικονομία κι ύφεση τιμών συμβάδισαν στο λιανικό εμπόριο (τό 1953 οι τιμές χονδρικής πώλησης υποχώρησαν έλαφρά). Στα έτη ύφεσης 1970 και 1971 η εξακολουθητική άνοδος των τιμών ήταν ξεχωριστά αισθητή.

Δημιουργήθηκε έτσι μια νέα βροχολογία για τον κερπικτικό πληθωρισμό, που κι οδηγείας στην κατανόηση πως ό ύστερης καπιταλισμός ζει ένώ και κάτω 30 χρόνια κάτω από συνθήκες μόνιμου πληθωρισμού. 'Ο Γκαλμπράτ¹ έγραφε κάλας τό 1974: «Οι τωρινές τοποθετήσεις και στόχοι μας υποχρεώνουν ν' απoβλέπουμε στην πλήρη απασχόληση της οικονομίας μας όπου, καθώς είδαμε, ό πληθωρισμός αποτελεί μόνον όμολή κι όχι μόνον άνώμαλη προοπτική»⁽²⁾.

Πώς ν' αποδείξουμε ότι η διόγκωση των πιστώσεων, δηλαδή του πιστωτικού, λαγνιστικού χρήματος οδηγεί στον πληθωρισμό; Πώς νά κατρήσουμε κάτω από πληθωρισμό; Σε πρώτη ματιά ή απάντηση φαίνεται εύκολη — έχουμε την ύωση στις τιμές των έμπορευμάτων. Μά ή απλουσιτυτική τούτη εξήγηση κινδυνεύει ν' απολήξει: στο φανλο κύκλο της έπιχειρηματολογίας του Χίλφερντιγκ. Άφου οι τιμές έκπράζουν τις έμπορευματικές αξίες σε χρήμα, δέν μπορούμε νά συναγάγουμε από την άνοδό τους κλείματα ότι σημειώνεται πληθωρισμός σε χρήμα. Οι έμπορευματικές τιμές έκπράζουν πάντοτε τη σχέση άνάμεσα σε δύο άξίες, του συγκεκριμένου έμπορεύματος και του χρυσού. Όφείλουμε νά διερευνή-

σουμε τήν εξέλιξη καί τῶν ἀνθ' συντελεστών καθῶς καί τοῦ συσχετισμοῦ τους. Ὑπάρχει καί μιᾶ ἀλλή πλευρά πού ἡ κεῖναισάνη σχολή σημείωσε μέ κάποια δικαιοσύνη. Σάν ἀγοραστική δύναμη, σάν ἀποτελεσματική ζήτηση, τό χρήμα δέν ἐπιτρέπεται νά παραβληθῇ μονάχα μέ τήν τρέχουσα ροή τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς. Ἀσκεῖ μιάν ἐπιρροή κινητοποίησης, μπορεί νά ρευστοποιήσῃ δηλαδή ἕνα δοσμένο ἀπὸθεμα ἐμπορευμάτων⁽³¹⁾. Ἡ λειτουργία του τούτη, ἔχει ξεχωριστή σημασία σέ μιὰ κρίση ὑπερπαραγωγῆς. Ἄν τότε τό τραπεζικό σύστημα ἢ τό σύστημα τῶν ἐκδοτικῶν τραπεζῶν δημιουργήσῃ πρόσθετη ἀγοραστική δύναμη, σ' ἐποχῇ δπου ὑπάρχουν μεγάλα ἀποθέματα ἀδιόθετων ἐμπορευμάτων, τό πρόσθετο αὐτό χρήμα Β' ἀνεβάζει βέβαια τίς τιμές ἀλλ' ἢ θά εἶναι πληθωρευτικό⁽³²⁾ στίς ἐπιπτώσεις του γιατί δέ Β' ἀνταλλάσσεται μόνο μέ τήν τρέχουσα ἐμπορευματική παραγωγή, ἀλλά μπορεί νά διευκολύνῃ ἐπίσης τήν ἐξόφληση ἐκκρεμῶν ὑπεχρεώσεων κι ἔτσι νά ξαναβῇ στήν ἀγορά ἀπούλγεται κι ἀποσυρμένα ἀπό τήν κυκλοφορία ἐμπορεύματα. Γε' αὐτό καί διευτυλῶναι ἡ κεῖναισάνη καί νεοκεῖναισάνη σχολή τό γενικό κανόνα πῶς ἡ δημιουργία πρόσθετων μέσων γιά τήν κυκλοφορία καί τίς πληρωμές ἐπενεργεῖ πληθωριστικά μόνο ὅταν ἔχουμε πλήρη ἀπασχόληση τοῦ πᾶσ ἀπὸ συντελεστῆ παραγωγῆς⁽³³⁾.

Εἶναι ἀνεμφισβήτητο πῶς πρόσθετες ποσότητες χαρτονομίσματος καί λογιστικοῦ χρήματος ἔχουν πολύ διαφορετικές ἐπιπτώσεις ὅταν ὑποχουν ἀπούλγτες ποσότητες ἐμπορευμάτων κι ἀναξιοποιήτες παραγωγικές δυναμικότητες, καθῶς κι ὅταν πάλι ὁ παραγωγικός μηχανισμός ἀπασχολεῖται πλήρως. Ὅμοιος ἡ παραπάνω θέση τῶν κεῖναισάνων εἶναι μόνο μερικᾶ σώστη. Τό βασικό της λάθος εἶναι ὅτι χεῖρίζεται μ' ἄκριτο τρόπο τό σύνολο καί πιστεύει στίς αὐτόματες ἀντιδράσεις, δίχως νά προσέχει μερικούς σπουδαίους συνθετικούς κριτικούς. Αὐξησι, τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος σ' ἐποχῇ ὕψους καί κρίσης, μπορεί βέβαια ν' αὐξήσῃ τίς πωλήσεις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἔν κι ἔχει ἀνγκιστρικά σέ σταθερές ἀναλογίες. Ἀλλά θά ὀδηγήσῃ σέ μιάν ἐπέκταση τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων μονάχα ἐφόσον ἀναμένεται ταυτόχρονα μιὰ μακρόχρονη διευρύνσι τῆς ἀγορᾶς καί ἐφόσον ἀνισχύεται τό πρσοσθό τοῦ κέρδους πρὸ πάντων ὅταν στήν ἀρχή τῆς ὕψους οἱ καπιταλιστές τό θεωροῦν σάν ὑπερβολικά μικρό. Ἐφόσον τοῦτο δέ γίνηι, ἡ δέ γίνηι στήν ἐπιθυμητή κλίμακα, οἱ ἰδιωτικές ἐπενδύσεις δέ θ' αὐξηθοῦ ἢ δέ θ' αὐξηθοῦν στήν ἀναμενόμενη ἐκταση⁽³⁴⁾. Ἐνδεχεται λοιπόν νά σημειωθῶν ὁρημένως ρυθμοί μεγάλης διακυμάνσεως στόν πληθωρισμὸν καί στήν διάφορα αἰτία σάν τίς κρατικές δαπάνες, τό ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, τίς φορολογικές ἀπαλλαγές κλπ. Οἱ παραγωγικές ἐπενδύσεις, δηλαδή ἐκείνες πού ὀδηγοῦν σέ αὐξηση τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος, ἔχουν μιὰ πολύ πῶ

μεγάλη επίδραση πολλή πλασιαστέ από τις όχι παραγωγικές. Οι ορισμένες οικονομικές πράξεις που στην πραγματικότητα αντιπροσωπεύουν άπλως τη μετατροπή μιας αγοράς ανάξιοπώρητου κεφαλαίου σε μισό άλλη — σαν την πώληση αξιών ώστε με τό προίον της ν' αγοράστούν οκείνοτα για κερδοσκοπία — μπορούν να γουν έναν τόσο χαμηλό πλασιαστέ ώστε μόλις ν' αλλάξει; ή καί νά μένει ανέλλαχτος έ συνολικός κύκλος εργασιών. Επειβάλλεται λοιπόν νά παραβάλουμε άνχμεταξύ τους τρεις τάσεις, προκειμένου νά προσδιορίσουμε πού καλή την πληθωριστική επίδραση μιας πιστωτικής διόγκωσης:

1. Την εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία χρυσού καί σέ σύγκριση μέ κείνη στη γενική παραγωγή έμπορευμάτων στον καπιταλιστικό κόσμο, δηλαδή τις μνηροπρόθεσμες κι έκφρασιμένες σέ χρήμα τάσεις των τιμών των έμπορευμάτων.

2. Την εξέλιξη της προσόττας του χρήματος, σέ σύγκριση μέ τή συνολική αξία του κοινωνικού προϊόντος (δηλαδή του άγους της παραγωγής, πλασιασμένου μέ τή μέση έμπορευματική αξία) καί λαβαίνοντας υπόψη την ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος.

3. Τά δομικά προβλήματα στην εξέλιξη των τιμών, δηλαδή τις διαφορές στην εξέλιξη των χονδρικών καί των λιανικών τιμών, των τιμών των πρώτων ύλων καί των γεωργικών προϊόντων άγρους καί των έτοιμων βιομηχανικών ειδών άφωτέρου, κλπ.

Τά δομικά προβλήματα μπορούν νά μής άποκαλύψουν κατά πόσο τόν πληθωρισμό πιστωτικού χρήματος προκαλούν σσηκεκριμένες άνάγκες των μισοπωλών στον έτερο καπιταλισμό κι όχι έπλωος οι γενικές δυσχέρειες στην πραγματοποίηση της υπερεξίας καί τήν έξισπωση του κεφαλαίου. Μπορούμε άμέσως νά πούμε πώς από τή νομισματική στροφή καί κείνη της θεωρίας της αξίας είναι παράλογη ή θεωρία ότι τόν πληθωρισμό προκαλεί ή διόγκωση του κόστους (35). Μονάχα όταν υπάρχει ένα πλεόνασμα ρευστότητας, μπορούν νί επιχερήσεις, πέ συνθήκες μονοπωλιακού καπιταλισμού, νά μεταβιβάσουν τήν αύξηση του κόστους αυτόχρεα σεις τιμές πώλησης, δηλαδή στους καταναλωτές (36). "Όταν ή ποσότητα του χρήματος μένει σταθερή σέ περίπτωση μισθολογικών αύξήσεων ή αύξάνει μόνο άνχλονικά μέ μισήν αύξηση στην παραγωγή, τότε καί όόως συνιστονισμό ή αύξηση του κόστους δεν μπορεί νά άδηγήσι: π' άρισμένους βιομηχανικούς κλάδους σέ μισήν αύξηση των τιμών. Σέ συνθήκες νομισματικής σταθερότητας είναι άπόλυτα σωστή ή διαπίστωση του Μάρξ ότι, μέ δοσμένη τήν έμπορευματική παραγωγή καί τήν αξία των έμπορευμάτων, μιά αύξηση στις μισθούς μειώνει τό κέρδος καί άν ανεβαίνει τις τιμές (37). Τό έπιχείρημα γιά τόν "πληθωρισμό κόστους" στηρίζεται έπομένως όχι σέ μισήν άνάλυση των άντικειμενικών έπιπτώσεων πού έχουν οι

μισθολογικές αύξήσεις σε μία καπιταλιστική οικονομία άγνοώ, αλλά στην πραγματική ζωή στον Ήπειρο καπιταλισμός οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν από το μηχανισμό λογιστικού χρήματος όλο το χρήμα που χρειάζονται για να μεταβιβάσουν το αύξημένο τους κόστος παραγωγής αυτόματα στον καταναλωτή. Αυτό σημαίνει πως τεχνικά για τις αύξήσεις στις τιμές δεν υπάρχουν οι αδιεξοικονομήσι μισθολογικές αξιώσεις αλλά η προσαρμογή του τραπεζικού συστήματος και των μηχανισμών δημιουργίας χρήματος στα συμφέροντα του μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Την εξέλιξη της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία χρυσού μπορούμε να υπολογίσουμε μόνο έμμεσα. Πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο το κόστος εργασίας αντιπροσώπευε τὰ 85% του κόστους παραγωγής στη νοτιοαμερικανική παραγωγή χρυσού. Ο ανταγωνισμός αυτός δεν ανταποκρίνεται άλλοτελα στις κατηγορίες του Μάρξ για το μεταβλητό κεφάλαιο και το κόστος παραγωγής, αφού το κόστος εργασίας αναμειβόταν περιλαμβάνει και υπεραξία με τη μορφή μεγάλων μισθών για τους λευκούς επιστάτες και διευθυντές. Έτσι τὸ 1907 οί 17.697 λευκοί υπάλληλοι των όρυχείων κύτων εισέπραξαν πὲ μισθούς 3,94 εκατ. στερλίνες, ενώ στις 165.000 Εγχωριους εργάτες ανήλθογ ὅσον μόλις 9,68 εκατομμύρια στερλίνες, σὲ χρῆμα καὶ σὲ εἶδος, για τὴν πώληση τῆς εργατικῆς τους δύναμης. Ἡ παραγωγή ἔφτανε τότε πὲ 234.000 κιλά, καὶ τὰ δουλεμένα ἔτη εργασίας ἦσαν 183.000. Τὸ 1940 τὰ δουλεμένα ἔτη εργασίας ἔφταναν σὲ 400.000, καὶ ἡ παραγωγή σὲ 400.000. Σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1907, ἡ εἰσροή ζωνησῆς εργασίας εἶχε πῶξῆθῃ ἔλα. Μὲ ἀσφαλεία καὶ ἡ εἰσροή νεκρῆς ἐργασίας (σταθεροῦ κεφαλαίου) πρέπει νῶξε αὐξήθῃ. Ἀνάμεσα στους δυὸ παγκοσμίους πολέμους, ἐπομένως, ἡ μέση παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας ἀποτελεματώθηκε στὴν παραγωγή χρυσοῦ ἡ καὶ λιγότεφε ἑκατρά (24). Τὸ 1967, ὁμως, 400.000 εργάτες παρήγαγαν μίαν ὑπερπλεῖμα ποσότητα χρυσοῦ, 950.000 κιλά. Τὸ συνολικὸ κόστος παραγωγῆς, πού για τὸ 1907 ὑπολογιστήκε σὲ 6,14 δολάρια για τὴν κάθε τόννο ὀρυκτοῦ καὶ τὸ 1940 ἦταν σὲ 5,15 δολλάρια, ἀνέβηκε πὲ 8,36 ὑποτιμημένα δολλάρια (25), δηλαδῆ, μὲ βάση τὴν ἀγοραστική ἀξία τοῦ 1940, σὲ 3,65 δολλάρια. Ἐξόσον μεωῶθηκεν ἐπίσης οἱ δουλεμένα κατὰ βδομάδα ὥρες εργασίας, ἀποβλέπει ρεαλιστικὸ νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι ἀνάμεσα σὲ 1907 καὶ τὸ 1967 ἡ ἐξέλιξη τοῦ κῆτος γρηγορότερος χρυσοῦ ἔπλεσε σὲ μισθ. Ἡν εξέλιξη αὐτὴ μπορούμε ν' ἀποδώσουμε ἀνάμεσα στ' ἄλλα στὴ κλείσιμο τῶν πῶ πτωχῶν ὀρυχείων καὶ στὴν ἀναγναι καινούριων πλούσιων ὀρυχείων στὴν Ὀρέγγη, τὸ Κλέρκοντορπ, Ἐβάντερ καὶ Φόρβεστραντ. μ' ἀποτέλεσμα ἡ μέση παραγωγικότητα τοῦ κάθε τόννου ὀρυκτοῦ σὲ χρυσὸ ν' αὐξήθῃ ἀπὸ 6,57 γραμμάρια τὸ 1953 σὲ 10,78 γραμμάρια τὸ 1965.

Σημειώθηκαν επίσης έν μέρει σημαντικές τεχνικές βελτιώσεις στην εξέρυξη του χρυσού (11).

Έτσι πάλι εύκολα νά υπολογίσουμε τήν αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη συνολική ήμπεριελιστική ήμπεριεματοπαργωγή σέ καίνη τήν περίοδο. Στη μεταπολεμική βιομηχανία των ΗΠΑ τό σύνολο των δουλεμένων ώρών έργασίας αύξήθηκε τό 1907-1967 κατά 71%, ενώ ή δεικτής της παραγωγής υπερνικησιασίστηκε — από 80 σέ 738. 'Η παραγωγικότητα της εργασίας, δηλαδή, αύξήθηκε κατά 520%. Στη γεωργία τό σύνολο των δουλεμένων ώρών έργασίας ήππεσε στό ήμισό διάστημα περίπου κατά τό δύο τρίτα (άπό 83 στό δεικτ. σέ 32), ενώ ή παραγωγή αύξήθηκε κατά 77% (12). 'Ετσι, ή παραγωγικότητα της γεωργικής έργασίας αύξήθηκε σ' αυτό τό διάστημα κατά 540%, σχεδόν τό ήμισό όπως στή βιομηχανία.

Στίς άλλες ήμπεριελιστικές χώρες ή αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας ήταν ή ήμισό όπως στίς ΗΠΑ τό 1907-1914, πολύ μικρότερη τό 1914-1940, καί πολύ πιο σημαντική τό 1947-1967 (13). Γενικά ή εξέλιξη της ήμπεριεματικής παραγωγής δέ φαίνεται ν' άπομακρύνθηκε στό σύνολο του καπιταλιστικού κόσμου από τό ήμπερικάνικο πρότυπο. Αυτό σημαίνει: ότι ή αξία του μέσου ήμπεριεύματος είναι σήμερα στίς ήμπεριαλιστικές χώρες τό ένα πέμπτο μέχρις ένα ήκτο σέ σύγκριση μέ πρην πρηνό παγκόσμιο πόλεμο. 'Εξίσον στό μεταξύ ή αξία του χρυσού ήππεσε περίπου κατά 30%, ήππερε σί ήκφρασμένες σέ χρυσό τιμές των ήμπεριεύματων νά είναι, σέ μέσον όρι, στό ένα τρίτο των τιμών του 1907 (14). Στην πραγματικότητα ήμweis οι τιμές αυτές, ήκφρασμένες σέ χάρτινα δολάρια, τριπλασιάζστηκαν σέ σύγκριση μέ τό 1907. 'Η πτώση της αξίας του χρήματος στό ένα ήκτο ήξηρηρεται μιάν άντικειμενική λειτουργία: Συγκυλύνει ή σημαντική ήκφρασμένη σέ χρυσό, πώση στην αξία των ήμπεριεύματων, άρα ή άπαρηρετικά, κι ήκρυσον άδυνατεί νά ήππεταθή γεωγραφικά, ή καπιταλιστική ήκτοσμή θα βρισκόταν σ' άδυναμία νά λειτουργήσει (15).

Πρέπει νά σημειώσουμε σχετικά ένα πρόβλημα πού στίς παρρηονές του πρηνό παγκόσμιο πόλεμο προκάλισε μιάν ένδιαφέρουσα συζήτηση άνάμεσα στον Εύγένιο Βάργκα, τον 'Όττο Μπόουερ καί τον Κάριλ Κάμντσου: Μπορεί ή ήξωση της παραγωγής χρυσού νά προκαλέσει από μόνη της μιάν ήξωση στίς, ήκφρασμένες σέ χρυσό, τιμές των ήμπεριεύματων; (16). Κατά τήν αντίληψη μας κι οι δύο πλευρές υποστήριξαν θέσεις πού ήσαν πρηνές από τήν ήπψη μιάς συνεπούς ήφαρμής της θεωρίας της αξίας - έργασίας. 'Η άπόψη του Βάργκα πώς ή καθορισμός της τιμής του χρυσού από τις ήκδοτικές τράπεζες θα ήμπεδίσει τήν αύξηση της παραγωγής χρυσού νά άδηγήσει σέ αύξηση των τιμών, είναι ήβλίστη κι ή

άντικρουσής της από τους Κάουτσκυ και Μπάουερ ήταν πεστική(47). Ο Κάουτσκυ επικαλέστηκε την ιδιομορφία του χρυσού για το έπιχειρημα ότι μιά αύξηση στην παραγωγή χρυσού θ' αβξήσει τη συνολική ζήτηση κι έτσι θα διευρύνει την αγορά για την καπιταλιστική έμπορευματική παραγωγή.

Η παραγωγή χρυσού είναι παραγωγή του γενικού ισχύοναμου, το μόνου έμπορεύματος που έξάν από την εξωριστή του αξία χρήσης (για τούς χρυσοχόους κλπ.) έχει την πρόσθετη εβική αξία χρήσης να μπορεί ν' ανταλλαχτεί με όλα τ' άλλα έμπορεύματα. Γι' αυτό και δέν μπορεί ποτέ να μείνει «άπούλητος» ο χρυσός στον καπιταλισμό. Αυτό είναι σωστό.

Όμως ο Κάουτσκυ παράβλεψε πώς μιά αύξηση στον όγκο της παραγωγής χρυσού οδηγεί άπλως σε μιάν αύξηση του χρηματικού κεφαλαίου(48), κκι πώς ειδικά χαρακτηριστικό του χρυσού (και του χρυσού χρήματος) είναι πώς δέν επιβλάεται να τό ρίξει κανείς στην κυκλοφορία αλλά μπορεί και να τό άποθησαυρίσει. Κατά πόσο έπομένως ή έτήσια παραγωγή χρυσού έχει ή δέν έχει σάν άποτέλεσμα ν' αύξηθ ή συνολική ζήτηση για έμπορεύματα κατά τη δοχή του άξια, δέν είναι κατά τό αυτόματα δοσμένο (όπως θεωρεί ο Κάουτσκυ), αλλά έξαρτιέται από τό κατά πόσο ο πρόσθετος χρυσός άπορροφιέται ή όχι από την κυκλοφορία, έξαρτιέται δηλαδή από τη δοσμένη πορεία της καπιταλιστικής οικονομίας, από τον όγκο της έμπορευματικής παραγωγής, την ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος, την κλίμακα της πιστοδότησης (των πληρωμών που πρέπει να χρηματοδοτήσει, διέπλα στις πράξεις ανταλλαγής, αυτό τό χρήμα), κλπ.

Ανάμεσα στο 1929 και τό 1939 ή παραγωγή χρυσού σχεδόν διπλασιάστηκε διέως ν' αύξηθ ή σημαντικά ή συνολική ζήτηση στον καπιταλιστικό κόσμο. Ο πρόσθετος χρυσός μπήκε στο άπόθεμα των ΗΠΑ κι άποθησαυρίστηκε. Μόνο ή πτώση στην αξία του χρυσού οδηγεί αυτόματα σε μιάν, έκφρασμένη σε χρυσό, αύξηση των τιμών των έμπορευμάτων. Αυτό ή πτώση στην αξία του χρυσού μετά τό 1890 — κι όχι ή αύξηση στην παραγωγή χρυσού — ήταν βασική για την έρμηνεία του κύματος άκρίσεως στο 1893-1914.

Η έξέλιξη των μέσων κυκλοφορίας και πληρωμής (της ποσότητας του χρήματος) μπορεί να έξακριβωθεί με σχετική άκρίβεια για την πρώτη περίοδο πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο μέχρι κοντά στο 1970. Θα περιοριστούμε και παρακάτω στην οικονομία των ΗΠΑ που είναι ή χαρακτηριστική για τον ύστερο καπιταλισμό. Με βάση τά γνωστά στατιστικά στοιχεία των Φρήνμαν - Σβάρτς(49) ή ποσότητα του χρήματος αύξήθηκε (διέως να ληφτούν υπόψη οι μικροσπρόθεσμοι τραπεζικοί λογαριασμοί) από 100 τό 1915 σε 215 τό 1929, δηλ. κατά 115%. Στην ίδια έποχή ή διομηχανική παραγωγή μεγάλωσε κατά 70%, κι ή γεωργική παραγωγή έμεινε σταθερή. Κατά τούς Φρήνμαν - Σβάρτς σημειώθηκε

και μια μικρή επιτόχυνση στην κυκλοφορία. Όμως στα χρόνια της κρίσης κείνη επιβραδύνθηκε κατά 30 και πάνω στα δεκάτα, ενώ η ποσότητα του χρήματος αβέβηχε κατά πάνω από 25%⁽²⁾.

Με βάση αυτούς τους αριθμούς διαπιστώνουμε ότι το 1939 το επίπεδο των πρώων χονδρικής πώλησης ήταν μόλις 10% πάνω από το 1915 — το επίπεδο τιμών λιανικής πώλησης, που πάντα σημαίνει μίαν όριζόμενη καθυστέρηση, στο καθρέφτισμα των τιμών του χρηματί. Ήταν το 1939 10% πάνω από το επίπεδο του 1916. Μέσα σε 24 χρόνια ή άνοδος της δύναμης του χαρτονομίσματος λιγόστευε κατά κάπου 10%, ούτε 0,4% το χρόνο — δεν μπορεί λοιπόν να γίνεται λόγος για μακρόχρονο πληθυσμό.

Τα πράγματα αλλάζουν μόλις συγκρίνουμε τις εξελίξεις μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με κείνες στην περίοδο 1915-1939. Στο 1945-1967 η ποσότητα του χρήματος αβέβηχε κατά κάπου 90%⁽³⁾ — είναι σήμερα η ενοκπλάσια του 1929, ή ενοκπλάσια του 1907. Η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος διπλασιάστηκε ανάμεσα στο 1945 και το 1967 κι έφτασε πάλι στο ρυθμό του 1929. Όμως η συνολική βιομηχανική παραγωγή είναι για το 1967 μόλις ή τετραπλάσια του 1929, ενώ η γεωργική παραγωγή αύξηθηκε κατά κάπου 45%. Διαπιστώνεται δηλαδή μια πληθωριστική διόγκωση στο χρήμα που δεν ανταποκρίνεται σε καμιά αύξηση της εμπορευματοκής παραγωγής. Έχουμε ένα μέσο επίπεδο τιμών που είναι για το 1967 το διπλό του 1929 και το τριπλό του 1907. Καταγράφει η αύξηση στην ποσότητα του χρήματος, το χαρτονομίσματος δηλαδή και του λογιστικού χρήματος, άποτελεί μια άμεση, τεχνική αιτία για τον πληθωρισμό. Η ποσότητα του χρήματος αύξηθηκε πολύ περισσότερο από τον όγκο της φυσικής παραγωγής, καθώς κι αντίστροφα από τις πολύ πεσμένες αξίες (τιμές σε χρυσό) των εμπορευμάτων.

Η σύγκριση της διαφωτιστικής δυναμικής, που διακρίνει διάφορες σειρές τιμών, μας επιτρέπει τελικά να καταλάβουμε τους βαθύτερους λόγους για το μόνιμο πληθωρισμό στον ύστερο καπιταλισμό. Ο δείκτης των τιμών χονδρικής πώλησης ήταν στις ΗΠΑ το 1967 στο 106,2, αντί για 52,1 το 1929 και 57,9 το 1945. Ο δείκτης των τιμών του λιανικού εμπορίου (καταναλωτικών αγαθών) ήταν το 1967 στο 115,4 αντί για 59,7 το 1929 και 62,7 το 1945. Οι δυο σειρές φαίνεται σά να έχουν πορευτεί παράλληλα. Όμως η έντιμωση αυτή διαλύεται μόλις πάρουμε υπόψη μας τα παρακάτω δεδομένα:

1. Ανάμεσα στο 1958 και το 1964 οι τιμές χονδρικής πώλησης έμειναν ουσιαστικά σταθερές στις ΗΠΑ (100,4 το 1958, 100,5 το 1964). Και για την περίοδο 1957-1964 η αύξηση ήταν μόλις 3,5%, δηλαδή ούτε 0,5% το χρόνο. Στο 1951-1956 επίσης, η σταθερότητα στις τιμές της

χονδρικής πώλησης ήταν απόλυτη. Σ' όλα τα διάστημα 1951-1964 υπήρχει ένας μόνο χρόνος όπου ο δείκτης τιμών χονδρικής πώλησης ανέβηκε αισθητά στις ΗΠΑ, τό έτος οικονομικής άκμης 1956.

2. Στην ίδια περίοδο, αντίθετα, οι τιμές ελλών καταναλωτή ανέβαιναν άσχημά τους. Μόνο τό 1952-1955 ήταν άσχημανη ή άνοδος τους. Σ' όλα τ' άλλα χρόνια πέρασε τό 1% τό χρόνο. Σ' όλη τήν περίοδο 1951-1964, κι ενώ οι τιμές χονδρικής πώλησης άνέβηκαν μονάχα κατά 3,8 μονάδες, κείνες τής λιανικής άνέβηκαν κατά 17,6 μονάδες.

3. Τό 1967 ο δείκτης τιμών χονδρικής πώλησης γιά τά τρόφιμα κείνα πού παραδίνονται άμεσα από τίς γάρρες, γιά τά χημικά προϊόντα και γιά τά είδη έλαστικού ήταν κίται από τό επίπεδο τού έτους 1957-1959. Οι άνατιμήσεις στό ύφασμα, είδη χάρτου, έπιπλα και οικιακές ηλεκτρικές συσκευές ήταν στά ίδια άκρα χρένιτ κάτω από τό μέσον όρο ή κι άνώπεριτες σ' ό,τι άφορά τό χονδρικό έμπόριο. Αντίθετα γιά τίς μηχανές, τά είδη από μέταλλο και τήν ξυλεία οι άνατιμήσεις στό χονδρικό έμπόριο ξεπέρασαν τό μέσον όρο. Γιά τίς τιμές καταναλωτή ή εικόνα είναι όμοια. Στην περίοδο 1957-1959 οι τιμές λιανικού έμπορίου άνέβηκαν γιά τά τρόφιμα, τά ύφασματα, τά έπιπλα και τίς οικιακές ήλεκτρικές συσκευές λιγότερο από τό δείκτη κόστους ζωής — άν και πολύ περισσότερο από τίς χονδρικές τιμές γιά τά ίδια είδη. Αντίθετα τό κόστος τών υπηρεσιών (προπαντός γιά τήν ύγεια και τή στέγη, αλλά και τό λεγόμενα «μικτά είδη») άνέβηκε πάνω από τό μέσον όρο.

Αν σ' αυτές τίς σειρές τιμών προσθέσουμε τί σχεδόν άδιάκοπα πτωτική τάση τών τιμών τών πρώτων ύλων στη διεθνή άγορά μέσθ από ίδια χρόνια, μπορούμε νά καταλήξουμε στό παρακάτω συμπέρασμα γιά τή δομή τής μείωσης στην αξία τού χρήματος:

1. Τό πέρασμα από τόν κίονάα χρυσού σ' ένα νομισματικό σύστημα όπου τό μονοπωλικό κεφάλαιο έχει τή δύναμή του νά εξαπταλίπει, μέ τό σύστημα λογιστικού χρήματος, τίς ποσότητες έκείνες χρήματος πού χρειάζεται γιά τίς άνάγκες του έπατρείει στις μεγάλες επιχειρήσεις τού ύστερου καπιταλισμού ν' άνεβαλύνει έλαφρά τίς τιμές τους σέ συνθήκες σχετικού έλεγχου πάνω στην άγορά (όλιγοπωλικός συνταγωνισμός) κι όσο είναι άνωδιού ή πορεία τής οικονομίας, ενώ αντίθετα μπορούν νά τίς κρατήσουν σταθερές σέ συνθήκες ύφεσης⁽⁵²⁾. (Όταν ή παραγωγικότητα τής έργασίας μεγαλώνει γρήγορα (τρίτη τεχνολογική επανάσταση) αυτό οδηγεί σέ μία διεύρυνση τών περιθωρίων κέρδους (αύξηση τού ποσοστού υπερεξίας), πού μπορεί νά οδηγήσει κ' ένα ύψηλό ποσοστό αύτοχρηματοδότησης⁽⁵³⁾ και διεκδικεί τούς παραπέρα έλεγχους πάνω στις τιμές.

Βασικός στόχος τής πολιτικής αύτής πμών σέ σχέση μέ τίς αλληλεγγύοντες πμέθν είναι νά προεξοφληθούν οι διακυμάνσεις στις πωλή-

σεις, δηλαδή να κωλυσιεργούν τα κέρδη και στις ύφεσεις. Ο Γκάρνικερ Μίνες υπολόγισε ότι οι αύξήσεις τιμών, που πραγματοποιήθηκε ή Γουινάιτεντ Σπρίντς Σπρίντς 1950-1960 και που ξεπέρασαν το μέσον όρο, κατέβαλαν το άπαιτούμενο για την άπαιτοκρατική λειτουργία της επιχείρησης κατώτερο όριο αξιοποίησης των εγκαταστάσεων της σε τέτοιο βαθμό που στο δεύτερο μισό του 1960 και ενώ πάνω στην κρίση ή αξιοποίησης των εγκαταστάσεων έφτασε στο 47%, μπόρεσε ώστε να πραγματοποιήσει το ίδιο ούσιαστικά καθαρό κέρδος όπως στο έτος αλχημής 1950, όταν ή θυναικότητα της άπαιτολογούνταν κατά 98% (4).

3. Στόν ύστερο καπιταλισμό ή τεράστια άνοδος στην παραγωγικότητα της εργασίας πολλαπλασιάζει τις ποσότητες αξιών χρήσης και αυτό προκαλεί δυσκολίες στην πραγματοποίηση που τις έγκρύνει ή μεγάλη ύπαρξη στο κόστος πώλησης και στην καταναλωτική πίστη. Στις συνθήκες που επικρατούν στον ύστερο καπιταλισμό, κι έφόσον δεν υπάρχει σοβαρός συναικωισμός από το έξωτερικό στο πεδίο του λεγικού εμπόριου(5), το αύξημένο κόστος κυκλοφορίας μπορεί να μετρήβαστή στους καταναλωτές — άρκει να μεγαλώνει ο' έπαική βαθμό ή ποσότητα του χρήματος.

3. Άνάλογα με το βαθμό μονοπωλιακής όργάνωσης άναβαίνουν πιο γρήγορα, μέχρις όρισμένο βαθμό, οι τιμές. Οι άνατιμήσεις είναι για τούτο, σ' ότι άφορά τη χονδρική πώληση, πιο μεγάλες στο Τμήμα I παρά στο Τμήμα II. Άντίστροφα, άνάλογα με το ρυθμό που μεγαλώνει ή παραγωγικότητα της εργασίας (μείωση στις όψεις των έμπορευμάτων και τις τιμές του χρυσού) περραίζεται ή αύξηση της άκρίβειας. Προχωρεί πιο άργά σε τομείς που τους άνακνεί από την άρχή της ύστεροκαπιταλιστικής έπαχής μία πολύ γρήγορη αύξηση στην παραγωγικότητα (γεωργία, χημική βιομηχανία, οικιακές ηλεκτρικές συσκευές), και πιο γρήγορα σε τομείς όπου είναι πιο μικρός ο βαθμός μηχανοποίησης(6). Όμως ή σχετική σταθερότητα των τιμών σε τομείς όπου ή παραγωγικότητα της εργασίας μεγαλώνει πιο γρήγορα από το μέσον όρο έμφρύνει και αυτό το γεγονός του μόνιμου πληθωρισμού, άκρως όπως κι ή πιο γρήγορη ύψωση των τιμών σε τομείς όπου ή παραγωγικότητα της εργασίας μεγαλώνει με πιο βραδυ ρυθμό.

Βγαίνει καθαρά πως ο μόνιμος πληθωρισμός δεν παραμυρίζει με κανέναν τρόπο το νόμο της κρίσης. Ο νόμος αυτός επιβάλλεται και στη ειδικές συνθήκες της διάδοσης μείωσης στην άξία (άγοραστική δύναμη) του ξεκομένου από τη βάση του χρυσού χαρτονομίσματος. Όσο ο μόνιμος άέρπων πληθωρισμός δε γίνεται ακατάβλητο δεν πρέπει έπιμένους, έστω κι αν άνακνούν τα συμπτώματα διαρθρωτικής υπεραπαραγωγής, ν' άποκλείονται για πάντα ύποπτες σ' όρισμένους τομείς ή μία γενική πτώση στις τιμές του χονδρεμπορίου.

Με την επιχειρηματολογία αυτή συνδέονται στενά δύο προβλήματα που πρέπει να ξεγληθούν. Μήπως αείτα του μόνιμου πληθωρισμού είναι ή υπερπροσφεύτητα του τομέα προσφοράς υπηρεσιών και παρακάτω ή υπερπροσφεύτητα όλων των δραστηριοτήτων που δεν παράγουν άμεσα αξία, όπως είναι ο κρατικός μηχανισμός κι η αγορά της νομισματικής; Και ποιά ή διαφορά ανάμεσα στη δική μας έγκριση και την τρέχουσα ποσοτική θεωρία του Φρήντμαν και του Ρούφ;

Για τη διερεύνηση του προβλήματος των πληθωριστικών επιπτώσεων που άσκει ο τομέας προσφοράς υπηρεσιών (κι όλες γενικά οι όχι παραγωγικές δαπάνες) μπορεί να μάς στείλι χρήσιμα ένα αριθμητικό παράδειγμα. 'Ας υποθέσουμε πώς ή ετήσια αξία του προϊόντος μιας καπιταλιστικής κοινωνίας έχει την παρακάτω διάρθρωση:

I: 10.000c + 5.000v + 5.000m = 20.000 μέσα παραγωγής

II: 5.000c + 1.000v + 3.000m = 11.000 καταναλωτικά αγαθά

'Από τις πέντε χιλιάδες μονάδες στο Τμήμα I οι 3.750 συσσωρεύονται κι οι 1.250 καταναλώνονται όχι παραγωγικά. 'Από τις 3.000 μονάδες υπεραξίας στο Τμήμα II ή συσσώρευση άπορροφά τις 2.250. Μετά συνολική, επομένως παραγωγή 11.000 καταναλωτικών αγαθών τά 10.000 καταναλώνονται άμεσα — 8.000 από τους εργάτες κι 2.000 από τους καπιταλιστές και τους υπηρέτες τους, ενώ 1.000 απομένουν για τη διευρυμένη άναπαραγωγή του επόμενου έτους, την πρόσληψη πρόσθετων εργατικών χειρών κλπ. Πά τη διευρυμένη άναπαραγωγή του σταθερού κεφάλαιου υπάρχουν μέσα παραγωγής με αξία 5.000 μονάδων.

'Ας υποθέσουμε πώς δέπλα σ' αυτούς τους δύο τομείς δημιουργήθηκε κι ένας τρίτος, των υπηρεσιών, που πούλησε συνολικά υπηρεσίες με αξία 3.600 μονάδες. Με την πρόθεση ότι αυτός ο τομέας δεν αγοράζει κτίρια ή μηχανές (υπόθεση που γίνεται για λόγους απλούστευσης και που μπορεί εύκολα ν' άνακληρωθί με υπολογισμό των άνταλλαγών ανάμεσα στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών και τό Τμήμα I), τό σύστημα μένει σέ ισορροπία, δηλαδή δέ θέγεται ή σχέση ανάμεσα στην παραγμένη άμπαρματική αξία και τη δημιουργημένη πάνω στην παραγωγή για την πραγματοποίηση των άμπαρματικών αξιών άγοραστική δύναμη, άρακι 2.700 μονάδες αξίας από την άγοραστική δύναμη των καταναλωτών νά διαταθεθί στην αγορά υπηρεσιών. Άρακι 900 μονάδες υπηρεσιών ν' άνταλλαχτούν ανάμεσα στους άπασχολημένους σ' αυτόν τόν τομέα, κι άρακι τ' άποθεματοποιημένα καταναλωτικά αγαθά ν' άγοραστούν και νά χρησιμοποιηθούν για την άναπαραγωγή της άργατικής τους δύναμης.

'Η ισορροπία προσφοράς και ζήτησης παρουσιάζεται τότε ως έξης:

Προσφορά	Ζήτηση
	10.000 , γι' ἀκένωση τοῦ cI
20.000 μέτρα παραγωγῆς	5.000 , γι' ἀκένωση τοῦ cII 3.125 , γιὰ διευρυμένη ἀναπαραγωγὴ τοῦ cI 1.875 , γιὰ διευρυμένη ἀναπαραγωγὴ τοῦ cII
	3.750 , στοὺς ἐργάτες τοῦ Τμήματος I
	2.250 , στοὺς ἐργάτες τοῦ Τμήματος II
11.000 κατα- ναλωτικὰ ἐργαζέ-	812,5 , στοὺς καπιταλιστὲς τοῦ Τμ. I 487,5 στοὺς καπιταλιστὲς τοῦ Τμ. II 625 , ἐρεθρεῖ διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς Τμήμα I 375 , ἐρεθρεῖ διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς Τμή- μα II(*) 2.700 , στοὺς ἀπασχολούμενους στὴς ὑπηρεσίες
3.600 παροχῆς ὑπηρεσιῶν	1.250 , στοὺς ἐργάτες Τμήματος I 750 , στοὺς ἐργάτες Τμήματος II 437,5 στοὺς καπιταλιστὲς Τμήματος I 262,2 στοὺς καπιταλιστὲς Τμήματος II 900 , ὑπηρεσίεσσι πού ἀνταλλάσσονται μέσα στὸν τομέα.

Εἶχαμε ὑποθέσει ὅτι οἱ ἐργάτες δαπανοῦν 25% τοῦ πραγματικοῦ τους εἰσοδήματος, κι αἱ καπιταλιστὲς 35% τῆς ὅχι παραγωγικῆς καταναλωμένης ὑπεραξίας τους γιὰ ὑπηρεσίες ἀντὶ γιὰ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, κι ὅτι οἱ ἀπασχολούμενοι στὲς ὑπηρεσίες ἐξοδεύουν ἐπίσης 25% τοῦ πραγματικοῦ τους εἰσοδήματος γιὰ ὑπηρεσίες. Ποιὰ εἶναι τώρα τὸ οικονομικὸ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν δαῶν ἐξισορρόπησης; Ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς μεγάλου τομέα προσαφοῦς ὑπηρεσιῶν δὲν εἶναι φανταστικὰ πληθωριστικὴ μέση σὲ μιὰ καπιταλιστικὴ οἰκονομία — ἀρκεῖ ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις πού διαθέτουν οἱ ἀπασχολούμενοι στὸν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν νὰ εἶναι ἴση μὲ τὴν ἀγοραστικὴ δύναμις πού οἱ ἐργάτες καὶ οἱ καπιταλιστὲς διαθέτουν γιὰ ὑπηρεσίες. Ἄν ὀνομάσουμε τὸ δεύτερο πκέλος αὐτῆς τῆς ἐξίσωσης εἰσοδήματα καταναλωτικῶν δημιουργηθέντων στὴν ἐμπορευματικὴ παραγωγή, κι ἂν ὑποθέσουμε δὲν τὸ κατὰ κεφαλὴ εἰσόδημα τῶν ἐργαζόμενων στὸν τομέα ὑπηρεσιῶν εἶναι ἴσο μὲ τῶν ἀπασχολούμενων στὴν παραγωγὴ, καταλήγουμε στὸν ἀπλουστευτικόν, ἀλλὰ σημαντικόν γιὰ τὸν καθορισμό τῆς ἱσορροπίας τύπον, τῆς οἷ: Ὅταν εἶναι διευρυμένος ὁ τομέας προσαφοῦς ὑπηρεσιῶν τὸ σύστημα παρᾶμνει σὲ ἰσορροπία κι ὁ μένους πληθωρισμός μπορεῖ ν' ἀποφευχτῇ ὅσο τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῶν ὑπηρεσιῶν στὲς δαπάνες τῶν καταναλωτικῶν εἶναι ἴσο μὲ τὸ ποσοστὸ συμμετοχῆς τῶν ἀπασχολούμενων στὸν τομέα προσαφοῦς ὑπηρεσιῶν στὸν ἐργαζόμενον πληθυσμό. Γιὰ νὰ τραβήξουμε πρὸς κοντὰ στὴν πραγματικὴ κίνηση,

βάπτει να πολλαπλασιάσουμε το δεύτερο σκέλος της εξίσωσης μ' ένα συντελεστή που εκφράζει τη σχέση του μέσου εισοδήματος στον τομέα παροχής υπηρεσιών προς το μέσο εισόδημα στον τομέα της παραγωγής.

Μπορεί να εισαχθεί έτσι έμμεσα στην ανάλυση, ή ένοιας της παραγωγικότητας στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών (στο 12ο κεφάλαιο γυρήσαμε ν' αποδείξουμε πώς η τομιαία προσφορά υπηρεσιών, άκριβως όπως κι ο τομέας της κυκλοφορίας, δεν είναι για την κυριολεξία παραγωγικός. Δέ δημιουργεί δηλαδή αξίες κι υπεραξία, και γι' αυτό κάθε συζήτηση για παραγωγικότητα γίνεται έξω από τή σύστηρά πλαίσια της θεωρίας της αξίας-έργου) (14). "Αν άνωριθ ή παραπάνω εξίσωση με τό να σημειωθεί υπερπροσκόττα στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών, ή δηλαδή τό ποσοστό που οι άπασχολούμενοι σ' αυτόν τον τομέα συμμετέχουν άναλογικά στή σύνολο του άπασχολήμενου πληθυσμού, πολλαπλασιαζόμενο με τό συντελεστή εισοδήματος I, 1, είναι για παράδειγμα 110, ένώ τό ποσοστό συμμετοχής των υπηρεσιών στις δαπάνες των καταναλωτών είναι μόνο 40, τότε διαμορφώνεται στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών ένα εισοδηματικό πλεόνασμα που είτε οδηγεί σε μάν αύξηση στις τιμές των καταναλωτικών αγαθών (όταν διαπανθθεί αποκλειστικά γι' αυτά τό αύξη) είτε έχει πληθωριστικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας, έπειδή ένα μέρος του παγώνει για την άγορά μέσων παραγωγής. Σ' πώς τίς συγκεκριμένες συνθήκες ή υπερπροσκόττα στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών έχει πληθωριστικές επιπτώσεις (15). Πρέπει κι να ειδική έμφαση ν' έχεις γενικότερου κυήου, ότι ήλ λή ή κάθε άνισορροπία ένάμεσο στους τομείς έχει στον ύστερο καπιταλισμό πληθωριστικές επιπτώσεις, ήτοι ή προστική αύόγκωση του χρήματος καθυστερεί τή γρήγορη προσαρμογή των οικονομικών πόρων (των δαπανημένων ποσοτήτων έργαίας) σ' όρισμένους τομείς στην άλλαγή της δομής της άποτελεσματικής ζήτησης (16).

Μήπως ή εξήγησή μας για τό μόνιμο πληθωρισμό, που χαρακτηρίζει τον ύστερο καπιταλισμό, ταυτίζεται με τή σύγχρονη έκδοχή της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος ή μοιάζει μ' αυτή; Δέν μπορούμε ν' άρνηθούμε μάν έρισμένη όμοιότητα. Όμως, ή εξήγησή μας στηρίζεται πάνω στη θεωρία του Μάρξ για τό χρήμα, όπν κίνη προσαρμοστή σέ χαρτονόμισα (17). Διαθέτουμε έτσι στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας του Μάρξ: ο "Η ποσότητα των κομωτιών χαρτιού καθορίζεται από τήν ποσότητα του χρυσού-χρήματος που εκπροσωπούν στην κυκλοφορία, κι άφού είναι σίμωθα αξίες μονάχα τόσον εκπροσωπούν τό χρυσό-χρήμα, ή αξία τους καθορίζεται άπιδ από τήν ποσότητά τους. Ένώ λοιπόν ή ποσότητα χρυσού, που κυκλοφορεί, εξαρτάται αποκλειστικά από τήν ποσότητά τους. Η παρεμβολή του κράτους, που όπλίζει τό χαρτονό-

μισμα με αναγκαστική κυκλοφορία — και μ' αυτή τὴ χερτονόμισμα καταπιπνύμε στα ἀποκλειστικά — φαίνεται ν' ἀναιρεῖ τὸν οικονομικὸν νόμον. Τὸ κράτος, τοῦ μὲ τὸ χρυσὸ νόμισμα ἀπλῶς ἔδωκε ἓνα ὄνομα στὸ χρυσὸ κι ἀπλῶς ἔδωκε στὸ νόμισμα τοκοπέτῳ τῇ σφραγίδῃ του πᾶσι στὸ χρυσὸ, φαίνεται σάμπως νὰ μὴ γάτρεψε μὲ τῇ μαγείᾳ τῆς σφραγίδας τοῦ χαρτί σὲ χρυσό. Ἐρῶσαν τὰ κομμάτια αὐτὰ χερτοτῆ ἔχουν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κράτος νὰ ρίξῃ ὅσες ποσότητες θέλει στὴν κυκλοφορία καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ὅ,τι ὠφελησις θέλει. Τὰ χερτάκια αὐτά, μὰ καὶ μποῦν στὴν κυκλοφορία, δὲν μποροῦν πλὴν ν' ἀποβλήθῃν, ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ παράσῃν τὰ σύνορα τοῦ κράτους μὰ χάνουν ἔξω ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν τὴν κᾶθε ἀξία, ἀντεκλινκτικὴ καθὼς καὶ ἀξία χρήσης. Στερμένον ἀπὸ τὸ λειτουργικὸ τοῖς ρόλῳ μεταβάλλονται π' ἀπῆλκτα χερτῖνα κομμάτια. Ὅμως ὃ τεράστιν αὐτῇ δόξαμῃ τοῦ κράτους εἶναι ἀπλῶς φαινόμενικῇ. Μπορεῖ νὰ ρίξῃ ὅσα χερτάκια θέλει στὴν κυκλοφορία καὶ νὰ τοὺς δώσῃ ὅσων ὄνομασις θέλει, ἐκτὸ ὅμως, μ' αὐτῇ τῇ μηχανοσὴ ἐνέργειᾳ, τεμνκτίζεται καὶ ὁ ἔλεγχός του. Μόλις μπεῖ στὴν κυκλοφορία, τὸ σύμβολο ἀξίας, τὸ χερτονόμισμα, ὑποτάσσεται στοὺς ἐργενεῖς τῆς νόμου. Ἄν γιὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἐμπορευμάτων ἀπαιτεῖται ἀποκλειστικὰ μιὰ ποσότης ἀπὸ 14 ἑκατομμύρια πτερλίνας πὲ χρυσὸ κι ἂν τὸ κράτος ρίξῃ στὴν κυκλοφορίαν 210 ἑκατομμύρια χερτάκια, τοῦ στὸ καθένα τοὺς δίνει τὸ ὄνομα μὰ στερλίνα, τότε τὰ 210 τοῦτα ἑκατομμύρια θὰ μετατραποῦν στὸ λοκόννημο ἀπὸ χρυσὸ ἀξίας 14 ἑκατομμυρίων στερλινῶν. Κι ἐρῶσαν τὰ ὄνομα πτερλίνα θ' ἀντιπροσωπεύει μόνον τὸ ἐνι δέκατο πέμπε ἀπὸ τὴν προηγούμενη ποσότης χρυσοῦ, θ' ἀνεβοῦν στὸ δεκάπενταπλάσιο οἱ τιμές ὅλων τῶν ἐμπορευμάτων» (12).

Ἡ διαφορά ἀνέρεσε στὴ νομισματικὴ θεωρία τοῦ Μάρξ, ἐφαρμοζμένη στὸ χερτονόμισμα, καὶ τὴν κλασικὴ ἢ μοντέρνα ποσοτικὴ θεωρία εἶναι: στὸ βέλλος⁽¹³⁾ πὼς γιὰ τὸ Μάρξ, ἔστω καὶ ἂν ἀνγνωρίζῃ μιὰ ὁρισμένη αὐτονομία στὸν τομέα τῆς κυκλοφορίας, δοσμένο μέγεθος εἶναι ὃ σφαίρα τῆς παραγωγῆς καὶ εἰδικότερα ὃ ἀντικειμενικῇ, ὃ καθοριζόμενη ἀπὸ τὸ νόμον τῆς ἀξίας, ἀνάγκη γιὰ μῶσα ἀνταλλαγῆς καὶ πληρωμῆς, καὶ πὼς ὃ αὐξησης στὴν ποσότης χρήματος καθορίζει τὴν ἀπόσπαι ἀξίας, τοῦ ὑφίσταται ὃ μονάδα τοῦ νομισματός, μὲ μοτιδικὸ κρητήριον αὐτὸ τὸ μέγεθος.

Φτάνουμε ἔτσι σὲ δύο ἀποφασιστικὰ συμπεράσματα. Πρωταρχικῇ, ὃ κοινωνικὰ ἀναγκαία ποσότης χρήματος δὲν εἶναι σταθερὴ ἀλλὰ κυμαίνεται στὴ διάρκεια τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου καὶ μάλιστα πὲ πολὺ σ' ἐποχές διαταραχῆς στὴν κυκλοφορίαν παρὰ σ' ἐποχές ἀπρόσκοπτῆς κυκλοφορίας — καὶ αὐτὸ γιὰτὶ τότε αὐξάνουν οἱ ἔμπερ ληξενπρόθεσμες πληρωμές. Αὐτὸ σημαίνει: ὅτι σὲ τέτιες στιγμές μὴ ἔχει καὶ ἀναξιολόγη

αύξηση στην ποσότητα του χρήματος δε συνεπάγεται αύξησης στις τιμές. Κατά δεύτερον λόγω καθοριστικής παράγοντας για την πορεία της οικονομίας είναι η δραστηριότητα του παραγωγικού κεφαλαίου, δηλαδή τό δοσμένο και τό αναμενόμενο ποσοστό του κέρδους, κι όχι η ποσότητα του χρήματος⁽⁹⁴⁾. Αυτό σημαίνει πως μετά αύξηση στην ποσότητα του χρήματος σε περίοδο ύφεσης, κρίσης, δεν οδηγεί αυτόματα σ' αναζωογόνηση των παραγωγικών επενδύσεων — όπως χρειαζότανε να μάθουν σέ βάρος δικό τους και σέ βάρος του αμερικάνικου κεφαλαίου ο Μίλτον Φρήντμαν κι η σχολή του μέσο από πρώτο εξάμηνο του 1971, όταν αύξήθηκε κατά 6% η ποσότητα του χρήματος, αλλά η παραγωγή κι η απασχόληση έμειναν άποικιστωμένες⁽⁹⁵⁾. 'Η λειτουργία προς ύπηρετεί ο μονιμοποιημένος πληθωρισμός πτόν ύστερο καπιταλισμό, νά βοηθήσει κιλαστή την συγκάλυψη της πτώσης στις έμπορευματικές τιμές, νά διευκολύνει τή συσσώρευση του κεφαλαίου, ν' άποκρύψει τήν έννοδο στέ ποσοστό της ύπερτιξης και νά διευκολύνει τό προσωρινό ξεπεράσμα των δυσκολιών πραγματοποίησης μέ όπλο για τούτο τή διεύρυνση των πιστώσεων δαίνει και τό όρια άποδοτικότητας, που δέν μπορεί νά ξεπεράσει ο έρπων πληθωρισμός — έξόν άν χάσει τή λειτουργικότητά του, έξόν άν μετατραπεί σέ καλπάζοντα πληθωρισμό. Μί τό όρια τούτα, και σέ συσχετισμό μέ τés ειδικές μορφές του βιομηχανικού κύκλου στόν ύστερο καπιταλισμό, καταπιανόμαστε στό έπόμενο κεφάλαιο.

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΣΤΟΝ ΥΣΤΕΡΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ

Καθώς ξέρουμε, την ανάπτυξη της μεγάλης καπιταλιστικής βιομηχανίας διακρίνει, από του κυρίαρχου στην παγκόσμια αγορά, ένα διλόκληρο βιόμορφο χαρακτηριστικό, ή κυκλική διαδοχή από αλληπαλλήλες κρίσεις ύφεσης, ανάκαμψης, άκμης, υπερθέρμανσης, κατάρρευσης, ύφεσης κ.κ.λ.⁽¹⁾ (1) Μάριξ δέ μας κληροδότησε μίαν αναλυτική θεωρία του βιομηχανικού κύκλου και των κρίσεων υπερπαραγωγής⁽²⁾. Ίσως πο-
μπορούμε να συναγάγουμε τις γενικές γραμμές της θεωρίας του από τό-
τη σπουδαία συγγράμματά του⁽³⁾. Αναθέσαμε κύλας στο πρώτο
κεφάλαιο τό απόσπασμα κείνο του Μάριξ, όπου άρνείται την κάθε
προσπάθεια ν' αποδοθούν οι κρίσεις σε μία μόνη αιτία και τή χαρακτη-
ρίζει αυθόρμητα σάν τό προϊόν του συνόλου των αντιθέσεων στην καπι-
ταλιστική τρόπον παραγωγής⁽⁴⁾. Γι' αυτό και μπορούμε αναμνησθήτετα
νά συλλάβουμε την κυκλική χαρακτηριστική του καπιταλιστικού τρόπου
παραγωγής υπό καθαρά δικιέσου της κυκλικής κίνησης στο μέσο ποσο-
στό του κέρδους, αφού κείνος κλείνει μέσα της την αντιφατική εξέλιξη
δύων των όψεων της παραγωγικής κι αναπαραγωγικής διαδικασίας.

Άνοδος στη δραστηριότητα είναι δυνατή μονάχα με άνοδο στο
πυσιεστό του κέρδους, και κείνη δημιουργεί με τή σειρά της τις προσι-
ποθέσεις για μία νέα διεύρυνση της αγοράς και της οικονομικής δραστη-
ριότητας. Σ' ένα δυσμενέο σημείο της ανάπτυξης, όμως, πρέπει ή αυ-
ξημένη όργανική σύνθεση του κεφαλαίου και τή έμπόδισή στη διέκταση των
έμπορευμάτων προς τους στελεωδές καταναλωτές νά κατεβάσουν τό
ποσοστό του κέρδους και νά στενέψουν σχετικά την αγορά. Οι αντιθέσεις
αυτές εκδηλώνονται κι εκτονώνονται στην κρίση υπερπαραγωγής. Ή
πτώση από πυσιεστό του κέρδους οδηγεί στον περιορισμό των επενδύ-

σεων, έτσι που η κτηόρρευση (τό «κράχ») μετατρέπεται σε ύφεση. Με την αποκλίωση του κεφαλαίου, την πτώση άρθρολογική οργάνωση της παραγωγής και την άνοδο (ύψωση στο ποσοστό υπερζήτας) κτηορθύνεται ώστε να ανέλθει πάλι το ποσοστό του κέρδους. 'Η μείωση της παραγωγής και των αποθεμάτων επιτρέπουν να διευρυνηθεί ξανά η αγορά, κι αυτό η εξέλιξη, μαζί με την καινούρια άνοδο στο ποσοστό του κέρδους, οδηγεί στην παραγωγική ανάκαμψη διαμέσου της αναζωογόνησης στις επιχειρηματικές επενδύσεις.

Δέ χωρεί άριθολόγ, ότι η κυκλική κίνηση του ποσοστού κέρδους συνδέεται με την ανισόμορη εξέλιξη διάφορων όρων της όλης παραγωγικής κι αναπαραγωγικής διαδικασίας. Πάνω στην ανάκαμψη το ποσοστό του κέρδους ανεβαίνει πιο γρήγορα στο Τμήμα I παρά στο Τμήμα II, κι αυτό συνεπάγεται μεταβίβαση κεφαλαίου προς το Τμήμα I, κλιμακωμένη επενδυτική δραστηριότητα κι οικονομική άκμηση. 'Αντίστροφα έχουμε το φαινόμενο η υπερπαραγωγή (υπερβολική παραγωγική δραστηριότητα) να εκδηλώνεται συνήθως νωρίτερα στο Τμήμα I παρά στο Τμήμα II. Γι' αυτό μετά το κράχ και στη διάρκεια της ύφεσης η αναζωογόνηση της παραγωγικής δραστηριότητας ξεκινά συνήθως από το Τμήμα II, όπου το ποσοστό του κέρδους είχε πέσει πιο λίγο παρά στο Τμήμα I.

'Η πιο μεγάλη ανάπτυξη του Τμήματος I σε σύγκριση με το Τμήμα II, εκφράζει άπλως, για το σύνολο της οικονομίας, την αύξηση στην βιομηχανική σύνθεση του κεφαλαίου. 'Αντίστροφα η πιο μεγάλη μείωση της παραγωγής, που σημειώνεται πάνω στην ύφεση στο Τμήμα I κι όχι στο Τμήμα II, στην τελευταία ανάκαμψη εκφράζει άπλως τη μείωση στο ποσοστό του κέρδους και την αποκλίωση του κεφαλαίου. Περιττεύει να αναλύσουμε μέχρι τις τελευταίες λεπτομέρειες της την ανισόμορη αυτή ανάπτυξη των διάφορων συστατικών στοιχείων του βολικού κεφαλαίου και του κάθε τμήματός του. 'Εκτιμάλλεται άπλως να θυμούμαστε πώς η ανισομέρεια αυτή δεν οφείλεται στην άναρχία της παραγωγής και στις λειψές συνειδητήσεις ανάμεσα στους καπιταλιστές, όπως υποθέτουν ο Κρίφφεντερ κι ο Άμπουχάρν, αλλά φέρνουν στην επιφάνεια τοις έργοις νόμους ανάπτυξης και της αντιθέσεως του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Προκύπτει άνάμεσα στ' άλλα από την αντίρροπη άνάμεσα στ' άξια χρήσης κι ανταλλακτική άξια, την άδυναμία να κλιμακωθεί η κτανύλιση των αποτελούντων καπιταλιστικών π' άναλογία με την αύξημένη δυναμικότητα παραγωγής της κοινωνίας όλως να πέσει το ποσοστό του κέρδους (%), την άδυναμία να εξοβελιστεί όλοταλό ο καπιταλιστικός συναγωνισμός, όθλαδύ να σταματηθούν οι επενδύσεις μόλις άιμπορρωθί πλεόνασμα παραγωγικής δυναμικότητας — κι τότε επενδύει κι πιο προχωρημένες επιχειρήσεις όξικαλούθουν να πραγματοποιούν υπερέρση και

θέλουν ν' αχέψουν τή συμμετοχή τους στήν αγορά. Για νά τερχτισθῇ ἡ κυκλική κίνησις τῆς παραγωγῆς, ἂν ὄρκει νά σταθεροποιηθῇ ὁ ρυθμός ἀνάπτυξης, ἀπλᾶς ἐπενδύσεων. Δέν ὄρκει ἀπλᾶς ἕνα γενικό καρτέλ. Θάπρεπε τό γενικό τοῦτο καρτέλ νά κατοχυρωθῇ ἐπίσης πρὸς αἰῶνες τῶν αἰῶνων, ἀπλᾶς νά καταργηθῇ ἡ ἀτομική ἰδιουκτησία καί κάθε αὐτονομία στίς δραστηριότητες συσσωρεύσεως καί ἐπένδυσης — καί θάπρεπε ἐπίσης νά πραγματοποιηθῇ μέ πλῆρια προσαρμογὴ τοῦ τρόπου τοῦ κατανέμεται ἡ ἀγοραστική δύναμις τοῦ καθένα πρὸς τή δυναμική παραγωγῆς καί ζήτησις τοῦ κάθε προϊόντος.

Αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ἰσοδυναμοῦν μέ κατέρρησις τοῦ καπιταλισμοῦ καί τῆς ἐμπορευματοπῆς ἀνάγκης παραγωγῆς⁽⁶⁾. Ὅσο ἀπλᾶς ὑπάρχει καπιταλισμός, ἡ παραγωγή θά προχωρεῖ κυκλικά. Ἐμπειροῦν τούτο μπορεῖ νά διαπιστωθῇ εὐκόλως. Εἰναι γνωστός οἱ ἀμερικάνικες οὐκονομικὲς κρίσεις τοῦ 1929, 1951, 1957, 1960 καί 1969/71. Ὅμοιες ὑφέσεις σημειώθηκαν μετὰ τὸ δεύτερο παγκόσμιον πόλεμος σ' ἄλλες τίς ὑπερριαλιστικές χώρες. Ἀν μέχρι τὸ 1966 πιστευοῦν πὼς ἡ ΟΔΓ ἀποτελεῖ μιὰ ἐξαιρεσι⁽⁷⁾, τοῦτο διαψεύσθηκε χυσιπητά ἀπὸ τὴν ὑφέσις τοῦ 1966-1967, πού τὴν ἀκολούθησε τὸ χειμῶνας 1971-1972 ἑλληνικά. Ἰδιότυπη στήν κάθε συγκεκριμένη φάση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς οἱ κύκλοι ἐμφάνιζαν ἰδιαιτερότητες. Οἱ οὐκονομικὲς κρίσεις τοῦ 1929, 1929 καί 1938 δείχνουν πολλές διαφορὲς πρὸς σχέση μέ τίς κρίσεις πρὶν τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμο — γιατί στὸ μετὰξὺ ἡ γεωγραφικὴ ἐξάπλωση τοῦ καπιταλισμοῦ ἀποκλεισθῆκε μέ τὸ τράβηγμα τῆς Κίνας στήν παγκόσμιον ἀγορά, καί συρρικνώθηκε ἐκπὸς μέ τῇ ρώσικῃ ἐπανάστασι. Πρέπει νά ἐξεταστοῦν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀποψη ὁριζόμενα ἰδιότυπα γνωρίσματα τῶν ὑστεροκαπιταλιστικῶν παραγωγικῶν κύκλων.

Δέν ἱκανοποιεῖ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Οὐγγερου μιγξιστῆ Φράνσι Γικνόνσι γιὰ μιὰ ἐπιρίθω ἀνοικτοῦ ἀλλαγῆς. Ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰν ὑπόθεσις γιὰ μιὰ μακροπρόθεσμη τάσι, πού ἀπ' αὐτὴ μπορεῖ νά σημειωθῇ ἀπόκλισις, μόνο π' ἐκτακτὲς πονθήσεις πολεμικῶν καταστροφῶν⁽⁸⁾. Πάρει ἀπὸ τὸ ὅτι, π' ὅτι ἀφορᾷ τὴν ΟΔΓ καί τὴν Ἰαπωνία, οἱ ρυθμοὶ ἀνάπτυξης τους στὴ δεκαετία τοῦ 1960-1970 πέρασαν πρὸς μέσους ὅρους καί δέν μποροῦν νά ἐξηγηθοῦν μέ τίς καταστροφὲς τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου, ἔχουμε τὸ σημαντικὸ γεγονός τοῦ ἐπιταχυνμένου ρυθμοῦ ἀνάπτυξης τῆς ἀμερικάνικης οὐκονομίας στήν ἴδια περίοδο — πού δέν μπορεῖ νά βρεθῇ νά ἐξηγηθῇ μέ καμὴν ἀννοησιμότητα.

Πάντως στήν ἀνάλυσή μας ἐπισημαίναμε δυὸ ἀποφασιστικούς παράγοντες πού μποροῦν ἀνάμεσα στ' ἄλλα νά ἐξηγήσουν τὸ ομηκρὸ κύμα μ' ἐπεκτατικὴ τάσι στήν περίοδο 1940(45)-1966. Ἀφενὸς τὴν ἀξίωση τοῦ πρῶτου ὑπεραξίας διευκόλυναν οἱ ἱστορικές ῥιτιες τῆς ἐργατικῆς

τάξης (φασισμός και πόλεμος). 'Αφετέρου ή αύξήμενη συσσώρευση, πού προήκυψε έτσι και πού τόνωσε την επενδυτική δραστηριότητα, ώδήγησε, μέσα στα πλαίσια της τρίτης τεχνολογικής επανάστασης, σε μιάν επιτάχυνση του ρυθμού τεχνολογικής ανάπτυξης και με ά συντόμευση στο χρόνο περιστροφής του πάγιου κεφαλαίου. Φτάσαμε έτσι, μέλο πού στένεψαν τά γεωγραφικά όρια του καπιταλισμού, σε μιά μακροπρόθεση διεύρυνση της άγυρς για τή διεθνώς διεκρουμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου.

Ποιάς ό συσχετισμός του μόνιμου πληθωρισμού μέ τό κριακό κύμα; Σε ποιό βαθμό επιτρέπει στον καπιταλισμό ν' απαλύνει την επιρροή πού άσκοούν οι έσωτερικές του αντιφάσεις; Μήπως μπορεί νά πυκυντή γι' άπερίοριστο χρόνο;

Σά γενικό ισοδύναμο των έμπορευματοικών αξιών τό χρήμα είναι τό αντίτιμο (ή «άνταξία») κοινωνικά αναγκαίων ποσοτήτων έργασίας. Είναι επίσης επιταγή και δικαίωμα διάθεσης (τίτλος) πάνω σ' ένα κλάσμα των υπαρκτών ή μελλοντικών συνολικών πόρων πού διαθέτει ή κοινωνία σε έργασία⁽⁹⁾. Από τον έρισμό τουτο του χρήματος, πού γίνεται μέσα στα πλαίσια της μαρξιστικής θεωρίας της αξίας-εργασίας, προκύπτει πώς μιά ύποτίμηση (δηλαδή μιά αύξηση των συμβόλων χρήματος πού άναλογούν σε μιά δοσμένη ποσότητα έργασίας) δέν μπορεί νά επιδράσει άμεσα πάνω στο σύνολο των ποσοτήτων έργασίας πού πρέπει νά μοιραστούν. Μπορεί άπλως νά επιβάλει την άναπόσπασή τους. Δέν μπορούν νά μοιραστούν περισσότερες ποσότητες έργασίας άπ' όστες ύπάρχουν. 'Αφού όμως την κρίση ύπερπαραγωγής διακρίνει ή άκυστοποίηση σημαντικών παραγωγικών πόρων (μηχανών και εργατικής δύναμης), μπορεί ή πληθωριστική δημοουργία χρήματος νά τονώσει σε όρισμένες περιπτώσεις τή συσσώρευση του κεφαλαίου, όποτε κι όδηγεί σε αύξηση στην παραγωγή, δηλαδή την παραγωγή ύπερξίσεως. Μπορεί έπομένως νά ώδηγήσει και σε μιάν αύξηση του όγκου των ποσούτων έργασίας πού πρέπει νά μοιραστούν⁽¹⁰⁾. Κίτω από καπιταλιστικές συνθήκες αυτό μπορεί νά γίνει μόνο όταν έτσι διευκολύνεται μιά αύξηση στο ποσοστό του κέρδους, μιά μείωση στη συμμετοχή των μισθωτών στο έθνικό εισόδημα. 'Ο Κόινος ήταν πιά έξυπνος και πιά κυνικός από τούς ρεφορμιστές όπαδούς του και -' όμαλόγησε πολύ καθαρά.

'Επειδή ή ύποτίμηση του νομισματός κι ή πιστωτική πολιτική συγκαλύπτουν μερικά την κατάσταση αυτή μέ την άδελφοπή ύψωση των τιμών (πού μπορεί άπόλυτα νά συμβαδίζει με μιά πτώση των αξιών), επιβάλλεται μιά πιά έμπεριστατωμένη άνάλυση του συσχετισμού άνάμεσα στον πληθωρισμό, τό ποσοστό του κέρδους, τό πραγματικό εισόδημα των μισθωτών και τή συγκέντρωση του κεφαλαίου.

Είδαμε πώς μία από τις κύριες λειτουργίες του μόνιμου πληθωρισμού είναι να δώσει στις μεγάλες επιχειρήσεις τό μέσα για την επιταγμένη συσώρευση του κεφαλαίου τους. Έχουμε να κάνουμε με μετατροπή άναξιοποίητου κεφαλαίου σε παραγωγικό κεφάλαιο, έρδουν δανείζεται χρηματικό κεφάλαιο που πηγάει από πραγματικές καταθέσεις στις τράπεζες. Έχουμε να κάνουμε με μετατροπή πιστωτικού χρήματος σε χρηματικό κεφάλαιο, μόλις ο τρεχούμενος λογισριασμός ξεπεράσει σε όγκο τις αυτόνομα δημιουργημένες καταθέσεις(1). 'Η συζήτηση κατά πόσο οι πιστώσεις αυτές αντιπροσωπεύουν ακαθάρην χρηματικό κεφάλαιο, πιστωτικό χρήμα ή πλασματικό κεφάλαιο μιιάζει με ύυλανετισμό: Πρόκειται για προκαταβλημένο και μερικά (μέ.βόση τή ρυθμό τού πληθωρισμού) ύποτιμημένο κεφάλαιο. Όσο τό χρηματικό τούτο κεφάλαιο χρησιμεύει στην αγορά έργατικής δύναμης και μέσω παραγωγής, όσο δηλαδή μετατρέπεται σε παραγωγικό κεφάλαιο, πραγματοποιείται: μία ούσιαστική αύξηση στην παραγωγή αξίας κ. ύπεραξίας, πλουτίζει δηλαδή ή καπιταλιστική κοινωνία.

Έρδουν από κεφάλαιο για τους έξοπλισμούς συμπεράναμε πώς ή παραγωγή πολεμικού ύλικού, εάν παραγωγή έμπορευμάτων που είναι, μπορεί κ αυτή ν' αύξηση τον όγκο της ύπεραξίας όσakis άναξιοποίητο κεφάλαιο γίνεται κεφάλαιο που παράγει ύπεραξία, όρδλουμε να κατελήξουμε στο ίδιο, και από κατηγορηματικό άκόμα, συμπέρασμα όταν τό πρίν άναξιοποίητο κεφάλαιο καταλήγει: αντί για πολεμικό ύλικό να παράγει αξίες χρήσης που μπάνουν στη διαδικασία της άναπαραγωγής. 'Η άποψη πώς ό έρπων πληθωρισμός μπορεί να άδωγήσει μονάχα σε μίαν άναήκονομή ύπαρξος από πρίν ύνολου μισθών και κερών όρδλεται στη άτι άκινάμε σιωπηρά από τήν ύπόθεση της πλείρας άπασχόλησης τών έργατικών δυνάμεων και τών μέσων παραγωγής καθώς και της ξαναεπιμήρφωτης όλου τού κοινωνικού κεφαλαίου σε κεφάλαιο που έξκσφαλίζει: τό μέσο ποσοστό κέρους. Μόλις έγκυταλείψουμε αυτή τήν ύπόθεση, που δέν άναπακρίνεται, στις καπιταλιστικές πραγματικότητες του 1930-1940 καθώς και της περιόδου μετά τό 1945-1948, ή ποιότη διάγνωση τού μιστηρίου άποβάνει εύκολη.

Ας ύποθέσουμε πώς ή έτήσια κοινωνική παραγωγή έχει τήν παρακάτω διάθροση αξίας:

- I. 10.000ε + 5.000ν + 5.000μ = 20.000 μέσα παραγωγής
 II. 8.000ε + 4.000ν + 4.000μ = 16.000 καταναλωτικά άγτιά.

Περνάμε μία έποχή ύρεσης. Σημαντικές ποσότητες από μηχανές και πρώτες ύλες μένουν άναξιοποίητες, ή άνεργία είναι μεγάλη. Τό κράτος,

κι ενδιαφέροντα τή τραπεζική σύστημα, ρίχνει, με τή μορφή πιστώσεων στους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις, 4.500 μονάδες χρητονομίσματος στήν κυκλοφορία⁽¹²⁾. Για κάποιο λόγο που δεν χρειάζεται να μας απασχολήσει περαιτέρω (π.χ. επειδή αναλώθηκαν κιόλας τ' αποθέματα καταναλωτικών αγαθών σέ μιá παρατεινόμενη κρίση) ή κίρια συνέπεια είναι ν' ανέξουν οι τιμές τών καταναλωτικών αγαθών. Τό πραγματικό εισόδημα τών εργατιών μειώνεται κατά 15% (δταν τ' απορροφάται αξίας 36.000 μονάδων αντιπαρατάσσονται 40.500 μονάδες χρητονομίσματος, ή υποτίμηση τής μόντης μονάδας χρητονομίσματος φτάνει στό 12,5%). Τοῦτο όμως δέ σημαίνει — εξετάσαμε τό θέμα κιόλας στό 13ο κεφάλαιο — ότι οι τιμές όλων τών εμπορευμάτων πέφτουν κατά τό ίδιο ποσοστό). Ανεβαίνουν τό ποσοστά υπερχώρας και κέρδους, κί τό κεφάλαιο ενθαρρύνεται νά επενδύσει τίς διογκωμένες μάζες χρήματος (χρηματικού κεφαλαίου) που μαζεύονται στή χείρα του, νά τίς χρησιμοποιήσει δηλαδή γιά τήν κίνηση αναξιοποίησης μηχανών κι αναπασχόλητης εργατικής δύναμης. Αν τώρα, χάρη στόν πιό μεγάλο βαθμό απασχόλησής τους, οί εργάτες καταφέρουν νά εξουθετερώσουν τή μείωση στήν αγοραστική δύναμη τών μισθών τους, κι έν τό πρόθετο χρηματικό κεφάλαιο τών 4.500 μονάδων μοιρασθῇ στίς ίδιες ανάλογες δυνάεις τό αρχικό κεφάλαιο, έχουμε μετά από ένα έρισμένο διάστημα τήν παρακάτω διάρθρωση τής αξίας τοῦ προϊόντος⁽¹³⁾:

- I. $11.667e + 5.833n + 5.833m = 23.333$ μέσα παραγωγής.
- II. $9.333e + 4.677n + 4.677m = 18.667$ καταναλωτικά αγαθά.

Σέ σχέση δηλαδή με τήν κατάσταση στό ξεκίνημα έχουμε όχι μόνον ανακτανομή στήν αξία τοῦ προϊόντος ἀλλά μιά αύξησή της, που πραγματοποιήθηκε χάρη στή δημιουργία πρόσθετου χρήματος. Μά ὅ, δυσκολία, πού ανακύπτει: στή τέλος αὐτῆς τῆς διεύρυνσης, είναι ἡ ἴδια, σέ καλύτερο ὅμως πλάνο, ὥπως στήν ἐποχή τῆς ὕφεσης. "Όταν ὑπάρχουν ἐρεθιστές σέ παραγωγικές δυνάμεις ἡ πληθυσμιακή δημιουργία χρήματος ἐξυπηρετεῖ τήν ἴδια λειτουργία ὥπως κάνει γενικά τό πιστωτικό σύστημα — ἐπιτρέπει νά προωθηθῇ ἡ ἀνάπτυξη τών παραγωγικῶν δυνάμεων πέρα ἀπὸ τά ὅρια τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας. Ταυτοχρόνως φυσικά ἀναπαράγει: σ' εὐρύτερο πλάνο, ἀλλά μετὰ ἀπὸ ένα έρισμένο χρονικό διάστημα, τίς ἐργενεῖς ἀντιφάσεις τοῦ συστήματος: α' Αν τό πιστωτικό σύστημα παρασιτίζεται σάν κίτριος μαζιός γιά τήν υπερπαραγωγή καί τήν υπερκερδοσκοπία στή ἐμπόρεα, κίττ γίνεται μόνον ἐπειδή ἐδῶ ἡ διαδικασία τῆς ἀναπαραγωγῆς, πού είναι φύσει: ἐλαστική, ἐξωθεῖται μέχρι τό ἀπώτατο ὅριό της, καί μέλιστα ἐξωθεῖται ἔτσι: ἐπειδή ἕνα

μεγάλο μέρος του κοινωνικού κεφαλαίου χρησιμοποείται από μη ιδιοκτήτες που πολιτεύονται πολύ διαφορετικά από τον ιδιοκτήτη με τους φόβους του για τους κινδύνους που διατρέχει το κεφάλαιό του — έρössου βέβαια παίζει ακόμη έναν τόσο ρόλο ό ίδιος κτήτης. Από καί προκύπτει απλώς πώς ή βασισμένη στον άντικειμενικό χαρακτήρα της καπιταλιστικής παραγωγής αξιοποίηση του κεφαλαίου επιτρέπει μόνον άληθινή κι έλεύθερη ανάπτυξη μόνον μέχρις όρισμένου βαθμού, πώς άποτυπεί δηλαδή έγγενή θεσμό και όριο στην παραγωγή που τό πιστωτικό σύστημα διάσκόπει τών διασπεί. Τό πιστωτικό σύστημα, επομένως, επιταχύνει τήν ύλική ανάπτυξη της παραγωγής και τή διαμόρφωση της παραδοσμιας άγοράς που ό καπιταλιστικές τρέπες παραγωγής έχει σαν ιστορικό καθήκον νά άνεπτυξει μέχρις όρισμένου βαθμού σαν υλικά βάθρα για τή νέα μορφή παραγωγής. Ταυτόχρονα τό πιστωτικό σύστημα επιταχύνει τή βίαια ξεπύπηση αυτής της άντινομίας, τις κρίσεις τις προσηυθέσεις δηλαδή για τή διάλυση του παλιού τρόπου παραγωγής(1).

Σημειώσαμε πώς ή πιστοδότηση τών τρεχούμενων λογαριασμών τών καπιταλιστικών επιχειρήσεων είναι ή κύρια πηγή για τή δημιουργία πληθωριστικού πιστωτικού χρήματος, δηλαδή για τόν ίδιο τόν πληθωρισμό. Έτσι μεταβάλλεται ή κύρια μορφή της σπαταλητικής πίστεως (2). Στην κλασική εποχή του ιμπεριαλισμού είχε κυρίως τή μορφή της μετοχής που πουλιόταν στην κοφαλικήγορά, με τήν τράπεζα σό χροσολογήτ ή άγοραστή. Στο «μακρό κύμα της επέκτασης» είχε κυρίως τή μορφή της πιστοδότησης τών τρεχούμενων λογαριασμών. Διαιρέσει της εξοφλιζόμενης με τό πιστωτικό χρέμα άφθονίας σέ χρέμα, ό πόνμος πληθωρισμός έδωσε στις μεγάλες επιχειρήσεις τό μέσο για τήν αυτοεργματοδότησή τους με βάση τις ρυθμιζόμενες τιμές. Έτσι άλλαξε, τουλάχιστο σέ μακρές άπομασπιστικές σημασίας ιμπεριαλιστικές γύρες, ή σχέση ανάμεσα στις μεγάλες τούτες επιχειρήσεις και τό τραπεζικό κεφάλαιο — ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ιταλία, Γαλλία. Ό μόνιμος πληθωρισμός δέν προκαλεί τήν άλματώδη άνοδη σέ ποσοστά υπερχείας και κέρδους, που χαρακτηρίσαμε σαν τήν κύρια αίτια για τό μακρό κύμα της επέκτασης, αλλά πάντως μεσολάβησε στην ανέλιξη του και τό παράτεινε χρονικά. Έκονομολογικά πρέπει νά κατανοήσουμε τό ρόλο που έπαιξε ή πληθωριστική πιστοδότηση για τήν άπάλυνση τών κρίσεων σέ δύο διαφορετικές διαδικασίες — άρνούς τή δυνατότητα νά φρεναριστ ή ένα όρισμένο σημείο ή ουσωρευτική επίδραση τών κρίσεων υπεραπαγωγής, κι άφετέρου τή δυνατότητα νά περιοριστ ή τις κρατικές παραγγελίες ή μείωση στόν όγκο τών ιδιωτικών επενδύσεων.

Αν δέ σημειωθεί καμιά κρατική παρέμβαση στην οικονομία, ή μείωση στην άποτελεσματική ζήτηση παίρνει διαστάσεις ποσοστιαία από

μεγάλες από τη μείωση στην απασχόληση. Ποσοστό άνεργιας 6 ή 10% σημαίνει τότε πώς λιγότεροι από ίδιο ποσοστό σε πωλήσεις καταναλωτικών αγαθών⁽¹⁰⁾, κι αυτή η εξέλιξη παίρνει, διαμέσου της μείωσης της παραγωγής στο Τμήμα II, του περιορισμού στις παραγγελίες του Τμήματος II προς το Τμήμα I, και των προκαλούμενων μ' αυτόν τον τρόπο απολύσεων στο Τμήμα I, μια συσσωρευτική μορφή. "Αν όμως το κράτος διοχετεύσει πληθωριστικά στους άνεργους πρόσθετο εισόδημα, ως πούμε 60% του μέσου μεροκάματου των εργατών, τότε το ποσοστό άνεργιας 6% συνεπέρχει μείωση στην αποτελεσματική ζήτηση για καταναλωτικά αγαθά κατά μόνο 2,4% κι ένα ποσοστό άνεργιας 10% οδηγεί σε μείωση της ίδιας ζήτησης κατά 4%." Η μείωση της παραγωγής στο Τμήμα II είναι τότε πολύ μικρότερη παρά στον κλασικό κύκλο⁽¹¹⁾ κι αυτό ισχύει επίσης για τη μείωση των παραγγελιών από το Τμήμα II προς το Τμήμα I. Φρενάρει έτσι η συσσωρευτική διαδικασία στην κλασική κρίση υπερπαραγωγής.

"Αν η επίδραση που άσκει η δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος για καταναλωτικά αγαθά σ' έποχές υπερπαραγωγής και ύφεσης είναι λίγο-πολύ αυτόματη, δεν μπορεί να λεχτεί το ίδιο για τις επιπτώσεις αύξημένων κρατικών επενδύσεων πάνω στην πώληση μέσων παραγωγής. "Αν μια μείωση 5% στην παραγωγή καταναλωτικών αγαθών οδηγεί σε περιορισμό των παραγγελιών στη βιομηχανία μέσων παραγωγής κατά 20%, αυτό δε σημαίνει πώς μετά αύξηση στις κρατικές παραγγελίες μās πρέπει: αντίμετρα σε μετ' αύξηση των βιωτικών επενδύσεων. Τζυ πτώση σ' αυτές τις επενδύσεις δεν προκαλεί μονάχα τη μείωση στις παραγγελίες και πωλήσεις του Τμήματος I, αλλά επίσης και προπένων η πτώση στο ποσοστό του κέρδους μαζί με την άρνηση δυναμικότητας. Μια αύξηση των κρατικών παραγγελιών σ' όρισμένους κλάδους της βιομηχανίας δε θα παρακινήσει σ' ένα νέο κύμα επενδύσεων. Το ίδιο γίνεται όταν περιοριστεί ή μείωση των πωλήσεων στο Τμήμα II. Το μόνο, που πετυχαίνει η πληθωριστική δημιουργία χρήματος, είναι να φρενάρει την πτώση στις πωλήσεις του Τμήματος II. Μά το φρενάρημα της μείωσης δεν είναι το ίδιο με μιάν αύξηση στις πωλήσεις. Μόνο η πρόβλεψη μιās αύξησης στις πωλήσεις θα παρακινήσει το Τμήμα II να μεγαλώσει την παραγωγική του δυναμικότητα, να δώσει δηλαδή παραγγελίες στους τομείς έκθετους του Τμήματος I που παράγουν πάγιο κεφάλαιο. "Η διεύρυνση των κρατικών επενδύσεων, επομένως, δεν μπορεί να φρενάρει τη μείωση της παραγωγής στο Τμήμα I στον ίδιο βαθμό όπως στο Τμήμα II. Έχει σημασία η διαφορά στις επιπτώσεις που η πληθωριστική δημιουργία χρήματος άσκει σ' έποχές κρίσης πάνω στο Τμήμα I και το Τμήμα II, γιατί άπυοσκηλίζει τά όρια για την επιτυχή άσκηση

μιας αντιμονεταρχικής πολιτικής — ακόμη και σε συνθήκες «ιδιωνομίας» για τον ύστερο καπιταλισμό. Καμιά ύστεροκαπιταλιστική κυβέρνηση δεν κατάφερε να ξεπεράσει τούτα τα όρια κι έτσι να προλάβει τις οικονομικές κρίσεις.

Ανακύπτει τώρα μια αναλυτική δυσχέρεια. Πώς μπορεί η πληθυσμιακή λημμοσυρία χρήματος ν' αναβάλει ή ν' αποκλίνει την κρίση της υπερπαραγωγής, όταν όφενός εκείνη προκαλείται από τον περιορισμένο χαρακτήρα της ζήτησης των ατελών καταναλωτών¹ κι άφετέρου η πληθωρισμός περιορίζει ακόμη πιο πολύ τη σχετική συμμετοχή των μισθωτών, της μεγάλης θηλασής μάζας των καταναλωτών; Η δυσκολία αυτή, που συνδέεται στενά με την οικονομική ανάπτυξη των ιμπεριαλιστικών χωρών στα τελευταία 24 χρόνια, αναλύεται σε τέσσερις διαδι-
κασίες.

1. Όταν η όρεξιόμανη στο μόνιμο πληθωρισμό διεύρυνση του «άδιδκτου υπόλοιπου» σε καταναλωτικά αγαθά άπειλεί νά μειώσει το ρυθμό της πιστώρουσης⁽¹⁶⁾, τότε μπορεί νά πραγματοποιηθῇ μία διεύρυνση της καταναλωτικής πίστης, δηλαδή ή άναλλαγή των καταναλωτικών αγαθών γίνεται όλο και πιο πολύ όχι έναντι πραγματικών εισοδημάτων, δημιουργημένων πάνω στην παραγωγική διαδικασία, αλλά έναντι πιστωτικού χρήματος. Η τεχνική αυτή χρησιμοποιήθηκε πολύ σπάνια στην έποχή του έλεύθερου συναγωνισμού ή τα χρόνια του «κλασικού» ιμπεριαλισμού, αλλά έφευρόσθηκε από τό τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου συχνά στις ΗΠΑ κι άλλες επίσης ιμπεριαλιστικές χώρες — όπως βγαίνει από τά παρακάτω στοιχεία για την αύξηση του καταναλωτικού χρέους στις ΗΠΑ⁽¹⁷⁾:

Τά βχσικά δεδομένα σε δεσκατομύρια δολάρια (20)

	1946	1955	1969
A. Διεθέσιμα εισόδημα νοικοκυριών	160,0	275,3	629,6
B. Έποθῆκες στίγοςας πάνω σε κατοικίες	20,0	88,2	266,8
Δ. Χρέωση καταναλωτών	8,4	38,8	123,5
Δ. Συνολικό ιδιωτικό χρέος νοικοκυριών	31,4	127,0	389,3
Δ. σόν πιστωτό του A	19,6%	46,1%	61,8%

2. Άλλην αντίδραση στην αύξηση των δυσκολιών πραγματοποίησης, που προκαλεί ο μόνιμος πληθωρισμός, μπορεί ν' άποτελέσει ή αύξηση της συμμετοχής των έξαγωγών στο έθνικό προϊόν, ή προσπάθεια

δηλαδή να ξεπεραστεί η σχετική αποελεμάντωση των πωλήσεων στην εσωτερική αγορά διαμέσου μιας πιάς μεγάλης εξάπλωσης στην παγκόσμια αγορά. Αναμνησθήτε ότι έσκησε μόνιμη αποπληρωμή επίδραση στην κρίση η μεγάλη ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου από το 1950 και πέρα. Αυτή ξεπέρασε το ρυθμό ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής σε σπουδαίες ιμπεριαλιστικές χώρες και τελικά εξουδετέρωσε τη μακρόχρονη αποελεμάντωση του παγκόσμιου εμπορίου στο μεσοπόλεμο⁽¹⁾. Έχουμε φυσικά να κάνουμε με φαινόμενα ανισόμενης ανάπτυξης της συμμετοχής διαφόρων ιμπεριαλιστικών κρατών ή και βιομηχανικών κλάδων στις εξαγωγές. Γιατί αν όλες οι χώρες ή ενδιαχόμενα ήλοι οι βιομηχανικοί κλάδοι είχαν την ίδια συμμετοχή στις εξαγωγές, τότε θα χανταν στην εσωτερική αγορά τόσα αγαθά που κερδίζουν με τις εξαγωγές. Αυτό όμως δε συμβαίνει. Το 1969 οι καπιταλιστικές χώρες της Ευρώπης εισήγαγαν 26,6% του συνόλου των μηχανών και εξοπλισμών που αγοράσαν. Το ποσοστό ήταν 15,8 στα εκατό για τη Βρετανία, 18% για την ΟΔΓ και 20,2% για τη Γαλλία, ενώ στις άλλες χώρες της ΕΟΚ ήταν 49,7% και στις άλλες χώρες της ΕΖΕΣ 45%. Για τα κατανυλωτικά αγαθά διαρκείας το ποσοστό συμμετοχής των εξαγωγών είναι 12,2% για τη Βρετανία, 20,8% τη Γαλλία, 22,1% την ΟΔΓ, 53,1% την υπόλοιπη ΕΟΚ και 59,1% την υπόλοιπη ΕΖΕΣ. Η σχέση ανάμεσα στην αύξηση των εξαγωγών της μεταποιητικής βιομηχανίας και την αύξηση του ακαθάριστου κοινωνικού προϊόντος ήταν το 1968-1969 2,83% για τη Γαλλία, 2,51% τη Βρετανία, 2% την Γενεύα και 1,86% τις ΗΠΑ, σε σύγκριση με μόλις 1,45% για την ΟΔΓ και 1,23% για την Ιαπωνία. Οι αριθμοί αυτοί δείχνουν πολύ καθαρά ποιές ιμπεριαλιστικές χώρες ωφελήθηκαν περισσότερο από τη διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς, των παγκόσμιων εξαγωγών⁽²⁾. Πρέπει να μην παραβλέπει κανείς την προαναφερμένη καταπορευτική μείωση της συμμετοχής των αποικιακών και μισοαποικιακών χωρών στο παγκόσμιο εμπόριο, καθώς και την εξίσου δραματική πτώση της συμμετοχής τροφίμων και φυσικών πρώτων υλών στο ίδιο εμπόριο, προκειμένου να αντιληφτεί πως η αύξηση τούτη του ποσοστού των εξαγωγών στην τρέχουσα βιομηχανική παραγωγή των ιμπεριαλιστικών κρατών που αναπτύσσονται κατεξοχήν γρήγορα (σοδύναμη με μόνιμη ανακατανομή της παγκόσμιας αγοράς καθώς και με μια μικροπρόθεση σχετική μεταβολή στην αγοραστική δύναμη, που συντελείται σε όφελος των προϊόντων της ιμπεριαλιστικής μεταποιητικής βιομηχανίας προπάντων στις τεχνικά πιο προηγμένες χώρες και κλάδους παραγωγής, και σε βάρος των προϊόντων της απλής εμπορευματικής παραγωγής, της γεωργίας και της κτηνοτροφίας παραγωγής σε πρώτες ύλες και «ελαφρά» κατανυλωτικά αγαθά.

3. Η γρήγορη, πάνω από τον μέσο όρο, ανάπτυξη που σημειώθηκε

μεταπολεμικά, πάνω στο «μακρό κύμα ανάπτυξης», στο παγκόσμιο εμπόριο, πραγματοποιήθηκε μέγας χάρη στο ότι το παγκόσμιο χρηματικό σύνολο αυξήθηκε περισσότερο από την αυξημένη παραγωγή χρωστού. Ο κανόνας χρυσού και σιγαλλιδωματος, που στην πραγματικότητα είναι κανόνας χρυσού και θαλασσίσι, λειτουργεί, διαμέσου του μηχανισμού των έλλειμμάτων στο διεθνές ισοζύγιο πληρωμών, σε μέσο για την εξαγωγή αυξήσι, των διεθνών μέσων πληρωμής — από τό 1958 και πέρα μ' έναν ετήσιο ρυθμό 4%⁽²³⁾. Ο κανόνας χρυσού και σιγαλλιδωματος δημιουργεί ένα σύστημα διεθνούς πιστωτικού πληθωρισμού και ταυτόχρονα ξεσκεπάσει και διεύρυνε τό σύστημα «εθνικών» πιστωτικών πληθωρισμών.

4. Την επίδραση του μόνιμου πληθωρισμού πάνω στην εξέλιξη των τιμών της τρέχουσας παραγωγής μειώνει ή υπάρχει μεγάλων εξοδρειών πραγματικού πλούτου στις ιμπεριαλιστικές χώρες. Η υποτίμηση του χρητονομίσματος έχει σάν αποτέλεσμα να κινητοποιηθούν, δηλαδή να μπουν στην κυκλοφορία, διπλα στην τρέχουσα παραγωγή, κι οι εξοδρείες αυτές σε υλικές αξίες — οικόπεδα σ' ενοίκιες τοποθεσίες⁽²⁴⁾, έργα τέχνης⁽²⁵⁾, χρυσός, πολύτιμα λίθα κι άντικες. Τόν κερδισκοπική χαρακτήρα της κινητοποίησης τούτης των υλικών αξιών υπογραμμίζει βέβαια και ή πληθωριστική άνατίμηση του πλασματικού κεφαλαίου⁽²⁶⁾, ιδιαίτερα των μετοχών. Όσο πιο μεγάλες είναι αυτές οι εξοδρείες, τόσο κι επιβραδύνεται ή μετατροπή του συσσωρευτικού πληθωρισμού σε καλπάζοντα. Όμως, όσο πιο πολύ οι ερεδρείς τούτες τραβιούνται: στην κυκλοφορία, τόσο κι μεγαλώνει ή κερδισκοπία, δηλαδή επιταχύνεται ή ύψωση των τιμών, ή τάση δηλαδή για την επίταξη του συσσωρευτικού πληθωρισμού, ή κίνδυνος δηλαδή για έναν καλπάζοντα πληθωρισμό.

Έτσι φανερώνεται καθαρά ή έσωτερική άντινομία αυτών των τσάσεων όδων για την άποψη του πληθωρισμού. Τόσο ή διεύρυνση, πέρην από την άναλογία της, της πιστοδότησης της κατανάλωσης, όσο κι ή κερδισκοπική άνατίμηση των υλικών αξιών⁽²⁷⁾ και των μετοχών τείνουν να προωθήσουν και να διεκρύνουν τόν πληθωρισμό και να τόν μετατρέψουν άπασα σε συσσωρευτικό έρχικό, σε καλπάζοντα έπειτα. Τό πάρασμα από τόν έρποντα σάν καλπάζοντα πληθωρισμό σημαίνει φυσικά πως τό πλεόνασμα σε χρήμα μετατρέπεται από κίνητρο περιορισμένης σημασίας σε τροχαπέδι για την παρήγηση. Σε συνθήκες καλπάζοντος πληθωρισμού τό κεφάλαιο παύει να μετατρέπει τό έμπορευματοκό κεφάλαιο σε χρηματικό, και φεύγει από τή σφαίρα της κυκλοφορίας. Τά έμπορεύματα άποθησαυρίζονται όλη και πιο πολύ, κι αυτό όδηγεί στην παλινδρόμηση της άναπαρήγησης, δηλαδή σε μιά

γρήγορη συρρίκνωση στη συσσώρευση του κεφαλαίου (Ζατω κι αν σ' επουχέει καλπάζοντας πληθωρισμού το μεταβλλτό κεφάλαιο χάνει την αξία του πολύ πιο γρήγορα από το σταθερό, έτσι που να παρουσιάζονται εύνοχες για το κεφάλαιο οι προοπτικές για το ποσοστό υπεραξίας).

Αν η επιτάχυνση του πληθωρισμού αποτελεί ακόμη και αυτή καθενική μιάν απειλή για τη συσσώρευση του κεφαλαίου, το ασυμβίβαστό της με τη δεύτερη διεξόδο από τις δυσκολίες πραγματοποίησης είναι κατεξοχήν χτυπητό. Όσο επιταχύνεται ο πληθωρισμός μέσα σε μιάν λιπεριχλυστική χώρα, τόσο και λιγοστεύουν οι δυνατότητες να κρατήσει και προπάντων να αυξήσει τη συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο. Από ένα όρισμένο σημείο και πέρα η ύψωση στις τιμές — μ' όλες τις συνέπειες που τούτο έχει: και για την εσωτερική αγορά — άρχιπει να επιδρά και στις τιμές εξαγωγής¹⁰).

Όταν απειληθεί το ποσοστό του κέρδους — πράγμα που συνήθως γίνεται πριν φτάσουμε σε μιά πραγματική πλήρη απασχόληση¹¹) — η υποτίμηση του νομίσματος αρχίζει να προκαλεί διαρθρωτικές μεταβολές στην κατοχή του κοινωνικού κεφαλαίου ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της οικονομίας. Γενικά η πληθωριστική ατμόσφαιρα εύνοει μιά διεύρυνση στην πιστοδότηση από ό κάθε κεπιταλιστής υπολογίζει σ' αδιάκοπη υποτίμηση του νομίσματος κι ένοχο των τιμών και γι' αυτό θεωρεί συμφέρον του να αγοράσει σήμερα με πίστωση και να πληρώσει αύριο με υποτιμημένο χρήμα. Έτσι εξηγείται το φαινομενικά παράδοξο γεγονός ότι η συνέχιση του πληθωρισμού, η αύξηση δηλαδή στη μόζα του κεφαλαίου που δανείζουν οι τράπεζες, μπορεί όρισμένες φορές να συμβαδίσει με μιά οππάνη χρήση που και οπρώχει το επιτάκιο στο ύψη. Ο πληθωρισμός αδιάκοπα ένισχύει τη ζήτηση για χρηματικό κεφάλαιο, όπότε και γίνεται κατεξοχήν επικίνδυνο για την οικονομία το να σταματηθεί η διεύρυνση στην πίστη και το χρήμα. Ισοδυναμεί πάντα με μιάν απότομη στροφή προς την ύφεση. Δέν υπάρχει αφετέρου καμιά αντίλαση ανάμεσα στην αυξανόμενη τούτη ανάγκη για πιστωτική χρηματοδότηση του κεφαλαίου και στην υπερκεφαλαιοποίηση που διακρίνει τον ύστερο κεπιταλισμό, όπως και τον κλασικό λιπεριαλισμό.

Ένα σημαντικό μέρος των τραπεζικών πιστώσεων δέν άντιπροσωπεύει μιά καθορμή δημιουργία χρήματος, αλλά καθορψίζει τη συσσώρευση καταθέσεων που δημιουργήθηκαν έξω από το τραπεζικό σύστημα¹²). Η έξσου έντυπωσιακή αύξηση των μακροπρόθεσμων καταθέσεων δείχνει την έκταση της καθανό υπερκεφαλαιοποίησης¹³). Δέν πρέπει ποτέ να παραβλέπεται ό διπλός ρόλος που παίζει η πιστοδότηση των τρεχόμενων λογιρισμών — με την πληθωριστική δημιουργία χρήματος άμενός, αλλά και την κλασική μεσολάβηση για τη μετατροπή

αναξιοποίητου κεφάλαιου σε παραγωγικό φρενέρο.

Όμως, ε μόνιμος πληθωρισμός δέν άνεμάζει: έπλως συγκυριακά τό έπιτόκιο. Έχει καί μακρόχρονοι έπιπτώσεις. Καθώς «έθίζονται» στην ύπουλμηση, τού νομισματος, όλοι οι κάτοχοι καί δανειστές χρηματικού κεφάλαιου αρχίζουν νά διακρίνουν άνάμεσα στ' ένομαστικό καί τό πραγματικό έπιτόκιο, άκριβώς όπως οι πωλητές τού έμπορεύματος έργατική δύναμη, μεθίσινουν νά διακρίνουν σ' έποχές μόνιμου πληθωρισμού άνάμεσα στην ένομαστική καί τόν πραγματική μισθό." Όταν τό νόμισμα χάνει κάθε χρόνο τά 5% τής αγοραστικής άξίας του, ένά έτήσιο έπιτόκιο 4% είναι «άρνητική». Τό κεφάλαιο θά έχει τότε μειωθεί. 'Ο δανεισμός χρήματος δέν είναι δυνατός σε τέτοιες συνθήκες.

Γιά νά ύπαύται μέ τό άθροισμα τού έτήσιου πληθωριστικού ρυθμού καί τού πραγματικού έπιτόκιου, τό ένομαστικό έπιτόκιο πρέπει νά τείνει ν' άνεβαίνει,⁽²⁸⁾ ήταν όμως μεγαλώνει: μικροπερίθεςμα ή άκρίβεια⁽²⁹⁾ ένώ παράλληλα τό πωστού τού κέρδους κυμαίνεται, μπορεί τό κέρδος τού έπιχειρηματία νά συρρικνωθή άπτότομα. Γενικά ή σταθερή άνοδος τού ένομαστικού έπιτόκιου, σε συνδυασμό μέ τό μόνιμο πληθωρισμό, τείνει ν' άπαγορεύσει: τά μικροπερίθεςμα σχέδια επένδυσης, δηλαδή τείνει τόσο στό νά έπιταχίσει τή βαπιομένη στην τεχνολογική άνεκαίνιση συντόμευση τού χρόνου περιστροφής γιά τό πάγκο κεφάλαιο, όσο έπίσης ν' άπωθήσει στό άπώτερο μέλλον όρισμένα, επικίνδυνα έπειδή συνειπάγονται μακρόχρονη περιστροφή, σχέδια επένδυσης.

Ό συνδυασμός τής πληθωριστικής δημιουργίας χρήματος, πού ν' άπάλλινει τήν κρίση, μέ τόν αθέανόμενο συναγωνισμό στην παγκόσμια αγορά έδωσε στό βιομηχανικό κύκλο, κατά τήν άρχική «έκεκτατική» φάση τού ύστερου καπιταλισμού, τήν ξεχωριστή μορφή μιας κίνησης άόλεσπαστου συνδεμένης μέ τόν πιστωτικό κύκλο. Στην καπιταλισμό τού έλεύθερου συναγωνισμού, ήταν έσως ή κανόνας τού χρυσού οι οι έκδοτικές τράπεζες επενέβαιναν μονάχα σ' όριακές περιπτώσεις στην πιστωτική πολιτική, ή πιστωτικός κύκλος ήταν άπόλυτα έξαρτημένος από τό βιομηχανικό. Μέ τό ν' άνεξαρτοποιηθεί, διαμέσου τού θεσμοποιημένου πληθωρισμού, στην ύστερο καπιταλισμό ή χρηματική σφαίρα καί μέ τό νά έπιχειρεί ν' άπάλλινει τις συγκυριακές διακυμάνσεις μ' αυτόνομες κα αντίστροφες διακυμάνσεις στην πιστοδότηση, δημιουργείται ένας πιστωτικός κύκλος πού είναι χρονικά διαχωρισμένος από τό βιομηχανικό κύκλο: "Η πιστωτική διεύθυνση μπορεί νά εινόησει τή συγκυρία μέχρι τό σημείο όπου άπειλεί νά επιδράσει ύσμενάως στή συμμετοχή τής χώρας στό παγκόσμιο έμπόριο. Τότε ή άνάπτυξη πρέπει νά σταματηθή. 'Ο κύκλος τού «σταμάτα-πληγαινε», πού χαρακτηρίζει τή βρετανική οίκονομία μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στό χρονικό τής συντηρητικής διακυβέρνησης

της χώρας, αποτελεί κλασικό παράδειγμα για την ύπαρξη ενός σχετικού αυτόνομου πιστωτικού κύκλου⁽²⁴⁾. Και η αμερικάνικη οικονομία, καθώς επίσης σε μικρότερο βαθμό της ΟΔΓ, γνώρισε στα τελευταία 20 με 25 χρόνια μία τέτοια εμπλοκή στα γρονθάζια του βιομηχανικού και του πιστωτικού κύκλου⁽²⁵⁾. Όμως, είναι κι αν είναι ξεχωριστός κύκλος, ο πιστωτικός κύκλος δεν είναι ουσίως ελάνθελος αυτόνομος από το βιομηχανικό. Καθυρρίζεται βέβαια από την πιστωτική πολιτική του ελάνθελου συστήματος και της κυβέρνησης, δηλαδή από επιλογές για βραχυπρόθεσμη διεύρυνση ή περιορισμό της πιστοδότησης. Όμως μεσολαβούν κι άλλοι παράγοντες προκειμένου οι τράπεζες καταθέσεων να εφαρμόσουν τις αποφάσεις της ελάνθελου τράπεζας.

Ανάμεσα τους είναι τα βλαπτικά κερδοσκοπικά συμφέροντα των τραπεζών — στη Γαλλία οι κρατικοποιημένες τράπεζες πολιτεύονται με το ίδιο κριτήριο. Έτσι κινητοποιείται ένας πολύπλοκος μηχανισμός και πλίζουν τό ρόλο τους, π.χ., η πορεία των καταθέσεων, όπως κι οι τιμές κι αποδόσεις των κρατικών ομολογιών. Γιατί οι τράπεζες μπορούν, άνα- διαβρώνοντας το ενεργητικό τους, ν' απορρίψουν τους πιστωτικούς περιορισμούς, τους δεσμεύσαντες π.χ. σε μάν ύψωση του συντελεστή ρευστότητας⁽²⁶⁾. Είναι γνωστό το πώς κατάφεραν οι αμερικάνικες τράπεζες να καταστρατηγήσουν την πολιτική πιστωτικών περιορισμών της κυβέρνησής τους. Για να είναι αποτελεσματική, η κρατική πολιτική των πιστωτικών περιορισμών έπαιτεί νά περιοριστεί άρκετικά η έλευ- θερία ενεργείας, και τό κυνήγι-τό του κέρδους, των ιδιωτικών τραπεζών. Έυτόο δεν μπορεί μακροπρόθεσμα νά γίνει άρχως συναλλαγματικούς έλέγχους, δηλ. άρχως περιορισμούς στις διεθνείς μετακινήσεις του κεφα- λαίου, δηλ. άρχως κατάργηση της μετατρεψιμότητας του νομίσματος⁽²⁷⁾. Έτσι διαμορφώνεται μέ καινούργια άντινομία: Άνάμεσα στην άνά- γκη για έναν αποτελεσματικό πιστωτικό κύκλο που νά κατοχυρώνει, ή και νά διευρύνει, τη συμμετοχή μιας χώρας στην παγκόσμια αγορά, και τό γεγονός πώς ή διεύρυνση της ίδιας τούτης αγοράς στην έγχρημα, στην μετατρεψιμότητα των νομισμάτων και των παγκόσμιων πιστωτικών πλη- θωρισμών. Μακροπρόθεσμα ή μέ άνάγκη άπαγορεύει την καινοτομία της άλλης.

Η βασική προβλεγματική των νόμων κίνησης της καπιταλιστικής οικονομίας έξακολουθήσει νά λειτουργεί ύπογειώς σ' έλο τό μικρό κύμα επέκτασης. Η τρίτη τεχνολογική επανάσταση σήμανε μέ παραπέρα άνοδο στη μέση άρχωνική άνθιση του κεφαλαίου — ήν κι όχι στο βαθμό που τείνει νά μέσ κάνει νά πιστέψουμε ή λέξη αύτομέτρη, κι αυτό γιατί σημαντικά στοιχεία του σκληρού κεφαλαίου ετηνώνοντο παραπάνω από τον μέσον όρο. Δεν μπόρεσε πάντως νά πραγματοποιηθεί στις δεκαετίες

1950-1960 και 1960-1970 ή ίδια αλματώδης ήμηση του πασσατού υπεραξίας όπως στις δεκαετίες του '30 και του '40, όταν ή διεθνής εργατική τάξη υπέστη μεγάλες ήττες. 'Απεναντίας, ή μακροπρόθεσμος περιορισμός στον όρεθρικό στρατό της βιομηχανίας, που πρόσκεινι από τή μακροπρόθεσμη συσσώρευση του κεφαλαίου, επέτρεψε στην εργατική τάξη νά περιορίσει κατά καιρούς τό ποσοστό τής υπεραξίας. 'Έτσι άρχισε μία μακροπρόθεσμη διάβρωση του μέσου ποσοστού του κέρδους που συνεχίστηκε διαμέσου των ακανονικών, πολύ-σκιερών από, τήν έποψη τής διάρκειας, βιομηχανικών κύκλων. Μεγάλωσε ή επιβάρυνση του πιστωτικού κύκλου. 'Η αυτόνομη χρημουργία χρήματος έγινε όλο πιο άναγκαία για νά προστατευτεί τό σύστημα από τίς άπειλούμενες κρίσεις υπερπαραγωγής και άξιοποίησης. 'Ο ρυθμός του πληθωρισμού επιταχύνθηκε. Ταυτόχρονα εξακολούθησε νά λειτουργεί ή νόμος τής άνισόμερης άνάπτυξης και ή συσχέτισμός δύναμης μετατοπιζόταν στον ένδοξομπεριαλιστικό άνταγωνισμό. 'Ο άμερικάνικος ίμπεριαλισμός έχασε βαθμιαία τήν ύπεροχή, που είχε άπέναντι στους Δυτικοευρωπαίους και Γαλλωνέζους άνταγωνιστές του στον τομέα τής παραγωγικότητας. 'Ο συμμετοχή του στό παγκόσμιο εμπόριο μειώθηκε. Στην άρχή προσπάθησε νά ξεφύγει άπ' αυτά τά μειονεκτήματα μέ αύξηση στην έξαγωγή κεφαλαίου προς τίς άντιγωνίστρες ίμπεριαλιστικές χώρες. Μά ή πιο γρήγορη συσσώρευση του κεφαλαίου στη Δυτική Γερμανία και τήν 'Ιαπωνία μακροπρόθεσμα σημαίνει: — έφόσον επιταχυνθεί ή ρυθμός ύποτίμησης του δολαρίου — ότι οι δυνατότητες για τήν έξαγωγή δυτικοευρωπαϊκού και ίαπωνικού κεφαλαίου στις ΗΠΑ είναι καλύτερες παρά για τήν άντίστροφη κίνηση. Κάθε προσπάθεια τού άμερικάνικου ίμπεριαλισμού νά ξεφύγει άπ' αυτή τή θέση του ασκώντας πλεον — πετυχημένα μέχρι σήμερα — για τήν άνάτληση των νομισμάτων των άνταγωνιστικών δυνάμεων θά οδηγήσει στην παραπέρα ένταση στην έξαγωγή ευρωπαϊκού και γαλλωνέζικου κεφαλαίου, σέ άντίθεση μ' ότι θα συμβεί μέ τό άμερικάνικο.

'Ότι μ' όλη τή σχετική του κύττομική και τήν πολιτική έμνηνεία που δίνεται σέ πολλές άποψέσεις, ή πιστωτικός κύκλος τελικά δέν μπορεί ν' άμφοβγήτσει τόν άπορροστικό ρόλο του βιομηχανικού κύκλου, προκύπτει πολύ καθαρά από μία μελέτη τής κυκλικής κίνησης στην άξιοποίηση τής παραγωγικής δυναμικότητας — στον ύστερο καπιταλισμό ή κίνηση αυτή έκφράζει: τίς τάσεις του συστήματος προς τήν υπερπαραγωγή, πολύ πιο καλά από τή συκπύρωση άπορίλων έμπορευμάτων. Στίς ΗΠΑ και τήν ΟΔΓ ή κυκλικός χαρακτήρας τής υπερβάλλουσας δυναμικότητας γίνεται, καθώς προκύπτει από τους παρακάτω αριθμούς, πολύ αίσθητός:

ΕΤΗΣΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΩΝ ΗΠΑ

Στό ανώτατο σημείο του κύκλου	Στό κατώτατο σημείο του κύκλου
1952: 94%	1953: 76%
1955: 90%	1958: 74%
1959: 82%	1966: 79%
1966: 91%	1970: 55% ⁽¹⁰⁾

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΟΔΓ

Στό κατώτατο σημείο του κύκλου	Στό ανώτατο σημείο του κύκλου
Αρχή 1952: 87%	Φθινόπωρο 1960: 93%
» 1963: 81%	Αρχή 1965: 88%
» 1967: 77%	» 1970: 96% ⁽¹⁰⁾

Έτσι όμως χαράζεται ένα άξεπέραστο όριο για τον πιστωτικό κύκλο. Όταν υπάρχει κιάλας υπερβάλλουσα δυναμικότητα σε σημαντική κλίμακα, και οι πιο μεγάλες ενέσεις πιστωτικού χρήματος από το τραπεζικό σύστημα ή το κράτος δεν μπορούν να επιφέρουν μιά αναζωογόνηση των ιδιωτικών επενδύσεων σ' αυτούς τους τομείς⁽¹¹⁾. Αποβάνει αναπόφευκτη ή πυγκυριακή μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων, και μαζί της ή ύφεση. Ο πληθωρισμός μπορεί τότε μόνον να περιορίσει την έκταση της ύφεσης ή τη συσσωρευτική της ανάπτυξη.

Αν δέπλο στην περιοδική διόγκωση της υπερβάλλουσας δυναμικότητας υπάρξουν και μικροπρόβλεπτες, διαρθρωτικές εκδηλώσεις υπερβάλλουσας δυναμικότητας πράγμα που φανεώνει ότι εξασθενίζει ή ταυτοτική επίδραση της τρίτης τεχνολογικής επανάστασης, τότε λιγοσταίνει ακόμη περισσότερο ή ικανότητα του πιστωτικού κύκλου να εξομαλύνει την παρεία του βιομηχανικού. Διάρθρωτική υπερπληρωμότητα υπάρχει σήμερα όχως άλλο στη βιομηχανία χάλυβα, την εξέρυξη γαιάνθρακα, την κλωστούφαντουργία, τη βιομηχανία ηλεκτρικών ούκων σκευών, τη βιομηχανία αυτοκινήτων και πιθανόν τη βιομηχανία ηλεκτρονικών σκευών καθώς και την πετροχημική⁽¹²⁾.

Απ' όλες τις ένδεξεις βγαίνει ότι περιορίζεται ή σχετική αυτόνομία του πιστωτικού κύκλου, ή ικανότητα δηλαδή του έρποντος πληθωρισμού

νά μειώσει τη συσσωρευτική επίδρασή των κρίσεων υπερπαραγωγής. Αυτός είναι απλώς ένας δικυβητικός τρόπος να λάβει πόνος έφτασε το σημείο για την άνακτροφή από το κινεζικό έπικρατικό κύμα στο ομακρό κύμα της άπυτελμάτωσης.

Τή μεταβαλλή αυτή μπορούμε να δούμε πύ καθαρύ σέ δυό τομείς: Πρώτο, ή τουνωτική επίδραση του πιστωτικού πληθωρισμού άρχίζει να χάνει τήν άπυτελματικότητά της όταν, μέ τήν αύξηση στή χρέη, άρχίζει να λιγοσταίνει και ή τρέχουσα άγοραστική δύναμη. Μπορούμε να διαπιστώσουμε τούτο τόσο στην περίπτωση των ΗΠΑ, όσο κι εύρυτερα, ιδιαίτερα στις μεσοκινεζικές.

Στις ΗΠΑ πλησιάζει γρήγορα τό σημείο όπου τό βάρος των χρεών θ' άρχίζει ν' άπειλεί τόσο τό διαθέσιμη εισόδημα των νοικοκυριών (τήν άγοραστική δύναμη για καταναλωτικά αγαθά), όσο τή ρευστότητα των μεγάλων επιχερήσεων. Οι έτήσιες πληρωμές για τοκοχρεωλώσεις ένυπόθηκων οικιών και για έξόφληση καταναλωτικών πιστώσεων άντιπροσώπευαν τό 1946 τό 5,9% του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, 11,8% του ίδιου εισοδήματος τό 1950, 15,9% τό 1955, 18,1% τό 1960, 18,6% τό 1965 και 22,8% τό 1969. Ο πιστωτικός πληθωρισμός φτάνει και πάλιν στα όρια του.

Τό σύνολο των νέων πιστώσεων μόλις και φτάνει τώρα να καλύψει τό έτήσιο βάρος των χρεών, άγλαή τό διαθέσιμο για τήν τρέχουσα άγορά έμπορευμάτων κι υπηρεσιών εισόδημα μόλις και ξεπερνά έκείνο που θά ήταν δίχως τή διόρυση της πιστωδότησης. Στο 1965-1969 τό χρέος άπέ ένυπόθηκτα δάνεια και καταναλωτικές πιστώσεις αύξήθηκε κατά 89 δις δολάρια, ενώ ή τοκοχρεωλυτική επιβάρυνση για τήν έξόφληση μεγάλωσε κατά 55 δις δολάρια. Η διαφορά άνάμεσα στή δυό τούτα σύνολα μόλις και ξεπέρασε τό 5% του διαθέσιμου στό 1969 εισοδήματος⁽²⁾.

Ανάμη χειρότερα είναι ή εξέλιξη σ' ό,τι άφορά τή ρευστότητα των μεγάλων επιχερήσεων. Ο πισχετισμός άνάμεσα στή κρατούμενα σέ ρευστά (μαζί με τίς καταθέσεις στις τράπεζες) και κρατικές όμολογίες άφενός, τό χρέη άφετέρου, ήταν τό 1946 73,4% και τό 1951 έπαισε στό 54,8%, τό 1961 σέ 38,4%, τό 1969 στή 19,3% για τίς μη πιστωτικές επιχερήσεις στις ΗΠΑ. Τούτο σημαίνει ότι τό 1969 τό χρέη άντιπροσώπευαν τό πενταπλάσιο των κρατούμενων σέ ρευστό χρήμα κι άλλα ισοδύναμά του. Στο τέλος του χειρότερου πενθέσιμου πολέμου οι μεγάλες επιχερήσεις με πάνω από 100 έκστ. δολάρια ένεργητικό ή καθεμιά τους) υπερέχον σέ ρευστότητα άπάνωτι στις μικρές εταιρίες, τό 1969 ή κατέσχεση ήταν ή άντίθετη. Στις 31 του Μάρτη 1970 τό ποσοστό ρευστότητας ήταν 31% για εταιρίες μ' ένεργητικό κάτω από τό ένα έκατομέριο δολάρια, 24% για εταιρίες μ' ένεργητικό από 1 σέ 5

έκατ. δολλάρια, 22% για εταιρείες μ' ενεργητικό από 5 ως 100 εκατ. δολλάρια, μόλις 18% για εταιρείες μ' ενεργητικό πάνω από τα 100 έ. κατ. δολλάρια⁽⁴³⁾). Είναι σαφές πώς ο πληθωρισμός δεν μπορεί να ενταθεί παράπερα δίχως να επηρεαστεί σημανώς ή δικαιοσύνη παραγωγής κι ανταναγωγής, δίχως δηλαδή να προκληθεί καλπάζων πληθωρισμός.

Δεύτερο, η σχετική αὐτονομία του πιστωτικού κύκλου στις διάφορες ιμπεριαλιστικές χώρες εξελίχθηκε σ' άμεση άπειλή για τή διαύρυνση της παγκόσμιας αγοράς, άρσῃ αποδιοργάνωσης και στην υύστα διέλυσε τὸ διεθνές νομισματικό σύστημα κι εμποδίζει ὅλο πὸς πολύ τὴν ἀντανατά-στασή του μ' ένα νέο και συνεπές διεθνές νομισματικό σύστημα.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ κανόνα χρυσοῦ ἡ χρυσὴ μορφοῦς νὰ ἐπιτελέσει ταυτόχρονα καὶ δίχως ἀντινομίας τὴν τριπλὴν τὴν λειτουργία σὰ μέτρον ἀξιών, μέτρον τῶν τιμῶν καὶ παγκόσμιου χρήματος. Μὲ βῆσιν αὐτὸ τὸ μηχανισμό, ὁ βιομηχανικὸς κύκλος δὲν μποροῖτε νὰ ἐπηρεαστῇ ἀπὸ τὸ ἀτοικὸ κράτος μὲ συνειδητὲς πρωτοβουλιὰς παρεμβάσεις τῶν ὀργάνων καὶ ἐκπαραποῦν τὴ συνολικὸν συμφέρον τοῦ κεφαλαίου. Μόνον ὁ νόμος τῆς ἀνισόμερης ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, μαζί μὲ τῇ σχετικῇ ἑλλείψει διεθνούς κινητικότητος τοῦ κεφαλαίου, μποροῦ-σε νὰ περιορῇσῃ μὲχρις ὀρισμένο βαθμὸν τὴς ἐπιπτώσεις καὶ οἱ περιο-δικὲς κρίσεις στὴς μετροπόλεις τοῦ κεφαλαίου (πρῶτα στὴ Βρετανία κι ἔπειτα στὴς ΗΠΑ) εἶχαν ὀρισμένους φορὲς πάνω στὸ σύνολο τῆς παγκό-σμιας καπιταλιστικῆς αγοράς. Ἡ φαινομενικὰ ἀπρόσκαπη τούτη λει-τουργία τοῦ κανόνα χρυσοῦ πρὶν τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμο δὲ στηρίζοταν φυσικὰ σὲ κανέναν χυτόματο μηχανισμό ἀλλὰ στὴν ὑπεροχή τῆς βρετανικῆς βιομηχανίας, τοῦ βρετανικοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς βρετα-νικῆς στερλίνας ἀπὸ τὴν ἥποψη τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς μακρο-χρονης ἱστορικῆς σταθερότητος. Ἡ στερλίνα ἦταν πρὶν τὸ χρυσὸν κι ἡ παγκόσμια καπιταλιστικὴ οικονομία στηρίζετο τότε σ' ἕναν κανόνα χρυσοῦ καὶ στερλίνας, μὴλο καὶ τὸ πραγματικὸν ἀπὸθεμα τῆς Τράπεζας τῆς Ἀγγλίας σὲ χρυσὸ ἦταν σχετικὰ ἀσήμαντο — κι αὐτὸ ἐπειδὴ οἱ καπιταλιστὲς ὅλου τοῦ κόσμου εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὸ βρετανικὸν νόμι-σμα, δηλαδή στὴ σταθερότητα τοῦ βρετανικοῦ καπιταλισμοῦ, κι ἐπειδὴ ἡ στερλίνα ἰσοδυναμοῦσε μ' ἐπιταγὴς σὲ βρετανικὰ ἐμπορεύματα, ἐνῶ οἱ ἐκτραπέντες σὲ στερλίνας οὐκαλύγεις δὲ διέφεραν ἀπὸ ἐπιταγὴς για ἕνα μέρος τῆς ἐξαρταλιμένης μελλοντοῦς ὑπεραξίας τοῦ βρετανικοῦ κεφα-λαίου⁽⁴⁴⁾).

Ὅταν τὰ ἡγετικά στρώματα τῆς ἀτοικῆς τάξης στὴς πρὶν σπουδαίες ἱμπεριαλιστικὲς χώρες κατὰληξαν στὸ συμπέρασμα ὅτι για τὴν ἀνάληψη τῶν κρίσεων ἀπαιτεῖται ἡ ἀπενση ἐνεργείας καὶ μαζικῆς ἐπιρροῆς πάνω στὸ βιομηχανικὸν κύκλο κι αὐτὸ πρέπει νὰ γίναι μὲ τὴ δημιουργία

πληθωριστικού χρήματος, αυτό είχε σαν πρώτο αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγότητας σε διεθνή κλίμακα κι έτσι την περὶ πέρα αποθιέρωση του διεθνούς εμπορίου⁽⁴⁶⁾. Τό χάρτινο νόμισμα, αποχωρισμένο από τό χρυσό, δέ γινόταν πιά δεκτό σε διεθνές μέσο πληρωμῆς. Ἡ παγκόσμια ἀγορά διασπάστηκε σ' αὐτάρκειες οικονομικούς συνασπισμούς πού συναλλάζονταν ἀνάμεταξύ τους μέ ἀνταλλαγές σε εἶδος, πράγμα πού ἀνάμεσα στ' ἄλλα δὲν ἐπέτρεπε νά διευρυνθῇ ἡ πιστοδότηση μέ στόχο τὴν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνούς ἐμπορίου⁽⁴⁷⁾. Σαν ἀποτέλεσμα τούτου, ἡ πραγματοποίησή μέ τῇ δημιουργία πρόσθετου χρήματος ἀναζωογόνηση τῶν ἐσωτερικῶν ἀγορῶν δέ συνοδεύτηκε ἀπὸ μὴν ἰσοδύναμη διεύρυνση τοῦ διεθνούς ἐμπορίου, πού μάλιστα ἀπειλήθηκε νά συρρικνωθῇ⁽⁴⁸⁾.

Οἱ ἱμπεριαλιστές νικητές τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου ἐπεξεργάστηκαν στὸ Μπρέττον Γούντς ἕνα διεθνές νομισματικὸ σύστημα πού ἔπρεπε νά χρησιμεύσει σέ βάση γιὰ νά ἐπενταθῇ σὲ διεθνή κλίμακα ἡ ἐφαρμοζόμενη κιόλας στὸ ἐθνικὸ πλαίσιο πολιτικῇ τοῦ πιστωτικοῦ πληθωρισμοῦ. Οἱ ἀποτὸ οικονομολόγοι καὶ πολιτικοὶ πιστεύουν πὼς τὸ ἀποφασιστικὸ πρόβλημα εἶναι ἡ διεύρυνση τῆς ρευστότητας, ἡ ἀδιάκοπη δηλαδή δημιουργία ὧο καὶ πρὸ πολλῶν μέσων πληρωμῆς⁽⁴⁹⁾. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀργὴ αὐξηση τοῦ χρυσοῦ καὶ ἡ ἀνισὴ κατανομῇ τῶν ἀποθεμάτων χρυσοῦ δὲν μπορούσε νά λύσει τὸ πρόβλημα τῆς διεθνούς ρευστότητας, φτιάχτηκε ἕνα σύστημα πού ἀνακρήριζε ὀπίσω στὸ χρυσὸ καὶ ἕνα συγκεκριμένο χαρτονόμισμα σὲ παγκόσμιο χρήμα. Στὴν πράξη, καὶ στίς συγκεκριμένες συνθήκες στὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκόσμιου πολέμου, μόνο τὸ δολλᾶριο μπορούσε ν' ἀντιλάβει αὐτὸ τὸ ρόλο⁽⁵⁰⁾.

Τὸ σύστημα στηρίχτηκε σὲ διπλὰ θεμέλια. Ἀφενὸς στὴ μετατροπὴ τοῦ δολλάριου σὲ χρυσό, πού τὴ δικαιώθηκε ἡ σημαντικὴ ὑπερτίμηση πού ἔγινε στὸ χρυσὸ μέ τὴν ὑποτίμηση τοῦ δολλάριου τὸ 1934, καὶ πού ἐπίτρεψε στίς ἐθνικὲς τράπεζες τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου νά χρησιμοποιοῦσαν τὸ δολλᾶριο, ὅπλα σὲ χρυσό, σάν κάλυμμα γιὰ τὸ ἐθνικὸ νόμισμα. Δεύτερο, στὴν τεράστια ὑπεραχὴ τῶν ΗΠΑ σὲ παραγωγή καὶ παραγωγικότητα πού ἔκανε ἐπιθυμητὴ ἀντὶ γι' ἀντασχετικὴ τὴ συνσώρευση ἀπαιτήσεων σὲ δολλᾶρια σὲ χρεῖα ἑξῶν κυβερνήσεων καὶ καπιταλιστῶν — κεντρικὸ πρόβλημα τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οικονομίας ἦσαν στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια ὅχι ἡ ὑπερπληθώρα ἀλλὰ ἡ πένεια τῶν δολλαρίων⁽⁵¹⁾.

Ἔτσι τὸ σχέδιο Μάρσαλ καὶ ἄλλα ἀμερικάνικα κρατικὰ προγράμματα ὑβοῦθειας σὲ δολλᾶρια ἐπιδόσανε στὴν παγκόσμια καπιταλιστικὴ ἀγορὰ ὅπως ἔκανε ἡ κεντρικὴ πολιτικὴ στὸ ἐθνικὸ πλάνο — μὴν πρὸς πολλὴ πρὸσθετη ἀγοραστικὴ δύναμη στὸ παγκόσμιο ἐμπόριο, καὶ σὲ

συνθήκες αναξιοποίητης δυναμικότητας αυτό έπρεπε νά έδηγίσει σέ σημαντική διεύρυνση τοῦ διεθνούς ἐμπορίου⁽⁵¹⁾. Διότι, στό πολύ αἰξημένο κύκλος πασόστο ὑπεραξίας καί μέ τήν αἶσθη, τῆς τρίτης τεχνολογικῆς ἐπανάστασης ἡ ἐντατικοποίηση τῆς διευρυμένης ἀναπαραγωγῆς τοῦ κεφαλαίου σέ διεθνή κλίμακα έπρεπε νά έδηγίσει σέ συσσωρευτική ἀνάπτυξη, πού οἱ ἀπαλυμένοι μέ τή βοήθεια τοῦ πιστωτικοῦ κύκλου ἐθνικά βιομηχανικοί κύκλοι μπορούσαν νά ἐπιβραδύνουν, ἄν θεῶς καί ν' ἀναστρέψουν. Ἡ τροποποίηση τοῦ βιομηχανικοῦ κύκλου, πού τήν προκαλοῦσε ὁ πιστωτικός κύκλος (οἱ πολιτικές ἀηλαθῆ ἀποφάσεις ἐθνικῶν κυβερνήσεων), εἶχε σά συνέπεια νά γίνει καίνας διεθνῶς ἀσύγχρονος⁽⁵²⁾, πρῶγμα πού ἀσχοῦσε μιά κρῆσθη ἀπαλυτική ἐπίδραση πάνω στό βιομηχανικό κύκλο ἄλλων ἱμπεριαλιστικῶν δυνάμεων. Ἡ ὕφεση στή μιά ἱμπεριαλιστική χώρα συνέπιπτε μέ οικονομική ἀνοσία σ' ἄλλες χώρες, καί ἡ επέκταση τῶν ἐξαγωγῶν στίς διευρυνόμενες ἀγορές περιόριζε τήν ἐπιρροή μιᾶς μείωσης τῆς ζήτησης στήν ἐσωτερική ἀγορά⁽⁵³⁾.

Ὅμως ἡ εὐνοϊκή αὐτή γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνούς ἐμπορίου λογική τοῦ διεθνούς νομισματικοῦ συστήματος τοῦ Μπρέττον-Φόουτς μετατράπηκε στό ἐντίθετό της μέλις ἄρχισαν νά κλονίζονται τά βάρη τοῦ συστήματος. Ὅπως καί μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ ἡ καταστροφή αὐτῶν τῶν βάρων σέ τυχῶς συμπτώσεις ἢ λαθεμένες ἀποφάσεις. Ἦταν ἀπεναντίας τό ἀναπόφευκτο προϊόν τῆς ἰδίας ἐγγενούς στό σύστημα λογικῆς πού εἶχε προκαλέσει τή διεύρυνση τοῦ πιστωτικοῦ χρήματος.

Ἡ ὀριζική ἐπετάχυνση τοῦ πληθωρισμοῦ σέ δολλάρια ἦταν, καθώς εἶδαμε, βραχὴ προϋπόθεση γιά ν' ἀποτραποῦν σοβαρές κρίσεις ὑπερπαραγωγῆς στήν ἀμερικάνικη οικονομία. Ὅμως ἡ ἐπετάχυνση τοῦ πληθωρισμοῦ σέ δολλάρια ὀδηγοῦσε σέ διείρυνση τοῦ ἐλλείμματος στό ἀμερικάνικο ἰσοζύγιο πληρωμῶν καί ἐπικίνδυνα κλονισμό τῆς σταθερῆς ἱσχυρίας δολλάριου καί χρυσοῦ. Καί ἀπό τίς δύο πλευρές ἡ μετατροπικότητα τοῦ δολλάριου σέ χρυσό ὑπονομεύτηκε προοδευτικά. Ἀπόμεινε νά καθοριστῇ τό σημείο τῆς ἐπίσημης ἐγκατάλειψῆς της.

Ὁ νόμος τῆς ἀνιπόμερης ἀνάπτυξης εἶχε ἔπειτα πᾶν ἀποτέλεσμα νά μειωθῇ σταθερά ἡ ἀνταγωνιστικότητα τῶν ἀμερικάνικων ἐμπορευμάτων σέ σχέση μέ κείνα τῶν κύριων ἱμπεριαλιστικῶν ἀνταγωνιστῶν τῶν Η. Π. Α.⁽⁵⁴⁾ Αὐτό σήμαινε πῶς ὅλο καί λιγότερο τό ἐνδιαφέρον τῶν καπιταλιστῶν στίς ἄλλες βιομηχανικές χώρες νά κρατοῦν ἐπιταγές γιά τήν ἀγορά ὑπαρκτῶν ἢ μαλλοντικῶν ἀμερικάνικων ἐμπορευμάτων⁽⁵⁵⁾. Τό χάρτινο δολλάριο κράτησε τή σημαία του μονάχα γιά τήν ἀγορά ἀμερικάνικου κεφαλαίου. Ἀπειλοῦνταν μιά ἐπιστροφή στό χρυσό. Ὅμως αὐτό θά ἰσοδυναμοῦσε μέ μιάν ἐπιστροφή ἀπ' ἔθια προβλήματα πού εἶχαν ἀνακύξει στίς δεκαετίες τοῦ '20 καί τοῦ '30, καί κυτό σέ συνθήκες

πολιτικά και κοινωνικά πιο διευμενείς για τον παγκόσμιο καπιταλισμό.

Η κατάρρευση του συστήματος του Μπρέττον Γούντ έδειξε πώς μπορεί να καταρρεύσει ή χάρσις κύρος της παγκόσμιας πιστωτικής διεύρυνσης, αφού εκείνο στηριζόταν στη χρησιμοποίηση του δολλάριου από παγκόσμιου νομίσματος⁽²⁶⁾. Φανέρωσε πώς γίνεται έλλοσ πείσ έπισφαλής ή πιστωτική διείρυνση, σ' έθνική κλίμακα. Υπάρχει ένας φανερός κι ένας βαθύτερος δεσμός ανάμεσα στα δύο τούτα φαινόμενα. Ο φανερός δεσμός βλέπεται στην ένταξη που υπάρχει ανάμεσα στο ρόλο του δολλάριου σά στηρίγματος για τή συγκυρία στις ΗΠΑ και τó ρόλο του από παγκόσμιου νομίσματος. Ο πρώτος του ρόλος άπαιτεί τó κίνημα πληθωρισμό, ό δεύτερος προσποθεί τήν πιο μεγάλη δυνατή σταθερότητα. Τό σύστημα μπορούσε να επιζήσει, όσο ήταν μικρός ό πληθωρισμός του δολλάριου κι άπορραριστική ή ύπερρχή της παραγωγικότητας της εργασίας στις ΗΠΑ. Όμως τό μακρό κύμα της επέκτασης βαθμιαία κατέργησά και τίς δύο τούτες προσποθέσεις της επιβίωσης του. Οι καπιταλιστές του υπόλοιπου κόσμου δέ διάβησαν έναλλακτική λύση. Άν, για να εξασφαλίσουν τή σταθερότητα του δολλάριου, άφηναν να προκύψει μία μεγάλη κρίση ύπερπαραγωγής στις ΗΠΑ, θα πριόνζαν μόνοι τους τό κλαδί όπου κάθονται.

Ο βαθύτερος δεσμός έγκειται στο γεγονός πώς όλοι οι παράγοντες, που φρενάρουν μεταπολεμικά τή μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη, άναγκαστικά μεγαλώνουν τις δυσκολίες πώλησης κι αξιοποίησης στην έσωτερική αγορά, προκαλούν κατά συνέπεια ένταση στο διεθνή συναγωνισμό, καθιστούν άπαραίτητη τή χρήση της έμπειρικής, δασμολογιακής και νομισματικής πολιτικής για τήν έξυπνότητα είδεών ύπερρεαλιστικών συμφερόντων σ' αυτό τόν άγώνα συναγωνισμού κι έτσι άκρισθγούν έλλοσ και από πολύ τόν είδικό ρόλο του νομίσματος της άπασσδήποτε ύπερρεαλιστικής δίνελης από παγκόσμιου χρήματος. Τήν άνασφάλεια της παγκόσμιας συγκυρίας έκφράζει ή ένταση στο διεθνή συναγωνισμό που μέ τή πειρά της έντασσάται στο γεγονός πώς μειώνεται ή άμερικάνικη ύπερρχή.

Έτσι δημιουργείται ή παράδοξη, μά και πολύ χαρακτηριστική για τήν ιστορία του καπιταλισμού, κατάσταση ν' άπείλεται τό σταμάτημα της διεθνούς πιστωτικής διείρυνσης στη στιγμή άκριβώς όπου είναι κατεξοχήν άναγκαίο. Όσο σημειωνόταν στον καπιταλιστικό κόσμο μία ήσσόνιση της παραγωγής που έσπερνούσε τό μέσον όρο, ήταν δυνατό να περιοριστ ή σά στανά σχετικώς ή και ή διόνυση σά διεθνή μέση πληρωμής, που είναι προϊόν του πληθωρισμού του δολλάριου και του έλλείμματος στο ισοζύγιο πληρωμών των ΗΠΑ. Μόλις όμως επιβραδύνθηκε ή ρυθμός ανάπτυξης κι αξιζήθηκε ή ύπερβάλλουσα δυναμικότητα

στήν παγκόσμια μεταποιητική βιομηχανία του καπιταλισμού, απαιτήθηκε να επιταχυνθεί η διεύρυνση στη διεθνή μέσα πληρωμής, προκειμένου έτσι να κινητοποιηθούν οι παραγωγικές εφεδρείες. Σ' αυτό άκριβως τό σημείο άπαιτείται να καταρθεί η διεύρυνση στη διεθνή πιστοδότηση, αφού καμιά ιμπεριαλιστική δύναμη δεν μπορεί πιά ν' άναγκώσει τό υποτιμημένο δολάριο μόνιμα σάν παγκόσμιο νόμισμα⁽⁷⁾. Μιά μερική λύση αυτής της άντινομίας επιδιώκεται μ' ένα είδος χάρτινου χρυσού, δηλαδή ένα διεθνές πιστωτικό νόμισμα, που να κυκλοφορεί μόνιμα ανάμεσα στις έκδοτικές τράπεζες και νάνει ανεξάρτητο από τό κάθε έθνικό νόμισμα. Όμως, η πραγματική και μακροπρόθεσμη λύση του προβλήματος της ανάπτυξης έμπεδίζεται σ' αυτό τό σημείο έπί τούς ένδοξοιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς, που νάνουν ώστε η ύπερέκταση του «χάρτινου χρυσού» ν' άποβεί ή ίδια πρόβλημα για τό διεθνή συσχετισμό δυνάμεων και να μεταφέρει, διαμέσου αυτό του άρμους, τόν πληθωρισμό τών έθνικών νομισμάτων ξανά στη σφαίρα τών διεθνών μέσων ανταλλαγής και πληρωμής.

Έχει σημειεί να επισημάνουμε πώς έβδο εκδηλώνεται μία διασπορά μέ τό παγκόσμιο νομισματικό σύστημα πριν τό 1914, που κι έκφράζει βαθιά δομική κρίση του διεθνούς καπιταλισμού. Τότε ή Τράπεζα της Άγγλιας ήταν σέ θέση να στηρίζεται σ' ένα κάλυμμα ύψους μόλις 5% τών έτήσιων εισαγωγών της χώρας. Όσάκις ήθελε ν' αύξήσει τό απόθεμά της σέ χρυσό, ή Τράπεζα ήταν πάντα σέ θέση να πουλήσει στο έξωτερικό άγγλικές όμολογίες ή μετοχές άντι για χρυσό⁽⁸⁾. Μόνο σέ στιγμές κρίσεων ύπερπαραγωγής ήταν ανάγκη να κρατήσει τό απόθεμα χρυσού, κι αυτό για πολύ σύντομα διαστέμασε κι ένα πολύ μικρό κλάσμα του σίνολου τών ληξιπρόθεσμων πληρωμών. Σήμερα αυτό δέ συμβαίνει. Οι έκδοτικές τράπεζες πρέπει να κρατούν διαρκώς ένα απόθεμα σέ χρυσό και συνάλλαγμα, πολύ μεγαλύτερο σέ σχέση μέ τίς εισαγωγές της χώρας τους⁽⁹⁾. Τούτο φανερώνει ένα μόνιμο κλονισμό στην αυτοπεποίθηση του παγκόσμιου κεφαλαίου, κι αυτό σέ πείσμα της μακροπρόθεσμης διόγκωσης του παγκόσμιου πιστωτικού χρήματος — άκριβέστερα, έξαιτίας της άκρβώς⁽¹⁰⁾.

Τάση ή ανάγκη όπου βρίσκεται τό κεφάλαιο να επιβραδύνει τή μετατροπή του έρποντος πληθωρισμού σέ κληπάζοντα, όσο κι ή άδυναμία να τελειοποιηθεί τό σύστημα διεθνούς διεύρυνσης του πιστωτικού χρήματος, δείχνουν πώς ή αντίφαση ανάμεσα στην τεράστια διεύρυνση της παραγωγικής δυναμικότητας και τίς περιορισμένες δυνατότητες πώλησης κι αξιοποίησης στην παγκόσμια αγορά έρχισαν να προσλαβαίνουν όλο και πιο έκρηκτικές μορφές. Έπισημαίνουμε με σαφήνεια τό τέρμα του ημακρύ επέκτατικού κλάτους. Παρά τόν άγριο τών μη

παραγωγικών δυνάμεων, ιδιαίτερα για τους εξοπλισμούς, παρά την υπερπροσκόγηση του μηχανισμού πώλησης, παρά τη διόγκωση της χρέωσης και το μέγιστο πληθωρισμό ο οποίος υποτασσόμενος άδυνατεί να ξεπεράσει όσων και μίαν από τις βασικές αντινομίες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Απλώς τις απάλυνε κατά καιρούς και τις συγχρόνως, όμως και τις προέκρινε για αυτό σ' ορισμένες περιόδους με πολύ μεγάλη έκρηκτικότητα.

Η επικίνδυνη για το κεφάλαιο λογική της άναστροφής στη σχέση ανάμεσα στον πιστωτικό και το βιομηχανικό κύκλο άποβαίνει κρίσιμη κι επιεική πληθύνονται τελευταία οι ενδείξεις για έναν όλο και πιο μεγάλο διεθνή συγχρωτισμό στο βιομηχανικό κύκλο⁽¹⁾.

Η κρίση στο διεθνές νομισματικό σύστημα έχει σαν αποτέλεσμα τη διάβρωση στην αυτόνομία των εθνικών οικονομικών αποφάσεων — εξόν αν αποτολμηθή το πείραμα να διακριθώ ή παγκόσμια αγορά, κατά το πρότυπο της δεκαετίας του '30, σε αυτόνομες περιοχές. Και οι προσπάθειες που γίνονται για μία νομισματική ένωση της διευρυμένης ΕΟΚ θα έχουν σαν αποτέλεσμα να περιοριστή σε μεγάλο βαθμό η νομισματική αυτόνομία των κύριων ιμπεριαλιστικών κρατών στη Δυτική Ευρώπη⁽²⁾. Προς την ίδια κατεύθυνση εργάζεται το σταθερό δυνάμωμα των πολυεθνικών επιχειρήσεων⁽³⁾.

Όμως σ' αυτή τη διαδικασία ενοποίησης των βιομηχανικών κύκλων στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις — που σαν αποτέλεσμα της εξάρτησης των μισσοποιιών από το εξαγωγικό συνάλλαγμα τους πρέπει να διηγήσει σε μία γενική και παγκόσμια ύφεση, έστω κι αν δεν μπορεί να φτάσει, σε συνθήκες συνεχιζόμενου πληθωρισμού, στην ένταξη της κρίσης του 1929-1932 — σπουδαιότερο δεδομένο είναι η πραγματική και αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας στο διεθνές πεδίο. Ο' άποψη όλο και πιο χτυπητή ή αντίθεση ανάμεσα αφενός σ' αυτή τη διεθνοποίηση κι αφετέρου την άτομική ιδιοποίηση σε συνθήκες προοδευτικής διεθνούς συγκέντρωσης του κεφαλαίου καθώς και την εξακολούθητική ύπαρξη ιμπεριαλιστικών κρατών (σε τελευταία δηλαδή ανάλυση ή αντίθεσή της στην καπιταλιστική ιδιοκτησία, στο συναγωνισμό και το άσπικό κράτος). Η διεύρυνση της εξασπείωσης του κεφαλαίου, των παραγωγικών δυνάμεων και της τεχνικής, που άποτέλεσε αίτια κι άποτέλεσμα του μακρού επεκτατικού κύματος από το 1940 (1945) μέχρι το 1965, επιτάχυνε σ' άπασετα βαθμό την αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας στη διεθνή κλίμακα. Προώθησε, άπως εξηγήσαμε στο 10ο κεφάλαιο τούτης της εργασίας, το διεθνή καταμερισμό της εργασίας στο πεδίο της μεταποιητικής βιομηχανίας πολύ πέραν από το σημείο όπου είχε φτάσει πριν τον πρώτο παγκόσμιο

πόλεμο. Δημιούργησε τήν τάση γιά μιάν ένοποίηση τών τυχών τής παγκόσμιας αγοράς πολλή πέραν από τό παλαιο τών πρώτων ιδιών, μισοκατεργασμένων ειδών, τρουίμων (μερικών) κι όρισμένων μηχανικά παραγμένων καταναλωτικών αγαθών τής ελαφριζ βιομηχανίας (κλωστοϋφαντουργίας).

Έτσι, ξεκάλει, έστω κι αν προηγουίς άκόμη σ' όρισμένες άντι-στάσεις, ή τάση νά ένοποιηθούν οι τιμές γιά τά καταναλωτικά άγαθά διαρκείας, τά μεταφορικά μέσα κι όρισμένες μηχανές και ελδ, βιομηχανικού έξοπλισμού(44). Σ' αυτές τίς συνθήκες έμφανίζονται ταυτόχρονα τά προβλήματα υπερβάλλοντος δυναμικότητας, ενώ ή λύση τής αύξη-σης τών εξαγωγών δυσκολεύεται όλο κι πύ πολύ καθώς μεγαλώνουν οι δυσκολίες πώλησης και συναγωνισμού γιά μιá άρσμένη βιομηχανία και καθώς τό όπλο τών προσαρμογών στις νομισματικές έσοτιρίες άπειλεί νά μετατραπή από μέσο γιά τήν επίτευξη βραχυχρόνιων πλεονεκτημάτων στις εξαγωγές σ' ένα γενικό έμπορικό πόλεμο.

Η αύάληση του βιομηχανικού κύκλου επεβαίβαινει έπομένως τά συμπεράσματα πού βγήκαν στό προηγούμενο κεφάλαιο. Η σημαντική άνάπτυξη τής οικονομίας στόν ύστερο καπιταλισμό δέν έλυσε καμιάν από τίς αντίρácεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Κινόντας παρα-μένουν οι περιοδικές διακυμάνσεις στις έπενδύσεις πού τίς επεβάλλουν οι περιοδικές διακυμάνσεις στό μέσο ποσοστό του κέρδους. Η άπάλυνση του βιομηχανικού κύκλου δικμέσου τής σύνδεσής του μέ τόν πιστωτικό κύκλο μπρούσε νά παύσει μόνο γιά περιορισμένο διάστημα (μέσα πώς εύνοικές συνθήκες μιáς αύάπτυξης πού ξεπερνάσε τό μέσον όρο και πού τήν κατάστησε δυνατή ή τρίτη τεχνολογική επανάσταση) και μ' άπότη-λεση τή μόνιμη ύπείμηση του χρήματος και τήν προοδευτική άπυσό-θεση του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος.

Όσο πύ μικρή άποτελεσματικότητα έχει ή άντικυκλική δημιουργία πιστωτικού χρήματος στό έθνικό πλάνο κι όσο πύ άύσκολη άποβαίνει ή διαρκής έξασφάλιση τής διεθνούς πιστωτικής χρηματοδότησης (μιáς έπάρκειας δηλαδή σέ διεθνή ρευστότητα), τόσο πύ πολύ ό άποσυγχρο-νισμένος κύκλος τών δεκαετιών του '40 και του '50 πρόκειται νά άθιγή-σει ξανά σέ συγχρονισμό του βιομηχανικού κύκλου σέ παγκόσμιο πλάνο, καταλήγοντας σέ μιá γενική ύφεση. Όσο περισσότερο επεβαίβαινε ό ρυθμός αύάπτυξης τής παγκόσμιας καπιταλιστικής παραγωγής, τόσο πύ τίντομες άπειλούνται νά γένουν οι ρόσεις τής νήμας και τόσο πύ μα-κρόχρονοι οι ώποις τής ύμεσης και τής σχετικής άποτελεμάτως.

Τό πέρασμα από τό ελαφρό έπεκτατικό κύμα στό ημακρό κύμα άποτελεμάτως όξύνει τή διεθνή πάλη τών τάξεων. Καθοδηγητική γραμμή τής άστικής οικονομικής πολιτικής δέν είναι πύ ή έπιθυμητή

χαλάρωσας τῶν ἐνδοκοινωνικῶν ἐντάσεων, ἀλλὰ ἡ προσπάθεια νά φορτωθῇ στούς μεσθωτούς τό κόστος μιᾶς βελτίωσης στήν ἀνταγωνιστικότητά τῆς οἰθουκῆς διανομηχανίας. Ἐγκαταλείπεται ἡ μίθως τῆς μόνης πλέριας ἀπασχόλησης. Τά ὅσα δὲν καταρρώθηκαν μέ τήν ὁλοκληρωσίν, καί τήν ἐξαγορά πρέπει νά γένουν πραγματικότητα χάρις στήν ἀνασυνγκρότησιν τοῦ βιομηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ στρατοῦ κι ἀκόμη καί τήν κατάργησιν τῶν θεμοκρατικῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (μέ κρατικά μέτρα, ἀνάμεσα πτ' ἄλλα, ἐνώντια πτό δικαίωμα τῆς ἀπεργίας καί στίς ἀπεργίες). Ὁ ἄγωνας γιά τό πῶσσοτό ὑπεραξίας μπαίνει στό ἐπίκεντρο τῆς αἰκνωμακῆς καί κοινωνικῆς δυναμικῆς, ὥπως ἦσαν ἀνάμεσα στίς ἀρχές τοῦ αἵωνα μας καί στή δεκαετία τοῦ '30. Γι' αὐτό καί πρέπει ἡ θεωρία τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ νά περιλαμβάνει μιᾶ κριτική ἀνάλυσιν τοῦ ρόλου τοῦ παλζοῦν τό ὕστεροκαπιταλιστικό κράτος κι ἡ ὕστεροκαπιταλιστική ἰδεολογία στήν ἐκκαθάρσιν λαοκρατισμῶν ἀνάμεσα στίς τάξεις.

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΥΣΤΕΡΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Τό κράτος είναι προϊόν του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Δημιουργείται με την ανεξαρτοποίηση βρισμένων δραστηριοτήτων⁽¹⁾ του επαικοδομήματος και τη δικαίωσή τους με την ύλική παραγωγή, και στόχος του είναι να διαφυλάξει μέσα θροισμένη κοινωνική δομή (σχέσεις παραγωγής, ταξική κυριαρχία). Οι κύριες λειτουργίες του κράτους μπορούν να διακριθούν σε κατασταλτικές, ένοποιητικές και τεχνικές. Στη σφαίρα της κρατικής δραστηριότητας δεν μπαίνουν όλες οι λειτουργίες του επαικοδομήματος, κι ιδιαίτερα όχι όσες αντίστοιχούν πτά συμφέροντα με κυρίαρχων τάξεων (τάξεων που κυριάρχησαν πριν αλλά άνατράπηκαν, ή επαναστατικών και καταπιεσμένων τάξεων, για παράδειγμα).

Τές λειτουργίες έκείνες του επαικοδομήματος, που άνήκουν στην κρατική σφαίρα, μπορούμε να περιλάβουμε γενικά στον όρισμό: Διασφάλιση κι άναπαραγωγή της κοινωνικής δομής (των βασικών παραγωγικών σχέσεων), στο βαθμό που τούτο δεν πετυχαίνεται με την αυτόματη λειτουργία της οικονομίας. Γι' αυτό όλες οι κρατικές λειτουργίες δεν είναι και καθαρές⁽²⁾ λειτουργίες επαικοδομήματος, κι από λοιπού έπίσης για τούς προκαπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς⁽³⁾. Αύτο έχει ιδιαίτερη σημασία στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής.

Ο καπιταλισμός μερξισμός ανέπτυξε έμπεριστατωμένα την κατασταλτική λειτουργία του κράτους σε διασφαλιστή με: δε δοσμένης ταξικής κυριαρχίας (στρατό, άστυνομία, δικαιοσύνη, σωφρονιστικό σύστημα). Ο Αούκατος κι ο Γ'κράμσ: τόνισαν προπάντων την ένοποιητική λειτουργία που συνδέεται ιδιαίτερα με την ίδεολογία της άρχουσας τάξης. Είναι γανερό πώς μετ' ταξική κυριαρχία, που στηρίζεται αποκλειστικά στην καταστολή, Ιποθυναμετ με μετ' κατεστρετ, μόνιμου έμφύλιου πολέμου⁽⁴⁾. Είναι διάφορες⁽⁵⁾

αί ιδεολογίες, που με θεμελιώνει τους τρήπους παραγωγής ή δομημένους οικονομικοκοινωνικούς σχηματισμούς θεσπίζον την υποτιμητική λειτουργία του κράτους. 'Η μαγεία κι η τελετουργία, ή ούλοσοφία κι η γήικη, ή θρησκεία, τό δόκτω κι η πολιτική — έπαινα κι θνιπτήνκάθε ταξικόκοινωνία παίζει έναν έρσιμένο ρόλο ή καθισμά απ' αςτάς τίς δραστηριότητες του επικαθομιέματος. Τήν άναπαραγωγή κι άναέωση τής ένοποιητικής λειτουργίας εξασφαλίζουν ή εκπαίδευση, ή άγωγή, ή κουλτούρα και τά μέσα μαζικής άνημέρωσης.

'Η μαρξιστική θεωρία πραγματεύτηκε συχνά(5) τή διαφορά και τήν άλληλεξάρτηση ανάμεσα στις κατασταλτικές και τις ένοποιητικές λειτουργίες του κράτους. 'Η άνάλυση τής τεχνικής λειτουργίας του δέν προωθήθηκε πολύ. 'Η διαφορά της με τίς άλλες δυό κίριες λειτουργίες είναι στο γεγονός πως βρίσκεται σε άμεση σχέση με τή σφαίρα τής παραγωγής, συνδέει άγλαθή άμεσα τήν ύποδομή και τό εποικοδόμημα(6). 'Εργο τής τεχνικής λειτουργίας είναι άνάμεσα στ' άλλα ή διασφάλιση τών γενικών κοινωνικών προυποθέσεων γιά τήν καθιέρωτ παραγωγική διαδικασία (πρωκοινωνικών μέσων και γενικά τής ύποδομής, π.χ. του ταχυδρομείου), καθώς επίσης τών μορφών έκείνων τής πνευματικής εργασίας που είναι άπαραίτητες γιά τήν οικονομική άναπαραγωγή, έστω κι αν δέν άνήκουν στη διαδικασία τής παραγωγής (ή άνάπτυξη του πύρην ή αστρονομία, ή γεωμετρία, ή υδραυλική και γενικά όλες οι φυσικές έπιστήμες στην άρχαίότητα, ή κατοχύρωση τής «καθαρης» έπιστημονικής έρευνας στον καπιταλισμό κλπ.).

Στην άριμη μορφή του, τό άστικό κράτος έχει διάφορα χερσητηρητικά που τό διαχωρίζουν από άλλα τυξικά κράτη. Είναι έπικώς γνωστός ο ρόλος του μισοσεουδαρχικού κι άπλυταρχικού κράτους στην άρχική μισπώρευση του κεφαλήου (κρατικό χρέος, κρατικές χορηγήσεις στους θυναστικούς πολέμους, ναυτική κι άποικιακή πολιτική, μερκαντιλισμός, νομοθετική παράταση τής κανονικής ήμέρας εργασίας, κρατική έλίσχυση του συστήματος μισθωκαυίας, εξασφάλιση ενός σταθερού νομισματικού συστήματος, κλπ.). Τήν κατάχρηση τής πολιτικής εξουσίας από τήν καθιέρωτ βιομηχανική μπουρζουαζία διαδέχτηκε ή μείωση τής κρατικής παρέμβασης στην οικονομία. 'Ακόμη κι ο άμεσα ένοποιητικός ρόλος τής ιδεολογίας είναι άμφιβώς όπως κι ο κατασταλτικός, πολύ λιγότερο έμφανής στις «κλασικές» χώρες τής άπεριόρεστης άστικής κυριαρχίας (Βρετανία και ΗΠΑ από 19ο αιώνα) παρά στο πρωκαπιταλιστικό ή ύστεροκαπιταλιστικό κράτος. 'Ενα σχετικό άνώμαλο σημειώνεται μόνα στην τεχνική λειτουργία του κράτους.

Τό «κλασικό» κράτος του άναπτυσσόμενου καπιταλισμού στην προίμπεριλλιστική περίοδο είναι κατεξοχήν οήθύνοντο κράτος. Τήν κυ-

κυριαρχία του κεφαλαίου διασφραδιστεί απ' όλες τις προκαπιταλιστικές ταξικές κυριαρχίες το γεγονός ότι δε στρέφεται σε σχέσεις άμεσης βίας και βουλίας, αλλά σε σχέσεις πλεύσης ή ανταλλαγής που συγκαλύπτουν την οικονομική εξάρτηση, και τον οικονομικό καταναγκασμό που κείνη κλείνει μέσα της (χωρισμός των μισθωτών από τα μέσα παραγωγής και τα καταναλωτικά αγαθά) και δημιουργούν γύρω από το έμμεταλλευμένο προλεταριάτο μιάν έπιρραση ισότητας κι ελευθερίας. Έφ' όσον σε συνθήκες κλασικού, σταθεροποιημένου, καπιταλισμού οι σχέσεις αυτές ανταλλάγης έσωτερικεύονται γενικά (7), μπορεί η άστική τάξη να παραιτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την έμεση χρήση κρατικής βίας και ν' άρκεστεί σε μιά μέση της κρατικής δύναμης σ' ένα έλεγχιστο όριο λειτουργιών ασφάλειας κι ύποθεμης (8). Τό κεφάλαιο κυριαρχεί τότε άπεριορίστα χάρι στην οικονομική ύπεροχή του.

Η κατάσταση τούτη είναι αυτή καθυυτή ιδανική για τον κλασικό καπιταλισμό. Οι άπαιτούμενες για τή λειτουργία της κρατικής μηχανής φορολογικές έπιβαρύνσεις είναι για την άστική τάξη στην άνάπτυξή της μιά καθαρή σπατάλη ύπεροχίας που θά μπορούσε ν' αξιοποιηθεί παραγωγικά. Η άλλαγή σ' αυτή την τοποθέτηση άποτέλεσμα μιάς ένδειξης πώς ο καπιταλισμός έπέερασε την έποχή της άκμής του. Η άύξηση στη δύναμη του άστικού κράτους κι η όλο πώς μεγάλη άνεξαρτοσκοπήση του έκφράζουν την αύξανόμενη ύποσκοπή ν' αξιοποιηθεί άπρόσκοπτα τό κεφάλαιο. Καθρεπτιζουν την αύξανόμενη έλλειψη έμπιστοσύνης τω κεφάλαιου πώς θά μπορέσει νά έπικτείνει ή και νά κατοχυρώσει την κυριαρχία του με καθαρώς οικονομικά κι αυτόματα μέσα. Καί συνδέονται με την ένταση των ταξικών συγκρούσεων ένάμεσα στο κεφάλαιο και την έργασία, δηλαδή με την αύξανόμενη χειραφέτηση της έργατικής τάξης από τή νοτροπία της πλείρας και παθητικής ύποταγής στην άστική ύπολογία και την έμμενισή της στην πολιτική σκηνή σαν αυτόνομη δύναμη. Οι δύο όψεις της αύξανόμενης ύπερτροφικότητας του άστικού κράτους — τό κράτος σαν άμεσο όργανο για την αξιοποίηση του κεφαλαίου και τό κράτος σαν χωροϋλάκι των ταξικών άνταγωνισμών που τέθουν νά έπικταθούν — άποτελούν από τις άρχές κιόλας της έμπεριαλιστικής περιόδου ένα έλληλεξάρτητο κι έλληλένδετο σύστημα, που έπιβάλλει τις παρακάτω, όλο και πώς άποφασιστικές για την έξακολουθητική ύποφή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, παραβιάσεις του κράτους στη λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας και της άστικής κοινωνίας:

1. Με τους έξοπλισμούς και την άποικιακή πολιτική του τό άστικό κράτος έξασφαλίζει δυνατότητες επένδυσης στο έξωτερικό στο πλεονάζον κεφάλαιο, δηλαδή γενικά καθιστά δυνατό για πρώτη φορά νά περάσει η έξαγωγή κεφαλαίου σ' άνώτερο πλάνο. Τό πέραςμα από τον καπιταλισμό

του ελαιοδέντρου συνανωνισμού στο μονοπωλιακό καπιταλισμό της κλασικά ιμπεριαλιστικής ύψης γενικά δεν είναι δυνατό χωρίς διανάμειξη του καπιταλιστικού κράτους^(*). Καί στον ύστερο καπιταλισμό το κράτος παραμένει σπουδαίο όπλο για τον έντεινόμενο διεθνή συναγωνισμό.

2. Το κράτος διασφαλίζει τη συνέχισή της πολιτικής κυριαρχίας των δυνάμεων, κι αυτό με τό να μεταφέρει την εξουσία από το έλλο καί το πολύ από το καυνοβούλιο στις κορυφές της κρατικής διοίκησης⁽¹²⁾. Ειδικότερα εφόσον η έργατική τάξη, καταχτώντας τό ελλογικό δικαίωμα καί σχηματίζοντας πανόμοιο κόμμα, έργασε ν' άμυνήγει τόν κλασικό ρόλο του καυνοβούλιου σά διατηρή άνάμεσα σι' άντιθέτα συμφέροντα διάφορων τμημάτων της άστικής τάξης καί σάν έπλου για τήν προσβολή των συνολικών τάξικών συμφερόντων των καπιταλιστών - σ' άντίθεση με τό συμφέροντα συντεχνιακών, κλαδικών, τοπικών καί περιφερειακών έμάθων. Η τάση για τή συγκεντροποίηση της πολιτικής εξουσίας παρά χείρια ενός αυτόνομου μηχανισμού έξυπακούει: τό ένθεχόμενο ό κρατικός μηχανισμός ν' άνεξαρτοποιηθή προσωρινά από τίς άμεσες έπεμβάσεις άτομικών κεφαλαίων, κι αυτό με σκοπό τήν κατοχύρωση της έπαιλούμενης τάξης κυριαρχίας καί με έπλο για τοότο τήν ένταση στην καταπίεση (στρατιωτική δικτατορία, βουταπκτισμός, φασισμός). Πάντως παραμένει άποφασιστική τό κριτήριον κατά πόσο ό άνεξαρτοποιημένος κρατικός μηχανισμός διασφαλίζει τήν έξακολούθητική αξιοποίηση του κεφαλαίου καί γενικά κατοχυρώνει τις βασικές καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Έχει διαθρωτικό πέντα ή τάση για τήν άνεξαρτοποίηση του κρατικού μηχανισμού στην άστική κοινωνία. Έχει τις ρίζες της στην άτομική έλιοκτησία καί στην καπιταλιστικό συναγωνισμό που καθιστούν άδύνατο τό να εκπροσωπούν άτομικοί καπιταλιστές τό γενικά συμφέροντα του κεφαλαίου. Η Τό κεφάλαιο έπυμένως άδυνατεί να παραγάγει με τις ένέργειές του τις κοινωνικές προϋποθέσεις για τήν ύπερξή του. Άπαιτείται για τοότο ένας ξεχωριστός θεσμός, που δεν ύπόκειται στους περιορισμούς του κεφαλαίου, που τή άρξή του να μην καθορίζει ή ανάγκη να παράγει δική του ύπεραξία, που απ' αότάν τήν άποψη να είναι καί τό ξεχωριστό ήπλο στην άστική κοινωνία κι έξω άπ' αότάν καί που ταυτόχρονα, στηρίζόμενος στις άδικτες βάσεις του κεφαλαίου, να θεραπεύει τις έργενας άνάγκες του που παραμελεί τό κεφάλαιο... Δέν πρέπει έπομένως να βλέπουμε τό κράτος σάν έπλό πολιτικό όργανο ή πά θεσμό που τήν ξεπερνά τό κεφάλαιο, αλλά μονάχα σάν ιδιαίτερη μορφή για τήν πραγματοποίηση της κοινωνικής ύπερξής του κεφαλαίου ήπλο στο συναγωνισμό κι έξω άπ' αότόνα⁽¹³⁾.

3. Το κράτος, σι συνθήκες αβάνόμενων δυσκολιών στην αξιοποίηση ύπερκεφαλαιοποίησης, ύπερσυσσώρευσης, έγγράφει τήν αξιοποίηση ενός έτρους τουλάχιστον από τό κεφάλαιο που άκφορετικά θα έμενε άναξιο-

ποίητο, κι αυτό μ' απότομη αύξηση στις κρατικές παραγωγές και ταυτόχρονη άμση κατοχύρωσε των κερδών — με το εξωτερικό εμπόριο, με τις στρατιωτικές δαπάνες, εξωτερικές απευθύνσεις, πλήρη ή μερικώς αποχρήστη. Στην ίδια σφαίρα των κρατικών επιδοτήσεων με στόχο την ιδιωτική αξιοποίηση του κεφαλαίου άντχει η κρατικοποίηση, διακλήρων κλάδων της παραγωγής: η εξαωριστών επιχειρήσεων, έρθουν παίζουν ή δεν κατορθώνουν να ακολουθούν αποδοτικά. Το κρατικό κεφάλαιο το όρος αυτός έχει νόημα μονάχα για τον κρατικό τομέα μιας καπιταλιστικής οικονομίας! λειτουργεί πά στήριγμα του ιδιωτικού κεφαλαίου. Πρόκειται για λειτουργίες που χαρακτηρίζουν όλες τους το ύστερο καπιταλιστικό κράτος. Έκείνο ανάλαβαίνει την καθοδήγηση και τον προγραμματισμό της οικονομίας ώστε ν' απλώνει τις βαριές κρίσεις που απειλούν τη συνέχηση της καπιταλιστικής κυριαρχίας και ν' επιτρέπει τη διαρρύθμιση της παραγωγής π' επιθυμίες όπου ο χρόνος περιστροφής του πάγιου κεφαλαίου συντομεύεται κι ο χρόνος ανέγερσης των π'ε μοντέρνων έργων κατασκευών παρατείνεται.

4. Την αυξανόμενη σύγκρουση του ύστερο καπιταλιστικού συστήματος π'ε άκρημικές κοινωνικές κρίσεις (έντεινόμενη κρίση των ίδιων των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων) το ύστερο καπιταλιστικό κράτος προσπαθεί ν' αντιμετωπίσει με το ν' καταστήσει βασικό του στόχο την κατέρρευση της προλαταρικής ταξικής συνείδησης, ιδιαίτερα στη σοσιαλιστική μορφή της. Αυτό άπαιτεί την καθοδήγηση ενός μεγάλου μηχανισμού για το χειρισμό του έργου, για την αντήχηση του στην άστική κοινωνία π'ν καταναλωτή, π'ν ακουστικού έταίρου, π'ν απώλητη που αποδέχεται την υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση, την προσπάθεια νά μετατραπή ή κάθε εξέγερση σε μεταρρυθμίσεις ενταγμένες στο σύστημα, καθώς και άγώνα για ν' μειωθεί συστηματικά ή ταξικός άλληλεγγύη στον τύπο έργασίας (νέες μορφές μισθοδοσίας, καλύτερη αντιμετώπιση των αντόπων και ξένων έργατες κλπ.) και στην κοινωνία σε σύνολο ιδιαίτερες πρακτικές «συμμετοχής» του έργατη, πολιτική είσοδημάτων, συνταξιόμενη άράση, κλπ.). Για ν' αποτραπούν οι επικίνδυνες για το σύστημα κοινωνικές κρίσεις, καθώς και νά εξουηρετηθούν οι άνέγκες αξιοποίησης και ουσώρευσης στον ύστερο καπιταλισμό, επιβάλλεται νά ενεργηθή διαρκώς ή έλεγχος του μονοπωλιακού κεφαλαίου πάνω π' όλες τις πλευρές της παραγωγικής κι καταναλωτικής διαδικασίας. Κίριο όργανο για την άσκηση αυτού του έλεγχου άποτελεί όλο και π'ε πολύ το κράτος, έστω κι αν δεν πρέπει νά υποτιμάμε το ρόλο άλλων όργάνων (εργοδοτικών ένώσεων, καταναλωτικών όμπτ, γραφείων έκπροώπησης των μεγάλων επιχειρήσεων, εταιριών για την καθοδήγηση της καταναλώσεως, κλπ.). Όμως ή άρκευόμενη σε διαθερευτικά άλλα άδυναμία

του ύστερου καπιταλισμού νά εξασφαλίζει μιά τέτια μακροπρόθεσμη έπιταγή έχει σέ συνέπεια νά πρέπει τό ύστεροκαπιταλιστικό κράτος νά συνδυάζει περιούσια τίς προσπάθειές του γιά τήν εκτόνωση τών κοινωνικών αντιθέσεων μ' άλλες προσπάθειες γιά τή βίαιη καταστολή τους. Έτσι ο ύστερος καπιταλισμός, πάνω στην επιδιώξή του νά παρεμποδίσει τίς έκρηκτικές κοινωνικές κρίσεις, ταλυντεύεται διαρκώς ανάμεσα σέ προγράμματα «κοινωνικού συνεταγισμού» καί σέ κατασταλτικά μέτρα ήσυχου κράτους» κι όλο καί πιό πολύ συγχέει τίς δύο τούτες γραμμές στην πολιτική του.

Σά συγκεντρωτικός εκπρόσωπος τών συμφερόντων τής άρχουσας τάξης, τό κράτος δέν παίζει έπομένως ρόλο έπί μηχανής θεού πού μέ τήν ήλεκτρονική άνεξαρτοποίηση τοῦ έποικοδομηματός τής άπτικής κοινωνίας θά μπορούσε νά παραλύσει τή λειτουργία τών νόμων κίνησης τοῦ καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Όστε όμως κι είναι τό αὐτόματο», καθορισμένο έπί τήν ύλη τή δύναμη τών πραγμάτων, προϊόν τής σύγχρονης τεχνικής(17). Ο ρόλος του βρίσκει άπεναντίας τήν εξέξηση του στην έγγενή κίνηση τοῦ κεφάλαιου, καθρεφτίζει κένου τήν έσωτερική λογική κι εἶναι λογικό του δημιούργημα σέ μίαν άρισμένη φάση ανάπτυξης (παρακμής) τοῦ καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Ἡ υπερτροφικότητα τοῦ άστικού κράτους άντιπροκρίνεται στην τριπλή δέυση τών άσωπρικών κοινωνικών αντιθέσεων τοῦ παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, τών ριζωμένων στην ανάπτυξη του, δηλαδή στους οικονομικούς νόμους τής κίνησής του: Ἀντιθέσεων ανάμεσα σέ κεφάλαιο καί έργασία, ανάμεσα στίς ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις κι άποικίες ή μισοαποικίες, ανάμεσα στίς ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Ἡ δέυση αὐτῶν τών αντιθέσεων έκφράζει μέ τή σειρά της τό γεγονός ότι ή αὐτόματη λειτουργία τής οικονομίας δέν μπορεί πιά νά έγυυθῇ τήν κανονική διεύθυνση τής άναπαραγωγής. Όσο πιό έντονα έπιμβαίνει τό κράτος στό καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα, τόσο πιό καθυρῆ φανερώνεται: ότι τό σύστημα αὐτό πάσχει από μίαν ένιάτη ασθένεια. Σ' αὐτόν τό σχετικισμό ή άποψη τοῦ Πουλαντζά πώς στην σημερινή φάση τοῦ καπιταλισμοῦ κύρια λειτουργία τοῦ κράτους εἶναι ή πολιτική καί κύρια σφαίρα τής κρατούσας ιδεολογίας τής συσκότισης εἶναι ή «οικονομιστική» ιδεολογία(18) παρουσιάζεται σέ μιά σχολαστική κι ήχι γρήση προσπάθεια νά διαφοροποιήθωι σι έννοιες μέ τό νά διαχωριστοῦν πράγματα στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Τόν ύστερο καπιταλισμό διακρίνουν ταυτόχρονα ο άμεσα οικονομικός ρόλος τοῦ κράτους, ή ενεργά προωθαύμενη άποπολιτικοποίηση τής έργκετικής τάξης κι ο μύθος γιά τή στηρεγμένη σέ τεχνολογική άλτια παντοδυναμία τής οικονομίας πού τάχα ξεπάρνῃ τίς τεχνικές αντιθέσεις,

έγγυόται τήν ανάπτυξη, μεγάλωνει διαρκώς τήν κατανάλωση κι έτσι δημιουργεί ένα απλوراλλοπτικό κράτος.

‘Αντικειμενική λειτουργία της οικονομιστικής» τούτης ιδεολογίας είναι έναμφοσθήτητα νά καταργήσει συστηματικά τόν άγώνα τοῦ προλεταριάτου. ‘Η αντικειμενική άναγκαστήτά της ανταποκρίνεται στην άνάγκη γιά τήν όλο καί πιό μεγάλη παρέμβαση τοῦ κράτους στην ύστερακαπιταλιστική οικονομία καί τή δυνατότητα, πού διαμορφώνεται έτσι, νά οδηγηθῇ ἡ εργατική τάξη στην κατανόηση όλωνκληρωμένων οικονομικών καί κοινωνικών συσχετισμῶν — πράγμα πολύ επικίνδυνο γιά τόν ἔτσι κι ἀλλιῶς ἐπιρρεπή στίς κοινωνικές κρίσεις ὕστερο καπιταλισμό. Μοιάζει μέ άχρηστο πνευματικό παιχνίδι τό νά βγάλει κανείς σύλλαβεται ένα στοιχείο ἀπό τό γενικό τούτο συσχετισμό, χαρακτηρίζοντάς το πάν ἀποφασιστικά(14).

Πῶς ἀσπεί τήν πολιτική ἐξουσία στόν ὕστερο καπιταλισμό ἡ άρχουσα μερίδα τῆς άπτικής τάξης — οἱ χρηματιστικές ομάδες πού κυριαρχοῦν πάνω στίς τράπεζες καί στίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις; Γιά νά διατυπώσουμε θεωρητικά τό ἴδιο ἐρώτημα: Πῶς συνδυάζονται ἡ οικονομική δύναμη κι ἡ ιδεολογική ἡγεμονία σέ σχέση μέ τόν πολιτικό έλεγχο πάνω στόν κρατικό μηχανισμό; Διατηρεῖται εὐρύτητα, ἔστω κι ἄν τονίζεται ὅλο καί λιγώ στην πρόσφατη μερξιστική θεωρία, ἡ άμεση κυριαρχία τῶν οικονομικών καί χρηματιστικών συμφερόντων πάνω πτόν κρατικό μηχανισμό — μέ βάση τόν ὁρισμό τοῦ Μάρξ ἔτι ἡ κοινωνική ἐκείνη τάξη, πού ἐλέγχει τό κοινωνικό ὑπερπροῶν ἐλέγχει ἐπίσης τό βασισμένο σ’ αὐτό τό ὑπερπροῶν κοινωνικό ἐπικαθεδῆμα(15). ‘Αρχαί νά θυμηθοῦμε τήν ἐξάρτηση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἀπό τή βραχυπρόθεσμη τραπεζική πίστη πού εἶναι σήμερα πιό μεγάλη πρᾶ ποτέ, καθώς καί τήν ἀλυσίδα τοῦ αἰσχυροῦς γυναικοῦ κράτους ἀλλά καί τῆς κυβέρνησης τῶν ΗΠΑ μπροστά στίς ἀπόμενες μεταναστεύσεις τοῦ βραχυπρόθεσμου διεθνούς κεφάλαιου, γιά ν’ ἀντιληφτοῦμε πῶς κάθε ἕλλο παρά ξεπεράστηκε ἀπό τά πράματα ἡ ρήση γιά τίς αχρυσές ἀλυσίδες πού προσδένουν τό κράτος στό μοναπωλιακό κεφάλαιο, ὅσο κείνο δέν ἔχει χάσει τήν οικονομική του δύναμη, ὅσο δηλαδή δέν ἔχουν καταργηθῇ οἱ καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγῆς. Ὅσο κι εἶναι πολύ πετυχημένος ὁ ἐσχυρισμός πῶς οἱ ἰσχυροί καπιταλιστές παραιτήθηκαν σέ μεγάλη βιθιό ἀπό τήν άμεση άποψη τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας(17) τούτο ἰσχύει μόνον γιά μερικές καπιταλιστικές χώρες. Στίς ΗΠΑ, τή Βρετανία καί τήν Ἰαπωνία εἶναι βεβαιωμένο τό ἀντικείμεμα, μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ἡνάμεσα στούς ἡγέτες τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καί τῆς κυβέρνησης άρενός, ἡγετικούς εκπρόσωπους τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων άρετέρου — στή Βρετανία ἀποτελεσσαν ἐξείρεση τά μέλη τῶν ‘Εργατικῶν κυβερνή-

πεν, όμως και καί γίνεται τώρα με άριστην ένοποίηση όσον άφορά τήν άνάπτυξη ήγκάτα τής οικονομίας⁽¹⁴⁾. Στη Γαλλία, 'Ιταλία και ΟΔΓ ή σύνθεση αυτή άνάμεσα στά πρόσωπα δέν είναι έξίσου καθαρή, όμως και καί ισχύει κάτι παρόμοιο μ' ήτι γίνεται γιά τή διοίκηση τών μεγάλων επιχειρήσεων — τό μεγάλο κεφάλαιο παρκαχωρεί πρόθυμα τή ρουτίνα τής διοίκησης στους είδικούς και τους διευθυντές Ιστούς επαγγελματίες πολιτικούς στην προκειμένη περίπτωση). έπειδή θέλει νά συγκεντρώσει τήν προσοχή του στις αποφάσεις στρατηγικής σημασίας. Γνωρίζουμε καλή τό ρόλο τοῦ τραπέζιτ. "Αμπερσά μυστικιστή του "Αντεγκουερ, τήν άμεση εκπροσώπηση τών συμφερόντων τοῦ άπεκτατικού κεφάλαιου κάτω από τή διακυβέρνηση τοῦ Σάραντέ Γκώλ. Είναι βέβαια γεγονός πώς ήν άπαρκεί καί άποτελεί έγκυλισμό τοῦ μαρξισμού έως όρισμός τής πολιτικής κυριαρχίας τοῦ μεγάλου κεφάλαιου, πού περιριζεται σ' αὐτούς τους άμεσους μοχλούς έλέγχου, τοῦ όποιους κέντρο διαθέτει στό κράτος. Πρέπει νά περιλάβουμε στην άνάλυσή μας και τά παρακάτω στοιχεία προκειμένου νά γίνει άντλητή ή σύνθετη πολιτική κυριαρχία τής καπιταλιστικής τάξης.

Δέ πώς άπιτρέπεται βέβαια νά συγχέουμε τήν ταξική προέλευση διαφόρων μελών τοῦ κρατικού μηχανισμού μέ τήν ταξική φύση τοῦ κράτους. "Όμως ή μηχανισμός τοῦ άστικού κράτους έχει μέν άμεσική διάθρονη⁽¹⁵⁾ πού άναποκρίνεται στην δομή τής άστικής κοινωνίας. Οι ήγετικές φυσιογνωμίες αὐτοῦ τοῦ μηχανισμού προέρχονται σχεδόν άποκλειστικά από άστικές οικογένειες ή έχουν ένταχτ' στην άστική τάξη⁽¹⁶⁾. 'Ο Σάραντέ Μπρίτταν άναφέρει πειστικά στοιχεία γιά τόν άγγλικό κρατικό μηχανισμό: "Από τους 630.000 υπάλληλους τών δημόσιων υπηρεσιών μέν 2.500 μπερουν νά παίρνουν άποφάσεις⁽¹⁷⁾ — πρόκειται γιά τους διοικητικούς δημόσιους υπάλληλους πού ή "Αμερικάνος συγγραφέας Ντόνλντ Κίνγκσλεϊ άποκαλεί τούς μόνιμους πολιτικούς⁽¹⁸⁾ καί πού οι περισσότεροί τους στρατολογούνται από ήρισμένα στρώματα τής καπιταλιστικής τάξης⁽¹⁹⁾.

Τό ρόλο τοῦ άστικού κράτους σάν όργανο έξουσίας στό χέριο τής άστικής τάξης δέν καθορίζει μονάχα ή άραρχική δομή τοῦ κράτους. 'Ο άποφασιστικής παράγοντας είναι ή έλη διάθροσή του πού έχει σάν άποτέλεσμα τό άστικό κράτος, άκόμα και τό πιδ δημοκρατικό, νά μπορεί νά πιεί: μονάχα αὐτόν τόν ρόλο⁽²⁰⁾. Γιατί είναι από ής άπόψεις άστική αὐτή ή διάθρονη. "Αφένός, τήν άνοδο πτόν κρατικό μηχανισμό, μέχρι καί τίς άποφασιστικές έκτελεστικές λειτουργίες, χαρακτηρίζει μιή μακρόχρονη διαδικασία έπιλογής όπου τόν άποφασιστικό ρόλο δέν παίζει ή γνώση τών πραγμάτων, έλλά ή συμμόρφωση πρός τους γενικούς κανόνες συμπεριφοράς τής άστικής τάξης⁽²¹⁾ — σέ πολλές ήμπεριαλιστικές χώρες

απαιτείται: μάστιγ και συμμετοχή σ' ένα από τα μεγάλλα, επιφορτισμένα με κρατικές ευθύνες, κόμματα. Αιτή η διαδικασία υιοθενημένη με μια σκληρή επίλυση και απαιτεί τόσο ικανότητα στο συναγωνισμό, όσο και ένταξη στην κυρίαρχη ιδεολογία. Είναι γι' αυτό πολύ πιθανό να μπορούσαν να γάσουν μέχρι την κορυφή του κρατικού μηχανισμού πολλά άτομα που έβρισκαν, το υπάρχον κοινωνικό καθεστώς και τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς του. Είδικονες και ενεργό πασιφιστές δέ γίνονται στρατηγοί και όπωςδήποτε δεν αναλαμβάνουν επιτελάρχες. 'Η αυτάπαύτη, πώς ο άσπικος μηχανισμός θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας δέ διαμέρει κατά τίποτε από την κύρια πύλη πώς ένας στρατός θα μπορούσε να διαλυθεί με τη βοήθεια πασιφιστών στρατηγών. Όταν λάβουμε υπόψη πώς μεγάλη είναι η επιβολή της γενικής άσπικης ιδεολογίας ακόμη και στο προλεταριάτο σε κήρυκες εποχές, και σε ποιά βαθμό θεωρούνται: αβενιότοι μερικοί «βασικοί μύθοι» (20), ακόμη και επειδή αποπλοή απλώς την ιδεολογική αντίπαλωση υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων, τότε καταλαβαίνουμε πόσο μεγάλη είναι η ένταση δυνάμει του άσπικου κρατικού σχηματισμού — δύναμη που ανάμεσα στ' άλλα παρακινεί ήγετικά στοιχεία μαζικών εργατικών κομμάτων και συνδικαλιστικών οργανώσεων, διαμέσου της συμβίωσης τους με τον κρατικό μηχανισμό σε πολυάριθμα συζητητικά σώματα, στ' να συμμορφώνονται: με το σύστημα και ακόμη και να συμβιβάζονται έμμεσα με την ύστερη καταπίεση (21). 'Η οργανική ταύτη με τη μόρφωση του άσπικου κράτους, ή φερόμενη στη δομή της κοινωνίας και τη δική του δομή, πεί δργουν των καταπιεστικών τάξεων συμπεριόντων συριαλλόπτεται για τους πρωταγωνιστές του δράματος, καθώς και τους θεατές και τα θέματα του, από τη συνηθιστική θεώρηση του κράτους σε διατηρή δύναμει στις τάξεις, από εκπρόσωπου του γενικού συμφέροντος, από ούδετερου και καλοπροαίρετου δικαστή ανάμεσα σ' όλες τις υπεραπλοιστικές δυνάμεις (22). 'Απόδειξη για τή παραπάνω αποτελεί ή παρκάτω περιγραφή ενός ιδιόνη άσπικου λευτέρου δημοσιογράφου για τή πώς γενήθηκε ή προγραμματισμός της οικονομίας στην 'Αγγλία, προγραμματισμός που λεγέται πώς θα μετατρέψει: τήν καπιταλισμό σε ημική οικονομία: «'Όταν ανέλαβε τή θησαυροφυλάκιο ή συντηρητικός ύπουργός Σέγγουον Λόουντ, πίστευε ακόμη πώς ή μικροπρόθεσμος προγραμματισμός των κρατικών δαπανών αποτελεί κι αυτός, μαζί με τούς άλλα, κάτι τή λογική. Τήν πίστη πώς ή προγραμματισμός έχει να προσφέρει κάτι και στον ιδιωτικό τομέα του ένέπνευσε μιή διάσκεψη που ή 'Ομοσπονδία των Βρετανικών Βιομηχανικών οργάνων στο Μπράιτον τή τέλη του Νοέμβρη 1960, με ήμει τήν επόμενη πενταετία» (23). Παρακάτω, «Στή διάσκεψη του Μπράιτον πέραν

μέρος 121 θύνοντες επιχειρηματίες και τριανταένιας καλώς-αξιωματικοί, ανά μεσά τους δεσφινόντες κρατικών υπηρεσιών και θύνοντες-αξιωματικών βιομηχανιών, καθώς και μερικοί οικονομολόγοι⁽²⁰⁾. Τίλος: «Τό 1900, και ανεξάρτητα από την 'Ομοσπονδία Εργατικών Βιομηχανιών, μερικοί από τους πιο ικανούς εκπαιδευτές του υπουργείου Οικονομικών άρχισαν να ενδιαφέρονται για κοινωνίες (ήτες) για τό πως να τονωθεί ή άγγλική βιομηχανία... 'Υ-πάρχει... ένας πολύ μικρός αριθμός επιστήμων που πιστεύει πως άξίζει να συνδυαστούν οι προβλέψεις και τά σχέδια που άκονομούνταν σε διάφορες βιομηχανικές όστες να ρυθμίσουν κατά πόσο μπορούν να συντονιστούν⁽²¹⁾. 'Η παύλ ελκρινής αυτή ή άνάλυση άποτελεί την καλύτερη έπιβεβαίωση της μαρξιστικής θέσης για τη λειτουργία του ύπεροικαπειταλιστικού κράτους — από τις στρατηγικές αποφάσεις που ύποδειχνουν οι θύνοντες επιχειρηματίες και πραγματοποιούν οι άστοι πολιτικοί μέχρι τών έθιμων της άνώτερης άπάλληλης στους προβληματισμούς της άρχουσας τάξης.

Τή άομή του άστικού κράτους καθορίζουν επίσης οι άρχες του τυπικού καταμερισμού των έξουσιών και του ύπελλήλικου άπαιγελματισμού, δηλαδή της μόνιμης παρεμπόδισης κάθε άμεσης άοκλής έξουσιών (αυτοδιαχείρισης) από τη μάζα των μισθωτών και πολιτών. 'Η μορφή αυτή του καταμερισμού των έξουσιών άναποκρύπεται στην πιο εύνομη περίπτωση στις άνάγκες μιας άμεσης δημοκρατίας (κυριαρχίας άντισπροσώπων του λαού άντι για κυριαρχία του ίδιου του λαού)⁽²²⁾, που άποβάνει καθαρά τυπική έξουσις ή μάζα των μισθωτών βρίσκειται σ' άδυναμια να άποκτήσει τά άδικά μέσα για την πραγματική άσκηση των δημοκρατικών ελευθεριών⁽²³⁾. Αυτό δε σχετίζεται μόνον με τις άμεσες έπιπτώσεις της οικονομικής άνισότητος στην ύδικοτητα, άλλ' επίσης και προπάντων με τις έλλοτριωτικές έπιδράσεις που ή έλλοτριώση και ή κατακορμισμός της έργασίας άσκούν πάνω στην συνθήκη του έργαζόμενου⁽²⁴⁾. Κρατικός μηχανισμός, βασισμένος σε τέτοιες άρχες, είναι στην κυριολεξία καταδικασμένος να άρκεσται στην διαύτηση (στην πιο καλή περίπτωση σε συνδυασμό με εύπορες μεταρρυθμίσεις) της ύπάρχουσας κοινωνίας. Δέν μπορεί να άικνοηθί την άνατροπή της και γωικά άδυνατεί να την πραγματοποιήσει. Οι άοικητικοί άπάλληλοι μπορούν να μετατρέπουν στον ύστατο άπικταλισμό σε είδικούς, καθώς και άντιστροφα. Όμως για να άσκήσουν τό λειτουργήμα τους με κοινωνική (ή: τεχνική) άποτελεσματικότητα, είναι ύποχρεωμένοι να έμμελουν στην άστική ύδολογία και κύτω τους έμποδίζει να προχωρήσουν πέραν από τις κορθολογικές λύσεις για τά μερικά προβλήματα που όρθώνονται μπροστά τους.

Οι Μόλλερ-Νόϊζας άποδειξαν πως ή άτύπια για τό κοινωνικό κράτος, που συνδέεται στενά με την έρμηνεια του κράτους σε άδικητή

δύναμεισ στὴς τάξεις», πρέπει ν' ἀποδοθῇ στὴν δύναμιν νά γίνει πλήρως
 ἀντιληπτὴ τὴν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἢ διαφθαρτικὴ ἐνότητι τῶν καπιταλι-
 στικῶν σχέσεων παραγωγῆς καὶ διανομῆς. Ὑπάρχει ἡ ἀντίληξις πῶς
 μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ στὴν πράξιν μὲ ἀδίκαιον ἀνακτανομή τοῦ
 ἔθνικοῦ εἰσοδήματος μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὑποταγμένου στὴν κατανα-
 γωγικὴ τῆς ἐξουσίαν τοῦ κεφαλαίου καπιταλιστικοῦ τρόπου παρα-
 γωγῆς. Ἡ πλάνη αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰν οὐσεῖαν ὅψιν τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ
 καὶ τῆς ἀντίθετης μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ Μάρξ γιὰ τὸν ταξικὸ χαρακτήρα τοῦ
 κράτους δικτῆς τοῦ ἀντιλήπτης γιὰ τὸ κράτος. Μποροῦμε νὰ τὴν παρα-
 κολουθήσουμε ἀπὸ τὸ Λαοῦλ μέχρι τοὺς Μπέρνσταϊν, Κούνιν, Χίλφερ-
 ντεγκ (μετὰ τὸ 1923), Τέρνερ καθὼς καὶ τοὺς σύγχρονους θεωρητικούς
 τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς Δικτυπώθηκε πολὺ καθαρὰ ἀπὸ τὸν Κάρλ
 Ρέννερ πού τὸ 1924 ὅρισε πῶς «ἀρετρία γιὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐκσοικ-
 λισμοῦ πρέπει ν' ἀποτελέσει ἡ σφαῖρα τῆς κυκλοφορίας»⁽²⁶⁾. Ἀκριβῶς
 ὅπως τὴ θριαμβουτικὴ πορεία τοῦ ἀνερχόμενου καπιταλισμοῦ συνόδευσεν
 ὁλο καὶ πῶς πλατιά πίστις στὴν παντοδυναμία καὶ ἐνεργητικότητα τοῦ
 συναγωνισμοῦ, ἔτσι καὶ οἱ ἀγῶνες ἐπισθοφυλακῆς τοῦ παρακμάζοντος
 καπιταλισμοῦ συμβαδίζουν μὲ τὴ γενικὴ ἐξέχρησιν τῶν πλεονεκτημάτων
 τῆς ὀργάνωσης⁽²⁷⁾. Τὴν πίστιν ταύτην στὴν ὀργάνωσιν καθρεφτίζει τὸ φ-
 στεροκαπιταλιστικὸ ἱδανικὸ μιᾶς «διαμορφωμένης κοινωνίας» ὅπου ὁ
 καθένας ὄχει, καὶ κρατεῖ, τὴ θέσιν του, ὅπου ὁρατοὶ καὶ εἰδοτοὶ
 ρυθμιστικοὶ μηχανισμοὶ κρατοῦν σταθερὰ τὴν οἰκονομία, ὅπου τὰ ἀφελή-
 ματα τῆς ἀνάπτυξης κατανέμονται λίγο πολὺ αἰσθητὰ ἀνάμεσα σ' ὅλες τὰς
 κοινωνικὰς τάξεις καὶ ὅπου ὅλο καὶ πλεονέκτημα τῆς οἰκονομίας καὶ
 κοινωνίας προστατεύονται ἀπὸ τὰς ἐπιβλάσεις τῆς «καθαρῆς» οἰκονομίας
 τῆς ἀγορᾶς. Τὴ θέσιν τῶν ἀξιομυθισμάτων πρωτοπόρων τοῦ βιομηχανικοῦ
 αὐτομικτικοῦ πλάνου ἢ ἡμέτερά τῶν ἐμπειρογνοημένων⁽²⁸⁾, τὴ θέσιν τῶν
 οἰκονομικῶν γιγάντων, τὸ ἀνώτατον διοικητικὸ συμβούλιον, σὲ συμβίωσιν
 μὲ τὸν ἀρμόδιον διευθυντὴ ὑπουργείου καὶ καμιά φορὰ τὸ γραμματεῖον τῆς
 ἐργατικῆς ἐνώσεως. *Χαρακτηριστικὴ μορφή τῆς δοτικῆς ἰδεολογίας* εἶναι
 στὸν ὕπερο καπιταλισμὸ ἡ πίστις στὴν παντοδυναμίαν τῆς τεχνολογίας.
 Γιατὶ διακηρύσσει τὴν βεβαιότητα τῆς ὑπάρχουσας κοινωνικῆς τάξεως καὶ
 ξεπερνᾷ βαθμεῖς τὴ ροπή τῆς πρὸς τὰς κρίσεις, νά λύσει: σὲ «τεχνικὴν»
 βάση τὰς ἀντιφάσεις τῆς, νὰ ἐνσωματώσῃ τὰς ἀνανεωτικὰς κοινωνι-
 κὰς τάξεις καὶ ν' ἀποφύγει: τὰς ἐκρήξεις. Στ' ἐνδότερα στρώματα τοῦ
 ἐποικοδομηματος τὴν ἐκφράζει ὁ στατικὸς στρωκτουραλισμὸς πρὸς τὴν
 ἀπὸ τὸν Ἑγέλο τὴν κατηγορίαν τοῦ συνόλου ὅχι ὅμως καὶ κένου τῆς
 κίνησεως, ἀπὸ τὸ διαλεκτικὸν ὅλισμόν τὴν κατηγορίαν τῆς ὀργανικῆς ἀνα-
 παραγωγῆς ὅχι ὅμως καὶ κένου τῆς ἀναπόφευκτῆς διέλευσεως ὅλων τῶν
 κοινωνικῶν σχηματισμῶν — καὶ πού σ' αὐτὸν ὁ Μάρξ τοῦ '68 στῆ

Γαλλία κατέρρεε — όχι τυχαία — συντριπτικό πλήγμα από τό ύπνυλ
δὲ μπόρεσε νὰ συνέλθει. Ἰσχύουν πολλές ἐκλογές αὐτῆς τῆς ἰδεολο-
γίας, ὅμως οἱ παρακάτω θέσεις, μέ τις ὑπείρες ὁ Λά Κόυλερ ἐξέθεσε
περιληπτικά τὴν ἰδεολογία τοῦ ατεχνολογικοῦ ὀρθολογισμοῦ, λοχίου
γιὰ πολλὰς ἀπ' αὐτὰς ἂν ὅχι γιὰ ὅλες:

α1. Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἐξέλιξις διαμυρνώθηκε σὲ
ἑξαμνηστὴ δύναμι μ' ἀκαταμάχητη ἰσχύ.

2. Οἱ παραδοσιακὲς ἐκείνες ἐρμηνείες τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων
καὶ τῆς ἱστορίας, ποὺ προβάλλονται κάτω ἀπὸ τὴν ταμπέλα τῶν
ἰδεολογιῶν τῆς αἰτίας καὶ ποὺ ἐκφεύγουν ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ συνειδητοῦ
ὀρθολογισμοῦ στὴ σελίτ καὶ δράση, ἀπωθοῦνται σὲ βαθμὲ ποὺ νὰ χάνουν
τὴ σημασία τους ἀποσπῶνται παύουν νὰ πολεῖουν ἔκιν ἀξιόλογο ρόλο στὴ
δημόσια συνείδηση. Ἡ διαδικασία αὐτὴ τῆς ἀποϊδεολογοποίησης ἀπορ-
ρεῖ ἀπὸ τό βλαστούμενο στὴν τεχνικὴ ὀρθολογισμό ποὺ ὁ Μάξ Βέρμπερ εἶχε
προβλέψει στὸ παράδειγμα του γιὰ τὴν ἀπομυθοποίηση τοῦ κόσμου.

3. Ἐφάρσιν ἔιν ὑπάρχει, μέσα στὴ πλάνη τῆς ὑφιστάμενης κοινο-
νικῆς τάξης ποὺ σὺν τεχνολογικὴ ὀρθολογικὴ δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητη-
θῇ, ἄλλος δρόμος γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀνακύπτουν
ἐξῆν ἀπὸ τὸ ν' ἀντιμετωπιστοῦν ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ
συνειδητοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἀκολουθεῖ πὼς οἱ μάλιστα ἀποδέχονται πρόθυμα
τὴν ὑπάρχουσα τάξη.

4. Ἡ προοδευτικὴ ἡγεμονία τῶν ἀναγκῶν χάρι στον τεχνολο-
γικὸ μηχανισμό παραγωγῆς καὶ κατανάλωσης δημιουργεῖ μίαν ὅλη καὶ
πρὸ μεγάλη προθυμία γιὰ ἐνταξί κι ὑποταγή στὴν κοινωνικὴ τάξη.

5. Τὴν παραδοσιακὴ κυριαρχία τῶν ἀρχαίων τάξεων διαδέχτηκε ἡ
ἀνώνυμη κυριαρχία τῆς τεχνικῆς, τὴ πολὺ-πολὺ σ' ὅσους ἐνὸς χρότους
ὀργανωμένου πάνω σὲ τεχνολογικὰς ἀρχὰς καὶ γραφειοκρατικοποιημέ-
νου, ποὺ εἶναι οὐδέποτε ἀπέναντι σὲ κοινωνικὰ στρώματα καὶ τάξεις. Οἱ
κοινωνικὲς διαμάχες εἶναι ἐπιμένως κἀτι τὸ ἐπιφανειακὸ, ὅπως τότε
προηόντων ὁ Σέξπιαρ⁽¹⁰⁾.

Ἡ ἰδεολογία τῆς ὀργάνωσης δὲν καθρεφτίζει ἀπλῶς τὴ φύση τοῦ
ὕστερου καπιταλισμοῦ, ὅπου ἡ ἀστική κοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ ἐπικίσει
βραχυπρόθεσμα δίχως τὴ ρυθμιστικὴ λειτουργία τοῦ χρότους. Ἡ βελτί-
τερι, κι ἐνμέσῃ διαβιβασμένη, αἰτία τῆς ὁρίσκειται στὴν προαναφερμένη
τάση γιὰ τὴν ἐκβρομυχάνιση τῶν ἀρροτηριοτήτων τοῦ ἐπιχειρηματι-
σμοῦ⁽¹¹⁾. Πολλὰς ἀπ' αὐτὰς τις ἀρροτηριότητες εἶναι σήμερα βιομηχανικὴ
ὀργανωμένες, ὑπερταῖν τὴν παραγωγή γιὰ τὴν εἰσφορὰ καὶ διέπονται ἀπὸ
τὸ νόμο τῆς μεγιστοποίησης τοῦ κέρτους. Παράδειγματα ἀποτελοῦν ἡ
τέχνη πόπ, ἡ παραγωγή ταινιῶν τηλεόρασης καὶ δίσκων γραμμοφῶνου
ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὰς ὑπερκαπιταλιστικὰς μορφῆς τέχνης.

Στό βροχο, πού σ' ἔλα, τή ζωή του εἶνε: ὑποταγμένο στούς νόμους τῆς ἀγροῦς — ὕψι μόνο στή σφαίρα τῆς παραγωγῆς, ὥπως γινόταν στό 19ο αἶώνα, ἀλλά ἐπίσης γιά τήν κατανάληψη, τή σκέψη, τήν κόπο τῶν ἰδεῶν, στήν τέχνη καί στήν παιδεία, ἀκόμα καί στήν ἰδιωτική ζωή — παίνεται, μέ βάση τήν καθημερινή ἐμπειρία του, ἀδύνατο νά ξεφύγει ἀπ' αὐτήν τήν κατάσταση. Ἐτσι δυναμῶναι καί ἐσωτερικεύεται μέσθ του ἡ κομμουνιστική ἰδεολογία τῆς ὑπεροκαπιταλιστικῆς κοινωνικῆς τάξεως. Τοῦ ἀπομένει ἀπλῶς τό δικαίω τῆς φυγῆς — μέ τό σέξ καί τῶ νομικῶν, πού καί κείνα γρήγορα βιομηχανοποιεῖνται. Ἡ μέρα τοῦ κρονοδιάστατου ἀνθρώπου μειᾶζει σά νάχει ὀριστικά καθοριστῇ⁽⁴¹⁾. Ὅμως ὁ ὑστερος καπιταλισμός δέν εἶνε: μέ ἄλοκληρημένη ὀργανωμένη κοινωνία. Ἐνεῖ ἓνας ὑβριδικός σπινῆσμός ὀργάνωσης καί ἀναρχίας. Δέν κατεργήθησαν ὡσεύδῃποτε ἡ ἀνταλλακτική ἄλλα καί ὁ συνταγματισμός τῶν κεφαλαιῶν. Ἡ οἰκονομία δέ βασιζέται: στή σχεδιασμένη παραγωγή ἀξιών, χρήσης γιά νά ικανοποιηθοῦν οἱ ἀνάγκες ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κινητήρια δύναμι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς παραμένουν — μύλες τίς ἀντιφάσεις πού τοῦτο ἀναγκαστικά συνεπάγεται — ἡ ἐπιβίωση τοῦ κέρδους καί ἡ ἀξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου. Ἡ καθυστέρηση καί ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας ἐντάσσεται σ' αὐτά τό πλαίσιο ἰδιωτικῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομικῆς τάξεως καί ἔχει σά στόχο νά ἐνισχύσει ἀδύνατα σημεῖα καί ν' ἀναβάλει τίς ἐκρήξεις. Πίσω ἔπ' αὐτήν τήν πρόσφυξη, δισέσσα, ἡ ἀρραστία ὅλο καί χειροτερεύει.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία γιά τήν ἀναπόφευκτη ἔρση, συμφιλίωση, ἡ ἀπόσβεση ὅλων τῶν ἀντιφάσεων — γιά τή τέλος τῶν ἰδεολογιῶν⁽⁴²⁾ — ἀποτελεῖ καί αὐτή μέν ἰδεολογία. Ἐκφράζει μέν λαβεμένη συνείδηση, ἀλλά καί ἔχει: μιάν ἀντικειμενική λειτουργία, μέ τήν ἐννοια πώς γυροῦναι νά πεῖσαι: τῶ θῆμας τῆς ἄλλοτριωτικῆς ὀργάνωσης γιά τό σκοπο τῆς κάθε ἐξέγερσης ἐνάντια στήν ἄλλοτριώση. Ὅμως δέ διαπλέεται παρά ψυχολογικές κοινοτητές γιά νά ἐξηγήσει τό περιοδικό ξεσπάσματ τῆς ἀνταρσίας. Διάν τήν κάθε ἰδεολογία, δέν ἀποτελεῖ βέβαια μιά καθαρή ἀπάτη, ἀλλ' ἀποτελεῖ πιάν εἰλικρῇ, κοινωνικά καθορισμένη ἀντανάληση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητς, τήν ὁποία τζυτόχρονα συγκαλύπτει.

Ἡ ἰδεολογία τοῦ τεχνολογικοῦ ὀρθολογισμοῦ μισθοποιεῖ, δηλαδή συγκαλύπτει τήν κοινωνική πραγματικότητα καί τίς ἀντιφάσεις τῆς σέ τέσπερα διεδόχικα στάδια. Πρῶτα, ἀποτελεῖ, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Κάμλερ⁽⁴³⁾, ἓνα χαρακτηριστικό παράδειγμα γιά τήν πραγματοποίηση ἀνθρώπινων σχέσεων. Ὅλοι οἱ ἀσπεῖ ἀπαθοῖ τῆς θέσης γιά τήν παντοδυναμία τῆς τεχνολογίας, καθῶς καί ἄλλοι προοπιστοῖς τῆς πού ἐπικαλοῦνται τό μαρξισμό, βλέπουν τήν ἰδεολογία αὐτή σά μηχανισμό ἀνεξάρτητο ἀπὸ ἀνθρώπινες σκοπιμότητες καί ἀποφάσεις πού λειτουργεῖ

ανεξάρτητα από την ταξική διαμέριξη και κυριαρχία, με τον αυτόματισμό των φυσικών νόμων⁽⁴⁾. Σχηματίζει ή ελπίσει σπουδαία για το μαρξιστικό διαχωρισμό ανάμεσα στην ιστορία της φύσης και στην της ανθρωπότητας. Ο Χάμπριμας, ξεκινώντας από τη θέση του Γκάλεν πως τα μέγιστα παραγωγής είναι συμπληρώματα για τ' ανεπαρκή φυσιολογικά προσόντα του ανθρώπου, καταλήγει έτσι στο παρακάτω λαθεμένο συμπέρασμα: «Αδυνατούμε να δούμε το πώς θα μπορούσαμε να παραιτηθούμε από την τεχνική, και μάλιστα τη δική μας τεχνική, για χάρη μιας άλλης ποιοτικά διαφορετικής, όσο δεν αλλάζει: η οργάνωση της ανθρώπινης φύσης. Όσο ηγλαθή καλοήμαστε να εξασφαλίσουμε τη ζωή μας με την κοινωνική εργασία και με μέγιστα παραγωγής που αντικαθιστούν την εργασία⁽⁵⁾. Πίσω απ' αυτόν τον ισχυρισμό κρύβεται η απολογητική πίστη πως μονάχα η καπιταλιστική αναπτυγμένη τεχνική μπορεί να ξεπεράσει τις ανεπάρκειες της απλής χειρωνακτικής εργασίας. Ο Χάμπριμας αδυνατεί ν' αποδείξει την άποψή του αυτή, που είναι ουκ ολίγη μπροστά στην άπιστευτη τάση του βετερου καπιταλισμού πρὸς τη στατάλη. Αφήνει ανεξήγητο το γιατί σ' άλλες κοινωνικές συνθήκες άνθρωποι έλω και πὸ πολύ απαιτημένοι από τη μηχανική εργασία, ίκανοί τουσώχρον ν' αναπτύξουν πλήρη τη δημιουργικότητά τους, δε θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια ποιοτικά διαφορετική τεχνική που θα προσερχώετο στις ανάγκες της πλούσιας προσωπικότητάς τους».

Απεναντίας, ο Μάρκου Κάρμονερ απόδειξε με τρόπο πειστικό, ξεκινώντας από τα παραδείγματα της κατάργησης των χυμικών λιπασμάτων, της υποκατάστασης απορρυπαντικών πὸ σπρούν και της ρύπανσης της ατμόσφαιρας, ότι την υπαίτιη για το περιβάλλον δε δημιουργούν «νέοτεκεμενικές ανάγκες» αλλά λαθεμένες από την άποψη των συμφερόντων της ανθρωπότητας τεχνολογικές αποφάσεις που συνδέονται με ιδιωτική συμφέροντα. Γε συμπέρασμα του είναι: «Η γ' δε ρυπώνεται επειδή ο άνθρωπος είναι πολύ βρώμικο ζώο ούτε επειδή υπάρχει πολλοί άνθρωποι. Την εθύνη φέρει η ανθρώπινη κοινωνία — το μέγιστο που διόλεξε η κοινωνία αυτή για να εξασφαλίσει, να καταναίσει και χρησιμοποιήσει τον πλοῦτο που η ανθρώπινη εργασία αποσπᾷ από τὸς πόρους του πλανήτη μας. Όταν αποφασιστή η κοινωνική προέλευση της κρίσης, μπορούμε να σχεδιάσουμε την απαιτούμενη για το ξεπέρασμα της κρίσης κοινωνική δράση⁽⁶⁾. Τις βασικές αποφάσεις στο πεδίο της τεχνολογίας δὲν υπαγορεύουν οι αντικειμενικές ανάγκες αλλά τὰ ταξικά συμφέροντα κι οί νόμοι οικονομικής κίνησης της υπάρχουσας κοινωνίας — ανάμεσά τους οί νόμοι τὸς συναγωνισμού καθώς κι οί τυχαῖοι παράγοντες που καθοδηγούν τὸν ισχυρότερο, σὲ μιᾷ δοσμένη στιγμή και δοσμένη αγορά, ανταγωνιστή. Ένα πρόσθετο παράδειγμα

άρκει γὰρ ν' ἀποσπῇται τοῦτο το σῆμα.

Ἡ καταφάνεια στραβή ἐξέλιξη τῆς πολυουδομίας ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ ἔχει σαφῶς κοινωνικὰ αἷτια: Τὴν ἰτομικὴ ἰδιοκτησίαν στὴ γῆ, τὴν κερδοσκοπίαν στὴ γῆ, τὴν κινητικότητά καθὼς ἐπίσης τὸ περιορισμένο ἀλλὰ καὶ κοινωμένο εἰσόδημα τοῦ προλεταριάτου, τὴ συστηματικὴ ὑποκατὰ τῆς πολυουδομίας στὰ συνδεμένα μὲ τὴν ἀξιοποίηση ὁρισμένων «ἀναπτυξιακῶν περιοχῶν» ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ βιομηχανίαν συμφέροντα, τὴ συστηματικὴ ὑπανάπτυξη τῶν κοινωνικοποιημένων ὁρησεσιῶν, κλπ. Τὰ κοινωνικὰ αἷτια αἴτια, πρὶν δὲν ὑπαγορεύονται οὔτε καὶ μποροῦν νὰ καταργηθοῦν ἀπὸ καμιά τεχνολογική, συντελοῦν μὲ τὴ σειρὰ τους στὴν τεχνολογικὴ ὑπανάπτυξη — π.χ. τὴν καθυστέρηση στὴν ἐκβιομηχάνιση, τῶν οἰκοδομικῶν ἀρραστηριοτήτων — καὶ σὲ λαθεμένες ἐξελίξεις: π.χ. τὰ πολυόρυφα, τὶς πόλεις - ὑπνωτίζα, κλπ.⁽⁴⁶⁾

Δεύτερα, ἡ ἰδεολογία τοῦ ατεχνικοῦ ὀρθολογισμοῦ εἶναι ἀσυνάρτητη. Δὲ συμβιβάζεται μὲ τὴν ἐξάπλωση τῆς ὀρθολογικῆς σκέψης, μὲ τὴν ἐπιστροφή στὸ μυστικισμό καὶ τὴν ἀνοιχτὴ μισανθρωπία τοῦ συνδυασμοῦ στὸν ὀσπερο καπιταλισμὸ τὴ φαινομενικὰ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ «τεχνολογικοῦ ὀρθολογισμοῦ»⁽⁴⁷⁾. Ἡ ἀντινομία ἀνῆλθε ἀπὸ τὸ ὁριζόμενον, ἀπὸ τὴν ἀποψη προσόντων καὶ πολιτισμοῦ, ἐπὶ τῆς μᾶλλον τῶν μισθωτῶν καὶ τὴν παγαμὲνα, ἱεραρχικὴ δομὴ τῆς ἐξουσίας στὴ ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν οἰκονομία ἀφετέρου ἀπαρτίζεται, γιὰ πρακτικούς ἀλλὰ καὶ ἀπολογητικούς λόγους, μὴν ἰδεολογία ποὺ νὰ συνδέει τὴν ἐξιδανικευσι, τῶν κειδωνιῶν μὲ τὸ σκεπτικισμό ἀπέναντι στὴ μάχη, καὶ τὴν κοινότητα. Στὴ θέση τῆς ἀρελούς πλῆθους στὴν τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ διακρίνει τὴν ἀναρχομένη ἀστυκὴ τάξη στὸ 18ο καὶ 19ο αἶωμα, ἔπρεπε νὰ μπεῖ ἡ ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν ἀδιόρθωτη ἐπιθετικότητα καὶ ὁκνηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κενταρβινισμός τῆς σχολῆς τοῦ Ἀόρεντς, ἡ ἀπαισιοδοξία γιὰ τὸ μέλλον κοινότητος καὶ πολιτισμοῦ καὶ ἡ βασικὴ μισανθρωπία ἐπιβάλλονται γιὰ νὰ διαμερτωθῇ διπλά στὸν ατεχνολογικὸ ὀρθολογισμό μὲ ἀλοκληρωμένη ἰδεολογία ποὺ νὰ δικαιολογεῖ τὴν ὑπάρχουσα κοινωνικὴ τάξη⁽⁴⁸⁾. Ἡ ἐπίθεση αὐτὴ γιὰ τὴν ἀκαταστροφή τοῦ λόγου ἐκίνησε πρὶν ἀρχὴ τῆς μονοπωλιακῆς καπιταλιστικῆς καὶ ἀκριβέστερα τῆς κενταρβινικῆς ἐποχῆς⁽⁴⁹⁾. γινώρισε τὴν πλέρια ἀνάπτυξη τῆς στὴ φασιστικὴ καὶ φασιστοειδῆ ἰδεολογία, καὶ συνεχίστηκε μεταπολεμικῶς μ' ὅλο τὸ θαυμασμό ποὺ διακηρυσσόταν γιὰ τοὺς εἰδικούς, γιὰ τὴ θετικὴς ἐπιστῆμες καὶ τὴ δικαιοσύνη. Ἰδιαίτερα τὴν προσοχὴ μὴς προκαλεῖ ἡ ἐπέκταση τῆς τάξης αὐτῆς στὴς ἀγγλοσαξωνικὰς χώρες τοῦ πρὶν τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τελούσαν ἀκόμη σὲ μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ ἀτακτοορθολογικοῦ πραγματισμοῦ.

Κάτω από τό ίδιο φώς πρέπει νά ἐξηγηθήσουμε τήν εξάπλωση κατωτέρων ιδεολογικῶν φαινομένων σάν τήν ἐμπορικοποιημένη ἀστρολογία, τίς προφητείες, τίς ὑποκαυτηρίες ἐμπορικοποιημένου ἐρωτισμοῦ καί σαλτισμοῦ πού διακρίθηκαν τήν ὑπολόγοτεχνία τῶν κλέμας⁽¹⁷⁾.

Τρίτο, ἡ ἱδεολογία τοῦ ατεχνολογικοῦ ἑθελογισμοῦ συγκαλύπτει τήν ὑστεροκαπιταλιστική πραγματικότητα μέ τήν ἔννοια ὅτι προβάλλει τήν ἀνύπαρκτη ὁσιότητά τοῦ συστήματος νά ξεπεράσει ὅλες τίς χαρκατηριστικές γιά τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς κοινωνικοοικονομικές ἐντάσεις. Ἡ παρούσα μελέτη γύροφει ν' ἀποδείξει πώς ὁ ὕστερος καπιταλισμός δέν εἶχε καί δέν μπορεῖ νά σημειώσει μιά τέτιζ οἰκονομική ἀτύχη. Τά γεγονότα πού ἐπακολούθησαν τό γαλλικό Μάη 1968 δείχνουν πολύ καθαρά πώς ἡ ὀριστική «ἐνταξή» τῶν μισθωτῶν σάν ὑπέρτα καπιταλισμό ματαιώνεται μπρός σ' ἓνα ἀπορροπιστικό ἐμπόδιο — τήν ἀδυναμία τοῦ κεφάλαιου νά κεντάξῃ τόν ἐργάτη σάν παραγωγό σάν τύπη ἐργασίας καί νά τοῦ ἀναβῇ, σά μέση γιά τήν κολοκλήρωσή του, δημιουργική ἀντί γι' ἀλλοτριωμένη ἐργασία⁽¹⁸⁾. Ὅταν μελετητές, πού εἰλικρινά ἐχθρεύονται τόν καπιταλισμό, διακηρύσσουν πώς τό προληταριάτο τῶν ὑπερπληθιστικῶν χωρῶν ἀδυνατεῖ ν' ἀμφοιβητήσῃ τήν ὑπάρχουσα κοινωνική τάξη, τότε πέφτουν οἱ ἴδιοι θίματα μιᾶς τραγικῆς ἀπάτης καί μετατρέπονται σέ γρανάξια σάν τερφόσιο ἱδεολογικό μηχανισμό τῆς ἀρχαίας τάξης, πού κύριος στόχος του εἶναι τοῦτους ἀκριβῶς, νά πείσει τό προληταριάτο γι' αὐτή τή συγκυριζμένη ἀδυναμία του. Ἡ πηγή τῆς ἀπάτης αὐτῆς ἂν βρεθκοίμε τόσο σέ τίς «ἐπιτυχίες» τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ ὅσο σέ μεγάλη ἀπογοήτευση γιά τή γραφειοκρατική παραμόρφωση τῶν πρώτων σοσιαλιστικῶν ἐκπαιστέσεων⁽¹⁹⁾, καθώς καί σέ τίς λαθζμένη ἐκτίμηση τῆς συγκυριακῆς κ. ὅχι τελεωστικῆς ἐξαοβήθησης σάν ταξική συνείδηση τοῦ προληταριάτου. Ἀποτελεῖ τραγική παραγνώριση τῶν πραγματικῶν δεδομένων τό παρακάτω ἀπόσπασμα τοῦ Ἀντόρνο: «Τό φενόμεινα-στατικό θέατρο εἶναι συμπλήρωμα τῆς στρατιωτικοτεχνικῆς ἀδυναμίας γιά μέν αὐθόρμητη ἐκπαιστέση πού τόνοιζε πρὶν χρόνια κίόλες ὁ Γουόργκεν ρόν Κέμπσκι. Τό ὁδορρῆγμα εἶναι γελοίο σάν ὅπλζ ἐνάντια σ' ὅσους διαχειρίζονται τή Ρώμζα. Παίζουμε λαπὸν τό παιχνίδι τῶν ὁδορραγμάτων, κι οἱ κυρίαρχοί μας ἐπιτρέπουν πρὸς τό παρόν νά τό παίζουμε»⁽²⁰⁾. (Ο) Ἀντόρνο παραβλέπει ὅτι ἡ στρατιωτική τεχνολογία δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιηθῇ ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐνθρόπους ζωντανούς, ἀναμιγμένους σάν κοινωνική δραστηριότητα. Τό Ἀουσβιτς κι ἡ Χιροσίμα σάν τελευταία ἀνάληψη δέν εἶναι πρῶτα τῆς τεχνολογίας, ἀλλὰ τῆς ἐξέλιξης στούς συσχετισμούς κοινωνικῆς δύναμης, ἀλλοιζ (προσωρινά) τέματα τῶν μεγάλων ἱστορικῶν ἡττῶν τοῦ διεθνούς

προλεταριάτου. Μετά τη στροφή που σημειώθηκε στο τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου δεν μπορούν πια να επανηλθτούν στην ολοκληρωτική ταύτη μορφή τους και για μακρό χρονικό διάστημα. Το παράδειγμα του βιετναμζικού πολέμου δείχνει πώς το όραμα των έπλων καταστροφής, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι υπερδυνάμεις, βρίζονται όχι από τη «στρατιωτική τεχνολογία», αλλά από την αύξανόμενη αντίσταση του αμερικανικού πληθυσμού ενάντια στον πόλεμο. Κι ο άγνωστος έδωσαν χημικών που εξαπύλωσαν, τάχα, καπνίζοντας, οι Γάλλοι σπουδαστές το Μάη του 1968, έδηγηση στη γενική άπεργια από κάπου δέκα εκατομμύρια εργάτες, υπάλληλους και τεχνικούς που με τη σειρά τους απόδειξαν πώς ο όριμένους συστήματα πολιτικής και κοινωνικής δύναμης ή προφυγή σε φυσικά έπλη αποβαίνει σχεδόν αδύνατη και άποστήποτε δεν φέρνει άποτελέσματα. Έο να ισχυριζόμαστε, μετά απ' αυτές τις έμπειρίες, πώς η αντίσταση κι η άμνηστική της των μαζών είναι δυνατός μονάχα προσωρινά, όσο τις άνέχονται οι άρχοντες, δε σημαίνει μονάχα πώς άπολυτοποιούμε την ισχύ αυτών των άρχόντων. Σημαίνει επίσης πώς βοηθήμε τους κρατούντες να πετύχουν τους κρατούμενους για την άδυναμία και για το παράλογο της κάθε άραστικής άντιστάσης. Η πεποθήκη αυτή — κι όχι τ' άποθέματα σ' άλλα μαζικής καταστροφής — άποτελεί σήμερα το πιο άποτελεσματικό όπλο στα χέρια των κρατούντων (24).

Την ύπερεκτίμηση των δυνατότητων ένταξης που διαθέτει ο ύπτερος καπιταλισμός από μέρος μελετητών που τους διαπνέει ο τεχνολογικός φετιχισμός χαρακτηρίζει το ότι — πρακτικώς — άπαιέξουν το μάταιο της μαζικής άντιστάσης στην ύπάρχουσα κοινωνική τάξη — λημονών την άνταρσία άνάμεσα σ' άνταλλακτική έξία κι έξία χρήσης. Γνωτσι πολλός θόρυβος για το ότι ο καπιταλισμός κατορθώνει να μετατρέψει το «πένταλ σ' έμπορεύματα, άκόμα και την έπανατοτική, μαρξιστική, έντεκαπιταλιστική φιλοσοφία. Άναμφίβολα άρισμέναι έκθέτες δίχως μεγάλη «εύαισθησία» για την έξία χρήση του έμπορεύματος τους θέωρησαν το αύξανόμενο ένδεικτόν του κοινού για μαρξιστικά συγγράμματα πέν εύκαιρα για μπίζνες. Όμως όποιος θέλει σέ το ύτο να δει μόνον απόδειξη πώς ο μαρξισμός «έντάσσεται στην κόσμο των έμπορευμάτων» παραβλέπει πώς δεν είναι αξιολογικά άσχετη κι αύδέτερη η τοποθέτηση του άστικού κοινωνικού καθενώτος και του άτομικού καταναλωτή όπέναντι στη «μαρξιστική φιλοσοφία». Η μαζική έξάωση της μαρξιστικής φιλοσοφίας, άκόμα κι όταν η άνταρ έκτυρωγεί σάν ένδεικτος, σημαίνει στην τελευταία άνάλυση μαζική καλλιέργεια ή άξωση του άντικαπιταλιστικού συναισθήματος. Μέ το να γίνει έμπορεύμα η ίδεολογική παραγωγή, άπειλεί να χάσει, σ' ότι άφορά την

είναι χρήσης της, την αντιπαινετική της λειτουργία εάν κατοχυρωτή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Πολύ πρόσφατα παραδείγματα για την αντιπαράθεσή της «αειδι-
καπής ιδεολογικής έπταξης» είναι η γρήγορα ενσχυόμενη συνεισθήκη
στις υπερπλεχυστικές χώρες για τις απειλές στο περιβάλλον. Από την
άποψη της παραγωγής εμπορευμάτων κι αξιών αυτό το γεγονός αναμ-
φίβολα μπορεί ν' αναδείξει καινούριες ιδιότητες στην υστεροκαπιταλιστική
οικονομία. Αρχίζει να γεννιέται μια βιομηχανία για την προστασία του
περιβάλλοντος⁽³⁵⁾. Όμως, παραγνωρίζει το σύνθετο χαρακτήρα της
κοινωνικής κρίσης στον ύστερο καπιταλισμό όπως βλέπει μονάχα τη
μια τούτη άμεση όψη του προβλήματος και δεν καταλαβαίνει ότι
αντιπροσωπεύει όπλο ενάντια στον καπιταλισμό (όχι μόνο στο πεδίο της
κέρχρημένης θεωρείται αλλά και εάν κίνητρο για δράση, για μαζική
κινήτοποήση) ή συστηματική διαφώτιση για την απειλή ενάντια στο
περιβάλλον σε φαινόμενο που αντιστοιχεί στην ίδια τη φύση του καπι-
ταλιστικού τρόπου παραγωγής και δεν μπορεί να ξεπεραστεί μέσα στé
πλάισμά του.

Φτάνουμε έτσι στο τέταρτο και πιο σπουδαίο πλάνο όπου πρέπει να
καταδείχτη η παραπλανητική χαρακτήρας της ιδεολογίας του «τεχνολο-
γικού ορθολογισμού». Η έννοια του καπιταλιστικού ορθολογισμού⁽³⁶⁾,
που δημιουργήσε ο Λούκας σε πινελιά με το Μάξ Ρέμπερ, αποδει-
νει παραπλανητική κι η ίδια, όσο δεν καταλαβαίνουμε τί είναι στην
πραγματικότητα: Ένας αντιφατικός συνδυασμός μερικού ορθολογισμού
κι ολοκληρωτικής ανορθολογικότητας⁽³⁷⁾. Γιατί η πείση για τον άκριτο
υπολογισμό και ποσοτικό προσδιορισμό της οικονομικής ροής, που δι-
μορφώνεται μέσα στα πλαίσια της γενικευμένης εμπορευματοίξε πα-
ραγωγής, προσκαρδίζει στο όραμα της καπιταλιστικής άτομικής ιδιοκτη-
σίας, του συνδυασμού και της συνδεμένης μαζί του άδυναμίας να προσ-
διοριστεί επακριβώς η ποσότητα κοινωνικά αναγκαίας εργασίας που κρύ-
φεται πραγματικά μέσα στα παραγμένα εμπορεύματα.

Μπορούμε να εκφράσουμε την αντίφαση αυτή λέγοντας πως οι
στηριγμένες σε ορθολογικούς υπολογισμούς μικροοικονομικές ρυθμι-
σεις του επιχειρηματία οδηγούν σε μακροοικονομικά αποτυλέγματα που
ενατέλλουν αυτές τις ρυθμίσεις. Η κάθε αλυσή στις επενδύσεις συνε-
πάγεται πλεονδύουσα δυναμικότητα και παραγωγή. Η κάθε υπερβολική
γρήγορη συσσώρευση κεφαλαίου οδηγεί τελικά στην απειξίωση του
κεφαλαίου. Η κάθε προσπάθεια του επιχειρηματία να μεγαλώσει το
δικό του ποσοστό κέρδους με το να κατεβάσει το κόστος παραγωγής του
τελικού οδηγεί στην πτώση του μέσου ποσοστού του κέρδους. Όταν
ερμηνεύουμε τον οικονομικό ορθολογισμό στην τελευταία ανάλυση σε

μιά ολόκληρη μέρα εργάζεσαι — πάλι εξουθενώμενη ανθρώπινης εργασίας⁽¹⁸⁾ — τότε μπορούμε να διακρίνουμε την αντίφαση ανάμεσα στο μερικό ὀρθολογισμό καὶ τὴν ὁλική ἀνορθολογικότητα καὶ στο γεγονός ὅτι ἡ πίεση, πού ἐπιβάλλεται στὴν ἐπιχείρηση κι ἐκτερία γιὰ τὴν πιά μεγάλη δυνατή ἐξοικονόμηση ἀνθρώπινης εργασίας, ὁδηγεῖ στο γενικό κοινωνικό πλάνο σὲ μίαν ὅλη πιά μεγάλη κατασπατάληση τῆς ἰδίας τούτης ἀνθρώπινης ἐργασίας. Γι' αὐτὸ πραγματικό ἱνδάλμα τοῦ ὀστερου καπιταλισμοῦ εἶναι ὁ εἰδικός πού μένει τυφλὸς μπροστὰ στοὺς γενικούς συσχετισμούς. Στὸ ἰδιοαλογικό πεδίο στὸ ἱνδάλμα τοῦτο ἀντιστοιχεῖ ὁ νεοποζιτιβισμός.

Ἔχει δίκιο ὁ Μαρξ Γκοντελιῆ όταν κατηγορεῖ τὸν "Όσκαρ Λάγκε κι ἄλλους συγγραφεῖς πὼς ἀπολυτοποιήσαν τὴν ἐννοια τοῦ οἰκονομικοῦ ὀρθολογισμοῦ πού θανατέστηκαν ἀπὸ τὸ Μάξ Βέμπερ καὶ θέτουν γιὰ τὴν ὀρθολογική συμπεριφορὰ κανόνες μὲ γενικὴ ἰσχὺ πού κάνουν ἀναίρεση ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη δομὴ κοινωνίας κι οἰκονομίας⁽¹⁹⁾. Ἔχει δίκιο ὅμως στὸ ὅτι ξεφεύγει ἀπὸ τὸ πρόβλημα όταν προσπαθεῖ νὰ ὑποκαταστήσει στὴν ἐννοια τοῦ οἰκονομικοῦ ὀρθολογισμοῦ μίαν ἐννοια γενικοῦ κοινωνικοῦ ὀρθολογισμοῦ, πού διεκδικεῖ γιὰ τὴν κάθε κοινωνική ὀργάνωση κι ὁρίζεται στὴν τελευταία ἀνάλυση ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη δομὴ τῆς⁽²⁰⁾. Τὸ κριτήριο τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, όταν ἀναφέρεται στὴν βιοποιοήση ὀρθολογικῶν ἀνθρώπων ἀναγκῶν καὶ στὴν πιά καλὴ ὑλιστὴ ἀνάπτυξη τοῦ αἵματος, μᾶς δίνει ἕνα μέτρο γιὰ τὴ σύγκριση διαφόρων κοινωνικῶν συστημάτων, πού δὲχως εἰς τὸ ἥ ἐννοια τῆς ἀνθρώπινης προόδου χάνει τὴν ὑλιστικὴ τῆς βάση. Ἀναφερόμαστε στὴν «ικανοποίηση ὀρθολογικῶν ἀνθρώπων ἀναγκῶν». Στὴν τελευταία ἀνάλυση ἡ ἀντίφαση ἀνέμεσε στὸ μερικό ὀρθολογισμό καὶ στὴν ὁλική ἀνορθολογικότητα τοῦ καπιταλισμοῦ ἰσχύει μὲ τὴν ἀντίφαση ἀνάμεσα στὴν πιά μεγάλη ἀξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν πιά πλήρεια δυνατὴ ἐλευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μάρξ ἀναφέρθηκε στὴν ἀντίφαση τούτη στὸ «Grundrisse». Ἡ περιγραφή του περιέχει δὲχως ἄλλο ἕνα τελεολογικό στοιχείο, ἀφοῦ ἡ ἀνθρώπινη δράση ἀποβλέπει πάντα σὲ σκοπὸ⁽²¹⁾. Ἡ ἀντίφαση ἀνάμεσα στὸ μερικό ὀρθολογισμό καὶ στὴν ὁλική ἀνορθολογικότητα ἔχει τὴ ρίζα τῆς στὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν ἀριστοποίηση τῶν ὑπολογισμῶν, δηλαδὴ τὴν οἰκονομία τῶν μέσων πού χρησιμοποιοῦνται, καὶ τὸν ὀρισμὸ τῶν ἀριστῶν δυνατῶν στόχων. Ὁρισμεθεύει ἡ πραγματοποιημένη ἀνεξαρτοποίηση τῶν μέσων — τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας. Ὁ μερικός ὀρθολογισμός εἶναι πάντοτε ὁ πιά καλὸς δυνατός συνδυασμός οἰκονομικῶν πόρων, μὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀποτελεσματικότητος τῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων. Γι' αὐτὸ κι ἀποκλείει τὸ κάθε τι πού δὲν ἔχει τιμὴ ἢ ἔχει μίαν ἐλάχιστη τιμὴ. Γι' αὐτὸ κι ὀστερεῖ σαφῶς

από την καθαρά οικονομική άποψη, επένεργε στα γενικά κοινωνικά συνήθη» κόστους κι απόδοσης⁽⁸²⁾.

Τήν κορυφωμένην στον ύστερο καπιταλισμό έντονην, ένάμεσση από μερικό όρθολογισμό καί τήν άλκιήν άνερθολογικότητα φέρωνν κατεζοχήν στην επιφάνεια οι φρικηγμένες γιά τήν άμερικάνικη παραγωγή όπλισμού έννοιες τής καξινάνομένης οικονομικής καί καταστροφικής άποτελεσματικότητας. οι προσπάθειες άγλαθή νά οργανωθή ή πυρηνική στραγή τής άνθρωπότητος μέ τήν πιό μεγάλη δινική εξοικονόμηση άνθρώπινης έργασιας. Αναφέρω τή θλιβερή εξομολόγησι, τοῦ έπισηρτισμένου μ' αὐτό τό καθήκον Αμερικάνου οίκονομολόγου Φρέντερικ Σέρρε: «Μέ άπασχολεῖ πιό άμεσα ένας βλαπτός όρος τής πολιτικής μας πού πένω του στριζίεται τοῦτο τό βιβλίον: Ότι ή άποτελεσματικότητα είναι στόχος έπιθυμητός στην προώθησι προγραμμάτων γιά τήν ανάπτυξη καί παραγωγή προχωρημένων όπλων. Ίσως ή δικδικασία εξασφάλισης όπλων νά παραείναι κιάλας άποτελεσματική. Υπάρχουν βέβαια χτυπητές περιπτώσεις λειψής άποτελεσματικότητας. Όμως μ' όλα τούτα ή άνθρωπότητα διαθέτει υπεράλλοντα μέσα γιά τήν αύτοκαταστροφή της... Ηιστάωυ ότι ή συνέχιση τοῦ όρόμου τούτου τών εξοπλισμών δέ θα μειώσει καί πιθανότατα θ' αύξήσει τό σοβαρό κιάλας κίνδυνον νά έκλαγεί ένας πυρηνικός πόλεμος κατά τυχαίο τρόπο, από κακό ύπολογισμό, κλημάκωτη ή τρέλα... Δέ θα βοηθήσει τό ν' αύξήσουμε περαιτέρω τήν άποτελεσματικότητα τής δικδικασίας γιά τήν εξασφάλισή ύπλισμού κι άπεναντίας — μέ τό νά λεηλατείς τήν κατανόηση γιά τίς οικονομικές θυσίες πού άπαιτούν τά εξοπλιστικά προγράμματα, ή εξέλιξη αὐτή ένδέχεται νά παρεμποδίσει τή διαμόρφωση πιό προσηρτικῶν άντιλήψεων άνάμεσα στους ύπόδυνους γιά τή λήψη τῶν άποφάσεων καθώς καί στο μέσο πρλίτη⁽⁸³⁾.

Οι υσσιμένες στο φετιχισμό τής τεχνολογίας ιδεολογίες παραβάπτουν τήν αύξανόμενη κοινωνική άνερθολογικότητα τοῦ ύστερου καπιταλισμοῦ. Ο ύβριδικός συνδυασμός άναρχίας στην άγορά καί κρατικής διεύθυνσης τής οικονομίας ύπαισμεύει μερικά από τά κύρια στήνίγματα τής άστικης ιδεολογίας δίχως νά μπορεί νά τ' άντικαταστήσει μέ άλλα ισούδυναμα. Μιά κοινωνία βασισμένη στην ιδιωτική καταχή κι άνταλλαγή έμπορευμάτων ήφειλε νά καταστήται τήν οικονομική σύμβλητη άνάμεσα σ' ίσους βόση τοῦ όλου δικαίου τής⁽⁸⁴⁾. Η ιδεολογία τής τυπικής ισοτήτος άνάμεσα πέ δυό συμβαλλόμενους άιάπτει τό σύνολο τής άστικής καί μικροαστικής ιδεολογίας. Πρίν από τίς σχέσεις τής ρυθμιζόμενης από οικονομικές συμφωνίες άνάμεσα σέ ιδιώτες κάτοχους έμπορευμάτων, προηγήθηκιν Ιστορικά — καί τίς συνόδουσιν — σχέσεις βασισμένους στην κοινωνική θέση στις προκαπιταλιστικές εκθέτες κοινων-

νίες (σχέσεις ανάμεσα σ' όλες τις ψευδοαρχές ή ανάμεσα σ' ομάδες του άσιατικού τρόπου παραγωγής στην Κίνα και στην "Ινδία, κ.λπ.). Σ' αυτές τις προκαπιταλιστικές σχέσεις ιδιοκτησίας και παραγωγής αντιπροσώπων ιδεολογίας που αντί για τις αρχές της τυπικής ιδότητας των ανθρώπων έχουν αρχές βασισμένες στα ειδικότερα δικαιώματα διάφορων ομάδων. 1° Ο τρόπος που στην υπερβαλιστική άποικιοκρατία συνδυάζονται «καθάρν» καπιταλιστικές ή παρειαριστικές σχέσεις με προκαπιταλιστικές σχέσεις κυριαρχίας και υπαδούλευσης φανερώθηκε στις προσαρμογές που έκανε ή προτεσταντική εκκλησία της Νότιας 'Αφρικής στην ιδεολογία της, ώστε έτσι να μπορέσει να διαμορφωθεί με ιδεολογία των «βιαιότερων δικαιωμάτων» των λευκών που η 'Αποικιοκρατία τις πραγματικές σχέσεις χωρισμού των φυλών και το σύστημα της εκμετάλλευσης).

Στόν ύστερο καπιταλισμό ή επικράτηση των μονοπωλιακών επιχειρήσεων και του άποικιακού κράτους στην οικονομική ζωή οδηγούν στην υπενόμηση της τυπικής ιδότητας άνθρωπου στους κατόχους έμπορευμάτων. «Τά ειδικότερα δικαιώματα» ξεχωριστών ομάδων από κάτοχους έμπορευμάτων κατοχυρώνονται νομοθετικά ή συμβατικά ή γίνονται νέ φάκτο ανεκτίμητοι. Αυτό γίνεται με τό σύστημα επιδοτήσεων και κρατικών εγγυήσεων των κερδών, εν μέρει σ' άναλογία με την προσφορά που εξασφάλισε στις μέρες μας ή έργατική τάξη. Έτσι ανατρέπονται βαθμιαία οι συνθησισμένες νομικές πρακτικές της παραλοισιακής άποικιακής κοινωνίας. Αν στό 19ο αιώνα ο σεβασμός για τη νομιμότητα ήταν αυτόνός της για τη μέση καπιταλιστή, που ένδιαφερόταν για την τάξη, την ασφάλεια και την άμολή πραγματεποίηση της δουλειάς, ο μέσος καπιταλιστής του 20ού αιώνα συμβαίνει να ζει άλλο και πιο πολύ στο περιθώριο της νομιμότητας, αν όχι και σ' άμεση αντίθεση με τό νόμο. Και τούτο θεωρείται σάν κάτι τό άμετάβλητο⁽⁶⁾. 'Ακόμη κι ή άποικιοκρατία συσώρευση νομικών υποχρεώσεων άδραγαί σχεδόν άναγκαστικά σέ μία τέτοιη ιδεολογική άνατροπή⁽⁷⁾.

'Η υπερτροφικότητα του ύστεροκαπιταλιστικού κράτους άδραγαί έπαιτα σέ μιάν έξικρατική μεγάλη φορολογική επιβάρυνση του άτομικού πολίτη (του άτομικού κάτοχου έμπορευμάτων). 'Η κατηγορία του κτήσιν άποικιακού εισοδήματος χάνει την άσιαστική πρακτική της σημασία. Τά άσα οι καπιταλιστές ή οι καπιταλιστικές εταιρίες καταβάλλουν για φόρους όν μπορούν να συσσωρευτούν άμεσα σάν κεφάλαιο, έτσι κι ά στην τελευταία άνάλυση, ένα σημαντικό μέρος από τό προϊόν της παραγωγής επιτρέπεται στους καπιταλιστές με τη μορφή παραγγελιών, επιδοτήσεων, κλπ., κι έτσι κείνοι παίρνουν περισσότερα άπ' ό,τι υποχρεώθηκαν να δώσουν. 'Η φοροδιαφυγή κι ή φοροκλοπή γίνονται τέχνη

για τις καπιταλιστικές εταιρίες. Η διακηραγμένη οικονομική επιστήμη έλαβε υπόψη της το πληθαισμά αυτό. Σοφές πραγματείες για τα δημόσια οικονομικά επιμένουν στο έπιχειρήμα πως οι υπερβολικά ύψηλοι συντελεστές της άμεσης φορολογίας δεν μπορούν να αποδώσουν επιπλέον καταπραυνήσονται όπωσδήποτε με μετ' λίγο-πολύ αβόμαστη αύξηση στη φοροδυναμική⁽¹⁰⁾. Ο συνδυασμός άναρχίας στην αγορά και κρατικής καθυστέρησης της οικονομίας καθρεφτίζεται στις πρακτικές των μεγάλων επιχειρήσεων του ύστερου καπιταλισμού. Αιτίες θέλουν ή φορολογική τους επ'έκβαση να είναι όσο το δυνατό πιο μικρή, και ταυτόχρονα να παίρνουν από το κράτος όσο γίνεται πιο πολλές παραγγελίες, έπιχορηγήσεις, έργυρήσεις για τα έργα τους κλπ. — πού φυσικά προϋποθέτουν μετ' γρήγορη αύξηση στο εισόδημα του κράτους. Η έντερικη τούτη τυποτέτση απέναντι στο κράτος απλώνεται σ' όλη την κοινωνία. Αναπαράγει πρότυπα συμπεριφοράς, ανέχεται ή χθίζει πού είναι χτυπητά προκαπιταλιστικού ή πρωτοκαπιταλιστικού χαρακτήρα. Τ' αναπαράγει όμως μέσα στα πλαίσια μιας υπερώριμης έμπορευματοπραγωγικής κοινωνίας και με στόχο να υπεβληθήσει την αξιοποίηση του κεφαλαίου. Έτσι διαμορφώνεται τόσο στα μολά των ανθρώπων όσο και στις πρακτικές σχέσεις ανάμεσα στους κάτοχους έμπορευμάτων το χρηματιστικό για τον ύστερο καπιταλισμό κρέμα τυπικής νομικής ισότητας και νομικά ή έμπρακτα κατοχυρωμένης ανισότητας (προνυμίων πωλεσμένων με τη θέση), πού και κάνει στην ή μεταβολή στην κλασική έστική [θεολογία]. Τα πιο ουσιαστικά γνωρίσματα της ύστεροκαπιταλιστικής θεολογίας μπορούν να συναχθούν έπομένως από τα κεντρικά γνωρίσματα της ύποδομής στον ύστερο καπιταλισμό. Στόχος μας δεν είναι να άρνηθούμε τη σύνθεση αυτής της θεολογίας με τον πνευματικό μας πολιτισμό και τον ιδιαιτερο χαρακτήρα της, αλλά να έξηγήσουμε γιατί άποκτά στην έπαχτή του ύστερου καπιταλισμού μετ' σημασία πού δεν είχε στα χρόνια του φιλελεύθερου καπιταλισμού στο 18ο αιώνα, και εν μέρει αυτή στην έπαχτή του κλασικού έμπορευματο.

ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΥΣΤΕΡΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

Καλούμαστε να λύσουμε το παρκάτω πρόβλημα: Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε, με βάση τους έγγενείς νόμους ανάπτυξης του ίδιου του κεφάλαιου, τις πολλαπλοσιζόμενες προσπάθειες για την ιδιωτική και κρατική ρύθμιση της οικονομίας κι έτσι να ορίσουμε ταυτόχρονα τα όρια τούτης της ρύθμισης, πώς μπορούμε δηλαδή ν' αποδείξουμε ότι η ρύθμιση αυτή αδυνατεί στην τελευταία ανάλυση να ξεπεράσει τις εσωτερικές αντιφάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής; Για να θέσουμε το ίδιο πρόβλημα διαφορετικά: Πώς μπορεί ν' αναλυθῇ καὶ ν' ἀνχτηθῇ στην έννοιά της ἡ στενὴ σύνδεση ανάμεσα στον ἀδρανωνόμενο καπιταλισμό καὶ τὴ γενικευμένη ἐμπορευματοπὴ παραγωγή.

Ἡ ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν ποὺ ἔγιναν μέχρι τώρα γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἡσυχίου καπιταλισμοῦ τόσο ἀπὸ μαρξιστὲς ὡς καὶ ἀπὸ μὲ μαρξιστὲς πρέπει κατὰ βάθος ν' ἀποδοθῇ στὸ ὅτι ἔιν προσέχτηκε τὸ ἄριστο κριτό, δηλαδὴ ὅτι ἔγινε ἀντιληπτὸ τὸ νόημα τῆς περὶ τῆς διατύπωσης τοῦ Μάρξ στὸ «Κεφάλαιο» γιὰ τὶς μεταγωγὲς ἐταιρίες: «Ἀποτελοῦν τὴν ἀναίρεση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς μέσα στὸν ἴδιο τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς, κι εἶναι γιὰ τοῦτο μιὰ ἀντίφαση ποὺ αὐτοσυνκρίεται, ποὺ ἐκ πρώτης ὁφείως παρουσιάζεται τὸ σημεῖο ἐκκλινησῆς πρὸς ἕναν καινούριο παραγωγικὸν σχηματισμό. Σὲν τέτοι ἀντίφαση παρουσιάζεται ἐπειτα καὶ σὲ ρυιζόμενα. Διευρυγῆς ὅς ὀρισμένα σημεία μονοπόλιο κι ἐπὶ προκαλεῖ τὴν ἐπέμβασι τοῦ κράτους. Ἀναπαράγει μιὰ καινούρια χρηματιστικὴ ἀριστοκρατία, ἕνα νέο εἶδος πρκασι-
των μὲ τὴ μορφή ἀνθρώπων ποὺ κατὰ τὴν σκέψιν, χρησιμεύουν σὲν ἰδρυτὲς ἢ εἰς αὐτὸς ὀνομαστικοὶ διευθυντὲς. Ἀντιπροσωπεύει ἕνα ὁλόκληρο σύστημα ἀπάτης καὶ παραπλάνησης σὲ σχέση μὲ ἴδιον ἐται-

ριών, Εκδοχή κι εμπορία μετοχών. "Αντιπροσωπεύει τήν ιδιωτική παραγωγή δίχως τόν έλεγχο τής άτομικής ιδιοκτησίας(1). "Επίσης: "Αν τό πιστωτικό σύστημα περιοριζέται πάλι κύρια χίττα τής ύστερα παραγωγής και τής ύπερκερδοσκοπίας στό έμπόριο, αυτό γίνεται μόνο έπειδή ή διαδικασία τής άναπαραγωγής, πού άπό φυσικό της είναι έλαστική, προωθείται έδώ μέχρι τό άνώτατο όριο της, και προωθείται έπειδή ένα μεγάλο μέρος τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου χρησιμοποιείται άπό τήν ιδιοκτητή- της του, πού πολιτειώνται πολύ διαφορετικά άπό τούς ιδιοκτήτες, οί όποιοι, όταν διαδραμιτίζουν άπό τους μόλο, ζυγίζουν τά όρια τοῦ ιδιωτικοῦ κε- φαλαίου τους μέ δέος. "Ετσι προβάλλει άπλώς τό γεγονός ότι ή βίαιη στήν πού άντιφιλική χαρακτήρα τής καπιταλιστικής παραγωγής αξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου έπιτρέπει τήν πραγματική κι ελεύθερη ανάπτυξη μόνο μέχρις ένα όρισμένου σημείου, άφού άποτελεί στήν πραγματικότητα έναν έγγονό θεσμό και όριο στήν παραγωγή, όριο πού άδιάκοπα διασπείνεται άπό τό πιστωτικό σύστημα(2).

Μέ τήν εξαίρεση εκείνων άπό τούς άνοητικούς πού περιορίζονται νά ισχυριστούν πώς δέν έγινε καμιά αλλαγή στήν παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο κι έως και μετά τή μεγάλη οικονομική κρίση τοῦ 1929-1932) όλες οί άλλες μαρξιστικές και μή μαρξιστικές προσπάθειες γιά μιά έρμηνεία τής ύστερα καπιταλιστικής οικονομίας παροῦν ν' άναχτούν σ' έναν κοινό παρρησιόστη: "Η (ιδιωτική και κρατική) ρύθμιση τής οικονομίας πέτυχε ν' άπαλύνει τίς έσωτερικές άντιφάσεις τοῦ τρόπου παραγωγής, κι έως και νά τίς μειώσει ή και νά τίς καταργήσει. Συναντήσαμε διάφορες έκδοχές αὐτῆς τῆς άποψῆς στήν πολιτι- κή οίκοנוμία τοῦ ύστερου καπιταλισμοῦ — άπό τή κριτική οίκονομίαν μέχρι τήν κβάρτησιν τοῦ καπιταλισμοῦ, τή δόξαν πβιομηχανική κοι- νωνία" κλπ. "Όμως όλες τους, άπολήγουν στό ίδιο βασικό συμπέρασμα.

Μ' αὐτήν τήν έννοια μπορούμε νά πούμε ότι ή κπέρτατη πολιτική οικονομία τοῦ ύστερου καπιταλισμοῦ — τόσο οί εκπρόσωποι της μέ τίς μαρξιστικές άξιώσεις, όσο και κάποιοί δίχως μαρξιστική όρολογία — έχει έναν κοινό προπύτορα, τούς θεωρητικούς τής βαθμιαίας άπάλυνσης τῶν άντιφάσεων τοῦ καπιταλισμοῦ, τοῦ βαθμιαίου περάσματος τοῦ καπιτα- λιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς σέ μιά κριτικήοικονομία. Σπουδαιότερος εκπρόσωπος αὐτῆς τῆς σχολῆς υπήρξεν ὁ "Εντουαρντ Μπέρνσταϊν. "Ο Γερμανός σοσιαλδημοκράτης Ρ(χρητ Λέβενταλ (Πάουλ Ζέρνερ) κι οί "Αγγλοί σοσιαλδημοκράτες τῶν δεκαετιῶν τοῦ '40 και τοῦ '50 (προ- πάντων ὁ Στρείτσο κι ὁ Κρόσλιντ) άποτέλεσαν τή γέφυρα πρὸς τήν κα- θ'αὐτό "επίσημη" πολιτική οίκονομία τῆς δεκαετίας τοῦ '60(3). "Η υέ- πισηση αὐτῆς θεωρία τοῦ ύστερου καπιταλισμοῦ άποτελεῖ ή ίδια μιάν ξεραση τοῦ ύστερου καπιταλισμοῦ. "Η γενική κυρίαρχη τεχνικρατική

ιδεολογία σ' αυτή τή ρύση τής θστικῆς κοινωνίας, πού παίρνει όρκο κατηρηρηματικά στὴν ικανότητα τῶν εἰδικῶν νά ξεπεράσουν όλες τίς ἐκρηκτικές ἀντιφάσεις καί νά ἐντρίξουν τίς ἀνταγωνιστικές κοινωνικές τάξεις βαθμιαία στὴν ὑπάρχουσα κοινωνική τάξη πραγμάτων. Ἀναποκρίνεται στὸν εἰδικό ρόλο πού παίζουν τεχνική καί οικονομικός προγραμματισμός στὸν ὕστερο καπιταλισμό. Ὁ πολιτική οικονομία τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ ἀποτελεῖ ἐπισφράγιση τῆς γενικῆς ιδεολογίας τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ, ὅπως τὴν περιγράψαμε στὸ 15ο κεφάλαιο, κι εἶναι ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποψη συστατικό στοιχεῖο αὐτοῦ τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Δέν εἶναι γ.ά τοῦτο ἐκπληκτικό πού παρουσιάζουν μὲν ἀναλογία, γιὰ νά μὴν πούμε μίαν ταυτότητα, ἀναμεταξύ τους οἱ διάφορες προσπάθειες γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ. Εἶναι προϊόντα τῆς ὕλης κοινωνικῆς τάξης ἢ καί τοῦ ὅλου στρώματος (τῆς ὑπερκαπιταλιστικῆς καί τεχνοκρατικῆς ἐντελλυγέντιας) καί καθορίζουν πιστά τὸν τρόπο σκέψης, τὴν τυφλότητα μπροστά στά προβλήματα, τὴν κοινωνική προκατάληψη αὐτοῦ τοῦ στρώματος. Στους συγγραφεῖς πού ἐπικαλοῦνται τὴ μαρξιστική μέθοδο ἢ προκατάληψη τούτη ὀφείλεται ἐπίσης εἴτε στή μερική ἀδυναμία τους νά καταλάβουν αὐτὴ τὴ μέθοδο εἴτε στὸ ὅτι τὸ σμυκάροντά τους μπλέκονται μὲ προνομίολογα στρώματα τῆς ἐργατικῆς τάξης πού ἐνδιαφέρονται νά διατηρηθῇ τό παρὼν διεθνές κοινωνικό στάτους κβὸ (σοβιετική γραφειοκρατία στὴν Ἀνατολή, συνδικαλιστική καί σοσιαλιστική διοικητική γραφειοκρατία στὴ Δύση καί τὴν Ἰαπωνία).

Δέν μπορούμε ν' ἀπαντήσουμε στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν κοινωνικό χαρακτήρα τοῦ ὕστερου καπιταλισμοῦ μὲ ἀνθάκετο διαχωρισμὸς τῆς κοινωνικῆς κι ἐνδεχόμενα κοινωνικοπολιτικῆς πτυχῆς ἀπὸ τὴν οικονομική(*). Παραγνωρίζει μίαν οὐσιώδη πλευρά τῆς ὁλότητος ὅπως περιόριζε: τίς σχέσεις κεφαλαίου μόνον σὲ λεραρχικές σχέσεις μέσα στὸ ἐργαστήριο. Εἶναι πραγματικότητα πού στρεβλίζεται στή γενικευμένη ἐμπνευματική παραγωγή, στὴν πλεονία γιὰ ἐνὸν ἀδύνατον συναγωνισμό στὴ σκισμώρευσή κεφαλαίου (μὲ πτόχο τὴ μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς) πού τὴν προκαλεῖ ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία (ἀγροτική ἢ πολιτισματισμένη σ' αὐτόνομα κέντρα ἐξουσίας πάνω στά μέσα παραγωγῆς ἰδιωτική ὀργάνωση ἐργασίας), κι ἀπομένως καί στὴν ἀδύνατον αὐξήσῃ στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας(†). Ὅλοι οἱ νόμοι κίνησης τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς ἔχουν τὴ ρίζα τους σ' αὐτὴ τὴν κοινωνικοοικονομική ὁμορφία.

Ἐκμετάλλευση τῶν παραγωγῶν σημειώθηκε σ' ὅλους τούς βασιζόμενους στὴν ταξική διαίρεση κοινωνικὲς σχηματισμούς. Τὴν εἰδικά καπιταλιστική ἐκμετάλλευση μπορούμε νά καταλάβουμε μόνον μὲ τὴ γενικευμένη ἐμπνευματική παραγωγή, πού φυσικά κινεῖται μέσα τῆς καί

τή μετατροπή της εργατικής δύναμης σ' εμπόρευμα καθώς και των μέσων παραγωγής σέ κεφάλαιο. Γι' αυτό, μονάχα μέ βάση ένα γενικό κριτήριο προσδιορίζεται ή φύση του ύστερου καπιταλισμού, τόσο σέ φάση στην ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, δηλαδή σέ μονοπωλιακής καπιταλιστικής βαθμίδας, όσο σάν κοινωνικού σχηματισμού που ξεπερνά κιόλας τους νόμους εξέλιξης του καπιταλισμού. Μπορεί ή κρατική ρύθμιση της οικονομίας ή κι ή αδύναμη των μονοπωλίων ή κι οι δού τους μαζί νά πετύχουν ώστε νά τερματιστῇ ὀριστικά καί γιὰ πάντα ή ισχύ του νόμου της αξίας.

Ἀποδοχή αὐτῆς τῆς δυνατότητας σημαίνει ὅτι ή κοινωνία μας ἐπαίει νά εἶναι καπιταλιστική. Ὅποτε καί θάπρεπε τῇ πορείᾳ τῆς οικονομίας νά καθορίζουν οἱ συνειδητά σχεδιασμένες ή κι αὐθαίρετες ἀποφάσεις τῶν μονοπωλίων καί τοῦ κράτους, ἀντί γιὰ τούς ἀντικειμενικούς νόμους ανάπτυξης τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς πού τό ξετύλιγμα τους γίνεται πίσω ἀπό τίς πλάτες τῶν ἀνθρώπων⁽⁶⁾. Ἄν μελαγχολοῦν σημειώνονταν οικονομικές κρίσεις κι ὑφέσεις, αὐτές ἄ θά μπορούσαν νά ὀφείλονται στην ἐγγενῆ ἐλαττωματικότητα τοῦ συστήματος ἀλλά θ' ἀπόρρεαν ἀπό λάθη προσωπικῆς ἐκτίμησης, ἀπό τίς ἀτελεῖς γνώσεις τῶν προγραμματιστῶν. Μειραῖα θά ἦταν ζήτημα χρόνου νά ξεπεραστοῦν κι αὐτά τ' ἀλάθη καί νά ἀποξηλῇ ή ἀνθρωπότητα σ' ἓνα μέλλον δέχως κρίσεις. Ἄν ὅμως ἀνυψώμε μιά τέτοια δυνατότητα, τότε ή ἀρύθμιση τῆς οικονομίας ἀπό μονοπώλιο καί κράτος ἰσοδυναμεῖ μέ προσπάθεια νά περβλεθῇ ή ἐπιβίωση τοῦ νόμου τῆς αξίας, ν' ἀπχληθῇ προσωρινά, νά μετατεθῇ χρονικά. Τότε ὅμως πρέπει στό τέλος νά ἐπιβληθῇ ή νομοτέλεια τοῦ συστήματος, οἱ κρίσεις παραμένουν ἐγγενεῖς, ή οικονομία τῆς υἱομηχάνης κοινωνίας πτῇ Δύση θά ἐξακολουθήσει νά κινεῖται γιὰ πολύ μέ βάση τοῦς νόμους ανάπτυξης τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς πού ἀνακόλωσε ὁ Μάρξ. Τότε παραμένει ἀδυσκλήνικτος ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας τοῦ σημερινοῦ οικονομικοῦ καί κοινωνικοῦ συστήματος.

Ἡ παρούσα μελέτη ζητεῖ νά στηρίξει τή δεύτερη ταύτη ἐρμηνεία. Πρέπει γιὰ τοῦτο νά συνδυάσουμε τώρα τοὺς διάφορους μέτους ἀνάλυσης πού ἀκολουθήσαμε σέ προηγούμενα κεφάλαια καί νά καταδείξουμε τόν τρόπο πού ὁ νόμος τῆς αξίας ἐπιβάλλεται στην ὁλόκληρή τῇ στην ὕστερη καπιταλισμό.

Ὁ νόμος τῆς αξίας παίζει ἓνα διπλό ρόλο στην ἐμπορευματοπαραγωγική καπιταλιστική οικονομία : 1. Ρυθμίζει τόν καταμερισμό τῶν οικονομικῶν πόρων (παραγωγικῶν δυνάμεων) ἐνῶπιον τοῖς διάφοροις κλάδους τῆς οικονομίας μέ βάση ἓνα ἀντικειμενικό μέτρο καί τίς κινητήριες δυνάμεις τῆς καπιταλιστικῆς οικονομίας στό σύνολό της, ὥστε ἔτσι νά ἐξαπχλιζέται περιοδικά ή οικονομική ἑσπεροπία μέ λίγο-πολύ

συνεχί την παραγωγή κι αναπαραγωγή(7), και 2. Πραγματοποιεί τήν καταμερισμό αυτό κατά τρόπον που ν' ανταποκρίνεται τουλάχιστο σε γενικές γραμμές στη δομή της ζήτησης (δομή καταναλώσεως) των κτελικών καταναλωτών (ατόμων, οικογενειών κι ευρύτερων καταναλωτικών μονάδων, κτ' άλλοι γιά τις οικονομικές παροχές τοπικών, περιφερειακών, εθνικών κι όριακά κιόλας διεθνών καταναλωτικών κοινοτήτων)·.

Καθώς ξέρουμε, ο νόμος της αξίας μόνο μέσα στα πλαίσια της απλής εμπορευματικής παραγωγής εφαρμόζεται άμεσα διαμέσου της ανταλλακτικής αξίας των εμπορευμάτων. Στόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής πιέζει μεταβαθμικό ρόλο ο νόμος της εξίσωσης των ποσοτών τού κέρδους. Έγερσον τό κέρδος μειράζεται άνάμεσα σ' ανταγωνιστική κεφάλαια όχι μέ βάση τήν παραχγμένη από τό κάθε μεταβλητό κεφάλαιον υπεραξία αλλά μέ βάση τήν όλική μάζα τού κεφαλαίου που βάζει σέ κίνηση ή κάθε αυτόνομη έταρτα, τό κεφάλαιο κείνο, που χρησιμοποιώντας πιά πολλά μηχανήματα κ' έξδνει τή μέση παραγωγικότητα της εργασίας, ιδιουποιείται τελικά ένα μέρος της υπεραξίας που παράγουν άλλα κεφάλαια καθυστερημένα από τήν άποψη της παραγωγικότητας εργασίας. Διότι τά κεφάλαια θά φύγουν από τομείς μέ ποσοστό τού κέρδους κατώτερο από τή μέσον όρο και ή ά π' αν τ' όμοις μέ ποσοστό τού κέρδους που ξεπερνά τό μέσον όρο. Αυτό οδηγεί σ' ανακατανομή των οικονομικών πόρων σέ βάρος των πρώτων κεφαλαίων και σ' όφελος των δεύτερων, μέχρι που ή αύξηση της παραγωγής νά κατεβάσει στήν πρώτη περίπτωση τήν τιμή άγοράς και τό κέρδος, κι ή μείωση της παραγωγής ν' ανεβάσει στή δεύτερη περίπτωση τήν τιμή άγοράς και τό κέρδος. Η ανακατανομή τούτη των ανταλλακτικών αξιών πρέπει: ώστόσο νά συμπίπτει: μέ τήν καπιταλιστική καθορισμένη ζήτηση γι' αξίας χρήσης. Πρέπει γιά τούτο νά καταπιεστούμε χωριστά μέ δυό περιπτώσεις.

"Αν τά παραγμένα σέ τομεία μέ ποσοστό κέρδους κατώτερο άπό τό μέσον όρο έμπορεύματα κρατήσουν σέ γενικές γραμμές τή συμμετοχή τους στή διάρθρωση της ζήτησης των κτελικών καταναλωτών, τότε ή έκροή κεφαλαίων από τόν κλάδο τούτου παραγωγής θ' άποδειχτεί κερασπική. Μιά μείωση των χρησιμοποιούμενων σ' αυτό τόν κλάδο παραγωγικών δυναμειών θά ρίξει τήν παραγωγή κάτω από τή ζήτηση, ή όφωση στις τιμές θ' ανεβάσει τό ποσοστό τού κέρδους, κι έτσι: κεφάλαια μέ ημοντέρνα δομή θά τραβηχτούν ξανά σ' αυτό τόν τομεία. Η όλη διαδικασία τελικά θά όδηγήσει π' μια προσαρμογή της δομής της παραγωγικότητας, της όργανικής σύνθεσης τού κεφαλαίου, στήν άνεξαρτημένο σέ μεταβ. κοινωνικό μέσον όρο. Αν όμως ή διαδικασία έκροής των κεφαλαίων από έναν όρισμένο παραγωγικό κλάδο συμπίπτει μέ μίαν αλλαγή στή δομή της

κατανάλωσης των περιλαμβανόμενων⁽⁹⁾, που γίνεται πάλι βάρος των παραγόμενων σ' αυτόν τον κλάδο εξόδων χρήσης, τότε η έκρηξη κεφαλαιου από αυτόν τον τομέα θα είναι ιεραρχική. Όταν τελειώσει η διαμόρφωση της Ισορροπίας (ή περιόδου αναπροσαρμογής), θα δούμε πώς πάλι κλάδο τούτο της παραγωγής θα είναι πιο μικρό τό ποσοστό των επενδυμένων κοινωνικών πόρων εργασίας, των παραγωγικών δυνάμεων, σε σχέση με την πριν κατάσταση (ή μείωση αυτή στη συγκριτική μπορεί φυσικά να συμβαδίζει, όταν σημειώνεται αύξηση στη συνολική παραγωγή, με μείον αύξηση στην όλη μάζα του κεφαλαίου και μακροπρόθεσμα θα συνοδεύεται πάντοτε από μείον άνοδο στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου. Στην περίπτωση αυτή η έκρηξη του κεφαλαίου, που ακολουθεί την πτώση του ποσοστού κέρδους σ' έναν έρισμένο κλάδο κάτω από τον κοινωνικό μέσον όρο, απλάως εκφράζει το γεγονός ότι άλλαξε η διάρθρωση της κατανάλωσης στην άστική κοινωνία και κίνη διατίθεται για τον κλάδο παραγωγής, που εξετάζουμε, ένα μικρότερο ποσοστό των οικονομικών πόρων που έχει στη διάθεσή της.

Στη γένεση γενικής τούτης θεωρητικής ανάπτυξης γίνονται γρήγορα φανερά τὰ όρια κι η λειτουργία των μονοπωλίων, δηλαδή των μονοπωλιακών υπερκερδών. Η λειτουργία των μονοπωλίων ξεκινάει από ότι, δυσκολεύοντας την είσοδο κι έκροση κεφαλαίου σ' έρισμένους κλάδους παραγωγής, εμποδίζουν, ή αντβάλλουν γι' απροσδιόριστο χρόνο, την έξλιση των ποσοστών του κέρδους. Τά όρια των μονοπωλίων βρίσκονται εκεί όπου τόσο από την πλευρά της ανταλλακτικής αξίας όσο από κίνη της αξίας χρήσης ή έξλιση αυτή δεν μπορεί να εμποδιστεί μόνιμα, όπου δεν είναι αποτελεσματικός οι προορισμένες να εμποδίσουν με τέτοις έξλιση μέθοδες.

Ας εξετάσουμε το πρόβλημα πρώτα από την άποψη της ανταλλακτικής αξίας. Βάθρο της θεωρίας του Μάρξ για την αξία και την υπεραξία αποτελεί η θέση πως τό σύνολο του διαθέσιμου στην κοινωνία έργου καινούριας αξίας (εισοδημάτων) καθορίζεται, προκαθορίζεται, στη δικαιοσύνη της παραγωγής από τό συνολικό έργο της απανημένης εργασίας. Το σύνολο των τιμών παραγωγής μένει ίσο με κίνη των εξόδων⁽¹⁰⁾. Όταν λοιπόν τό μονοπώλιο πραγματοποιούν μόνιμα μονοπωλιακά υπερκέρδη, τούτο μπορούν να προέρχονται από δύο μονάχα πηγές ή να προκύπτουν από ένα συνδυασμό των δυο αυτών πηγών: Έίτε με μείωση του έργου των κερδών που είναι στη διάθεση των μη μονοπωλιακών κλάδων παραγωγής, δηλαδή με μείωση του ποσοστού κέρδους τους κάτω από τον κοινωνικό μέσον όρο, είτε πάλι μείον αύξηση στο κοινωνικό ποσοστό υπεραξίας, διαμέσου μιας μείωσης στην αξία του εμπορεύματος έργατική δύναμη, που δεν πρέπει άναγκαστικά να συνδέεται με μεί μείωση του

πραγματικού μισθού. Κι οι δύο όμοιες διαδικασίες προκαλούν μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιδράσεις που υπονομεύουν ή λιγυστεύουν το μονοπωλιακό κέρδος.

Η αντίφαση στο μέσον όρο του κοινωνικού ποσοστού υπεραξίας οδηγεί σε δύο αντίθετα αποτελέσματα που τελικά απολήγουν σε μείωση του κοινωνικού ποσοστού του κέρδους, της σχέσης δηλαδή ανάμεσα στο συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο και το συνολικό όγκο της κοινωνικής υπεραξίας. Αφενός μεγαλώνει η συσσώρευση του κεφαλαίου. Αφετέρου μειώνεται η συμμετοχή της ζωντανής εργασίας στο κοινωνικό σύνολο της χρησιμοποιούμενης εργασίας. Έρδον όμως ύπεραξία παράγει μόνον η ζωντανή εργασία, είναι ζήτημα χρόνου να ξεπεράσει η αύξημένη οδν αποτέλεσμα της επιταχυνόμενης συσπείρωσης όργανική πύληση του κεφαλαίου το αύξημένο επίσης ποσοστό κέρδους, αρχίσει δηλαδή να πέφτει το ποσοστό κέρδους, μαζί με αυτό των μονοπωλίων.

Μπορεί ή πτώση αυτή στο ποσοστό του κέρδους να περιοριστή στους μη μονοπωλιακούς τομείς; Ας εξετάσουμε τή δεύτερη δυνατή πηγή μονοπωλιακού υπερκέρδους — μέ την άνομιση της κοινωνικά παραγμένης υπεραξίας σε όφελος των μονοπωλίων. Έκ λόγους απλούστευσης ξεκινάμε από την υπόθεση πως το Τμήμα Ι αποτρέπει από κλειστικά από μονοπωλιακό έδαφος στο Τμήμα II κυριαρχεί πάντοτε ελεύθερος συναγωνισμός. Έπομένως πώς στη θέση έκκίνησης ή διάθρυσή αξιών της παραγωγής (μ' άμεσά όλητο ποσοστό υπεραξίας 100% κι μ' αύξανόμενη όργανική πύληση του κεφαλαίου) παρουσιάζεται ως εξής:

$$I: 4.000c + 1.500v + 1.500m = 7.000 \text{ I}$$

$$II: 2.000c + 1.200v + 1.200m = 4.400 \text{ II.}$$

Σε συνθήκες ελεύθερου συναγωνισμού ή εξέλιξης του ποσοστού κέρδους ανάμεσα στα δύο Τμήματα θά οδηγούσε, σ' αλληλεπλήλεις κινήσεις στις εξής τιμές παραγωγής:

1ος Κύκλος

$$I: 4.000c + 1.500v + 1.705 \text{ κέρδος} = 7.205 \text{ μέσα παραγωγής}$$

$$II: 2.000c + 1.200v + 995 \text{ κέρδος} = 4.195 \text{ καταναλωτικά αγαθά.}$$

2ος Κύκλος

$$I: 4.905c + 1.800v + 2.060 \text{ κέρδος} = 8.675 \text{ μέσα παραγωγής}$$

$$II: 2.300c + 1.400v + 1.140 \text{ κέρδος} = 4.840 \text{ καταναλωτικά αγαθά.}$$

3ος Κύκλος

$$I: 6.005c + 2.160v + 2.450 \text{ κέρδος} = 10.615 \text{ μέσα παραγωγής}$$

II: $2.760€ + 1.600€ + 1.310 \text{ κέρδος} = 5.670 \text{ καταναλωτικά αγαθά, κ.ο.κ. (1)}$

*Αν αντί για μιάν εξίσωση του ποσοστού του κέρδους στο 32% στον πρώτο κύκλο, 30,75% στο δεύτερο, 30% στον τρίτο, κλπ. το Τμήμα 1 επέβαλε: σε σταθερά ποσοστό μονοπωλιακού κέρδους 40%, ή άνακτιπωματ, των αξιών θα οδηγείσε: στην παρακάτω διάρθρωση:

1ος Κύκλος

I: $4.000€ + 1.500€ + 2.200 \text{ κέρδος} = 7.700 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.000€ + 1.200€ + 500 \text{ κέρδος} = 3.700 \text{ καταναλωτικά αγαθά,}$

2ος Κύκλος

I: $5.350€ + 1.850€ + 2.880 \text{ κέρδος} = 10.080 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.350€ + 1.250€ + 220 \text{ κέρδος} = 3.820 \text{ καταναλωτικά αγαθά (1').}$

3ος Κύκλος

I: $7.610€ + 2.070€ + 3.370 \text{ κέρδος} = 13.050 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.460€ + 1.300€ + 0 \text{ κέρδος} = 3.760 \text{ καταναλωτικά αγαθά (1'').}$

Στόν 3ο κύκλο κρίλο θα φανεωνόταν άπραγματοπολητο ένα μονοπωλιακό ποσοστό κέρδους 40%. Αλλά κι αν τό μή μονοπωλιακό Τμήμα 2ν είχε κινένα κέρδος, άν ήλλ. στοιματούσε ή έκεί παραγωγή, πάλι τό ποσοστό κέρδους στο μονοπωλιακό Τμήμα 2α ήταν 3370:9880, δηλαδή κάτω άπ' τό 35%.

*Αν αντί για την ύπόθεση ενός μονοπωλιακού ποσοστού κέρδους που έπείχε πολύ άπό τό μέσον έρα, 40% αντί για 31%, ύποθέσουμε πώς τό μονοπωλιακό ποσοστό κέρδους είναι: πηό κοντινό στο μέσον έρα, 35% για παράδειγμα, τότε τό άπραγματοπολητο κύτλε τής λύσης φανερώνεται στον 3ο κύκλο, αντί για τον 3α (1''):

1ος Κύκλος

I: $4.000€ + 1.500€ + 1.925 \text{ κέρδος} = 7.425 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.000€ + 1.200€ + 775 \text{ κέρδος} = 3.975 \text{ καταναλωτικά αγαθά,}$

2ος Κύκλος

I: $5.025€ + 1.900€ + 2.424 \text{ κέρδος} = 9.349 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.400€ + 1.425€ + 901 \text{ κέρδος} = 4.726 \text{ καταναλωτικά αγαθά,}$

3ος Κύκλος

I: $8.449€ + 2.400€ + 3.087 \text{ κέρδος} = 11.936 \text{ μέσα παραγωγής}$

II: $2.900€ + 1.626€ + 929 \text{ κέρδος} = 5.455 \text{ καταναλωτικά αγαθά.}$

4ος Κύκλος

I: $8.417\alpha + 2.929\alpha - 3.971$ κέρδος = 15.417 μέσα παραγωγής
II: $3.429\alpha + 1.826\alpha - 784$ κέρδος = 6.039 καταναλωτικά άγχαθ.

5ος Κύκλος

I: $11.388\alpha + 3.429\alpha + 5.186$ κέρδος = 20.003 μέσα παραγωγής
II: $3.929\alpha + 2.010\alpha + 253$ κέρδος = 6.192 καταναλωτικά άγχαθ.

6ος Κύκλος

I: $15.924\alpha + 3.779\alpha + 5.842$ κέρδος = 25.545 μέσα παραγωγής
II: $4.079\alpha - 2.063\alpha + 0$ κέρδος = 6.142 καταναλωτικά άγχαθ.

Ακόμη κι αν σταματήσει ολόκληρη ή αξιοποίηση του κεφάλαιου από μέ μονοπωλιακό Τμήμα στον 6ο κύκλο — πράγμα που θα άδικογούσε σέ σταμάτημα τής παραγωγής σ' αυτό τό Τμήμα — τό μονοπωλιακό Τμήμα θέ θα φτανε πάντως σ' ένα μονοπωλιακό ποσοστό κέρδους 35%. Τό δικό του ποσοστό κέρδους θα ήτανε κάτω κι από τό σημείο έκκίνησης του μέσου ποσοστού κέρδους. Θα ήταν 29,6% αντί για 31%.

Ας υποθέσουμε ότι παραμερίζουμε την πρόσθετη άπλουστευτική ύπόθεση ενός σταθερού ποσοστού υπεραξίας. Αν ανέβαινε τό ποσοστό υπεραξίας, ή άδυναμία νά κρατηθώ τό μονοπωλιακό ποσοστό του κέρδους θα φανερωόταν, άνάλυγα μέ τό ρυθμό τής αύξησης αύτης, στον 7ο, 8ο ή 9ο κύκλο. (Ο ρυθμός, μέ τόν όποιον πέρνει τό μονοπωλιακό ποσοστό κέρδους, επηρεάζεται κι από μιάν άλλαγή των άρχικών άναλογιών στον καταμερισμό του κοινωνικού κεφάλαιου (ανάμεσα στο άυτό Τμήματι, άνάμεσα στο α κι στο ν). Όλα αυτά μως επιτρέπουν νά άίσουμε άναυ πώς άκριβή όρισμό για τό νόμο πορείας του μονοπωλιακού ποσοστού κέρδους, όχι όμως και νά τόν καταργήσουμε: Όσο πύο πολύ τό μονοπωλιακό κέρδος άπερχει επέναντι στο μέσο κέρδος, κι όσο πύο μεγαλύτερος είναι ό μονοπωλιακός τομέας, τόσο πύο γρήγορα πρέπει νά ξαναπέσει στο άρχικό μέσο κοινωνικό κέρδος κι άνδεχόμενα πύο πύο περικυλίσει σέ περικύματα πτώση.

Η αύξηση του ποσοστού τής υπεραξίας μπορεί νά παίζει ρόλο επιβραδυντικό, άχι άμεσος κι άνεπιρετικό για τό νόμο. II: Μόνο έσο ό μονοπωλιακός τομέας κυριαρχεί σ' ένα σχετικά μικρό τμήμα τής παραγωγής, μπορεί νά ξεπεράσει τό μέσο κέρδος για πολύ. Όσο πύο πολύ επεκτείνεται ό μονοπωλιακός τομέας, τόσο πύο μικρή ή διαφορά άνόμεται από μονοπωλιακό και τό μέσο κέρδος.

Έτσι έξηγείται τό συμφέρον, που έχουν οι μονοπωλιακοί τομείς νά μήν άπορησγούν άλους τούς τομείς, όπου χασταίνει ό έλεύθερος συναγωνισμός, κι άκόμη και νά δημιουργήσουν νέους μη μονοπωλιακούς τομείς

της οικονομίας. Κλινσκέ παράδειγμα για τούτο είναι οι υπερβολικές σέ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που έχουν διασωθεί (15).

Τό κύριο λάθος, που έκαναν οι Μπάραν και Σουήζυ από «Μονοπωλιακό καπιταλισμό» είναι πώς δεν αντιλήφθηκαν τό όρια που θέτει στο μονοπωλιακό κέρδος ό περιουσιμένος όγκος της συνολικής κοινωνικής ό-περαξίας. Τούτο έρεχεται από άπό μέρους τοις έκλεκτικέ συνδυασμό της διδασκαλίας του Μάρξ για την αξία-έργασία μέ τη βασισμένη στη κεσλαστική θεωρία κώνσταντ έννοια της κόλικης ζήτησης (16). 'Η έννοια του κοινωνικού πλεονάσματος των Μπάραν και Σουήζυ συνυπολογί-ζει δύο κι άκόμη και τρεί φορές όλο καινα τό εξοδήματα που ανταποκρί-νονται στην άναγκαστομή του κοινωνικού προϊόντος. 1° αυτό καιχάνει τη ρεσιμότητα της. Για τούτο κι ή ύποθετική άτάση για την αύξηση του πλεονάσματος δεν μπορεί ν' ανταποκταχτή είτε από νόμο του Μάρξ για την πτωτική τάση του μέσου ποσού του κέρδους είτε στην ύπόθε-ση του Μάρξ για την ύψωτική τάση του όγκου της έπεραξίας. Πρώσι-ται για μενέθη που άνέμπα τους δε χωράει σύγκριση, και που την άνάλυσή τους δυσκολεύει πρόσθετα τό ότι οι Μπάραν και Σουήζυ περιλαβαίνουν και πλεονάζοντα κεφάλαια στη δική τους έννοια του πλεονάσματος. 'Η ισχύτητα που αποδίδουν σά μονοπωλία, να κρατή-πουν τίς τιμές πώλησης τους σταθερές ενώ θά πέφτει τό κόστος — αύτή είναι ή κύρια πηγή για την αύξηση στο πλεόνισμα — οδηγεί τοις Μπάραν και Σουήζυ σέ μόνιμη ύπερκεραιοποίηση. Τά μονοπωλία άναξερτοποιούνται σέ μεγάλο βαθμό από την άγνοιά, όπως από τη χρηματισορά και την κεφαλαιογορή. Πρόκειται κατασκήνα για την παρέκταση ενός συγκυριακού φαινομένου. Πάνω από μακρό κύμα της επέκτασης τό ποσού άυτοχρηματοδότησης των μονοπωλίων άνέβηκε γενικά σέ σημαντικό βαθμό. Όμως μόλις άρχίζει να πέφτει τό μέσο πο-σοτό του κέρδους, μένεται άναγκαστικά και τό ποσοστό άυτοχρημα-τοδότησης των μεγάλων έπιχειρήσεων. Είναι παράδοξ τό ότι ό Σουή-ζυ, που σαν έκδότης του περιοδικού Μάνθλυ Ρεβιού συνέλαβε πολύ καλά τό όλο φαινόμενο και τό περιγράφει, σαν ένας από τοις συγγραφείς του «Μονοπωλιακού Καπιταλισμού», έπέμεινε μέ πίεσμα στη θέση για τη μεγάλη χρηματική άύτονομία των έπιχειρήσεων και παράβλεψε τις άμπειρίες του 1969-1971 (17).

Άς εξετάσουμε τώρα τό πρόβλημα από την πλευρά των άξιών χρήσης. Μονάχα σέ μία περίπτωση μπορεί ή συστηματική μεταβίβαση ύ-περαξίας από τό μέ μονοπωλιακό στο μονοπωλιακό Τμήμα να προχωρή-σει για πολύ δίχως μεγάλες άναταραχές, όταν δηλαδή στη μεταβίβαση αύτή άνταποκρίνεται μία άλλαγή στη δομή της κατανάλωσης, όταν δη-λαδή ή άποτελεσματική ζήτηση μετατοπίζεται λίγο-πολύ άναλογικά ά-

πρό τῆς κατανάλωσης ἐξέων χρήσης, περριγμένων σέ μὴ μονοπωλιακοὺς κλάδους, στὴν κατανάλωση ἐξέων χρήσης παραγμένων σέ μονοπωλιακοὺς κλάδους. Στὸ 12ο κεφάλαιο δείχνουμε πῶς μιὰ τέτια μεταβίβαση πραγματικά σημασιώθηκε στὴν ἐποχὴ τοῦ θάτουρου καπιταλισμοῦ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα σὲ βάρους τῆς γεωργίας, τῆς κλωστοῦχωντουργίας, τῆς ὑποδηματοποιίας, τῆς βιομηχανικῆς ἐξόχης καὶ ἄλλων ἀνάλογων κλάδων⁽¹⁸⁾. Ὅμως, εἰς τοὺς ἀνεμφεβαλα ὑπάρχει μιὰ τέτια τάση, ἡ ἀπλή ἐξαγγελία τοῦ προβλήματος ἀρκεῖ νὰ φανερώσει τὴ δυσκολία ποὺ ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ἐδῶ τὸ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο. Γιατί δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ διασφαλιστῇ ἡ μόνη σχετικὴ μείωση τῆς ζήτησης γιὰ ἐμπορεύματα παραγμένα στὴν μὴ μονοπωλιακοὺς τομεῖς — πράγμα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συμβεβηστέ μ' ἀντικειμενικὰ δεδομένα σὺν τῇ ἀδυναμίᾳ νὰ περιοριστῇ ἡ κατανάλωση τρωζέμων καὶ εἰδῶν ρουχισμοῦ πτὶς εὐκρατεῖς ζῶνες σὺν μὴδὲν — ἀλλὰ ἐπιβάλλεται ἐπίσης ἡ μείωση αὐτῆς νὰ πραγματοποιηθῇ σ' ἀναλογίᾳ προσαρμωσμένων μ' ἀκρίβεια πτὶς διαδικασίᾳ ἀνακατανομῆς τῆς κοινωνικῆς ὑπερκερδίας. Δὲ χρειάζεται νὰ ὑπογραμμίσουμε πῶς τοῦτο δὲν εἶναι ἀδυνατό σὲ συνθήκες ἐποχικῆς ἰδιωκτησίας καὶ οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς⁽¹⁹⁾.

Ἄν τὸ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο ἐπιχειρήσει ν' ἀντιδράσει πτὶς αὐξανόμενη ἀνελαστικότητά ἐνός μέρους τῆς ὅλητῆς ἀποτελεσματικῆς ζήτησης μὲ τὸ ν' ἀπορροφήσει ἐπιχειρήσεις ποὺ πρὶν δὲν ἦσαν μονοπωλιακές⁽²⁰⁾, τότε αὐτόματα διευρύνεται ὁ μονοπωλιακὸς τομέας σὲ σύγκρισή μὲ τὸ μὴ μονοπωλιακὸ. Αὐτόματα μικραίνει ὁ ὅγκος τῶν ὑπερκερδῶν σὲ σύγκρισή μὲ τὴ συνολικὴ μάζα κερδῶν, ὅλα καὶ τὸ μονοπωλιακὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους εἶναι νὰ πλητίσσει περισσότερο σὺν μὴ μονοπωλιακῇ.

Ἀπὸ τὴν ὅλη μεριά, ἂν ἡ μεταβίβαση ὑπερκερδίας σὲ ὄφελος τοῦ μονοπωλιακοῦ τομέα, δὲν ὡδηγήσει πρὸς μιὰν ὀρισμένη μεταβολή πτὶς διάρθρωση τῆς κατανάλωσης, τότε ἡ ἐπιβράβυνση τῆς συσσώρευσης σὺν μονοπωλιακῷ Τμήμα, ποὺ προκάλεσε αὐτὴ ἡ μεταβίβαση, ὡδηγεῖ σὲ μιὰ σχετικὴ σπίντ τῶν παραγόμενων ἐκεῖ ἐξέων χρήσης. Ἀνεβαίνουν τότε οἱ τιμὲς τῆς ἀγορᾶς αὐτῶν τῶν ἐμπορευμάτων, ἀνά μὴ καὶ σὲ σύγκρισή μὲ τὰ ἐμπορεύματα ποὺ παράγονται ἀπὸ τὰ μονοπωλία, καὶ ἔτσι ἀνακρίνεται περιοδικὰ ἡ μεταβίβαση τῆς ὑπερκερδίας. Στὴν περίπτωση αὐτῆς ἡπίσης τῆς ζήτησης ὡδηγεῖ σὲ μιὰν ἐξίσωση σὺν ποσοστῷ τοῦ κέρδους, ἐνδεχόμενα σὲ συνδυασμῇ μὲ μιὰν ἐπιταχυμένη συσσώρευση κεφαλαίων σὺν μὴ μονοπωλιακῷ Τμήμα, μὲ μιὰ προσρμογή, ὅλα καὶ τῆς ὀργάνικῆς σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου σ' αὐτὸ τὸν τομεῖ πρὸς τὴ σύνθεσή του σὺν μονοπωλία. Αὐτὴ ἀκρίβως ἡ διαδικασία συντελεῖται περιοδικὰ σὲ ἑξαχριστοὺς κλάδους τῆς μὴ μονοπωλιακῆς παραγωγῆς πρώτων ὕλων, καθὼς καὶ στὴ γεωργία⁽²¹⁾.

Ἐπεμένως, ἡ ἱκανότητα τῶν μονοπωλίων νὰ ἐξασφαλίσουν μακρο-

πρόθεσμα κι άριστικά ένα μονοπωλιακό υπερχέρους — να ξεφύγουν δηλαδή από την επίδραση του νόμου της αξίας κι από το ανταγωνιστικό πάλεμα στα κερφάλια που μεταλαβεί στον καπιταλισμό για την επιβολή αυτού του νόμου — εξαρτιέται άπλόγυα από την ικανότητά τους να πετύχουν τη συνεχή πώληση του είδους τους έμπορεύματος σε άκριβεις άνταγωνιστές (τόσο σε σχέση με το σύνολο της άπυτελεσματικής ζήτησης, όσο και σε σχέση με την αύξημένη, σέν άποτέλεσμα της πιστώρευσης μονοπωλιακού κεφαλαίου, άναμικότητα για την παρχγωγή άξιών χρήσης στη μονοπωλιακό τούτο τομέα. 'Ο Γκαλμπραϊθ έρμηνεύει τη γιγάντια άνάπτυξη της διαφύμισης, έρευνας και μάρετυνις σέν μιά προσπάθεια να διασφαλιστεί ή ελάνη τούτη ζήτηση σε άκριβεις ποσότητες⁽²²⁾. "Όμως, ή άρθρολογικότητα αυτής της προσπάθειας είναι, τουλάχιστο, άμφιβόλη⁽²³⁾. Τό τελικό άποτέλεσμα, φυσικά, είναι παρές. Κανένα μονοπώλιο, πέ κανέναν άπολύτως κλάδο παρχγωγής, δέν κατόρθωσε να ξεφύγει μόνιμα από τόν νόμο της αξίας. Την άρχική τάση σημειωτικών μονοπωλιακών υπερχέρων διαδέχεται άργά ή γρήγορα για τό κάθε μονοπώλιο μιά φάση κατάντης πτώσης στις πωλήσεις. "Όλα τά μονοπώλια άπειλούνται από κίνδυμο πλεόνεσμα κι από μιά σχετική διαθροωτική μείωση στις πωλήσεις — έξόν άν την ύφίστανται καόλας. 'Αποταλεί μύθος ή έσχυριασμός διάφορων άστων συγγραφέων, καθώς και μερικών που έπικαλούνται: τό μαρξισμό, πώς τά μονοπώλια μπορούν να πετύχουν μόνιμος κέρδη σταθερά⁽²⁴⁾.

'Εφόσον τά μονοπώλια άδυνατούν να έξασφαλίσουν μιά μόνιμη αύξηση στη διάθεση των είδικών έμπορευμάτων τους, πρέπει να λειτουργεί πλέρις, έκρήνη κι άνάμεσα στα μονοπώλια, ή ανταγωνισμός. 'Η έπίκλη να πέσουν τά μονοπωλιακά υπερχέρη — δηλαδή να έξισωθεί τό πασοστό του μονοπωλιακού κέρους προς τό μέσο ποσοστό του κέρους με την πτωτική του τάση — μπορεί ν' άντιμετωπιστεί άποτελεσματικά μόνάχα με την άδιάκοπη διεύρυνση των άγορών και τη διαφωρυποίηση των προϊόντων. Σ' αυτό όφείλεται ή τάση για την τεράστια επέκταση της έρευνας κι άνάπτυξης, ή έπί τάχυνση της τεχνολογικής άνακαίνισης, τό άδιάκοπο κίνηγητό για τεχνολογικές βάντες, ή προσπάθειες να ξεπεραστούν με τη διεθνή συγκεντροποίηση του κεφαλαίου (τις πολυεθνικές εταιρίες) και με τη διαμόρφωση πολυκλαδικών έπιχειρήσεων οι κίνδυνοι μύς συγκριτικής και προπέντων μύς διαθροωτικής μείωσης στην είδική ζήτηση. "Όσο περισσότερο πρυχωρεί ή διαδικασία αυτή, όσο περισσότερο τό παρχγόμενο από τά μονοπώλια μπουκέτο προϊόντων προσγγίζει τη μεγάλη ποικιλία της κοινωνικής παρχγωγής, τόσο μακρότερο τείνει να γίνει τό μονοπωλιακό υπερχέρους, τόσο περισσότερο συμπαρασέρνονται τά μονοπώλια στη δίλη που προκαλεί ή τάση για τη μείωση στο μέσο ποσοστό του κέρους.

Ο Σουλζου υποστηρίζει, πώς σε συνθήκες μονοπωλιακού καπιταλισμού δεν αποκλείεται το μονοπωλιακό κεφάλαιο να περάσει από στάσεις με άνωτερο ποσοστό κέρδους σε άλλες με κατώτερο ποσοστό, γιατί απορροιστική σημασία έχει μόνο το πρόσθετο κέρδος που εξασφαλίζεται με τα πρόσθετα κεφάλαια⁽²⁶⁾. Πώς τα μονοπώλια διαθέτουν, στην επιλογή των πεδίων επένδυσής τους, μία μεγαλύτερη, αυτόνομη από τις δεσμεύσεις του 19ου αιώνα, είναι φανερό. Όμως ο Σουλζου δεν βλέπει τα όρια για αυτήν την αυτόνομη. Αν γίνει συστηματική επένδυση πρόσθετων κεφαλαίων σε τομείς όπου το ποσοστό κέρδους είναι κάτω από το μέσον όρο, τότε πέφτει το συνολικό ποσοστό κέρδους της επιχείρησης, κι έτσι επιβραδύνεται, σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές της, ο ρυθμός ανάπτυξης της, ο ρυθμός διαφοροποίησης της κι επομένως κι ο ρυθμός ανάπτυξης της. Έτσι καταλήγει να κινδυνεύει η ίδια ύλη της. Καθορίζοντας τα όρια για την αυτόνομη των μεγάλων επιχειρήσεων, κατανοώντας τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά τους, ανακαλύπτουμε πώς ο νόμος της αξίας εξασφαλίζει να ισχύει⁽²⁷⁾.

Δεν άπυτελει βέβαια και οι καινούρια ανακάλυψη πώς οι μονοπωλιακές επιχειρήσεις μπορούν να ξοφούν σε γενικές γραμμές από τον κλασικό συναγωνισμό στις τιμές. Η διαπίστωση αυτή ήταν άσκη βόθρου της θεωρίας του Λένιν για το μονοπωλιακό καπιταλισμό. Η άποψη του Γκαλμπραθ πώς η «απελευθέρωση» του των μεγάλων επιχειρήσεων από το συναγωνισμό στις τιμές ισοδυναμεί με μία απελευθέρωσή τους από την πίεση του συναγωνισμού γενικά, δηλαδή με τη χειραφέτησή τους από την αγορά και τους νόμους της⁽²⁸⁾ καθρεπτίζει μία διπλή σύγχυση. Ο Γκαλμπραθ συγχέει τη βραχυπρόθεσμη μεγιστοποίηση του κέρδους με τη μακροπρόθεσμη⁽²⁹⁾ και το συναγωνισμό στις τιμές με το συναγωνισμό γενικά.

Ο Γκαλμπραθ ξεκινάει σωστά από την προτεραιότητα, που έχει για τις μεγάλες επιχειρήσεις η ανάπτυξη τους. Σε τι όμως οφείλεται ο καταναγκασμός αυτός για την ανάπτυξη, αν όχι στο συναγωνισμό; Δεν μπορούμε να πάρουμε από σοβαρά την προσπάθεια να αποδοθεί ο καταναγκασμός σε πολιτικοκοινωνικά αίτια και στο γεγονός πώς η τεχνολογία ταυτίζεται με γθνικά και πατριωτικά κίνητρα⁽³⁰⁾. Αποράτως ο συναγωνισμός δύναμια στις μεγάλες επιχειρήσεις της εποχής μας παίρνει άλλες μορφές από εκείνες ανάμεσα στους κλασσικούς ανταγωνιστές του 19ου αιώνα και τους μικροπόρους του 20ού. Όμως δεν είναι ο μονοπωλιακός συναγωνισμός η δύναμη εκείνη που υποχρεώνει τις μεγάλες επιχειρήσεις να μειώνουν αδιάκοπα το κόστος παραγωγής τους, να παράγουν δια και να προάγουν, να ψάχνουν διαρκώς για τεχνικές ανακαλύψεις, να διευρύνουν καταστάματα τα πεδία δράσης τους; Ο

καταναγκασμός της ανάπτυξης δεν οδηγεί πτόν καταναγκασμό νά μεγιστοποιηθῇ ἡ αὐτοχρηματοδότησις, ἐκεί πῶς θά ἐπιτευχθῇ τοῦτο. Συγχυμὲ τῇ μακροπρόθεσμῃ μεγιστοποίηση τοῦ κέρδους;(17).

Ἐφόσον ἀνυπόνομε τόν καταναγκασμό τῶν μονοπωλίων γι' ἀνάπτυξη πτόν τελευταία ἀνάπτυξη πτόν καταναγκασμό τοῦ συναγωνισμοῦ, δηλαδὴ στὴν κθυναμία τοὺς νά ξεφύγουν ἀπὸ τῆς ἐπιπτώσεως τοῦ νόμου τῆς ἀξίας, μπορούμε νά προχωρήσουμε καὶ σὲ μίαν ἀκριβὴ τυποθέτηση τοῦ προβλήματος τοῦ «ἡπλοῦ μέσου ποσοστοῦ τοῦ κέρδους» πτόν πιζή τησαμε στὸ ἔργο μας «Μαρξιστικὴ πραγματεία τῆς οἰκονομολογίᾱς»(18). Μερικοὶ κριτικοὶ ἐπιτόηχαν ἔντονα στὴ θέση τοῦ πήραμε ἐκεῖ(19). Ὅμως αὐτὴ μπορεῖ νά ἐπιβεβαιωθῇ ἐμπειρικῶς γιὰ ἑλῃ τὴν ἐποχὴ τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ χρόνια τοῦ κλασικῶν ἡμπεριαλισμοῦ, πτό 1890-1941. Ἡ γένεση κα ἡ λειτουργία τοῦ «ἡπλοῦ ποσοστοῦ κέρδους» συνδέονται μὲ τὴν οὐσίῃ τοῦ ἴδιου τοῦ μονοπωλίου. Ἀναφερόμαστε στὸ ὅτι ἡ ροὴ τοῦ κεφαλαίου πρὸς ὀρισμένους τομεῖς δυσκολεῖται κα ποιητικῶς καθὼς καὶ στὸ ὅτι, μὲ τὸ δυσκόλεμα στὴ ροὴ τοῦ κεφαλαίου ἐμποδίζονται τὸ νά μποῦν τὰ ὑπερκέρδη στὴ γενικὴ διαδικασία ἐξίσωσης τῶν κερδῶν.

Τώρα βάρειν τὸ δυσκόλεμα τῆς ροῆς τοῦ κεφαλαίου σ' ἕνα ὀρισμένο τομεῖα εἶναι πάντα καὶ τὸ σχετικὸ καὶ καὶ τὸ ἀπόλυτο — ὀρισνός ἐπειδὴ τὰ συγκυριωμένα μὲ μονοπωλιακὲς τομεῖς ὑπερκέρδη ὡηγοῦν σὲ μιά σχετικὴ κα ἀπόλυτὴ μείωση, στὶς πωλήσεις καὶ πρακαλοῦν ὀρισνόμενα ὑποκατάστατης(20), κα ἰσχυρότερον ἐπειδὴ τὰ μεγάλῃ ὑπερκέρδη ἔχουν μίαν ἰσχυρότερεν ἑλῃ γι' ἀνταγωνιστικὰ μεγάλῃ κεφάλαια. Οἱ δύο αὐτὲς οἰκονομικὲς δυνάμεις, πού περιορίζουν ἄλλὰ ὅν καταπλοῦν τὸ συναγωνισμό στὸ μονοπωλιακὸ Τμήμα, ὡηγοῦν σὲ μίαν ἀμοιβαίῃ προσαρμογὴ τῶν ὑπερκερδῶν, δηλαδὴ σὲ μιά τάση νά ἐξισωθῇ τὸ μονοπωλιακὸ ποσοστὸ κέρδους. Ἄν μερικὰ μονοπώλια ξεπεράσουν τὸ μέσο τοῦτο ποσοστὸ κέρδους τοῦ συνόλου τῶν μονοπωλίων, τότε, μ' ὅλες τῆς δυσκολίας πού ὑπάρχουν, τὸ κεφάλαιο θά κατευθυνθῇ σ' αὐτὸ τόν τομεῖα καὶ θά ρίξει τὰ ὑπερκέρδη του (καλὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἡλεκτρονικὴ βιομηχανία τῶν Η.Π.Α. στὴ δεκατίῃ τοῦ '60(21)). Ἄν πάλι τὸ ὑπερκερδὸς ὀρισνένου μονοπωλίου ἡ φτάνει σ' αὐτὸ τὸ μέσον ὄρα, μιά ἀξίωση τῶν μονοπωλιακῶν τομῶν θά τὸ ἀνέβάσει, ὡηγῶς νά προσκοῦσει σὲ μεγάλῃ ἀντίστασι, σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο.

Ἐφόσον ὡμως ταυτόχρονα συνεχίζεται ἡ ἐλεύθερη εἰσορή κα ἔκροη κεφαλαίων στὸς μὴ μονοπωλιακοὺς τομεῖς, πρέπει νά προχωρήσει καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ἡ διαδικασία γιὰ τὴ βαθμικία ἐξίσωση τῶν ποσοστῶν κέρδους. Ἐτσι διαμορφώνονται πτό μονοπωλιακὸ καπιταλισμὸ δύο μέσα ποσοστά κέρδους, ἐξῆρωα τὸ ἕνα ἀπὸ τ' ἄλλο — τὸ ἕνα στὸ μονοπωλιακὸ

Τμήμα, το άλλο από μη μονοπωλιακή.

Ο Τζό Μπακλν άποδείξε ότι από χρόνο 1936-1940 οι μεγάλες εταιρίες σε κλάδους βιομηχανικούς, όπου οι όχτω πιά ισχυρές επιχειρήσεις πραγματοποιούσαν πάνω από 70% της όλης παραγωγής, εξαπράλιπαν ένα ποσοστό κέρδους πολύ πιο μεγάλο από κείνο που πέτυχαν με γάλλες επιχειρήσεις σε τομείς λιγότερο μονοπωλιακούς (12,1% αντί για 6,9%).

Ο παρακάτω πίνακας είναι διαρωτιστικός για την πραγματικότητα των δύο μέσων ποσοστών κέρδους στις Η.Π.Α. και για τη μακροπρόθεσμη τάση της να διευρύνει:

Κλάδος βιομηχανίας	1958	1968
Γενικός μέσος όρος του ποσοστού του κέρδους στη μεταποίηση	10,9%	12,1%

Ποσοστά κέρδους πάνω από το μέσον όρο:

Βιομηχανία άεροπλάνων	17,8	14,2%
Χημική βιομηχανία	13,2%	13,3%
Βιομηχανία ηλεκτρικών μηχανών	12,6%	12,3%
Βιομηχανία αυτοκινήτων	12,5%	15,1%
Βιομηχανία πετρελαίου	12,4%	13,3%
Βιομηχανία έπιστημονικών όργάνων	12,8%	16,6%

Ποσοστά κέρδους κάτω από το μέσον όρο:

Βιομηχανία καταργήσιμς μετάλλων	9,3%	11,7%
Χάρτης και εκδόσεις	8,9%	9,7%
Βιομηχανία τροφίμων	8,6%	10,8%
Υφάσματα και ρουχιsmός	4,8%	8,8% (25).

Με λίγες εξαιρέσεις — τη βιομηχανία άεροπλάνων το 1958 που έπηρεάστηκε από την αύχμη στους εξοπλισμούς και τη διασημοπλσία, τη βιομηχανία έπιστημονικών όργάνων που τό 1968 ώρληθήκη από τεχνολογικές ράντες — προκλήει έντύπωση ή προσέγγιση των μέσων ποσοστών του κέρδους στις δύο κατηγορίες, που ισχυρότερη άνάμεσα τους είναι κείνη των μονοπωλιακών βιομηχανικών κλάδων και πιο άδύναμη κείνη των μη μονοπωλιακών.

Δεξίμε προν ότι ή τάση για την επέκταση της κλίμακας δραστηριοτήτων πρέπει τελικά να περιαρρίσει τό υπερκέρη των μονοπωλίων. Η έμφαση, των ημέσων ποσοστών του κέρδους, έπομένως, κατά βέθος σημαίνει άπλως ότι στο μονοπωλιακό καπιταλισμό *επιβιωδύτητα, δίχως να έκλείηται, ή διαδικασία διαμόρφωσης ενός γενικού κοινωνικού ποσοστού του κέρδους*. Ένώ στην εποχή του ελεύθερου συναγωνισμού ή διαμόρφω-

σι, ενδεχόμενου ποσοστού γιὰ τὸ κέρδος ἀνακληρώνονταν γενικὰ μέσα σ' ἓνα θεκάχρονο μάχρι ἐφτάχρονο κύκλω, ἢ σχετιωτὴ ἀικονομικὴ δύναμη, τῶν μονοπωλίων προκαλεῖ τώρα σημαντικὰς ἀυσχέρειες σ' αὐτὴν τὴν ἐξισωτική τήρη, ποὺ μπορεῖ νὰ κατιπύκει μονάχα μέσα σὲ μακρὸ χρονικὸ διάστημα.

Θὰ ἦταν σύμφωνο μὲ μὲν ἀπὸ τὴς βασικὰς ὑποθέσεις τούτης τῆς μελέτης τὸ νὰ διακρίνουσε στὴ «μακρὸ κύμα» τῆς συγκυρίας ἓνα χρονικὸ διάστημα προερισμένο νὰ ἐξηγήσῃ, ἀπὸ τὸ 1893 καὶ πέρα, στὴν ἐξίσωση τοῦ ποσοστοῦ κέρδους στοὺς μονοπωλιακοὺς καὶ τοὺς μὴ μονοπωλιακοὺς τομεῖς. Καθὼ «μακρὸ κύμα ἐπέκτασης», ἀκριβὴς ἐπειδὴ τὸ χαρακτηρίζει ἡ ἐπέκταση, διακρίνεται ἀπὸ καὶ πρόσκαιρη ἀνάπτυξη τῶν μὴ μονοπωλιακῶν τομέων, δηλαδὴ ἀπὸ μὴ ἀνικτότητα γιὰ τὴν πραγματοποίησης κινήσεων ὑπερκέρδους. Ἀπεναντίως στὴν τελικὴ φάση αὐτοῦ τοῦ κύματος, καὶ ἰδιαιτέρα στὸ «μακρὸ κύμα ἀποταλμάτωσης» ἐπιταχίνεται ὁ ρυθμὸς συγκέντρωσης καὶ συγκεντροποίησης τοῦ κεφαλαίου, περιορίζεται ἡ σφαῖρα δράσης τῶν μὴ μονοπωλιακῶν τομέων, καὶ ἡγοσθεύει γιὰ τούτο ὁ παρχυμένος σ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς ὄγκος ὑπεραξίας, στερεύει δηλαδὴ καὶ ἡ πηγή γιὰ τὰ ὑπερκέρδη καὶ προσεγγίζει τὸ μονοπωλιακὸ κέρδος σὺ μέσο κέρδος. Δὲ θέλωμε ν' ἀναπύξουμε παραπέρα αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν σὲ τούτη τὴ μελέτη. Θάπρεπε νὰ τῆς ἀνερῶσθουμε ξεχωριστὰς ἀναλύσεις.

Ὅλα δεῖχνουν πὺς γιὰ τὴ μισοπόλιν τὸ μέσο ποσοστὸ τοῦ μονοπωλιακοῦ κέρδους δὲν ἀποτελεῖ μὲν ἀπλή ἀφαίρεσιν ἀλλὰ καὶ τὸ πάντα ὑπαρκτό. Γι' αὐτὸ καὶ ἀξίωσαν οἱ κεφαλὲς διαφόρων μονοπωλιακῶν ἐπιχειρήσεων πὺς θεωροῦν ὀρισμένα ποσοστὰ τοῦ κέρδους σὰν κανονικὰ γιὰ τὴν περίπτωσή τους καὶ κάνουν τοὺς λογαριασμοὺς τους γιὰ μὴ μονοπωλιακὴ ἀγορὰ πάνω σὲ μὴά τέτση βάση. Ὁ Γκάβριελερ Μόρνος μιλάει σχετικὰ γιὰ ἓνα κοτόχο κέρδους (ἓνα στοχευμένο ποσοστὸ ἀπόδοσης στὴν ἐκδόνη), ποὺ ὁ Λαντμλλότι, πάλι, ἀνερῶνσε στὴν περίπτωσιν τῆς ἀμερικανικῆς μεταπολεμικῆς βιομηχανίας. Πρέπει νὰ ἦταν, στὴν περίπτωσιν 1947 - 1955, γιὰ τὴς ἐταιρίες Τζένεραιλ Μότορς, Ντυπὸν καὶ Νεμάρ καὶ Τζένεραιλ Ἐλέκτρικ 20%, γιὰ τὴν Γουόνον Κάμπαϊνε 18% καὶ ἐν Στάντχαρντ Ὅιλ τῆς Νέας Ἱερσέης 16% — πρόκειται στὴν τελευταία περίπτωσιν γιὰ μέσους ὅρους πραγματοποιημένου ποσοστοῦ κέρδους. Οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις μπορεῖ βέβαια νὰ γαλαστοῦν. Καθὼς αὐξάνει ἡ ὑπερβλήσιμη ὀριαιαικότητά τους μπορεῖ νὰ μὴν πραγματοποιηθῇ μικρο-πρόθεσμοι τὸ ἀναμενόμενο μέσο ποσοστὸ τοῦ μονοπωλιακοῦ κέρδους καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ μὴ ἐξίσωση μὲ τὸ μέσο ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Αὐτὸ μὰς τὸ δείχνει ἡ περίπτωση τῆς ἔντονα συγκεντροποιημένης βιομηχανίας συνθετικῶν ἰνῶν, 14 ἐπιχειρήσεις εἶναι ὑπεύθυνες γιὰ τὰ τέσσερα πέμπτα τῆς παγιδόσεως καπιταλιστικῆς παραγωγῆς σ' αὐτὸ τὸν

τομέα (Κτυπόντ, Σελαντζή και Μουσαντό στις ΗΠΑ, ΗΙ και Κόρεολντς στη Βρετανία, Τορξέ, Τογκόμπο και Ασάχι στην Ιαπωνία, Ρόν-Πουλάν στη Γαλλία, Μοντέντινόν και Σνίτ Βινκόλτς στην Ιταλία, ΑΚΖΟ στο Μπενελούξ, τήν ΟΔΓ και τήν Έλβετία, Χαίχτ και Μπάιερ στην ΟΔΓ). Η τιμή του συνθετικού νήματος έπεσε από 1,25 δολάρια το 1970 σε 0,8 δολάρια το 1972, και το ποσοστό του κέρδους μειώθηκε απότομα (10%).

Τά δσα είπαμε για τις προσπάθειες για βιώσιμη ρύθμιση της οικονομίας από τα μονοπώλια ισχύουν και για τις προσπάθειες κρατικής ρύθμισής της. Δι' θ' απασχοληθούμε εδώ με την κοινωνική λειτουργία τούτης της ρύθμισης. Έξηγήσαμε κύβλα στο 15ο κεφάλαιο ότι στον ύπερκαπιταλισμό, άκριβώς όπως στον έλευθερο συναγωνισμό του 19ου αιώνα το κράτος είναι ένα κράτος άστικό που στην τελευταία ανάλυση μπορεί να εκπροσωπήσει μονάχα τα συμφέροντα της άστικής τάξης (του κεφάλαιου στο σύνολό του), και προέχοντων οικονομικοκοινωνικά άπορροιστικών στρωμάτων της. Πρέπει τώρα να εξετάσουμε την οικονομική λειτουργία της κρατικής ρύθμισης, την υποτιθέμενη δηλαδή ικανότητά της να χειραφετήσει τη λειτουργία της ύπερκαπιταλιστικής οικονομίας από το νόμο της αξίας και τούς νόμους κίνησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Την κρατική παρέμβαση στην ύπερκαπιταλιστική οικονομία μπορούμε να παρουσιάσουμε σε τρεις όψεις της, της τόνωσης, του πληθωρισμού και της επιδίωξης. Στο 13ο και 14ο κεφάλαιο περιγράψαμε κύβλα αναλυτικά την προσπάθεια να χαλιναγωγηθεί ο βίαιαχανικός κύβλος με την αντικυβλική δημιουργία χρήματος κι έμμετρημα πίστης. Στην πιο εύνοική περίπτωση, όπου η κρατική δραστηριότητα περιορίζεται στο ν' αξιολογών ή άπασχόληση και ή αξιοποίηση της δυναμικότητας κι άπορεύγει να προκαλέσει πληθωρισμό σε χρήμα και λογιστικό χρήμα, ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους έχει μιάν άναρπάζόμενη άποτελεσματικότητα. Όμως για δύο λόγους εκείνη είναι χρονικά περιορισμένη: Πρώτο, γιατί μπορεί ν' άσκήσει: με άνωτική επίδραση μόνο με τό ν' αξιόσει ταυτόχρονα το ποσοστό της ύπεραξίας όποτε οι άσκολίες πραγματοποίησης μεγαλώνουν στο βαθμό που καλύτερεύουν οι δυνατότητες αξιοποίησης (για τό κεφάλαιο στο σύνολό του αυτό θα ισάδυναμοίσε με την ύπερπείδηση ενός κύβλου σε με άσκή κύβλων της κυευριένης άναπαγωγής). Και δεύτερο έπειδή ή προσωρινή άπάληση στις διακυμάνσεις του κύβλου περιγράφει επίσης τη βετική επίδραση του κύβλου πάνω στο κεφάλαιο σε σύνολο. Παρεμποδίζεται έτσι ή άποαξίωση του κεφάλαιου σε σύνολο, κι έπομένως ταυτόχρονα ή άνοδος στο μέσο ποσοστό του κέρδους σέν άποτέλεσμα αύτης της άποαξίωσης. Τελικό άποτέλεσμα της πιο κλήης, όχι πληθωριστικής, τυνωτικής παρέμβασης του κράτους στην οικονομία είναι έπομένως καταφάνερα όχι ν' άπαλυν-

θούν η καί νό ξεπεραστούν οι θνητάσεις στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, αλλά μονάχα η αναβληθή ή εκδηλωθή αύτών των αναπτύσεων. Η τουνωτική επέδραση της ρυθμιστικής λειτουργίας του κράτους έχει τα ίδια αποτελέσματα, σ' αυτήν την περίπτωση, όπως το κλασικό τυπικιστικό και χρηματικό πιστότητα του 19ου αιώνα.

Για λόγους που εξηγήθηκαν παραπάνω μία τέτοια αδραστή τώνωση της οικονομικής ανάπτυξης από το κράτος δε σημειώθηκε ούσιαστικά ποτέ στην Ιστορία του 20ού αιώνα. Η κάθε τέτοια περίπτωση τώνωσης οδηγήσε σε πληθωριστικά αποτελέσματα. Την κύρια αιτία για τούτο άναφέραμε επίσης παραπάνω, και την καθόστησε πασίγνωστη κι ο Κέινς (3). Η αποκλειστική τώνωση της καταναλωτικής ζήτησης δίδεται για λιγέ λόγους να φέρει αποτελέσματα κάτω από τήν καπιταλισμό: Πρώτο, γιατί τότε πέφτει το ποσοστό υπεραξίας κι επομένως και το ποσοστό του κέρθους, και δεύτερο γιατί δεν τουνώνεται έτσι η επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων, μ' εξαίρεση μιάν ένδεχόμενη περιορισμένη τώνωσή της από Έκταμα II. Για ν' αύξησει, όχι μονάχα τήν αποτελεσματική ζήτηση των αελεκτών καταναλωτών αλλά και το συνολικό όγκο των επενδύσεων, το κράτος πρέπει να πολιτευτεί έτσι ώστε οι δικές του επενδύσεις να μή συγκρινοσούν εκείνες τών ιδιωτικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων, να μήν πάρουν δηλαδή από κείνες τις έτσι κι αλλιώς περιορισμένες αγορές τους. Γι' αυτό κι επενεργούν τουνωτικά οι κρατικές επενδύσεις μονάχα όταν δημιουργούν κερσάστες αγορές. Ιστορικά το ρόλο τούτο έπαιξαν πάντα η εξοπλιστική παραγωγή κι οι έργαστες υπολόγης.

Δέν πρόκειται όμως για το πρόβλημα τών διαφορετικών αξιών χρήσης ή κι ύπηρεσιών από το κράτος πρέπει να προωθήσει τήν παραγωγή τους. Πρόκειται επίσης για ένα πρόβλημα κατανομής της υπεραξίας και τελικά αξιοποίησης. Έφόσον δηλαδή οι κρατικές δαπάνες καλύπτονται ύλοκληρωτικά από τούς φόρους, δέν επόρχεται καμιά αλλαγή στή συνολική ζήτηση, και τότε οι κρατικές επενδύσεις οδηγούν άπλως σε μία σχετική, κι ίσως και σε μιάν απόλυτη, μείωση στίς πωλήσεις του ιδιωτικού τομέα. Μονάχα όταν οι επενδύσεις αυτές απολύνουν τουλάχιστο μερικά σε μιάν έμμεση κι άνομαστική διεύρυνση της αποτελεσματικής ζήτησης, όταν δηλαδή ρέουν πρόσθετα μέσα πληρωμής στήν κυκλοφορία, μονάχα τότε μπορούν να τουνώσουν τήν οικονομία (Deficit financing). Έφόσον όμως αυτές οι επενδύσεις δέν αύξάνουν τόν όγκο τών κυκλοφορούντων αγαθών στήν ίδια βαθμή με τα πρόσθετα τούτα μέσα πληρωμής, άσकों αναπόφευκτα μία πληθωριστική επέδραση.

Στή συγκεκριμένη, πραγματικότητα, επομένως, το πρόβλημα της τώνωσης της οικονομικής ανάπτυξης (του ξεπεράσματος ή της απόλυνσης

της κρίσης) από το κράτος μες οδηγεί στο πρόβλημα του πληθωρισμού. Δε χρειάζεται να' απηληθούμε εδώ αναλυτικότερα με' αυτό το πρόβλημα, που του άφιερώσαμε κιόλας ένα κεφάλαιο του της μελέτης. Άλλωστε, στην ανάλυση που κάναμε στο 9ο κεφάλαιο για τις επιπτώσεις της έξο-
πλιστικής παραγωγής πάνω στους νόμους κίνησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, καταδείξαμε κιόλας πως ο πληθωρισμός άδυνατεί να εξαλειφεί ή έστω να εξασθενήσει αυτόν τους νόμους κίνησης. Και δια οι επιπτώσεις εκείνες της κρατικής ρύθμισης της οικονομίας, που επιβραδύ-
νουν το ξέσπασμα των αντιφάσεων, συγχωνεύονται επίσης βαθμιαία με τις άλλες εκείνες επιπτώσεις που παραξύνουν την έκδήλωση των αντιφάσεων.

Η δραστηριότητα του κράτους με' τις επιδοτήσεις κυφορείται κιόλας στη λειτουργία, που έχει και που περιγράφτηκε στο 11ο κεφάλαιο, να διατηρώνται τις γενικές προϋποθέσεις για την καπιταλιστι-
κή παραγωγή. Η κρατική δραστηριότητα στο πεδίο των δημόσιων έργων, της υποδομής, παρέχει κυρίως αέθλους αγαθία και υπηρεσίες που διευκολύνουν την αξιοποίηση του κεφαλαίου σό σύνολο. Η μεταβίβαση στο κράτος του έμμεσου κόστους, που συνεπάγεται ή καμινική κι αξιοποίηση της υπεραξίας, άπυτελε? κι άπό την άποψη της άξιας όφελος για τό σύνολο της καπιταλιστικής τάξης - άρκεί τά μέσα για τό χρηματοδότηση τούτης της δραστηριότητας να μην πρόδρχονται άποκλει-
στικά άπό τά κέρδη των καπιταλιστικών επιχειρήσεων. Η φορολόγηση του εισοδήματος των ανεξάρτητων μικροπαραγωγών, και γενικά των μικροαστών, καθώς έπίσης των ανεξάρτητων μισθών του προλεταριάτου όδηγεί έπομένως άναχέ σου μιός αύξησης στο κοινωνικό (κρατικό) κεφά-
λαιο που στόχος της είναι ή αύξηση στην παραγωγή υπεραξίας, σό μόν άνακατανομή του κοινωνικού εισοδήματος. Άπό την άποψη αυτή ή αύξημένη δραστηριότητα του άστικού κράτους στις έργασίες ύποδομής (συνδυασμέ με' μιάν επιδότηση του βιοτικού κασταλάου. Έκπράζει τήν ύξηση, στη διαβρωτική κρίση, του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής - άυτό στην άποχή άκμής του άναρχόμενου καπιταλισμού επιδωξή του κεφάλαιου ήταν να περιορίσει κι άχι να διευρύνει τήν κρατική δραστηριό-
τητα, άνάμει και σ' ήτι άφρηά ή άημιουργία των άναγκών προαποθέ-
σεων για τήν καπιταλιστική παραγωγή(29). (Όσο πιο έντονα προβάλλει ή διαβρωτική κρίση στην άποχή του μονοπωλιακού καπιταλισμού κι ιδιαιτέρως στην ύστεροκαπιταλιστική της φάση, τόσο πιο πολύ άναπτύσ-
σεται ή δραστηριότητα στις έπιδοτήσεις. Σημδεεται άλλωστε με' τις φάσεις του βιομηχανικού κύκλου, διαλαδή διευρύνεται άπότομα όταν άνακατεύεται ή αξιοποίηση(30) και συγχωνώνεται πάλι προσωρινά πέ περίοδες προσωρινής άνόδου στο μέσο ποσοστό του κέρδους. Η σύνδεση άνάμεσα στις σχετικές με' τά διαβρωτικά του προβλήματα και τις

σχετικές με την οικονομική συγκυρία δραστηριοτήτες του κράτους, όπως πραγματοποιείται στο πεδίο της υποδομής, οδηγεί σε μία χαρακτηριστική για τον ύστερο καπιταλισμό αντίθετη τάση: στα συμφέροντα χρέους των στρωμάτων έκλειον της συνολικής μπουρζουαζίας που ενδιαφέρονται για την αντικυκλική διάθεση κύτων των χρημάτων κι αφετέρου των καπιταλιστικών έκλειον επιχειρήσεων (εξόμηση και μερισμών μονοπωλίων) που ειδικεύονται στην εκτέλεση τέτοιων παραγγελιών, επιδιώκουν να τις προγραμματίσουν από λίγα χρόνια νωρίτερα και για τούτο προτιμούν με έμμεσους πολιτικές υποδομής που εγγυάται τη διαρκή αξιοποίηση της δικής τους παραγωγικής δυναμικότητας (40).

Πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε δύο μορφές της κρατικής πολιτικής επιδοτήσεων, την έμμεση και την άμεση (41). Η έμμεση δραστηριότητα μπορεί να συνδέεται με μείαν άμεση παραγωγή υπεραξίας, ιδιαίτερα όταν κρατικοποιούνται όρισμένες βιομηχανίες πρώτων υλών, ενεργειακές και μισοκατεργασμένων προϊόντων και τα εμπορεύματα του κρατικοποιημένου τούτου τομέα πουλιούνται σε θιωτικές επιχειρήσεις με ποσοστό κέρδους κάτω από το μέσον όρο ή και με ζημιά. Στην περίπτωση αυτή μεταβιβάζεται στο ιδιωτικό κεφάλαιο ένα μέρος της παραγμένης από τους εργάτες του κρατικοποιημένου τομέα υπεραξίας, πράγμα που ισοδυναμεί με μία γενική επιδότηση των καπιταλιστικών ιδιωτικών επιχειρήσεων κι ακόμη και μία γενική αύξηση του όγκου κερδών που ιδιοποιείται το ιδιωτικό κεφάλαιο (42). Αν παραστήσουμε με Α τον κρατικό τομέα (της Βρετανίας ή Γαλλίας ή Ιταλίας) και με Β τον ιδιωτικό τομέα, ή παραγωγή αξίας παίρνει την παρακάτω όψη:

$$A: 2000n + 1000v + 1000m = 4000$$

$$B: 8000c + 3000v + 3000m = 12000$$

Αν λοιπόν τα παραγμένα στο Α εμπορεύματα — που τα υποθέτουμε στοιχεία του σταθερού κεφαλαίου του Β — πουληθούν στο Β για 3000, τότε το Β ιδιοποιείται τις παραγμένες στο Α 1000 μονάδες υπεραξίας, και μ' αυτή την επιδότηση το ποσοστό κέρδους του ιδιωτικού κεφαλαίου μεγαλώνει από 33,3% σε 44,4%.

Εφόσον όμως οι κρατικοποιημένοι κλάδοι της βιομηχανίας πρέπει να περύνουν ακόμη και πάλι το συμφέρον του ιδιωτικού κεφαλαίου, από μία παραπέρα διαδικασία διεκδίκησης άναπαραγωγής (έστω κι αν δοθούν τους κι όχι άναγκαστικά με τον ίδιο ρυθμό όπως οι τομείς της ιδιωτικής οικονομίας) (43), πρέπει να αντισταθμιστεί τουλάχιστο μερικώς ή ζημία που επαδαν με το να τους άμεινε η ά παραγμένος π' αυτούς όγκος υπεραξίας — γιατί άλλως το σύστημα έμμεσας επιδότησης οδηγεί στο να χάσει ο

κρατικοποιούμενος τον βαθμό της απόδοτικότητά του. Οι απαραίτητες για τούτο ποσότητες εργασιών μπορούν να εξασφαλιστούν μόνο με βάρος του εργατικού μισθού (με βαρύτερη φορολογία στα ελασθάριστο ελσθήματα των μισθωτών) ή με βάρος της παραγόμενης άλλου υπεραξίας. Το σύστημα άμεσας επιδότησης, δηλαδή, οδηγεί είτε σε μείν αύξηση του κοινωνικού ποσοστού υπεραξίας είτε σε μείν άνακατανομή της κοινωνικής υπεραξίας σε όσους μερικών καπιταλιστικών ομάδων και σε βάρος άλλων. Η άμεση επιδότηση μπορεί να πάρει και τη μορφή υπερψωμένων κερδών για κρατικές παραγγελίες, πράγμα που πετυχαίνεται: είτε με τη μεταβίβαση υπεραξίας σε βάρος ιδιωτικών επιχειρήσεων που δεν εργάζονται για το κράτος, είτε με αύξημένη φορολογική επιβάρυνση πωλητριών και μικροπωλών είτε με ένα συνδυασμό όλων αυτών των παραγόντων.

Τό σύστημα άμεσας επιδότησης είναι συνήθως με άξίωση, από το κράτος, των ζημιών που υφίστανται ιδιωτικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις, είτε με άξίωση πρόσθετων κερδών γ' αυτές τις επιχειρήσεις, είτε με άξίωση μέρους από το κόστος παραγωγής, π.χ. των δαπανών έρευνας και ανάπτυξης, από το κράτος (*). Οπως συμβαίνει με την έμμεση επιδότηση, έτσι και η άμεση απόλγχι σε μείν αύξηση του κοινωνικού ποσοστού υπεραξίας ή σε μείν άνακατανομή της κοινωνικής υπεραξίας. Έτσι, όμως δεν μπορούν να ξεπεραστούν οι έγγραφες από σύστημα αντιμετώπισης. Άπεναντίας, εξακολουθούν να θρούν και μετά την αύξηση του ποσοστού υπεραξίας — που για κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους πρέπει να μένει περιορισμένη — και δεν επηρεάζονται από τον τρόπο που τό κέρδος κατανομείται στους διάφορους κλάδους του κομπαίου.

Αυτό δέ σημαίνει: πώς δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον ή κρατική παρέμβαση — σάν επιδότηση, πληθωριστική δημιουργία πιστωτικού χρήματος, ή τόνωση — στην οικονομία. Άπεναντίας χαρακτηρίζεται, και λιπλά, τή ψύση του ύπερου καπιταλισμού. Πρώτα, ή λειτουργία που άσχεύει το «συνολικό κεφάλαιο» σε «γρηγόρι συνψηρισμού» να ή καθοριστή ή τρόπος κατανομής της συνολικής κοινωνικής υπεραξίας ανάμεσα στους διάφορους επιχειρηματικούς κλάδους λειτουργεί από στην έποχή του κλασικού μονοπωλικού καπιταλισμού άσκούσαν κυρίως οι τράπεζες και το μονοπωλικό κεφάλαιο (*), παρ'ότι τότε δεν και πιο πολύ στο κράτος και τα μεγάλα μονοπώλια σε συνδυασμό. Δεύτερα, ή αύξησόμενη παρέμβαση του κράτους άσφράζει τό γεγονός πώς ή άντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας και των παραγωγικών δυνάμεων έφτασε σε σημείο όπου ή μόνη συγκροτείται με την άτομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής να ή άποβεί σε πολλούς τομείς άμεσα και πιστικά άσυμβίβαστη μαζί της. Οι γενικές θεωρήσεις, που πρέπει να επιάσει τό κράτος στην παραγωγή, τένουν να επεκταθούν σε όλο, πιά πολλούς, άρχικά παραγω-

γικούς, τομείς: "Από την καθαυτή ύπουλομή, τις σφαίρες της πειθαρχίας και διεικτικής προς όρισμένους κλάδους παραγωγής πρώτων υλών, προς το μεταφορικό σύστημα κι ακόμη και τους τεχνολογικά απροχωρημένους σε υπερβολικό βαθμό κλάδους σάν τ' ατομικά έργοστάσια, κλπ.

Βεχλωριστό χαρακτηρηστικό των προσπαθειών για κρατική ρύθμιση πού άναγκάσθαι τή υπερεκκαπιταλιστικό κράτος, των καθυμόντων υπρχ-
μίου συμύφρασμού πού έπωμίζεται για τήν διεύρυνση, τοποθέτηση και
κατανομή των διαθέσιμων κεφαλαίων, είναι ο τρόπος πού αυτός ή ρόλος
του δέκεται μέ τους νόμους κίνησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγω-
γής. Δρώντας μέσα στά πλαίσια μιας οικονομίας πού σπνρίζεται στην
παραγωγή και πραγματοποίηση υπεραξίας, πού τήν τηλοκατευθύνει: ο νό-
μος της αξίας και πού πάνω της κυριερχοῦν δ συναγωνισμός των πολλών
κεφαλαίων, ο καταναγκασμός γι' αξιοποίηση κι ο συνδεμένος μαζί του
καταναγκασμός γι' άνάπτυξη, τό κράτος δέν μπορεί νά πετύχει: τή μόνιμη
άπέλευση — κι ακόμη περισσότερο τήν κατάργηση — όποιασδήποτε άπ'
αυτές τίς αντιφάσεις ή κι όποκουδήποτε έπό τους νόμους κίνησης αυτού
του τρόπου παραγωγής. Είναι καταξοχόν άνέκανο για τούτο, έπειδή
πχραμίνει άδρανο πού κατασπαλίζει τά συμφέροντα της άστικής ταξικής
κυριαρχίας. Κι έστω κι έν όρισμένες φορές υπερασπίζεται τά ελκεία συμ-
φέροντα των μονοπωλίων, μπορεί νά κάνει τούτο μόνο μέ τρόπο και σέ
βαθμέ πού δέν άνάκειται σέ κίνδινο τήν ύπείσταση του συστήματος.
"Αποκλείεται νά «παραγάγει» τό κράτος άδραυτού τό μονοπωλιακό
κέρδος ή και νά πάρει από χέρια του τή διευρυμένη άναπαραγωγή.

Τό κράτος άδυνατεί νά βελτιώσει μέτρια τους όρους για τήν αξιο-
ποίηση του κεφαλαίου και νά λιγυτέψει παράλληλα τίς δυσκολίες
πραγματοποίησης. "Όταν τό ποσοστό του κέρδους πέφτει, ή συσσώρευση
του κεφαλαίου λιγυστεύει άκόμη κι όταν διευρύνεται ή άγορά. "Όταν τό
ποσοστό του κέρδους είναι όύγλός ή κι άνεβαίνει, ή συσσώρευση του κεφα-
λαίου έπιβραδύνεται: και πάλι, όταν σημειώνεται ταιτύχρονα μέ ή σχετική
συρρίκνωση στην άγορά και λιγυστεύει ή αξιοποίηση της δυναμικότητας.
Κανένas συνδυασμός ιδιωτικής και κρατικής οθιανομακής ρύθμισης δέν
μόδεςσε νά λύσει μέχρι τώρα τό πρόβλημα του πως νά εξασφαλιστῇ ή
μικροπρόθεση ήρωση στο ποσοστό του κέρδους μεζι μέ τή διεύρυνση της
άγορας (πως νά μεγαλώσει ή αξιοποίηση της δυναμικότητας στα δικά Τμή-
ματα). Σέ παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει ο Ιλάλ Μάττυκ: "Η κρατική
ρύθμιση της οικονομίας δέν μπορεί νά ξεπεράσει μικροπρόθεσμα τίς αντι-
φάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής" (40). Εξάτος, φτάνει σ' αύ-
τό τό συμπέρασμα από τό στραβό δρόμο — (σχυρίζεται δηλαδή πως οι
κρατικές διαπάνες εξυπκκούν μιν άφαίρεση από τή μάζα της υπεραξίας
κι έπομένως μιν έπιβραδύνση στη συσσώρευση του κεφαλαίου. Αυτό είναι

λαβόμενοι. Ἀποδείξαμε πώς οἱ κρατικές διαπύκνες μπορούν καλύτερα νά συνεπάρχουν μὲν αὐξήσῃ στὸ ποσοστὸ ὑπεραξίας, καὶ ἐπομένως καὶ μὲν ἐπιτάχυνσιν ἐπὶ ρυθμῷ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ κεφαλαίου. Τὸ ἀποφασιστικὸ λάθος τοῦ Μάρτυν εἶναι πάντως ὅτι ξεκινάει, ὅπως καὶ οἱ νεοκλασικοὶ ἄστοι οἰκονομολόγοι, ἀπὸ τῆν ὑπόθεσιν τῆς πλήρους ἀπασχόλησης, ἀπὸ τῆν ὑπόθεσιν ἀγλαΐᾳ πῶς ἔχει ἐπενδύσῃ τὸ σύνολο τοῦ κεφαλαίου καὶ ἐξαπαλίζει τὸ μέσο ποσοστὸ τοῦ κέρδους. Ἡ ὑπόθεσις, αὐτὴ δὲν ἰσχύει γιὰ τὸ μονοπωλικὸ καπιταλισμὸν. Ἄν ἀντιθέτα ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἓνα μέρος τῶν ὑπερπαρασσωρευμένων κεφαλαίων ἐξαπαλίζει μονάχα τὸ μέσο ἐπιτόκιο, μένει ἀγλαΐᾳ ἀναξιοποίητο σ' ὅτι ἀφορᾷ τὴν παραγωγὴν ὑπεραξίας (4α), τότε ἡ χρησιμοποίησίς τους γιὰ νὰ παραχθῶν τὰ εἴδη ἀπλοῦς ἢ οἱ ἐγκαταστάσεις ὑποδομῆς ποὺ ἀγοράζει τὸ κράτος ἡδηγεῖ ἀπωσθηκότε πρὸ αὐξήσῃ τοῦ ὄγκου τῆς ὑπεραξίας καὶ ἐπομένως σὲ μὴ πύ γρήγορον συσσωρεύσει τοῦ κεφαλαίου. ἔτσι καὶ ἐν τῷ κρᾶτος χρηματοδοτεῖ τῆς ἀγορᾶς τοῦ αὐτῆς μερικῇ μὲ τὴν χρέωσι καὶ μερικῇ μὲ τοὺς φόρους. Τὸ νὰ ἐκδίδεται μὴ ἀπαιτῶν σὲ μελλοντικὴ ὑπερξία δὲ σημαίνει ὅτι δὲν αὐξάνει σήμερον ἡ ὑπεραξία, ἀρκεῖ νὰ διευρύνεται ἡ ἀναπαραγωγὴ. Τὴν ὄγκον τῆς ὑπεραξίας μπορεῖ ν' αὐξήσῃ καὶ ἡ παραγωγὴ ἐμπορευμάτων ποὺ δὲν μπλύνουν στὴ διὰδικασία τῆς ἀναπαραγωγῆς.

Ἀκριβῶς ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς πύ διακρατικούς ἀστούς συγγραφείς, ἔτσι καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς θεωρίας τοῦ ἀκρατικομονοπωλικοῦ καπιταλισμοῦ δὲν κατανοοῦν τὴ δυναμικὴ τοῦ ὑστεροῦ καπιταλισμοῦ παρμένον στὸ σύνολο τοῦ. Ἐπει καὶ κατεχέχθουν στὸ λαβιμῆτιν συμπέρασμα πῶς ἀδυνατίζουν οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιρᾶσεις τοῦ συστήματος. Πύ καθάρτ ὅμως παρὰ στήν περίπτωσιν τῶν Μάρτυν καὶ Σουζίν προκρίτει: εἰδὼ γιὰ ἰστολογικὴ ἐπιχειρήσῃ καὶ ὅχι γι' ἀπλό θεωρητικὸ λάθος. Γιατί κεντρικὸς πύχος τῶν ἐκπρόσωπων αὐτῆς τῆς θεωρίας, ποὺ ἀνήκουν ὅλοι τους στὴν «ἐπίσημον» κομμουνιστικὰ κόμματα, εἶναι νὰ ὑπερασπίζονται τὴν θεωρίαν πῶς κύρια ἀντίρᾳ στὸ σημερινὸ κόσμον δὲν εἶναι καὶ ἡ ἀνάμειξις πύ κεφάλαιο καὶ τὴν ἐργασία (ἀνάμειξις πύ κεφάλαιο καὶ ὅλες τῆς ἀντικαπιταλιστικῆς δυνάμεις) ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάμειξις πύ ἀκαπιταλιστικὸν καὶ τὸ σοσιαλιστικὸν στρατόπεδον. Λειτουργία τῆς κύριας τούτης ἀντίρᾳς θεωρεῖται πῶς εἶναι ἀνάμειξις σ' ἄλλοι ν' ἀπαλύνει τῆς πραγματικῆς ἐσωτερικῆς ἀντίρᾳς στὸ ἀκαπιταλιστικὸν στρατόπεδον (ἀνταρξιστικὸν τὸ μονοπωλικὸ κεφάλαιο ν' ἀναπροσαρμόζεται) μέχρι τῆς μέρας ὅταν ἡ μέση παραγωγικότης τῆς ἐργασίας ἡ τὸ μέσο βιωτικὸ ἐπίπεδον ἡ ἡ μέση κατὰ κεφαλὴν παραγωγὴ στὸ σοσιαλιστικὸν στρατόπεδον θὰ ξεπεράσει καὶ τὴν τοῦ ἀκαπιταλιστικοῦ στρατοπέδου καὶ, κάτω ἀπὸ τὴν πίεσιν τούτων τοῦ κατορθώματος, οἱ λαοὶς μᾶζας στὴ Δύση θ' ἀγκαλιάσουν τὸ σοσιαλισμὸν (4").

Δέν είνε ηύπολο να έπιστημόσουμε τήν λικολογική πατρίτητα αὐτοῦ τοῦ συλλογισμοῦ. Είναι ἡ θεωρία τοῦ σοσιαλισμοῦ σέ μιᾶ χώρα, ἡ ἀντιστροφή τῆς λευκινιστικῆς ἀντιλήψεως γιά τή σχέση ἀνάμεσα στήν παγκόσμια σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τίς ἀπαρχές τῆς οἰκοδόμησις μιᾶς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας σ' ἀπομονωμένους χώρους (40). Σκόφης εἶναι κι ἡ ἰδεολογική λειτουργία αὐτοῦ τοῦ τρόπου σκέψεως. Γυρεύει νά ὑποτάξει τόν ταξικό ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου στίς ἱμπεριαλιστικές χώρες στούς διπλωματικούς ἐλιγμούς τῆς σοβιετικῆς γραφειοκρατίας (πού κελίη ἐκτελεῖ μέ τή δικτατορία τῆς ἀπρελικῆς τῶν συμμαχιῶν) καί νά ὑποκαταστήσει στόν ἀγώνα νά' ἀντικαπιταλιστικές ἐπιδιώξεις μεταβατικῆς χαρακτῆρα τόν ἀγώνα γιά τά δημοκρατικά εἰρήματα μιᾶς κέντημο-νοπωλικῆς συμμαχίας, μέξ ἀντικαπιταλιστικῆς δημοκρατίας» (41). Ὅμως στήν ἐποχή τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, πού κατ' αὐτήν λευκινιστική ἀνάλυση ἦσαν «ὑπεράνωτοι» (42), γιά τή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, μιᾶ τέτοια στρατηγική θά δικτατοριοποιήταν μονάχα ἐν τῇ θέσῃ τῆς «ὑπερρωμομένη-τας» ἔπαιρνε ἡ δυνατότητα τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ νά ξεπεράσει βαθμιαία τίς ἀντιφάσεις του. Ἡ θεωρία τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ ἀρεῖται ν' ἀποδείξει τούτο.

Ὁ ὅρος κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός εἶναι τοῦ Λένιν, πού τόν χρησιμοποίησε γιά τήν πολεμική οἰκονομία τῆς κλιζερπῆς Γερμανίας σέ μερικά γραφτά του τοῦ 1917-1918. Δέν ἐμφανίστηκε, ὅσο ζοῦσε ὁ Λένιν, σέ πρόγραμματικά ὑποκείμενα τῆς κομμουνιστικῆς διεθνούς. Τούτου ἔργου σέ 2α σχέδιο προγράμματος πού ὁ Λένιν σύνταξε τό 1919 γιά τό Κομμουνιστικό Κόμμα Ρωσίας (Μπολσεβίκους) (43). Ἐχοῦμε λοιπὸν εἰδήων ἀντιρρήσεις σ' αὐτόν τόν ὅρο. Πρῶτον, ἡ τωρινή χρήση ἑνός ὅρου, πού ὁ Λένιν ἔστικξε γιά τό μονοπωλιακό καπιταλισμό τῶν ἐτῶν 1914-1919, ἐξυπακούει πώς δέν περνᾶμε σήμερα ἀπό καμιά νέα φάση στόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς. Ὅμως ἔχοῦμε τήν ὑποχρέωση νά ἐξημεύσουμε τούτη ἀκριβῶς, τήν τωρινή μετά τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ἡ τό πολύ μετά τή μεγάλη οἰκονομική κρίση τοῦ 1929-1932, φάση τοῦ καπιταλισμοῦ. Δεύτερον, ὁ ὅρος κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός βάζει μιάν ὑπερβολική ἐμφαση στή σχετική αὐτονομία τοῦ κράτους, ἐνῶ τό βασικό χαρακτηριστικό σέ σύγχρονη βαθμίδα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς δέν εἶναι ἡ ρόλος τοῦ κράτους, ἀλλά ἡ ἐσώτερη λογική τοῦ ἴδιου τοῦ κεφαλαίου.

Οἱ ἀντιρρήσεις αὐτές βέ ἦσαν ἐπισυνώσεις ἀν ὁ ὅρος κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός ἐκπροσωποῦσε μιᾶ σωστή μαρξιστική ἀνάλυση τῶν τάσεων τοῦ ὁσπερου καπιταλισμοῦ. Δέ ὁρίζε τόν κύριό νά ἐρίξουμε γιά ὁρολογικά προβλήματα, ἐν π. ὅροι εἶχαν σέ γινικές γραμμές τό ἴδιο περιεχόμενο. Ἀν χτυπᾶμε ἐδῶ τή θεωρία τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ

καπιταλισμού», αυτό δεν όφείλεται στην όνυμασία της αλλά στο περιεχόμενο που της λένουν οι σημερινοί υπέρμαχοί της. Την πολιτική μας δυσκολεύει φυσικά τό γεγονός ότι υπάρχουν πολλές έκδοχές αυτής της θεωρίας. Ο άρκεπτιν' αναφέρει τρεις, τη σοβιετική, τη γερμανική και τη γαλλική⁽⁵²⁾.

Τό βιβλίο του Βίκτωρ Τσεπράκωφ «⁽¹⁾ Ο κρατικομονοπωλικός καπιταλισμός» είναι ή τελευταία προς τό παρόν έκδοχή μις επιχειρηματολογίας, που την ξεκίνησε ο Εύγένιος Βάρσακ και την ανέπτυξαν περαιτέρω πολλά έπ'οσημα συγγράμματα στην ΕΕΣΔ κατά τή τελευταία είκοσι χρόνια⁽⁵³⁾. Η λειψή ακρίβεια και θεωρητική ασάφεια της έργασίας του Τσεπράκωφ βασικά όφείλεται στο ότι έρευνάλεγε τό διπλεκτικό ό- λισμό. Γιατί παραδέχεται ήβξια πώς ή κάθε τάση δημιουργεί την άρνησή της, αλλά και ξεκινάει ταυτόχρονα από την ύπαρξή μις κήνης κινετών- σης για την εξέλιξη, που καθορίζει ή βγαλμένη από τίς έσωτερικές αντιφά- σεις της λογική της διαδικασίας. Έτσι για τόν Τσεπράκωφ ο κρατικός μονοπωλικός καπιταλισμός είναι από τό ένα μέρος προϊόν τών έσωτερι- κών αντιφάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, κι από τό άλλο μέρος μις αντίδραση του μονοπωλικού καπιταλισμού στην αλλογενόνο ποσοχτισμό δυνάμεων (ή την εξασθένηση της άστικής τάξης στο διεθνές και στο έθνικό πλαίσιο μπροστά στις άντικαπιταλιστικές δυνάμεις) ⁽⁵⁴⁾. Από τό ένα μέρος ο κρατικομονοπωλικός καπιταλισμός έκπρωσσει μιάν όργανική συγχώνευση κρατικού μηχανισμού και μονοπωλίων, από τό άλλο μέρος δέν μπορούμε ν' όνυθούμε μις σχετική αυτόνομία του μηχανισμού τούτου ούτε να παραβλέψουμε «αντιφάσεις» άνάμεσα στον κρατικό μηχανισμό κι όμάδες μονοπωλικών καπιταλιστών⁽⁵⁵⁾. Μερικές φορές τό άφενές και άφετέρου βρίσκειται μέσα σε μις και μόνη φράση: «Ο κρατικομονοπωλικός καπιταλισμός είναι ο ήμπεριαλιστικός καπιταλι- σμός στην έποχή της γενικής του κρίσης και κατάρρευσης, άπεν για την διευρυμένη άναπαραγωγή του μονοπωλιακού κεφάλαιου και την πραγμα- τοποίηση νέου μονοπωλιακού υπερέδους, έπιδάλλεται ή συγχώνευση τών μονοπωλίων και του κράτους»⁽⁵⁶⁾. Άποταλει μεγάλη σημασία να μιλάμε ταυτόχρονα για την κατάρρευση του ήμπεριαλισμού, που έκδηλώ- νεται με την διευρυμένη άναπαραγωγή του και με την πραγματοποίηση νέου υπερέδους.

Η βατική επιχειρηματολογία του Τσεπράκωφ ότι στην έποχή του κρατικομονοπωλικού καπιταλισμού τό κράτος άναλαμβάνει τή λειτουργία της συσώρευσης, της διευρυμένης άναπαραγωγής⁽⁵⁷⁾, δέν μπορεί με κανένα τρόπο να συμβιβαστεί με τίς πολλές παράλληλες παρατηρήσεις του ότι ο συναγωνισμός άνάμεσα στο μονοπώλαιο είναι από μεγάλος ποφ ποτέ — έξόν άν την πάρομε πώς δέν έχει κανένα πραγματικό περιεχό-

μεν. 'Ισχυριζομαι με τον νουμένο σε φαινομενικά μαρξιστικές φόρμες της έπιχειρηματίας της άστικής πολιτικής οικονομίας στον άστικο καπιταλισμό, ότι η κρατική παρέμβαση και σχεδίαση θα εξαλείψει αστίς γενικές γραμμές το συντηρητισμό. Άλλο το να διαπιστώνουμε ότι το ύστεροκαπιταλιστικό κράτος είναι ένα όλο και πιο άπαραίτητο όργανο για την πραγματοποίηση, κι επέκταση της ιδιωτικής επένδυσης των μεγάλων μονοπωλιακών επιχειρήσεων, κι άλλο το να ισχυριζόμαστε ότι το κράτος, έτσι για τέ μονοπωλία, εκπληρώνει την κύρια λειτουργία της ουσώρευσης του κεφαλαίου.

'Η έλκυστική αντίπρατικότητα της ανάλυσης του Τσεπράκωφ φανερώνεται κατεξοχήν στα τελικά στρατηγικά συμπεράσματα που συνάγει από την ανάλυση του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού: «'Ο καπιταλισμός αντιπροσώπευε σήμερα τη μεγάλη μάζα του προλεταριάτου όχι μόνο στον άτομικό έπιχειρηματία, αλλά όλο και πολύ στην τάξη των καπιταλιστών και τον κρατικό τους μηχανισμό στο σύνολό τους. Το προλεταριάτο συγκρούεται άμεσα με τον κρατικό μηχανισμό που εφαρμόζει την πολιτική των μονοπωλίων»⁽⁸⁾. Λέγει επίσης: «'Η μετατροπή του μονοπωλιακού καπιταλισμού σε κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό συντελεί στο να' απομονώσει τα μονοπωλία όλο και πιο πολύ από τα μη μονοπωλιακά στρώματα της προϋλουστικής»⁽⁹⁾. 'Επίσης: «'Οι δημοκρατικές δυνάμεις έχουν σε στόχο τους να πάρουν τον κρατικό μηχανισμό της διοίκησης (των μονοπωλίων), τους μοχλούς ριθμιστικής κρατικής δραστηριότητας από τα χέρια των μονοπωλίων και να τους χρησιμοποιήσουν, έτσι τους μεταβάλλουν, ενάντια στα μονοπωλικά»⁽¹⁰⁾. 'Η όλη έπιχειρηματολογία άπολήγει στο αίτημα: «'Εξ προγράμματα απαιτούν μια κρατική παρέμβαση που περιορίζει την ελευθερία του μονοπωλιακού κεφαλαίου να διαθέσει ελεύθερα τα μέσα παραγωγής και που εξασφαλίζει στην άργητική τάξη τη συμβατότητα (!) στη διοίκηση των έπιχειρήσεων»⁽¹¹⁾.

'Εδώ ξεκαθρίζει ο ρεβιζωνισμός του Τσεπράκωφ. Πώς να πάρει πίσω «τα μονοπωλικά ή άποτιθέμενα συσχετισμένους» μέχρι τους κρατικούς μηχανισμούς; Πώς μπορεί η κρατική ρίθμιση της οικονομίας, που στόχος της είναι η διασφάλιση του μονοπωλιακού υπερκόρους, να περιορίσει τις εξουσίες των καπιταλιστών πάνω στα μέσα παραγωγής, κι αυτό άδως να βρούμε από το πλείστον του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής; Μπορεί μια οικονομία να καθοδηγείται ταυτόχρονα με βάση τα κριτήρια της κάλυψης των άνγκων και της πραγματοποίησης κερδών; Και ποιά είναι τα μυστηριώδη «μη μονοπωλιακά στρώματα» της άστικής τάξης, που δέχονται να παραιτηθούν από το κληρογτό του κέρδους;⁽¹²⁾. 'Π μήπως ο στόχος είναι να πεσσει η άργητική τάξη, με έπιχειρημα για αυτό την άντεμονοπωλιακή ένότητα, να υποταχτεί στη

λαγάρκων τῶν σκαλοῦν καπιταλιστῶν γὰρ κέρδη;

Σ' ἀντίθεσιν μὲ τὸν Τσεπρέκωφ, ποὺ ἀπαντᾷ βαίνει κοινοτυπίες, οἱ Ροῦντ Γκρίντλ, Χόρστ Χάινγκερ, Πέτερ "Ες καὶ Κούρτ Τσίσαγκ προσφέρουν στὸ βιβλίο τους «Zur Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus» πολιτί-ιμες, ἀπὸ μερικές ἀπύψεις, λαπτομερεῖς ἀναλύσεις, π.χ. σ' ὅτι ἀφορᾷ τίς μορφές κινητοποίησης τοῦ κεφαλαίου (ποὺ ὁ Τσεπρέκωφ φαίνεται νὰ συγχέει μὲ τὴ συσσώρευση καὶ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου) ἀπὸ τὰ κράτος στὴν ἐποχὴ μας, καθὼς ἐπίσης σὲ σχέση μὲ τίς ἐπιπτώσεις τοῦ μόνιμου ὁρόμου τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ τῆς ρύθμισης τῆς ὀδονομίας ἀπὸ τὸ κράτος πᾶνω στὸ συνταγματικὸ καὶ τὸ ποσοστὸ τοῦ κέρδους⁽⁴³⁾. Παράλληλα ὁμως οἱ θεωρητικοὶ τοῦτοι τῆς ΓΛΔ διατυπώνουν τὴ ρεβιζιονιστικὴ οὐσία τῆς θεωρίας τοῦ κρατικομονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ πῶς καθαρὰ κι ἀνοητὴ ἀπὸ τὸν Τσεπρέκωφ. Μᾶς ἄρκουν τρεῖς τοιςτάκι: «Γιὰ τίς ἀντιμονοπωλιακὲς δυνάμεις ἀποτελεῖ βασικὴ ἀπὸ τοῦ ἀγῶνα τους ἐναντίον στὲς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἐπιδιώξεις τῶν μονοπωλίων ὃ βαθμὸς ποὺ μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴ διαμόρφωσιν τους (τῶν κρατικῶν δαπανῶν). Αὐτὲς οἱ δαπάνες βυθίζν βέβαια τίς μονοπωλιακὲς δυνάμεις νὰ διατηρήσουν τὴν ἐσχὺ τους. Μά ταυτοχρόνα ἀποκαλύπτουν σ' αὐτὲς τὴν πραγματικότητά, πὼς δελεᾶσθ' εἰς αὐξήσῃ στὲς κρατικὲς στὲς κρατικὲς δαπάνες μπορεί νὰ τίς φέροι σὲ μιὰ θέσιν ἀνάλογη μὲ τοῦ μεθυσμένου μάγου τοῦ Γκαίτε, ποὺ τελικὰ δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιβληθῇ στὰ πνεύματα ποὺ ἐκκαλύττονται»⁽⁴⁴⁾. Ἐπίσης «...ὁ τρόπος ποὺ ἡ δύναμις τῆς οἰκονομικῆς ἀλλοτρίωσης κινεῖται μὲ τὴν παρέμβαση τοῦ κράτους δημιουργεῖ ταυτοχρόνα νέες δυνατότητες γιὰ νὰ ἐπηρεάσουν οἱ ἀντιμονοπωλιακὲς δυνάμεις στὴν κοινωνία τὴν παραγωγή, τὴ διανοή καὶ τὴν οἰκονομικὴ δύναμη... Τὸ κράτος — αὐτὴ εἶναι μιὰ ἐνδογενὲς δύναμις τοῦ νέου τρόπου μονοπωλίου καὶ μεταχειρίζεται τὴν οἰκονομικὴ ἀλλοτρίωση — δὲν εἶναι κἀν ὅργανο ἐξώου σφιχταδεμένο ὅπως τὸ μονοπώλιο, οὔτε καὶ κυριαρχεῖται ἐξίσου ἀπὸ τὴ δύναμις τοῦ κεφαλαίου. Σὲν ὅργανο ἐξουσίας σὲ χεῖρ τοῦ πολιτικοῦ ἐποικοδομηματος τῆς κοινωνίας τὸ ἱμπεριαλιστικὸ κράτος ἔχει καὶ γενικὲς κοινωνικὲς πλευρὰς (ποὺ ἀνγκαστικὰ, καθὼς προχωρεῖ παραπέρα ἡ κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς, θὰ πρέπει νὰ λαβαίνονται περὶ πλεονέκτημα ὑπὸ τὴν) καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ὅργανο ἐξουσίας τῶν μονοπωλίων. Καθὼς ἡ δραστηριότητά του ἐκφράζει διαφορά συμπεριφορῶν καὶ πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμπεριφορῶν καθὼς καὶ συμπεριφορῶν δυνάμεως, ... διαμορφώνονται μὲ τὸν κρατικομονοπωλιακὸ καπιταλισμὸ νέες δυνατότητες γιὰ νὰ ἐπιδράουν οἱ ἀντιμονοπωλιακὲς δυνάμεις πᾶνω στὴν κρατικομονοπωλιακὴ πολιτικήν. Τέλος: «Ταυτοχρόνα ὁ πᾶρχει, ἐπειδὴ οἱ κρατικὲς δυνάμεις ἀντιπροσωπεύουν ἕνα τεράστιο κρατικὸ κεφάλαιο, τὴν ἐνύστατη καὶ τελικὴ μορφή τοῦ κοινωνικοῦ

κεφάλαιου. ή πραγματική αντικειμενική δυνατότητα να επηρεάσει ή εργατική τάξη με τις δραστηριότητες και τους πολλούς συμμάχους της τις κρατικές δαπάνες και τή διαμόρφωσή τους(9).

Έτσι αυτόνδε το πώς δεν μπορούμε να μιλήμε για τις κρατικές δαπάνες από πώνελό τους σάν κεφάλαιο και μάλιστα σάν κρατικό κεφάλαιο. Όταν τό κράτος καλύπτει τις ζημιές θλωτικών επιχειρήσεων ή τις επιδοτεί για να εξασφαλίσουν μονοπωλιακά κέρδη, δεν αξιοποιεί το κρατικό κεφάλαιο, αλλά διαπνέει ένα μέρος από τό έσοδά του για τήν αξιοποίησή θλωτικού κεφαλαίου. Το να παραστήσουμε τις κρατικές δαπάνες σάν σήνολό τους σάν κεφάλαιο (ένω είναι σε μεγάλο βαθμό αδιανέμητη ή περαξία που ένα σημαντικό ποσοστό της δαπανάται με τή μορφή τών εμποδισμάτων) αποτελεί λάθος όμοιο με κείνο που έκαναν οι Μπάραν και Σουήζι: σάν υπολογισμό του κοινωνικού πλεονέσματος. Πώς να επηρεάσει ή εργατική τάξη τή «διαμόρφωση» του κεφαλαίου (έστω και κρατικού κεφαλαίου) όταν παράλληλα προβάλλει τή «δική» της τοποθέτηση; Η τοποθέτηση αυτή δεν επιβάλλει τάχα να δυσκολευτή ή αξιοποίησή του κεφαλαίου με βάση για τούτο τή μείωση του ποσοστού υπεραξίας; Μπορεί μία καπιταλιστική οικονομία να λειτουργήσει με τρόπο διάφορο από κείνο τών νέμων αξιοποίησης του κεφαλαίου; Πώς να λέμε τανύχρονα ότι τό μονοπωλιακό χραζήνεται τήν κρατική ρύθμιση για τή διασφάλιση τών κερδών τους, μή ότι τό εργατικό κίνημα μπορεί να χρησιμοποιήσει τις κρατικομονοπωλιακές ρυθμίσεις (με τόν ίδιο κρατικό μηχανισμό, δίχως παραγόμενη αντικατάσταση από τό εργατικό κράτος) για σκυπηούς έθνειακούς πρής τά κέρδη τών μονοπωλίων; Χάνεται κάθε έποπτεία στη δομή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και στις παραγωγικές σχέσεις με μία τέτοια θεωρία, άκριβώς όπως γίνεται με τους ανέκδοκιστές ρεφορμιστές.

Στό τελευταίο κεφάλαιο τής μελέτης τους οι Άνατολικογερμανοί συγγραφείς διατυπώνουν πολλή σωστά τή κεντρική πρόβλημα: α) Από τις αναλύσεις αυτές βγαίνει τό έμεσο έρώτημα για τό πώς οι έλλαγές στις οικονομικές σχέσεις, τά νέα φαινόμενα κι οι νέοι συσχετισμοί επιδρούν πάνω σάν τρόπο που πραγματοποιούνται οι οικονομικοί νόμοι του καπιταλισμού και πού ξετυλίζονται οι αντιφάσεις του. Από τό έρώτημα αυτό άπαιρείται μία πληθώρα από προβλήματα, βασικά τό έρώτημα για τό όλικό σύστημα του σημερινού καπιταλισμού και τόν τρόπο που λειτουργεί(10). Δεν μές δίνουν όμως καμιά απάντηση σ' αυτό τό έρώτημα. Δεν τολμάν καν να φτάσουν στο τελικό συμπέρασμα πώς μπορεί να αξιοθούν παρκαίρα, πάνω στο ξετύλιγμά τους, οι έσωτερικές αντιφάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (συμπέρασμα από ό Τσεπράκωφ εξαγγέλλει έπανειλημμένα αλλά και δεν αποδείχνει). Και πώς να

καταλήξουν σε τέττα συμπεράσματα, όταν περιορίζονται σε εκπροσωπητικές διατυπώσεις, όπως π.χ.: «Μέ την ανάπτυξη, προπέντων, της τεχνικής επανάστασης πρέπει να υπολογίζουμε σε μία σχετικά γρήγορη άνοδο στο εθνικό εισόδημα»⁽⁸⁷⁾. Πώς; Μικροπρόθεσμα; Για πάντα; 'Ανεξάρτητα από δυσκολίες αξιοποίησης και πραγματοποιήσεως; 'Ο 'Αλφρεντ Λέμμεντς, ένας άλλος οικονομολόγος της ΓΛΔ, είναι πιο σαφής ακόμα; «...μέ την επέκταση της κρατικομονοπωλιακής ρύθμισης διαμορφώνεται μία τάση προς μίαν όρεσμένη μεταβολή στον τρόπο που οδηγούν οι οικονομικοί νόμοι»⁽⁸⁸⁾.

'Επίσης: α' Η κρατικομονοπωλιακή ρύθμιση που αποβλέπει κυρίως στην εξωτερική σταθεροποίηση του καπιταλιστικού συστήματος (έξασφαλίση της επιτόχυνσης στη διευρυμένη αναπαραγωγή με διατήρηση της απασχόλησης σε ύψηλό επίπεδο, και ταυτόχρονη επίσκευση αλλαγών, που επιβάλλονται στη δομή της οικονομίας από τον εξυμνόμενο ανταγωνισμό, και που τις καθιστά δυνατές ή τεχνική επανάσταση) γίνεται σημαντικός παράγοντας για την αυξανόμενη ανισομέρεια της εξέλιξης των διαφόρων χωρών»⁽⁸⁹⁾.

Όμοιος, τό απορασπτικό ερώτημα είναι κατά πόσο τό κρώτος — ή κρατικομονοπωλιακή ρύθμιση — μπορεί να εγερσθή με μόνιμη επιτόχυνση της διευρυμένης αναπαραγωγής, μαζί μ' ένα ύψηλό επίπεδο απασχόλησης και μίαν επισπευδόμενη αλλαγή στη δομή της οικονομίας. Τό ερώτημα τούτο μένει άναπάντητο.

Τό συλλογικό έργο α' 'Ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός, που πίντνξαν στη Γαλλία διάφοροι οικονομολόγοι του ΚΚΓ κάτω από τη διεύθυνση του Πιόλ Μποκαρέ, είναι ή πιο έκτεταμένη αλλά κι ή θεωρητικά πιο ραφιναρισμένη και βαρυσήμαντη έκδοχή αυτής της θεωρίας⁽⁹⁰⁾. Ταυτόχρονα βρίσκουμε πώς αυτή ή εργασία διατυπώνει κατεξοχήν καθαρά την έπολογητική λειτουργία της θεωρίας του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού: Στόχος της είναι να νομιμοποιήσει την πολιτική του Κ.Κ. Γαλλίας, που γυρεύει να παρεμβάλλει άντικεία στην τελική φάση του καπιταλισμού και τη σοσιαλιστική επανάσταση ένα μεταβατικό στάδιο με τή μορφή της «προχωρημένης δημοκρατίας»⁽⁹¹⁾.

Μόλο που περιλαμβάνει πολλές ενδιαφέρουσες αναλύσεις, π. χ. για θέματα της αυτομείωσης, της υπερσιτισμένης, του πληθωρισμού, των ιδεολογικών έπιστώσεων της τεχνικής του προγραμματισμού, της διεθνοποίησης των παραγωγικών δυνάμεων, τό έργο δειχνει πώς οι συγγραφείς του Κ.Κ. Γαλλίας δέ λαβάνουν υπόψη τους τό κύριο γνώρισμα του ύστερου καπιταλισμού. Δηλαδή την κρίση των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων, όπως προκύπτει από τό ζήτημα όλων των έσωτερικών αντιθέσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. 'Επει-

δη οι συγγραφείς αυτοί βλέπουν στον «κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό» μια «άντικειμενική προσημονία» των παραγωγικών σχέσεων στις αναπτυσσόμενες εξοκολογητικές παραγωγικές δυνάμεις⁽⁷⁹⁾ και θέλουν ν' αξιοποιήσουν την «προσημονία» αυτή διαμέσου της «προχωρημένης δημοκρατίας» προς έλεος των εργαζόμενων, άδυνατούν ν' αντιληφθούν το γεγονός πως σ' αυτές άκριβως τις παραγωγικές δυνάμεις στηρίζεται η έκμεταλλευση της εργατικής δύναμης⁽⁸⁰⁾. Παρ' όλην ανεξήγητο πως μπορεί νά τερματιστεί τούτη ή έκμεταλλευση, δίχως νά ξεπεραστούν οι παραγωγικές σχέσεις του καπιταλισμού⁽⁸¹⁾.

Πρέπει νά τονίσουμε επίσης σ' αυτό τό σχηματισμό πως οι Γάλλοι συγγραφείς μιλούν σά νά μή διακρίνουν τή βάση της θεωρίας του Μάρξ για τήν εξέλιξη και υπεραξία, ότι δηλαδή ή καπιταλισμός (είτε ηρωικό ή κερσέν είτε μονοπωλιακός, είτε πρώτος είτε ύστερος) υιοθετείται πάντοτε πάνω στη γενικευμένη έμπορευματοποιητική παραγωγή. Οι αντίθεσεις της έμπορευματοποιητικής παραγωγής παίζουν ένα πολύ δευτερεύοντα ρόλο από συλλογικό έργο, και δεν κάνουν καν τήν έμφανισή τους σέ συσχτισμό μέ τή «συντριβή» της δύναμης των μονοπωλίων⁽⁸²⁾. Αυτό δέν αποτελεί σύμπτωση, γιατί ή «προχωρημένη δημοκρατία» μένει άύσχητά μέσα στο πλαίσιο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Μά οι Γάλλοι συγγραφείς άπόχουν επίσης από μίαν έμπεριστάτωμένη μαρξιστική κριτική της έμπορευματοποιητικής παραγωγής, έπειδή ή θεωρία της ασοσιαλιστικής έμπορευματοποιητικής παραγωγής έχει βάλει για τις άπολογητικές έννοιες της σοβιετικής γραφειοκρατίας.

Μπορούμε τώρα ν' άποσφηνάσουμε καί νά ήλοκληρώσουμε, μέ βάση τό νόμο της εξέλιξης, τήν προσπάθειά που ξεκίνησαμε στο 2ο, 3ο και 4ο κεφάλαιο, τήν τοποθέτηση του ύστερου καπιταλισμού στήν ιστορία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και τό ξετύλιγμα των έσωτερικών του αντιθέσεων. Η ύστεροκαπιταλιστική ψάχ, άρχισε άφαιύ ψασισμός και ή παγκόσμιος πόλεμος έδωσαν στο κεφάλαιο σά σύνολο τή δυνατότητα ν' αύξήσει σημαντικά τό ποσοστό της υπεραξίας (δίπλα σ' ένα σημαντικό φήνγμα σημαντικών στοιχείων του σταθερού κεφαλαίου) κι έτσι νά σχηματίσει τήν μακροπρόθεσμη πτώση ή κι άποτελμάτωση του ποσοστού του κέρδους. Έτσι ξεκίνησε μέ επιτάχυνση στή συσσώρευση του κεφαλαίου που, μέ τήν πρόσθετη ένδραση των μονοπωλιζόμενων έξοπλισμών, αξιοποιήθηκε άνακλινώς και καινοτομίες που είχαν συσσωρευτεί για μία δεκαετία και παραπάνω κι έγκαινισε έτσι τήν τρίτη τεχνολογική επανάσταση.

Σ' αυτές τις ειδικές συνθήκες ή επιτάχυνση στή συσσώρευση του κεφαλαίου άπαιτεί μία διπλά εύνοική επίδραση από ποσοστό του κέρδους. Από τό ένα μέρος άπελευθερώνεται εξοκολογητικά ή εργατική δύνα-

μη, ώστε να παραμείνει ίσολόγος η ποσότης του κέρδους. Από το ελάχιστο μέρος εργαζόμενου εξακολουθητικό τὰ στοιχεῖα τοῦσταθεροῦ κεφαλαίου, ἔτσι πού ἡ ζωὸς στήν ὀργανική πύληση τοῦκεταλίου παρῶπιζῆται σάν πολὺ πιά ἀργή καί ματρωμένη ἔπ' ὅτι γίνεταί σέ πρώτη ματιᾶ. Ἐν' αὐτό τό ποσότης τοῦ κέρδους μένει γιά μικρό διάστημα πύ σχετικᾶ ὑψηλᾷ ἐπίπεδῳ. Αὐτό σημαίνει ὅτι τὸν ἴσωνα καπιταλιστοῦ διακρίνει μιά μακρόχρονη ὑψηλὴ τάση ἀνέπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ὡμως, ἡ γενική αὐτὴ εξέλιξη δέν προχωρεῖ ὁμοιόμορφα γιὰ ὅλα τὰ τμήματα τοῦ παγκόσμιου κεφάλαιου. Ἐνα ἴσων καί λιγότερο σημαντικὸ μέρος τῆς τάξης τούτης ἀπαλλοτριώθηκε ὁλοκληρωτικᾶ σ' αὐτὴ τῇ περιόδῳ⁽⁵⁾. Στὶς ἡμικαπλιστικὲς ματρωτάτες διάφορα μονοπωλῖα στὸς κλάδους πλῆρες ἐξοσχλίσαν σκληρικᾶ ὑπερέκδοξ, πού συμπληρῶνουνται ἐν μέρει μὲ τ' ἀποτελέσματα τῆς ζωῆς ἀνταλλαγῆς μὲ τίς ἀποικίες καί μισοαποικίες. Ἡ ἐπιταχυνμένη συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου σημειώνεται προπάντων σ' αὐτοὺς τοὺς κλάδους — τοὺς καθυποτάσσους τοῦ «μακροῦ κέρματος» ἀνάπτυξης⁽⁶⁾ — κι ἐπιφέρει μιά σημαντικὴ ἀλλαγὴ στή δομὴ τῆς ζήτησης. Ἔτσι πού νά ὀρχεταί μιά σχετικὴ ἔ καί ἀπόλυτη μείωση τῶν κερδῶν σέ μιά σειρά κλάδων παραγωγῆς (τὰ ὀρυκτὰ κάρβουνου, τὴ γεωργία, τὴν παραδοσιακὴ κλωστοϋφαντουργία κι ἔν μέρει τὴ βιομηχανία ἄνθρακος ἐνδύματων, τὸ λιανικὸ ἐμπόριο κλπ.). Ὡμως ἡ ταχύτητα τῆς ἀνάπτυξης ἐπιτρέπει ν' ἀπαιρηγοῦνται οἱ ἐργαζόμενοι πῶτων τῶν κλάδων πρὸς ἀναπτυσσόμενους τομεῖς τῆς ὑστεροκαπιταλιστικῆς οἰκονομίας (στὴ βιομηχανία ἑλκὸ καὶ στὶς ἐπιχειρήσεις προπορίας ὑπερμεταίν). Ἔτσι πού τὸ μακρὸ κύμα ἀνάπτυξης νά περνᾶ. τὴ μορφή ἑνὸς νέου κύματος ἐμβιομηχανήσεως (σὲ πλάτος προπάντων πύ χώρες σάν τὴ Γαλλία, Ἱταλία, Ἰαπωνία, Ὀλλανδία, Σκανδιναβία, ὅστις πολυτεῖς τῶν Η.Π.Α., Ἱσπανία καί μερικὲς μισοαποικίες σάν τὴ Βραζιλία, Μεξικὸ, Κόγκα-Κόγκα, Σιγκαπούρη, καὶ σέ μᾶθος μὲ τὴν «ἐξοσχλίσματα» τῆς γεωργίας, τῶν λυγιστικῶν ἐργασιῶν, τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος, ὀρισμένων κλάδων ὑπερμεταίν, τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν κλπ.). Σάν ἀποτελέσμα, ἐκρίσεις, τῶν μεγάλων μονοπωλικῶν ὑπερεκρίσεων, πού πραγματοποιήθηκαν ἔτσι, ἡ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου προχώρησε σποὺς τομεῖς αἰχμῆς μ' ἕνα ρυθμὸ, σάν ὅπου δέν μπόρειαν ν' ἀνταπεξέλθει ἡ ἀνάπτυξη τῆς ζήτησης τῶν κατασκευῶν καταναλωτῶν, καθὼς κι ὁ ρυθμὸς πού ἔλλαξε ἡ διάρθρωση τῆς ἐθνικῆς ζήτησης. Ἐτοί διαμερρώθηκε σ' ὅλες τίς βιομηχανίες, πού ἐπηρεάσθη-κιν ἀπὸ τὴ μακρόχρονη οἰκονομικὴ ἀνδρο, μὲ ὑπερβάλλουσα ἡνωμακότη-τα — τὸ λινούμενο αὐτὸ εἶχε γίνε: αἰσθητὸ ἀπὸ τὴν δεκαετία κυλάς τοῦ

⁽⁵⁾ Σποὺς ἀποπληρωμένους καί πτωχευμένους τομεῖς τῆς παραγωγῆς.

Ταυτόχρονα πάνω στή μακρόχρονη ἀνάπτυξη, πού προχώρησε μὲ

ρυθμό πύς γρήγορο από τό μέσον όρο, άπορροφήθηκε βαθμιαία άξφοδρικήσ στρατός τής βιομηχανικής στίς πύς σπουδαίες λιμερικήσιστικές χώρες — μόλο πού έγινε άθρόα είσαγωγή ξένων έργατών από τή μισοκαπιταλιστική περιφέρεια στό ύπερμονοπωλιστικό κέντρο. Παράλληλα ή καθυστέρηση στό ποσοστό τής ύπεραξίας άπειλεί τό ποσοστό τοϋ κέρδους πού έπηρεάζεται επίσης από τή μακροπρόθεσμη, έστω καί άργή, άνοδο στην όργανική σύνθεση τοϋ κεφαλαίου. 'Η τρίτη τεχνολογική επανάσταση, ή συντόμωση στό χρόνο περιστροφής τοϋ πύγιου κεφαλαίου, ή αύξημένη σημασία τής ανάγκης ν' άναπαράγεται ή έργατική δύναμη σ' άνώτερο επίπεδο πνευματικών καί τεχνικών προσόντων, ή όλο καί πύς μεγάλη σημασία τών όλο καί πύς κοινωνικοποιημένων δαπανών έρευνας κι ανάπτυξης επιβάλλουν τό σχεδιασμό στό έσωτερικό τών επιχειρήσεων καί τό γενικό προγραμματισμό τής οικονομίας. Τό πολύπλοκο σύστημα γίνεται πύς εύχλόγιο καί μπορεί πύς εύκολα νά διαταραχθή, κι αυτό επιβάλλει όλο καί πύς πολλές προσπάθειες γιά τήν βιωτική καί δημόσια ρύθμιση τής οικονομίας καί γιά τήν καθοδήγηση τής κοινωνίας. Μακροπρόθεσμα μένουν άξέβητα κι ύποταγμένα στό νόμο τής αξίας τό μονοπωλιακό ύπερκέρδη καθώς καί τό μέσο ποσοστό τοϋ κέρδους, αλλά κι ή πώληση ελίκων έμπορευμάτων καθώς κι ό βαθμός ανάπτυξης τών συγκεκριμένων επιχειρήσεων.

Οί έντεινόμενες προσπάθειες γιά τή ρύθμιση τοϋ βιομηχανικού κύκλου άπειτούσαν μέ τή σειρά τους μέ σκετική άυτόνομια γιά τίς έθνικές νομισματικές περιοχές τών διάφορων μεγάλων δυνάμεων. 'Η σχετική αΐτή άυτόνομια συμβεβαίχόταν μέ τή πιεσμή, κι άναγκαία γιά τήν προώθηση τής ανάπτυξης, διεύρυνση τής παγκόσμιας αγοράς (17) μονάχα όσα δίπλα στό χρυσό μπορούσε νά λειτουργήσει σάν παγκόσμιο νόμισμα, καθώς καί σάν παγκόσμιο τιπωτικό χρήμα. τό νόμισμα τής ισχυρότερης ιμπεριαλιστικής δύναμης, τό δολάριο. 'Η διάβρωση τής άνοραστικής δύναμης τοϋ δολαρίου, πού τήν προκάλεσαν οι δυσκολίες στην πραγματοποίηση τής ύπεραξίας καί στην αξιοποίηση τοϋ κεφαλαίου στίς ΗΠΑ, ύπονομοεί τή λειτουργία τοϋ δολαρίου σάν παγκόσμιο χρήματος. Έτσι όμως άπειλείται αλόκληρο τό σύστημα τής έθνικής διαχείρισης τών νομισμάτων, κι άναπτύσσεται πίεση γιά ένα γενικό άποδεκτό ίσοδύναμο στην παγκόσμια αγορά, πού νά μήν άπειλείται από τίς παρεμβάσεις έθνικών όμάδων τοϋ κεφαλαίου σά συνόλου. Αυτό άπειλεί νά έξασθενήσει άποφασιστικά τό ρόλο «έθνικής» χρηματικής καί πιστωτικής πολιτικής στή ρύθμιση τής συγκυρίας. Κι αυτό καί γίνεται: πραγματικά στό βαθμό πού τό «μακρό κύμα» τής επιταχυνής ανάπτυξης άδηγει, σέ συνθήκες τεχνολογικής επανάστασης, σέ μία νέα ράση επιταχυνής συγκέντρωσης καί συγκέντρωσης τοϋ κεφαλαίου πού μετατρέπει

τις πολυεθνικές επιχειρήσεις στην οικονομιστική οργανωτική μορφή της υστεροκαπιταλιστικής μεγάλης εταιρίας. Την οργανωτική αυτή μορφή, ωστόσο, το υστεροκαπιταλιστικό έθνικό κράτος δεν μπορεί να επηρεάσει όσο τα εθνικά τράστ και μονοπώλια του χτες και του προχτες. Μά το να ξεφεύγουν από το έθνικό κράτος, οι παραγωγικές δυνάμεις ξεφεύγουν βαθμιαία κι από την ικανότητα του κράτους να επηρεάσει τη συγκορμία και την ανάπτυξη. Όσο περισσότερα τα μονοπώλια νομίζουν πως κατορθώνουν να ξεφύγουν στο έθνικό πλαίσιο από το νόμο της αξίας, τόσο πιο πολύ υποτάσσονται σ' αυτόν διεθνώς.

Στο τέλος όλη αυτή η διαδικασία καταφέρει να αναστατώσει, πάνω στην αναζήτηση τεχνολογικών υπερκερδών και την ιδιοποίησή τους, ταρέστιες ποσότητες δημοτικών υλικών στους δυο πόλους της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Τό ότι η διεθνής κίνηση των κεφαλαίων φέρνει σήμερα πιο πολύ παρά ποτέ πραγματοποιώντας τη συρραγίδα των συμφερόντων των ιμπεριαλιστικών μονοπωλίων, της λεγόμενης ενσωμάτωσης της διεθνούς κεφαλαιαγοράς και της λεγόμενης ομοιογένειας των παραγωγικών σχέσεων σ' διεθνή κλίμακα έχει σαν αποτέλεσμα ν' αυξάνουν οι διαφορές παραγωγικότητας, εισοδήματος κι ευημερίας ανάμεσα στους κατοίκους των μητροπόλεων αφενός, τους κατοίκους αποικιών και μισοαποικιών αφετέρου — πράγμα που δυναμώνει το εκεί επαναστατικό επελευθερωτικό κίνημα. Όσο λιγότερο μπορεί ο υστερος καπιταλισμός να ικανοποιήσει τις ανάγκες των εργαζομένων μαζών στις μητροπόλεις, που τις προκαλείει η τρίτη τεχνολογική επανάσταση και που περιλαμβάνουν και το αίτημα για μία ριζική αλλαγή στη μορφή και το περιεχόμενο της εργασίας, όσο περισσότερα μάλιστα εξαγκάζεται, πάνω στο γενικό άδραμα για τό ποσοστό της υπεραξίας, ν' αφοσιωτήσει «δικαιώματα» που είχε πριν αναγνωρίσει από πρόλεταριάτο, ιδιαιτέρως σ' ό,τι αφορά την πλήρη απασχόληση και τον τρόπο καθορισμού της μισθοδοσίας, τόσο περισσότερα δυναμώνουν οι κοινωνικές αντιθέσεις κι εντάσεις στις μητροπόλεις. Έχουν τις ρίζες σ' μία κοινωνική κρίση που γεννιάεται και που τις αιτίες της θ' αποκαλύψουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ο δεύτερος καπιταλισμός είναι η εποχή εκείνη στην ιστορική εξέλιξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, όπου η αντίφαση ανάμεσα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και τις γηράσκουσες παραγωγικές σχέσεις στον καπιταλισμό προσλαμβάνει μιάν έκρηκτική μορφή. Η αντίφαση αυτή οδηγεί σε μιάν γενικευμένη κρίση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.

Πρωταρχικά πρέπει να περιγράψουμε πώς κατέ την ούσα των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Για τον Μάρξ παραγωγικές σχέσεις είναι όλες οι βασικές σχέσεις που συνάπτουν ανάμεσαξύ τους πάνω στην παραγωγή για την ύλη της ζωής οι άνθρωποι⁽¹⁾. Γι' αυτό και δεν είναι σωστό να περιερίσουμε αυτές τις σχέσεις σε μιάν μονάχα όψη των σχέσεων κεφαλαίου, π.χ. στην υπαγωγή της ζωντανής εργασίας στη νεκρή, ή στις σχέσεις των παραγωγών με τα μέσα παραγωγής τους. Τέσ ειδικά στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής στηρίζεται στη γενικευμένη έμπειρηματική παραγωγή. Κελεύει να πού καθορίζει τη συγκεκριμένη διάφορα από την εποχή της δουλοκτησίας, μορφή που παίρνει ο χωρισμός του παραγωγού από τα μέσα παραγωγής, την ξεχωριστή, διάφορα παρά στη φεουδαρχία, μορφή έθιοποίησης του πλεονάζοντος προϊόντος, την ξεχωριστή αργία που ανασπαράζεται ή κοινωνική εργασία, που συνδέονται ανάμεσαξύ τους οι παραγωγικές μονάδες, κλπ. Προϋπόθεση είναι ναχουν γίνει έμπειρήματα και η έργατική δίνταρη και τα έργατα έργαταίς. Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής δέν μπορείν έπομένως ν' άναχτούν άπλως σε μιάν άποταγή των παραγωγών στους «επιχειρηστές» ή τινός πρωταγωνιστής της συσσώρευσης. Τέτοις είναι η σχέση στην κάθε ταξική κοινωνία. Άπαντετα, η πόληση του έμπειρηματος έργατακή δύναμη,

στούς *ιδιοκτήτες* τών μέσων παραγωγής, ή διαίρεση αὐτῶν τῶν *ιδιοκτη-
τῶν* σέ διάφορα ἀνταγωνιστικά κεφάλαια⁽²⁾ πού εἶναι ὑποχρεωμένα ν' *ἀνταλλάξουν* τίς *ἱκανοποιημένες* παρότητες *θέλει* ὥστε νά πραγματοποιή-
σουν τήν *ὑπερβία* μέσα τους καί νά *συνεχίσουν* τήν *παρὰγωγή* σέ *διευρυμένη* κλίμακα, καί τέλος ή *συσσώρευση* τῶν *πρόσθετων* τούτων *κεφαλαιῶν*, *ἐξωριστά*, μέ τρόπο πού τόν καθορίζει ή *καταναγκασμός* τοῦ *συναγωνισμού*.

Ἡ *ὀλική* παραγωγή δέ νοεῖται ὡς τήν *τακτική* προμήθεια πρώτων *ὕλων*, *μηχανῶν* καί *ἄλλων* μέσων *ἐργασίας*, *βοηθητικῶν* ὀργάνων καί *πηγῶν* *ἐνέργειας*, ὅπως δέν εἶναι *δυνατή* ὅλως μέν *εἰδική* σχέση *ἀνάμεσα* στόν *ἐργάτη* καί στό μέσο *ἐργασίας*. Καθαρίζοντας ὅτι τό κεφάλαιο ἵπποτελεῖ *μὲν* *εἰδική* σχέση *ἀνάμεσα* στούς *ἀνθρώπους* — *κύρι* *εἰδική* *δηλαδή* *μορφή* *τῶν* *παραγωγικῶν* *σχέσεων* —, ὁ *Μάρξ* *αὐτοῦ* *χρόνου* ⁽³⁾ ὀρίζει τήν *ἐμπορευματική* *παρὰγωγή* σέ *μιά* *τέτι* *εἰδική* *σχέση* *ἀνάμεσα* *στούς* *ἀνθρώπους*.

Τό γεγονός ὅτι οἱ *ἐπιχειρήσεις* *ἀγοράζουν* ή *μιά* *ἀπό* τήν *ἄλλη* *ἀνταλλακτικές* *ἀξίες* μέ *τή* *μορφή* μέσων *παραγωγῆς*, *πρώτων* *ὕλων*, *κυσσιῶν* *κλπ.* ἵπποτελεῖ *ἐπομένως* *ἐπίσης* *μὲν* *εἰδική* *ὄψη* *τῶν* *παραγωγι-
κῶν* *σχέσεων* *πού* *χαρακτηρίζουν* *τόν* *καπιταλιστικό* *τρόπο* *παραγωγῆς*. *Ἄν* *καταργούσαμε* *τή* *σχέση* *κεφάλαιο - ἐργασία* *μέσα* *στις* *ἐπιχειρήσεις* *(μετατρέποντας τις π.χ. σέ* *παραγωγικούς* *συνεταιρισμούς)* *ἀλλά* *ἔφώναμε* *νά* *συνεχιστοῦν* *ἀνάμεσα* *σ'* *αὐτές* *ή* *γενεσσομένη* *ἐμπορευματική* *ἀνταλλαγή* *(ἀμοιβαία* *ἀγοραπωλησία* *μέσων* *παραγωγῆς* *σάν* *ἐμπορεύματα)*, *ἂν* *ἐπιτρέπαμε* *ὅτλαδὴ* *νά* *ὑπάρξει* *τό* *στοιχείο* *αὐτό* *τῶν* *καπιταλιστικῶν* *σχέσεων* *παραγωγῆς*, *τότε* *ή* *ἀναπαραγωγή* *τοῦ* *χωρισμοῦ* *τῶν* *παραγω-
γῶν* *ἀπό* *τά* *μέσα* *παραγωγῆς* *τους* *θὰ* *ἦταν* *ἀπλῶς* *ζήτημα* *χρόνου*⁽⁴⁾.

Οἱ *ἀνθρώποι* *παράγουν* *ἐμπορεύματα* *ἐπειδὴ* *ή* *κοινωνική* *ἐργατική* *δύναμη*, *πού* *βρίσκεται* *στή* *διάθεσή* *τους*, *καταναεῖ* *ἴθι* *προηγούμεν* *σέ* *«ἰδιαιτικές* *ἐργασίες* *πού* *προχώρησαν* *ἀνεξάρτητα* *ή* *μιά* *ἀπό* *τήν* *ἄλλη*»⁽⁵⁾. *'Ο* *χαρακτήρας* *τούτος* *τῆς* *ἐργασίας* *ἐκκρίνεται* *μέ* *τή* *οὐρά* *του* *ἀπό* *μιά* *διαλεκτική* *πού* *τήν* *καθαρίζει* *ή* *ἐξέλιξη* *τοῦ* *κοινωνικοῦ* *καταμερισμοῦ* *τῆς* *ἐργασίας* *καί* *τῶν* *κοινωνικῶν* *μέσων* *ἐργασίας*. Ὅσο *ή* *κοινωνική* *ἐργασία* *πραγματοποιεῖται* *σέ* *μικρές*, *λίγο-πολύ* *αὐτάρκει* *μονάδες* *παραγωγῆς* *(ὀρδῆ, φίλη, κοινότητα* *ἀγρότικῇ),* *τόν* *ἔμε* *κοινωνικό* *χαρακτήρα* *τῆς* *ἐργασίας* *ἐξασφαλίζει* *ἀπριόριστικῶς* *ἓνος* *ἀπλῶς*, *ἔκτισμένος* *στή* *συνήθεια*, *τήν* *τελετηριότητα* *καί* *τή* *στοιχειώδη* *ὀργάνωση* *κινήσεως*. *Μέ* *τήν* *ἀνάπτυ-
ξη* *τοῦ* *καταμερισμοῦ* *τῆς* *ἐργασίας*, *τῆς* *ἀνταλλαγῆς*, *τῆς* *ἀτομικῆς* *ἱκανότητος* *καί* *τῆς* *ἀπλῆς* *ἐμπορευματικῆς* *παραγωγῆς* *τό* *κοινωνικό* *σύνολο* *ἐργατικῆς* *δύναμης* *θρυμματίζεται* *ἑαυμάτως* *σέ* *ἰδιαιτικές* *ἐργασίες*

πού ο κοινωνικός τους χαρακτήρας αναγνωρίζεται, διαμέσου της παρέκ-
κλισης των σχέσεων της αγοράς κι εμπορεύματος και μετά τη διαμεσολά-
ηση πραγματοποίησης της εμπορευματικής αξίας (τοῦ μέσου κέρδους στον
καπιταλισμό) μονάχα ἐκ τῶν ὁστέρων — κι χ' αὐτό εἶτε ολοκληρωτικά, εἴτε
μερικά εἴτε καί πάλι διόλου.

Μά ἂν ἔ' μαιριά τοῦτη ἱστορική εξέλιξη κορυφώνεται πρὶν ἐκριβῶς
τὸν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς μὲ τὴν ἐξατομικέυσιν, τῆς κοινωνικῆς
ἐργασίας σ' ἀνεξάρτητα προωθούμενες ἰδιωτικές ἐργασίες, μὲ τὴν
ἀνάπτυξιν τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ τῆς ἀντιστοιχῆς
τεχνικῆς ξεκινᾷ ἡ ἀντίθετη τάσις. Τὸ κεφάλαιο βάζει ὅλο καὶ πὺ πολλοὺς
παραγωγούς νά συνεργάζονται ἀναμεταξύ τους ἀντικειμενικά σέ μιὰ
συνεδητὰ ὀργανωμένη διαδικασία ἐργασίας. Συνδέει ἀναμεταξύ τους —
σ' ἀντικειμενικά κοινωνικοποιημένες, συνδεμένες ἀναμεταξύ τους μὲ χίλια
δυὸ νήματα ἀμοιβαίας ἐξάρτησης, παραγωγικῆς διαδικασίας — ὅλο καὶ πὺ
μεγάλα κομμάτια τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ βασιική ἀντινομία τοῦ καπιταλι-
στικοῦ τρόπου παραγωγῆς — ἡ ἀντινομία ἀνάμεσα στὴν ἀξιοχρησιμότητα
ἀντικειμενικῆς κοινωνικοποίησης τῆς ἐργασίας καὶ στὴν ἐξακολουθητική
ἰδιωτική (ἰδιοποίηση) — ἀνταποκρίνεται ἐπομένως ἀνάμεσα στὴν ἐξα-
σφαλιζόμενη (μέσα σὲ πλείους ὄχι μόνο τῶν ξεχωριστῶν ἐργαστασίων
ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων, ἐκὼν καὶ πολυθνητῶν ἐπιχειρήσεων) ἰδιωτικῇ
ἐργασία φρονίῳ, τὴν ἐπιβίωσιν τῆς βασιισμένης στὴν ἰδιωτικῇ ἐργασία
μορφῆς τοῦ εμπορεύματος, πού ἐξακολουθεῖ νά κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴν
παραγωγή, ἀφετέρου.

Ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς εἶναι δυνατός μονάχα σέ μίαν ὀ-
ρισμένη βαθμίδα εξέλιξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων — ἀφοῦ δημιουργη-
θοῦν οἱ ὀλικές προϋποθέσεις ἀρχικά γιὰ τὴν ἀπλή ἐμπορευματικὴ
παραγωγή κι ἔπειτα γιὰ τὴν πραγματικὴ καθυπόταξιν τῆς ἐργασίας ἀπὸ
τὸ κεφάλαιο. Πρὶν ἀπὸ τὶς ὀλικές τοῦτες προϋποθέσεις καὶ πᾶν ἀπ'
αὐτές ἐρχονται φυσικά οἱ προαναφερμένες κοινωνικῆς προϋποθέσεις. Ὁ
καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς προϋποθέτει ἐπομένως μίαν ὀριση-
νῆ, καὶ πραγματικῇ καὶ ἀντιφατικῇ, εξέλιξιν στὴν κοινωνικοποίηση τῆς
ἐργασίας, Ἄν ἡ ἰδιωτικῇ ἐργασία γινεκευτῇ ἀλλὰ ὁ κοινωνικὸς καταμερι-
σμός τῆς ἐργασίας πηγῶναι σέ στοιχειώδη ἐπίπεδα, ἔτσι πού νά
πράττονται μὲ λίγη κι ἀνάλλαχτα μέσα ἐργασίας ἑτοιμας ἀξίης χρήσης γιὰ
μικροὺς καταναλωτές κι ἡ ἀμοιβαία ἐξάρτησις τῶν παραγωγῶν νά μὴν
εἶναι παρὰ μιὰ μερικὴ ἐξάρτησή τους ἀπὸ μερικὲς ἀνάγκες τοῦ πού πρέπει
νά ικανοποιηθοῦν μὲ τὴν ἐργασία ἄλλων παραγωγῶν, τότε εἶναι δυνατὴ ἡ
ἀπλή, ὄχι ὅμως κι ἡ καπιταλιστικὴ ἐμπορευματικὴ παραγωγή. Ἡ
ἀνεπαρκὴς κοινωνικοποίηση τῆς ἐργασίας, τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τῆς
παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἡ μικρὴ ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ

πλεονέσματος, δεν επιτρέπουν τη γενικευμένη καπιταλιστική παραγωγή εμπορευμάτων σ' αυτή τη βαθμίδα ανάπτυξης.

Γιὰ ν' ἀρχίσει κίνη ή παραγωγή, πρέπει ή κοινωνικοποίηση της εργασίας ν' ἀρχίσει νά κατάρχει τόν ατομικό χαρακτήρα της εργασίας. Όταν καταμερισμέ της εργασίας ανήμεσα σ'ά διάφορα επαγγελματά πρέπει νά προστελή ή καταμερισμός της εργασίας μέσα στή μηχανοκτούρα καί τή μεγάλη επιχείρηση. Ή πλεονεψία των παραγωγών πρέπει νά πάψει νά παράγει γιά τις δικές της ανάγκες καί νά καλύπτεται όλες τις ανάγκες της στή αγορά. Τότε άπαιτεί άναπτυγμένο μηχανικό εξοπλισμό, δηλαδή πολύ μεγαλύτερο κοινωνικό πλεόνασμα, άφού δίχως έκείνο δεν μπορεί νά παραχτή ή πρόσθετος, τεράστιος άναπτυγμένος μηχανικός εξοπλισμός. Παραγωγή μηχανικού εξοπλισμού, άνάπτυξη της παραγωγού της εργασίας, άπταχυμένη άντικειμενοκή κοινωνικοποίηση της εργασίας — αυτή είναι ή ιστορικά προδευτική λειτουργία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής⁽⁴⁾.

Τόν άνταγωνιστικό χαρακτήρα της κοινωνικοποίησης τούτης της εργασίας από τό κεφάλαιο άποκαλύπτει τό γεγονός πώς γιά τόν έργάτη τόσο τό προϊόν της εργασίας του, όσο καί τό όργανο εργασίας παρουσιάζονται: σάν κάτι τό ξένο, έχθρικό, άσχετο μ' αυτόν, ένγενές σ'ό κεφάλαιο. Ό Μάρξ έξήγησε πώς ή έχθρική τούτη γιά τόν έργάτη μορφή της κοινωνικοποίησης της εργασίας σ'όν καπιταλισμό όφειλεται άνάμεσα σ' άλλα σ'ό γεγονός πώς ή κάθε έργάτης πρέπει νά ένταχτή χωριστά ή μαζί τών έργατών πρέπει νά ένταχτή έξατομικευμένα σ'ά μία παραγωγική διαδικασία, όπου ή κοινή παραγωγική δύναμη τών έργατών γίνεται κάτι τό ξεχωριστό άπ' αυτούς: «Πραγματικά ή κοινή ένότητα στή συνεργασία, ή συνδυασμός σ'όν καταμερισμό της εργασίας, ή αξιοποίηση τών φυσικών δυνάμεων καί τών έπισημών, τών πινόντων της εργασίας μέ τή μορφή τών μηχανών — όλα αυτά ή παρουσιάζονται σ'όν ατομικό έργάτη σάν ζώα, ριζότερα, σάν κάτι πού βρέθηκε καί δίχως τή συμμετοχή του ή καί ένάντιον σ' αυτόν, κάτι τό ανεξάρτητο, μία μορφή ύπαρξης πού κίρνουν τ' ανεξάρτητα άπ' αυτόν μέσα άργασίας πού κυριαρχούν πάνω του, καί τήν ένσπρωκμένη σ'όν καπιταλιστή καί τούς εκπροσώπους του γνώστ καί θέληση του συνολικού έργοστάσιου, έτσι κι έν μορρώθηκαν μέ τόν συνδυασμό τών εργατιών, βλέπει σ'ά λειτουργία του κεφάλαιου, πού ζει μέσα σ'όν καπιταλιστή. Οι κοινωνικές μορφές της εργασίας του (ύποκειμενικά - άντικειμενικά) ή ή μορφή της δικής του κοινωνικής εργασίας είναι σχέσεις άημεουργημένες σ' άπόλυτη ανεξαρτησία άπό τόν ξεχωριστό έργάτη. Οι έργάτες, ύποταγμένοι σ'ό κεφάλαιο, είναι στοιχεία αύτών τών κοινωνικών σχημάτων, άλλα κινεί δεν άνήκουν σ' αυτός. Τους παρουσιάζονται επομένως σ'ά μορφές του κεφάλαιου, σ'ά

πυνδασμοί, που ο' αντιθέσει, με τη δική τους ατομική ιδιανότητα εργα-
σίας ανέχουν στο κεφάλαιο, βγαίνουν από κείνο κι είναι: έντογμένοι με
κείνο. Κι αυτό παίρνει όλο και πιο πραγματικές μορφές καθώς άφε-
νης ή ιδιανότητα εργασίας τους τροποποιείται από τις μορφές αυτές
σε βαθμό που χάνει την ανεξαρτησία της, που γίνεται άναρχη, έξω από
τόν καπιταλιστικό τούτο συσχετισμό, που συντρίβεται ή ανεξάρτητη
παραγωγική ιδιανότητα, κι άρτερού με την άναπτύξη, των μηχανών οι
όροι της εργασίας παρουσιάζονται σαν κυρίαρχοι πάνω στην εργασία και
ταυτόχρονα την αντικαθιστούν, την καταπνίξουν, την καθιστούν περιττή
στις ανεξάρτητες μορφές της. Σ' αυτή τη διαδικασία, όπου οι κοινωνικές
δύσεις της εργασίας παρουσιάζονται: στους εργάτες κατά κάποιον τρόπο
κεφαλαιοποιημένες — όπως π.χ. στις μηχανές τό όρατό προϊόντα της
εργασίας παρουσιάζονται σαν άφέντες της εργασίας —, συμβαίνει φυσικά
τό ίδιο με τις δυνάμεις της φύσης και την άπαιτήμη, τό προϊόν αυτό της
γενικής ιστορικής εξέλιξης στην άρχρημένη πομπουσία της. Παρουσιάζ-
ονται στους εργάτες σά όντα μιας τού κεφάλαιου. Εξωρίζουν πραγματικά
άπό την ιδιανότητα και τις γνώσεις τού ατομικού εργατή, και μόνο που
είναι άπό την άποψη της ποιότης τους προϊόντα και πάλι της εργασίας,
έμπανίζονται, παντού όπου μπαίνουν στο προτοές της εργασίας, σαν
ένσωματωμένους στο κεφάλαιο (1). 'Επίσης: «'Η φυσική κοινωνική άί-
νομη της εργασίας δέν άναπτύσσεται στην καθήυτο διαδικασία άξιοποίη-
σης, αλλά στην πραγματική διαδικασία εργασίας. Παρουσιάζεται έπόμενως
με τη μορφή θέαση των, που άνέχουν στο κεφάλαιο σαν πρόχμη, που είναι
ή άξία χρήσης του. 'Η παραγωγική εργασία, που θεματογραφεί άξία, αντι-
τίθασσεται στο κεφάλαιο σαν εργασία ατομικών εργατών, σ' όποιους
κοινωνικούς συνδυασμούς κι άν μπουν αυτό οι εργάτες πάνω στην
παραγωγική διαδικασία. 'Αν έπομένως τό κεφάλαιο αντιπροσωπεύει
άπέναντι στους εργάτες την κοινωνική παραγωγικότητα της εργασίας, ή
παραγωγική εργασία αντιπροσωπεύει άπέναντι στο κεφάλαιο πάντα
μόνχα την εργασία ατομικών εργατών (2).

Αυτός κι είναι ο λόγος που στο Μάρξ ή σοσιαλιστική κοινωνία
παρασιάζεται: πάντα σαν εργασία των αντεταωρισμένων παραγωγών.
Γιατί έρόσον ξεπερασθή όλολήρωτικά και τελειωτικά ή άξιοποίηση
στη διαδικασία της παραγωγής και της εργασίας, και έρόσον οι παραγω-
γοί άργανώσιον, σχεδίασιον (3), πιζήτήσιον, πραγματοποιήσιον μαζί τό
εργατικό τους προτοές, σε έλεύθερο συνεταιρισμό, έκλείπει τό μυστήριο
της κοινωνικής παραγωγικότητας της εργασίας. Κείνη δέν παρουσιάζεται
πιά σε συλλογική δύναμη που ήρίσκει κι έξω από τους παραγωγούς,
άλλά σαν προϊόν της κοινής, προγραμματισμένης κι άργανωμένης μαζί,
εργατικής ιδιανότητας όλων των εργαζομένων.

'Η αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας έπιβλήθηκε άπό την

εξελίξει της τεχνικής, των υλικών επιτευγμάτων και των παραγωγικών δυνάμεων και δεν μπορεί πιά να ξεπεραστεί. Όμως, ο συγκεκριμένος τρόπος που συνδυάζεται με την κοινωνική δομή διαφέρει κάθε φορά, ανάλογα με το πν έχουμε να κάνουμε με μία καπιταλιστική ή μία καπιταλιστική άρχουσα της οικονομίας. Στο πλαίσιο του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ή κοινωνικοποίησης της εργασίας πραγματοποιείται μόνο έμμεσος. Παράμενει ο νόμος της αξίας που εξακολουθεί να κατανέμει τους οικονομικούς πόρους ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της οικονομίας. Ανάλογα με τις διακυμάνσεις στο μέσο ποσοστό του κέρδους και τις αποκλίσεις απ' αυτό (το κεφάλαιο, δηλαδή οι κοινωνικοί τόροι, πλην όμως κυρίως σ' όσους τομείς μπορούν να πραγματοποιηθούν υπερκέρδη). Όταν αντίθετα ανατρέπεται ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, οι συντεταγμένοι παραγωγοί μπορούν ν' αναγνωρίσουν εξ αρχής την αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας. Τότε οι οικονομικοί πόροι μοιράζονται προγραμματισμένα, με βάση κοινωνικά καθορισμένες προτεραιότητες, ανάμεσα στους διάφορους κλάδους της οικονομίας. Και τότε, όπου η φύση της εργασίας γίνεται άμεσα κοινωνική, χάνει το νόημά της ή κατηγορία του κοινωνικά αναγκαίου χρόνου εργασίας (της κοινωνικά αναγκαίας ποσότητας ή εργασίας), καθιερώνοντας όπως κι η κατηγορία της αξιοποίησης του κεφαλαίου⁽¹²⁾.

Φάνουμε δώ σε μία δεύτερη παρεξήγηση της κατηγορίας των παραγωγικών σχέσεων που έφτιαξε ο Μάρε, στην προσπάθειά δηλαδή νά διακριθούν εκείνες σε «τεχνικές» και «κοινωνικές»⁽¹³⁾. Ή πάρρησις ίσως λήξει τεχνικές προϋποθέσεις για συγκεκριμένες παραγωγικές σχέσεις. Είναι αδύνατο νά ύποταχτη ή εργασία στο κεφάλαιο δίχως νά χρησιμοποιηθούν μοντέρνες μηχανές. Όπως κι είναι αδύνατο νά κοινωνικοποιηθούν αποτελεσματικά, δίχως μίαν επανάσταση στην τεχνική, μικρές επιχειρήσεις θασιζόμενες σε πρωτόγονες χειροτεχνικές μεθόδους⁽¹⁴⁾. Άλλά τό νά βγάλουμε από κει τό συμπέρασμα ότι ή έμμεση παραγωγή πρέπει νά συνεχιστή, όσο οι «τεχνικές παραγωγικές σχέσεις» δεν επιτρέπουν μίαν ολόκληρωτική κοινωνικοποίηση της εργασίας ή μίαν «ολοκληρωτική (δικοποίηση των προϊόντων από την κοινωνία)⁽¹⁵⁾, σημαίνει νά κατέβουμε από τή διατύπωση του Μάρε πώς οι παραγωγικές σχέσεις είναι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους, στις σχέσεις ανάμεσα σ' ανθρώπους και πράγματα, νά θεσπίσουμε δηλαδή έναν κοινωνικό φετιχισμό της τεχνικής.

Τό χαρακτήρα της εργασίας δεν καθορίζει άμεσα ή τεχνική, δηλαδή ο βαθμός ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Τούτο ύποσέλητε δέ συμβαίνει στην κάθε παραγωγική μονάδα⁽¹⁶⁾. Και δεν ίσχύει καν για την κοινωνία πύ σύνολο. Σ' ένα δεδομένο επίπεδο της τεχνικής μπορούν ν'

άνταποκρίνονται: δύο ριζικά διαφορετικές δομές της κοινωνίας και της οίκονομίας. Τούτο περιβαίνει σ' έποχή κοινωνικών επανάστασεων⁽¹⁷⁾. Γιατί σέ μιá τέτια έποχή ή καινούρια τεχνική, που τένει νά ξεπεράσει τίς υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις, έξελίσσεται μέσα στό πλαίσιο τής ύπάρχουσας κοινωνικής τάξης έλο και πύ άνολοκληρήντα, άντιφατικό και κατάστροφικό, ένώ άφ'ετέρου ή θέσπιση καινούριων επαναστατικών παραγωγικών σχέσεων — που όπως όλες οι δομές δέν μπορούν νά φτιαχτούν «βίχα μέ βήχα» — προτρέπει πύ σχέσει μέ τήν ύπάρχουσα ανάπτυξη τής τεχνικής (γιά τούτο κι άνολίγει τό όρόμο γιά μέν νέα κι άλμπεύδικη ανάπτυξη, τών παραγωγικών δυνάμεων). Τήν παρήλλαχτ, άλλά διαφορετική προβληματική τού ύστερου καπιταλισμού άφ'ενός, τών μεταβιτικών κοινωνικών άνάγκων πτόν καπιταλισμό και τό ποσιτιστικό άφ'ετέρου πρέπει ν' άποδώσουμε στήν έθιόμορον τούτη διαλεκτική παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων⁽¹⁸⁾.

Δέ μέξ έπιτρέπεται έπομένως ν' άναμένουμε, σέ συνθήκες άξιάνομνης ήτρωπικότητας, άνάμεσα σέ παραγωγικές δυνάμεις και παραγωγικές σχέσεις τής κοινωνίας, πώς ή άνανέωση κείνη στις τεχνικές παραγωγικές σχέσεις, που τήν καθιστούν δυνατή ή έπιστήμη κι ή τεχνική, μπορεί νά πραγματοποιηθή πρίν ήλλάξουν οι κοινωνικές παραγωγικές σχέσεις. 'Η άντιφατικότ-ητα αύτή έκδηλώνεται άνάμεσα στ' άλλα μέ τό γεγονός ότι οι δυνατότητες τής έπιστημονοοτεχνικής επανάστασης μπορούν νά πραγματοποιηθούν μόνο μερικά μέσα στό πλαίσιο τών ύπαρκτων κοινωνικών παραγωγικών σχέσεων. Δέν είναι δυνατή ή ολοκληρωτική αυτόματιση τής μεγάλης βιομηχανίας στόν ύστερο καπιταλισμό. Τό ν' άναμένουμε μέν τέτια γενικευμένη αυτόμάτιση, σάν κλειδί γιά τήν άντροπή τών παραγωγικών σχέσεων τού καπιταλισμού είναι έξίσου στραβό μέ τό νά έλπίζουμε πώς οι πρύοδες τής αυτόμάτισης θ' άντρέψουν μόνες τους τίς καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής⁽¹⁹⁾.

'Η κρίση τών παραγωγικών σχέσεων στόν καπιταλισμό παρουσιάζεται λοιπόν σάν κρίση ένός συστήματος σχέσεων άνάμεσα στους άνθρώπους, μέσα στις παραγωγικές μονάδες κι άνάμεσα στις παραγωγικές μονάδες (έπιχειρήσεις), που άντιστοιχεί έλο και πύ άλγε στήν ύπάρχουσα και δυναμική τεχνική βάση τής έργασίας. 'Όταν χαρακτηρίζουμε τήν κρίση αύτή τόσο σάν κρίση τών όρων καπιταλιστικής έθιοποίησης, έξιοποίησης και συσσώρευσης, όσο και σάν κρίση τής έμπορευματικής παραγωγής, κρίση τού καταμερισμού τής έργασίας στόν καπιταλισμό, κρίση στήν έπιχειρησιακή διαίρεση τού καπιταλισμού, κρίση τού άστικού έθνικού κράτους και τής καθυστάξης τής έργασίας από τό κεφάλαιο, πρήκεται μονάχα γιά διαφορετικές όψεις μέν και μόνης πραγματικότητας, ένός δοσμένου οίκονομικοκοινωνικού συνόλου, τού καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής⁽²⁰⁾.

• Η κρίση στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής παρουσιάζεται ανά κρίση των δυνάμεων καπιταλιστικής ιδιοποίησης, αξιοποίησης και συσσώρευσης. Τονίσουμε κιόλας στο κεφάλαιο για το μένιμο πληθωρισμό ότι οι μηχανισμοί συνθήκες, με σταθερές τιμές του νομίσματος, άχρως διαρκή πιστωτικό και λογιστικό πληθωρισμό, το σύστημα δεν μπορεί πιά ν' αξιοποιήσει ένα σημαντικό μέρος της παραγωγικής του δυναμικότητας. Για μία θεωρητική ανάλυση που προχωράει πέρα από την επιφανειακή των οικονομικών φαινομένων αιτιατικές δυσκολίες πραγματοποίησης δεν ήταν ποτέ τόσο ελθικές, όσο άμέσως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, πάνω στο ακριβές κύμα της ανάπτυξης.

• Η πίεση που ασκεί ο ανταγωνισμός προς την κατεύθυνση της μείωσης στο κόστος παραγωγής, της αύξησης στην παραγωγικότητα της εργασίας, της κοινωνικοποίησης της εργασίας, της βελτίωσης στο μηχανικό εξοπλισμό, της άνδου στην οργανική σύνθεση του κεφαλαίου οδηγεί αναπόφευκτα σε μία δυσανάλογα μεγάλη αύξηση των εξόδων χρήσης⁽¹⁾. Έτσι διαμεσολώνεται για τα απολλύα κεφάλαια ο καταναγκασμός για την άβίαστη διεύρυνση της αγοράς, των αναγκών της μάζας. Έκινω ο κάθε καπιταλιστής χωριστά θέλει να περιορίσει την κατανάλωση των πλεόντων του εργατών, ή καπιταλιστική τάξη σε σύνολο πρέπει να διευρύνει την αγορά για τα καταναλωτικά αγαθά και να εξασφαλίσει ταυτόχρονα την αξιοποίηση του κεφαλαίου της. Μπορεί να ξεπεράσει την αντίφαση μερικά πρώτο με το να γίνει όλα και πιά αξιόμορφη ή παραγωγή καταναλωτικών αγαθών (μέ το ν' αποτελεστεί θηλασική ένα όλα και (πρό μεγάλο ποσοστό του όλικου προϊόντος από μέσα παραγωγής αντί για καταναλωτικά αγαθά)⁽²⁾, δεύτερο με το να διατεθεί ένα σημαντικό μέρος από την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών σε άλλες κοινωνικές τάξεις αντί για τους εργάτες (εργάτες και βιοτέχνες μέσα στην ίδια τη χώρα καθώς και διεθνώς), ή με το να γίνει μία μεταβίβαση αγοραστικής δύναμης σε βάρος της άλλης εμπορευματοκής παραγωγής ή άλλων καπιταλιστών (ακόμη και αδένων καπιταλιστών, π.χ. με μισή ανακατανομή της παγκόσμιας αγοράς), τρίτο με το να διατεθεί ένα αξιόκονο μέρος από την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών όχι εναντί εισοδήματος αλλά με πίστωση (αύξηση στην ιδιωτική χρέωση), και τέταρτο με το ν' αύξηθω ή μαζική κατανάλωση ακόμη, και των δικών της εργατών, με αναλογικά λιγότερο από τη συνολική αξία των εμπορευμάτων, μ' άλλα λόγια με το ν' αύξηθω ή παραγωγή σχετικής υπεραξίας.

Τά βοηθητικά τούτα μέτρα δεν μπορούν φυσικά να συγκλύσουν πώς ή δυσκολία να πραγματοποιηθώ ή υπεραξία όταν ταυτόχρονα ανεβαίνει το ποσοστό της υπεραξίας έχει τις ρίζες της στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, και ότι ή διαδικασία αναπαραγωγής του κεφαλαίου αποτελεί

μιάν ένότητα έργασιακής κι αξιοποιητικής διαδικασίας άφενός, κυκλοφοριακής και πραγματοποιητικής διαδικασίας άφετέρου, όπου τό κεφάλαιο μπορεί νά έξασφαλίζει τό ζήτηγμα τής πρώτης διαδικασίας μονάχην μέ μέσα πού μακροπρόθεσμα δυσκολεύουν τήν πραγματοποίησης τής δεύτερης διαδικασίας, καθώς κι αντίστροφα.

Τό έμπόριο κι ή πίσση (όκόνη κι ή χαρακτηριστική γιά τόν ύστερο καπιταλισμό μορφή τοῦ μόνιμου πληθωρισμοῦ σέ πιστωτικό χρήμα) είναι τό θύο θασυά μέσα γιά νά ξεπεραστοῦν πρόσκαιρα οί δυσκολίες στήν πραγματοποίησης τής υπεραξίας. Ἡ ανεξαρτησίηση τοῦ ἐμπορικοῦ καί τραπεζικοῦ κεφαλαίου κι ή διαμέρφωση μιᾶς αὐτόνομης σφαίρας κυκλοφορίας τῶν ἐμπορευμάτων καί τοῦ χρήματος είναι τό τίμημα πού πρέπει νά καταβάλει τό βιομηχανικό κεφάλαιο γιά νά ξεπεράσει τουλάχιστο περιοδικά καί μερικᾶ τῆς μόνιμες δυσκολίες πραγματοποίησης. Ἐπιταχύνεται ἔτσι ἡ περιστροφή τοῦ κυκλοφοριακοῦ κεφαλαίου κι αὐτό ἐπιτρέπει τήν αύξηση τοῦ παραγόμενου μέσα σ' ἕνα χρόνο ὅγκου ὑπεραξίας, ἔτσι ὥστε τό βιομηχανικό κεφάλαιο νά μήν ὑποστῇ ἀναγκαστικά, μέ τήν ἀνεξαρτησίηση αὐτή, ζημιές πᾶ (δυσχετημένο κέρδος). Ἐτσι ὁμως δημιουργεῖται, δίπλα σέ γενική πίσση γιά τήν αύξηση τής ὀργανικής σύνθεσης τοῦ κεφαλαίου, καί μέ πίσση νά μειωθῇ ἡ συμμετοχή τοῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου στό συνολικό παραγωγικό κεφάλαιο, μέ πίσση νά μετατραπῇ ὅλο τό κεφάλαιο σέ πάγιον κεφάλαιο, πράγμα πού μεγαλύνει πάλι τήν ὀργανική σύνθεση τοῦ κεφαλαίου καί μακροπρόθεσμα ἐπιδρά δυσμενῶς στό ποσοστό τοῦ κέρδους.

Ἡ διόγκωση τῶν σφαίρων κυκλοφορίας καί προσηγορῆς ὑπηρεσιῶν σέ ἕνα καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς ἐπιτελεῖ καί μέν ἑλὲν λειτουργία. Είναι ἕνα ἀναπόφευκτο μέσο γιά τή διαρκή διεύρυνση τής χρηματικής: ἐπιμένει καί τῆς ἐμπορευματικής οἰκονομίας, γιά τήν ἀδιάκοπη ἐξάπλωση τῶν σχέσεων χρήματος - ἐμπορευμάτων σέ πεδία πού τῆς ἔχην πρὶν αἰεστό. « Ὅσο πῶς πολὺ ἡ παραγωγή γενικά ἐξελίσσεται σέ παραγωγή ἐμπορευμάτων, τόσο πῶς πολὺ πρέπει ὁ καθένας καί πρόκειται ὁ καθένας νά γίνει: ἐμπορος ἐμπορευμάτων, ν' ἀποχτήσῃ χρήμα, εἴτε μέ τό προϊόν του, εἴτε μέ τίς ἀπηρεσίες του ὅταν ἀπό τή φύση τῶν πραγμάτων τό προϊόν του ὑπάρχει μόνον μέ τή μορφή τῆς ὑπηρεσίας, κι αὐτή ἡ ἀπόκτηση χρημάτων παρουσιάζεται σάν ὁ τελικός στόχος τοῦ κάθε εἶδους ἀπὸ δραστηριότητα (βλέπε τόν Ἀριστοτέλη). Στήν καπιταλιστική παραγωγή ὁ πολυτοποεῖται ἄφενός ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων σάν ἐμπορευμάτων, ἄφετέρου ἡ μορφή τῆς ἐργασίας σά μισθωτῆς ἐργασίας. Πλήθους ἀπὸ λειτουργίες καί δραστηριότητες, πού περιβάλλονταν μέ τήν ἀγλή τῆς ἀγιοσύνης, πού θεωροῦνταν σάν αὐτοσκοπός, πού ἐκτελοῦνταν δωρεάν ἢ πληρώνονταν μ' ἕμμεστο τρόπο (ὁποιος ἄλλο: οἰνοποιός, γιαντοῖ κι ἄλλοι ἐπὶ χυγέληματες στήν

Ἀγγλία, πού δέν μποροῦσαν καί δέν μποροῦν νά ἐνταγροῦν γιά τή πληρωμή) μετατρέπονται: ἄφενός σέ μισθωτή ἐργασία, ὅσο κι θν διακρίνουν τό περιεχόμενό τους καί τ' ἀμοιβή, κι ὑπάρχουν αἰρετέρου — ἡ ἀξιοπληροῦσή τους, ἡ τιμή αὐτῶν τῶν διαφορετικῶν δραστηριοτήτων, ἀπό τήν πόρνη μέχρι τό βασιλικό — στούς νόμους πού ρυθμίζουν τήν τιμή τῆς μισθωτῆς ἐργασίας»⁽²⁵⁾.

Ἡ αὐτόνομη βιοτεχνία, ἡ οἰκιακή οἰκονομία, ἡ μικρή ἀγροτική ἐπιχειρήσι (ἐπιχειρήσι γι' αὐτοκατανάλωσι), τό μικροεμπόριο, ἡ ἔρευνα, οἱ ἰδιωτικές ὑπηρεσίες, ἡ παραγωγή «πολιτιστικῶν ἀγαθῶν», ἔλας τους ὑπενόσωνται μέ τή σιμρά τους στό «χρηματισμό σάν ἐργασωμένη ἐπιχειρήσι». Ὅπως ἐξηγήσαμε παρρηῖου, ἡ δ' αἰκασία αὐτῆ κορυφώνεται στόν ὑπερο καπιταλισμό μέ τή γενική ἐμπορευματοποίηση τῆς τέχνης, τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καί τῶν «ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων» πού πρὶν ἀκούονταν ἀτομικά. Ἐνῶ ἡ πραγματοποίηση καί ἰδιοποίηση τῆς περιεχόμενης στή συνολικῆ ἐμπορευματοικῆ παραγωγῆς ὑπεροξίας μόνάχα μέ τό μόνιμο πληθωρισμό μπορεῖ πιά νά γίνει, πλησιάζονται ἄρετέρου μιά αὐξανόμενη κεφαλαιοποίηση, μιά αὐξηση στή μάζα τοῦ κεφάλαιου πού δέν μπορεῖ ν' ἀξιοποιηθῇ καί πού γιά τοῦτο ἀπαιτεῖ τήν παρέμβασι τοῦ ὑπεροκαπιταλιστικοῦ κράτους στήν οἰκονομική ζωή. Ὅλο καί πιά πολλές ἐπιχειρήσεις ζοῦν ἀπό τίς κρατικές παραγγελίες.

Στό κεφάλαιό γιά τήν οἰκονομία τῶν ἐξοπλισμῶν μιλήσαμε γιά τή σημασία πού ἔχουν οἱ παραγγελίες ἀπλαιοῦ μεταπολεμικά γιά τήν ἀμερικάνικη οἰκονομία (δὲ χρειάζεται νά τονίσουμε τό ρόλο πού παίζουν οἱ ἐξοπλισμοί διεθνῶς γιά τό ζεπέρασμα τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς κρίσης στή δεκαετία τοῦ '30).

Οἱ ἐργασίες ἐρευνας χρηματοδοτοῦνται ὄλο καί πιά πολύ ἄμεσι ἐπὶ τήν κοινωνία. Πρεταννὶ ἐπιχειρήματα: ἔστασαν στό σημεῖο νά ζητήσουν τήν κοινωνικοποίηση ὄλων οὐσιαστικῶς τῶν δαπανῶν ἐρευνας⁽²⁶⁾. Οἱ ἐπενδύσεις διευκολύνονται ὄλο καί πιά πολύ μέ τίς ἀμοιβές καί ὁμοσες κρατικές ἐπιδοτήσεις, ὄχι γιὰ τὴν ἀστική τάξη δέν ἔχει κεφάλαια, ἀλλὰ γιὰ τὴν οἱ συνθήκες ἀξιοποίησης χειροτέρεψαν σέ βαθμό πού οἱ ἐπιχειρηματίες δέν ἀποδέχονται τοὺς κινδύνους δέχως ἐγγύηση τῶν κεθῶν τους ἀπὸ τό ἀστικό κράτος. Ἡ κοινωνία ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στήν ἐποχή τοῦ ὑπερου καπιταλισμοῦ καί σέ συνάχεια μέ τήν τρίτη τεχνολογική ἐπανάσταση ἀρχίζει νά κλονίζει τήν πρωταρχική βάση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, τὴ γενικευμένη ἐμπορευματοικῆ παραγωγή, κι αὐτό ἀπὸ ὁν πλευρῆς ταυτόχρονα⁽²⁷⁾. Ἀφενός ἡ τεχνική πρῶδος προκαλεῖ στή ἐκδιωκόμενη: σμένες χώρες φανόμενα κορεσμοῦ πού εἶναι μιά εἰς ἀτοπον ἀπαγωγή γιά τήν οἰκονομία τῆς ἀγορῆς. Τό παράδειγμα τῆς γεωργίας εἶναι χτυπητό. Ἐνῶ καί δεκαετίες ἐκρηκτικῆς

ται στον Καναδά και τις ΗΠΑ ένα τεχνητό σύστημα περιορισμού της παραγωγής, που με τη δημιουργία της Εύρωπαϊκής Κοινότητας επεκτάθηκε στη Δυτική Εύρώπη και τώρα απλώνεται και στην Ιαπωνία. Έργον το προϊόν της εργασίας, που φτάνει σε τεράστιο βαθμό, δε μπορεί να παραιτηθεί από τη μορφή του εάν εμπορευμάτος μέσα στα πλαίσια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, γίνεται επίσης δίδωμο να διανεμηθεί το διοικωνόμενο πλεόνασμα με απλό τρόπο ανάμεσα στους πολλούς δυστυχούντες των «πλούσιων» χωρών και προπάλτων ανάμεσα στους πενιχρότερους των υπανάπτυκτων χωρών. Πρέπει γι' αυτό να δημιουργηθεί ένα παράλογο σύστημα επιδοτήσεων που θα διευκολύνει μια μείωση στην παραγωγή τροφίμων και την καταστροφή των παρκαγμένων κιάλας τροφίμων, που θα περιτριβεί τεχνητά την κατανάλωση, δίχως τελικά να εξασφαλίσει στους παρκαγωγούς την αναμενόμενη άμειβη κατά ώρα δουλειάς της εργασίας.

Αφετέρου η ριζωμένη στην αντίφαση ανάμεσα στην αυξανόμενη κοινωνικοποίηση της εργασίας και την (βιωματική) ιδιοποίηση αντινομία ανάμεσα στο μαρκό ορθολογισμό και τη συνολική ανορθολογικότητα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής⁽²⁶⁾ σπρώχνει τη συνολική ανορθολογικότητα της σε τέτοιο παραλογισμό που μεσοπρόθεσμα δεν απειλεί μονάχα την υπάρχουσα κοινωνική τάξη, αλλά και τον ίδιο τον ανθρώπινο πολιτισμό. Το κάθε παιδί καταλαβαίνει πώς είναι ανορθολογική και παράλογη, μα και καθυστερό επεκίνηση για την κοινωνία, η αελεύθερη πώληση κι αγορά ατομικών βιβίων και δηλητηριωδών ιερών. Έπειτα, σήμερα αποδέχτηκε κι από την βρευνα πώς το γ' ανθρώπου στην ατομική πρωτοβουλία και το κυνηγητό του κέρδους την αελεύθερη παραγωγή και την αελεύθερη πώληση δηλητηριωδών τροφίμων, επικίνδυνων φαρμάκων, ανασφαλών Ι.Χ., χημικών προϊόντων που έπειλουν το περιβάλλον είναι μια πολιτική που έπειλει το ανθρώπινο γένος εξίσου με το πυρηνικό όπλα⁽²⁷⁾. Μόνο που οι ελεύθεροι έρπονται να βγάλουν ε' απαραίτητα γενικά κοινωνικά συμπεράσματα από την ανάληψη τους⁽²⁸⁾, να παρλιχτούν πώς η ρίζα του κακού είναι στην έμπορευματική παρκαγωγή, δηλαδή στην ξανασυνένωση του κατμερισμού της εργασίας και της κοινωνικοποίησης της εργασίας διαμέσου των νόμων της αγοράς, δηλαδή στην πραγματοποίηση όλων των ανθρώπινων ανάγκων και στη μετατροπή όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων από μέσα προς σκοπό — για να μεγαλώσουν οι δυνάμεις της ανθρώπινης ζωής — σε αυτοσκοπούς⁽²⁹⁾. Μονάχα η άμεση κοινωνικοποίηση της παραγωγής κι η συνειδητή υποταγή της σε τις δημοκρατικά καθορισμένες και γενικές ανάγκες της ζωής κι ανάπτυξης όλων των ανθρώπων μπορούν να οδηγήσουν σε μέγιστη ανάπτυξη της τεχνολογίας και των φυσικών επιστημών, έτσι που

νά πτόσολοκληρωθούν κι όχι ν' αυτοκαταστραφούν τά άτομα⁽¹⁰⁾.
 θεολογική της του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής μπορεί ν' άνοχη
 στην άντινομία θνάμεσα στόν ύπολογισμό του κλειωτικού κόστους πα-
 ραγωγής μέ βάση την επείχρηση, καί τό πραγματικό, γενικό κοινωνικό,
 θμέσο κι θμέσο κόστος παραγωγής, στην άντανομία δηλαδή άνάμεσθ
 στην άποτελεσματικότητα της άτομικής επείχρησης καί τό γενικό
 κοινωνικό ύπολογισμό κόστους κι άπόδοσης⁽¹¹⁾. 'Η άστοική οικονομική
 έπιστήμη μεταχειρίζεται σ' αυτό τό συσχετισμό την παραποιημένη
 κι άποπροσανατολιστική άρολογία της άπόδοσης πού συμπαράγεται
 από ηέλευθέρη άγχή⁽¹²⁾.

'Η άδυνάμωμη άπειλή για τό περιβάλλον άποδίνεται για τούτο στην
 κλέκωμένη σπάνη αύτων των αέλευθέρων άγώνων ή κι ύπολογίζεται μέ
 τή μορφή των άδυνωτικών έμπορευμάτων ή της άδυνωτικής άπόδοσης⁽¹³⁾.
 Μέ τόν παρακαμπτήριο τούτο έλεγμό επιδύωσεται νά κατοχυρωθή τό
 μέλλον της έμπορευματοικής παραγωγής. Δέ χρείάζεται ν' αναλύσουμε πο-
 λύ λεπτομερώς τή φανατική τούτη λογική των θιασωτών της οικονομίας
 της άγυράς, πού άπολύγει στην παραφρόνηση για τόν άνθρώπο. 'Επειδή,
 για νά μεγιστοποιήσουν τά κέρθη τους, εί μεγάλες επείχψεις ρυπαίνουν
 την άτμόσφαιρα, πρέπει ν' άμφισβητηθή τό δικαίωμα του καθένά μας για
 άτμόσφαιρα, πρέπει ν' άμφισβητηθή τό δικαίωμα του καθένά μας για
 καθαρόν άέρα κι νά ύποχρεωθώμε τελικά νά πληρώσουμε γι' αυτό τό
 σπάνιο αγαθό μέ φόρους⁽¹⁴⁾. Στην πραγματικότητα επιβάλλεται νά
 χειραστυθή ή παραγωγή από επείχρησικούς ύπολογισμούς άποτε-
 ληματικότητας, δηλαδή από την άτομική ίθακτογία καί την έμπορευ-
 ματική παραγωγή. Όστε νά γίνει δυνατή ή έρθολογική ικανοποίηση των
 άναγκών μας, κι έτσι ν' άποφευχτούν οι τεράστιες σπατάλες⁽¹⁵⁾. Είναι
 πολύ άμφίβολο κατά πόσο σέ συνθήκες συνειήτου καί δημοκρατικού
 σχεδισμού ή «πληθυσμιακή άκρίξη», τό «βουκό των έμπορευμάτων», ή
 άέρας, τό νερό, ή ή κι ή άνθρώπος θά έξακολουθήσουν νά μάς άπειλούν.
 Στο 15ο κεφάλαιο έξηγήθηκε ότι την επείωση της άνθρωπότητας δέν
 άπειλούν οι ουσεές έπιστήμες κι ή σύγχρονη τεχνολογία καθαυτές, αλλά
 οι καπιταλιστικά διαρθρωμένες φυσικές έπιστήμες καί τεχνολογία. 'Ο
 Μάρξ κατάλαβε τούτο πριν έκατό κίόλιας χρόνια. "Έγραφε τότε πώς τό
 κεφάλαιο (κι οι παραγωγικές δυνάμεις) μπορούν ν' αναπληρούν μονάχα
 μέ τή ληστρική έμετάλλευση των δυό πηγών του άνθρώπινου πλούτου,
 της γής καί της έργασίας.

Στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού ή ληστρική τούτη έμε-
 τέλλευση έφτασε, μαζί μέ την καπιταλιστική έμπορευματοική παρα-
 γωγή, στό κορύφωμα. 'Η άντινομία άνάμεσθ στην άνταλλακτική αξία
 καί την αξία χρήσης παρουσιάζόταν στην άκμή του καπιταλισμού μέ-

νο σ' εξαιρετικές περιπτώσεις, πάνω στην οικονομική κρίση και με πολύ παρεκκλινό τρόπο. Στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού είναι μόνιμα όρατή. Η αντίνομα αυτή παρουσιάζεται πολύ χτυπητά στη μαζική παραγωγή μέσων καταστροφής (όχι: μονάχα όπλα, αλλά όλων των μέσων για τη φυσική, ψυχική και ήθικη καταστροφή του ανθρώπου), αλλά τ' διακρίνουμε και στους τομείς εκείνους της οικονομίας, όπου τ' δραστηριότητα καθορίζουν οι κοινωνικές προτεραιότητες κι όχι πια οι υπολογισμοί για την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων. Πιο σπουδαίο παράδειγμα για τούτο ήταν ασφαλώς η απόφαση του προέδρου Κέννεντυ για τήν απόβαση στη Σελήνη, «όποιο κι αν είναι το κόστος»⁽²⁶⁾. Οι παραγωγικές δυνάμεις, τ' συμφέρουντα της ανθρωπότητας, οι «αυτόνομες» τάσεις για τήν εξέλιξη της ανθρωπότητας σπρώχνουν ολο και πιο πολύ προς αυτή την κατεύθυνση. Όμως μετά από πλείστα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής τέτοιες απόπειρες είναι πάντα δραματικές. Ο καθορισμός των προτεραιοτήτων από μία μικρή ομάδα εκπροσώπων της άρχουσας τάξης απειλεί να οδηγήσει σε μία πιο μεγάλη διαμάχη κατασπατάληση υλικών πόρων και να δημιουργήσει πρόσθετους κινδύνους για τήν ανθρωπότητα. Ιδίως σκεφτόμε τις στρατιωτικές εξοπλιστικές της δικτατορίες, τις βιολογικές πρωτοβουλίες κρατικών μηχανισμών κι ιδιωτικών συμφερόντων⁽²⁷⁾.

Η σύνδεση ιδιωτικής ιδιοποίησης και κρατικής επέμβασης στην οικονομία — που τις ιδεολογικές της επιπτώσεις πραγματευθήκαμε κιόλας στο 15ο κεφάλαιο — έχει όμως και μιάν οικονομική συνέπεια, που πρέπει να εξετάσουμε λεπτομερέστερα. Η καπιταλιστική άτομική ιδιοκτησία κι ο συναγωνισμός ανάμεσα στα πολλά κεφάλαια οδηγούν στους άκριβεις ένδοπιχειρησιακούς υπολογισμούς και στο βλαπόμενο στη μείωση του κόστους παραγωγής μερικό ερθολονισμό. Κυρίαρχη άρχη είναι εδώ η αύστηρη οικονομία πηξ διαίτησι των οικονομικών πόρων⁽²⁸⁾. Όμως στη σφαίρα του κρατικού τομέα, όπου δεν υπάρχει αντικειμενικός κοινωνικός μηχανισμός για τό μόνιμο περιορισμό του κόστους, εκεί βασιλεύει η άρχη της κάλυψης του κόστους, που κλείνει μέσα της τή σκεύλη των πόρων — άρκει τό άκρονά σ' αυτό τόν τομέα άκομα να ενδιαιέρονται υλικά για μιάν αύξηση της κάλυψης⁽²⁹⁾ και να καθοδηγούνται από τή γενικευμένη στην έμπορευματοπαραγωγική οικονομία τάση για τόν άτομικό πλουτισμό⁽³⁰⁾. Την αντίνομα αυτή χειροτερεύει οικονομικά τό γεγονός ότι οι αύξημένες καταβολές από τόν κρατικό τομέα μπορεί ν' αποδειχθούν πηγή για τήν αύξηση του ίδιωτικού κέρδους επιχειρήσεων κι άτομικών καπιταλιστών, και μάλιστα μπορεί ν' αύξήσουν τήν ανταγωνιστικότητα τους απέναντι σ' άλλα κεφάλαια⁽³¹⁾. Έτσι η σύνδεση κρατικοποιημένων τομέων της οικονομίας κι ιδιωτικής

Προβλεπόμενης της υπεραξίας μπορεί να αξιολογήσει την υποβελούση της του συνολικού συστήματος — οδηγώντας ανάμεσα σε "δύναμι" και σε μια αυξημένη καταπολέμηση των οικονομικών πόρων — που δεν μπορεί να ξεπεραστεί με μια πλεοναστική αποταξιοματική στην κρατική τομική⁽⁴⁾.

Ο προβληματισμός του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, που βρίσκεται στην βάση της σύνδεσης ανάμεσα στην βιομηχανική οικονομία και την κρατική οικονομική παρέμβαση, μπορεί να γίνει καθαρά αντιληπτός από την ιστορική σκοπιά. Κάποτε το κεφάλαιο, κάτω από την πίεση του ανταγωνισμού και της συσσώρευσης, την πλεονάζουσα για την αξιοποίηση, σε διεγερμένη κλίμακα, πρότεινε κατά πολύ στην τεχνική πρόοδο, την επένδυση, την οδηγούσε σε παραγωγικά κανάλια και την κρατούσε σταθερά κάτω από την έλεγχο του. Η συγκεντροποίηση του κεφαλαίου (στις τράπεζες π.χ.) προχωρούσε πολύ περισσότερο από εκείνη της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτό ήταν η ύψιστη βάση της "οικονομικής αυτονομίας" του κεφαλαίου στο 19ο αιώνα. Σύμφωνα με ανάπτυξη της τεχνικής ξεπέρασε όμως τα συγκεντροποιήσιμα των "πολλών κεφαλαίων". Η αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας και οι σύγχρονες μέθοδοι παραγωγής ξεπερνούν ξανά και ξανά τα πιο προχωρημένα επίπεδα συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου. Η καπιταλιστική ατομική ιδιοκτησία, η ιδιωτική ιδιοποίηση της υπεραξίας και η συσσώρευση γίνονται ολοένα και πολύ έμφυλα για την παραπέρα ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Η κρατική, και υπερκρατική, συγκεντροποίηση ενός μέρους από το κοινωνικό πλεόνασμα αποβαίνει πάλι — όπως συνέβαινε σε πολλές προκαπιταλιστικές κοινωνίες — όλο και πιο πολύ με τη μορφή προπύθεσης για την περαιτέρω ανάπτυξη των δυνάμεων παραγωγικών δυνάμεων. Έτσι κι η αυξανόμενη κρατική συγκεντροποίηση της κοινωνικής υπεραξίας είναι στον ύπερο καπιταλισμό πιο κατάλληλη από τον ατομικό καπιταλιστικό ανταγωνισμό για την αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας, όμως και αυτή ξεπερνάει όλο και πιο πολύ από την προχωρημένη τεχνική. Αυτό φανερώνεται καθαρά στις πολυεθνικές εταιρίες και την προβληματική τους.

Τό συνάμωμα του κράτους στον ύπερο καπιταλισμό είναι επομένως ταυτόχρονα με έκφραση της προσπάθειας του κεφαλαίου να ξεπεράσει τις έγκληματικές και έσωτερικές του αντιθέσεις, καθώς και της αναπόφευκτης αποτυχίας αυτής της προσπάθειας. Μονάχα ο παγκόσμιος συνεταιρισμός των παραγωγών ταίριαζει στο σημαντικό βαθμό ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και την αντικειμενική κοινωνικοποίηση της εργασίας. Κάθε αντίδικτησή τους δεν μπορεί παρά να καταργήσει το ανταγωνισμό,

δηλαδή την ανερχία, στο ένα πλάνο, για να τὸν ἀναπαράγει μ' ἀκόμη πὺς καταστροφικὴ ἐπιχειρητικότητα σ' ἄλλο ἀνώτερο πλάνο. Αὐτὸ ληχθεὶ ἐξίσου γιὰ τὸ ὑπεροκαπιταλιστικὸ κράτος καὶ τὰ ὑπεροκαπιταλιστικὰ πηλεθνικὰ μονοπώλια.

Στὸ ἴδιο μέτρο πού ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων συγκρούεται μὲ τὴν ἐμπορευματικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν ἰδιωτικὴ ἰδιοποίηση καὶ μὲ τὸν καθαρισμό τῶν παραγωγικῶν προτεραιοτήτων μὲ βάση τὴν ἀτομικὴ ἀποτελεσματικότητα τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, συγκρούεται καὶ μὲ τὴν ἐμπορευματικὴ μορφή τῆς ἐργατικῆς τοῦτης ἀδυναμίας. Στὸ ὅμοιο κεφάλαιο ἐξηγήθηκε πῶς τὸ πᾶν πᾶσι στὸν καταμερισμὸ καὶ τὴν εἰδίκευση τῆς ἐργασίας, πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτὴ τῇ μορφῇ ἐμπορεύματος, σπρώχνεται μὲ τὴν ἐπισκευὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀνακαίνισης στὴν παραλογισμὸ, ἀκρῶς ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ἐμπορευματικὴ μορφή τοῦ βούτυρου καὶ τοῦ μέλου σὰν ἀποτέλεσμα τῆς μόνιμης αὐτεπαργωγῆς στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη. Ἡ ἀνάγκη τῆς περιοδικῆς ἀμετακταίσεως, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τίς ῥιζινοῦσες ἀλλαγές στὴ βασικὴ τεχνικὴ τῆς ἐργασίας, ἐπεκτείνεται καὶ στὴ σφαίρα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, δημιουργεῖ μέλιστα μέσζ στὸ πλεῖστο τῶν καπιταλιστικῶν σχεδίων γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τῆς ἀνώτερης παιδείας ὁριζικές τάσεις γιὰ μόνιμες μερικὲς σπουδές καὶ ἐπιτεβελιώνει μὲν ἀπὸ τίς προσητείες τοῦ Μάρξ. Ὅμως ἡ δυναμικὴ τοῦτης τάση δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβληθῇ μὲ βάση τίς καπιταλιστικὲς παραγωγικὲς σχέσεις. Ἦ συνοδεύει καὶ τὴν πύλην ἡ ἀντίθετη τάση γιὰ τὴν ἀδμεσην ἀποτελεσματικότητά τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Ἡ ἀντικαιμενικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴν παράταξη τῆς παιδείας στὸ πὺς μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς, ὡστόσο, ὑπονομεύει καὶ κείνη τὸν κιδιωτικὸν χαρακτήρα τῆς ἰδιοκτησίας στὰ προσόντα ἐργασίας. Εἶχε νόημα ὅσο τὰ ἀτομικὰ προσόντα καθρέφτιζαν κυρίως τὴν ἀτομικὴ προσπάθεια καὶ χρηματοδοτοῦνταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ἢ τὸ ἴδιο τὸ ἴδιον. Σήμερα, ὅμως, τὸ κῆτος παραγωγῆς τῶν ἀτομικῶν προσόντων κοινωνικοποιήθηκε στὸ πὺς μεγάλο του μέρος. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἐφευρετῶν, ἐρευνητῶν, ἐπιστημόνων καὶ γιαντρῶν δὲ θὰ ἔσανε ἐκεῖ πού ὄφτανε ἡ ἐκατοντάδες χιλιάδες, ἀκόμη καὶ ἐκατομύρια, ἐργάτες δὲν εἶχαν παραγάγει τὰ ἐργαστήρια, τίς αἰθουσας, τίς μηχανές, τὰ μηχανήματα, τὰ ὅργανα, ἐργαλεῖα καὶ ὅλα μὲ τὰ ὅποια δουλεύουν, ἀν τὸ παραγμένο ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παραγωγῶν κοινωνικὸ πλεόνασμα δὲν τοῦς εἶχε ἐξασφαλίσει τὸν ἀναγκαῖο, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τῆς ἀμεσης ὑπερξῆς τους, χρόνο ἐργασίας ὅπως τὸν ὅπου θὰ ἔταν ἀδύνατη ἡ ἐπιστημονικὴ τους προσπάθεια, καὶ ἡ παλιότερη καὶ ἡ σύγχρονη γενιά τῶν ἐφευρετῶν, ἐρευνητῶν, ἐπιστημόνων καὶ γιαντρῶν δὲν εἶχε ἐπιτελέσει τὴν ἀναγκαῖα προεργασία καὶ συνοδευτικὴ ἐργασία

πού θίχων αὐτήν ἡ άτομική ἐπιστημονική δραστηριότητα θὰ ἦταν ἀδύνατη, στὶς πρὸ πολλὰς περιπτώσεις. Ὁ κάθε σύγχρονός μας μπορεί ν' ἀξιοποιήσει τὰ άτομικά ταλέντα του μονάχα σὲ μέρος τῆς κοινωνικῆς ἐκπαιδεύσεώς γιὰ ἐργασία. Στὸ πεδίο τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἐρχεται κατεξοχήν στὴν ἐπιφάνεια ἡ κοινωνικοποίηση τῆς ἐργασιακῆς διαδικασίας, πού καὶ καταργεῖ κάθε δικαυλογία γιὰ τὸν κοινωνικό λεραρχικό καταμερισμό τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα σὲ «παραγωγούς» καὶ «διοικούντες», ἀνάμεσα στοὺς κακοπληρωμένους ἐργάτες τοῦ χεριοῦ καὶ τοὺς πρὸ κακοπληρωμένους ἐργάτες τοῦ πνεύματος⁽⁴³⁾.

Ὅμως ἡ ἀντικειμενικὴ ἀμεταβίβηση τοῦ καπιταλιστικοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἐμπορευματοικοῦ χαρακτήρα τῆς ἐργασιακῆς δύναμης (πού εἶναι ὁ συγκεκριμένος τρόπος ἐκδήλωσής αὐτοῦ τοῦ καταμερισμοῦ) παίρνει καὶ μὴν ἕλλη ἐμπόσημη μορφή, πού ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀνάλυση τοῦ Μάρξ⁽⁴⁴⁾. Μὲ τὸ νὰ χειραφετηθῇ ὅλο καὶ πρὸ πολὺ ἀπὸ τὴ φυσικὴ καὶ ὕψικὴ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου (τῆ ἀπλήρη ἐνέργειας) ἡ παραγωγικὴ δύναμη τοῦ ἀτόμου, καὶ μὲ τὸ νὰ γίνῃ ὅλο καὶ πρὸ πολὺ λειτουργία τοῦ τεχνικοεπιστημονικοῦ μηχανισμοῦ ἀξονός, τῶν τεχνικοεπιστημονικῶν προσόντων τοῦ ἀτόμου ἀφετέρου, ἀρχίζουν ἐπίσης νὰ σβῇ οὖν τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὸ χρόνο ἐργασίας καὶ τὸ χρόνο σχολῆς. Τὸ ἀντικειμενικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας στὶς τεχνικὲς πρὸ προχωρημένες ἐπιχειρήσεις καὶ κλάδους τῆς βιομηχανίας γίνεται συνάρτηση τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἐργαζομένου γιὰ τὴ δραστηριότητά του — πού πάλι εἶναι ἀνίσταρα ἀνάλογη μὲ τὴ διάρεια τοῦ χρόνου ἐργασίας καὶ μὲ τὸ βαθμὸ ἀλλοτρίωσης τῆς ἐργασίας, καὶ πού πάλι εἶναι ὁμοση συνάρτηση τῆς δυναμότητος πού ἔχει ἡ ὁμοση μονάδα συλλογικῆς ἐργασίας γι' αὐτοεκδήλωση καὶ αὐτοδιδασκαλία⁽⁴⁵⁾. Ἡ ἐξέλιξη σπρώχνει μάλιστα πρὸς μὴ κατ'ὀρθον, ὅπου ἡ ἀνωδοτικότητα τῆς ἐργασίας ἀξαρτεῖται ὅλο καὶ πρὸ πολὺ ἀπὸ τὴν αἵξηση τοῦ χρόνου σχολῆς, τύου σὲ χρόνο γιὰ τὴν παιδεία ὅσο σὲ χρόνο γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῶν ἰσχυρῶν ταλέντων, ἐπιθυμιῶν, ἀρέσεων τοῦ μόνου μποροῦν νὰ γενήσων τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ κινητοποιήσων τίς ἐκπαιδευτικὲς γιὰ τὴ δημιουργικὴ ἐργασία. Τὴ συνδεμένη μὲ τὴν αὐτομάτευση παραμὲν τῆς μηχανικῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ θάνατος τῆς αὐστηρῆς ποσοτικῆς καταμέτρησής τοῦ χρόνου ἐργασίας, σὲ μέσου γιὰ τὴν ἀπόσπαση, ὅσο γίνεται πρὸ πολλῆς ἡ παραγωγικὴ ἀπὸ τὸν κάθε παραγωγό. Πῶς ὁ θάνατος αὐτός δὲν μπορεῖ νὰ συντελεσθῇ μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ σημασία πού ἔχει ἡ ἀπόσπαση ὑπεραξίας γιὰ ἓνα σύστημα χτισμένο πάνω στὴν ἀτομικὴ ιδιοκτησία, τὴν ἀτομικὴ ιδιαιτερότητα καὶ τὸν ἐπιβαλλόμενο ἀπὸ τὸ συνγωνισμό καταναγκασμὸ γιὰ σπασίωσιν.

Η χαρακτηριστική για τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής μορφή του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας — σε παραγωγούς υπερεξίας και σε όσους όρείνουν να διευρύνουν ή να διατηρήσουν τη διαδικασία αξιοποίησης του κεφαλαίου — οδηγεί σε μιά ιεραρχική, βασισμένη σε αύστηρή κατοχύρωση του κεφαλού όρθολογισμού και της άρχης της απόδοτικότητας, διάθροση της επιχείρησης. Με την ιεραρχική αυτή διάθροση της επιχείρησης συγκαλούνται για αυτό (δικαιτέρως σκληρά οι αντικαπιταλιστικές τάσεις για την κοινωνικοποίηση της εργασίας και το ανέβασμα των προσόντων της.

Ο κοινωνική ικανότητα για εργασία εξεκαλωθεί να μην παίρνει τη μορφή ελεύθερου συνταξιοδοτού των παραγωγών, βασισμένου στην αλληλεξάρτηση και συνεξάρτηση καθοδήγησης, δηλαδή προγραμματισμένου με βάση τη δημοκρατικό συγκεντρωτισμό, αλλά υπάγεται σήμερα περισσότερο παρά ποτέ στην απόλυτη και συγκεντρωτική εξουσία μιάς ιεραρχίας. Αυτό κι είναι στην πράξη η άγχυντα γιόρτα του όσπου καπιταλισμού, έστω και με «εθνοτική» συγκράτα, «πολύ γρήγορη» ανάπτυξη και σημαντικά αυξημένη «μαζική κατανάλωση». Γιατί όσο περισσότερο κοινωνικοποιείται αντικαπιταλιστικά η εργασία και μπορεί να πραγματοποιηθεί μονάχα πάνω σε μιά κοινωνικά όρθολογική βάση συνειδητής συνεργασίας, όσο υψηλότερα τό επίπεδα μόρφωσης και τό μέσα προσόντα του μέσου παραγωγού, τόσο πιο ανυπόφορη έπείγεται η έμμεση οργανωτική και τεχνική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο, δίχως την έλευση, βέβαια, δεν είναι δυνατή η κοινωνικοποιουμένη υπαγωγή της.

Η κρίση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής οδηγεί μ' απόλυτη συνέπεια σε μιά κρίση στην εξουσία του επιχειρηματία και τη δομή της επιχείρησης. Το κεφάλαιο προσπαθεί λοφάλως να σταματήσει αυτή την κρίση και να την σταματήσει μέσα σε πλαίσια ύποφορητά για το πόσημα(*), μ' υποσθήματα διαμαρτώνεται με κινούρια τάση στην εξέλιξη της ζωής πάλις των τάξεων, κι αυτή δεν έκφράζει μονάχα και δυναμώνει αυτή την κρίση, αλλά και μπορεί να τη μετατρέψει σε σημείο ξεκινήματος για μαζικές αντικαπιταλιστικές κινητοποιήσεις των εργαζομένων. Το κέντρο βαρύτητας στην πάλη των τάξεων μετατοπίζεται από το πρόβλημα της διακοπής της υποδημιουργούμενης με την εργασία αξίας ανάμεσα σε μεθωτούς και υπερεξία στο πρόβλημα της εξουσίας μηχανών κι εργατικής δύναμης. Αυξάνουν διαρκώς οι συγκρούσεις εκθέτες που άφείδονται στην άρνηση των μεθωτών να άναγνωρίσουν τό δικαίωμα του επιχειρηματία για' απολύσεις, για μεταφορά μηχανών και παραγγελιών, για τη ρύθμιση των τεχνητών στις έλυσίδες, για μεταβολές στην εργασιακή όργάνωση, για άναθεώρηση του

τυστήματος μισθολογικών πληρωμών, γι' αυτούς της φαλίδας ανάμεσα σε χαμηλούς και ύψελους μισθούς (άνωμεταξύ τους ήπιας και άναρκατικά μέ-
τη μέση άμοβή) (4).

Όμως ό καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής δέν άποτελείται μόνον άπό γαλαρά και συμπτωματικά συνθεμένες άναμεταξύ τους μονάδες παραγωγής. Ό βαθμός άντικειμενικής κοινωνικοποίησης στην έργασία πού άντιπροσωπεύει, και πού τελικά καθορίζεται άπό τόν καταμερισμό της έργασίας, τήν τεχνική, τή σταθερή πίσω πάνω στό κώστος παραγωγής και τό άκούραστο κινηγητό της σχετικής ύπεραξίας, έμποδίζει τήν έργατική τάξη τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά ν' άναχτείσει άμεσα, μέσα στην έπιχείρηση, τόν έλεγχο πάνω στά μέσα παραγωγής πού κινητοποιεί(45). Ό τρόπος πού τό κράτος σάν έκπρόσωπος τών πύλλογικών συμφερόντων τοῦ κεφάλαιου, έπηρεάζει τίς πιεθικές έργασίας και τό εισόδημα της έργατικής τάξης (άνοδος τιμών, φόροι, πληθωρισμός, πολιτική άπασχόλησης, πιστωτική πολιτική, νομισματική πολιτική, έξωτερικό έμπόριο, γεωργική πολιτική), είναι κατά συνέπεια γιά τό προλεταριάτο μέ άνώτερη σχολή στην πάλη τών τάξεων, σχολή όπου συνδέονται: μαθησιακά άναμεταξύ τους ό άγώνες γιά τόν έλεγχο τών μέσων παραγωγής κι ό άγώνας γιά τήν κατάκτηση της πολιτικής έξουσίας, γιά τήν κατέργηση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγής στό σύνολό του, γιά τή θανάτωση της έμπουρευματικής και χρηματικής έργασίας και τοῦ κοινωνικοῦ καταμερισμοῦ της έργασίας. Τήν αξιολογική αντίληψη άνάμεσα στην άντικειμενικά κοινωνικοποιημένη έργασία και τήν άτομική ιδιοποίηση δέν καθορίζουν μόνον ή τρίτη τεχνολογική επανάσταση, ή έντονη ζήτηση γιά έργασία μέ μεγάλη τεχνική προσόντα, ή άνευρομένης πολιτιστικός και πολιτικές όρίζοντας τών μισθωτοῦν, αλλά και τό χάσμα άνάμεσα στή δυνατική ύπεραφθονία άφενός, τήν αἰξανόμνη άλλητρώση και πραγματοποιήση άφετέρου. Άν κύριο κίνητρο γιά τούς έργατικούς άγώνες ήταν στην έπαχή τοῦ κλασικοῦ καπιταλισμοῦ ή έντονη άνάμεσα σ' ό,τι υπάρχει και σ' ό,τι ύπάρξει, σήμερα είναι ή ένταση άνάμεσα στό ύπαρκτό και τό δυνατό.

Μπροστά στην δυνατική ύπεραφθονία και τή δυνατότητα ν' άναπτύξουν αἰθιμογενικές δυνάμεις τοῦ άτόμου άποβλινει άναπόφευκ, ή κόπωση γιά τήν παραγωγή δυντερεύουσας σημασίας αλλόων, ή μόνωση μέσα στό πλῆθος, ή έξερεθισμός πού προκαλεί ή άσκήμησι, καθώς μάχεται γιά τήν αἰδιόκτητη διαφοροποίηση της καταπόνησης, ή κρίση τών μαζικών μεταφορών, τών κοινωνικών προγραμμάτων στόχεσης, της σύγχρονης πλευσδομίας. Σ' έπαχή, πού άπό ύλική άποψη φαίνεται πολύ εύκολο νά πραγματοποιηθῇ, ή δυνατότητα γιά τήν αἰτοανάπτυξη τοῦ άτόμου παρυσιαίζεται ώστόσο σάν ὄλο και πού μακρινή.

Γιὰ τὸ Μάρξ ἡ ἀλλοτρίωση εἶναι μὴ κατηγορία ἀντικειμενική, ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενική. Ἀλλοτριωμένοι μένει τὸ ἄτομο ἀκόμη καὶ ἐν τοῦ ἀλλοτριώθηκε ἡ συνείδησή του. Καὶ ἐφόσον ἡ ἀντικειμενικὴ τοῦτη πραγματικότητα εἶναι μακροπρόθεσμα πρὸς δυνατή ἀπὸ τὸν κάθε χειρισμὸ τῶν ἀνθρώπων, τελικὰ ἡ ἀντικειμενικὴ ἀλλοτρίωση τῆς ἐργασίας στὸν ὕστερο καπιταλισμὸ — πρὸς τὴ δυναμὴν τὰ φαινόμενα ἀλλοτρίωσης στὲς σφαῖρες τῆς κατανάλωσης, σχολῆς καὶ ἐποικυδομηματοῦ δημιουργεῖ τὴ δυνατότητα ν' ἀντιληφτοῦν οἱ μισθωτοὶ τὴν ἀλλοτρίωση πρὸς κυριαρχεῖ πάνω τους, τὴ δυνατότητα νὰ διαμορφωθῇ τὸ τελικὸ συνείδημα, τὴ δυνατότητα γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ κύτταρ-πελευθέρωση. Οἱ βασικὲς ἀντιφάσεις τοῦ καπιταλισμοῦ ἀποδεδειγμέναι εἰναι ἐποχὴ μας, ἀκόμη καὶ σὲ συνθήκες παρατεταμένης κρίσεως, σὲν ἅλτες καὶ ἀνέκτες νὰ περιοριστοῦν⁽⁴⁰⁾. Ὁ ἐργάτης δὲ θ' ἀποδεχτῇ ποτὲ ἕνα χρόνον ἐργασίας πρὸς τοῦ παρουσιάζεται σὲ χαμένο κομμάτι τῆς ζωῆς του, μὴν ἐργατικὴ δικαιοσύνη πρὸς τοῦ φαίνεται σὲ δικαιοσύνη καταναγκαστικῆς ἐργασίας, μὴν ἐπιχειρησιακὴ δομὴ πρὸς τὸν καταδικάζει νὰ μένει ὑπὸ κράτος.

Τὴ βαθιὰ κρίση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς φανεραίνει τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι στὴν ἐπιχειρήσει ἀμφισβητοῦν τὴν ἐξουσία τοῦ ἐπιχειρηματία ἀντικειμενικὰ καὶ πολιτικὰ ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πρακτικὴ τους ἀρνήσει. Τὴν κρίση σ' αὐτὲς τὲς σχέσεις παραγωγῆς χαρακτηρίζει τὸ γεγονός πῶς ἡ μάχη τῶν μισθωτῶν μέχεται σὲ κοινωνικὸ πλάνο τὲς βασικὲς ἀξίες καὶ προτεραιότητες πρὸς διακρίνουν τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς. Ἡ ἀδικαιοσύνη ἀμφισβητήσεται, πρὸς ἀντικαθίσταται ἅλη τὴν κοινωνία καὶ στρέφεται στὴν ἀλήθειά τους ἐνάντια στὲς καπιταλιστικὲς σχέσεις παραγωγῆς. Ἐκφράζεται, σὲ φύση τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης πρὸς ἀρχισ, μὲ τρεῖς μορφές:

1. Τὸν κριτικὸ προβληματισμὸ πάνω στὴν ἀντίφαση ἀντίμετα στὴν πρὸς ἀνέμενη ὑπερφορτὸν σὲ κατανάλωσι καὶ ἀναπνέει καὶ τὴ σφαιρὴ ὑπανάπτυξη τῆς κοινωνικῆς κατανάλωσης (τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτησῶν). Γιὰ τὴν κατάρτιση αὐτὴ καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἀνθρώποι ἀναγνωρίζουν⁽⁴¹⁾ ὅτι συμβάλλει σημαντικὰ σὲ νὰ χάσουν τὴ συνείδησιν τους οἱ ἀστικές καὶ μικροαστικὲς ἰδεολογίες, πρὸς γνώρισμά τους εἶναι νὰ ἐκθεωροῦν τὴν ἀελεύθερη οικονομίαν τῆς ἀγορᾶς καὶ τὸ κοινωνικὸ κράτος τῆς ἐργασίας. Ἡ αὐξήσει στὲς ἀνάγκες, πρὸς τὴν προκάλει ἡ ἐνέπνευσι τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μὲ τὴ μακροχρόνιον οικονομικὴ ἀμεί, ἔδωκε ὅλο καὶ πρὸς μεγάλη σημασία, ἀντικειμενικὰ καὶ σὲ συνείδησιν τῶν μισθωτῶν, σ' ὅρισμένους ὑπηρεσίες — ὑγείας, στέγας, παιδείας, μεταφορῶν σὲ κοινωνικὴ ἀποστάσεις, διακοπῶν. Ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ φύση οἱ ἀνθρώποι

αυτός μπορεί μόνον όρικτά νά ικανοποιηθούν μέ τήν καπιταλιστική έμπορευματοπαραγωγή γι' αυτό και κρατούνται συστηματικά αύπανά-
 πτωκτες στήν καπιταλιστική οικονομία. Αυτό δύναμώνει, μέ τή σειρά
 του, τήν πίεση γιά τήν γενική κοινωνική ικανοποίηση αυτών των άναγκών
 κι άνακνεί τό πρόβλημα τής ολοκληρωτικής κοινωνικοποίησης του
 κόστους τους. Έτσι άρχίζει ό άγώνας γιά νά δημιουργηθώ ένα νή είδος
 δικνομής, βαθύτατα έχθρικό στόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Νά
 ικανοποιηθούν οι άνάγκες όσο γίνεται πύ αλλά μέ παραμερημέ των
 νόμων τής άγοράς (διαπληρό σύστημα ύγείας, παιδείας, μεταφορές σέ
 κοντινές άποστάσεις, στέγης κλπ.). Ή αδογματικά καπιταλιστική
 δήλωση του Βρετανού πολιτικού Ένρηκ Πάουλ πώς είναι «άπειρήστες»
 οι άνάγκες τής υγείας και πώς γιά τότο ή «τιμή» τους πρέπει νά όρίζεται
 από τήν κλεύθερη οικονομία τής άγοράς»⁽⁵⁾, θεωρείται σήμερα σά
 βάρβερη από τους κατοίκους πολλών κι ίσως και των πύ πολλών
 έξβιομηχανισμένων κρατών.

2. Τήν πύ δυνατή άμφισβήτηση των μηχανισμών πού καθορίζουν τις
 επενδύσεις. Θεωρητικά, τά κεφάλια πηγαίνουν, μέ βάση τον
 καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, από τους τιμείς όπου τό πυσσώ το
 κέρδους τους είναι κάτω από τό μέσον όρο σέ κόνους πού πραγματοποιούν
 κέρδη πάνω από τό μέσον όρο. Έπειδή ή προχωρημένη τεχνολογία (και
 τό μονοπώλιο πάνω στήν τεχνολογία) επιτρέπουν νά εξασφαλιστούν
 τέτα υπερέκέρδη, θεωρείται πώς ό μηχανισμός αυτός γιά τήν καθοδήγηση
 των μεγάλων επενδυτικών ποσοτήτων ύποβληθεί, τουλάχιστο μέχρι όρι-
 σμένο βαθμό τή γενική αποτελεσματικότητα κι όρθολογικότητα τής
 οικονομίας. Όπως όμως εξηγήσαμε παραπάνω στήν πράξη
 παρεμβάνουν παράγοντες πού απομακρύνουν τις στρατηγικές
 αποφασιστικές επενδυτικές ποσότητες των μεγάλων επειρήσεων από
 μία κατεύθυνση ή όποία είναι μερικά τουλάχιστο ύποβληθητική γιά τή
 γενική όρθολογικότητα τής οικονομίας. Οι μονοπωλιακές κι
 όλιγοπωλιακές πραγματικότητες κατάρτησαν γιά πολύν κιάς χρόνο τή
 σχετική τάυση άνάμεσα στήν επιτυχή στήν άγορά και τή
 μεριστοποίηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας. Οι επενδυτικές
 αποφάσεις των μεγάλων εταιριών έπηρεάζονται από κρατικές
 επιδοτήσεις, τήν κρατική έγγύηση των κερδών και τό μόνιμο πλήθωρισμό,
 και μέλιστα συχνά προς κατευθύνσεις πού αντιπαρατίθενται άμεσα τήν
 ανάγκη νά ενισχυθώ ή όρθολογικότητα τής οικονομίας. Σ' αυτές τις
 συνθήκες άποβαίνει όλο και πύ άφώρητο γιά πολλούς μισθωτές νά
 έξαρτιέται ή άπασχόληση, τό εισόδημα κι άνόμη κι ή στέγαση γιά ή
 καταντάδες χιλιάδες οικογένειες από τις επενδυτικές αποφάσεις πού
 παίρνουν τά όλιγομελή, άνοικητά συμβούλια των μεγάλων επειρήσεων.

Ἡ κοινωνικοποίηση τῶν ἐπενδυτικῶν ἀποφάσεων καὶ ἡ ἀνταγγή παρουσίᾳ τῶν κοινωνικῶν προτεραιοτήτων πᾶσι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως ἀποβλέπει πρόσθετα αἴτημα ὅσο καὶ πρὸ πολλῶν μισθωτῶν καὶ τῆς ἑλλείψεως μὲν φορὰ ὡς ἀντιτάξει τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς.

3. Τὴν ἀντιπαροχήν ἀνάμεσα ἀξενός στὴν περιοδικὰ ἀπανάληπτον ἐξάρτησιν τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τῆς κρατικῆς ἐπιδοτήσεως, τῆς κρατικῆς παραγγελίας καὶ τὴν κρατικὴ βοήθειαν πρὸς πυγκυριακὰ δυσμενέας ῥάσεις καὶ ἀρετέρου στὴν ἐπίμονη προσπάθεια τῶν ἐπιχειρησιακῶν καὶ τραπεζιτικῶν μισθικῶν τῶς ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐπιχειρήσεως. Ἡ ἀντίστασις αὐτῇ περνεῖ μερικὰς φορὰς σήμερ κινδύνος ἐκρηκτικῆς μορφῆς⁽¹²⁾. Σήμερ παρουσιάζεται σὰν ἀναπόφευκτον τὸ αἶτημα γὰρ τὴν ἄρση τοῦ τραπεζιτικοῦ ἐπάρρητου, τὸ ἔκτορμα τῶν λογιστικῶν βιβλίων τῶν ἐπιχειρήσεων, τὸν ἐργατικὸν ἔλεγχον τόσο μέσα σὲ πλοῖα τοῦ ἐργαζέσθαι, τοῦ ἐργαστέσθαι καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ὅσο καὶ σὲ γενικὸν κοινωνικὸν πλάνον. Στὸ βαθμὸν ποῦ θίγῃ τὴν αὐτομικὴν ἰδιωκτησίαν, τὸ συνγωνισμόν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κεφάλαιου πάντοτε μέσῳ παραγωγῆς καὶ ἐργατικῆς δυνάμεως, τὸ αἶτημα αὐτὸ ἀνταπνέει τὰ θεμέλια τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Ὡς προθέσσουμε καὶ τὴν αὐξανόμενη ἀντίστασιν (τὴν πραγματευτήκαμε σὲ τὸ κεφάλαιον) ἐνώπιον τῆς χαρακτηριστικῆς τάσεως τοῦ ὑστερου καπιταλισμοῦ νὰ ἐντάξει τῆς ἐργατικῆς ἐνώσεως στὸν κρατικὸν μηχανισμόν καὶ ἐνδεχόμενα νὰ περιορίσῃ ἢ νὰ καταργήσῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν συνδικάτων στὸν καθορισμὸν τῶν μισθῶν. Πρόκειται γὰρ τάση ποῦ ἀνταπεκρίνεται στὴν ἐντατικοποίησιν τοῦ προγραμματισμοῦ τοῦ κόστους καὶ τῶν ἐπενδύσεων ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, καθὼς καὶ στὴν προγραμματισμὸν τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸ κεφάλαιον σὲ σύνολον.

Ἡ κρίσις τοῦ αἰσθητοῦ ἔθνους κρέτους εἶναι ἀναπόσπαστος συστατικὸ στοιχεῖον τῆς κρίσεως στίς παραγωγικὰς σχέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἡ αὐξανόμενη διεθνικοποίησις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, οἱ τεράστιαι καὶ ἀνικανοποίητοι βιοτικές ἀνάγκαι τοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ στίς μισοαποικίας, τὰ γιγάντια προβλήματα τῆς ἀπειλῆς σὲ περιβάλλον πού σ' ἐθνικῇ κλίμακᾳ ἔδω μισοῦν πρὸς νὰ λυθοῦν, μὲ οὐτὸν κίνον σὺλλεγτοῦν, ἀπαιτοῦν τὴν συνειδητὴν προγραμματισμὸν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν πόρων σὲ παγκόσμιον κλίμακᾳ. Ὅπως ἡ ἐπιβίωσις τοῦ ἔθνους κρέτους μένει ἀσέβητος μὲ τὸν καπιταλιστικὸν καὶ ἐνδεχόμενα (μπερειαλιστικὸν) συνγωνισμόν καὶ τὴν ἐμπειρευτικὴν παραγωγὴν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ παραγωγὴ ἔχρηστων ἢ ὑπερβολῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἡ ἀκινητοποίηση τεράστιων οὐδυνεμικῶν πόρων μὲ τὴν ἀνεργίαν καὶ τὴν ὑπερπαραχρῆσιν μηχανῶν καὶ ἄλλων μέσων παραγωγῆς⁽¹³⁾.

Ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα θὰ πυρμαίνουσιν ἅλιστα ὅσο δὲν ἀρπίζειται

άπὸ τὸ κεφάλαιο ἡ ἐξουσία πάνω στὶς παραγωγικὰς δυνάμεις. Προβλεπόμενος γὰρ τῇ λύσει τῆς εἶναι νὰ πάρουν οἱ συνεταιρισμένοι παραγωγοὶ στὰ χέρια τῆς τὰ μέσα παραγωγῆς, νὰ τ' ἀξιοποιήσουν προγραμματισμένα μὲ βέλτη πρὸτεραιότητα πού θὰ τῆς καθορίσουν δημοκρατικὰ οἱ ἐργαζόμενοι, νὰ μειωθῇ ἐραστικὰ ὁ χρόνος ἐργασίας σὺν προοπτικῇ γιὰ τὴν ἐνταγμένη αὐτοτελή χεῖρα στὴν ἀνταρτία καὶ τὴν κοινωνία, νὰ καταργηθοῦν ἡ ἐμπνευματικὴ παραγωγή καὶ οἱ χρηματικὰς σχέσεις. Τὸ ξεπέρασμα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων τοῦ καπιταλισμοῦ θ' ἀποτελέσει τὸν κύριον στόχον τῆς ἀπερχομένης μαζικῆς ἐπαναστατικῆς κίνησης τοῦ μεθιανοῦ προλεταριάτου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

των ΗΠΑ το 1940—1959 κρίνει ν' αποδοθή στην τεχνολογική πρόοδο (όλοι συγγραφείς μιλούν για αύξηση 30%). 'Αναφέρει επίσης: κ' Η βροχή όταν γιόσσει στη χήρα ή τεχνολογική εκπαίδευση που σπρώχνει τη γεωργία δεν είναι ένα μικρό πράγμα, συνδυασμένο με μηχανές κι εξοπλισμό — είναι κάτι πολύ πλεονέκτη που διακατέχει την εξέλιξη των κοινωνιών στην άρραξη και συνεπάρτατο διάταξη στη διαίτησή, την ανακούφιση, τον καινούργιο συνδυασμό και την εξάσκηση επιχειρήσεων κατά παραγωγή, καθώς και την προσαρμογή της φάρμας στις νέες τεχνικές [W.W. Cochran, «Farm Technology, Foregone Surplus Disposal and Domestic Supply Controls, εις Journal of Farm Economics, Δεκ. 1959, σελ. 887].

10. 'Η συμμετοχή της προστιθέμενης από γεωργικά έμπορεύματα κέρια στην παραγωγή τροφοδωμάτων έβλεπε στην συνολική έβλεπε των τροφοδωμάτων μπορεί να ξεπεράσει το 50% (Kriellman, σελ. 15). 'Ο S. J. Hixson «How much is being spent in the US this year for food?», εις «Agricultural Situation», Σεπτέμβριος 1963, σελ. 11 επ'εξ.», σημειώνει ότι την περίοδο 1950-1962 δαπέ δουλεύουν για την κατεργασία και διατροφή των τροφοδωμάτων έκαναν ένα ποσοστό 12% του διαθέσιμου εισοδήματος των άμεσων και άμεσων νοικοκυριών. Αυτό συμμετοχή των καθυστερημένων φαρμάκων σ' αυτό το ποσοστό έπεται από 8 σέ 5%. 'Η συνολική συμμετοχή των ζωντανών ζώων στην διατροφή των διαθέσιμων εισοδήματων έπεται από 25 σέ 13%.

11. «Le Monde», 21.1.1971. Μείον οικονομική πλευρά της αύξησης της διατροφής: η γεωργία αποτελεί ή προσέθετε να εξακολουθήσει να είναι τοποθεσία στην γεωργία μεγάλων κατασκευαστικών κέντρων, κι έτσι με το να κατασκευάζουν οι φάρμες καθώς και με την αύξηση της καλλιέργειας. (J. Chabanais de Lamoignon, J. Pichon και J. C. Tinel, «Nouvelle Gestion des Entreprises Agricoles», Παρίσι, 1963, σελ. 240).

12. 'Ο αριθμός από τις φάρμες στις ΗΠΑ αυξήθηκε το 1920-1964 γύρω από 6 εκατομμύρια και έπεται το 1968 από 3 εκατομμύρια. 'Αν' αυτές το 1,8 εκατομμύρια ήταν φάρμες αυτοσυντήρησης και μόνο 1,2 εκατομμύρια άδελφών για την αγορά. Το 1968, 870.000 φάρμες άνταρσώσαν από 85,4% των γεωργικών πωλήσεων με μέσο αόκνο έργασίας από μέλις 18.000 δολάρια (οι άλλες φάρμες ήταν κάτω από το μέσο τούτων όρων). Μείον 142.000 φάρμες είχαν πλεονέκτημα από 40.000 δολάρια. Δεν είναι άσφαλώς υπερβολή να πούμε ότι: το 90% από τις άμεσων και άμεσων φάρμες ή γεωργικών έβλεπε οδοκατασκευές.

13. 'Η μεγάλη έλλειψη κατέληξε στην παραγωγή — ή χήρα και άδελφους: για να προσαρμοσθή ή παραγωγή στην αύξησης ζήτησης — δημιουργήθηκε στην κατεργασία το αυξανόμενο «κόστος των χροίων (αύξησης κόστους και πώση στην τιμή πώλησης). 'Η έντονη αύξησης της ΕΔΚ ή παραγωγή ή άδελφους παρακάλεσε μια έντονη εξέλιξη για το δαπάνη και μισθολόγιο χροίων.

14. Βλ. Kriellman (σέ 15), σελ. 28-31) για τη διαρκώς αυξανόμενη θέση των άδελφων στην κατεργασία. Το 1950-1960 ή παραγωγή γεωργικών μηχανών στις ΗΠΑ αυξήθηκε διόμαςα από 80 και το 120, ή τιμή αύξησης από 30%. 'Η παραγωγή αυτοκινήτων αυξήθηκε από 90 σέ 120%, οι τιμές άύξησης από 50%. Στη γεωργία ή παραγωγή αυξήθηκε μεταξύ 100 και 125%, οι τιμές όμως που καταβλήθηκαν στις άδελφους έπεται από 20%.

15. Στις ΗΠΑ το εισόδημα κατά δουλεμένο ώρα έργασίας στη γεωργία άναρσώθηκε το 1948 σέ 75% της μέσης άμεινής άμεινής του βιομηχανικού έργαση, και το 1957 έπεται από το 30% (Timberlake - Weber, σέ 15), σελ. 576).

16. Κατασκευάζονται παρακάτω με την οικονομική και διαρκώς αυξανόμενη του τομέα παραγωγής άδελφών. 'Η μεσοαφρικανική γεωργία, και άναρσώθηκε με έλξη από τον αύξησης κοινωνικής κατεργασίας της άναρσώθηκε και που στην κατεργασία άναρσώθηκε στις έμπορεύματα, μεταφορικά, άποδοτικότητα, πωσιμότητα, παραγωγή, και άναρσώθηκε άναρσώθηκε.

[illegible]

17. $\kappa\kappa\epsilon\tau\acute{\alpha}\lambda\omicron\sigma\iota\mu\iota$, $\pi/4$. Δ_1 $\kappa\epsilon\tau\acute{\alpha}\lambda\omicron\sigma\iota\mu\iota$ ϵ).

18. Γιὰ τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἔχει ἡ κατανόησις πλεονεξία καὶ τὸ προσωρινὸ ἐπιτόκισμα τῶν ἀποταμιεύσεων πραγματοποιεῖται καὶ σὺ μὲν ἀπὸ τῶν κύριων αἰτίων τοῦ πληθωρισμοῦ, βλ. σελ. 190 ἀποδόξιν προτινάσκω.

[6] M. J. Heule, *ε*-Eucanonical GCM, in *CADE*, vol. 1, pp. 259–264.

[illegible][illegible]

22. Στις άρχες του αίματος μας & Κρίνεται το & Ήμισινη Αγγλίστη, πού & ου, πού. 442-
 1) άναλός: τίς άποστός τής έκδομής τής γλώσσας.

[illegible]

24. Μάγνης Ιταλίας, που ξεκίνησαν με την παραγωγή μηχανημάτων άντλησης, άρχισαν να παράγουν ηλεκτρικό όχημα - Keros, Bell, JM, Bell and Howell. Η North American Aviation εισήγαγε, για την καταγωγή καθαρού πόσιμου νερού, η General Electric μετέχει στη δημιουργία μιας εταιρείας για την παραγωγή αθλητικών εμπορευμάτων, η Leasco - Pergamon ετοιμάζει μια τεράστια εργασία πληροφοριών που θα πολλαπλασιάζει πληροφορίες με αυτοματισμούς και τηλεφωνικά μέσα.

25. Κατ' όσον μπορεί να άναλυθεί και διακρίνεται πρόβλημα επιτακτικού χαρακτήρα στην άσκηση κατανόησης, π.χ. με τα υποσημασμένα:

26. Μάξας τονί-η αλληλεπηρερασμένη Προςκον και Οκονομική Ρατιοναλίστη τον Ελμαρ Αλβαλερ (Φρανκφούρτη, 1969) ασχολείται με τέ προσβλήματα τον σοσιαλιστικό-οικονομικό προγραμματισμού, περιλαμβάνει χρήσιμα στοιχεία μιας μαρξιστικής θεωρίας για τις εξωτερικές επιπτώσεις και τέ έμμεσες κόστος στον καταναλωτή.

[illegible]

၂၀၁၆ ခုနှစ်၊ ဇူလိုင်လ ၁ ရက်နေ့၊ နေပြည်တော်၊ အောက်တိုဘာလ ၁ ရက်နေ့

28. Μόρφη, οGrundrisser, σελ. 323. Η ά επιστε, στο Έκ, τής σελ. 154 έπείκ, από άντ-
 ώρβήλκην, αλλήλ, κερκτόνκ, στο 5ο κροζέκκ.

29. Πρέπει βέβαια να πάρουμε υπόψη μας ότι με την αύξηση του κόστους διανομής και κάλυψης δικτύων, θέτουμε οι λιανοτές τιμές πολλών προϊόντων προτίμων κι έτσι περιρρίπεται ευχρηστή ή κατασφάλιση των μερισμάτων. Όσοι όμως είναι πλήρως συνδεδεμένοι στο δίκτυο τρέλινγκ, ούτε οι βέλτιστοποιήματα: τό θρονον διαπαιδαγέον (βλ. παρατήρηση, δημοσιοποιήματα) να το παραστήσουν των υπηκόων τους.

30. Αὐτὴν φανερώματα: καὶ τὴν ἀνέπειξεν ἔχει ἀνέμενος τὰ τοιαῦτα πνευματικὰ, τὴν ἀλλή-
λα σὺν καταστάσει τῶν πλάνη ἐργασιῶν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐργασίαν οἰκοδομῶν. τὸ βῆμα
τῶν χριστιανῶν ἀνέμενος σὺν τῇ ἐνδοξῇ καὶ τοῖς συνταξιαῖς καὶ. Ἀρκεῖται καὶ
ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ καὶ λίγος λόγος τῆς νεφελῆς φύσεως: ἔχεται καὶ προκρίτει πᾶσι τὴν ἐξ-
ουσίαν. (ἐκκαταλείπειν) πᾶσι, μενεαλὸν ἐνδοξῶν, ἐκκαταλείπειν οὐροί.

31. Κοινωνιολογικά έργα από τον Dr. Διονυσίου Μ. είναι της *Civilisation du Liban* ο Περλάν 1982 και του J. Foucault, «Les 40.000 heures, Παύροι, υπογράμμισαν την διακρίβη των όψεων στη μέση παραγωγικότητα της εργασίας και της ζωστήσας για με κορόντες του χρόνου σχέσης, αλλά ακόμα δύο λίστες στην έκδοσή. Πράτα, βλέποντας τη λήρηση αλληλική της μελίκης καταναλώσεως δανεία τα ανεξάρτητα από τη συγκεκριμένη κοινωνική δομή, και θεωρούν την πρώτη, ότι για τη δεύτερη, από απογοήτευση και την ποσότητα και ποσότητα διαμέριστος της σχέσης. Και, δεύτερο, ότι θεωρούν ότι η συγκεκριμένη στη σχέση εξαρτάται αποδοτικότητα από τις παραγωγικές σχέσεις. Η μέση των κατανομών στη φιλοσοφία της ελευθέρου δυνάμει, η άποψη ότι έχουν δημιουργήσει προποδοτικές στη σχέση etc.

32. Βλ. τή δημοσκοπική κλίμακα από τον Άμεσικάνθ διαγνώστη Ραλφ Νάιτερ / Λαττον-
ημένη απ' αυτόν πλοίσιν φιλολογίαι. 'Ο Επικαι Ζηλν, Συγκλητική της Προσωπικής Μό-
ατος, 1964, τμή. 28 επάνω, κλίμακα φρενός γιν τήν κλίμακα πωτική καταπόλωση.

23. *Grundriss*, pp. 313.

36. *Phryganidia ceratodes* L. det. 23'

35. Mafaf - "Ezeret, a" H utrikpach Ibrizem/er

36. *Antennaria dioica* Nutt. 342-343

37. *officinarum*, pp. 696-697.

38. Επὶ πρώτῃ ἔργῳ τοῦ ἑ. Μάρε ὑπογράφεται ῥητὴ ἐν ἀρχῇ τοῦτου ἀνέκδοτου πρὶν καταβλεῖσθαι καὶ τῇ ἀπαιτογραφῇ ἀρρογραφίστατος. Εἰς ἐκείνῃ τὴν ἀρχὴν ἀρχῆς τῆς καταγραφῆς τοῦ ἐκείνου ἔργου ἐ. Theoriae ubi deo Mehrerw. τόμ. J, σελ. 310-311, ἐκείνῃ σελὶν 150-151, σελ. 308 ἐπὶ.

39. Στὰ ρωσισμisch - Philosophische Manuskripten, ὁ Μάρξ χαρακτηρίζει τὴν ἀπόληση τῆς ἀρχαίας τάξεως τὴν ἀπόληση κατόπιν τοῦ ἑσπέρου ὅπως νόημα καὶ τόπος πῶς οὐ σπύλας πλοῦτον συνδέεται: μετὰ τὴν περιφρόνηση γὰρ τὸν ἑσπέρου. Βλ. Μάρξ - 'Εργασία καὶ Κεφάλαιον, συλλογισματικὸς νόμος 1. Βερολίον 1968, σελ. 355.

40. Alder, «Resultate des unmittelbaren Produktionsprozesses», *op. cit.*, 158.

41. Zelen, *ibid.*, 35-38, 64-71, 85.

6.2. *45cuparia* sp. nov. pag. 323.

41. Βλ. της Ήβης την ανάλυση των Μπαρζν και Σαλζβέρ στο «Μονοπωλιακό καπιτάλ».

34. Joseph Collman, "The Falling Role of Profits,"

45. Ἡ πίστις τῶν μοναδικῶν γὰρ ἐν ἑξατάκτῃ τῶν ὑπερτέρων τοῦ καὶ ἐν διαμέτρῳ καὶ μέσῳ ποσότητος τοῦ κέρους — καὶ τοῦ μοναδικῆς καὶ τοῦ μὴ μοναδικῆς τοῦ καὶ — διατεταγμένης διὰ τὸ πρῶτον καὶ ἑξῆς καὶ τὸ μετὰ

Επιστομὴ στὸν Karl Renner, «Die Wirtschaft als Gesamtprozess und die Sozialordnung», Βερολῖνο, 1924. σελ. 57-62, 129-133. Ἀπὸ τῆς ἀπορίας τοῦ ἀπομεινῶτος καπιταλισμοῦ ἡ κοίτη γινώσκου ἔργου (καὶ στὴν ἀποδοχὴν καὶ στὴν παραγωγὴ ἀπορροαίνῃ) εἶναι φυσικὴ παραμυθία, ἀπὸ τὸ ἔμπροσθεν, νὰ ἐκδοχηθῇ ἐνὰ μέρος εἰς συνολικὴ ἀντανάγκη ἀνταλλαγῆς.

ΕΣ. Αὐτός ἔστι· ὁ ὁρθολογικὸς πρῶτος τῆς θέσεως τοῦ Γκαλεπρανόβ γ.δ. τῆς ἀντι-
 φωνῆ ἀνάμεσα πρὶν κλητικῇ κήρυξιν καὶ τῷ κληρικῷ ξεχωριστάσματι (βλ. σ' Η κα-
 νονικὴ τῆς ἀποθανούσης). Ὅμως, περὶ τῆς θρησκείας τῆς θέσεως καὶ ὑπεροχῆς τοῦ Μάρτ.
 ὁ Γκαλεπρανόβ βλν. μετὰ τὴν ἀποκαταστάσιν τὴν ἐκκλῆσιαν αὐτῆς.

[illegible]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 11ου ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. ulirumidreus 8. 16. 17. 65. 82.

2. «Κεφάλαιον» του 3, σελ. 641

7. 'Ο Μάρξ έγραψε: «'ΙΙ Ήδη η άνάγκη νά μετατραπεί τό προϊόν τῆς δραστηριότητος εἰς χρήσιμα πρῶτα στή μορφή τῆς κοινωνικῆς ἰδέας» πῶς χρῆμα, ὅπως νά διαπραγματευτοῦται ἀποβλέποντα σ' αὐτήν τῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς τους δύναμης. Σελῆς 106 τῆς πρώτης τομῆς. 1. πῶς τῆς δύναμης τοῦ προϊόντος ἀποβλέποντα καί γὰρ τῆς κοινωνικῆς δύναμης στήν κοινωνία, καί 2. πῶς ἡ παραγωγή τους δέν εἶναι ὁμογενῶς κοινωνική. Δέν εἶναι προϊόν συνεταιρισμοῦ πρὸς κοινωνίαν· τὴν ἔργασίαν στίς κλήσεις οὐκ ἠλεκτρονικῆς, πλῆ. τῆς βλ. ἑξῆς ὑπερβάλλου. τομ. 3, σελ. 532b.

4. *Stimmenführer*, 1942, 55-56, 71-72, zur Kritik der politischen Ökonomie, *Atenas*, 1941, 11, 12, 145-153.

6. Κατά το Μάρτζ. κτὸ ζήτημα δὲ φαίνεται μὴ συμφωνεῖν, ὥπως δὲ φαίνεται καὶ τὸ ἀσάτος. Γενεῖται πάλιν ἀντιθέσιν (ἀσάτος/σάτος, σά, 83)

7. Hillebrand, o'Donoghue Finanzkapital u. rz. 29. 50.

8. 'Ο Αδών χαρακτηρίσεν τὴ θεωρίαν τοῦ χρησμοῦ τοῦ Χθ. φρον. γὰρ μὴ μόνον λέγει: κἄντος ἐν ἡμέρῃ σου [universalismos], ἀλλ. καὶ, 313].

11. Karl Kautsky, «Gold, Papier und Wäsen», εφ' «Die Neue Zeit», τος 30, τόμ. 1, σελ. 24, εκδ. 1897 έκφ. Βλ. έκφραση για μια παρυγραμμένη κριτική της θεωρίας του Χόμπερτσον για τη γερμανία, Suzanne de Bruchhoff, ed. «Hans der Manninger», Παρίσι, 1971, εκδ. 83 έκφ., μένα του και αλφει, διαφάνειά όσους κι 3 Κίνουα. Σίν άναφύει τό βανωδ στοιχείο στη θεωρία του Μάρξ για τό γόφω.

10. *Grundriss*, vol. 52.

17. Ἀπὸ τῶ γενεῶν ὁμοῦς τῶν γὰρ τὸ χροῖμα ὁ Σιδεὺς ἔγραψε τὸ σημαντικό συμπέρασμα πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι μέντοι πάλιν ἔκκειν καὶ ἰσχυρὰ τῶν μαθητῶν καὶ ἰσχυρὰ τοῦ

δοσμένη και μία σημαντική οδήγηση στην ποσότητα του χρήματος μπορεί να εξουδετερωθεί με μία υπερβάλλουσα στη καθεστορία του, όταν οι συγκεκριμένοι καθορισμένοι δείκτες της λειτουργικότητας καθεστορίας και της αποτελεσματικότητας του κεφαλαίου δια ποσοφούν ο' αποτεφώσεων καθόσθι ποσότητα γυμνασίου ο' αποτεφώλιν την ταχύτητα καθεστορίας.

61. Friedman-Schwartz, et al 1986.

52. Bλ. *Syntagma* σ' *Ερώσεις* Gardner C. Means, «Prising Power and the Public Interest», Νέα Ύψους, 1962, D. Schwabertman, «The Effect of Monopoly on Prices», ελ. *Journal of Political Economy*, Απριλίτις 1959. Κατά το Μάρκ 80% της δαξ διατηρήσας από 1953-1962 μεταξύ σ' αποδοχή στη δαξ των τιμών σε πώλη συσκευασμένων οργανωμένων αλλόθεν της οικονομίας.

53. Σ' αυτές τις συνθήκες είναι κρίσιμη σημασία η διαίρεση που κάνει ο Αβέρωφ Ισάκ (1890, σελ. 200) λέγοντας: «... άνταξίαντος πού τις κάνει δυνατός ή μονοπωλιακή διατήρηση κα-
κίας πού επιβάλλει ή αβέβαιη συντήρηση κεφαλαιού. Τό γεγονός ότι τό μονοπώλιο
μπορεί νά εξασθενήσει τερασθίως μέρως τόσο από τό μένος (τεχνολογική υπερ-
κόηση), όσσο είναι νά παύσουν ένα ύψηλό ποσοστό της διαβόληματος από τήν ένταξη
μμένη τεχνολογική ανάπτυξη αλτσορματοδότησης, άποτελεί ένα μέγαλο έπίσηό σύν-
ολο, μαζί μέ τήν πληθωρική αύξηση άπορρογής χρήματος από έπαρμόνους ή πρό-
τιεις ή τό έξωθεν σύστημα. Αβροκετα: άλλάς γιά διαφορετικές πλευρές μιας γο-
αυοιστικής από τόν ύψιστο καθολικό ύδατα».

54. Means, σ^2 Var., σ^2 Var., 149.

45. Το βιβλίο «Ανάλυση του ΟΟΣΑ», εκδόσεις, 1976, περιέχει στη σελ. 22 έναν πίνακα που δείχνει καθαρά ότι στην περίοδο 1961-1968 ο. τμήες διαθέτουν στην περιφέρεια τους λιγότερο από τις τιμές των καταναλωτικών δαπάνων στην εσωτερική αγορά των λιπαρασθέντων κρατών. Οι Αυστρο-Μαρκ-Αλτνερ (σελ. 210, παρ. 24-30) τονίζουν το παράδειγμα της Γερμανίας όπου με άμεση δράση σταθεροποίησαν τις εξαγωγικές τιμές συνολικά το 1960-1984 από μια αύξηση του κόστους ζωής κατά 64%.

56. Kard to François Perroux, «Institutions Imposées et Structures Sociétales», in François Perroux, *Juste Démocratie*. Hachette Bourguignat, «Institutions, Duller, Ferreduller, Naples, 1971, vol. 108, p. 70% et 80% des institutions ont été créées par l'État et les communes 1958-1968 et les communes ont été créées par les communes.

57 ἄρσενος οὐ γυναικείος δὲν ὑπορρην ὡς ἀποθεματοποιήθῃ, ἢ ἀκαταίμενη γὰρ τὴ
 συλλογισμῇ πλοῦστερα κατασκευαστικῶν ἐργῶν περιλαμβάνει· τόσα τὴν αἰετὶ τῶν ἀντι-
 τεταμένων γὰρ τοῖς πρὸςθετοῖς ἀπαρσφηνισμῶν ἐργῶν πρὸςθετοῖς κατασκευαστικῶν ἐ-
 γῶν, ὅσοι καὶ τὸ ἄντικρυ τῶν μέρους ἐκείνου τοῖς πρὸςθετοῖς μεταβλητοῖς περιλαμβάνει
 πάλιν ὅ· ἀντικαταστήσῃ καὶ ὑπορρην.

58. α) Η αξιολόγηση οργάνων των επιχειρήσεων παρ'ότι έχει ορισμένα σημεία: και μεγάλη καθαρότητα, αλλάζει πότε ολοκληρωθεί. Πρόκειται για τηρείς όπου η παραγωγικότητα αυξάνει: από λίγο επειδή είναι θάλασσα ή αλυσίδα, κι όπου γίνεται περισσότερο επένδυση κεφάλαιου και εργασιών για να παραχθούν άμεσες ή μακροπρόθεσμες: άρα, από 50 θάλασσες των εργασιών τους από άποψη της ζωής (αξιώνου, στο 130, σελ. 28). Κατά το δημοσίευμα του ΟΟΣΑ, κλιμακωτά, έμμεσα, έλασαν εφόδος των ανατιμήσεων στην τιμή προσαφούς διαπραγμάτευση ήταν το 1956-1968 στις ΗΠΑ, την ΟΔΓ, την Βρετανία, Γαλλία κι 'Ιταλία από πρώτες από υψηλότερες από για τα δημοκρατικά καταστάσεις.

59. 'Ο Όμιλος κινδυνεύει λογικά, σε γενικές γραμμές, και για τις μη παραγωγικές (π.χ. εξαγωγικές) δραστηριότητες που εκλύονται με αυτήν τρόπον. Τα πάντα β. κατ'εξοχήν, είναι συμβαλλόντες στην κατανόηση του άμεσου πληθωρισμού στην ύστερη καπιταλισμική προ-
ώθηση από το γεγονός ότι στις ΗΠΑ το 1950-1970 οι παραδοχές των άκαρπων/απορριπ-
των

στην παραγωγή. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι π.χ. στην δεκαετία του 1952-1963 έπαιξε επίσης, για πρώτη φορά μετά το τέλος του πολέμου, το συνολικό όφος των βιομηχανικών επενδύσεων.

2. Janosy, 1990, sz.16 1.évf.

8. Jourd'ain Valier, "Échec des explications hongroises de la 'inflation'", *op. cit.*, p. 120, n. 1.

50.

10. "Επειδή όμως άδεναν ο Paul Mattijs, όπου στην καρδιά του άλλα πιστεύει σχετικά του για το «Μισοσημιτισμό» σε αντιπαράθεση του Μπλάιαν και Σουλίου — "Marchen aus dem Mittelalter", als Faden der Hermaphroditen, Karin Monte και Claus Rebekhausen. Εκδ. "Möller-Poikatal — Thesen zu dem Buch von Paul A. Horn und Paul M. Swartz" Φρανκφούρτη, 1989, σελ. 52 έκδοτ. — άποφασίζει: «ότι ενδεχόμενο να τονωθεί με κρατική διαμεσολάβηση χρημάτων ή υποστήριξη του κεφαλαίου, να ιδρύθ, με το να περιγράφει την κρατική επέμβαση στην υποστήριξη άραβων μη κατέλληλων για την αγορά, και έτσι να δώσει ένα σε μέση άπλη προσεκτικότητά άνακαταστή.

11. Στ' αποσπασματα, που εβρόθησε στη γρανισματάς από τήν ύλη εκάστη τήν Άν
τόμην, τήν ηΚαταίνεση, θ' Ενεκλή επανεξορμήτων έδισε τις πιστώσεις σε τραγυδισμούς
λειτουργισμούς, ή(α) ε(ι) δημιουργία λειτουργισμής χρήματων, α(ά) άδυναμ
χρηματισμής καταβολήν
(η' Αδυναμία, τήν 25 σελ. 444, 472-473).

12. Το Έλεο μπορεί να γίνει με τη δικαστική στολή άμεγρη τηλεφωνική δημοσίευση ως χαρακτηριστικός. Ο τεχνικός μηχανικός με τον έλεο δημοσιεύεται το πρόσθετο κόστος. Δεν έχει συνέπεια.

13. Γι' αυτό μην περιπλέκουμε τους υπολογισμούς, μπορούμε μέχρι τώρα συνολικά να προσθέσουμε στον αριθμό των ενδοχικών πλοίων, όπως π.χ. με άδεια πλοία στην όλη παραγωγή των πρώτων φάσεων παραγωγής - μηχανολογική τμήμα με την ανακατανομή των κύριων μέσων από τα πρώτα μηχανήματα - συσσωρεύεται κατά ένα ή περισσότερα ποσοστά, σε ποσοστό 50%, ζήτησις και η διαφορά: ένα ποσοστό παραγωγής πρώτων από το 100%. "Η μία πρώτη φάση, όπως με την έγκαιρη νέου εξοπλισμού στην αγορά εξοπλισμού ή επένδυση του χαρτοφυλακίου και και οι απαιτήσεις με την επαναφορά του ποσοστού παραγωγής, χάρη στους θύλους της εργατικής τάξης, στη πληθυσμιακή βάση του κράτους που μας δίνουν: σε μία τέταρτη φάση και υποδομή, όπως σε δορυφόρο πλάνο, με το σημείο εξουσιοδοσίας.

16, κ' ἐκπαίδευση, τόμ.3, σελ.957.

13. Ένώ η διαφορά ανάμεσα στην κυκλοφορητική και την πιστωτική πίστη βλ. Hülsmann Hilfenberg, "Das Finanz Kapital", σελ. 77-97, 'Ο Χάρφεντσερ αναφέρει την παρατηρητική πίστη κατακρίνοντας και ανακαλύπτει, θεωρούμε τον όρο παρατηρητική πίστη ως λογιστική διακρίσιμη και την πραγματιστική ως επίσημη στη φιλοσοφική πραγματεία της εισαγωγής. Κατάλληλος θα ήταν κι ο όρος επιχειρηματική πίστη. 'Ο Karl Popper διακρίνει ανάμεσα κι επιχειρηματική πίστη, που εξαπατάει τους επιχειρηματίες πρώτου κυκλοφορητικού κύκλου, και πιστή επιλόγου, για κέρδη από την αγορά του πρώτου κύκλου. σελ. 228-231). Η διαίρεση αυτή είναι σωστή για τον ορισμό της πραγματικής πίστης, αλλά η σημασία της δεν είναι, μερικές φορές, να διακρίνει μεταξύ των πιστών της αγοράς και των πιστών της οικονομίας, και οι δύο και οι συνδυασμένοι κυκλοφορητικοί.

[illegible]

17. Πρὸς τὰ πενήκοντα, καὶ ἑξασημιάκοντα πλὴν ἑκαταστάσι προηγουμένης τῆς ὡς ἑξήκοντα καὶ πέντε παραβέβηκεν ἐπὶ μακροῦ ἐπὶ ὅρας ἐπὶ διεκτικῇ ἀμυγρίᾳ, πλεῖν πώλησιν ἀκτινωτάτων ἀνθρώπων διαρκείας καὶ πλεῖν ἡμερησίᾳ παραγωγῇ στούς πρώτους ὅρους

μήκος των μεταπολεμικών όρεσων στις ΗΠΑ (1943-49, 1953-54, 1957-58) με τη μείωση στις δύο τελευταίες προπολεμικές κρίσεις. Από τα στοιχεία αυτά βγαίνει καθαρά ότι το ζήτημα της κρίσης διαφέρει πλήρως με τη κατάσταση κλεισίματος. Άλλαξε ο ρόλος του παραγωγού συστημένου ή κρίσης.

18. Το άπο/άτα τμήμα υπόλοιπο δεν πρέπει αναγκαστικά να είναι παρθετό. Μπορεί να παύσει: το μυστικό της υπερβάλλουσας διαμνημόνευσης. Το μοναδικό μπορεί εσπεύσει να ανακρίνει με μια αλληγορία της ζήτησης με την παρέκταση των προσδοκιών παρθεύσης, κι όχι με φθωρο τμήμα (Bla. Zannovina, "Unfilled Orders, Price Changes and Business Fluctuations", "Review of Economics and Statistics", Nafionoma, 1962).

19. 1^η στήλη ή μεταγενέστερη διέλευση στις ΠΠΔ άπαιτείται καμιά φορά υποδο-
δομένη διαδρομή. Είναι πιο σωστό να της άπαιτείται διέλευση οποιασδήποτε
γνώσης.

22. "The Long-Run Decline in Liquidity", *the Monthly Review*, *January* 1970, pp. 6-8.

24. Έξοδα/έρων κατάστημα είναι το έξο. Ή παραγωγή των 6 μεγαλύτερων επιχειρηματιών είναι: ΗΠΑ, Γαλλία, ΟΑΓ, Αρμενία, Ιαπωνία, Γερμανία. Η παραγωγή τους αυξήθηκε από 1955-1969 από 2.250.000 σε 5.265.000 τόνοι. Η εξαγωγή χρημάτων είναι 2,1 φορές τις χύμας ήμας από 336.500 τόνοι σε 1.239.000 τόνοι. Η εξαγωγή ήμας των εξαγωγών αυξήθηκε από 14,9 σε 22,3% - μέση των ΗΠΑ - το υπόλοιπο 2% αυξάνεται.

22. ΘΩΣΑ. "Τελλεγιου" πλ. 10Ε. 59.

23. Jean Denist, "Chronique d'une démission" in *Paroisse-Découverte-Réjouissance*, 1976, 180, pp. 55.

24. 'Ανάμεσα στο 1863 και το 1971 οι ε.μέε των ολοκληρωθέντων έργων στην 'Αγνίκη και Ουαλλόνη κατέπεσαν από 140% το Φινλανδικό Ποσοστό, βλ.1.72). 'Ανάμεσα στ' 1950 και το 1968 η τιμή του τετραγωνικού μέτρου αυξήθηκε 4,5 φορές στη Γαλλία, 7ε Μινσόν 20 ε 21).

26. *Ενώ τρέφον τέχνης την εκπαίδευση υπάρχει ένα ενδιαφέρον και ειδικός κλάδος των Arthur Hönemann-Gogh, "Der Mensch geht mit der Kunst", c/o Informations der Internationalen Touristik AG., Βελιγιάδα, Νοέμβριο 1971. "Η τέχνη αυξήσε της θέσε αλου κατά 10%." Επεισ κεφαλαίο εκδοσασίας: Χρηματοοικονομική (Άρση πινάκων επί έκδοσης για Συντακτολογία) σημειώθηκε μόνος επί 30 χρόνια επανέλασης μέχρι 5.000.000 (π.χ. οι πινάκες του φόν Γκούρα). Στις ΕΕΠΑ και την ΟΔΕ γινεθθήκη κιάλια έτοιμες επανέλασης τέχνης. Η μιά τους άγγαλίζεται με γραμματούχημα και κατά κρησσί, *Ενώ τρέφον τέχνης* αυτός επανέλαση επί κιάλιας τέχνης (π.χ. Άρση Κολώνιας επί Βελιγιάδα) και την επανέλαση επανέλασης της τέχνης με: "Η Μνήμη", 30.8.71. Σύμφωνα με άρθρο της Times του Λονδίνου (11-270) οι τιμές έργων τέχνης αυξήθηκαν το 1951-70 ως εξής: Σύγχρονα πινάκων 39 φορές, αρχαίων πινάκων εκδοσασίας 22 φορές, λιμενολογίας πινάκων 24 φορές, τοιχίων εκδοσασίας 39 φορές, θαλάσσιων εκδοσασίας του 18ου αιώνα 7 φορές, θαλάσσιων εκδοσασίας της Μίας επανέλασης 5 1/2 φορές κ.λ.π.*

26. Γ.Δ. επί Γνωσ. τού πλασματικού κεφάλαιου βλ. «Κατάστημα, τέμ. 3, σελ. 682-683, 684, 695.

27. ἡ ἀνάγκη οὐκ ἐπαρκεῖται ἀπὸ τῆς κυριαρχίας ὡς αὐτὴ ἀξίει καὶ τὰ ἐπαρκεύματα καὶ ποιήθησεν γὰρ ἡ ἀνταρραχὴ τὸ καὶ αὐτὸ ὑπερὸν δόξαρον συγκοινωνεῖντα ἵσταται. Ἡ περὶ ἀναγκῆς ἀνάγκη τῶν τιμῶν σφύρι πρὸς τὴν σφοδρὰν πείραν τοῦ καὶ ἐπαρκεῖται τὸ σὺν αὐτῶν τιμῶν, ἐπεὶ οὐκ ἀναγκῆς καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀδελφὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἀξίως. Στοιχεῖται συγκοινωνεῖν ἀντιπρὸς αὐτῶν αἱ τῶν τιμῶν ἀναγκῶν γὰρ τὴν ἐπιπλοῇ τῶν σφύρι καὶ τῶν ἀναγκῶν, τῶν ἀναγκαστικῶν συγκοινωνεῖται, τῶν κατωτέρων. τῶν ἀναγκῶν

28. Για το συζητούμε έλλογών στις λογικές, μεθών πληθυσμού κι ετήσιων-
πρώτος 32. Αρσένιο: Αίτητες: Πάνος, στο 180.

281. Σελ: ΗΠΑ + 45:ρολογια τζε θυγαμυρότοπος θέλν ξεπέρσασε παρτέ σσι μετρηπαλν-

μύνα σύνολα, ποσοτική θεωρία θεωρείται να καταλάβει τούτο. Όσοις κατανοεί την εθνική δομή της παροχής του χρήματος, καθώς και της δημοσιονομικής ποσοτικής χρήματος, καταλαβαίνει επίσης ότι το πρόβλημα εισόδου των καταναλωτών δεν μπορεί να αντιμετωπριστεί όμως μόνον αυξανόμενης ζήτησης για δημοσιονομική ή δημοσιονομική ικανότητα. Όταν μάλιστα οι τιμές αυξάνονται πολύ κι η απεργία είναι άβυσσος, το πρόβλημα εισόδου των καταναλωτών δε δημοσιονομικά αντιμετωπίζεται μόνον άμεσα, κι επομένως άμεσότητες παραγωγής, για να αποφευχθεί τυχόν διακοπή.

41. Στις αρχές του 1972 κόπηκε 20% της δημοσιονομικής δυνατότητας αμειψιμότητας και παραγωγή όλων ήταν ανεξαρτησία (αφενός Zöcher Zeitung, 20.5.72, και η Financial Times 16.2.72).

42. «The Long-Run Decline in Liquidity», εις «Monthly Review», Σεπτέμβριος 1970, σελ. 6.

43. Τό 13α.

44. Η το ενδιαφέρον βιβλίο του Marcello de Certeau, «L'Économie et la guerre industrielle dal 1890 al 1914», Νάπλι, 1914, σελ. 145-149, 163-171. 'Ο α. σωστή χαρακτηριστική: το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα στην περίοδο 1890-1914 δεν κανένα χρονο και συναισθημάτων κι όχι αναθεώρηση κανόνες χρυσού.

45. 'Ο Ρόμπερτ Τρόμαν είναι την εξής εξήγηση για την απεργία της μεταπρασιμότητας των νομισμάτων και την απότομη πτώση του παγκόσμιου εμπορίου στη Βενετία του '30: «Πρώτα, την αυξανόμενη παραγωγή των εθνικών παραγωγών στη δημοσιονομική χρήση για να καλυφθούν τα έλλειψα του κρατικού προϋπολογισμού, και βίβλος της στην οικονομική εξάρτηση άλλων παραγωγών, όπως και η επέκταση ανταγωνισμού: στις επιθυμίες ή στους κανόνες των εθνικών οικονομικών αρχών ο Δολάρος, την απορρόφηση με άποψη με τέτοις πιστωτικές πολιτικές στην επιδίωξη να παρατηρήσει η η' αποκατασταθεί με ανταγωνιστική δομή κόστους και τιμών και με ένα γρήγορο όραμα πλεονεκτήματα. σε συστηματικές σχέσεις και νομισματικές λειτουργιών τους οι συμπεριφορές με όσους πόρους σε χρυσό και έτσι συνάλλαγμα έχουν στη διάθεσή τους οι οικονομικές αρχές. In Gold and the Dollar Crisis, Νιού Χάβερν, 1961. Διαθεωρημένης έκδοσης, σελ. 29).

46. 'Ανέμεσα στο 1928 και το 1939 η σχέση του αποθέματος σε χρυσό προς τις ετήσιες παγκόσμιες εξαγωγές ήταν 35:100. 'Η διαφυγμένη παραγωγή χρυσού αποθηκευμένης, γιατί η καλωσορία εμπορευμάτων στην παγκόσμια αγορά έπρεπε και δεν μπορούσε να την απορροφήσει.

47. 'Η περίπτωση της Γερμανίας ήταν η πιο σαφής. 'Ενώ ο δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής άφηνε το 1933-1939 κατά 80%, οι εξαγωγές του Γ' Ράιχ ίδιως την Αυστρία) ήταν το 1938 μόλις 10% πάνω από το επίπεδο του 1933. Στη χρόνια 1935, 1936 και 1937 ήταν μέγιστα μικρότερες. Και στις ΗΠΑ η βιομηχανική παραγωγή πέσσε το 1937 το επίπεδο του 1929, ενώ οι εξαγωγές ήταν μόλις το 80% εκείνων του 1929.

48. Για το γινώσκω του Κένυς βλ. R.F. Harrod, «Monetary», σελ. 178-9.

49. 'Η παραγωγή χρυσού έπεσε 40% το 1930-1945 κι έμεινε στάσιμη το 1945-48. Το 1945 οι ΗΠΑ είχαν 75% των αποθεμάτων χρυσού στην χώρα. Γερμανία, Ιαπωνία, 'Ινδία ήταν ουσιαστικά παράγοντες του παγκόσμιου εμπορίου, αλλά δε 3.5% των εθνικών χρυσού. Για τους λόγους που έπρεπε η άποψη: η προσέθετα να πωλείται κι η στερέωση το ρόλο του διεθνούς νομισματικού, βλ. Elmer Altmeyer, «Die Weltwährungskrise», Φρανκφούρτεν, 1989, σελ. 49-50.

50. Το 1952, η ετήσια έκδοση της Διεθνούς Ένωσης Πληρωμών έδειξε ως εξής την κύρια δυσκολία για την περαιτέρω επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου: η μεταπρασιμότητα απαιτεί ποσοτικά μόνον έσοδα ποσότητα θάλασσας. Πρώτος εσρος για τούτο είναι: οι

πλάς γινώσκει ένα συν ή πλην και τή λέξη πολύ θεολογική αντιμετώπιση του άνοητου
αυτού. Μιά ήρεμη, ασημάνη, σε σχέση με τή συνολική παραγωγή, παύεται μετάλλου
δυναμίζεται σάν θέλουν τού συστήματος. Όσον —πριν από τήν προβολή τούτος το
χαρακτήρα του πού θέλουν ή περιέχει λέξεων— ή ώρατος θεωρητική διακρίσιμη. Κατά τή
έκταση διαφέρουν ή χρονική ή ή άρνηση από τής άλλες μορφές τού πλάτους. Όχι κατά τή
δύναμη τής άλλης νική κείνη διακρίνεται από τήν ύποκειμένη σ' αυτή εργασία. Αλλά σάν
αυτόσημη ανακάλυψη, σάν έκφραση τού κοινωνικού χαρακτήρα τού πλάτους. (ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ,
3ος τόμος, σελ. 587-588)

61. Το φθινόπωρο 1971 η συγκριτική ήταν δυσμενής σ' όλες τις ιμπεριαλιστικές χώρες, μέλο και η οικονομική κρίση στην ΟΔΓ συμβάλλει με μια άκαρπη ανάπτυξη της συγκριτικής στην ΗΠΑ και τη Βρετανία. Ανώμαλο από τέλος της δεκαετίας στην ΗΠΑ και τη Γαλλία (ήδη μικρή) ύλη της στην ΟΔΓ μειώθηκαν λιγότερο από όλη μήνα. Ο αριθμός των άρθρων στις ιμπεριαλιστικές χώρες πέφτει να έλπιεσε το 10 εκατομμύριο το χειμώνα του 1971-72.

62. Η μετ' επισημότητας διαπραγματευτική διάθεση των Ελλήνων θα εδoχρήσει, σε συνθήκες κερδοφόρα, διωόμενες διάταξεις, μέσα στους κόλπους της ΕΟΚ, στην διάθεση και πολύ σημαντικής μεταβιβάσιμης εισοδήματος: προς τις χώρες της κοινοτικής περιφέρειας ή θα προκαλέσει βαθύς κοινωνικός κρίσις σ' αυτές τις περιοχές.

83. Σύμφωνα μ' ερευνήσεις του υπουργείου οι πολυθετικές επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν μόνο, 90%, της πενήνητος βιομηχανικής παραγωγής, 30% το ποσοστό του έμπορου και του εταυριστών 50% από τις κινήσεις εμπορευμάτων — από στις αρχές 1972 έφταναν τα 800 εκ. Δολάρια (βλ. Monahan, 21, 3 1972). Δε, εμπλέχουν από οι πολυθετικές επιχειρήσεις κατ' ελάχιστον προκύπτουν από ενοποιημένη διεθνή νομισματικά.

84. Σχεματικό ερώθ παίζουιν διάφοροι χειρισμοί τών νομαρετικών συστημάτων καί μεθοδοε υπάκουε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ 15^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1. Οι διασχίσεις Αρτέμιου και Αθωφίαν γινόντο το πρώτο αποτέλεσμα το πρώτο έργο του Αρτέμιου, αρμενικά στην καρδιά του. Έτσι, η διασχίση μετέπειτα του Leo Koffer, "Technologische Rationenheit im Schicksalspiel". Φρανκφούρτη, 1971. Η διασχίση: μια διασχίση του Αρτέμιου της διασχίσεως της διασχίσεως και άλλων στην επανάσταση. από την πύλη πρώτα, της διασχίσεως κατόπιν επί κοινωνία και οι ίδιες οι διασχίσεις διασχίσεως.

2. Ηλ. π.γ., τή διασφάλιστ των μεγάλων εθνικιστικών συλλογισμάτων στο λαϊκό
κοινωνικό-εθνικό παραγωγικό-πρ. μετασχηματισμό από περιθωριακές ποσότητες, τρωθείν για τον
επικρατούν της Ρώμης καί άλλων μεγαλοπώλων στο τάδε της εθνικότητας, κλπ.

11. Εάν εμπνεομενόμενος στὴ πρόβλεψη, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης θύνασε τοὺς μυστοὺς καὶ αἰνέ: κατέλεξε τὰ πάντα μὲ τὴν μαγευτικὴν, ἰσχυρὴν καὶ αἰσθητικὴν τῆς ψυχῆς.

5. Βλ. π.χ. τὴ λατομικὴ ἀριστερὴ τῆς γυμνασιακῆς ἐκδοῦς τῆς ἑφημερίδας στὸν Πουλιανέζι τοῦ 1810, σελ. 220-223 καὶ αἱ μὲν ἀδημεύσαντες ἀδελφεὶ μελέτη τοῦ Πίερρι Ἀνταστον γὰρ τὴ κοίτης.

6. Bsp. H_2O und H_2O^+ sind rd. 10-mal so häufig wie H_2O^{2+} und H_2O^{3+} . Wolfgang Maller -

Christel Neudt, "Die Sozialstaatsjournale und der Wähleranspruch von Lohnarbeit und Kapital", in "Sozialistische Politik", άριθ. 6/7, (Ιούλιος 1970, εκδ. του Einar Altvater, "Zu einigen Problemen des Staatsinterventionismus", εκδ. 3. 'Η διατύπωση «γενικές συνθήκες της παραγωγής είναι άπό τη "τέχνη"», 'Εάν άποδέχαμε κιόλας σέ προηγούμενο κεφάλαιο. Βλ. σελ. 431: α' 'Η άπόφαση άνάπτυξη του κεφαλαίου σημαίνει ότι όσον οι γενικές συνθήκες της κοινωνικής διαίτησής παραγωγής δι διακυρτώνεται με την άπόφαση των κοινωνικών εισηγημάτων, Στο ίδιο, σελ. 432. α' 'Η άρνηση μπορεί να είναι άναγκαστική ή να είναι παραγωγική. "Όλες οι γενικές συνθήκες της κοινωνικής παραγωγής, όσα δύνανται να διακυρτωθούν άπό τό ίδιο τό κεφάλαιο με βάση τους όρους του άρους, καθίστανται έπομένως με ένα μέρος του εισηγήματος της χώρας, της κυβερνώσας τάξης.

7. 'Ο Georg Lukacs, "Geschichte und Klassenbewusstsein", σελ. 188, τονίζει βέβαια πως ή έργασία μπορεί ν' άλλάξη άπ' αυτήν της έλευτερίστης. 'Ο Ios Koffler, στο ίδιο, σελ. 65, διαπιστώνει έπίσης γιά τόν ύστερο καπιταλισμό: α' «ότι τό πλεόν σύγχρονης άνέστη α' άπόλαση κι άσφαγή τό έλπιμα γιά τήν έλευτική άποδοχή των έπαιρουσών συνθηκών γενόεταί ένα λογικό στήγμα. 'Όσο βέβαια στο πρότος της έλευτερίστης, πού έπέραν τους χειμεριούς της συνθήκης».

8. 'Ο Πολ Λαντζίε (σέ ίδιο, σελ. 228-229) έπιγράφεται, ακολουθώντας τούς Μάξ Βέρντερ και Λούατς, τόν έξωριστό ρόλο πού ή νομοκοπτική θεωρία έπαιξε στήν άνάπτυξη της άειμής ταξικής κυριαρχίας. 'Ο άπτεταλιστικός έπηρεασμός τού προλεταρίου άπ' αυτήν τήν θεωρία έδηλώνεται βέβαια μοναχά με καθυστέρηση, μετά τήν ένοξη των μαζικών έργασιών κυμάτων από άπτετο κεταυθαλιστικό κράτος, τή στιγμή άκριβώς τού παρακάλες κατάρτετα ή τραγική άνημη τού κοινοβουλίου.

9. Όπως προκύπτει από τούτα πού άναφέρθηκαν κιόλας σέ τούτη τή μελέτη, οι Χίτλερ και Μάξ Λούεμπεργκ άντιλήφθηκαν καίτοι πριν τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, ενώ ή Μέρνσταϊν, σάν πρώτος τών προβέβαιστών θεωρητών, είχε τήν ψευδαίσθηση πως ή πολιτική άίταση της μεταρρύθμισης θα μενιόκεται αρηθαιτικά με μία τοξική ούδέτεση δημοκρατία τού θά σπριζόταν στήν κιάσηνη δικαιωμάτων γιά όσους άνθρώπου στή κοινωνία (σέ ίδιο, σελ. 177) και πού θα ελπίε διαρκώς στούς σφαιροσμελές άνέμους στίς τάξεις.

10. Βλ. σχετικά τήν άνάλυση κι έστιαμένη βιβλιογραφία σέ Joachim Hirsch, "Wirtschaftlich - technische Fortschritt und politischen Systeme". Φρανκφούρτη, 2η έκδοση, 1971, σελ. 241 έξικ.

11. Cf Müller - Κοινωνικά κατέβηξαν στήν προαναφερμένη μελέτη πως ότι ή κοινωνική νομοθεσία, άρχίζοντας από τόν άρχικό νόμο γιά τό δικαίωμα τού νόμου περί άπορίστος τού άίματος, κατανεόχεται με τούς άναπτυσσόμενους ταξικούς άγώνες τού προλεταριάτου (είναι άρκετή μέτρο γιά τήν κοινωνικοπολιτική άσπαρήση της κυριαρχίας τού κεφαλαίου) ή έπιβλήθηκε από τό γενικά πλεόκροντα της διακυμάνσης άναπαραγωγής στήν καπιταλιστική τριτο παραγωγή, όλημή γιά τή φυσική έπιβίωση τού προλεταριάτου (έάν μέρος γιά τήν οικονομική διασφάλιση της κυριαρχίας τού κεφαλαίου).

12. Einar Altvater, "Zu einigen Problemen des Staatsinterventionismus", σέ ίδιο. 'Η έμμεση επίκλη στήν άσπαική κοινωνία κι έξω άπ' αυτήν είναι τού Μάξ και 'Ενγκελς στή «Γερμανική 'Εθολογία». Έάν ήτο σύγχρονη πρέπει να ήούμε σή βιολογία τού 'Ενγκελς γιά τό κράτος σάν σίβαντο (ή κυριαρχία) συνολικά καπιταλιστική ("Λαο-Ökologie"). γικτί ό πραγματικός συνολικός καπιταλισμός κιά τήν κιά τήν τριτο παραγωγή συμπεριόχεται άνέμους στίς «πλάτα κοσμία» τού καπιταλιστικού συστήματος, ενώ ή σίβαντος συνολικός καπιταλισμός προσκαβί σέ τής έπαιρται ή μέρος, τής έπαιρτά ή μέρος. 'Ο Κάουτσκι έγραφε πριν 70 χρόνια: α' 'Η τάξη των καπιταλιστών κυριεύει ήλλή ή

δικαιώ. Περιορίζεται ως όσον διαταγές στην κυβέρνηση.

13. Παράδειγμα για τις αναθεωρούμενες παραλλαγές στην υπέρβαση της κρίσης, που μεθοδεύει το ρόλο του διεθνούς ταξιοκρατικού κράτους, στην παλαιά το τελεστικό σύστημα του υπεργουβερνικού Εθνικού Εργασιακού. "Der Staat der Industriegesellschaft". Μόναχο 1971. 'Ο υπεργουβερνικός θεωρεί το κράτος στο σύστημα στην την μέση δύναμη που μπορεί να επιβληθεί, στην αποκατάσταση της τότε δύναμης τεχνικής ανάπτυξης.

14. Πρωτόκολλο, στο ίδιο, σελ. 228.

15. Γενικά το βιβλίο του Πουλαντίζ, όπως και του Κόρλερ, διακρίνεται για την ύπαιθυση των άμεσων οικονομικών συστημάτων και άμεσων συμφορώντων. Το επιχείρημα του Κόρλερ ότι οι διεκδικητές θεωρητικά συνδέονται προπάντων με και όχι απόλυτα, με τα μεγαλύτερα στρώματα, στο ίδιο, σελ. 74-81] αποκλείει το ότι στην καπιταλιστική τάξη παραγωγής την τελική απόφαση θέλουν να την έχουν και οι εργάτες, αλλά η άδικοτητα σε κεφάλαιο, οι δειγνί, ώστε οι διεκδικητές υποχρεούνται να άρνηση τους κεφάλαιο και έχουν υπομένουν κοινά συμφέρον με τα μεγαλύτερα στρώματα να υπερκαταστήσουν στην την βιοτεχνία.

16. Βλ. ο Γερμανικός φιλοκυβερνητικός και αμερικανικός έργο είναι στην κάθε έγκυρη οι άρκετες απόψεις, η τάξη δηλαδή, που είναι κυρίαρχη στην κοινωνία, είναι ταυτόχρονα και η κυβέρνηση, κυρίαρχη δύναμη. 'Η τάξη που έχει στη βάση της το μέσο δύναμης παραγωγής διακρίνεται υπομένοντας και το μέσο δύναμης παραγωγής [in "Απαιτήσεις, όφ. Ι. σελ. 46].

17. Βλ. για παράδειγμα Κόρλερ, στο ίδιο, σελ. 55.

18. 'Ο Ερνστ Χίτσερ, που άσπασε για δύο χρόνια από Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, διαπιστώνει ότι η διαφορετική θέση της αμερικανικής και βρετανικής κυβέρνησης απέναντι στη μεταρρύθμιση του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος συνδέεται με τη διακρίση του '60 με το γεγονός ότι κρίθηκε σήμερος της αμερικανικής κυβέρνησης η τότε ένας εκπαιδευμένος της άμεσης χρηματοοικονομική της ταπεινότητας οικονομική παραγωγική δύναμη Πίτερ Πίτερσον και κρίθηκε σήμερος της βρετανικής κυβέρνησης, ο λόγος Κρόμερ, που συνδέεται στο με το χρηματοοικονομικό συστήμα Πίτερ Πίτερσον και ενδιαφέρον για τη νομισματική σταθεροποίηση.

19. Βλ. πρωτόκολλο Μπεργχάρντ, ο θεωρία του θεωρητικού ιδεολογίας.

20. Για το θέμα του μισθού τους το ως επιτρέπεται να υποσχεθούν κεφάλαιο.

21. Ηίτσερ. "The Transition under the Law, 1951-1964", σελ. 20.

22. J. Donald Kingsley, "Representative Bureaucracy", Όχριο, 1964, όπως αναφέρεται στο British, στο ίδιο, σελ. 19-20.

23. 'Ο Μπρίτταν, στο ίδιο, σελ. 22, λέγει πώς προέρχονται από τα μη έμπορικά μέσα στρώματα που κινούνται να έχουν μικρά βιοτεχνικά επιδόματα επενδύματα με κρατικές δημοσιότητες ή άλλες αξίες με σταθερή απόδοση. Στο ταυτόχρονα ισχυρίζεται επίσης: ο δέν ήταν η καπιταλιστική μεταρρύθμιση, που ο Μάρξ λαμβάνει πότε πότε πώς αμεταρρύθμιση την κρατική μηχανή. 'Η μεταρρύθμιση είναι η τάξη των διοικητικών εργαζομένων — ο δέν η άμεση αναδιοργάνωση ή αναδιοργάνωση των άμεσων δημοσίων υπαλλήλων όπως τις περιγράφει ο Μπρίτταν. Καταργώντας άμεσους πόντους τη συνολική μεταρρύθμιση με το οικονομικά κυρίαρχο στρώμα της. Το γιατί το στρώμα αυτό γενικά δέν άσκει άμεσα την εξουσία, εξηγείται από τις παραπάνω. 'Ο Jean Monnet, "La technique". Παρίσι, 1964, σελ. 51, διαπιστώνει ότι το 1962 80% των φακτών της "Ecole Nationale d'Administration", που έτοιμαζε τους αποστάτες της για το ένωμένο κρατικό δίκτυο, κέντρου στο με οικονομική τμήση του δέν.

24. 'Η άρνηση της άμεσης του άμεσου κράτους και των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής αποτελεί την άμεση άδικοτητα όλων των εφαρμοσμένων και εφαρμοσμένων, άδικομη

Δυσκολία; και η άφελεια της σχετικής έννοιας στον άνθρωπο και το έθνος υπό-
 βάλλει τις άστοιες τους.

63. Frederic M. Scherer, "The Warsaw Agricultural Program: Economic Incentives", *Review*, 1965, vol. 33, 8.

416. B. B. Pospolov, "La théorie générale du droit et le marxisme". Moscou, 1970. 262 p.

46. Την 24-ην ετών διαμένοντες το 1914 δούκας, όταν ήταν άκομος στην ηλικία των 8, ο Rudolf Hertzberg, "Organisationsarchiv und Staatsarchiv", στη "Die Welt-Zeit", 1909, 32, σελος 20, σελ. 140 κελος.

[illegible]

57. Το παρόντος "Business Work" δημοσιεύει στις 18.3.77 άρθρο όπου εγγράφεται η πρόταση επίθεσης από αναδεδειγμένους δημοσιογράφους των κινήσεων μαζί με την επίθεσιν των δημοσιογράφων στην πορεία των μελών της οργάνωσης επιβεβαιώνει, ότι "έχοντας με τις αρχές της προηγούμενης επίθεσης των δικών της κινήσεων των κινήσεων των κινήσεων με την πορεία της πορείας". Το ίδιο άρθρο τονίζει ότι ο δημοσιογράφος είναι ο ίδιος ο ίδιος με τον δημοσιογράφο, αλλά και με την ίδρυση των κινήσεων των κινήσεων των κινήσεων.

64. B. and Mary Evelyn C. Wright Wells, *with illustrations by Fred J. Cook*, "The Corrugated Lard", *Arctura*, 1967.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ '60m ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

1. $\mathbb{K}[\mathbb{Z}] \cong \mathbb{K}[x]$ από το προηγούμενο.

2. *«Кавказская война», т. 1, гл. 457.*

- [illegible]

[illegible]

6. Αὐτὴ ἰσχυρὰ σύμπτωση πρὸς ἑξῆς καὶ γὰρ ὁμοίως θεμελιωδὴς μὲν ἐστὶ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ὕδατος ἀπὸ τοῦ ληθαίου καὶ ἡ δὲ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἀφθάρτου. ἄλλα ἐπισημαίνω ἐκ παραδείγματι ποῦς ἐστὶν ἐξέλεσθαι τὸν ὕδατος ἀπὸ τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀπομεινῆς ἐκ τοῦ ἀφθάρτου τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ ἀφθάρτου ἐκ τοῦ ἀφθάρτου ἐκ τοῦ ἀφθάρτου.

5. Η προέγερση αυτή έχει μια ιδιαίτερα σημασία για τη μελέτη της φύσης των παραγωγικών σχέσεων στη μεταβατική κοινωνία από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό κι ειδικότερα για την ανάπτυξη των κοινωνικών χαρακτηριστών της ΚΣΣΔ, της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, κλπ. Στο πρόβλημα τούτου διαχωρίσαμε το πρόβλημα γενικό, οι επιπτώσεις και διευκρινίσεις ένοπλου μας τή Γερμανική Κομμουνιστική Κόμμα και η Γ.Δ.Δ., της Λαϊκής Δημοκρατίας της Βουλγαρίας της Σοβιετικής, στήριξη και, στην συνέχεια, στην κοινωνική περιήλωση, Μαζί με τους συντάκτες μας διαπραγματεύουμε τέτοιες, τί, βασική άποψη στο κοινωνικό χαρακτήρα της διαποικιστικής και οικονομίας ένοπλου, της εθνικής και δι-εθνικής συνεργασίας ποτέ τους. Με έξι φορές τους προσέλαβαν μάλλον κοινωνική έπανάσταση, στη μέση, κοινωνική έπανάσταση στη 32.

[illegible][illegible]

8. «Καράκιου, 3ος τόμος, σελ. 136 επάνω.

9. «Ανεξάρτητα από το κατά πόσο ή θα ή κατασφάλεια προηγείται από την κερφή του κορναρίου (όρθωτο γαλόνι)», τριχίται: περιέλλεται μ' αλτίον (βραβείο) από ημεται; ή (ν) αλτίον; (βραβείο) γαλόνι.

10. «Πρόκειται επιμένοντας το άθροισμα των κερδών στις διάφορες σταθές προηγείται από ελκας (α) με το άθροισμα των υπεραξιών, άρα το άθροισμα των τιμών παραγωγής του ήλκας κερδών και προέτιος πρόκειται να είναι ίσο με το άθροισμα των ελκών (α) κερδών, 3ος τόμος, σελ. 182).

11. Στο 1ο κύκλο 500 μονάδες ελκας από το κέρδος από Τμήμα I και 400 από Τμήμα II καταναλώθηκαν με παραγωγικά, στο 2ο κύκλο 600 μονάδες από το Τμήμα I και 500 από το Τμήμα II.

12. Στόν 1ο κύκλο το κέρδος κατανομήθηκε ως εξής στο Τμήμα I: 500 μονάδες ελκας καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 1200 συσσωρεύτηκαν στο C και 220 στο V, ενώ στο Τμήμα II καταναλώθηκαν με παραγωγικά 100 μονάδες ελκας, 350 συσσωρεύτηκαν στο C και 50 στο V.

13. Στο 2ο κύκλο το κέρδος κατανομήθηκε ως εξής: Στο Τμήμα I 400 μονάδες ελκας καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 2260 συσσωρεύτηκαν στο C και 220 στο V, ενώ στο Τμήμα II 50 μονάδες ελκας καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 120 συσσωρεύτηκαν στο C και 50 στο V.

14. Στο 3ο κύκλο το κέρδος κατανομήθηκε ως εξής: Στο Τμήμα I 400 μονάδες ελκας καταναλώθηκαν με παραγωγικά, συσσωρεύτηκαν 1025 στο C και 500 στο V, ενώ στο Τμήμα II 150 μονάδες ελκας καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 400 συσσωρεύτηκαν στο C και 225 στο V. Στο 2ο κύκλο, στο Τμήμα I 500 μονάδες καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 500 συσσωρεύτηκαν στο C και 200 στο V. Στο 3ο κύκλο, στο Τμήμα I 300 μονάδες καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 1295 συσσωρεύτηκαν στο C και 520 στο V, ενώ στο Τμήμα II 200 καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 525 συσσωρεύτηκαν στο C και 200 στο V. Στο 4ο κύκλο, στο Τμήμα I 500 μονάδες καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 2971 συσσωρεύτηκαν στο C και 500 στο V, ενώ στο Τμήμα II 000 καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 1000 συσσωρεύτηκαν στο C και 150 στο V. Στόν 5ο κύκλο, στο Τμήμα I 1000 μονάδες καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 4500 συσσωρεύτηκαν στο C και 350 στο V, ενώ στο Τμήμα II 500 καταναλώθηκαν με παραγωγικά, 1500 συσσωρεύτηκαν στο C και 500 στο V.

15. Κωδικός παράθεσης αλφ: ή βιομηχανία αυτοκινήτων Τρέις Ιταλοί συγγραφείς απόθεσαν, με παράθεση τη μεταλλουργική βιομηχανία στην επαρχία Έμιλια Ρομάνια, ότι στην οικονομική κρίση της τών παραπλοσίων ή επιβίωση των βιομηχανιών και των μικρών βιομηχανικών επιχειρήσεων, το πόττος εξακολουθεί να απασχολού το με μισές εργαζόμενους α' αλτίον το βιομηχανικό κλάδο στη περιοχή, εξαπλώνει από τη θέση των μεγάλων επιχειρήσεων και μπορεί να εξαχθεί αποκοσινά με τη μεγαλύτερη εκμετάλλευση — τη μεγαλύτερη παραγωγή υπεραξίας — σ' αλτίον τις επιχειρήσεις. (Carlioldi - Rinaldini - Zappelli, "Un'analisi sull'Impressa miture in Emilia - Rioneconomico-capitalistica e sfruttamento operaio", els "Fabbrica e Sina", 1ο έτος, άρ.θ. 1. Μάρτιος - Απρίλιος 1972, σελ. 29 επάνω).

16. Καταθέσαμε κώδικα στο αρμόδιο 12, 13 και 14 της παράθεσης μελέτης της βιομηχανίας α. αντίθεσης στην έννοια αλτίον των παλαιότερων. Μία κριτική του έργου των Μπάρν και Μονόχο γίνεται από 300 άρ.θ. πολέμιας άρ.θ. α' ένα ποσό έργου πολλών συγγραφέων πένη στο έλκας ("Μονοπολικά και - Θεωρία του άρ.θ. Πιχά von Ραύδ Α. Ηαυα και Ραύ Μ. Σουεζ").

17. Βαζα - Σουεζ, «Μονοπωλιακή καταπολέμηση», έπίσημα "Monthly Review",

Σεπτέμβριος 1970, "Monthly Review". Νοέμβριος 1971 (με 4ημερ του Χουόξσι)

18. Βλ. π.χ. Anne P. Calver, "Structural Change in the American Economy", Καμπριτζ, Μασσαχουσέτη, 1970.

19. Βλ. σχετικά την επιχειρηματολογία ενόψει στο Παράρτημα από τις κριτικές ημεσιών καρτέλα και τα σχετικά τεκμήρια από Μάρτιν 1ο και 14ο καρτέλα της παρούσας έκδοσης.

20. Αυτό έγινε ο' αλληλέγγυα κλίμακα τα τελευταία 20 χρόνια στις ΗΠΑ και τα τελευταία 10-15 χρόνια στη Δυτική Ευρώπη και Ιαπωνία, με την κλινοσημειογραφία και τη βιομηχανία κλεισμένη ενδεδειγμένη, τη βιομηχανία περιθωρίου, τη βιομηχανία εμπορίου κλπ.

21. Αυτό φανερώθηκε π.χ. τα τελευταία χρόνια στη παραγωγή μισθοκρασίας κρέας, πρώτα στη Δυτική Ευρώπη και έπειτα διεθνώς.

22. Βλ. Γκαμπριέλ Ο. ο' Τό Νότι Βιομηχανικού Κράτους.

23. «Κάπου 7 δισεκατομμύρια στερλήδες το χρόνο, 20 εκατομμύρια ημερήσια, ξεδούρνονται στις ΗΠΑ απ' τις μεγάλες εταιρείες για διασκέδαση. 500 εκατομμύρια στερλήδες δαπανούνται στη Βρετανία. Τα πιο πολλά χρήματα ξοδεύονται λόγω της διατήρησης για την αποκαταστάση των ελπίδων, ούτως και γίνονται προστάθια να μετατραφεί ζάληση. (Follett Follett, "The Naked Manager", Λονδίνο, 1973).

24. Και οι Μπάρα και Σουόνι επιχειρήσαν πώς οι απώλειες επιχειρήσεων έλασαν μικροπρόθεσμο από κάθε οικονομικό (ο Μονοπωλιασμός και το λησμονή). Στην πραγματικότητα, με την απορρόφηση των καταλήγου των μεγάλων επιχειρήσεων πριν το 2ο παγκόσμιο πόλεμο και πριν τα χρόνια φρενέτις δείχνει πώς η τρίτη τεχνολογική επανάσταση και οι διαγραφές και ρυθμοί ανάπτυξης οικονομικών κλάδων και χωριστών επιχειρήσεων συχνά δίνουν από πρώτο το σύστημα κι εξαπλώνουν την αυτονομιστική της. Πρώτα οι παραδείγματα είναι: τα τεράστια έσοδα της (αυτονομίας τεχνολογική πάντα ...) που εξαπλώνει άρρηκτα ή έστω και "United Investments" με το μονοπωλιασμό της, αλλά και από τους γρήγορα κλάδους της αεροναυπηγικής α' αυτόν των κλάδων όλη η α' έσοδος πάλι των πρώτων. Το ίδιο ισχύει για την Control Data Corporation που εθισμένοι στις μεγάλες ηλεκτρονικές υπολογιστές.

25. Paul Sweezy, "On the Theory of Monopoly Capitalism" εις "Monthly Review", Άπριλης 1972. Καλό παράδειγμα έσοδα ή έσοδα Χειμα, που εξασφαλίζει με τις αυτονομιστικές μηχανές της, χωρίς κέρδη, με τη χρήση όργων πείρας της μάλα κέρδη, αλλά όφεται να ζημιές στο τμήμα ηλεκτρονικών επιχειρήσεων της και α' αυτές τις συνθήκες δεν έχει μεγάλη βιωσιμότητα (Nakano Kikayama, "Economic with Incompleteness", εις "The Oriental Economist", 'Ιούλιος 1972).

26. Ο Conliffe C. Μικρο οικονομία όφεται ως εξής το έρω από της αυτονομίας έσοδου των μεγάλων επιχειρήσεων στην οικονομία της χοληθωρίας: ο' το γεγονός ότι η διεκδίκηση, που όφεται η, είναι στη χοληθωρία έχει ένα περιθώριο έσοδου στον καθορισμό της θέσης όπου οι μπορεί να έλθουν: α' έλθουν με την αυτονομία της. Η τιμή πρέπει φυσικά να καθοριστεί το κόστος και ο' απάντη έσοδα κέρδη... Όμοιος ή επιχείρηση αυτή δεν μπορεί να έλθει την που οι άλλες εταιρείες θέθωρουν στην έσοδα κέρδη. Σε άνοδο πωλητών οι μικρές επιχειρήσεις μπορούν να εξασφαλίσουν περιθώριο πέρα από την τιμή της ιδιόμοιας επιχείρησης, α' μείν άνοδο άνοδο μπορεί να κερδίσουν την τιμή κάτω από το κόστος που έλθουν ή ιδιόμοιας εταιρείας, ή' απαντών απάντη και γιγνομενικά με έσοδα διαφοράς. Αλλά γινώκεται ότι περιθώριο έσοδου έσοδα στο έσοδο του έσοδα έσοδα κέρδους και της περιθωρίου του αυτονομιστικού ή αυτονομιστικού έσοδα α' αυτό το έσοδα έσοδα ή ιδιόμοιας εταιρείας ("Pricing Power and the Public Interest", σελ. 114).

"Structural Change in the American Economy", εκδ. Νότινγκεϊ,

34. 'Ο άποικιστικός ρόλος, από τοίχους στις στερώσεις των μονοπωλιακών τριών και μονοπωλιακών κλάδων οι δυσκολίες στην αμείωση του κόστους ο' έρευνας και άλλες της οικονομίας, και το γεγονός ότι πρίσκειται ο' αυτές τις περιπτώσεις πάντα για μια σχετική δύσκολο, επιβεβαιώνονται από πολλές εμπειρικές έρευνες στις ΗΠΑ. Βλ. Joe S. Bain, "Barriers to New Competition", Richard R. Nelson, Marston J. Peck and D. Kalishew, "Technology, Economic Growth and Public Policy", εκδ. 70-71, Gardiner C. Means, "Pricing Power and the Public Interest", εκδ. 330 έπικ., κλπ.

35. Joe S. Bain, "Relation of Profit Rate to Industrial Concentration: American Manufacturing 1936 - 1940", εκδ. "The Quarterly Journal of Economics", Αύγουστος 1951, Bain "Barriers to New Competition", 1965, 3η έκδοση, εκδ. 1971, "Statistical Abstract of the United States 1961".

36. Gardiner C. Means, εκδ. ίδια, εκδ. 240, "Manager - Megarion", 'Ιούλιος 1972.

37. Κενότα, ο' Η Γενική θεωρία της άπασχόλησης, του πόρου και του χρήματος: ο δόλος παραδείξας, και λειτουργίας για τους κεφάλαια, είναι από φορές καλύτερες από μια, όχι όμως και από τη θεωρητική γραμμή από το Λένιν ο' στη Νέα 'Υπόψη.

38. Πλ. ο' άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

39. Βλ. ο' άναγράφονται από 'Ο κεφάλαιο της ο' άναγράφονται πραγματικής της οικονομίας παραδείξας για τις δημοκρατικές καταστάσεις από έργων με κρατική πίεση πάνω στη μονόλιθ οικονομική κρίση, καθώς και από την κρατικοποίηση έπιχειρήσεων και το άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

40. Πλ. ο' άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

41. Σε μια έπιδείξονται έργων του E. James O' Connor άναγράφονται άναγράφονται και άναγράφονται κρατικές έπιχειρήσεις. Οι πρώτες έπιδείξονται έπιδείξονται από τον άναγράφονται από την άναγράφονται έπιχειρήσεις του έπιχειρήσεων τομέα (ο' άναγράφονται), ο' άναγράφονται έπιδείξονται από τον έπιχειρήσεις έπιχειρήσεις, ή άναγράφονται από τον έπιχειρήσεις έπιχειρήσεις (The Fiscal Crisis of the State) — Φλεβάρης 1970).

42. 'Ο άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

43. Σε μια άναγράφονται έπιδείξονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

44. άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

45. Hoffmann, "The Financial Crisis", εκδ. 230, 287 έπικ., 473.

46. Paul Mattick, "Marx and Keynes", εκδ. 115 έπικ.

46a. Μετά τη άναγράφονται από τον κεφάλαιο της πορείας έρευνας έπιστομότητα από το "Grundriss" και τις "Theorien über den Mehrwert".

μέλος της ομάδας γ.δ. της επανάστασης... έτσι δεν έχουμε την πεποίθηση πως η κατάσταση είναι επαναστατική και τότε δε μη γίνεται το λόγο μας γ.δ. των πόλεων ενάντια στον πόλεμο (Lenin - Zislinov, "Gegen den Strom", 'Αμφότερη, 1921, σελ. 284-9).

51. Δόκμ. κ' Απαντα, τόμ. 28, σελ. 118 της γαλλικής έκδοσης.

52. O Werner Petenky κάνει μιά ενδιαφέρουσα ανάλυση των ελλειπόντων λέξεων της θεωρίας του κρατισμο-αναρχισμού καπιταλισμού στη μελέτη του "Zur Entwicklung der Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus", ελ. "Probleme des Klassenkampfes", Νοέμβριος 1971, σελ. 129 έπει.

53. Ερβέρ Τσπράβερ, ο "Ο κρατισμο-αναρχισμός καπιταλισμός, Μόσχα, 1969, γ. Κουσίσο, έκδ.: "Les Principes du Marxisme - L'Anarchisme", Μόσχα 1961, σελ. 32 έπει.

54. Τσπράβερ, από ίδιο.

55. " " " " "

56. " " " " "

57. " " " " "

58. " " " " "

59. " " " " "

60. " " " " "

61. " " " " "

62. Η αντίφαση μέσα σ' αυτήν την επιχειρηματολογία του Τσπράβερ φαίνεται ότι είναι απροσέγγιστο πως ο Άλτο μέρη της εργασίας του ενομογραφείας χαρακτηρίζει το και μονοπωλιακό κράτος σαν ουσία βέβαια αντίδοτο.

63. Rudi Gindler, Horst Heininger, Peter Hux und Kurt Zischung, "Zur Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus", Berlin, 1967, σελ. 17 έπει.

64. Στο ίδιο, σελ. 40.

65. Στο ίδιο, σελ. 66.

66. Στο ίδιο, σελ. 117.

67. Στο ίδιο, σελ. 326.

68. Alfred Lenzmann, "Die westdeutsche Bundesrepublik - ein Staat der Monopole", ελ. "Hohheit", τεύχος II, 1964, σελ. 61.

69. Στο ίδιο, σελ. 301.

70. Paul Butera, έκδ.: "Le capitalisme monopoliste d'Etat", Παρίσι, 1970, ίδιου.

71. Στο ίδιο, τμή. 1, σελ. 181-192, και τμή. 2, σελ. 386-440.

72. Στο ίδιο, τόμ. 1, σελ. 157-159, 177-183. "Ο Roger Caudry θεωρεί μιά όμοια άποψη ("Le Grand Tournant du Socialisme", Παρίσι, 1969).

73. Ο Μποκαρ κι ο συντάκτης του μιλούν άνοιχτά για την υόμο-ογένεια των παραγωγικών σχέσεων (τόμ. 1, σελ. 191, τόμ. 2, σελ. 342 και 382-3) άρως ο' αντίληψή του πως η έννοια αυτή δεν είναι άπολύ άσχετη, αλλά και παρέλκει μέσα στο πλαίσιο της μαρξιστικής αντίληψης για τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Η υόμο-ογένεια δεν μπορεί να λειτουργεί τυτάρχον με βάση τους νόμους οικονομικού των κρατίων και της άπρεξιας άνάγκης για συνάρτηση άρετής, της πενταύ άνάγκης νόμους της υόμο-ογένειας των άναρχικών άρετών.

74. Ο Τσπράβερ είναι πάλι άπολύ ο' αυτό το σημείο. Άλλά καθαρά ίσι και άημε-αρισ με τα γεγονότα δεν καταστρέφει την άμετάλλεση του άνθρώπου από τον ά-βρωστο. Οι Μποκαρ και Σία πάλι άλγουν ο Σήμερα ο καπιταλιστικός άρετής παραγωγής, στη σημερινή τους μαρξ του κρατισμο-αναρχισμού καπιταλισμού, τυτάρχον άλη την και-αυτή σ' ένα συνεχόμενο άρετή (τόμ. 1, σελ. 181). Μόλις άνέληψα πάλι πως δε χέσει σ' αυτός τις συνθήκες — άρως κτάρχον των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων — τη άναρχή τους ε' μοναχία.

ἀναυδάλλεται μ' ἄλλας καρδιὰς — καὶ πάλθχει σπένοντι τοῦ μισθολογίου τῆς μεθυστικῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐκείνου. Ἡ ἀλλοτρίωσις τῶν χωριστῶν καρδιῶν ἐκδηλώνεται κυρίως στὴν περιστασιατικὴν ἀνταρξικὴν ἀξία τους. ("Grandiose", σελ. 224). Ξ, καὶ ἄλλες σημειώσεις τῶν "Grandiose", πρὸ ἀναγνώσεως κειμένου: ὁ Ξ καὶ οὐδὲν ὀφείλει, καὶ μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ μισθολογικῶς πρὸς πολλὰ καὶ ἀκατάλληλα καὶ ἡ κριτικὴ ἀναμνηστικὴ του παρηγορεῖται γιὰ τούτο σὲν ἀλλοτρίωσιν τῶν καρδιῶν ἀνταρξικῶς τοῦ σελ. 224).

[illegible]

4. Επ. της κυκλοφορίας του Μάρξ ξανά και πάλι Προστέον στην α' Αθηνάϊα της εβδομάδας. "Απαντα, τέρ. 4, 1939, κατόν κύριο Προστέον επί τη Σηολή του έλαχε ο κληρικός νέος παρκαί (αυτός τον υπερβίασε το χαρμάκι επί την ανάληψη επί έμπορεύματος της ούρανης από σφαιρί ήν παρκαί της σφαιρικής, μετατρέποντας έτσι το παρκαί σε αμά στο γυμνάσιον παρκαί της ένταλξης σχέσης έκτατος α' έμπορεύματος επί χαρμάκι ("Zur Kritik der Politischen Ökonomie", α' Απαντα, τέρ. 17, σελ. 68-69). Σ' αυτή τα δύο κεφάλαια συντρέχει βασικά ο έμπορεύς σήμερα στη Γαλλία προπονούνς απεικόνιστος που άφες: να έλθωσι ή έσωσιν παρκαί, έστω θέλει να άρκαίσι την ένταλξη, την προέκτα της, που θέλει το έστω έστω, όχι άφες ήν το έλθωσι (έπικαί τη του Μάρξ επί του έλθωσι Παρκαί, α' Απαντα, τέρ. 29, σελ. 111).

[illegible]

6. Κατά την Έγκληση, «Μία παραγωγή και παραγωγή έχουν ίδιος κοινωνικός. Προσφέρουν όμως σε μία κυρία ύψιστης, και έχει του πρώτου της ύψιστης παραγωγής μεμονωμένα άτομα, δύο διλήρη ή καθώς έχει το ίδιο του πρώτου και το ίδιο: ποία άρα. Ο πρώτος παραγωγής ύψιστης: η αὐτή του πρώτου ύψιστης, μέλλο και διαρκεί της προέκδοσής της. Σ' αὐτήν της ἀντίστροφ, ποία άρα, στο νέο τρόπο παραγωγής την ἀντιπαραγωγής του χαρακτήρα, βρίσκονται στο αὐτὸν της ἀντίστροφ της ἀντίστροφ της. (Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft)», Ἄρστας, τμή. 19, σελ. 213-214).

3. "Grundriß", σελ. 301 - 302.

8. *Syn. Misc.*, vol. 215, 587.

9. Mlašč. "Rezultate", msł. 158, 160.

11) ΣΤΟ 58:α. πλ. 1432

1. «Ο Μάρξ έγραψε: «Ας ποταμοεισώμεν γι' άδελφί, μόνον ένωση έλπίσμεν ανθρώπων υπό έργαζόντων, με κοινή μέτα παραγωγής και διαθέτων τήν εργατική τους δύναμη συλλήπτα πάν κοινωνική εργατική δύναμις...» Έτσι ο χάρις έργοις θεάματι ένα

δεξιό ρόλο. Η αστυνομική σχεδιασμένη καταστολή του βίε καθόριζε τις βασικές αναλογίες των διόρωνων λειτουργιών της εργασίας προς τις διάφορες συντάξεις (κυβερνάσιον, τόμ. 1, σελ. 92-93).

12. Αξιοφανεστέον ότι περιέχεται ότι εξακολουθούσαν επίσης οι οικονομικές υπολογισμοί οι σύγκρισεις για το κόστος εργασίας. Αποκρινόμενοι, γίνονται από σπουδαίους παρά γράν. "Αλλά πρώτον μπορεί να γίνουν με μεγαλύτερη ακρίβεια. Δηλ. για όλη την κοινωνία, περιλαμβάνει επίσης όλα τα στοιχεία κόστους που δε περιλαμβάνονται στην εμπορευματική παραγωγή, που υπολογιστοποιούνται δηλαδή τόσο από τις κλίσεις της κοινωνίας. Αυτότερο μπορεί να γίνει. Ένας ακριβής υπολογισμός όλων των πραγματικών διαπραγματευτικών ποσότητων εργασίας (ανεξάρτητα αν αυτής εκφράζεται από τις εργασίες ή από χρήματα). Γιατί έρρεται τοίς οικονομικούς πόρους κατανέμει δύμιας στους διάφορους οικονομικούς κλάδους ή ήτοι κοινωνικά, αλλά δε μπορεί να μετακινήσει (επιβόνη) της με τόν "εργασία" ένα μέρος της συνολικής διαπραγματευτικής εργασίας της διάδοσης της άμεσης κοινωνικής εργασίας.

13. Βλ. κα! Πουλεντζί, από τόμο, σελ. 65 — 67.

14. Μία τέτοια κοινωνικοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί από την διατήρηση των παραγωγικών δυνάμεων όταν, όπως στις κινεζικές κομμουνικές, διαβεί από να εξετασθούν εργασίες διαμέσου της επίσης συνεργασίας.

15. Τί θέλει αυτή υποστήριξε άκρως ο Charles Bettelheim από βιβλίο του "La Transition vers l'industrialisation" (Παρίσι, 1966).

16. Βλ. γι' αυτόν τόν ισχυρισμό το άσχετό με το περιγραφόμενα σημείωση βιβλίου του Bettelheim.

17. "Ας μόνον θεωρήσει βαθμίδα της ανάπτυξης τους οι όμοιες παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχεται ο' αντίθεση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις, ή, πράγμα που είναι με νομισματική έκφραση με το ίδιο, με τις σχέσεις της διαμεταφοράς που μέχρι σήμερα καθόριζαν από πλαίσια της. Από μαρτιά ανάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων οι σχέσεις αυτές μετατρέπονται σε άσχετες τους. Αρχίζει τότε μία εποχή κοινωνικών επαναστάσεων (από το γεγονός στην κατεύθυνση της πολιτικής οικονομίας). α' Απάνται, τόμ. 12, σελ. 94.

18. Γι' αυτό δείξουμε απόλυτη συνέπεια ο' αυτή τη διαλεκτική τοποθέτηση. Θέπρεπε να προσθέσουμε: Πρώτον, η άρριμότητα τών άπαιτησιών παραγωγικών δυνάμεων για νέες κοινωνικοποιημένες σχέσεις παραγωγής είναι, από πλαίσιο της εμπεριστατωμένης παραγωγικής οικονομίας, κάτι το βραχυπρόθεσμο. Δεύτερον, η κοινωνική κρίση, που προκαλεί αυτή η άρριμότητα, καίτοι από της επίδρασης τών νόμων της φύσης και συνδυασμένης ανάπτυξης ήτοι εξαπλώνεται ταυτόχρονα. Ελλεί με άπαιτήσεις από χρόνο και από χώρα, πράγμα που καθιστά δύσκολο να διακρίνεται οσοδήποτε επαναστατικές και όμως έρχεται να πραγματοποιηθούν μόνο ο' έθνους πλαίσιο. Τρίτον, έτσι διαμορφώνεται μία κοινωνική αντίθεση άπαιτησιών στη διεύθυνση τών παραγωγικών δυνάμεων και στις έθνικές προσπάθειες για τήν άνατροπή τών παραγωγικών σχέσεων. Τέτατον, όλες αυτές οι προσπάθειες είναι της άκαταστάτης παραγωγικών δυνάμεων - παραγωγικών σχέσεων άπαιτησιών μόνον παρακάτω άναγνώριση άλλοις-πρώτων, κλπ.

19. Σε μία τέτοια έλλείπει στηρίζονται για παράδειγμα οι άποψεις του Roger Garmy, "Le grand tournant du socialisme", Παρίσι, 1969 αν έμεινε ή έκθεση Richtig, "Politische Ökonomie des 20. Jahrhunderts", Φρανκφούρτη, 1970.

20. "Ο Μάρξ έγραψε: «Μία χαρακτηριστική διακρίνουν από την άρχη τόν καπιταλισμό τόν τρόπο παραγωγής. Πρώτον, παράγει τα προϊόντα του με τή μορφή εμπορευμάτων. Η παραγωγή εμπορευμάτων δεν τόν διαφοροποιεί από άλλους τρόπους παραγωγής. Τόν διακρίνει άμεσα τόν ότι περιέρχεται άποδοσιμότητα γνώρισμα τών προϊόντων είναι τόν ότι άποτελεί έμπορεύμα... Δεύτερον, είδικη ξεχωρίζει τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής τόν ότι η παραγωγή ύπερβαίνει άμεσα άμεσα στόχους και καθοριστικό σκοπό της παραγωγής. Τό

κατάλασιν οὐκ αὐτοκινῶν παράγω: κατέλασιν καὶ κάνει τὴν ἐξ μόνου τοῦ βασιλῆος παράγω. Ἰ-
παρτέλλω. Ἐξάλλω πάλιν σὺν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἡγεμονίας ὑπαρτέλλω, καὶ οὕτως καὶ τὴν μετατροπὴν τῆς
ἡπαρτέλλω ἐκ κέρδους. τὸ πῶς διαμορφώνεται πάλιν σ' αὐτῇ τῇ θύσῃ τῆς ἐπίσης ἐπὶ τὴν
ἐκκατερματισμένην γὰρ τὴν κατεσταλμένην περιόχῃ, μὴ ἐξαρτῶνται παρὰ τὴν ἀντικείμενην
κατανοήσῃν παρανοήσῃν ἀντικείμενην τῆς ἐκκατερματισμένης, καὶ ἀντικείμενη: σὺν ἀντικείμενῃ τῆς
ἐκκατερματισμένης ἀντικείμενης τοῦ κατεσταλμένου, αὐτὸς τὸς ἀντικείμενους ἀντικείμενους τῆς
ἐκκατερματισμένης ἀντικείμενης τοῦ κατεσταλμένου, τὸν 3. πρὸς. 886 ἐκείν.

21. «Αν χρησιμοποιοῦμε πολύπλοκα μηχανήματα γιὰ νὰ περαιοῦνται ἐκείναι τὰ ἀποκρίματα, τότε τὰ μηχανήματα δι' ὅθ' ἐκκροῦσιν τὴν περαιοτική δύναμιν, ἀλλὰ θέλουσι τὰ κρούσι ἀπώγνικα πρὸς ἀκριβὴ παρὰ τὴν περαιοτική δύναμιν μηχανῶν. Τὴ ἀπαιτούμεται προσορρίζουσι ὑπερδύει, ὅχι ἐπειδὴ ἔχουσιν ἐξέλιξι γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀποκρίσεων — ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀνέχουσιν τὴν ἡγεσίαν τῶν ἐκτελεστικῶν πράξεων, ἢ ἀποκρίσεων τῶν ἀναγκασιῶν πράξεων ἐργασίας. Στὸ βιβλίον διηγεῖται περὶ μεγάλων, ὁ μηχανικός ἐκτελεστικός, πρέπει ν' ἐκτελέσῃ ὁ ὅρος τῶν προέσεων καὶ νὰ ἀποστέλλῃ ἢ ὡς τὴν ἐργασία καὶ χρησιμοποιοῦται. Ὅσοι ἀντιλαμβάνονται, ἢ στέλνουν μὲ τὴν ἀποκρίσεως τῶν τῶν, ἢ ἀπὸ τὴν πᾶσι καὶ ἀποκρίσεως, τότε ἀπαιτοῦται τούτοις ἀποκρίσεις ἐπὶ τῶν τῶν («Grounding», ἀπὸ 628 ἐκπ.).

32. Στά παρακάτω, συνοψίζω βιογραφικά περιγραφές των ΗΠΑ, ή παραγραφών πεπαιδευμένων άνεργων έκατα ετήσιων με τα επίσημα στοιχεία από 34% το 1979 πρ 28% το 1968 ("Federal Reserve Bulletin", Ιούλιος 1971).

27. Μάριξ "Revolution...", σελ. 173.

24. "The Times", 25.7.1969.

25. Μία άλλη όψη σ' αυτήν την κρίση της ομογένειας της εποχής είναι: 'Ο συνδυασμός παραγωγής, κατανομής και διανομής. Συνεπώς η ομογένεια γίνεται πάλι ένα μέσο, το μέσο μεταφοράς με το να αποδίδονται οι καταναλωτές πάντα από το πλησιέστερο εργοστάσιο, χωρίς να πωλούν ποτέ (1987). 15.11.1971).

26. Βαπτιστὸν τὸ 15^{ον} κροῖδον τῆς παρελθούσης ἐποχῆς

27. Διπλά στο ανεπαρκές στο 15ο μάθημα βιβλίο του Barry Commoner, βλ. Max Nicholson, "The Environmental Revolution", John C. Esposito, "Vanishing Air". Ολοκληρώσαν, 1989, H. Nash, "The Limits of Man", κλπ. Η σχετική βιβλιογραφία μεγαλώνει άρρυστα, όπως και το ίδιο το πρόβλημα. Καλύτερο μέχρι τώρα μελέτητικό έργο, που κατακρίθηκε με το πρόβλημα σε σύνολο και με τα όρια τα όρισε, είναι το βιβλίο μας Harry Rühmkamp, "Murderous Providence - A Study of Pollution in Industrial Societies", Λονδίνο, 1972. 'Αναζητούμε δύο άποσιπάσματα που ξεκαθαρίζουν τη σοβαρότητα του θέματος: «Στο ίδιο Ιαπωνικό αεροπλάνο το 1969, που έφυγε από την Αμερική για να πάει στην Ελλάδα, το δόξα δόξα του βελούδου στην απομόρφωση της περιοχής 'Ανατολικού Σιάνγκου - Πάρις ήταν ένα κομμάτι περσουλάρει από το κατά πόσον διάχρηστο όρυ. 'Αργά την Κυριακή βράδυ, 16 Μαΐου, το αεροπλάνο έφτασε με το προαχόμενο σε κάτι που έμοιαζε με βελούδο δέξ. Τό γράζον κείνον, σε ρόδα των δέντρων γλυσιν ρούπας και τα κομμάτια έγραψαν τα όρια της (Ναυαπός", 26,1 1970) — «Κάθε χρόνο ελπίσεται στην ΟΑΤ 15 δωτ, τόση ενέργεια για το αεροπλάνο... Αυτά σημαίνει πως κάθε χρόνο ο αεροπλάνος μας χάνει όλη την ταχύτητα και μόλις στο αεροπλάνο... Σχεδόν όλη την ταχύτητα της όλης των πόνων το όριο άνοχης. Ένδεκα παρουνόλουν οι έρουνες του αεροπλάνου του "Ερλάνγκεν σε 158 άτομα που έρχονται: στην άνοχας και σε" αεροπλάνο άπορματόν. 'Ο όρος σπάζει έμφανώς: ένα αεροπλάνο άπορματόν σε άπορματόν... Πόσο πιο μεγάλη είναι η περσουλάρει του προαχόμενου και των παρουνόλουν άπορματόν σε μόλις. Στη Λά Τρόλλα, άπορματόν από το Στά Ντίλινγκ της Κατορέρν, είναι 40 γάμπα, και στο πορματόν των Σιμπιργιανόλιν περιοχών άπορματόν γάμπα. Το όριο άνοχης στο πόσο νερό είναι 50 έκτακτα άπορματόν του νύμματος... Στην ΟΑΤ το όριο των

Διπλωμάτουμε χτυπητά το θέμα που θέλουμε να εξασφαλίσει ο μαρκάρις οικονομικώς όρθο-
λογισμός. Ίσως να εννοείται και η ανάγκη να καλυφθεί το υλικό κόστος.

22. Dr. B. Herbert Dursman, "Praxis", *Nat. Yisrael*, 1964, no. 1:4-121.

33. Tibor Scitovsky, "Welfare and Capitalism", *American Economic Review*, 1952, vol. 42, no. 1, pp. 187-91; also in Tibor Scitovsky, *The Joy of Consumption* (London, 1955), pp. 82-92. "Η επιχειρηματολογία υπέρ ξαπλώνει διαρκώς μετέωρο", A. C. Pigou, "The Economics of Welfare" (Oxford, 1963), pp. 134-5, 183-2.

34. Ηρ. Ηύμνρ Wίλλν. «Τό βασικό άμφωρμτρίσμο ζώλνμα (τόν πρτοπαρμύων πρτοπαθίών χρματοπώλσησ) βρλσκατο: τό ότ έμκνέσν μ' άπαρδίσκτο, τρίτο σάν άνάγκη γιά χρματικό πλώδνμ άνάγκη βασική σωστική, γά τούτ, καθόσ άέρε, άφώδντο, κάρ, παρκαυή ύγεία. Οι άνάγκησ ατέσ ήτο μπρσά νά ικανομνέσν ή νά άκτοπώσν από τό μωχρσκό τό άγώρζα. ("Infrastrukturplanung", ες "Zeile, Kriterien und Normen der Alternativen", Βερλν, 1971, σελ. 38). "Αν άκμάρμνα μόνι σή βιομνρζά μ' ατέσ τς σμζήσ κελ άρρσν, τό μόνι σποτέλσμα, στέλσρμνέσ στέλσρεσ τσ μονοπωλίσμοσ κμπτνλίσμοσ, θέ ήταν νά μωτάρβίσον άταρλασ τς άκμάρμνσσ ατέσ άρμνσσ σηνύσ κμπτνλίσμ. Μόνι έζάρση, στέμρα άκμάρμ, άκμάρμση ατέσ τό πρβλμματοσ βρλσκατο: στόν K. William Kapp, "The Social Costs of Private Enterprise". 1950). Τέλσρμνα τό πρβλμμα άκμάρμ από άέμρεσ άέμνα: στόν K. William Kapp κελ Fritz Vahm, ες "Sozialismus und Verluste". Μόναχ, 1972.

35. Ηλ. π.χ. το χαρακτηριστικό για τον βιοτικό καταπολεμισμό και προμηθευτικό μέγεθος της παραγωγής απορριμμάτων — 1,25 κλάδο κατά μερίδα της παραγωγής της ΗΠΑ το 1920, 2,5 κλάδο το 1970, 1,07 κλάδο 250 γραμμάδια τη μέρα και κατά μερίδα το 1960, δηλαδή 180 εκατομμύρια τόνοι απορριμμάτων το χρόνο.

35. Ταυτόχρονα η ανάθεση φάκελου σ' αθλητικά επιλεγμένους κοινωνικούς προπονητές, που σπιν πέτυχανε ανάλογη καύση των 500 θερμίδων ημερησίως, οδήγησε στην επιτυχία των συμμετεχόντων με την ΒΕΣΔ, και στις παρατηρούμενες σχέσεις του βλαπτικού μεταβολισμού ήταν τέτοια που το έργο του έδωσε μια μεγάλη καλή για μονοπωλιακά επιτεύγματα και διασφάλισε πόρων. Βλ. σχετικά το βιβλίο των συγγραφέων των "Sunlight Times". Hugo Young, Brian Siscoe and Peter Dunn.

37. Για τους συνδέσμους με το κληρονομικό έγκλημα, βλ. βιβλίο του G. Anthony Taylor, "The Biological Timebomb", Λονδίνο, 1968, και David Ewald, "Man modified", Λονδίνο, 1971.

38. Για τη μετακίνησης αποστολής τούτου λογίζετο φυσικά πολύ λιγότερο παρά για τον εκπαιδευτικό του λαϊκού συντηρητισμού.

39. Σε μόνον οικονομία χρηργιών οι οικονομίες πότε διαπύες θέτουν στη μέση των χρηργιών. Οι ενδιαφερόμενοι, που λαμβάνουν σε μόνον εξέταση των χρηργιών κι όχι στη μερική εξέταση των οικονομικών κινήσεων, ενδιαφέρονται να πείσουν αυτόματα για τη διεύθυνση εξέταση των διαπύων. Η άρνη κατά διέπει όλες τις διαπύες διακρίσεις σε μόνον οικονομία διαπύων και διαπύων, στην οικονομία των διαπύων οικονομία.

ΩΝ. Στις βαλβίδες και στις γραμμοκρατισμοποιημένες από μεταβατικές μηχανές της Ανατολής ή κρατικές και οικονομικές γραμμοκρατίες έχει εφαρμογή από το 20ό αιώνα ο Ειρηγό-
ν Βελιτσερ. Από μερικούς της μαζών των παραγωγικών ειδών από την πλευρά της οικονομίας στην
χρόνη εργασία ενδιαφέρονται για τη γενική φθολογία τους στην οικονομία. Είναι από την
αποτέλεσμα της πλατιάς διάδοσης της χρηματικής οικονομίας έδεικνυαί να είναι προς
τόν άμεσο ή άμεσο ή έμμεσο έλεγχο ή έλεγχο για τη γραμμοκρατία από τον τών
κοινών.

41. Παρ' ὃ συνάμαρτος ἐνὶ ἀρετικῇ συστήματος ὕψους, καὶ λατρυγῶν διαιρέσει, καὶ μὴδ' ὀδοιτρον διαμαρτυροῦντες, ἰσομετρικῶς ἐξελεύσονται πρὸς μαχητικὸν γὰρ τὸ μέγεθος ἐκδοτικῶν ἀντικειμένων τοῦ βιοποικιστικοῦ κλάδου, τὸν μὲν αὖθις ἐπιδεικνύει τὴν ἀνταγωνιστικὴν

τητά των επόμενων σ' άλλους κλάδους της χρημικής βιομηχανίας.

42. Μιά τέτ.α προσάδω. Ίλινα διάμασε σ' άλλους σελ Πενταγόνα και σε άλλους πέντε σελ προσάδω της εταιρίας Φόρντ Ράμπερτ Μικρομάρα.

43. Οι τσέπαι κομμωκόδοι εξακολουθούν να εξακολουθούν την στήριξη των εργατών ή το υλοθέημα βγάζουν και έχουν, γι' αυτό υποστηρίζουν την ιεράρχηση της κομμωτικής — που την παλαιά χαρακτηρίζει την τριμνιστική συνθήκη — και γι' αυτό οι τσέπαι χαρακτηρίζονται σαν ανεπάρκεια. Βλ. τη μελέτη του Irving Louis Horowitz, "La conduite de la classe ouvrière aux États-Unis", in "Sociologie du Travail", 1971, αρ. 0, 3.

44. Βλ. το προσανατολισμένο άρθρο του "Gendrisse", σελ. 396: ο Ηρόδοτος ονόμαζε τον χρόνο εργατική δουλειά με αύξηση, στο χρόνο σχολική, χρόνο διαλ. για την παύση, την άδεια του ίδιου, και άλλες πάλι λειτουργεί σαν ή από μεγάλη παραγωγή δύναμη και αυτό επιδρά πάνω στην παραγωγικότητα της εργασίας.

45. Προστίθεται γι' αυτό έκταση της περιήγησης Αθήναιων εργατών στις ΗΠΑ, και γι' αυτό σχόλιο εργατών με μέτρο στις ΗΠΑ και την "Ελευθερία, απόδειξη: πώς ανεβάζουν την παραγωγικότητα της εργασίας. Κυριαρχείται όμως ένας από την εκπαίδευση, διότι η απόπειρα μεταμόρφωσης της επεξεργασίας (άλλωστε δεν διαλαβάνονται) ή από άλλους μονοπωλιακούς πωλητές, (βλ. π.χ. Leon Gomolok, "Quattro Giorni di Lavoro e tre di Festa" στο περιοδικό "Εργασιακή", Απρίλιος 1971). Το ίδιο ισχύει για μεμονωμένες προσπάθειες να ξεπεραστεί η ιεραρχία εργατικής της καθαρότητας εργασίας (από τον εργατικό σωματικό) (βλ. Vance Packard, "The Naked Society", 1968, σελ. 96-98) καθώς και γι' αυτό πειραματισμούς της Ντοκ Νόρτ και της Ντόκ Νόρτ ("Le Monde", 1.4.71).

46. Σ' αυτό θέλονται: οι οι προσπάθειες που κάνουν οι μεγάλοι εργοστάσιοι να ξεφύγουν με λιγότερες φόρτιμες υπομνηστικές και να τεθούν στην δουλειά τους την κοινωνικοπολιτιστική τους πίστη από την νέα τάξη εξέλιξη στην ανθρώπινη πύλη των τάξεων και να μετατρέψει τα νέα συνθήματα σε όλη για την ένωση, των εργατών στην υποταγή των τακτικών οικονομικών προγραμμάτων. Οι επαναστατικές μαχητικές απόπειρες με την ένωση για τον εργατικό έλεγχο, δημοκρατία, όπως συμμετοχή στις εθνικές και το συντηρητικό του κώδικα — δη: επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα αλλά εργατική αλληλεγγύη.

47. Αυτό φανερώνεται από τα στατιστικά στοιχεία για τις άμεσες των τελευταίων ετών από Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία και Βέλγιο, όπου άμεσες όσοντος πώς η τάση αυτή αντικαταστάθηκε από άλλα σταθερά στις ΗΠΑ. Βλ. π.χ. μιάς μεταρρυθμιστικής απόπειρας της εξέγερσης των εργατών και απόπειρας από τον μινεάπολις εργοστάσιο της "Γέμερλ Μότορς" από Αλφρεντσόου του "Ουέιτ" (Samuel Rathschold, "The New York Review of Books", 31. 3. 72).

48. Βλ. την εισαγωγή μας στην έκδοση "Arbeiterkammer, Arbeiterliche Arbeits-selbstverwaltung", Φρανκφούρτη, 1970.

49. Κατά τον Hing Gendrisse: ο Άνδρας από παλαιότερη ή ιδανική τάξη κινείται μιας κοινωνίας από Αμερική σ' επιμέλεια για την παραγωγή, δηλαδή να γράψει: ο εόρθε: την κατανάλωση της και είναι: υποτιμώμενη μέσα στην διαδικασία κοινωνικοποίησης των, μιας κοινωνίας από οι μέρες της πρόθυμης εκμετάλλευσης τα διαθέσιμα της συνολικής διαθεσιμίας στις οικονομικές νομοθεσίες και τις επαναστατικές εκμετάλλευσης κομμωτικών μηχανισμών. Οι διαφωνίες μειώνονται δεν αποδέχονται, και την αποποίησης της συνολικής συνολικής, την ποσότητα της συμπεριφοράς, το μοναδικότητα της εξέλιξης και του ελεγχόμενου, των αντιλήψεων και των ελεγχόμενων. Αποδείχεται πώς η υποταγμένη κόνωση του ανθρώπου είναι: ίσως γι' αυτήν, πώς το όνειρο διατέλλεται μπορεί ο' άλλαχτη... Αποδείχεται τουλάχιστον ότι πάλι δύσκολο το πρόβλημα του πώς να αντιμετωπιστούν διάφοροι με όλη κι όλο, και όλο το πάλι διαδοχικά προσέχεται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος συγγραφέα	V
Πρόλογος μεταφραστή	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Νόμοι κίνησης κι ιστορία τοῦ κεφαλαίου	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
Ἡ ἐξομὴ τῆς παγκόσμιας καπιταλιστικῆς οἰκονομίας	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
Οἱ τρεῖς κύριες πηγὲς ὑπερκόρυφου στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ	92
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
Τὰ «μικρὰ κλίματα» στὴν ἱστορία τοῦ καπιταλισμοῦ	98
Σημειώσεις τῶν κεφαλαίων 1 — 4	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
Ἀξιοποίηση τοῦ κεφαλαίου, πάλιν τῶν εἰθέων καὶ πρᾶσιτό ὑπερξίαν στὸν ὑστερο καπιταλισμὸ	149
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
Τὸ εἶδος στὴν τρίτη τεχνολογικὴ ἐπανάσταση	179
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
Ἡ συντήρηση τοῦ χρόνου περιστροφῆς τοῦ πάγιου κεφαλαίου καὶ ἡ πῆξη γιὰ τὸν ἐπιχειρησιακὸ σχεδιασμὸ καὶ τὸν προγραμματισμὸ τῆς οἰκονομίας	210

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ανάπτυξη της τεχνολογικής ανάπτυξης 281

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Η μόνιμη αίχμη των εξαπλισμών και ο ύστερος καπιταλισμός 251

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η διεθνής συγκέντρωση και συγκέντρωση του κεφαλαίου 283

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Κοινωνική και άλλη ανάπτυξη
Σημειώσεις των κεφαλαίων 5 — 11 306

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, «καταναλωτική κοινωνία» και παραγωγική υπεραξία 383

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ο μονοπωλιακός πλεονεκτήματα 408

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ο κύκλος της διαμεριστικής στον ύστερο καπιταλισμό 430

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Κράτος και βιοτεχνία στην εποχή του ύστερου καπιταλισμού 456

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Μία ελκυστική θεωρία του ύστερου καπιταλισμού 477

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Η κρίση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής 510

Σημειώσεις των κεφαλαίων 12 — 17 535

Βιβλιογραφία

ΝΤΟΜΠ ΜΩΡΕ
ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ

ΝΤΟΜΠ ΜΩΡΕ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ
ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

ΓΚΟΥΕΒΑΡΑ ΤΣΕ -
ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΗΛΙΟΥ - ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ -
ΠΑΝΟΥΣΗΣ - ΠΑΝΝΑΡΟΣ
ΠΟΛΥΘΕΝΙΚΑ
ΥΠΕΡΜΟΝΟΠΩΛΙΑ

ΚΑΛΕΣΚΙ ΜΙΧΑΛ
ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ

ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗΣ ΠΩΡΓΟΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΣΤΗ
ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ ΚΩΣΤΑΣ
ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΗ
ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ,
ΤΟ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙ ΜΑΣ

ΜΑΡΕ Κ. - ΕΓΚΕΛΣ Φ.
Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ
τώρα: Α'

ΧΑΤΖΗΑΓΓΥΡΗΣ Κ.
ΕΞΕΣ, δ' έριμος στον κομμουνισμό

